

Академик А.Қ. Құсайыновтың 70 жылдық мерейтойына арналған
**«ӘЛЕМДІК БІЛІМ КЕҢІСТІГІНДЕГІ ОҚЫТУ
МЕН ТӘРБИЕЛЕУДІҢ ЖАҢА КӨКЖИЕКТЕРІ»**
атты халықаралық ғылыми-практикалық конференция
МАТЕРИАЛДАРЫ

МАТЕРИАЛЫ
международной научно-практической конференции
**«НОВЫЕ ГОРИЗОНТЫ ОБУЧЕНИЯ
И ВОСПИТАНИЯ В МИРОВОМ
ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОСТРАНСТВЕ»**
посвященной к 70-летию академика А.К. Кусайнова

MATERIALS
International Scientific and Practical Conference
**«NEW HORIZONS OF TRAINING
AND EDUCATION IN THE GLOBAL
EDUCATIONAL SPACE»**
dedicated to the 70th anniversary of Academician A.K. Kusainov

Академик А.Қ. Құсайыновтың 70 жылдық мерейтойына арналған «Әлемдік білім кеңістігіндегі оқыту мен тәрбиелеудің жаңа көкжиектері» атты халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдары. – Алматы: Қазақ университеті, 2021. – 473 б.

Төраға:

Түймебаев Ж.Қ., филология ғылымдарының докторы, профессор, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ ректоры

Төраға орынбасарлары:

Мұқанов К.Н., медицина ғылымдарының докторы, профессор, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ бірінші проректоры

Рамазанов Т.С., физика-математика ғылымдарының докторы, профессор, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ ғылыми жұмыс жөніндегі проректоры

Масалимова А.Р., философия ғылымдарының докторы, профессор, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ әлеуметтік даму бойынша проректоры

Өмірбекова А.Ө., философия ғылымдарының кандидаты, доцент м.а., әл-Фараби атындағы ҚазҰУ философия және саясаттану факультетінің деканы м.а.

Аликбаева М.Б., философия ғылымдарының кандидаты, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ философия және саясаттану факультеті деканының ғылыми-инновациялық жұмыс және халықаралық ынтымақтастық жөніндегі орынбасары

Әлқожаева Н.С., педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор м.а., педагогика және білім беру менеджменті кафедрасының меңгерушісі

Ұйымдастыру алқасының мүшелері:

Ертарғынқызы Д., PhD доктор, педагогика және білім беру менеджменті кафедрасының доцент м.а., ғылыми-инновациялық қызмет және халықаралық ынтымақтастық жөніндегі кафедра меңгерушісінің орынбасары

Есенова К.А., педагогика және білім беру менеджменті кафедрасының аға оқытушысы, кафедра меңгерушісінің оқу және тәрбие жұмыстары жөніндегі орынбасары

Атем М.Н., PhD докторант, педагогика және білім беру менеджменті кафедрасының оқытушысы

ПЛЕНАРЛЫҚ МӘЖІЛІС
ПЛЕНАРНОЕ ЗАСЕДАНИЕ
PLENARY SESSION

А.Н. Джуринский,
доктор педагогических наук, профессор, академик Российской академии образования, профессор
Московского педагогического государственного университета, г. Москва

ИССЛЕДОВАНИЯ ПО СРАВНИТЕЛЬНОЙ ПЕДАГОГИКЕ В СОВРЕМЕННОЙ РОССИИ

С 1990-х гг. внимание к сравнительной педагогике в России значительно возросло. Сравнительная педагогика перестала быть «служанкой» политической идеологии. Опубликованы новые учебники по сравнительной педагогике [9; 13; 14; 20; 45; 47; 48; 49 и др.]. Переведены на русский язык некоторые работы зарубежных специалистов по сравнительному образованию [41; 44 т.д.]. Реализован ряд совместных научно-исследовательских проектов российских и зарубежных компаративистов [7; 24; 26; 25; 28; 31; 33; 39 и т. д.].

После распада Советского Союза за рубежом издаются работы, в которых делаются попытки объективно представить преимущества и недостатки теории и практики образования в России: Дж. Бердей – США, О. Анвейлер, Г. Шмидт – Германия, Дж. Заида – Австралия и др. Объективным изучением российского образования была занята в Японии группа исследователей (С. Каванобе, Ю. Савано, К. Секи, М. Такеда, Х. Одзима, Т. Эндо и др.). В свою очередь, российские ученые приступили к взвешенному сравнительному анализу школьно-педагогического опыта России и зарубежных стран.

В России рождается новое понимание смысла воспитания и обучения человека не только как носителя и пользователя знаний, но и хозяина своей судьбы. Педагогика ставит под сомнение безграничный рационализм. Растет стремление к плюрализму, вариативности, множественности взглядов и мнений, максимально возможной индивидуализации образования.

Современные российские компаративисты рассматривают развитие педагогики и образования в мире как разносторонний и масштабный процесс, который должен отвечать социальным, политическим и образовательным требованиям эпохи технологической революции.

В центре внимания сравнительной педагогики в России находятся положительные тенденции развития образования. Это демократизация школьной системы, диверсификация обучения, гуманизация воспитания, обучение, поощряющее инициативу и самостоятельность учащихся, модернизация обучения, применение эффективных педагогических технологий, интеграция школьного и внешкольного образования.

Российские компаративисты исходят из того, что преодоление кризиса и прогресс в образовании – это результат диалектического отмирания устаревшего и появления нового. Учитывается, что процесс обновления теории и практики образования вариативен.

Имеется в виду, что образование и школа сталкиваются с новыми проблемами. Так одним из приоритетов сравнительной педагогики оказался учет мультикультурализма общества. Рассматриваются педагогические вопросы, порожденные культурными и этническими различиями. Признано, что такие вопросы можно решать при условии, если национальные системы образования станут знаменателем культурного разнообразия и компромисса, обосновывать которые призваны в том числе исследования по сравнительной педагогике.

В современной России существуют определенные приоритеты и типы сравнительных педагогических исследований. Особое внимание уделяется практикам обучения и воспитания. Изучаются перспективы реформирования систем образования и типов составляющих их учебных заведений, эволюция образовательных программ, методов, форм и организации обучения, модернизация обучения. Рассматривается деятельность экспериментальных учебных заведений и др.

Выполняются три основных типа штудий: моно-, бинарные и мульти– исследования. В первом случае изучается педагогический опыт одной страны, во втором – двух стран, в третьем – нескольких стран. Исследования различаются по научной значимости. Наиболее ценными являются работы, в которых анализ сделан с целью использования научных результатов в собственной стране. Актуальны и значимы с научной точки зрения исследования, определяющие возможности преодоления барьеров между народами и странами,

Наибольшее распространение получили научные монографии, статьи и диссертации, посвященные теории и практике школьного образования в одной или нескольких странах. В лучших работах такого рода идеи и практика педагогики и школы осмысливаются в контексте отечественных вызовов образования.

Российскими учеными опубликованы работы, посвященные различным аспектам развития образования в современном мире: дошкольное и начальное образование [36; 43], высшее образование [8, 23], поликультурное образование [1; 18]; нравственное и гражданское образование [52] и другие. Особое внимание уделено состоянию образования в Западной Европе, США и ведущих странах Азии [2; 3; 4; 12; 13; 16; 29;30; 40; 46 и т. д.]. Определенную научную ценность представляют попытки сопоставительного анализа различных национальных систем образования [3; 5; 10; 11;17; 18;19; 20;21;27;32;35;37;38; 50 и др.].

Сравнительная педагогика в России сталкивается с большими трудностями. Немало авторов ограничивается страноведческим подходом, избегая основательного сопоставительного анализа идей и практик образования. За рамками систематических исследований остается мировая образовательная мысль. Ждут капитального сравнительного изучения такие актуальные проблемы, как методология сравнительной педагогики, поликультурное образование, непрерывное образование, цифровое образование, инновации в образовании, нравственное, эстетическое, экологическое образование и др.

Популяризация и увеличение научного и практического потенциала сравнительной педагогики в значительной степени возможны благодаря международному сотрудничеству, в том числе и в форме виртуального диалога ученых.

Литература:

1. Балицкая И.В. Мультикультурное образование в многонациональных странах. – М.: Прометей, 2008.– 335 с.
2. Боровская Н.Е. Государство и школа. Опыт Китая. – М.: Восточная литература, 2003. – 272 с.
3. Borevskaya N.E. Educational Pursuits in China and Russia// Education, Culture & Identity in Twentieth-Century China. Univ. of Michigan, 2001, p. 31-53
4. Боярчук Ю. В. Общеобразовательная школа в современной Японии. – Пушкино: РАНВ, 1996. – 144 с.
5. Бражник Е.И. Интеграционные процессы в современном европейском образовании.– Санкт Петербург: БАН, 2001. – 200 с.
6. Бражник Е.И. Особенности методологии сравнительных педагогических исследований. 2005. Режим доступа <http://www.emissia.org/offline/2005/975.htm>
7. Bray, M. & Borevskaya, N. Financing Education in Transitional Societies: Lessons from Russia and China // Comparative Education, 2001. Vol.37, No.3, pp.345-366
8. Высшая школа: сравнительные исследования, зарубежный опыт. – М.: [б. и.], 1994. – 118 с.
9. Щербаков Т.Н. Сравнительная педагогика. – М.:АРК и ППРО, 2007. – 136 с.
10. Джуринский А.Н. Зарубежная школа: история и современность. – М.: РОУ, 1992. – 177 с.
11. Джуринский А.Н. Зарубежная школа: современное состояние и тенденции развития. – М.: Просвещение, 1993. – 192 с.
12. Джуринский А.Н. Чему и как учат школьников в Японии. – М.: Российское педагогическое агентство, 1997. – 86 с.
13. Джуринский А.Н. Школа Франции: пора перемен. – М.: УРАО, 1998. – 79 с.
14. Джуринский А.Н. Сравнительная педагогика. – М.:Academia,1998. – 170 с.
15. Джуринский А.Н. Зарубежная педагогика. – М.:Гардарика,2008. – 382 с..
16. Джуринский А.Н. Модернизация образования и воспитания в США. – М.: УРАО, 2000. – 96 с.
17. Джуринский А.Н. Развитие образования в современном мире. – М.: ВЛАДОС, 2004. – 240 с.
18. Джуринский А.Н. Концепции и реалии мультикультурного воспитания: сравнительное исследование. – М.: Academia, 2008. – 304 с.
19. Джуринский А.Н. Педагогика и образование в России и в мире на пороге двух тысячелетий. – М.: Прометей, 2011. – 152 с.
20. Джуринский А.Н. Сравнительная педагогика. Взгляд из России. – М.: Прометей, 2013. – 160 с.
21. Джуринский А.Н. Сравнительное образование. Вызовы XXI века.– М.: Прометей, 2014. – 326 с.
22. Джуринский А.Н.Сравнительная педагогика. – М.: ЮРАЙТ,2013. – 441 с.
23. Джуринский А.Н. Теория и методология истории педагогики и сравнительной педагогики. – М.: Прометей, 2014. – 128 с.
24. Джуринский А.Н. Высшее образование в современном мире: тренды и проблемы.– М.: Прометей, 2018. – 220 с.
25. Dzurinski A. & Ojima H. Development of Beginning Teachers' ability and their Training in Japan and Russia // Bulletin of Institute Education of University Tsukuba, 1993.V.18, N 1, pp. 81-94
26. Дорога к академическому совершенству. – М.: Издательство весь мир, 2012. – 386 с.
27. Европейская школа XXI века. – М.: Этносфера, 2001. – 212 с.
28. Исмаилов Э.Э. Сравнительно-педагогический анализ систем среднего профессионального образования Швеции и России. – Калининград: BFA RF, 2004. – 213 с.
29. Jezkova, V., Walterova, E., Abankina, T., Abankina, I. Skolni vzdelavani v Ruske federacy. – Univ.Rarlova v Praze, 2013. – 231 с.
30. Корсунов В.В. Диверсификация высшей школы США. – М.: Прометей. 2009. – 230 с.

31. Кульпин Е.С., Машкина О.А. Китай: истоки перемен. – М.: Московский лицей, 2002. – 251 с.
32. Куликова С.В., Чхан Чэнь. Гуманистические традиции семейного воспитания в России и Китае. – Волгоград: ВГАПО, 2017. – 140 с.
33. Луговская И.Р. Сравнительно-педагогический анализ систем школьного образования. – Архангельск: Поморский университет. 2004. – 116 с.
34. Массовое высшее образование. Триумф БРИК? – М.: Высшая школа экономики, 2014. – 528 с.
35. Методологические проблемы сравнительной педагогики. – М.: РАО, 1991. – 115 с.
36. Образование в современном мире: достижения и проблемы. – М.; Пятигорск, РАО, 2009. – 381 с.
37. Опыт интеграции дошкольного и начального образования за рубежом.– М.: ИЕТ, 2013. – 326 с.
38. Пастухов А.Л. Россия и Китай: развитие системы образования // Вестник Челябинского Государственного Университета, 2011, #, 21, с. 89-93
39. Реформы образования в современном мире. – М.: РОУ, 1995. – 270 с.
40. Россия – Китай: образовательные реформы на рубеже XX – XXI вв. : сравнительный анализ. – М. : [б. и.], 2007. – 591 с.
41. Салимова К. Восхождение к успеху. Воспитание в Японии. – Токио: Шиндокушо, 1993. – 235 с.
42. Сингх Р.П. Сравнительная педагогика в Индии // Перспективы, Вопросы образования, 1991, № 1, с.21-28
43. Серякова С.Б., Кравченко С.В. Теория и практика модернизации дополнительного профессионального образования в России и за рубежом. – М.: МПГУ, 2016. – 218 с.
44. Сорокова М.Г. Современное дошкольное образование: США, Германия, Япония.– М.: МПГУ, 1998. – 126 с..
45. Сравнительное образование. – Томск: СТТ, 2008. – 304 с.
46. Супрунова Л.Л. Сравнительная педагогика. – М.: Academia. 2015. – 232 с.
47. Супрунова Л.Л. Опыт модернизации образования в Индии. – М.: Прогресс-Традиция, 2008. – 248 с.
48. Титов В.А. Сравнительная педагогика. – М.: РАО, 2008. – 144 с.
49. Вульфсон Б.Л. Сравнительная педагогика. – М.: УРАО, 2003. – 232 с.
50. Вульфсон Б.Л., Малькова З.А. Сравнительная педагогика. – М.: Воронеж : МОДЕК, 1996. – 356 с.
51. Вульфсон Б.Л. Стратегия развития образования на Западе на пороге XXI века. – М.: УРАО, 1999. – 203 с.
52. Вульфсон Б.Л. Методы сравнительно педагогических исследований // Педагогика. 2002; 2; 70-80
53. Вульфсон Б.Л. Нравственное и гражданское воспитание в России и на Западе. – М.: Московский психолого педагогический институт; 2008. – 332 с.

Dr. Kanishka Bedi,

President, Indian Ocean Comparative Education Society (IOCES)

DEVELOPING A NEW WORLD CURRICULUM IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION

Introduction

Globalization has manifested in various forms throughout the world, most recently in the form of COVID-19 pandemic that continues to ravage many countries both in the developed and the developing world. This pandemic has made humans realize how interconnected this globalized world has become and how an incident emanating from any part of the world can quickly escalate to rest of the globe. It calls for the leadership of all countries in the world to work together at various levels. School closures during the lockdowns to contain the pandemic have resulted in unprecedented disruption in the educational systems globally.

Information technology has played a major role in the globalization of the world. The advent of the Internet, in particular, has been instrumental in providing real-time information to one and all throughout the globe. This level of information exchange and interconnectedness has been made possible by affordable wireless telecommunication and handheld devices available easily even in the developing world. The impact of information technology in the educational space, which was hitherto gradual in comparison to other sectors of the economy, has been accelerated phenomenally by the ongoing pandemic. Governments, schools and universities have scrambled to adapt these technologies to engage their students stuck at homes during the lockdowns. Indeed, the pandemic has exposed the unequal access to the technological means by the most underprivileged and vulnerable populations.

Even before the pandemic struck the world in early 2020, Indian Ocean Comparative Education Society (IOCES) had embarked upon developing a new world curriculum, keeping in view the new realities of the world. The need for learning by rote has been made obsolete by the contemporary information technologies, which allow easy storage and access of data in digital form. Secondly, the phenomenal change expected in the future job market has made it imperative for learners today to be highly adaptable and entrepreneurial. This requires the curricula to be more flexible in choice of subjects cutting across the conventional streams of science, arts, social science and commerce. Thirdly, the assessment system can be made continual through automation with real-time feedback to the learners. Finally, the new curriculum needs to address the dire need to make the learners more humane, empathetic, nonviolent, ready to embrace diversity in all forms and demonstrate good behavior in their local context as well as the larger global context.

Setting up the program learning outcomes

IOCES embarked upon creating a world curriculum during early 2020 on the basis of the future competencies and the future of curriculum outlined by the UNESCO International Bureau of Education, Geneva, Switzerland (Marope, Griffin and Gallagher, 2017). The following learning outcomes form the foundation of the IOCES world curriculum (Bedi, Deshmukh, Ekanayake and Vitharana, 2021):

P1. Develop lifelong learning skills through curiosity, creativity and critical thinking

P2. Demonstrate self-agency including initiative, drive, motivation, endurance, grit, resilience and responsibility

P3. Apply diverse tools and resources in an impactful, efficient and responsible way

P4. Relate with others locally as well as globally in the spirit of collaboration, mutual respect, empathy, collegiality, peace and harmony

Developing the Mathematics and Science world curricula

Initially, a comparison of the mathematics curricula of National Council of Educational Research and Training (NCERT), India and Cambridge Assessment International Education (CAIE), U.K. for grades 6, 7 and 8, generally known as the middle school or junior high school, was done (Bedi, 2020). Content analysis methodology was used with Microsoft Excel to tabulate the topics of the two curricula side-by-side to facilitate easy comparison. Color-coding was done to identify the overlaps as well as differences for the three grade levels. Care was taken to use the same column as far as possible for similar topics to understand the gradual progression of complexity across the three grade levels.

Overlaps in the mathematics curricula were found in two ways: 1) overlaps in the same grade level, and 2) overlaps of one curriculum with the higher grades of another curriculum. Key differences were observed in two respects: 1) certain topics in CAIE pertain to the «International» nature of the curriculum, for example, the time clocks or international measurement standards, and 2) some topics in CAIE that are relevant to creation of computer algorithms like number sequences. Subsequently, the comparative study was expanded by including the curricula of Bangladesh, Pakistan and Sri Lanka (Fig. 1). This comparison allowed to identify key common themes in all the curricula that formed the core of the new world curriculum for mathematics.

Similarly, a curricula mapping was done for science world curriculum. The approach adapted in designing the world curriculum is to include topics so as to arouse curiosity in the young minds rather than trying to include everything available. Likewise, the expectation in content development by the partner schools using this world curriculum is also to remain succinct and apprise the learners of the key concepts in science (Bedi, Deshmukh, Ekanayake and Vitharana, 2021).

Developing the Social Studies and English world curricula

The approach in developing the social studies and English curricula is different from the comparative studies done for science and mathematics. The reason for social studies world curricula developed from scratch is that the existing national curriculum of social studies focuses primarily upon their respective local contexts. The so-called international curricula focus more upon the context of their home country. Therefore, the new social studies world curriculum included themes based upon key events that impacted the world as a whole. For example, the world wars, colonization, Apartheid, the rise of various religions, spirituality and so on. The idea is to apprise the learners about the havocs of wars, violence, racism and social injustice while inculcating the spirit of *Ubuntu* or humaneness in them.

Fig. 1: Mapping the various Mathematics curricula for content analysis

Though all languages in the world are equally important, due to historical reasons English enjoys a hegemony in the world. Since a majority of the world population does not have English as their native language, it is imperative to have English as a Second Language in the new world curriculum. The approach to learning English has to be fundamentally different from the way it is taught in the nations with native speakers. Therefore, the new world curriculum gives more emphasis upon English grammar and its application.

Conclusion

Based on the future competencies and the future of curriculum outlined by the UNESCO International Bureau of Education, Geneva, Switzerland, IOCES prepared a new world curriculum for the 21st century. The learning outcomes in this world curriculum have been aligned to new pragmatic realities. The use of content analysis methodology helped in identifying the similarities and differences in the 5 national and international curricula considered in this study.

References:

1. Bedi (2020) Comparing the Mathematics Curricula of NCERT (India) and Cambridge International (U.K.) for Middle School, 3rd WCCES Symposium/ 6th IOCES International Conference, Virtually through Zoom, 25-28 Nov.
2. Bedi, Deshmukh, Ekanayake and Vitharana (2021) *Comparing International and National Science Curricula to create a New Science World Curriculum*, World Voices Nexus: The WCCES Chronicle, Vol. 5 No. 1, Feb.
3. Marope, M., Griffin, P. and Gallagher, C. (2017) *Future Competencies and the Future of Curriculum: A Global Reference for Curricula Transformation*, UNESCO IBE: Geneva, Switzerland

*А.Р. Масалимова,
эл-Фараби атындағы ҚазҰУ, әлеуметтік даму
бойынша проректор, филос.ғ.д., профессор*

ЦИФРЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ – ҒАЛАМДЫҚ МӘСЕЛЕ

Адам – адам жүйесі тікелей қоғам дамуына ықпал етеді, ал оған жауап беретін – білім беру жүйесі. Яғни, қоғамды дамыту білім, ғылымның құзырында. Сонымен қатар, әр кезеңнің күн тәртібінен орын алған өзекті мәселелері, тіпті қай кезеңде болса да өзектілігін жоймайтын мәселелер бар. Қазіргі таңда өзекті мәселелер қатарында, рухани жаңғыру, қоғамдық сананы өзгерту, цифривизация т.б. мәселелер орын алып отыр. Руханилық, рухани-адамгершілік мәселесі қашанда маңызды, өткенінді білмей, болашақты болжау қиын демекші, тарихымыздан белгілі оқиғалар, ескерткіштер, тұлғалар негізінде рухани жаңғырту жобасы елімізде кеңінен орын алып отыр. Сонымен қатар, оның жалғасы ретінде «Ұлы даланың жеті қыры» жобасы да қатарласып келеді. Көптеген ЖОО 3.0 кәсіпкерлік университет үлгісінен 4.0 әлеуметтік жауапкершілік, рухани-адамгершілік үлгісіне ауысып отыр. Мұның өзі, рухани жаңғыру, рухани тәрбие мәселесіне аса көңіл бөлумен сипатталады.

Еліміздің тұңғыш Президенті Н.Ә. Назарбаев «Төртінші өнеркәсіпті революция жағдайындағы дамудың жаңа мүмкіндіктері» Жолдауында жоғары оқу орындары алдына цифрлық білім беру ресурстарын дамыту міндетін қойды және цифрландыру кәсіпорындар мен жалпы елдің бәсекеге қабілеттілігін арттыру, халықтың өмір сүру сапасын жақсартудың қажеттілігін айтып өткен [1]. Олай болса, елдің әл-ауқатын жақсарту цифрландырумен де тікелей байланысты.

Цифрлық білім беру мәселесі бүгін айқындалып жатқан мәселе емес, алайда сұраныс пен жағдай оны өзектендірді десек те болды. Ғылыми техникалық революция бір орында тұрған жоқ, ғылым дамыған сайын төртінші, бесінші тағы сол сияқты революция жүзеге асырыла береді. Ғаламда болып жатқан өзгерістер барлық елге ықпал етеді, бірде бір ел жеке-дара өмір сүрмейді. Қазіргі пандемия жағдайы бүкіл әлемді біріктіріп, мақсат пен міндетті түйістірді, әсіресе медицина мен білім саласындағы тәжірибелермен алмасу процесі өзекті мәселеге айналды. Сол мәселелердің бірі цифрлық білім беру, бұл тұрғыда көптеген тың мәселелер көтеріліп шешімін табуда. Мысалға, «Жаңа гуманитарлық білім. Қазақ тіліндегі 100 жаңа оқулық» жобасы аясында Элен Битэм, Рона Шарптың «Педагогиканы цифрлық дәуірде қайта зерделеу. XXI ғасырдағы оқыту дизайны», еңбегі қазақ тіліне аударылып, осы сала бойынша кітап қорына енді [2].

Аталған оқулық XXI ғасырдағы педагогиканың дамуы, оқыту процесін жеке тұлғаға бейімдеу, тиімді, қолжетімді болуын жоспарлау және т.б. мәселелер қарастырған. Оқулықтың «Дизайнның принциптері мен практикасы» деген тақырыптағы бірінші бөлімінде білім алуға және оны жоспарлауға қатысты цифрлық технологиялардың теориялары, принциптері баяндалса, екінші бөлім дизайнның

пәндік қырларына арналды, үшінші қорытынды бөлімінде технологияларды болашақта қолдану аймақтарына шолу жасалынып, нақты үлгілер ұсынылған.

Цифрлық білім бру, цифрлық педагогика қалыптасқан дәстүрлі оқытудан, инновациялық оқытуға көшу, оқытудың дизайнын өзгерту қажеттігі заман талабы. Элен Битэм, Рона Шарп, «Цифрлық технологиялар оқытушы мен білім алушы арасындағы қарым-қатынастардың мүлде басқа түрін қалыптастыра бастады. Иә, бізге педагогиканың стилі мен мазмұнын қайта қарастыру қажет, себебі цифрлық дәуір бізге жаңа технологиялық сын-тегеуріндерін қарсы қойып келеді», [2] деген ойларымен бөліседі және мұнымен толықтай келісуге болады.

Қазір цифрлық ақпарат және коммуникациялар кезеңі, осыған орай білім беруді, педагогиканы қайта зерделеу, оны түбегейлі өзгерту дегенді білдірмейді, алайда оқыту процесін жаңа контексте қайта түсінуге тырысу. Демек, цифрлық жаңалықтарды қолдана отырып, білім беруді қолжетімді ету маңызды.

Бәрімізге белгілі, 2018 – 2022 жылдарға арналған «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы елімізде цифрлық сауаттылық деңгейді жетілдіруді көздей отырып, білім беру ұйымдарын компьютерлермен, мультимедиялық құралдармен, интернет желісіне кеңінен қол жеткізу сияқты мәселелерді қамтамасыз етуді жолға қойды. Айта кетер болсақ, 2018 жылы Қазақстандағы цифрлық сауаттылықтың деңгейі 77% құрады. Ал, жоспар:

– 2019 – 78,5%;

– 2020 – 80%;

– 2021 – 81,5%;

– 2022 – 83% [3] болып отыр. Алайда, бұл сауаттылық деңгейді жетілдіру мақсатты әрекеттермен қатар, материалдық-техникалық базаны күшейтумен тікелей байланысты. Давоссе Клаус Шваб сонау 1960-1980 жылдарда цифрлық революцияны «өнеркәсіптік» деп атаған және оның катализаторы жартылай өткізгіш компьютерлердің дамуы деп санаған [4, с. 84]. Яғни, цифровизацияны ғылыми-техникалық өнеркәсіп ретінде сипаттауға болады. Бірте, бірте ғаламтор желісінің пайда болу виртуалды әлемді құрды және ол әлеуметтік желілермен толықтырылды. Мұның бәрі цифрлық сауаттылықтың сипатын көрсетеді. Сонымен, сөздіктерге сүйенер болсақ, «цифрландыру» бұл «цифрлық құрылғыларды қолдану арқылы байланыс, жазу, мәліметтерді берудің цифрлық әдісі», деген анықтама берілген [5].

Мәселеге қатысты, Э. Л. Варганова, М. И. Максеенко, С.Смирнов «...бұл ақпаратты цифрландыру ғана емес, инфрақұрылымды, басқарушылық, мінез-құлық, мәдени табиғатты кешенді шешу», деген түсіндірме берген [6, с. 17].

Білім беруді цифрландыру еңбек нарығындағы, білім беру стандарттарындағы өзгерістерге, жаңа құзыреттіліктерді қалыптастыру бойынша қажеттіліктерін анықтайды. Бұл дегеніміз, білім алушылардың, халықтың цифрлық құзыреттілігін қалыптастыру қажеттігі туындайды. Бұл өз кезегінде, цифрлық технологиялардың дамуы жағдайындағы медиа, ақпараттық мәдениет, медиақұзіреттілік мәселелерін алып келеді. Цифрлық құзіреттілік білім берудің ерекшеліктері, бүгінгі күні цифрлық құзіреттіліктің өмірлік дағдылардың бір компоненті ретіндегі рөлінталқылайды.

Негізінен білім алушылар пән мазмұнын меңгеру барысында цифрлықсауаттылық, базалық құзіреттіліктер, стратегиялық тұғырлар, білім берудібасқару және цифрлық құзіреттілік және тағы да басқа мәселелер бойынша білімдерін дамыта алады. Білім саласында цифрлық технологияларды пайдаланудың философиялық, психологиялық, педагогикалық аспектілері әр ғылым саласына ақпараттық сауаттылық, цифрлық сауаттылық, медиабілім, медиамәдениет, медиақұзіреттілік сынды ұғымдардың туындауына және кілттік сөздер қатарына енуіне түрткі болды.Бұл дегеніміз бүгінгі күні кез-келген маман иесінің цифрлық құзіреттілігі қалыптасып, оны дамыту мәселесі көкейкесті болып табылатындығын айғақтайды. Осы сандық ортада оқытушы білім алушымен және олардыңзанды өкілдерімен әлеуметтік қарым-қатынас жасау үшін өзінің білім беру ортасын құруғамүмкіндік беретін кәсіби құзыреттіліктер мен функцияларға ие болуы тиіс [7].

Өзіміз көріп отырғандай, құрылған цифрлық білім беру ортасы және «цифрлық білім беру ұйымдары» принциптерін жүзеге асыру білім алушылардың бойында «цифрлық әлемде» әмбебап оқу әрекетін («универсальные учебные действия») қалыптастыруға бағытталады, яғни: деректерді, бағдарламалау элементтерін өңдеуге және талдауға үйрену, әлеуметтік желілердегі байланыс, электрондық көздермен жұмыс жасау, ақпарат жинау, жеке білім қорын құру және ең бастысы – болашақмаман иесі ретінде цифрлық жобалар құру мүмкіндігі. Олай болса, бүгінгі күні цифрлық білім мәселесі ғаламдық мәселе ретінде көрініс табады және алдыңғы қатарлы тәжірибелерді меңгеру, қолдану арқылы дамытуға болады деп қорытындылай аламыз.

Әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының Президенті Н. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. 2018 жылғы 10 қаңтар. – Астана, 2018.
2. Элен Битэм, Рона Шарп Педагогиканы цифрлық дәуірде қайта зерделеу. XXI ғасырдағы оқыту дизайны. – Алматы: «Ұлттық аударма бюросы» қоғамдық қоры. – 2019 жыл. – 328 бет.
3. <https://informburo.kz/stati/cifrovizaciya-obrazovaniya>.
4. Лаптев В.В. Бейнелеу әдістемесі. – М.: Мир, 2011. – 304 б.
5. <https://ru.wiktionary.org/wiki>
6. Вартанова Е.Л. Ресейлік медиа индустриясы: сандық болашақ: академиялық монография / Е.Л. Вартанова, А.В. Вырковский, М.И. Максеенко, С.Смирнов. – М.: MediaMir, 2017.– 160 с.
7. Конопатова Н.К. Проблема оценки качества школьной информационно-образовательной среды // Информационные технологии для новой школы. Материалы конференции. Том 2. – СПб.: ГБОУ ДПО ЦПКС СПб «региональный центр оценки качества образования и информационных технологий», 2013. – С. 28-31.

Ф.Ф. Харисов, Ч.М. Харисова,

*доктор педагогических наук, профессор, заслуженный
деятель науки Республики Татарстан
(г. Казань, Россия)*

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ ПРИ ОБУЧЕНИИ ТЮРКСКИМ ЯЗЫКАМ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВОГО ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОСТРАНСТВА

В современных условиях информационно-коммуникационные технологии (далее – ИКТ) проникли во все сферы жизни и деятельности человека, связанные с достижениями передовой науки и техники. Практически сразу же после рождения дети начинают знакомиться с новинками современности – электронными возможностями социума (игрушки, компьютерные технологии, рекламы различного содержания и др.).

В образовательных организациях XXI века организовать процесс обучения учащихся только традиционными методами и приемами не просто, следовательно, и на уроках тюркских языков необходимо использовать цифровые образовательные технологии. Поэтому в школах уделяется большое внимание использованию ИКТ и в связи с этим во многих странах внедряются специальные программы. Например, в Южной Корее в 2000 году была принята программа информатизации школ и все учебные заведения были подключены к интернету, а с 2003 года каждый ученик обеспечен компьютером с выходом в интернет. В США такую программу приняли в 2007 году.

В последние годы в России, в частности Татарстане, уделяется серьезное внимание использованию ИКТ при обучении татарскому языку в условиях цифрового образовательного пространства: была принята государственная программа, создающая необходимые условия для постоянного использования ИКТ в общеобразовательных организациях, учебные классы оснащены компьютерной и др. техникой, для служебного пользования раздаются ноутбуки молодым учителям. Безусловно, неоспоримо положительное влияние таких мероприятий на учебный процесс.

Как известно, термин «образовательная технология» или «педагогическая технология» используется для объяснения целей и задач, поставленных на уроке, набора приемов и методов, используемых учителем для достижения соответствующего результата за определенный период времени.

Наиболее существенными, на наш взгляд, особенностями образовательных технологий являются:

- эффективное влияние на учебный процесс;
- освоение объемного материала с минимальными затратами сил;
- высокий уровень мотивации к изучаемому материалу;
- широкая возможность реализации технологии педагогики сотрудничества.

В педагогической науке любая технология рассматривается как информационная технология, поскольку получение (извлечение) информации и ее обработка составляют основу образовательного процесса. При этом использование компьютера в учебном процессе соответствует понятию «компьютерная технология».

В зависимости от методической цели средства ИКТ классифицируются следующим образом:

- обучающий (создание навыков и умений для образовательной, учебной и практической деятельности);
- поиск информации (информирование, систематизация материала);

- наглядность (создание возможности увидеть изучаемый материал);
- моделирование (обучение языку через моделирование).

Термин «информационно-коммуникационные технологии» – общее понятие. К ним относятся различные устройства, цифровые технологии, методы обработки и преобразования информации, алгоритмы.

На уроках тюркских (татарского) языков и литературы ИКТ предполагает использование следующих средств, позволяющих создавать, хранить, распространять, демонстрировать необходимую информацию:

- данные в электронном формате (видео, аудио, текст, анимация и т. д.);
- электронные носители информации (DVD, CD, винчестер (жесткий диск), флэшка);
- мультимедиа (презентации, компьютерные программы и т. д.);
- аудиовизуальные устройства (компьютер, ноутбук, проектор, интерактивная доска, телевизор).

Информационно-коммуникационные технологии решают следующие дидактические задачи:

- совершенствуют и индивидуализируют организацию образовательного процесса;
- делают работу учителя более эффективной;
- повышают интерес учащихся к чтению;
- привлекают школьников к научно-исследовательской работе;
- повышают активность учащихся и т. д.

Все средства обучения, используемые в сфере образования, можно разделить на две большие группы: программные и аппаратные средства.

К *программным средствам* относятся компьютерные программы, различная информация (материалы, подготовленные с помощью ИКТ для успешного проведения урока). К *аппаратным средствам* относятся компьютер, принтер, проектор и др. Бесспорно, что персональный компьютер (ноутбук) человека служит основной информационно-коммуникационной технологией.

Преимущества информационно-коммуникационных технологий при обучении тюркским языкам следующие:

- повышают интерес к изучению языка, улучшает качество урока;
- индивидуализируют профессиональное образование;
- дают качественное образование за меньшее время;
- развивают мышление ученика;
- позволяют легче усваивать сложные темы;
- на основе быстрой проверки заданий через тесты, получается достоверная информация о знаниях, умениях и навыках учащихся;
- положительно влияют на усвоение материала и успеваемость;
- повышается возможность поиска нужной информации через интернет;
- предоставляются учащемуся возможности выполнять творческие задания (организует дифференцированное обучение);
- создают возможность более точно оценить деятельность отдельного ученика или группы;
- устанавливается межпредметная связь;
- графически интерпретируют изображение на экране;
- делают более комфортным учебный процесс.

В формировании навыков и умений владения языком, как родным так и неродным большую роль играют ИКТ. В лингвометодике его значение определяется следующим образом:

1. По аспектам языка:

- при обучении детей фонетике или произношению (такие средства позволяют многократно повторять сказанное за учителем, диктором, останавливать, замедлять слушание и т. д.);
- при обучении лексике (проведение тестов, выполнение различных заданий, игра по специальным компьютерным программам на основе наглядного материала; при развитии пассивного и активного словарного запаса; при справочно-информационной поддержке и т. д.);
- при обучении детей грамматике (использование звука и со вкусом оформленных таблиц, схем помогают быстрее и качественнее усвоить морфологический и синтаксический материал. Сокращение письма на доске позволяет правильно планировать время урока, проверять грамматические навыки в соответствии с тестовыми программами и т. д.).

2. По видам речевой деятельности:

- при обучении аудированию (выработке фонетических навыков понимания устной речи, проверке правильности прослушанного текста и т. д.);

- при обучении говорению (выработке фонетических навыков речи, работе в парах и группах на основе специальных программ, использовании ролевых игр и т. д.);
- при обучении чтению (самостоятельном преодолении языковых трудностей, анализе текстов, поиске информации о языке, справочно-информационной поддержке, проверке прочитанного текста и т. д.);

- при обучении ребенка письму (обучение правильному письму).

Несмотря на большое количество положительных сторон, УИКТ есть и некоторые недостатки:

- не все классы, оснащены компьютерной техникой;
- отсутствие у всех учащихся компьютера, необходимого для выполнения домашней работы;
- низкий уровень компьютерной грамотности некоторых учителей и учащихся;
- негативное влияние "продолжительного диалога с компьютером" на формирование речевой деятельности (так как время живого общения значительно сокращается);
- при отсутствии должного стимула к занятию учащиеся могут использовать компьютер не по назначению (слушать музыку, играть в различные игры и т.д.);
- негативное влияние длительного сидения у компьютера на здоровье школьника (вопросы соблюдения санитарно-гигиенических требований).

Таким образом, использование информационно-коммуникационных технологий помогают педагогу решать широкий круг задач: позволяют учащемуся легче и понятнее усваивать материал, систематизируют знания, обеспечивают творческое развитие учащихся, стимулируют самообразование, помогают избежать психологического барьера в общении, так как исчезает чувство страха допустить ошибку и т.д.

Литература:

1. Селевко Г. К. Современные образовательные технологии: учеб. пособие. – М.: Народное образование, 1998. – 365 с.
2. Харисов Ф. Ф. Татарский язык: теория и практика обучения. – Казань: Издательство «Ак Буре», 2018. – 448 с. (на тат. языке).
3. Шукин А. Н. Методы и технологии обучения иностранным языкам. – М.: Изд-во ИКАР, 2014. – 320 с.

*Ш.Т. Таубаева,
профессор КазНУ имени аль-Фараби,
академик АПНК и МАНПО*

НАУЧНО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ШКОЛА АКАДЕМИКА А.К. КУСАИНОВА ПО СРАВНИТЕЛЬНОЙ ПЕДАГОГИКЕ

В науковедении направление есть путь развития; научное течение, группировка, научная школа; группа работ, объединенных единой целью, общностью мировоззрения, методом исследования. Научная школа представляют собой коллективную форму выработки и передачи знаний, познавательных процедур («технологии» научной деятельности) в условиях особых межличностных отношений внутри данного научного сообщества. Она реализует определенную научную позицию, присущий ей стиль мышления и деятельности представляет собой звено, связывающим науку и образовательный процесс.

В науке различными аспектами функционирования и развития научных школ занимались М.Вебер, Т.Кун, Е.С.Ляхович, Н.П.Лукина, Н.А.Логина, и др. Мы придерживаемся концепции научной школы, предложенной Е.С. Ляховичем, Н.П. Лукиной, где научная школа может быть представлена как коллективная форма выработки и передачи знания, познавательных процедур («технологий» научной деятельности) в условиях особых межличностных отношений внутри данного научного сообщества

Научная школа – это интеллектуальная, эмоционально-ценностная, неформальная, открытая общность ученых разного статуса, разрабатывающих под руководством лидера выдвинутую им исследовательскую программу. Существенным признаком научной школы является то, что она одновременно реализует функции производства, распространения, защиты научных идей и обучения молодых ученых.

Зачастую наряду с понятием научной школы используют понятие научного сообщества, которое состоит из людей, признающих определенную парадигму.

Понятие научного сообщества намного шире, чем научная школа. Под ним подразумевается особым образом организованное общественное объединение, включающее в себя круг учёных, от начинающих до выдающихся, принадлежащих к различным научным школам и направлениям, а также менеджеров научной сферы. Существование научного сообщества, как и научных школ, поддерживаются научными коммуникациями. Именно научному сообществу в первую очередь демонстрируются текущие научные идеи, наработки, проекты, чтобы заявить о своём авторстве и проверить значимость своих научных достижений и поисков.

Научно-педагогическая школа осуществляет свою деятельность как вполне самостоятельная единица, аккумулирующая достижения национальной и мировой культуры.

Научная школа – это интеллектуальная, эмоционально-ценностная, неформальная, открытая общность ученых разного статуса, разрабатывающих под руководством лидера выдвинутую им исследовательскую программу. Существенным признаком научной школы является то, что она одновременно реализует функции создания, распространения, защиты научных идей и обучения молодых ученых.

Среди научных школ Казахстана ярко выделяется научно-педагогическая школа академика А.К. Кусаинова. Одним из направлений теории и методики профессионального образования стали сравнительно-педагогические исследования. Первое докторское исследование, направленное на изучение высшего инженерного образования в Казахстане и Германии было выполнено А.К. Кусаиновым.

Кусаинов Аскарбек Кабыкенович – доктор педагогических наук, профессор, доктор-инженер ФРГ. В 2004 году Аскарбеком Кабыкеновичем была создана Академия Педагогических Наук Казахстана, объединившая известных ученых-педагогов страны. Следуя тематической направленности своей докторской диссертации, Аскарбек Кабыкенович активно проводит исследования в области сравнительной педагогики. Основатель сравнительной педагогики в Казахстане, автор учебника по сравнительной педагогике на казахском и русском языках. При Академии создан Совет по сравнительной педагогике Казахстана, который с 2005 года является членом Всемирного Совета общества по сравнительному образованию.

Президент Совета по сравнительной педагогике Казахстана, действительный член Казахской академии образования, член исполнительного комитета Всемирного совета обществ по сравнительному образованию, почетный профессор ряда вузов страны, иностранный член Российской академии образования. Лауреат Государственной премии Республики Казахстан в области науки, техники и образования (2001 г.). Основные труды: «Методология и методика сравнительной педагогики», «Сравнительная педагогика» .

Академик А.К. Кусаинов разработал структуру и содержание сравнительной педагогики и ее методологии

Методологическая основа сравнительно-педагогического исследования предложена в рамках концепции А.К. Кусаинова. По его утверждению, *методология сравнительной педагогики* – учение о системе принципов и способов организации деятельности в сравнительной педагогике. Им выделены основные **направления сравнительно-педагогического исследования такие как:**

- Управление и реформирование образования;
- Политика и планирование в сфере образования;
- Дошкольное воспитание и начальное и среднее образование;
- Высшее образование;
- Подготовка педагогических кадров;
- Содержание образования;
- Неформальное образование;
- Образование взрослых;
- Статистика по образованию.

Ученый раскрыл и охарактеризовал содержание методологических концепций сравнительно-педагогических исследований (концепции сбора данных, то есть статистического характера; концепции, исходящие от предварительной гипотезы к сбору и анализу данных; концепции, утверждающие, что все аспекты жизни одного народа – экономические, психологические, политические, религиозные – важны для формирования образования на всех уровнях.

Академиком А.К. Кусаиновым дана классификация методологических подходов в сравнительной педагогике и изложен их исследовательский потенциал (исторический подход, национально-характеристический подход, философский подход, социологический подход, культурологический подход, социально-научный подход, экономический подход, контекстуальный подход). Также уточнены **методо-**

логические принципы сравнительно-педагогического исследования: объективности и комплексности; конкретно-исторического подхода; педагогической системности; выявления противоречивости зарубежного педагогического опыта; принцип отказа от выведения исторических и социально-политических теорий из тенденциозно подобранного и неверно хронологизированного эмпирического исторического материала; принцип непрерывной преемственности человеческой культуры должен быть положен в основу задачи построения т.е. теоретической истории; принцип историзма, как важный методологический принцип сравнительных исследований. Сравнительно-педагогическое исследование на основе описанных принципов предполагает использование системы научных подходов и методов.

Методы сравнительно-педагогического исследования в понимании академика А.К. Кусаинова – это способы сбора информации о состоянии и тенденциях развития педагогической теории и практики в различных странах, а также анализа теоретических понятий, способы решения научно-исследовательских задач: исторический, статистический, социологический, аналитический и др.

Академик непременно опирается на существенные достижения в области сравнительной педагогики. Действительно, в ходе изучения мирового образовательного пространства сформулированы теоретические основы интеграции систем образования в мировое образовательное пространство, разработана концепция построения моделей мирового образовательного пространства и региональных образовательных пространств. Выявлены и охарактеризованы движущие силы развития мирового образовательного пространства. Среди них выделяются глобализация, демократизация, транснационализация и мультикультурализация. Понятие «мировое образовательное пространство» рассматривается с позиций глобально происходящих перемен в мире, наступления так называемой «четвертой волны», которая меняет не только мировое хозяйствование, но и само мышление и место человека в мире. Вслед за этими процессами намечаются серьезные изменения во всех компонентах образовательного процесса.

Исследование образовательных систем стран СНГ позволило сформулировать рабочее определение единого образовательного пространства стран СНГ; дать обоснование условий его формирования и функционирования. Изучены тенденции развития интеграционных процессов в области образования стран СНГ, исходные позиции ступеней и уровней непрерывного образования в странах Содружества.

Академик А.К. Кусаиновым создана своя научно-педагогическая школа по сравнительной педагогике, защищены диссертации, выполнен ряд проектов НИР.

Защищенные под его руководством А.К. Кусаинова диссертации, посвящены проблемам содержания образования общего среднего и высшего образования, подготовки учителей и преподавателей, формирования профессиональной компетентности специалистов, развития дополнительного образования и системы подготовки педагогических кадров в странах мира и Казахстана. Он возглавляет работу по **выполнению проектов НИР по следующим вопросам:**

- теоретико-методологические основы обеспечения качества учебного и воспитательного процесса, учебников
- образовательная политика как основа устойчивого развития системы образования
- сравнительный анализ школьного образования зарубежных стран Сравнительный анализ школьного образования зарубежных стран в условиях глобализации и обеспечения качества системы образования Казахстана
- обновление содержания подготовки кадров путем разработки профессиональных стандартов
- развитие научных основ методологии образования как многомерного и полифункционального феномена в повышении качества человеческого капитала совершенствование законодательного обеспечения развития технического и профессионального образования
- разработка методологии инновационной стратегии развития образования на основе исследований в области сравнительной педагогики

Постоянно ведет преподавательскую деятельность по дисциплинам сравнительной педагогики и квалиметрии. Организует курсы повышения квалификации для разработчиков учебников для высшей школы.

Возглавляет деятельность АПНК: проводит сессии, конференции, семинары, форумы, выставки, конкурсы, формирует состав академии, пособия, словари и т.д. Является иностранным членом РАО, членом редколлегии более десяти зарубежных журналов. Руководит экспериментальной площадкой в школах республики.

Все эти направления академика олицетворяет его разностороннюю деятельность в рамках научно-педагогической школы.

Академик А.К. Кусаинов живет и трудится идеями модернизации системы образования на основе отечественного и зарубежного инновационного опыта.

Л.В. Мардахаев,

доктор педагогических наук, профессор, профессор факультета социальной работы РГСУ, г. Москва, Россия, Заслуженный работник высшей школы РФ, Почетный академик МАНПО

НРАВСТВЕННОЕ ВОСПИТАНИЕ – ОСНОВА СТАНОВЛЕНИЯ ЧЕЛОВЕКА

Человек рождается живым существом, но каким оно станет, во многом зависит от его воспитания. Как подчеркивал древнегреческий философ Платон (427 – 347 гг. до н.э.): «Мы считаем человека существом кротким. Да, если его счастливые природные свойства надлежащим образом развиты воспитанием, он действительно становится кротчайшим и божественнейшим существом. Но если человек воспитан недостаточно или нехорошо, то это – самое дикое существо, какое только рождает земля» [7, т. 4, с. 216-217]. И действительно, рождение человека – это только факт его появления, а перспектива его становления, определит воспитание в нем Человека, основу которого определяет его нравственность, нравственная воспитанность.

Как говорил А.С. Калабалин (1939-2013): «Воспитание ребенка – это великая ответственность. И поверьте, стоит посвятить десять-пятнадцать лет жизни этому важному делу, чтобы потом оставшиеся годы чувствовать себя спокойным и счастливым». Далее Антон Семёнович делает вывод: «**больше внимания нужно уделять воспитанию человека, шаг за шагом вести его к зрелости**» [3, с. 125].

Возникает естественно вопрос, что значит воспитать Человека? Это значит – сформировать у растущего человека духовно-нравственную основу, которая не дается ребенку с рождения, а целенаправленно воспитывается. К этому у каждого ребенка есть предрасположенность. Это позволяет утверждать, что человек рождается живым существом, которому предстоит стать **Человеком**, а для этого развить социальность, как существа разумного, стимулируя социализацию, воспитать у него нравственность, духовно-нравственную основу.

Термин нравственность имеет множество толкований, их систематизация позволила прийти к следующему. **Нравственность** – это форма общественного сознания, обусловленная менталитетом народа в конкретно-исторических условиях жизнедеятельности, определяющее его социальное здоровье и благополучие.

По отношению к человеку нравственность – это сложившаяся в процессе его становления ценностная форма сознания (подсознания), обусловленная менталитетом народа и среды жизнедеятельности, определяющая этическую основу повседневной самооценки, отношений, самопроявление и деятельности, свидетельствующие о социальном здоровье и благополучии этого человека, а также среды его жизнедеятельности, социума. Она находит свое проявление в нравственных качествах личности человека (совести, гордости, чести, достоинстве и др.), сложившейся совокупности этических принципов, норм и правил поведения по отношению друг к другу и обществу, как необходимый способ регуляции действий человека во всех сферах жизни, включая труд, быт и отношение к окружающей среде, что определяет его социальное здоровье и благополучие в среде жизнедеятельности.

Формирование нравственной основы личности происходит закономерно с рождения человека. Это определяет необходимость знать закономерности ее становления и учитывать в процессе ухода и воспитания человека, стимулируя нравственное становление его личности через воспитание. На это обратил внимание известный немецкий педагог, создатель первого в мире детского сада для детей дошкольного возраста Фридрих Вильгельм Август Фрёбель (1782-1852). Ему принадлежит особая роль в осмыслении природы становления Человека и воплощение этого знания в практику стимулирования воспитания ребенка дошкольного возраста. Не случайно Ф. Фрёбель основную свою книгу назвал: «Воспитание человека» [9] В ней он охарактеризовал «вечный закон» развития человека (природу его развития), выражающийся «во вне, в природе, и внутри, в духе и в жизни, объединяющей природу и дух, всегда одинаково ясно и одинаково определено» [9, с. 39]. На основе этого он выразил твердое убеждение в том, что во внешнем (благоприятном и нравственно выраженном) и через внешнее проявление человека усматривается его внутреннее, из сущности внутреннего создается внешнее проявление (9, с. 39).

Ф. Фрёбель видел особую роль отца и матери в воспитании ребенка, становлении его нравственности. Он обращал внимание на важность личного примера родителей, ухода ими за ребенком, отношением к нему и воспитательной деятельности. Особое внимание Ф. Фрёбель обращал на *речевое сопровождение деятельности матери в уходе, общении и воспитании ребенка*. Слово ее отличается особой любовью, теплом и энергией, которые сопровождают зарождение основ и подсознания, и сознания ребенка, основ его нравственности. По существу, это та *энергия материнской любви, тепла и нежности,*

которая определяет становление Человека, и которая в последующем будет передаваться его детям. Вот почему необходимо бережно относиться к слову, которое говорит родитель, особенно мама, когда ухаживает за своим ребенком, общается и играет с ним, сопровождая словом, читает ему книжки, разговаривает на различные темы, поёт, укладывая спать и пр.

Немецкий философ, родоначальник немецкой классической философии Иммануил Кант (1724-1804) обращал внимание воспитателей на то, что *основная задача воспитания: развить в человеке его истинную человеческую природу, подготовить его к нравственной деятельности, как к высшему самодовлеющему назначению.*

Известный в России педагог П.А. Соколов в начале прошлого века назвал И. Канта первым представителем *нравственно-волевого направления* в философии и педагогике. Это человек, который вместо индивидуалистической морали эпохи Просвещения ввел *мораль долга*. По И. Канту, мораль долга является законом общей воли, законом высшей человеческой солидарности. Именно на это направленно нравственно-волевое воспитание подрастающего поколения, всеобщим принципом которого является: «Поступай во всех случаях своей жизни так, чтобы правило твоего поведения могло быть всеобщим правилом». [6, с. 353-354]

И. Кант обращает внимание на то, что человек в своей жизни и деятельности – *нравственное существо*, а это находит проявление в его социальном поведении, в деятельном объединении личностной воли с интересами всего человечества. *Альфа и омега воспитания – это воспитание нравственного самосознания человека.* Данный факт диктует необходимость развить в человеке его истинно-человеческую природу, подготовить ее к нравственной деятельности, что по мысли И. Канта, составляет первостепенную задачу воспитания. По этике И. Канта, человек должен поступать так, чтобы правила его поведения могли быть правилами общего поведения, и воспитываться он должен так, чтобы его воспитание совпадало с общечеловеческим.

И. Кант понимал, что одной нравственности в воспитании человека недостаточно. Ему необходимы волевые качества (целенаправленность, настойчивость, упорство, совесть, стыдливость, ответственность, долг и пр.) позволяющие осознанно проявлять свое «Я», свое нравственное поведение. В то же время И. Кант обращал внимание на то, что волевой человек никогда не должен в своем поведении забывать, что он не один со своими интересами и желаниями, а член всеобщего целого. Помимо него существуют и другие центры, другие «Я». В этом и есть существо нравственно-волевой воспитанности человека.

Выдающийся казахский поэт-просветитель Кунанбаев Абай (1845-1904) понимал важность нравственного воспитания человека, от которого зависит, каким будет подрастающее поколение. В своих наставлениях он обращал внимание родителей на воспитании в каждом ребенке Человека, а молодежи предостерегал: «Береги в себе человечность. Всевышний судит о нас по этому признаку.» [1] «Самое сложное, – писал Абай, – воспитать в них человечность. Не добиться истины, если в душе нет любви к ней. Человеческие знания добываются любовью к истине, жадной открытию для себя природы и сути вещей.» [1]

Именно под воздействием нравственного воспитания у ребенка формируется человеческое сердце, человечность. «Милосердие, доброта, умение принять чужого за родного брата, желая ему благ, которые бы пожелал себе – все это веление сердца. И любовь – желание сердца. Язык, повинуюсь сердцу, не солжет. Только лицемеры о сердце забывают.» [1] По существу под человечностью Абай понимал нравственную воспитанность, милосердие, регулируемые сердцем, любовь. Он писал:

Лишь любовь – твой верный оплот,
Лишь с тобой угаснет она.
А того, кто жил не любя,
Человеком назвать нельзя.

Любовь представляет собой особое чувство, которое связывают с материнским, родительским, с любовью с родным домом, Отечеством. Благодаря любви тех, с кем взаимодействует ребенок, и прежде всего родителей, педагогов, у него формируется любовь, которая обогащает его духовно-нравственную основу. Это чувство любви, впоследствии, создавая семью, человек передаст своему ребенку. Однако материнское, отцовское чувство любви присуще не всем. Ее отсутствие у человека или недостаток существенно сказывается на рождении ребенка, отношении к нему, воспитанию его, формированию у него духовно-нравственной основы.

Понимание важности любви к ребенку определяет заинтересованное отношение к нему и деятельность педагога, воспитателя. Как отмечал А.С. Калабалин (1939-2013): «Поллюбить ребёнка – это значит помочь ему делать так, как он должен делать, чтобы быть счастливым» [3, с. 197]. В то же время

следует отметить, что есть категория детей, которую трудно увидеть и сразу полюбить. Как истинный педагог, преданный детям, С.А. Калабалин (1903-1972) – воспитанник А.С. Макаренко (1888-1939), встречая такого воспитанника, старался: «Влюбить его самого в себя. Влюбить в него своих коллег, хотя он абсолютно не даёт никаких признаков, по которым можно было отнести к нему с любовью. Часто, бывают такие ребята, что..., ну живой организм. Но это ещё не значит, что его нужно любить, потому что, он скорее вызывает какое-то опасение, какую-то тревогу и какую-то настороженность, опаску. И всё-таки мы многое в себе человеческое перебарываем, влюбляемся в нашего воспитанника, ещё не воспитанного, а затем делаем его таким красавцем. И так неудержимо влюбляемся, что потом, когда расстаёмся, то, как будто, кусок сердца откалываем. Не хочется с ним расставаться. Тобой овладевает чувство родительского эгоизма. Вот вырастил, вылепил, красавца человека с лучшими нравственными признаками, общественными признаками.» [2, с. 221].

А.С. Калабалин видел основное назначение педагога: «сделать ребенка счастливым» [3, с. 138]. Именно на это направлена любовь педагога, воспитателя к ребенку. «Надо любить, – писал С.А. Калабалин, – а там, где есть любовь, там есть и творчество, и находки. Вы набираетесь какой-то необыкновенной человеческой силы, которую впитываете в себя всю жизнь.» [2, с. 22]. Именно любовь побуждает педагога проявлять творчество, искать способ наилучшего достижения цели: сделать воспитанника настоящим, счастливым Человеком.

Известный советский педагог В.А. Сухомлинский (1918-1970) значительное внимание уделил нравственному воспитанию подрастающего поколения. «В человеке, – писал он, – его человеческие черты формируются только потому, что с первого в своей жизни вдоха он – существо общественное. Общественная сущность человека проявляется в его отношениях, связях, взаимоотношениях с другими людьми...» [8, с. 8] Этим объясняет В.А. Сухомлинский важность нравственного воспитания, которое включает комплекс направлений, в том числе [8, с. 9-17]:

– воспитывать на славе отцов. Сохранение памяти своих отцов, дедов и прадедов – корень своего бытия, своей чести, достоинства, «наша героическая современность не мыслится без славы отцов, – у нас есть Отечество, мы дорожим им и оберегаем его»;

– учить детей хранить в своей памяти образы людей, заслуживших того, чтобы их имя не было предано забвению;

– утверждать в душе ребенка непримиримость к врагам Отчизны, готовность к единоборству с тем, кто посягнет на ее свободу и независимость. «Мужество – это высшая человеческая доброта, а ненависть к врагам – настоящая человечность»;

– воспитывать эмоциональную культуру, рождаемую в труде, заботах, волнениях о красоте окружающего мира, одновременно с переживанием и чувствованием тончайших оттенков родного слова. «Нет уважения к труду и людям труда – порождается лень, нерадивость, безразличие к материальным, духовным и нравственным ценностям, потребительское отношение к благам»;

– воспитывать доброту, готовность защитить слабого и беззащитного – это прежде всего мужество, бесстрашие души!;

– учить ребенка по-человечески относиться к тем, кто отдает силы своей души для блага других людей. «Учить так, чтобы идеал нравственности, открываемый нами перед ребенком, был созвучен с тончайшими сердечными движениями ребенка, с его представлениями о добре, справедливости, красоте. Каждое наше слово должно нести в себе добро, справедливость, красоту – в этом сущность наших этических поучений.»;

– воспитывать у ребенка потребность творить добро людям, служить обществу;

– учить жить так, чтобы душа ребенка осуждала скупость и жадность точно так же, как и расточительность, и чрезмерную роскошь;

– побуждать ребенка к самовоспитанию – «это не что-то вспомогательное в воспитании, а крепкий его фундамент. Никто не сможет воспитать человека, если он сам себя не воспитывает»;

– учить повелевать своими действиями, поступками, поведением, намерениями. «Нравственной личностью ты станешь тогда, когда в душе твоей навсегда поселятся совесть, стыдливость, ответственность и долг. Это четыре важнейших источника, питающих твою моральную доблесть и культуру».

В процессе воспитания необходимо ставить воспитанника в ситуации, когда от него требуется проявление нравственной позиции, нравственной устойчивости и накопление опыта социально здорового проявления в различных жизненных ситуациях. Знакомство с педагогическим наследием А.С. Макаренко и Калабалиных позволяет отметить, что они это активно использовали в своей педагогической деятельности. С.А. Калабалин в своих воспоминаниях о том, как воспитывал А.С. Макаренко, приво-

дит множество примеров того, как Антон Семёнович добивался от своих воспитанников не быть равнодушными и активно включаться, чтобы предупредить от проступка своего товарища. Через это он способствовал формированию гражданской позиции растущего ребенка – не быть равнодушным к плохому, безнравственному и уметь им противостоять.

Семён Афанасьевич добивался, чтобы воспитанник удерживал своего товарища от неблагоприятного поступка. Этим он добивался формирования нравственно-волевой устойчивости – основы социального здоровья у каждого воспитанника. По существу, А. С. Макаренко и Калабашины старались побуждать каждого воспитанника к осознанному проявлению своих нравственно-волевых качеств, закрепляя и совершенствуя их. Если сам воспитанник не будет проявлять свою нравственную позицию и волевые качества, ему не удастся создать необходимый потенциал социального здоровья, который и определит его способность преодолевать факторы риска в социокультурной среде жизнедеятельности. Педагогическое наследие Калабашиных прекрасная иллюстрация того, как можно формировать нравственную основу у воспитанников.

Важно учить воспитанников конструктивному поведению в различных жизненных ситуациях. С.А. Калабалин писал: «Если педагог по-настоящему желает воспитать человека, с присущими ему нравственными качествами, чтобы он мог жить красиво, трудиться, нормально переживать, радоваться и проявлять свой гнев, где это нужно, он должен не просто сказать ему при случае, что делать надо так, а не иначе, делать надо то-то и то-то – он должен воспитывать так, чтобы всё то, что он хочет вложить в своего ученика, в своего воспитанника, воспринималось им всем его существом». Но главное, на что обращал внимание С.А. Калабалин, как и его учитель А.С. Макаренко, следует активно добиваться, чтобы каждый воспитанник не был равнодушным исполнителем, а был созидателем и активно противостоял деструктивным факторам. От воспитанника не требовалось, чтобы он сообщал воспитателю, что кто-то сделал не так, а сам мог принять решение по его недопущению и самостоятельно реализовать.

Характерно, что развитие человеческих свойств и способностей, обусловленных нравственной устойчивостью растущего человека, должно идти в направлении к тому, чтобы этот человек достигал своего нравственного назначения. На это обращали внимание И. Кант, А.С. Макаренко, В.С. Сухомлинский – заниматься самосовершенствованием в интересах выполнения своей нравственной позиции. Речь идет о постоянном самосовершенствовании каждого воспитанника. От воспитания нравственно-ориентированной деятельности воспитанника, к самовоспитанию и повседневному нравственно-выраженного его проявлению – это и есть главный путь формирования нравственно-волевой устойчивости. Такая устойчивость выступает его качественной характеристикой. Она свидетельствует о естественной повседневной нравственно выраженной позиции воспитанника в его повседневном проявлении.

Литература:

1. Абай (Ибрагим) Кунанбаев. Книга Слов (Слова назидания) / пер. с казах. Ролана Сейсенбаева и Клады Серикбаевой [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://silkadv.com/ru/node/2001> (дата обращения 30.04.21)
2. Калабалин С.А. Педагогические размышления : сб. / сост. и ред. Л. В. Мардахаев. М. : Юстиция, 2017. С. 398.
3. Калабалин А.С. Педагогические размышления : сб. / сост. и ред. Л. В. Мардахаев. М. : Изд-во РГСУ, 2014.
4. Калабалина Г.К. Педагогические размышления : сб. / сост. и ред. Л. В. Мардахаев. М. : Изд-во РГСУ, 2015.
5. Мардахаев Л.В. Воспитание, его место и роль в формировании Человека // Вырастить в человеке Человека. Воспитание – ресурс национальной безопасности. Калабалинские чтения, посв. 80-летию со дня рождения А.С. Калабалина: матер. Всерос. науч.-практ. конф. с междунар. участ., Москва, 2 октября 2019 г. / под общ. ред. Л.В. Мардахаева, В.В. Зарецкого, А.М. Егорычева – М.: Профилактика зависимостей. – 2019. – № 4. – С. 2-7.
6. Отечественная социальная педагогика : хрестоматия / сост. и ред. Л. В. Мардахаев. М. : Изд. центр «Академия», 2003. С. 13.
7. Платон. Собрание сочинений. В 4-х т. – М.: РАН Институт философии Изд-во «Мысль», 1994.
8. Сухомлинский В. Потребность человека в человеке / В. Сухомлинский. – М. : «Советская Россия», 1981.
9. Фрёбель Ф. Воспитание человека // Педагогические сочинения: В 2-х т. – Т. 1. / пер. с нем. И.Д. Городецкого; под ред. Д.Н. Королькова. – Изд. 2-е. – Москва: Книгоиздательство К.И. Тихомирова, 1913.

*А. Мамытов,
доктор педагогических наук, профессор Кыргызская академия образования,
г. Бишкек, Кыргызская Республика*

О РАЗРАБОТКЕ КОНЦЕПЦИИ ФИЗИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ УЧАЩЕЙСЯ МОЛОДЕЖИ В КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ

Введение. В целях воспитания граждан через усвоение ими высоких моральных норм, традиций, традиционных семейных и общественных ценностей, здорового образа жизни, приобщение к системе общих человеческих ценностей, отражающих богатство, своеобразие и единство культур народов Кыргызстана, в числе первых шагов был издан Указ Президента Кыргызской Республики № 1 от 29 января 2021 года «О духовно-нравственном развитии и физическом воспитании личности» [1]. В нем отмечена важность разумного сочетания духовно-нравственных, культурных ценностей и новейших достижений технологического процесса, нацеленного на сохранение государственности и единства народа, приоритет духовно-нравственных мотивов жизненного поведения над материальными интересами и рекомендовано Правительству Кыргызской Республики до 1 июня 2021 года разработать и внести Концепцию «О духовно-нравственном развитии и физическом воспитании личности». Исходя из вышеизложенного, возникла необходимость в критическом осмыслении сложившейся практики духовно-нравственного и физического воспитания молодежи, которая сложилась в системе образования страны, и ее соответствие традиционным культурным, духовно-нравственным и иным ценностям народа Кыргызстана. Решением руководства министерства образования и науки Кыргызской Республики была сформирована рабочая группа в составе 8 профессоров вузов во главе автора настоящей статьи. Целью статьи является обзор системы взглядов, направленных на совершенствование физического воспитания учащейся молодежи Кыргызской Республики, использованных через призму повышения эффективности гражданско-патриотического воспитания подрастающего поколения, средствами физической культуры и спорта.

Основное содержание. Проект Концепции «О духовно-нравственном развитии и физическом воспитании учащейся молодежи Кыргызской Республики» структурно состоит из трех частей: первая посвящена вопросам духовно-нравственного развития учащейся молодежи, вторая – вопросам физического воспитания и третья – проектированию мер реализации Концепции и оценке ожидаемых результатов. Основу настоящей статьи составила система взглядов по совершенствованию физического воспитания учащейся молодежи, которая в Концепции изложена в 3-х направлениях [2]. Первое направление связано с характеристикой цели и основных ценностей физического воспитания учащейся молодежи, второе – ведущей идеи, основой которой составляют общечеловеческие и национальные ценности и третье – организационных основ физического воспитания учащейся молодежи в современных условиях. Содержание Концепции разработано с опорой на такие ключевые понятия, как «физическое воспитание», «физическое развитие», «знания о физическом воспитании», «разностороннее воспитание», «физические качества», «укрепление здоровья», «физическая подготовка», «обучение движениям», «здоровый образ жизни» и «индивидуальная физическая культура учащегося».

Выше отмечено, что в качестве первого направления выделены цели и основные ценности физического воспитания, и что соответствующая цель в Концепции охарактеризована как обеспечение всестороннего физического развития учащейся молодежи на основе формирования высоких духовно-нравственных ценностей. При ее определении учтена новая методология образования, которая легла в основу проводимых в стране реформ [3, с. 26-28]. Мы имеем в виду то, что начиная с 2016-года, в школьном образовании Кыргызстана реализуется содержание образования, которое ориентировано на конечный образовательный результат, выраженный в виде ключевых и предметных компетенций. К числу первых относятся результаты образования, связанные с формированием информационной, коммуникативной компетенции и компетенций в самоорганизации и разрешения жизненно важных проблем, а к числу вторых, применительно к физическому воспитанию учащейся молодежи достижение такого уровня физической и двигательной подготовленности учащихся, который соответствовал бы нормам и требованиям, установленным государством. В Концепции особо подчеркнуто, что в конечном счете ожидаемый в связи с физическим воспитанием учащейся молодежи образовательный результат, должен сформировать здоровый образ жизни и индивидуальную физическую культуру обучающегося. Выделяя важность формирования индивидуальной физической культуры обучающегося мы опирались на положение о том, что понятие «культура» в соответствующей теории характеризуется как общественное и педагогическое явление, представляющее собой совокупность материаль-

ных и духовных ценностей, являющееся значимым для общества родом деятельности и проявляющееся в виде общественно значимого результата деятельности. Формируя индивидуальную культуру, человек, как правило, действует в трех аспектах: познает культуру, является носителем культуры и создает новые культурные ценности. Самым сложным среди них, безусловно, является проблема создания новых культурных ценностей. Исходя из такого видения в Концепции отмечено, что формирование физической культуры учащейся молодежи в первую очередь зависит от создания **системы ценностей** и благоприятных условий ее формирования. Такой посыл должен составлять основу государственной политики, которая должна быть ориентирована на формирование духовных и материальных ценностей, связанных с физическим воспитанием учащейся молодежи. Основу духовных ценностей составляют общечеловеческие и национальные ценности, а материальных ценностей – современные спортивные сооружения, оборудования и инвентарь. Соответственно, в каждой образовательной организации эти вопросы должны быть решены надлежащим образом.

Формирование духовных ценностей осуществляется на основе результатов фундаментальных и прикладных научных исследований, на основе результатов которых формируются теоретические знания и совершенствуется методика занятий физической культурой. Многое зависит от того, в какой степени будут задействованы возможности средств массовой информации и налажена издательская деятельность, в которой будут регулярно освещаться ценности здорового образа жизни, распространяться современные и эффективные методы занятий физической культурой оздоровительной направленности. Ведя речь о нормативных основах подготовленности учащейся молодежи, мы исходили из того, что в развитых странах мира один раз в десять лет, как правило, проводится массовое тестирование физической подготовленности основных контингентов населения. На основе полученных данных разрабатываются нормы и требования, которые используются в оценочной деятельности. Такие нормативы в США и Республике Казахстан известны как Президентские тесты, в Российской Федерации – физкультурно-спортивный комплекс ГТО. К сожалению, масштабное тестирование учащейся молодежи Кыргызстана не является традицией, что означает отсутствие надлежащей научной обоснованности используемых в стране норм и требований физической подготовленности учащейся молодежи. В этой связи регулярное проведение тестирования учащейся молодежи, периодическое обновление нормативных основ физической подготовленности в Концепции отмечено в качестве одного из важных мер проводимой политики.

В Концепции выделена особая значимость подготовки квалифицированных специалистов по физической культуре и спорту и повышения ее эффективности. В этом направлении накопилось достаточно много проблем, требующих своевременного решения, особенно качества подготовки учителей физической культуры и тренеров по видам спорта. Отдельной строкой выделена необходимость расширения тем научных исследований, создания соответствующих лабораторий, поддержки ученых, исследующих проблемы физической культуры и спорта, а также создание для них социальных условий для осуществления ими профессиональной деятельности. Такая позиция основана на признании культуры в качестве **вида деятельности** и ее важности в формировании индивидуальной физической культуры учащейся молодежи.

Что касается характеристики культуры как результата деятельности, то в Концепции она показана через призму взглядов, направленных на улучшение деятельности различных форм физкультурно-оздоровительной и спортивной деятельности, которые в настоящее время функционируют в стране. Учтено, что эффективное функционирование спортивных клубов, спортивных секций, групп общей физической подготовки и других форм занятий физической культурой играют значительную роль в формировании индивидуальной физической культуры учащейся молодежи и признается в качестве результата культурной деятельности.

В разработке Концепции значительную роль сыграло положение о том, что от деятельности, эффективно реализуемой в организациях образования, во многом зависит формирование надлежащей физической культуры обучающегося. В этом плане выделены два обстоятельства. Первое обстоятельство, профессиональная деятельность специалиста является залогом улучшения всех видов физической культуры и, в этой связи, в рамках лучшего функционирования **базовых видов** физической культуры, отмечены возможности уроков физической культуры [4]. Речь идет о том, что занятия физической культурой являются обязательными на всех уровнях и ступенях системы образования и их ресурс необходимо использовать сполна. К сожалению, эффективность реализуемой в стране форм и видов базовой физической культуры характеризуется как крайне низкая. В этой сфере доминирует существенное снижение заинтересованности, отсюда и ответственности, администраторов образовательных организаций. По существу стало нормой случаи ненадлежащего проведения уроков

физической культуры, их подмены занятиями, проводимыми в классе или в форме теоретических занятий, а также отсутствие надлежащих материально-технических и иных условий, в том числе мотивирующей среды. В последние годы перестала проводиться традиционная Республиканская Спартакиада учащейся молодежи. В Концепции также показана важность целенаправленного воспитания молодежи, которая отличается особыми спортивными способностями и талантом. Использование ресурсов спорта в прославлении страны, малой родины и коллектива, где обучается спортивно ориентированная молодежь, формирование таких морально-волевых качеств, как целеустремленность и ответственность, решительность и самообладание, любовь к Родине и преданность коллективу, являются действенным средством духовно-нравственного развития и педагогического воздействия на подрастающее поколение[5]. Отмечая огромные ресурсы спорта в воспитании подрастающего поколения в Концепции показана и нарастающая в стране тревожная тенденция. Речь идет о том, что та спортивная и состязательная деятельность, которая стала набирать обороты в формате «бои без правил», особенно вовлечение в нее лиц женского пола, с духовно-нравственной точки зрения не отвечает требованиям национальных ценностей кыргызского народа и возникшая в стране ситуация требует исправления. В рамках **вспомогательного вида** физической культуры предусмотрено широкое распространение среди учащейся молодежи профессионально-прикладного, оздоровительного и продлевающее жизнь направлений физического воспитания. К сожалению, вызывает тревогу тот факт, что вспомогательные виды физической культуры и ее возможности по существу утратили свое истинное значение, перестали использоваться в новейшей истории Кыргызстана и требуют принятия неотложных и действенных мер политики. Второе обстоятельство связано с тем, что формирование у учащейся молодежи индивидуальной физической культуры предполагает, чтобы процесс физического воспитания должен иметь ясную идейную направленность, иметь народный характер, ориентироваться на научно-технический прогресс и на развитие международного сотрудничества.

Второе важное направление Концепции посвящено к характеристике ведущей идеи улучшения физического воспитания учащейся молодежи. В качестве таковых выделены прозрачность, разнообразие, гуманность и демократические подходы, которые должны лежать в основе физического воспитания подрастающего поколения, и в Концепции дано пояснения содержательного характера. В Концепции также отмечен особый вклад физического воспитания в умственное, нравственное, эстетическое и трудовое воспитание учащейся молодежи, вносимый в тесной опоре на общечеловеческие и национальные ценности, что созвучно требованиям вышеотмеченного Указа Президента Кыргызской Республики.

Третье направление Концепции освещает организационные вопросы и выделяет приоритет соблюдения государством следующих принципов проводимой политики:

1. Гарантирует физическое воспитание учащейся молодежи в пределах требований действующих государственных образовательных стандартов школьного, начального, среднего и высшего профессионального образования.

2. Определяет обязательный минимум содержания физической культуры, нормы и требования физической подготовленности учащейся молодежи на научной основе, учитывая возрастные, половые особенности и состояние здоровья.

3. Формируя здоровый образ жизни и индивидуальную физическую культуру учащейся молодежи, отдает приоритет на классические и национальные виды спорта.

4. Создает систему спортивных соревнований, формирующих гражданско-патриотические чувства учащейся молодежи, определяет органы управления и решает вопросы финансирования.

5. Оказывает всестороннюю поддержку деятельности учащейся молодежи, связанную с активными занятиями физической культурой и спортом.

Вывод. Концептуальные основы совершенствования физического воспитания учащейся молодежи Кыргызской Республики, разработанные в свете требований Указа Президента Кыргызской Республики «О духовно-нравственном развитии и физическом воспитании личности», представляют собой приведенную в систему цель и основные ценности физического воспитания, ведущие идеи, вытекающие из сути общечеловеческих и национальных ценностей и организационные меры, направленные на улучшение физического воспитания учащейся молодежи в современных условиях.

Литература:

1. Указ Президента Кыргызской Республики «О духовно-нравственном развитии и физическом воспитании личности» [Текст] <http://www.president.kg/ru>
2. Окуучу жаштарды руханий-адеп-ахлактык өнүктүрүү жана дене тарбиялоо концепциясы. Долбоор. [Текст] / А. Мамытов, А. Алымбеков. – Бишкек, 2021. - 40 с.
3. Мамытов, А. Диагностика предметных компетентностей учащихся, обучающихся по стандартам нового поколения (5-6 классы): Монография [Текст] /А. Мамытов, Г.С. Тагаева, Н.Б. Ажикулова. – Бишкек, 2021. – 224 с.
4. Мамытов, А. Дене маданияты теориясы. Жалпы негиздери. Окуу куралы. [Текст] /А. Мамытов, К. Джанузаков. – Бишкек, 2019. – 168 б.
5. Мамытов, А. Спорт теориясы. Окуу колдонмо. [Текст] /А. Мамытов – Бишкек, 2016, – 136 б.

Л.Э. Заварзина

ФГБОУ «Воронежский государственный педагогический университет», г. Воронеж, РФ

ВЫДАЮЩИЙСЯ КОМПАРАТИВИСТ СОВРЕМЕННОСТИ: К 70-ЛЕТИЮ АКАДЕМИКА А.К. КУСАИНОВА

Мое знакомство с Аскарбеком Кабыкеновичем Кусаиновым произошло благодаря его книге «Качество образования в мире и в Казахстане» (Алматы, 2013), которая убедила меня в том, что автор, без сомнения, является выдающимся компаративистом современности. Ценность монографии А. К. Кусаинова, на мой взгляд, состоит в том, что она требует не пассивного чтения, а чтения размышления, чтения-диалога. Автор убедителен в своих заключениях, к которым он пришел посредством логически выстроенных аргументов, основанных на жизненных фактах и точных статистических данных. Поэтому читатель, как правило, соглашается с выводами казахстанского ученого.

Идея книги А. К. Кусаинова – показать силу и мощь образования, его ценность и значение в современном мире. Уровень образования, подчеркивает академик, – «отправная точка экономического и научно-технического прогресса, залог успешного развития государства и общества. Отставание в области образования прямо сказывается на конкурентоспособности страны, на национальных перспективах и государственной безопасности» [2, с.23].

Подобные утверждения встречаем и в творческом наследии российских мыслителей. Особенно ярко, образно и эмоционально высказался по этому поводу выдающийся педагог и психолог П. Ф. Каптерев (1849-1922), занимавшийся также и проблемами компаративистики. Он в статье, написанной более ста лет назад, представил такое государство, в котором образование находится в пренебрежении. Ученый, в частности, писал: «Каждый народ, живущий в Европе, втянут в поток соперничества и вырваться из него не может. Нельзя уберечься от соперничества, заявляя: я никого не трогаю и меня пусть никто не трогает. Тронут и сильно тронут. Одним из самых существенных элементов и орудий соперничества служит развитие знаний и образования в народе.

Страна, не заботящаяся о широкой постановке серьезного народного образования, неизбежно готовит себе гибель. Гибель придет не сразу, а помаленьку, и будет выражаться множеством угрожающих признаков: сначала будет неумение готовить разные сложные жизненные предметы, главным образом разные машины, пароходы, орудия, а равно тонкие вещи жизненного удобства – тонкие и плотные материи, сукна, шелк и т.п. Придется все это постоянно покупать за границей и за все платить большие деньги. В то же время окажется, что все, что делается собственными силами, делается плохо, неразумно: земля истощается, неурожаи становятся частыми, леса вырубаются, реки мелеют, пески заносят степи. С плохим питанием идут рука об руку разные болезни, население слабеет и вырождается, смертность громадная, а средств для борьбы с этим злом не находится. Такая страна быстро подпадет под иго соседних, более образованных и энергичных, наций, соседи придут в богатую, может быть, по природе, но невежественную страну с своими капиталами, с своими идеями и планами, с своими директорами и за правителями, мирным путем завоюют страну, станут в ней господами и распорядителями; страна будет служить лишь рынком для своих более счастливых соседок. Останется только независимая армия, но и в ней скоро окажутся недочеты: оружие устарело, корпус офицеров недостаточно образован, солдаты не понимают, куда и зачем они идут, сведения о соседних странах поверхностны и неверны, талантливых генералов нет, пути сообщения плохи, докторов мало. Заповедь нынешнего времени такова: если хочешь жить на свободе и хорошо, будь образован; не желаешь быть образованным, будь рабом у братьев своих, а потом ложись и помирай.

Без образования – широкого, всенародного, бессловного, серьезного – ныне нет спасения. Страна, не желающая понять этого принципа, рано или поздно, но несомненно горько раскается» [1, с. 111-113]. (Объем этой блестящей цитаты оправдывается ее точностью и яркостью.)

П. Ф. Каптерев имел в виду европейские страны, а А. К. Кусаинов большей степени анализирует системы образования, сложившиеся в азиатских государствах: лидеры изменились, а ценность образования осталась неизменной.

При написании книги А. К. Кусаинов руководствовался патриотическими чувствами: Республика Казахстан должна восстановить высокий уровень образования, который у нее был в советский период истории, и, по возможности, встать вровень со странами-лидерами в области образования. Автор, вместе с тем, подчеркивает недостатки советской школы, считая, что она была трансформирована «в закрытое, фактически режимное учреждение» [2, с.100]. При всей симпатии к позиции автора позволю не согласиться с ним в данном выводе. Без прочного фундамента среднего и высшего образования, полученного А. К. Кусаиновым в советскую эпоху, пожалуй, не было бы его блестящих научных достижений в постсоветское время. Негативная характеристика советского образования – это, полагаем, ненужный реверанс в сторону современных либералов. В статье «Развитие образования в центрально азиатских странах» исследователь утверждал обратное: системы образования в республиках Казахстан, Узбекистан, Кыргызстан, Таджикистан, Туркменистан после распада СССР «обладали хорошими стартовыми условиями за счет «старого багажа». В Советском Союзе уделялось большое внимание развитию образования... Хорошо работала школьная индустрия; обучение на всех ступенях было бесплатное; образованность населения была высокой» [3, с.106].

А. К. Кусаинов честен и откровенен с читателями. Он открыто говорит о проблемах, имеющихся в образовании Республики Казахстан. Вскрывает причины, мешающие его реформированию, критикует, в частности, примитивный метод тестирования, имевший место в оценке знаний школьников и абитуриентов. Автор совершенно справедливо заявляет, что необдуманные методы проверки знаний не только не стимулируют школьников к обучению, чтению художественной и научной литературы, не воспитывают у них уважительное отношение к науке, знанию в целом, но и наносят непоправимый урон системе образования страны. Старшеклассники, с грустью констатирует Аскарбек Кабыкенович, «перестали читать литературу, вникать в суть вопроса, разбираться в теориях, явлениях, образах, серьезно размышлять, излагать свои мысли, аргументировать их» [2, с. 139]. До сих пор, продолжает автор, проблема с использованием тестирования не решена, поскольку нет ни одной научной лаборатории, занимающейся проблемами тестирования, не готовятся кадры по специальности «Педагогические измерения», нет органов, контролирующих качество образования и при этом не входящих в структуру Министерства образования.

А. К. Кусаинов поставил цель: пользуясь данными международных исследований, выяснить, в чем состоит эффективность системы школьного образования в тех странах, где проблемы образования минимизированы; каковы сильные и слабые стороны образования; факторы и условия, способствующие улучшению образовательной деятельности. Качество образования, подчеркивает исследователь, определяется «совокупностью показателей, характеризующих различные аспекты учебной деятельности образовательного учреждения: содержание образования, кадровый состав, формы и методы обучения и воспитания, материально-техническая база и эффективность управления» [2, с.25]. Изучая опыт стран образовательного Олимпа профессор Кусаинов пришел к заключению, что высокие достижения в образовании определяются не объемами государственного финансирования, а наличием образовательной стратегии и созданием образовательных моделей каждой страны, работающих на достижение стратегических целей.

Но, пожалуй, главной фигурой в улучшении качества образования является учитель, имеющий призвание к педагогической профессии, являющийся высоконравственной личностью, обладающий желанием постоянно учиться. Сошлемся на мнение В. В. Розанова, российского философа, публициста, педагога, литературного критика (1856-1919), утверждавшего: «Школа – это только и всецело учитель: учитель – во-первых, учитель – во-вторых, учитель – в-третьих, и только в-четвертых еще что-нибудь» [5, с. 792]. Учитель, обучая школьников влияет на них не только умом и знаниями, но и всей своей личностью.

Забота о педагогических кадрах, подчеркивает А. К. Кусаинов, характерна для всех стран, добившихся успехов в образовании. Учителя должны иметь не только хорошие знания по предмету, психолого-педагогическую, методическую подготовку, «у них должны быть высокие ожидания, разделяемые всеми понимание цели и, главное, коллективная вера в их общую способность улучшить образование детей, которым они служат» [2, с.43]. Кроме того, профессия учителя должна быть престижной.

А. К. Кусаинов тщательно анализирует многие аспекты образовательных систем стран, добившихся успехов в сфере образования. Он также хорошо понимает, что для поднятия уровня образования в Республике Казахстан еще очень многое предстоит сделать. Так, в частности, реформа в системе образова-

ния Республики Казахстан должна быть обусловлена развитием следующих направлений: «от унитарного и унифицированного – к открытому и многообразному; от безличностного – к личностно ориентированному; от односторонне знаниевого – к деятельностному и поликультурному; от схоластического, псевдо-академического, нерезультативного... к жизнеустремленному и эффективному; от репродуктивного и приспособливающего – к продуктивному и развивающему» [2, с. 101-102]. Должно быть также пересмотрено содержание образования, оно должно отвечать тем требованиям, которым отвечают содержание 12-тилетних школ ведущих стран мира в области среднего образования. А. К. Кусаинов совместно с коллегами серьезно работает в этом направлении, что подтверждает их совместный труд [4].

А. К. Кусаинов понимает, что ему и его коллегам предстоит выполнить колоссальную работу по улучшению системы образования Республики Казахстан. Духовно-нравственное воспитание подрастающего поколения требует особого внимания; низка ответственность семьи в воспитании детей; ухудшается общее и психолого-физиологическое здоровье учащихся; требуется разработка научной основы качественного перехода к 12-тилетнему образованию... И это лишь часть масштабной деятельности нашего современника А. К. Кусаинова.

Пожелаем настоящему подвижнику народного образования для воплощения всего задуманного здоровья, энергии, стратегического мышления, быстрого и эффективного решения проблем в сфере образования.

Литература:

1. Каптерев П.Ф. О народном образовании / П.Ф.Каптерев // Образование. – 1902. – №7-8. – С.102-116.
2. Кусаинов А.К. Качество образования в мире и в Казахстане / А.К.Кусаинов. – Алматы, 2013. – 196 с.
3. Кусаинов А.К. Развитие образования в центральноазиатских странах / А.К.Кусаинов // Педагогика. – 2009. – №5. – С. 106-115.
4. Кусаинов А.К. Эволюция теорий содержания среднего образования в Республике Казахстан / А.К.Кусаинов, Ш.Т.Баубаева, А.А.Булатбаева, П.Ш.Маханова // Педагогика. – 2014. – №1. – С.116-122.
5. Розанов В.В. Эстетическое понимание истории. Сумерки просвещения / В.В.Розанов. – М.: «Республика»; СПб.: «Росток», 2009. – 878 с.

А.Ж. Тұрғанова

Төлеби ауданы адами әлеуетті дамыту бөлімі, Түркістан облысы

БІЛІМ САПАСЫ – САПАЛЫ ЖОСПАРЛАНҒАН САБАҚТАН

Еліміздің білім беру саласында жүріп жатқан реформаның ең басты мақсаты – елдік ертеңі, өресі биік, дүние танымы кең, кемел ойлы тұлға қалыптастыруда, әлемдік озық ой-пікірмен ұштастырылған сапалы білім мен тәрбие беру.

Қазақстан Республикасының білім беруді және ғылымды дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында жалпы адамзаттық құндылықтар негізінде тұлғаны тәрбиелеу мен оқыту үшін бірқатар іс шараларды жүзеге асыру жоспарланған. Айталық білім сапасын арттыруда жақсы, күшті мектептердің өз тәжірибесін басқа мектептерге тарату, алдыңғы қатарлы үздік педагогтардың қауымдастығын құру, көмекті қажет ететін білім ұйымдарына кәсіби шеберлігі бойынша жәрдемдесуарқылы қалалық және ауылдық мектептердің білім беру саласындағы алшақтығын теңестіру міндеттелген.

Педагогикалық ғылымдар академиясының президенті, педагогика ғылымының докторы, профессор Асқарбек Қабықенұлы Құсайыновтың «Білім сапасын арттырудың ғылыми-тәжірибелік негіздері» тақырыбындағы тұжырымдамасында білім сапасын көтерудің жүйе құраушылары да дәл осы мемлекеттік бағдарламаның мақсат-міндеттерін іске асыруға бағытталған, білім ордасында ішкі резервті тиімді жүйелі пайдалану және жүйе құраушыларды сапалы ұйымдастыру білім сапасын көтерудің бастапқы алгоритімі екендігін осы эксперимент аясында 2 жыл жұмыс жасаудың барысында көз жеткіздік.

Эксперимент тұжырымдамасында білім беру саласындағы жаңашылдықты, ғылыми ізденуді және жоспарлауды әдістемелік қолдау жолдары көрсетілген.

Әдістемелік қызмет шексіз, ол ізденген сайын ойдан ой туындатады. «Әлемнің өзгеруін қаласаң, сол өзгерістің алғашқысы өзің бол» деген ұлылықтың тұжырымын ұстана отырып, ең алдымен, ұстаздарды кәсіби дамытудың жолын жүйелі ұйымдастыруды қолға алдық.

Білім сапасын жақсарту туралы мәселе көтергенде, алдымен «Қалай көтереміз?» деген сұрақтың жауабын қарастырған жөн! Білім сапасын көтеру көптеген факторларға байланысты. Соның ішінде, мен мұғалімдерге білім беру сапасын арттыруға бағытталған бес қадамды ұсындық

1. Білім сапасы – сапалы жоспарланған сабақтан

Менің мұғалімдерге ұсынған «Бес қадам» – идеяның өзектілігі сапалы сабақ. Сабақ сапалы жоспарланып өткенде ғана ұстаз еңбегі нәтиже береді. Сабақ жоспарлағанда SMART– мақсатқа сәйкес жас ерекшеліктерін ескеріп оқу мақсатына негізделген қолжетімді мақсаттар мен құндылықтар үйлесетін теориялық және тәжірибелік білім алуға бағытталған, шынайы қысқа мерзімді жоспар жасауды ұсындым. Бұл өз кезегінде мұғалімдерге үлкен шығармашылық ізденіспен жұмыс жасап өз кәсіби деңгейін өсіруге, ортақ ресурсты пайдалану арқылы, әрбір сабағын сапалы өтуге, пән бойынша дайындық жоғарылатуға, өз біліктілігін арттыруға мүмкіндік берді.

2. Сабақта саралаудың тиімділігі

«Егер сіз педагогикалық еңбек мұғалімге қуаныш әкелсін десеңіз күнделікті сабақ беру бірқалыпты жалықтырғыш міндетке айналмасаңыз десеңіз, әр мұғалімді табысты зерттеуге жетелеңіз» деген В.А.Сухомлинскийдің қанатты сөзін ескерсек бүгінгі таңда мұғалімдердің зерттеушілік ізденісін дамыту мәселесі – замануи білім беру жүйесінің негізгі ұстанымдарының бірі деп түсінуіміз қажет. Сабақта саралауды жүргізуде оқушылардың бастапқы деңгейлерін күнделікке жазуды ұсындым. А, В, С деңгейдегі оқушыларды анықтап, ол оқушыларды А деңгейден В деңгейге, В деңгейден С деңгейге яғни, оқушыларды шығармашылыққа жетелейтін тапсырмаларды сабақта күнделікті жоспарласа оқушылардың өз деңгейлеріне сәйкес қабылдаулары мен түсінулері артады. Әрбір сабақтан кейін «оқушы үні» тыңдалды.

3. Әр сабақ кезінде қолданған әдістердің сәтті және сәтсіз тұстарын талдау

Сабақты жоспарлағанда мұғалімдер оқу мақсатын ашуда көптеген әдіс тәсілдер пайдаланады, кей жағдайда сабақта ауқымды әдіс тәсіл пайдалану барысында уақытты тиімді пайдалана алмай да қалатын кезеңдер болады. Сондықтан мұғалім сабақты жоспарлауда, мақсатқа жетуде ең тиімді, әрі ұтымды әдісті сапалы жоспарлауы, сабақ сапасын арттырады. Сабақтар топтамасында сын тұрғысынан ойландыратын сараланған тапсырмалар әр оқушыға жеке-жеке бағыттала берілсе, әр сабақ кезінде бағалау әдістерін қолданудағы оң нәтижелер мен кездескен кедергілерді талдайды, сабақты жетілдіру үшін сабақтар қайта жоспарланады.

4. Артта қалушылар дәрежесіне өту қаупі бар оқушылармен жұмыс

Артта қалушылар дәрежесіне өту қаупі бар оқушылардың білім сапасын көтеруде өзін-өзі тану пәніндегі 5 (ақиқат, сүйіспеншілік, қиянат жасамау, ішкі тыныштық, дұрыс әрекет) құндылықты басшылыққа алып мектеп психологтарымен пән мұғалімдері бірігіп оқушыны зерттей отырып өзіне деген сенімдігін арттырып, пәнге деген қызығушылығы мен ізденушілігін ояту жұмыстарын жүргізу

5. Ақылдасу сабақтары – сабақ сапасын арттырады

Идеяның құндылығының бірі – сабақ сапасын жақсарту үшін басқа, мұғалімдермен бірге топтаса жүргізілген «Ақылдасу сабақтары». Ақылдасу сабақтары мұғалімдердің тәжірибе саласындағы білім жетілдіруге бағытталған ынтымақтастық педагогикалық тәсілі. Ақылдасу сабағы – қарапайым идея. Мұғалімдер басқа мұғалімдермен бірге жұмыс істеп, жоспарлау, бақылау және сабақ бойынша өзара көмек алады.

Мұғалімдер алдын ала сабақты бірге жоспарлайды, содан бір мұғалім сабақ өтіп, қалған мұғалімдер өздері жоспарлаған сабақтың өтілу барысында тиімді, тиімсіз тұстарын саралайды. Бұл іс-әрекет мұғалімдердің тәжірибе алмасуын шыңдайды әрі сабақ сапасының артуына үлес қосады.

Ұстаз болсын, шәкірт болсын, олардың әрбірі ішкі уәжін оята білсе, іс-әрекеттерінен оң нәтиже шығары сөзсіз. Мұғалімді шығармашылық ізденіске жетелеу барысында ең ұтымдысы – ол кері байланысты дұрыс алу. Білім сапасының арттыру – нәтижелі сабақтан бастау алады, десек..... . Әр мұғалім күнделікті сабағын шынайы жоспарласа, сабақта берілетін тапсырмалар мен материалдар сараланып әр оқушы деңгейіне сәйкес шығармашылықпен дайындаса, пайдаланған әдіс-тәсілдердің тиімді және тиімсіздігі мұғалім тарапынан қайта қаралса, артта қалушылық қаупі бар оқушылар мен жұмыс, сабақ жоспарында көрініс тапса, сабақ құрылымының сапалы жоспарлану нәтижесін жеке-ленген пәндер бойынша мұғалімдер қауымдастық жұмысының ақылдасу сабақтарынан көрініс табуы, жалпы сабақтың сапасын арттырады сөзсіз.

Сөзімді қортындылай келе мен, әрбір ұстаз айтылған осы идеялар бойынша сабақ өтсе, күнделікті білім беру сапасы артар еді, ал, күнделікті берілген сапалы білім, жалпы қоғамның білімі. Яғни, шәкірттерге сапалы білім беру біздің қоғам алдындағы борышымыз, себебі білімді ұрпақ, болашақ

қоғамның дамығанының көрінісі. Сол себепті құрметті әріптестер баршамыз жұмылған жұдырықтай өсіп келе жатқан ұрпаққа сапалы білім беріп, болашақ қоғамның дамуына өз үлесімізді қосайық!

Әр ұстаз өзінің жұмыс нәтижесіне қарай қызметтік бағасын алғанда ғана білім саласында ілгерілеушілік болатыны анық. Сондықтан «Үйретеміз және үйренеміз» – деп Ы. Алтынсарин айтқандай, біз үйрете отырып, үйренеміз.

Әдебиеттер:

1. Құсайынов А. «Әлемдегі және Қазақстандағы білім берудің сапасы». – Алматы, 2013.
2. Педагогикалық ғылымдар академиясының президенті Асқарбек Қабікенұлы Құсайыновтың «Білім сапасын ғылыми негізде көтеру» тұжырымдамасы
3. Құсайынов А.К. Түркістан облысында білім сапасын ғылыми негізде көтеру мақсатында өткізілетін эксперименттердің ТҰЖЫРЫМДАМАСЫ.

Ж.С. Ақылбекова

*Б. Нұрлыбеков атындағы жалпы орта мектебі КММ директоры, Ордабасы аудандық
маслихатының депутаты*

ҰЛТЫМЫЗДЫҢ – ҰЛЫ ПЕРЗЕНТІ

Қазақ елі ұлы ғұлама, ұлы ойшылдарының басқан жолы мен еткен еңбегін бағалап, елеусіз қалдырмай, мерейтойларын жоғары деңгейде атап өткен. Осыдан ХІ ғасыр бұрын өмір сүрген ойшыл ғұлама, әлемнің екінші ұстазы атанған Әбу Насыр әл-Фараби бабамыздың 1150 жылдығы және ХІХ ғасырда дүниеге келген қазақ әдебиетінің негізін қалаушы хәкім Абай Құнанбаевтың 175 жылдық мерей тойлары елімізде аталып өтілді. Осындай ғұламалардың ізін жалғастырушы, ұлт жанашыры, еліміздің келешегінің жанкүйері, ұлтымыздың – ұлы перзентінің бірі, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Қазақстандағы салыстырмалы педагогика және оқулық сапасы мониторингі бағытының негізін салған, академик А.Құсайыновтың 70 жылдық мерей тойына арналған «Әлемдік білім кеңістігіндегі оқыту мен тәрбиелеудің жаңа көкжиектері» атты Халықаралық ғылыми-практикалық конференциясы өткізілуде.

Бұл мерекенің әлемдік деңгейде аталып өтілуінің себебі, Академияның президенті А. Құсайынов 1976-1979 ж. Германияда жоғары техникалық мектепте оқып, неміс тілінде диссертация қорғаған. Салыстырмалы педагогика мәселелерін, оқулық жасау теориясын зерттеп, білім саласында оқулықтар мен монография еңбектерін жариялады. Академиктің жетекшілігімен шет елдердің білім беру жүйелері, Қазақстанның білім беру жүйелері зерттеліп, Қазақстанның білім беру саласын реформалау мен дамытудың жаңа үлгісін ұсынған. А. Құсайынов 31 томдық қазақша-орысша, орысша-қазақша ғылыми салалық терминологиялық сөздіктерін және қазақ тілі терминдерінің салалық ғылыми түсіндірме сөздіктер сериясын шығаруға басшылық етті. «Әлемдегі және Қазақстандағы білім берудің сапасы» тақырыбындағы еңбегі жарық көрген.

Қазақ топырағында қаншама дана-данышпандар, ұлы тұлғалар артына өшпестей мол мұра қалдырған ойшыл ғұламалар аз болмаған.

Қазақ жерінің ұлы даласы қай дәуірде болмасын ұлы перзентерден кенде емес. Еліміздің Шығыс Қазақстан облысы Семей қаласы Қайнар ауылында дүниеге келген, 1991 жылдары Білім және Ғылым министрі болған Шайсұлтан Шаяхметов мырзаның өтінішімен білім беру сапасын көтеру мақсатында дұрыс шешімдер қабылдау үшін шет елдердің озық тәжірибелерін зерттеп, «Салыстырмалы педагогика» ғылымына еңбегі сіңген, А. Құсайынов ағамыз еліміздің ойшыл ғұламаларымыздың ізін жалғастырып келеді. 2018 жылы Педагогика ғылымдар академиясының президенті, академик А.Құсайынов білім беру сапасын көтерудің үздік әлемдік және отандық тәжірибелерін зерттей отырып, білім сапасын көтеру жұмыстарын ғылыми-тәжірибелік негізде атқару мақсатында Түркістан облысы бойынша Ордабасы және Төлеби аудандарында ішкі резервтерді тиімді пайдалану негізінде «Білім сапасын арттырудың ғылыми-тәжірибелік негіздері» тақырыбындағы эксперимент жүргізді. Басты мақсат– білім мен тәрбие сапасын көтеру, оның ішінде ауыл мектептерін басты назарда ұстап, ішкі резервтерді ғылыми-практикалық негізде жүйелі түрде пайдалану болды. Эксперимент тұжырымдамасы жасалып, бекітілді. Экспериментке қатысатын мектептің басшылығы мен мектеп мұғалімдерімен, ата-аналарымен ашық, еркін сұхбат құрды. Сұхбат барысында білім сапасы мәселесіне ғылыми негізде пікір білдіріп, бұл өте күрделі проблема екенін, білім сапасы қазіргі заман

талабына сай, жүргізілу қажеттілігін ескере отырып, «Білім сапасын арттырудың ғылыми-тәжірибелік негіздері» тақырыбында эксперимент жүргізілетіні туралы ашып айтты.

«Білім сапасын арттырудың ғылыми-тәжірибелік негіздері» тақырыбындағы эксперименттің тұжырымдамасы негізінде аудандық, аймақтық, мектепшілік жоспарлар түзіліп, ішкі резервтерді пайдалана отырып, білім сапасын көтеру мақсатында жоспарланған жұмыстар жүйелі түрде мерзіміне сай атқарылып отырды.

Экспериментті қолдау мақсатында мұғалімдерге әдістемелік көмек көрсету үшін Түркістан облысы Адами әлеуетті дамыту басқармасы, Педагогикалық Ғылымдар академиясы, М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік университеті және Назарбаев зияткерлік мектептері ДББҰБ арасында төрт жақты Меморандум жасалынып, аталған мекемелердің тренерлері мен профессор-оқытушылары экспериментке қатысқан мектептердің мұғалімдеріне кәсіби қолдау көрсетті. Эксперименттің негізін қалаушы А.Құсайынов эксперимент жүргізілген жылдары, ай сайын бірнеше күнге келіп, сабақтардың өтілу барысымен эксперименттің жай-күйімен, тыныс-тіршілігімен, мұғалімдердің үнін тындап, қажеттіліктеріне құлақ түріп, тығыз байланыста бола білді.

«Білім сапасын арттырудың ғылыми-тәжірибелік негіздері» тақырыбындағы экспериментке өзім басшылық жасап отырған, Ордабасы аудандық «Б. Нұрлыбеков атындағы жалпы орта мектебі» коммуналдық мемлекеттік мекемесі де қатысты. Эксперимент барысында түйгенім, «Білім сапасын арттырудың ғылыми-тәжірибелік негіздері» тақырыбында жүргізілген эксперимент білім сапасын арттыруға оң ықпалын тигізді. Осы бағытта экспериментке қатысушылар алдындағы негізгі мақсат – эксперименттің негізгі идеясы: Орта білім беру жүйесі күрделі жүйе екені, оның 8 жүйе құраушысын ескере отырып жұмыс жасау болды. Тұжырымдама негізінде 6 бағыт құраушысының әрқайсысының сапасын, бір балаға, бір сыныпқа қатысты, көтеру мақсатында атқарылуы қажетті жұмыстар нақтыланды, оларды жүйелі түрде жүргізуге қол жеткізілді. Бір балаға сапалы білім беру үшін осы жүйе құраушыларының сапасын, сол балаға қатысты, жүйелі түрде көтеру үшін жұмыс жасалынды. Ол үшін мектеп, білім алушы, ата-ана үштік одақтың жұмысы басты назарға алынды. Ата-аналардың бойында мектепке деген ерекше көзқарас тудыру, білім алушының оқуға деген қызығушылығын арттырып, мұғалімдеріміз өз тәжірибесіне енгізген жаңа әдіс-тәсілдердің практикалық қолданысын кеңейтуі қажет болды. Эксперимент жұмыстарының негізінде мұғалім қызметіндегі маңызды дүние – жекелеген білім алушылардың тақырыпты қабылдау ерекшеліктерін, білім алушылардың түсінігін жетілдіру немесе жақсарту мақсатында олармен жұмыс жүргізу қажеттігін ұғынуы, сондай-ақ кейбір білім алушылардың тақырыпты өзіне оңтайлы бірегей тәсілдермен меңгеретіндігін ескере отырып, жұмыс жасадық. Осындай жұмыстардың жасалуына ұйытқы болған академик А. Құсайынов, қажет жағдайда ата-аналармен кездесіп, ата-аналарды білімге шақырып, көркем, әдеби, ғылыми тілмен өз ойын, эксперимент мақсатын жеткізе білді. Эксперименттік зерттеу барысында академик А. Құсайыновтың елді болашаққа жетелейтін, бағыт-бағдар көрсететін көш-керуені, білім саласының ірі тұлғасы екеніне көз жеткіздім. Атқарған жұмыстарына, сөйлеу мәдениетімен, шығармашылық жолына үңіле отырып, академиктің білім деңгейіне, кеменгерлігіне, даналығына, ізденімпаздығымен, нағыз елдің патриоты екеніне таң қалмасқа болмайды. Адам баласын заман өсіреді. Асқарбек ағамыз әлемдік білім тәжірибесін, әдебиетін, мәдениетін, білімін зерттеген дарынды, жан-жақты білімді, парасаты мол, ұлтымыздың бағына біткен ұлы ұстазы деп танымын.

«Білім сапасын арттырудың ғылыми-тәжірибелік негіздері» тақырыбындағы эксперимент жұмыстары бағалай білген адамға аға буынға да, жас ұрпаққа да, келер ұрпаққа да құндылығын жоймайтын өмірлік бағдаршам.

Ұлт болашағы үшін игі іс жасау құрметі киелі үш жүздің басын қосқан Ордабасы ауданындағы біздің білім ошағымыздың, ұстаздарымыздың, білім алушыларымыздың басына қонған бақ іспетті. Бұл біз үшін үлкен мәртебе, тарихи маңызы бар жоба болды. Сондықтан білім сапасының артуы үшін еңбек еткен, еліміздің бағына біткен, өшпес мұрасы бар, дара тұлғаны, ұлтымыздың – ұлы перзентін әрбір ұрпақ білуге, оқуға, тануға, мақтануға міндетті.

Әдебиеттер:

1. Асқарбек Қабыкенұлы Құсайынов – Уикипедия WIKIPEDIA дерекөздері. <https://kk.wikipedia.org/wiki>.
2. «Білім сапасын ғылыми негізде көтеру» мақсатында Түркістан облысы Ордабасы және Төле би аудандарында 2018-2019 оқу жылында жүргізілген эксперименттің қорытындысы. – Алматы, 2019.
3. Білім сапасын ғылыми негізде көтеру. Түркістан облысында жүргізілген экспериментке қатысушылардың мақалалар жинағы. Педагогикалық Ғылымдар Академиясы. Алматы, 2020.

*Н.С. Әлқожаева,
ал-Фараби атындағы ҚазҰУ-дың Педагогика және білім беру
менеджменті кафедрасының меңгерушісі*

РУХАНИ ҚҰНДЫЛЫҚ АДАМ ДАМУЫНЫҢ ӨЗЕКТІ БӨЛІГІ

Бүгінде бала тәрбиесіне қоғам дамуы, сұранысы тұрғысынан қайта қарау қажеттігі туындауда. Өйткені, баланың әлеуметтенуі, даму үдерісіне әсер ететін факторлар кеңейде. Орта (средовой подход) тұғырын, жаһандық мәселелерді жоққа шығара алмаймыз. Соның бірі әлеуметтік желілер, қазіргі таңда барлық жастағы балалар, тіпті үлкендердің өзінде бұл факторға тәуелді болып отыр. Оның үстіне әлемдегі болып жатқан пандемия қашықтан оқуды, білім алуды, жұмыс жасауды өзектендірді. Ал, бұл тағы да техника, цифровизация, ғаламтормен тікелей байланысты.

Рухани құндылық мәселесі кез-келген уақытта өзекті, сондықтан да оны мәңгілік мәселе деп қарастырамыз, ол кешегі мен бүгінгінің сабақтастығы. Бұл сабақтастық ешқашан үзілмеуі керек. Алғашқы ел Президенті өзінің «Рухани жаңғыру: болашаққа бағдар» мақаласында, «Ұлттық салт-дәстүрлеріміз, тіліміз бен музыкамыз, әдебиетіміз, жоралғыларымыз, бір сөзбен айтқанда ұлттық рухымыз бойымызда мәңгі қалуға тиіс. Абайдың даналығы, Әуезовтің ғұламалығы, Жамбылдың жырлары мен Құрманғазының күйлері, ғасырлар қойнауынан жеткен бабалар үні – бұлар біздің рухани мәдениетіміздің бір парасы ғана. Сонымен бірге, жаңғыру ұғымының өзі мейлінше көнерген, жаһандық әлеммен қабыспайтын кейбір дағдылар мен әдеттерден арылу дегенді білдіреді» [1], деп ұлттық рухтың жас ұрпақтың бойында қалыптасуы қажет екендігін және ол ғұламалардың мұралары негізінде жүзеге асатындығын, соның негізінде жастарды жақсы қасиеттерге баулуға болатындығына мән берген. Аталған ғұламалардың ой-пікірлері кейінгі ақын-жыраулар, жазушылар, ғалымдардың пікірлерімен сабақтасып отырады.

Еліміздің әлемдік ғылыми-білімдендіру қоғамдастығына енуі, ғылым мен білімнің дамуы жоғары мектепте білім беру парадигмаларының өзгеруіне алып келді. Ал, жоғары мектептің міндеттерінің бірі де тұлғаны рухани тұрғыдан дамыту болса, қолданысқа осы мазмұндағы білім беру парадигмалары ие болуы тиіс. Олай болса, әлемнің қазіргі заман талаптарына сай әлеуметтік-экономикалық тұрғыдан дамуы, өскелең ұрпақты оқыту мен тәрбиелеудің және қоғамның басқа да салаларының жаңа өлшемдерін талап етуде. Әлемдік экономикалық, қоғамдық, әлеуметтік даму барысында жастардың ортаға тез бейімделгіш, бәсекеге қабілетті болу қажеттіліктерді туындатты, адам капиталына, білім сапасына жоғары талаптар қойды.

Қазақстан Республикасы, әлемдегі басқа да мемлекеттер сияқты, заман талабына сай өзінің білім беру сферасын экстенсивті дамыту жолында. Білім беру саласындағы халықаралық ынтымақтастықты кеңейту, халықаралық білім беру кеңістігіне ену тұрғысында жүйелі жұмыстар жүргізілуде. Қазақстан білім беру жүйесіндегі көпсатылы реформалардың қазіргі кезеңі ең алдымен, бүкіләлемдік интеграцияға, оқу жоспары мен бағдарламаларын әлем тенденцияларына сәйкес түзету, сонымен қатар, жоғарғы оқу орындарында дайындалатын мамандардың бәсекеге қабілеттілігін жоғарылату.

Қазіргі кезеңде жаһандану үдерісі – Қазақстан Республикасының әлемдік білім беру кеңістігіне ықпалдасуына жол ашты. Әлемдік өркениетке кірігуіне қатысты білім беру саласына қойылып отырған заман талабы-шығармашылықпен жұмыс істей алатын, бәсекеге қабілетті тұлға тәрбиелеп қалыптастыру [2]. Еліміздің ертеңінің тізгінін ұстар, өзіне сенімді, Отанымыздың әлеуметтік-экономикалық дамуына өз үлесін қоса алатын, жан-жақты дамыған мәдениетті, білімді тұлғаны дайындап, тәрбиелеу қоғам алдындағы аса жауапты міндет.

Елбасы Н.Ә. Назарбаев дамыған 50 елдің қатарына ену үшін «Бәсекеге қабілетті Қазақстан үшін, ...» атты жолдауында атап өткендей Ұлттық бәсекелестің қабілеті бірінші кезекте білімділік деңгейімен айқындалады деп баса айтуы – білім беру саласының барлық жағына жаңаша көзқарас, жаңаша қарым-қатынасты қалыптастыруды көздейді [3].

Қазіргі заман «білім ғасыры», олай болса рухани құндылықтарды бағалауға бағытталған білім көлемі барлық білім беретін ұйымдарға тиесілі. Бұл берілетін білім деңгейі мемлекет пен қоғамның оңтайлы дамуының кепілі, десек теартық айтқандық емес. Бүгінгі таңда біздерге экономикалық және қоғамдық модернизация қажеттіліктеріне сай жаңа білім беру жүйесі қажеттігі айқын болып отыр. Мемлекеттің бүгінгі басшылыққа алып отырған стратегиялық, тактикалық міндеттері жақын арада және алдағы жылдары бәсекеге қабілетті әлемдегі елу елдің, отыз елдің қатарына кірігу болып отыр. Алдыңғы қатарлы, дамыған елдердің қатарына кірігу жаһандық бәсекеге қабілеттілік индексі негізінде әлемдік экономикалық рейтинг бойынша анықталады. Ал сол Индекстің он көрсеткішінің екеуі елдің

білім сапасы мен дамуына қатысты. Өйткені, бүгінгі өркениетті қоғамға сай болу үшін адамға күнделікті жан-жақтанағылып келіп жатқан ақпаратты, білімді жинақтап, қажеттісін ала білуі маңызды. Нарық заманында бәсекеге қабілетті болуы үшін де болашақ мамандар міндетті түрде білімді, қоғам сұранысына жауап беретін маман болуы тиіс. Осы орайда білім беру жүйесіне де өзгерістер енгізілуде.

Қазіргі таңда білімнің өркениеттіліктің өлшемі, тетігі, құндылығы есебіндегі алатын орны ерекше. Білімді құндылық ретінде қарастыруымыз – әрбір елдің әлеуметтік-экономикалық, саяси, мәдени дәрежесі мен сол елдің білімі мен сол білімді сәтті қолдана алу деңгейі байланысының болуы есебінен туындайды. Және білімді нәтижелі әрі ізгі мақсаттарға сәйкес қолдануда жаңа нәрсеге қол жеткізу мүмкін болатындықтан да ол – құндылық бола алады.

Еліміздің білім беру жүйесіне өзгерістерді енгізу арқылы әлемдік білім беру кеңістігіне бағдар тұтуы білімге деген көзқарасты жаңаша тұрғыдан қарастыруды көздейді. Осыған сәйкес қазіргі білім беру жүйесінің мақсаты жоғарыда айтып өткендей – білімді, бәсекеге қабілетті, шығармашыл, дербес, ізденімпаз, өзін-өзі жүзеге асыра алатын, жан-жақты дамыған жеке тұлға қалыптастыру.

Ал жеке тұлға әлеуметтік ортада қалыптасады және білімдендіру үдерісі барысында, адамда саналы психикалық қасиеттердің пайда болып, биологиялық сапалар әлеуметтік сапаға ауысады. Бұл тұрғыда білімдендіру үдерісі субъективті қарым-қатынас жүйесі, яғни тұлғаның әлеуметтенуінің негізгі факторы мен реттеушісі болып табылады, демек тұлғаның әлеуметтік мәнін анықтайды және оның әлеуметтік жан иесі ретінде қалыптасуына жәрдемдеседі. Қарым-қатынас адамның тұлға ретіндегі жүйесін толықтырады. Осы параметр бойынша адамдар арасында салыстыру жүргізу елеулі айырмашылықтарды айқындайды. Яғни, білімдендіру үдерісі субъект-субъектілі қарам-қатынасқа негізделеді дегенді білдіреді. Осылайша білім беру үдерісінде гуманистік парадигмаға сұраныс туындаған.

Қоғамдағы өзгерістер ол ең алдымен адамды өзгертеді, сол қоғамға сай адамдардың болуын талап ететіндігін ескерсек, білім беру жүйесі – қоғамдағы адамды әлеуметтендіруші институт болып табылатындықтан онда да өзгерістер болатындығы айтпаса да белгілі нәрсе.

Білім беру саласындағы реформалар бір жағынан әлемдік білім беру кеңістігіне сай өркендеуге ұмтылса, екінші жағынан ұлттық болмысты қалыптастыру мақсатында мәдени-тарихи құндылықтарға сай өзіндік бет бейнесін сақтауды көздейді.

Қазіргі кездегі білім берудің жаңа парадигмасы жағдайында жеке тұлғаның шығармашылық бағыттылығы мен шығармашыл тұлғасын қалыптастыру мәселесіне қызығушылықтың артуы осы міндеттерді шешудің бағдары ретінде қарастырылып отыр.

Тұңғыш Президент Н.Ә. Назарбаев «...қазақтардың қайталанбас этикалық, психологиялық әлемі әлі жете зерттелмей, зерделенбей жатқан ғылыми дүние» [4] деп, атап көрсетуі де өте орынды. Яғни, өткенді жаңғыртып, зерттеу тарихи шындықты қалпына келтіру – қазіргі уақыт талабы.

Біздің ойымызша білім беру жүйесі мен мазмұнының өзгеруіне сәйкес жастардың бойына рухани-адамгершілік құндылықтарды сіңіру арқылы болашақ ел иелерінің рухани ішкі дүниесіне белсенді түрде ықпал етуге және олардың тұлғалық және сапалық қасиеттерін дамытуға болады.

Білім беру жүйесінің, мазмұнының өзгеруіне сәйкес рухани-адамгершілік құндылықтарды халықтық идеологиядан, халықтық дүниетанымнан, салт-санадан, әдет-ғұрыптан бөліп қарастыру мүмкін емес. Сол себептен де тарихи-этнографиялық деректерді үнемі назарда ұстаған дұрыс. Сонымен қатар, педагогика ғылымы саласында жарық көрген зерттеулерге жасалған талдау, білім беру парадигмаларын басшылыққа ала отырып, рухани-құндылықтарды меңгерту мәселесі педагогикалық аспектіде зерттелмеген тың тақырып екендігі және психологиялық-педагогикалық әдебиеттер мен жоғары мектептердің жұмыс тәжірибесін оқып-талдау да, аталмыш мәселенің сырт қалғанын бүгінгі талап-тілектерге сәйкес келмейтінін байқатады.

Мемлекеттік оқу-тәрбие үдерісінде жастардың бойына рухани-құнды қасиеттерді қалыптастырудың теориялық негізі мен әдістері жасалған. Қазіргі білім мен тәрбие берудің мазмұны:

- еркін тұлғаны тәрбиелеу;
- рухани тұлғаны тәрбиелеу;
- ізгі, адамгершілігі мол тұлғаны тәрбиелеу сияқты нақты үш бағыттағы тәрбие мәселесін қамтитынын көруге болады яғни, жеке тұлғаны тәрбиелеп жетілдіру мәселесін рухани ізгілікке, ұлттық дәстүрге, дәстүр сабақтастығына, біртұтастыққа, жүйелілікке байланыстыра қарастыруды көздейді.

Рухани-құнды қасиеттердің қалыптасуы, жастардың мінез-құлық тәртібінің де сапасын анықтайды. Оның рухани-адамгершілік тәрбиесіне әсер ететін факторлар мыналар – қоршаған ортасы, табиғат, дене еңбектерінің түрлері, экономикалық жағдайлар мен ұлттық салт-дәстүрлер, әдет-ғұрыптар. Олар

жастардың мінез-құлқының, тәртібінің және қарым-қатынасы мен іс-әрекетінің өзгеруіне, адамгершілік жағынан жетілуіне мүмкіндік жасайды. Басқаша айтқанда оның қалыптасуына саяси, экономикалық, руханилық, адамгершілік факторлар мен биологиялық, психологиялық, физиологиялық факторларда әсер етеді, ал оның мәні, нәтижесі рухани-адамгершілік құндылық сипатынан көрінеді. Мысалы, жоғары мектеп студентінің рухани-құндылықтарды бойына сіңіріп қалыптасуы және дамуы – оның осы кездегі физиологиялық, психиканың дамуынан өзін қоршаған ортамен, отбасы мүшелерімен және жолдастарымен қарым-қатынастың дұрыс қалыптасуынан, оқу, білім арқылы өмірлік тәжірибе жинақтауынан және оны күнделікті қолдануынан көрініс табады[5].

Рухани-құндылықтарды тұлға бойына сіңіруде, олардың ішкі рухани қайшылықтары ықпал етеді, яғни рухани қажеттіліктері жатады, олар түрлі жан-дүниесінен орын алмайтын сыртқы әсерлердегі дағдылар мен әдеттер. Олар мұны өзінің жеке дағдысына, мінез-құлық ерекшелігіне сай келмегендіктен қанағаттанарлықсыз сипатта қабыл алады. Мұндай қанағаттанбаушылық өз бетінше дамуға деген қажеттілігін туғызып, дербес әрекет етуіне түрткі болады. Ал, оны орындауда ішкі қабілет ерекше рөл атқарады, бұл оның өмірінің шынайы белсенділігін танытады.

Рухани-адамгершілікке тәрбиелеу – оқушылар бойына рухани-адамгершілік құндылықтарды сіңіру ғана емес, сонымен бірге олардың бойын жағымсыз қылықтарға, балалық еліктеулерден жұққан теріс мінез-құлықтар мен іс-әрекеттерден арылтуды талап етеді. Оларды рухани-адамгершілік тұрғыдан тәрбиелеудің табысты орындалуы үшін, рухани-адамгершілік нормаларының белгілі-бір түрлерінің жастардың бойында, атап айтқанда, іс-әрекет үстінде, құрбы-құрдастарымен қарым-қатынас барысында, басқа ұлт өкілдеріне деген құрмет пен сыйластық сезімдерінде, сондай-ақ рухани-адамгершілік қасиеттердің қарапайым нормалары болып саналатын мейірімділік, қайырымдылық, сыпайылық, әдептілік, үлкен кішіні құрметтеушілік және қамқоршылық түрлерінде нышан беріп, көрінуін адамгершілік сана тұрғысынан сапалығын үнемі байқап, реті келгенде мадақтап, кейбір жағдаяттарды шешуде ақыл-кеңес сұрап, келісіп отыру[5].

Жоғары мектеп қабырғасында игерілетін білім мазмұны білім алушылардың ғылым негіздерімен қоса тәрбие заңдылықтарын да қамтиды. Білім – қоғам мәдениетін жасаушы, әрі сақтаушы, оны болашақ ұрпаққа жеткізуші басты құрал. Сонымен қатар білім беру арқылы оның іштей түлеуіне мүмкіндік бере отырып, оны рухани құндылықтарды жасауға насихаттайды.

Әдебиеттер:

1. Назарбаев Н.Ә. Рухани жаңғыру: болашаққа бағдар. «Егемен Қазақстан», 12 сәуір, 2017 жыл
2. Қазақстан Республикасының «Білім туралы заңы» Алматы. Литера, 2000.
3. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына жолдауы 2006 жыл.// Егеменді Қазақстан, 2006, мамыр
4. Назарбаев Н.Ә. Менің арманым да, мұратым да Қазақстан халқын бақытқа жеткізу //Жұлдыз. – 2000. - №17. – 19-б.
5. Әлқожаева Н.С. Білім беру контекстінде тұлғаның рухани дүниесін қалыптастыру: монография.-2-ші басылым. – Алматы: Қазақ университеті, 2018. – 208 б.

Б.А. Тұрғынбаева,
п.ғ.д., профессор, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті

ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР ПЕДАГОГ ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫНЫҢ КЕПІЛІ

Қазіргі білім көп деңгейлі, күрделі құрылымдардан түзілген, қарқынды дамып келе жатқан әлеуметтік, саяси, экономикалық үдерістер мен байланыстардан тұратын жүйе. Білім беру саласы серпінді, сондықтан да оның тұрақты өзгерістерге ұшырап отыруы заңдылық. Осындай өзгерістердің бірі 2017 жылдың 12 желтоқсанында «Цифрлы Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасының қабылдануымен байланысты білім берудің сандық форматқа ауысуы деуге болады. Аталған мемлекеттік бағдарламаның: «экономика салаларын цифрландыру», «цифрлық мемлекетке көшу», «цифрлық Жібек жолын іске асыру», «адами капиталды дамыту» және «инновациялық экожүйені құру» сияқты бағыттарда жүруі жоспарланып және оған қосымшада әртүрлі шаралар кешенін және жүйелі жұмыстар қабылдау болжанады [1].

Бағдарламаны жүзеге асыру барысында білім беру саласында «цифрлық сауаттылық», «цифрлық педагогика», «цифрлық білім беру», «цифрлық дидактика», «цифрлық білім беру ортасы» ұғымдары кең қолданыла бастады. «Цифрлық педагогика» ұғымының мағынасы «электрондық педагогика»,

«виртуалды педагогика» және «технопедагогика» терминдері аясында қарастырылады. Осы терминдердің барлығының ортақ мағынасы ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың көмегімен оқытудың жаңа мүмкіндіктерін пайдалану дегенге келіп саяды. Демек, оқыту мен тәрбиелеудің формасы, әдістері, бағалау және басқару жүйелерінің басқаша айтсақ, педагогиканың дидактика саласының цифрлануы деуге болады.

Цифрлық дидактика білім беру процесінде заманауи сандық технологиялар мен құралдарды мағыналы және тиімді пайдалануға мүмкіндік береді және «оқытудағы цифрлық құралдарды не үшін пайдалану керек?» және «оларды қалай қолдануға болады?» деген сұрақтарға жауап береді.

Білім беруді цифрландыру реформасы, ғалымдардың пікірінше, білім беру ұйымдарын сапалы бағдарламалық қамтамасыздандыру: білім беру ресурстарына, заманауи ғылыми зерттеулер мен әзірлемелердің нәтижелеріне, әр түрлі тілдердегі электрондық ғылыми кітапханаларға қол жеткізуге мүмкіндік беретін ақпараттық жүйелермен жабдықтау мүмкіндіктерін жасау. Білім беруді цифрландыру арқылы сапалы білім беру көрсеткіштеріне қол жеткізу сандық технологияларды, жасанды интеллектті, құралдарды виртуалды шындықты, сондай-ақ кең қол жетімділікті қамтамасыз ету және цифрлық білім беру ортасын құру, жекелей, даралай оқытуды жүзеге асыруға мүмкіндіктерінің пайда болуы ретінде қабылданады.

Білімді цифрландырудың мына төмендегідей тиімді тұстары бар. Ең алдымен қоғамның *адами капиталын қалыптастыру* мәселесінің шешілуіне қызмет етеді. Адами капитал – бұл инновациялық еңбек қорлары, бәсекеге қабілетті және өнімді білім, зияткерлік капитал, барлық саладағы жаңа технологиялық үдерістер, сондай-ақ, әлемдік жаһанданатын нарықта мемлекеттің бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз ететін өмір сапасы. Сондықтан, адами капиталды қалыптастыру кез-келген елдің мемлекеттік саясатының түйінді мәселелерінің бірінен саналады.

Екіншіден, тұлғаның *өзін-өзі дамытуы мен тәрбиелеуіне* әсері мол. Себебі білім алушы бұл жүйеде өз бетінше жұмыс жасау, білімге ұмтылуды, іздеп табуды басынан өткізеді. Тұлғаның өзін-өзі дамытуы өзін-өзі жүзеге асыруы арқылы іске асса, өзін-өзі жүзеге асыру өз кезегінде шығармашылық әлеуетті ынталандырудың, шығармашылық ойлаудың маңызды шарты болып табылады. Мұндай әрекеттер тұлғаның білімі мен тәрбиесінің берік болуын қамтамасыз етеді.

Цифрлық технологиялар қазіргі кезде құрал ғана емес, сонымен қатар адам өмірінің *жаңа ортасы* болып табылады. Адамның қоршаған ортасы көбінесе оны қоршаған небір жағдайлардың, ықпалдардың жиынтығы деп ұғынылады. Ж.Ж.Руссо бірінші болып ортаны жеке тұлғаның өзіндік дамуының нәтижелі даму шарты ретінде қарастырған. Оның ойынша, баланың нақты мүмкіндіктері мен табиғи қажеттіліктері арасында теңдікті орнату негізінде әр жеке тұлғаға ерекше даму ортасы құрылғанда ғана тәрбиелеу жүйесі нәтижелі болады. Мұндай ортада жеке тұлға дайын білімдер алмайды, ол өзінің тәжірибесі негізінде тірі табиғатты бақылау процесінде білімдерді жинақтайды.

Сандық білім беру ортасы түбегейлі жаңа: сыныптағы оқудан кез-келген жерде және кез-келген уақытта оқуға көшу; білім алушының жеке қажеттіліктерін қанағаттандыратын жеке білім беру маршрутын жобалау; білім алушыларды тек электронды ресурстардың белсенді тұтынушыларына айналдырып қана қоймай, сонымен қатар жаңа ресурстарды жасаушыларға және т.б. мүмкіндіктерді ұсынады.

2015 жылы 25-27 қыркүйекте Нью-Йоркте Әлемнің 193 Елінің БҰҰ Ассамблеясына, оның ішінде Қазақстанға тұрақты дамудың 17 Жаңа жаһандық мақсатына қол жеткізу бойынша мақұлдамалар келді. Цифрлық технологияларды дамыту осы тұрақты даму саласындағы 17 мақсаттың әрқайсысына қол жеткізуді қолдауға және жеделдетуге ықпал етеді. Солардың 4 – мақсаты *білімнің сапасын арттыру*. Ал білімнің сапасының артуы оқытудың жаңа технологиялары мен тиімді әдістерін шебер қолданумен тікелей байланысты. Сапалы білім беруді жүзеге асырушы, осы үрдістің басты кейіпкерлері педагогтар десек, олардың цифрлық оқыту жағдайындағы шығармашылығы мен креативтілігі алынғы орынға шығады.

Қандай да бір болмасын оқыту жүйесіндегі педагогтардың шығармашылығының маңыздылығы бірқатар мәндермен анықталады. Атап айтсақ, *әлеуметтік*, өйткені қоғамдағы болып жатқан түбегейлі өзгерістер мен сол өзгерістер жағдайында ерекше ойлау қабілеті бар жаңа адам қалыптасады; *ғылыми*, себебі зияткерлік және әлеуметтік саласындағы шығармашылық қабілеттерін танудың құралы ретінде қызмет етеді; *практикалық*, өйткені шығармашылықты тікелей дамыту үшін жаңа технологиялар қолданылады. Олай болса, сандық оқыту жағдайында да педагогтың шығармашыл болуы өте өзекті мәселе.

Белгілі ғалым М.М. Поташник әр оқушы, әр жаңа жағдай өзгеше болғандықтан, кез келген педагогикалық шешім қалыптан тыс жағдайдағы факторлардан туындайтындықтан мұғалім еңбегі

эрқашан шығармашылықпен байланысты деген пікір білдіреді[2]. Бұл пікірді әрі қарай тарқатар болсақ, мұғалімнің педагогикалық мәселелерді шешудің стандартты емес тәсілдерін, оқытудың жаңа әдістерін, формаларын, тәсілдері мен құралдарын бірегей үйлестіре алуы, белгілі әдістерді жаңа жағдайға сәйкес жаңғыртып қолдана алуы, білім алушылардың таңдана, таңырқай отырып ізденіс жасап, қызыға отырып тәжірибе жинақтауын ұйымдастыра білуі, сол жолда өзінің жоғары дамыған интуиция мен сәтті импровизациялау шеберлігін қолдана алуы шығармашылықтың көрінісі.

А.К.Маркова өзінің педагогикалық шығармашылыққа қатысты тағы бір пікірінде педагогтардың оқу мен өз бетінше оқуы педагогикалық ақиқатты өзіндік талдау, кәсіби өзіндік сана өз еңбегінде басқалармен қарым-қатынаста бола алуға бағытталуында екендігін атап өтеді. Кәсіби деңгейді қалыптастыруда ең басты роль тұлғаның өзін, өзінің кәсіби санасын жетілдіруіне, өз еңбегінде басқа адамдар мен жүйелермен қарым-қатынасын кәсібилендіруге беріледі деп тұжырымдайды[3].

Педагогикалық шығармашылық мәселесін белгілі бір сатыға көтерген ғалымдар В.А.Кан-Калик, Н.Д.Никандров бұл сапаның төмендегідей кезеңдерден тұратынын анықтаған. Мысалы: 1) педагогикалық ойдың пайда болуы; 2) түпкі ойды талдау; 3) педагогикалық ойды әрекетке айналдыру; 4) шығармашылықтың нәтижесін талап бағалау [4,5].

Цифрлық технологиялардың педагогтардың шығармашылығын дамытудағы әлеуеті зор. Олай дейтініміз, бұл технологиялар синхронды, асинхронды, әдістерді, мультимедиялық технологиялар, бұлтты технологиялар компьютерлер, ноутбуктар, ұялы телефондар мен басқа да электрондық білім беру ресурстарын қолдануды талап етсе, олар өз кезегінде педагогтардың бұл бағыттағы сауаттылықтары мен құзыреттіліктерін қалыптастырады және әрі қарай жетілдіреді.

Цифрлық технологиялар оқытудың әртүрлі педагогикалық нысандарын – сабақтар мен дәрістер фрагменттерінің бейне нұсқаларынан бастап тұтас авторландырылған базалық және элективті оқу курстарын әзірлеуге жобалауға және түрлендіруге мүмкіндік береді. Мұндай педагогикалық әрекеттер педагогтардың жаңа, стандартты емес, жаңаша ойлауына жол ашып, кәсіби мәселелерді шешуге шығармашылық тұрғыдан қарауға жағдай жасайды. Соның нәтижесінде педагогтар көптеген әдістемелік мақсаттарды сандық әдістер арқылы тиімді іске асырады.

Бүгінгі таңда оқытуда бейнедәрістер, чат-сабақтар, веб-сабақтар (қашықтықтан оқыту сабақтары, конференциялар, семинарлар, іскерлік ойындар, зертханалық жұмыстар, практикумдар және телекоммуникация құралдары мен Интернет желісінің мүмкіндіктері арқылы өткізілетін оқу сабақтарының басқа да нысандары), мультимедиадәрістер, слайдтарды синхронды көрсете отырып, интерактивті компьютерлік дәрістер белсенді қолданылады, бұл стандартты емес педагогикалық практикаларды әзірлеуді жүзеге асыруға мүмкіндік береді. Қашықтан жобалар жасай отырып, мұғалім бір уақытта өзінің шығармашылық деңгейін, бастамашылдығын арттырады. Осылайша цифрлы оқыту ортасы қарқынды білім беруді қамтамасыз етеді.

Сонымен қатар, сандық технологиялар оқушылардың да шығармашыл тұлға ретінде дамуына әсер етеді. Себебі олардың оқу іс-әрекетінің: жаңа материалды зерттеу, үй тапсырмасын дайындау және тексеру, өзіндік жұмыс, тексеру және бақылау жұмыстары, сыныптан тыс жұмыстар, шығармашылық жұмыс сияқты барлық түрлерін белсендіре алады. Дәл осы цифрлық технологиялар: электрондық оқулықтар, тренажерлер, презентациялар оқушыларға оқу материалының үлкен көлемін қызығушылықпен және тез игеруге мүмкіндік береді. Мұндай сабақтар қызықты хоббиге айналады, ал тақырып материалы баланың жадында ұзақ уақыт сақталады.

Қорыта келе, цифрлы оқыту, «ақылды», «SMART» технологиялар педагогтардың даралығын көрсетуге, педагогикалық шығармашылық стилін қалыптастыруға ықпал етеді деген қорытынды жасаймыз.

Әдебиеттер:

1. «Цифрлы Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы Астана 2017 ж.
2. Поташник М.М. Педагогическое творчество проблемы развития и опыт. Киев. -1988. -189 с.
3. Маркова А.К. Психология профессионализма. – М.: Знание, -1996. – 308 с.
4. Кан Калик В.А. Педагогическая деятельность как творческий процесс.–М.: – 1976. – 67 с.
5. Никандров Н.Д. Методологическое знание в педагогике. //Советская педагогика. -1984. №8 3-6 с.

*А.А. Булатбаева,
доктор педагогических наук, профессор кафедры
Пограничной академии КНБ Республики Казахстан*

ИНТЕГРАЦИЯ МИРОВЫХ СИСТЕМ ОБРАЗОВАНИЯ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Возникновение интеграции неразрывно связано с необходимостью удовлетворения фундаментальной потребности человека в социальном объединении, коммуницировании и взаимодействии. Кроме того, в современном взаимосвязанном и взаимозависимом мире интеграция становится ведущей закономерностью, основной тенденцией развития всех сфер социума, включая высшее образование.

Все мы знаем, сущностное значение слова «интеграция». Общее определение термина можно сформулировать как объединение, сближение или слияние частей, образующее общее, единое целое, но при этом сохраняя свою идентичность. Однако, данное понимание слабо отражает сущность интеграции в современных условиях. Страны могут сближаться, образуя при этом различные союзы, например, торговый, экономический, политический, культурный и так далее, сохраняя тем самым свою национальную идентичность. Основной целью интеграции можно назвать расширение объемов товаров и услуг.

В изучении интеграции как научной категории можно выделить три направления. Первое – рассмотрение логико-методологических и общетеоретических проблем интеграции (В. А. Энгельгардт, Г. Павельциг и др.). Второе – анализ вопросов интеграции дисциплин в отдельных отраслях науки и группах наук (Ю.А. Шрейдер, Г.Д. Гачев, Б.М.Кедров и др.). Третье – изучение педагогических аспектов интеграции (И.П. Яковлева, Н.К. Чапаев, Г.М.Добров, А.П. Беляева и др.) [1].

Остановимся кратко на некоторых определениях интеграции, наиболее значимых в контексте нашего доклада. Э.Г. Скибицкий, В.В. Егоров определяют интеграцию, как «совокупность последовательных системных действий, направленных на объединение отдельных информационно-образовательных сред в единое проблемное поле с целью подготовки специалистов высокого уровня компетентности в различных сферах профессиональной деятельности» [2]; М.Г. Жданова рассматривает интеграцию как «процесс, условия и социальный способ объединения различных элементов социальной реальности на уровне организационных форм их отношений» [3]; А.П. Лиферова, Е.И. Бражник интеграцию в современном образовании рассматривают как «процесс и результат межкультурного взаимодействия специалистов в области образования, который способствует развитию нового качества образования в европейском культурно-образовательном пространстве» [4].

Обычно выделяют статические и динамические эффекты интеграции в области образования. Так к статическим относят:

- расширение образовательного пространства;
- эффекты улучшения качества образовательных услуг.

К динамическим:

- рост и диверсификация образовательных услуг;
- развитие инфраструктуры;
- стимулирование НИОКР;
- поднятие качества грамотности населения.

Результатам интеграционных процессов в области высшего образования в Республике Казахстан можно отнести: реализацию кредитной системы обучения, переход на компетентностную модель подготовки специалиста, изменения в проектировании содержания высшего образования и развитие программ двойного образования, обновление социальных технологий управления обучением, а именно акцентирование внимания на развитие навыков академического чтения и письма для критического мышления, технологии диалогового взаимодействия и рефлексивного обучения, развитие массовых открытых онлайн курсов.

Интегрированная система высшего образования отличается следующими признаками:

- открытость – каждый обучаемый студент имеет индивидуальную программу обучения;
- направленность на самореализацию – профессионально-ориентированная среда позволяет получить максимум пользы индивиду и обществу;
- функциональная определенность – образовательный процесс в вузе ориентирован на решение конкретных образовательных задач;
- адаптивность – образовательные программы обеспечивают смежность и дополняемость специальности;

– диагностичность – студент сам самостоятельно может диагностировать уровень своих компетенций.

Анализ научных публикаций и докладов на научно-практических конференциях позволяет выделить **следующие направления изучения интеграционных процессов** в области высшего образования:

1) обобщение международного опыта интеграции образования и сравнение лидерства в области развития национальных систем образования;

2) влияние реформ в области системы образования на формирование конкурентоспособности и успешности национальных моделей образования;

3) теоретико-методические подходы к оценке эффективности формирования и функционирования интеграционных комплексов вузов;

4) оценка управления образовательным процессом высших учебных заведений по результатам подготовки и выпуска специалистов;

5) социально-психологические предикторы успешной интеграции и социализации учащейся молодежи;

б) вопросы академической интеграции.

Таким образом, интеграционные процессы в высшем образовании нацеливают вузы на новые, прогрессивные формы организации подготовки бакалавров и магистров, на внедрение в педагогическую практику форм, методов и средств открытого образования, на широкое использование в потенциала цифровой и когнитивной дидактики, информационных порталов и технологий. В этой связи, казахстанская сравнительная педагогика должна расширять и модифицировать данные и выводы специальных исследований и обеспечивать обратную связь с различными дисциплинами. Кроме того, сравнительные исследования должны быть ориентированы на анализ как положительных, так и проблемных аспектов международного сотрудничества, проектирования совместных программ и обучения иностранных студентов, механизмов сохранения национальной идентичности через создание казахстанского образовательного бренда.

Литература:

- 1 Чапаев Н.К. Педагогическая интеграция: методология, теория, технология: монография. – 3-е изд., доп. и перераб. – Екатеринбург: Рос. гос. проф.-пед. ун-т, 2019.– 372 с.
- 2 Скибицкий Э.Г., Егоров В.В. Интеграционные процессы в системы высшего профессионального образования//Сибирская академия финансов и банковского дела. – С.284-294.
- 3 Жданова М.Г. Понятие «Интеграция» в исследовании социальных процессов // JournalofSiberianMedicalSciences. 2009. №1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/ponyatie-integratsiya-v-issledovanii-sotsialnyh-protssessov> (дата обращения: 24.05.2021).
- 4 Бражник Е.И. Интеграционные процессы в современном европейском образовании. – СПб., 2001.– С. 53.

Кунакова К.У.,

д.п.н., профессор КазУМОиМЯ им.Абылай хана, г. Алматы

Кунакова Г.У.,

к.п.н., Академия логистики и транспорта, г. Алматы

ЗАКОНОМЕРНОСТИ ИННОВАЦИЙ В ОБРАЗОВАНИИ ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАН

Место образования в жизни общества во многом определяется той ролью, которую играют в общественном развитии знания людей, их опыт, умения, навыки, возможности развития своих профессиональных и личностных качеств. Реформирование образования в мировом масштабе обусловлено тем, что такие рыночные ценности, как производительность труда, эффективность, ответственность и конкурентоспособность, активно встраиваются в глобальные образовательные реформы.

В целях обоснования закономерностей эффективного реформирования системы образования в зарубежных странах были изучены результаты различных исследований в области сравнительной педагогики:

1) Мониторинговые исследования программы «Образование для всех на протяжении всей жизни» [1];

2) Отчеты и рекомендации, разработанные при исследовании качества образования в специальных проектах Международного бюро просвещения ЮНЕСКО (МБП), Международного института планирования

образования ЮНЕСКО (МИПО), Института ЮНЕСКО по образованию (ИЮО), Института ЮНЕСКО по информационным технологиям в образовании (ИИТО) [2];

3) Всемирные доклады Статистического института ЮНЕСКО (СИЮ) «Взгляд на образование» [3];

4) Проект ОЭСР «Показатели систем образования», или сокращенно ИНЕС (от английской аббревиатуры INES – Indicators of Education Systems). В рамках этого проекта была разработана (и соответствующим образом проверена) общая основа для определения показателей, сбора и анализа данных. Эти показатели предусматривают сравнение государственных и частных расходов на образование и исходные ресурсы (например, соотношение учащихся и учителей, соотношение учителей и административно-технического персонала, преподавательская нагрузка, годовая учебная нагрузка) [4];

5) Результаты международных исследований по математике и естественным наукам, или сокращенно ТИМСС (от английской аббревиатуры TIMSS – Third International Mathematics and Science Study) [5]. В состав этого крупного международного исследования входят три основных компонента:

- оценка знаний по математике и естественным наукам учащихся в возрасте 9 и 13 лет, а также учащихся выпускных классов средней школы;
- анализ учебных программ по математике и естественным наукам, включая содержание, последовательность изложения предмета и ожидаемые результаты обучения;
- анализ видеозаписей уроков в различных странах.

6) Источники по сравнительной педагогике по теме реформирования систем образования в зарубежных странах [6].

Изучение перечисленных источников позволяет ознакомиться с опытом педагогической науки и практики ведущих стран мира – США, Великобритании, Германии, Франции, Японии и др. Кроме того, на основании данной исходной базы возможно провести изучение сходства и различий в решении образовательных задач в разных государствах.

Как известно, роль образования, которая стала возрастать во второй половине XX века, нашло свое теоретическое отражение в ряде концепций социального и экономического развития, среди которых выделяются концепции постиндустриального общества, теория человеческого капитала, идеи деятельности общества и другие. Каждое государство, опираясь в качестве методологической базы на одну из обозначенных концепций, вырабатывает свою образовательную политику, как важнейшей составляющей политики государства, инструмента обеспечения фундаментальных прав и свобод личности, повышения темпов социально-экономического и научно-технического развития, гуманизации общества, роста культуры. Образовательная политика устанавливает на основе общественного согласия коренные цели и задачи развития образования, гарантирует их проведение в жизнь путем согласованных действий государства и общества. Следствием определения образовательной политики являются реформы образования.

Реформы образования – масштабная деятельность в форме социального проекта по изменению содержания, структуры, методов, форм образования; обычно эта деятельность носит государственный, в последнее время – межгосударственный характер. Реформы образования вызываются социальными потребностями, могут носить как эволюционный, так и революционный характер, могут инициироваться учеными, правителями, правительством отдельных стран, совместным решением правительств.

Новые цивилизационные вызовы закономерно приводят многие страны к новому «образовательному буму», к волне глубоких реформ систем образования – это происходит в различных странах: США и Великобритания, Германия и Финляндия, Китай, страны Восточной Европы, Юго-Восточной Азии и Южной Америки и т.п. Проводимые за рубежом образовательные реформы ориентированы на текущие и перспективные потребности общества, эффективное использование ресурсов, в том числе самих систем образования [7].

Обзор научной литературы позволяет выделить следующие закономерности эффективного реформирования систем образования в зарубежных странах:

1) осознание каждого уровня образования как органической составной части системы непрерывного образования, что предполагает решение проблемы преемственности между ступенями и уровнями образования. Одним из путей решения видится реализация индивидуальных траекторий образования как системообразующего элемента организации образовательной деятельности. Он присутствует, прежде всего, как технология, которой должны овладеть обучающиеся. Он реализуется через систему требований, критериев, ориентиров, которые находят отражение в зависимости от страны в тех или иных документах, нормативных и учебных материалах. Эффективность данного подхода выражается в появлении множества его сторонников в различных странах (США, Франция, Италия, Корея и др.).

Популярности индивидуальных траекторий образования активно содействует Болонский процесс в системе высшего образования.

2) индустриализация обучения, т.е. его компьютеризация и сопровождающая ее технологизация, что позволяет действительно усилить интеллектуальную деятельность современного общества. Примером тому можно привести реформы в системе образования Японии, экономика которой практически на 100% включена в процессы глобализации. Реформа образования в Японии направлена на формирование квалифицированных трудовых ресурсов, отвечающих современному уровню научно-технического прогресса и обеспечение наук творческими кадрами. Обращается внимание на раскрытие индивидуальных способностей личности, от чего во многом будет зависеть развитие страны в 21 веке. В эпоху информатизации, софтизации, венчурного бизнеса стране нужны не столько «трудолюбивые пчелы», сколько оригинально мыслящие специалисты.

3) переход от преимущественно информационных форм к активным методам и формам обучения с включением элементов проблемности, научного поиска, широким использованием резервов самостоятельной работы обучающихся. Исследования сравнительной педагогики показывают, что западноевропейские страны (Англия, Франция) отходят от консервативной системы обучения, обеспечивающей передачу знаний человеческой цивилизации, к гибкой, открытой системе, направленной на совершенствование качества обучения посредством повышения общенаучной грамотности учащихся, чтобы они понимали значимость постоянно возрастающей взаимосвязи и взаимозависимости науки, технологии и общества в современном мире.

4) стимуляция, развитие, организация творческой, самостоятельной деятельности обучающихся. В качестве примера можно привести скандинавские страны. Финская теория и практика педагогики призвана обеспечить политическую идею равенства. В качестве дидактической модели, обеспечивающий этот процесс, была избрана концепция американского педагога Блума «*mastery learning*», согласно которой центральным элементом учебного процесса является тщательная формулировка учебных целей и последующая детализация этих целей по отдельным шагам, где для каждого шага опять – таки точно формулируется учебная цель. Достижение этих целей должно быть своевременно отслежено. В Финляндии и Швеции «сильная школа» та, которая поднимает слабых и средних учеников на самый высокий уровень, до которого она способна подняться.

5) организация взаимодействия обучающегося и преподавателя и фиксируют необходимость организации обучения как коллективной, совместной деятельности обучающихся. Несмотря на традиционное восточное воспитание в духе уважения и почитания к старшим, нравственного поведения в программах по моральному воспитанию в Японии четко отражаются установки на «образование в целях формирования характера», «усвоения моральных качеств, желательных с точки зрения государства», создание основной гражданской морали». Современный курс морального воспитания предусматривает внедрение в сознание учащихся определенных социальных норм в виде моральных ценностей и формирования группового сознания. Учащийся должен отвечать за свои поступки и действия, занимать активную жизненную позицию, помня, что труд – основополагающая ценность, соблюдать базовые принципы повседневной жизни, учиться принимать решения без колебаний, при этом быть уверенным в своей правоте, сотрудничать друг с другом, способствовать порядку и дисциплине в группе. В Сингапуре же главной ценностью любой школы объявлен учитель, его профессиональное саморазвитие. Поэтому эффективность реформ образования зависит от учителя, как ключевой фигуры, а потому к учительской профессии надо привлекать «правильных людей», что незамедлительно повлияло на статус этой профессии. Население страны считает, что педагоги вносят большой вклад в развитие общества, чем представители другой профессии.

Закономерности реформирования образования в конце XX столетия основаны на общих принципах:

- интеграции всех воспитывающих сил общества, органическое единство всех социальных институтов с целью воспитания подрастающих поколений (Япония, Сингапур, Англия, Франция);
- гуманизации – усиление внимания к личности каждого ребенка как высшей социальной ценности общества, установка на формирование гражданина с высокими интеллектуальными, моральными и физическими качествами (Финляндия, Норвегия, Швеция, Япония);
- дифференциации и индивидуализации, создания условий для полного проявления и развития способностей каждой личности (Финляндия, Австралия, Англия);
- демократизации, создания предпосылок для развития активности, инициативы и творчества обучающихся и педагогов, широкое участие общественности в управлении образованием (США, Англия, Финляндия).

Реализация этих принципов предполагает изменение самого облика образовательной системы, ее содержания и организационных форм, что находит свое отражение в реформах системы образования. Воплощение в жизнь проводимых реформ востребует вливания финансовых средств, поэтому значительные изменения и новшества в образовании могут позволить развитие страны мира.

Считается, что расходы на образование оказывают как незамедлительное, так и отсроченное воздействие на капитал образования. Примерно две трети прямого эффекта реализуется в первые пять лет, остальная часть в течение следующих пяти лет. Например, прямое воздействие увеличения расходов на образование на 1 процентный пункт ВВП связано с повышением составного коэффициента охвата обучением на 6 процентных пунктов в течение пятилетнего периода и еще на 3 процентных пункта в последующие пять лет. По мнению экспертов ООН, «Увеличение расходов на образование на 1 процентный пункт ВВП связано с увеличением продолжительности обучения в среднем на 3 года и повышением годовых темпов экономического роста на 1,5 процентных пункта ВВП через 15 лет, что приводит к кумулятивному сокращению исходного числа малоимущих на 17%»[8].

Таким образом, выше изложенное позволяет сделать вывод об общих основаниях реформ системы образования в зарубежных странах. Ведущие страны мира сегодня ориентируются на новую философию образования, основанную на развитии способности к учению на протяжении всей жизни, формированию жизненно важных компетенций, созданию системы качественного образования. Приоритетами реформ в этой отрасли является построение широкого образования для всех и обеспечение индивидуализации обучения с учетом потребностей обучающихся, постоянное повышение качества образования в условиях глобализации экономики.

Выявленные особенности реформ системы образования в зарубежных странах на основе исследований в области сравнительной педагогики послужат основанием для разработки методологии инновационной стратегии развития казахстанского образования.

Литература:

1. Бражник Е.И. Особенности методов сравнительных педагогических исследований. // Исследовательская культура: методы, приемы, процедуры. – СПбю: – РГПУ. – 2005. – 267с. – с. 47-53.
2. Митина В.С. Развитие сравнительной педагогики в США // Методологические проблемы сравнительной педагогики. – М., 1991. – 93 с. С. 13-26.
3. История педагогики и образования / под ред. Пискунова А.И. – М., 2001
4. Мобильность для совершенствования обучения. Стратегия мобильности ЕПВО 2020.
5. Денисон Э. Исследование различий в темпах экономического роста.-М.,1971.-С. 245.
6. Петров В., Столбов В., Гитман М. Критерии оценки качества подготовки кадров высшей квалификации// Высшее образование в России.– 2008.– №8.– С. 13-19.
7. Андрейчиков А.В., Андрейчикова О.Н., Шленов Ю.В. Системный подход к оценке качества и конкурентоспособности образовательных услуг //Качество. Инновации. Образование. -2011 . -№2. – с. 2 – 8.
8. Кайнова Э.Б. Критерии качества образования: основные характеристики и способы измерения. – М: АПКППРО, 2005. – 80 с.

Ф.Т. Саметова,

*к.ф.н., профессор, директор центра учебниковедения,
Академии Педагогических Наук*

РОЛЬ АПН В ПОВЫШЕНИИ КАЧЕСТВА УЧЕБНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

В настоящее время в обществе наблюдается процесс переоценки приоритетов и ценностей современности. Процессы интеграции и глобализации, характеризующие современный мир, и казахстанский социум в том числе, изменения в социальном заказе общества закономерно выдвигают новые требования к образованию, что выразилось в необходимости обновления содержания образования. Пересматриваются цели образования, качественное содержание которого ставится во главу угла. Становится актуальным обеспечение школ качественными учебниками.

Для планомерного создания качественных учебников необходимо:

- развивать науку учебниковедение;
- иметь систему критериев для проведения теоретической экспертизы и практической апробации учебной литературы;
- повышать компетентность авторов учебников;

– готовить экспертов для проведения теоретической экспертизы и практической апробации учебников;

– организовать работу по экспертизе учебников на научной основе.

Как известно, разработка качественных учебников является сложной задачей. Ее начало было положено еще в XVI веке гениальным чешским педагогом Яном Амосом Коменским. Он создал первый иллюстрированный учебник «Мир чувственных вещей в картинках» и определил на столетия вперед путь развития учебной книги.

Самым выдающимся теоретиком учебной книги второй половины XIX в. был Константин Дмитриевич Ушинский.

Первый учебник на казахском языке написал видный просветитель, педагог, поэт, писатель Ыбырай Алтынсарин. Он писал: «Учебники, написанные для школ по своему идеологическому содержанию и конкретным материалам, должны быть основаны на богатом наследии родного языка и великой мудрости народа. Должны быть понятными и интересными для ребенка».

Ахмет Байтурсынов считал, что школа должна быть национальной, с родным языком обучения, а содержание образования должно перекликаться с духом народа, его обычаями, традициями. Этими требованиями он руководствовался, создавая «Букварь» (1910) и «Книги для чтения» (1912–1914). В этот период вышли книги Ахмета Байтурсынова, Миржақыпа Дулатова, Жусупбека Аймауытова, Магжана Жумабаева, Телжана Шонанова, Халела Досмухамедова, Мухтара Ауэзова, Жумахана Кудерина, Алимхана Ермекова, и др., которые также придерживались этой идеи.

На наш взгляд, современные авторы и издатели должны, учитывая современные реалии, претворить в жизнь идею о национальном характере учебной литературы, которую провозгласила в первой четверти XX в. казахская интеллигенция.

Наука учебниковедение, в виду объективных и субъективных причин в нашей стране, начинает только развиваться. Большой вклад в становление науки вносит Академия Педагогических Наук (АПН). В 2019 году открылся центр учебниковедения в АПН. Группа ученых под руководством академика Аскарбека Кабыкеновича Кусаинова работает в направлении развития науки учебниковедение в Казахстане.

Одна из первых монографий в данной отрасли «Оқулықтану. Өзекті мәселелері» была издана в 2000 г. В 2003 г. она была издана на русском языке в Москве под названием «Актуальные проблемы учебниковедения». Авторы этих книг А.Кусаинов и У.Асыллов. Эти книги стали основой создания науки учебниковедение в Казахстане.

В 2012 г. издана книга А.Абылкасымовой и М.Рыжакова «Содержание образования и школьный учебник: методические аспекты», а в 2015 г. учебное пособие «Учебник как основа формирования системного мышления обучающихся» Б.Каримовой, Н.Жетпеисовой, Т.Галиева.

Учитывая веление времени и возрастающие в связи с этим требования к учебникам, ученые АПН по своей инициативе начали работу по совершенствованию системы критериев оценивания качества учебников. Активно работа в этом направлении ведется с 2018 года.

При разработке системы критериев оценивания качества учебников учитывались следующие факторы: во-первых, требования к компетентности авторов учебников, во-вторых, требования к разработке учебника, и в-третьих, требования к качеству самого учебника с учетом современных достижений науки учебниковедения и уровня учебников ведущих стран мира.

В 2018 году в АПН были подготовлены методические указания «Критерии оценки качества учебников» [1].

В 2019 году ученые АПН и РНПЦ «Учебник» совместно продолжили работу по совершенствованию системы критериев оценивания качества учебника. Таким образом, на основе доработанных критериев была предложена новая система оценивания качества учебника, по которой учебник оценивается по 19 позициям на основе 128 критериев. Эта система утверждена Министерством образования и науки.

Согласно новой системе критериев качества учебника оценивание качества дидактического аппарата учебника определяется на основе оценки качества основных требований к учебнику, его структуры, содержания, аппарата организации усвоения, аппарата восприятия, аппарата ориентирования, иллюстративного материала, электронного приложения, эргономики, т.е. по 9 позициям на основе 64 критериев.

Оценивание качества выполняемых учебником функций определяется на основе оценки координирующей, систематизирующей, информативной, мотивационной, развивающей, трансформационной,

ценностно-ориентационной и воспитательной функций, функции самообразования и навигации, интегрирующей, контрольно-корректирующей функции учебника, т.е. по 10 позициям на основе 64 критериев.

Оценка каждой из этих позиции в отдельности дает возможность определить их сильные и слабые стороны, что, несомненно, будет способствовать повышению их качества и качества учебника в целом.

Система работы по новым критериям освещена в «Методических рекомендациях по повышению качества учебной литературы» [2].

За последние годы Министерством образования и науки предприняты большие шаги по повышению качества отечественных учебников. Министр образования и науки А.К. Аймагамбетовна совещании по вопросам качества учебников и обеспечения школ учебниками с участием, руководителей издательств и представителей СМИ 8 августа 2019 года предложил 10 шагов по повышению качества учебников, среди которых на первом месте стоит обучение авторов и усиление процедуры экспертизы учебников.

Академия Педагогических Наук (АПН) также прикладывает усилия для научного и практического сопровождения процесса повышения качества учебников.

С июня 2020 года АПН проводит обучающие курсы для авторов учебной литературы. По Решению Комитета дошкольного и среднего образования Министерства образования и науки (от: 05.06.2020) утверждена программа обучающихся курсов для авторов учебников.

На курсах АПН авторы школьных учебников изучают и на практике осваивают разработанную отечественными учеными и практиками и утвержденную МОН, в данное время действующую систему критериев оценивания школьных учебников. За это время обучились около 500 авторов учебников. Курсы проходят на государственном и русском языках в дистанционном формате. Курсы не привязаны к определенным срокам начала, все записываются самостоятельно через сайт АПН и обучаются по индивидуальной траектории.

Принципы учебниковедения заложены в основу курсов АПН для авторов. Через теорию курса идет изучение ключевых моментов в структуре построения и подаче материала в учебнике, через практические работы слушатели убеждаются в действенности критериев.

После окончания курса слушатели оставляют свои отзывы о курсах на предмет их эффективности и целесообразности, и их совершенствования. Согласно проведенной статистике по курсам АПН, теоретический и практический подходы к структуре курса дают положительный результат. Теоретическое изучение дидактического аппарата и дидактических функций учебника положительно сказывается на понимании системы критериев и практическом осмыслении принципов построения учебника. Во всех отзывах слушателей, закончивших курс, отмечается ценная содержательная наполненность курсов, эффективность подачи материала. Без исключения авторы отметили многосторонность критериев: максимальная реализация дидактического аппарата и дидактических функций сделает учебник качественным.

На основе анализа отзывов слушателей можно сделать следующие выводы:

– 85% слушателей написали, что теоретическое изучение дидактического аппарата и дидактических функций учебника по отдельности было очень полезно. Слушатели отмечают, что на первых порах показалось, что они как-то повторяют друг друга. Но по мере изучения этих материалов углубже, все убедились в том, что они выполняют абсолютно разные функции. Если дидактический аппарат – это представление учебной информации, ее содержание и восприятие, усвоение и т.д., то дидактические функции реализуют целевое назначение учебника. Поэтому их надо рассматривать отдельно и их оценивать тоже – отдельно.

Это очень важно и необходимо в настоящее время, когда большинство авторов только изучают этот курс и знакомятся с наукой учебниковедение.

Надо отметить, что в процессе создания учебной литературы мы изучаем и используем мировой опыт, но пока не можем точь-в-точь скопировать и внедрить опыт таких передовых стран, как Сингапур, Гонконг, Финляндия и др., так как в этих странах наука учебниковедение развита уже давно, а мы сильно от них отстали. И мы должны учитывать особенности своей страны, уровень развития экономики. В выше названных странах авторы учебников владеют постулатами учебниковедения, поэтому им не надо детально все расписывать. Но первоначально, когда в этих странах эта наука только развивалась, они подробно и детально все расписывали, как это и делается в новой системе оценивания качества учебников;

– более 70% слушателей написали, что несмотря на большое количество, критерии все доступные, измеряемые и выполнимые, и помогают объективно оценить учебник. 19 направлений научно-педаго-

гической экспертизы создают цельную картину того, каким должен быть учебник. Взаимопроницаемые и неразрывно связанные между собой критерии дают возможность выстроить собственную концепцию учебника. Данные критерии позволили со всех сторон критически оценить свой учебник. Они отмечают, что данная система критериев оценивания легка и проста для понимания и применения, эффективна в оценивании;

– 82% слушателей написали, что детально изученная система критериев несомненно поможет им сделать учебники лучше, так как оценивая этими критериями свои учебники, они увидели свои недочеты и сделали необходимые выводы по их улучшению;

– более 60% слушателей считают, что «необходимо разработать кодекс эксперта, который конструктивно проводит оценку и экспертизу учебника», что свидетельствует о важности корпуса экспертов и необходимости их обучения, а, в дальнейшем, возможного сертифицирования их деятельности. Это мнение высказано на основе того, что авторы изучившие данный курс, не всегда довольны работой экспертов. Они видят, что эксперты при оценке их учебников не руководствуются утвержденными критериями, часто встречаются научно не обоснованные и субъективные мнения. Что вообще недопустимо.

– 47% слушателей пишут, что «оценить учебник очень сложно, но и просто, имея в наличии детально разработанные критерии». По их мнению, именно детальность помогает легко усвоить и применять данные критерии. Обязательные практические работы по оценке учебников по данной системе критериев оценивания показывает их эффективность и способствует повышению их качества.

Анализ обратной связи со слушателями показал, что используемая в настоящее время система критериев оценивания качества учебников способствует повышению компетентности авторов и экспертов учебной литературы.

В 2021 году вышла в свет монография академика А.Кусаинова на двух языках «Оқулықты жасау және бағалау теориясы»/ «Теория создания и экспертизы учебника». В монографии освещены история создания учебника, история казахского учебника и учебников нового поколения; раскрыты научные основы составления современных учебников, охарактеризованы дидактический аппарат и функции учебника, изложены требования к авторам, охарактеризованы принципы отбора материала для конструирования текста учебника. По инициативе автора для полного усвоения слушателями курсанауки учебниковедение, основ составления современных учебников и реализации критериев оценивания учебника каждому слушателю курсов АПН бесплатно выдается монография с автографом автора.

В заключение хотелось бы отметить, что если учебная литература играет ключевую роль в повышении качества образования, то в настоящее время в Казахстане созданы все необходимые условия для повышения компетентности авторов, экспертов, работников издательств, разработана и утверждена система критериев по оценке качества учебников.

Литература:

1. Кусаинов А.К., Рыскулбекова А.Д., Мунарбаева А.О. Критерии оценки качества учебников. – Алматы: АПН, 2018 г.
2. Кусаинов А.К., Каримова Б.С., Дуйсебек А.Т., Михалев Р.К., Саметова Ф.Т., Рыскулбекова А.Д. Методические рекомендации по повышению качества учебной литературы. – Алматы: АПН, 2019 г.

1-СЕКЦИЯ

ЖАҒАНДАНУ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ӘЛЕМДІК БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕЛЕРІНІҢ ИНТЕГРАЦИЯСЫ

ИНТЕГРАЦИЯ МИРОВЫХ СИСТЕМ ОБРАЗОВАНИЯ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

INTEGRATION OF WORLD EDUCATION SYSTEMS IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION

*Ж.А. Амантай, Д.С. Ермаков,
Российский университет дружбы народов, Москва, Россия*

ПРОБЛЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ ГИБКИХ НАВЫКОВ У СТУДЕНТОВ ВУЗА

В настоящее время в системе высшего образования уделено особое внимание формированию общих и специальных компетенций у будущих выпускников. Как же насамомделе обстоят деласформированиемгибкихнавыков у студентов вуза и с какими проблемами сталкиваются выпускники при трудоустройстве рассмотрим в этом параграфе.

Нами была найдена небольшая часть литературы по этой теме, но все же отметим несколько важных моментов.

На основании работы И.И. Черкасовой и Т.А. Ярковой отмечено, что мировой опытразвитиябудущихспециалистовнаправленнаразвитиеуних«твердых»и«гибких» навыков в неразрывном единстве, однако, было показано в ходе исследовательской деятельности авторов, что большая часть преподавателей недостаточно готовы развивать эти навыки в образовательном процессе, несмотря на востребованность их в профессиональной деятельности [Федеральный закон от 29.12.2012 № 273–ФЗ (ред. от 07.05.2013) «Об образовании в Российской Федерации»].

Как считает Э.Н. Коротков, состояние дел в области подготовки высококвалифицированных специалистов, темпы и глубина преобразований не в полной мере удовлетворяют потребности личности, общества и государства. Глобализация, изменение технологий, переход к постиндустриальному периоду развития и информационному обществу, утверждение приоритетов устойчивого развития и другие, присущие современной цивилизации черты обуславливают повышение требований к современному педагогу, поэтому столь необходимы изменения в качественной подготовке будущих педагогов [Коротков Э.Н. Технология проблемно-деятельностного обучения в вузе / Э.Н. Коротков. – М.: ВПА, 1990. – 45 с.].

Образование, обучение общим и профессиональным компетенциям – это, несомненно важное условие подготовки специалиста, поскольку эти знания находят применение в личной и профессиональной деятельности. Но способен ли современный вуз удовлетворить потребности в обеспечении творческими, инициативными кадрами?

М.И. Меерович и Л.И. Шрагина в своей работе отразили проблему демотивированных педагогов, работающих в вузе, так он считает, что практически весь преподавательский состав имеет одинаковый уровень заработной платы, к тому же, превышая ненамного прожиточный минимум, установленный по регионам РФ. Автор признает, что необходимо поощрять педагогов дополнительными стимулирующими выплатами (премиями) за эффективные инновационные и творческие разработки [Меерович М.И. Технология творческого мышления: Практическое пособие / М.И. Меерович, Л.И. Шрагина. – М.: Наука педагогики, 2013. – 61 с.].

Из данного опыта известно, что нашей стране такая система поощрения работает весьма эффективно, к примеру, известный конкурс «Учитель года России» проводится на протяжении 20 лет, победители которых награждаются очень ценными призами и подарками, также существует система грантовой поддержки.

Однако, сложившаяся финансово-экономическая ситуация в стране привела к тому, что была снижена заработная плата работникам системы образования, как школьным учителям так и педагогам выс-

шей школы, что привело к постоянному росту дефицита преподавательских и учительских кадров, поскольку существуют организации с более прибыльной перспективой для работника.

О.Л. Марачковская считает, что очень мало уделено внимания формированию гибких навыков у будущих специалистов в воспитательном процессе вуза, поскольку происходит постоянное «натаскивание» знаний обучающегося в высшей школе путем организации монотонных лекций, долгого конспектирования, изредка решаются практические задачи, тем самым не уделяется внимание развитию важных профессиональных качеств как коммуникации, сотрудничество в группе и в парах, инициативность, взаимопомощь, умение подать себя и т.д. [4. Марачковская О.Л. Проблемы профессионально-личностной готовности будущих педагогов в вузе / О.Л. Марачковская // Педагогика XXI века: стандарты и практики материалы международной научно-практической конференции: в 2 частях. – 2016. – С. 280-284.].

В. Лавренко выделяет такую проблему как негибкость учебных программ. Эта проблема касается относительности выбора усвоения учебных дисциплин, чаще случается такое, что студенты вынуждены усваивать дисциплины, не соответствующие его интересам и потребностям. Из-за чего возникают проблемы с успеваемостью, в данном случае необходимо находить компромиссы, строить индивидуальный план усвоения программы, в этих условиях снизится уровень обучающихся не окончивших профессиональные учебные заведения [Лавренко В. 5 навыков, формирующиеся в вузе].

М.А. Лямзин предлагает внедрить в систему образование независимые исследования, поскольку они помогают формировать самостоятельного инициативного специалиста в будущем. Автор убеждает коллег увеличить количество внеклассных мероприятий в воспитательном процессе вуза, а также объединить их с обязательными учебными планами, интегрируя их с усвоением важных учебных дисциплин. Противоречием на начальных этапах профессионализации является несоответствие между личностными возможностями и требованиями профессии, что актуализирует самоопределение в системе отношений педагога к себе, людям и профессии в устойчивой позиции [Лямзин М.А. Проектирование образовательных технологий в вузе на основе деятельностного подхода / М.А. Лямзин // Преподаватель высшей школы: от проектировочной деятельности – к проектировочной компетентности: сборник научных статей по материалам Международной заочной научно-практической конференции. – Воронежский государственный университет, 2014. – С. 64-68.].

П.К. Кобелева в своей работе поднимает проблему креативности современного педагога, поскольку большинство работающих педагогов, по ее мнению, интересуется в основном, финансовый аспект. Переход от централизованной экономики к рыночной образовал несоразмерное распределение доходов в работающих слоях населения. Несмотря на отток педагогических кадров в связи со снижением их заработной платы, государство словно не замечает проблему. Все прекрасно знают слова Д.И. Медведева, что преподавать идут только по призванию, а для зарабатывания финансовых средств есть множество прекрасных мест, например, бизнес. Низкая зарплата учителей в большинстве случаев никак не будет способствовать улучшению работы в педагогической сфере, а количество появлений инновационных креативных разработок будет минимально. Однако, поддержка креативности педагогов будет способствовать поддержке современного образования в России, определять ее дальнейшую судьбу [Гарбузов Г.А. Содержание специалистов ОУ / Г.А. Гарбузов, Е.В. Исаев, И.И. Захаров. – М.: Академия, 2009. – 15 с.].

Что касается развития коммуникативных умений как гибкого навыка у педагогов, отмечаем, что молодой педагог иногда не в силах найти общий язык с учащимися. Причиной такого явления является неподготовленность выпускника вуза к установке межличностных педагогов с подопечными, к сожалению, нет специальных курсов по подготовке к общению с учащимися общеобразовательных школ. Другая причина – отсутствие авторитета учителя в классах, чаще всего авторитет приобретается только со временем, как педагог проходит «временную проверку» как среди коллег, так и в непосредственной работе с учащимися. В этой связи стоит проблема развития коммуникативных навыков и педагогов и улучшать их необходимо заблаговременно, прежде чем допустить молодого педагога к работе, организовав для будущих учителей специальные курсы (тренинги) по улучшению коммуникативных навыков. К сожалению, развитие именно коммуникативных навыков не предусмотрено в общих компетенциях выпускника педагогического вуза, и включение отдельных дисциплин по их развитию нерассчитано.

Педагогические работники испытывают двойные нагрузки в связи с тем, что их труд, даже в стабильные времена отличается высокой эмоциональной загруженностью. Отрицательно окрашенные психологические состояния педагога снижает эффективность воспитания и обучения детей, повышают

конфликтность во взаимоотношениях с воспитанниками, родителями, коллегами, способствуют возникновению и закреплению в структуре характера и профессиональных качествах негативных черт, разрушают психическое здоровье.

Если обратимся к умению педагога организовывать учебную и внеучебную деятельность учащихся, то и в этом случае будущие педагоги и ходе прохождения педагогической практики сталкиваются с тем, что этого умения как раз не хватает. Зачастую учащиеся, особенно в старших классах не воспринимают молодого педагога-практиканта как полноценного педагогического работника, отказываясь выполнять данные будущим педагогом задания [Гарбузов Г.А. Содержание специалистов ОУ / Г.А. Гарбузов, Е.В. Исаев, И.И. Захаров. – М.: Академия, 2009. – 103 с.]. Во избежание таких случаев практиканту необходима предварительная подготовка по организационной деятельности.

В одной из статей посвященных разработке тренингов для педагогов обнаружили следующую фразу «уверенность в себе – залог успешной педагогической деятельности». Перед молодыми педагогами обычно встает проблема, как научиться позитивно взаимодействовать в группе, работая на общий результат. Поскольку у педагога стоит задача – не только давать знания, но и развивать положительную оценку своих возможностей, способностей у обучающихся, которые помогут им породить знания, необходимые при решении различных проблемных ситуаций в личной, общественной и профессиональной деятельности. Уверенный учитель может вырастить уверенного в себе человека.

Подытожим, что проблема формирования гибких навыков у будущих педагогов стоит очень остро, поскольку их решение не предусмотрено в профессиональном стандарте педагогического работника.

Литература:

- Гарбузов Г.А. Содержание специалистов ОУ / Г.А. Гарбузов, Е.В. Исаев, И.И. Захаров. – М.: Академия, 2009. – 115с.
Коротков Э.Н. Технология проблемно-деятельностного обучения в вузе/Э.Н. Коротков. – М.: ВПА, 1990. – 172 с.
Лавренко В. 5 навыков, формирующиеся в вузе [Электронный ресурс] / Режим доступа: <https://www.science-community.org/ru/node/170362> (дата обращения 19.03.2017)
Лямзин М.А. Проектирование образовательных технологий в вузе на основе деятельностного подхода / М.А. Лямзин // Преподаватель высшей школы: от проектировочной деятельности – к проектировочной компетентности: сборник научных статей по материалам Международной заочной научно-практической конференции. – Воронежский государственный университет, 2014. – С.64-68.
Меерович М.И. Технология творческого мышления: Практическое пособие / М.И. Меерович, Л.И. Шрагина. – М.: Наука педагогики, 2013. – 221с.
Марачковская О.Л. Проблемы профессионально-личностной готовности будущих педагогов в вузе / О.Л. Марачковская // Педагогика XXI века: стандарты и практики материалы международной научно-практической конференции: в 2 частях. – 2016. – С.280-284.
Федеральный закон от 29.12.2012 № 273-ФЗ (ред. от 07.05.2013) «Об образовании в Российской Федерации» [Электронный ресурс] / Режим доступа – URL: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_149753/ (дата обращения 30.10.2013)

Ж.Ш. Бактыбаев,

Республика Казахстан, г. Алматы, КазНУ им. аль-Фараби

РОЛЬ АРТ-ТЕРАПИИ В РАБОТЕ С ГИПЕРАКТИВНЫМИ ДЕТЬМИ

В последнее время в обществе всё больше проявляется тенденции роста числа гиперактивных детей. Врачи – неврологи, изучавшие это явление более углубленно с терапевтической точки зрения, считают, что причиной гиперактивности является совсем незначительное поражение головного мозга, которое приводит к тому, что отдельные участки отказываются работать. Как следствие – малыш становится очень «нервным». Это и есть показатели гиперактивности.

Гипер – в переводе с греческого «над, выше». То есть ребенок более, чем активный. Казалось бы, что в этом плохого? Активность всегда расценивалась, как положительное качество. Но проблема таких детей заключается не только в том, что они чересчур активны, а в первую очередь, в том, что активность их неупорядочена, ни на что не направлена.

Под гиперактивностью принято понимать чересчур беспокойную физическую и умственную активность у детей, когда возбуждение преобладает над торможением. Врачи полагают, что гиперактивность является следствием очень незначительного поражения мозга, которое не определяется диагностическими тестами. Говоря научным языком, мы имеем дело с минимальной мозговой дисфункцией. Признаки гиперактивности проявляются у ребенка уже в раннем детстве. В дальнейшем его эмоциональная неустойчивость и агрессивность часто приводят к конфликтам в семье и школе.

Очень часто признаки гиперактивности проявляются у ребенка уже в раннем детстве. И если не предпринимать никаких действий, то в дальнейшем это эмоциональная неустойчивость и агрессивность многократно возрастают и становятся источником постоянных конфликтов в семье и школе.

Как же объяснить родителям, для которых их дети самые лучшие в мире, почему некоторые дети «нормальные», а другие гиперактивные. Согласно утверждениям врачей «группу риска» на получение диагноза «гиперактивность» составляют малыши с различными органическими поражениями мозга. Причиной таких поражений могут быть черепно-мозговая травма, нейроинфекция. Кроме того, в «группу риска» попадают дети с «гиперактивной» наследственностью и определенными особенностями строения и работы центральной нервной системы, которые проявляют себя в том, что процессы возбуждения преобладает над торможением. Стоит отметить, что любые осложнения при родах приводят ребенка в эту группу. Для начала вам стоит принять ребенка таким, какой он есть. Помните, что у вашего малыша есть огромный энергетический потенциал, который необходимо направить в конструктивное русло. Если вам это удалось, то ваш ребенок будет умным и талантливым и хорошо развитым физически. В таком случае с гиперактивностью можно побороться с помощью арт-терапии.

Арт-терапия – направление, использующее художественное творчество, «лечение искусством». Более подробное определение дает И.В. Сусанина: «Арт-терапия – это область, дающая возможность контактировать с глубинными аспектами нашей духовной жизни» [1].

Одной из важнейших задач арт-терапии является восстановление нарушенных связей между чувствами и разумом, развитие целостной личности, обнаружение личностных смыслов через творчество. Можно назвать и такие задачи, как помощь человеку в «самораскрытии и самореализации», стимулирование «личностного роста».

Арт-терапия (от англ. art, искусство) – это вид психотерапии и психологической коррекции, основанный на искусстве и творчестве. В узком смысле слова под арт-терапией обычно подразумевается терапия изобразительным творчеством с целью воздействия на психоэмоциональное состояние пациента [2].

Основная цель арт-терапии состоит в гармонизации развития личности через развитие способности самовыражения и самопознания. С точки зрения психоанализа, основным механизмом арт-терапии является сублимация. Ценность применения искусства в терапевтических целях состоит в том, что с его помощью можно на символическом уровне выразить и исследовать самые разные чувства: любовь, ненависть, обиду, страх, радость и т.д. Методика арт-терапии базируется на убеждении, что внутреннее «Я» человека отражается в зрительных образах всякий раз, когда он рисует, пишет картину или лепит скульптуру [3].

Арт-терапия в узком смысле слова – рисуночная терапия, основанная на изобразительном искусстве. Данный вид психологической коррекции наиболее часто используется в работе с гиперактивными детьми.

Феномен гиперактивности проявляется у детей старшего дошкольного и младшего школьного возраста. В этот период осуществляется переход к ведущей – учебной-деятельности и в связи с этим увеличиваются интеллектуальные нагрузки: от детей требуется умения концентрировать внимание на более длительном отрезке времени, доводить начатое дело до конца, добиться определенного результата. Именно в условиях длительной и систематической деятельности гиперактивность заявляет о себе очень убедительно. Родители вдруг обнаруживают многочисленные негативные последствия неусидчивости, неорганизованности, чрезмерной подвижности своего ребенка и, обеспокоенные этим, ищут контактов с психологом.

Психологи выявляют следующие признаки, которые являются диагностическими симптомами гиперактивных детей.

1. Беспокойные движения в кистях стоп. Сидя на стуле, корчится, извивается.
2. Не может спокойно сидеть на месте, когда этого от него требуют.
3. Легко отвлекается на посторонние стимулы.
4. С трудом дожидается своей очереди во время игр и в различных ситуациях в коллективе (на занятиях, во время экскурсий и праздников).
5. На вопросы часто отвечает, не задумываясь, не выслушав их до конца.
6. При выполнении предложенных заданий испытывает сложности (не связанные с негативным поведением или недостаточностью понимания).
7. С трудом сохраняет внимание при выполнении заданий или во время игр.
8. Часто переходит от одного незавершенного действия к другому.
9. Не может играть тихо, спокойно.

10. Болтливый.

11. Часто мешает другим, пристаёт к окружающим (например, вмешивается в игры других детей).

12. Часто сладывается впечатление, что ребенок не слушает обращенную к нему речь.

13. Часто теряет вещи, необходимые в детском саду, школе, дома, на улице.

14. Иногда совершает опасные действия, не задумываясь о последствиях, но приключений или острых ощущений специально не ищет (например, выбегает на улицу, не оглядываясь по сторонам).

Все эти признаки можно сгруппировать по следующим направлениям:

- чрезмерная двигательная активность
- импульсивность;
- отвлекаемость-невнимательность.

Диагноз считается правомерным, если наличествуют, по меньшей мере, восемь из всех симптомов. Так, имея довольно хорошие интеллектуальные способности, гиперактивные дети отличаются недостаточностью речевого развития и тонкой моторики, сниженным интересом к приобретению интеллектуальных навыков, рисованию, имеют некоторые другие отклонения средних возрастных характеристик, что приводит к отсутствию у них интереса к систематическим, требующим внимания занятиям, а значит, и будущей или настоящей учебной деятельности.

По данным психологов, гиперактивность среди детей от 7 до 11 лет в среднем составляет 15,9 %. Среди мальчиков -20%, среди девочек – около-9%. Почему гиперактивных мальчиков гораздо больше, чем девочек. Причины могут быть такими: большая ранимость мозга плодов мужского пола по отношению к различным видам патологии беременности и родов, при которых страдает развивающийся мозг. Возможно, свою роль играют функциональные и генетические факторы.

Кроме того, считается, что меньшая степень функциональной асимметрии у девочек создает больший резерв для компенсации нарушений тех или иных высших психических функций. Возможно, над девочками больше довлеют нормы социального поведения, с детства, внушающие им послушание. В качестве разрядки девочка может просто пореветь, тогда, как мальчик в аналогичной ситуации скорее станет «бегать по потолку». Играют они очень шумно, все, что попадает на их пути, часто отбрасывается, роняется, разбивается. Гиперактивные дети очень нетерпеливы, они не могут ждать своей очереди: им нужно сразу все и быстро.

На наш взгляд, необходимо с помощью опытных специалистов разобраться, что такое гиперактивность, каковы причины ее возникновения, что с ней делать и как побороть.

Врачи-неврологи, изучавшие это явление более углубленно с терапевтической точки зрения, считают, что причиной гиперактивности является совсем незначительное поражение головного мозга.

Большие шансы подхватить гиперактивность имеют также малыши, которые появились на свет с помощью кесарева сечения. Стоит отметить, что любые осложнения при родах приводят ребенка в эту группу. И все же ради справедливости стоит отметить, что нахождение ребенка в «группе риска» совсем не означает, что он обязательно будет гиперактивным. Часто у родителей возникает вопрос: что делать, если заболевание появляется на таких ранних стадиях, можно ли вообще каким-либо образом повлиять на поведение ребенка.

Необходимо создать дома условия для четкой организации жизни ребенка, но такой, которая бы не подавляла его активность, а помогала в усвоении правил поведения, знаний и навыков. Прежде всего, это ясные границы, определяющие допустимое поведение. У ребенка нельзя «идти на поводу», нельзя допускать вседозволенности – это приводит только к усилению хаоса. В то же время нельзя требовать от него того, что ему не под силу, это вызовет непослушание, протест, а самое неприятное – отношение к самому себе как плохому, непослушному. Правила, предлагаемые ребенку, должны быть простыми, ясными, насколько это возможно, немногочисленными.

Литература:

1. Киселева М.В. «Арт-терапия в работе с детьми». СПб.: Речь, 2008.
2. Лебедева Л.Д. «Практика арт-терапии: подходы, диагностика». СПб.: Речь, 2003.
3. Мухина В.С. Детская психология. Апрель Пресс, М., 2000.

*А.А. Булатбаева, А.А. Адамов, А.С. Баишчикулов,
Пограничная академия КНБ Республики Казахстан, г. Алматы*

ВИДЕНИЕ ПРОЦЕССА ФОРМИРОВАНИЯ КУЛЬТУРЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО МЫШЛЕНИЯ КУРСАНТОВ

Публикация подготовлена в рамках прикладного грантового исследования на 2020-2022 гг. по заказу МОН РК на тему «Разработка комплексной методики оценки качества образования выпускников военных специальных учебных заведений».

В рамках проведения Правительством Республики Казахстан политики, нацеленной на модернизацию общественного сознания, реализацию курса образовательной политики направленную на подготовку высококвалифицированных, конкурентоспособных профессиональных кадров высочайшую значимость приобретает проблема формирования интеллектуального потенциала и культуры мыслительной деятельности выпускников вузов. Современный этап развития высшего военного образования наряду с разворачивающимися научно-инновационными процессами, характеризует необходимость в подготовке образованного, мобильного и компетентного офицера, подготовленного к профессиональной деятельности при возникновении реальных внешних и внутренних угроз в пограничном пространстве. Для подготовки такого офицера характерны такие профессиональные качества и мыслительные способности культуры профессионального мышления, которые позволят ему эффективно выполнять служебные и боевые задачи.

В теории мышления созданной трудами И.М. Сеченова, «человек как мыслитель умеет наблюдать и анализировать факты, сравнивать их между собой и делать выводы, обобщать результаты анализа и сравнения, наконец, доискиваться причины явлений» [1]. Исходя из этого утверждения, учитывающего во внутреннем психическом пространстве алгоритмов работы с фактами, можно сделать вывод, что обучаемый в процессе решения профессиональных задач может объяснить, оправдать, обосновать и даже доказать свое соответствующее решение посредством мыслительных операций. В процессе решения ситуативной задачи главными являются не столько алгоритмические процедуры, направленные на решение уже сформулированной задачи, сколько сама ситуация и пути ее решения, осмысление ее значимости, актуальности, важности, сведение ее к совокупности задач и определение алгоритмов их решения.

Б.М. Теплов в своей работе показал, что мышление непосредственно связано с практикой и в основном направлен на разрешение частных, конкретных задач любого масштаба. Сам процесс развития практического мышления он подразумевает включенность человека в работоспособность, соединенная с беспредельной любознательностью, живым интересом к самым разнообразным областям жизни [2].

«Э. де Боно выделяет, что разум не всегда логичен. Многие задачи оказываются очень простыми, когда верный ответ найден, хотя сам процесс решения был весьма трудным. Что препятствует легкому решению непростой задачи? Может быть, недостаточная логика? Иногда, похоже, чрезмерно логический подход уводит вас в сторону от верного направления действий [3].

На практике культура профессионального мышления – нечто гораздо большее, чем простое следование логическим правилам. Выбранный мыслительный процесс к решению ситуативной задачи оказывается важнее эффективности, с какой он реализуется. Выбор мыслительных операций может быть обусловлен привычками, эмоциями, особенностями мышления обучаемого. Эффективность культуры профессионального мышления заключается в мгновенном, едином акте схватывания, запечатления, сканирования, фиксации, осознании особенностей и специфики решения задач, определения объема и совокупности необходимых действий и операций, способных генерировать новые идеи. Есть два вектора движения мысли в процессе решения ситуативной задачи, которые дополняют друг друга. При движении мысли в вертикальной плоскости ситуативно-задачного моделирования обучаемый шаг за шагом последовательно углубляется в суть ситуации и находит способ ее решения. При движении мысли в горизонтальной плоскости обучаемого перебирает все возможные варианты и способы, надеясь обнаружить лучший подход к решению ситуации.

Культура профессионального мышления акцентирует внимание на активности, сложности восприятия, «пробелы» в знаниях, неясные места, отклонения, нарушения, стремление дойти до истины, обнаружить ситуацию целиком, и моделируя его до практического воплощения. Доминирующими целями должно быть воздействие на ментальные модели и расширение пространства ментальных моделей будущих специалистов с моделированием и конструированием происходящего в профессиональной деятельности.

Анализ психолого-педагогической литературы показывает, что к мыслительным способностям способствующие формированию культуры профессионального мышления являются:

- оперативность мышления, обеспечивающая оптимальное сочетание наблюдательности, воображения и интуиции;
- динамичность мышления – умение быстро ориентироваться в сложившейся обстановке;
- быстрота – скорость протекания мыслительных процессов;
- самостоятельность – умение увидеть проблему и представить задачу, а затем решить ее своими силами;
- широта ума – умение охватить круг вопросов в различных областях знаний и практики, продуктивность творческой работы при решении разнообразных задач;
- глубина – умение вникать в сущность, вскрывать причины явлений, предвидеть последствия, более конкретным выражением глубины мышления является сочетание анализа и синтеза;
- последовательность мысли – умение соблюдать строгий логический порядок в рассмотрении того или иного вопроса [4].

Следовательно, процесс формирования культуры профессионального мышления курсантов в условиях ситуативно-задачного моделирования включает содержание учебного материала по видам профессиональной деятельности, ориентированных на мыслительные операции проработки действий, лежащие в основе выполнения той или иной мыслительной и ситуативной задачи профессиональной деятельности, разработку ситуативных задач.

Исходя из данного положения в ходе формирования культуры профессионального мышления, обучаемые должны быть способны решать различные типовые и нестандартные ситуации профессиональной деятельности, к реализации всех функций мозга, к адекватному переходу к введению и реализации мыслительных способностей на базе предшествующей профессиональной деятельности в учебном процессе.

Необходимость целенаправленной работы по актуализации мыслительных способностей обучаемого и расширения их предвидения будущей профессиональной деятельности подтверждается тем, что в действительности это подразумевает умение мыслить при возникших ситуациях, которые будут способствовать в интеллектуальном развитии, освоив мыслительные операции этого процесса.

Учитывая результаты анализа, мы разработали алгоритм процесса формирования культуры профессионального мышления (КПМ), включающий 3 этапа механизма включения обучаемого в мыслительный процесс: 1 этап – осмысление КПМ; 2 этап – усвоение мыслительных процессов КПМ; 3 этап – реализация в действии, где проявляется креативность КПМ в условиях ситуативно-задачного моделирования, которое формируется и тренируется на трех головных сетях головного мозга.

Такой алгоритм позволяет соединить знание с действием, теорию с практикой, направленным на изменение ситуации и объекта, соединить культуру профессионального мышления с будущей профессиональной деятельностью.

На 1 этапе осмысление обучаемым, с какой целью решает ситуативную задачу, какие мыслительные процессы и механизмы его превращений и преобразований в реальность, конструирует поле деятельности и способы действий.

На 2 этапе усвоение мыслительных процессов КПМ, где обучаемые ситуативную задачу решают в конструкторской сборке через три контура:

Внутренний контур конструкторской сборки является центрист – основной целью, которого является ухватить суть, идею решаемой задачи. Во внутреннем контуре – происходит мыслительная активность, связанная с перебором и выяснение всех фактов и идей, которые играют главную роль и ниже, пере собирает и думает какие факты значимые и ниже, расставляя приоритеты. После выявляет их отношение между собой идей, какое их них важнее и имеет преимущество в решении служебной и боевой задачи.

Средний контур конструкторской сборки является конструктор – его цель выявить закономерности, построить структуру ситуации. Конструктор, определив все идеи и факты, раскладывает их у себя в головном мозге и начинает структурировать их, осуществляя инвентаризацию, сортировку внутри, не нужное убирает.

Внешний контур конструкторской сборки является рефлексор – его задача определить ценность в ситуативной задаче, собрав все идеи и факты, и их отношения между ними структурирует свой путь решения ситуативной задачи.

Таким образом, во втором этапе усвоение мыслительных процессов КПМ через выбор мыслительных операций и их конструирование в процессе формирования КПМ решая ситуативную задачу, обучаемый учится заходить в дефолт систему мозга со всех сторон как центрист, конструктор, рефлексор, конструируя пути решения ситуативной задачи.

На 3 этапе реализация в действии, мы подразумеваем проявления креативности культуры профессионального мышления в условиях ситуативно-задачного моделирования в действии, которое осуществляется и тренируется на трех главных сетях работы мозга:

I сеть: сеть выявления значимости (СВЗ). Обучаемый собирает со всех органов чувств, которое интегрирует как общее самоощущение. Она диктует, на что смотреть, выявляет сеть значимости в возникшей ситуации, на что заострить внимание. В этой сети обучаемому надо молчать на образах последовательных действий.

II сеть: дефолт система мозга (ДСМ). Курсант собирает информацию, факты, чем озадачен, проверяет. Когда информация собралась, обработалась, переходит на следующую стадию. В этой сети обучаемый блуждает в дефолте.

III сеть: центральная исполнительная сеть (ЦИС). Курсант структурирует, собирает информацию с дефолт системы мозга. В последующем описав, сформулировав, уточняет, чего не хватает и опять уходит в дефолт систему, там опять смотрит, возвращается, не ложится, обратно в дефолт систему мозга. Центральная исполнительная сеть подразумевает целенаправленное решение ситуативной задачи, где обучаемый присутствует в реальности. В данной сети обучаемый разговаривает с самим собой.

Таким образом, на третьем этапе формируем культуру профессионального мышления через все три сети мозга, которые обеспечивают креативность в действии.

Все 3 этапа алгоритма выстроены таким образом, чтобы используемые мыслительные операции, метод анализа и решения ситуативных задач, мыслительный задачник, коммуникативные взаимодействия в учебно-воспитательном процессе обеспечивали активизацию познавательного и мыслительного процесса в условиях ситуативно-задачного моделирования, предопределяющего успешность мыслительной деятельности для интеграции теории и практики целостного педагогического процесса.

Многочисленное применение мыслительных приемов в разнообразных ситуациях приводит к его индивидуализации и превращению его в уникальную мыслительную технику решения сложных задач.

Литература:

1. Сеченов И.М. Избранные философские и психологические произведения . – М.: Учпедгиз, 1947. – 419 с.
2. Теплов Б.М. Избранные труды – В 2 т. Т.1. – М., 1985. – 329 с.
3. Бураканова Г.М. Формирование управленческого мышления руководителя. // Научный журнал «Государственное управление и государственная служба». 2008. – №1. – С. 116-129.
4. Сарсекева Ж.Е. Научно-теоретические основы формирования культуры профессионального мышления будущих учителей: дисс... докт.пед.наук: 13.00.01. – Караганда, 2010. – 342 с.

Ж.Р. Абдикерова,

*Шымкент қаласындағы физика-математика бағытындағы
Назарбаев Зияткерлік мектебі*

STEM БІЛІМ БЕРУ АРҚЫЛЫ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҚТЫ АРТТЫРУ

Бәсекеге қабілетті дамыған мемлекет болу үшін біз сауаттылығы жоғары елге айналуымыз керек. Функционалдық сауаттылық – адамның сыртқы ортамен қарым-қатынасқа түсе алу қабілеті және сол ортаға барынша тез бейімделе алуы мен қарым-қатынас жасай алу деңгейінің көрсеткіші. Олай болса, функционалдық сауаттылық тұлғаның белгілі бір мәдени ортада өмір сүруі үшін қажетті деп саналатын және оның әлеуметтік қарым-қатынас жасауын қамтамасыз ететін білім, білік, дағдылардың жиынтығынан құралады. Сауаттылық тұлғаның тұрақты қасиеті болып табылатындықтан, функционалдық сауаттылық сол тұлға меңгерген белгілі бір білім-біліктерден көрініс табады. Өйткені функционалдық сауаттылыққа адам нақты білім алу кезеңдерінен өткеннен кейін қол жеткізеді. Сондықтан білім белгілі бір сауаттылық деңгейін қамтамасыз ететін құрал және нақты іс-әрекеттердің нәтижесі ретінде қарастырылады.

Функционалдық сауаттылық дегеніміз – адамдардың әлеуметтік, мәдени, саяси және экономикалық қызметтерге белсене араласуы, яғни бүгінгі жаһандану дәуіріндегі заман ағымына, жасына қарамай ілесіп отыруы, адамның мамандығын әрдайым жетілдіріп отыруы. Ондағы басты мақсат жалпы білім беретін мектептерде Қазақстан Республикасының зияткерлік, дене және рухани тұрғысынан дамыған азаматын қалыптастыру, оның әлемде әлеуметтік бейімделуі болып табылады, яғни оқушылардың мектепте алған білімдерін өмірде тиімді қолдануына үйрету. PISA зерттеулері бойынша көш басында тұрған елдердің (Австралия, Финляндия, Жапония, Жаңа Зеландия, Италия, Оңтүстік Корея және т.б.) нәтижесі көрсеткендей, оқушылардың функциялық сауаттылығын дамытуға мынадай факторлар әсер етеді:

- 1) білім беру мазмұны (ұлттық стандарттар, оқу бағдарламалары);
- 2) оқыту нысандары мен әдістері;
- 3) білім алушылардың оқудағы жетістіктерін диагностикалау мен бағалау жүйесі;
- 4) мектептен тыс, қосымша білім беру бағдарламалары;
- 5) мектепті басқару моделі (қоғамдық-мемлекеттік нысан, мектептердің оқу жоспарын реттеудегі дербестігінің жоғары деңгейі);
- 6) барлық мүдделі тараптармен әріптестікке негізделген достық қалыптағы білім беру ортасының болуы;
- 7) ата-аналардың балаларды оқыту мен тәрбиелеу процесіндегі белсенді рөлі.

Қазақстанның PISA мен TIMSS-қа қатысу нәтижесі республикадағы жалпы білім беретін мектептер педагогтарының мықты пәндік білім беретіндігін, бірақ оны нақты өмірдегі жағдайларда пайдалануға үйретпейтіндігін көрсетеді. Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту Қазақстанның әлемдегі бәсекеге қабілетті 50 елдің қатарына кіруі процесінде маңызды рөл атқарады. Еліміз үшін маңызды болып табылатын аталған стратегиялық міндетті шешу жағдайында тұлғаның ең басты функциялық сапалары белсенділік, шығармашылық тұрғыда ойлауға және шешім қабылдай алуға, кәсіби жолын таңдай алуға қабілеттілік, өмір бойы білім алуға дайын тұруы болып табылады. [1]

Ұлттық жоспарда функционалдық сауаттылықты дамытудың төрт негізгі механизмін бөліп көрсетеді.

Бірінші механизм – оқыту әдістемесі мен мазмұнын түбегейлі жаңарту, яғни мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамыту жалпы білім беретін орта мектептің Мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандартын жаңартудан бастау алуға тиіс.

Екінші тетік – оқу нәтижелерін бағалау жүйесін жаңарту, яғни, функционалдық сауаттылықты дамыту білім-түсіну-қолдану-жүйелеу жинақтау сияқты өлшемдер бойынша оқу жетістіктерін бағалаудың жаңа тәсілдерін біртіндеп мектеп өміріне енгізу.

Функционалдық сауаттылықты дамытудың үшінші тетігі – балаларды оқыту мен тәрбиелеуге ата-аналардың белсенді қатысуы. Бұл үшін жаңа әдістемені әзірлеуге кірістік. Осы әдістеменің негізінде ата-аналарға арналған семинарлар мен тренингтер өткізіледі.

Төртінші тетік – қосымша білім беру жүйесін дамыту. Ұлттық жоспарда оқушылар сарайы, музыка мектептері, жас техниктер мен натуралистер станциялары жұмыстарын түбегейлі өзгерту қарастырылған. Еліміз тарихында тұңғыш рет аталған ұйымдардың материалдық-техникалық базасы жаңартылатын болады. Оқудың интерактивтік, инновациялық формалары енгізілуде. Олар: балалар интерактивті сабақтары (ғылыми қалалар); технопарктер, балалар мұражайлары, ғылыми үйірмелер және т.б. [2]

STEM-оқыту кезінде білім беру мазмұнында ғылыми-жаратылыстану компоненті және инновациялық технологияларды оқыту күшейтіледі. STEM-оқыту (Science, Technology, Engineering, Mathematics) оқушыларға білім берудегі ғылыми, техникалық және инженерлік құрамдастарды қолдайды.

STEM жай ғана пәндерді біріктіру емес. Бұл XXI ғасырдың еңбек нарығында бәсекеге қабілетті болу үшін оқушылардың математикалық және ғылыми негіздерін дамыту үшін қозғалыс. Бұл қозғалыс оқушылардың өмірінде барлық салада ойлау жиынтығын, пікірталасты, командада жұмыс істеуді, шығармашылық қабілеттерін дамытуды көздейді.

STEM сабақтары эксперимент сабақтарына ұқсап кетеді. Шынында да эксперименттік сабақтар болып келеді себебі ғылым тәжірибеге негізінде тұжырымдалады. Тәжірибе сабағынан STEM сабағының айырмашылығы неде? STEM сабағының ерекшеліктері:

1. Нақты сұрақтар мен мәселелерге бағыттау. STEM оқыту барысында оқушылар шынайы әлеуметтік, экономикалық және экологиялық мәселелерді шешу жолдарын іздейді. Мысалы мынадай тақырыптар: мұнайдың төгілуі, судың ластануы, ауа сапасы, қоршаған орта тазалығы

2. STEM сабақтары инженерлік жобалармен басқарылады. Оқушылар мәселені анықтап алдын ала зерттеулер жүргізеді, бірнеше шешу жолдарын ұсынады, прототипін жасап қарастырады кейін тексереді. Оқушылар жоба барысында түрлі көзқарастарын білдіріп, қателіктерге бой ұрып оны қайта жөндейді. Оқушылардың басты назары шешімдерді әзерлеу болып табылады.

3. Практикалық жұмыстар және ашық зерттеу. Оқушылар бірлесіп жұмыс жасайды, бірге шешім қабылдайды. Оқушылар араласып ойларымен бөліседі, қажет болса жобаны қайта құрастырады. Олар практика барысында өз ойларын басқарады және өз зерттеулерін жүргізе алады.

4. Оқушылардың бірлесіп жұмыс істеуі. Оқушылардың бірлесіп өнімді жұмыс жасауы әрдайым қиын. Сабақ мақсатты түрде өтуі үшін осы сабақты жоспарлаған мұғалімдер бірге үлкен жұмыс жасап сабақтың мақсатын анықтап бір тілде, бір рәсімде оқушы күткен нәтижеге бағытталған болса іске асады.

5. Математикалық және жаратылыстану пәндеріндегі білімдерін қолданады. Мұғалім мақсатына қарай сабақтарды математика, биология, химия т.б пәндермен интеграциялайды. Оқушылар пәнді жекелеген түрде емес бір бірімен байланысты екендігін көретін болады.

6. Бірнеше дұрыс жауаптар, қателерді болдырмау, қайта қарастыру STEM сабағының бөлігі болып табылады. Зертханалық жұмыстарда барлық топтарда бірдей жауап болады, бірдей нәтиже көрсетеді. Ал STEM де керісінше бірнеше жолдары мен жауаптары болады. STEM шығармашылық зерттеулерге мүмкіндік береді. Топтар жоба барысында қателесуі, мәселені шеше алмауы мүмкін бұл қалыпты жағдай. Қай тұста қателескендерін анықтап тәжірибені қайта жасайды. [3]

Әдебиеттер:

1. Таскенова Г.Е. «Функционалдық сауаттылық – тұлға қалыптастырудың негізі» – «Өрлеу» БАҰО АҚ филиалы, 2016ж.
2. Жунусова Ш.Т. «Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту – өмір талабы», Алаша айнасы сайты 2018 ж.
3. Азизв Р. «Образование нового поколения 10 преимуществ STEM образования» 2015.

Ж.Ж. Абдраимов,

Баишев университеті, Қазақстан Республикасы, Ақтөбе қ.

ФАСИЛИТАЦИЯ СТУДЕНТТЕРДІ ОҚЫТУ БАРЫСЫНДА ОҚУ ЖҰМЫСТАРЫН БЕЛСЕНДІРУ (ЖАНДАНДЫРУ) ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ

Замануи қоғамға өзгеше типологиялық құрылымдық тұлғасы бар оқытушы керек. Ол лабильді (икемді), өзін-өзі дамытуға және әрдайым қозғалыстағы, өзгермелі және әлеуметтік тапсырысқа ашық білім беру жағдайына қабілетті, өзінің кәсіби мақсатын түсінетін, педагогикалық қызметті маңызды басымдық деп түсінетін, үнемі қайта оқу мен жаңартуға дайын субъект болуы тиіс.

Бұл жерде студенттердің басым көпшілігінде сөйлеу, командада жұмыс істеу, талдау және мәселені шешудің оңтайлы нұсқасын табу қабілеттерінің жоқтығын мойындауымызға тура келеді. Сол себепті студенттерге оң қарым-қатынас тәжірибесін меңгеруге мүмкіндік беру өте маңызды.

Болашақ мамандарды олардың коммуникативтік құзыреті қалыптасу кезінде кәсіби қарым-қатынасқа даярлау білім беру процесі субъектілерінің тең құқылы ынтымақтастық жағдайындағы өзара қатынас түрінде қарастырылатын педагогикалық қарым-қатынас процесінде жүргізіледі [5].

Осы тұрғыдан педагогика мен психологияда ашылған фасилитация құбылысы (ағылш. *to facilitate* – жеңілдету, мүмкіндік беру, жердемдесу, қолайлы жағдай туғызу) қызықты болмақ.

Фасилитация термині латын тіліндегі «оңайлату, мүмкіндік беру, жылдамдату, ынталандыру» сөздерінен шыққан. Замануи еуропалық тілдерде бұл етістік әр кез ауыспалы, психологиялық мағынада «жеңілдету, көмектесу, мүмкіндік беру» мағынасын білдіреді [6]. Фасилитация дегеніміз қойылған мақсатқа жету үшін кедергі келтірмей, қайта жеңілдететін жағдайларды жасау және қолдау болып табылады [3].

Педагогикалық фасилитацияның мәні бірлескен қызметтің орындаушылық бөлігін білім алушыға дәстүрлі түрде бекітуден алыстап, маман-атқарымпазды қалыптастырудан белсенді, өзбетімен талдау жасауға және ерекше (стандартты емес) шешім қабылдауға қабілетті түлек даярлау үшін кәсіби білім беру [4].

Белсенді мінез-құлықтың қажеттіліктері мен мотивтері (себептері) өзара әрекеттесудің атқарымпаздық емес, бағдарлау бөлігінен құралады. Соған байланысты оқытушының міндеті – студенттердің

бойында пәнге деген терең қызығушылықты ояту және нақты оқудың мазмұнды мотивін тудыру мақсатында бірлескен бағдарлауға тарту, олармен бірқатар басқарушылық функцияларды бөлісу.

Біз педагогикалық фасилитацияны сапасы жағынан биік әрі замануи тәжірибелік талаптарға неғұрлым сай келетін кәсіпқой мамандар әзірлеу деңгейі деп санаймыз.

Іс жүзінде студентте оқыту процесіне қанша сұрақ пайда болса, яғни қандай дәрежеде белсенді болса, ол соншама білімді меңгереді. Егер білім алушылар қандай да болмасын себептермен тек қана дәріске қатысушы және оның мазмұнын машиналы түрде бекітуші салғырт тыңдаушы болып қалса, ешқандай материалды эмоционалды және логикалық құрып беру тиісті әсер бермейді. Әрбір адам материалды қабылдау үшін қанша саналық танытса, сонша білім алады [1].

Оқытуды фасилитациялау барысында оқытушы догматикалық әдістер мен тәсілдерді толық қолданбауға мүмкіндік алады, ал қажетті ақпаратты шығармашылық тұрғыдан меңгеруге септігін тигізген педагог, ойлау қабілетін қалыптастырып, белгілі материалдан мәселенің жаңа қырларын іздеуге баулиды. Ол оқытушыға студенттердің «үстінен» қарау емес, «бірге» болу позициясын иеленуге мүмкіндік береді және курс бойы талданып, жиі күмәндануға мүмкіндік беретін «іс жүзінде қалыптасқан мәселелерді білмейді» деген кінә тағылады деп қорықпауға үйретеді.

Сөйтіп, педагог зерттеуші болып қалады және ғалым ретінде өз келбетін жоғалтпайды, оқу бағдарламасының барлық сұрақтарына бір сарынды жауап беретін педагог-догматиктің бетпердесін тақпайды. Сайып келгенде, мұның бәрі студенттердің қызығушылығын арттырып, танымдық белсенділік көрсетуге жағдай туғызып, олардың кәсіби өзін-өзі тануын дамыту процесін оңтайландырады.

Педагогикалық фасилитация тұжырымдамасын жүзеге асыру бірқатар жағдайды қажет етеді: оқудың маңыздылығы, конгруэнттік, психологиялық қауіпсіздік, психологиялық еркіндік.

Оқыту процесінде фасилитацияны ұйымдастыру мақсатында осы жағдайларды сақтау дербестік, танымдық белсенділік, кәсіпті меңгеруге бағытталу сияқты қасиеттерді қалыптастыруға мүмкіндік береді. Бұл қасиеттер болашақ мамандарды дайындауда маңызды орын алады.

Оқытушы-фасилитатор оқытудың тиімділігін ең алдымен «оқытушы – студент» және «студент – студент» топтарында бірлесе жұмыс істеу үдерісін оңтайландыру есебінен арттырады.

Бірқатар зерттеулердің нәтижелері (НА. Баланюк, С.С. Бутко, Е.А. Гнатышина, Г.В. Дубовская, Е.Ю. Комарова, М.М. Кабанец, В.П. Тремясова, Ю.Н. Фролова, О.П. Шевченко және т.б.) фасилитацияны оқу процесінің әртүрлі нысандарында қолданудың орынды екенін растайды.

Фасилитацияның білім беру жүйесіне әсерін бірқатар авторлар өз еңбектерінде көрсеткен. Атап айтқанда, фасилитацияны педагогтың гуманистік әрекетінің құрамына енгізу «мәжбүрлеусіз көмек» идеясын, таңдау еркіндігін, жанама әсер мен белсенді педагогикалық әрекет, оқу-тәрбие процесін басқарумен біріктіруге мүмкіндік береді (О.О. Самсонова), оқу-тәрбие процесінде фасилитивтілік көріністерінің маңыздылығын және субъектілердің фасилитивтік және дәстүрлі қарым-қатынасының айырмашылықтарын баса айтады (В.М. Квас), фасилитация принципінің өзекті идеясы студентті оқу мінез-құлқының моделіне мәжбүрлеуден шықпайды, керісінше, нақты сенім мен қолдауға сүйеніп, оның әлеуетін ашып, өзін өзі тануға талпынысын қолдайды (Р.С. Димухаметов), фасилитивтік білім беру педагогтың білім алушылардың бар тәжірибесін өзектендіру бойынша ішкі жұмысынан, өзара топтық әрекеттесу негізінде өзбетімен білім алу процесіне бастамашылық студент тұрады (А.И. Каряка).

Фасилитатордың басты міндеті – студентке жоғары оқу орнында оқудың негізгі нәтижесі қарқынды да сауатты білім іздеу қабілеті екенін жеткізу. Білім алу мақсатын таңдауда статикалық білім емес, тұлғалық өзгерістер маңызды [4].

Әр кез және жылдам жүріп жатқан кең көлемді өзгерістермен сипатталатын қазіргі әлемде білім беру процесінде оқытудан гөрі білімге басымдық беру қажет, оқытуды ақпаратты тарату түрінде емес саналы білім алу процесін фасилитациялау (белсендіру, қамтамасыз ету және қолдау) арқылы ұйымдастыру қажет.

Қорыта келе, оқытуды ынтымақтастыру әдістемесін қолдану дәстүрлі тәсілден бас тартуды білдірмейтінін айтпақпыз. Барлық топтық оқыту мәселесін зерттеушілер мұндай қызмет түрі дәстүрлі тәсілдермен тығыз қатынаста ғана оң нәтиже береді деген қорытындыға келеді.

Әдебиеттер:

1. Зеер Э.Ф., Личностно ориентированные технологии в обучении // Повышение академического уровня учебных заведений на основе новых образовательных технологий: тезис докл. VI науч.-практ. конф. (Екатеринбург, 7–11 декабря 1998). Екатеринбург, 1998.
2. Выготский Л. С. Педагогическая психология.– М.: АСТ, 2012.– 156 с.

3. Rogers C. Freedom to learn: A view of what education might become. Columbus, OH: Merrill, 1969. 376 p. URL: <https://archive.org/details/freedomtolearnv000roge/page/n13/mode/2up> (дата обращения: 06.09.2020)..
4. Скопкарёва С.Л. Фасилитация в профессиональном образовании и система оценки качества образовательных результатов [Электронный ресурс]. URL: www.ipkpro.ru/library/method/tradnov/2012/2/Skopkareva.doc (10 июня 2014)
5. Райс О. И. Фасилитация как метод интерактивного обучения // Психология, социология и педагогика. 2014. № 7. URL: <http://psychology.snauka.ru/2014/07/3317> (дата обращения: 06.12.2020).
6. Чуева М.Ю. Педагогическая фасилитация. Опыт применения в высшей школе // Личность, семья и общество: вопросы педагогики и психологии: сб. ст. по мат-лам XXXIII Междунар. науч.-практ. конф. Новосибирск: Издательство СибАК, 2013. № 10 (33). С. 109–116.
7. Шахматова О. Н. Педагогическая фасилитация: особенности формирования и развития // Научные исследования в образовании. 2006. № 3. С. 118–125.

*Ш.Ж. Арзымбетова, А. Жақан,
Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті,
Шымкент қ.*

ӘЛЕУМЕТТІК ПЕДАГОГТЫҢ ЖОҒАРЫ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА КӘСІБИ БАҒЫТ БЕРУ ЖҰМЫСЫНЫҢ МАЗМҰНЫ

Кәсіптік бағдар – бұл мамандық таңдаудағы жеке икемділіктерінің, қызығушылығының, кәсіптік ынтасына және қоғамның әр-түрлі деңгейдегі квалификациялы және әр-түрлі мамандық кадрларына сұранысымен жастарды дайындаудағы бағытталған іс-әрекет.

Дүниежүзінде бәсекеге қабілетті ел болу үшін, бәсекелестік деңгейінде өнімдер өндіруге, бар байлықтың барған сайын құнды болуы, жаһандану үдерісінің талаптарына сай болуға шақырады. Ол талап мектепте оқушыларға кәсіптік бағдар беру ғана емес, нақтылы кәсіби бағдарлау міндеті болып отыр. Қазақстан Республикасы 12 жылдыққа көшу бағдарламасының жалпы білім III сатысында тереңдетілген кәсіби бағдарлы білім беріледі. Ол оқушыларды дара қабілеті мен өзіндік қызығуларына қарай негізделген кәсіпке даярлықты жүзеге асырады делінген [1].

Қазіргі егеменді еліміздің жағдайында кәсіпкерлік пен кәсіптік білімді жас ұрпаққа бере білуде, оларды мамандық даярлауда қазақстанның білім заңында айқындалып жазылды. Елбасының тікелей басшылығымен кіші кәсіпкерліктер, фермерлік шаруашылықтар құрылып, олардың әрқайсысының өздеріне маман даярлауға мүмкіндіктері бар. Демек, мұның өзі мектепте маман дайындау ісін жолға қоюды талап еткендік деп айтуға болады.

Кәсіптік бағдарды іске асыра отырып, төмендегілерді есепке алу керек:

- кәсіптік бағдар барлық оқушыларға қажет және ол тұлғаның жан-жақты дамуына жағдай жасауы керек;
- кәсіптік бағдар барлық оқу-тәрбие жұмыстарының интегралдық бөлімі болып табылады, сондықтан да мектептің барлық оқу және тәрбие бағдарламасында мектептегі және мектептен тыс жұмыстарда басты орын алуы қажет.
- кәсіптік бағдар жұмыстарын бастауыш сыныптарданбаланы мектепте тәрбиелеу және дамытудан оқудың алғашқы жылдарынан, бастап жүргізу;
- тұлғаның қасиетіндегі негізі объективті критерийлері оқушылардың іс-әрекетінің айқын жағдайларындағы көрсеткіші (оқушыны жұмыста тексеру нәтижесі), яғни оқушылардың қасиетінің сабақтарда, мектеп шеберханаларындағы сабақтарда, оқу тәжірибе бөлімдерінде, пән көркемдік және техникалық үйірмелерде және қосымша курстарда, өндірістік тәжірибеде қоғамдық және қоғамдық пайдалы еңбектерде көрінуі;
- оқушы тұлғаны дамытудағы негізгі жағдай оның айқын жағдайлардағы іс-әрекеті болып табылады;
- барлық оқу-тәрбие процесі кезінде кәсіптік қызығушылықтарды икемділіктерді, мотивтерді оқушылар ойын сонымен қатар мамандық таңдау мотивтерін басқаруды тәрбиелеуді қалыптастыруға және дамытуға аса көңіл бөлу қажет;
- кәсіптік консультация, ұзақ жүйелік және оқу барысы кезінде оқушыны тәрбие және өнімді еңбек жан-жақты болғанда ғана іске асады;
- кәсіптік бағдардың іс әрекетінің, оның нәтижесін тексеру және бағалау, мектептің, отбасының және қоғамның нақты жоспарын талап етеді;
- кәсіптік бағдарды ғылыми басқару үшін кәсіптік бағдар қызметінің болуы керек [2].

Мамандық таңдау – жауапты да күрделі іс-әрекет. Кәсіп пен мамандық ұғымдарын қамтитын түрлі қызмет салалары өте көп. Тек кәсіптік техникалық оқу жүйесінің өзінде ғана 1500 – ден асатын кәсіптің түрі бар екен. Ал, жалпы қоғамдағы мамандықтың қазіргі кезде 30 мыңнан асады екен. Сол үшінде мектепті бітірген жастардың алдында қаншама кәсіптің ішінен өзіне қажетті біреуін таңдау міндеті тұр. Бір адамның бірнеше кәсіппен айналысуға білімі, қабілеті болғанымен соның ішінде біреуіне ғана ынтасы ерекше болады. Оқушылардың мамандық әлемінде адаспауы үшін оларға көмек беру керек. Ол үшін мынандай мәселелерге ерекше көңіл бөлу керек.

1. Оқушының таңдаған мамандығы еңбек рыногында сұранысқа ие ме? Сол аймаққа (өңір бойынша) қажетті мамандықтарды айту, мамандығының болашағы туралы, ол алдағы уақытта керек пе, жоқ па.

2. Мамандықтың адамға қоятын талаптары, яғни еңбекке даярланғының (жан-жақты; медициналық және т.б.) болуы. Профессиограммаларды білу қажет.

3. Мамандыққа оқыта отырып сол адамның қабілеттілігін білу. Мамандық таңдауда сынып жетекшісінің, пән мұғалімдерінің, ата-аналардың атқарар ролі ерекше. Әлеуметтік педагог мамандық таңдауда әр-түрлі әдістерді қолдануына болады. Соның ішінде анкеталық сұрақтар беру, жеке әңгімелер өткізу және т.б. Кәсіптік бағдар әдістері әр-түрлі. Оқушының (жеке тұлғаны) зерттеу мақсатында педагогикалық бақылауды, іс әрекет қорытындысын (талдауларын) оның оқу биографиясындағы нәтижесін, анкеталық, интервью алу, әңгімелесу, социометрия, психолог-педагогикалық және лабораториялық эксперименттер, психологиялық тестілерді қолданылады.

Кәсіптік ақпаратта әңгіме, демонстрациялау, лабораториялық және практикалық тапсырмалар, кітаппен жұмыс.

Кәсіптік консультация ұзақ жүйелік бақылау және түрлі оқып үйрену әдістермен жүргізілген бақылау көмегімен анықталған және нақтыланған, сонымен қатар консультация кезінде психологиялық және лабораториялық эксперимент, медициналық және түрлі әдіс көмегімен тұлғаның мінездік қасиеттерін есепке алады.

Кәсіптік бағдар беру әдістерінің сан қырлы салаларын екі топқа бөліп көрсетуге болады;

а) оқу процесіндегі іс-әрекет кәсіпорнындағы өндірістік практика;

б) сабақтан тыс жұмыстар барысы.

Ұжымдық әдіспен топ, бригада болып жұмыс істеу жақсы жетістіктерге жеткізеді. Кәсіптік мектептің оқу жоспарының кешеніне қоғамдық, жаратылыстану, математика, кәсіптік-техникалық білім салалары енгізіледі. Бұл салаларда кәсіптік бағдар берудің мақсат міндеттері айқындалады. Оқушылардың үздіксіз білім алу жүйесінде әлеуметтік кәсіптік тәрбие беру ісі оң нәтижелерін көрсетуде. Сондай-ақ жоғарыда атап көрсетілген жүйені мектептерде ғана емес, кәсіптік мектептерде де іс жүзіне асыру мүмкіндігі мол.

Оқу-тәрбие жұмысы кезінде арнайы кәсіптік бағдар беру жұмысын жүргізу оқушылардың мамандық таңдауына үлкен әсері бар. Өндірістің ғылыми негіздерін үйрету оқушылардың қызығушылығының қалыптасуына, олардың икемділігі мен қабілеттілігінің артуына жағдай жасайды. Оқыту кезінде оқушылардың ғылымның көптеген жақтарына қызығушылығы артады: физика, математика, химия, биология, әдебиет, т.б. Оқу үдерісінде оқушылардың кәсіптерімен таныстыру жөнінде жүйелі жұмыс жүргізу, кәсіптік ынта-ықыласын тәрбиелеп, дамыту – оқушыларды мамандық таңдауға әзірлеудің басты шарты. Әрбір елді мекендегі, аудандағы, қаладағы өндірістік айнала оқушыларды еңбек әрекетінің көптеген түрлерімен таныстыруға мүмкіндік береді. Мектептердің алдына халық шаруашылық қажеттіліктерін және шаруашылықта нақты жағдайларын ескере отырып кәсіптік бағдар беруді жүйелі түрде жүргізу міндеті қойылған. Бұл мақсаттар үшін жаңа пәнді оқып, үйренудің барысында кіріспе сабақтарын ойдағыдай пайдалануға болады. Оқылатын пәнге ынта-ықыласын тудыруда әдетте бірінші сабақтың маңызы зор.

Кәсіптік еңбекпен таныстыру мұғалім бағдарламасының көптеген тақырыптарын өткенде:

– электр тізбегін құрастыру;

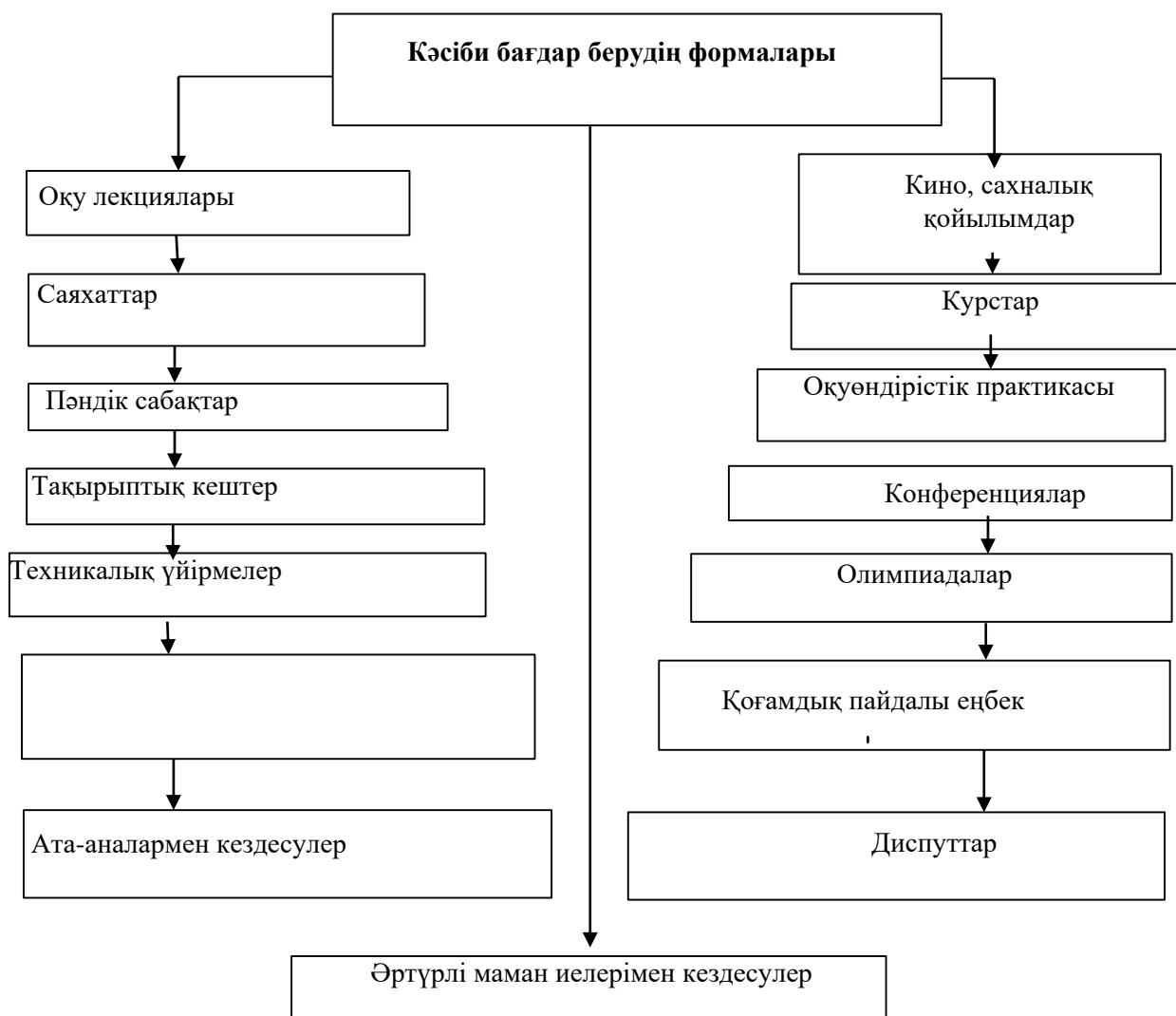
– тізбектегі түрлі учаскелеріндегі тоқтың кернеуі мен күшін өлшеу;

– өткізгіштің кедергісін анықтау, т. б. [3].

Өткенде бұл білімдердің қайда және қандай өндірістік үдерістерде пайдаланындығына оқушылардың назарын аударады. Сонымен бірге контакт жүйесі дистанциясының кезекші техникі күн сайын кернеуді есептеп отыратындығымен таныстырады. Ол кезекте техниктің жұмысы жайлы толық түсінік беріледі. Кәсіптік бағдар беру үшін пайдалануға болатын сабақтардың келесі түрі тақырып, тарау, пән бойынша өткізілетін қорытынды сабақтар болып табылады. Мысалы: биологиядан «Өсімдіктер, жануарлар және микроорганизмдер селекциясы», «Генетика және медицина»,

«Биологияның перспективасы» деген тақырыптарды қорытуда немесе жағрафиядан «Туған жердің жоспарын шаруашылық әрекетте пайдалану», Қазақстанның еңбек ресурстары, олардың шаруашылықтағы дамуы мен орналасудағы рөлін және тағы басқа тақырыптарды қорытуда өтеді. Оқушыларға осындай сабақтарда шаруашылықтың белгілі бір саласының даму басшылығымен, олар кәсіптік еңбектің даму болашағымен және кадрларға деген мұқтаждықпен танысады. Алайда, мұндай сабақтарды өткізгенде, жекелеген кәсіптер бойынша толық сипаттама беруге, басқалары бойынша – тарихи анықтама берумен немесе кәсіптердің даму келешегін және оларға деген қажетсінуді көрсетіп жалпылама таныстырумен шектелуге болатындығын еске алу керек.

Оқушыларды еңбекке деген ынта-ықыласын және еңбек сүйгіштікке тәрбиелеуде адамдардың еңбектегі ерлігін, әдемілігі көрсетілетін, еңбекшілердің үлкен армиясына қосылу талабы тәрбиеленетін сабақтар үлкен рөл атқарады. Мысалы: мектептегі тіл және әдебиет пәнінің мұғалімдері еңбектің адам өміріндегі рөлін айқын ашып көрсетуге мүмкіндік жасайды. Оқушыларды еліміздің, атақты еңбек озаттарымен таныстырады. Сондай-ақ бұл сабақтарда «Біздің ата-анамыздың мамандықтары», «Мен қандай мамандықты қалаймын», «Кім болам» деген тақырыпта шығармалар жаздырылады. Онда оқушылардың, қызығушылығы мен бейімділігі анық көрінеді.

1-сурет. Кәсіби бағдар берудің формалары[4]

Оқушыларға кәсіби бағдар берудің негізгі формалары: оқу лекциялары, саяхаттар, пәндік сабақтар және техникалық үйірмелер, кәсіптік бағдар әдебиеттері, кино және сахналық қойылымдар, курстар, оқу өндірістік практикасы, конференциялар, олимпиадалар, тақырыптық кештер, диспуттар, әр-түрлі маман иелерімен, оқушылардың ата-анасымен мектеп түлектерімен кездесулер, қоғамдық пайдалы еңбек, әр түрлі жиындар, кәсіптік бағдар кабинеті немесе бұрышы. Осыған байланысты оны мына сызба арқылы көрсетуге болады:

Оқушылардың мамандық таңдауына және кәсіптік ойының қалыптасуына көптеген факторлар ықпал етеді. Олардың қатарына мыналар жатады: таныстары, достары, жолдастары, достық қарым-қатынас сферасы. Осылардың ішінде басты роль атқаратыны отбасы және отбасы дәстүрі. Олар оң немесе теріс де ықпал етуі мүмкін. Кәсіптік ойдың қалыптасуына еңбек тәрбиесі басты мәнге ие болып табылады.

Өйткені оқушылардың кейде белгілі бір білімге құмартып, соған байланысты өзінің болашақта мамандық таңдауда бейімделе бастайды. Сондықтан мамандық хабарлама жұмыстарын өткізуде оқушылардың осы қасиеттері үнемі басшылыққа алынады. Кәсіптік хабарлама жасауда мектептегі сабақ пен сыныптан тыс жұмыс түрлерінің ұйымдастырылу көлеміне байланысты жүргізу тиімді болады. Мысалы: сабақта белгілі бір өндірістің немесе халық шаруашылығының ғылыми негізін үйретуге байланысты сол кәсіптегі мамандық жөнінде хабарлама ұйымдастырады. Бұл жұмыс шағын көлемді қысқаша түрде, яғни сабақты өмірмен байланыстыру бағытында да іске асырылады.

Әдебиеттер:

1. Әубәкіров Мақсат. Мектептегі кәсіптік бағдар.//Қазақстан мектебі №3, 2013.
2. Рысбаева А. Кәсіби іс-әрекетте табысқа жету мәселелері. Ұлт тағылымы.-2003.-№2.
3. Мухаметзянова Г.В. Кәсіптік білім жүйесін дамытудың негізгі бағыттары.- Москва: Маман, 2009.
4. Абдугулова Б.К. Білім берудегі менеджмент. – №2, 2007.

Э.А. Аслан,

«Әлеуметтік педагогика және өзін-өзі тану» мамандығының

2 курс докторанты

Мұқашева Анар Бекетбаевна,

п.ғ.д., Педагогика және білім беру менеджменті

кафедрасының профессор м.а.

ал-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ИРЛАНДИЯ РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ТӘЖІРИБЕСІНДЕ

Қазіргі уақытта инклюзия барлық оқушылардың теңдігін мойындаудың әлемдік қозғалысына айналды. Инклюзия ЕБҚЕ бар баланы сыныпқа физикалық қамтуды ғана емес, сонымен қатар оның жеке білім беру қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін оқыту жағдайларын жасауды, бейімдеуді де қамтиды.

Соңғы екі он жылдықта Ирландия Республикасы ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушыларға білім беруде айтарлықтай жетістіктерге жетті. Бұл ықпал айтарлықтай өзгеріс саясатының бастап параллель жүйелерінің арнайы және жалпы заңнамасында қолдау қосу бағытында білім беруді қамтиды.

Бұл саясаттың өзгеруіне бірқатар өзара байланысты оқиғалар әсер етті:

- ерекше білім беру қажеттіліктері бар студенттер үшін инклюзивті оқыту ортасын құруға халықаралық қолдау (ЮНЕСКО 1994, 2005);
- заңнамамызды үшін құруға астам ғана қоғам және кемсітушілікпен және алдын маргинализацию;
- тиісті білім беруді қамтамасыз ету үшін балаларының атынан ата-аналардың сот ісін жүргізу;
- мектептерге алғашқы қосымша қолдау.

Ирландияда арнайы және инклюзивті білім беру саясатының дамуы 1990 жылдардың басынан бастап дамыды.

1990 жылы Ирландия Республикасы Еуропалық Одақ Министрлер Кеңесінің Жарғысына қол қойды, ол білім беру департаменттеріне мектептерде инклюзия тұжырымдамасын белсенді насихаттауды міндеттеді. 1993 жылы ол болды жарияланған комитетінің есебін бойынша арнайы мәселелері білім беру, SEN саясатына балалардың білім беруді дамытуда маңызы зор болды. 1994 жылы Саламанка декларациясының қабылдануымен Ирландия инклюзивті білім беруге көшті [1].

Ең маңызды кезеңі бойынша дамыту инклюзивті білім отыр қабылдау 2004 жылы ЕБҚЕ бар адамдарды Білім туралы заңға осы Заңның 2-талап етеді: «ЕБҚЕ балалар жоқ, балалармен инклюзивті ортада білім керек мұндай қажеттіліктер, егер баланың осы қажеттіліктерді қанағаттандыру сипаты немесе дәрежесі оған сәйкес келетін болса:

- осы Заңға сәйкес жүргізілген бағалауға сәйкес анықталған баланың мүдделері;

- бала оқуы керек балаларға тиімді білім беруді қамтамасыз ету »[2; 7].

Сонымен, «Білім туралы» (1998 ж.), «ДСҰ бар адамдарды оқыту туралы» (2004 ж.), «Мүмкіндігі шектеулі жандар туралы» (2005 ж.) Заңдардың қабылдануымен инклюзивті білім беру жүйесін қалыптастырудың құқықтық негіздері Ирландияда қаланды ...

Әдістеме

Ирландиядағы ғылыми тағылымдамадан өту кезінде инклюзивті тәжірибені зерттеу үшін біз мектеп директорларымен кездесулер өткіздік және сұхбат өткіздік (МихилНаофа мектебі , Атай ; Ирланд тілінің бастауыш мектебі, Атай ; Сент-Джозеф мектебінде , Карловта АСД бар балаларға арналған мектепке дейінгі бөлім; Бірге оқимыз) Бастауыш мектеп, Carlow; Coláiste Lorcáin , Castledermot мектебі , Kildare ; Ирландия Модель Elementary School шіркеуі, Атай), орталықтары (Қасиетті Angels Күндізгі Күтім орталығы, Санкт Carlow; Delta орталығы, Carlow), Ирландия мұғалімдер одағының өкілдерімен , Ұлттық мұғалімдер ұйымы. Арнайы білім беруді қолдау қызметтері Ирландия, арнайы білім беру жөніндегі ұлттық кеңес. Үй-жайларды, ғимараттарды, олардың қол жетімділігін, жабдықтарын тексеру жүргізілді. Қосымша ақпарат жоғарыда аталған ұйымдардың құжаттарын, есептерін және сайттардың мазмұнын талдау нәтижесінде алынды .

Сұхбат барысында барлық қатысушыларға келесі сұрақтар қойылды:

- Сіздің орталық / мектеп қашан құрылды?
- Орталықтың / мектептің мақсаты не, оның мақсаты? Олар уақыт өте келе өзгере ме? Олай болса, қалай?
- Балалар мектепке қалай жазылады?
- Дарынды балалармен жұмыс қалай жүргізіледі?
- Мүмкіндігі шектеулі балалармен жұмыс қалай жүзеге асырылады?
- Сіздің мектебіңізде мүмкіндігі шектеулі балаларға көмекшілер, мұғалімдердің көмекшілері, жеке көмекшілер бар ма? Бұл жүйе сіздің орталықта / мектепте қалай жұмыс істейді?
- Инклюзивті білім беруде жұмыс істеуге мұғалімдер қалай оқытылады?
- Болды , онда мәдени немесе тілдік өзгерістер жылы контингентінің студенттер мен қызметкерлер соңғы жылдары? Олай болса, оған не әсер етті және мектептің жауабы қандай болды?
- Соңғы жылдары инклюзивті білім беру саласындағы мемлекеттік саясат өзгерді ме? Бұл сіздің орталықтың / мектептің жұмысына қалай әсер етті?
- Қандай қиындықтар кездесті орталықта/ мектеп мүмкіндігі шектеулі балаларға қызмет көрсету бойынша?
- Инклюзивті білім берудің барлық деңгейлеріндегі – балабақшадан бастап ересектерге дейінгі білім берудің толық жүйесін дамыту үшін үкіметке қандай кеңес бере аласыз?

Сондай-ақ сұхбат барысында алынған ақпаратты нақтылау мақсатында қосымша сұрақтар қойылды. Барлық сұхбаттар алдын ала келісіліп, білім беру мекемелері мен ұйымдарының әкімшілігімен мақұлданды. Сұхбат респонденттердің рұқсатымен аудиожазбаға түсірілді. Сұхбаттың стенограммасы сұраныс бойынша ұсынылды .

Зерттеу нәтижелері

Сұхбаттасудың нәтижелері кестеде келтірілген.

Инклюзивті білім беру саласындағы Ирландия мектептерінің, колледждерінің, университеттерінің жұмысының ерекшеліктері

Жоқ	Келу орны / сұхбат	Инклюзивті білім беру саласындағы жұмыс ерекшеліктері	
Мектепке дейінгі тәрбие			
Бір	2018-04-21 Аттестатта сөйлеу керек	3	Төрт
			орта мектепте негізгі пәндер қабілетке сәйкес оқытылады (өзіндік даму)
		ООР-мен ауыратын балалармен жұмыс	Жұмыстың екі бағыты: А) АСД балаларға арналған арнайы сынып – 6 адамға арналған 2 сынып; В) әдеттегі сынып: – тұрақты мұғалім + ресурстар мұғалімі (әдетте білімі бойынша бастауыш сынып мұғалімі) + оқытуды қолдау мұғалімі (академиялық қажеттілік үшін); – жеке оқу жоспарларын дайындау;

			<ul style="list-style-type: none"> – қабілет бойынша өлшеу (өзіндік даму); – ерекше бұзылыстары бар балалар үшін шағын сыныптар құрылады – 6 адамға дейін (кәдімгі сыныпта 30 адамға дейін); – қосымша сағаттар (аптасына 3 сағат) – нақты оқудағы кемістігі бар балаларға (дислексия, диспраксия және т.б.); – арнайы сыныптың балалары қарапайым сыныпқа кіруге тырысады
		Мұғалімдерді қосымша ынталандыру	Жоқ, кітаптар, ресурстар сатып алуға қосымша гранттар бөлінеді
3	бастауыш мектеп «Бірге оқимыз» Карлоу	Қор уақыты	2008 ж.
		Мақсаты мен миссиясы	<ul style="list-style-type: none"> – барлығы үшін бақытты және қауіпсіз мектеп – кез-келген себеппен (мәдени, діни және т.б.) ешқандай бала шеттетілмеуі керек; – балалардың қызығушылықтарын, қабілеттерін және жеке басын дамытуға ықпал ету
		Қаржыландыру	<ul style="list-style-type: none"> – білім және оқыту бөлімі; – ата-аналар қауымдастығы (қаражат жинау)
		Мектепке қабылдау	Қол жетімділікке байланысты
		Сыныптардың толуы	<ul style="list-style-type: none"> – 6 баладан аспайтын арнайы сынып; – тұрақты сынып (32-33 оқушы)
		ЕБҚЕ бар балаларға қолдау	<ul style="list-style-type: none"> – оқуда кемістігі бар дарынды және мүгедек балалармен жұмыс жасайтын ресурстарды оқытушы және оқытуды қолдау мұғалімі; – белгілі бір оқушыға бөлінген ЕБҚЕ балаларға арналған көмекші; – қолдау байланысты бойынша түріне құнсыздану: ШҚО балалар жақсы қолдау (қосымша қолдау аптасына 5 қосымша сағат) алуға; АЖЖ-мен ауыратын бұзылулары бар балалар арнайы сыныпта оқиды ; дислексикалық балаларға қолдау көрсетілмейді
		ЕБҚЕ балалармен жұмыс істеу әдістемесі	<ul style="list-style-type: none"> – ТЕЕАСН, АВА, HANEN, PECS және басқаларын қоса әр түрлі техникалар; – ЖАҚСЫ (дислексия)
		Жабдық	<ul style="list-style-type: none"> – мультисенсорлы бөлме; – интерактивті тақта, интернет

Қорытынды және талқылау

Зерттеу нәтижелерін талдау негізінде Ирландияда инклюзивті білім беру жүйесі бар деген қорытынды жасауға болады, оған мыналар кіреді:

- *Ирландияның білім беру және оқыту департаменті* – ерекше қажеттіліктері бар балаларға білім беруді баланың мүгедектік дәрежесіне негізделген бірқатар қолдау тетіктері арқылы жүзеге асырады.

Білім беру қызметінің сипаты мен деңгейі баланың қажеттіліктері мен мүмкіндіктерін кәсіби бағалауға негізделген. Департаменттің саясаты «БҰҰ-ны тәрбиелеушілерді оқыту туралы» Заңда көзделген интеграцияның мүмкін болатын жоғары деңгейіне қол жеткізуге бағытталған.

- *Білім беру ұлттық психологиялық қызмет* 1999 жылдың маусым айында құрылған және консультативтік-кеңесші бар қызмет үлгісін және қамтамасыз психологиялық қызмет мемлекеттік және жеке бастауыш және орта мектептер мен байланысты оқу орталықтарында. Білім беру және ғылым министрлігі қаржыландыратын мектеп қауымдастығымен жұмыс істеуге мамандандырылған бұл қызметтің психологтары мұғалімдермен, ата-аналармен және балалармен бірлесіп білім беру қажеттіліктерін анықтайды және осы қажеттіліктерді қанағаттандыру үшін көптеген қызмет түрлерін ұсынады. Жекелеген оқушыларға қолдау көрсету (кеңес беру және бағалау арқылы), арнайы жобалар мен зерттеулер, мұғалімдер мен ата-аналарға кеңес беру, мектептердегі психикалық денсаулықты нығайту. Әрбір психолог мектептер тобына бекітілген. Қызметтің жалпы құрамы – 200 психолог.

- *Арнайы білім беру жөніндегі ұлттық кеңес білім беру және ғылым министрінің* 2003 жылғы желтоқсандағы бұйрығымен ерекше білім беру қажеттіліктері бар және мүмкіндігі шектеулі жандарға білім беру қызметтерін көрсетуді жақсарту үшін, әсіресе балаларға назар аудара отырып, тәуелсіз орган ретінде құрылды.

Кеңестің негізгі функциялары:

- ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға білім беру және қолдау қызметтерін жоспарлау мен үйлестіруді қамтамасыз ету;

- ақпаратты тарату бойынша ең үздік тәжірибелерге жылы қатысты білім арнайы білім беру қажеттіліктері бар балалар;

- ата-аналарға ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың құқықтарына қатысты ақпарат беру;

- ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға қажет ресурстарды бағалау және қарау;

- ерекше білім беру қажеттіліктері бар студенттердің үлгерімін қадағалауды қамтамасыз ету;

- мүмкіндігі шектеулі ересектерге білім берудің шолуы;
- білім беру мекемелеріне озық тәжірибе бойынша кеңес беру;
- мемлекеттік органдармен кеңесу;
- білім және оқыту министріне инклюзивті және арнайы білім беру мәселелері бойынша кеңес беру;
- нәтижелерін зерттеу және жариялау.

Ғылыми зерттеулер саласында Кеңес министрге әрі қарай осы зерттеулер мен ағымдағы саясатты іске асыру нәтижесінде жинақталған тәжірибелер негізінде кеңес беру қажет деп тапса, зерттеулер жүргізе алады.

Арнайы білім беруді қолдау қызметтері – негізгі бастауыш және орта мектептерде, арнайы мектептерде және арнайы сыныптарда ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушылармен жұмыс істейтін мектеп қызметкерлеріне арналған кәсіби даму бастамалары мен қолдау құрылымдарының кең спектрін ұсынады.

Бұл қызметтің негізгі мақсаты мен міндеті оның миссиясында көрінеді: «Біз мектеп персоналын қолдау жөніндегі жұмысымыз арқылы біз ерекше білім беру қажеттіліктері бар әр оқушының даралығын, әлеуетін және құндылығын қабылдауды қолдаймыз. Айырмашылықты таниды және бағалайды қызмет ретінде, біз жұмыс бұл принциптерді қамтамасыз ету үшін мектептермен және мұғалімдеріне арналған кәсіби дамыту және қолдау жалғастыру жоғары сапасын қамтамасыз етеді.

Біз арнайы білім беру қажеттіліктері бар студенттерге өз мүмкіндіктерін толық іске асыруға және олардың қатарына қосылуға мүмкіндік беру үшін біз оқытушылар құрамының білімі мен дағдыларын теориялық және практикалық тұрғыдан дамытуға икемді және студенттерге бағытталған әдісті біріктіруге тырысамыз. бүкіл мектептің өмірі»[3].

Әр мектепте оқытуды қолдау қызметі де бар. Бұл қызметтің мұғалімі оқуда қиындықтары бар балаларға бекітілген. Негізгі проблемаларды, мамандардың (психолог, еңбек терапевтері) болмауы атындағы сұралғандардың арасында, жеткіліксіз ресурстар көзделген үшін сай қажеттіліктерін барлық балаларға жылы, жүйенің қиындық ие, қолдауға қол жеткізу үшін қолдау әрдайым дұрыс емес бөлу мүмкіндігі шектеулі балалар, сондай-ақ жеке психологтардың қате диагнозы.

Болашақ мұғалімдерді ЕБҚЕ-мен жұмыс істеуге дайындау колледжде немесе университетте оқу кезеңінен басталады. Осылайша, болашақ мұғалімдер міндетті арнайы білім беру модулін оқиды және практика кезеңінде арнайы білім беру мұғалімдерімен өзара әрекеттеседі.

Ирландияда ЕБҚЕ балаларымен жұмыс істейтін мұғалімдердің кәсіби құзыреттілігін арттырудың әртүрлі формалары бар: қашықтықтан оқыту, онлайн-оқыту, бетпе-бет бағдарламалар, қысқа семинарлар және т.с.с. Барлық сұхбаттасушылар балалармен жұмыс істеу үшін мұғалімдерді даярлаудың жоғары сапасын атап өтті Сервистің арнайы білім беруді қолдау курстарында ЕБҚЕ-пен бірге. Бұл ұйым бір ұсынады кең ауқымын қызметтер үшін мектептер мен тәрбиешілер жұмыс ЕБҚЕ балалармен.

Ирландияда балаларды алименттеуді үкімет қаржыландырады. Мүмкіндігі шектеулі балалардың сыныпта болғаны және олармен жұмыс істегені үшін мұғалімдерге қосымша ақы төленбейді.

Осылайша, жоғарыда айтылғандарға сүйене отырып, Ирландияда жаппай инклюзивті тәжірибелер мен тиімді инклюзивті технологиялар бар деген қорытынды жасауға болады. Ирландия Қазақстан мен басқа дамушы елдер үшін үлгі бола алады, инклюзивті білім беру жүйесінің моделі бола алады, оның ортасында бала және оның қажеттіліктері жатыр.

Әдебиеттер:

1. Гриффин С., Шевлин М. Арнайы білім беру қажеттіліктеріне жауап: ирландиялық перспектива. – 2-ші басылым. — Дублин: Жан және Макмиллан, 2011. – 312 б.
2. «Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды оқыту туралы» Заң, 2004. – [ER]. Қол жетімді: <http://www.oireachtas.ie/құжаттар/вексельдер28/актілер/2004/Apdf>.
3. Арнайы білім беруді қолдау қызметтері. – [ER]. Кіру режимі: <http://www.sess.ie/about-sess/about-sess>.

*Б.Р. Базарова,
«№15 жалпы орта білім беретін мектеп» КММ, Семей қаласы*

ӘЛЕУМЕТТІК БЕЛСЕНДІЛІКТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУДА МҰҒАЛІМ МЕН ОҚУШЫЛАРДЫҢ ӨЗАРА БАЙЛАНЫСЫНЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Қоғамдық-тарихи тәжірибені меңгеру және әлеуметтік ортаның әсерімен адам тұлға ретінде дамып, қалыптасады. Өз іс-әрекетінің нәтижесінде адам қоршаған шындыққа белсенді әсер ете отырып, оны шығармашылық тұрғысынан қайта жасап, өзін де өзгертеді.

1980 жылы баланың әлеуметтік белсенділігін қалыптастыру және дамыту мәселесі бойынша шет елде мектепке дейінгі және кіші мектеп жас кезеңі көптеген зерттеушілердің назарын аударды (Ш.А.Амонашвили, С.П.Баранов, Е.А.Ануфриев, Р.Г.Казакова, В.И.Логина, В.С.Мухина және тағы басқалар). Мектепке дейінгі кезеңнен бастап әлеуметтік белсенділікті қалыптастыру бойынша қажырлы еңбектеніп, мақсатқа бағытталған жұмыстар жүргізілуі керек. Осы кезеңнен бастап болашақ тұлға ретінде өзіне, адамдарға, қоршаған ортаға көзқарасы қалыптаса бастайды. Әлеуметтік ережелер мен қағидаларды меңгере отырып бала дамиды. Әрине, әлеуметтену процесі баланың қоршаған ортамен белсенді өзара әрекеті нәтижесінде жүзеге асады. Оқушылардың әлеуметтік белсенділігінсіз оның танымы да, шығармашылығы да, іс-әрекеті де дамымайды. Сондықтан балалық шақтан бастап белсенділік әлеуметтік маңызды сипатқа ие болуы керек.

Е.А.Ануфриев тұтастай алғанда белсенділік компонентіне баса назар аудара отырып, адам өмірін жоғары мәнге толтыратын, жағымды қоғамдық құндылықтарға бағытталған, қоғамдық дамуға жетелейтін белсенділікті ғана әлеуметтік деп түсіндіреді [1].

Кейбір зерттеулерде белсенділіктің әрекеттік және мақсаттылық компоненттерінің бірлігі атап көрсетіледі. Мысалы, А.П.Петров әлеуметтік белсенділікті «қоғамды қайта жасауға бағытталған қарқынды дамитын әрекет» ретінде қарастырады [2]. А.К.Рычковтың пікірі бойынша, «әлеуметтік белсенді тұлға – бұл өзіндік қажеттіліктері мен мемлекеттің сұранысына сай, қабілетті, алдына қойған мақсатына қол жеткізе білетін, жан-жақты дамыған тұлға» [3]. Философия, әлеуметтану ғылымдары әлеуметтік белсенділікті қоғамнан адамға қарай принципі негізінде қарастырады, адами факторларды белсендіруге арналған қоғамдық талаптарды зерттейді. Ал педагогика, психология ғылымдары тұлғаның белсенділігін адамнан қоғамға қарай принципі негізінде қарастырады, адамның әлеуметтік ортамен өзара әрекеті тұрғысынан тұлға ретінде қалыптасу заңдылықтарын зерттейді.

Әлеуметтік белсенділік тұлғаны қалыптастырушы факторлардың бірі ретінде және қоғам үшін адамды басты құндылық ретінде сипаттайды. Әлеуметтік белсенділік арқылы адамның өмірлік ұстанымы пайда болады, қоғам дамуына өзінің үлесін қосуға атсалысады, тұлға ретінде өз әрекетін жүзеге асырады. Әлеуметтік белсенділіктің мәні – тұлғаның жаңа қоғамдық міндеттерді атқаруымен байланысты мінез-құлық тәсілдері мен әрекеттер жиынтығының қалыптасуы, өзіндік «Мен» компонентімен тікелей байланысты мақсатының әлеуметтік маңызын сезінуі. Нәтижесінде тұлға өзіне нақты міндеттер жүктеп, жауапкершілік субъектісі болып табылады.

Әлеуметтік белсенділік өз бетінше пайда болмайды, өзіндік қызығушылық пен әлеуметтік бағдардың негізінде жүзеге асады. Жауапкершілік, саналылық, дербестік әлеуметтік белсенділікті сипаттайтын сапалар болып табылады.

Оқушылардың әлеуметтік белсенділігін қалыптастыру тәрбие мақсатының маңызды сапаларының бірі ретінде сипатталады, яғни нақ осы әлеуметтік белсенділік қоғамда адамның күнкөріс амалы болып, оның болашаққа деген талпынысын, тұлға ретінде шығармашылық мүмкіндіктерін ашып, тұлға мен қоғамды біріктіреді.

Сонымен қатар оқушылардың әлеуметтік белсенділігін қалыптастыру педагогика және психология ғылымында ең күрделі және өте аз зерттелген мәселенің бірі болып табылатынын атап өткен дұрыс. Баланы оқыту мен тәрбиелеуде белсенділік принципі талап етілгенмен, тәжірибеде толық жүзеге асырылмай келді. Адамнан белсенділік талап етілді, бірақ бұған қажет жағдай жасалған жоқ. Талаптың өзі орындаушылық аясында шектелді, ал тұлғаның ұсынысына қоғам қызығушылық танытқан жоқ.

Қазіргі таңда мәселе оңтайлы шешімге бетбұрыс жасады. Бұған қоғамды демократияландыру, адамның рухани өмірінің ізгіленуі, ашықтық және жариялылық себеп болды. Жаңашыл-педагогтардың алдыңғы қатарлы тәжірибелері, психологиялық-педагогикалық зерттеулері негізінде жасалған жалпы орта білім беру мен мектепке дейінгі тәрбие концепцияларының нұсқаларында аталған мәселе айқын көрініс тапты. Қоғамдық талаптардың өзгеруі мектепке дейінгі ұйымдар мен мектептердегі білім беру мен тәрбие мақсаттарының да өзгеруіне әкелді. Әлеуметтік индивидтің белсенділігін көрсететін білім

мен іскерлікті қалыптастыру мәселесі ғана емес, сонымен қатар әлеуметтік белсенділіктің әр түрлі формаларында қалыптасып, дамитын адамның жеке тұлғасы басты орынға шықты.

Нақты тәжірибе және арнайы жүргізілген психологиялық-педагогикалық зерттеулер көрсеткендей, әлеуметтік белсенділіктің негізін қалыптастыруда мектепке дейінгі және кіші мектеп жасы сәтті кезең болып табылады. Мұнда бастамашылдық пен атқарушылықты дамыту үшін әлеуметтік қызбалық пен әлеуметтік енжарлықтың көрінуін жеңуде сәтті бастамалар жасалады. Әрине, балалардың белсенділігі үлкендердің белсенділігінен мазмұндық сипаттамасы және көріну деңгейі бойынша ерекшеленеді. Мектепке дейінгі және кіші мектеп жас кезеңінде әлеуметтік белсенділік көбінесе мөлшерлік деңгейде көрінеді және тұлғалық деңгейге өту үшін нақты талаптар қойылады. Сонымен қатар мөлшерлік деңгейді өтпеген адамнан болашақта жоғары деңгейлі белсенділікті күту қиын.

Тәжірибе жинақтамай, білім мен іскерлікті меңгермей өмірде, әлеуметтік жағдайларда, өзара қарым-қатынаста шешім табу қиын болғандықтан, ең алдымен орындаушылық жоғары қарқынмен дамиды. Соңынан тұлғалық құрылым ретінде қалыптасатын бастамашылдық пайда бола бастайды. Ойында, еңбекте, нәтижелі әрекет түрлерінде, қарым-қатынаста, оқуда балалар мейлінше сапалы бастамалар көтере бастайды. Бала әрекетті ұйымдастырумен және орындаумен байланысты ұсыныстар айтуға қабілеттілігі артады. Бұл ұсыныстар әрекеттің нақты мақсаттарына қол жеткізуге бағдарланған. Сонымен қатар біршама дербес айырмашылықтар бақыланған. Сапалы бастамалар мен атқарушылық қабілеттері көрінген балалар аз емес, бұл олардың қарапайым әлеуметтік ұстанымдарының қалыптасқандықтарына дәлел болады. Бірақ әлеуметтік белсенді емес деңгейде қалған балалар да бар. Көптеген ұлдар мен қыздардың сапалы бастамалар көтеруге және сапалы орындауға қабілетті болып, тұлғалық таңдауды жүзеге асыруда психологиялық-педагогикалық тұрғыдан жағдай жасау мұғалімнің міндеті болып табылады [4].

Әлеуметтік белсенділік психикалық дамудың көптеген көрсеткіштерімен тығыз байланыста дамиды. Зерттеулер көрсеткендей, әлеуметтік белсенді емес балалармен салыстырғанда айқын бастамасы және атқарушылығы бар балалардың функционалдық мүмкіндіктері, көрнекі-бейнелік және логикалық ойлауы, қиялы, қызығушылығы, құрдастарымен қарым-қатынас жасай алу іскерлігі біршама жоғары деңгейде дамыған. Мұндай балаларды құрдастарына әсер ете алу қабілеті бөліп көрсетеді. Әлеуметтік белсенді балалар барлық деңгейдегі құрдастарымен өте жақсы қарым-қатынас жасайды, сапалы бастамалар көтеріп, басқаның бастамасын қолдай біледі, оның орындалуына әсер етеді. Әлеуметтік белсенді емес балалар біріккен әрекетті қиындықпен үйлестіруі мүмкін. Әлеуметтік қызбалық танытатын балаларда бастамалар сапасыз сипатқа ие болып, орындалуында қиындықтар тудырады. Әлеуметтік енжарлық танытатын балаларда белсенділіктің бастамашылдық та, атқарушылық та компоненттері әлсіз көрініс табады.

Мектепке дейінгі және кіші мектеп жас кезеңінде әлеуметтік белсенділікті қалыптастыру мәселесін қарастыра келе, балалардың қоғамдық міндеттерді шешуін қадағалай отырып, олардың тұлғалық дамуын жүзеге асыру керек деп есептейміз. Әлеуметтік белсенді тұлғаны қалыптасыру бұл мектепке дейінгі ұйымда, мектепте, отбасында тәрбие мен оқыту жүйесін үйлестіре отырып, қайта жасау болып табылады. Бұл тәрбиешілер мен мұғалімдерді арнайы оқытып, ата-аналарға кеңестер беруді талап етеді.

Әлеуметтік белсенділікті қалыптастырудың бірнеше бағыттарын ұсынуға болады.

Ең алдымен бала тұлғасының әлеуметтік белсенділігінің негізін қалыптастыруда сәйкес психологиялық жағдай жасау керек. Оның ішінде ең маңыздылары төмендегідей:

- Қоғамдық міндеттерді шешуде балалардың әлеуметтік тұрғыдан атсалысуы үшін алғышарттардың болуы;
- Мектепке дейінгілердің және кіші мектеп оқушыларының іс-әрекеттері мен мінез-құлық түрткілерін арттыру тәсіліретінде эмоционалдық қобалжуларын белсендіру;
- Тұлғаның өзін-өзі тануының ішкі механизмі ретінде өзіндік сананы дамыту.

Тұлғаның әлеуметтік белсенділігін қалыптастыруда педагогикалық талаптармен қамтамасыз ету керек, бастамашылдық пен атқарушылыққа негіз болатын нақты әдістер мен тәсілдерді өңдеу қажет. Мұнда көп нәрсе педагог тұлғасына, балалармен ізгілікті, дұрыс қарым-қатынас жасай алу қабілетіне, белсенділіктің көрінуінің дербес ерекшеліктеріне зерттеу жасап, оның дамуын талдауға байланысты. Әрбір мұғалімнің баллада әлеуметтік белсенділікті қалыптастырудың тиімді педагогикалық шарттары туралы түсінігі болып және оны мектепке дейінгі ұйым мен мектепте жүзеге асыра алуы қажет. Мұндай талаптарға мыналар жатады:

- оқыту мен тәрбиелеуде мәселелік принципін енгізу;
- мектепке дейінгі ұйым жаттығулары мен мектеп сабақтарында ойынды қолдану;

- оқу сабақтарының әлеуметтік мазмұнының болуы;
- балалардың топтық өзара әрекетін дамыту.

Аталған талаптар аясында әрбір баланың дербес ерекшелігін есепке ала отырып, бастамашылдық пен атқарушылықты дамытуға бағытталған және іс-әрекеттің әр түрлі түрінде әлеуметтік белсенділіктің қалыптасуына негіз болатын арнайы әдістер қолданылады:

- балаларды танымдық сұрақтарының пайда болуына;
- бастамашылдықтың дербес көрінуіне;
- іс-әрекетті жүзеге асыру барысында ұсынылған бастамаға;
- ұжымдық бастамаға және біріккен әрекетті ұйымдастыру бойынша бастамаға ынталандыру.

Оқушының әлеуметтік белсенділігін қалыптастыру жұмыстарын ұйымдастыру бойынша мұғалімдерге көмек көрсетілуі керек. Осы мақсатта мектепке дейінгі ұйымда және мектепте арнайы психологиялық қызмет жұмыс жасауы керек, оның негізгі міндеті баланың психикалық дамуын зерттеу, баланың әлеуметтік белсенділігін қалыптастыру саласында түсінігін кеңейту үшін педагогтар мен ата-аналармен жұмыс және т.б. болып табылады. Психологиялық қызмет ата-аналармен жұмысқа басты назар аударуы қажет. Кейбір отбасыларда тәрбиеге, оның ішінде баланың белсенділігін қалыптастыруға жете көңіл бөліне бермейді. Мектеп, мектепке дейінгі ұйым, отбасы әрекеттерінің бірлестігі бала тұлғасын дамытудың басты қағидасы болып табылады. Психологиялық қызмет өкілдері тәрбиешілерге, мұғалімдерге және ата-аналарға ортақ педагогикалық бағдар жүйесін жасап, оларға балалардың дербес ерекшеліктерін зерттеуге, өзара түсінік табуға көмектесуі керек.

Мектепке дейінгі және кіші мектеп жас кезеңінде тұлғаның әлеуметтік белсенділігінің негізін қалыптастыру және дамыту заңдылықтарын зерттеу басты мәселе болып табылады. Әлеуметтік белсенділікті қалыптастырудың психологиялық заңдылықтарын бөліп көрсету үшін адам тұлғасының қалыптасу тұңғышына тереңдеу керек. Мұнда мектепке дейінгі және кіші мектеп жас кезеңі басты орын алады. Қабылдау әрекетінен адамгершілік құндылықтың күрделі түрлеріне дейін, қарапайым ойлаудан шығармашылық қабілеттің көрінуіне дейін, алғашқы күлімсіреу мен жандану процесінен қарым-қатынастың қатпарларын түсінуге дейін, құрдастарымен және үлкендермен қарым-қатынас жасау іскерлігі осының барлығы балалық кезеңде алғаш рет көрінеді. Әлеуметтік белсенділік өзінен-өзі қалыптаспайды, ол баланың әлеуметтенуінің нәтижесі болып табылады.

Қорытындылай келе, әлеуметтік белсенділіктің негіздерін қалыптастыру бала тұлғасының жалпы дамуымен тығыз байланысты. Сондықтан, балалардың өздері атқаратын қоғамдық міндеттерге қатысты қарапайым әлеуметтік ұсыныстарды өңдеп, олардың үйлесімді дамуы үшін бастамашылдық пен орындаушылық деңгейін жоғарылатуға мүмкіндік беретін әдістерді ұсынған тиімді болып табылады.

Мұғалім әрбір сабақты жан-тәнімен әсер ететін құндылықтарды қалыптастыруды өзі үшін заң санауы қажет. Үлкен адам қай жерде болмасын рухани белсенділік танытатын болса, сол арқылы балаға тәрбие бере алады.

Егер мұғалім өз ойын, ұсынысын, пікірін, көзқарасын, ақылын оқушыға түсінікті, нақты және жетік жеткізе білсе, оқушы да сондай коммуникативті іскерлікті бойына сіңіретін болады. Қарым-қатынас заңдылықтарын түсіну, ана тілінің дәлелді жеткізе білу педагогикалық үрдісте жетістікке әкеледі.

Мұғалім оқушыға, оның келешегіне, мақсатына жетуіне, қиындықтарын жеңе білуіне педагогикалық әсер ете білуі қажет.

Әдебиеттер:

1. Ануфриев Е.А. Социальный статус и активность личности (Личность как объект и субъект общественных отношений). — М.: Изд-во МГУ, 1990. — С. 221.
2. Петров А.П. Социальная активность: сущность, содержание, критерии // Формирование социально активной личности: сущность, проблемы. — Ч. I. — М.: ВЛАДОС, 1995. — С. 14.
3. Рычков А.К. Некоторые методологические вопросы исследования процесса формирования социально активной личности. — М.: Педагогика, 2001. — С.
4. Битинас Б.П., Бочарова В.Г. и др. Социальное воспитание учащихся (основные теоретические положения). — М.: Просвещение, 1990. — 215 с.

Б.У. Бүргэд,

Баян-Улгийский филиал Ховдского Государственного Университета

ИССЛЕДОВАНИЯ ПО ИСТОРИЧЕСКОЙ ГЕОГРАФИИ В МОНГОЛИИ

Введение.

Развитие исторических вспомогательных дисциплин в любой стране является важным показателем уровня развития исторической науки вообще. Академик Ж.Болдбаатар в одной из своих статей писал, что «для того, чтобы углубить исторические исследования, развитие вспомогательных исторических дисциплин является неотложной задачей. Исследования вспомогательных исторических дисциплин, которые отдельно рассматривают тонкие вопросы предмета изучения, в нашей стране находятся только на начальной стадии развития. В последнее время, хотя вспомогательные дисциплины включены в учебную программу исторических специальностей вузов и колледжей, но они еще не сформировались как вспомогательная историческая дисциплина» и отметил, что «предстоит задача развивать их на монгольской почве»[1].

Исходя из этого, предстоит задача по изучению исторической географии, науки, возникшей на стыке истории и географии.

Основной целью настоящей статьи является уточнение и обзор вопросов о происхождении и развитии исторической географии, состоянии изученности её в стране и за рубежом, исследованиях и их монографиях, потребностях в дальнейшем развитии дисциплины и др.

Для достижения этой цели выдвигаются следующие задачи:

- Уточнение вопросов о происхождении и развитии исторической географии;
- Исследователи из этой отрасли, их концепции и работы;
- Предмет изучения исторической географии, метод, его классификация;
- Потребности в дальнейшем развитии исторической географии.

Основное содержание:

Историческая география является наукой сравнительно молодой. Французский географ 19-века Эмус Реклю писал: «История есть география времени. География есть история пространства». Ученый А.С.Барков отметил, что «география и история являются сестрами». Считается, что сравнительно высокое развитие историческая география получила в России. Используя методы исторической географии, Российские ученые проводили исследования по отношению к территории страны и результаты исследования были объединены, достигнуты единые выводы.

Возникновение науки исторической географии относится к 18-веку. Российский учёный Василий Никитич Татищев /1686-1750/ в своей работе «Предложения о сочинении истории и географии Российской» писал о том, что события отличаются во времени, но если взять основную историю, ... на вопросы в какой обстановке, в какое время и каком пространстве, как преодолевали природные препятствия, как учились мудрости народных масс, их таланту, почему перекочевали древние курганы, почему изменялись их названия, отвечают и уточняют географические источники, карты, мифы и летопись. Здесь знание о строении земли не может быть главным. Так он впервые выдвинул идею о тесной связи исторической и географической науки и справедливо считается, что таким образом была положена основа науки историческая география.[1]

В дальнейшем углубленном развитии этой идеи Татищева большую роль сыграл видный Российский ученый М.В. Ломоносов. Свой вклад в развитие исторической географической науки внесли такие ученые как А.Гумбольдт, Г.Риттер, которые определили историческую географию как науку не только о пространстве, но и о летоисчислении.

До конца 19-века ученые историческую географию рассматривали не как отрасль исторической науки. С этого времени Е.Е.Замыковский, Н.П.Барков, К.А.Невалин, В.О.Ключевский, М.К.Любовский и другие ученые в результате изучения исторических событий во взаимосвязи с географическими условиями, начали выдвигать идею относить историческую географию к исторической науке.

С начала 20-века историческую географию начали рассматривать как историческую отраслевую науку, возникшую между историей и географией. С этого времени в высших учебных заведениях России стали преподавать предмет под названием «историческая география». Дальше в России поочередно издавались монографии по исторической географии, которые были доступны широким массам. Вот некоторые из них:

- М.К.Любовский в 1909 году издал книгу «О связи исторической географии с колонизацией», где писал, что целью исторической географии является установление внешней и внутренней границ страны, определение местонахождения населенных пунктов и их населенности.

• С.К.Кузнецов в 1910 году в работе «Историческая география России» подытожил выводы предшественников.

• С.М.Середолин в 1910 году в книге «Историческая география» предметом изучения исторической географии назвал конкретную территорию, населенную каким-либо народом и вопросы отношения человека и природы.

• А.А.Спицын в 1917-году издал книгу «Историческая география России»

В середине 20-века ученые из Советского Союза В.К.Яцунский, М.Н.Тихомиров, А.Н.Несонов и другие проводили масштабные исследования по этим направлениям и благодаря этому историческая география становилась как самостоятельная отраслевая наука с предметом изучения и методом исследования.[3]

• В дальнейшем развитии исторической географии большую роль сыграл В.К.Яцунский, который опубликовал следующие работы: «Причинная связь исторической географии в разработке важных вопросов истории отечества», «Историческая география», «Предмет изучения исторической географии» и др.

Кроме российских ученых в развитие исторической географии внесли свой вклад зарубежные исследователи: голландец Х.Кеунинг, ученый из Германии Г.Егор, англичанин А.Смит, которые определили предмет изучения исторической географии как историческая территория.[4]

Таким образом, в настоящее время историческую географию, возникшую в 1700-ые годы, подразделяют на следующих 8 отраслевых наук:[5]

1. Физическая историческая география;
2. Политическая историческая география;
3. Историческая география населения;
4. Историческая география общества;
5. Экономическая историческая география;
6. Историческая география культуры;
7. Историческая география взаимосвязи природы и общества;
8. Историческая география места и др.

В развитии исторической географии в Монголии большую роль сыграл историк О.Пурэв. Он впервые в 1988-ом году стал преподавать студентам, будущим историкам, дисциплину «Историческая география», а в 1991-ом году защитил кандидатскую диссертацию на тему «Некоторые вопросы сухэбатороведения». /по методу исторической географии/. В 1994-ом году вышла в свет его работа «Политический центр Монголии», посвященная исторической географии города Улаанбаатара. В 1999-ом году им написана книга «Историческая география хошууна Боржигин сэцэн ван Сэцэн ханского аймака Халхи». /аймак, хошуун-территориальные единицы в Монголии до 1921г/. О.Пурэв написал монографию и защитил докторскую диссертацию на тему: «Историческая география Монголии». Он вместе с научной работой воспитал целую плеяду ученых-исследователей. Д.Сухбаатар и Ж.Гэрэлбадрах, защищавшие докторскую диссертацию под руководством О.Пурэвана темы соответственно «Исторические традиции внутритерриториального разделения Монголии» и «История территории и границы Монголии».

С 1990-х годов вышеназванные ученые проводят исследования по направлениям исторической географии. Но все равно остается неясным вопрос об определении с точки зрения исторической географии, большей части территории Монголии. До настоящего времени не вышла в свет работа, посвященная исследованиям исторической территории Монголии, которая дошла бы до читателя. С другой стороны предстоит задача, потребность по исследованию исторической территории нашей страны, вопросов по её охране и по её ономастике.

Заключение.

Ученых, в настоящее время занимающихся исследованием по исторической географии, можно считать на пальцах одной руки. Чтобы историческая наука в дальнейшем получила свое полномасштабное развитие, необходимо дать толчок интенсивному развитию вспомогательных и отраслевых исторических наук.

Для нашей страны исследования по исторической географии проведены на сравнительно низком уровне. Необходимо отметить, что хотя у нас в высших учебных заведениях историческая география включена в учебную программу как факультативное занятие, оно проводится поверхностно, только на теоретическом уровне и исследовательская сторона вопроса отодвигается на второй план. Это имеет прямую зависимость от дефицита учебного времени, недостатков методологии проведения историко-географических исследований. К настоящему времени у нас еще не опубликовано фундаментальных

работ по методике проведения историко-географических исследований, многие вопросы из этой области остаются не ясными.

Единственным пособием по исторической географии является работа О.Пурэва «Историческая география». Не представляется возможным для молодых исследователей заниматься научной деятельностью без методических пособий, учебников. Поэтому важно отметить необходимость углубленного изучения данного вопроса и проведения фундаментальных исследований по этому направлению.

Литература:

1. БНМАУ-ын түүх. 2,3боть. УБ.,2004
2. БНМАУ-ын нийгмийн бүтэц. УБ., 1984
3. Болд.Ж. Хоршоолосон ард ангийн нийгмийн бутцийн оорчлолт «Түүхийн судлал» сэтгүүл, УБ.,1984с-36-42.
4. Пүрэв О. Түүхэн газар зүй юуг судалдаг вэ?»Шинжлэх ухааны амьдрал» сэтгүүл УБ., 1989. №2 с-23.
5. Пурэв О. Түүхэн газар зүй. УБ., 2004.
6. Пүрэвдорж Г. Түүхэн газар зүйн лекц.Ховд., 2005.
7. Сүхбаатар Д. Монгол улсын нутаг дэвсгэрийн дотоод хуваарилалтын түүхэн уламжлал. УБ., 1999.

*М.Б. Бақытжан, А.Б. Мукашева,
эл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,
Қазақстан, Алматы қ.*

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДЕГІ АРТ-ТЕРАПИЯНЫҢ КОГНИТИВТІ ПРОЦЕССТЕРДІ ДАМУДАҒЫ РӨЛІ

Елбасы Н.Назарбаевтың 2014 жылғы «Қазақстан жолы – 2050: Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ» атты халыққа Жолдауында даму мүмкіндігі шектеулі адамдарға қолдау мен көмек көрсету мәселесіне арнайы тоқталғаны белгілі. Атап көрсетсек, «...мүмкіндігі шектеулі азаматтарымызға көбірек көңіл бөлу керек. Олар үшін Қазақстан кедергісіз аймаққа айналуға тиіс. Бізде аз емес, ондай адамдарға қамқорлық көрсетілуге тиіс – бұл өзіміздің және қоғам алдындағы біздің парызымыз»[1].

Инклюзив сөзі – ағылшын тілінен аударғанда «араластырамын» деген мағынаны білдіреді, яғни мүгедек пен дамуында сәл бұзушылығы мен ауытқулары бар балалардың дені сау балалармен бірге олардың әлеуметтендіру және интеграция процестерін жеңілдету мақсатындағы бірлескен оқыту. Инклюзивті білім берудің мақсаты: мүмкіндігі шектеулі балаларды қалыпты балалармен бірге білім беру. Инклюзивті оқыту негізінде балалар құқығын кемсітпеу, барлық адамдарға деген теңдік қатынасты қамтамасыз ету, сонымен бірге ерекше оқыту қажеттілігі бар балаларға арнайы жағдай қалыптастыру идеологиясы жатыр [2]. Инклюзивті білім беру адамның жынысына, дініне, шығу тегіне қарамастан тең құқылы жеке тұлға ретінде білім беру жүйесі болып табылғанымен, мүмкіндігі шектеулі балаларды тікелей диагнозы мен қосалқы мәселерге байланысты басқа балалардан оқу процессінде артта қалып қояды. Мұның бірнеше себебі бар:1)танымдық іс-әрекетке мотивацияның болмауы 2) тапсырманы орындау уақыты баяу 3)ересектердің көмегін қажетсінеді 4)зейін қаситтерінің төменділігі (тұрақтылығы, аударуы, ауыспалылығы) 5)ойлау және тіл дамуының өте төмен деңгейлігі 6)инфантилизм 7)қимыл-қозғалыстың бұзылуы 8)өзіндік бағалаудың төменгі деңгейі 9) үрейдің жоғары болуы 10) айтқан сөзді ұғынбауы.

Қазіргі таңда инклюзивті білім беру саласын зерттеген отандық ғалымдар көп, оларға: Г.А. Қасен, А.Б. Айтбаева «Арт-педагогика және инклюзивті білім берудегі арт-терапия» [3], «Инклюзивті білім берудің негіздері» (А.Т. Исакова., Г.Закаева, А.Б. Айтбаева и др. [4]); «Инклюзивті білім берудің теориясы мен тәжірибесі» (Л. Н. Лиходедова [5]) және т.б. еңбектерін жатқызуға болады.

Сонымен, қатар инклюзивті білім беру: «Инклюзивті білім берудегі педагогика және психология» Д.З. Ахметованың редакциясымен [6], «Инклюзивті білім берудің теориясы мен технологиясы» (А.С. Сунцованың оқу құралы [7] «Инклюзивті білім беру» (Н.А. Борисова, И.А. Букина, И.А. Бучилова[20]); бакалав және магистратураға арналған оқулық «Инклюзивті білім беру» (Е.В. Михальчи [8]), және т.б. секілді ғалымдардың зерттеу нысандары болған.

Бірқатар ғалымдар, арт-терапияның мүмкіндігі шектеулі балаларды сүйемелдеуде, коррекциялауда пайдасының жоғары екенін атап өткен. Сонымен, арт-терапия сөзін ағылшын тілінен қазақшаға аударғанда «өнермен емдеу» деген мағынаны білдіреді. Оны ғылымға ең алғаш енгізген Адриан Хилл болатын. Арт-терапияның пайдасы мүмкіндігі шектеулі балалармен қолданысқа енгізген кездегі келесідей мүмкіндіктерге қол жеткізуге болады:

- Когнитивті процесстерінің дамуы
- Сөйлеуді дамуы
- Саусақтардың үлкен және кіші моторикасының дамуы
- Өзара көмекке, ынтымақтастыққа арқау болады
- Дене схемасын игеру, кеңістікті бағдарлау алу қасиетінің жоғарылауы
- Позитивті «Я-концепциясының» құрылуы
- Эмоционалдық көңіл-күйді қалыпқа келтіру
- Тұлғааралық қарым-қатынас пен коммуникацияны жоғарылату
- Отбасында комфортты климат орнату.

Арт-терапияның мүмкіндігі шектеулі балалардың когнитивті процесстерін дамытудағы: изотерапия, куклотерапия, ойын терапиясы, гарденотерапия, құм терапиясы және мульттерапия жақсы көмектеседі [9].

Арт-терапияның бұл бағыттары тек қана балалардың танымдық үрдістерін жоғарылатып қанай қоймай, сонымен қатар балалардың саусақтарының үлкен және кіші моторикасын дамытады, өзіндік бағалауын жоғарылатыда, топпен жылы қарым-қатынас орнатуға ықпал етеді және өзіндік жақсы көңіл-күй сыйлайды.

Арт-терапияның жаңа бағыты гарденотерапия ағылшын сөзінен «бақша» деген мағынаны білдіреді, мақсаты балалардың танымдық процесстерін бақшада отырып дамыту. Табиғат баалардың бірталай сенсорлы жүйелерін (иіс, дәм, көру, есту мүшелеріне) дамытады. Сонымен қатар, бақшада болу арқылы баланың қоршаған орта, экология туралы білімдерін жоғарылатады[9].

Психологиялық тұрғыдан арт-терапияны дұрыс өткізу арқылы жоғары көңіл-күй сыйлаумен қатар, өзіндік бағалаудың өсуіне әрекет жасаймыз. Жоғары өзіндік бағалау балалардың оқуға және емдлеуге деген мотивациясын жоғалытады, ал мотивация жоғары болған жағдайда үлкен нәтижелерге жетуге болатыны мәлім. Өзіндік бағалау мен когнитивті процесстердің байланысына келетін болсақ: М.И.Лисинаның көзқарасы бойынша өзіндік бағалау тұлғаның қалыптасуына, психикалық денсаулығына, қарым-қатынас орнату ерекшеліктеріне әсер етеді [10].

Мүмкіндігі шектеулі балалардың арт-терапия арқылы өзіндік бағалауын өсіруде, келесі ережелерді сақтау керек:

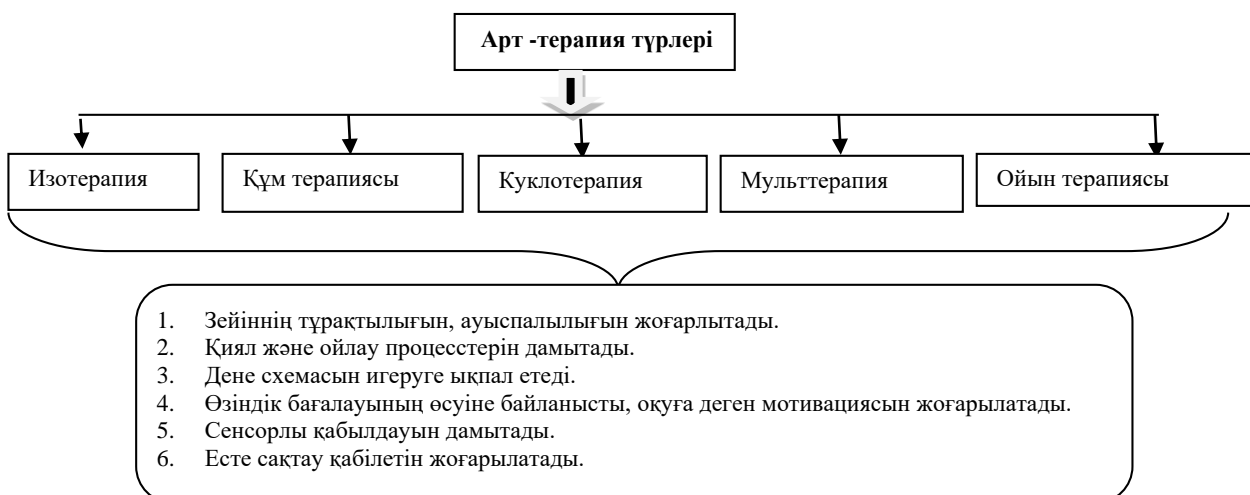
- Ыңғайлы жұмыс орнын қамтамасыз ету;
- Арт-терапия әдісінің түрін, мақсатын, алгоритмін алдын-ала ұйымдастырып қою;
- Қызығушылықты ояту;
- Жұмыстың диагноз ерекшеліктеріне сай жеңіл түрлерінен бастау алу;
- Әрбір кішігірім жетістіктер үшін мадақтап отыру;
- Уақыт аралығы 20-30 минут
- Қорытынды кезекте жасалған жұмыстарға бағалаудан, жарыстырудан аулақ болу;
- Жұмыс формаларын ауыстырып отыру

Ең бастысы балаларды бастаға ісін аяғына дейін жеткізуге, өз ойын еркін білдіруге үйрету.

Сонымен, психологиялық-педагогикалық тұрғыдан арт-терапияның атқаратын рөлі келесі схема бойынша көрсетуге болады:

№1 кесте

Арт-терапияның когнитивті процесстерін жоғарылатудағы рөлі

Медициналық тұрғыдан арт-терапия кіші және үлкен саусақ моторикасы арқылы когнитивті процесстердің дамуына ықпал етеді. Саусақтарда жоғарғы орталық нерв жүйкесіне импульстарды жеткізетін көптеген рецепторлармен байытылған. Сонымен қатар, шығыс медицинасына сүйенсек саусақтарда ішкі органдарға әсер етеін акупунктарлы нүктелерге толы.

Адамның ми бөлімі бір-бірімен тығыз байланыста тұратын 5 бөліктен тұрады: 1) Үлкен ми сыңары; 2) Аралық ми; 3) Ортаңғы ми; 4) Көпір; 5) Сопаша ми, 6) Мишық. Соның ішінде саусақтар бөлімі мидың үлкен бөлігін қамтиды және ол маңдай бөлімі мен төбе бөлімдерінде орналасқан. Орналасқан орны арқылы төбе бөліміндегі сенсорлы сөйлеуге жауапты Вернике орталығы мен тактильді түйсіну мен ойлауға жауапты орталықтармен, ал маңдай бөліміндеі зейін тұрақтылығына, қимыл-қозғалысқа, моторлы сөйлеуге жауапты Брок орталықтарымен тығыз байланысты. Саусақ ұштары арқылы алынған сезімдер мидың сезімтал бөліміне ақпарат беру арқылы, жаңа нейрондық байланыстар орнатылып, көршілес жатқан орталықтарды тітіркендіреді. Адам миында неғұрлым жаңа нейрондық байланыстар орнатылған сайын, соғұрлым мидың дамуы, когнитивті процесстердің дамуы жоғарылай береді[11].

Медициналық тұрғыдан арт-терапияның когнитивті процесстерін дамуына ықпал етуі келесідей формула арқылы көрсетуге болады:

№2 кесте

Медициналық тұрғыдан арт-терапияның когнитивті процесстерін дамытудағы рөлі.

Қорытындылай келе, арт-терапия барысында балалар бойындағы қысым мен үрейден айырылып, өзінің ойын еркін білдіреді, өзін және басқаларды түсінуге, өзін қабылдап, тұлға ретінде құндылықтарын түсінуге ұмтылады.

Арт-терапияда диагностикалық және терапиялық процесстер бір мезгілде шығармашылық аурасында жүріп отырады. Соның нәтижесінде эмоциялық және сенімді коммуникативтік қатынастар орнатылады, жоғары психикалық функциялар дамиды.

Ал, когнитивті процесстерді дамытудағы арт-терапияның маңызы зор. Себебі когнитивті процесстерді дамыту арқылы мүмкіндігі шектеулі балалардың әлеуметтендіру үдерісін жоғарылатып, оқу мүмкіншіліктерін арттырып, мамандық алуларына септігімізді тигіземіз. Бұл мүмкіндігі шектеулі балалармен жұмыс жасауда маңызды міндеттердің бірі болып табылады.

Әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасында инклюзивті білім беруді дамытудың тұжырымдамалық тәсілдері. – Астана: Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2015. – 13 б.
2. <https://infourok.ru/azastan-respublikasindai-inklyuzivti-bilim-beru-2703405.html>
3. Қасен Г.А., Айтбаева А.Б. Арт-педагогика и арт-терапия в инклюзивном образовании. – Алматы: Қазақ университеті, 2019 – 184 с.
4. Исакова А.Т., Закаева Г., Айтбаева А.Б. и др. Основы инклюзивного образования: учебное пособие. – Алматы: L-Pride, 2013. – 280 с
5. Лиходедова Л. Н. Теория и практика инклюзивного образования: учебное пособие для группы специальностей «Образование». – Костанай: КГПИ, 2017. – 165 с.
6. Педагогика и психология инклюзивного образования: учебное пособие / Д.З. Ахметова, З.Г. Нигматов, Т.А. Челнокова, Г.В. Юсупова и др.; под ред. Д.З. Ахметовой. – Казань: Изд-во «Познание» Института экономики, управления и права, 2013. – 204 с.

7. Сунцова А.С. Теории и технологии инклюзивного образования: учебное пособие. – Ижевск: Изд-во «Удмуртский университет», 2013. – 110 с.
8. Михальчи Е. В. Инклюзивное образование: учебник и практикум для бакалавриата и магистратуры. – Москва: Издательство Юрайт, 2018. – 177 с.
9. Артпедагогика и арттерапия в специальном и инклюзивном образовании : учебник для СПО / под ред. Е. А. Медведевой. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Издательство Юрайт, 2018. – 274 с. – (Серия : Профессии нальное образование).
10. <https://science-education.ru/pdf/2015/2-3/235.pdf>.
11. <https://bigenc.ru/biology/text/2095729>.

*Д.А. Биманов,
М. Мәметова атындағы Қызылорда педагогикалық
жоғары колледжі, Қызылорда қ.*

ӘЛЕМДІК БІЛІМ БЕРУ КЕҢІСТІГІНЕ ИНТЕГРАЦИЯЛАНУ ҰСТАНЫМДАРЫ, ТЕОРИЯСЫ, ТӘЖІРИБЕСІ

Қазақстанды әлемдік бәсекеге мейлінше қабілетті елге айналдыру үшін елімізді индустриялық-инновациялық мемлекет ретінде ғана емес, сондай-ақ интеллектуалды мемлекет ретінде де дамыту қажет. Осы стратегиялық міндетті оңтайлы түрде жүзеге асыру үшін еліміздің білім беру саясаты әлемдік еңбек нарығында бәсекеге қабілетті жоғары дәрежелі мамандармен қамтамасыз етуге бағытталған. Сондай-ақ бұл мақсатты бағындыру үшін әлемдік білім беру кеңістігіндегі ықпалдастыққа бейімделген білім беру жүйесінің ұлттық үлгісін қалыптастыруға және оны болашақта жетілдіруге күш салу қажет.

Қазақстандағы білім беру реформаларының жалпы мақсаты білім беру жүйесін жаңа әлеуметтік-экономикалық ортаға бейімдеу, жаңа халықаралық білімдік ортаны ұлттық мүдделерді жүзеге асырудың тиімді формалары арқылы қалыптастыру болып табылады.

Қазақстан қазіргі уақытта білім беру, адам мен бала құқығын қорғау саласындағы негізгі халықаралық құжаттарға қатысушы болып табылады. Бұл Жалпыға бірдей адам құқықтары декларациясы, Бала құқықтары туралы конвенция, Адамның экономикалық, әлеуметтік және мәдени құқықтарының Халықаралық декларациясы, Еуропа өңірінде жоғары білім беруге жататын біліктілікті тану туралы Лиссабон конвенциясы, Болон декларациясы және т.б.

Соңғы жылдары әлемдік қоғамдастықта және Ресейде жаңа білім беру реформаларының қажеттілігі туралы пікірталастар өзекті болды, олар бір жағынан білім беру практикасына, заманауи өркениеттің талаптары мен қажеттіліктеріне, екінші жағынан, елдік және аймақтық деңгейлерде әкелуі керек – үйлесімді және өзара интеграцияға қабілетті болатынын айтып өткен болатын.

Адамның өмір мен қызметтің үнемі өзгеріп отыратын әлеуметтік және экономикалық жағдайларына бейімделуі өзекті болып табылады. Осыған байланысты қазіргі білім берудің барлық сатыларында (мектепке дейінгі білім беру, бастауыш, орта, жоғары мектеп, жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру) осындай мақсаттарға қол жеткізуге бағдарлануы маңызды. Адамның бейімделу қабілетінің мүмкін компоненттері: жүйелі ойлау, тұлғаның шығармашылық және зерттеу мәдениеті, ерте жастан қалыптасқан тұлғаның әлеуметтік маңызды қасиеттері. Осы қасиеттердің арқасында жастар да, ересектер де әр жаңа әлеуметтік-экономикалық жағдайда негізделген шешім таба алады.

Білім беру жүйесінің бағытына, компоненттердің біреуінің басымдығына сәйкес білім беру жүйелерінің барлық жиынтығын репродуктивті, шешуші және аралас деп бөлуге болады. Қазіргі білім берудің жалпы проблемасы-әлемдік білім беру жүйелерінің басым көпшілігі дамуға емес, көбею мен тұрақтандыруға бағытталған. Осы тұрғыдан алғанда, дәстүрлі білім беру процесін жетілдіру оны ескірген көбею мақсаттарына жетудің тиімді құралына айналдырады.

Міне, жоғарыда айтылған әлемдік деңгейдегі білім беру жүйесіне мән бере отырып, өз мемлекетімізде білім беру жүйесін қалай әлемдік деңгейге жеткіземіз? – деген сұраққа толық тоқталғым келеді. Қазақстанның білім беру жүйесі несімен әлемге әйгілі бола алады?

Бұл сұрақтың жауабын мемлекетіміздің тұңғыш Елбасының «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» мақаласында толық түсіндіріп өтті. Еліміз жаңа тарихи кезеңге аяқ басты. Қазақстанның үшінші жаңғыруы басталғанын жариялаған болатын. Біздің мақсатымыз айқын, бағытымыз белгілі, ол – әлемдегі ең дамыған 30 елдің қатарына қосылу. Мемлекет көздеген жұмыстарымыздың бәрі дер уақытында және барынша тиімді жүзеге асып келеді.[1]

Білім беру жүйесінде де рухани жаңғырудың ең басты шарты – сол ұлттық кодынды сақтай білу. Оқу мен оқытуда болашаққа сенімді нығайтып, әлем мойындайтын ұлттық қасиеттерді

дамытып, болашаққа сенімді нығайтып, заманауи озық дәстүрлердің негізінде басқа елдерге де үлгі өнеге бола алатын жаһандық білім беру жүйесіне жаңғырып бару шартын көздейді.

Еліміздің білім беру жүйесін әлемдік, халықаралық білім беру ортасына жеткізуде негізгі бағытымыз:

– білім алушыларды заман ағымына икемделу арқылы жаңа дәуірдің жағымды жақтарын : ұлттық құндылықтардың негізінде, ұлттық дәстүріміз арқылы, ұлттық кодымызды сақтай отырып білім алуды дамыту;

– білім алушылардың бойында патриотизмді дамыту арқылы: еліне, тіліне, діліне, туған жерге деген сүйіспеншілікті, елін, жерін қастерлейтін, тарихын қадірлейтін тұлғаның дамуына мүмкіндік беру;

– ұлттың аймақтық немесе жаһандық нарықта бағасы, я болмаса сапасы жөнінен өзгелерден ұтымды дүние ұсына алатын, материалдық өнім ғана емес, сонымен бірге, білім, қызмет, зияткерлік өнім немесе сапалы еңбек ресурстары болуы мүмкін. Білімді азаматтардың қалыптасуына мүмкіндік беру;

– нақты мақсатқа жетуге, білім алуға, саламатты өмір салтын ұстануға, кәсіби тұрғыдан жетілуге басымдық бере отырып, осы жолда әр нәрсені ұтымды пайдалану – мінез-құлықтың прагматизмін дамытуға жағдай жасау. [2]

«Білім-ғылым үйренбекке талап қылушыларға әуелі білмек керек» деп, өнеге қалдырған екен ұлы Абай. Білім адамзат мәдениетінің ең ауқымды ұғымдарының бірі екендігін бәріміз мойындаймыз. Қазақстан Республикасы Орталық Азия елдерінің ішінен ең бірінші болып Еуропалық жоғары білім аймағына еніп, Болон процесіне қосылды. Қазақстанның жоғары мектебі білімнің әлемдік биігіне жетуге талпынатын елдердің алдыңғы қатарына еніп отыр. Өйткені, халқымыз қашанда оқу-білімге құштар болған. Әлемдік білім кеңістігіне кірігу үдерісі күннен-күнге артып келеді. Қазіргі заманғы халықаралық ынтымақтастықтың ең маңызды саласы да осы болып тұр. Білімнің өркендеуі – елдің өркендеуінің алғышарты бола бермек.

Ортақ тарих, өзара экономикалық тартымдылық, мәдениеттердің тығыз өзара байланысы мен адамдардың жақындасуға ұмтылысы біздің халықтарымызға көпқырлы мемлекетаралық байланыстардың жаңа үлгісін құруға мүмкіндік береді.

Қазіргі таңда әлем бойынша білім беру жүйесінде ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың рөлі күннен-күнге артып келеді. Соның ішінде, қазіргі білім беру жүйесін жаңарту жағдайында білім беру ісін ақпараттандыру, сандық сауаттылық мәселелері әрі пандемия шарттары қашықтықтан оқыту нысандарын дамытуды алға қойып отыр. Ақпараттандыру және интернеттену дәуірінде ақпараттық және коммуникациялық технологиялар қоғамның барлық салаларында прогресс пен инновацияның қозғалтқышы болып отыр. [3]

Бұл үдерістен білім беру саласыда қалыс қалмады. Алайда, өзгерістер білім беру саласының іргелі негізіне қатысты болмауы керек. Жаңа технологияларды енгізу дәстүрлі оқыту әдістерін қайта қарауды, дәстүрлі оқыту әдістерін толықтыратын және ескірген әдістердің кейбіреуін тоқтата алатын жаңа педагогикалық технологияларды дамытуды талап етеді. Біз, шетелде ақпараттық білім беру инновацияларын ендіру тәжірибесіне сүйене отырып, білім беру инновацияларының келесі негізгі талаптары мен үдерістерін анықтадық:

1) білім алуға қол жеткізу. Қоғамдағы кез-келген адам қажет білімді өзіне ыңғайлы орында, уақытта, жылдамдықта оқи алады.

2) білім беруді жекешелендіру. 60 жыл бұрын Бенжамин Блум өз зерттеулерінде [3], бағдарламаланған және жеке оқу нәтижелерінің айырмашылығын көрсеткен. Жеке сыныпта оқыған оқушылардың 98% басқа сыныптарға қарағанда жақсы нәтиже көрсеткені дәлелденген.

3) таланттылар үшін соғыс. Оқу мекемелері өздерінің жаңа, инновациялық брендин қалыптастырып «білім беру нарығына» ұсынуды және дарынды адамдарды өз қабырғаларына тартуды қамтамасыз етеді.

4) «Цифрлық революция». Білім беру инновациялары ақпараттық немесе коммуникациялық технологиялармен байланысты болуы керек. Осылайша, сіз, оқыту процесінде ақпараттық инновацияларды енгізу үшін тиісті инфрақұрылымды құрайтын қашықтан оқыту, жаппай онлайн-курстар, электрондық кітапханалар, «бұлтты есептеулер» технологияларын қолданасыз. [4]

XXI ғасырда компьютерлер мен Интернеттің қолжетімділігі қашықтықтан оқытуды барынша қарапайымдатып, оның таралуын жеделдетеді. Интернет, радио мен телевидениеге қарағанда, айтарлықтай ауқымды серпінді жетістік болып тұр. Қайда болмасын, кезкелген білімалушымен байланысуға, одан керібайланыс алуға мүмкіндік пайда болды. «Жылдам интернеттің» кеңінен таралуы онлайн, қашықтықтан оқытуға үлкен серпіліс беріп отыр.

Қашықтықтан оқыту негізінен, білім беру үдерісіне қатысушыларының сырттай, қашықтықтағы өзара әрекеті ақпараттық-коммуникациялық желілерд қолдану арқылы жүзеге асырылатын технологиялардың көмегімен ұйымдастырылады. Интернетте күнсайын оқу үдерісін заманауи стрим-технологияларды қолдана отырып, табысты ұйымдастыруға арналған жаңа және жаңартылған веб-қызметтер мен бағдарламалар пайда болуда.

Қазіргі таңда қашықтықтан оқытуда жаңа технологиялардың көптеп пайда болып жатқаны белгілі. Олардың барлығы дерлік сандық технологиялар. Олар гипермедиа бағдарламаларынан тұрады. Бұл бағдарламалар білім алушыға ақпараттық қорды, Интернет және басқа желілер арқылы қол жетімді мәліметтер қорын, тіптен мәліметтердің кіріктірілген кешендерін меңгеру тәртібін өзінің бақылауына мүмкіндік береді және осы үдеріс Zoom стриминг платформасында колледж оқытушыларымен жүргізіліп жатқан вебинарларда, форумдарда айқын көрініс беруде. Білім алушылар видео курстармен, аудио материалдармен, мәліметтер қорымен және тағы да басқа бағдарламалық қамтамалармен өз үйінен, жұмыс орнынан тура қосылу барысында қолжеткізуге мүмкіндік алды.

Осындай қашықтықтан оқыту технологиясы мен методикасы білім беруді дербестендіруге бағытталған. Яғни әр адам қажет білімді өзіне ыңғайлы орында, уақытта, жылдамдықта оқи алады. Бүгінде әлемде осындай ашық университеттер жобалары белсенді дамып келеді, ал онлайн білім алушыларының саны тек артуда. Осындай үдерістер Қазақстандағы кәсіптік және техникалық арнаулы білім беру жүйесінде өзжалғасын табууда.

Қашықтықтан оқыту деген не? Қашықтықтан оқыту жүйесі дегеніміз не екендігін түбегейлі шешіп алу үшін, еналдымен оқыту үдерісіне деген көзқарасыңызды анықтап алғаныңыз абзал. Егер оқытуды өзара байланысқан бөлшектер мен үдерістер жүйесі ретінде қарастырар болсақ, онда осы жүйені басқаратын құралдарға деген қажеттілік айқын. [5] Сондықтан осы жерде классик Питер Друкердің «Өлшеуге келмейтінді басқару мүмкін емес» деген тұжырымы орынды сияқты.

Қашықтықтан оқыту жүйесін қолдану оқыту үдерісін басқару дегенді білдіреді және мұны оқу контентін жасаумен шатастыруға болмайды. Сіздің қолыңызда электронды курстардың, бейнедәрістердің немесе тесттердің толық топтамасы бар болған жағдайда да, осы материалдарды қолдануға жәй ғана рұқсат ету жеткіліксіз. Басқаша айтқанда, текшеде кітаптың тұрғаны жеткіліксіз, оны енді оқып шығу керек.

Әдебиеттер:

1. Назарбаев Н.Ә. «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру». <https://abai.kz/post/51228>
2. ҚР білім беруді және ғылымды дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. Астана, 2020, 18-28 бб.
3. Старостин А.М. Новые модели образования в современном мире: факторы формирования тенденции развития. Ростов-на-Дону. Изд-во РЮИ МВД России. 2007, с.27-25.
4. Бебнев А.Е. Массовые онлайн курсы как новая инновационная тенденция образовательной сферы Современные проблемы науки и образования. 2013. №6.
5. Полат Е. С. Педагогические технологии дистанционного обучения / Е. С. Полат, М. В. Моисеева, А. Е. Петров; под ред. Е. С. Полат. М.: Академия, 2006.

Р. Боранқұл,

«Педагогика және психология» мамандығының 1 курс магистранты

М. Шағырбаева,

ал-Фараби атындағы ҚазҰУ

ЖАС МЕКТЕП БАСШЫСЫНЫҢ КӘСІБИ САНА-СЕЗІМІНІҢ ДАМУЫ, ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МӘСЕЛЕ РЕТІНДЕ

Мұғалімдердің кәсіби қызметін зерттеушілер педагогикалық іс-әрекеттің гностикалық компонентін қалыптастыру, перцептивті-рефлексивті қабілеттерін дамыту үшін кәсіби өзін-өзі танудың маңыздылығын атап өтеді және олардың кәсіби «мен» ерекшеліктерін кәсіби шеберлік деңгейімен байланыстырады.

Білімнің әмбебаптығы, жалпы әмбебап тәжірибе және нақты практикалық қолдану арасында үздіксіз байланыс жоқ. Адамның қасиеттері, мінез-құлқы, мүмкіндіктері мен қабілеттері оның өмірінің материалдық жағдайлары сияқты объективті. Тұлға әрқашан белгілі бір адамға қолжетімді іс-әрекеттер, әрекеттер, шешімдер, соның ішінде, әрине, басқарушылық шеңберді анықтайтын

«субъективті шектеулер» жиынтығын қамтиды. Мектеп басшысының жеке басы оған қол жетімді деңгейді, басшылықтың «шегін» қатаң түрде белгілейді. Бұл «төбені» тұрақты түрде арттыру, басқару ғылымында жақсарту үшін кейде көшбасшы жаңа дағдылар мен әдістерді игере алмайды. Жеке құрылымдарды терең қайта құру, «субъективті шектеулермен» байыпты жұмыс қажет.

Жеке тұлға тұтастай алғанда жеке рефлексия актісінде ашылмайды, бірақ басқа адамдармен қарым-қатынаста, іс-әрекетте, әлеуметтік маңызды әрекеттерде барынша жан-жақты көрінеді.

Біздің ойымызша, жеке тұлғаны кәсіби қатынастар жүйесіне қосу кезінде өзін-өзі тану тексеріліп, түзетіліп, түзетілетінін атап өткен жөн.

Басшының өзіндік санасы, кәсіби қызметі және тұлғасы жеткілікті қарама-қайшылықтарға толы екендігін және өте қиын сараланатын бірлік болып табылатындығын атап өту қажет. Әрине, осы феномендердің әрқайсысын жеке зерттеу қажет. Алайда кәсіби қызмет қажеттілікке байланысты осы үш бірлікті талап етеді. Бірақ осы үш бірлікте кәсіби қызметтің әртүрлі кезеңдерінде жетекші фактор ретінде не өзіндік сана, не тұлға қатысады.

Осыған қоса өзіндік сана қызмет пен тұлға арасындағы буынды жалғастыратын байланыс ретінде қарастырылады. Басшының тәжірибелік қызметінде, біздің көзқарасымызға қарай, мұндай байланыстырушы буын ретінде кәсіби өзіндік сана қарастырылады.

Қоғамдық қызмет мәніне қарай практикалық болып табылатындығы, ал белгілі бір білімнің ақиқаты туралы сұрақ теория сұрағы емес, практика сұрағы болып табылатындығы туралы ереже аксиомаға айналды. Бұған орай, басқарушылық қызметтің тиімділік шарты ретінде өзіндік сана практикалық сұрақтар қашан және қайда шешілетін мәселе ретінде туындайды. Өзіндік ақиқат дереккөздерінде өзіндік сана – бұл ең алдымен практикалық мәселе, және ол адами қарым-қатынастардың кез-келген түрлерінде, адамның әлемді игеруінің барлық деңгейлерінде сол күйі қалады.[1.342б]

Сонымен, өзіндік сана мәселесін, біздің қарастыруымша, келесі түрдегідей қалыптастыруға болады: сөз бен ісі нақты бір жерден шығатын, өзінің кәсіби қызметінде белгілі бір білімдерді басшылыққа алатын, тәжірибеде теорияны қолданатын тұлғаның өзіндік санасы қандай болмақ? Басқарушылық қызмет жүйесінде өзінің нақты тұрмысын іске асыру келешегінде теориялық пайымдауды қарастыратын, мектеп басшысы қандай дүниетанымға ие болуы тиіс?

Теориялық білім, кез-келген жалпы білім секілді жеке мәдени-тарихи іске асыру алгоритмдері ретінде өзінің мүмкін практикалық мазмұнының нақты білімінен тұрмайды. Осыған қоса, өнеркәсіпте ғылыми нәтижелерді қолдану, әртүрлі еңбек операциялары үшін белгілі бір құралдарды пайдалану жеткілікті нақты фактілер болып табылады. Сәйкесінше, барлық қайталанбайтын өзіндік бейнесінде және әртүрлі білім түрлеріне ие басшы тұлғасының субъективті байлығында басқарушылық қызметті саналы өлшеу білу, жалпы мәдени білім әлемі мен өзінің өмірлік тәжірибесін біріктіре білуі тиіс.

Сонымен, тұлғаның кәсіби қалыптасуы – бұл өзіндік сана ықпалымен кәсіби қызметте бірізді сапалық өзгерістер болып табылады. Бұл өзгерістер ең алдымен тұлғаның тұтынушылық-мотивациялық, операциялық-техникалық салаларында орын алады.

Кәсіби қалыптасу мәселелерінің зерттеушілері бұл үрдісте бірнеше кезеңдерді бөліп көрсетеді: әртүрлі еңбек салаларында жалпы даму және бастапқы бағдар ықпалымен кәсіби ниеттердің туындауы және қалыптасуы; таңдалған мамандықты игеру ретінде кәсіби білім алу;

Қызметтің дербес стилінің қалыптасуын сипаттайтын кәсіпке ену және өндірістік пен әлеуметтік қатынастардың жүйесіне қосылу (кәсіби бейімделу); өзіндік кәсіби қызметті ішінара және толық іске асыру (білімдік шығармашылық қызметтің кезеңі). Кәсіби қалыптасудың әрбір кезең нәтижелері болып табылады: кәсіби өзіндік анықталу, оқушылық, өзіндік сананы дамыту негізінде біліктілік немесе құзыреттілік және кәсіби шеберлік.

Мектептің басшылығын енді бастаушы басшысы үшін белгілі бір ерекшелікке ие, оның кәсіби қалыптасуының бейімділік кезеңі тән. Мұғалімнің басшылық қызметке тағайындалуы жағдайында қызметтің басшылыққа толық ауысуы орын алады. Тағайындалу ұжымның ішінде орын алған жағдайда лауазымға бейімделу мәселесі бастапқымен салыстырғанда күрделілігі кемдеу болып табылады, себебі бейімделу нысандары ретінде ерекшеліктері бар жұмысты мектеп әлеуметтік-психологиялық бейімделу нысаны ретінде педагогикалық ұжым толығымен шектеледі; еңбек саласы үлкен өзгерістерді. Лауазымға бейімделу кезеңіндегі қиындықтар, ережеге сай, арнайы басқарушылық даярлыққа ие болмауына байланысты, және ол өзі үшін жаңа кәсіпті игереді, бұл оны қызметке алғашқы бейімделу жағдаятын бастан кешіруге мәжбүрлейді.[2.54б]

Кәсіби қалыптасу мәселелерін зерттеушілер маманның қызметті іске асыру тиімділігі тұтынушылық-мотивациялық, операциялық-техникалық және тұлғаның өзін-өзі тану салаларының

тығыз бірлігі мен өзара әрекеттесуінде қалыптасу деңгейіне тікелей тәуелді, осыған қоса қалыптасудың әрбір жеке кезеңінде олардың бірінің қалыптасу жоспарында жетекші рөл беріледі. Мұнда сөз мектеп басшысының кәсіби өзіндік санасы туралы болып отыр, тұлғалық «Мен» дербестігі «өзіндік сана» ғана емес, басшы-индивидтің эмпириялық санасында кейбір абстрактілі теориялық позиция ғана емес, қоршаған ақиқатта өзі мен өз орнын нақты түсіну болып табылады. Мектепті тиімді басқару үшін «жалпы» басшы болу жеткіліксіз, алайда жеке өмір тарихына ие, мектептің басқарушылық қызметін айрықша түсінетін және пайымдай білетін, барлығымен белгілі бір әлеуметтік-экономикалық, мәдени құндылықтар мен дәстүрлерді бөлісе алатын, ақыл-ойы толыққан, басқарудың күнделікті, қалыпты жүйесіне қатыса білетін тұлға болу міндетті.

Басқарушылық қызметтің жанды үрдісімен бірігу мектеп басшысының кәсіби практикалық өзіндік санасына тарихи оқиға қасиеттерін береді. Біздің көзқарасымызша, мектеп басшысының кәсіби өзіндік сана мәселелерін шешу басқарушылық қызметтің күнделікті күйбің тірлік сұрақтарына барынша «енуде» жатыр. Демек, кәсіби практикалық өзіндік сана басқарушылық қызметтің тиімділік шарты ғана емес, сонымен бірге басшының сөзі мен ісінің бірлік негізі, болмаса, олардың бірлігі, бұл басқарудың жалпы қағидалары мен білімдерін білуден тартылатын қызметтің жай нәтижесі емес. Сөзден нақты іске көшкенде әрекет етуші субъектінің өмірлік тәжірибесі, оның дүниетанымы жатыр. Дәл осы әлеуметтік-практикалық және мәдени шектеулер басшыға өзінің таяу арадағы тұрмыс ерекшеліктерін бағалауға және, өзінің кәсіби өзіндік санасын мүмкін өзгерістер мәні етуге мүмкіндік береді.

Кәсіби өзіндік сана кәсіби қызметте өзін тұлғалық тану мәні болып табылады, ол келесілерді болжайды:

- Осы қызметке – қажеттіліктері мен мүдделері, ұмтылулары мен құнды бағдарлары, қызметтің қозғаушы күштері, өзінің әлеуметтік рөлдері туралы ұғымдарына өзінің ұмтылуын түсіну;
- Маман ретінде өзінің жеке қасиеттері мен сапаларын бағалау; кәсіби білімдері, біліктері мен дағдылары, кәсіби маңызды қасиеттер; қоғамдық дамудың заманауи кезеңімен осы кәсіпке объективті түрде қойылатын талаптармен бірге бағалау нәтижелерінің қатынасы;
- Қызметке қатысты сыртқы шарттарды ескере отырып мақсаттарды қоюдан және оларға қолжеткізу тәсілдерін анықтаудан тұратын, өзінің кәсіби қызметін реттеу; әрекет ету бағдарламаларын әзірлеу және қызмет барысында оларды түзету, сондай-ақ оның нәтижелерін, қойылған мақсаттарға қол жеткізу деңгейлерін бағалау. [3.144б]

Біз кәсіби өзіндік сана сапасы біздің зерттеу аспектімізде өзекті мәнге ие, келесі типтерінде көрініс табады деп есептейміз:

- Өзіндік сананың жайлылығы;
- Өзіндік сананың ебедейсіздігі;
- Өзіндік сананың белсенділігі.

Басшының кәсіби өзіндік санасының осы типтерінің әрқайсысы басқарушылық қызметте белгілі бір рөлді ойнайды.

Белсенді өзіндік санасы бар басшы – бұл ақпараттың дереккөзі ретінде қоршаған адамдарға бағдар және өзінің өткен тәжірибесіне саналы сындарды қатынасы бар басшы. Бұл екі тарап өзінің басқарушылық қызметінде демократиялық қағидаларды бірізді іске асыратын мектеп басшысының мінез-құлқында нақты көрініс табады. Демократиялық басшының тәжірибесінде сындарлы өзіндік санаға, өзіндік сынаққа айрықша орын тиесілі. Бұл жағдайда басшының өзіндік сыны ретінде өз қателерін мойындауды ғана емес, есептеулерді талдай білу, одан іс үшін нақты пайданы көздеу, ішкі тұлғалық шиеленісті шеше білуді түсіну қажет. [4.200б]

Мектеп басшысы ұжымның нысанды көшбасшысы болып табылады, ол өзі басшылық етіп отырған адамдардың жұмысы үшін ресми жауапкершілікке ие. Ол, егер ұжымның қандай да бір қызметкерін марапаттағысы, ықпаландырғысы немесе жазалағысы, тежей тұрғысы келсе, пайдаланатын бірқатар ресми құзыреттіліктер мен ықпалшараларға ие. Алайда, оның өзіндік санасында ұжымның мүшелеріне ықпал етудің моральдық секілді, психологиялық тәсілдері мен негіздерін бекітілуі тиіс. Басқаша айтқанда, белсенді өзіндік санасы бар басшы бейформальды көшбасшының қырларына ие болуы тиіс.

Егер басшы кәсіби қызмет үрдісінде өз бойында көшбасшының қырларын салыстырса, сәйкестендірсе, таныса, онда осы арқылы кәсіби өзіндік санада оның тұлғасының бағыттылығы анықталады.

Сонымен, басшының кәсіби өзіндік санасы оның тұлғасының бағыттылығымен диалектикалық өзара байланыста болады. Басшы тұлғаның бағыттылығы оның барлық жетекші диспозицияларының жиынтығы болып табылады, ол оның кәсіби өзіндік санасын анықтайды. Осыған қоса өз бағыттылығын

істерде, әрекеттерде іске асыра отырып, басшы өзінің кәсіби өзіндік санасын қалыптастырады, тәжірибеде өз идеяларының бірінің дұрыстығын және басқаларының қателігіне көзі жетеді. Өзінің басқару әрекетімен кәсіби өзіндік санасын үнемі сынау – тұрақты кәсіби сананың қалыптасуының қажетті шарты.

Алайда басшының қабілеті өздігімен өзінің кәсіби өзіндік санасын күрделі практикалық сынақтарға тарту басқарудың осы актісіне қатысты басшының не ойлап, не уайымдайтындығына ғана емес, сонымен бірге ол туралы оның не ойлап және нені уайымдайтындығына тәуелді.[5.1206]

Бұл оның кәсіби өзіндік санасының айрықша сапасы туралы айтады. Ол, бұл сапа, және әдетте басшының дербестігі деп аталатын, белгілі бір басшының тұлғалық практикалық өзіндік сана сипатын анықтайды. Мектеп басшысының дербестігі біруақытта кәсіби өзіндік санамен қатар қалыптасады, сәйкесінше, басшы тұлғасының бағыттылығымен бірге дамиды.

Өзіне, өз өміріне, өзінің кәсіби қызметіне қатысты пайымдауларды тұлғаның қабылдауын педагогика мен психологияда өзіндік анықталу деп атайды. Өзіндік анықталу бірегейлік элементі болып табылады.[6.1186]

Кәсіби қызмет құрылымы және оның мазмұны өзгеріссіз қалмайды, олар сол кәсіптік аясында барлық жаңа қырларды, жаңа мәнді, жаңа нысандарды табатын, басшының жеке өсуімен өзгертіледі. Осылайша, тұлға дамуының өзіндік санасы кәсіби қызметтің түрленуін, ол туралы ұғымдардың тереңдеуін ынталандырады. Кәсіби қызметтің түрленуі, оның сапалық жаңа деңгейі, өз кезегінде, бұдан әрі тұлғалық өсуге (қызметтің операциялық аспектісінің түрлену есебінен ғана емес, сонымен бірге өз адамдардағы «бөгде тұрмыс», дербестену үрдісі арқылы) алып келеді, бұл өз кезегінде кәсіби қызметті жаңа мәнге, жағдаяттық мазмұнға толтырады. Сәйкесінше, субъектінің маңызды құндылықтары тұтас қызметті құратын заттар, құралдар мен тәсілдерді таңдаудың қорытынды қалыптастыру қызметін орындайды. Сондықтан адамның өзіндік дамуы кәсіби қызметтің түрленуін ынталандырады, бұл өз кезегінде, тұлға дамуының қозғаушы күштерінің бірі болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Доценко Е.Л. Психология манипуляции : Феномены, механизмы и защита. – М. : ЧеРо : Изд-во МГУ, 2009. – 342 с.
2. Кузьмина Н.В. Профессионализм личности преподавателя. – М., 1990. –54с.
3. Мартынов С.Д. Профессионализм в управлении. – ПИТЕР. – 2001. – 144с.
4. Митина Л.М. Психология профессионального развития учителя. – М.: Флинта, 1998. – 200 с.
5. Молл Е.Г. Планирование своей карьеры руководителем // Вопросы психологии. – . 2008. – № 3. – 120 с.
6. Тонконогая В.П. Дидактические основы обучения руководителей общеобразовательных школ в системе повышения квалификации: дис. ... д-ра пед. наук. – СПб., 1992. – 118 с.

Л.Е. Ділдабай,

Отырар ауданының адами әлеуетті дамыту бөлімінің Қ. Сәтбаев атындағы жалпы орта мектеп КММ

ЖАҒАҢДАНУ ЖАҒДАЙЫНДА БОЛАШАҚ МҰҒАЛІМДЕРДІҢ КӘСІБИ ҚҰЗІРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

*Біліп айтқан сөзге құн жетпейді,
Тауып айтқан сөзге шын жетпейді.
Өзің білмесең, білгендерден үйрен,
Үйренгеннен ештеңең кетпейді.
Төле би*

XX ғасыр – ғылым ғасыры. Сондықтан жас ұрпаққа, жас буынға жаңаша білім беру жолында түбегейлі өзгешеліктер жүріп жатыр. Жеке тұлға яғни дарынды, шығармашылық тұлға қалыптастыру білім мен тәрбие берудегі мемлекеттік істің ең маңыздысы. Мақсатты білім беру – тұлға дамуын жүзеге асыратын мәселе. Адамзат баласының өз ұрпағын оқыту тәрбиелеудегі ең озық тиімді ізденістерін, тәжірибелерін жалғастырып, тың жолдар іздеу педагогиканың озық үлгілерін жаңашылдықпен дамыту жалғаса бермек. Болашақ жастардың білімділігі мен біліктілігін қамтамасыз етудің ең биік шыңы – білім сапасын арттыру. Сапалы білімді қамтамасыз етуде қазіргі қолданылып жатқан әдіс-амалдар өте мол, оқушылардың қызығушылығын арттыруда жаңа технологиялар да артуда, тек әр ұстаз, өз оқушыларына ыңғайлысын қолдана білуден ұтады. Оқушының білім сапасын арттыру – өз пәнін жетік білетін, оқушының шығармашылығы мен дарындылығының дамуына жағдай жасай алатын, тұлғалық-

гумандық бағыттылығы жоғары, педагогикалық ақиқат пен ондағы өзінің іс-қимылын жүйелілікпен арттыруға қабілетті, оқытудың жаңа технологияларын меңгерген және білімдік мониторинг негізінде ақпараттарды таба, таңдай, сараптай алатын, отандық және шетелдік тәжірибелерді шығармашылықпен қолдана білетін мұғалімге байланысты. Білім беру үрдісінің субъектісін дамыту шарты – оқушының білім сапасын арттыру болғандықтан, сабақ жүргізетін кез келген мұғалім сабақ өткізудің ең тиімді, ең қызықты, ең қажетті, ең тартымды, ең өзекті үрдісін таңдап алу қажет. Мұндай үрдіс оқушының білім сапасын арттырып қана қоймайды, оның білімге деген біліктілігін арттырып, ізденімпаздылық пен шығармашылыққа деген іскерлік пен дағдыларын қалыптастырады, білім кеңістігіне жол ашады.

Оқыту сапасын арттыруда білім беру үдерісінің барлық қатысушыларының ең үздік білім ресурстары мен технологияларына тең әлемде табысқа жеткізетіндігінен қанағаттану; жалпы білім беретін мектептерде Қазақстан Республикасының зияткерлік, дене бітімі және рухани дамыған азаматын қалыптастыру қажет. Білім беру үдерісінің сапасы мұғалімнің біліктілігі мен оқушылардың дайындық дәрежесіне ғана байланысты емес, сонымен қатар оқыту үдерісін ұйымдастыру және оны басқару деңгейіне байланысты. Сапаны басқару дегеніміз білім берудің кепілделген сапасын қамтамасыз ету үшін арнайы шаралар жүйесін құру дегенді білдіреді. Білім беру үдерісін жетілдірудің тиімді құралы ретінде оқушылардың оқу жетістіктерін жан-жақты талқылап, тоқсан сайын мониторинг жасау, білім сапасын салыстырып отыруды атап өтуге болады.

2019-2020 оқу жылында Академик Асқарбек Құсайыновтың бастамасымен білім сапасын көтерудің ғылыми негіздері тақырыбында 2, 6-сыныптарды эксперимент сыныптар болып, 2-сыныптарды қазақ тілі мен әдебиет, жаратылыстану, математика пәндері, 6-сыныптар бойынша қазақ тілі, математика, жаратылыстану, Қазақстан тарихы пәндері бойынша эксперимент басталды. Эксперимент сыныптармен жұмыс жүргізуге тәжірибелі мамандар таңдап алынды. Мектеп басшыларымен бірге психолог, социолог, ата-аналар мектептің басқа әріптестер тарапынан қолдау қорсетіліп отырды. Эксперимент сыныптармен жұмыс жүргізудің маңыздылығын түсініп пән мұғалімдері үлкен жауапкершілікпен жұмыс жасады. Сынып кабинеттері керекті ресурстармен жабдықталды. Білім алушылардың білім алуына жан-жақты жағдай жасалды. Дегенмен кейбір білім алушылармен жұмыс жүргізу қиындық келтіріп отырды. Ол қиындықтарды пән мұғалімдері ақылдасу сабақтары арқылы, кәсіби біліктіліктерін арттырып отырды.

Білім берудің қазіргі міндеті – білім алып, білім мен дағдыға қол жеткізу ғана емес, солардың негізінде дербес әлеуметтік және кәсіби біліктілікті ақпаратты өзі іздеп тауып, талдау және ұғымды пайдалану, тез өзгермелі қоғамға лайықты өмір сүру және жұмыс істеу болып табылады. Ал бүгінгі мектеп – жаңа қоғам мектебі, болашақ мектебі, яғни мәдени саналы, халықтық мәдениетке интеграцияланған, жеке бағыттылық, баланың жеке тұлғасының дамуына педагогикалық жағдай жасайтын және өзін-өзі тануына көмектесетін, рухани жағынан таза, ізгілендірілген, білімнің жаңа мазмұнымен байланысқан, әлеуметтік өмірге бейімделген, бәсекеге қабілетті жаңа ұрпақ өсіріп, дамытып, жетілдіретін мектеп болуға тиіс. Сол талапқа сай мұғалім де дайын болуы керек. Білімнің жаңа үлгісі өзіне сәйкес жаңа мұғалімді талап етеді. Ол мұғалім шығармашылықпен жұмыс істей алатын жеке тұлға, педагогикалық қызметтің барлық жақтарын зерттеп-меңгеруге ынталы, өзінің пәнін жетік меңгерген, кез-келген педагогикалық жағдаятты өзінің білімділігі, парасаттылығы, ақылдылығы, мәдениеті, іскерлігі, шеберлігі арқасында шеше алатын ұстаз болуы тиіс. Сонымен бірге ол бір уақытта педагог– психолог және оқу үрдісін ұйымдастырушы технолог болумен қатар, оқушының жеке тұлғасын дамытуға бағытталған жаңа педагогикалық таңдау, қолдану тәсілдерін, мұғалімнің кәсіби шеберлігін дамытуға бағытталған теориялық-әдіснамалық, психологиялық-педагогикалық шеберлікті меңгерген маман да болуы керек. «Ұстаздың биігі ойлана қарасаң биіктей береді, үңіле қарасаң, тереңдей береді, қол созсаң қарсы алдында, айналсаң артыңда тұрғандай» – деп Сократ айтқандай ұстаздарымыз әлем дамуымен бірге дамуда. Мектептің білім сапасын арттыруда педагогтың жауапкершілігі зор болса, заман талабы педагогтан кәсіби білімді, білік пен дағдыны, мақсат қоюшылықты игеруге деген қызығушылық және білім беру қызметінде ынталылық, педагогикалық және әлеуметтік педагогика мен психологияның негіздерін қолдана білу қабілетін талап етеді.

Мектебімізде білім сапасын арттыру, болашақ білімді азамат қалыптастыруда, мұғалімнің кәсіптік шеберлігін, құзырлығын арттыруда мектеп жұмысының, әдістемелік жұмыстың ұжымдық, топтық, жеке, белсенді түрлері мен әдістері кеңінен қолданылуда. Сонымен қатар озат тәжірибелер бойынша іс-тәжірибе тарату жұмыстары, шығармашылық есептер беру, әдістемелік апталықтар, оқушылардың ғылыми жұмыстары, әдістемелік сипаттағы семинарлар, конференциялар өз жалғастарын табуда.

Білім сапасын арттыру бағытындағы бағдарламада:

- жеке тұлғаны, яғни дарынды шығармашылықпен жұмыс істейтін тұлғаны қалыптастыру үшін ауылдағы 2-5 жас аралығындағы барлық сәбилерді тегін балабақшамен қамтамасыз ету;
 - ШО пен МАД топтарын оқу-әдістемелік және ақпараттық-техникалық құралдармен жабдықтау;
 - бастауыш сынып кабинеттерін жаңа үлгіде жасақтап, әр пән бойынша көрнекіліктермен толықтыру;
 - дарынды оқушылардың жұмысын жолға қою, әрбір оқушыны дарындылыққа жетелеу;
 - ШО, МАД және орта буын мен негізгі саты арасындағы сабақтастықтың жүргізілу формаларын әрбір мұғалімге міндеттеу;
 - барлық оқушыларды ыстық тамақпен қамтамасыз ету;
 - педагог мамандардың сабақ беру шеберлігін арттыру мақсатында біліктілігін арттыру үшін қайта даярлау курстарын енгізу;
 - оқушыларды ойлау білуге және әртүрлі проблемаларды өздігінен шеше білуге тәрбиелеу;
 - гуманитарлық таным білімге негізделген сөздік қорларын көбейту;
 - сабақ үрдісінде жаңа технологияларды қолдану;
 - пәндерді тереңдетіп оқытатын сыныптар ашу;
 - математика пәндері бойынша сағат санын көбейту;
- Білім беру қызметінің негізгі бөлігі білім сапасын арттыру мақсатында негізделді. Бұл қызметтің жоспарында жұмыс бағыты мынадай принциптер бойынша атқарылады:

- тұлғаны дамыту;
- педагог мәртебесін көтеру;
- оқытып-үйрету әдістері;
- іздестіру жұмыстарына бағыттайтын ынтымақтастық;
- оқушы позициясы;
- жаңа ақпараттық-технология;
- бәсекеге қабілеттілік;

Білім сапасы негізінен оқу материалын игеріп қана қоймай, сонымен бірге оқушылардың интеллектуалдық және адамгершілік тұрғыдан дамуына, педагогтардың қарым-қатынасын ізгілендіруге оңды ықпал етеді.

Қай салада болмасын ондағы жұмыстың нәтижесі сапамен өлшенеді. Сапалы оқыту және өздігінен оқып білім алып алуға баулу негізінде ғана оқушылардан парасатты азамат тәрбиелеп шығаруға болады. Білімнің сапалы болуы тікелей мұғалімге, оның білім дәрежесі мен іздену шеберлігіне байланысты. Сапаны көтерудегі ең өзекті мәселелердің бірі – мұғалімдерді даярлау және кәсіби шыңдау мәселесі болып отыр. Жаңа заман мұғалімі «дайын» білім көзі ғана болмай, оқушылардың танымдық іс-әрекетінің ұйымдастырушысы және үйлестіруші бола білуі, білімнің құндылық ретіндегі сипатына терең мән беруі, нәтижеге бағытталған білім беруде жаңа жолдар мен әдістер табуға дағдыланған маман болуы қажет.

Ізденімпаздық – шығармашылыққа апаратын бірден-бір жол. Шығармашылық тұлға қалыптастыру үшін оқушының өзін-өзі тануына өзіндік «менін» қалыптастыруға, сол «меннен» шығармашылық тұлғаға жетуіне ықпал жасау әр мұғалімнің міндеті.

Орта білім сапасын көтеру аса күрделі проблемалар санатына жатады. Егеменді ел болғалы оның сапасын көтеру мақсатында ондаған реформалар жүргізілді, бірақ, бірде бірі, күтілген нәтижелер бермеді. Неге? Елімізде оқушылардың білім сапасы неге көтерілмей отыр? Осы сұрақ мені де көп ойландырды. Оның жауабын табу мақсатында Отандық және әлемнің озық елдерінің білім беру жүйелерін зерттеу қажеттігін түсіндім.

Оқушының білім сапасын көтеру идеясы. Экспериментке 2-ші және 6-шы сынып оқушылары тартылды. Оған Ауданымыздан бес мектеп тартылды. Әр сыныптан 4 пән алынды. Мұғалімдер бір бірімен еркін қарым-қатынас жасау үшін бір-біріне жақын орналасқан мектептер қамтылды. Орталықтан атқарылатын жұмыстарға қосымша – ішкі резервтерді пайдалану. Эксперименттік сыныптарға сабақ беретін мұғалімдер таңдалып алынған жоқ. Олардың қатарында еңбек өтілі аз, санаты төмен, жеке меншік оқу орындарында сырттай білім алған мұғалімдер де болды. Эксперименттің қалай жүргізілгені жөнінде бірер ғана мысал келтірейік. Педагог кадрлардың кәсіби біліктілігінің сапасын көтеру мақсатында эксперименттік сыныптарда ашық сабақтар емес, ақылдасу сабақтарын өткізу жөнінде шешім қабылданды. Мақсат – экспериментке қатысатын мұғалімдердің кәсіби деңгейін көтеру үшін оларға нақты көмек көрсету болды. 2019-2020 оқу жылында мектебімізде 150 ақылдасу сабақтары өткізілді. Әрбір ақылдасу сабағына 3-5 мұғалім қатысты, бұл шамамен 400-ден аса мұғалім өткізілген сабақтарды бірге талқылады деген сөз. Сонымен бірге, экспериментке қатысқан мұғалімдердің

өтініштері бойынша Шымкент қаласындағы НЗМ мен Педагогикалық шеберлік орталығының тренерлері көптеген арнайы семинарлар, теренигтер, дөңгелек үстелдер өткізді. Бұл жұмыстар нәтижелі болды. Экспериментке қатысқан сынып оқушылардың білім сапасы да көтерілді. 2-ші сынып оқушыларының білім сапасы 4 пән бойынша, орта есеппен, 1-ші тоқсанмен салыстырғанда 4-ші тоқсанда 12,5 %-ға, ал 6-шы сынып оқушыларының білім сапасы – 13,7 %-ға көтерілді. Мұндай аса күрделі әрі көлемді эксперимент елімізде алғаш рет өткізіліп отырғандықтан, оны өткізу барысында көптеген қиындықтар кездесті. Оның көптеген объективті және субъективті себептері болды.

Экспериментті нәтижелі жүргізу мақсатында, экспериментке қатысып отырған мұғалімдермен бірге, эксперименттік мектептердің басшылары, аудандық және облыстық әдістемелік кабинеттердің әдіскерлері, НЗМ мен ПШО тренерлері, ОҚМУ ғалым-оқытушылары – барлығымыз бірге ұйымдасып, ақылдаса отырып, жоспарлы түрде жұмыстар жасап жатырмыз. Орта білім беру сапасын, оның ішінде, ауыл мектептерінің білім сапасын көтеру мақсатында, ғылыми-практикалық негізде, жүргізіліп жатқан эксперименттік жұмыстарды облыстық адами әлеуетті дамыту бөлімі өз назарында ұстап отыр. Еңбегіміз нәтижелі болғай дейміз!

Әдебиеттер:

1. Мұғалімге арналған нұсқаулық. I деңгей. 2-басылым.
2. А.Құсайынов. Әлемдегі және Қазақстандағы білім берудің сапасы. Алматы қаласы. 2013 ж.

*Д.С. Жиенгулова,
Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті*

ҚАЛЫПТАСТЫРУШЫ БАҒАЛАУҒА АРНАЛҒАН БІЛІМДІК ЭЛЕКТРОНДЫҚ РЕСУРСТАР

«Баға беру және есепке алу – керемет мақсаттар. Білім алу үдерісіне кедергі тигізбейтін және біздің жан салып жасап жатқан ісімізге пайдалы да әділ баға беретін жүйе...» Теодор Сайзер[1]

Білім беру процесінде көптеген проблемалар бар, бірақ олардың ішіндегі ең бастысы – оқушыларды бағалау. Жаңа әлеуметтік жағдайлар, білім беру құрылымдарын жаңарту процесі, олардың дамып келе жатқан оқыту режиміне ауысуы тағы да ғалымдар мен мұғалімдердің назарын осы мәселеге аударады.

Кез-келген әрекетті, оның ішінде оқу-танымдық іс-әрекетті бағалаусыз ұйымдастыру мүмкін емес, өйткені дәл осы процесс іс-әрекеттің құрамдас бөліктерінің бірі, оның реттеушісі, нәтижеліліктің көрсеткіші болып табылады. Бағалау – бұл процесс, ал баға оның нәтижесі.

Бағалау - бұл білім беру сапасын бақылау.

Бағалау - бұл оқытушылық қызметтегі дамуды, прогресті анықтауға мүмкіндік беретін құрал.

Бағалау - бұл оқушының іс-әрекетін түзету әдісі, оның көмегімен мұғалім оқушының дайындық деңгейін анықтайды.

Бағалаудың 3 түрі бар: критериалды бағалау, формативті бағалау (қалыптастырушы), суммативті бағалау.

Формативті бағалау (қалыптастырушы) – бұл оқушының оқу процесін бақылаудың мақсаты үздіксіз процесі Black & William, 2003[3].

Мақсаты-оқу процесінде мұғалім мен оқушылардың іс-әрекетін түзету.

Бұл мұғалімге оқушылардың оқу мақсаттарына жету процесін бақылауға мүмкіндік береді және мұғалімге оқу процесін ерте реттеуге көмектеседі, ал оқушы өзінің білімі үшін үлкен жауапкершілікті сезінеді.

Формативті бағалау жеке сабақта оқушының іс-әрекетін тек қана бағалаумен жүзеге асырылмайтындығын көрсетеді.

- Мақтау;
- Мадақтау;
- Жылы шырай таныту;
- Қолдау көрсету;
- Ынталандыру;
- Қолпаштау;
- Қошеметтеу;
- Формативті бағалаудың ерекшеліктері;

- Оқушының күнделікті білім сапасы;
- Білім алудағы олқылықтарды күнделікті түзеу;
- «5» балдық бағалау жүйесінің сақтау;
- Оқушының қиындық тудыратын сұрақтарын анықтау және оны жою;
- Оқушының бағалаудан алған эмоционалды негативінің азаюы;
- Психологиялық жайлы ортаның болуы;
- Бағалаудың объективтілігі, анықтылығы және ашықтығы;
- Өзін-өзі бағалау дағдылары.

Қалыптастырушы бағалаудың бес қағидатын бөліп көрсетуге болады:

1. Мұғалім үнемі кері байланысты қамтамасыз етеді, студенттерге олардың қызметі туралы түсініктемелер, ескертулер береді.

2. Оқушылар өз оқу процесін ұйымдастыруға белсенді қатысады.

3. Мұғалім оқушылардың оқу нәтижелерінің өзгеруіне байланысты оқыту техникасы мен технологиясын өзгертеді.

4. Мұғалім баға қою арқылы бағалау оқушылардың мотивациясы мен өзін-өзі бағалауын күрт төмендететінін түсінеді.

5. Мұғалім оқушыларға өзін-өзі бағалау принциптерін және өз нәтижелерін жақсарту жолдарын үйрету қажеттілігін түсінеді.

Қалыптастырушы бағалау оқушы өзінің жетістіктері мен сәтсіздіктері туралы ақпарат алған кезде кері байланыс функциясын орындайды. Сонымен қатар, ол аралық жұмыста жеткіліксіз орындалған нәрсені жақсарту үшін қорытынды жұмысқа дейін уақыт алады. Тиісінше, аралық жұмыстың кез-келген, тіпті ең қанағаттанарлықсыз нәтижелерін студент тек өз нәтижелерін жақсарту үшін ұсыныстар ретінде қабылдайды, өйткені тоқсандық бағаларды қою кезінде олар үшін бағалар ескерілмейді. Осылайша, баға алу аралық жұмыс, студент қорытынды жұмыс үшін өз бағасын көтеру үшін не істеу керектігі туралы нақты нұсқаулар алады.

Қалыптастырушы бағалау әдістері:

1. Бақылау (ресми және бейресми) – мұғалімге мүмкіндік береді оқушылардың жетістік деңгейі туралы үлкен ақпарат жинау

2. Түсінбеушілікті тексеру. Мұғалім студенттерге әдейі қате түсініктер мен пікірлер береді және оқушылардан айтылғанға келісетінін немесе келіспейтінін және өз көзқарастарын түсіндіруін сұрайды. (мысалы: қате мәлімдемелерді табыңыз, олардың сенімсіздігін дәлелдеңіз және оларды дұрыс сөздермен ауыстырыңыз)

3. Шағын тест, математикалық диктант.

4. Қалыптастырушы тест. Мұғалім өз бетінше оқушыларды топтарға бөледі (топта 4-5 оқушыдан). Әр оқушы сұрақ парағын және жауап парағын алады. Оқушыларға тест сұрақтарын топтарда талқылауға уақыт беріледі. Талқылаудан кейін оқушылар жауап парағын өздері толтырады. Әрбір оқушының балдары жеке есептеледі.

5. Қалыптастырушы сауалнама. Бұл материалдың тұсаукесерінен кейін немесе сабақта қандай-да бір қызмет түрінен кейін болатын тексеру нысаны. Мұғалім қосымша нақтылау сұрақтарын қояды: "Неге? Қалайша? Қалай?...».

Қалыптастырушы бағалауға арналған бірнеше білімдік электрондық ресурстарды қолдануға болады. Соның ішінде: Kahoot, Quizlet, Quizizz, Google Класс, Socrative, Padlet, Mentimeter, Canva, Go Formative, Plickers, Quickkey, Polleverywhere, Flippity.

Осы білімдік ресурстарға тоқталатын болсақ: Kahoot-бұл мұғалімге оқушылардың үлгерімін бағалауға мүмкіндік беретін ойынға негізделген қызықты интерактивті оқыту алаңы. Мүмкін ең танымал бағалау құралы. Оқушылар жүйеге кіру және викторинадан өту үшін кез келген құрылғыны (жұмыс үстелі компьютері, ноутбук, планшет немесе смартфон) пайдалана алады. Ең бастысы, студенттер деректерді бақылау үшін өздерінің нақты аттарын қолдануы керек.

Quizizz-Kahoot-қа өте ұқсас. Айырмашылығы-Kahoot-ты әдетте мұғалім басқарады, ал Quizizz-ті студенттер басқарады. Оқушылар сұрақтарға өз қарқынымен жауап бере алады. Сонымен қатар, дұрыс жауап пен дұрыс емес жауаптан кейін мем жүйесі бар. Жақында қызмет ойыншыға артықшылық бере алатын түрлі чиптерді қосты, мысалы, дұрыс жауап үшін ұпайларды екі есе көбейтіңіз немесе уақытты қатырыңыз.

GoFormative – бұл қалыптастырушы бағалау деректерін тез және оңай жинау үшін қолдануға болатын тағы бір керемет құрал. Бұл құрал мұғалімге ашық викториналар немесе сұрақтар жасауға,

фактілерді тексеруге және тіпті бірдеңе салуға мүмкіндік береді. Мұғалім оқушылардың нақты уақыт режимінде тест тапсырғанын байқай алады және Біз бір сыныпта әртүрлі топтар ұйымдастыра аламыз.

Plickers-бұл сізге тек смартфон қажет болатын құрал. Жүйеге кіріп, штрих-кодтар жиынтығын басып шығарыңыз және тапсырмаларды қосыңыз. Әр оқушыға нөмірленген штрих-код беріледі. Енді сізге сұрақ қою керек, оқушыларға плакатты ұстап тұрып жауап беруге мүмкіндік беру керек, содан кейін камера мен Plickers қосымшасы арқылы оқушылардың жауаптарын жазуды бастау керек.

Quickkey-алдыңғы құралға ұқсас, бірақ бұл жерде әлдеқайда қиын. Сіз оқушыларға бланкілерді таратасыз, онда олар жауаптары бар шеңберлерді бояйды (емтихан/ҰБТ сияқты). Әрі қарай, сіз оларды мобильді қосымшаның көмегімен сканерлейсіз. Әр оқушыға жеке сәйкестендіру нөмірі беріледі.

Polleverywhere-бұл оқушыларға түсіну үшін сұрақ қоюға мүмкіндік беретін жылдам құрал. Оқушылар нақты уақыт режимінде жауап береді, ал мұғалім нәтижелерді бірден көреді.

Mentimeter-бұл қызметте интерактивті мазмұнды құруға арналған көптеген сұрақтар бар. Мүмкін оны тек сабақтарда ғана емес, семинарлар, мастер-кластар мен семинарларды өткізу кезінде де қолдануға болады.

Flippity-біз жақында әріптесіміздің кеңесі бойынша осы қызметке тап болдық. Жиырмаға жуық түрлі құралдарды қамтиды. Ең бастысы-тіркелудің қажеті жоқ, сізге тек Google аккаунты қажет, өйткені барлық әрекеттер мен редакциялау Google кестелерінде өтеді.

Қалыптастырушы бағалау-бұл әр тыңдаушының дамуындағы қозғаушы фактор және оқытудың шешуші компоненттерінің бірі. Мұғалім осындай мониторинг арқылы оқу процесін реттейді, барлық студенттердің материалды сәтті игеруін қамтамасыз етеді, сонымен қатар қажетті деңгейде жетістікке жетпеген тыңдаушылардың қажеттіліктерін зерттей отырып, оларға қосымша көмек көрсетеді. Бұл тұрғыда мұғалімдердің нақты іс-әрекетінің нәтижелері мұғалімнің оқу тиімділігінің нақты көрсеткіштеріне айналады.

Әдебиеттер:

1. Baldwin, T. T., & Ford, J. K. (1988). Transfer of training: A review and directions for future research (Передача обучения: обзор направления будущих исследований). *Personnel Review*, 26(3), 201-213.
2. Tennyson, R. D. (1999). Instructional development and ISD4 methodology (Развитие обучения и методологии ISD4). *Performance Improvement*, 38(6), 19-27.
3. Блэк П. и Уильям Д. «Черный ящик: что там внутри? Оценка знаний учащихся как способ повышения эффективности учебно-воспитательного процесса»
4. Век Х. Оценки и отметки. – М., 1984.
5. Воронцов А.Б. Некоторые подходы к вопросу контроля и оценки учебной деятельности учащихся. // Начальная школа. 1999.
6. Гузев В.В. Планирование результатов образования и образовательная технология. – М., 2001.
7. Формативное оценивание в начальной школе. Практическое пособие для учителя/ Сост. О. И. Дудкина, А. А. Буркитова, Р. Х. Шакиров. – Б.: «Билим», 2012. – 89 с.

*А.Д. Жақупова, Г.Г. Жусупбекова,
Кокшетауский университет им. Ш. Уалиханова*

ИННОВАЦИОННОСТЬ И ПРАКТИКООРИЕНТИРОВАННОСТЬ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ПРОГРАММ ВУЗА КАК ОСНОВА РАЗВИТИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ В КАЗАХСТАНЕ

Образование по праву считается дальнедействующим фактором в закладке фундамента роста образованного и конкурентоспособного общества, имеющего все возможные стратегии и перспективы развития и совершенствования. При этом оно требует постоянного обновления в учебно-методическом и научно-методологическом аспектах на основе внедрения эффективных научно-педагогических инновационных технологий. Современное образование, базирующееся на инновационных подходах, является не просто новацией, оно строится в процессе преобразования, интеграции и трансляции традиционных знаний, умений и навыков, поскольку методическое обеспечение актуализирующейся учебной деятельности педагога и обучаемого должно осуществляться в соответствии с переменами в жизни человека, среды и общества. Содержание образования в республике Казахстан ориентировано на гуманизацию и демократизацию обучения, обеспечивающее социальный заказ, который меняется в зависимости от потребности социально-экономической жизни общества в соответствии с уровнем научного знания и свободного развития личности [1; 2].

Кокшетауский университет им.Ш.Уалиханова ведет образовательную деятельность с 1962 года. Следующий год для нашего вуза является юбилейным. В преддверии юбилея, оглядываясь назад, подытоживая результаты деятельности университета, нужно отметить, что подготовка учителей для региона и страны в целом является приоритетным направлением деятельности вуза. Вуз постоянно работает над повышением качества подготовки педагогических кадров, над совершенствованием образовательного процесса, выполнением научных исследований в области образования.

На сегодняшний день в университете реализуется 43% образовательных программ (ОП) направления «Образование» из общего числа ОП. С 2012 года разработка ОП педагогического направления осуществляется совместно с работодателями – ведущими учителями и методистами школ города Кокшетау и Акмолинской области.

Особое внимание уделяется совершенствованию ОП. Все ОП имеют практикоориентированную направленность и разрабатываются на основе междисциплинарности, формирования исследовательских, цифровых компетенций, проектной деятельности и формирования индивидуальной траектории, а также с учетом международного опыта (с 2019 года реализуются проекты Unisen совместно с Университетом Небраска (США)).

В 2018 году в ОП педагогического профиля внесены значительные изменения в содержание дисциплин блока базовых (БД) и профилирующих (ПД) дисциплин. Работодателями предложены практикоориентированные дисциплины и увеличено количество кредитов на их освоение («Практикум по педагогике и психологии» – 6 кредитов; «Педагогическое мастерство» – 5 кредитов; «Проектная деятельность педагога» – 6 кредитов; «Инновационные имедиа технологии в образовании» – 6 кредитов и т.д.).

Введен ряд дисциплин:

интегрированных – «Методика преподавания литературы в школах с русским и нерусским языками обучения», «Методика преподавания русского языка в школах с русским и нерусским языками обучения», «Менеджмент и цифровизация образования», «Педагогическое мастерство», «Познание мира – пропедевтика исторических наук», «Психология обучения иностранным языкам», «Методика обучения функциональным стилям», «Практическая психология в деятельности социального педагога»;

инновационных – «Основы предпринимательства», «Основы робототехники», «Проектная деятельность и методика поиска научно-технической информации», «Основы ROS (Robot Operating System) Программирование в робототехнических симуляторах», «Технологии критериального оценивания», «Основы исследовательской проектной деятельности», «Инклюзивная компетентность социального педагога», «Сопровождение семьи в условиях инклюзивного образования»

и *практико-ориентированных* – «Практикум по педагогике и психологии», «Педагогическое мастерство», «Проектная деятельность педагога», «Инновационные и медиа технологии в образовании».

На постоянной основе обновляются действующие ОП, разрабатываются новые и инновационные ОП в соответствии с НРК и ОТРК, например, новые ОП «Социальный педагог и тьютор инклюзивного образования», «Социальный и ювенальный педагог», инновационные ОП 8D01502 – STEM образование в школе и вузе и др.

Новизна ОП состоит в обеспечении максимальной близости содержания учебного материала дисциплин ОП к будущей профессиональной деятельности выпускника. На основе трансдисциплинарности осуществляется переход от узкоспециализированных отраслевых квалификаций к ключевым компетенциям «активных знаний», «знаний в действии» и «Knowledge in Action!», т.е. способности и готовности выпускника вести определенную деятельность (научную, конструкторскую, расчетную, технологическую и т.д.), отвечающую высоким требованиям рынка труда. Дисциплинарные знания обучающихся должны быть полностью адаптированными к их совместному использованию в решении научно-исследовательских и практических проблем любой сложности. В этой связи на практических занятиях активно применяется проектный метод работы.

При проектировании рабочих программ педагогической практики и результатов обучения учитываются четыре обязательные компоненты педагогической практики: обучающая, воспитательная, учебно-исследовательская, профориентационная.

Подготовка учителей включает в себя получение педагогических и дидактических знаний, приобретение исследовательского и практического опыта. Однако компетентность заключается не только в получении профессиональной квалификации, но и в развитии личностно-профессиональных характеристик учителя, которые могут включать: нестандартное творческое мышление, способность принятия соответствующих решений, эффективное применение знаний в соответствии с ситуацией, стремление к самосовершенствованию [3, с. 232].

Неотъемлемой составляющей в профессиональной подготовке будущих учителей является педагогическая практика, где происходит формирование ключевых профессиональных качеств. Педагогическая практика в учебном процессе рассматривается как форма профессионального обучения. В организации практики выделяют образовательную, воспитательную и развивающую цели. Образовательная цель содействует развитию профессиональных знаний, их самостоятельному приобретению, формированию профессиональных умений студентов; развивающая цель содействует развитию педагогического мышления, педагогической направленности; воспитательная способствует формированию профессионально значимых качеств личности, навыков самообразования и самосовершенствования [4; 5].

В Кокшетауском университете им.Ш.Уалиханова для улучшения практической подготовки будущих учителей проводится целенаправленная методическая работа. Обновляются программы прохождения педагогической практики и базы практик, организовывается работа филиалов кафедр в школах.

Совместная работа университета с управлением образования Акмолинской области и школ с 2020 года реализуется через пилотный проект «Профессиональная адаптация участников образовательного процесса в условиях традиционной и дистанционной форм обучения», который будет действовать 5 лет. В рамках реализации данного проекта заключены меморандумы о сотрудничестве между университетом, Управлением образования Акмолинской области и Отделом образования г. Кокшетау. Разработаны программы сотрудничества с 4-мя школами города и 2-мя школами региона (СШ № 1, 3, 18, 19 (СШ № 19 как Ресурсный центр по инклюзивному образованию (КСО Акмолинской области)); Школа-гимназия № 9 г. Щучинска; Абайская средняя школа Зерендинского района (как МКШ)).

Целью проекта является формирование системы стратегического взаимодействия «Вуз-Школа» по актуальным вопросам педагогического образования в регионе, т.е. подготовка практико-ориентированных выпускников педагогических направлений и оказание методической и психологической поддержки участников учебной деятельности.

Основные задачи проекта – это:

- организация прохождения дополнительной практики, с целью совершенствования педагогической подготовки студентов;
- адаптация всех субъектов образовательного процесса к условиям дистанционного обучения;
- исследование, анализ, выявление факторов взаимодействия педагогов школ и университета;
- анализ педагогического опыта участников образовательного процесса;
- обеспечение психолого-педагогических условий взаимодействия «Вуз-Школа» по предлагаемым направлениям;
- разработка и внедрение в учебный процесс общеобразовательной школы дистанционных образовательных технологий;
- разработка научно-методических рекомендаций по трансляции педагогического опыта в регионе.

В рамках реализации проекта определены основные направления работы:

- 1) Профессиональная школа (Сквозная практика студентов 3-4 курсов (Вне кредитов ОП)).
- 2) Трёхязычное образование: проблемы и методы решения;
- 3) Инклюзивные практики в массовой школе: внедрение и развитие;
- 4) Внедрение STEM в дистанционное образовательное пространство;
- 5) Психолого-педагогическое сопровождение сотрудничества «вуз-школа»;
- 6) Технология работы с виртуальными лабораториями;
- 7) Проведение совместных научно-методических исследований.

Повышение актуальности педагогического образования – практических навыков студентов педагогических вузов в профессиональной жизни происходит из осознанного выбора профессии педагога студентами. В процессе обучения мы даем теоретические знания, развиваем профессиональные умения и навыки, формируем психологическую готовность к будущей профессии. Тесное взаимодействие с образовательными учреждениями в организации педагогических практик студентов способствует развитию практических навыков студентов педагогических вузов в профессиональной жизни. Именно во время ознакомления студентов с учебно-воспитательным процессом в общеобразовательных учебных заведениях происходит начало процесса адаптации студентов к будущей профессиональной деятельности.

Таким образом, в современных условиях глобализации и интеллектуализации общества, переосмотра парадигмы образования следует обратить внимание на важность профессионального опыта, формирования компетентности педагогов, их стремление к постоянному саморазвитию.

Литература:

1. Государственный общеобязательный стандарт высшего образования: утв. постановлением Правительства РК от 23 августа 2012 года №1080.
2. Кларин М. В. Инновации в мировой педагогике: обучение на основе исследования. – Рига: Эксперимент, 1995. – 176 с.
3. Крившенко Л.П., Вайндорф-Сысоева М.Е. Педагогика: учеб. // Л.П. Крившенко и др. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2006. – 432 с.
4. Пучков Н.П. Методическая работа в вузе: методические указания /Н.П. Пучков. – Тамбов: Изд-во ГОУ ВПО ТГТУ, 2010. – 32 с.
5. Мурзина С.А. Актуальные проблемы и направления развития педагогической практики // Вестник КазНПУ им.Абая. – Алматы. – 2016. <https://articlekz.com/article/19540> (дата посещения сайта 18.05.2021)

А.С. Изтелева

№89 IT мектеп лицейі, Бастауыш сынып мұғалімі, Шымкент қаласы

БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ МАҚСАТ ПЕН ИННОВАЦИЯЛЫҚ ӨЗГЕРІСТЕРДІҢ БАЙЛАНЫСЫ

Адам мен адамды теңестіретін білім. Сонымен қатар білім беру саласы мемлекеттің өркендеп дамуына тікелей әсер ететін, сол мемлекет азаматтарының бойына отаншылдық, елдік қасиеттерді қалыптастыратын, жарқын болашаққа жол ашатын, ғылым, инновация, экономика, өндіріс, кәсіпкерлік тәрізді маңызды бағыттарға серпін беретін бірден-бір қажетті сала.

Егемендігін алған әрбір ел ең алдымен білім беру жүйесін реформалауға, елдің ұлттық құндылықтары мен идеологиясы негізінде сапалы жүйе орнатуға тырысады. Бұл тұста біздің еліміз де аянып қалмады. Барынша білім беру жүйесін дамыту мақсатында бірнеше бағдарламалар мен тұжырымдамаларды қабылдады.

Кез келген елдегі қандай да бір үдеріс үнемі сол елдің заңнамалық құжаттарына, мемлекеттік бағдарламалар мен стратегиялық мақсаттарына негізделіп, үндестік тауып отыруы керек. 2020 – 2025 жылдарға арналған Қазақстан Республикасының білім және ғылымды дамытуға бағдарланған мемлекеттік бағдарламасы күшіне енгелі білім беру жүйесіне сапалы өзгерістер енгізу көзделіп отыр.

Білім мен ғылымды дамытуға арналған 2020 – 2025 жж. мемлекеттік бағдарлама мақсаты: тұлғаның бәсекеге қабілеттілігін қалыптастыруға жағдай туғызатын білім беру жүйесін құру мен елдің әлеуметтік-экономикалық дамуын қамтамасыз ететін ғылым болып тұр. Міндеттер қатарында әрине білім сапасын арттыру мен білім сапасын анықтайтын PISA, PIRLS, TIMSS сынды халықаралық зерттеулерде жоғары нәтиже көрсету де әлі күнге өзектілігін жоғалтқан жоқ.

Кез-келген сынақ өзіндік ереже және тапсырмаларымен ерекшеленеді. Сонымен қатар, әр жүйенің өзіндік әдістемесі мен заңдылықтары, ұстанымдары болады. Осы тұста алдымызға SMART жоспар құру қажеттілігі туып отыр. Яғни, SMART бұл:

S – Statement – нақтылық;

M – Measurable – өлшемділік;

A – Available – қолжетімділік;

R – Relevent – өзектілік;

T – Time-limites – уақытпен нақтылау.

Білім үздіксіз процесс. Адам баласы пайда болғалы бұл процесс толастамаған. Алайда, кез-келген процесстің уақытпен тура пропорционал жүйеде динамикалық өзгерістерге ұшырап отыратынын да естен шығармаған абзал.

Дәстүрлі жүйеде әр қайсымыз сабағымызды жоспарлаймыз. Алайда мақсат қаншалықты жаһандық мақсатқа сай. Біз білетін сауаттылық пен құзыреттіліктің түрлері де күн санап өзгеріп, дамып келеді. Білім беруде жетістікке жету моделі де өзгеріп білім, білік, қарым-қатынас пен құндылық негізінде құзыреттілікті қалыптастыра отырып іс-әрекетке бейімдеуге айналып отыр. Яғни, бәрімізге бегілі Білім-Білік-Дағды (ББД) моделіне толықтырулар енгізуіміз қажет. Сонымен қатар, біз білетін Функционалдық сауаттылық құрамындағы математикалық, оқу және жаратылыстану-ғылымилық сауаттылықтың қатары артып, жаңа қаржылық сауаттылық, жаһандық құзыреттілікпен, шығармашылық ойлаумен толықтырылып отыр.[1]

Функционалды сауатты адам, бұл – өмір сүру барысында меңгерген білім, білік, дағдыны максималды кең диапазонда іс-әрекет, қарым-қатынас және әлеуметтік қатынастағы міндеттерді шеше

білумен анықталады. Яғни, білім, білік, дағды арқылы өмірде кез-келген тығырықтан жол таба білуі, мәселені шеше білуі, міндеттерін атқара білуі.

Сәйкесінше, математикалық сауаттылық, оқу сауаттылығы, жаратылыстану сауаттылығы, қаржылық сауаттылық, жаһандық құзыреттілік пен шығармашылық ойлау, пәндік білім мен тапсырмалардың өмірмен байланысы, өмірлік дағдыларды қалыптастыра алуы деңгейімен анықталмақ.

"Инновация" ұғымын қарастырсақ, ғалымдардың көбі оған әртүрлі анықтамалар берген. Мысалы, Э.Раджерс инновацияны былайша түсіндіреді: "Инновация-нақтылы бір адамға жаңа болып табылатын идея".[2] Майлс "Инновация – арнайы жаңа өзгеріс. Біз одан жүйелі міндеттеріміздің жүзеге асуын, шешімдерін күтеміз»,-дейді. Инновациялық құбылыстар білім беру саласында өткен ғасырдың сексенінші жылдарында кеңінен тарала бастады. Әдетте инновация бірнеше өзекті мәселелердің түйіскен жерінде пайда болады да, берік емес, ашылған уақытынан бірінші қолданған уақытымен анықталатын жаңа идея. Қазақстанда ең алғаш «Инновация» ұғымына қазақ тілінде анықтама берген ғалым Немеребай Нұрахметов. Ол «Инновация, инновациялық үрдіс деп отырғанымыз – білім беру мекемелерінің жаңалықтарды жасау, меңгеру, қолдану және таратуға байланысты бір бөлек қызметі» деген анықтаманы ұсынады.[3] Н.Нұрахметов «Инновация» білімнің мазмұнында, әдістемеде, технологияда, оқу-тәрбие жұмысын ұйымдастыруда, мектеп жүйесін басқаруда көрініс табады деп қарастырып, өзінің жіктемесінде инновацияны, қайта жаңарту кеңістігін бірнеше түрге бөледі: жеке түрі (жеке – дара, бір-бірімен байланыспаған); модульдік түрі (жеке – дара кешені, бір-бірімен байланысқан); жүйелі түрі (мектепті толық қамтитын). Қазіргі кезде егемен елімізде білім берудің жаңа жүйесі жасалып, әлемдік білім беру кеңістігіне еруге бағыт алуда. Бұл оқу-тәрбие үрдісіндегі елеулі өзгерістерге байланысты болып отыр. Себебі, білім беру парадигмасы өзгерді, білім берудің мазмұны жаңарып, жаңа көзқарас, жаңаша қарым-қатынас пайда болуда. Келер ұрпаққа қоғам талабына сай тәрбие мен білім беруде мұғалімдердің инновациялық іс-әрекетінің ғылыми-педагогикалық негіздерін меңгеруі маңызды мәселелердің бірі. түрде жаңа мақсатты шешуге бағытталады, педагогикалық құбылысты үздіксіз жаңғыртуға жетелейді. Масырова Р. Линчевская Т -" Жаңару "дегенімізді былай деп түсіндіреді:" Жаңару – белгілі бір адам үшін әділ түрде жаңа ма, әлде ескі ме оған байланысты Ғылым мен техниканың жедел дамыған, ақпараттық мәліметтер ағыны күшейген заманда ақыл-ой мүмкіндігін қалыптастырып, адамның қабілетін, талантын дамыту білім беру мекемелерінің басты міндеті болып отыр. Ол бүгінгі білім беру кеңістігіндегі ауадай қажет жаңару оқытушының қажымас ізденімпаздығы мен шығармашылық жемісімен келмек. Сондықтан да әрбір оқушының қабілетіне қарай білім беруді, оны дербестікке, ізденімпаздыққа, шығармашылыққа тәрбиелеуді жүзеге асыратын жаңартылған педагогикалық технологияны меңгеруге үлкен бетбұрыс жасалуы қажет. Өйткені мемлекеттік білім стандарты деңгейінде оқу үрдісін ұйымдастыру жаңа педагогикалық технологияны ендіруді міндеттейді. Білім беру саласы қызметкерлерінің алдына қойылып отырған міндеттердің бірі – оқытудың әдіс тәсілдерін үнемі жетілдіріп отыру және қазіргі заманғы педагогикалық технологияларды меңгеру. Қазіргі таңда оқытушылар инновациялық және интерактивтік әдістемелерін сабақ барысында пайдалана отырып сабақтың сапалы әрі қызықты өтуіне ықпалын тигізуде.

Инновация дегеніміз – білім, тәрбие жұмысына жаңалық енгізу, яғни, жаңа әдістемелік амал – тәсілдерді, құрал-жабдықтарды, жаңа концепцияларды жасап, оларды қолдану деп анықталған. Бүгінгі таңда біздің міндетіміз – оқушыны жеке тұлға ретінде дамыту үшін, жұмысымызды жаңашаландыру – жаңа технологияны енгізу. Бұл ұғым біздің өмірімізге берік еніп келеді, дегенмен оның мән-мағынасы туралы пікірлер сан алуан.[4]

Қорыта келе айтарым, педагогтар оқытып отырған материалды осы мақсатты көздей отырып жеткізсе, оқушы бойында білім, білік, дағдыны өмірде қолдана білуге, ақпаратты түрлендіре білу, дамыта алу, толықтыру сынды функцияларды атқара алатын деңгейге жетсе, біздің елдегі білім беру жүйесінің мазмұны сапалы өзгеріске ұшырар еді.

Әдебиеттер:

1. Отечественная и зарубежная педагогика, ISSN 2224-0772, 2019. Т.1, №4 (61)
2. Раджерс Э. Инновация туралы түсінік. – // Қазақстан мектебі, № 4, 2006 год.
3. Қабдықайыров Қ. Инновациялық технологияларды диагностикалау. -. А, 2004.
4. Жүнісбек Ә. Жаңа технология негізі – сапалы білім. – // Қазақстан мектебі, № 4, 2008.

*К.С. Казанбаева, С.Б. Турахонова,
«Б. Нұрлыбеков атындағы жалпы орта мектебі» КММ,
Түркістан облысы, Ордабасы ауданы, Шұбарсу ауылы*

ЖАҒАНДАНУ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ӘЛЕМДІК БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕЛЕРІНІҢ ИНТЕГРАЦИЯСЫ

Елбасының «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты бағдарламалық мақаласы іргелі істерге қозғау салды. Ұлттың қайнар бұлағынан бастау алатын ұлттық дәстүрлерімізді ардақтауға, тарихи тұлғаларымызды, қасиетті жерлерімізді қастерлеуге, туған жердің қадір-қасиетін бағамдауға кеңінен жол ашты.

«Біз жаңғыру жолында бабалардан мирас болып, қанымызға сіңген, бүгінде тамырымызда бүлкілдеп жатқан ізгі қасиеттерді қайта түлетуіміз керек» [1] деген болатын Мемлекет басшысы өзінің мақаласында. Рухани жаңғырудың негізгі мазмұны да осыдан бастау алады. Рухымызды асқақтататын ізгі қасиеттерді заман талабына сай жаңғырту арқылы өркениет көшіне ілесіп, бәсекелестік кезінде Қазақ елінің дәрежесі биік болуына үлес қосамыз.

Қазақстанның алдына қойып отырған міндеті әлемдегі алдыңғы қатарлы 30 елдің қатарынан көріну болса, әрине, ол үшін әрбір қазақстандық бәсекеге қабілетті болуы тиіс.

Демек, қазіргі ғылыми-техникалық жаңару мен даму жағдайы адамның интеллектуалдық күш-жігерін, саналы іс-әрекеті мен жоғары дәрежедегі ізденімпаздығын талап етеді. Осыған орай, еліміздегі білім беру жүйесінің басты міндеті – әлемдік бәсекелестікке қабілетті білім беру жүйесін құру, жоғары сапалы білім беру, оны жеке тұлғаның, қоғамның және мемлекеттің бүгінгі және келешектегі сұраныстарына сәйкестендіру болып табылады.

Елбасының «Болашақта ұлттың табысты болуы оның табиғи байлығымен емес, адамдарының бәсекелік қабілетімен айқындалады. Сондықтан, әрбір қазақстандық, сол арқылы тұтас ұлт ХХІ ғасырға лайықты қасиеттерге ие болуы керек. Мысалы, компьютерлік сауаттылық, шет тілдерін білу, мәдени ашықтық сияқты факторлар әркімнің алға басуына сөзсіз қажетті алғышарттардың санатында» деп айтатыны да сондықтан. Бұлар әсіресе өскелең ұрпақтың бойына сіңіріп, қабілет-қарымын ұштай түсетін қасиеттердің бірегейі болмақшы. Яғни болашақ жастардың компьютерді еркін меңгеруі, шет тілдерін игеруі олардың бәсекеге қабілеттілігін арттыра түседі. Өрі олардың кез келген салада өздерінің шетелдік замандастарымен интеллектуалдық тұрғыда білім жарысында оқ бойы озық болуына, рухани тұрғыда пайым-парасатының жоғары болуына мүмкіндік береді.

Рухани жаңғыру қазіргі таңда ақпарат әлемімен тікелей байланысты деп айтар едік. Ақпараттық технологиялардың қарқынды дамуының нәтижесінде әлемде ақпараттық сауаттылық, ақпараттық мәдениет, медиамәдениет сияқты ұғымдар пайда болды. Бұл ұғымдардың қай-қайсысы да медиабілімді жүзеге асыру арқылығылыми айналымға ендірілді. Жалпы медиабілімнің басты мақсаты – жаңа ұрпақты қазіргі ақпараттық заманның жағдайында өмір сүруге, әртүрлі ақпараттарды қабылдай және түсіне білуге дайындау деп тұжырымдауға болады. Демек, медиабілім жастар мен жасөспірімдерге бұқаралық ақпарат құралдарының мүмкіндіктерін дұрыс пайдалануды үйретуді мақсат ететін педагогиканың ерекше бөлігі болып табылады. Яғни медиабілім негізінде тұлғаның ақпаратпен мәдени қарым-қатынас орната алу қабілеті мен медиамәтінді талдау іскерлігі қалыптасады. Ақпараттық заманда өскелең ұрпақ ақпаратты тек қана қабылдап немесе оны талдаушы ғана емес, ол, сонымен қатар ақпаратты белсенді түрде жасаушы болып есептеледі.

Ақпараттық және компьютерлік технологиялардың кеңінен өріс алуы қоғам мен адамдарға тек жақсы жағынан ғана емес, жағымсыз жағынан да әсерін тигізді. Өз заманында М.Маклюэн: «Шын мәнінде сауатты болуы үшін медиа әлемінде сауатты болуы қажет» [2] деген болатын. Әйгілі канадалық әлеуметтанушының сөзі бүгінде өзінің растығын көрсетті. Медиабілім беру, оның мәні мен ерекшеліктері педагогика, психология, журналистика және әлеуметтану салалары үшін ең бір пікірталасты мәселелерге айналды.

ХХІ ғасыр түрлі ақпараттардың бұқаралық ақпарат құралдары арқылы ешқандай кедергісіз тасымалданып жатқан уақыты. Бұл ақпараттардың екі жағы бар: бірі жастардың интеллектуалдық ой-өрісін көтеруге, білімін шыңдауға әсерін тигізсе, енді бірі керісінше жастардың тәрбиесіне кері ықпал етіп, тіпті олардың физиологиялық және психологиялық дамуын тежеп отыр. Бүгінгі күнде теледидар мен ғаламторға тәуелді жастар пайда болып, соның негізінде «виртуалды әлем» деген түсінік те енді. Шет елдерде шығарылған арзанқол дүниелер, сериалдар мен мульттоптамалар, ойындық аппараттардың теріс ықпалы жеткіншіктер мен жасөспірімдердің тәрбиесінен көрініс тауып отыр.

Ақпаратты дұрыс саралай білмегендіктен, қажетті ақпаратты дұрыс таңдамағандықтан да жастарымыз батыстық менталитетке еліктеп, қазақы болмысымыз бен ұлттық тәлім-тәрбиемізден алшақтап бара жатыр. Мұның барлығы бізге тосқауылсыз ағылып келіп жатқан ақпараттың әсері.

Бұқаралық ақпарат құралдарына еркіндік берілген қоғамда ақпараттың қажеттісін алу мен оны тиімді пайдаланудың өзіндік қиындықтары болатындығы сөзсіз. Зиянды ақпараттар әсіресе, толық қалыптасып үлгермеген, ақпараттық мәдениеті қалыптаспаған жастар мен жасөспірімдердің санасы мен тәрбиесіне кері әсерін тигізеді. Яғни, медианың адам өміріне, әсіресе жасөспірімдер мен жастардың өміріне ықпал ету мүмкіндігі күннен-күнге артып келеді. Бүгінгі жаһандану заманында ақпаратты кедергісіз алатын қоғамның орнауы заңдылық деп танылса, екінші жағынан жастарды ақпарат тасқынының кейбір кері ықпалдарынан сақтандыру керектігі де ақиқат. Әрбір тұлға қоғамда қалыптасқан барлық ақпараттық ресурстарды қолдана білумен қатар, олардың қажеттісін таңдай алу қабілетін игеруі қажет. Сондықтан, бүкіл әлемде орын алып отырған әлеуметтік өзгерістер мен ақпарат тасқыны түрлі медиаресурстарды пайдалануда дәстүрлі түрде қалыптасқан жүйелерді, оқыту әдістері мен технологияларын қайта қарастыруды талап етіп отыр.

Елбасы «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты мақаласында «Табысты болудың ең іргелі, басты факторы білім екенін әркім терең түсінуі керек. Жастарымыз басымдық беретін межелердің қатарында білім әрдайым бірінші орында тұруы шарт. Себебі, құндылықтар жүйесінде білімді бәрінен биік қоятын ұлт қана табысқа жетеді» [1] деген болатын. Осы тұрғыдан алғанда, білім беру де мәдениеттің бір бөлігі ретінде жаһандық ақпараттандыру үрдісін сезінуде. Медиабілімнің маңыздылығын зерттеуші ғалымдардың пайымдауынша, ақпараттық қоғамның дамуы классикалық білім беру парадигмасының орнын басып отырған жаңашыл білім беру парадигманың қалыптасуымен байланысты. Оның негізінде білім беру арқылы тұлғаның дамуы жатыр. Жаңа білім беру парадигмасында студент педагогикалық ықпал ету объектісі емес, оқу үрдісін ұйымдастырудың жаңа формалары арқылы қарапайым репродукциядан тыс оқытушымен диалогқа түсетін таным іс-әрекетінің белсенді субъектісі болып табылады.

Болашақ маманның бәсекелестікке бейімділігі оның жинаған білім қорымен ғана өлшенбейді, алған білімін өмір сүрудің, өзін-өзі дәлелдеудің, сындарлы қасиеттерін дамыта отырып, өзгелермен тіл табыса әрекет етудің құралы ретінде қолдана білуінен көрінеді.

Олай болса, заман талабына сай болу үшін кез келген адам белгілі көлемдегі білімге ие болып қана қоймай, сонымен қатар өздігінен білім ала білуі маңызды: қажетті ақпаратты іздеп, таба білу, ол үшін түрлі дереккөздерін пайдалана біліп, яғни өзін үздіксіз дамытып отыруы қажет. Ал бұл, «жаңа технологиялардың ағыны алып келетін өзгерістердің бәріне дайын болу деген сөз». Олай болса, білім беруді ақпараттандыруға қатысты дүниетанымдық және әдістемелік ұстанымдарды қайта қарастыру көкейкесті мәселелердің қатарында. Өйткені, қоғамда кәсіби мәселелерді өз бетімен шеше алатын, өзінің кәсіби бағыты бойынша үздіксіз білім алуға қабілетті, ақпараттық технологиялар, бұқаралық коммуникация салаларында жеткілікті дәрежеде білімге ие мамандарға қажеттілік туындап отыр. Сондықтан, медиабілім мәселесі түрлі ғылымдар тарапынан жан-жақты және кешенді түрде қарастырылуы қажет [3].

Заманауи талаптарға сәйкес, медиабілімді базалық білім беруде әрбір оқу пәнімен кіріктіру – медиабілім берудегі мақсатқа жетудің бір жолы болып табылады. Демек, әртүрлі медиабілім беру міндеттерін шешу мақсатында медианың дидактикалық және тәрбиелік әлеуетін толыққанды түрде қолдана отырып, «сыртқы» ақпараттық ағымдар мен оқу пәні арасындағы ортақ аспектілерді іздестіру қажет. Бүгінгі күні аталған өзекті мәселелердің бірқатары жоғары оқу орындарында «Медиапедагогика» арнайы курсының ендіру нәтижесінде өз шешімін табуда.

Бәсекеге қабілеттіліктің бастауында сапалы білім алу тұратыны белгілі. Жастар уақыт сұранысына жауап беретіндей білімді болу тиіс. Технологиялардың қарқынды дамыған заманында күн сайынғы өзгерістер жастардан жаңашылдықты талап етумен қатар, уақыт жылдамдығына ілесіп білім сапасын да жедел толықтырып отыруды қажет етеді. Мемлекет басшысы Нұрсұлтан Назарбаевтың айтқанындай, табысты болудың ең іргелі, басты факторы білім екенін әркім терең түсінуі керек. Жастарымыз басымдық беретін межелердің қатарында білім әрдайым бірінші орында тұруы шарт. Себебі, құндылықтар жүйесінде білімді бәрінен биік қоятын ұлт қана табысқа жетеді.

Қазіргі таңда әлемдегі педагогикалық білімді жаңғырту үрдісі орта білім мазмұнын жаңартумен және педагогикалық кадрларды даярлаумен қоса жүргізілуде. Педагогикалық білімді дамытудың негізгі бағыттары педагог мәртебесі және кадрлық әлеуетті арттыру болып табылады. Осыған байланысты Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2016 – 2019 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында [1] Педагог кәсіби стандартын [2] әзірлеу қарастырылған.

Демек, болашақ педагогтарды даярлау мәселесі қазіргі таңда ең өзекті тақырыптардың бірі. Бүгінгі күні бүкіл әлемде мемлекеттер жас ұрпаққа сыннан өткен әрі сенімді құндылықтар жиынтығын ұсынуға тырысуда. Жас ұрпақты әлеуметтендіру процесі – оларды қоғамдық пайдалы өмірге тартудың басты тетігі. Қоғамдық дамуға жас ұрпақтың қатысу мәселесі – ел дамуының қарқыны, оның сипаты мен сапасының мәселесі. Барлық кезеңдегі кез-келген қоғамдағыдай, қазақстандық жастардың көкейкесті проблемаларының бірі – сапалы білім алу мен қоғамда табысты әлеуметтену болып табылады. Осыған орай білім беру процесін жаңаша ұйымдастыру оның философиялық, психология-педагогикалық негіздерін, теориясы мен тәжірибесін тереңірек қайта қарауды қажет етеді. Бүгінгі философтар мен педагог – ғалымдар білім беру саласында жаңа оқыту технологиялары мен әдістерін енгізумен ғана шектелмей, білім берудегі дүниетанымдық ұстанымдарды қайта қарау, рухани-адамгершілік, әлеуметтік құндылықтарға бетбұрыс жасау қажеттігін дәлелдеуде. Осы тұста «жаңа қоғам педагогының» кәсіптік жетілуі мен дамуы тұрғысында көп мәселелер қарастырылуы қалыпты жағдай. Соның ішінде әлеуметтік педагогтың білім беру жүйесіндегі алатын орны ерекше. Әлеуметтік педагог – ол тәрбиеші, сынып жетекшісі, немесе тәлімгер емес, ол белгілі бір нормадағы қызметті үйлестіруші. Негізгі қызметі – адамды өмірге, қоғамға бейімдеу. Мектептегі әлеуметтік педагогтың басты мақсаты – оқушының әлеуметпен жан-жақты қарым-қатынас ортасын құру. Әлеуметтік педагогтардың негізгі жұмыс нысаны оқушылар. Ол-әртүрлі әлеуметтік-мәдени орталардағы балалармен тәрбие жұмысын ұйымдастыратын маман, жеке тұлғамен оны қоршаған шағын ортаның психологиялық және әлеуметтік-педагогикалық ерекшеліктерін зерттейді, оқушылармен тәрбиеленушілердің қызығушылықтары мен мұқтаждықтарын, мінез-құлқындағы ауытқушылықтарын, шиеленісті жағдайларды анықтайды және уақтылы көмек көрсетеді, жеке тұлға мен білім беру мекемесінің, отбасының, ортаның билік органының арасында делдал ретінде әрекет етеді; оқушылардың құқықтары мен бостандықтарының жүзеге асуына ыңғайлы және қауіпсіз жағдай құрады; олардың өмірі мен денсаулығын қорғауға, жалпыға білім берудің орындалуына, салауатты өмір салтын насихаттауға көмектеседі; балалардың таланттарын дамыту үшін оларға жағдай жасайды [3].

Әдебиеттер:

1. Захаров Н.Н. Взаимопомощь социальной, трудовой и профессиональной ориентации// Теория и практика профориентационной работы с молодежью. – Пермь: 1979. – С. 19-29.
2. Бабушкин Г.Д. Личностные профессиональные ценности как информационная основа профориентации//Вопросы психологии №5,1985. – С.94-96.
3. Основы педагогического мастерства// Под ред. И. А.Зязюна. – М.: Просвещение, 1989. – 301 с.

А.Е. Касенова,
к.п.н., член-корреспондент АПН Казахстана, директор Института переподготовки и повышения
квалификации «Жаңғыру»

ИНТЕГРАЦИЯ ОБРАЗОВАНИЯ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Развитие Казахстана в конце XX века и в начале XXI века осуществляются в условиях глобализации. Глобализация – согласно терминологии ООН, – это расширение глобальных связей, организации социальной жизни в глобальном масштабе и рост глобального сознания. [1]. Действительно, одним из важнейших процессов, оказывающих значительное влияние на все направления развития человечества стала глобализация. Глобализация затрагивает все области общественной жизни включая экономику, политику, международные отношения, культуру и др. Во всех этих сферах наблюдается процесс усиления взаимозависимости и взаимовлияния. Ни одна область в современном мире не может оставаться в стороне от глобализации.

Не обошла она стороной, естественно, и образование. Одним из самых главных элементов глобализации образования можно считать информатизацию общества, которая характеризуется бурным развитием компьютерных информационных технологий. Благодаря современным информационным технологиям образовательный процесс начал принимать качественно новые формы. Процесс глобализации открыл широчайшие перспективы для всех обучающихся, которые имеют возможность получать в режиме онлайн любую информацию, дистанционно участвовать в конференциях, вебинарах, использо-

вать книги мировых библиотек, материалы лучших научных статей. Интернет стал одним из важнейших ресурсов в получении информации для школьников, учителей, студентов, преподавателей, а также для широкого круга лиц, желающих сменить профессию или получить дополнительное образование в той или иной сфере.

Сегодня можно получить образование дистанционно. Находясь дома, в другом городе, в другой стране, можно прослушать интересные лекции, наблюдать за мастер-классами, видеозанятиями. Кроме того, с помощью интернета стало возможным получение образования людьми, которые по состоянию здоровья не могут посещать учебные заведения. Новые технологии дают возможность решить и такую важную проблему, как визуализация, наглядность в процессе обучения. Графики, диаграммы, схемы, таблицы, рисунки, динамика спада или развития какого-либо процесса – такая наглядность позволяет лучше усвоить учебный материал, она стала востребованной частью не только Интернета, но и учебных программ, представленных на CD. Интернет и иные новые технологии позволяют сделать процесс образования непрерывным. Человек, получивший образование, пополняет свой запас знаний фактически на протяжении всей своей дальнейшей жизни [2].

Современные информационные и коммуникационные технологии стали основной частью глобальной системы, которая интенсивно внедряется в повседневную жизнь каждого человека. В результате во всем мире резко возрастает образовательный уровень, интеллект вытесняет материальное производство, технологические инновации выходят на передний план. Каждый из нас это ощущает в повседневной жизни. Интернет, телекоммуникация перестроили привычный образ жизни человека. И эти ключевые характеристики современного мира стали полностью зависеть от образования самого человека. Образование в эпоху глобализации формирует высокие доходы, хотя стоимость самого обучения тоже растет с каждым днем. Однако эти затраты потом окупают себя. Поэтому повышаются требования к уровню образования.

Глобализация образования в ракурсе нашей республики зависит от эффективной образовательной политики государства. Для этого, прежде всего, решаются вопросы финансирования образования и эффективного использования денежных средств. Для использования всех преимуществ глобальной информационной сети Казахстан создает компьютерные кабинеты в учебных заведениях, сельские образовательные учреждения подключает к интернету, обучает пользователей. Разрабатываются общенациональные программы по переподготовке и повышению квалификации специалистов всех отраслей.

Другой важный момент развития глобализации и ее влияния на образование связан с тем, что глобализация в буквальном смысле открывает национальные границы государств, сделав доступным получение образования в другой стране. В настоящее время крупнейшие вузы мира обучают большое количество иностранных студентов. Развивая международное сотрудничество, высшие и средние учебные заведения предусматривают обмен обучающимися и преподавателями.

Активное внедрение процесса глобализации в образовательный процесс связано не только с положительными моментами, но и имеет ряд серьезных проблем, которые существенно осложняют интеграцию стран в мировое образовательное пространство.

К таким проблемам глобализации образования можно отнести языковой барьер. Большая часть студентов вузов не владеет иностранными языками. Вследствие этого студенты не могут участвовать в конференциях, проводимых на иностранном языке; получение информации из иностранных источников является для некоторой части студенчества весьма проблематичным; обучающиеся не могут публиковать свои работы.

Обучающийся и преподаватель должны владеть компьютерной грамотностью на высоком уровне. Человек, не умеющий работать с компьютером, становится фактически отрезанным от новых глобальных возможностей образования.

Существует еще одна проблема глобализации образования, о которой все чаще говорят физиологи и врачи. Интенсификация образования, использование компьютера влекут за собой проблемы, связанные со здоровьем. Особенно значимым данный фактор является для школьников.

Следующий аспект опасения связи образования и глобализационных процессов проявляется в том, что в развивающихся странах или отдельных регионах высокообразованный человек зачастую не может найти должного применения своим знаниям и умениям. Это приводит к тому, что человек пытается найти работу не в своей стране, а в другом городе или государстве. Следствием этого является такая проблема, «как миграция сформировавшихся ученых и высококвалифицированной рабочей силы, так и в массовом невозвращении студентов в свои родные страны и города после учебы в лучших университетских центрах мира». В результате наблюдается феномен, известный как «утечка мозгов».

Такая тенденция приведет к долгосрочному закреплению неравенства между развитыми и всеми остальными странами, поскольку выигрывают в этой конкурентной борьбе за специалиста чаще те социумы, которые могут предложить наилучшие условия для деятельности специалиста. Отток специалистов из любой отрасли экономики, потеря лучших перспективных студентов крайне негативно скажутся на экономике страны. К сожалению, данная проблема не теряет своей актуальности для многих стран мира, в частности, и для Казахстана.

Другим явным риском глобализации представляется разрушение достижений национальной образовательной системы. Печальная тенденция действительно наблюдается в эволюции современного казахстанского среднего и высшего образования. Отказавшись от формирования целостной картины мира у выпускника школы и вуза, мы готовим «квалифицированного потребителя», могущего работать преимущественно по инструкциям, но не способного мыслить творчески [3].

В настоящее время перед Казахстаном стоит задача формирования системы образования, которая воспроизводит бы культурный и интеллектуальный потенциал, способный вывести общество из кризиса и придать ему необходимый запас прочности для вхождения в общемировое пространство, в том числе и образовательное.

Международное сотрудничество в области образования в условиях глобализации осуществляет абсолютное большинство современных государств, в том числе и наша страна. В настоящее время Казахстаном подписаны соглашения о сотрудничестве более чем с 50 странами ближнего, дальнего зарубежья и международными организациями.

Таким образом, глобализация образования, нашедшая отражение в создании единого образовательного пространства, нацелена не на создание противоречий в существующих образовательных системах, а на координацию их действий.

В заключение хочется отметить, что хотя процесс глобализации трудный и противоречивый, тем не менее необратимый, и образовательное пространство стран Содружества неизбежно должно интегрироваться в мировое образовательное пространство. Диалектический принцип, который здесь важно реализовать, состоит в том, что отрицание старого новым необходимо осуществить не через уничтожение, как это нередко бывало на постсоветском пространстве, а через преемственность, через внедрение инноваций с опорой на традиционные методы обучения и воспитания.

Литература:

1. Арыстанбекова А.Х. Глобализация. – Алматы: Дайк-Пресс, 2007.-280 с.
2. Макулова Р.К. Проблемы современной системы образования в условиях глобализации. // <https://www.sgu.ru/sites/default/files/conf/files/2019-03>
3. Глобалистика. Международный энциклопедический словарь. М.; СПб.; Нью-Йорк. 2006. – 256 с.

С.Т. Каненова,

*«Ордабасы ауданының адами әлеуметті дамыту бөлімі» мемлекеттік мекемесінің
«Б. Нұрлыбеков атындағы жалпы орта мектебі» КММ*

ҚАЗАҚСТАННЫҢ БІЛІМ БЕРУ САЯСАТЫНЫҢ ӘЛЕМДІК КЕҢІСТІКТЕ ИНТЕГРАЦИЯЛАНУЫ

Қазіргі ақпараттық қоғамда жаһандану жағдайында білім оның іргелі негізіне айналуға. Білім беру жүйесін жетілдіру – бұл экономиканы, мәдениетті, технологияны, әлеуметтік саланы дамытудың стратегиялық ресурстарының бірі, елдің бәсекеге қабілеттілігін анықтайтын негізгі элементтердің бірі. Қазақстан Республикасының тұңғыш президенті Н.Ә. Назарбаев білім «біздің дамуымыздың шешуші факторына айналады» және «ұлттық басымдықтар санатынан білім беру әлемдік басымдықтар санатына көшуде» деп атап өтті.

Қазақстанның білім беру саясаты әлемдік кеңістікке интеграциялануға бағытталған. «Қазақстан Республикасының 2010 жылға дейінгі стратегиялық даму жоспарында» «келесі онжылдықтың мақсаты – бір жағынан, адамның прогрессивті дамуын қамтамасыз ететін және ұлттық білім беру жүйесінің интеграциясын қамтамасыз ететін біртұтас ұлттық білім жүйесін құру».

Қоғамның қазіргі даму кезеңіндегі білім беру бір-біріне қайшы күйде. Бұл көбіне қоғамды жаһандану және ақпараттандыру процестеріне байланысты. Бір жағынан, білім адам қызметінің маңызды салаларының біріне айналды, осы саладағы орасан зор жетістіктер өткен ғасырға тән орасан зор әлеуметтік, ғылыми-техникалық қайта құрулардың негізін қалады. Екінші жағынан, білім беру

саласының кеңеюі және оның мәртебесінің өзгеруі осы саладағы мәселелердің шиеленісуімен қатар жүреді. Сондықтан бүгінгі таңда білім беруді дамытудың философиялық, стратегиялық проблемаларына қатысты ең маңызды анықтамалық және болжамдық тұжырымдарды ғылыми және ұйымдастырушылық тұрғыдан талқылау өте маңызды. Дәл осы мәселелерді шешуде білім берудің құндылықтары мен мақсаттарының мәнін түсіну, білім беру болашақта жұмыс істейтін әлеуметтік және табиғи ортаның даму тенденцияларына, атап айтсақ, тұлғаның рухани, адамгершілік басымдықтары, қоғамның ақыл-ой және мәдени кеңістігі туралы білім беру жүйесіне ықпал етудің нақты мүмкіндіктеріне байланысты болады.

Жаһандану – бұл дүниежүзілік экономикалық, саяси және мәдени интеграция мен бірігу процесі.

Тұтастай алғанда қазіргі әлемнің жаңа шындықтары, жаһандану және қазіргі өркениеттің әмбебаптануы білім беру жүйесінің жұмыс істеуі мен дамуында жаңа міндеттер қойып, жаңа қайшылықтарды тудырады. Қоғамдық өмірдің барлық салаларының өзгеруі білім беру саясатындағы елеулі өзгерістерді болжайды, оның бірі ұлттық білім беру жүйелерін сақтауға және дамытуға ұмтылу және өз ұлты, халқы және этносы үшін планетарлық адамзат қауымдастығына ауыртпалықсыз кіруді қамтамасыз ету. Бұл мәселенің ғылыми және теориялық аспектісі де, соңына дейін шешілмеген, сонымен бірге практикалық маңызы да зор. Білім беру жүйесін реформалаудағы қозғалыс бағытын таңдау адамзаттың білім берудің ғаламдық әмбебап функциясы мен оның басқа этномәдени мұраны беру және ұлттық бірегейлікті сақтау тетігі ретіндегі басқа қызметі арасындағы қайшылықты түсінуге байланысты болмақ.

Интеграцияның үш қағидаты білім беруді өзінің іргелі қатынастарында оңтайлы түрде анықтайды: интеграция мен дифференциация бірлігі принципі білім берудің өзін-өзі ұйымдастыру тәсілін білдіреді; антропоцентризм принципі интегралды білім беру жүйесінде оқушы мен оқытушының позициясын анықтайды; сайып келгенде, мәдени сәйкестік принципі білім берудің оның мәдени ортасымен байланысын сипаттайды. Осылайша, мен білім беруді ұйымдастырудың үш негізгі аспектісін бекітемін: ішкі, адами, сыртқы.

Жаһандану процесі белгілі бір ұйымдастырушылық-әдістемелік шараларды ғана емес, сонымен қатар білім беру процесіне қатысушылардың барлығының санасын тиісті түрде қайта құруды қажет ететін ұлттық білім беру жүйелеріне үлкен әсер етеді. Дүниежүзілік сауда ұйымына кіретін елдер жағдайындағы білім беру саласындағы коммерциализация, білім беру мекемелерінің жұмысы байыпты талдауды және теңдестірілген шешімдерді қажет етеді, ал ұлттық білім беру жүйелері, ғылым саласы сияқты, өзінің еңбегі мен әлемдік нарықтағы бәсекеге қабілеттілігін жоғалтпауы керек.

Болон процесі ажырамас бөлігі болып табылатын әлемдік және еуропалық білім кеңістігін құру әрекеттері білім беру саласындағы жаһанданудың маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Сонымен қатар, қазіргі заманғы ақпараттық қоғамда жоғары сапалы білім беруді қамтамасыз ету – бұл әлемдік ақпараттық ресурстарға қол жетімділікті, виртуалды академиялық ұтқырлықты, оқу бағдарламаларын біріздендіруді және әлемдік білім беру кеңістігін құрудың негізгі мақсаттарының бірі және қажетті шарттарының бірі болып табылатын бұл – оқыту технологиялары, қашықтықтан технологияларды кеңінен қолдану. білім беру және т.б.

Жаһандану білім мен ғылымға ықтималдық жағымды салдарлардан кем емес мынадай тәуекелге алып келеді:

- 1) жаһандану жедел қарым-қатынастың жаңа құралдарының пайда болуына байланысты білім мен ғылымның бірқатар мәселелерін тудырады;
- 2) жаһандану – бұл жаңа ережелермен пайда болған жаңа білім беру жүйесі;
- 3) дәстүрлі білім беру және ғылыми ұйымдар белгіленген иерархиялық құрылымға сәйкес келмейтін жаңадан құрылған мекемелердің қиындықтарына қарсы тұруға мәжбүр, ал құзыреттілік пен беделді жаңаша түсіну әрдайым академиялық білімге негізделмейді;
- 4) жаһандану білім беру процесінде орасан зор өзгерістермен қатар жүреді және осыған байланысты мамандандырылған білім беру мекемелерінің белгілі бір ымырасы бар.

Өркениеттері дамыған және дамушы елдер арасындағы қарым-қатынас бірінші кезектегі жағдайда әртүрлі мемлекеттердің тарих, география, әлеуметтік ғылымдар саласындағы мектеп біліміне шұғыл қажеттілік туындайды. Бізге оқушыларды әлеуметтендіруге, оларды әлем азаматтарына айналдыруға үлес қосатын бастауыш және орта мектептер үшін жаңа білім беру бағдарламалары бар жаңа педагогика қажет. Бастау үшін қоғамда әр түрлі ел азаматтарының бір-біріне деген қайырымдылық қатынастарына қол жеткізу маңызды. Жаңа білім беру бағдарламаларымен қатар қолданыстағы оқулықтарды қайта қарау қажет, осыған байланысты Еуропа Кеңесінің жобасын іске асыру тәжірибесі пайдалы, оның көмегімен әр түрлі елдердің оқулықтарын жаһандық деңгейде салыстыруға болады.

Қазіргі кезде білім қоғамның әлеуметтік-мәдени жаңаруы, мемлекеттің әлеуметтік-экономикалық дамуы үшін маңызды, жүйені қалыптастырушы ресурсқа, инновациялық жүйені құрудың және елдің адами капиталын дамытудың маңызды факторына айналды.

Әдебиеттер:

1. Назарбаев Н. А. К экономике знаний – через инновации и образование: Лекция Президента Н. А. Назарбаева в Евразийском национальном университете им. Л.Н. Гумилева (26 мая 2006 г.) // В кн.: Евразийский университет и мир Евразии.
2. Дворжак В. Роль образования и науки в процессе мировой глобализации. «Научная жизнь» № 2 2002 г

Б.С. Қожаназарова,

әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Қазақстан

«ӨЗІН-ӨЗІ ТАҢУ» МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ КӘСІБИ ӨЗІН-ӨЗІ ДАМУЫН ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ СҮЙЕМЕЛДЕУ

Кіріспе.

Бүгінгі заман – жаңа бағытқа бастау алған уақыт кезеңі. Әр заманның өзіне тән тарихи оқиғалары, адамды жаңашылдыққа, өзгеріске итермелейтін құбылыстары болатыны мәлім. Бұл сол уақыт кеңістігінің өмір сүрген кезеңіндегі қоғамдық тәлім-тәрбие, білім беру үрдісіне байланысты болып келеді. Тәрбиенің негізгі мақсаты толыққанды дамыған адамды қалыптастыру. Ал бұл міндеттердің табысты шешімін беру жеке адамның дамуы қалай өтетінін және оның қалыптасуына қандай жағдаяттар ықпал ететінін білумен байланысты. Яғни, баланың бойында жастайынан адамзаттық сипатқа тән қасиеттерін дамытудан бастау алады.

Қоғамдағы адамды жеке тұлға ретінде қалыптастыру үшін жеткіншек кезеңінен білім беру мен тәрбиені үйлестіре отырып отансүйгіштікке, адамгершілік пен табандылыққа, ортамен байланыс орната білуге баулу, өзінің бойындағы жеке қасиеттерін тани білуге үйрету маңызды баспалдақ болмақ. Балаға берілетін тәрбие үдерісін жүзеге асыру барысында ата-ана мен педагог мамандары жетекші рөл атқарады. Отбасында ата-ананың бойынан берілген рухани-адамгершілік тәрбие мен білім беруде ұстаз көмегімен алған тәлім-тәрбиені ұштастыра отырып бойына сіңірген бала болашағы жарқын болары анық

Педагогикалық қызметтің басты мақсаты – оқушылардың мемлекеттік білім беру стандарттары талаптарына сай оқушыда оқытылатын пән бойынша құзыреттілігін қалыптастыратын және бір мезгілде олардың тұлғалық дамуы мен қалыптасуын қамтамасыз ету [1, 18 б]. Жастайынан бала бойында ізгілік, мейірімділік, жан-жақтылық секілді тағы басқа игі мінездерді қалыптастыру болашағына үлкен бағыт-бағдар береді. Қазақ халқының ертеңін ойлаған қазіргі қоғам өкілдерінің іс-әрекеті кемел келешекке жетелейді. Адам ұрпағымен мың жасайды демекші, мәңгі ел болу жолында жасар маңызды қадам – соңымыздан қалар ұлт ұрпағын қазіргі жаңа заманға сай, бәсекеге қабілетті тұлға ретінде тәрбиелеу. Осы ретте Елбасымыз Н.Ә. Назарбаев «...жаңа жағдайларға байланысты бәрімізді алаңдататын мәселе – білімді, кәсіби даярлығы бар адам тәрбиелеу ғана емес, қоғамдық өмірдің барлық саласында ұлттық және дүниежүзілік құндылықтарды қабылдауға қабілетті, рухани және адамгершілік мүмкіндігі мол тұлға қалыптастыру болып табылады» [2] деп атап көрсеткен болатын. Мектеп қабырғасында білім алушылардың аталмыш қасиеттерге баулуды міндет еткен пәндердің бірі – өзін-өзі тану.

Негізгі бөлім

Өзін-өзі тану сабағы балаларды адалдық, кішіпейілділік, әдептілік, мейірімділік, қайырымдылық, қамқорлық, батылдық, еңбексүйгіштік, сенімділік, ұстамдылық секілді адамгершілік асыл қасиеттердің мәнін терең ұғынуға үйретеді. Оқулық мазмұнында берілген даналық сөздер, өнегелі аңыз-әңгімелерді оқып-білу арқылы өзін және айналадағы адамдарды, өмірді тануға мүмкіндік алады. Осы тәрбие беру, оқыту барысында оқушы жанына білім нәрін беретін ұстаз рөлі айрықша мәнге ие болады. Ұлтымыздың ұлы ұстазы Ахмет Байтұрсыновтың: «Ең әуелі мектепке керегі – білімді, педагогика, методикадан хабардар, оқыта білетін мұғалім. Екінші, керек құралдар, құралсыз іс істелмейді» деген сөзі ойға оралады. Аз ғана айтылған сөзде қаншама мән-мағына жатқанын аңғаруға болады. Мұғалім бойында болуы тиіс аталмыш қасиеттер мен оқыту барысында керек әдіс-тәсілдерді пайдалану қажеттігіне баса назар аудару – қазіргі заманның басты талабы болып отыр. Осы орайда қазіргі мұғалімнің бойында қандай қасиеттер болуы керек, өз пәнінің мақсат-міндеттеріне жетуде

қандай құралдарды пайдаланған дұрыс деген заңды сұрақ туындайды. Жалпы осындай бала бойында барлық ізгілікті тұлғалық қасиеттерді дамытатын өзін-өзі тану мұғалімінің сипаты қандай болу керек дегенге тоқталмасқа әсте болмас. Өзін өзі тану пәнінен сабақ беретін мұғалім айналасына мейірім шуағын шашып тұратын, балаларға жылы шырайымен, әдемі күлкімен ісер қалдыратын, жүзі жылы ерекше тұлға болу шарт. Пәннің баллаға берерінен бәлкі мұғалімнің де ықпалы едәуір мол. Ол бала бойындағы әрбір ерекшелікті байқай алатын, мінездегі тұйықтық болса да соны ашып, баланың дарынына деген ынтаны оята алатын еркін сұхбаттарды жүргізе алатын жалғыз тұлғалардың бірі деуге болады. Себебі мұғалім мен оқушы арасында ерекше жылы қарым қатынас болғанда бала ашыла түседі. Жіне ой пікірлерін емін еркін жеткізіп, өзінің жеке даралық тұлғалық қасиетін дамыта түседі. Өзін өзі тану мұғалімі әрбір бала бойындағы жат қылықтардан бойын аулақ ұстатып, ізгілікке баулуға ықпалын тигізеді. Оқушы бойына рухани адамгершілік қндылықтарын қалыптастырып, дамуына өрісін кеңейтеді. Сабақ үстінде мұғаліммен, құрбы-құрдастарымен ұдайы қарым-қатынаста болған баланың өмірлік тәжірибесі молаяды, дүниені өзінше түсіну, сезіну сияқты қасиеттері қалыптасады. Сол себепті мұғалім көп ізденіп, көптеген әдіс-тәсілдерді тиімді пайдалана алуы керек. Үнемі өзін дамыту және ізденіс үстінде болуы ауадай қажет.

Жас жеткіншектерді адамдарға, айнала қоршаған ортаға, бүкіл әлемге ізгілікті қарым-қатынас жасауға баулитын өзін-өзі тану ұстаздарының бойындағы кәсіби шеберліктерін жандандырып отыру – ұрпақ тәрбиесіне үлес қосар игі істердің бірі. Әлемді тануға, айналадағы адамдарды және ең бастысы өзіңді тануға көмек беру, жағымды ойлау, жақсы сөйлеу секілді жалпыадамзаттық қасиеттер ең алдымен білім берушінің өз бойынан табылуы тиіс. Адам өзінде жоқ нәрсені өзгеге бере алмайтындығы себепті, егер бұл құндылықтар оқытушы бойында болмаса жақсы нәтижеге қол жеткізу ықтималдығы да төмен болмақ. Яғни, қарым-қатынас барысында әр баланың жанарына жылы шыраймен қарап, өзінің қимыл-қозғалысы, ым-ишарасы арқылы оған оң көзқарасын байқата отырып, сенімге ие болу керек [3, 21 б]. Әлемге жақсы көзбен, қамқорлықпен қарауға шақыра отырып, айналаға деген сенімін оята білуі тиіс.

Бастауыш сыныптан оқытылатын өзін-өзі тану пәні – бала бойында жалпыадамзаттық құндылықтар мен адамгершілік қасиеттерді қалыптастырып, айнала қоршаған ортаға, бүкіл әлемге ізгілікті қарым – қатынас жасауға, өмірлік мақсатын айқындауға, өз бейімділігі мен қабілетін ашуға және оны шындай түсуге мүмкіндік туғызатын оқу мен тәрбие үрдісі.

Мұғалім өзінің кәсіби мүмкіндігін арттыруда оның бойындағы өзін-өзі дамытып отыру дайындығы маңызды рөл атқарады. Кәсіби іс-әрекетінде нақты жетістіктерге жете білген педагогтардың тәжірибесіне сүйенсек, кәсіби өзін-өзі жетілдіруді өзінің педагогикалық іс-әрекетіндегі жетістіктер мен кемшіліктердің себеп – салдарларын терең талдаудан қажет екенін түсінеміз. Өз әрекетінің үрдісі мен нәтижелерін талдай отырып, оқытушы рефлексия жасайды. Осының нәтижесінде педагогикалық шеберлігін, өзін-өзі дамытуға қадам жасай бастайды. Өзін-өзі керекті жүйемен дамытып, өзін-өзі әрқашан тәрбиелеп отыратын ұстаз өзінен өзгелерге тәрбиелеу мәдениетін үлгі ретінде көрсете алады. Егер ондай болмаған жағдайды түсіндірер болсақ балаларға үйреткен ынталандыру жұмыстары өзінің дербес тәжірибесімен тұрақталмай, тек баяндаушы рөлінде ғана қалып қояды.

Өзін – өзі білімдендіру дегеніміз – педагогтың педагогикалық үрдісті жетілдіру үшін қажетті жалпыадамзаттық тәжірибені, әдістемелік және арнайы білімді, кәсіби біліктілік пен дағдыны меңгеруге байланысты мақсатты жүзеге асырылатын танымдық әрекеті. Өзін – өзі білімдендіру – оқытушының маман ретінде өсуінің негізі болып табылады. XIX ғасырдың ұлы неміс ғалымы, педагог Адольф Дистерверг (1790-1866) педагогтардың білімі мен тәрбиесіне үлкен мән берген. Осы мәселе бойынша жарық көрген көптеген еңбектері бар. Сонымен қатар ұлы орыс педагогы К.Д. Ушинский (1824-1870) мұғалімдердің педагогикалық іс-әрекетін жан-жақты зерттегендердің бірі. «Мұғалім өзі үйреніп, оқып жүргенде ғана өмір сүреді» деп оқытушыларға ізденудің, талмай еңбектенудің әрдайым қажет екенін атап көрсетіп кеткен еді. Бұл мәселеге әлеуметтік-педагогикалық тұрғыдан келу үшін мұғалімнің субъект ретіндегі алдына қойған міндеттерін орындауға деген әзірлік деңгейіне көз жеткізу қажет. Оның кәсіби өсуі жеке тұлға ретіндегі ерекшелігіне әбден байланысты. Сондықтан бұл жерде даралық-тұлғалық қалыптасу, іскерлік-әдістемелік жетілдіру, кәсіптік-пәндік білімін толықтыру компоненттерінен өз қажеттілігін тани алу мүмкіндігі туады. Яғни, мұғалім өз бойындағы әлеуметтік мүмкіндіктерді дамытудың жолдарын анықтай алуы тиіс. Оқытушы білім-білігін жетілдіру және түрлі түрткілердің негізінде кәсібилік шеберлігін шындауға мүмкіндік алады. Үнемі өзін дамытып отырған педагог психологиясы анық сезіліп, кез келген жұмысты ынтамен атқаруға, өзгені биік дәрежеге талпындыруға деген қуаты еселене түседі.

Бүкіл білім бастауның, үрдісінің жалғыз темірқазығы ол эине мұғалім. Ұстаз сол қазіргі кездегі мектеп бағдарламасына енгізіліп жатқан әрбір жаңалықты, жаңа дәстүрді іске асырушы адам болып табылады. Тұрақты түрде өзін өзі дамыту және жетілдіру жалпы педагогтердің негізі ажырамас құрамдас бөлігі. Бұл айтылып жатқан кәсіби өзін-өзі дамыту өмі бойы жетістікке жетудің ең негізгі қағидасы. Өзін білмеген білімді біреуге үйрету мүлде мүмкін емес. Қазіргі кездегі әрбір мұғалім білімін кезеңімен жаңартып отырмаса оқушылармен де жұмс қиындай түседі. Себебі оқушылардың білімді қабылдауы, дүниетанымының өсуі өте тез әрі қарқынды орын алып жатыр. Сакбақ үстінде қоятын кейбір қиындардың өзінен мұғалім кәсіби түрде сол тығырықтан шыға алуының өзі кәсібилікке тұрақталады. Өзінің деңгейінде жұмыс жасай отырып, жақсы мұғалім болу-уақыт талабы.

Педагогикалық шеберлік – тек қана мұғалімнің жан-жақты және әдістемелік сауаттылығы ғана емес, ол – әр сөзді оқушыларға жеткізе білу, олардың толық қабылдауы болып табылады. Педагогикалық шеберлікке пәнді жетік білетін, ойын оқушыға толық жеткізетін, оқыту мен тәрбиенің әдіс-тәсілдерін меңгерген, білгендерін қызықты да тартымды жеткізе алатын, педагогикалық әдеп пен талантын ұштастырған адам ғана қол жеткізе алады. Бұл мәселе жөнінде А.В.Луначарскийдің және Н.К. Крупскаяның мақалаларынан кездестіреміз. Педагогикалық шеберліктің мәселесі туралы А.С.Макаренконың пікіріне тоқталар болсақ: «бұл – тәрбие процесін шын мәнінде білу, тәрбие ісінде біліктің болуы» деп атаған еді. В.А.Сухомлинский педагог тұлғасы тәрбиеленушіні тәнті ететін, өзіне тарта білетін, рухтандыратын болуы керек деген пікір білдіреді. Сонымен қатар А.И. Щербаков, Ю.П.Азаров, Н.В.Кузьмина және тағы басқа көптеген ғалымдар маманның шеберлігі жөнінде өз ойларын білдірген.

Педагогикалық шеберліктің құрамында аса маңызды болып мұғалімнің кәсіби жарамдылығы саналады. Себебі, сол негізде ғана педагогикалық кәсіптіліктің жоғары деңгейі қалыптасып, жақсы нәтижеге қол жеткізе алады. И.Ф. Харламов кәсіби жарамдылықтың мәнін педагогикалық шеберлікті қалыптастырудағы негізгі алғышарты санай отырып: «Бұл мұғалім еңбегінің жоғарғы тиімділігін қамтамасыз етуге бағытталған физикалық, жүйкелік-психикалық және ар-ождандық қасиеттері мен қабілеттіліктерінің қажетті кешені» дейді [4]. Оның көзқарасы бойынша, мұғалімнің кәсіптік жарамдылығы физикалық және жүйкелік денсаулықтың, жақсы сөйлей білу мәнерінің, салмақты мінездің және т.б. болуымен байланысты.

Педагогикалық шеберліктің құрамдастарын зерттей отырып, ғалымдар оның іргелі негізі мен маңызды компоненті мұғалімнің кәсіби білімділігі деген тоқтамға келген. Педагогтың кәсіби шеберлігі құрамындағы білімділік компоненті пән бойынша терең біліммен, психология мен педагогиканы жете меңгерумен, жалпы мәдени-танымдық білімдермен сипатталады.

Күн сайын ақпарат жаңарып алмасқан, озық технологиялардың дамыған, білек күші емес білім күші бәсекеге түскен дәуірінде қоғамды өзгеше бағытқа тәрбиелеу де үлкен мәнге ие. Бұл тұста мұғалімге жаңа ғасыр талабына сай, заманауи технологияларды жетік меңгеру дағдысы көмекке келеді. Әрдайым уақыт талабына ілесіп, оқушыларды жаңашылдыққа, ізденімпаздылыққа тәрбиелеу ұстаздың ұтар ұтымды тұсы болмақ. Мұндай жағдайда ақпараттық-технологиялық құралдарды дұрыс пайдаланса, білімді жетілдіру рөлін жақсы атқара алады. Бала бойында шығармашылық, интеллектуалдық, танымдық қасиеттердің дамуына ықпал етеді.

Өзін-өзі тану мұғалімдерінің кәсіби тұрғыда дамуын қамтамасыз етудің келесі бағыты біліктілікті арттыру. Күнделікті сабақ үдерісін оқушы қызығарлық әдіс-тәсілдермен түрлендіріп үйрету және оқытудың ең озық, ең тиімді тәсілдерін пайдалану педагогикалық тәжірибенің даму деңгейін көтеруге ықпал жасайды. Мектептің жүрегіне айналған ұстаздар қауымына артылған жүкті көтере біліп, өз пәнін үздіксіз ізденіс үстінде жетілдіріп отыру қажет. Мұғалім мамандығының әлеуметтік ортадағы рөлін түсінген ұстаз ғана білім алушының болашағына бей-жай қарай алмайды. Сондықтан да ол әр сабағын ерекше ізденіспен, жаңашылдықпен дайындауға күш салады. Мұғалімнің білім-біліктілігін арттыру мақсатында ұйымдастырылған семинар, конференциялар, курстар, түрлі сайыстар жоғары нәтижеге қол жеткізуге, тәжірибе жинақтауға мүмкіндік береді.

Білім алушыны жеке тұлға ретінде қабылдап, оның даму ерекшеліктерін, қабілетін, бейімділігін назарда ұстай білу қасиетіне ие болған оқытушы жақсы нәтижеге қол жеткізбек. Сонымен қатар, шәкіртінің бойында тіршілік атауына сүйіспеншілікпен қарайтын, үлкенге құрмет, кішіге ізет ете білетін, жолдастық, достық қарым-қатынас мәдениеті жақсы дамыған, адамгершілік сипатындағы дағдыларды қалыптастырған мұғалім – жан-дүниесінің тазалығымен, рухани байлығымен ерекшеленеді. Бойына ұлттық салт-дәстүрді сіңірген, оны білім беру барысында қолдана білетін, оқушыларды түрлі әдет-ғұрыптардың, халық мұраларының негізінде тәрбиелей білу де өзін-өзі тану мұғалімдерінің кәсіби көрсеткіштерінің бірі деп білеміз. Баланы тәрбиелеу мен оқытуда ата-ана мен

ұстаздар қауымы тарапынан адамгершілік, патриоттық, ұлттық салт-дәстүрді бойына сіңірген, қазақ халқының әдет-ғұрпынан хабар беру тұрғысынан тәрбие берілетін болса, қоғамға пайдасы тиер көрнекті тұлға қалыптасары анық.

Қорытынды

XXI ғасыр озық ойлы ұстаздың бойында көшбасшылық, ұйымдастырушылығы жоғары, танымдық қызығушылығы мен өз кәсібіне деген айрықша ынтасын, сөйлеу мәдениеті жоғары дәрежеде қалыптасуын талап етеді. К.Ушинскийдің «Мұғалім – өзінің білімін үздіксіз көтеріп отырғанда ғана мұғалім, ал оқуды, ізденуді тоқтатқанмен оның мұғалімдігі де жойылады» [4] деген сөзін жанымызға жалау етсек, ұтылмасымыз анық. Ұстаз үшін басты мақсат – шәкіртіне сапалы білім беріп, өмірден өз орнын тапқан, тұлға болып қалыптасқан жан-жақты дамыған азаматты көру. Ел ертеңіне айналар жас ұрпақ бойында ізгілік, сүйіспеншілік, отансүйгіштік жалпыадамзаттық құндылықтарды қалыптастыруда өзін-өзі тану мұғалімдері жақсылықтың жаршысы, игі істің бастауы негізінде үлкен жауапкершілік арқаламақ. Бойындағы қасиет-құндылықтарын дамыта отырып, жаңа заманға сай бола білу ұстаздар қауымы үшін үлкен жетістіктің алғашқы баспалдағы.

Әдебиеттер:

1. Каримов А.Н. Педагогикалық қызмет және педагогикалық шеберлік негіздері. – Алматы, 2011 ж.
2. Назарбаев Н.Ә. Қазақстан –2030. Ел Президентінің Қазақстан халқына жолдауы. Алматы: Білім, 171 б.
3. «Өзін-өзі тану» журналдары №1, 2, 3, 4, 2012-2013 жж.
4. Сарсененова А.Б., Алтаева Д.Б. «Өзін-өзі тану» пәні бойынша әдістемелік жұмыстарды ұйымдастыру. – Алматы, 2011 ж.
5. Харламов И.Ф. О педагогическом мастерстве, творчестве и новаторстве // Педагогика. – 2007.
6. Ұлағатты сөздер. // <https://bilim-all.kz/quote/1887>

Бактыбаев Ж.Ш.,

к.п.н., доцент, КазНУ имени аль-Фараби, Казахстан, г. Алматы

МаХаньсюе

магистрант 1 курса, КазНУ имени аль-Фараби, Казахстан, г. Алматы

СЕМЬЯ В КОНТЕКСТЕ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ

Семья – это первая и самая миниатюрная группа, с которой каждый может вступить в контакт, и она играет важную роль в личностном росте. Различия в форме семьи вызовут различия в личностном развитии людей. В то же время семья – это ячейка, составляющая общество. Влияние на общество огромно. Однако сейчас мы сталкиваемся с тем, что современные семьи переживают огромный кризис. Увеличивается количество разводов, затрудняется общение между детьми и родителями, и они охотнее общаются со своими сверстниками. Все больше и больше молодых людей страдают от экономического давления и окружающей среды, и их ожидания в отношении брака и деторождения снижаются. Эти проблемы негативно сказываются на обществе и стране. Следовательно, в этом социальном контексте потребность в семейных исследованиях не уменьшилась, а увеличилась. В настоящее время очень актуальна подготовка семьи к психологическому просвещению. Потому что семья – сложная группа. Он имеет различные функции. Следовательно, для защиты семьи и повышения образовательной способности семьи требуется, чтобы профессионалы, ведущие семейную работу, обладали полной системой научных знаний и могли уточнить направленность работы.

Современная семья и ее проблемы – объект многочисленных научных исследований. Потому что семья очень важна как для человека, так и для общества. С точки зрения общества: наше общество состоит из множества семей. Семья – это ячейка общества. Она поглощает питательные вещества из общества и питает каждую семью, чтобы каждая семья могла быть защищена в обществе. Влияние семьи на общество также огромно. Гармоничная семья может способствовать социальной гармонии, а счастливые и красивые семьи составляют процветающее общество. На протяжении всей истории человеческого развития люди не могли создать такой социальной институт, который заменил бы семью и взял на себя ее сложные и разнообразные функции. По мнению ученых, семья – одна из величайших ценностей, созданных человечеством за всю историю его существования. Ни одна нация, ни одна культурная общность не обошлась без семьи.

Семья, как группа, имеет свои уникальные особенности. В первую очередь, когда человек рождается, определяется его статус и роль в семье. Во-вторых, семья полностью удовлетворяет физические,

психологические и материальные потребности людей. В-третьих, при частом взаимодействии и длительном общении между членами семьи безоговорочно отображается психическое состояние человека, личные мысли, эмоции и оценки. В-четвертых, семья полна естественных эмоций, основанных на браке и крови, с глубочайшим общением и самыми близкими межличностными отношениями, что делает семью привлекательной для ее членов. Она часто становится отправной точкой и целью познания, оценки и поведения людей[1].

Эти характеристики семьи определяют, что семейное воспитание играет важную роль в формировании идеологических качеств и личностных характеристик людей, оказывает чрезвычайно глубокое влияние на формирование установок личного характера и психического здоровья. Человеческая социальность сначала достигается в семье; человеческое «я» сначала формируется в семье.

В последние годы количество неполных семей не только увеличилось, но и причины этого увеличения разнообразны: усилилось экономическое давление, ухудшился социальный климат, и возросла терпимость людей к разводам. Неустойчивость семьи жестока по отношению к детям. У ребенка не может быть здоровой и стабильной среды обитания, которая не способствует его физическому и психическому развитию. Кроме того, в связи с постоянным развитием общества, экономики и культуры стандарты воспитания ребенка у людей постоянно улучшаются, что требует не только материальной, но и духовной безопасности. Это заставляет многие молодые пары бояться воспитывать детей и бояться брать на себя тяжелые обязанности. В некоторых семьях родители не могут эффективно общаться со своими детьми из-за неправильных концепций семейного воспитания и отсутствия образовательных знаний. У детей натянутые отношения со своими семьями, они не хотят общаться со своими родителями. Они более охотно общаются со своими сверстниками, полагая, что только друзья могут понять самих себя. Поэтому в современном обществе важность изучения проблем семьи не уменьшилась, а возросла. Нам нужна группа талантов, обладающих профессиональными знаниями в области педагогической психологии, чтобы работать с семьями в будущем, обеспечивать руководство и помощь семьям, а также улучшать семейные отношения. Позитивное развитие общества и страны, а также физическое и душевное здоровье людей неотделимы от крепкой и надежной семьи.

Семья является объектом исследования различных научных экспертов. Философия, демография и социология, экономика, юриспруденция, этика, история, этнография, медицина, физиология и генетика, образование и психология – все эти науки исследуют проблемы семейных взаимоотношений.

Семья имеет огромное влияние на детей. К факторам семейной среды относятся социально-экономический класс, род занятий родителей, экономический статус, уровень образования родителей, образ жизни и система, диета и привычки поведения, семейная атмосфера, условия жизни, личные увлечения и ожидания и отношения родителей к своим детям. Среди них наибольшее влияние на физическое и умственное развитие детей оказывают экономическое положение семьи, уровень образования родителей и качество культуры родителей, образ жизни и образования, диета и привычки поведения, семейная атмосфера и семейные чувства и т. д.[2].

Измерение домашней среды – это новая технология, разработанная за рубежом для оценки качества жизни семьи в последние годы. В исследованиях семейные факторы, оказывающие важное влияние на рост и развитие, были разделены на следующие категории:

- Грамотность родителей, включая род занятий, уровень образования и культурную грамотность;
- Семейная атмосфера, хорошо ли ладят родители, часто ли они общаются, семейные чувства и т.д.;
- Образ жизни, например, распорядок дня, диета и привычки поведения;
- Образование детей, включая дошкольное образование, рекомендации по потреблению и образу жизни, методы обучения родителей (ругать, баловать, невмешательство), последовательность в образовательных установках и т.д. ;
- Психологические факторы личности членов семьи, такие как эмоции, характер, поведение и воля.

Посредством исследований семейных факторов, влияющих на здоровый рост и развитие детей, а также этих неблагоприятных факторов окружающей среды можно сформулировать соответствующие планы вмешательства, чтобы дети могли не только нормально расти и развиваться, но и иметь здоровое физическое и умственное развитие.

Американский психолог Б.С. Блум сказал: «Некоторые дети, лишённые ранней интеллектуальной стимуляции, никогда не достигнут того высокого уровня, которого они должны были достичь». Родители должны уделять внимание нравственному воспитанию своих детей с помощью научных и познавательных игр для развития их интеллекта. Позвольте детям участвовать в соответствующем обучении и труде и развивать у детей навыки устного выражения. При осуществлении раннего обучения разви-

тию способности детской памяти способствует пересказ историй и запоминание новых слов. Формирование у детей хороших эмоций и культивирование благородных эмоций должно управляться и стимулироваться в действиях и поведении в живой манере и должно осуществляться в имитации. Кроме того, родители помогают детям расширять сферу социального взаимодействия и обогащать социальные связи, что является необходимым условием для воспитания здоровых, подвижных, умных и милых детей. Во второй половине дошкольного периода необходимо развивать у детей желание ходить в школу [3].

Ранний школьный возраст – это период, когда дети начинают брать учебу в качестве ведущей деятельности. В этот период у детей быстро развиваются чувства и восприятие, и их язык быстро развивается. Развитие их мышления проходит процесс от конкретного к абстрактному, от несовершенного к совершенному и от низкого уровня к высокому. Обильное воображение, неустойчивое внимание, неспособность уделять внимание предмету в течение длительного времени, имитация поведения особенно очевидна, а также уязвимость к внешним воздействиям – психологические характеристики детей младшего школьного возраста. В этот период школа и семья должны сотрудничать друг с другом, чтобы тело и ум детей могли хорошо развиваться. Педагоги учат детей слушать музыку, вести передачи, практиковаться в чтении вслух, пересказывать развитие языка, рисования, мышления и языковых навыков посредством длительного обучения; тренируют память; стабилизируют внимание детей. В этот период строгие и щадящие методы воспитания родителей способствуют формированию у детей здорового характера и поведения.

Средний школьный возраст (юношеский период) – это период, когда сосуществуют независимость и зависимость, сознательность и наивность. В это время для подростков учеба является ведущей деятельностью. Благодаря их пониманию и овладению предметом можно быстро развить абстрактное логическое мышление; значительно улучшилась память; начало меняться настроение, и начало укрепляться личное достоинство. Подростки имеют сильную тягу к знаниям и разносторонним интересам, им нравится соревнование. Их самосознание начало формироваться, нравственное сознание и нравственное поведение развились. Благодаря формированию моральных убеждений нравственное поведение подростков становится более принципиальным и осознанным. Их эмоциональные характеристики в основном живые, жизнерадостные и энергичные. Мышление подростков односторонне и поверхностно. Родители должны правильно направлять их, задавая вопросы и обсуждая, чтобы развивать у детей способность к абстрактному логическому мышлению, способность независимого мышления и способность решать проблемы. Родители должны обращать внимание на то, чтобы наблюдать за эмоциональными изменениями детей, и помогать им развиваться от изменчивых эмоций к устойчивым эмоциям; давать детям повод и возможности говорить, чтобы развить их навыки выражения и улучшить их способность оценивать других и себя. Родители должны проявлять внимание к разумному мнению детей и уважать их законные требования, не нанося ущерба их самооценке. Родители должны критиковать свои ошибки и пытаться заставить их принять и исправить. Необходимо создавать равноправную и гармоничную семейную среду. В процессе обучения родители должны подтверждать достижения своих детей, указывать на их недостатки и поощрять их к прогрессу.

Молодость – это период, когда человек начинает самостоятельно входить во взрослую жизнь. За этот период сознание и независимость молодых людей значительно выросли, их интерес к обучению стал шире и глубже, а их мышление достигло более высокого уровня. В этот процветающий период мудрости молодые люди чувствуют, что знания – сила. Они проявляют сильную тягу к знаниям во всех сферах деятельности. По мере того как возрастает интерес к изучению окружающего мира, молодые люди проявляют импульс, усердие и энтузиазм. Первоначально сложились мировоззрение и взгляды на жизнь. В этот период семейное воспитание должно соответствовать школьному социальному образованию, бережно относиться к их характеристикам, полностью раскрывать их энергию и раскрывать свои таланты, чтобы они могли освоить свои навыки как можно скорее.

Успех образования требует системы, и построение этой системы требует трех основных элементов: семейного воспитания, школьного образования и социального воспитания. Семейное воспитание – это основа школьного и социального воспитания. Школьное образование является ключом к повышению уровня семейного и социального воспитания. Социальное воспитание – залог успеха семейного и школьного образования.

Согласно закону роста детей, образование должно идти сначала в семье, затем в школе и в последнюю очередь в обществе. После того, как дети поступают в школу, взаимосвязь между семейным и школьным образованием становится очень тесной. Факты доказывают, что семейное воспитание является основой всего образования. Поэтому для того, чтобы хорошо выполнять семейное воспитание, мы

должны правильно определять взаимосвязь между семейным образованием и школьное образование.

Семейное воспитание играет очень важную роль в росте подрастающего поколения. Однако семейное воспитание имеет свои ограничения из-за культурных достижений родителей, образовательных концепций и методов и требует руководства и помощи со стороны школ. Учителя должны хорошо выполнять идеологическую работу разных родителей и учеников для отдельных учеников и особых семей. Учителям очень важно понимать положение семей учащихся. Это важная задача для руководства семейным воспитанием. Что касается учащихся, родители должны искренне обучать, уважать друг друга и совместно изучать образовательные вопросы со своими родителями.

Школьное образование тесно связано с семейным воспитанием и социальным воспитанием и дополняет друг друга. Только когда они сочетаются, мы можем полностью мобилизовать все аспекты силы для заботы и содействия здоровому росту подрастающего поколения.

Таким образом, семья – это ячейка общества. То, насколько полно семья выполняет свои функции, не только связано с воспитанием детей, но и влиянием на единство общества и здоровое развитие нации. Необходимо уделять большее внимание семейному воспитанию и направлять его с учетом социальных, правовых и образовательных норм и рекомендации.

Литература:

1. Антонов А.И. Микросоциология семьи: Методология исследования структур и процессов – М.: NotaBene, 1998. – 360 с.
2. Дружинин В.Н. Психология семьи. – М.: КСП, 1996. – 160 с.
3. Зверева О.Л., Ганичева А.Н. Семейная педагогика и домашнее воспитание: учебное пособие для студ. пед. учеб. заведений – 2-е изд., стереотип. – М.: Издательский центр «Академия», 2000. – 160 с.

*У.М. Мамбетова, Б.А. Баймұратова,
«Б. Нұрлыбеков атындағы жалпы орта мектебі» КММ,
тарих пәні мұғалімі*

ЖАҒАНДАНУ ЖАҒДАЙЫНДА ӘЛЕМДІК БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ 12 ЖЫЛДЫҚ ОҚЫТУ ҮЛГІЛЕРІ ЖӘНЕ ОҚЫТУДЫ ОҢТАЙЛАНДЫРУДЫҢ ӘДІСТЕМЕЛІК НЕГІЗІ

Әлем елдерінің тәжірибесінде әрбір мемлекеттің өзінің орта білім беру жүйесі, мектеп моделі және орта мектептерде қалыптасқан өзінің ішкі құрылымы бар. Әлемнің дамыған елдерінде жалпы білім беру ұзақтығы АҚШ, Англия, Швейцария, Канада және Германияда-12 немесе 13 жыл, Голландияда – 14 жыл, ал Кореяда, Жапонияда, Швецияда, Францияда, Италияда-12 жыл. Тек экономикасы жаңа елдерде орта мектеп 10-11 жылды құрайды. Мысалы, АҚШ XX ғасырдың 90-жылдарынан бастап білім беру жүйелеріне жаңа бағыт беруге бет бұрды. XX ғасырдың 60-шы жылдары прагматикалық тәсілге негізделген білім беру моделі енгізілді.

Нәтижесінде «американдық прагматикалық педагогика» «үлгі», «асхана» деп аталатын білім беру жүйелерінде орнығып, білімнің негізін төмендетіп, жоғары сынып оқушыларының салғырт білім алуына әкелді. 1983 жылы АҚШ үкіметінің «ұлт нашар жағдайда, білім беру реформасы қажет» атты баяндамасы жарық көрді, білім беру саласын қайта қарауға үлкен қаражат бөлінді. АҚШ – та мектеп алды балалар яғни, мектеп жасына дейінгі балаларды дайындауға көп көңіл бөлінеді. Жалпы орта білім беру құрылымы 6+3+3, Оқу мерзімі 6 жылдан 18 жылға дейін.

Мемлекеттік оқу орындарында тегін, жеке мектептерде ақылы. АҚШ-та орта мектеп 2 бөлімнен тұрады: кіші және жоғары мектеп. Кіші орта мектеп 7-9 сыныптарда әмбебап бағдарлама, қалған таңдау бойынша сабақтар (элективті) жоғары орта мектеп 10-12 сыныптарда міндетті түрде 5 оқу пәні және практикалық, академиялық бағыттағы бейіндік пәндер ұсынылған. 9-сыныптан бастап Оқушылар болашақ мамандығына жақын бейіндік пәндерді таңдай отырып, 5 міндетті пәнді оқиды. Сыныпты жақсы бағамен бітіргендер грант алады. Мектептегі сабақтар 9 айға созылады, ал қалған үш ай демалыс күндері. Күнгізбелік жоспар жазу міндетті болып табылады. Журнал айына 1 рет тексеруге беріледі. Оқушының білімін бағалаудың негізгі әдісі-тест. Қазіргі уақытта тесттердің дұрыс емес жауаптары көрсетілмеген әдіс жиі қолданылады[1].

Германия XX ғасырда білім беруге ерекше назар аударған мемлекеттердің бірі болды. 80-ші жылдары бұл ел жеке оқу орындарынан бас тартып, тегін оқу орындарының санын көбейтті. Жалпы

орта білім 12 жылдық мектепке негізделген, алғашқы 4 жылдық білім барлық студенттер үшін міндетті болып табылады, өйткені болашақта балалар кәсіптік мектептерде оқуын өз қалауы мен қабілетіне қарай жалғастыра алады. Германия Федеративтік Республикасы Заңының 6-бабына сәйкес барлық мектеп білімін мемлекет бақылайды. Мемлекетте міндетті тегін білім беру 9 жылдық оқыту болып табылады. Білім 3 сатылы құрылымнан тұрады: негізгі мектеп, нақты мектеп, гимназия. Оқыту әмбебап мектепте 6 жастан басталады (1-4 сыныптар), содан кейін аталған типтегі басқа мектептерде жалғасады. Негізгі мектептің 50% – ға жуығын (5-10 сыныптарда) жасөспірімдер құрайды, олар толық емес жалпы білім алуы одан әрі меңгергеннен кейін кәсіптік білім алуға жолдама алады. Ал нақты училищеде (5-10 немесе 7-10 сыныптар) физика, химия, биология, шет тілдері және басқа да академиялық пәндер оқытылатын кәсіптік-практикалық бағыттағы жалпы толық емес білім беріледі. Белгілі бір мектепті бітірген оқушы орта, содан кейін арнайы жоғары кәсіптік оқу орындарына түсе алады. Гимназия (5-13 немесе 7-13 сыныптар) толық орта білім береді және университеттік типтегі жоғары оқу орнына түсуге құқылы. Гимназиядағы міндетті пәндер: неміс тілі мен әдебиеті, тарих, география, математика, биология, дене шынықтыру, музыка, дінтану. Гимназияның бейіндік біліміне байланысты әртүрлі нұсқаларда оқу бағдарламалары әзірленді. Германия мектептерінде бейіндік оқыту барысында пәндер «Тіл-әдебиет-өнер», «әлеуметтік білім», «әлеуметтік-экономикалық» және б. блоктарға сәйкес біріктіріледі. неміс тілді студенттердің орта мектепте оқуға үлкен мүмкіндіктері бар, олар міндетті пәндерден басқа пәндерді қосымша оқи алады, соның негізінде олардың жеке ерекшеліктері жақсы дамиды. Бейіндік бағыттағы пәндерден басқа тілдік, әдеби-көркем, әлеуметтік-ғылыми, математикалық немесе Жаратылыстану пәндерін меңгере алады. Негізгі мектепті бітіру 4 пән бойынша емтихан тапсырумен аяқталады. 12 және 13 жылдық мектепті табысты бітірген оқушылар үшінші деңгейді бітіргені туралы аттестат алады. Бұл сертификат кез-келген профилді оқытуға жолдама болып табылады. ЖОО – ға түсу кезінде негізгі рөлді оқушы аттестаты, яғни орташа балл атқарады. Осылайша, Германияда он бір, он екі жылдық мектептер арасындағы бірізділік сақталғандығы байқалады.

Францияда ХХ ғасырдың ортасында білім беруді қаржыландыру 14 есе өсті, ал ақысыз оқу мен ақылы оқытудың арақатынасы 80-нен 20 пайызға дейін болды. Бұл мемлекет мектеп жасына дейінгі балаларды тәрбиелеумен айналысатын ең дамыған мемлекет. «Ана мектебі» балабақшалары бар. Францияда 12 жылдық білім беру жүйесі бекітілді. Онда орта білім 10 жылдық (6-16 жасқа дейін) мектеп тегін, ал 12 жылдық мектеп міндетті емес. Францияда 5 жылдық мектепті бітірген балалар 4-5 жылдық жалпы білім беру колледждерінде оқуын жалғастыруда. Толық емес орта мектеп біртекті жалпыға міндетті колледж – бастауыш сыныптар базасында құрылған. Түлектің (бакалаврдың) кәсіби мамандығына сәйкес диплом алған кезде олардың бірнеше секциялары болады. Бастауыш және орта мектеп деңгейінде оқушылардың білімін, іскерлігін, дағдыларын бағалау кезінде екі арнайы шкаланы қолданады. Мектепті бітіргеннен кейін барлық оқушылар бакалавр курсына сәйкес емтихан тапсырады [2].

Англияда және ағылшын тілді елдерде 4 түрлі мектеп жұмыс істейді: грамматикалық, техникалық, кешенді. Англияда орта білім алғаннан кейін, 16 жастан кейін балалар мектеп берген сертификатпен жұмысқа тұра алады. Шетелдік мектептерде жоғары мектепке оқушылар үлгеріміне қарай және мектеп берген мінездеме негізінде арнайы мемлекеттік комиссияның шешімі бойынша қабылданады. Оқушылардың үлгерім деңгейі бойынша оқуды жалғастыруға болатын елдердің қатарына Германия, Франция, Жапония сияқты елдер жатады.

Әлемдік тәжірибе мемлекеттердің экономикалық дағдарыстан шығуымен қатар білім беру саласын қаржыландыру жүріп жатқанын көрсетеді. Мысалы, 1955 жылдан 1985 жылға дейін Жапонияда білім беруді қаржыландыру 20 есе өсті. Бұл елде мектептің ең жоғары сатысы (10-12 сыныптар) 5 түрлі техникалық, сауда, ауыл шаруашылық, әскери-теңіз, қосымша мектептер болды. Жапонияда балабақшалар білім берудің маңызды бөлімі емес. Балалар балабақшаға ата-аналарының өтініші бойынша 4 жасында бара алады. Жапонияда тегін 9 жылдық білім беру, білім беру құрылымы 6+3+3 (6 жылдық бастауыш мектеп-чугакко, 3 жылдық кіші орта мектеп-чугакко, 3 жылдық жоғары орта мектеп-като-гакко). Бастауыш сыныптарда негізгі сабақтар жапон тілі, арифметика, қалған сабақтар – жаратылыстану, әлеуметтік зерттеулер, музыка, этика, дене шынықтыру, өнер, қолөнер. Кіші орта мектепке емтихансыз, жоғары орта мектепке емтихандармен. Білімді тексеру әдісі-жазбаша тест. Бастауыш және орта мектепте 5 дәрежелі масштабты бағалау қолданылады: S (өте жақсы), A (жақсы), B (қанағаттанарлық), c (жаман), D (өте нашар).

Кез келген елдің рухани – мәдени дамуы экономикалық дамуы сол елдегі оқыған білімді индивидумдар деңгейімен анықталады. Ал жеке тұлғалардың білімділігі кеңінен ойлану анализдей

білу мектеп қабырғасындаалатын біліміне тікелей байланысты. Яғни мектеп сол болашақ деп аталатын үлкен құрылыстың кішкене кірпіштерін дайындап шығарып жатқан фабрикасияқты.

Әр күні көптеген ғылыми жаңалықтарға терең әлеуметтік өзгерістерге толы қазіргі кезеңдеоқушыларға берілетін информация көлемі кеңеюде. Ал оны игеруге бөлінетін уақыт өзгеріссіз қалуда. Сондықтан білім берудің сапасын жақсарту, білім берудің әдістемелік негізін өзгерту заман талабынасәйкес туындап отырған қажеттілік.

Бұрынғы әдеткеайналған оқу үрдісінде мұғалім басты рөл атқарған болса, қазіргі оқу үрдісіндеоқушы белсенділік көрсетуге тиіс, яғни мұғалім көбіне кеңесші, бағдарлаушы рөл атқаруға тиіс. Қазіргі кезеңдеоқытудың басты мақсаты өз бетінше дами алатын, жеке шығармашылық тұлғаларды қалыптастыру болғандықтан мектеп қабырғасындаоқушылар өз бетінше танымдық әрекет етудің әдістері мен дағдыларын игеруге тиіс.

Жалпы білім беру саласындағы жаңасаяси ұстанымның біртіндеп іс жүзінеасуы егемен еліміздің өркендеу бейнесінің бір көрінісі. өркениетті елдермен тереземіз тең болу үшін әлемдік білім аясына кірігуді мақсат тұтқан еліміздің білім беру саясаты оқытуды демократиялау, ізгілендіру арқылы жаңасапалы деңгейге көтеруді көздейді. Осыған байланысты білім берудегі бірыңғайлықтан бас тартып, көп нұсқалы білім алу жүйесіне бет бұрып тұрған жағдайдаоқушылардың топтық ерекшеліктерімен қоса жеке танымдық ерекшеліктерін ескеріп – оңтайлы оқытуды ұйымдастыру – бүгінгі өзекті мәселе. Осы тұрғыдан зерттеуді қажет ететін мәселелердің бірі – оңтайлы оқыту мүмкіндіктерін ашу.

Қазіргі кездегі жаңа педагогикалық технологияларды оқу процесінеенгізу осы проблемаларды шешуге маңызды рөл атқарады. Оқу процесінде қолдану үшін ұсынылып жатқан технология түрлері өте көп.

Соңғы мәліметтерге қарағанда бес бағыттан бағдарланған 50 – ге жуық технологиялар ғылыми түрде негізделген. Сондықтан осындай жаңартылған технологиялардың ішінен өз қажеттісін таңдап алу – әр мұғалім үшін жауапкершілікті қажет ететін іс. В. Кодикованың "Саралап оқыту" – оқуының жан – жақты мүмкіндігін ескереотырып оқыту әдісі. Бұл дегеніміз – оқуға берілетін көмекті саралау, әрбір оқушы ең жоғары нәтижеге жету үшін мұғалімнің істейтін іс – әрекеттерінің жиынтығы [3].

Саралап оқытудың ең басты шарты – оқушыларды үш топқа бөлу. Бірінші топқа мынадай оқушылар топтастырылады: қабілеті жоғары, білім, білік дағдылары қалыптасқан, өз бетімен ойлау қабілеті бар, сабаққа деген белсенділігі күшті, мұғалім көмегін қажет етпейтін топ. Бұл топта жүргізілетін жұмыстың мақсаты – оқушы бойында ғылыми бағыттаойлау қабілетін қалыптастыру.

Т.Ғалиевтің жүйелі оқыту технологиясына көңіл бөлу белгілі бір жүйеге қалыптастырып, танымдық белсенділіктерін арттырады, өз беттерінше ізденуге, шығармашылықпен жұмыс істеуге дағдыландырады. Сонымен қатар оқушылар өз ойын, ой пікірлерін еркін жеткізіп, талдау жасауға, қорытынды шығаруға үйренеді. Белгілі бір сызба кестелер бойынша кез – келген заңдылықтарды жүйелі түрдеайтуға, оларды сапалы түрде қолдана білуге дағдыландырады.

Оқу барысындаоқушылардың танымдық белсенділігін қалыптастыруда талмай еңбек ететін – бұл пән мұғалімі болып саналады. Т. Ғалиевтің құрған педагогикалық технологиясын негізгеалаотырып кәсіпкеоқыту бойынша әр сабақтың мазмұнын анықтап, оқушылардың міндетті түрде білуге тиісті материалды жаңа үлгідесызба түрінде жасап, сол бойынша жұмыс жасаған [4].

М. Жанпейісова "Модульдік оқыту" – белгілі бір жүйенің, құрылымның өз бетінше болаалатын бөлшегі. Модульдік оқыту сабақтар барысындаоқушы мұғалімнен нені естесактау, нені жазу, нені қайдан табу, қалай тиімді әрекет ету, нені білу керектігі туралы жазбаша нұсқау алады. Мұғалім оқу элементтерінің мазмұнын, көлемін, ретін, олардың әрқайсысына кететін уақытты, жұмыс түрін анықтайды. Оқушылар үшін модуль соңында нені біліп, нені оқу керектігін көрсететін біріктірілген мақсаттар айқындалады. Тапсырмаларды орындау барысы мен модульдік игеру барысын тексеретін әр түрлі бақылау жұмыстары орындалады [5].

Оқытуды оңтайландыру тәсілдерінің жүйесі. Оқытуды оңтайландыру деп оқушылар мен мұғалімнің уақыт шығынын аз жұмсап, білім алудың, тәрбиелеудің және дамытудың қорытындыларын ең үлкен мүмкіндігінше жеткізетін оқу процесін жоспарлау мен ұйымдастыру жүйесін айтады.

Оқытуды оңтайландырудың әдістемелік негізі, оқу процесін басқарудың диалектикалық – материалистік жүйесімен әдіс – амалын таба біліп, оның нақты жағдайлардағы ең жақсы нұсқаларын таңдау. Бұндай таңдаулар нақты шындықтың әдістемелік сапалылығына жүгінеді. Мұғалім оқытудың заңдылықтары мен принциптерінесүйеніп, нақты педагогикалық жағдайларды және ғылым негіздерін талдауды үйреніп, оқу процесінің қорытындылық және үнемділік тұрғысынан ең жақсы нұсқасын таңдайды.

Әдебиеттер:

1. А.А. Айдарбекова. «Актуальные проблемы специального образования в связи с переходом общеобразовательных школ на 12-летнее обучение» // Проблемы обучения и воспитания лиц с особыми образовательными потребностями в свете реализации Закона Республики Казакстан «О Социальной и медико-педагогической коррекционной поддержке детей с ограниченными возможностями». - Алматы, 2005.-С. 15-19.
2. Б. Р. Айманбетова, А. А. Бейсенбаева «Әдіснамалық негізгі тұрғысынан» «Қазакстан мектебі» 1993 ж. №9 20-24 бет.
3. А. Бейсенбаева «Пәнаралық байланыс негізінде оқу процесін ұйымдастыру» Алматы – 1995
4. Т. Сабыров «Оқыту теориясының негіздері» Педагогикалық колледждері мен училищелерге арналған дидактикалық оқу құралы Алматы 1993 ж. -15 бет.
5. И.Г. Елисеева. «Новый подход к созданию образовательных программ в систем специального образования» // Проблемы обучения и воспитания лиц с особыми образовательными потребностями в свете реализации Закона Республики Казакстан «О Социальной и медико-педагогической коррекционной поддержке детей с ограниченными возможностями».- Алматы, 2005 – С.20-22.

Кудайбергенова А.М.,

әл-Фараби атындағы Қазак ұлттық университеті

Маханбетияр А.Б.,

7М01101– «Педагогика және психология» мамандығының 1 курс магистранты

СТУДЕНТТЕРДІҢ ЭМОЦИОНАЛДЫ ИНТЕЛЛЕКТИСІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІГІ

Білім маңызды әлеуметтік функцияны атқарады. Қоғамның қазіргі даму кезеңінде мамандарды даярлау сапасына және олардың кәсіби маңызды сапаларын қалыптастыру деңгейіне қойылатын талаптар жоғарылап келеді, олар көбіне кәсіби дайындықтың университеттік кезеңінде қойылады [1–4].

Интеллект пен ақыл-ой дамуы проблемасының маңыздылығы, ең алдымен, адамның әлеуметтік және жеке психологиялық мәселелерін шешуде атқаратын рөлімен анықталады. Эмоционалды интеллект – бұл әлеуметтік және басқа жағымды мінез-құлықтың алғышарты және оның дамуы болып табылады, сонымен қатар, тұлғааралық қарым-қатынасты оңтайландырады, бұған И.Н.Андреева, Д.В.Люсин, А.С.Петровскаяның зерттеулері дәлел.

Қоғамда жоғары білім беру біліктілігі адамның гуманистік дүниетанымы мен эмоционалды мәдениетін тікелей қамтамасыз ете алмайды. Адамзат рационалдылық идеясының қандай құндылыққа ие екенін, әлемге деген ұтымды қатынасқа қажетті амалдарды іздестіруінің нәтижесінде ойлаудың жаңа түріне көшуде. Ол рационалды, логикалық, интеллектуалды компоненттерден басқа құндылық аспектісін де қамтиды және сезімдер, эмоциялар, ойлаудың герменевтикалық жағы арқылы көрінеді. Осы тұрғыда **эмоционалды интеллект** ұғымы адам психикасының когнитивтік және аффективті жақтарының бөлінбейтіндігі туралы идеяларды қамтитын ойлаудың жаңа түрі болып табылады.

Философтар адамның эмоционалды тәжірибелерге ашықтығының маңыздылығын атап көрсете отырып, М.Бубер адам тек білу арқылы әлемге қатыспайды деп сендіреді. Білім – бұл қашықтық, соның арқасында адам өзінің өмірлік толықтығын жоғалтады. Осы тұрғыдан адамның өмірлік тәжірибесінде білімнің басымдығы, оны қолданушы субъектке айналдырады. Сондықтан да, адам кәсіби тәжірибесінде біліммен қоса эмоционалды интеллект негізінде оны қолдануы және қоғаммен конструктивті тұрғыда қарым-қатынас орната алуы қажет. Сонда ғана адам өзін толыққанды тұлға ретінде сезіне алады.

Жеке тұлғаның кәсіби жетістігі біліммен, қабілетпен, дағдымен және жалпы ойлау қабілетімен байланысты. Көп жағдайда басқалармен тиімді өзара әрекеттесу үшін жалпы интеллекттің жоғары деңгейі жеткіліксіз.

Өзін-өзі бақылау және өзара әрекеттесуді сауатты ұйымдастыра білу қабілеті кез-келген маманның жұмысындағы басты қасиет. Сонымен қатар, болашақ маманның тікелей қарым-қатынасты көздейтін қызмет саласына келгенде таптырмайтын құрал. Егер жалпы интеллект оқу жетістігінің факторы болса, онда эмоционалды интеллекттің жоғары деңгейдегі дамуы кәсіби және жалпы өмірлік жетістікке жетуге мүмкіндік береді.

Студенттік – бұл адамның өміріндегі жоғары оқу орнында оқумен байланысты кезең. Көптеген зерттеушілер студенттік кезеңді 17 мен 25 жас аралығындағы жасөспірім кезеңімен байланыстырады [3]. Осы жаста адамдармен қарым-қатынасқа және оларды тануға деген қажеттілік ерекше артады, бұл басқа әлеуметтік қауымдастықтармен белсенді өзара әрекеттесуімен, университеттегі оқыту мен

тәрбиелеудің ерекшеліктерімен айқындалады. Қарым-қатынасқа деген қажеттілік алуан түрлі байланыстарды орнатуға, жолдастық қатынасты, достықты дамытуға ықпал етеді, білім мен тәжірибе, пікір, көңіл-күй алмасуды ынталандырады. Қарым-қатынас кезінде студенттер өздерін ғана емес, басқаларды да біледі, әлеуметтік өмір тәжірибесін игереді. Сонымен қатар, өзін-өзі тану және өзін-өзі растау мәселелерін тиімді шешу айналадағы адамдармен қарым-қатынастан тыс мүмкін емес.

Студенттердің эмоционалды интеллектісін зерттеу ерекше маңызды, себебі, эмоционалды интеллекткәсіби маңызды қасиеттердің дамуының өзіндік индикаторы болып табылады, студенттің өзін және басқа адамдарды жақсы түсінуіне көмектеседі, және байланыс процесін жеңілдетеді.

Эмоционалды интеллектінің қалыптатылуы тұлғаның мен бейнесімен өзін-өзі дұрыс бағалауды қалыптастырумен, өзін-өзі бақылауды дамытумен, эмоционалды ақпараттарды дұрыс талдай алумен, «пайдалы» мазасыздық, басқа адамдармен өнімді қарым-қатынас құра білу, өз эмоцияларын басқару қабілетімен сипатталады.

Эмоционалды интеллект даралық мәселесінде оның көптеген факторларының бірі – тұлғааралық өзара әрекеттесу тұрғысынан қарастырылады [5].

ЭИ-дің негізгі компоненттері болып когнитивті қабілеттер мен тұлғалық ерекшеліктері жатады, олар өз кезегінде мінез-құлық және эмоционалды компоненттерге бөлінеді. Әдебиеттерде осы құбылыстың әр түрлі әдістерін қолдана отырып, анықтау мен зерттеуге бірқатар тәсілдер сипатталған – Дж.Майер, П.Саловей, Бар-Он, Д.Карузо, Д.Големан, Д.В.Люсин [5, 6].

Д.В.Люсин эмоционалды интеллектіні өзінің эмоциясын, басқа адамдардың эмоциясын тану, түсіну және басқару қабілеті ретінде қарастырады. Сонымен қатар, психологияның әр түрлі бағыттары шеңберінде жүргізілген көптеген жұмыстарда проблемалар жеке тұлғаның эмоционалды сферасымен тығыз байланысты интеллектуалды және мінез-құлық дағдыларымен біріктіріле қарастырылады [2].

Дж.Мэйер мен П.Сэловей теорияларында [5] эмоционалды интеллект деп эмоцияны қабылдау және білдіру, эмоциялар мен ойларды сіңіру, эмоцияларды түсіну және түсіндіру, эмоцияларды реттеу қабілеті деп анықтады. Эмоционалды интеллект келесі компоненттерден тұрады:

- 1) эмоцияларды анықтау және білдіру;
- 2) эмоцияны түсіну;
- 3) ойлау мен іс-әрекеттің тиімділігін арттыру үшін эмоцияларды қолдану;
- 4) эмоцияларды басқару.

Д.Гоулман теориясында [6] төрт компонентті қамтитын эмоционалды интеллект құрылымын жетілдірді: өзін-өзі тану, өзін-өзі бақылау, әлеуметтік түсіну және қарым-қатынасты басқару. Бұл теория көшбасшылыққа ерекше назар аударады. Атап айтқанда, Д.Гоулман көшбасшылардың эмоционалды интеллектісін дамытуда келесі компоненттерді маңызды деп таниды: жеке дағдылар (өзін-өзі тану, өзін-өзі бақылау) және әлеуметтік дағдылар (әлеуметтік сезімталдық, қарым-қатынасты басқару).

Р.Бар-Он теориясында [5] эмоционалды интеллект кейбір жалпыланған жеке қасиеттердің жиынтығы ретінде әрекет ете отырып, өте кең интерпретация алады. Бар-Он эмоционалды интеллект туралы өз идеяларын өмірде жетістікке жеткен адамның ерекшеліктеріне негізделгенін көрсетті. Психологиялық әдебиеттерді талдау негізінде сәттілікке ықпал ететін тұлғалық қасиеттердің төрт түрі анықталды, олар эмоционалды интеллектпен анықталды. Оның ішінде төрт компонент бар:

- 1) өзін-өзі тану (адамның эмоциясын сезіну, өзіне деген сенімділік, өзін-өзі бағалау, өзін-өзі актуализациялау, тәуелсіздік);
- 2) тұлғааралық дағдылар (эмпатия, әлеуметтік жауапкершілік);
- 3) бейімделу мүмкіндігі (мәселелерді шешу, шындықпен байланыс, икемділік);
- 4) басым көңіл-күй ретінде бақыт пен оптимизм.

Д.В.Люсин теориясында [5] эмоционалды интеллект деп өзінің және өзгенің эмоциясын түсіну, өзінің эмоциясын және басқа адамдардың эмоциясын басқару қабілеті ретінде анықтайды. Люсин эмоционалды интеллектке әсер ететін үш факторды бөліп көрсетеді:

- 1) танымдық қабілеттер (эмоционалды ақпаратты өңдеудің жылдамдығы мен дәлдігі);
- 2) эмоциялар идеясы (құндылықтар және сіз және басқа адамдар туралы маңызды ақпарат көзі ретінде);
- 3) эмоционалдылықтың ерекшеліктері (эмоционалды тұрақтылық, эмоционалды сезімталдық және т.б.).

Бірқатар зерттеулер білім, медицина, құқықтану сияқты адамзат өмірінің түрлі салаларындағы жетістіктер ЭИ-нің жоғары деңгейінің дамуына ықпал ететіндігін анықтады. Сонымен

қатар, қызметкерлердің эмоционалды қабілеттерін дамыту олардың қызметіне оң әсер етеді [2]. ЭИ басқарушылық коммуникацияның тиімділігіне ықпал етеді.

А.С.Петровскаяның (2007 ж.) зерттеуінде ЭИ-нің басқарушылық қызметке әсерін зерттеу кезінде ЭИ-нің стратегиялармен және стресстік жағдайлармен күресу моделімен байланысы туралы мәліметтер алынды. Осылайша, эмоционалды интеллектісі орта деңгейлі және жоғары деңгейлі менеджерлер басқару қызметінде деструктивті стратегияларды қолданбауды жөн көреді [4]. ЭИ орташа коэффициенті және максималды тиімділік көрсеткіштері жағдайлық басқару стилі бар менеджерлерге арналған [3].

Бірқатар зерттеулер ЭИ өзін-өзі анықтауды дамытуға ықпал ететін жағдайдың бір түрі екенін анықтауға мүмкіндік берді. ЭИ өз күйлерін басқаруға және реттеуге, басқа адамдардың жағдайына әсер етуге мүмкіндік беретіндіктен, оның жоғары дәрежеде дамуы субъектілерге олардың өмірлік жолын тәуелсіз таңдауға ықпал ете отырып, өзіне деген сенімділік береді [6]. Студенттерді кәсіби маман ретінде дамыту үшін өзінің жеке сезімдерін, эмоцияларын, өзіндік сана-сезімі мен эмпатиясын жүзеге асыруға бағытталған жұмыс маңызды [5].

Студенттердің эмоционалды интеллектісін дамыту процесін шамамен бес кезеңге бөлуге болады.

Бірінші кезең – өзіңді тану. Өзін-өзі тану процесінде адам «ояна» бастайды, өзінің ішкі әлемін, оның эмоциясы мен сезімін түсінуде қызықты жаңалықтар ашады. Бұл адамның өзін және айналадағы адамдарды жаңаша қарастыруға мүмкіндік беретін процесс.

Эмоциялар мен сезімдерді басқаруды үйрену – эмоционалды интеллект дамуының екінші кезеңі. Эмоционалды күйлерді басқара білу мақсатқа жету үшін эмоцияларды пайдалануға мүмкіндік береді. Өзін-өзі бақылау студенттің өзінің қазіргі кезде сезініп отырған сезімі мен қандай эмоцияларды бастан өткеріп жатқанын, сондай-ақ айналада не болып жатқанын түсінуге байланысты.

Бұл кезеңде студенттер арасында толеранттық қатынасты дамытуға ерекше көңіл бөлінеді. Толеранттылық адамның қарым-қатынас кезінде және басқа мәдениеттердің, этникалық топтардың өкілдерімен, басқа өмір салтын, пікірлерін білдірушілермен жағымды өзара әрекеттесу дағдыларын игеруі болып табылады [6].

Үшінші кезеңде студенттердің басқа адамдардың эмоциясын тану, қарым-қатынас серіктесінің сезімдерін түсіну қабілеттері дамиды, өйткені тек өзіне бағытталған позицияда тұру қиынға соғады, сондықтан да, әлемді басқа адамның көзімен елесте білу қажет. Басқа адамдардың сезімдері мен эмоцияларын түсіну проблемасы адамның тұтас қабылдау процесіне жатады, яғни психикалық рефлексияның барлық деңгейлерін қамтитын және қабылданған дүниетанымға тәуелді болатын қарым-қатынас серіктесінің бейнесін жасау болып табылады.

Студенттерінің эмоционалды интеллектісін дамытудың төртінші кезеңі – қарым-қатынас серіктестерінің жағдайын басқару қабілетін меңгеру. Басқа адамның жағдайын өнімді басқару үшін қарым-қатынас моделін талдау тәжірибесімен мүмкін болатын нақты мақсат, оған жету жолдарынан тұрады. Студент өзінің эмоцияларын тану, оларды басқару және өзара әрекеттесуде серіктестерінің эмоционалды күйін анықтау дағдыларын игергеннен кейін, басқалардың күйлері мен сезімдерін біле отырып, басқара алады.

Студенттерінің эмоционалды интеллектісін қалыптастырудың бесінші кезеңі – кәсіби шеберлікті дамыту.

Кәсіпқойлық – бұл мамандық таңдаған сәттен басталып, адамның белсенді еңбек әрекетін тоқтатқаннан кейін аяқталатын процесс. Мұнда шығармашылықтың рөлі маңызды, ол А.Маслоу бойынша дәстүрлі емес ойлау, проблемалық ситуацияларды тез шешу және жаңа идеялар тудыру қабілетімен сипатталатын шығармашылық бағыт болып табылады.

Эмоционалды интеллектті дамыту моделін құру арқылы эмоционалды интеллект мәселесі теориялық тұрғыда ғана талданып қана қоймай, тәжірибе жүзінде де іске асуы қажет. Бұл студенттердің болашақ маман ретінде қалыптасуына зор ықпалын тигізеді.

Әдебиеттер:

1. Гудкова Т. В. Проблема оценки и дальнейшего развития профессионально-значимых качеств будущих педагогов / материалы IX Международной научно-практической конф. – Новосибирск : Изд-во НГПУ, 2013. – Ч. 1. – 220–225 б.
2. Кондратьева Т. Н. Профессиональная карьера в образовании : учебно-методическое пособие / Т. Н. Кондратьева. – Новосибирск : Изд-во НГПУ, 2014. – 148 б.
3. Доценко О. Н. Эмоциональный интеллект как детерминанта профессиональной успешности в социэкономических профессиях / О. Н. Доценко, И. Н. Бондаренко // Психология индивидуальности : материалы: IV Всероссийской научной конф. – М. : Логос, 2012. – 248–249 б.

4. Манойлова М. А. Акмеологическое развитие эмоционального интеллекта учителей и студентов педагогических учебных заведений : автореф. дис. ... канд. психол. наук / М. А. Манойлова. – СПб., 2004. – 26 б.
5. Андреева И. Н. Взаимосвязь эмоционального интеллекта и индивидуальных проявлений самоактуализации / И. Н. Андреева // Л. С. Выготский и современная культурно-историческая психология : проблемы онтогенеза морального сознания и поведения : международная научная конф. – Гомель : ГГУ им. Ф. Скорины, 2006. – 128–131 б.
6. Гоулман Д. Эмоциональный интеллект / Д. Гоулман. – М. : АСТ, 2009. – 480 б.

*Молдабек Құлахмет,
Silkway Халықаралық университетінің профессоры, п.ғ.д.
Шымкент қ.*

ОҚУ ПРОЦЕСІНДЕ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫН ДАМУЫ

Қоғамдағы болып жатқан түрлі бағыттағы өзгерістер білім беру жүйесіне жаңаша қарауды, қол жеткен жетістіктерді саралауды, жастардың шығармашылық мүмкіндігін дамытуды, мұғалім іс-әрекетін жаңаша тұрғыда ұйымдастыруды талап ететіні белгілі.

Соңғы он жылдықта мектеп өміріне еніп жатқан өзгерістер – жаңа педагогикалық ойлау – ең алдымен оқушыға деген қарым-қатынаспен анықталады.

Қазіргі заманғы жалпы білім беретін мектептерді демократияландыру, негізінде қайта түрленіп жаңаруына, егеменді мемлекетте жан-жақты жетілген, іскер адамды тәрбиелеуге мүмкіндік тудыратыны анық.

XXI ғасырдағы қоғамда болып жатқан саяси-әлеуметтік, экономикалық өзгерістер, әлемдік деңгейдегі білім берудің жаңа үрдістері туғызған реформалар негізінен мектепке көбірек назар аударуды қажет етіп отыр.

XX ғ. басында отандық педагогтар білім алушының шығармашылық потенциалына қаншалықты әсер ететіні туралы мәселелерді бірнеше рет көтерді. Я.Зеленкевичтің, В.В.Розановтың жұмыстарында оқытуды даралау мен дифференциациялау қағидаларының негізінде білім беру процесін жаңаша ұйымдастыру керектігін айтып өткен.

Білім беру арқылы тұлғаның шығармашылық белсенділігін көтеру және білім алушының шығармашылығын қалыптастыру мәселесін біртұтас педагогикалық процесс тұрғысынан қарау қажет деп санаймыз. Себебі оқыту барысында адамның дамуы қазіргі білім берудің басты мақсаты ретінде қарастырыла келе, білім беру процесін ұйымдастыруды ерекше дамыту бағытының басымдылығы тұрғысынан қарау керектігін айқындадық.

Қазіргі кезде Қазақстан Республикасы білім беру саласының жан-жақты дамытылуы – тек білімде. Олай болса, сапалы білім беру мақсатында жұмыс жүргізуі үшін мектеп әкімшілігі мынадай негізгі мәселелерді шешуі тиіс:

- мектептің материалдық-техникалық базасын нығайту;
- оқу-ағарту саласының барлық буындары үшін конкурстық негізде оқытудың әсерлі әдістемелік жүйесін қалыптастыру, оқу мазмұнының мемлекеттік стандартына сәйкес оқулықтармен, оқу құралдарымен, әдістемелік нұсқаулармен, көмекші құралдармен жеткілікті қамтамасыз ету;
- оқушылардың шығармашылық қабілетін дамытуға жағдай жасау;
- жаңа талапқа жауап беретін білімді, білікті кадрларды тәрбиелеу.

Қазіргі кезде педагогқа қойылатын белгілі бір талаптар белгіленген, олардың орындалуы білім беру мекемесі мұғалімінің алдында тұрған міндеттердің шешілуін қамтамасыз етеді. Шиеленесушілікті зерттеу мәселелерін әзірлеуге ерекше көңіл бөлінді. Сұхбаттастық қатынас (диалог) оқыту әдістерінің жүйесін құрудың негізі ретінде ұсынылады.

Сонымен, оқу-тәрбие процесін ұйымдастыру мәселесі өзара субъект-субъектілік ықпалдастық пен гумандылық қатынас негіздерін әзірлеу кезінде шешілуі мүмкін. Аталған тұжырымдамалық негіздемелердің жүзеге асырылуы оқу-тәрбие процесіндегі өзара ықпалдастық формалары мен әдістерін іріктеу есебінен оқыту мен тәрбиелеудің процессуалдық құрамды бөлігін ды қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Жоғарыда айтылғандай, оқу-тәрбие процесін ұйымдастырудың біртұтастық тәсілін қамтамасыз ету қажет. процесін жүзеге асырып жатқан мектептерде бұл неден байқалады? *Біріншіден*, педагогикалық ұжым деңгейінде әрбір педагогтың ортақ мақсатқа жұмыс істеуінен – ықпал етуі емес, ортақ мақсатқа жетуді қамтамасыз етуінен көрінеді. *Екіншіден*, әрбір сабақта, сабақтар жүйесінде және сыныптан тыс шараларда әрбір бөлігі (сабақ) бүтінге (процесс) жұмыс істейтіндей етіп оқытудың, дамытудың және тәрбиелеудің міндеттерін кешенді шешуде көрініс табады. *Үшіншіден*, тәрбиелеу мен өзін-өзі

тәрбиелеудің, білім беру мен өз бетімен білім алудың бірлігінен байқалады. *Төртіншіден*, тек жай ғана бірлескен қызмет емес, педагог пен оқушылардың өзара белсенді қызметі (педагогикалық өзара ықпалдастық) болуы тиіс. Педагогикалық процестің тұтастығы осы барлық функцияларды табысты жүзеге асырғанда ғана туындайды.

Сонымен, біртұтас оқу-тәрбие процесінің жүйесін пайдалану тұтастықтың бірнеше деңгейін бөліп көрсетуге және адамның, біртұтас даралық қасиеттердің негізгі салаларының дамуын басымдылықпен анықтайтын жоғары дәрежеге бағытталған педагогикалық процесті жобалауға мүмкіндік береді.

Зерттеу жұмысымыз жеке тұлғаның шығармашылық потенциалын дамытуға бағытталғандықтан, біз жүйелілік тәсіліне назар аудардық.

Зерттеу қызметінің әдісі ретінде жүйелілік тәсіл оның құрамдарының өзара ықпалдастығы мен өзара байланысын көрсететін жүйе құруды білдіреді. Сонда жүйелілік және біртұтастық тәсілдері жүзеге асырылады, бұл мектепті басқару қызметінің тиімділігін қамтамасыз етуге мүмкіндік туғызады.

Жүйелілік тәсілі барысында инновациялық қызметтің негізгі мақсаттары анықталды, яғни оқушының жеке тұлғасының :

- қажеттіліктерін қанағаттандыру;
- жан-жақты дамыту;
- қабілеттерін ашуға мүмкіндік туғызу және білім берудің қазіргі даму кезеңінде оларды реттеу қажеттілігі айқындалды.

Жүйелілік тәсілін тиімді қолдану барысында талдаудың да маңызы зор. Талдау қызметінің формалары мен әдістері педагогикалық, ғылыми-әдістемелік кеңестерде, кафедра отырыстарында, ашық сабақтар мен іс-шараларда, педагогикалық консилиумдарда, шығармашылық топтарда, оқушылар ұйымдарында («Оқушылардың ғылыми қоғамы», «Жас өнер қайраткерлерінің одағы») талданатын мәселелерді тұрғысынан ұжымдық талдауға бағытталған. Жалпы мектептің жүйелілік талдаудың күннен-күнге артып отырған бөлігі мұғалім мен сынып тәрбиешісінің өзін-өзі талдау нәтижелерін басшының зерделеуі болып табылады. Өзін-өзі талдау жазбаша түрде де (қойылған сұрақтарға жауап беру, баяндама тезистері, әдістемелік құралдар), сұхбаттасу, тест, әңгімелесу формасында да іске асырылады. Ақпараттық-талдау функциясын табысты жүзеге асырудың міндетті шарты оны іске асырудың жүйелі тәсілі, сондай-ақ менеджментте пайдаланылатын жаңа талдау формалары болып табылады.

Мониторинг кез келген инновациялық қызметті ендірудің, соның ішінде оқушы тұлғасын дамытуға бағытталған мектеп үшін де міндетті шарты болып табылады.

«Мониторинг» латынның *monitor* – *еске салушы, бақылаушы* деген сөзінен шыққан және қазіргі тілде адамның шаруашылық қызметіне байланысты қоршаған орта жағдайын байқауды, бағалауды және болжауды білдіреді .

Білім берудегі мониторинг – білім беру процесінің қалаған нәтижеге немесе бастапқы ұйғарымға сәйкестігін айқындау мақсатындағы тұрақты бақылау, қадағалау .

Мониторинг туралы қандай да бір инновацияны ендіру процесінде шынайы педагогикалық ортада жүріп жатқан процестер мен құбылыстарды ағымдағы байқау нәтижелерін тез арада басқарушылық қызметке кіргізу мақсатында оны

үнемі қадағалау кезінде ғана айтылады.

Педагогикалық мониторинг оқушы тұлғасы туралы біртұтас түсінік алу мақсатында элеуметтанушылық, психологиялық және медициналық мониторингті біріктіруші бастау болып табылады, бұл жеке тұлғаға бағытталған білім беру тәртібінде жұмыс істеп жүрген оқу орындары үшін аса қажет.

Жоғарыда мектеп генезисінің талдауы көрсеткендей, әртүрлі уақыт кезеңдерінде ол мемлекеттің, қоғамның қажеттіліктеріне және аса сирек – баланың өз мүдделеріне бағытталып келді. Соның ішінде неғұрлым жақсы нәтижеге жеткендер – басты назарға баланы (оның жеке-дара қабілеттерін дамытуды, ішкі дүниесін қалыптастыруды, оны қандай да бір қоғамда өмір сүруге емес, нақ қазіргі өмірге дайындауды) қойған мектептер. Бүгінгі таңда көп жағдайларда мемлекеттер арасында «шекаралардың жоқтығы», адамның неғұрлым мол еркіндік ала бастауы, мәдениеттердің өзара кірігуі мұндай тәсілдің дұрыстығын дәлелдеп отыр.

Сонымен, қазіргі мектептің оқу-тәрбие процесін ды қамтамасыз ететін тұжырымдамаларды іріктеуде олардың ішінде педагогикалық процестің мақсаты – бала болып табылатындары ерекше рөл атқарады. Оның үстіне гумандылықтың, дың мәнін зерттеу оның психологиялық, экзистенциалды табиғатын білуге мүмкіндік береді және тұжырымдама ішінен баланың психикалық дүниесін дамытуды педагогикалық құралдар арқылы қамтамасыз ету мүмкіндігін басымды тұжырымдамалар

ретінде қарастыруды талап етеді. Білім берудің гумандылық парадигмасы тұрғысынан алғанда мұғалімнің басты міндеті балаға өзінің жеке-дара қасиеттерін дамытуға, өзіндік құндылығын арттыруға көмектесу болып табылады, сондықтан тиісті педагогикалық практика адамның жоғарғы күштерін дамытуға оқушының қажеттігін қанағаттандыруға, және жетілдіруге бағытталуы тиіс. Аталған талаптарды неғұрлым толық қанағаттандыратын әдіснамалық сипаттағы гумандылықты тұжырымдамалардың бірі – даралық педагогикасының тұжырымдамасы болып табылады. Даралық педагогикасында оқыту процесінің мақсаты ретінде мектеп оқушысының жеті саласын: ерік, интеллектуалдық, қызығушылық, экзистенциалды, көңіл-күй, тақырыптық-практикалық және өзін-өзі реттеу саласын дамыту қарастырылады. Педагогикалық мақсаттардың осы тұжырымдама негізінде әзірленуі оқушылардың жеке-дара қасиеттері саласының тиісті құрамдарын дамыту есебінен ды қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. Сонымен, оқу-тәрбие процесінде даралық педагогикасының тұжырымдамасын пайдалану дың аса маңызды қағидасын жүзеге асыруға, яғни педагогикалық процестің мақсаты ретінде оқушының жеке-дара қасиеттері мен оның шығармашылығын дамытуды қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Жалпыға белгілі, оқу процесі мұғалім мен оқушының өзара әрекетінен тұрады. Олардың өзара әрекетінің жүйелілігін қамтамасыз ету, қойылған мақсаттарды жүзеге асыруға көмектесетін білім беру процесін қамтамасыз ету педагогикалық жағдайда өз қызметін атқарады.

Оқытуды ұйымдастыру формаларының бірі – оқушылардың шағын топтарда жұмыс істеуі, мұны дәстүрлі оқытуда да, дамыта оқытуда да қолдану мүмкіндігі. Мұндай жұмыстың басты жетістіктерінің бірі – әрбір оқушыны нәтижелі оқытуға жағдайлар жасау. Шағын топтар жұмысының негізінде оқудағы өзара ықпалдастық қызмет жатыр. Ең басты фактор мұғалім мен оқушының әрекеттестігі болып табылады. Топтық жұмысты басқару негізінде тек қана өзара ықпалдастық, қолдау, көмек көрсету жатуы тиіс.

Мұндай іс-әрекеттің біртұтас жүйесін біздер оқу процесіне модульдік оқыту технологиясын қолдану арқылы жүзеге асыруға болатындығын аңғарамыз. Бұл технологияны қолданудың бір себебі – оқу процесінде оқушының шығармашылықпен жүйелі түрде жұмыс жасауына бірден-бір ықпалын тигізеді. Модульдік оқыту технологиясының басты маңыздылығы – оқыту процесінде оқушы мұғалімнің берген нұсқауы бойынша көзделген мақсатқа өз бетінше іздену нәтижесінде қол жеткізеді.

Модульдік оқыту технологиясының диалог (сөйлесу) бөлімінде мұғалім мен оқушының іс-әрекеттегі өзара қарым-қатынасын ұйымдастыруда негізінен Л.Фридманның төмендегідей ережелерге негізделген тұжырымдамасы басшылыққа алынды:

1. Оқу оқушының жеке, топтық, ұжымдық жұмыс барысындағы түрлі қызметінің жүйесі ретінде қаралады. Олар оқушының қисынды ойлауын, көзге елестету қабілетін, жадын, шығармашылығын және т.б. қабілеттерін дамытуға, яғни білім берудің мақсаттары болып табылатын жеке тұлғалық қасиеттерін дамытуға бағытталған.

2. Оқуды басқарудың психологиялық сенімді түрі – ең алдымен, оқушының қажеттіліктерін, қызығушылығын және қызмет мақсаттарын дамытуға жағдай жасау.

3. Оқуды басқару икемді болуы тиіс, бұл тек оқушылардың іштей өсуі жүргенде ғана, балалардың білім дәрежесінің артуына қарай мүмкін болады.

4. Оқушылар нақты оқу қызметінің мақсаттарын анықтауға тікелей қатысуы керек, яғни басқару жеке тұлғаға бағытталған болуы тиіс. Оқу процесін жеке тұлғалық басқару дәрежесі оқушылардың өсуіне қарай артып отыруы және оқудың жоғарғы сатысында жалпылама сипат алуы тиіс.

5. Оқыту процесін басқару балалардың ішкі қуатына және мүмкіндіктеріне негізделіп жүруі тиіс

Теория – проблеманы шығармашылықпен шешудің катализаторы болса, сөйлесу – әр түрлі көзқарастардың тоғысқан жері. Баланың пікірімен санасу, оны сыйлау – шығармашылыққа бастаудың негізгі кілті. Ал, ұжымдық іс-әрекет – шығармашылықты дамытудың негізі.

Еркін топтарда бала өзін еркін сезінеді, яғни мұғалімге тәуелдімін деген сезім болмайды. Мұғалім мен оқушының арасында бірлескен (сотрудничество) іскерлік қарым-қатынас орнайды және оқушылардың өзінің тұлғалық маңыздылығын сезінуі, өзін көрсете білуі мен өзіне деген сенімділігі артады.

Әдебиеттер:

1. Нұрғалиев Р.Н. Философиялық сөздік /құр. – Алматы: Қазақ энциклопедиясы бас редакциясы, 1998. – 342 б.
2. Психология. Словарь. – М.: Политиздат, 1990. – 494 с.
3. Пиаже Ж. Избранные психологические труды. – М.: Просвещение, 1969.–659 с.

4. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность.—М., 1975.—301с.
5. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. — М.: Педагогика, 1989. — 488 с.
6. Выготский Л.С. Педагогическая психология. — М.: Педагогика, 1991. — 461с.
7. Эльконин Д.Б. Избранные психологические труды. — М.: Педагогика, 1989. -

Қ.Д. Мүсілімова,
Т. Есетов атындағы №264 мектеп-лицейдің бастауыш сынып мұғалімі
Қызылорда қаласы, Қазақстан

БАСТАУЫШ СЫНЫПТА ОҚЫТУДЫҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫН ҚОЛДАНУДЫҢ МАҢЫЗЫ

Қазіргі таңда елімізде жаһандану жағдайында жаңа мазмұнға негізделген білім беру жүйесі қалыптасуда. Бұл педагогика ғылымындағы елеулі өзгерістермен сабақтаса жүреді.

Педагогика ғылымында инновациялық технологияларды бастауыш жалпы білім беру кезеңінде оқыту процесінде қолдану мәселесімен Ж.Қараев, Ботабаев, А.Әлімов, К.Базаубақова және басқалар сияқты мұғалімдер мен ғалымдар айналысты. Заманауи АКТ технологияларын пайдалану мұғалімнің сабаққа дайындығын жеңілдетеді, әр оқушыға бағытталған, әр түрлі және белсенді жұмыс түрлеріне бай, нәтижелерімен маңызды сабақ өткізуге мүмкіндік береді, әртүрлі анықтамалық жүйелерге, электронды кітапханаларға және басқа ақпараттарға қол жетімділікті қамтамасыз етеді. ресурстар, оқытудың инновациялық технологияларды қолдану мүмкіндіктерін кеңейтеді. Сабақта инновациялық технологияларды қолдана отырып, білім беру процесі оқушылардың логикалық және сыни ойлауын, қиялын, дербестігін, жалпыға бірдей тәрбиелік әрекеттерін дамытуға бағытталған.

Қазіргі заманғы интерактивті технологиялардың білім беру үдерісіне әсерін ескере отырып, көптеген мұғалімдер оларды өздерінің әдістемелік жүйелеріне қосуға барған сайын көбірек ниетті [1,3].

Жаһандану жағдайында ғылыми ақпарат көлемінің ұлғаюы, мектептегі білім беру мазмұнын және іс-әрекет қағидаларын қайта құрылуының бәрі мұғалімнің кәсіби біліктілігі мен тұлғасына, бүкіл педагогикалық үдерістің тұлғалық бағдарлануына қойылатын талаптардың сөзсіз арта түсуіне алып келеді. Бүгінгі таңда кез-келген оқу орындарында оқу үдерісін жетілдіру үшін жаңа педагогикалық технологиялар, сабақтың дәстүрлі емес түрлерін қолданудың тиімділігін практиканың өзі дәлелдеп отыр. Мұның өзі аталған мәселенің теориялық негіздемесін жасау қажеттілігін туындатады. Білім беру жүйесі дамуының қазіргі кезеңі жаңа парадигмаға өтудің жолдарын іздестірумен, яғни білім берудің жаңа мақсатының жетістіктерімен байланысты.

Жас ұрпақтың жаңаша ойлануына, олардың біртұтас дүниетанымының қалыптасуында әлемдік сапа деңгейіндегі білім, білік негіздерін меңгеруіне ықпал ететін жаңаша білім мазмұнын құру жалпы білім беру жүйесіндегі өзекті мәселе. Бүгінгі таңда білім беру ісіне қойылар талаптар қай кездегіден де күрделі маңызды. Өйткені бізді дамудың жаңа кезеңі күтіп тұр. Сол кезеңге лайық ұлттық санасы жаңғырған жаңа ұрпақ тәрбиелеу міндеті мойынымызда. Білім беру саласында жаңа технологиялардың енуі оқушының ойлану стилін, мұғалімнің оқыту әдістемесін өзгертеді. Сабақта жаңа технологияларды тиімді пайдалану, оқытудың дәстүрлі емес түрлерін қолдану педагогика ғылымның шығармашылық сипатын айқындайды. Ол оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырады, шығармашылық қабілетін дамытады, қоршаған ортаны танымдық зерттеу барысында дидактикалық мақсаттар іс жүзінде асырылады.

Оқытудың жаңартылған мазмұны мен технологиясы бойынша оқытудың құзыреттілік-бағдарлы тәсілін ескере отырып бағалаудың жаңа формаларын ұғынбай жаңа мақсаттар мен міндеттерді шешу мүмкін емес. Сондықтан заманауи педагог кәсіби іс-әрекетінде білім берудің жаңартылған МЖМБС әдістемесі мен мазмұнын қабылдау, білім беру процесін бағдарламалық және әдістемелік қамтамасыз етуді өзгерту, педагогикалық қызметтің мақсаттары мен тәсілдерін өзгерту дағдысын қалыптастыруы қажет. Бүгінгі таңда әр педагогті төмендегі сұрақтар қызықтырады:

– жаңартылған білім беру мазмұнының және қазіргі қолданыстағы білім беру мазмұнының айырмашылығы неде?

– мектепте білім беру үдерісін ұйымдастыру тәсілдері өзгереді ме?

– «Нәтижеге бағытталған білім беру» ұғымы нені білдіреді?

– мұғалім білім берудің жаңартылған мазмұнын қандай бағытта және қалай жүзеге асыру керек?

Қазіргі уақытта біз оқу үрдісін технологияландыру туралы, қандай да бір педагогикалық инновациялық технологияларды енгізудің артықшылықтары туралы көп айтамыз. Біз оларды игереміз,

оқу үрдісінде пайдаланамыз, белгілі бір нәтиже аламыз, бірақ сонда да күрмеуі қиын проблемалар өте көп. Мысалы, оқушылардың мотивациясын арттыру, мектепте тұлғаның адамгершілік-рухани қасиеттерін: өзін-өзі тану, өзін-өзі анықтау және өзін-өзі жүзеге асыруды дамытуды ынталандыратын адамгершілік білім беру ортасын құру сынды сұрақтар барлық педагогтарды толғандырады[2, 43 б.]..

Жаңа білім парадигмасы бірінші орынға баланың білімін, білігі мен дағдысын емес, оның тұлғасын білім арқылы дамытуды көздейді. Осы тұрғыдан алғанда, педагогтың кәсіби іс-әрекетінің тиімділігін арттыру, оны жаңа сапада ұйымдастыру қажеттігі туындайды. Бұл үшін мұғалімдердің инновациялық іс-әрекеттің ғылыми-педагогикалық негіздерін меңгеруі барынша маңызды екендігі айқын.

«Инновациялық іс-әрекет деп мұғалімнің өз тәжірибесінде әлдеқайда жоғары нәтиже беретін белгілі сатыда біртіндеп енген жаңалықтың сапалы өсу динамикасын айтады. Инновациялық іс-әрекет бұрыннан қалыптасқан дәстүрлі межеден ауытқу тудырады. Инновациялық іс-әрекет жаңалықтың пайда болуы, іске асырылуы сияқты кезеңдермен ерекшеленеді. Педагогикалық үрдіс те басқа үрдістер секілді инновациялық іс-әрекетті талап етеді. Педагогикалық инновациялық іс-әрекет негізінен жаңадан пайда болу, өңдеу және тарату кезеңдерімен сипатталады»[3, 50 б.]..

Бүгінгі таңдағы өзекті мәселелерінің бірі өзгермелі әлеуметтік және экономикалық жағдайларда өмір сүруге ғана емес, сондай-ақ қазіргі ақиқатқа белсенді түрде ықпал етуге дайын бәсекеге қабілетті тұлғаны қалыптастыру болып табылады. Осыған байланысты заманауи педагог қоғамның тапсырысын орындай отырып, болашақ мамандардың бойында креативтілік, әлеуметтік жауапкершілік, дамыған интеллектке ие болу, кәсіби сауаттылықтың жоғары деңгейі, танымдық қызметтің тұрақты уәждемесі сияқты қасиеттерді қалыптастыруды көздеуі керек. Білім беру мазмұнын жаңартуға көшу білім беруге құзыреттілік тәсіл шеңберінде жұмысқа жаңа талаптар қояды, педагогтарды денсаулық сақтау технологияларымен қамтамасыз ету, білім беру үдерісін дараландыру жағдайында жұмыс істеуге дайындығын қалыптастыру. Білім беру құрылымын жаңарту оқытудың дәстүрлі репродуктивті стилін меңгеруден және білім алушылардың танымдық белсенділігі мен ойлау дербестігін қамтамасыз ететін білім берудің жаңа дамытушылық, конструктивтік моделіне көшуден тұрады. Қарауға ұсынылатын білім беруді жаңарту бағдарламасы оқыту белсенді болуы тиіс, құрылған коллаборативті орта жағдайында өткізілуі тиіс, оқытуды саралау жүзеге асырылуы тиіс, жүзеге асыру процесінде пәнаралық байланыстар іске асырылуы тиіс деп болжайды[4, 77 б.]. Жоғарыда аталғандардан басқа АКТ-ны пайдалану, диалогтық оқыту, зерттеу әдістері мен білім алушылардың қажеттіліктеріне дер кезінде ден қою міндетті болып табылады.

Сонымен, жоғарыда айтылғандардың ішінен жаңартылған білім беру мазмұны бағдарламасы бойынша жұмыс істейтін педагогтан нәтижеге қол жеткізу үшін оқу мақсаттарын қалыптастыру, сондай-ақ оқу материалын меңгеруді ұйымдастыру бойынша оқу үдерісін құруды қажет етеді. Мұндай талаптарға оқу мақсаттарына сәйкес оқу материалдарын дайындауды, оқу үдерісі үшін ақпараттық ортаның әлеуетін пайдалануды, білім алушылардың тұлғалық-әрекеттік бағыттағы озық дамуы үшін жағдай жасауды да жатқызуға болады.

Заманауи педагог үшін оқу үдерісінде психологиялық жайлылық пен қолдау атмосферасын құру, білім алушыларды өздігінен білім алуға, өзін-өзі анықтауға және өзін-өзі іске асыруға дайындау және қойылған мақсаттарға қол жеткізуге бағытталған ағымдағы нәтижелерді бағалау да аса маңызды. Жаңартылған мазмұнда білім беру аясында педагог арнайы біліктілік болып табылатын өз кәсіби қызметімен жоғары деңгейде айналысу және өзінің әрі қарай кәсіби дамуын жобалау қабілетіне, әлеуметтік құзыреттілік ретінде анықталған бірлескен (ұжымдық, топтық) кәсіби қызметпен айналысу, кәсіби қарым-қатынас тәсілдерін пайдалану және ынтымақтасу қабілетіне ие болуы тиіс. Білім беру қызметінде инновацияның келесі түрлерін бөледі: 1. Оқытылатын пәннің ішінде көрініс тапқан пәнішілік инновациялар. Мысал ретінде білім беру мекемелерінің жаңа оқу-әдістемелік кешендерге көшуін және авторлық әдістемелік технологияларды меңгеруін келтіруге болады. 2. Дәстүрлі емес педагогикалық технологиялар арқылы педагогикалық практикаға енгізілетін жалпы әдістемелік инновациялар, мысалы, студенттер үшін шығармашылық тапсырмаларды әзірлеу, жобалау қызметі және т.б.

Қазіргі уақытта инновациялық педагогикалық қызмет кез келген оқу орнының білім беру қызметінің басты компоненттерінің бірі болып табылады, өйткені білім беру қызметтері нарығында қандай да бір мекеменің бәсекеге қабілеттілігін құру үшін негіз жасайды, мұғалімнің кәсіби өсу бағытын, оның шығармашылық ізденісін анықтайды, оқушылардың тұлғалық өсуіне нақты ықпал етеді. Сондықтан инновациялық іс-әрекет мұғалімнің ғылыми-әдістемелік қызметімен және оқушылардың сабақта білімді игеру қызметімен тығыз байланысты[5,3 б.]..

Сабақ барысында үнемі тиімді жүргізуге қолайлы оқытудың инновациялық әдістерінің келесі түрлерін атап көрсетуге болады:

1. «Дөңгелек үстел» әдісі – оқушыларға белгілі бір мәселе аясында ақпаратты алуды арттыруға бағыттайтын және олардың өзіндік көзқарасын қалыптастыратын, шешім қабылдауда қателіктен бой алмауына бағдарлайтын – талқылауды логикалық және шығармашылық мәдениетпен жеткізе білуге тәрбиелеудің тиімді жолы.

2. «Миға шабул» әдісі – оқушыларға сабақ барысында ашық және жабық сұрақтарды арластыра отырып қойылып, жүргізуге болатын әдіс. Тиімділігі оқушы жылдам әрі, нақты жауап беруге дағдыланады. Сабақ үдерісінде тақырыпқа оқушыларды дайындау мақсатында да жүргізілсе өте қолайлы әдіс.

3. Ассоциограмма әдісі – оқушылардың тақырыпқа негізделген негізгі ұғым туралы таным түсінігін айқындау арқылы қиялы мен елестетуін дамытуға, салған суреттердің өзара байланысын анықтай алуға бағдарланған әдіс.

4. Проблемалық оқыту – тақырыпқа қызығушылық туғызу. Оқытудың мәні мұғалім мен оқушылардың бірлескен қызметі барысында шешілетін проблемалық жағдайларды құру білу болып табылады.

5. "Бес саусақ" әдісі-көбіне кері – байланыс барысында қолданылады.

Бас бармақ – мен не үйрендім ? Маған не ұнады?

Балан үйрек – Бүгін мен не жасадым және неге қол жеткіздім?

Ортан терек – Менің көңіл-күйім?

Шылдыр шүмек – Бүгін кімге көмектесе алдым?

Кішкене бөбек – Қандай қиындық болды, оны жеңе алдым ба?

Бұл әдіс тақырып бойынша нені игергендігін қорытындылап, жүйелей білуге дағдыландырады, ойлауды қалыптастырады.

Осылайша, инновациялық шешімдер қабылдау, белгілі бір тәуекелге бару қабілеті жаңартылған білім мазмұны негізіндегі педагогтың инновациялық іс-әрекетін табысты іске асырудың қажетті шарты болып табылады.

Әдебиеттер:

1. Тәжібаев Б.Т. Біз және цифрлық қоғам // Білім берудегі менеджмент – Менеджмент в образовании. – 2018. – №2 (89). – С. 74-76.

2. Бұзаубақова К. Ж. Мұғалімнің инновациялық іс-әрекетке даярлығын қалыптастырудың теориялық-әдіснамалық негіздері. – Алматы, 2009. – 52 б.

3. Сапарғалиева А. Ж., Современные проблемы обновления содержания социального образования в Республике Казахстан // Высшее образование сегодня. – 2014. – № 2. – С. 48-52.

4. Казахстанская школа в условиях обновления содержания образования // Материалы республиканской научно-методической конференции. – Тараз, 2018

5. Э.Карабаева Обновленное содержание образования – требование времени // Новости Приишимья. – 19 сентября, 2018 г

Ф.М. Бердиева, Г.Б. Ниязбаева,
*«Б. Нұрлыбеков атындағы жалпы орта мектебі» КММ,
Түркістан облысы, Ордабасы ауданы*

ЖАҒАНДАНУ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ӘЛЕМДІК БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕЛЕРІНІҢ ИНТЕГРАЦИЯСЫ

Жаһандану, интеграция және білім беруді интернационаландыру соңғы онжылдықтың әлемдік тенденцияларына тән. Білім беруді интернационаландыру қазіргі таңда әлемнің білім беру саясатының маңызды құрамдастарының бірі болып табылады. Жоғарғы білімдегі интернационаландыру – салыстырмалы жаңа тұжырымдама болып табылады, бірақ концепция деңгейінде әртүрлі түсіндірулер болуы мүмкін. Соңғы жылдарда еуропалық жоғарғы білім беруді интернационаландырудың жан-жақты және стратегиялық тәсілін дамытудың негізгі драйвері Мари Кюри мен Эразмус сияқты ғылыми және білім беру стипендия бағдарламалары болды. Оларды әзірлеу элеуметтік-экономикалық жаһандану және қоғамдағы білімнің рөлін күшейту арқылы мүмкін болды. Интернационализацияның ең кең тараған «халықаралық, мәдениетаралық немесе жаһандық өлшемдерді мақсатқа, функцияға немесе жоғарғы білім беру жүйесіне интеграциялау үрдісі» анықтамасы болып табылады. Сонымен қатар,

интернационализация тұжырымдамасының күрделілігімен және оның жаһандану мен аймақтандыру өзара қарым-қатынасы, сондай-ақ осы екі үрдістегі жоғарғы білімнің рөлі туралы түсінік бар.

Жаһандану, немесе Глобализация (ағылш. Global – «әлемдік», «дүниежүзілік», «жалпы») – жаңа жалпы әлемдік саяси, экономикалық, мәдени және ақпараттық тұтастық құрылуының үрдісі. Терминді ғылыми айналымға алғаш рет 1983 жылы енгізген америкалық экономист Теодор Левитт. Жаһанданудың жаңа сатысының түрлі аспектілерін 20 ғасырдың ортасынан бастап Уолт Ростоу, Дэниел Белл, Алвин Тофлер, Питер Дракер, Джон Нейсбитт, Лестер Туроу зерделеді. Олар ғылымға «интеллектуалдық индустриялар экономикасы», «ақпараттық қоғам», «техникалық революция», «ақпараттық жарылыс», «ғаламдық ауыл» деген ұғымдарды енгізді. Жаһандану-дүниежүзілік экономикалық, саяси, мәдени және діни интеграция мен біріздендіру процесі.

Интеграция дегеніміз: (латынша қалпына келтіру, толықтыру, бүтін) – педагогикалық тұтастықты қалыптастырып, білімді жүйелеу мен жинақтауда әртүрлі ғылымдарды біріктіру. Интеграция мен ғаламдастыру қатар жүріп келе жатқан бүгінгі таңда жоғары оқу орындары мен орта буын оқу орындарындағы білім берудің сапасы мен деңгейін жан-жақты көтеріп, жаңаша ойлайтын, оқыту мен тәрбиенің жаңа технологиясын күнделікті жұмысында қолдана білетін ұстаздардың ғана жұмысы жемісті болмақ. Жаһандану жағдайында ұлттық білім беру жүйелерінің дамуы және интеграциялануының мақсаты:

1.Әлемдік жаһандану жағдайында ұлттық білім беру жүйелерінің дамуы және интеграциялануының кезеңінде жастарға берілер білімнің мазмұнын ұлттық құндылықтармен, мәдениетаралық түсінік-пайыммен, ақпараттық жетістіктермен, тілдік (ана тілі мен шетел тілдері) байлықпен толықтыру.

2.Жастардың бойында қоғамның экономикалық және әлеуметтік саласына деген практикалық таным негізін қалыптастырып, өзінің, отбасының, достарының, айналасының, жалпы қоғамның әлауқатын ойлайтын жауапкершілігін сезіндіру.

3. Шыққан әлеуметтік тегіне қарамай, талантты да белсенді, білімді де ойлы жастарды толық қолдау арқылы қоғамның әлеуметтік икемділігін қамтамасыз ету қажет. Осы арқылы жас буынның ақылды адам денсаулығы зор, рухани дүниесі бай, адамгершілікті, тәуелсіз жеке тұлғаны қалыптастыру.

4.Білім мәдениеті мен қоғам алдындағы жауапкершілікке бағытталған кешенді іс-шараны жағымсыз нәрселерді (наркомания, бейәдептілік, т.б.) аластатуға бағыттап құру.

5.Білім – еркіндік пен таңдаудың көзі әрі дем берушісі. Білімге әлеуметтік тапсырыс беруші – жалғыз мемлекет емес, мүдделі мекемелер, ойлы да іскер адамдар болуы тиіс. Орта мектептер жаһандану заманындағы білім экономикасының өзегі болып, еліміздің инновациялық дамуының қозғаушы күшіне айналуының шарттары: Сондықтан мектептерде неғұрлым білім беру жүйелерінің дамуы және интеграциялануы таза, серпінді, шығармашыл, толыққанды болса, ол келіп құятын білім айдыны да сондай дәрежеден табылады. Нәтижесінде отбасында, қоғамдағы өмірлік құндылықтар жақсарып, сапалық көрсеткіштер жоғарылайды. Бүгінде дүние жүзі мемлекеттері мен олардың білім жүйелері жаһандану үдерісіне үн қосып, бұдан әрі дамудың жаңа стратегиялары мен бағдарламаларын ұсынып отыр. Жалпы әлемдік даму бәсекелестікке негізделген. Білім саласындағы жаңа ойлар мен жаңалықтар – әлемнің бейбіт дамуының кепілі. Әрине, бұл дамудың және интеграциялануын уақыт пен жағдай анықтайтыны өз межесімен, өз бағамы аз емес екені белгілі. Сондықтан әлем айдынындағы тәуелсіз Қазақстан саясатта болсын, білім-ғылым ізденісінде болсын осы меже мен бағамның үдесінен шығуға бағыт ұстанғаны айдай анық. Алдағы уақытта да заман талабына сай білімді әлемдік деңгейге жеткізудің бірден-бір жолы, бұл – инновациялық қызмет. Сол үшін әр ұстаздың алдында оқу мазмұнын жаңарту, өзінің шығармашылығын дамыту мен шеберлігін шыңдап, озық технологияны жетік меңгеріп, әр күнгі сабағына тиімді әдіс-тәсілді пайдалану, тәуелсіз еліміздің ертеңі саналатын – білімді ұрпақ тәрбиелеу міндеті болып табылады. Біздің мектепте де оқытудың тиімді жолдары мен әдіс-тәсілдерін іздестіру жұмыстары кең көлемде жүргізіліп келеді. Жас ұрпаққа топтық, ойын, тірек сигналдары, модульдік тестік жүйе, интерактивті, оқытудың компьютерлік, дамыта оқыту технологиялары бойынша білім беруде. Бұл Елбасы алға қойған міндет, заман талабына сай ғылыми – техникалық білім қалыптастыру. Білім берудегі интеграция-бұл сән емес, адам қызметінің кез келген саласы үшін сапалы мамандарды дайындау қажеттілігі. В.И. Вернадский білімнің саны мен сапасының өсуі ғылымның әр түрлі бағыттары арасындағы шекараның жойылуына ықпал ететінін айтты. Адамдар кейіннен нақты мәселелерге маманданатын болады. Білім берудегі интеграция технологиясы ғылымның жекелеген бөліктерін тұтас кешенге біріктіруді көздейді. Бұл әр түрлі білімнің механикалық қосылуы ғана емес, сонымен қатар олар өзара байланысты болып табылатын тәсілді қолдану және

белгілі бір проблемаларды шешу кезінде адам жүйелі түрде әрекет ете алады. Білім берудегі интеграция ұғымы өте айқын. Бұл түрлердің әртүрлілігімен байланысты. Мысалы, интеграция бағыттар, әдістер, тәсілдер, деңгейлер мен тәсілдер бойынша жіктелуі мүмкін. Неге мұндай саясаттың нәтижесінде шоғырлану керек. Интернационализация-бұл тең құқықты және өзара тиімді ынтымақтастық негізінде түрлі елдердің жоғары оқу орындары мен басқа да оқу орындары арасындағы екіжақты және көпжақты байланыстар мен байланыстарды кеңейту. Мақсаты-білім беру және ғылыми-зерттеу жұмысының тиімділігін арттыру, оны үздік әлемдік деңгейге жеткізу, профессорлық-оқытушылық және студенттік қызметкерлердің ұтқырлығын кеңейту. Мемлекеттер мен халықтар арасындағы өзара тәуелділік пен байланыстарды кеңейту, интернеттің, ұялы телефондардың, әлемдік телекоммуникациялық байланыстың, қашықтықтан білім берудің шекарасын танбайтын пайдалану кезеңінде – мұның бәрі де алыс емес – жоғары мектептің интернационализациясы жақын арада объективті қажеттілік бола бастады. [1] Білім берудегі интеграция-бұл адамдардың шығармашылық ойлауын дамытуға бағытталған механизм. Ол қарқындылықты тездетуге, оқу-танымдық қызметті жүйелендіруге және мәдениет грамотасымен меңгеруге бағытталған. Интеграциялау құрылымының бірнеше сатысын бөліп көрсетуге болады, олар неғұрлым ірі базистерге көлденең бірігеді. [2] Әр түрлі авторлардың кішігірім айырмашылықтарын кездестіруге болады, бірақ келесі бөлім тәсілімен танысуды ұсынамыз:

Тақырыптық интеграция. Бұл жағдайда екі немесе үш оқу пәні бір тақырыпты ашумен айналысады. Бұл иллюстрациялық сипаттама деңгейі деп мәлімдейтін балама сипаттаманы кездестіруге болады. Бірақ бұл тек синонимдік ұғымдар екенін түсіну керек.

Проблемалық интеграция. Бұл жағдайда бір мәселемен әр түрлі заттар айналысатынын түсінеді.

Тұжырымдамалық интеграция. Бұл жағдайда қарау олардың барлық әдістері мен құралдарын қолдана отырып, бірнеше заттармен жүргізіледі.

Теориялық интеграция. Бұл жағдайда әр түрлі теориялардың өзара қатынасы қарастырылады.

Диалектикалық интеграция. Бұл жағдайда білімнің әртүрлі салаларына жататын принциптер мен ұғымдарды пайдалану түсініледі. Балама ретінде тұтас сурет ретінде әлем ұсыну түсінігін кездестіруге болады. Интеграциялық тәсілдер оқушылардың кәсіби және тұлғалық ұмтылыстарын байланыстыруға мүмкіндік береді. Жоғарыда айтылғандарды қорытындылай келе, істің қазіргі жағдайы мінсіз болып табылмаса да, ол бізге қоғамда және оның игілігі үшін өмір сүруге және еңбек етуге дайын адамдардың дайындығын қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. Адам өз мүдделерін өзі анықтауы, оларды іске асыруға қол жеткізуі және бұл ретте қоғам игілігі үшін жұмыс істеуі үшін әлемге білім мен көзқарастың біртұтас жүйесін құру аса маңызды болып табылады. ЮНЕСКО, Дүниежүзілік банк, Еуропа Кеңесі, экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымы және т.б. ЮНЕСКО сияқты ұйымдарды атап өткен жөн. Аталған ұйым барлық мемлекеттер үшін өңірлік және жаһандық сипаттағы халықаралық-құқықтық актілерді әзірлейді.

Қазақстан Республикасының жоғарғы білім беру жүйесі техникалық базаны жаңғырту, білім беру бағдарламаларында құзыреттілік моделін пайдалану есебінен жаһандану мен интернационалдыру жеделді үрдістеріне тиісті түрде жауап береді; студенттер мен оқушылардың ұтқырлығын арттыру, ақпараттық технологиялардың ролін арттыру, көптілділікті дамыту және әлемдік білім беру үрдістеріне сәйкес оқу-әдістемелік базаны жетілдіру.[3] Интернационалдыру форматы 2016-2019 жылдарға арналған Қазақстан Республикасының Білім және Ғылымды дамытудың мемлекеттік бағдарламасында анықталған. Қазақстан Республикасының академиялық ұтқырлық стратегиясы 2020 жылға дейінгі қабылданды, білім берудің кредиттік технологиясы бойынша оқу процесін ұйымдастыру ережелері бекітілді. Сонымен қатар білім беру парадигмаларының жылдам өзгеруіне байланысты жоғарғы оқу орындарына халықаралық дамудың жаңа бағыттарын қалыптастыру үшін халықаралық тәжірибені үнемі зерделеу және жоғарғы білім беруді интернационалдырудың ұлттық стратегиясын әзірлеу қажет.[4]

Қазақстан ұлттық деңгейде интернационалдыруды дамытуда елеулі жетістіктерге қол жеткізді. Бұл процестің дамуын анықтайтын іргелі фактор 2010 жылы Болон декларациясына қол қою және Еуропалық Жоғарғы білім аймағының толық құқылы мүшесін мойындау болды. Болон процесінің белсенді мүшесі ретінде, интернационалдыру саласындағы Қазақстанның жетістіктері ерекше маңызды.[5] Елде студенттер мен оқытушылар құрамының академиялық ұтқырлығын дамыту, қазақстандық және шетелдік жоғарғы оқу орындарының арасында халықаралық келісімдер жасасу, бірлескен білім беру бағдарламаларын әзірлеу, шетелдік студенттерді тарту сияқты салаларда жұмыс істейді. Бүгінгі таңда еліміз ECTS ретінде кредиттік трансферттің қазақстандық үлгісін жасады, бұл біздің шет елдердегі дипломдарымыз бен біліктілігімізді айтарлықтай жеңілдетуге ықпал етті және

жоғарғы білімнің белсенді интернационализациясының басталуын белгіледі. Академиялық ұтқырлық бағдарламасының аясында университеттер студенттер мен оқытушыларға Еуропадан, АҚШ-тан, Оңтүстік-Шығыс Азиядан, Ресейден және басқа елдерден шетелдік мамандарды тартуға жібереді. 2009 жылдан бастап Қазақстанда бюджеттік қаражат есебінен қазақстандық жоғарғы оқу орындарына шетелдік ғалымдарды тарту бағдарламасы бар. Әлемнің жетекші университеттерінің ғалымдары мен профессорлары қазақстандық студенттерге дәріс оқып, мастер-класс өткізіп, семинарлар өткізеді. Оқытушылармен бірлесіп оқу, ғылыми және әдістемелік әдебиеттерді басып шығарады, бірлескен жариялау үшін мақалалар жазады, сонымен бірге бірлескен ғылыми-зерттеу жұмыстарын жүргізеді. Соңғы төрт жылда Қазақстанға 6 мыңнан астам шетелдік профессор келді. Соңғы деректер бойынша, 2016-2017 жылдары 13 мыңнан астам шетел азаматтары Қазақстан Республикасының ЖОО-да білім алды. Қазақстандық жоғарғы оқу орындарын ТМД елдері мен Ауғанстан, Үндістан, Моңғолия, Қытай сияқты шетел азаматтары таңдайды. Бүгінгі таңда қазақстандық ЖОО әлемнің 64 елінде университеттермен халықаралық келісім жасасты. Шетелдегі ресми өкілдігі Қазақстанның бір университетінде – С.Аманжолов атындағы Шығыс Қазақстан мемлекеттік университетінің Моңғолиядағы Баян-Өлгий аймағында филиалды қамтиды. Шетелдік миссиялардың жұмыс істеу тәжірибесі Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ-де қарқынды дамыған. Шетелдік кеңселердің тізіміне Иордания университетінің Әл-Фараби орталығы, Пекиннің шет тілдер университетіндегі Қазақстан орталығы, Ыстамбұл университетіндегі Еуразиялық Фараби ғылыми орталығы, ҚазҰУ бірлескен химия зертханасы – Росток, Караки университетінің ҚазҰУ бірлескен зертханасы кіреді. Осы жетістіктерді талдай келе, жоғарғы білім беру жүйесі жаһандық үрдістерге, оның ішінде интернационаландыруға сәйкес дамып келе жатқандығы туралы қорытынды жасауға болады.

Әдебиеттер:

1. Қазақстан-2050» стратегиясы – қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» ҚР Президенті – Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы (2012 ж 14 желтоқсан)
2. Ниномия А. Новые стратегии интернационализации Хиросимского университета// Вестник ТГПУ. 2007. Выпуск 1 (64). С.41-47
3. ҚР-ның 2011-2020жж. арналған білімді дамытудың мемлекеттік бағдарламасы. Астана 2010
4. http://alashainasy.kz/ustazdar_ustahanasy
5. Ференц И. Развитие политики в области интернационализации высшего образования в Европе или «разноскоростная» интернационализация // Императивы интернационализации / Отв. ред. М.В. Ларионова, О.В. Перфильева. М.: Логос, 2013. – С. 162-186.

М.К. Нурғалиева,

*магистрант 1 курса, специальности «Педагогика и психология»
Казахский национальный университет имени аль-Фараби*

ФАКТОРЫ И ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ УСПЕШНОСТИ УЧЕБНО-ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПОДРОСТКОВ

Актуальность темы формирования успешности учебно-познавательной деятельности подрастающего поколения обусловлена тем, что в Казахстане происходит процесс модернизации системы образования посредством внедрения в государственные школы инновационных технологий. В период пандемии коронавируса в Республике Казахстан под ударом оказались школы, тем самым показав острую нужду в необходимости создания новой модели организации учебного процесса ввиду «погрешностей» в виде неготовности к экстренным изменениям условий обучения. Системе образования государства, включая Министерство образования, администрацию школы и школьников, поневоле пришлось встретиться с проблемой изменения режима обучения с традиционного на онлайн-режим, которая повлекла за собой ряд трудностей, затронувших качество интернет обслуживания. [1].

Случившаяся ситуация позволила правительству под другим углом взглянуть на проблему обеспечения школьников качественным образованием. Президент Республики Казахстан Касым-Жомарт Токаев в своем послании народу Казахстана от 1 сентября 2020 года отметил важность и необходимость внедрения Концепции непрерывного образования с целью повышения уровня грамотности граждан, что в свою очередь, подразумевает овладение цифровыми навыками. Также было упомянуто, что немаловажным является самообразование и самообучение, и что следует подтвердить их статус официальности и действительности. Помимо этого стоит отметить, что данная концепция открывает возмож-

ности получения образования для всех школ на одинаковой основе. «Помимо решения насущных вопросов предстоит разработать и системные меры по обеспечению равенства возможностей для детей. Наши дети должны получать качественное образование вне зависимости от места проживания и языка обучения.», – отметил в своем Послании Касым-Жомарт Токаев [2].

Термин «успешность обучения» впервые был введен советским ученым Б.Г. Ананьевым в работе «Психология педагогической оценки». Также понятие успешности изучали многие другие исследователи, так, по мнению Б.Рубина, Ю. Колесникова успешностью можно назвать достижение качественного уровня жизнедеятельности в любой сфере. Видный советский психолог И.А. Зимняя, опираясь на свои исследования, видит результативность в итоговых оценках. Видными советскими учеными В.А. Авериним, В.П. Беспалько, Н.М. Пейсаховым при рассмотрении понятия «учебная успеваемость» большое внимание уделяется степени усвоения знаний по тем или иным учебным дисциплинам.

Большинство исследователей сходятся во мнении, что успешность учебной деятельности помогает росту и развитию личностной основы при формировании индивида, как целостного звена общества. Она способствует активизации внутренних ресурсов и потенциала подростка для самореализации, усиливая тем самым личностные достижения. Также учебная успешность считается немаловажным фактором для быстрого овладения человеком какой-либо специальности (Т.А. Нам, А.А. Орлов). Исследователи фонда «Общественное мнение» опубликовали результаты своих многолетних наблюдений, свидетельствующие о тенденции к снижению уровню успешности учебно-познавательной деятельности у большинства подростков.

Однако, стоит заметить, что период на который приходится подростковый возраст отличается активным становлением Я-концепции, что является плодородной почвой для качественного и эффективного психолого-педагогического вмешательства для достижения подростком успешности учебной и познавательной деятельности. В связи с этим, педагогу-психологу при сотрудничестве с учителями школы необходимо создать такие условия, благодаря которым подросток сможет не только осознать важность достижения собственного успеха, но и реализовать весь свой потенциал при достижении поставленной цели, объектом которой является ситуация успеха.

Так как достижение подростком ситуации успеха напрямую зависит от наличия благоприятных педагогических условий, появляется необходимость в изучении их создания. Понятие «условие» в философии означает некий звено, от которого зависит другое, обусловленное чем-то, звено, которое в совокупности с первым создает комплекс взаимодействующих между собой компонентов. Обычно условие философы рассматривают как внешний объект воздействия на предмет. Объединение различных условий создают некий купол, под которым и будет содержаться предмет, который обуславливает действие общественных или природных законов. Условие, как одно из правил детерминизма, образует, таким образом, момент всеобщей диалектической взаимосвязи.[3]

К факторам, способствующим формированию ситуации успеха в учебно-познавательной деятельности в подростковом возрасте, на наш взгляд, можно отнести социокультурную среду пребывания подростка, то есть семейное воспитание, школьное образование и средства массовой информации. А также, непосредственно, индивидуальные способности, таланты, интересы и уровень учебной мотивации.

На подростковый период приходится возраст, который характеризуется рядом особенностей, которые являются источником для развития таких психических качеств и свойств личности, выступающих предпосылкой для формирования благоприятного усвоения знаний и успешности обучения.

Однако не всегда особенности подросткового возраста, связанные с обучением, проявляются в конструктивной форме. Чаще всего наблюдается эмоциональная неустойчивость, педагогическая неуправляемость, сниженный уровень работоспособности и подростковом максимализме. Колебания в такой амплитуде несоответствия внешних и внутренних факторов и способностей организма в их преодолении, могут вызвать дезадаптацию, нарушения функционирования организма, девиантное поведение и снижение учебной успешности.

Опираясь на анализ литературы, предоставленной учеными, изучавшими данную проблему, мы приходим к выводу, что при изучении какой-либо информации необходима тщательная интеллектуальная обработка, в противном случае, пассивное изучение воспринимаемой информации сводит уровень познавательной деятельности к минимальному и препятствует достижению успеха. Это приводит к ситуации, в которой подросток много слушает, читает и видит, но мало запоминает. В данной ситуации особое внимание стоит уделить преодолению противоречий, возникающих в учебно-познавательной деятельности подростка.

Следует отметить, что при отслеживании динамики формирования успешности учебно-познавательной деятельности подростка, условия выступают определяющим фактором развития, так как они образуют некое поле возникновения, развития и существования определенных процессов и явлений.

При изучении данной темы, мы опирались на главные постулаты теории деятельности А.Н. Леонтьева. Ключевой идеей данного подхода выступает необоснованность того факта, что педагогические условия сводятся и ограничиваются обстоятельствами и положению дел, так как процесс формирования успешности зависит от гармоничного взаимодействия внешнего и внутреннего, объективного и субъективного, сущности и явления, возможного и должного. [4]

Анализируя отношение деятельностного подхода к психолого-педагогическим условиям, мы отнесли те условия, которые могли бы стать рычагом давления и запустить механизм обеспечения наиболее эффективного протекания процесса исследования.

Таким образом, мы пришли к следующему выводу, что условие подразумевает под собой не только процесс, влияющий на обстановку, но и то, без чего обстановки не может быть как таковой, ведь условие является основанием возникновения этой обстановки. Исходя из вышеперечисленного, мы можем сказать, что в зависимости от того, насколько хорошо подготовлены условия для формирования успешности учебно-познавательной деятельности, тенденция к творческой деятельности подростка возрастает.

В педагогической науке Республики Казахстан успешность учебной деятельности учащихся изучалась в рамках исследования целостного педагогического процесса (Н.Д.Хмель), педагогических технологий (Ж.У.Кобдикова, С.Н.Исламгуловой, М.М. Жанпеисова).

Проблема успешности учебной деятельности как категория педагогики раскрыта в монографии А.К.Рыспаевой. Имеющиеся в монографии отечественного ученого данные о роли успешности учебно-познавательной деятельности подростков в образовательном процессе и условия ее повышения и изменения позволяют провести исследование влияния определенных типов факторов на мотивационное обеспечение деятельности учащихся в процессе обучения, которое является стабильно важным аспектом практической деятельности школы по обеспечению качественного образования.[5]

Литература:

1. Е. Алексеева, А. Аскарлова «Интернет не приспособлен» Онлайн-уроки отменили в Казахстане URL: <https://www.nur.kz/1848930-internet-ne-prisposoblen-onlajn-uroki-dla-skolnikov-otmenili-v-kazahstane.html>(Дата обращения: 28.01.2021).
2. Токаев К.К. Послание Главы государства Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана. 1 сентября 2020 г. URL: https://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazahstana-1-sentyabrya-2020-g(Дата обращения: 28.01.2021).
3. Фролова И.Т. Философский словарь/под ред– М.: Республика, 2001.– 720 с.
4. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. – М.: Наука, 1982. – 304 с.
5. Рыспаева А.К. Успешность деятельности как категория педагогики. – КазНПУ, 2003. – 266с.

*С.Е. Кистауова, А.Д. Нуржанова,
«Б. Нұрлыбеков атындағы жалпы орта мектебі» КММ,
Түркістан облысы, Ордабасы ауданы, Шұбарсу ауылы*

ЖАҢДАНУ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ӘЛЕМДІК БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕЛЕРІНІҢ ИНТЕГРАЦИЯСЫ

Біздің міндетіміз – жаһанданудың дәстүрліктен тікелей бас тартуын түсіндіру, қоғамға азаматтылықтың қазіргі стандарттарын, қоғам мен мемлекеттің әлеуметтік серіктестігі түсінігін жеткізу болып табылады. Осыдан әлеуметтік-гуманитарлық ғылымдар мен пәндерге, ең алдымен, саясаттануға, құқық пен әлеуметтануға қазіргі қоғамның болашағына деген жауапкершілік түсіп отыр. Біздің алдымызда қоғамның дағдарыстан шығуы посткеңестік кеңістік қоғамының өтпелі кезеңін теоретикалық қамтамасыз етуді шешу міндеті тұр, біздің ойымызша, оның дамуы мен жолдары социомәдени негізде жатыр деп айтсақ та болады. Мұндай методологияға негізделген, дәстүрлі социомәдени құндылықтардың орталық зонасы қоғамның барлық саяси, құқықтық, әлеуметтік салаларындағы дәстүрліктің құралдары мен қазіргі тәсілдерін зерттеу болып табылады. Еліміздегі жоғары және орта білім беру жүйелері заманның жаңа талаптарына сай құрылымдық өзгерістерге ұшырады. Бұл шаралардың басты мақсаты – әлемдік білім беру мен ғылым кеңістігіне кіру. Әрине, бұл

әрекеттердің тиімді жақтарын жоққа шығаруға болмайды. Бірақ білім беру тек жақсы маман дайындаумен ғана шектелмейтінін айта кетуіміз керек. Оның басты мақсаты – жан-жақты білімімен бірге үлкен азаматтық және әлеуметтік қасиеттерді бойына дарытқан тұлғаны қалыптастыру. Алай- да жаһандану дәуіріндегі нарық сұранысын қанағаттандыруға бағытталған білім беруде адамдық қасиеттерден гөрі маман ретіндегі бағалану алдыңғы қатарға қойылатыны жасырын емес. Бұл білім беру өзінің кең мағынасындағы маңызын жоғалтып, «шектелген» немесе Г. Маркузе тілімен айтқанда, «бірөлшемді» адамдарды өндіру корпорациясына айналып кетпей ме деген сұрақты алға қояды. Осы тұрғыда академик Ә.Н. Нысанбаевтың ортаға салған мына пікірі өте орынды деп ойлаймыз: «Мәдениет пен ғылым саласында либералды-демократиялық қоғам құндылықтарының ықпалы артып отыр. Қазақстан халықтарының дәстүрлі құндылықтары мен өзіндік мәдени мұраттары қатты қысымға ұшырауда, сондықтан олар өздерінің рухани мұраларын сақтап қалуға талпынуы керек. Бірақ, сонымен қатар олар батыс мәдениетінің нормаларымен де өзара әрекеттесіп, өзара толығыуы қажет. Мәселе батыс мәдениетімен бәсекеге қабілетті болу үшін құндылықтарды қайта қарап, қазақ мәдениетін қайта жаңғыртып дамыту туралы болып отыр. Қарқынды өріс алып отырған жаһандану жағдайында, Қазақстан халықтарының дәстүрлі құндылықтары мен либералды-демократиялық қоғам құндылықтарының конструктивті сұхбаты өте қажет. Өтпелі қоғамның мәдениет саласындағы күрделі қатынастарын реттейтін және халқымыздың мәдениетінің қайталанбастығы мен өзіндік сипатын қамтамасыз ететін заңдар қажет» [1,92-б.]. Мәдениеттің өзіндік ерекшелігін сақтау, қоғамдық және мемлекеттік тұтастықты сақтау ұлттың ішкі рухани әлеуетіне және шығармашылық қуатына байланысты. Ұлттың қалыптасуында ортақ тарихи жадымен бірге ортақ мақсат-мүдделер, идеялар да үлкен рөл атқарады. Сондықтан қазіргі Қазақстан қоғамы мен мемлекетінің болашағы осындай мақсат-мүдделер мен идеялардың өміршеңдігіне және олардың интеграциялық әлеуетіне тығыз байланысты болары сөзсіз.

Бұл, ең алдымен, Қазақстан мемлекеті мен қоғамның тарихи-субстанционалдық негізін құрап отырған қазақ халқына қатысты. Қазіргі қазақ зиялы қауымы мен саяси элитасы осындай ортақ мақсат-мүдделер мен идеяларды өндіруге және іске асыруға қаншалықты қабілетті, көп мәселенің түйіні осыған келіп тіреледі. Өмір сапасы өткен тарих пен бүгінгі күннің жетістігін қамти отырып, баянды болашаққа нық сеніммен қарайтын адам дүниетанымының іргетасына айналуы тиіс. Бұл категория жеке адамның сана кеңістігін бүкіл адамзаттың кемел рухани кеңістігімен жалғастырады. Сонымен қатар батыстық құндылықтарда қызметтік табысқа жету жоғары позициялардың бірін иеленген. Отбасы мен некеге деген дәстүрлі көзқарастардың өзгеруі, осы әлеуметтік институттардың қоғамдық мәртебесі мен құпиясының құлдырауы батыстық қоғамдар үшін бүгінгі күннің үлкен қасіретіне айналып отыр. Дүниеге деген көзқарас пен құндылықты қатынастың отбасында қалыптасатынын ескерсек, қоғам мен мемлекеттің бұл мәселені назардан тыс қалдырмай әрқашан қолдау көрсетуі дәлелдеуді қажет етпейді. Отбасы мен некенің жағымды көріністерін насихаттау мемлекеттік және қоғамдық маңызды ішаралардың бірі болып табылады. Екінші позицияға орналасқан жақсылық жасау құндылығы адам табиғатына тән және содан туындайды. Адами эгоизмді шектеп, оның бойындағы әлеуметтік бастауларды ашу, мейірімділік пен қайырымдылыққа баулу да қоғам азаматтарының өзіндік санасы мен сезімін қалыптастырудың маңызды тетіктері болып табылады. Бұл бұқаралық қоғамға тән адамдар арасындағы жаттану мен жалғыздықтың алдын алуға мүмкіндік береді. Адамдардың өзара тығыз қарым-қатынасы әрқайсысының басқаның тағдырына қатыстылығы сезімі қоғамдық мұрат-мақсаттарды жүзеге асырып, қиыншылықтарды жеңуге мүмкіндік беретін зор күш екені тарихтан белгілі. Қазіргі таңда Республикамызда салауатты өмір салтын қалыптастыру – мемлекет назарындағы маңызды бағыттардың бірі. Салауатты өмір салты Қазақстандағы ұлттық өркениеттік құндылықтардың маңыздыларының қатарынан орын алатыны сөзсіз. «Бірінші байлық денсаулық» деген халық мәтелі тек сөз жүзінде ғана емес, жеке тұлғалық және қоғамдық әрекетте жүзеге асуы қажет. Бастысы өмір сапасының ажырамас атрибуты болып табылатын салауатты өмір салты әлеуметтік енжарлықты жеңуге, тұлғаның жасампаздық қасиеттерін ашып, өз өмірі мен отбасының игілігіне жауапкершілігін арттырады деп үміттенеміз. Жаһандану үдерісінің келеңсіз жақтарының бірі профессор А.Г. Косиченко атап өткендей, «дүниежүзілік ауқымда адам енжарлығының бой алуы. Оның басты келеңсіздігі де осында. Ол адам мәніне – оның өз өміріне жауапты болуына нұқсан келтіреді. Қазіргі үдерістердің адам дамуына қалдырған көкжиегі тым тар. Адам барған сайын тұлғалық қайталанбастығын жоғалтып, унификацияланып барады. Өзін алдаусыратып, адамды өз мәніне әкелетін терең болмыстық көптүрліліктен бас тартуда. Жаһандану осы кереғар үдерістер үшін жауапты» [4, 191-б.]. Жаһанданудың бұл кереғар сипаттары адам мен қоғамның күш-қуатын байлап-матайтын үрейлі құбылыс емес. Оның осы сипаттары туралы айтқанда,

мәдени және керісінше, жаһандану үдерісінің артықшылықтарының ұлттық мәдениеттерді дамытуға үлкен мүмкіндіктер туғызатынын да атап өту керек. «Бұл жағдайларда еліміздің мемлекеттік мәдени саясаты ерекше маңыздылыққа ие болады. Қазақстан өзінің беделі мен егеменділігін, азаматтар мен халықтардың қайталанбас ұлттық ерекшеліктерін қамтамасыз ете отырып, толыққанды дамуы үшін мәдени жаһанданудың барлық бағытында әртүрлі өлшемдегі «сүзгіштерді» орнатуы қажет. Бұл кедергілер Республикамыздың территориясына белгілі бір уақытқа дейін кейбір жағымсыз құбылыстардың таралуын толық тоқтатар еді. Ұлттық құндылықтар мен мүдделерге сай тәрбие алған адамдар, азаматтық қоғамды құрып, мемлекетке пікір айтуға қабілетті адамдар, болып жатқан құбылыстардың мәнін түсінетін адамдар, соның ішінде мемлекеттік мекемелерде қызмет ететіндер жаһандану үдерісінің оның тиімді, пайдалы жақтарын алып, бүлдіруге бағытталған ниеті мен үдерістеріне қарсы тұра алады» [3,7-б.]. Жаһанданудың мәдени өзегі батыс мәдениеті, дәлірек айтсақ, АҚШ мәдениеті екені белгілі. Жаһанданған әлемдік мәдени кеңістікке ену батысқа ұқсап бағу дегенді білдірмесе керек. Отандық ғалымымыз атап көрсеткендей, ұлттық мәдениет әлемдік кеңістікке өзінің абыройы мен ар-намысын сақтай отырып та ене алады. Мұндағы бастысы – біреуге «ұнауға тырысу емес, өзінің ерекшелігінді сақтай білу. Өз мәдениетінің аумағымен тұйықталып қалуға да болмайды, әлемдік мәдени кеңістікке кіру керек, бірақ барыңмен кіруің керек, өйткені осы мазмұн ғана құнды» [4, 201-202-б.]. Қазақстан ойшылының бұл пікірі елімізді мекендеген ұлттық мәдениеттердің барлығы үшін өзектілігін жоғалтпайды. «Әрине, жаһандану үдерісі маңызды әлеуметтік өзгерістер қатарында тұр, әлеуметтанулық талдаулар жекелеген қоғамдарды зерттеуде шектелген, анағұрлым архайкалықты ұсынады. Көптеген фундаментальды мәселелер, біздің өмірімізде орын алып отырған, яғни экологиялық дағдарыс сияқты немесе кең масштабтағы әскери конфронтациядан сақтап қалу, өзінің көлемінде глобалды болып табылады. Сонымен қатар экономикалық және мәдени өзара тәуелділіктің өсуіне қарамастан, әлемдік глобалды жүйеде теңсіздіктің жарылуы, тек жалпы ғана емес қарама-қайшы мүдделерді де иеленеді» деген америкалық ғалым Ф. Гидденс [5. 392-б.]. Мұны ғалымның өзі де жаһандану теориясындағы басты нәрсеге – модерннің жергілікті әдет-ғұрып пен дәстүрге тигізетін ықпалына, жергілікті және жаһандық диалектикаға назар аудару керектігін баса айтқан. Себебі теледидармен киноэкранда батысқа еліктеушілік, батыс көрерменіне жағымды әрі түсінікті болу ұлттық сипатпен салыстырғанда басымдылыққа ие болып бара жатқан тәрізді. Өнердің халықты асқақ мақсаттар мен құндылықтарға тәрбиелеп келгені белгілі, бірақ қазіргі күні өнер бұқараны тәрбиелеуден гөрі бұқараның соңынан еріп бара жатқандығы қынжылтады. Қазақстан қоғамы алдында жаһандану талабына абырой– мен жауап бере отырып, өзінің тек өзіне тән кемелдену жолын таңдау мәселесі туындап отыр. Қазақстандық ғалым К.У. Биекенов өзінің кітабында: «Жаһанданудың мотиві мен мақсаты капитал, товар, қызмет көрсету, сонымен қатар жұмысшы күшінің ұлттық шекарада түйісуімен және трансұлттық сипат алуымен осы үдеріске негізделуі болып табылады. Олар құндылықтар ағымымен шығарып салынауда. Билік құрылымдары алдындағы басты міндет барлық әлем халқы үшін жаһанданудың позитивті факторларын қамтамасыз ету болып табылады», – дейді. [6.146-б.] Әрбір жаңартудың жаңа кезеңдерінде технологиялық, ұйымдастырушылық, басқарушылық және әлеуметтік жаңашылдық жатыр. Осы жаңашылдықты ендіру мен жүзеге асыру технологиялық және әлеуметтік мәселелерді шешумен байланысты екендігін ұмытпауымыз керек. Бүгінде әлемді жаһандану үдерісі қамтығанымен де, тәуелсіздік алған елдер әлемдік қауымдастықта интеграцияға ұмтылуда. Сонымен қатар жаһанданудың біздің қоғам үшін жаңа саяси стратегиясын таба отырып, Қазақстан халықтарының дәстүрлі мәдениетінің құндылықтарын батыс қоғамының құндылықтарымен қоса алып жүретін, бәсекеге қабілетті халықтың мәдениетін жаһандану контекстінде қалыптастыру керектігін түсініп отырмыз. «Дәстүрлі қоғамның нәтижелер, дәстүрлі мәдени құндылықтардың жинақталуы мен үйлесім табуы, дәстүрлік тәжірибесінің трансляциялануы, дәстүрлі мәдени нормалардың қалыптасуы, дәстүрлі саяси, құқықтық, экономикалық, әлеуметтік мәдениеттердің өзін-өзі ұйымдастыруы қоғамның өмір образдарының жиынтығын құрайды. Орталық зона мен қоғамның өзара әрекеттері мәдени үлгілерді ендіреді, индивидтердің бір-біріне деген тұрақты конфигурациясын анықтайды, олардың байланысы дәстүрмен қабылданған сәйкес кеңістік ортада жүреді, дәстүрлі мәдениет үлгілері мен дәстүрлі социомәдени құндылықтарды ұйымдастырады. Қоғамның негізінде дәстүрліліктің құндылықтынормативті аспектілері қалыптасады, қоғам мүшелері консолидациясы дүниетанымдық және идеялық негізде, мемлекет пен индивидтердің өзара әрекетімен толығыады. Оларды «дәстүрлі мәдениет кодексі» деп санауға болады, қоғамның жалпы информациялық-коммуникативті каналдарын және орталық зоналарды құрайды. Жаһандық азаматтық қоғамның әлеуметтік базасы қоршаған ортаны, бейбітшілікті, адам құқын және түпкілікті тұрғынның төл мәдени ерекшелігін қорғауға атсалысушы

әртүрлі қозғалыстар мен ұйымдар болып табылады. Э. Гидденстің пікірінше, бұқаралық символикалық интеракцияның және ортақ ақпараттық мәдениеттің негізінде ғаламдық қоғамдық жүйе қалыптасады. Бұрындары үстемдік еткен ұлттық мемлекет келмеске кетіп барады. Билік алдыңғы орынға ықпалды әлеуметтік қозғалыстар мен азаматтық бірлестіктерді шығаратын шағын, аймақтық орталықтар негізінде жүзеге асырылуда. Кеңістік шектеу және ұлттық мемлекеттік шеңберден шығу әлеуметтік ғылымда И. Канттың «бүкіләлемдік азаматтық қалып» жөніндегі идеясының жаңғыртылуымен түсіндіріледі. Жалпы адамзаттық құндылықтарды қорғауға негізделген халықаралық ұйымдар жүйесі ықпалын күшейтеді. Жаһандану әлеуметтік феномен ретінде көп қырлы және көптеген құрамдас бөліктерді күшейтеді. Алайда әлеуметтік мәдени өзгерістер, адамдар тұрмысының өзгеруі, адамзаттың қоршаған ортамен қарымқатынасының күрделенуі де жаһандануға елеулі ықпал жасап отыр. Адамзаттық мәдени құндылықтар ортақтығының күшеюі үдерісі «менталдық» жаһанданудың бір көрінісі болып табылып отыр. Қазіргі қоғамда мәдени көптүрлілікті сақтап қалу өркениеттің жетістігі болып бағаланады. Жаһандану нәтижесінде болашақта ұлттық мемлекеттерге немесе басқа да аумақтық құрылымдарға бөлінбейтін біртұтас өркениет құрылуы мүмкін деген болжам айтылып отыр. Бірақ ол ұлттар мен халықтар арасындағы этникалық және мәдени айырмашылықтар барынша жойылған жағдайда ғана жүзеге асуы мүмкін Мәдениеттің жаһандануы ол экономикалық жаһандануды да жалғастырады және толықтырады, бірақ өзіндік ерекшеліктерін иеленеді. Көптеген үдерістер мен тенденциялар көптеген формаларды қабылдайды. Мәдени жаһандану жоғары мәдениет пен толық бұқаралық мәдениеттің үстемдік етуімен де байланысты. Елбасы Н.Ә. Назарбаевтың «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты мақаласы ұлттық рухани өсіп-өркендеуіміз бен кемелденуіміздің бағдарламасы ретінде қабылданып, халқымыздың қолдауына ие болып отыр. Аталған мақаласында Мемлекет басшысы ұлттық бірегейлігі мығым бір тұтас ел болу үшін болашаққа қадам басудың таяу жылдардағы міндеттері мен сындарлы басымдықтарын белгілеп берді. Бұл еңбектің негізгі идеясы – халқымыздың төл мәдениетінен, рухани қазынасынан нәр алған Қазақ елінің рухани тұғырын негіздеу. Бүгінгі таңда қоғамдық ой-сананың негізгі өзегіне айналып отырған мақаладағы бәсекеге қабілеттілік, прагматизм, ұлттық бірегейлікті сақтау, білімнің салтанат құруы, Қазақстанның революциялық емес, эволюциялық дамуы және сананың ашықтығы сияқты тақырыпшаларымен берілген Елбасы жазбалары терең толғамдарымен ерекшеленеді. Бұл мақалада сананы жаңғырту, ұлттық болмыстан, ұлттық кодтан айырылып қалмай, оны әлемдік құндылықтармен үйлестіріп, Қазақстанның игілігіне жарату жолындағы мақсат-мүдделер туралы өзекті мәселе көтеріліп отыр. Онда ел Президенті Қазақстан үшін қайта түлеудің айырықша маңыздыекі үдерісі – саяси реформа мен экономикалық жаңғыруды қолға ала отырып, Біртұтас Ұлт болу үшін болашаққа қалай қадам басатынын және бұқаралық сананы қалай өзгертетіні жөнінде «Жаңа тұрпатты жаңғырудың ең басты шарты – сол ұлттық кодынды сақтай білу.... Жаңғыру атаулы бұрынғыдай тарихи тәжірибе мен ұлттық дәстүрлерге шекеден қарамауы тиіс. Керісінше, заман сынынан сүрінбей өткен озық дәстүрлерді табысты жаңғырудың маңызды алғы шарттарына айналдыра білу қажет. Егер жаңғыру елдің ұлттық-рухани тамырынан нәр ала алмаса, ол адасуға бастайды. Сонымен бірге, рухани жаңғыру ұлттық сананың түрлі плюстерін қиыннан қиыстырып, жарастыра алатын күдіретімен маңызды», – деп жаңғырудың негізгі қызметі мен ерекшеліктеріне ой жүгіртіп, маңыздылығына тоқталды. Ұлттың игілігіне негізделген барлық тарихи және заманауи ақпараттар ұлттық код арқылы ұлттың зердесінде жинақталып, таратылып, өңделіп, жүзеге асып отырады. Ұлттық болмысынан қол үзбеген әр адам өз заманында алға ұмтылып, жетістіктерге қол жеткізеді және оны ұлт игілігіне айналдыраалады. Қазақстан қоғамы қазіргі жаһандану үдерісі жүріп жатқан кезеңінде, өзінің мүдделерін қорғай отырып, даму тенденцияларын өзіндік жүргізгені дұрыс болар еді. Мақаланың негізгі өзегі – ұлттық-рухани тамырымыздан нәр ала отырып, ұлтымызды жаңғырту мәселесі. Бүгінгі таңда материалдық құндылықтар алдыңғы орынға көтерілген қоғамда енді «ұлттық құндылық» деген түсінік өзекті дүниеге айналды. Байқасақ, мақалада «ұлт» сөзі көп қолданылған. Бұрын көп айтыла бермейтін «ұлттық код», «ұлттық дәстүр», «ұлттық-рухани тамыр», «ұлт жадының тұғырнамасы», «ұлттық прагматизм», «ұлттық бірегейлік», «ұлттық жаңғыру», «ұлттық сана-сезім», «ұлттық болмыс», «ұлттық рух», «ұлт перзенті», «ұлттық мәдениет», «ұлттық құндылық», «ұлттық бірегейлік», «ұлт мақтанышы» деген түсініктер алдыңғы қатарға шығып отыр. Ұлттық рух ұлтжандылық, отаншылдық, патриотизм, ол – мемлекетке адалдық, ол – қабылдаған заңдарға бағыну, бас ию деген түсінікті білдіреді. Ал әр адамның мінез-құлқының негізі, сондай-ақ, еңбекке, қоғамдық ортаға, адамгершілік, идеялық және рухани құндылықтарға деген қарым-қатынасы, ұлттық рухы отбасында, білім беру мекемелерінде, еңбек ұжымында қалыптасып, жетілетіні белгілі. Осы орайда сан ғасырлар бойы атадан балаға мирас болып келе жатқан салт-дәстүріміз, тіліміз бен діліміз, әдебиетіміз, ұлттық рухымыз бойымызда мәңгіге сақталып қалуы тиіс. «Абайдың даналығы,

Әуезовтің ғұламалығы, Жамбылдың жырлары мен Құрманғазының күйлері, ғасырлар қойнауынан жеткен бабалар үні – бұлар біздің рухани мәдениетіміздің бір парасы ғана», – деп Елбасы ұлттық код, ұлттық мәдениетті сақтамай ешқандай жаңғыру болмайтындығын ескертеді. Рухани жаңғырудың негізі – осындай ғасырдан ғасырға жалғасып келе жатқан ұлттық мәдениетіміздің мәйегін келешек ұрпаққа аманат етіп жеткізуде жатыр. Президент мақаласындағы білімнің салтанат құруы жөніндегі тұжырымдары жас ұрпақ тәрбиесінің қайнаған ортасында жүрген біздер үшін бағыт-бағдарымыздың темір қазығы десек артық айтқандық бола қоймас. «Табысты болудың ең іргелі, басты факторы білім екенін әркім терең түсінуі керек. Жастарымыз басымдық беретін мәселелердің қатарында білім әрдайым бірінші орында тұруы шарт. Себебі, құндылықтар жүйесінде білімді бәрінен биік қоятын ұлт қана табысқа жетеді», – деген Елбасының тұжырымы айрықша мәнге ие. Ұлттық рух бар жерде рухани жаңару күш алады. Бұл жөнінде Елбасы Н.Ә. Назарбаев «Рухы биік болмай, мықты тәуелсіз ел болмайды. Рухы биікелді ешкім жеңе алмайды. Рух деген – елдің тарихы, елдің тілі, елдің дәстүрі» дей келе, «Ұлттың бәсекеге қабілеттілігінің аса маңызды шарты – бұл әлемдік бәсекелестік үдерісінде табысқа жетуге мүмкіндік беретін күшті рух пен білім, яғни қазақстандық патриотизмді қалыптастыру», – деп атап көрсеткен болатын. Болашаққа мирас болып қалатын дүние, ол - мемлекеттің тәуелсіздігі, ұлт мұраты, ұрпақ болашағы сияқты құндылықтар. Яғни, тәуелсіздігімізді нығайту үшін қоғамда болашаққа деген сенім, рухтың күштілігі аса қажет. Рухани тұғыры берік, санасы ояу, білімі терең, мәдениеті озық елдің болашағы да баянды болмақ дегіміз келеді. Ендеше, қазақтың тілі мен ұлттық рухы рухани жаңғырудың негізгі өзегіне айналып, әлемдік өркениетте өз орны бар, Мәңгілік елдің жарқын болашағы үшін бәріміз жұмыла еңбек етейік. Өскелең ұрпақтың білімі ментәрбиесі терең, ұстанымы берік, рухы биік болғай!

Әдебиеттер:

1. Воронина С.А. Формирование интереса к учительской деятельности у учащихся педагогических классов. Автореферат диссертации кандид. педаг. наук. – М., 1991. – 24 с.
2. Бабанский Ю.К. Оптимизация учебно-воспитательного процесса. М., 1982. – 192 с.
3. Рубинштейн С.Л. Основы общей педагогики. Т1. М.: Педагогика. 1989. – 488

*А. Оразханова,
магистрант, «Бастауышта оқыту педагогикасы мен
әдістемесі» мамандығы
Н.А. Кулмышова,
п.ғ.к., қауым. профессоры м.а. Шәкәрім атындағы
мемлекеттік университеті*

ОҚШАУЛАНУ ӘЛЕУМЕТТІК-ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ФЕНОМЕН РЕТІНДЕ

Еліміздің келешек жас ұрпақтарының рухани байлығын одан әрі жетілдіруге, әлеуметтік қорғауға ерекше мән берілуде. Біздің мақсатымыз бала жанын түсіну, сезімін, көңіл күйін, ыстық ықыласын, тілегін, рухани қажеттілігін сезіну, жеке тұлғалық қасиетін қалыптастыру және қоғамнан тыс қалмауына жағдай жасау, әлеуметтік тұрғыдан қолдау көрсету. Осыған байланысты қарым-қатынас барысында туындайтын оқшаулану, жалғыздық өзекті мәселенің бірі болып табылады.

Философия ғылымында оқшаулану теориясы ежелгі мектептерде концепция мен бағыттарында қарастырады. Психологияда ХХ ғасырдың 60-70 жылдарында оқшаулану жалғыздық ұғымымен байланыстыра отырып, зерттеу жұмыстары жүргізілді. Философиялық және психологиялық ғылыми-териялық негізінде адам өмірінде оқшаулану, жалғыздық феномені нақты мазмұндық сипаттамасымен ерекшеленеді.

Біздің зерттеу жұмысымыз жасөспірімдердің оқшаулану мәселесіне бағытталады. Жасөспірім кезеңінде Мен – концепциясының қалыптасуы ерекше орын алады. Жасөспірім жасқа қарай дағдарыс немесе дағдарысты кезең пайда болады. Бұл кезде адамның биологиялық және әлеуметтік тұрғыдан қайта құрылуы жүреді. Жалғыздық сезімін жасөспірімдер ерекше жанына жақын қабылдайды. Мінез-құлқында ерекшеліктер пайда болады. Олар көбінесе сенімсіздік, қорқыныш, ұяндық сезіміне бейім келеді [1].

Оқшаулану әлеуметтік-психологиялық феномен ретінде кеңес ғалымдары А. Абульханова-Славская, Л.И. Старовойтова, Г.М. Тихонов, С.Г. Трубникова, Ж.В. Пузанова; оқшауланудың тарихи-мәдени теориясын Н.Е. Покровский, С.А. Ветров, Ю.М. Швалб, О.В. Данчева; жасөспірім кезеңдегі оқшауланудың әлеуметтік-психологиялық ерекшеліктеріне И.С. Кон, О.Б. Долгинова, Н.В. Перешина, О.Н. Кузнецов, В.И. Лебедев, А.У. Хараш үлес қосты.

Жалғыздыққа қарсы ем жоқ. Бірақ сөзін В.И. Лебедев есімізге түсірейік: «Сенің жан дүниенде үлкен әлем бар. Бұл әлемді тек сен өзін ғана, қолмен соға аласың. Бұл әлемде сенімен уақыт арқылы бөлінген, ұлы кеңістіктің ойлары, әлем мәдениетінің өлмес те, өшпес бейнелері кездесіп, тілдеседі. Сені білмей олар сенің достарың болу үшін туылды өмір сүрді, адамзат арасында қалды. Егер де сен өз жан дүниенің ішінде олардың дауысын естісең, онда сен жалғыз еместігіңе сенімді болғайсың».

О.А. Кузнецов жалғыздық «ашық-жабық», «өзара қарым-қатынас», «сенім», «әлеуметтік қабілет» категорияларымен байланыстырады. Кеңес ғалымы О.Б. Долгинова ұжымдағы өзара қарым-қатынас негізінде қалыптасатын оқшаулану белгісі жасөспірім кезеңге тән екенін көрсетті. Ұлы орыс ғалымы Ю.М. Швалб 11-14 жастағы жасөспірімдер «жалғыздық», «изоляция», оқшаулану» өтпелі кезеңмен ерекшеленетінін дәлелдеді [2].

Шетел ғалымдары оқшаулану феномені әлеуметтік-психологиялық жағынан З. Фрейд, Дж. Зилбург, Х. Салливан, Э. Фромм, Ф. Фромм-Рейхман, Р. Вейс, В.Дж. Дерлега, С.Т. Маргулис, Л.Э. Пепло, Д. Перлман, К. Роджерс, Ж.П. Сартр, А. Камю, К. Мустакас, В. Франкл, И. Ялом сипаттама берілді.

Адамға бағытталған амал. К. Роджерстің феноменологиялық жетістігі. Карл Роджерс, өз теориясында оқшаулану ұғымын жалғыздық ұғымымен тығыз байланыстырған. Оның талдауы Мен-теориясына негізделген. Жалғыздық – бұл тұлғаның әлсіз бейімделуінің көрінісі. Қоғам адамға, оның тәуелсіз әрекет үлгісін шектеуші, әлеуметтік шындалған ережелерге сәйкес өзін тәрбиелеуге мәжбүрлеу арқылы әсер етеді.

Оқшаулануды әлеуметтік-психологиялық феномен ретінде мәнін ашуға шетел ғалымы И. Ялом інез-құлық пен тән дамуы өзара тығыз байланысты және олардың кейбір кезеңдері біріне-бірі едәуір сәйкес келеді. Сондықтан, адамның мінез-құлқына табиғат пен орта бірлесіп ықпал етеді – адамның қандай да бір әрекетке бейімділігі қанында бар болса, ол ортаның әсерінен не артады, не кемиді деген ұғым орынды, – деп есептейміз. Яғни, адам дамуының күрделі де сан қилы процесінде биологиялық және әлеуметтік факторлар араласады, ой мен сезім айқасады, ішкі сенім мен сыртқы ықпал бірігеді. Бұл процестің ағымына қоршаған ортаның әсері зор, сонымен қатар оның әр адам үшін өзіндік сипаты бар. Осы арқылы даму процесі жүзеге асырылады. Ал, адамның дамуы әлеуметтік ортада да, адамның өз басында да бар көптеген факторлар әсер ететін күрделі, ұзақ және қайшылықты процесс. Адам дамуының көрсеткіші ретінде санадағы, мінез-құлықтағы, қызметтегі, оның қоршаған әлемге көзқарасындағы сапалық өзгерістерді – даму, ал өнеге, рух өзгерісін – адамның қалыптасуы деп атауға болатындығын көрсетеді [3].

Отандық ғалымдар «оқшаулану» ұғымын мінез-құлық ерекшеліктеріне байланысты көптеген ой-пікірлер қалыптастырған. Қазақ әлеуметтік-психология ғылымының жекелеген мәселелері Ә.Садықовты, С.Қожахметовтың, Ә.С.Балаубаева педагогикамен астарласа жазған бірнеше кітапшалары мен мақалалары жарық көрді. «Қиын балалар» атты мақаласында жасөспірімдердің психологиясындағы ұстаз тәрбие процесінде қиындық келтіретін кейбір жайттар талдауға алынып сөз болады. Бұл мақалада жасөспірімдердің ағзасында болатын жыныстық жетілулерінде туындайтын биологиялық өзгерістер, сондай-ақ, кейбір ақыл-ойы кеміс, балалардың түрлі топтарға бөлінетіндігі жөнінде кең түрде ой қозғалады. Психология ғылымының дамуына үлес қосып жүрген ғалымдар Ж.Ы. Намазбаева, С.М. Жақыпов, Х.Т. Шерьяданова, Қ.Б. Жарықбаев, С.Қ. Бердібаева. Ғалымдардың ғылыми-теориялық зерттеулері оқшаулануды әлеуметтік-психологиялық феномен ретінде қалыптастыруға елеулі үлес қосты деп ойлаймын. Мысалы, мінез-құлықтың әлеуметтік эмоционалдық реттеуші моделі (С.М. Жақыпов ұсынған). Бұл теорияның негізін баланың сыртқы ортамен қарым-қатынас кезінде туындайтын қиыншылық проблемалары құрайды. Бұл модельге сәйкес жасөспірім кезеңі әлеуметтік эмоционалдық дамуы интроиндивидуалды, интроиндивидуалды және макрожүйелік күштердің өзара әрекетімен түсіндіріледі [4].

Бұл теория бойынша әлеуметтік-психологиялық феномен ретінде Я.Л.Коломинский ішкі және сыртқы факторларды есепке ала отырып, оқшаулануды жеке-тұлғалық қасиеттері: жалқаулық, қырсықтық, қыңырлық деп көрсетеді. Дәл осы жекетұлғалық қасиеттердің негізінде Д.Б.Эльконин, Т.В. Драгунов, Д. Тригер «жасөспірім кезеңді» жолдастар кодексі деп атаған. Әлеуметтік статуска тәуелділікті өзара қарым-қатынас пен өзара әрекетке байланысты деп есептеген. Теріс жеке

тұлғалық қасиеттер оқшаулануына негізгі себептердің бірі болып келеді. Дәрекілік, агрессивтілік, қыңырлық байқалатынын белгіледі. Керісінше, Д. Тригер өз тәжірибесінде достық қарым-қатынасқа моральдық нормаларды: сыйластық, адалдық пен шынайылық орын алу қажет деп білді. Социометриялық әдістің көмегімен А.Б. Ценципер өз тұжырымдамасында оқушының әр жас кезеңіне байланысты психологиялық ерекшеліктерді көрсетті. Кіші мектеп жасында-оқушы тек оқу процесіне белсенділік танытады, ал жасөспірім кезеңде жоғарыда айтып өткендей моральдық нормалардың қалыптасуы оқшаулануға себеп болады.

Зерттеу жұмыстарында Е.А.Горшкова негативті статус қалыптастыруға мұғалімнің тікелей қатысы бар екенін дәлелдеді. Оның айтуынша, оқшаулану әлеуметтік және психологиялық мәселеге байланысты болуы мүмкін. Ол екі фактор әсерінен болады. Сыртқы – оқушылар арасында мақтау, мадақтау, үлгі ретінде көрсету, ішкі-тұлғалық қасиет мақтаншақтық, менмендік басым болуына байланысты оқшаулану жағдайына әкеліп соқтырады. Эксперименттік зерттеулерінде Н.Ф. Фландерс, С. Хавумаки оқшаулану әлеуметтік статустың жақсарып келе жатқанын анықтады. Оқшаулану оқушылардың тек жеке тұлғалық қасиеттеріне ғана емес ұжымның ұйымшылдығы мен бірлестігіне байланысты болатынын В.М. Галузинский, Е.С. Махлах жұмыстарында көрсетті [5].

Біздің қоғамдағы ең өзекті мәселе қарым-қатынастың әлеуметтік-психологиялық сипатымен байланысты. Еліміздің болашағы жастар екенін ескере отырып, әр түрлі топта, ұжымда қарым-қатынастың нәтижесінде кездесетін оқшаулану әлеуметтік-психологиялық жағынан түсінік беруіміз маңызды деп ойлаймын.

Бүгінгі таңдағы қоғамға әлеуметтік ортаға бейімделуі, қарым-қатынас негізінде оқшаулану жағдайына түсу, әлеуметтенуіндегі қиыншылықтар, оның тұлғалық қасиеттерін зерттеуге, зерттеу нәтижесінде түзету жұмыстарын жүргізуге, өмірдің қиын жағдайынан шыға білуге ықпал етуге қажеттіліктерінен туындап отыр. Осындай жауапты жұмысты атқара отырып, біз оның табысына барлық қоғам мүдделі екенін есте ұстауымыз керек.

Әдебиеттер:

1. Немов Р.С. Психология – Москва: Владос, 2003.– С.221-229
2. Сапогова Е.Е. Психология развития человека: Учебное пособие. – М.: Аспект Пресс, 2005. – С. 360-3683. Ялом И. Экзистенциальная психотерапия. – Москва: Класс, 2002. – С. 320-322
3. Сейталиев Қ. Жалпы психология. – Алматы: Білім, 2007.– Б. 280-283
4. Андреева Г.М. Социальная психология.– Москва: МГУ, 2000– С. 180 -186

*Д. Орумбаева,
әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, Алматы қ.*

ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ ЖАҒАНДЫҚ СЫН-ҚАТЕРЛЕР ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ҰЛТТЫҚ САНАСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ МАҢЫЗЫ

Әр халық әлемдік өркениетпен және жалпыадамзаттық құндылықтармен байланысты және өзін-өзі тану және басқалармен салыстыру арқылы олардың дамуына ықпал етеді. Әрбір жаңа ұрпақ өз өмірін басқа елдердегі өрлеу мен дамумен салыстырады және құлдырау себептерін іздейді. Егер дағдарыстың себебі дұрыс болса, ол өткен қателіктерін қайталамауға тырысады және оны түзетуге тырысады.

Өзін-өзі тану және ұлттық өзін-өзі тану проблемалары интеграциялық үдерісті жеделдете отырып, әлемнің барлық елдерін қамтыды. Тарихи үдерістегі ұлттық құрылыстың өзі интеграцияның нәтижесі екенін атап өткен жөн.

Бүгінгі күннің ең маңызды міндеті – Қазақстанның ұлттық бірлігін сақтау, қоғамның рухани жетілуі, бұл жас ұрпақта ұлттық сананы тәрбиелеусіз мүмкін емес. Қазақстан экономикасында, саясатында, мәдениетіндегі реформалар дәуірінде жас ұрпаққа өмірде өзінің лайықты орнын табуға, ұлттық және азаматтық шындықты өзгерте отырып, өмірді басқаруға мүмкіндік беретін ұлттық өзіндік сана-сезімнің осындай деңгейін қалыптастыруға көмектесу керек.

«Ұлттық сана» ұғымы адамдардың белгілі бір әлеуметтік-этникалық қауымдастыққа жататындығын және оның әлеуметтік қатынастар жүйесіндегі орнын сезінуін болжайды. Ұлттық өзін-өзі тану идеялардан, көзқарастардан, пікірлерден, сезімдерден, эмоциялардан, көңіл-күйлерден көрінеді және ұлт мүшелерінің мазмұны, деңгейін, олардың белгілі бір ерекшелігі мен басқа

қауымдастық өкілдерінен айырмашылығы туралы білдіреді; олардың әлеуметтік-этникалық қауымдастықтың мемлекетішілік, мемлекетаралық және ұлтаралық қатынастардағы орны туралы.

Ұлттық өзіндік сана-сезімнің дамуы түзу сызықпен емес, толқын тәрізді, синусоидалы сипатымен ерекшеленеді. Қауымдастық қаншалықты аз болса, соғұрлым онда ұлттық өзіндік сана проблемалары өткір сезіледі және оның өткір жарылыстары соғұрлым ықтимал. Керісінше, мұндай қоғамдастық қаншалықты үлкен болса, оның өкілдері соғұрлым сенімді сезінеді, бұл проблемалар туралы алаңдаушылық азаяды және олардың кенеттен өршу мүмкіндігі аз болады. Үлкен ұлт өкілдері, әдетте, өздерінің ұлттық ерекшелігін үнемі растау және өзін-өзі растау қажеттілігін қажет етпейді. Оған қатысты мәселелер ұзақ уақыт бойы тиісті мемлекеттік-саяси негізде шешіліп келген. Сондықтан олардың санасында ұлтаралық мәселелердің кең ауқымы алаңдауы заңды.

Этнос өкілдері олардың шығу тегі мен олардың мәдени және ұлттық тамырларымен органикалық байланысын жүзеге асыра отырып, ұлтты қалыптастыру процесінде тарихи мәдениеттің, тілдің, ұлттық ерекшеліктердің, менталитет пен ұлттық сезімнің айрықша сипатын мойындай отырып қалыптасады. Сана құрылымында, барлық компоненттердің ішінде ұлттық бірегейлік сезімі ең осал болып табылады. Ұлттық бірегейліктің сезімі шығармашылық зиялы қауым өкілдеріне тән, әр түрлі дәрежеде ол халықтың әр түрлі әлеуметтік категорияларының өкілдері арасында көрінеді.

Ұлттық бірегейлік – бұл ұлтты сақтаудың, оның еркін, демократиялық қоғам құрудағы шығармашылық әлеуетін ашудың маңызды құралы. Демократиялық, көпұлтты мемлекетте ұлттық бірегейлік бұлыңғырлануы мүмкін, маңызды емес бола алады, ал оның мәні салыстырмалы болады. Бүгінде Қазақстан өзінің мәдени және тарихи дамуында екі жолдың тоғысында тұр. Еріксіз түрде эпик кейіпкерінің бейнесі ойға оралады, ол тастың алдындағы барлық оң және теріс жақтарын салмақтап өлшейді, сол немесе басқа жолды таңдау перспективалары болжанады. Көрсету ұлттық идея болатын ұлттық бірегейліктің көрінуінің осы немесе басқа түрін білу және қабылдау көбінесе алдыңғы буындардың рухани тәжірибесін қаншалықты объективті бағалай алатындығымызға байланысты. Ұлттық өзін-өзі тану құбылысы дегеніміз – индивидтің өзіне тән белгілері бар белгілі бір этникалық қауымдастықтың бөлігі ретінде өзін-өзі сезінуі, басқа этностық қауымдастықтар өкілдерінің ұлттық ерекшеліктерімен корреляция кезінде осы белгілердің айырмашылықтары мен ұқсастықтарын түсінуі.

Ұлттық бірегейлік әр түрлі әлеуметтік процестерді анықтайтын терең рухани құбылыс ретінде егжей-тегжейлі және жан-жақты талдау мен түсінуді талап етеді, өйткені ол этностың барлық күшті және әлсіз жақтарын, оның дағдарыстық сәттері мен әлеуметтік ауруларын, қоғамда пайда болатын кез-келген сипаттағы проблемаларды, оның ішінде экономикалық, саяси және рухани, бейнелейді. Этносаралық қатынастар мәселелері, олардың ерекшеліктері біздің көпұлтты қоғамымыз үшін өзекті екені сөзсіз.

Ұлттық бірегейліктің көрінісі ұлтаралық қатынастарда, демек, Қазақстанның барлық халықтары мен ұлттарының өмірінде тіпті күтпеген болып көрінетін оқиғаларды тудыруы мүмкін. Бұл асыра сілтеместен ұлттық бірегейлік посткеңестік Қазақстандағы этносаралық қатынастардың қалыптасуы мен дамуының факторларының бірі болып табылады, егер мұндай қатынастарды өзгерту немесе түрлендіру қажеттілігі туындаса, мұны ұлттық бірегейлікке әсер ету арқылы жүзеге асыру қажет деген тұжырым жасайды.

Ұлттық бірегейлік мәселесін зерттеудің өзектілігі қазіргі Қазақстандағы қоғамдық-саяси және әлеуметтік-экономикалық реформалар мен қайта құруларды жүзеге асыру кезінде халықтардың ерекшеліктерін ескеру қажеттілігінен туындайды, өйткені тарих сабақтарынан әр түрлі уақытта көптеген маңызды реформалар жүргізілгендігін көреміз, соның ішінде әлеуметтік-экономикалық формацияларды өзгерту кезінде, Қазақстан халықтарының ұлттық ерекшелігін ескермегендіктен сәтсіздікке ұшырады немесе аяқталмады.

Естеріңізде болсын, Қазақстан – бұл бір-бірімен үйлесетін 125 халықты біріктіретін көпұлтты мемлекет, олардың әрқайсысының өзіндік ерекшеліктері бар: тілі, экономикалық қызметі, материалдық және рухани мәдениеті, әлеуметтік және кәсіби құрылымы, ерекше менталитеті, бірақ сонымен бірге ұлтаралық қайшылықтар мен қақтығыстардың өсуінде айқын көрінетін қарама-қайшылықтар саны жеткілікті.

Қазіргі қоғамға тән барлық әлеуметтік өзгерістер мен қайшылықтар ұлттық санада көрінеді. Ұлттық өзін-өзі танудың мазмұны сонымен қатар ұлттар мен халықтардың бүкіл өткен дамуымен, олардың ішкі және сыртқы, қазіргі байланыстарымен, сайып келгенде, олардың ұлттық мүдделерімен анықталады, олардың қалыптасуы мен жандануының негізі әрқашанғыдай, әлеуметтік-экономикалық және саяси сипаттағы мәселелер. Демек, ұлттық жаңғырудың, сындарлы ұлттық өзіндік сананың

қалыптасуындағы басты және шешуші күш – бұл әлеуметтік-экономикалық қайта құрулар процесінің мүдделері үшін жүріп жатқан қоғам мен мемлекеттің әлеуметтік-саяси құрылымы.

Ұлттық бірегейлік өзінің терең мазмұнымен және көп өлшемділігімен түсіндірілетін күрделі құрылымға ие. Ұлттық бірегейліктің құрылымы халықтың дамуының объективті заңдылықтарының әсерінен қалыптасады және ұлттық бірегейліктің мәнін анықтайды. Бұл халықтың эволюциясының ұзақ процесінің нәтижесі, оның қоғамдағы күрделі тарихи жолының нәтижесі.

Ұлттық бірегейліктің құрылымына:

- 1) ұлттың өзі туралы идеяларын білу;
- 2) ұлттың басқа ұлттар туралы идеяларын білу;
- 3) этносаралық қатынастар осы сананың өнімі ретінде.

Бұл идеялар туралы хабардар болу келесі әлеуметтік-психологиялық элементтер арқылы жүреді: ұлттық дәстүрлер, ұлтаралық қатынастардың қайшылықтары, ұлтаралық дағдарыстар мен қақтығыстар туралы идеялар.

Оқушылардың ұлттық санасын қалыптастыру мәселелеріне арналған ғылыми зерттеулерде атап көрсетілген: жеке тұлғаның ұлттық өзін-өзі тануы ұлттық бірегейлік идеясын, ұлттың тарихи өткеніне, оның бүгінгі мен болашағына қатынасты, белсенділікті білдіреді ана тілін меңгеру, халық мәдениетін зерттеуде, ұлттық мүдделер мен құндылықтарды сезіну мен қабылдауда бағдарлар.

Жоғарыда айтылғандарды ескере отырып, айта кету керек: соңғы онжылдықтарда қоғам барлық жағынан (моральдық, әлеуметтік, физикалық және психикалық) жастардың моральдық-рухани дағдарысының күшеюімен байланысты ауыр кезеңді бастан өткеруде.

Бұл мәлімдемеге негіздеме:

1) қазіргі жастардың белгілі бір бөлігі арасында ұлттық бірегейліктің, менталитеттің, азаматтық пен патриотизмнің төмен деңгейінің болуы. Бұл әсіресе қазақ жастарының ана тілін біліп қана қоймай, сонымен қатар өз халқының тарихын, әдет-ғұрпын, дәстүрлерін дұрыс білмейтін, сол арқылы қарапайым шындықты елемейтін бөлігіне қатысты: халықтың өлімі үшін, оны толығымен физикалық жою қажет емес – оның жадын, ойы мен сөзін алып тастау жеткілікті, сонда адамдардың жаны өледі.

Тарихи тәжірибе көрсеткендей, өз халқының мәдениетін, оның өткені мен бүгінін білмеу ұрпақ пен адамның арасындағы байланыстың бұзылуына, уақыттың байланысына әкеледі, бұл адамның және жалпы халықтың дамуына орны толмас зиян келтіреді;

2) жастар арасында әртүрлі түрдегі діни көзқарастардың өсуі; кәмелетке толмағандар арасындағы қылмыстың, алкогольді, темекі шегудің, есірткінің өсуі; суицид, жезөкшелік, қатыгездік, ашуланшақтық, агрессия және т.б. көріністердің көбеюі; жастардың Отанды қорғауға дайын болмауының тұрақты тенденциясы, бұл әскери қызмет пен әскери мамандықтарға деген теріс көзқараста, олардың дене дайындығы деңгейінің төмендеуінде көрінеді.

Жастардың адамгершілік-рухани деңгейінің төмендеуі тікелей деңгейден көрінеді:

- 1) ұлт денсаулығы;
- 2) ұлттың интеллектуалды әлеуеті;
- 3) ұлттың бәсекеге қабілеттілігі;
- 4) тұтастай алғанда елдің ұлттық қауіпсіздігі.

Менің ойымша, бұл мәлімдеме аксиомаға айналуы керек: бәсекеге қабілетті адами капиталы бар елге, өмірдің мүлдем басқа сапасына апаратын жол – ұлттың адамгершілік және рухани жаңғыруы арқылы ғана мүмкін болады.

Бүгінде жаһандану шеңберінде Қазақстан өзінің экономикалық және ұлттық қуатын қалыптастыру үшін білімді қолдана бастады. Әлем өзін ұлт саясаты мен жаһандану жағдайында, аумақтық тұтастықты құрметтеу жағдайында, өзін-өзі сәйкестендіру жүйесінде және оның кез-келген формасы мен көрінісінде сепаратизмнен үзілді-кесілді бас тарту жағдайында анықтады. Тізімде көрсетілген өзгерістер шындықты болжайды және факторлар болашаққа бағытталады және шындық көкжиегін кеңейтудің көзі бола алады.

Қазақстанның адамгершілік және рухани жаңғыруы мыналарға негізделуі керек: 1) қазақ халқының, Қазақстан халқының интеллектуалды күшін және қазақстандық мәдениеттің күшін өзін-өзі ұйымдастыруды ынталандыру; 2) ұлт пен елдің рухани, ғылыми-зияткерлік, ғылыми-шығармашылық және көркемдік әлеуетін жаңарту; 3) білім беру жүйесінің гуманистік бағытын арттыру, тәрбиелеу және Қазақстан азаматтарының ұлттық мәдениетті қайта түлетуге қатысуы. Кім ақыл-ой және адамгершілік білім беру мектебінен өтсе, ол ішкі тәуелсіз бола алады.

Әдебиеттер:

1. Сериков В.В. Личностно ориентированное образование: поиск новой парадигмы: монография. – М.: Логос, 1998. – С. 35.
2. Charles Adabo Oppong: *The Councilor: A Journal of the Social Studies* «The History Curriculum and Inculcation of National Consciousness in History Students in Ghana», October 2019
3. Хадикова И.М., Тебиева Л.Т. Анализ проблем духовно-нравственного воспитания в научной литературе // Научно-практический журнал «Интеграция наук». – Международный научно-издательский центр «Империум», 2019. – С. 161– 164. // URL: <http://in-sc.ru/konferentsii> – [Дата обращения: 09.04.2019].
4. Колесникова, И.А. Воспитание к духовности и нравственности в эпоху глобальных перемен / И.А.Колесникова // Педагогика. 2008. № 9. С.25-33.
5. Каткий словарь по философии / Под общ.ред. И.В. Блауберга, И.К. Пантина. – 3-е изд., доработ. и доп. – М.: Политиздат, 1979. – С. 362-363.
6. Назарбаев Н.А. Модернизация исторического сознания. Семь граней Великой степи. 21 ноября, 2018г. // URL: www.berbang-nur.kz/2018/11/24/семь-граней-великой – [Дата обращения: 14.04.2019].
7. Ольшанский Д. В. Основы политической психологии.– Екатеринбург: Деловая книга, 2001. – С. 294.
8. Овсянникова Т.А. Роль этнических стереотипов в межкультурном взаимодействии народов поликультурных регионов // Вестник Майкопского государственного технологического университета. 2015. № 3. С. 163-168.
9. Овсянникова Т.А. Соотношение национального и этнического в культуре адыгейского народа. Диссертация на соискание ученой степени доктора философских наук/ Ростовский государственный университет. Ростов-на-Дону, 2004.
10. Моисеева, Н. А., Сорокинина, В. И. Менталитет и национальный характер / Н. А. Моисеева, В. И. Сорокина // Социологические исследования. – 2003. – № 2.

К.Т. Рахимбекова,

*«Бегалин атындағы жалпы орта білім беретін мектебі» КММ,
Қайнар ауылы, Семей қаласы ШҚО*

ЖАҒАНДАНУ ЖАҒДАЙЫНДА ХИМИЯ ЖӘНЕ ХИМИЯНЫ ОҚИТУ

Жалпыға бірдей жаһандану мен жаңғырту жағдайында сыртқы шарттардың талаптарына сәйкес білім беру жүйесіндегі өзгерістер аса маңызды болып табылады. Адамзаттық капиталға, оның ішінде білім беру жүйесіне салынған инвестициялар экономика мен қоғам үшін маңызды қайырым беруіне септігін тигізеді. Бұл өзгерістер жылдам өзгерілетін әлемде бейімделе алатын, техникалық үдемелі, өндірістік жұмыс күшін құруға аса қажетті. Халықтың білім беруге, дағдылыққа, қабілеттілікке инвестиция салған елдер ғана болашақта жетісті экономика болады.

Болашақта бәсекеге қабілетті ХХІ ғасыр шәкіртін тәрбиелеу білім беру саласының алдында тұрған басты міндеттердің бірі. Соған сай ұстаз – ізденімпаз ғалым, нәзік психолог, тынымсыз еңбеккер, ортаның ұйытқысы, жан-жақты шебер, терең қазыналы білімпаз, гуманист, белсенді патриот, ғаламдық мәселелер туралы пайымы бар, өз ісін жаһандық талаптар деңгейінде жүргізе алатын болғанда ғана қоғамның мықтыда білікті, мәдениетті жан-жақты дамыған, шығармашылығы жоғары жеке тұлғаны қалыптастырып, тәрбиелеу нәтижелі болады.

Қазақстан Республикасының «Білім беру туралы» Заңында: «Білім беру жүйесінің басты міндеті – ұлттық және жалпы адамзаттық құндылықтар, ғылым мен практика жетістіктері негізінде жеке адамды қалыптастыруға және кәсіби шыңдауға бағытталған білім алу үшін қажетті жағдайлар жасау, оқытудың жаңа технологиясы мен инновациялық әдіс-тәсілдерді енгізу, білім беруді ақпараттандыру, халықаралық ғаламдық коммуникациялық желілерге шығу», – деп, білім беру жүйесін одан ары дамыту міндеттері көзделеді.

Қазіргі кезеңде Республикамызда білім берудің жаңа жүйесі жасалып, қазақстандық білім беру жүйесі әлемдік білім беру кеңістігіне енуге бағыт алууда.

Білім беру саласы қызметкерлерінің алдында қойылып отырған басты міндеттерінің бірі – оқытудың әдіс-тәсілдерін үнемі жетілдіріп отыру және қазіргі заманғы педагогикалық технологияларды меңгеру.

Келер ұрпаққа қоғам талабына сай тәрбие мен білім беруде мұғалімдердің инновациялық іс-әрекеттің ғылыми – педагогикалық негіздерін меңгеруі маңызды мәселелердің бірі. Жаңа педагогикалық технологиялар – бұл білімнің басында мақсаттарымен біріктірілген пәндер мен әдістемелердің, оқу-тәрбие үрдісін ұйымдастырудың өзара ортақ тұжырымдамасымен байланысқан міндеттерінің, мазмұнының, формалары мен әдістерінің күрделі және ашық жүйелері, мұнда іс-әрекет оқушының дамуына жағымды жағдайлар жиынтығын құрайды.

Химияны оқыту методикасының зерттейтін объектісі – сол пәнді оқыту әрекеті. Химияны оқыту методикасы ғылыми оқыту әрекетін методикалық деңгейде зерттейді. Барлық жеке пәндерді оқыту, солардың ішінде химияны оқыту методикасы дидактиканың ашқан жаңалықтарына сүйенеді, оларды өзінің методологиялық негізі ретінде пайдаланады. Химияны оқыту әдістері, ғылыми зерттеу әдістерімен ұштасып жатады, оқушылардың химия объектілерін танып-білу әрекетінің ерекшеліктерімен де сипатталады.

Химиялық орта білім беру бір-бірінен бөліп қарауға болмайтын үш орындалатын міндеттен тұрады. Ол оқытудың білімдік, тәрбиелік және дамытушылық мақсаттары деп аталады. Химия пәнінің білімдік, тәрбиелік және дамытушылық мүмкіндіктері, химиялық орта білім берудің негізгі міндеті аға ұрпақтардың жинақтаған тәжірибесі негізіндегі білімді логикалық және дидактикалық өңдеуден өткізіп, түсінікті етіп беру. Қазіргі кездегі оқытудың мақсаты жеке адамды жан-жақты және кешенді оқыту, тәрбиелеу және дамыту.

Қоршаған ортада әртүрлі құбылыстар мен үдерістер болып жатады, олардың көпшілігі химия ғылымы түсіндіретін заңдар мен заңдылықтарға бағынады. Химия пәні оқушыларға Жерде адамның тіршілік әрекетіне өте маңызды көптеген табиғи заттар бар екендігін және табиғат байлықтарына ұқыпты қарау қажеттілігін түсінуге мүмкіндік береді. Бұл пән оқушыларға заттардың әртүрлілігі мен олардың өзгерістерінің маңыздылығын түсінуге көмектеседі; жаңа заттарды алу мүмкіндіктерін аша отырып, оқушыларды қоршаған ортаның экологиялық жағдайын берілген мәліметтер негізінде нақты бағалауға үйретеді. Химия оқушылардың дүниетанымын дамытуда, әлемнің тұтас ғылыми бейнесін қалыптастыруда маңызды орын алады. Мектепте химияны оқу оқушыларды қоршаған ортада болып жатқан химиялық құбылыстардың мәнін түсінуге жетелейді. Химия оқушылардың сыни және сындарлы ойлауын, сонымен қатар көптеген эксперименттік және тәжірибелік дағдыларын дамыта отырып, проблеманы шешуде шығармашылдық тәсілдерді қолдануды қолдайды. Бұл пәнді оқу барысында оқушылардың зертханалық құрал-жабдықтарды қолдану және эксперимент жүргізу дағдылары дамиды.

Қазақстан мектебінің алдына қойылып отырған мақсаты инновациялық оқыту технологиясы арқылы оқу мен тәрбие жұмысын дамыту, еліміздің әлеуметтік-экономикалық жағдайын жақсарту бағытында өскелең ұрпаққа жүйелі, нақты білім беру болып табылады. Пәнді оқытуда қолданылатын жаңашыл әдістерді қолдану тиімділігі төмендегідей:

- Интербелсенді әдіс-тәсілдерді пайдаланып, оқушылардың танымдық қызығушылығын және білім сапасын арттыру;
- Интербелсенді әдіс-тәсілдің дәстүрлі білім беруге қарағанда оқушыларда алған білімді жүйелеу;
- Интербелсенді әдіс-тәсілдерді пайдаланғанда мұғалімнің уақытын үнемдеу және тиімді қолдануға мүмкіндік береді.

Оқушыларға химиядан жүйелі білім беруде сабақ басты орын алады. Сабақ – өте күрделі, жан – жақты, көп қызмет атқаратын педагогикалық үрдіс. Сабақ мақсат қоядан басталады. Қазіргі кезде сабаққа қойылатын мақсаттың үш түрі белгілі, олар: жалпы педагогикалық (тәрбиелеу мен дамыту), дидактикалық (оқи білу дағдысын меңгеру), әдістемелік (химия пәні бойынша білім мен іскерлікті қалыптастыру, дүниетанымдық көзқарастарды түсініп, қорытындылар жасай білуге үйрету) мақсаттардың ортақтығы негізінде іске асырылады. Сабақта оқытудың барлық формасында жақсы нәтижеге жету үшін бір формадан екінші формаға ауысып отыру оң нәтиже береді. Жаңа сабақтың материалын оқуда ұжымды жүргізледі. Оқытудың түрлі формаларын қолдану оқушылардың белсенділігін, өз бетінше жұмыс істеу және таным қабілетін арттырады. Қазіргі сабақ оқушылардың өзіндік жұмыстарынсыз болмайды. Ол – оқушылардың алдына қойған мақсаттарын орындау қызметі. Өзіндік жұмыстарды орындау арқылы оқушылар көрсетілген бағдарламалық білімді, жаңа біліктер мен дағдыларды игереді, өзіндік шығармашылық қабілетін дамытады, ғылыми танымдық әдістерді меңгереді. Химия пәні бойынша сабақтың бес типін көрсетуге болады:

1. Жаңа білім мен дағдыны меңгеру сабақтары.
2. Сарамандық білімді, дағдыны, іскерлікті жетілдіру және қалыптастыру сабақтары.
3. Білімді жүйелеу, қайталау, қорытындылау, жалпыламалау сипатындағы сабақтар.
4. Білімді бақылау, тексеру, есепке алу сабақтары.
5. Аралас құрама комбинациялы сабақтар.

Химия сабағындағы оқушылардың өзіндік жұмыстары сан алуан сарамандық сабақтар, сарамандық тәжірибелерді орындаулары, есептерді шешуі, формулалар бойынша реакциялардың теңдеуін құрастыру, жаттығуларды орындау, бақылау және тексеру жұмыстарын орындау, оқулықпен

жұмыс, анықтамалар және әр түрлі қосымша әдебиеттермен жұмыс, сарамандық жұмыстардың есебін жазып орындау, танымжорық материалдарын өңдеу т.б.

Химия пәнінен химия ғылымына көбірек қызығатын оқушылармен жүргізілетін жеке-дара жұмыстар. Бұларға теориялық немесе сарамандық жұмыстарды орындауға байланысты тапсырмалар, ғылыми баяндамалар, рефераттар даярлау, кабинетті жабдықтауға қажетті құралдар мен көрнекіліктер әзірлеу, талдауға, синтездеуге байланысты зерттеулер, олимпиадалық есептерді шығаруға дайындық, жарыс кештеріне даярлану, т.б. жатады. Оқушылар ұжымы бір тақырып не бір жоспар бойынша екі-үш адамнан құралған шағын топқа біріктіліп, бөлініп жұмыс жасайды. Мұнда да оқушылар сарамандық жұмыстарды бірлесіп орындап, есептерді бірлесіп шешеді, стендтер әзірлейді, көрме ұйымдастырады, конкурстық немесе олимпиадалық есептерді шешеді, зерттеу жұмыстарын жүргізеді. Химиялық танымжорықтар оқытудың өмірмен, өндіріспен және қоғамдық құрылыстың сарамандығымен байланысын жүзеге асырады.

Өндірістік танымжорықтар мектепте оқылатын теориялық материалды өндіріс тәжірибесімен байланыстыруға мүмкіндік береді. Өндірістік танымжорықтар оқушылардың әр жақты жетілуіне жәрдемдесе отырып, олардың политехникалық ой-өрісін де дамытады. Өндірістік технология мен еңбек құралдарымен, өндірістің жалпы ғылыми ұстанымдарымен де танысады. Өндірістік танымжорықтардың саяси-идеялық маңызы аса зор, өйткені, олар егеменді еліміздің өндіріс құрылыстарының даму қарқынын, ғылымымыздың, техникамыздың барлық табыстарын біле отырып, ұлттық мақтаныш сезімін тудырып, отан сүйгіштікке, халықтар достығына тәрбиелейді. Химия оқыту үрдісінде арнайы таным жорықтар басым болғанымен жалпы өндірістік танымжорықтардың маңызын ұмытпаған және өндірістік танымжорықтар сабақ үстінде, үйірме сабақтарында және сыныптан тыс жұмыстарда кеңінен пайдалануға болатындай материалдарды жинақтауға мүмкіндік береді.

Химияға деген қабілеттіліктерді дамыту үшін мүмкіндігінше оқушылардың өзіне тапсырмаларды көбірек етіп беріп, оларға химиялық проблемаларды шығармашылықпен шешу тәсілдерін біртіндеп түсіндіру қажет. Химия ғылымы мен химия өнеркәсібінің мәні – осы саладағы жұмыстардың жемісті болуы – сынақ тәжірибе жасай білуді, бақылаған құбылыстарды ой жүгірте талдай білуді оқытудың алғашқы қадамынан бастап-ақ дамыту қажеттілігін талап етеді. Химикке тән осы сияқты және бұдан басқа да, мысалы тәртіптілік, зейіндік, жұмысқа ептілігі, жинақылық тәрізді қасиеттер тек оқушылар сынақ тәжірибе жасауды сынақ тәжірибелік теория негізінде оқып-үйренумен ұштастырған жағдайда ғана ойдағыдай қалыптасады. Осының нәтижесінде әрбір оқушыда ақыл-ой және сарамандық іс-әрекеттің дараланған сипаты қалыптасады, бірте-бірте ақыл мен естің химиктің қызметіне тән арнаулы қасиеттер дамиды, әдеттегі ғана емес, сонымен бірге теориялық және сарамандық мазмұндағы жаңа мәселелерді шеше білу шеберлігі пайда болады.

Сонымен қорыта келсек, сабақтағы ең басты және оны анықтаушы көрсеткіші оның мазмұны, дүниетанымдық бағыттылығы, мұғалімдердің педагогтық шеберлігін арттыру жөніндегі, істі ұйымдастырудың әдістемелік жағы болып табылады. Химияны оқытуды ұйымдастырудың барлық формаларында оқушылар ғылым негіздері бойынша белсенділік пен берік білім меңгеруін, оқу еңбегінде және алған білімін іс-жүзінде қолдануда икемділік пен дағдылар алуын, сол сияқты оқушылар өздерінде дүниетану көзқарасын қалыптастыруын қамтамасыз ету – мұғалімнің парызы болып саналады. Шын мәнінде, көз ілеспес шапшаңдықпен дамып, жедел өзгеріп дамыған мына дүбірлі дүниеде сана-сезіміміз бен дүниетанымымызға әбден сіңісіп кеткен қағидалардан арылып, рухани жағынан серпілуіміз, жаңғыруымыз қажет. Жаңа жағдайда жаңғыруға деген ішкі ұмтылыс – біздің дамуымыздың ең басты қағидасы. Қазіргі заманғы мұғалімдер информатор, бақылаушы, тексеруші, ізденуші, зерттеуші, технолог, өнертапқыш, шығармашылықпен жұмыс істейтін жаңашыл болып, өзгеру керек. Өмір сүру үшін өзгере білу керек!

Әдебиеттер:

1. ҚР Президенті Н. Назарбаевтың «Қазақстанның үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік» Қазақстан халқына Жолдауы, 31 қаңтар 2017 ж.
2. Н.Ә. Назарбаев, «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру», 12 сәуір 2017ж.
3. И. Нұғыманов. Химияны оқыту әдістемесі // Алматы:Print– S 2005
4. А.Салихова. Оқушылардың шығармашылығын дамыту// Ғылымиәдістемелік журнал, № 5 – 2009 ж.
5. Л.С.Омарова. Химияны оқыту әдістемесі. // [Электрондық ресурс]:– Шымкент: М.Өуезов атындағы ОҚМУ, 2007
6. А.А.Елизаров. Методика преподавания химии в школе.//Издательство «БИНОМ. Лаборатория знания» 2010

*Русанов В.П.,
д.п.н., профессор, академик АПН Республики Казахстан,
ВКУ имени Сарсена Аманжолова
Какиева Л.Х.,
к.п.н., доцент ВАК Член-корреспондент АПН Казахстана,
ВКУ имени Сарсена Аманжолова*

ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ МЕЖДУНАРОДНОГО СОТРУДНИЧЕСТВА ВУЗОВ КАЗАХСТАНА В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Открытие государственных границ потокам товаров, услуг, финансов, информации и, особенно, людям, открыло дорогу глобальной интеграции, взаимопонимания и геополитической стабильности. Впервые в истории стала реальной возможность существования единого мирового сообщества. В то же время, глобальные связи, глобальные сравнения и рейтинги, глобальные потоки людей, идей, знаний и капитала неизбежно трансформируют высшее образование, которое становится центральной движущей силой этого процесса. При этом глобализационные процессы приводят к значимым изменениям различных образовательных систем, интеграции их в единое пространство, но при сохранении различий, обусловленных национальными особенностями [1, с.9].

Глобальное образование – это не просто совокупность множества национальных образовательных систем, это особый интеграционный процесс в сфере образования, основанный на поиске новых форм взаимодействия различных государств и их образовательных систем, направленных на их развитие и совершенствование [4, с.61].

Глобализация образования включает в себя три взаимосвязанные тенденции:

1. Создание сетей. Почти треть мирового населения имеет доступ в Интернет, две трети населения мира пользуются мобильными телефонами и эти показатели стремительно растут. Лидеры по росту интенсивности таких связей – университеты.

2. Беспрецедентный рост роли знаний. Знания и исследования стали основой развития экономик и культур многих стран мира.

3. Растущий доступ к образованию. Значительный рост желающих получить высшее образование объясняется модернизацией большинства стран мира и ростом среднего класса в данных странах. По данным ЮНЕСКО, темп роста числа студентов в начале двадцать первого столетия в странах Восточной Азии и Тихоокеанского региона составлял ежегодно более 8%, в Африке – 7%, в Центральной Европе и Латинской Америке – 5% [4, с.61].

Современная глобальная образовательная система, основное содержание которой составляют культурные и научные достижения всего человечества, осваиваемые в единых организационных формах, на основе общих средств, методических принципов и технологических возможностей образовательной деятельности характеризуется:

– во-первых, наиболее эффективными методиками и технологиями обучения, которые становятся общим достоянием большинства регионов и стран мира;

– во-вторых, общими подходами к содержанию образования и более глубокими формами сотрудничества в образовании;

– в-третьих, укреплением международных правовых основ интернационализации, складывающееся в глобальное информационное пространство и растущее число международных организаций в этой сфере [3, с.66].

Процессы глобализации затрагивают сегодня университеты во всем мире, а задача вхождения в мировое образовательное пространство в качестве полноправного участника становится для многих университетов одной из первостепенных. Этому в полной мере способствует Болонский процесс, главной целью которого является достижение открытости образования и повышения его конкурентоспособности, создание единого европейского пространства высшего образования и обеспечение равных возможностей для получения образования, в том числе профессионального, независимо от нации, государства, географии, гражданства [2, с.61]. Все это позволяет говорить о формировании единого образовательного пространства, охватывающего практически весь мир.

Интеграция Казахстана в мировое сообщество, его вступление во Всемирную торговую организацию, успешная конкуренция с другими странами без качественного образования объективно просто невозможна.

Казахстану, чтобы не оставаться на обочине истории, необходимо добиться того, чтобы национальная система высшего образования приобрела достойный уровень, соответствующий своим культурным и научным традициям и успешно интегрировалась в мировое образовательное пространство, через международное сотрудничество вузов, взаимодействие с ведущими вузами ближнего и дальнего зарубежья, через определение международного рейтинга казахстанских университетов, формирование глобальных связей и сетей, распространение научной кооперации и др. [2, с.61].

Удовлетворение потребности государства и общества в образованных гражданах – ведущая цель Государственной программы развития образования в Республике Казахстан. Ее стержневая задача – обеспечение высокого качества образования на основе сохранения его фундаментальности и соответствия актуальным и перспективным потребностям личности, общества и государства.

В соответствии с международными стандартами организация учебного процесса университетов Казахстана строится на основе кредитной технологии обучения и трехуровневой системы профессиональной подготовки специалистов: бакалавр, магистр и доктор философии (PhD).

Одной из основных форм международного признания вузов Казахстана является аккредитация образовательных программ, ее успешное прохождение является свидетельством достаточно высокого качества данных программ.

Восточно-Казахстанский университет им. С. Аманжолова является одним из ведущих вузов Казахстана. В его развитии немаловажную роль занимают международные связи, которые ориентированы не только на страны СНГ, но и на мир в целом.

Международное сотрудничество ВКУ им. С. Аманжолова реализуется посредством заключения меморандумов и договоров с вузами Ближнего и Дальнего Зарубежья, вступления в международные организации и ассоциации.

На данный момент в вузе действуют 100 договоров о международном сотрудничестве, университет является членом 7 Международных Ассоциаций:

- Евразийской Ассоциации университетов;
- Международной Академии Высшей школы;
- Великой хартии университетов;
- Международного координационного совета «Наш общий дом – Алтай»;
- Ассоциации Азиатских Университетов;
- Европейской Ассоциации университетов;
- Региональной Сети "Образование и подготовка специалистов в области ядерных технологий».

На всех факультетах университета обучается 135 студентов из Монголии, Китая, России, Таджикистана, Азербайджана, Узбекистана.

За 2019-2020 учебный год по программе внешней академической мобильности обучение прошли 23 обучающихся в вузах Польши, Литвы, США, России, Малайзии. В связи пандемией в 2020-2021 учебном году обучение в онлайн режиме в вузах Польши (Лингвистико-Технический университет Свече и Университет имени Витаутаса Великого) прошли 4 человека. Входящая мобильность осуществляется на кафедре казахской, русской филологии и журналистики.

В 2019-2020 учебном году казахский язык и литературу изучали 2 студента из университета Минзу (университет национальностей), КНР.

Из числа ППС за 2019-2021 гг. 4 сотрудника ФЕНиТ и ФИФиМО читали лекции в Алтайском государственном университете (РФ), один сотрудник выезжал в университет им. Адама Мицкевича (г. Познань, Польша) по программе Эразмус+

Для улучшения качества образования, повышения квалификации ППС, для повышения рейтинга университета в республиканском и мировом масштабе, в вузе реализуется программа, инициированная МОН РК «Привлечение зарубежных специалистов в вузы РК».

В 2019-2020 учебном году 6 зарубежных профессоров из Камеруна, РФ, Польши, США, Южной Кореи и Турции читали лекции на всех факультетах вуза. В 2020 -2021 учебном году 8 специалистов из вузов РФ и Польши, Турции в режиме онлайн читали лекции для студентов, магистрантов и ППС ВКУ. Из них в вуз приглашены 2 волонтера, преподавателя турецкого языка, которые по программе Посольства Турции в Казахстане на протяжении 3 лет будут обучать всех желающих турецкому языку.

Осенью 2020 года в ВКУ им. С. Аманжолова был открыт TOEFL центр для желающих получить международный сертификат, подтверждающий уровень владения английским языком. Для преподавателей, студентов и магистрантов ВКУ им. С. Аманжолова это стало хорошей возможностью, не покидая границ города сдать экзамен в родном вузе.

В рамках реализации программы двойного диплома совместная образовательная программа по направлению магистратуры реализуется с АлтГУ (РФ) по ОП 6М010900-Математика, 6М060100-Математика, 6М020300-История, 6М060400 -Физика, 6М060200 Информатика. С национальным исследовательским Томским государственным университетом (ТГУ), г. Томск, Российская Федерация двойной диплом по СОП «Миграционные исследования».

На 2021 год запланировано подписание договора по реализации программы двойного диплома ОП «Иностранный язык:2 ИЯ», «Молекулярная биология и генетика», «Учет и аудит», «Химия», «Русский язык и литература» с ведущими вузами РФ.

Научное сотрудничество реализуется участием вуза в международных проектах. На 2021 год в вузе реализуются 2 международных проекта:

– Эразмус+ (Интегративный подход к подготовке учителей STEM)

– иЖанМоне (Digital Humanities in the Republic of Kazakhstan: Local Solutions for Global Problems (2020-2023)).

Таким образом, международное сотрудничество ВКУ им. С. Аманжолова, исходя из национальной стратегии развития образования, направлено на интеграцию в международное образовательное пространство путем обеспечения мобильности студентов и преподавателей, увеличения вузов-партнеров, участия в разработке международных образовательных программ, использования новейших информационных технологий и качественного реформирования системы высшей школы в соответствии с мировыми стандартами.

Литература:

1. Андреев А.Л. Россия в глобальном образовательном пространстве // Высшее образование в России. – 2009. – №12. – С. 9-20
2. Панин М.С. Императив глобализации – приоритет качества образования // Педагогическое образование и наука – №12 – 2008. – С.60-65.
3. Пушкарева Е.А. Единое образование в условиях глобальных преобразований: к постановке проблемы // Вестник НГПУ, 2012. № 2, С.59-66.
4. Фролов А.В. Глобализация высшего образования, противоречия и инновации. //Вестник высшей школы Almaty. – № 8– 2011– С. 61-66.

Қ.Ш. Молдасан,

п.ғ.к., аға оқытушы, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті

Г.Қ. Сағынбаева,

*7М01802 – «Әлеуметтік педагогика және өзін-өзі тану» мамандығының
I курс магистранты әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті*

ӘЛЕУМЕТТІК ПЕДАГОГТЫҢ ІС-ӘРЕКЕТІНДЕГІ ТҮЗЕТУ МЕН ӘЛЕУМЕТТІК ТЕРАПИЯ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫНЫҢ МАҢЫЗЫ

Қазақстанның әлемдік білім беру қауымдастығына кірігуі мен оның дүние жүзінің жоғары білімді елдерінің қатарында лайықты орын алуға ұмтылысы жағдайында, заманауи өркениетті сынтетеуіңдері ағымында ХХІ ғасырдағы жаһандық әлеуметтік сұраныс мәртебесіне ие болатын тұлғаның зияткерлік дамуына қажеттілік артып отыр. Адамзат капиталын, ұлттың зияткерлік әлеуетін дамытуда, қоғамның рухани-адамгершілік және мәдени құндылықтарын сақтауда білім берудің рөлін өзектілеуге бағдарлау еліміздің тұңғыш президенті Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына жыл сайынғы Жолдауларында көрсетілген [1]. Өскелең ұрпақты тәрбиелеудің қазіргі заманғы әлеуметтік жағдайы Қазақстанның болашақ азаматы тұлғасын қалыптастыру ісінде қоғамның тәрбиелік, мәдени қалыптастырушы күш-жігерін арттыруды талап етеді. Балалар ортасындағы зорлық-зомбылық, құқықтық нигилизм, әлеуметтік пассивтілік, қадағалаусыздық, девиантты мінез-құлық, есірткі, уытқұмарлық, контрмәдениеттілік ұйымдардың әсері және т.б. сияқты жағымсыз үрдістердің өсуі баланың барлық даму жағдайын сауықтыру жөнінде кешенді әлеуметтік шаралар қабылдау қажеттігіне себепші болады.

Жастар – бұл қоғамдағы ең маңызды топтардың бірі, ол әрқашан қоғамның бүкіл әлеуметтік өмірінің іс-әрекетінде болады. Жастарсыз ел мен қоғамның дамуы мүмкін емес. Жастар – бұл 14-тен 30 жасқа дейінгі адамдар тобы. Жастармен әлеуметтік жұмыс қоғамдық-мемлекеттік сипатта болуы керек және оның негізгі субъектілері: мемлекеттік органдар, жергілікті өзін-өзі басқару, азаматтық

қоғам институттары, коммерциялық және коммерциялық емес ұйымдар, жастардың өздері жастардың әлеуметтік қалыптасуы мен өзін-өзі жүзеге асыру процесінде мемлекеттік және қоғамдық мүдделерді тиімді жүзеге асыру. [2]

Жастармен әр түрлі деңгейдегі әлеуметтік жұмысты ұйымдастырған кезде халықтың әр түрлі топтарына әлеуметтік көмек көрсетудің жинақталған тәжірибесін белсенді қолдану маңызды. Кезкелген әлеуметтік қызметтің (әлеуметтік жұмысты қоса алғанда) мақсаты, құралдары, шарттары сияқты компоненттері болады. Қызмет ретінде жастармен жүргізілетін әлеуметтік жұмыстың мақсаты – жеке тұлғаның немесе әлеуметтік топтың өмірлік күштері мен әлеуметтік субъективтілігін жүзеге асыру механизмдерін оңтайландыру. Әлеуметтік жұмыстың әр түрлі түрлері мен формаларының пайда болуының әр түрлі себептері бар. Осы негіздердің бірі – әлеуметтік практиканың салалары, және бұл жағдайда біз жастармен білім беру, денсаулық сақтау, бос уақытты өткізу және т.б жерлерде әлеуметтік жұмыс туралы айтуға болады; басқалары – әлеуметтік жұмыс клиенттерінің әлеуметтік-психологиялық сипаттамалары – жалпы жастар, әлеуметтік тәуекел топтары, адамдар, суицидтік және т.б.; үшіншісі – мінез және басқа себептер. Барлық жағдайда әлеуметтік жұмыстың мақсаты нақтыланатын болады (профилактикадан түзетуге дейін). Бұл жағдайларға да қатысты – жастармен жүргізілетін әлеуметтік жұмыстың әр түрі үшін, оның ішінде түрлі деңгейлерді (федералдыдан жергіліктіге дейін), саяси, экономикалық, әлеуметтік-психологиялық және этно-ұлттық сипаттамалар нақтыланатын болады. Бұл жағдайда қаражат кең мағынада әлеуметтік институт ретінде қарастырылады.

Әлеуметтік қызмет – бұл жастармен әлеуметтік жұмысты ұйымдастырудың тұтас (федералдық, аймақтық, муниципалдық және т.б.) моделінің ажырамас бөлігі, ол арқылы әртүрлі деңгейдегі жастарды әлеуметтік қолдау жүйесі үшін ақпарат пен ресурстар ұсынылады. [3]

Жастармен әлеуметтік жұмыстың негізгі мақсаттары:

- ✓ тұлғаны әлеуметтік-психологиялық қолдаудың мемлекеттік-қоғамдық ажырамас жүйесі ретінде жастарға әлеуметтік қызмет көрсету жүйесін құру;

- ✓ кәмелетке толмағандар мен жастардың әлеуметтік мінез-құлқының дамуын анықтайтын факторларды анықтау;

- ✓ өмірлік қиын жағдайда тұрған кәмелетке толмағандар мен жастарға жедел көмек көрсету; клиенттердің тәуелсіздік дәрежесін, олардың өз өмірін басқаруға және туындаған мәселелерді тиімді шешуге қабілеттілігін арттыру;

- ✓ адамның дене жарақаттарына, психикалық бұзылуларға немесе өмірлік дағдарысқа қарамастан өзін-өзі құрметтей алатындығы және басқаларға өзін құрметтейтін жағдайларды жасау;

- ✓ клиент әлеуметтік қызметкердің көмегіне мұқтаж болмаған кезде осындай нәтижеге жету (түпкі мақсат). [4] Әдістер мен технологиялар әлеуметтік жұмыстың ажырамас бөлігі болып табылады.

Жастармен жүргізілетін әлеуметтік жұмыстың әдістері мен технологияларын:

- ✚ Жеке әлеуметтік жұмыс – бұл жеке тұлғалармен және отбасылармен клиентпен жеке қарым-қатынас жасау арқылы олардың психологиялық, тұлғааралық, әлеуметтік-экономикалық мәселелерін шешуде қолданылатын практика түрі (негізгі түрі – кеңес беру). Жеке жұмыс барысында әлеуметтік бөлімдермен (дәрігерлермен, заңгерлермен, әлеуметтік қызметтермен) байланыс орнатуға көмек көрсетіледі.

- ✚ Топтық әлеуметтік жұмыс – бұл топтық тәжірибені беру арқылы клиентке көмектесу мақсатында қолданылатын жұмыс әдісі. Топтық жұмыс клубтардың және үйірмелердің жұмысы түрінде жүзеге асырылуы мүмкін, бұл жастардың тұрақты құрамын қалыптастыруды, белгілі бір кеңістік пен белгіленген уақыттың болуын болжайды.

Әлеуметтік-терапиялық қызметті технологияландырудың алғышарты К.Поппердің әлеуметтік инженерлік қызметтің мақсатына қатысты идеясы болды. Оның түсінігінде әлеуметтік технологиялардың мақсаты – адамдарды бар әлемнің жетілмегендігінен азап шегетін жағдайдан жүйелі түрде алып тастау. Тағы бір алғышарт В.Н.Иванов ұсынған әлеуметтік жүйенің даму мақсаттары мен әлеуметтік стандарттарына сәйкес жасырын әлеуметтерін анықтау және пайдалану әдістерінің жүйесі ретінде мәнін түсіну болды. Курт Левин тұжырымдаған әлеуметтік-экологиялық теорияны қолдану жеке тұлғаның мінез-құлқы мен дамуына оның «тіршілік кеңістігі» әсер ететіндігін көрсетеді. Бұл теория Юрий Бронфенбреннердің зерттеулерінде дамыды. Оған сәйкес біз барлығымыз әлемде өмір сүреміз және қоршаған ортамен әр түрлі деңгейде – жүйелермен: микро жүйемен, мезожүйемен, экзожүйемен, макрожүйемен өзара әрекеттесеміз. Автордың пікірінше, жеке тұлға кіретін жүйелердің өзі ғана талдануға жатпайды, сонымен қатар өзара әрекеттесу, жүйелердің бір-біріне өзара әсері. Әр адам – бұл шағын жүйе. Ол бірнеше микрожүйелерге кіреді: отбасы, туыстар, мектеп немесе жұмыс

орны, достар және т.с.с. Микрожүйедегі басты сапалық көрсеткіш – эмоционалды климат. Ол тұрақты қарым-қатынасқа негізделген.

Жастармен әлеуметтік жұмыс технологияларына мыналар жатады:

✚ Әлеуметтік терапия дегеніміз – мағыналық ауытқулар мен өмірлік бағдарларды, қоғамдық өмір субъектілерінің (соның ішінде жастардың) әлеуметтік құндылықтарын, олардың әділеттілік пен әділетсіздік туралы идеяларын жою арқылы әлеуметтік-терапиялық мәселелерді шешуге бағытталған ғылыми білім саласы.

✚ Кеңес беру – ауызша сөйлесу арқылы байланыс орнату, клиенттің проблемаларын анықтау, олардың шешімін табуда көмек көрсету және өзара әрекеттесу;

✚ Арт-терапия – әр түрлі мәдени-демалыс мекемелеріне бару, жас адамды мәдени-бос уақыт қызметіне тарту арқылы «арт-терапия»;

✚ Музыкалық терапия – кез-келген музыкалық мәдениетке, субмәдениетке сілтеме жасай отырып, жеке тұлғаны әлеуметтендіру, концерттерге, митингілерге, конкурстарға, тақырыптық дискотекаларға қатысу; музыкалық шығармаларды үнемі тыңдау;

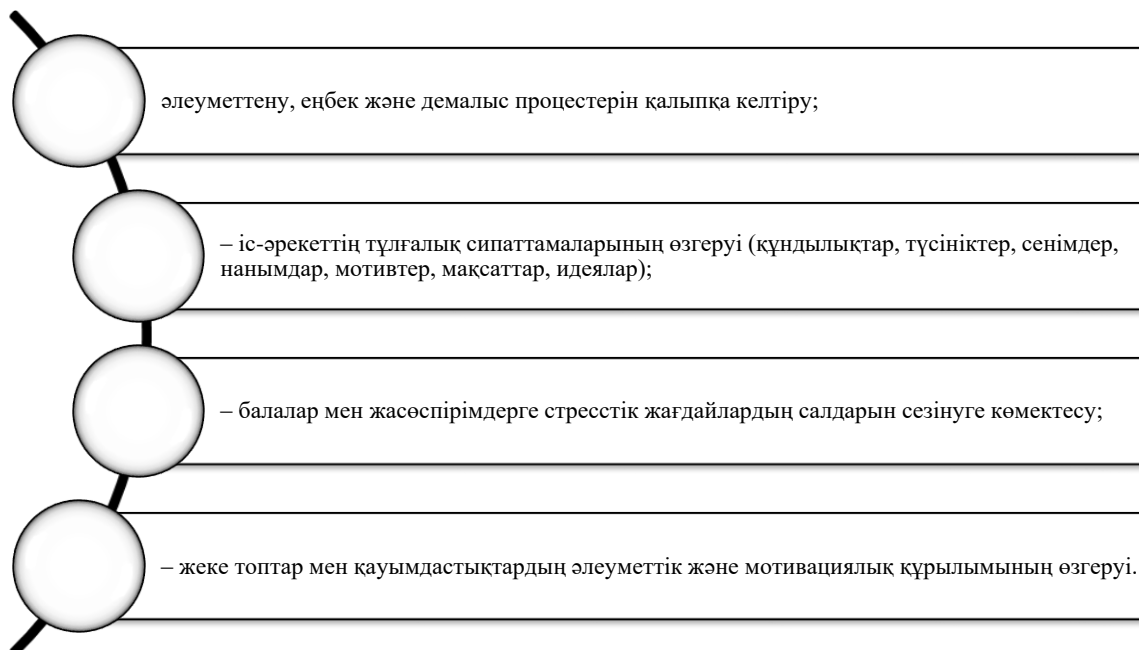
✚ Библиотерапия – арнайы әдебиеттерді таңдау арқылы мағынасы мен өмірлік бағдарын қалыптастыру процесінде жеке адамның санасына әсері;

✚ Әлеуметтік-педагогикалық технологиялар – әлеуметтік қызметкердің (мұғалімнің) клиентті тәрбиелеуге және оның сезім-өмірлік бағдарларын қалыптастыруға белсенді қатысуы;

✚ Шығармашылық технологиялар – жастарды ұжымдық шығармашылық және сындарлы қызметке тарту, жеке шығармашылықтың дамуына ықпал ету;

✚ Логотерапия – (грек тілінен аударғанда. Logos – сөз, terapeia – күтім, емдеу) сөзбен емдеу. Әлеуметтік логотерапия әдістерді, құралдарды, адамдардың әлеуметтік процестер туралы идеяларына, өмірдің мәні, әлеуметтік құндылықтарға әсер ету (өзара әсер ету) әдістерін қарастырады. [5]

Әлеуметтік терапияның заманауи практикалық мазмұны келесі бағыттармен сипатталады:

1-сурет. Әлеуметтік терапияның заманауи практикалық мазмұны

Әлеуметтік терапия технологияларының мақсаты – адам өмірінің, әлеуметтік өмірдің түрлі салаларында әлеуметтік байланыстарды, өзара әрекеттесулер мен қатынастарды қалыпқа келтіру. [6]

Қоғамдық сананың нормативті-құндылықтық шегі ел тұрғындарының 70% -ына дейін ұзаққа созылған дағдарыс салдарынан туындаған өмір сүру жағдайларына қатысты нормативті-сәйкессіздік күйін бастан кешіретіндігін көрсетеді. Практика көрсеткендей, кез-келген контекстте қарастырылатын жеке тұлғалардың асоциалдық, аутоструктивті және әлеуметтік-деструктивті мінез-құлқы (мейлі ол отбасыншілік зорлық-зомбылық, лауазымды адамдардың заңсыз әрекеттері, әкімшілік аппараты немесе жеке адамдардың өзін-өзі ұйымдастыру қабілетінің болмауы) өз мәселелерін шешу үшін), бар өмірлік тәжірибеге негізделген олардың бар шындық туралы идеяларымен байланысты.

Сонымен, қорытындылай келе, бүгінгі күні қоғамда жастарды оңтайлы әлеуметтендіру мен әлеуметтік жұмыстың жаңа деңгейіне өту үшін жағдайлар мен тетіктер құру қажет – жеке орталықтар мен дәстүрлі технологиялардан мемлекеттік ведомствоаралық әлеуметтік қызмет саясатына, жүйені құруға инфрақұрылымы кең әлеуметтік қызметтер. Қазіргі кезде жастарды әлеуметтік қолдау мәселелері жаңа тұрғыда пайда болды, басты екіні олардың өзін-өзі жүзеге асырудың және өмірлік әлеуеттің көрінуінің тетіктерін қалыптастыруға аударылды. Бұл өз кезегінде барлық деңгейлердегі жаңа басқарушылық және ұйымдастырушылық және технологиялық шешімдерді, жаңа нормативтік-құқықтық базаны және кадрларды мамандандырылған даярлау мен қайта даярлауды талап етеді, бұл аймақтық деңгейде жастарды әлеуметтік қолдау моделін жасауды көздейді.

Әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына жолдауы «Қазақстан жолы – 2050: бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ». – Астана, 2012. – 12 желтоқсан.
2. Безрукова О. Жастар социологиясы: Оқу құралы. Социология факультеті, Санкт-Петербург мемлекеттік университеті / О.Н. Безруков. – СПб.: Санкт-Петербургтің баспасы. Университет, 2004 ж.-184 б.
3. Григорьев С.И. Жастармен әлеуметтік жұмыс: университет студенттеріне арналған оқулық / С.И. Григорьев, Л.Г. Гуслякова, С.А. Гусов. – М.: Гордарики, 2006 ж.-264 б.
4. Зайнышева И.Г. Технология социальной работы: Учеб. пособие для студ. Высших учебных заведений / Под ред. И.Г. Зайнышева. – М.: Гуманит. изд. Центр ВЛАДОС, 2002 г.-121 б.
5. С.И. Григорьев, Л.Г. Гуслякова, С.А. Гусова «Социальная работа с молодежью». Издательство «Гардарики» г. Москва, 2006г.-49 б.
6. Денисова, Н.С. Жастармен әлеуметтік жұмыс технологиялары / Н. С. Денисова, И. А. Гизатова. – Мәтін: тікелей // Педагогикалық шеберлік: II Интернет материалдары. ғылыми. конф. (Мәскеу, желтоқсан 2012). -142 б.

А. Самал,

Магистрант, Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА БАЛАЛАРДЫ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚОЛДАУДЫҢ РӨЛІ

Бүгінгі таңда елімізде балалардың барлығының, оның ішінде ерекше қажеттілігі бар балалардың бірдей білім алуға құқығы бар. Инклюзивті білім беру тұжырымдамасында көрсетілгендей "ерекше білім беру қажеттіліктері мен жеке мүмкіндіктерін ескере отырып, барлық оқушылар үшін білімге тең қол жетімділікті қамтамасыз ету керек. Яғни, елімізде оқушыларды жалпы білім процесіне толық ендіру, әлеуметтік бейімдеуге, қажеттілігіне орай жынысына, шығу тегіне, дініне, қарамастан барлық кедергілерді жоюға, түзеу-педагогикалық және әлеуметтік мұқтаждықтарына арнайы қолдау көрсету қолға алынған.

Инклюзивті білім деп ерекше қажеттілігі бар және қалыпты дамып келе жатқан оқушыларды бірлесіп тәрбиелеу және оқыту процесін айтамыз. Мұндай білім беру барысында ерекше қажеттілігі бар балалар әлеуметтік дамуда барынша толық прогреске қол жеткізе алады. Инклюзивті білім берудегі психологиялық – педагогикалық көмек жүйесі оларды әлеуметтік бейімдеу мен оңалтуға негізделген [1,3 б.].

Заманауи қоғамда педагогикалық-педагогикалық-психологиялық қолдау қызметі жалпы білім беру жүйесінің маңызды компоненттерінің бірі болып табылады. Педагогикалық-психологиялық қолдаудың мақсаты – мектепке дейінгі және мектеп жасындағы балалардың психологиялық денсаулығын қамтамасыз ету. Нәтижесінде, қолдаудың негізгі міндеті – балалардың психикалық, психофизикалық және жеке дамуына ықпал ету.

Педагогикалық-педагогикалық-психологиялық қолдау баланың толық және микроорта-бала және бала-микро орта қарым-қатынасында толық бейімделгіш өзара қабылдауы үшін қолайлы психологиялық жағдай жасайды. Психологиялық сүйемелдеудің бұл суперұстанымы онтогенездің тиісті кезеңінде бастапқыда енгізілген жеке даму мүмкіндіктерін жүзеге асыруға мүмкіндік береді. Білім беруді педагогикалық-психологиялық қолдау – бұл ұйымдастырушылық, практикалық, қолданбалы және ғылыми секілді бірнеше негізгі аспектілерді біріктіруге ықпал ететін біріктіруші, интеграцияланған, күрделі құбылыс. Айтылған аспектілердің әрқайсысы орындаушыларға белгілі бір міндеттер қоятыны анық, оларды шешу үшін арнайы кәсіби дайындық қажет.

Ғылыми зерттеулердің қорытындылары психокоррекциялық және дамытушылық бағдарламаларды әзірлеуге мүмкіндік беретін теориялық және әдістемелік негіздемелер жасауға мүмкіндік береді.

Ғылыми аспект қазіргі білім беру жүйесінің қалыптасқан жағдайында психологиялық білімді кәсіби қолдануға бағытталған әдістерді, құралдар мен әдістерді қалыптастырады [2, 6 б.].

Педагогикалық-психологиялық қолдау, оның моделі және функционалды мазмұны ғылыми аспектін теориялық негізі болып табылады, ол өз кезегінде қолданбалы, практикалық және ұйымдастырушылық аспектілерді дамытуға мүмкіндік береді.

Педагогикалық-психологиялық сүйемелдеуде кез-келген қызмет түріндегі сияқты, екі негізгі бағыт бар: өзекті болып табылатын қазіргі және басымдық бағыттағы болашақ. Психологиялық қолдау қызметінің бірінші бағыты балаларды тәрбиелеу мен оқытудағы қиындықтармен, олардың жеке басын қалыптастырудағы ауытқулармен және микро ортадағы өзара әрекеттесумен тығыз байланысты қазіргі жағдайда анықалған проблемалар мен жағдайларды шешеді. Мұндай жағдайларда психологиялық қолдау көрсету үшін маманының кәсіби көмегі өте қажет. Ағымдағы мәселелерді жедел шешу психологиялық қолдаудың тиімділігінің көрсеткіші емес -ол үшін перспективаны құру қажет. Әр баланың жеке басындағы даралықты дамыту және қалыптастыру маңызды. Баланың қазіргі микро ортада ғана емес, сонымен бірге оның қоғамдағы өмірін одан әрі өзін-өзі анықтау, шығармашылық өмірге психологиялық дайындығын қалыптастыру қажет [3].

Педагогикалық-психологиялық қолдау қызметінің бүгінгі бағыты мен перспективадағы бағыттар бір-бірімен тығыз байланысты. Психологиялық қолдау маманы болып табылатын психолог болашақтағы даму мәселелерін шешеді және күн сайын балалар мен олардың ата-аналарына, білім беру мекемесіндегі әріптестеріне көмек көрсетеді.

Ең алдымен, баланың психикалық және жеке дамуы қамтамасыз етіледі; достарының, құрдастарының микро ортасында да, мұғалімдер мен оқушылардың (оқушылардың, мұғалімдердің, ата-аналардың) өзара әрекеттесуінің микро ортасында да нәтижелі қарым-қатынастан туындаған қолайлы, дамуға бағытталған психологиялық климат жасалады. Осылайша, психологиялық қолдау маманы толерантты психологиялық жағдайларды жасауға және сақтауға жауапты болады. Бұл психологиялық қолдау маманы өз қызметін инклюзивті білім беру тұжырымдамасын жүзеге асыратын білім беру мекемелерінде жүзеге асырған кезде өте маңызды. Психологиялық қолдау маманы өз іс – әрекеті барысында баланың ішкі әлемі; оның сенімділігі немесе керісінше өзіне деген сенімсіздігі; баланың өз қабілеттерін түсінуі және сезінуі; оның микро орта мен айналасындағы әлемге қатынасы сынды психологиялық мәселелерге назар аударуы керек [4,147 б.].

Баланың жеке басының даму ортасындағы салауатты психологиялық климат ғана өзін-өзі қамтамасыз етуге ықпал ете алады. Яғни, психологиялық қолдау маманы балаға кезеңдерге сәйкес өзін-өзі түсінуге және өзін-өзі дамытуға көмектеседі. Баланың айналасындағы адамдармен және қоршаған әлемнің шындықтары мен факторларымен толерантты және гуманистік өзара әрекеттесу принциптерін қалыптастыруға ықпал етеді[2].

Психологиялық қолдау маманы үшін психолог үшін қызметтің тиімділігі, ең алдымен, ғылыми аспектін қалыптастырған білімдеңгейімен анықталады. Бірақ тиімділіктің абсолютті критерийі психологиялық қолдау маманының алған теориялық білімдерін кәсіби тұрғыдан дұрыс және сауатты жүзеге асыру қабілеті болады (баланы зерттеу және зерттеу әдістері, микро орта, диагностика және талдау). Психологиялық қолдау маманы – практикалық психолог, ол білім беру мекемесіндегі өз қызметінің ерекшеліктерін ескеруі керек және сәйкесінше психодиагностика, психопрофилактика және психокоррекция әдістерін, әдістерін кәсіби меңгеруі және қолдануы керек.

Педагогикалық-психологиялық қолдау, ұйымдастырушылық құрылым ретінде, маман-психолог ұсынған, білім беру мекемесінің педагогикалық ұжымының құрамына кіреді. Психологиялық қолдау тиімділігінің жоғары деңгейі білім беру мекемесінің барлық құрылымдық бөлімшелерінің кәсіби деңгейде өзара әрекеттесуімен ғана қамтамасыз етілуі мүмкін.

Педагогикалық-психологиялық сүйемелдеудің негізгі функцияларының бірі – бұл білім беру мекемесінің кеңістігінің психологиялық дайындығын диагностикалау және кейіннен үнемі бақылау, оны енгізуге ғана емес, сонымен қатар білім берудің инклюзивті формаларын жүзеге асыруға да бақылау. Психологиялық қолдау құрылымы, инклюзивті тәжірибені енгізу және іске асыру тиімділігі тұрғысынан кейінгі бағалау.

Түзету-дамыту бағдарламалары ерекше білімді қажет ететін балаларды білім беру мекемесінде оқытудың заманауи жағдайларына дайындауға және одан әрі бейімдеуге бағытталған. Алдын алу бағдарламаларын іске асыру үшін психологиялық сүйемелдеу функциялары дамуында ауытқулары бар балаларға қатысты теріс әлеуметтік көзқарастар мен қалыптасқан стереотиптер көрсеткіштерінің айтарлықтай төмендеуіне әкеледі. Сонымен қатар, бұл оң үдеріс білім беру процесінің барлық қатысушыларында байқалады. Білім беру мекемелеріндегі педагогикалық-психологиялық қолдау

қызметі мен қызметі соңғылардың инклюзивті білім беру бағдарламасының негізгі қағидаларын енгізуге және іске асыруға дайындығын едәуір арттырады [4, 78 б.].

Осылайша, инклюзивті білім беру туралы айта отырып, бұл ерекше қажеттілігі бар балалардың жалпы білім беру мекемелеріне кедергісіз кіруі үшін техникалық жағдай жасау ғана емес, сонымен қатар ерекше қажеттіліктері бар баланың психофизикалық мүмкіндіктерін ескере отырып құрылуға негізделген оқу процесінің ерекшелігі екенін атап өткен жөн. Білім беру мекемелерінде сапалы психологиялық-педагогикалық қолдау ұйымдастырылуы, сондай-ақ педагогикалық және оқушылар ұжымдарында ерекше моральдық-психологиялық ахуал құрылуы тиіс. Сонымен, инклюзивті білім беруді психологиялық-педагогикалық қолдау-инклюзивті білім беру моделінің маңызды құрамдас бөлігі.

Бүгінгі қоғамда ерекше білімді қажет ететін барлық адамдар үшін бағдарлама бойынша оқытудың орынсыздығы жайлы да пікір бар, өйткені білім алудың таңдап алынған инклюзивті нысандары арнайы білім беру жағдайында, арнайы оқу орындарында оқыту тиімді болмайды. Инклюзивті оқыту жүйесінің жақтаушылары кең қоғамдық резонанс пен қолдауға қарамастан, бұзушылықтары бар адамдардың қамқоршылары мен ата-аналары және басқа білім алушылардың ата-аналары теріс көзқарас танытады. Олар бірлескен оқыту қажетті білім деңгейіне жетуге мүмкіндік бермейді, сондықтан бұл болашақта олардың өміріне теріс әсер етеді деп қорқады. Осы орайда бұл жағдайда психологиялық-педагогикалық қолдауды кіммен жүргізу керек деген сұрақ туындайды. Педагогтердің жалпы жағдайлардағы оқыту проблемасына қатынасы да біртекті емес: бір бөлігі жастарды басқалармен бірге оқыту идеясына мақұлдайды – екіншісі оны тиімсіз деп санайды, өйткені бүгінде оны іске асырудың қажетті шарттары жоқ (материалдық-техникалық, ұйымдастырушылық-әдістемелік, құқықтық, кадрлық және т.б.).

Өкінішке орай, ерекше қажеттіліктері бар оқушылармен айналысатын мұғалімдердің 75 пайызы (білім беру саласындағы) сарапшылар тарапынан ешқандай көмек пен қолдау алмайды. Барлық білім беру мекемелері белгілі бір қызмет түрін ұсыну кезінде «шектеулері бар орта» қағидатын ғана емес, сонымен қатар қол жетімді және тиісті білім алу принципін де сақтауы керек. Бұл «ерекше» оқушыны арнайы оқу материалдарымен қамтамасыз етуді және психологиялық-педагогикалық тексерудің қажетті рәсімін жүргізуді, жеке оқу жоспарын құруды білдіреді. Сонымен бірге, бұл ережені жүзеге асыру әрдайым мүмкін емес, өйткені заңның кейбір аспектілері ерекше білім беру қажеттіліктері бар жастарды ерте анықтау үшін психологиялық-педагогикалық диагностиканы ұйымдастырумен және жүргізумен байланысты, ал басқалары инклюзивті оқыту процесін ақысыз емес, қымбат ететін заңнама саласындағы қайшылықтарға жатады: ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушыны анықтау тек кешенді диагностикалық тексеру жағдайында мүмкін болады, бұл мемлекет тарапынан айтарлықтай материалдық шығындарды талап етеді. Сонымен қатар, бағалау процедурасын әдетте пәнаралық сарапшылар тобы қажетті әдістер немесе тесттер жиынтығын қолдана отырып жүргізеді (психикалық даму деңгейін дәл анықтау үшін).

Орта мектептерде инклюзивті білім беруге жағдай жасау үшін техникалық-технологиялық жағдайлар жасалды, мысалы, пандустар, кең лифттер және рекреация, бірақ әлі күнге дейін аралас топтарда балаларды оқыту үшін даярланған мамандар жетіспейді. Оқыту технологиялары жеткіліксіз, бейімделген диагностикалық материалдар жоқ, мұндай адамдар үшін өзара іс-қимыл жасау және қолдау көрсету мен арнайы консультациялар берудің психологиялық-педагогикалық технологиялары әзірленбеген

Осыған байланысты біз ерекше білімді қажет ететін оқушылар үшін бейімделген орта құру жобасын әзірледік. Жобаны іске асыру Қызылорда қаласының орта мектептерімен ақпараттық өзара әрекеттесу және ерекше білімді қажет ететін оқушыларды анықтау және бейімделген білім беру ресурстарын құру бойынша өзара әрекеттесуді қамтиды. Негізгі міндеттері – ерекше білімді қажет ететін оқушыларды сабақтан тыс іс-шараларға, бағдарламаларға, акцияларға және т.б. қосу арқылы қол жетімді әлеуметтік орта құру, толеранттылық пен қабылдауды қалыптастыруға бағытталған оқушылармен белсенді психологиялық-педагогикалық жұмыс жүргізу.

Эксперимент азаматтық қоғамда бірлікті, патриотизмді және толеранттылықты қалыптастыруға, агрессивтілікті төмендетуге, қақтығыстар мен тұлғааралық шиеленісті азайтуға ықпал ететін жастардың тәрбиелік, білім беру, дамыту функцияларын, интеграция, бейімделу және бірігу функцияларын орындауға бағытталған.

Эксперимент азаматтық қоғамда бірлікті, патриотизмді және толеранттылықты қалыптастыруға, агрессивтілікті төмендетуге, қақтығыстар мен тұлғааралық шиеленісті азайтуға ықпал ететін жастардың тәрбиелік, білім беру, дамыту функцияларын, интеграция, бейімделу және бірігу

функцияларын орындайды [5, 58 б.]. Қойылған мақсатты іске асыру үшін шешілуі қажет негізгі міндеттер мыналарды қамтиды:

- зерттелетін проблеманың теориясы мен практикасының жай-күйін ғылыми талдау;
- мемлекеттік және аймақтық құжаттарды, теориялық дереккөздерді, қолда бар педагогикалық тәжірибені талдау негізінде адаптивті білім беру ортасын қалыптастырудың үрдістері мен алғышарттарын анықтау;
- Қызылорда қаласының мектептерімен ерекше білімді қажет ететін оқушыларды жетекшілік ету, кәсіптік бағдарлау, қоғамға интеграциялау және бейімдеу бойынша бірлескен іс-шаралар өткізу мәселелері бойынша ынтымақтастық туралы шарттар жасасу;
- ерекше қажеттілігі бар оқушыларды орта мектептердің әлеуметтік-мәдени саласына (КВН, фестивальдар, семинарлар және т.б.) ерікті жастар бірлестіктерін құру арқылы енгізу тетігін әзірлеу, апробациялау және енгізу;
- оқушылар үшін қабылдау мен төзімділікті қалыптастыруға бағытталған тренингтер мен семинарлар сериясын әзірлеу және өткізу;
- ерекше білімді қажет ететін оқушылармен жұмыс бойынша педагогтерге арналған семинарлар өткізу;
- педагогикалық практикада адаптивті білім беру ортасын қалыптастыру моделін табысты іске асырудың ұйымдастырушылық-педагогикалық жағдайларын анықтау. Ерекше білімді қажет ететін оқушыларға қолдау көрсетудің болжамды кешенді жүйесі Қызылорда қаласының орта мектептерінде енгізіліп, сынақтан өткізіледі. Кешенді, жүйелі тәсіл есебінен оқушылардың бейімделуі мен әлеуметтенуі үшін, олардың қоғамға табысты кірігуі үшін мүмкіндіктер жасалатын және кеңейтілетін болады.

Жобаны іске асыру кезінде мынадай әдістер мен тәсілдер пайдаланылатын болады:

- жүйелі тәсіл оқыту мен тәрбиелеу процесін белгілі бір тұтастықты, орнықтылықты және оның ішкі ұйымдастырылуын қалыптастыратын өзара байланысты компоненттердің жиынтығы ретінде қарастыруға мүмкіндік береді.
- қызметтік тәсіл білім беру процесі субъектілерінің жеке басын олардың әлеуметтік және кәсіби қызметінде дамытуды қамтамасыз ететін модельді әзірлеуді және іске асыруды көздейді. – жеке көзқарас ерекше білімді қажет ететін адамдарды оқыту мақсаттарына сәйкес келетін жеке ұстанымдарды, оның қасиеттерін, кәсіби білімі мен дағдыларын біріктіреді. Ол тұлғаның өзекті, талап етілетін қасиеттерін анықтауды және кәсіптік білім беру жүйесінде оқыту моделін әзірлеу кезінде осы қасиеттерді ескеруді көздейді.

Осылайша, тұтастай алғанда осы тәсілдердің жиынтығы, сондай-ақ әрбір тәсіл дербес, ерекше білімді қажет ететін оқушылар үшін бейімделгіш білім беру ортасын қалыптастыруға тұтас және жан-жақты жақындауға мүмкіндік береді, оған мыналар кіреді: 1. оқушылар қызметінің тиімділігін қамтамасыз ететін барлық факторларды ескере отырып, олардың дайындығын қарау; 2. жаңа инклюзивті құралдарды және ерекше білімді қажет ететін оқушылармен өзара іс-қимыл нысандарын игеру; 3. білім алушылардың мүмкіндіктерін ескере отырып, оқытушыларды даярлау жүйесінің жеке аспектісін әзірлеу;

Жобаны іске асыру кезінде төмендегі әдістер қолданылды.

1. Теориялық: отандық және шетелдік авторлардың ғылыми-әдістемелік әдебиеттерін теориялық талдау, бұл:

- инклюзивті білім берудің мәнін ашуға, оның даму тенденцияларын белгілеуге;
- ерекше білімді қажет ететін тұлғаларды оқыту мәселелерін анықтауға және бейімделгіш білім беру ортасын қалыптастырудың кешенді тетігін әзірлеу қажеттілігін негіздеуге мүмкіндік береді.

2. Модельдеу: инклюзивті білім беру жағдайында оқушыларды әлеуметтендірудің кешенді моделін әзірлеу.

Зерттеудің эмпирикалық әдістері:

1. Сауалнама: а) инклюзивті оқыту жағдайында оқыту мәселелері туралы бастапқы өзекті ақпаратты жинауға бағытталған мектеп мұғалімдеріне.

2. Эксперимент: ерекше білімді қажет ететін оқушылар үшін бейімделген білім беру ортасын қалыптастырудың әзірленген механизмін сынау.

Эксперимент орта мектептің әлеуметтік-мәдени ортасына кірігу процесінде ерекше білімді қажет ететін оқушыларға көмек көрсету және қолдау көрсету үшін оқушылар және барлық ниет білдірушілер (20 адамнан кем емес) мүшелері болып табылатын орта мектептің құрылымдық бірлігі ретінде ерікті жастар бірлестігін құруды көздейді. Кемінде 30 мұғалім үшін «Инклюзивті оқыту мәселелері»

тақырыбы бойынша семинар өткізіледі және кемінде 50 студент "басқаларды" қабылдауға және толеранттылықты қалыптастыруға бағытталған тренингтер мен семинарларға қатысады.

Ұсынылған тетікті енгізу нәтижесінде оқушылардың бейімделу және әлеуметтену деңгейі артады, зерттеу нәтижелері бойынша әдістемелік материалдар әзірленеді және жарияланады, осылайша, ерекше білімді қажет ететін оқушыларды психологиялық-педагогикалық қолдаудың ұсынылған тетігін енгізу инклюзивті білім беру мәселелері туралы идеяларды тереңдетуге, ерекше білімді қажет ететін оқушыларды оқытудың ерекшеліктері туралы нақты ақпарат алуға мүмкіндік береді.

Эмпирикалық зерттеулердің нәтижелері жаңа траекторияларды белгілеуге, ерекше қажеттілігі бар бар оқушыларды оқытудың жаңа технологияларын әзірлеуге, зерттелетін проблема бойынша зерттеулердің ғылыми-әдістемелік базасын кеңейтуге мүмкіндік береді.

Осылайша, ерекше білімді қажет ететін оқушылар үшін бейімделгіш білім беру ортасын құру – бұл білім беру жүйесінің ғана емес, сонымен бірге қоғамның барлық салаларының өзекті, өткір, өзекті міндеті. Ерекше білімді қажет ететін адамдарды қалыпты өмір сүру процесіне қосу үшін жағдай жасауға бағытталған механизмдер мен технологиялардың көптеген зерттеулері мен әзірлемелерінің арқасында олар жетілдіріліп, ерекше білімді қажет ететін адамға әлеуметтенуге және өз дағдылары мен таланттарын басқалармен тең дәрежеде жүзеге асыруға мүмкіндік беретін тиімді құралға айналады.

Әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасында инклюзивті білім беруді дамытудың тұжырымдамалық тәсілдері. – Астана: Б.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2015. – 14 б.
«Даму мүмкіндіктері шектеулі балаларды психологиялық-педагогикалық қолдаудың әдістемелік ұсынымдарын бекіту» туралы ҚР БЖҒМ 2011ж. № 524 бұйрығы. – Астана, 2011. – 24б.
2. Алтаева Г. Ж. Роль психолого-педагогического сопровождения детей в условиях инклюзивного образования. – Щучинск, 2015.
3. Оспанбаева М.П., Құрмашева Н.Ж. Біліктілікті арттыру жүйесінде инклюзивті білім беруді дамытудың психологиялық-педагогикалық мәселелері. Абай ат. Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің Хабаршысы, «Психология» сериясы. – А., 2018. №2.
4. Инклюзивті білім беру мазмұны және әдістемесі: оқу құралы / М.П. Оспанбаева. – Алматы: Қазақ университеті, 2019. – 232 бет
5. Ростовцева М.В., Гончарова Т. М., Гудовский И. В. Ерекше білімді қажет ететін оқушыларды университетте Оқу процесінде психологиялық-педагогикалық қолдау. // Педагогика және ағарту. – 2019. – № 1. – Б. 54 – 60.
6. Айдарбекова А.А. и др. Формирование позитивного психологического климата в инклюзивном классе общеобразовательной школы <http://specialedu.kz/4>

Сатыбаев А.Г.,

*студент УИЯДК (гр. ДФин 18-03-01)
Научн. рук. – к.п.н., доц. УИЯДК Назира Г.А.*

АНАЛИЗ И ОЦЕНКА СЕБЕСТОИМОСТИ ПРОДУКЦИИ

Себестоимость продукции является важнейшим показателем экономической эффективности ее производства. В ней отражаются все стороны хозяйственной деятельности, аккумулируются результаты использования всех производственных ресурсов. От ее уровня зависят финансовые результаты деятельности предприятий, темпы расширенного воспроизводства, финансовое состояние субъектов хозяйствования [1].

Анализ себестоимости продукции, работ и услуг имеет большое значение в системе управления затратами. Он позволяет изучить, тенденции изменения ее уровня, установить отклонение фактических затрат от нормативных (стандартных) и их причины, выявить резервы снижения себестоимости продукции и дать оценку работы предприятия по использованию возможностей снижения себестоимости продукции.

Эффективность системы управления затратами во многом зависит от организации их анализа, которая, в свою очередь, определяется следующими факторами:

- формой и методами учета затрат, применяемыми на предприятии;
- степенью автоматизации учетно-аналитического процесса на предприятии;
- состоянием планирования и нормирования уровня операционных затрат;

- наличием соответствующих видов ежедневной, еженедельной и ежемесячной внутренней отчетности об операционных затратах позволяющих оперативно выявлять отклонения, их причины и своевременно принимать корректирующие меры по их устранению;

- наличием специалистов, умеющих грамотно анализировать, и управлять процессом формирования затрат.

Объектами анализа себестоимости продукции являются следующие показатели:

- полная себестоимость продукции в целом и по элементам затрат;
- уровень затрат на рубль выпущенной продукции;
- себестоимость отдельных изделий;
- отдельные статьи затрат;
- затраты по центрам ответственности.

В моём исследовании предпринята попытка:

-рассмотреть теоретические вопросы касающиеся сущности такой экономической категории, как затраты предприятия;

- выявить современные методы анализа себестоимости;
- раскрыть сущность, значение и структуру управления себестоимостью;
- проанализировать финансово-хозяйственную деятельность исследуемого объекта,
- изучить экономический анализ, его методы задачи и виды.

Экономический анализ – это изучение закономерностей развития предприятия во взаимной связи его структурных подразделений с оценкой результатов деятельности каждого подразделения и в целом организации.

Экономический анализ рассматривается на:

- **микроуровне** – анализ деятельности предприятия;
- **макроуровне** – анализ национальной экономики в целом с учетом анализа всех составляющих.

Экономический анализ на предприятии является составляющей частью экономической работы.

При проведении экономического анализа надо руководствоваться следующими **принципами**:

- 1) Принцип государственности (государственного подхода);
- 2) Принцип научности – анализ должен строиться с учетом требований экономических законов;
- 3) Принцип объективности – анализ должен проводиться на основе достоверной документации;
- 4) Принцип оперативности – умение чётко и быстро проводить анализ;
- 5) Принцип эффективности – затраты на анализ должны многократно покрываться доходами предприятия;

- 6) Принцип демократичности – привлечение анализу всех работников предприятия.

Задачи экономического анализа:

- 1) Проверка реальности и оптимальности бизнес-плана, прогнозов и нормативов;
- 2) Контроль за выполнением бизнес-планов по всем параметрам и оценка тенденции развития экономики предприятия в динамике;

- 3) Определение экономической эффективности использования ресурсов (трудовых, материальных, финансовых);

- 4) Выявление и полное измерение факторов влияния на показатели хозяйственной деятельности предприятия;

- 5) Исследование оптимальности управленческих решений и содействие их успешной реализации.

Существуют следующие **виды** экономического анализа:

- 1) Оперативный анализ;
- 2) Текущий анализ;
- 3) Перспективный анализ;
- 4) Бизнес анализ;
- 5) Социальный анализ;
- 6) Экологический анализ;
- 7) Финансово-экономический анализ;
- 8) Управленческий анализ.

В данном исследовании были изучены и применены:

- теоретические основы анализа себестоимости продукции;
- сущность и значение себестоимости товарной продукции;
- классификация затрат на предприятии;
- анализ себестоимости продукции предприятия;

- методы калькулирования себестоимости продукции;
- методы учета затрат на производство продукции;
- выявить результаты анализа себестоимости продукции;
- оценка себестоимости продукции предприятия;

Исходя из выше перечисленного, я пришёл к следующим выводам:

-особую значимость в современных условиях приобретают анализ финансового состояния и умелое формирование и управление себестоимостью выпускаемой продукции, что является одним из важнейших факторов эффективности его деятельности.

-необходимость анализа себестоимости обусловлена тем, что он позволяет выявить тенденции изменения исследуемого показателя, перевыполнения плана по его уровню, определить влияние факторов на его прирост и на этой основе дать оценку работы предприятия по использованию возможностей и установить резервы снижения себестоимости продукции.

-анализ позволил сравнить базисный и отчетный периоды. И на основе данных сделать оценку и вывод по ним.

Себестоимость продукции является не только важнейшей экономической категорией, но и качественным показателем, так как характеризует уровень использования всех ресурсов (переменного и постоянного капитала), находящихся в распоряжении предприятия [2].

По экономической сути себестоимость продукции близка к бухгалтерским издержкам производства и отличается существенно от экономических издержек производства.

Правильное определение себестоимости продукции служит базой для определения продажной цены изготовленной продукции, позволяет оценить реальные затраты на производство, способствует выявлению резервов снижения производственных затрат и повышения рентабельности работы организации [3].

Весьма велико экономическое значение показателя себестоимости. Сравнение общего или среднего уровня себестоимости на предприятиях страны с этим же показателем других стран позволяет сделать выводы о том, насколько наша промышленность, экономика отстают от уровня развития предприятий Запада. Поэтому снижение себестоимости продукции является одним из важнейших направлений конкурентоспособности производимых товаров и услуг [4].

Себестоимость находится во взаимосвязи с показателями эффективности производства. Она отражает большую часть стоимости продукции и зависит от изменения условий производства и реализации продукции [5].

Литература:

1. Савицкая Г.В. «Анализ хозяйственной деятельности предприятия». Издательство "Инфра – М"
2. Сафронова Н.А. «Экономика предприятия».
3. https://finances.social/buhgalterskiy-uchet_809/ponyatie-zatrat-proizvodstvo-klassifikatsiya-53659.html
4. <https://econ.wikireading.ru/30231>
5. https://economic-definition.com/Business/Sebestoimost_Sost_eto.html

Сәулебек А.Н., Әлқожаева Н.С.,

әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Қазақстан, Алматы қ.

ПЕДАГОГ-ПСИХОЛОГТАРДЫ ДАЯРЛАУДАҒЫ ҚАЛЫПТАСАТЫН ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТЕР

Бүгінгі қоғамның дамуы, қарқынды өзгеріп жатқан әлемде білім беруде педагог-психологтарды даярлау мәселесі ғалымдардың едәуір бөлігінің назарын аударады. Табысты кәсіби қызмет үшін қазіргі заманғы маман белгілі бір жеке қасиеттер мен қасиеттер жиынтығына ие болуы керек, өмірлік маңызды міндеттерді өз бетінше тұжырымдай білуі және оларды шешудің барабар жолдарын таба білуі керек. Қоғам мен мемлекеттің әлеуметтік құрылымындағы өзгерістер біздің еліміздің білім беру жүйесінде айтарлықтай өзгерістерге әкелді. Сонымен, интегралды білім беру жүйесінің құрамдас бөліктерінің бірі құзыретті және білікті педагог психологтарды кәсіби даярлау болып табылады. Қазіргі кезде бәрі білімімен өлшенеді. Өйткені, қазіргі өркениетке жеткізетін құрал – білім. Сондықтан білімді ұрпақ тәрбиелеу – бүгінгі қоғамның сұранысы. Қазақтың кемел талантты ұстазы Ахмет Байтұрсынов: «Елді түзетуді бала оқыту ісін түзетуден бастау керек», - деген [1]. Мұндай бағыт Елбасымыз Н.Ә. Назарбаевтың «Қазақстандық жол – 2050: Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ» атты Жолдауында еліміз дамуының барлық Стратегиялық бағыттарын жүзеге асыратын қойылып отыр. Республика

болашағына бағдар беретін бұл жолдауда «XXI ғасырдағы дамыған ел дегеніміз – белсенді, білімді және денсаулығы мықты азаматтар» – деген [2]. Ал, даму жолында негізгі білім мен ғылым үшін келіп тіреледі. Сондықтан, әлемдегі озық мемлекеттер сияқты елімізде білім жүйесі сапасын жетілдіруді ең негізі өзекті мәселелерді бірі болып отырғаны анық. Осыған орай, білім беру жүйесінде жастармен, соның қатарында болашақ мамандарға құнды білім беріп, олардың дамуы мен тұлға ретінде қалыптасуында мұғалімнің кәсіби шеберліктерінің көрсеткіштерінің бірі – жалпы педагогикалық, психологиялық, ғылыми-теориялық, әдістемелік жаңалық пен тәжірибені толық меңгеруді маңызы орасан.

Қазіргі заманғы мәдениеттің талаптары – жастардың рухани жетілуі және жеке өсуі, олардың кәсіби мәдениетін, шығармашылық белсенділігін, дербестігін, еңбек нәтижелері үшін жауапкершілігін қалыптастыру – кәсіптік білім берудегі жағдайлардың нақты жағдайымен, соның ішінде психологиялық-педагогикалық тұрғыдан қайшылыққа түседі. Кәсіби жоғары білім беруде екі жақты жауапкершілікті – кәсіби мұғалім және кәсіби психолог болу міндеттерін жүктейді.

Заманауи педагог-психологты – жоғары психологиялық-педагогикалық білім алғанмаман, ол білім беру үдерісі психологиялық қамтамасыз үшін, тұлғалық даму мен тиімді әлеуметтенуді қамсыздандыруға, білім алушылардың денсаулығын сақтау мен нығайтуға, балалар мен жасөспірімдерді құқығы қорғау арықылы, олардың жетілуі және мінез-құлқындағы ауытқулардың алдын алуға негізделген кәсіби қызметті жүзеге асырушы болып табылады. Оның кәсіби деңгейі педагогика мен психологияны ғылымилық негіздеріне, түрлі психологиялық техникаларды игеруіне, өзінің кәсіби құзыреттілігі шегін түсіні мен ұсынысы және оларды іске асыру мен нәтижесіндегі салдары арқылы жауапкершілігін түсінуі, психологиялық, педагогикалық мәдениет пен тұлғаны қалыптастыруымен және жетілуінен тұрады. Педагог-психологқа тән кәсіби құзыреттілік. Қазіргі педагог-психологтардың алдындағы міндеттері – ғылыми мен техниканың дамуы деңгейіне қарай оқушының білімі сапалы, іскер және ойлауға қабілетті жоғары, әлемдік стандарттар барысында жұмыс жасай алатын құзырлы тұлға қалыптастыру қажет. Осындай талапқа қарай қызмет істеу үшін жоғары оқу орнының білім берушілері мен білім алушылары үнемі ізденісте болу арқылы кәсіби білікті болуы керек.

Білім беру бағдарламасының мақсаты – білім алушыларды тұлғалық және әлеуметтік жағынан жетілдіруге, тұлғаның мәдениетін қалыптастыру үшін көрсетілген кәсіби қызмет іске асыруға бейімделген кәсіби білікті педагог-психологтарды дайындау.

Білім беру бағдарламасының негізгі міндеті – болашақ педагог-психологтарды мәдени, пәндік құзыреттілік, кәсібилігін қалыптастыру.

Педагог-психологтарды білім беру бағдарламасын меңгеру нәтижесінде маман бойына қалыптасатын құзыреттіліктерді көруге болады.

Білім беру бағдарламасының мақсаты мен міндеттерінің нәтижесі арқылы іске асыруға төмендегідей құзыреттіліктер қалыптастыруды болжам етеді:

- кәсіби;
- жалпымәдени;
- пәндік.

Мәдени құзыреттіліктерді түлек үшін көрсетілген сипаттарға ие:

1. тұлғаның даму мақсаттарын қоя білуге, сонымен қатар, шынайы бағалауға қабілетті және оқушыларды сапалы даму деңгейін жоғарлату дағдыларын игерген;

2. гуманитарлық, экономикалық және әлеуметтік ғылымдар негізінен әдістері мен ережелерін, сонымен бірге кәсіби міндеттерді шешуге қолдана алады;

3. ана тілімізде өз ойын сауатты түрде және жүйелі жеткізетін, қазақ (орыс) және шет тілдерінде көпшіліктің алдында өзін еркін ұстау арқылы сөйлеуді және ғылыми ақпараттармен жұмыс істеуге қажетті ауызша және жазбаша сөйлеу дағдыларын меңгерген;

4. шет тілінен игерген білімін қарым-қатынасқа түсуге және арнайы мәтіндерді түсіну үшін пайдаланады;

5. мәліметтерді сақтау, қабылдау, өңдеудің тәсілі, әдісі және құралын пайдаланады, компьютермен жұмыс істей алу біліктіліктері бар;

6. әлеуметтік қарым-қатынас құруда білім беру үдерісіне білім алушылардың профессионалды және этно-мәдени ерекшеліктері игеру қабілетті;

7. өнегелі мінез-құлық мен адамгершілік нормасын меңгерген;

8. ғылыми білімге игеру, ғылыми зерттеуді ұйымдастыру ұстанымдарын мен құру тәсілдеріне қол жеткізу;

9. еңбекті қорғау талаптарына және тазалық сақтау, сыртқы ортаның керек емес заттардан қорғану ережелеріне қарай салауатты өмір салтын қалыптастыру қабілетті [11].

Педагог-психологтарға тән кәсіби құзыреттілікті төрт түрге бөліп қарастырамыз:

1. Арнайы қызметтік кәсіби құзыреттілігі жоғары кәсіби деңгейлерде қызметтерді ұйымдастыруға байланысты және арнайы тәжірибені игеріп, сонымен қатар оны өмірде қолдануды білумен қарастырылады.

2. Кәсіби құзыреттіліктерін өзін-өзі дамыту және өзін-өзі көрсету әдісін меңгерумен сипатталды.

3. Жеке әлеуметтік кәсіби құзыреттіліктер кәсіби қоғамдастықпен қабылданған кәсіби қарым-қатынас тәсілін, біріккен кәсіби қызметтерін және әдістерін игеруі қарастырылады.

4. Жеке (индивидуальды) кәсіби құзыреттіліктер өзін басқара білуімен тәсілдерін, кәсібилік өсуге дайындықтар жасау, кәсіби тоқтауға берілмеу керек, кәсіби мотивация тұрақты болуын игеруен қарастырады [7]. Білім және қабілетін қамтитын жеке кадрдың тұлғасын ерекшеліктерін және ішкі психологиясын жасалушыларын күрделі жүйесілері болады.

Инновациялық үрдістің ілесуіне әсер етудің маңызды факторларының бірі – педагог-психологтың кәсіби шеберлігі болып табылады. Сондықтан «кәсіби шебер» анықтамасынәдістемелік, дидактикалық, пәндік, психологиялық-педагогикалық білімдер мен дағдыларын емес, кадрдың жеке тұлғалық жағдайы, кәсіби құндылығы жатады [6].

В.В.Пономарева мұғалімдер даярлайтын жоғары оқу орны студенттерінің психологиялық даярлығының келесі кезеңдерін анықтайды:

- 1) студенттердің проблеманы және жеке өзгерістердің қажеттілігін білуі;
- 2) өзгерту мүмкіндіктері мен тәсілдері туралы хабардар болу;
- 3) жеке тұлғаның өзгеру тетіктерін және өзін-өзі ұстаудың жаңа тәсілдерін меңгеру;
- 4) өзін-өзі дамыту және сіздің мінез-құлқыңызды шығармашылық түрде өзгерту мүмкіндігі [9].

Бұл алшақтық қазіргі уақытта күрделене түсті және қарама-қайшылықтардың, сәйкессіздіктердің болуымен анықталады, олар үрдістің тенденцияларының сипатына ие болады, қазіргі білім беру психологтарының кәсіби дайындық сапасына кері әсер етеді. Қазақстан Республикасының жоғары оқу орындарында білім беру психологтарын даярлаудың қазіргі жағдайын талдау кейбір маңызды мәселелерді анықтайды:

Біріншіден, бір жағынан жоғары оқу орнында педагог-психологты дайындауға арналған білім беру қызметінің сапасын және мазмұны мен білім беру ұйымдары түзетін еңбек нарығының тарапынан білік сапасы мен мазмұнына қойылатын талаптардың арасындағы сәйкессіздік емес тұстары бар.

Екіншіден, мемлекетімізде білім беру психологтарын дайындауға елімізде тапсырыс көбінесе білім беру бөлігініңнақты сұранысқа ие және есепке алмай қалыптастырады.

Үшіншіден, педагог-психологтардың кәсібилік қызметінің объектісі ретінде жүзеге асыратын жоғары оқу орындары мен басқа білім беру ұйымдары арасындағы байланыстарды тәжірибе жүзінде жоқ болмаса стихиялық сипатайды.

Педагог-психологтарды даярлауда оның қызметі өте маңызды, әрі күрделірек екендігін ерекше аталады. Себебі, ол білім алушының жеке дамуына және қалыптасуына, сонымен бірге тәрбие беру, оған психологиялық тұрғыдан бағыт-бағдар беру процесін басқарады деп атап өту қажет. Маңызды дүниеге жауаптылық болғандықтан кадрдан әр жақты нақты ғылыми білім, жоғары педагогика-психологиялық шеберлік, саяси моральдық қасиет, табанды ерік-жігер, парасатты мінез-құлық талап етіледі.

Педагог-психологтің кәсіби маңызды қасиеттерін қалыптастыруда мынадай негізгі қасиеттерге көңіл бөлу қажет: – ұжымшылдық мен шығармашылығы; – бақылағыштығы; – оқушыларға деген сүйіспеншілігі; – педагогикалық, ойлаудың қалыптасуы; – педагогикалық, процесті жүйелі жүргізе алуы; – қарым-қатынас жасай алуы; – педагогикалық, құбылыстарға талдау жасай алуы және т.б [10].

Болашақ оқытушылардың психологиялық дайындықтарын тәжірибеге асырудың модельдерінде оның мақсаттарымен олардың қорытындысы болып табылатын мынандай акценттерді бөліп көрсетуге болады. Біріншіден, кәсіби міндетті етілетін психологиялық білікті тарқатудан басқа, білім алушыларды тұлғалық және кәсіби өсуге, өзін-өзі дамытуға және өзін-өзі анықтауға ықпал ететін іс-шараларға қосу қажетті шарт ретінде танылады. Ал өзін-өзі дамыту және өзін-өзі анықтау, өзін-өзі тануды болжайтындықтан, тұлғаның психодиагностикасы мұғалімнің жеке өсуіне стимул ретінде қарастырылады. Екіншіден, ғалымдар студенттердің жалпы өмір саласында да, оқыту практикасы барысында жинақталған субъективті тәжірибесіне сүйену қажеттігін атап көрсетеді. «Педагогикалық қызметке психологиялық дайындықтың компоненттері болашақ мұғалімнің санасының қасиеті болып табылады, өйткені оның бойында олардың даму тәжірибесі бар; бұл жетістіктер мен көңілсіздіктерді

бастан кешіру тәжірибесі олардың одан әрі дамуына бейімділікті қамтиды ». Е.А.Климов теориялық білімнің алдында нақты психологиялық тұрғыдан анықталған қиындықтарды, қателіктер мен табысты шешімдерді, практикалық жұмысындағы жетістіктерді ескеру қажет болған кезде білім алушыларға «алдын-ала толық индикативті негізсіз» психология негіздерінде оқытуды ұсынады. Үшіншіден, психологиялық тренингтің мазмұнын ол оқытылатын мамандықтың кәсіби-педагогикалық бағдарымен, мазмұнын тек кәсіби білікке ғана емес, сонымен бірге дағдыға бағдармен байланыстыру керек. Мысалы, М.М.Ебзеев практикалық психологиялық дайындыққа, атап айтқанда, оқу процесіне әр жақты психологиялық тапсырмаларды енгізу арқылы ерекше назар аударады. В.А.Худик студенттердің психологиялық дайындық процесінде әр түрлі жастағы топтардағы балалармен жұмыс жасауда практикалық дағдыларды игеру қажеттілігін атап көрсетеді.

Педагогикалық іс-әрекет қызығы да, қиындығы да мол қызмет. Оның тұлғасын сипаттайтын негізгі кәсіби маңызды қасиеттері маманның педагогикалық әдебінің көрсеткіші де болып табылады. Ал педагог-психологтың кәсіби маңызды қасиеттері ретінде оның балаға деген ынта-ықыласын, сүйіспеншілігін, педагогикалық еңбекке қызығушылығын, психологиялық-педагогикалық сезгіштігін, байқағыштығын, әділдігін, талап қоя білушілігін, табандылығын, ұстамдылығын, өзін-өзі басқара білуін, қайырымдылығын, мейірімділігін, кәсіби еңбекті сүйе білуін, ғылыми ой-өрісінің тереңдігін, рухани танымдық қызығушылығын, интеллектуалдық белсенділігін, өздігінен білім алуға ынталылығын, шығармашылықпен ынтымақтастықты қолдауын, жаңашыл педагогтардың, психолог пен әлеуметтанушының идеяларын түсінуін, қабылдауын атап өтуге болады [8].

Педагог-психологты даярлауда оның кәсіби шеберлігінің негізін қарайтын қасиеттерді дамыту қажет:

Біріншіден, өмірге көзқарасы, идеялық наным.

Екіншіден, диагностика, мониторинг, тағы да басқа педагогика және психология салаларының пәнін жетік білуі, ойын оқушыларға жеткізу үшін жан-жақты, терең дайындалуы.

Үшіншіден, оқыту мен тәрбиелеудің әдіс-тәсілдерін табысты қолдана білуі.

Сонымен, педагог-психолог шығармашылық әлеуетін дамыта отырып, өзінің құзіреттілік аясын кеңітеді.

Нәтиже мен талқы

Педагог-психологты дайындаудағы ерекшеліктергеде төмендегідей бөлуге болады: мақсаттылық, тәрбиелік, дамытушылық.

Мақсаты:

- зейін тұрақтандыру;
- тілдік таңбаларды дұрыс қолдану;
- сөздік қорын байыту;
- бейімділік;
- ойлау;

Тәрбиелік:

- эстетикалық;
- еңбексүйгіш;
- ұйымшылдық;
- патриоттық;
- адамгершілік;

Дамытушылық:

- өз бетінше жұмыс істеуін;
- тіл байлығын;
- ізденімпаздық;
- қабілетін;
- қорытынды жасауға үйрету.

Қорытынды

Қорыта айтқанда, педагог психологтарды даярлаудағы ерекшеліктер жоғары оқу орнында болашақ маманның бойына ХХІ ғасырда өмірдің барлық салаларында табысты болуына, керек дағдыларды сіндіру қажет. Жанартылған оқу бағдарламасы аясында өз мамандығын, өз қызметін шексіз сүйетін, бала үшін мұғалім ұғымын құдіретті деп санайтын білімді, білікті тұлға ғана жұмыс істейді. Үнді халқының тарихи тұлғасы Махатма Гандидің «Егер сен болашақтағы өзгерісті байқағың келсе, сол өзгерісті уақытында жаса» – деген сөзіне сүйене отырып, маманның бойындағы қабілетті жетік жетілдіріп, жақсы әдіс-тәсілдер арқылы бәсекеге қабілетті етіп білім беру – қажетті міндет болып

табылады. Ал мектеп қабырғасына барған жас маман жан-жақты білімімен, мәселені тез шеше алуымен, шығармашылығымен, шеберлігімен, оқытудың жаңа әдістерін игеруімен өлшенеді. Педагог қаншалықты білімді, білікті, шығармашыл болса, оның құзыреттіліктері аясы да соғұрлым кең болмақ.

Әдебиеттер:

1. Байтұрсынұлы А. Әліпби астарың-Алматы, 1996
2. «Қазақстандық жол – 2050: Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ»– Қазақстан Республикасы Бірінші Президентінің Қазақстан Халқына Жолдауынан. 17 қаңтар 2014 жыл // ЕгеменҚазақстан. 18 қаңтар. Источник: <https://ehistory.kz/kz/contents/view/2129>
3. ҚР орта білім мазмұнын жаңарту шеңберінде қазақ тілінде оқытатын мектептердегі педагогика кадрларының біліктілігін арттыру курсының білім беру бағдарламасы –Астана, 2016.
4. Маркова А.К. Кәсіби құзыреттіліктің даму деңгейі – М., 2009
5. Кошербаева А.Н. Парадигма оценки качества высшего образования в Казахстане: реалии и тенденции. «Образование и мегаполис: партнерство для устойчивого успеха.– Сборник ст.поитог. Первого ежегодн. Межд. симпозиума «Образование и Мегаполис: партнерство для устойчивого успеха» – М. . МГПУ, Экон-информ, 2018.
6. Тұрғанбекова Б. «Мұғалімнің шығармашылық әлеуетін біліктілікті арттыру жағдайында дамыту: теория және тәжірибе» – Алматы, 2005
7. Құдайбергенова К. «Құзырлылық – тұлға дамуының сапалық критерийі» (ғылыми-практикалық конференция материалдары) – Алматы, 2010 [8]. Argentieva, M. R., Kassymova, G., Kenzhaliyev, O., Retnawati, N., Kosherbayeva, A. (2019). Intersubjective Management in Educational Economy. Challenges of Science. <https://doi.org/10.31643/2019.004>
8. Атаева, М., Путро, Н.Х.С., Қасымова, Г., Қосбай, С. Оқудың оқушылардың жазу қабілетіне әсері. Ғылымның қиындықтары.– 2019. <https://doi.org/10.31643/2019.001> <https://doi.org/10.31643/2019.001>
9. Қасымова, Г. Құзыреттілік және оның салдары. Ғылымның қиындықтары. -2018. <https://doi.org/10.31643/2018.063>
10. Атаева, М., Цигганингрум, Д.С., Хидаях, Р., Қасымова, Г.К., Досаева, С.К., Акмал, А. (2019). «Ағылшын тілі сабағында қысқа видео қолдану арқылы кіші орта мектеп оқушыларының сыни ойлау дағдыларын дамыту». Қазақстан Республикасы Ұлттық ғылым академиясының хабаршысы, 5(381), 57 – 69. <https://doi.org/https://doi.org/10.32014/2019.2518-1467.124>
11. https://kaznpu.kz/docs/ins_pedagogiki_psih/obraz_program/5B010300_kaz.pdf

Ж.Н. Токтарбекова,

*PhD докторант кафедрасы Педагогика и психология,
2 курс, КазГЮИУ г. Семей*

ОСМЫСЛЕНИЕ СУЩНОСТИ ПОНЯТИЯ «КОРПОРАТИВНАЯ КУЛЬТУРА»: ПОЛИНАУЧНЫЙ АСПЕКТ

Преобразования, происходящие в Казахстане, привели к изменениям и в сфере образования, предъявляя новые требования к компетенциям будущих специалистов. Современное общество выдвигает совершенно определённый социальный заказ на подготовку специалистов. Вузы должны быть интегрированным центром науки и образования по подготовке кадров нового поколения, готовых полноценно жить и трудиться в 21 веке.

Курс кардинальной модернизации, обуславливает подготовки кадров с компетенциями, обладающих не только инновационными навыками и знаниями, но выдвигает базовую модель подготовки и генеральный методологический принцип – новатор-исследователь, которые будут опорными точками развития общества и активными участниками инновационного процесса.

Выпускники должны достигнуть такого уровня подготовленности, при которой будут обладать качествами, которые нужны для самостоятельного совершенствования – овладения исследовательской культурой. Таким образом, сформированность навыков обучающихся в научно-исследовательской деятельности следует считать основным показателем эффективности их обучения.

Основным способом активизации профессиональной деятельности будущих педагогов в сфере педагогической теории и практики становится формирование у студентов научно-исследовательской культуры, которая является специфической ценностью, отражающая уникальность организации деятельности, связанные с культурой корпоративной среды. Возникает новый взгляд на роль корпоративной культуры будущего специалиста как члена корпораций особого рода.

Сердцевинной и основой жизнедеятельности образовательной системы является корпоративная исследовательская культура, которая способствует взаимопониманию между ее членами, формирует принципы совместной исследовательской деятельности и отношения к ценностям и нормам.

Корпоративная культура, как компонент профессиональной деятельности, объединяет все виды деятельности и все взаимоотношения внутри, делая коллектив сплоченным и производительным. Это

внешний образ корпорации, формирует ее имидж, определяет характер взаимоотношений с внешней средой. Она помогает концентрировать усилия на главных стратегических направлениях, определяемых в соответствии с основным предназначением коллектива – ее миссией.

Если вникнуть в логику формирования самого понятия корпоративной культуры, то можно обнаружить два основных смысловых понятия: «культура» и «корпорация».

В терминологическом плане большие дискуссии идут по вопросу сущности понятий «корпоративная культура» и «организационная культура».

Ученые выдвигают три подхода к разграничению понятий «корпоративная культура» и «организационная культура». Во-первых, многие ученые, в том числе Л.И. Белова, эти два понятия рассматривают как синонимы. [1]

Давыдов В.Н. придерживается промежуточной точки зрения, где в более узком понимании корпоративная культура соответствует понятию организационной культуры. [2] По мнению ученого корпоративная культура – высшая стадия организационной культуры, поэтому отождествление этих понятий некорректно.

Следующей позиции придерживается А.А. Рычкова. Автор считает, что корпоративная культура представляет собой систему духовных и материальных ценностей, проявляющиеся в поведении, взаимодействии и восприятии себя и других в социальной среде, формирующиеся целенаправленно в рамках принятой стратегии менеджмента компании.

А организационная культура рассматривается как система ценностей, норм и представлений, формирующаяся спонтанно при взаимодействии сотрудников и выраженная неявно».

Культура охватывает широкий и разнообразный мир явлений. Передаются по традиции средствами языка и символов, практического и прямого подражания. [3]

Слово «культура» произошло от латинского «cultura» – обработка, возделывание.

Культура рассматривается как пространство, где идут процессы смыслообразования, в котором взаимодействуют между собой результат и продукты процесса. Результатом являются искусственно созданные объекты материального свойства, образец поведения, художественный образ обладает параметрами значений и знаковой формой. [4]

Традиционно под культурой труда понимали культуру условий, организации труда и качество его результатов, т.е. оценивали главным образом объект, а не субъект труда.

Категория «культура» по определению многих ученых как В.С. Библера, Л.Н. Когана, М.К. Мамардашвили, Н.С. Злобин, рассматривают как:

- самостоятельную ценность культуры в целом, так и ее компонентов;
- содержание общественной жизни и деятельности людей;
- способ социокультурной деятельности человека;
- результат этой деятельности и степени развитости личности;
- процесс творческой деятельности личности, требующий функционального анализа явлений. [5]

Мнение о феномене «культура» другой группы ученых, как К.А. Абульхановой-Славской А.И. Арнольдова, М.С. Каган, Н.Б. Крыловой, Д.С. Лихачева, Э.С. Маркаряна, Б.А. Пружинина, В.М. Розина заключается в следующем, это:

- единство трех неразрывно связанных аспектов – биологически ненаследуемые, искусственные, созданные людьми объекты – артефакты;
- совокупность материальных объектов, идей и образов;
- созданная самими людьми искусственная среда существования и самореализации, источник регулирования социального взаимодействия и поведения». [6]

По утверждению И.Ф. Исаева феномен «культур» и механизм ее функционирования можно рассматриваться на четырех уровнях:

1. Диалектическое единство материальной и духовной культуры;
2. Профессиональная культура в отдельных группах людей;
3. Педагогическая культура, носителями которой являются люди, занимающиеся на профессиональном и непрофессиональном уровне воспитательной практикой. Это учителя, родители и др.;
4. Профессионально-педагогическая культура. Конкретная педагогическая профессиональная деятельность. [7]

В научной литературе существует множество определений понятия «корпоративная культура», раскрывающие ее разнообразные функциональные аспекты. К данному понятию, как и ко многим терминам организационно-правовых дисциплин нет единственно верного толкования. Специфика кон-

кретного подхода к определению зависит от целей исследования. Она зависит не только от сферы деятельности предприятия, но и от индивидуальных факторов, не укладывающихся в единую, общую для всех структуру, где каждый сотрудник имеет свое собственное понимание и отношение к этому понятию. Во многих определениях к понятию «корпоративная культура» содержится мысль, рассматривающая его как сложную композицию, принимаемую членами группы или организации в целом, поэтому каждая компания имеет свое представление о корпоративной культуре.

Социально-философский анализ феномена корпоративной культуры в образовательной среде позволяет утвердить ее междисциплинарный характер. Феномен корпоративной исследовательской культуры в образовательной среде находится на трансграничной плоскости науки и научной дисциплины, а также рассматривается с позиции разных наук как философия, социология, психология, культурология.

Социально-философские аспекты анализа общих моментов о корпоративной культуре позволяют определить, что корпоративная культура, во-первых, объединяет понятие, отражающее способ существования организации, во-вторых, единство и сплоченность, в-третьих, эффективность деятельности.

«Корпорация» произошла от латинского слова – объединение. Смысловым ядром понятия «корпорация» является *corpus* – единое целое, тело.

Понятие корпорации в словаре иностранных слов, изданного в России в 1908 году, толкуется как соединение нескольких лиц в одно общество, имеющее устав и права. [8]

Еще со времен римского права и средневековья были корпоративные объединения средневековых ремесленников. Они имели кодекс поведения и профессиональной чести, ответственности и обязательств. В нем были расписаны требования к мастерству и квалификации работника. В средние века корпорациями особого рода были университеты. Член корпорации подлежал суду или наказанию только со стороны самой корпорации.

А.Ю. Зудин считает, что корпоративизм, как социальное явление, оформился в нескольких формах. По его мнению, во-первых, государство как корпорация. Корпоративные государства функционировали в Германии и Италия до Второй мировой войны. Во-вторых, некорпоративизм, совместимый с политической демократией, свободой слова, свободными выборами, многопартийностью, разделением властей и автономией гражданского общества. Классическими моделями некорпоративизма автор считает Швецию и Австрию. [9].

Большинство исследований феномена корпорации относятся к теории управления и экономике. На корпорацию с позиции науки экономики влияют два фактора: внутрикорпоративные отношения и собственный образ на социальной сцене. У. Дж. Хиндман пишет: «Надо бороться за отношения с работниками – эту ничем не заменимую связь между компанией и ее внутренней аудиторией. Методы управления должны исходить из стратегического планирования и делать взаимоотношения со служащими одной из главных проблем в сфере общественных отношений». [10]

С позиции юридической науки «Корпорация – это совокупность лиц, объединившихся для достижения общих целей, осуществления совместной деятельности и образующих самостоятельный субъект права». [11] Основным лейтмотивом данного определения является то, что корпорации, выступая как юридическое лицо, подчинены одной определенной цели и служат формированию новой системы взаимоотношений в обществе.

Данное понятие можно обнаружить в Малом энциклопедическом словаре авторов Ф.А. Брокгауза – И.А. Эфрона 1912 года. В этом издании дается следующее определение: «Корпорация – общее название многих видов союзов, обладающих внутренней организацией, сплачивающей членов союза в единое целое, являющихся субъектом прав и обязанностей, юридическим лицом. [12]

Генезис развития понятия «корпорация» показывает, что к определению данного понятия существуют разные подходы.

Под более поздним определением понятия «корпорация» понимается система технологических процессов и групп людей, выполняющих работу. Сообщество, которое создает особую разновидность культуры корпоративную культуру. [13]

«Корпорация» трактуется как объединение на основе профессиональных или сословных интересов и характеризует высшую степень интеграции. Это объединение не только по функциям деятельности, но и по человеческим отношениям внутри организации, и по отношениям внутри организации в целом – ее миссии, целям и состоянию. [14]

«Корпоративная культура – это система технологических процессов и групп людей, производящих определенную работу. Это человеческое сообщество, которое создает разновидность корпоративной культуры». [15]

Исследователями выдвинута идея о зависимости феномена корпоративной культуры от национальной идентичности и культуры, а также подчиненность корпоративной идентичности логике индустриального развития. Далее они отмечают важность формирования корпоративной культуры, так как организации с ярко выраженной корпоративной культурой гораздо эффективнее используют человеческие ресурсы. [16]

Корпорация – это сложный организм, основным ядром которой является корпоративная культура. Именно культура способствует взаимоотношению и взаимопониманию между членами корпорации, формирует принципы совместной деятельности, ценности и нормы.

Определения корпоративной культуры, несмотря на их очевидное разнообразие, отражают одну или несколько характерных черт корпоративной культуры, в них есть общие моменты, но они не передают интегративную суть самого понятия «корпоративная культура».

Авторы часто опираются на предположения, которыми руководствуются участники организационного объединения в своих действиях и поступках, связь с окружающей внутренней и внешней средой. Также общей категорией корпоративной культуры являются культивируемые в коллективе поведенческие ценности, которые являются ориентирами в определенных поступках и действиях. Успех деятельности той или иной организации зависит от того, насколько сотрудники этой организации объединены общими целями.

Литература:

1. Белова Л.И. Корпоративная культура российского университета как объект социокультурного анализа: на примере Южно-Уральского государственного университета: Автореф. канд. культурологии. Челябинск, 2009.
2. Давыдов В.Н. Профсоюз в управлении системой высшего образования: институциональные основы становления и развития корпоративной культуры в современной России.. Автореф. д.социол. н. Екатеринбург 2008
3. Рычкова А.А. Региональные аспекты формирования современной корпоративной культуры. Автореф. Канд. Культурологии. Нижневартовск, 2011.
4. Багдасарьян Н.Г. Культурология. 2-е изд., испр. и доп. М.: Высшее образование, 2012. 549 с.
5. Библер, В. С. От наукоучения – к логике культуры / В.С. Библер.-М.:Политиздат, 1991. – 413 с.,
6. Абульханова-Славская, К.А. Акмеологическое понимание субъекта управления / К.А. Абульханова-Славская, И.Н. Семенов //Эффективный менеджмент: психолого-акмеологические аспекты (пособие по работе с персоналом). – М., 1996. – 402 с.
7. Огурцов А.П. Образы образования. Западная философия образования. XX век. СПб.: РХГИ, 2004. 520 с
8. Полный словарь иностранных слов, вошедших в русский язык Издательство: Книгоиздательство Торгового Дома Евдокия Коновалова и Ко, 1908.
9. Зудин А.Ю. Неокорпоративизм в России. (Государство и бизнес при Владимире Путине). // Про и контра. Том 6. – JV» 4. – Часть II. -С. 192
10. Современное управление. Энциклопедический справочник. Под ред. Д.Н. Карпухина, Б.З. Мильнера. – М., Издат-центр, 1997. – Т.2. – С.11-15
11. Большой юридический энциклопедический словарь. – М., Книжный мир, 2002. – С.265.
12. Малый энциклопедический словарь. Репринтное издание Ф.А.Брокгауз – И.А. Эфрон. – М., Терра, 1994. – С. 194
13. Минзов А.С. Высшее профессиональное и корпоративное образование: парадигма взаимного влияния. М.: Изд. дом МЭИ, 2008. 64 с
14. Андомин О.В. Корпоративная культура вуза как педагогическая проблема / О.В. Андомина, С.Н. Косинова//Вестн. СамГУ. 2008. №5/2 (64). С. 18-23.
15. Минзов А.С. Высшее профессиональное и корпоративное образование: парадигма взаимного влияния. – М., 2008. – С. 4.
16. Баширов М.А., Кайгородцев А.А.Корпоративная культура организации как компонент системы менеджмента на предприятии. \ \ Вестник КАСУ №4 – 2005

А.Ж. Тұрысбаева

ҚазҰлтҚызПУ, Мектепке дейінгі және бастауыш білім кафедрасының аға оқытушысы, п.ғ.м.

А.Д. Кунанбаева, Ж.Ж. Кобегенова,

5В010200 – Бастауыш оқытудың педагогикасы мен әдістемесі мамандығының 4-курс студенттері

БҮГІНГІ АРТПЕДАГОГИКА: ДАМУ МАҚСАТТАРЫ МЕН ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

Бүгінгі таңда ғылыми білімнің белсенді дамып келе жатқан салаларының бірі – артпедагогика. Өздеріңіз білетіндей, оның қызмет саласы – әр түрлі өнер түрлерін педагогикалық және түзету жұмыстарында қолдану, үйлесімді дамыған тұлғаны тәрбиелеу, жалпыадамзаттық және ұлттық рухани құндылықтарды тарату және көркемдік іс-әрекет арқылы адамның бейімделуі.

Ол педагогика мен өнердің тоғысында пайда болды және дамыды. Артпедагогиканың мәні – тәрбие мен оқыту процесінде адамның көркем мәдениетін дамыту (оның ішінде дамуында ауытқулар болған кезде) және оған әр түрлі көркемдік іс-әрекеттегі практикалық дағдыларды сәтті игеруге көзқарас табуға көмектесу.

Айта кету керек, бүгінгі таңда "артпедагогика" ұғымы қазіргі педагогика ғылымындағы ерекше бағыт ретінде әлі толық және нақты анықтама алған жоқ. Бірақ, осыған қарамастан, қосымша білім беру мұғалімдері, шығармашылық тұрғыдан ойлайтын мұғалімдер, университет оқытушылары және т.б. өз тәжірибесінде артпедагогиканың жеке әдістерін, әдістері мен технологияларын қолдана бастайды. Бұл бағыт жыл сайын Ресейдің қазіргі білім беру және мәдени кеңістігінде өзін-өзі талап етеді деп сенімді түрде айта аламыз [1].

Бүгінде мұғалімдер "өнер" элементін қолдануда кейбір бейнелерді сезінеді, өйткені артпедагогикада өнер іс-әрекеттің жалғыз мақсаты емес, тек кәсіби мәселелерді шешудің құралы болады. Басқаша айтқанда, артпедагогикалық теория мен практика өнер құралдарының көмегімен кәсіби көркемдік білім беруді талап етпей, кәсіби педагогикалық міндеттерді шешеді.

Барлық уақытта өнер адамның жеке, ішкі эмоционалды тәжірибесі арқылы, сондай-ақ оның шығармашылық процеске тікелей қатысуы арқылы жалпыадамзаттық құндылықтармен таныстырудың маңызды құралы болды. Ол адамның әлемге, болмыстың барлық құбылыстарына, өзінің жеке басына қатынасын қалыптастырады, мәдени құндылықтарды игеруге көмектеседі, шығармашылық принциптің дамуын және оның сыртқы әлемде көрінісін ынталандырады. Ерекше күші бар өнер адамның ішкі ресурстарын іске асыруға серпін береді, оның жеке басы мен психикасының үйлесімді дамуына ықпал етеді.

Дамудың қазіргі кезеңінде артпедагогика өзін адам қызметінің екі саласында: ғылым мен практикада, екеуі де өзара байланысты. Бүгінгі зерттеушілер мен практиктердің артпедагогикалық қызметінің негізгі салаларын білім беру кеңістігінде педагогика, психология, өнертану және жалпы адам санасының барлық кең спектрі сияқты белгілі ғылымдар мен салаларды біріктіру негізінде адамгершілік-эстетикалық өзара іс-қимыл жүйесін құру, сондай-ақ мұғалімдердің білім беру процесіне қатысушылардың өзіндік көркем шығармашылығын ұйымдастыруы деп санауға болады.

Бейімділіктер қабілеттерді қалыптастыру шарттарының бірі ғана, бірақ олар алдын-ала белгілемейді, олардың пайда болуына және дамуына кепілдік бермейді. Талап етіледі бейімділіктен қабілеттерді қалыптастыру үшін дамудың ұзақ жолы. Яғни, табиғи бейімділік ретінде пайда бола отырып, қабілеттер осы процесте дамиды әрекет және оның әсерінен. Қандай бейімділік болса да, олар емес олар ілеспе қызметтен тыс қабілеттерді дамыта алады.

Қабілеттер құрылымына мыналар кіреді:

Оқу – бұрыннан белгілі дағдыларды игерумен байланысты қабілеттер іс-әрекетті орындау тәсілдері, білім мен дағдыларды игеру, дағдыларын

Шығармашылық – жаңа тәсілдерді табуға байланысты қабілеттер жаңа, ерекше нәрсе жасай отырып, қызметті орындау. Балалардың шығармашылық қабілеттерін дамыту мыналарды қамтиды маңызды ақыл-ой және практикалық іс-әрекеттерді қалыптастыру бақылау, салыстыру сияқты белгілі бір дағдылар, жаңа міндеттерді салыстыру, ойлау, өз бетінше ұсыну және шешу, бейнелі ойлау мен бейнелеуді, қиялды, қабылдауды дамыту.

Адамның қабілеттері сапалы және сандық белгілері. Сапалық белгілер жалпы табысқа ықпал ететін жеке қасиеттер кешені адамның қызметі. Сандық аспектілер деңгейді анықтайды Адамның кейбір

қабілеттерінің ауырлығы мен дамуы. Сондай-ақ қабілеттер құрылымына жалпы ақыл-ой және арнайы қабілеттер жатады [2].

Әрбір психикалық сау бала ортақ табысты оқу үшін қажет ақыл-ой қабілеттері мектеп. Сонымен қатар, әр баланың даму мүмкіндігі бар және арнайы қабілеттер. Жалпы ақыл-ой қабілеттері – бұл қабілеттер көптеген іс-шараларды орындау үшін қажет. Оларға мыналар жатады: жалпы қабілеттер бойынша сыншылдық, жылдамдық, жүйелілік және т.б. адамның интеллектуалды дамуын анықтауға болады.

Кіші мектеп оқушысының шығармашылығы – бұл суреттерді жасау процесі сурет, театр, әңгіме және т.б. бұл мәселені шешудің жолдарын іздеу, нәтиже оның жаңалығы мен өзіндік ерекшелігі бар. Тиісінше шығармашылық (шығармашылық) қабілеттер-бұл таңдану және білу, стандартты емес жағдайларда шешім таба білу, бұл жаңа нәрсені ашуға және терең түсіну қабілетіне назар аудару өз тәжірибесі.

Психологтар белсенді дамып келе жатқан бірнеше кезеңдерді атап өтеді шығармашылық процесс. Біріншісі-мектепке дейінгі жас, екіншісі-кіші мектеп жасы, үшіншісі-жасөспірім. Мектепке дейінгі және кіші мектеп жасы-маңызды кезең, өйткені бұл бірінші кезең баланың шығармашылық дамуы. Бала әлемді білуге тырысады немесе «шығармашыл емес» адам болып саналады және онымен жұмыс істеу қиындық тудырады. Модельдеу арқылы мектепке дейінгі жастағы қабілеттер, сурет салу және жобалау жаңа деңгейде жүзеге асырылады.

Шығармашылық қабілеттердің даму деңгейін анықтау мүмкін емес мұндай көрсеткіштер: өзіндік, дерексіз, көрнекі-бейнелі ойлау, вербалды емес қиял, шығармашылық мотивация, эмоционалды тәжірибе. Барлық аталған көрсеткіштер өзара бір-бірімен байланысты. Оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту процесіне өзін-өзі бағалау механизмі әсер етеді – бағалау жиынтығы, өзін-өзі тануға және жалпы өзін-өзі бағалауға бағытталған, шығармашылық әлеуетін ашуға ықпал етеді.

"Шығармашылық" термині немесе оның сөзбе-сөз аудармасы – "шығармашылық», американдық психолог Дж. Гилфорд [3], тұжырымдама негізінде ойлаудың түбегейлі әр түрлі түрлері: конвергенция және дивергенция қолданды

Конвергентті ойлау (лат. *convergere* – біріктіру) – бұл сызықтық, логикалық ойлау, дәл ұстануды білдіреді мәселені шешудің нұсқаулары мен реттілігі. Конвергентті ойлау мәселенің жалғыз дұрыс шешімін болжайды.

Дивергентті ойлау (лат. *divergere* – бөлек) – шығармашылық көптеген қызықты және тартымды іздеумен және ұсынумен ерекшеленетін ойлау бір мәселенің ерекше шешімдері, стереотиптерден бас тарту..

Артпедагогиканың өзіне тән ерекшелігі-ол даму және білім беру әлеуеті бар өнер құралдары мен көркемдік және шығармашылық белсенділікке негізделген. Ол көркемдік даму мен эстетикалық тәрбиемен тығыз байланысты. Құзыретті үйлесіммен олар білім беру процесіне жаңа нақты бағыт береді, бүгінде өте өзекті. Білім беру процесінде өнердің барлық түрлерін, мұғалім мен оқушының бірлескен көркем шығармашылығын – оқу іс-әрекетінде де, одан тыс жерлерде де қолдануға болады. Артпедагогика мен жалпы педагогиканың түпкі мақсаттары бар – адамға өзін түсінуге және айналасындағы қоғаммен үйлесімді өмір сүруге, айналасындағы әлемдегі сұлулық пен адамгершілік заңдарының әсерін білуге көмектесу. Алайда, артпедагогиканың өзіне тән бір ғана мақсаты бар-мысалы, адамның рухани-адамгершілік мәдениетін дамыту процесінде этикалық және эстетикалық "иммунитетті" қалыптастыру. Бұл қазіргі әлемде өте маңызды, онда біз және біздің балаларымыз нашар дәм мен руханияттың үлгілерін жиі кездестіреміз. "Этикалық иммунитет" – бұл адамның қоршаған ортадағы азғындық құбылыстарға қарсы тұрақтылығын және қоғамдағы тез өзгеретін әлеуметтік жағдайға, теріс моральдық бағытқа әкелетін материалдық және дүниетанымдық азғыруларды жеңу үшін рухани ресурстарды ұйымдастыруға барабар реакцияны қамтамасыз ететін тұтас сапасы [4].

"Эстетикалық иммунитет" – бұл сұлулықты әдеміліктен, үйлесімділіктен, үйлесімсіздіктен, хаостан, өнердегі, адамдағы (оның іс-әрекетінде, мінез-құлқында, шығармашылығында) ажырата білу сияқты қасиеттерге ие адамның рухани іс-әрекетінің сипаттамасы; жаппай, бет-әлпетсіз мәдениеттің әсеріне төзімді болу. Артпедагогика жалпы белгілерге ие, бұл оны бүгінгі күні қалыптасқан педагогикалық қызмет саласы ретінде көрсетуге мүмкіндік береді.

Олар:

1. Оқушылар адамзаттың зияткерлік және рухани тәжірибесін игеру мақсатында өнер мен оның құралдарын (қандай да бір оқу пәнінің мазмұнымен бірге) пайдалану;

2. Білімді, іскерлікті және дағдыларды интерьерлеу (ішкі иемдену), ол үшін арнайы жағдайлар жасау;

3. "Оқыту-тәрбиелеу-тұлғаны дамыту" классикалық бірізділігінде тәрбиеге басымдық беру.

Артпедагогика келесі міндеттерді шешуге қабілетті және шақырылған:

- оқушы мен педагог үшін оқу процесін жеңілдету;
- мұғалімнің оқушылармен қарым-қатынас процесінде туындайтын агрессия мен басқа да жағымсыз сезімдердің әлеуметтік қолайлы жолын іздеу;
- оқушы туралы түсіндіру және диагностикалық қорытындылар үшін материалдың болуы;
- білім, білік және дағдыларды маңызды ететін педагог пен тәрбиеленушінің рухани және рухани тәжірибесіне сүйене отырып, оқу материалын пысықтау;
- мұғалім мен оқушылар арасындағы қарым-қатынасты жолға қою, диалог жүргізу үшін неғұрлым қолайлы жағдай жасау;
- оқу процесінде тұлғаның этикалық, эстетикалық, эмоционалдық салаларына әсер ету арқылы адамның жеке басының тұтастығын сақтауға көмектесу;
- жеке тұлғаның қоғамға бейімделуіне ықпал ету (өзін-өзі тану, өзін-өзі анықтау, өзін-өзі тану), өз шығармашылығын құру арқылы бүкіл адамзат шығармашылығының жемістерімен таныстыру арқылы;
- оқу процесінде қажетті рефлексивті мәдениетті, ішкі бақылау сезімін дамыту;
- классикалық және халықтық өнер арқылы оқыту, тәрбиелеу, дамыту процесінде барлық сезім, есте сақтау, зейін, ерік, қиял, түйсігі органдарының дамуына ықпал ету.

Бүгінгі таңда артпедагогиканың тұжырымдамалық идеялары: ізгілендіру идеясы, шығармашылық идеясы, рефлексивтілік идеясы, сонымен қатар интегративтілік идеясы.

Ізгілендіруге келетін болсақ, біздің ойымызша, бұл жаңа педагогикалық ойлаудың өзегі, ол адамға, адамға жоғары құндылық ретінде көтерілуге негізделген. Гуманизм-артпедагогиканың негізі, артпедагог қызметінің басты қағидасы, егер ол әр оқушыға қатысты, оның қабілеттеріне қарамастан жүзеге асырылса [5].

Даралыққа деген сенім мұғалімнің өзіне деген үлкен жұмысын, мұғалімнің жанашырлығын тудырмайтын студенттерге деген көзқарасын білдіреді. Бұл ретте тәрбиелік мақсаттар оқыту мақсаттарынан басым болады. Бұл процестің өзі Мәңгілік проблемалар (жақсылық пен жамандық, махаббат пен даналық, Сұлулық пен үйлесімділік және т.б.) туралы ойлармен қаныққан.). Шығармашылық төрт негізгі аспектіні қамтиды: шығармашылық орта, шығармашылық тұлға, шығармашылық өнім, шығармашылық процесс. Адам өзінің шығармашылық қызметін толық, еркін және шығармашылық ортада жүзеге асыра алса ғана шығармашылыққа айналады. Шығармашылық қабілет пайда бола алмайды және мәжбүрлеу нәтижесінде одан да дами алмайды. Сондықтан артпедагогика қолайлы шығармашылықты ынталандыратын жағдайларды қалай жасау керек деген сұрақ туындайды.

Шығармашылық ортаның қауіпсіздігі қамтамасыз етіледі:

- адамның сөзсіз құндылығын, өзін – өзі көрсету қабілетін қабылдау;
- бір мәнді сыртқы бағалау жоқ атмосфераны құру (ол өзін қорғауға міндеттейді, ал оның болмауы адамды босатады);
- сезімталдық пен түсініктің болуы.

Рефлексия идеясын жүзеге асыру – бұл адамның проблемалық-жанжалды жағдайларды шығармашылық тұрғыдан түсінуге және жеңуге дайындығы мен қабілеті; жаңа мағыналар мен құндылықтарды таба білу, ерекше тұлғааралық қарым-қатынас жүйелеріне бейімделу, ерекше практикалық міндеттерді қою және шешу.

Тұлғаның рефлексиялық мәдениетінің негізгі көрсеткіші ретінде оның белгісіздік жағдайында жұмыс істеу қабілетін қарастыруға болады, өйткені бұл рефлексия мен тұлғаның шығармашылық мүмкіндіктерінің өзара байланысын көрсетеді. Интегративтілік идеясы артпедагогиканың негізінде жатыр. Жоғарыда айтылғандай, ол өнердің барлық салалары мен түрлерін, сонымен қатар педагогика, психология және адам ғылымдарының басқа салаларын біріктіру негізінде дамиды.

Әр түрлі көркемдік іс-әрекеттің барлық түрлері мен формаларының үйлесімді үйлесімі оқушының адамгершілік-эстетикалық келбетін байытады. Сонымен бірге, студент ақпаратты негізінен үш модальдылықтың (сезім, көру, есту) көмегімен игереді, өйткені әр адамның өзіндік модальдығы басым болғандықтан, материалды бір уақытта үш модальде көбейту керек – оны жақсы түсіну және оқу процесіне қатысушылардың барлығын игеру үшін. Осылайша, педагогика мен өнердің әр түрлі түрлерінің барлық көріністерінде үйлесуі бізге қазіргі заманғы және қазіргі заманғы жаңа оқыту мен тәрбиелеу әдістерін игеруге мүмкіндік береді. Осының арқасында оқытуды тиімді, шығармашылық және әр адам үшін қол жетімді етуге болады [6].

Сонымен қатар, артпедагогиканың айқын артықшылықтары оның сауатты және жүйелі қолданылуы жалпы педагогикада, атап айтқанда түзету педагогикасында жаңа шығармашылық жолдарды табу мүмкіндігін арттырады. Мұның бәрі балалар мен ересектердің ғылым мен өнерді жақсы игеруіне, сондай-ақ бүгінгі күнге дейін өзекті болып табылатын рухани және адамгершілік дамуына ықпал етеді.

Әдебиеттер тізімі:

1. Выготский, Л.С. Психология искусства /Л.С.Выготский. – М.: Искусство, 1986. – 573 с.
2. Копытин, Е.А. Арт-терапия /Е.А.Копытин. – М.: Новые горизонты, 2006. – 336 с.
3. Гилфорд Дж. П. Природа человеческого интеллекта. – Нью-Йорк: Мак Гроу-Хилл, 1967.
4. Медведева Е.А., Левченко И.Ю., Комиссарова Л.Н., Добровольская Т.А. Артпедагогика и арттерапия в специальном образовании. – М.: Академия, 2001. – 248 с.
5. Рамаханбетова Ш.Е., Наурызбаева Н. О роли уроков изобразительного искусства в воспитании школьников (на казахском языке) //Труды международной научно-практической конференции «Ауезовские чтения – 9». – Шымкент, 2011. – С.193– 196.
6. Шапиро М.С. Развитие творческих способностей ребенка на занятиях изобразительной деятельностью /М.С.Шапиро, М.В.Водинская. – М.: Телевинф, 2012. – 37 с.

А.Ж. Тұрысбаева,

ҚазҰлтҚызПУ, Мектепке дейінгі және бастауыш білім кафедрасының аға оқытушысы, п.ғ.м.

А.С. Төлеген,

5В010200 – Бастауыш оқытудың педагогикасы мен әдістемесі мамандығының 4-курс студенті

АРТ-ТЕРАПИЯ – ЖАҢА ОҚИТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫНЫҢ ОЗЫҚ ҮЛГІСІ

Арт-терапия – бұл көп салалы тәсіл өзіне әртүрлі білім салалары – психология, медицина, педагогика, мәдениеттану және т.б. Оның негізі – көркемдік тәжірибе, себебі арт-терапиялық сабақтар бейнелеу қызметі барысында балалардың қатысуымен жүзеге асырылады.

Алғаш арт-терапияны оқу, талдау, қолдану ХХ ғасырдың 20-шы жылдарында Принцхорнның, Германия, Австрия, Швейцария, Жапония ауруханаларында жан ауруына ұшырағандардың шығармашылық жұмыстарына анализ жасауға негізделген іргелі жұмыстарынан басталды (Prinzhorn, Н., 1922). Кейін келе Крепелин, Блейлер, Бумке, Кречмер сияқты атақты психиатрлар психикалық ауруға ұшырағандардың творчестволық еңбектеріне талдау жасай бастады. 1926 жылы Ресейде осы тақырыпқа орай Карповтың кітабы, алғаш монографиясы шықты, ол «Жан ауруына ұшырағандардың шығармашылықтары және оның ғылым мен техника дамуына тигізер әсері»– деп аталды. Карпов сурет салудың емдік әсері бар екендігін көргендердің алғашқыларының бірі болды.

«Арт-терапия»– термині (art – өнер, arttherapy – өнер арқылы терапия жүргізу) көбіне ағылшын тілді халықтар қоныстанған елдерде кеңінен тараған. Арт-терапия – адамның психоэмоциялық халіне шығармашылық арқылы ем жүргізу және әсер етуді білдіреді.

Арт-терапия өнерге негізделген, бірінші орында творчество мен өзіндік өнерін көрсететін психотерапияның мамандандырылған бөлімі [1].

Алғаш бұл термин 1938 жылы Адриан Хиллдің санаторияда туберкулез ауруына шалдыққандардың көңіл-күйлерін сипаттау жұмысында қолданылады. Кейіннен бұл термин өнерге қатысты барлық терапияның салаларында (музыкалық терапия, драмалық терапия, бимен терапия жүргізу т.б.) қолданыла бастайды. Бірақ, көптеген мамандар мұндай анықтамаларды өте кең әрі нақты емес деп санайды. Отандық психотерапиялық әдебиеттерде кей кездерде «Изотерапия» және «Сурет терапиясы» термині қолданылады, бірақ олар, ағылшын тілді аналогқа келіңкіремейді және мән мағынасын тарылтады. Тарихқа сүйенсек арттерапевт мамандар психиатрлар мен психотерапевттердің көмекшісі болған, оларға пациенттің диагнозын анықтауға немесе ем жүргізуге, олардың суреттеріне қарап, әдіс таңдауға көмектескен. Біртіндеп арт-терапевттер ешкімге тәуелсіз маман статусын иемденген. 1969 жылы арт-терапевт-практиктерді біріктірген американдық арттерапиялық ассоциация құрылды. Осы сияқты ассоциациялар кейіннен Англия, Голландия, Жапония және Ресейде құрылған. Онда арт-терапевттер қазіргі уақыттағы психотерапияның процестері мен жекеліктерін зерттеуге өз үлестерін қосуда. Қазіргі уақытта психотерапияда осындай күшті эмоциялық фактор, яғни өнер мен

творчествоны қолдану қажеттілігі көрініп отыр. «Арт-терапия – біздің ғасырымыздың жемісі», – деген тұжырымдар өте дұрыс қабылданған қорытынды.

Ал Дельфина – Бейли арт-терапияны қолдануда 4 негізі бағытты бөліп көрсетеді [2].

1. Пассивті (енжар) арт-терапия. Дайын өнер туындыларын пациентпен анализ және интерпретация жасау арқылы емдік әсерге қолдану.

2. Актив (белсенді) арттерапия. Пациентте өзіндік шығармашылығын ояту, мұнда шығармашылықтық акт негізі емдік фактор болып саналады.

3. Бірінші және екінші қағидаларды бір мезгілде қолдану.

4. Психотерапевттің өзіндік ролін, оның пациентпен шығармашылық жұмысын оқудағы қарым-қатынасын акценттеуі.

Арт-терапия әдісі – адамның ішкі өзіндік «Менін» сурет салуда, өлең жазғанда, скульптура жасағанда, ойланбай істесе де көрсетіп отырады деп сенімді тұжырымдайды.

Арт-терапияның мақсаты барлық адамды суретші немесе мүсіншіге айналдыру емес, оның мақсаты индивидтің творчестволық мүмкіндіктерін пайдалана отырып, ішкі көңіл-күйлерін ашып көрсетуге белсенділігін арттыру. Терапиядағы табандылық клиенттің өз қабілеттілігіне сай жеке творчестволық белсенділігін арттыруына көмектеседі, өзінің бір туынды жасап шығаруына бағыт-бағдар береді.

Гольдштейннің көзқарасы бойынша, творчество – адамның конфликтілі жағдайларда туындаған қорқыныш сезімдерінен құтылудың бірден-бір жолы. Шығармашыл адамдар өз күш жігерлерін ішкі және сыртқы қайшылықтарды, сонымен қатар конфликтілерді жеңуге жұмсайды.

Бүгінде балаларға арналған арт-терапия сабақтары балаларға психологиялық көмек көрсетудің ең қызықты, тиімді және үнемді әдісі болып табылады. Ол шығармашылық және ойын ойнауға негізделген.

Баланың психикасы әлсіздігімен ерекшеленеді, сондықтан оған мұқият қарау қажет. Өйткені, бала өзі ғана танысуды үйренеді, тек қоршаған орта мен басқа адамдармен таныса бастайды. Демек, балаларға бұрынғыдай аз өмір сүргенде, олар көбінесе отбасы немесе балабақшада олар үшін күрделі қиындықтарға тап болады. Ата-аналар өз балаларына көмектесуге тырысады, бірақ көбінесе мұны қалай істейтінін білмейді. түсіндіру немесе сендіру, белгілер және ескерту оқығаннан кейін көмектесе алмайды, және жалғыз бала анық олардың жай-күйі және оның қайсысын оған не болып себеп болды не екенін түсіндіруге қабілетті емес. Мысалы, балабақшаға не қараңғыда қорқатынына неге бас тартады? Бұл жағдайда қайталанбайтын арт-терапевтік тәжірибе болады.

Балаларға арналған арт-терапия сабақтары әдетте еркін түрде өтеді. Өртүрлі психологиялық қиындықтарды және мәселелерді талқылау және шешу ойынның немесе шығармашылық белсенділіктің аясында жүзеге асады. Балалар арт-терапия үшін арналған барлық сынып негізгі шарты балаларға арналған айқындық және қауіпсіздік, қорлар мен шағым болуы болып табылады. Балаларға арналған арт-терапия ең көп таралған және сүйікті әдісі, ол құм терапия сенген барлық осы талаптарға сай. Құмның арт-терапевтік тәжірибесін жүргізу үшін қажет нәрсенің бәрі кәдімгі құмсалғыш немесе құммен қоршалған. Құмды кесіп, құмыраларды немесе басқа да фигураларды жасай отырып, бала сезімтал сезімдерді дамытады, ол әлдеқайда жеңіл болады. Осылайша, баланың өзін-өзі көрсетуі орын алады [3].

Қарапайым қағазды және қарындашты талап ететін ең қолжетімді жаттығу – бұл кескіндеме. бала бір уақытта мүлдем тегін, соңғы нәтижеге туралы ойламай, қағаз парағында желілері күрделі клубка бояулар, содан кейін оған өз сипаттамасы кейбір жол, ажырата тырысады. баланы сипаттайтын барысында бөлектеніз контурлары, кейбір бөліктерін затемняющиеся, т.б. сызықтар ерекшелеуге, оны аяқтау үшін әдейі болуы мүмкін

Итеротерапияның тағы бір қызықты нысаны монотип болып табылады, ол аудармада «бір таңба» дегенді білдіреді. Бала Содан кейін беті тағы потереть дағы сияқты, парақтың қолданылады. үлгіні (дақтар, сызықтар, т.б.) бетінде сияны сіңіре алмайды, мұндай пластиктен немесе линолеум сияқты, сиямен, сия, т.б. акварели жасау керек .көшірмесін көрсету нәтижесінде қағаз ол оны көре алатындай, бала бере толықтыруға немесе кескінді аяқтау не болғанын сипаттайды тиіс.

Арт-терапия әдістерін негізгі мақсаты өзін-өзі білдіру дағдылар мен білімді қалыптастыру арқылы жеке тұлғаның үйлесімді дамуына құру жатыр.Классикалық психоанализді ұстанушыларынан, арт-терапиядағы психо-түзету әсерінің негізгі құралы сублимация механизмі болып табылады. К.Юнг «Мен» бейсаналық пен «Мен» санасы арасындағы тепе-теңдікті қалыптастыруға негізделген жеке тұлғаны қалыптастыру процесін жеңілдету үшін өнердің жетекші ролін болжады. ең маңызды әдісі өнер емдік әсері Юнг бір-біріне «Мен» саналы және олардың салыстырып тексеру аффективтік өзара іс-қимыл арқылы өзара «Мен» бейсаналық қайшы бағытталған белсенді сурет техникасын, қаралады.

Арт-терапия негізгі әдіс немесе көмекші әдіс ретінде қолданыла алады. Бүгінде біз арт-терапия әдісіне тән екі адам, адам психикасына түзету әрекетін негізгі әдістерін ажыратуға болады.

Арт қақтығыстың травматикалық жағдайды қайталауға арнайы символдық түрінде көмектеседі және сіз клиент шығармашылық және шығармашылық қабілетін пайдалана отырып, осындай жағдайды айырбастау арқылы оны шешу жолдарын табуға мүмкіндік береді. Бұл арт-терапияның алғашқы әдісі. Екінші әдіс теріс және оң әсер әсерін өзгертуге мүмкіндік береді эстетикалық реакцияның, пайда сипатына байланысты. Арттерапия әдістері және т.б. кескіндеме, мүсін, музыка, қағаз, мүсін өнерімен, ағаш және тас модельдеу, шығармашылық жазу, ән, би, қамтиды

Арт-терапия сабақтары екі жолмен жүргізілуі мүмкін. Бірінші жолы клиентке берілген тақырып бойынша сызбасы белгілі бір материалдан жасалған бұйымдар дайындау мүмкіндігін ұсыну болып табылады. Бұл сіз таңғажайып ерекше түс құрамаларынан, сюжет және оның өзіндік түрінде бастапқы өрнек көруге мүмкіндік береді. Жоғарыда аталғандардың барлығы клиенттерге проблемаларын болуын және сапасын көрсететін әлемнің науқастың қабылдау, диагноз қою үшін қосымша ақпаратты қамтамасыз ету үшін таңбалардың сана құпия жеп бейнелейтін эмоциялар, сезімдер, қамқорлық, ерекшеліктерімен тікелей байланысы бар. Екінші жолы тақырып немесе сюжет қолөнері, материалды, құралдары құрылымсыз қызметі болып табылады. Бұл әдістің соңғы сатысы тақырыпты немесе сюжетті талқылау, орындау тәртібі, материалды таңдау [4].

Шығармашылық – бұл адамның өмір шындығына өзін-өзі тануға ұмтылуы, ізденуі. Өмірде дұрыс жол табу үшін адам дұрыс ой түйін, өздігінен саналы, дәлелді шешімдер қабылдай білуге үйренуі қажет. Адам бойындағы қабілеттерін дамытып, олардың өшуіне жол бермеу оның рухани күшін нығайтып, өмірде өз орнын табуға көмектеседі.

Баланы бастауыш сыныптардан бастап шығармашылық ойлауға, қалыптан тыс шешімдер қабылдай алуға, практикалық әрекеттерге дайын болуға әкелудің жолдары ұсынылады, сабақтардың мүмкіндіктері қарастырылады. Бұл істі нәтижелі етуде дамыта оқыту жүйесінің қағидалары тірек етіледі. Шығармашылық – бүкіл тіршіліктің көзі. Адам баласының сөйлей бастаған кезінен бастап, бүгінгі күнге дейін жеткен жетістіктері шығармашылықтың нәтижесі.

Қабілеттер жайлы жазылған ойларды, тұжырымдамаларды, еңбектерді талдай келе, адам бойында табиғи мүмкіндіктер болады, олар тек белгілі бір әлеуметтік жағдайларда байқалып, әрі қарай дамиды, әр адам басқа адамнан өзінің табиғи психологиялық өзгешеліктерімен ерекшеленеді деген қорытындыға келеміз. Қабілеттер – білім алуға қажетті адамның психологиялық ерекшеліктері.

Бастауыш сынып оқушыларының тұлғалылығын тәрбиелеу үшін, ең алдымен олардың қабілеттерін дамытудың мәні зор. Психологтар қабілеттердің екі түрлі деңгейінің болатындығын дәлелдейді:

- 1) репродуктивті – іс-әрекетті, білімді берілген үлгі бойынша қабылдай алу деңгейі;
- 2) шығармашылық – жаңалық ойлап табуға бағытталған қабілеттер деңгейі.

Шығармашылық – өте күрделі психологиялық процесс. Ол іс-әрекеттің түрі болғандықтан, тек адамға ғана тән.

Шығармашылық – төмендегідей ерекшеліктермен сипатталатын адам әрекеті:

- шығармашылықтағы қарама-қайшылықтардың болуы;
- әлеуметтік немесе жеке адамға деген мәнінің болуы;
- шығармашылыққа арналған шарттардың, жағдайдың болуы;
- шығармашыл тұлғаның жекелік қасиеттерінің болуы;
- нәтиженің жаңалығы, соңылығы .

Бастауыш сынып оқушыларының қабілеттерін дамытудың негізгі факторы болып олардың білімі мен дағдыларының дәрежесі ғана емес, сонымен бірге, баланың маңызды психикалық қызметтерін, ақыл-ой жұмысының тәсілдерін қалыптастыруға мүмкіндік беретін оқу процесін жолға қою керекті саналады. Оқушының шығармашылық қабілеті де оның ойлау мен практикалық әрекеттері арқылы ғана дамиды. Ойлауға үйрететін сабақтарды дамыта оқыту сабақтары деп білеміз [5].

Дамыта оқыту жүйесінде мұғалім мен оқушы арасындағы қарым-қатынас жаңа қағидаларға негізделеді. Олар ынтымақтастық, өзара сыйластық, түсіністік сияқты қасиеттер. Бала өз ойын қорықпай, сеніммен айта алатындай ахуал болуы басты назарға ұстанылады. Ол үшін оның әрбір жауабы мұқият тыңдалып, дұрысы мақталып, қатесі түзеліп отырылады. Оқушы кішкентай бала деп қарамай, оның да пікірімен санасу, көзқарасын құрметтеу, оның дамуына орасан зор әсер ететіндігі дәлелденеді.

Әдебиеттер:

1. Копытин А.И., Свистовская Е.Е. Руководство по детско-подростковой и семейной арт-терапии. – СПб.: Речь, 2010. – 256 с.
2. Бейли А.А. Образование в Новом веке / Алиса А. Бейли. – Москва: ЛИТАН: Новый центр, 1998 – 176 с.
3. Байсакова З. «Арт-терапия» метод-пособие, 2004. – 112 с.
4. Арт-терапевтическая помощь детям с особенностями развития / под ред. Л.А.Раимовой. – Казань: Веда, 2010. – 146 с.
5. Михальченко К.А. Арттерапия в системе психокоррекционной помощи детям с проблемами в развитии //Актуальные вопросы современной психологии: материалы Междунар. науч. конф. – Челябинск: Два комсомольца, 2011. – С. 60-63.

Б.Е. Утеубекова,

*Б. Нұрлыбеков атындағы жалпы орта мектебі КММ,
Биология пәні мұғалімі*

ЖАҢАНДАНУ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ӘЛЕМДІК БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕЛЕРІНІҢ ИНТЕГРАЦИЯСЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ ҚАЗАҚСТАНҒА ЫҚПАЛЫ

Жер шарында халық саны көбейген сайын білім-ғылымға деген құштарлық пенсұраныс арта түсіп қана қоймай, жеделденген ақпарат пен ғылымның жаңалықтары баршаны ойландырып толғандыру үстінде.

Бүгінгі таңда интеграция мен жаһандану бір-бірімен тығыз байланысты болған кезде, мектеп, білім мекемелерінің білім сапасы мен деңгейін жан-жақты арттыратын, жаңаша ойлайтын, күнделікті жұмыста оқыту мен тәрбиелеудің жаңа технологияларын қолданатын мұғалімдердің ғана жұмысы жемісті болады.

Тәуелсіздік жылдары ішінде егемен елдің, қоғамның әлеуметтік-саяси және басқа да салаларында түбегейлі өзгерістер болып жатыр. Солардың бірі-білім беру саласы. Кез-келген кезеңде жас ұрпақты тәрбиелеу және білім беру қоғам алдындағы маңызды, жауапты іс болып қала береді. Сондықтан мемлекетіміздің даму, жаңғырту жолындағы жаңашылдықтар мен түрлі өзгерістер еліміздің білім беру саласына өз әсерін тигізуде. Бүкіл әлемдік білім беру кеңістігіне деген ұмтылыс, қоғам дамуындағы жаңа жағдайлар, жаңа проблемалар, өзгертін өмірге бейімделу қажеттігін туындатып отыр[1].

Жаһандану жағдайындағы әлемдік білім берудегі әлемдік өркениетке енген Қазақстанның қоғамдық-саяси, экономикалық, мәдени дамуындағы жаңа бастамалар мен түбегейлі өзгерістер білім беру жүйесіне өз әсерін тигізуіне, білім беру деңгейін, оқыту әдіснамасын жетілдіруде жаңа ізденістер жасауға мүмкіндік беруіне байланысты мен өз алдыма мынадай мақсаттар қойдым:

- Жаңа технологияларды қолдану арқылы білім беру сапасын арттыру;
- Жаңа ақпараттық және телекоммуникациялық технологияларды енгізу арқылы білім беру мазмұнын жаңарту;
- Жаңа технологияларды қолдану саласында оқушыларға кәсіптік оқыту тетігін құру;

Осылайша, жаңа технологиялардың дамуы жаңа тәсілдердің пайда болуына ықпал етеді және сонымен бірге олардың сапасын арттырады.

Бұл технологияның өзектілігі қоғамды ақпараттандыру жылдамдығының артуымен сипатталады. Түрлі пәндер сабақтарында жаңа технологияларды қолдану білім беру мазмұнын жаңартумен, ақпараттық ортаны қалыптастырумен, сондай-ақ сапалы білім берудің жоғары мүмкіндігімен ерекшеленеді. Соңғы кезеңде қазіргі педагогика ғылымы мен практикасына түбегейлі өзгерістерге ұшырауда. Оның ішінде оқыту процесі ақпараттық – коммуникациялық жағдайларда жаңа пайымға қол жеткізу жолында басқаша жаңартылған, ХХІ ғасырдың талаптарына барабар уақытты үнемдеуге қабілетті, жаңаша ойлай алатын заманауи тұлғаны қалыптастыруға бағытталатын болады. Қазіргі жылдам, жанталасқан үрдістер, құндылықтардың бағалануы білімді бүкіл өмір бойына түгел алып шығуға мүмкіндік бермейді. Бұл, ендеше, биология пәнін оқыту үрдісін өзгертуді талап етеді, ол дегеніміз – басты міндет болып білімді игеру әдістемесі түр деген сөз.

Мектеп бағдарламасындағы негізгі іргелі пәндер жаратылыстану-математика пәндері болып табылады. Оларды халықаралық сарапшылар және беделді ұйымдар (PISA, TIMSS және т.б.) мойындай отырып, бұл пәндер (Биология, математика, физика, химия) біздің еліміздің стратегиялық саясатын, экономиканы нығайтуды, әл-ауқатты нығайтуды жүзеге асыратын бірден-бір пәндер деп атап көрсетті.

Соңғы кезде педагогика ғылымына «инновация» деген термин енді. Ол өткен ғасырдың 50-ші жылдарында АҚШ, Германияда пайда болды. Ғылымда пайда болған жаңалықтарды зерттейтін орталықтар жұмыс істей бастады. Инновация дегеніміз – кезкелген үрдіске, не процесске жаңалық

ендіріп мәселені жаңаша шешу. Қазір әлем қарқынды өзгеру үстінде. Ғылым мен техниканың қарқынды дамып келе жатқан кезеңдері. Жас ұрпақ ұялы телефонсыз және интернетсіз сабақ жасай алмайтын дәрежеге жеткен уақыт. Сол себепті біз оқулықты оқушының қолынан көре алмаймыз. Ендігі кезекте оқушыға білім беріп, оны жан-жақты тәрбиелеу мұғалім жұмысының өзекті мәселесіне айналды. Сондықтан мұғалім уақыт талабына сәйкес өзгеруі керек. Білім беру саласында қол жеткізілген бүкіл әлемдік бітімнің мәні оқушылар үшін білімнің де, дағдылардың да тең дәрежеде болуы. Жаһанда болып жатқан өзгерістер мұғалімдердің біліктілігін арттыру жүйесіне де әсер етеді[2].

Қазақстан Республикасында білім берудің 2020-2025 жылдарда дамытудың мемлекеттік бағдарламасында бала кезден бастап, ересек жасқа дейін адамның біліміне жасалған инвестициялар экономика мен қоғам өміріне елеулі өзгерістер енгізетіндігін әлемдік тәжірибеде дәлелдеп берген делінген[3].

«Мұғалім көп әдісті білуге тырысуы керек. Оны өзіне сүйеніш, қолғабыс нәрсе есебінде қолдануы керек», – деп Ахмет Байтұрсынов айтқандай қазіргі заман талабына сай білім беру мәселесі сол қоғам мүддесіне сай болуы керек. Өз ісінің шебері ғана жоғары жетістіктерге жетеді. Әдістер белгілі бір негіз бойынша топтарға бөлінеді. ХІХ ғасырдың 20-30 жылдарында Б.Е.Райков, К.П.Ягодовский түсіндіру, тәжірибелік, зерттеу, зертханалық әдістерін жетілдірді.

Қазіргі кезеңде білім және ғылым саласындағы инновациялық педагогикалық технологиялар өзекті болып, педагогикалық технологиялар ұғымы оқушыларды оқыту мен тәрбиелеуде кеңінен қолданылатын технологиялардың біріне айналды. Қазіргі қоғамдағы маңызды міндеттердің бірі ақпараттандыруда, ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану саласында педагог – біліктілігін арттыру болды. Әрбір мұғалім яғни өзіміз заманауи тәрбие мен таным саласындағы жаңа тенденцияларды игеріп қана қоймай, сонымен қатар оларды практикада қолдана отырып, білімі мен дағдыларын үнемі жетілдіріп отыруы керек.

Қазіргі уақытта оқыту парадигмасы өзгерді. Білім беру мазмұны жаңартылып, жаңаша көзқарас пайда болды. Осыған байланысты мұғалімдердің алдында оқыту әдістерін үнемі жаңартып отыру және технологияларды игеру, оларды тиімді пайдалану міндеті тұр. Мемлекетіміздің білім беру үдерісіне енген жаңартылған білім беру бағдарламасы-бұл болашақ ұрпақтың заманауи талаптарына сай келетін жаңа бағдарлама.

Ал мен биология пәнінің мұғалімі ретінде өз сабақтарымда ұлттық құндылықтарды бойына сіңірген, мәдени мұраны жадында сақтаған білікті тұлғаны қалыптастыруға үйретуде жаңа амалдың 7 модулін қолданамын. Бұл тәсілдің басқа технологиялардан айырмашылығы жеті модульде жатыр. "Сабақ – бұл мұғалімнің педагогикалық мәдениетінің айнасы", – деді А.Сухомлинский, осы жеті модульдің ішінен мен өзімнің пәнім үшін пайдалы, оны жарықтандыратын, оқушының қызығушылығын тудыратын, білімін жетілдіретін нәрсе туралы көп ойлағаным рас. Саралау арқылы мен әр сабақта бірден бір немесе бірнеше модульді қолдануға болатындығын анықтадым. Бұл қолданыстан ұтылғанымнан ұтқаным көп болды. Әр мұғалім өз сабағының –көшбасшысы. Ал оқушыны дұрыс бағыттау білу ол мұғалімнің, яғни біздің өз шеберлігімізге байланысты. Жалпы, оқудағы менің міндетім-оқушыларды өз бетінше жұмыс істеуге тәрбиелеу, үйрету, шығармашылық қабілеттерін дамыту, жаңа инновациялық технологияларды пайдалана отырып түсіндіру.

Білім беру саласында озық технологияларды енгізу мұғалімнің ойлау стилін, оның жеке бағдарын өзгертеді. Биологияны оқытуда озық технологияларды қолданудағы басты мақсатым-оқушыларға білім беру процесінде көмектесу. Ерекше орын алатын: оқу бағдарламалары, виртуалды зертханалар, оқуда қолдануға арналған электронды оқулықтар, тексеру бағдарламалары мен тестер, өзіндік жұмыс.

Жаңартылған білім беру мазмұнын іске асыру шеңберінде мұғалімдер биологияны және әрі жаратылыстану пәндерін оқытуда интербелсенді оқытуды келесі жұмыс түрлері мен әрекеттері арқылы жүзеге асыра алады:

- Бірлескен жұмыстар формасы (жұптық, топтық, барлық сыныппен);
- Жеке және бірлескен зерттеу жұмыстары;
- Белсенді стратегиялар, әдіс-тәсілдер;
- Оқу, рөлдік және іскерлік ойындар;
- Пікіргаластар;
- Ақпараттың әртүрлі көздерімен жұмыс жасау (кітап, интернет, құжаттар, мұражай т.б.);
- Шығармашылық жұмыстар;
- Жағдаяттар арқылы үйрену, нақты ситуациялар, кейс – стади;
- Презентациялар;
- Компьютерлік оқыту бағдарламалары;

- Виртуалдық зертханалар;
- Тренингтер және т.б[4].

Осылайша, оқу жылының аяғы да келіп жетті. Мен өзімнің еңбек өтілімнен алынған тәжірибем бойынша айтар болсам, интернет-платформалардың мүмкіндіктері өте тиімді. Себебі бүгінгі ұрпаққа білім беруде біз әлемдік көшбасшы елдерден тіпті бір секундқа да артта қалмауымыз керек. Сондықтан да мен оқушыларыма химия пәнінен сабақ беруде daryn.kz, [bilimland](http://bilimland.kz) және де әлі күнге дейін қолданатын басқа белгілі интернет-платформаларды пайдаланудамын. Осы платформалардағы бейнероликтер, тапсырмалар, тест сұрақтары оқушылар үшін түсінікті және қолжетімді жағдайда құрастырылған. Мұндай сабақтарды мұғалімдер өздері жасайды және әртүрлі сайттарға жүктейді, бұл қазіргі заманғы интернет жүйесімен басқа әріптестерімізбен қашықтықтан тәжірибе алмасуға мүмкіндік береді.

Жоғарыда ұсынған платформалар мен әдістерімнің мақсаты оқушының биология әрі жаратылыстану пәндерін ғана емес жалпы пәндерді терең түсіну қабілетін дамыту, алған білімдерін сыныптан тыс жерде, кез келген жағдайда тиімді пайдалана білуін қамтамасыз ету болып табылады. Ақпараттандыруды қолдана отырып, әдіс-тәсілдерді қолдану оқушыға нақты білім беруді мақсат тұтқан мұғалімнің өз сабақтарын оқушының идеясы мен білім-біліктілігін дамытуға ықпал ететін міндеттерге сай ұйымдастыруын талап етеді. Мұндай міндеттер оқушылардың оқыған тақырып бойынша білімдерін өз деңгейінде көрсетіп, кейбір болжамдар бойынша өз ойларын жеткізе алатындай, пікір – көзқарастарын нақтылап, жаңа ұғым-түсініктерін дамытуға орайластырылып құрылады. Осы технологияларды, платформаларды сабақта қолдану барысында мұғалім жекелеген оқушылардың сабақ тақырыбын қабылдау ерекшеліктерін түсінуге ұмтылу, оқушылардың білім түсініктерін жетілдіру немесе жақсарту мақсатында олармен жұмыс жүргізу қажеттігін ұтымды және кейбір оқушылардың тақырыпты өзіне оңтайлы бірегей тәсілдермен меңгеретіндігін жете түсінуі сынды басымдықтарға ие болады.

Қорытындылай келе, мұғалім ең алдымен инновация туралы түсінікке ие болуы керек деп келесідегідей ойымды тұжырымдаймын. Қазіргі педагогикадағы инновация – білім беру, тәрбие жұмысына жаңашылдықты енгізу, яғни жаңа әдістер, құралдар, жаңа тұжырымдар жасау және оларды қолдану ретінде анықталады. Инновация құрал және процесс ретінде кез-келген жаңалық енгізу жұмыстарын қамтиды. Инновацияға деген қажеттілік белгілі бір мәселені шешу жолында туындайды. Қазіргі мектеп жағдайындағы білім берудің ұлттық моделіне өту оқыту мен тәрбиелеудің соңғы әдіс-тәсілдерін, инновациялық педагогикалық технологияны игерген, психологиялық-педагогикалық диагностиканы қабылдай алатын, педагогикалық жұмыста қалыптасқан бұрынғы ескі сұрлеуден тез арада арылуға қабілетті және нақты тәжірибелік іс-әрекет үстінде өзіндік дағдылы жол салуға икемді, шығармашыл педагог-зерттеуші, ойшыл мұғалім болуын қажет етеді.

Жаһандану жағдайындағы әлемдік білім беру жүйелерінің интеграциялық білім жүйесі күн сайын жаңарып тұрады. Күн сайын түрлі ашылымдар ашылады. Күн сайын жаңа жобалар жүзеге асырылуда. Сондықтан әр күнімізге жаңа көзқараспен қарауға дайын болуымыз керек. Себебі, бұл – заман талабы. Дегенмен, мектепте оқушылармен бетпе – бет отырып, дәстүрлі сабақ өткенімізге жетпейтіні белгілі. Бәрі де уақытша екенін білеміз, ендеше қашықтықтан оқыту да уақытша. Мәңгілік елдің ұрпағы – біздің болашағымыз! Еліміз аман болсын, аспанымыз ашық болсын. Мындаған жылдар көк туымыз көк аспанда мәңгілік желбірей берсін!

Әдебиеттер:

1. Назарбаев Н.Ә. Тарихтолқынында. Алматы, 1999. -12 б.
2. Е.Қ.Балапанов, Б.Б.Бөрібаев, А.Б.Дәулетқұлов. Жаңаинформациялықтехнологиялар: информатикадан (30 сабақ). Алматы-2000 ж.-56 б.
3. Абдыманапов С. А. Элитарный образовательный сектор – путь к интеграции и мировое академическое пространство // Социально– гуманитарные знания.-2016 № 1 С. 223–238
4. Әлімов А. Интербелсендіәдістемені ЖОО-да қолданумәселелері. Алматы 2013.-46 б.

Н.С. Уябаева,
Түркістан облысы Ордабасы ауданы, «Б. Нұрлыбеков атындағы жалпы орта мектебі» КММ директорының бейінді ісі жөніндегі орынбасары, математика пәні мұғалімі, мектеп тренері

ЗАМАНАУИ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ МҮМКІНДІКТЕРІ

XXI ғасыр – озық технологиялар ғасыры. Сондықтан білім беру жүйесінде заманауи технологияларды тиімді пайдалану заман талабы. Әлемдік білім беру кеңістігіне кіру мақсатында Қазақстан Республикасы отандық білім берудің озық дәстүрлері мен стандарттарын сақтай отырып, әлемдік білім беру тәжірибесіне бағытталған стратегиялық курсын таңдады. Ұлттық және жалпы адамзаттық құндылықтарды бойына сіңірген, кез келген өмірлік жағдайда функционалдық сауаттылығы мен бәсекеге қабілеттілігін көрсете білетін тұлғаның үйлесімді қалыптасуына және зияткерлік дамуына қолайлы білім беру ортасын тудыру – заманауи педагогикалық технологиялардың нәтижесі болуы керек. Қазіргі заман талаптарына сәйкес бүгінгі мектеп «білімді тұлға», яғни білім, білік пен дағдылары қалыптасқан жеке тұлғаны дайындаумен ғана шектеле қоймай, «өмірдің өзгерістеріне дайын болатын», белсенді және шығармашыл ойлайтын, интеллектуалды және жан-жақты дамыған жеке тұлғаны дайындау тиіс.

Білім берудегі жаңғырту мен инновациялық үрдістердің жалғасуына ықпал етудің маңызды факторының бірі мұғалімнің кәсіби шеберлігі. «*Мұғалім көп әдісті білуге тырысуы керек. Оны өзіне сүйеніш, қолғабыс нәрсе есебінде қолдануы керек*», – деп Ахмет Байтұрсынов айтқандай, қазіргі заман талабына сай білім беру мәселесі сол қоғам мүддесіне сай болуы керек. Өз ісінің шебері ғана жоғары жетістіктерге жетеді. Қазіргі таңда пәнді жақсы, терең білетін, күнделікті сабақтағы тақырыпты толық қамтитын, оны оқушыға жеткізе алатын, әртүрлі деңгейдегі тапсырмаларды білу іскерлігі, оқытудың дәстүрлі және ғылыми жетілдірілген әдіс-амалдарын, құралдарын еркін меңгеретін, оқушылардың пәнге қызығушылығын арттыра отырып дарындылығын дамытудағы іздену – өмір талабы.

Ж.Аймауытов өз еңбектерінде «жақсы қойылған сұрау, жақсы жауап тілейді» дей отырып, балалардың шығармашылық қабілетін дамытуға байланысты жақсы тапсырмалар мен жақсы сұраулар қойылса, соған сәйкес бала қабілеттіліктің жан-жақты, әрі мәнді көрінуіне әсерін тигізетіндігін дәлелдейді. «Оқыту адамдардың табиғатына қарай болсын» деп айтылған ойы бала бойындағы қабілет құрылымы, бағыты, жүйесіне орай тапсырмалар беру – баланың білімді тез әрі жеңіл меңгеруіне, қабілеттің айқындылығына себепші болады.

Педагогикалық технология, негізінен, сабақта мұғалімнің шеберлігі мен оқушының белсенділігі нәтижесін жоғары деңгейге жеткізуге бағытталған түрлі әдіс-тәсілдерді анықтайды. Осы ретте, В.П.Беспалько былай дейді: «Мектептегі жаңарту ісі мұғалімнің, қайдан шыққаны белгісіз, педагогикалық шеберлігіне үміттенуден емес, ол, қатаң түрде ғылыми негізделген, шығармашылық жетілдіру арқылы ғана мүмкін болады».

Ғылыми әдебиеттерде «*педагогикалық технология*» ұғымына бірқатар анықтамалар берілген:

- ол оқытудың жоспарланған нәтижелеріне қол жеткізу үдерісін сипаттау (И.П.Волков);
- оқу үдерісін іске асырудың мазмұнды техникасы (В.В.Беспалько);
- оқу үдерісін жобалау, ұйымдастыру және жүргізу бойынша біріккен педагогикалық қызметтің моделі (В.М.Монахов);
- мазмұнды қорытындылау (Г.К.Селевко) және т.б.

Біз зерттеу жұмысымызда К.Өстеміровтың пікірімен келісе отырып, «*педагогикалық технология* дегеніміз – ұстаздың кәсіби қызметін жан-жақты қамтамасыз ететін және жоспардағы басты міндетті орындаудың басты кепілі бола алатын технологиялық іс-шаралар жиынтығы» деген анықтаманы арқау етеміз.

Педагогикалық технологиялар жайлы еңбектерді зерделей отырып, оның төмендегідей елеулі белгілерін атауға болады:

- технология нақты бір педагогикалық бағытта даярланады, оның негізінде автордың немесе ұжымның құндылық бағдары мен мақсаты жатады;
- педагогикалық технология алға қойылған мақсатқа сәйкес құрылып, нәтижеге жетуді қамтамасыз етеді;
- педагогикалық технология элементтерін кез-келген мұғалім өзіндік тәжірибесіне және оқушылардың жеке ерекшеліктеріне қарай, кезеңдеп жүйелі түрде жүзеге асырады;

– педагогикалық технологияның негізгі бөлігі оқытудың стратегиясына сәйкес, іс-әрекет нәтижесін айқындаудың критерийлері мен құралдарын анықтайтын диагностикалық тәсілдер болып табылады.

Сонымен, педагогикалық технология жеке тұлғаны жетілдіруде белгілі бір мақсатқа жету жолында арнайы ықпалды ұйғаруға қажетті байланысқан әдіс-тәсілдер. Ендеше педагогикалық технология – оқу-тәрбие үдерісінің шығармашылық және оқыту мен тәрбиенің тиімділігін қамтамасыз ететін жанды құрамдас бөлігі екенін көреміз. Яғни, технология – соңғы нәтиже алатын, ақырғы мақсатқа жететін әрекеттер жүйесі. Педагогикалық технологиялар – бұл білімнің басымды мақсаттарымен біріктірілген пәндер мен әдістемелердің, оқу-тәрбие процесін ұйымдастырудың өзара ортақ тұжырымдамамен байланысқан міндеттерінің, мазмұнының формалары мен әдістерінің күрделі және ашық жүйелері, мұнда әр позиция басқаларына әсер етіп, ақыр аяғында оқушының дамуына жағымды жағдайлар жиынтығын құрайды.

Заманауи педагогикалық технология мақсаты – оқытуды оңтайландыру, яғни оқу құралдары оқушылардың өздігінен танымдық іс-әрекетін жүргізе алатындай болуы керек. Заманауи педагогикалық технология түрлері өте көп. Оларды оқытуда тиімді етіп пайдалану ұстаз білімділігіне байланысты. Заманауи технология түрлерін сабақтарда пайдалану, оқушының шығармашылық, интеллекттік, ізденімпаздық қабілетінің дамуына, өз білімін өмірде пайдалана білу дағдыларының қалыптасуына әкеледі.

Педагогикалық технологиялардың классификациясы

Заманауи технологиялардың негізгі педагогикалық қағидалары:

- балаға ізгілік тұрғысынан қарау;
- оқыту мен тәрбиенің бірлігі;
- баланың танымдық күшін қалыптастыру және дамыту;
- баланың өз бетімен әрекеттену әдістерін меңгерту;
- баланың танымдық және шығармашылық икемділігін дамыту;
- әр оқушыны оның қабілеті мен мүмкіндігіне орай оқыту;
- барлық оқушылардың дамуы үшін жүйелі жұмыс істеу;
- оқу үрдісін оқушының сезінуіне жағдай жасау.

Жоғарыда аталған технологиялардың ішінен математика сабағында оқушылардың шығармашылық қабілетін қалыптастыруда сын тұрғысынан ойлау, интерактивті оқыту, проблемалы оқыту, ақпараттық-коммуникативтік, деңгейлік саралап оқыту технологияларының мүмкіндіктері орасан зор.

Миға шабуыл стратегиясы – бұл топтық талқылау, мәселенің шешімін табуда қолданылатын тиімді әдіс. Қандайда бір проблеманы әр мүшенің пікірін еркін тыңдау арқылы шешу. Бұл әдіс жеке тұлғаны қалыптастырудағы маңызды әдістердің бірі. Миға шабуыл стратегиясының өзіндік ережесін сақтап, дұрыс пайдаланса оқушының стандарты емес шығармашыл ойлауын жақсы дамытады. Миға шабуыл стратегиясының қағидасы қиын емес. Мысалы, топтарға «Симметрия біздің өмірімізде», «Көлем ұғымының өмірдегі маңызы» т.б. тақырыптары беріледі.

Іс-тәжірибеден байқағанымыз бірнеше минут ішінде көптеген пікірлер яғни шешімдер табуға болады. Бұл жерде пікірдің көптігі мақсат емес, ол тек нақты саналы шешім қабылдауға негіз болады.

INSERT стратегиясы – түртіп алу әдісі. Қолдарына қарындаш алып, «v» – білемін, «+» – білмеймін, «-» – мен үшін жаңа білім (ақпарат), «?» – білгім келеді – деген белгілерді қойып отырып физика пәнінен теориялық материал мазмұнын түсінеді. Мысалы, «Тартылыс заңы» тақырыбын өткен кезде, оқушылар білгендерін анықтап, білмейтіндерін сұрауға әзірлейді. Бұл әрекет арқылы жаңаны түсіну үшін бұрынғы білетіндерімен жаңа материалды байланыстырады. Оқушылар тақырыпты оқып шығып, жұппен және топпен кеңесе отырып тиісті белгілерді қойып шығады. Кесте толтырады. Бұл әдіс оқығанын саналы түсінуге, өз ойын басшылыққа алуға, ойын білдіруге үйрететін ұтымды әдіс.

Венн диаграммасы стратегиясы – бұл стратегияның мақсаты салыстыру, пайымдау. «Натурал және бүтін сандар» тақырыбын өткен кезде натурал және бүтін сандардың айырмашылығы мен ұқсастығы айтылады. Шеңберлердің екі жағы салыстырылып, ал айқасқан жеріне ортақ қасиеттері жазылады. Бұл стратегияны қолдану барысында оқушылардың ойлау қабілеттері терендей түсіп, салыстыру, біріктіру, айыру сияқты күрделі операция жүзеге асады.

Блум таксономиясы – сұрақтар стратегиясы. Блум сұрақтарды екіге бөледі. Олар жалпақ және жіңішке сұрақтар. Сұрақтар тізімі алдын ала жасалуы тиіс. Алдымен жіңішке сұрақтар, сосын жалпақ сұрақтар кетеді. Жіңішке сұрақтар – еске түсіруге арналған сұрақтар, жауабы нақты цифрмен немесе ия, жоқ деген жауап алынатын сұрақтар.

Компьютерлік технология арқылы мультимедиялық презентацияны математика сабақтарында жиі қолдану сабақтың сапасын елеулі түрде арттырады. Компьютерлік технология мотивацияның, коммуникативті қабілеттерінің дамуына мүмкіндік береді, дағды қалыптастыруға, білім қорының толығына, сондай-ақ ақпараттық сауаттылықтың дамуына мүмкіндік туғызады. математика сабақтарында слайдтардың көмегімен мысалдарды, есептерді тақтада көрсетуге, ауызша есептеу тізбегін құрастыруға, математикалық сергіту сәттерін ұйымдастыруға, бақылау, тест жұмыстарын жазған кезде оқушының білімін тексеруге болады. Мұндай сабақ уақытында сыныптағы қарым-қатынас жақсарады. Тапсырманы оқушылар өз сөздерімен түсіндіріп, компьютер алдындағы қорқыныш жойылады, аса күрделі тапсырмаларды қызығушылықпен орындауға тырысады. Практикалық тапсырмаларды орындағанда өзін-өзі бақылау қалыптасады. Қортындылай келе елімізде бүгінгі күні қолда бар қашықтықтан онлайн-оқыту жүйелері ұстаздар мен оқушылар арасында тығыз байланыс орнықтыруға мүмкіндік береді, әрі нақты сабақ беру үрдісін қамтамасыз етеді. Қашықтықтан оқытудағы сандық білім беру тікелей ұстаздың сабақ беру шеберлігін, тәжірибелілігін арттырып қана қоймай, ғаламтор жүйесіндегі білім беру ресурстарымен сауатты сабақ өткізуге дағдыландырды. Сөз соңында айтарым, мұндай формат сабақ сапасына да жоғары деңгейге көтереді, өйткені әрбір сабақтың үдерісі оқушының да, ұстаздың да жауапкершілігін арттырады.

Әдебиеттер:

1. «Қазақстан-2050» Стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты Қазақстан Республикасының Президенті – Елбасы Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. – Астана, 2012, желтоқсан – 14.
2. Қазақстан Республикасы Орта білім берудің (бастауыш, негізгі орта, жалпы орта білім беру) мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты //ҚР Үкіметінің 2012 жылғы 23 тамыздағы №1080 Қаулысымен бекітілген. – Астана, 2012. – 25б.
3. Қазақстан-2030 стратегиясы. Президент Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына жолдаған арнауы.

Д.О. Шарипова,

«Б. Нұрлыбеков атындағы жалпы орта мектебі» КММ

ЖАҒАНДАНУ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ӘЛЕМДІК БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕЛЕРІНІҢ ИНТЕГРАЦИЯСЫ

Қазіргі таңда әлемдегі жаһандану үдерісінің ерекше қарқын алуы кезеңінде және Қазақстан Республикасындағы білім беру жүйесінің жалпы адамзаттық құндылықтарды, тарихи тәжірибені, көп ғасырларсынынан өткен халықтық мәдени дәстүрлерді ескере отырып жаңаруы жалпы білім беретін мектептерге де жаңа талаптар қоюда.

Бұл мәселенің нәтижелі жүзеге асуы оқушылардың танымдық белсенділіктері бойынша толық білім сапасынан және оны практикада пайдалана білу іскерлігі мен дағдыларын қалыптастыруды талап етеді.

Елімізде соңғы жылдары IT технология мен нанотехнологиялардың қарқынды дамуына байланысты мемлекетті басқарудағы ақпараттық жүйені қолдану күнделікті жұмыс барысында пайдаланатын дүниеге айналуда. Сондықтан ақпараттық жүйенің дамуын жан-жақты мемлекетті басқарудың тәсілі жаңа-инновациялық әдіс ретінде өзекті мәселе. Бүгінде ең бастысы– дамудың нарықтық жағдайында маңызды болып есептелетін, ақпараттық технологиялық және техникалық құралдардың ұсынысы мен сұранымы негізінде мемлекетті басқарудың ақпараттық жүйесінің қажеттігі жаңа заман талабы.

XXI ғасырда қоғам мен мемлекет дамуының ең басты тетігі білім болып табылатыны мойындалды, оған ғасырлар тоғысында білімді халықаралық деңгейде дамытудың бағыттарына арналған реформалардың үдерісінің қарқынды дамуы дәлел. Қазақстанның білім беру саласындағы жүйелі өзгерістер әлемдік деңгейдегі болып жатқан жаңашыл бастамалармен үндесіп отыр.

«Қазақстанның орта мектептеріндегі оқыту әлі де тиісті дәрежеде тиімді болмай отыр. TIMSS және PISA зерттеулері нәтижесінде алынған деректер Қазақстандағы жалпы орта білім беру жүйесінің теориялық білім беру, оқушылардың ақпаратты есте сақтау, табу және зерделей білуін қамтамасыз ету деңгейінде жеткілікті дәрежеде тиімді екенін көрсетті. Қазақстан экономикалық тұрғыдан әлемдегі алдыңғы қатарлы отыз елдің санатына ену үшін білім саласындағы басты міндеттің бірі – функционалды сауатты, яғни алған білімін өмірде қолдана білетін, белсенді, өзіндік көзқарасы қалыптасқан, шығармашыл тұрғыда ойлай алатын және шешім қабылдай алатын, кәсіби жолын таңдай алуға қабілеті бар, өмір бойы білім алуға дайын тұратын жеке тұлғаны тәрбиелеу болып табылады. Ал

оқушыларды осы дәрежеге жеткізу үшін стем бағдарламасы оқушыларға жаңа бағдар болары сөзсіз.

Адамзатқа және қоғамға орасан зор проблема әкелетін жаһандану мен жаңғыртудың әсерінен айналадағы әлем түбегейлі өзгеріске ұшырауда. Мектептер оқушыларды түрлімәдениет өкілдерімен әріптестік қарым-қатынас жасауда, алуан түрлі идеяларды, көзқарастар мен құндылықтарды ескеруді, адамдар өздерінің алуан түрлілігіне қарамастан, технологиялардың көмегімен кеңістік пен уақыт кедергілерін жеңе отырып, бір-біріне сенім білдіруін және ұжымдаса жұмыс жасауын қажет етеді. ХХІ ғасырдың мектептері оқушыларды өмірде, жұмыста және азаматтық ұстанымында өзгелермен ынтымақтастықта өмір сүруге дайындай отырып, ұлттық және жаһандық пікір алуандығының шынайылығын ұғына отырып, өзіндік дербестігі мен ерекшелігін дамытуға көмектесуі керек.

Дегенмен, бұл жүйе оқушылардың жоғары деңгейлі ойлау дағдыларын игеру және қолдану мүмкіндіктерін, мәселен, биологиялық білімін тәжірибеде қолдану және биологиялық ойлауын дамыту немесе оқылым барысында мәтінді талдау және бағалау сияқты мүмкіндіктерді қамтамасыз етуге бағытталған. Бұл бағдарламалардың мақсаты жоғарыда келтірілген функционалды сауаттылық сапаларын қанағаттандыратын ұрпақты дайындауға бағытталған.

Болашақтағы білім беру саласына көптеген реформалар қажет деп санаймын.

- 1) оқушыларды STEM-ге тарту және қызықтыру, қабілетін арттыру;
- 2) мұғалімдердің әлеуетін және STEM пәндерге оқыту сапасын арттыру;
- 3) мектептерде STEM-білімін алу мүмкіндіктерін қолдау;
- 4) ЖОО-мен, бизнеспен және өнеркәсіппен тиімді серіктестік қарым-қатынастарға жәрдемдесу;
- 5) мықты деректер қорын құру.

Қазіргі кезде еліміздің орта білім беру саласында жаратылыстану пәндері бойынша стем бағдарламасы енгізіліп, оқушыға берілетін білім, іскерлік және дағдылар жүйесіне қатысты көзқарастар түбегейлі өзгерістерге ұшырап отыр. Жаһандану, жаңа технологияларды енгізу, қарқынды нарықтық қатынастар, алдыңғы қатарлы елдер арасындағы бәскелестік, саяси және экологиялық мәселелер – осылардың барлығы оқушыларға ХХІ ғасырда қажетті білім, іскерлік және дағдыларды дамытуды талап етеді.

Оқу бағдарламалары дәстүрлі пәндер аясында жоғарыда аталған дағдыларды қалыптастыру және мұнан әрі қандай-да бір пәннің мазмұнына байланысты біртіндеп оқушылардың осы дағдыларының және тұлғалық қасиеттерін жетілдіруге бағытталған. Дәстүрлі оқыту әдістерінен бірден қол үзіп кету бірден жүретін үдеріс емес және ол оңай емес, сондықтан жаңа көзқарастарға сай оқыту ескі әдістерді түрлендіріп оқыту арқылы біртіндеп жүруі қажет.

Еліміздің әлемдегі озық отыз елдің қатарына ену мақсатын орындау үшін жаңартылған білім беру бағдарламасында биология пәнінде келесі құндылықтарды оқыту білім беру үдерісінің табысты болуына өз ықпалын тигізеді:

- шығармашылық және сын тұрғысынан ойлау;
- қарым-қатынас жасау қабілеті;
- өзгелердің мәдениетіне және көзқарастарына құрметпен қарау;
- жауапкершілік;
- денсаулық, достық және айналадағыларға қамқорлық көрсету;
- өмір бойы оқуға дайын болу.

Қоғамдағы, білім беру саласындағы инновациялық үдерістер мен реформалар педагогика ғылымына «инновациялық білім», «инновациялық даярлық», «инновациялық іс-әрекет», «инновациялық технология», «педагогикалық технология», «мұғалімнің инновациялық даярлығы» және т.б. жаңа ұғымдарды өмірге алып келді.

Білім беру жүйесінің міндеттері – ұлттық және жалпы адамзаттық құндылықтар, ғылым мен практика жетістіктері негізінде жеке адамды қалыптастыруға, дамытуға және кәсіптік шыңдауға бағытталған сапалы білім алу үшін қажетті жағдайлар жасау, оқытудың жаңа технологияларын, оның ішінде кәсіптік білім беру бағдарламаларының қоғам мен еңбек нарығының өзгеріп отыратын қажеттеріне тез бейімделуіне ықпал ететін технологияларды енгізу және тиімді пайдалану. [1] Қазіргі кезеңде әрбір мұғалімнің алдына қойылып отырған басты міндеттердің бірі – оқытудың әдіс-тәсілдерін үнемі жетілдіріп отыру және жаңа педагогикалық технологияларды меңгеру.

Республикада «Дарын» ғылыми – практикалық орталығы құрылған. Мақсаты – еліміздегі талантты да дарынды балаларды тауып, сапалы білім беру. Көптеген авторлық мектептер, гимназиялар, лицейлер және жеке меншік мектептер ашылууда. Ең тандаулы жастар елге оқуға жіберіліп тұрады. Балаларды саралап оқытуда тестік жүйе кеңінен тарап келеді. Білім беру саласында әлемде болып жатқан үрдіске қосылуымыздың өзі егемендік алуымызбен тікелей байланысты. Саралап оқыту идеясы

әлемде 30 – жылдардан басталса, Қазақстан мектептері үшін инновациялық (жаңаша) бастамалардың нәтижелері аз зерттеліп отыр [2].

Қазіргі жағдайда мектепте оқушылардың білімін, таным қызығушылығын, шығармашылық іс-әрекетін рухани дамуын арттыруда жаңа технологияларды қолдануда. Қоғам өміріндегі болып жатқан әлеуметтік, саяси және экономикалық өзгерістер мен аталған салалардың болашақтағы дамуы қоғамдағы негізгі фактор болып есептелетін жеке тұлғаның даму деңгейіне тәуелді. Бұл мәселе қоғамдағы білімберудің талаптарын түбегейлі өзгертуді, ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдануды, ол өз кезегінде, жеке тұлғаның қоғамның талаптарына сай жан-жақты дамуына жол ашады. Аталған міндеттің орындалуы оқушылардың танымдық іс-әрекетін қалыптастыруға бағытталған кәсіби құзырлығы мен педагогикалық шеберлігі қалыптасқан мұғалімдердің қолында.

Бүгінгі таңда жас ұрпаққа биология пәнін тиімді ұғындырудың бірі – жаңа технология негіздері болып табылады. Оқытудың дәстүрлі әдіс-тәсілдері пәндік білімнің жеткілікті түрде игерілуін қамтамасыз етуге жол ашады. Инновациялық әдіс-тәсілді алдыңғы орынға оқыту үрдісінде эроқушының жеке ойлауын дамытуды қояды. Егер инновациялық оқытудың әр кезеңінде оқушының жоғары белсенділік деңгейі сақталатын өзара іс-қимыл формасы басты рөл атқарады.

Қазіргі кездесабасты дұрыс жүргізуге қойылатын негізгі талап – оқушылардың белсенді іс-әрекеттік сезімін оята отырып, оларды басқара білу. Ол біріншіден, тек дайын ақпаратты фактілер, заңдар, ережелер күйінде ғана беріп қоймай, оқушыларды өз бетінше іздестіретін, одан жаңа ақпарат алатындай оқу материалын берудің құрылымын қайта құруды талап етеді. Екіншіден, оқушылардың іс – әрекетіне деген мұғалімнің іс – әрекетіне көзқарасын өзгертуді талап етеді. Яғни, мұғалім оқушылардың өзі белсенді жасампаз күш болатын, оқытудың ұйымдастырушысы және басқарушысы болуы қажет. Ол оқытудың әр кезеңінде: технология сабағында орындағанын тексерген кезде, оқушының жаңа білімді меңгеруге дайындығын, жаңа білімді енгізіп, оны тұжырымдаған және оларға сүйенген, алынған білімді қорытып, бір жүйеге келтірген кезде көрініп отыруы керек.

Қоғамды ақпараттандыру және жаңа технологиялар дамуының заманауи жағдайында білім беру жүйесіне жоғары білікті мамандарды даярлау міндеті тұр. Болашақ жастардың білім сапасын арттыру үшін алдымен болашақ мұғалімнің кәсіби даярлығын және ғылыми ұғымдар жүйесін қалыптастыру бойынша заман талабына сай жоғары деңгейге көтеруіміз қажет. Жоғары оқу орнында кәсіби білім беру жүйесі күрделі құрылымды, біртұтас педагогикалық жүйе.

«Оқытудың жаңа технологиясын пайдалану» – сапалы білім негізі. Қазіргі мектеп мұғалімдерінің алдында тұрған басты міндет – оқушылардың шығармашылық білім дағдыларын қалыптастыру. Оқу-тәрбие үрдісінде инновациялық технологияны тиімді пайдалану әрбір ұстаздың міндеті болып табылады. Биология сабағында оқушылардың қабілетін дамыту тұрғысынан тиімділігін арттыру бүгінгі жоғары және орта мектепте биологияны оқыту теориясы мен әдістемесінің педагогикалық мәселелерінің бірі. Оқушы қабілеті дегеніміз оның педагогикалық ықпал аясында білім алу әрекеті, жеке тұлғаны дамыта оқыту әдістері, оның шығармашылық қабілетінің дамуына әсерін тигізеді. Сапалы білім, саналы тәрбие беру үшін мұғалімнің үздіксіз ізденуі, шыңдалуы, шығармашылықпен айналысуы, білімін жетілдіре алу қажет.

Оқытудың жаңа технологияларын сабақ үрдісіне енгізу оқушылардың ойын дамытуға, өз беттерімен нақты тұжырымдар жасауына, ұжымдасып өз ойларын еркін жеткізулеріне, өз бетімен қосымша материалдармен жұмыс жасауларына және білімге деген құштарлықтарын арттырып, өзіндік зерттеу дағдыларын қалыптастыруға ықпал етеді [3,4].

Жаһандану дегеніміз қарапайым сөзбен айтқанда жоғары деңгейге жеткен елдермен қарым-қатынасымызды нығайту. Күшті қарқынмен дамып келе жатқан әлемдік ақпарат технологиясының нарығымен бірге халықаралық ақпарат нарығы да өсуде, ал ақпарат үнемі жаңартуды қажет ететін, қымбат тұратын құнды тауар болып отыр және солай болып қала береді.

Ақпарат қоғамының ерекшеліктерін төмендегідей бірқатар өзіндік белгілермен сипаттауға болады;

– жастардың мамандықты жоғары деңгейде білім алуға мүмкіндік беретін, қоғамның ой-өрісі мен ғылыми күш-жігерін арттыруды ұдайы өндіретін білім беру жүйесінің дамуына қалыптастыру;

– жаңа компьютердік технологияларды құрастырып өндіру және әлеуметтік зерттеу жүргізуге мүмкіндік беретін ғылыми бөлімдердің, ғылыми орталықтардың, арнайы зерттеу жүргізетін зертханалардың барлық ұжымдарда қолжетімді болуын қамтамасыз ету қажет;

– тез әрекет ететін, жаңа құрылғылармен жабдықталған, арнайы бағдарламалармен қамтамасыз етілген, (SPSS бағдарламасы жүйесін қолжетімділігі, Big Date бағдарламаларына қол жеткізу)

ескесақтайтын тез қабылдайтын параметрлері бар сенімді қымбат емес компьютерлердің халыққа қолжетімді болу үшін көптеп өндірілуі т.б. мәселерді шешу кезек күттірмейтін жұмыстар.

Оқытудың озық технологиясын меңгеру мұғалімнің кәсіптік шеберлігіне байланысты. Бұл әрбір ұстазды ойландырып, жаңаша жұмыс істеуге, жаңа ізденістерге жетелейді. Осы орайда Жүсіпбек Аймауытов «Сабақ беру үйреншікті жәй ғана емес, ол жаңадан жаңаны табатын өнер», - деп тұжырым жасайды. Сондықтан мұғалім өз пәніне психологиялық тұрғыдан қарап, әдістемелік шеберлікпен келу керек.

Қазіргі кезеңде білім берудің ұлттық моделіне өту оқыту мен тәрбиелеудің соңғы әдіс-тәсілдерін, инновациялық педагогикалық технологияларды, психологиялық-педагогикалық диагностиканы игерген, педагогикалық жұмыста қалыптасқан бұрынғы ескі сүрлеуден тез арада арылуға қабілетті және нақты тәжірибелік іс-әрекет үстінде өзіндік даңғыл жол салуға икемді, шығармашыл педагог-зерттеуші, ойшыл мұғалім болуын қажет етеді.

Қорыта айтарымыз, қазіргі жаңа қоғамда жастарға жаңа технологияларды меңгеруіне көбірек көңіл бөлуді қолға алу керек. Оларға «медиабілім» мен «медиа мәдениет»-тің негіздерін жан-жақты оқытатын жүйелі бағдарламалар жасап, іске асырылса, білім экономиканың ажырамас құндылығына айналары сөзсіз. Сонымен бірге, «білім экономикасы», "ақпараттық қоғам", "ақпараттық экономика", "ақпараттанған экономика" деген жаңа ұғымдардың мазмұны интерпретациялық негізде ашыла түседі.

Әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасы «Білім туралы» Заңы
2. Ж.Н. Садуова Жаңа педагогикалық технологиялар – болашақ мұғалімдердің кәсіби бағыттылығын қалыптастыру құралы // Ізденіс. – Алматы, 2007. – №4
3. Жумабаев М. Педагогика. – Алматы, 1992.
4. Жунісова Р. Ботаника сабақтарында жергілікті материалдарды пайдалану: Мұғалімдерге арналған құрал. – Алматы : Мектеп, 1984. – 70 б. с.

А.Н. Нурланова,

к.ф.н, профессор, Қазақстанско-Американский свободный университет,

г. Усть-Каменогорск, Қазақстан

З.К. Чункурова,

старший преподаватель, Қазақстанско-Американский свободный

университет, г. Усть-Каменогорск, Қазақстан

ҚАЗАҚСТАННЫҢ ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ ИНКЛЮЗИВТІ ОҚЫТУ ҮРДІСІНІҢ ОРНЫ

Қазіргі кезде Қазақстан Республикасының білім беру жүйесі инклюзивті білім беру қағидаларына бет бұрды. Осы жаһандық мәселеге әлем ғалымдары мынадай анықтама береді: инклюзивті білім беру дегеніміз – балалардың жынысына, жас ерекшеліктеріне, географиялық тұратын жеріне, қимыл-қозғалыстық және ақыл-есінің жағдайына, әлеуметтік-экономикалық жағдайына қарамастан, сапалы білім алу және өздерінің потенциалдық дамыту мүмкіндігіне ие болу.

«Инклюзия» терминіне анықтама бере кетсек, инклюзивті білім беру (франц. Inclusif – өзіңе енгізуші, латын тілінен include – бекітемін, енгіземін) жалпы білім беретін мектептердегі ерекше қажеттіліктері бар балалардың оқыту процесін бейнелеу үшін қажетті термин. Инклюзивті білім берудің негізіне идеология жатады. Ол балалардың кезкелген дискриминациясын жояды, яғни ол барлық адамдарға бірдей қалыпты қарым-қатынасты қамтамасыз етеді, бірақ ерекше білім қажеттіліктері бар балаларға ерекше жағдай жасайды. 1000 кісіге шаққандағы мүмкіндігі шектеулі балалардың саны жағынан облысымыз екінші орында тұр.

Инклюзивті оқыту – ерекше мұқтаждықтары бар балалардың жалпы білім беретін мектептердегі оқыту үрдісін сипаттауда қолданылады. Инклюзивті білім беру жағдайында ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушыларды психологиялық-педагогикалық қолдау маңызды рөл атқарады. Инклюзивті мектептерде барлығы тең, соған орай мектепте: есту бұзылыстары бар балалар; керендер, саңыраулар, нашар еститіндер, Қимыл қозғалыс аппаратының функциясында бұзылыстары бар балалар, Сөйлеу тілінде бұзылыстары бар балалар, Ақыл есі кем балалар, Психикалық дамуы тежелген балалар, Іс-әретінде және эмоциялық – еріктік аймағында бұзылыстары бар балалар, Күрделі бұзылыстары бар балалар, Көру бұзылыстары бар балалар; соқырлар, нашар көретіндер.

Инклюзивті білім беру мәселесі шет елдерде 1970 жылдан бастау алады, ал 90 жылдары АҚШ пен Еуропа өздерінің білім беру саясатына инклюзивті білім беру бағдарламасын толық енгізді. Н.В. Борисова, С.А. Прушинский және М. Перфильева инклюзивті білім берудің негізгі ұғым түсініктерін қарастырушы ғалымдар болып табылады. Осы ғалымдадың редакциялауымен жарық көрген «Инклюзивное образование: ключевые понятие» оқу құралында ең негізгі ғылыми аппаратқа тоқтала отырып, ұғым түсініктердің мәнін ашты. Қазақстанда инклюзивті білім беру 2000 жылдардан бастау алады.

АҚШ-та мүмкіндігі шектеулі балаларды оқытудың ерекшелігі – жалпы және арнайы білім беретін мекемелердің біріктірілуінде.

1991 жылы Ресейде бірінші рет инклюзивті білім беретін мекеме «Ковчег» ашылды.

Швецияда мүмкіндігі шектеулі балалар бәрімен бірдей кәдімгі мектептерде оқиды.

Францияда мүмкіндігі шектеулі балаларды жалпы білім беретін мектепте оқытуға бағытталған саясат жүргізіліп жатыр.

Италияда да мүмкіндігі шектеулі балалар 1980 жылдардан бастап жалпы білім беретін мектептерде барлығымен бірге оқиды.

Литвада балалар 4-сыныпқа дейін арнайы сыныптарда оқиды. Одан кейін ата-ана баланы қай мектепке беретінін өзі шешеді.

Сонымен Қазақстанға оралатын болсақ, тағы да Білім және ғылым министрлігінің Балалар құқығын қорғау комитетінің ақпараттарынан сүйенейік. Арнайы жүргізілген зерттеуге сүйенсек, Қазақстанда ата-аналардың 81,7 пайызы балаларын мүмкіндігі шектеулі балармен оқытуға қарсы емес. Бірақ балалардың 39 пайызы ғана мұны қолдайды екен.

Қазақстандағы инклюзивті білім берудің моделі келесі сатыларды құрайды: мектепке дейінгі білім, орта мектеп, жоғары немесе орта арнайы білім, жоғары оқу орнынан кейінгі білім.

Инклюзивті білім беру жүйесінің түрлері:

«Нүктелік инклюзия» -баланың өзінің сыныптастарының ортасына тек мереке кездерінде немесе бір ойын барысында қосылады.

«Бөлікті инклюзия» – баланың толық емес аптаның жартысында өзінің сыныбында өткізу. Мысалы теориялық сабақ негізін бала жеке түрде, ал шығармашылық сабақтарда бала толықтай сыныппен бірге болады.

«Толық инклюзия»– бала толық сабақ үдерісіне жеке өзі немесе біреудің қолдауымен сабаққа қатысады. Бала өзінің сыныбымен барлық сабақтарға бірдей қатысады. Соның негізінде балаларға қосымша әр-түрлі деңгейлі тапсырмалар, логикалық ойындар беріледі.

Инклюзивті білім беру жүйесін енгізудің артықшылығы:

1. Қоғамның мүгедектік мәселелерін түсіну.

2. Мүгедек емес балалардың қайырымдылық және түсінушілік қасиеттеріне тәрбиелеу.

3. Өзіне сенімді болу.

4. Өзінің жалпы мәдениеттің дамыта отырып өз сыныптастарымен қатар өсуі.

5. Құрдастарымен қарым –қатынаста болу.

6. Оқушымен мұғалімнің сандық ара қатынасы әр оқушыға көп мөлшерде назар аударуға мүмкіншілік береді.

7. Толық қанды білім алу.

8. Қоғам өміріне бейімделу және кіріктіру.

Инклюзивті білім беру жүйесін енгізудің кемшіліктері:

1. Мүмкіндігі шектеулі балалар оқитын арнайы мектептер балалар тұратын мекеннен алыста орналасқан.

2. Баланың тұйықталған ортада болуы.

3. Білім мен тәжірибе шағын топтағы балаларға ғана таралады.

4. Балаларға әр кез отбасмен құрбы құрдастарымен кездескенде қайта бейімделу қиындық туғызады.

5. Балалар оқшауланған ортада болады.

6. Арнайы құрал-жабдықтарды орынды қолдану.

Инклюзивті білім беру моделі:

Бейімделу, Әлеуметтену, Интеграцияны дамыту, тәрбие және білім беру. Білім беру технологиясын жақсарту, денсаулық сақтау технологияларын жан-жақты қарастыру, балаларға көмек беру, алып жүру, мульти дисциплинаның мамандандырылуын қамтамасыз ету, педагогикалық классификациясының

жоғарлануы қажет, жеке жақындау, мамандардың ортақ жұмыс технологиясын қарастыру, мамандардың ортақ жұмыс технологиясымен алмасуы, және де әлеуметтік серіктестік қажет.

Саламан Декларациясына сәйкес инклюзивті білім беру саясатының міндеттері мынадай:

- әрбір бала білім алуға құқылы және оны алуға тиіс;
- әрбір баланың дара қабілеттері, қызығушылықтары, қажеттіліктері және оқуға деген мұқтаждықтары болады;
- білім беру жүйесіне оң өзгерістер, яғни осы мұқтаждықтарды қанағаттандыру мақсатына орай өзгерту.

Осыған орай, инклюзивті білім берудің негізгі 8 принципі туындайды. Яғни ол мына принциптер:

1. Адам құндылығы оның мүмкіндігіне қарай қабілеттілігімен, жеткен жетістіктерімен анықталады.
2. Әрбір адам сезуге және ойлауға қабілетті.
3. Әрбір адам қарым-қатынасқа құқылы.
4. Барлық адам бір-біріне қажет.
5. Білім шынайы қарым-қатынас шеңберінде жүзеге асады.
6. Барлық адамдар құрбы-құрдастарының қолдауы мен достығын қажет етеді.
7. Әрбір оқушы үшін жетістік кезетуөзінің мүмкіндігіне қарай орындай алатын әрекетін жүзеге асыру.
8. Жан- жақтылық адам өмірінің даму аясын кеңейтеді.

Мұндай оқыту түрі арнаулы білім беру жүйесінде дәстүрлі түрде қалыптасқан және даму үстіндегі формаларды ығыстырмайды, қайта жақындатады. Инклюзивті бағыт арқылы мүмкіндігі шектеулі балаларды оқуда жетістікке жетуге ықпал етіп, жақсы өмір сүру мүмкіншілігін қалыптастырады. Осы бағытты білім беру жүйесіне енгізу арқылы оқушыларды адамгершілікке, ізгілікке, қайырымдылыққа тәрбиелей аламыз.

Әдебиеттер:

- 1 Тұрсынбекова Н. Мектептерде инклюзивті білім беру ісін ұйымдастыру // Дефектология. – 2013. – №12. – С. 2-4.
- 2 Сағындықова А. Инклюзивті білім беруді жүзеге асыру жолдары // Білім. – 2016. – №1. – Б. 12-14.
- 3 Құлдашева Н.У. Инклюзивті білім беру жағдайында мүмкіндігі шектеулі жандарға психологиялық-педагогикалық қолдау // Өркен. – 2018. – №1. – Б. 4-10.

И.Б. Юнусов,

п.э.к., Silkway Халықаралық университетінің президенті

Шымкент қ.

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫН ДАМУДЫҢ ҒЫЛЫМИ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Адамның мәні оның қоғамдағы алатын орны, өткені, қазіргісі, болашағы, қалыптасуы, дамуы, адамзатты үнемі толғандыратын мәселелер қатарына жатады.

Ел басы Қазақстан халқына Жолдауында, Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңында, Қазақстан Республикасының 2015 жылға дейінгі білім беруді дамыту тұжырымдамасында, «Білім» мемлекеттік бағдарламасында, мемлекеттік білім беру саясатының тұжырымдамасында және тағы да басқа стратегиялық құжаттарда мектеп ортасында жеке тұлғаның физиологиялық және рухани мүмкіндіктерін ашу, салауатты өмір салтын, қарапайым негізгі адами қасиеттерін қалыптастыру, шығармашылық күш-қуатын ашуға қолайлы жағдай туғызу ең негізгі міндеттер екендігі көрсетілген.

Қазақстан Республикасының 2015 жылға дейінгі білім беруді дамыту тұжырымдамасының негізгі мақсаты: «әлемдік білім беру кеңістігіне ықпалдастырылған және жеке тұлға мен қоғамның қажеттіліктерін қанағаттандыратын көп деңгейлі үздіксіз білім берудің ұлттық моделін қалыптастыру үшін білім беруді дамытудағы стратегиялық басымдықтарды белгілеу» – деп атап көрсетілген.

Бұл үлкен жауапкершілік артатын күрделі мақсат. Оны шешу үшін ең алдымен оқыту мазмұны жаңартылып, ол әрбір оқушының жеке басының қасиеттері мен қабілеттерін дамытып, шығармашылығын ұштайтындай болып ұйымдастырылуы қажет. Сонда ғана мектептен өз өмірін өзі реттей және басқара алатын, әлеуметтенген шығармашыл тұлға тәрбиеленіп шығады.

Жалпы білім беру жүйесі дамуының әр кезеңінде де бұл мәселе көкейкесті болып келді. Осы тұрғыда педагогика саласында зерттеулер жүргізіліп, оның нәтижелерін мектеп практикасына енгізіп оқу процесіне шығармашылық сипат беру ойластырылды.

Алайда оқытудың шығармашылық сипатын күшейтіп, сол арқылы бала қабілетінің дамуына жүйелі басшылық жасау, мақсатты бағыт-бағдар беру, педагогикалық ықпал ету негізінен күн тәртібінде тұрғанымен оның ішкі мазмұны ашылмай, көмескі күйінде қалып келді. Оның өзіндік себептері бар. **Бірінші** себебі оқу процесін ұйымдастыруға негіз болатын нормативтік-оқу құжаттарында оқушы шығармашылығын дамытудың тиісті дәрежеде ойластырылмауы болды. Осыған дәлел ретінде Л.В.Занковтың зерттеу нәтижелерін айтуға болады.

Профессор Л.В.Занковтың зерттеулерін зерделей келе соңғы жылдарға дейінгі оқу бағдарламаларында төмендегідей кемшіліктер орын алып келген деген тұжырым жасауға тура келеді. Олар:

1. оқу бағдарламаларында оқытудың жүйелік ұстанымының толық сақталмауы;
2. оқу бағдарламаларына, оқулық мазмұнына оқушыларды қызықтырарлықтай теориялық мәселелердің енгізілмеуі;
3. оқушылардың оқу-тәрбие процесінде алған білімдері олардың ой-өрісінің дамуына жеткілікті әсер етпеуі;
4. оқулықтағы тапсырмалардың оқушылар қызығушылығын оятарлықтай деңгейде ойластырылмауы;
5. оқу бағдарламасындағы кейбір материалдардың бірнеше рет қайталануы. Ал мұндай олқылықтар орын алып отырғанда оқушылардың шығармашылығын дамыту мүмкін емес.

Оқушы шығармашылығының тиісті дәрежеде дамуына әсер ететін **екінші** себеп – оқулықтардың сапасы.

Мемлекет басшысы мұғалімдердің III съезінде сөйлеген сөзінде білім беру сапасы көп ретте оқулықтардың сапасына байланысты болатынын атай отырып, шығарылатын оқулықтардың сапасына да назар аударды. Сонымен қатар оқулықтардың негізгі кемшіліктерін де атап өтті. Олар: зиянды дидактикалық материалдар, орфографиялық және стилистикалық қателер, тұжырымдары оқушы тіліне күрделі және т.б.

Педагогика ғылымдарының докторы, профессор М.Ж. Жадринаның пікірінше, Қазақстан Республикасының төл оқулықтарының басты жаңалығы «тұңғыш рет әрбір оқу курсының мазмұны білім беруді, сараландыру, кіріктіру және гуманитаризациялау ұстанымдарын жүзеге асыруға бағындырылған оқу материалының құрылымы мен қисынын (логикасын) өзгерту арқылы жасалында».

Сондай-ақ ол оқулықтардың жаңашылдығы туралы, оқушылардың ой түйіндеу, ой толғау дербестігін қалыптастыруға мүмкіндік беретін тәрбиелік потенциалды күшейту керек екенін айтып өтті. Осыған орай *оқу субъектісі – оқушының шығармашылық белсенділігін арттыру құралы ретінде оқулық рөлін түйіндеу, терең түйсіну қажеттілігін айтады.*

Бұдан әрі ғалым оқулықтың негізгі қызметтерін:

- үйлестіруші;
- жүйелендіруші;
- дидактикалық қызметтерін толық іске асыратындай болуы тиіс дей келе, оқулықтың дидактикалық қызметін:
 - ақпараттық;
 - түрлендіруші;
 - бекіту және өзін-өзі бақылау;
 - өз бетімен білім алу;
 - кіріктіруші;
 - дамытушылық-тәрбиелік деп саралап көрсетеді.

Демек, қазіргі кезде оқушы шығармашылығын дамыту үшін әр пән бойынша оқулықтар жоғарыда аталған қызметтерін толық орындайтындай сапаға ие болуы тиіс.

Ғалымның ойынша, білім беруді ды жүзеге асыру дамушы жеке тұлғаның өзінің жеке құндылықтар жүйесіне (бақыт, әділдік, өмірдің мәні жайлы тұжырымдама және т.б.) кепілдік берілетіндей жағдайлар туғызуды талап етеді.

Ал, баланың шығармашылық әрекет жасай алмауының **үшінші** себебі – оқу процесінің ұйымдастырылу деңгейінің заман талаптарына сай болмауы.

Осы уақытқа дейін жалпы білім беретін мектептерде оқу процесі жаңаша педагогикалық ойлауға орай ұйымдастырылмады, оқу процесінде субъект-субъектілік қатынас жүзеге аспады. Өйткені, оқу процесі дәстүрлі оқытуға негізделді.

Ғалым Е.Ө.Жұматаеваның пікірінше дәстүрлі оқыту жүйесінің негізгі кемшіліктері:

- пікірдің қажеті жоқ, оған уақыт кетеді;
- күрделі оқу материалын мұғалімнің жеңілдетіп түсіндіруі;
- фактілерге жүгініп, білімді жинақтап қабылдауға мән берілмейді .

Ендеше мұндай олқылықтың орнын толтырып, оқушы шығармашылығын дамытуға қолайлы жағдай туғызудың бір жолы – бұл оқу процесіне тұлғаға бағдарланған технологияларды енгізу деп ойлаймыз. Шығармашылықты дамыту мәселесіне арналған ғылыми-зерттеулерді саралай келе, біз оқушы шығармашылығын дамытудың ең маңызды шарттарының бірі ең алдымен оны дамытуға қолайлы ахуал туғызуды қамтамасыз ету үшін оқу процесін қажет деген қорытындыға келеміз.

Оқу процесін ды жүзеге асыру үшін жеке тұлғаға бағдарланған оқыту технологиялары ендірілуі тиіс. Біз мұның мәнін ашпас бұрын алдымен жеке тұлға ұғымының мәнін түсінейік.

Өйткені баланың шығармашылығын дамыту мәселесін талдау ең алдымен «жеке тұлға», «қабілет», «нышан», «талант», «бейімділік», «дарындылық» ұғымдарының мәні мен ара жігін терең түсініп алуды қажет етеді.

Жеке тұлғаны қоғам дамуының бір бөлігі ретінде философия, әлеуметтану, психология, педагогика және т.б. ғылымдар өз тұрғысынан зерттейді.

«Тұлға» (латынша persona) – ертеден келе жатқан ұғым. Алғаш актерлер сахнада беттеріне киіп жүретін бетпердені осылай атаған. Бүгінгі таңда ол әлеуметтік мәні, қасиеттері бар нақты адамды білдіреді.

Жеке тұлғаның дамуына деген көзқарас қоғамның әр даму формациясында әр түрлі мәнге ие болған. Мәселен, ерте дүниедегі ойшылдар Платон мен Аристотель адамның дамуы алдын ала табиғи тумысынан белгіленеді, яғни нәсіліне байланысты дейді.

Джон Локк (XVII ғ.) пен Д.Дидро (XVIII ғ.) қоғамдағы адам дамуының шешуші факторы – орта, дәлірек айтқанда, адамдардың өмір жағдайы мен тәрбиесі деген пікірді дәлелдеді.

Джон Локктың пікірінше, дүниеге келген нәрестенің жаны ақ тақта сияқты таза, тек өмір жағдайлары мен тәрбие ғана адами қасиеттерінің көз. Ал, Д.Дидро: «Адам – жағдайлар мен тәрбиенің ғана жемісі», – дейді.

Философияның діни ағымының өкілдері А.Г.Спиркин, Д. Кішібеков, Ә.Х.Тұрғынбаев жеке тұлғаның дамуын дін мен мистикаға апарып тіреді. Олар адам – табиғат перзенті, сондықтан уақытша өзгерісте болады, ал енді адам жаны өшпейді, жойылмайды, әрі ол құдайдың құдіретімен жаралғандықтан, оның жеке тұлға ретінде дамуы да діни тәрбиенің әсерінен болады деген тұжырымды дәлелдейді.

Американдық прагматикалық педагогиканың негізін салушылардың бірі Джон Дьюи жеке тұлғаның дамуы жөніндегі теорияны туғаннан пайда болатын инстинктер мен қабілеттер арқылы негіздеп, тәрбиені де соларға тәуелді етеді. Ол жеке тұлғаның дамуын оның өзі өмір сүріп отырған қоғамға икемделуі деп түсіндіреді.

Демек, жеке тұлға мәселесін шешуде аталмыш ғалымдардың барлығы да адамның дамуын өз еркінше, ішке әрекеттен, қоршаған жағдайлардың әсерінсіз, адамдардың қатынасынсыз болады деп түсіндіреді.

Р.Н.Нұрғалиев философиялық тұрғыдан «Жеке адам дегеніміз – қоғамдық дамудың нәтижесі, белгілі қоғамдық қатынастардың жемісі. Жеке адамның дамуы үнемі жетіліп отыратын заңды процесс болғандықтан, оның әрбір саласы белгілі жағдайларға, іс-әрекетке, айнала қоршаған өмірге, адамдармен қарым-қатынасқа тікелей байланысты болады», – деп түсінік береді.

Философиялық сөздікте: «Тұлға – белгілі бір қатынастар тұсында өмір сүретін адамның негізгі 3 қырының: биогенетикалық нышандарының, әлеуметтік қатынастар әсерінің және психоәлеуметтік қасиеттердің біртұтас бірігуінің нәтижесі» деп көрсетсе, Ә.Т.Тұрғынбаев: «Тұлға – іс-әрекеттің, қарым-қатынастың, сана мен өзіндік сананың, дүниеге көзқарастың субъектісі», – деген анықтама берді.

Ал Р.Н.Нұрғалиевтің пікірінше, жеке адам – әлеуметтік индивид ретіндегі адам, қоғам мүшесі. Ол қоғамдық қатынастардың жиынтығы ретінде биоәлеуметтік организм.

Сонымен, жеке тұлғаға философиялық тұрғыда берілген анықтамаларды талдай келе: жеке тұлға – қоғамдық дамудың, қоғамдық қатынастардың нәтижесі. Оның дамуы белгілі бір жағдайларға, іс-әрекетке, қоршаған ортаға байланысты болады деген тұжырым жасауға тура келеді.

Жеке тұлға мәселесі – психологияның да негізгі бөлігі. Әлі күнге дейін психологияда жеке тұлғаның маңыздылығы туралы зерттеу аяқталған жоқ.

Енді психологиялық зерттеулерге сүйенсек, адам мұндай күйге бірден келмейді, оған бірте-бірте жетеді деген ортақ пікірді аңғарамыз.

Мәселен, психологиялық сөздікте: «Жеке тұлға – әлеуметтік ортада қалыптасып, өзіндік ерекшеліктерімен (талғам, мұрат, мінез-құлық, қабілет, т.б.) сипатталатын адам», – делінген.

Ж.Пижае, А.Н.Леонтьев, С.Л.Рубинштейн, Л.С.Выготский, Д.Б.Эльконин, Б.Г.Ананьев сияқты психологтардың пікірлерін қорыта келгенде, бала өмірге белгілі бір табиғи қасиеттері бар жеке адам болып келіп, әлеуметтік факторларға байланысты қоғаммен субъекті ретінде қарым-қатынаста жеке тұлға болып қалыптасады және өзін басқа адамдармен салыстыру арқылы өзінің ішкі «Менін» көрсетеді, бұл ең алдымен адамның әлеуметтік өмір жағдайымен, тәрбиесімен, қоғамдағы орнымен, оның психикасының, мінезінің тұрақты көріністері болып табылатын қабілеттерімен, қажеттіліктерімен, адамгершілік қасиеттерімен, моральдық және эстетикалық идеяларымен, ойлаудағы ерекшеліктерімен, эмоцияларымен, ерік-жігерімен анықталатын қасиеттер жиынтығы деуге болады.

Демек, жеке тұлға – өзінің мінез-құлқымен, темпераментімен, физиологиялық қасиеттерімен ерекшеленеді және қоршаған ортамен үнемі белсенді қарым-қатынас жасау процесінде қалыптасады екен.

Сонымен, жеке тұлғаны тек жеке адамның адами ерекше қасиеттерінің жиынтығы деп түсінуге болады.

Қазіргі педагогика жеке тұлғаны оқыту мен тәрбиелеудің тек объектісі ғана емес, субъектісі ретінде зерттейді. Философиялық, психологиялық, педагогикалық еңбектерге сүйене отырып, жеке тұлға туралы біз:

біріншіден, жеке тұлға – «адам» ұғымына қарағанда кең ұғым;

екіншіден, адам жеке тұлға болып тұрмайды, қоршаған ортамен қарым-қатынаста, іс-әрекет барысында қалыптасады;

үшіншіден, жеке тұлға – ол қоғамдық қатынастың тек өнімі емес, оның субъектісі де;

төртіншіден, жеке тұлға – өзіндік ой-толғамы, көзқарасы, пікірі бар, саналы, еңбек және танымдық іс-әрекетке қабілетті дербес адам деген тұжырым түйіндедік.

Жеке тұлға ұғымының мәнін біршама аштық, енді осы жеке тұлғаның даму мәнін қарастыруға көшеміз.

Адамзаттың прогрестің, әрбір жеке тұлғаның дамуындағы негізгі қозғаушы күш шығармашылық болып табылады.

Ал мектеп табалдырығын аттаған баланың негізгі әрекеті оқу әрекеті болғандықтан оның шығармашылық сипатта болуының мәні зор. Өйткені шығармашылық сипаттағы әрекет баланың жеке тұлға ретінде қалыптасуына зор ықпал ететіні ғылыми тұрғыда негізделген.

Тұлғаның шығармашылығын дамыту жолдарын, құралдарын анықтау психология мен педагогика ғылымдарында ертеден зерттеліп келеді. Егер бұл мәселенің зерттелуіне ретроспективті шолу жасасақ, онда оның әлемдік мәдениеттің барлық дәуіріндегі ойшылдардың назарында болғанын, «шығармашылық теориясын» жасауға деген ізденістердің аз болмағанын байқаймыз.

Оқушының жеке тұлғасын дамыту үшін ең алдымен олардың қабілеттерін дамытудың мәні зор. Ендеше баланың шығармашылығын дамыту мәселесін талдау үшін алдымен «қабілет» ұғымының мәнін ашу керек.

Философияда «қабілет» – жеке тұлғаның белгілі бір әрекетті орындауына жағдай жасайтын жеке ерекшеліктері дей келе, олар қоғамдық-тарихи іс-әрекеттердің нәтижесінде қалыптасып әрі қарай дамып отырады деп есептейді.

Я.А.Коменский оқыту арқылы балада әртүрлі шығармашылық қабілеттерді қалыптастыруға болады деген идеяны ұсынады.

Қазақ ойшылы Жүсіп Баласағұн өзінің «Құтты білік» атты дастанында барлық қабілеттері дамыған кісіні «толық пішімді адам» дей келе, оған жетудің негізгі жолы білім, ғылым екенін атап көрсеткен. Ол адамның ақыл-парасаты барлық нәрсенің мән-мағынасын түсінуге қабілетті деген пікірді дәлелдейді.

Адамның ақыл-ойын, қабілеттерін дамыту арқылы оны бақыт жолына жеткізу мәселесіне бірнеше еңбектер арнаған Әл-Фараби бабамыз қабілет өзінен-өзі табиғат тудырған қалпында бақытқа жеткізе алмайды, оларды бағыттау, тәрбиелеу, дамыту керек деген құнды пікір айтады.

Ал ұлы Абайдың «Жан қуаты әуелден кішкене ғана болады. Ескеріп баққан адам ол қуатын зорайтады, ескерусіз қалса, ол қуаттар жоғалады, не аз-мәз нәрсе болмаса, үлкен еш нәрсеге жарамайтын болады. Адам ішіп-жеп тән қуатын ғана ойламай, жан қуатын да жетілдіру үшін қам жеуі керек», – деген тұжырымынан қабілетті дамыту қажет деген кесімді пікірді аңғарамыз.

Ағартушы-педагог Ы.Алтынсариннің «Бақша ағаштары» әңгімесіндегі әкенің балаға айтқан ақылы адамның тағдыры туысынан белгіленбейтіндігін, адамдық қасиеттердің, қабілеттердің қалыптасар жері – өмір талқысы, әрекет ету екенін ескертуі Фараби, Абай пікірлерімен үндеседі.

Қабілет – іс-әрекеттің белгілі бір түрін ойдағыдай, нәтижелі етіп орындауда көрінетін адамның жеке қасиеті. Қабілетті дамыту үшін адамда тиісті білім жүйесі, икемділік пен дағды болуы керек. Ал, қабілеттілік – адамның өз бейімділігі негізінде, шығармашылықпен, ізденіспен жұмыс жасау арқылы қалыптасатын қасиет.

Ресейлік психологияда қабілеттер жайлы ілім біркелкі дамыған жоқ. Мысалы: 1930-40 жылдардың арасында тұлғаға деген тұрпайы социалистік көзқарас қалыптасқан кезде қабілет жайлы мәліметтер психологиядан да, педагогикалық практикадан да алынып тасталған. Тек 50–жылдардың ортасынан бастап бұл мәселе бойынша іргелі зерттеулер жүргізілді.

Қабілет ұғымына психологияда түрлі анықтамалар бар. Ең алғаш қабілет мәселесін көтерген С.Л.Рубинштейн іс-әрекеттің қабілетті дамытудағы ролін нақтылап, қабілеттердің іс-әрекет барысында дамитындығы жайлы теорияның негізін салды.

С.Л.Рубинштейн: «Қабілет әрекеттің талаптарын қанағаттандырады және үлкен жетістіктерге жеткізеді. Ол қасиеттердің синтезі» дейді. Бұдан бөлек психологияда:

1. Қабілет – белгілі бір немесе бірнеше істі үздік орындауға мүмкіндік беретін адамның әртүрлі жеке қасиеттері.

2. Қабілет – адамның білім алуға қажетті психологиялық ерекшеліктері.

3. Қабілет – іс-әрекеттің белгілі бір түрін ойдағыдай, нәтижелі орындауда көрінетін адамның жеке қасиеті деген анықтамалар кездеседі.

Қабілет мәселесі көптеген зерттеушілердің назарын аударып келді, әлі де өзектілігін жойған жоқ. Кеңестік психологтардың қабілет жайлы еңбектерін шартты түрде 2 топқа бөлуге болады. Біріншілер қабілет мәселесін құрылымдық тұрғыдан талдаса, екінші топ өкілдері қабілетті теориялық негізде зерттейді. Енді сол еңбектердің кейбіреулеріне тоқтала кетейік.

Б.М.Теплов және оның шәкірттері қабілетті жеке адамның психологиялық ерекшелігі деп қарастырып, оның дамуындағы нышанның роліне ерекше назар аударады. Олар қабілет туа пайда болмайды, туа берілетін тек табиғи алғышарттар, яғни нышандар дейді.

Ал А.Н.Леонтьев басқа авторлардың қабілет ұғымына берген анықтамаларына тоқтай келе, оларды дамытудағы әлеуметтік жағдайлардың шешуші ролі ерекше екеніне назар аударуды ұсынды. Ол барлық психологиялық қасиеттер сияқты, қабілеттер де алдыңғы ұрпақ тәжірибесін меңгеруде қалыптасып, дамып отырады деген идеяны алға тартады.

Әдебиеттер:

1 Қазақстан Республикасының 2015 жылға дейінгі білім беруді дамыту тұжырымдамасы // Қазақстан мұғалімі. 20.01.04, № 6, Б.1-3

2 Назарбаев Н.Ә. Еркін елдің ертеңі – кемел білім мен кенен ғылымда // Егемен Қазақстан. 13 қазан 2004 жыл, №225, Б.1-2

3 Заньков Л.В. Умственное развитие и обучение. – М.: АО «Столетие», 1995. – 205 с.

4.Джадрина М.М. Вопросы повышения качества школьного образования. //Материалы международной научно-практической конференции: «Среднее образование в XXI веке: состояние и перспективы развития».-Астана, 2002.-С.15-19.

4 Жұматаева Е.Ө. Жоғары мектеп дидактикасы дамуының ғылыми-педагогикалық негіздері /п.ғ.д. ғылыми дәрежесін алу үшін дайындалған диссертация.– Алматы, 2003.– 301 б.

5 Қараев Ж.А., Нурахметов Н.Н., Дүйсенбаев Б.М., Жадрина М.Ж., Байжасарова Г.Ж. Дидактические требования к разработке и экспертизе программ, учебников и элементов УМК /сост.– Алматы: Респ. изд. каб., 1998. – 54 с.

6 Джон Локк Толеранттылық туралы хаттар. *кіріспе, синтез және жазбалар Леонидас Монтес, Фернандо Роблес Отеро басылымы.* Мехико қаласы. Мексика. -2009

*М.Б. Юнусов,
Silkway Халықаралық университетінің вице президенті
Шымкент қ.*

БІЛІМ БЕРУ МАЗМҰНЫ АЯСЫНДА СТУДЕНТТЕРДІҢ ӨЗІНДІК ЖҰМЫСТАРЫН АРТТЫРУ

Ғылымның кез келген саласы (математика, физика, химия, тарих және т.б.) білім берудің қалыптасқан айқын жүйесі болып табылады және жүйе ретінде оның, әрине, ішкі құрылымы, құрылысы бар, олар өзара тығыз байланысты әртүрлі элементтердің бірлігінен тұрады. Оқу пәні дидактикалық тұрғыда қайта жасалған ғылым материалы болып табылады. Сондықтан оқу пәнінің құрылымы мүмкіндігінше ғылым құрылымын көрсетуі керек. Әр пәннің құрылымында ұғымдар, гипотезалар, заңдар, ережелер, принциптер және т.б., сондай-ақ арнайы дайындық барысында пайда болатын шеберлік пен дағды көрінеді. Бұл білім мен шеберліктің болашақ маман үшін маңызы зор екені сөзсіз және оның болашақ кәсіби білімі мен практикалық қызметінің сапасын арттыра түседі. Мұның барлығы белгілі бір жағдайда болашақ маман даярлаудың ерекшеліктерін көрсетеді және бұл оқу процесінде жүзеге асады.

Біріншіден, білім көлемі пәннің барлық негізгі ұғымдарын, заңдарын, принциптерін және т.б. көрсетеді, бірақ арнайы пәндерді меңгеру үшін қажетті білім ерекше игерілуі керек.

Екіншіден, студенттің білімі, біліктілігі мен дағдысын қалыптастыру кезеңі мен процесі тиімді әрі қарқынды дамуына мүмкіндік беруі қажет. Студенттің болашақ маман ретіндегі іс-әрекетінің тиімділік тәсілдері практикалық шығармашылықтың дамуына жағдай жасайды.

Үшіншіден, маманның практикалық қызметі күнделікті нақты міндеттерді шешу процесі ретінде қарастырылуы керек.

Л.Рубинштейн: «есепті шешудің жалпы үлгісі есеп шарттарын оны орындау талаптарымен сәйкес келтіру арқылы шешуде ... ал есеп шарттары мен талаптары талдау мен синтез арқылы жүзеге асырылады...», – дейді [1]. Олай болса, кез-келген практикалық есепті шешу анализ бен синтез шеберлігін болжайды, сол негізде нәтижені жобалауға мүмкіндік береді, бірақ барлық теориялық шешімнің «өзіне қажетті жинақтауды қалыптастырудағы алғы шарты болады... Жинақтау – негізгіні бөліп көрсететін анализ және синтез қорытындысы...».

Жинақтай білу, талдау жағдайынан негізгіні бөліп көрсету тәжірибеге және сол тәжірибені қолданудағы білімге негізделеді. Жобаланған қорытынды негізінде жобаланған нәтижеге жеткізетін жүріс жоспарланады. Бұл жерде жалпы, кәсіби және арнайы білімді, білікті және дағдыны шығармашылықпен жүзеге асыру керек. Соған орай, арнайы дайындық деңгейі интеллектуалдық біліктіліктің дамуын қамтамасыз етуі керек. Білімді практика жүзінде қолданудың жалпы дағдысы болып табылатын интеллектуальды шеберлік арнайы дағдының қалыптасу процесіне және оқу үрдісіндегі студенттердің өзіндік жұмыстарын тиімді ұйымдастыра білуіне де байланысты.

Интеллектуалдық дағдының бастауыш деңгейі шығармашылық қабілетпен тығыз байланысты. Физика-математика циклындағы пәндер шығармашылық қабілетті дамытудың бай мүмкіндіктерін береді. П.Л.Капица былай деп жазады: "Жаратылыстануда жастардың жалпы ғылыми шығармашылығын тәрбиелеу үшін ең қажетті пәндер математика, физика болып табылады" [2]. Оқу барысында студенттердің өзіндік оқу әрекеті негізінде пайда болған интеллектуальды шеберлік болашақ маманның шығармашылық мүмкіндігін арттыруға көмектеседі.

Оқып-үйрену нәтижесінде қалыптасқан білім, білік және дағды сапасының негізгі критерийлеріне қарап қолданылған әдіс пен тәсілдің тиімділігі туралы айтуға болады. Дидактикада бұл мақсатта білімнің, біліктің дағдының көлемі, жүйелілігі, ұғынылуы, беріктігі, қолданысы пайдаланылады.

Көлем (мөлшер) студент меңгерген білімнің сапалық сипаттамасынан тұрады да, оған факт, ұғым, заң, ереже, т.б. кіреді. Білім көлеміне сонымен бірге бағдарламада берілген барлық тәжірибелік және эксперименталдық фактілер, принциптер, әдістер жатады. Білім көлемінің жеткіліктілігі сапалы оқудың негізі болып табылады. Студент білімінің, оның ойлау қабілетін дамытудағы ролі зор. Ойлау қабілеті шығармашылық процесс, бірақ ... іздеу бос жерде болуы мүмкін емес" [3].

Жүйелілік ғылыми теория құрылымындағы білім орнын анықтауды ескереді. Мұнда білім өзінің тұрақты қызметін атқарады. Білімді меңгеруді ұғымдар арасындағы байланыс жүйесінсіз елестетуге болмайды, "тек байланыс (заттар қатынасы) әр танымның нақты мазмұнын, соның ішінде оқу барысында жүзеге асырылатын таным мазмұнын көрсетеді" [4].

Егер өзіндік жұмыстарында студент материалды жүйелі түрде қабылдайтындай етіп ұйымдастырса, оқылатын пәннің мазмұны кездейсоқтыққа әкелмейді. Мұндай жүйенің әр элементі, оның әр тәуелділігі өзінің қайталанбас ролін көрсетеді.

Өзіндік оқу іс-әрекеті студенттен елеулі білім жүйесін тұрақты бекіту мен оны қолдана білуді қажет етеді. Әр оқу пәні базалық, тіректі болып табылатын білім жиынтығынан тұрады. Бұлар пәннің негізін құрайды және студент есінде берік сақталуы керек. "Бізге жаттаудың керегі жоқ, бірақ бізге әр студенттің зердесін негізгі фактілер арқылы жетілдіру керек" [5]. Тіпті ең қарапайым есепті шығарудың өзі студент зердесінде кейбір білім жиынтығының болуын қажет етеді, бірақ қандай да бір болмасын ережені, заңды, т.б. тікелей пайдалану қажет болған қарапайым жағдайлардың өзінде анықтағыштарды қолдануға болады. Осыдан кейде негізгі білімді алдын-ала есте сақтаудың қажеті жоқ деген жалған пікір пайда болады. Бірақ мұндай жағдайларда оқушы формуланы түсінбей қолдануы мүмкін, ал сыртқы ұқсастығы жағынан ол есепте берілген шамамен байланысты. Зерттеу, есептерді шығару барысында базалық заңдарды, теңдеулерді, т.б. білмеу шығармашылық ойлау қабілетін дамыту үшін едәуір кедергі болып табылады.

Білімді ұғыну студенттің оқылған материалды түсініп қабылдауын қажет етеді. Ол оның тақырыпты терең түсінуін, материалды дұрыс жеткізе білуін, әртүрлі жағдайларда оны тани білуін, негізгі мен екінші дәрежедегіні айыра білуін, өз білімін құбылыстарды түсіндіру үшін немесе есеп шығаруда пайдалануды негіздеуін қажет етеді.

Түсінуді қалыптастыруды ең қарапайым есептерден бастау өте маңызды.

Тәжірибе көрсеткендей, түсініктілік бұл жерде үстірт, студент білімді интуитивті немесе сыртқы ұқсастығына қарай қабылдайды, өз ісіне нақты түсінік бере алмайды. Тапсырмаларды білім алушылардың дайындық деңгейін ескеріп беру керек. Бұл туралы Н.К.Крупская былай деп жазады: «Ең күштілерге оларды алға алып кете қоймайтын, тек олардың білімдерін тереңдететін, білім сапасын жақсартатын тапсырма беру керек» [6].

Білім беру мазмұны аясында студенттерінің өзіндік оқу жұмыстарын белсендіру проблемалары М.Г. Горюновтың осы мәселеге арналған зерттеулерінде жан-жақты талданып келтірілген [7].

Студенттің өзіндік жұмыстарын оңтайлы ұйымдастыруы білімді танымдық және практикалық шығармашылықта қолдану шеберлігін көрсетеді. Ол студенттің өз білімін тек таныс жағдайда ғана емес, таныс емес жағдайларда да немесе есеп шартын аздап өзгерткен жағдайда қажет етілетін іс-әрекет ретінде көрінеді. Физика-математика пәндері бойынша білім қолданысы теориялық білімді әртүрлі қиындықтағы оқу есептерін шығару барысында қолдана білуінде көрініп, нақты құбылыс пен процестердің, тәжірибе мен бақылаудың қорытындыларын түсіндіруге мүмкіндік береді.

Бұл "көрсеткіштерді меңгеру деңгейіне қарай айыруға болады". Әр деңгейде қаралатын сапаға пән ерекшелігіне, оның мамандықпен қатысына басқа да талап жүйелері қолданылады.

Біздің жүйелі жүргізген зерттеулеріміз бастауыш мектеп дидактикасында меңгерудің төрт деңгейін анықтауға мүмкіндік береді, олар студенттердің өз бетімен білім алуын жаңғырта отырып, шығармашылықпен қолдана білуін талап етеді.

Меңгерудің бірінші деңгейі. Студент меңгеру объектісін танып, айырып қана қояды, олар туралы түсінік алады. Бұл деңгейдегі білім оны берудің материалдық түрінде көрінеді (тақтаға формулалар жиынтығы жазылады, бір түрлі ұғымдар ішінен қажетті дұрыс анықтама алынады және т.б.). Білімді меңгерудің мұндай деңгейі болашақ маман үшін қанағаттанарлық бола алмайды.

Меңгерудің екінші деңгейі – бұл білімнің зердеде жете түсінілген және қабылданған түрі. Мұндағы өзіндік жұмыс білімді жаңғырта білуде меңгерілген ақпаратты қарапайым есеп шығару барысында қолдана білуде көрінеді. Маманның дайындық деңгейінің мұндай деңгейі төменгі деңгей деп есептеледі.

Бұл деңгейде білім көлемі төмендегідей шеберліктерді талап етеді:

- ұғымға, көлемге, заңға, теоремаға, ережеге анықтама беру;
- қарапайым құралдар мен қондырғылар тетігін, құбылыстарды, тәжірибені, суреттеуді, жаңғырту әрекеттілігі.

Білім есептің жауабын табу тәсілдерін реконструкциясыз меңгеру арқылы қолданғанда көрінеді.

Білімді түсіну (ұғыну) интерпретация жасай білуде көрінеді. Бұл деңгейдегі білім жүйелілігі олардың бытыраңқылығына, бір параграф шеңберінде қолданылуына байланысты қалыптаспайды.

Меңгерудің үшінші деңгейі – ұғымдарды, ұсыныстарды, қасиеттерді жинақтауды, білімді практикалық жағынан қолдана білуді қажет етеді.

Бұл деңгейдегі білім көлемі теорияның негізгі қағидаларымен, оны қолдана білу деңгейінің көлемімен анықталады.

Білім жүйелілігі бір тақырып шеңберіндегі локальды білім жүйесін бөліп көрсете білу мүмкіндігімен ерекшеленеді.

Білімді ұғыну алынған білімдер арасындағы байланысты түсіну, негізгі гипотезаларды, заңдарды, эксперимент тәжірибелерін түсіндіру мен негіздеу сияқты басты белгілермен көрінеді.

Іс-әрекет ету есепті жаңа субъективті жағдайға сай, ақпарат алу шеберлігі арқылы көрінеді. Бұл міндетті орындау үшін білім мен тәсілдерді пәнаралық және пәнішілік жағдайларға көшіру жүзеге асырылады.

Білімді меңгерудің бұл деңгейі білім мазмұнын толық меңгеру мен оның қолданылуының варианттылығын көрсетеді. Арнайы дайындықтың бұл деңгейін орта деңгей деп есептеуге болады.

Меңгерудің төртінші деңгейі – еркін байыптау және дерексіз ғылыми символика деңгейі. Бұл жаңа жағдайларды нысана етуге және жаңа, принциптік тұрғыдан өзгеріс– әрекет, бағдар жасауға мүмкіндік береді.

Бұл деңгейдегі білім дәрежесіне таным әдістері де енгізіледі. Білім жүйелілігі барлық бөлім бойынша білім жүйесін бөліп көрсетумен, оны салыстырумен сипатталады.

Білімді ұғыну заңдарды, теорияны негіздей білу, олардан қорытынды жасау, құбылыстар мен заңдарды, теорияны қатыстыра отырып түсіндіру, білімді қолданудың дұрыстығын негіздеу, сөйтіп, шығармашылық есептерді шешумен толықтырылады.

Білім сапасы бағдарламалық білім мен дағдының кең көлемділігімен сипатталады. Арнайы дайындықтың бұл деңгейін Бастауыш деңгей деп есептеуге болады.

Болашақ маманды арнайы дайындау мазмұнына енетін білім, білік және дағды таным шығармашылығы негізінде Бастауыш оқу орнындағы сабақтың барлық түрлерінде қалыптасады. Оқу процесінің әр түрінің өзіндік ерекшелігі бар. Барлық жағдайлар үшін ортақ қасиеттер ретінде студенттің шығармашылық дербестігін дамытатын, білім, білік және дағдысын қалыптастыратын құралдар мен әдістерді қолдану талап етілетіндігін атап айтуға болады.

Студенттердің өзіндік жұмыстарын ұйымдастыра білуі, танымдық дербестігі зерттеушілер тұлғаға тән қасиет деп түсіндіреді. Сондықтан студенттердің өзіндік оқу іс-әрекеті концепциясын қалыптастырудың негізі тұлға ұғымының құрылымы мен құрамы болып табылады.

Тұлға проблемасы өткен ғасырдың 70-ші жылдарынан бастап ғалымдардың назарын аударып бастады. Оны зерттеу әртүрлі жолдармен жүргізілді. Бір топ ғалымдар зерттеуді өздерінің әр түрлі теориялық білімдері негізінде жүргізгендіктен, тұлға және оның құрылымы ұғымының анықтамасы да әр түрлі беріле бастады, бұл өз кезегінде тұлғаны дамыту туралы анықтамалардың көбейе түсуіне әкелді. Ал екінші бір топ ғалымдардың зерттеулері үйлесімді дамыған тұлға қалыптастыру шарттарын іздеуге бағытталды.

А.Н.Леонтьевтің еңбектерінде [8] тұлға дамуының жаңа негіздері қалыптастырылды. Мұнда тұлға әлемге деген қоғамдық көзқарастардың табиғи жиынтығы ретінде қарастырылады және мұндағы қатынастар көп салалы қызметтің жиынтығы түрінде жүзеге асырылады. Бірақ тұлға ұғымына деген бұл жаңа көзқарас толық бола алмайды, себебі мұнда қоғамның жеке тұлғаға тәуелділігі, тұлғаның әлеуметтік құбылыстарға әсері ашылмаған.

Бұл жағдай тұлғаны зерттеудегі жаңа бағыт болып табылатын А. В. Петровскийдің жетекшілігімен жүргізілген ғалымдар зерттеулерінде ескерілді. Олардың ойынша, тұлға ұғымы төмендегідей үш ерекшелікті ескергенде ғана түсінікті болуы мүмкін: интратұлғалық, интертұлғалық және метатұлғалық.

Интратұлғалық әдісте тұлға жеке тұлғаға тән, одан бөлінбейтін қасиет ретінде қарастырылады, дербестік тұлғаның болмысына тікелей қатысты деп есептеледі. Интертұлғалық әдіс дербестікті тұлғаның болмысынан бөліп, оны тұлға аралық байланыс кеңістігінде қарастырады. Метатұлғалық әдіс тұлғаны тек дербестік объектісі шеңберінен шығарып қана қоймайды, сонымен бірге тұлғаны басқа тұлғамен байланыста қарайды, сөйтіп оны басқа тұлғалардың болмыстық кеңістігіне енгізеді. Тұлға субъектісінің басқа тұлғаға әсері, сонымен бірге, субъектінің өзіне деген үлесі болып табылады. Бұдан тұлға қалыптасуының маңызды шарттарының бірі тұлғаны басқа тұлғалармен әр түрлі байланыста қарау болып табылатынын көруге болады, себебі тек тұлға аралық байланыстар арқылы ғана адамның өзіне "басқа адам" ретінде қарауы қалыптасады, бұл өз кезегінде тұлғаның өзіне басқаларға және басқа да әр түрлі құбылыстарға деген көзқарасын өз бетімен реттеуге мүмкіндік береді.

Әдебиеттер:

1. Рубинштейн С.Л. О мышлении и путях его развития. –М.: АПН РСФСР, 1958. –247с
2. Капица П.Л. Эксперимент. Теория. Практика. –2-е изд. испр. и. доп. –М.: Наука, 1977. –351с.
3. Сохор А.М. Логическая структура учебного материала.–М.: Педагогика, 1974. –192с. 25с.
4. Арстанов М.Ж., Пидкасистый П.И., Хайдаров Ж.С. Проблемно-модельное обучение. – Алма-Ата: Мектеп, 1980. -207с
5. Пидкасистый П.И. Проблемное обучение: понятие и содержание . Аспекты логико-гносеологический и психолого-дидактический. – Вестник высшей школы, 1977, № 12, с.33-40. 38с.
6. Крупская Н.К. –Методика задавания уроков на дом.– Пед. соч., т.3, с.561-580.
7. Гарунов М.К. Исследования по проблеме активизации самостоятельной работы студентов в вузах страны.–М.: НИИВШ, 1976. – 65 с.
8. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. – М.: Политиздат, 1975. – 304 с.

2-СЕКЦИЯ

ЖАСТАРДЫҢ РУХАНИ-АДАМГЕРШІЛІК ТӘРБИЕСІ: ҚҰНДЫЛЫҚТАР МЕН БАҒДАРЛАР

ДУХОВНО-ПРАВСТВЕННОЕ ВОСПИТАНИЕ МОЛОДЕЖИ: ЦЕННОСТИ И ОРИЕНТИРЫ

SPIRITUAL AND MORAL EDUCATION OF YOUTH: VALUES AND GUIDELINES

*Е.В. Карпова, А.В. Невзорова,
Ярославский государственный педагогический университет
им. К.Д. Ушинского, г. Ярославль, Россия*

ОРИЕНТИРЫ ПРАВСТВЕННОГО ВОСПИТАНИЯ МОЛОДЕЖИ В РОССИИ И ЗА РУБЕЖОМ

В мировой практике нравственное развитие и формирование личности происходит главным образом под влиянием наиболее важных социальных институтов: семьи, церкви, школы [1]. В результате исторической практики первые два звена в российском обществе, да и во многих зарубежных странах, за редким исключением, оказались значительно ослаблены. Наиболее массовым институтом воспитания, охватывающим всех детей и подростков практически во всех странах мира, остается школа. Именно благодаря массовости и всеобщности возрастает ее значимость как инструмента влияния на общественное сознание, трансляции базовых национальных ценностей и формирования граждан своей страны.

Современные национальные образовательные системы во всем мире сходятся в необходимости решать задачи воспитания молодежи, признавая воспитательную функцию школы первостепенной в сложившихся социокультурных условиях. Изначально школа была не только средоточием знания, но и социальным институтом, гарантом стабильности развития общества, выполняющим функцию преемственности поколений, воспроизводства социальных норм, устоев, уклада жизни. России исторически присуще светское воспитание, осуществляющееся через школу. Учебные заведения в России, большинстве стран Запада, Индии, Китае, Японии отделены от церкви и религии. В этих государствах признается свобода вероисповедания и религиозного образования. Некоторые негосударственные школы учреждаются религиозными конфессиями. Светскость в школах Запада не предполагает запрета на религиозное образование. В США уроки религии могут проходить как в школе, так и за ее пределами. В Англии и Германии богословие носит элективный характер. В странах Востока имеют место другие тенденции во взаимоотношениях школы и религии. В большинстве государств исламского мира школа наряду с формированием научного мировоззрения несет в массы и религиозные взгляды, а мусульманское образование является обязательным. Перечислим некоторые ориентиры нравственного воспитания молодежи наиболее передовых стран в области школьного массового образования.

В США школьное воспитание осуществляется с позиции двух подходов: патернализма, воспитания в условиях требовательности, строгости и предоставления свободы. Большое значение в американских реалиях воспитания имеет так называемое коммуникативное воспитание, направленное на достижение двух главных целей: формирование познавательного (когнитивного) и эмоционального (аффективного) общения наставника и воспитанников. Нравственное воспитание направлено, прежде всего, на освоение искусства жить в гармонии с окружающими, а в случае неизбежных разногласий с достоинством выходить из конфликта без ущерба для себя и окружающих.

Педагоги Западной Европы придерживаются необходимости определенных регламентаций, поощрений и наказаний, но вместе с тем, возражают против жестких форм педагогического воздействия. В учебных заведениях Западной Европы традиционно сильны традиции гуманного воспитания. Достижение высоких целей воспитания, однако, далеко от осуществления. Британский ученый Дж. Холден отмечает наличие в школах немалого количества педагогов, формально относящихся к своим обязанностям наставника.

В педагогике Японии воспитанность – понятие многозначное, оно включает уважение к человеку и природе, эмпатию, поиск истины, способность ощущать прекрасное, самоконтроль, содействие общественному благу. Главным условием нравственного развития и формирования личности считается самовоспитание, для чего детей приучают к волевой концентрации. Особенность школы Японии – групповое воспитание, направленное на формирование ответственности, товарищества: реализуется идея общинного нравственного воспитания.

Успех нравственного воспитания в школе обусловлен целым рядом факторов, например, особенностями ценностных ориентиров родителей и семейного воспитания, единством установок школы и семьи, воспитательной системой школы, спецификой межличностных отношений в детском коллективе, а также, несомненно, влиянием личности педагога. Для учителя школы по любому школьному предмету основным источником нравственного развития и формирования личности является урок. Урок в течение всей школьной жизни человека выступает в качестве единой, нравственно развивающей и формирующей доминанты. Нравственная обстановка на уроке – это сильнейшая формирующая среда, которая должна рассматриваться как важнейший инструмент, педагогическое средство учителя в достижении целей нравственного развития и формирования личности [2]. Согласно широко известному исследованию Д. Хэтти, наиболее существенными аспектами влияния педагога являются ожидания учителя, его представление о преподавании, учении, успехах в учебе и учениках, открытость учителя, психологический климат в классе, ясные и четкие формулировки критериев успеха и оценки достижений, поощрение усилий школьников, вовлечение в учебную деятельность всех учащихся [5]. Сама личность педагога выступает для учеников в качестве эталона нравственной воспитанности и образца нравственного поведения. Необходимо обозначить и конкретные критерии нравственной культуры личности [2], которые можно сгруппировать следующим образом:

- принятие норм морали, ориентация на нравственное поведение, способность к нравственному выбору (личность, свободная в выборе нравственных убеждений, на направленных против общества; свободная в мировоззрении; приверженная демократическим ценностям; законопослушная; терпимая к нравам и обычаям других людей);

- направленность на благополучие себя и окружающих (личность, способная сочетать личные интересы с благополучием окружающих; доброжелательная, способная сопереживать; внимательная к окружающим, к нуждающимся в помощи и поддержке; обладающая чувством справедливости, умеющая слушать и слышать других; способная радоваться успехам других людей, быть благодарной, обязательной);

- направленность на саморазвитие (личность, стремящаяся к нравственному, эстетическому, общеобразовательному самосовершенствованию; культурная, осознающая себя частью культуры общества, испытывающая потребность в сохранении и приумножении культуры; испытывающая любовь и уважение, чувство признательности родным, матери, Родине);

- нравственная зрелость (личность, способная к нравственному самоанализу, духовно богатая, интеллектуально развитая; предприимчивая, инициативная, самостоятельная, ответственная, неравнодушная; характеризующаяся гражданственностью, целеустремленностью, настойчивостью в поиске, достижении целей).

Сейчас мы переживаем период стремительных изменений. Много появляется суждений о необходимости инноваций, непригодности старого опыта в новых условиях. Не можем не согласиться с тем, что современной школе необходимо меняться, готовить детей к освоению навыков 21 века, осваивать новые технологии и учитывать специфику современных социокультурных условий. Но отказаться от духовного наследия народа совершенно невозможно, напротив, именно оно дает возможность сохранить национальную идентичность, остаться самими собой, иметь твердую основу для понимания целей и ориентиров национального и общественного развития. В «Концепции духовно-нравственного развития и воспитания гражданина России» современный период характеризуется как этап, на котором необходимо учитывать преемственность современного национального воспитательного идеала по отношению к национальным воспитательным идеалам прошлых эпох, духовно-нравственные ценности, внешние и внутренние вызовы, стоящие перед нашей страной. Раскрывая систему духовно-нравственных ценностей, обратимся к еще одному документу – фундаментальному ядру содержания общего образования, где сформулированы базовые национальные ценности, систематизированные в группы по источникам нравственности и человечности, областям общественных отношений, деятельности, сознания, опора на которые позволяет человеку противостоять разрушительным влияниям, продуктивно развивать свое сознание, жизнь, систему общественных отношений [3]. Система традиционных источ-

ников нравственности представлена развернутыми характеристиками, в обобщенном виде концентрирующимися вокруг следующих понятий: патриотизм, социальная солидарность, гражданственность, семья, труд и творчество, наука, традиционные российские религии, искусство и литература, природа, человечество. В русле этих идей в Федеральных образовательных стандартах сформулирован «портрет выпускника»: любящий свой народ, свой край и свою Родину; уважающий и принимающий ценности семьи и общества; любознательный, активно и заинтересованно познающий мир; владеющий основами умения учиться, способный к организации собственной деятельности; готовый самостоятельно действовать и отвечать за свои поступки перед семьей и обществом доброжелательный, умеющий слушать и слышать собеседника, обосновывать свою позицию, высказывать свое мнение; выполняющий правила здорового и безопасного для себя и окружающих образа жизни [4]. С нашей точки зрения, эти формулировки должны восприниматься учителями как целевые установки воспитания, несущие глубокий смысл и выступающие в качестве главного ориентира всей воспитательной работы, составляя основы содержания воспитания.

Образование объединяет реализацию целей личности, общества и государства. Оно нацелено в будущее, это опережающее отражение действительности. Важно, чтобы будущая действительность сохранила черты национального воспитательного идеала. Школа своей систематической работой в формировании личности, души и интеллекта ребенка способна выработать иммунитет к безнравственным явлениям, дать направление самостоятельному развитию личности и идеалам человечности.

Литература:

1. Джурицкий А.Н. Сравнительная педагогика. – М.: Юрайт, 2014. – 440 с.
2. Ежеленко В.Б. Новая педагогика массовой школы. – СПб.: Изд-во РГПУ им. А.И. Герцена, 2005. – 466 с.
3. Фундаментальное ядро содержания общего образования / Рос. акад. наук, Рос. акад. образования; под ред. В. В. Козлова, А. М. Кондакова. 4-е изд., дораб. М.: Просвещение, 2011. 79 с.
4. Федеральные государственные образовательные стандарты URL:<https://fgos.ru/> (дата обращения 01.03.21)
5. Хэтти Джон А.С. Видимое обучение: синтез результатов более 50 000 исследований с охватом более 86 миллионов школьников/ Джон А.С. Хэтти ; под ред. В.К. Загвоздкина, Е.А. Хамраевой. – М.: Издательство «Национальное образование», 2017. – 496 с.

*Л. Ангелова, Б. Ангелов,
Софийский университет «Св. Климент Охридский»,
Факультет науки, образования и искусства*

ОТНОШЕНИЯ МЕЖДУ СМИ И ИСКУССТВОМ В УСЛОВИЯХ ПАНДЕМИИ COVID-19

Применение системного подхода к проблемам восприятия искусства и конкретизации его образовательных функций является необходимостью общественного развития. Вот почему возрастает важность диалектики психологических, социологических и социально-психологических механизмов. Искусство – это социальный процесс, потому что это процесс общения между людьми, но это общение происходит в рамках групповых и межгрупповых отношений. Таким образом, межличностные отношения опосредуют общение с искусством и в то же время находятся под влиянием искусства. Эта диалектика показывает, что ни один аспект феномена искусства не может быть изучен без учета комплекса отдельных наук, без исчезновения понятия целостности искусства (Ангелова, 2009). Поэтому конкретная работа учителя дошкольных учреждений и учителей начальных классов, связанная с художественным восприятием, должна включать следующие основные моменты:

- Работайте в направлении субъективного отношения ребенка к восприятию цветов.
- Работа в связи с субъективным отношением ребенка к разным формам.
- Работа, связанная с художественным восприятием детей на основе специфического сенсорного развития через музыкальный материал.
- Работа, требующая от них сравнения определенных эмоциональных процессов с самими собой посредством рисования.
- Работа, в которой проводится параллель между выраженными и определяемыми словами эмоциональными состояниями, с одной стороны, с цветами цветового спектра и контурными изображениями разной формы, с другой стороны.
- Работа, в которой ищется связь между определенными контурными изображениями, звуковым составом слов, используемых детьми, и их смысловой стороной.

- Произведение, в котором определенный чувственный образ напрямую связан с определенным художественным образом через художественное восприятие дошкольников.
- Работа, в которой дети пытаются уникальным образом оценить отдельные произведения искусства в области литературы, живописи, скульптуры, музыки.
 - Работа, основанная на синтезе живописи и музыки: живопись, лидирует; музыка ведущая.
 - Работа, основанная на синтезе художественной литературы, музыки, живописи.
 - Произведения, в которых своеобразная стилистическая характеристика отдельных авторов – писателей, художников, композиторов.
 - Работа, в которой восприятие определенных произведений искусства направлено на максимальное увеличение возможности более интимного, индивидуализированного контакта детей с произведением искусства с учетом особенностей прокоммуникативной, коммуникативной и посткоммуникативной фаз общения с искусством.

Здесь необходимо отметить, что в процесс реализации предлагаемых педагогических нововведений в восприятии искусства развитие детской художественной деятельности – рисование, лепка, аппликация – включается достаточно прямо и прямо; инсценировка – театральные игры; хореография – танец, пластика, балет; литературная деятельность – словесное и речевое творчество, поэзия; музыка – песни, музыкальные композиции. Отметив, что анализируемые процессы опосредованы двумя основными и интегративными факторами – социальным и эстетическим опытом детей, необходимо с методологической точки зрения принять так называемые общие исходные условия и возможные ожидаемые результаты, связанные с информацией, как действие. Таким образом, растущие тенденции в изменяющемся коммуникационном пространстве взаимосвязаны в процессах современной трансформации. В теоретической основе исследования преобладают аспекты социальной интеграции и социальной дифференциации, социокультурной универсализации и культурной специализации. Диалектика этих процессов также доказывает правомерность нашего подхода к изучению воздействия искусства, уделяя серьезное внимание динамике его социального существования и роли СМИ. Серьезный анализ коммуникации со СМИ предполагает учет своеобразной новой культуры, рожденной техническими новинками. Формирование этой новой культуры связано с влиянием технологических, демографических и, конечно, экономических сил. Сейчас наблюдается невероятный бум цифровых продуктов и услуг для детей, распространяемых через глобальную сеть. Современный ребенок имеет доступ к ряду систем электронного обучения, адаптированных к его возрасту и психологическим характеристикам. В этом новом контексте средства массовой информации больше не выступают против традиционной формы существования искусства, а превращают ее в особое условие функционирования средств массовой информации. В связи с этим Д. Пейчева (Пейчева, 2011) по-новому представляет известные теории медиа. Сделан вывод, что современные медиа, подключенные к Интернету, функционируют в принципиально новом типе временных и пространственных измерений, характеризующемся мгновенным близким действием, интерактивностью и сложностью. Эти новые медиа, представляющие собой смесь письменных, аудиовизуальных и виртуальных продуктов, функционирующие как единое целое, вызывают революционные изменения в культурной системе.

Это посредничество особенно актуально для современного общества – общества 21 века, в котором появление новых медий и субъектов, определяемых медиа, является обычным явлением с усложняющимися и в то же время облегчающими последствиями. Анализ исследований взаимоотношений «медиа – дети» за последние 30 лет показывает устойчивую тенденцию к организации конкретных эмпирических исследовательских проектов в устойчивой научной парадигме, связанной с медиаграмотностью, медиакомпетентностью и медиаобразованием. Цифровая грамотность – это сочетание навыков, необходимых для полноценного участия в информационном обществе. Он включает в себя знания, навыки и поведение, связанные с эффективным использованием таких устройств, как смартфоны, планшеты, ноутбуки и компьютеры, для общения, выражения мнений и совместной работы. По мере развития цифровой революции технологии становятся все более доступными, компактными и простыми в использовании для самых маленьких. Широкое использование устройств с сенсорными экранами и без аппаратных клавиатур привело к переплетению цифрового и детского миров и началу нового детства. В контексте этого нового детства возникла пандемия COVID-19. К сожалению, уже больше года дети и студенты учатся дома в электронной среде. Окружающая среда, которая когда-то была отвергнута, теперь становится желанной из-за пандемии – в свободное время дети предпочитают играть с друзьями и смотреть телевизор. Слишком далеко от их занятий было чтение книг и занятия спортом. Верно, что большинство детей знакомятся с миром телевидением задолго до школьного возраста. В год ребенок проводит в школе в среднем около 900 часов и около 1023 часа перед телевизором. Телевидение тоже

может показаться хорошей вещью: ребенку помогают образовательные программы; выучить алфавит по телевизору; познакомиться с диким миром природы. Несомненно, телевидение может быть хорошим учителем и ведущим, если его смотрят и родители, и дети, особенно сейчас, в контексте пандемии COVID-19. Но, несмотря на свои преимущества, телевидение может иметь катастрофические последствия:

1. Современные исследования показывают, что те дети, которые обычно проводят более 10 часов в неделю перед телевизором, склонны к полноте и более агрессивны;

2. Дети, которые смотрят боевые сцены (например, похищения или убийства), склонны полагать, что мир страшен и с ними случится что-то плохое;

3. Исследования также показывают, что телевидение может усиливать расовую дискриминацию.

Дети до двух лет не должны смотреть телевизор, а дети старшего возраста должны проводить перед телевизором не более 2 часов в день, согласно рекомендациям Американской академии педиатрии (AAP). Они также рекомендуют родителям смотреть телепрограммы своего ребенка и устанавливать определенные ограничения, чтобы ребенок не проводил все свое свободное время перед телевизором, вместо того, чтобы заниматься другими видами деятельности, такими как игры с друзьями, упражнения и чтение книг. . И здесь нельзя не упомянуть Марка Пренски. Его миссия – сделать учащихся истинным центром образования. В своей лекции «Образование, чтобы сделать их мир лучше. Раскрытие возможностей детей в XXI веке» на конференции «Образование для профессий будущего» (12 апреля 2017 г., София) он изложил свои идеи о том, как современные студенты должны идти в будущее с развитым потенциалом и опытом, а не со знаниями из вчерашнего мира. Для него эти игры не обязательно означают, что детей учат насилию. Все зависит от характера игр. Он привел примеры детей, у которых уже есть научные достижения, которые создают мобильные приложения и имеют идеи, как бороться с социальными проблемами, такими как издевательства в школе и насилие в семье. Но как сохранить и развить свое вдохновение? Многие из этих игр не являются частью официальной педагогической культуры. Дети изучают их в неформальной среде – они часто лучше подготовлены, чем учителя. По его словам, современный мир делает детей «уполномоченными» намного быстрее – они рано учатся использовать различные типы технологий, развивают практические навыки, у них появляется желание улучшить мир вокруг них, ставить под сомнение правила вокруг них. Словом, М. Пренски считает, что мы должны догонять их, а не нас (Prensky, 2011).

Учителя и родители являются частью культуры, для которой компьютеры больше не являются чем-то новым, хотя они являются неотъемлемой частью их мышления – идеи первых семи лет. Для них компьютерные игры – это несерьезное занятие – это серьезно, если компьютеры используются, например, для написания домашних заданий, и это соответствует ситуации, в которой мы все оказались – пандемии COVID-19. Исследование, проведенное в Германии (Baier, 2016) для детей от 6 до 13 лет, показывает, что компьютерные игры становятся наиболее интересными. Цель состоит в том, чтобы раскрыть применительно к новым медиа те концепции, которые относятся к «критическому медиапотреблению», с одной стороны, или критической «медиа-компетентности», с другой. Компенсационные концепции в практической медиапедагогике преследуют интерес к передаче знаний и навыков таким образом, чтобы учащиеся находили «связь» с (технологическими) разработками, чтобы компенсировать или предотвратить возможные недостатки. Для Т. Байера медиаобразование – это теоретический и практический дискурс о медиа-культуре. Это открытая перспектива для критического анализа социальных отношений. Воспринимаемые детьми образы могут травмировать их и заставить чувствовать себя уязвимыми. Исследования показывают, что дети в возрасте от 2 до 7 лет приходят в ужас от фантастических, устрашающих вещей, таких как странные монстры. Просто сказать детям, что эти образы ненастоящие, им не поможет, потому что дети не могут отличить фантазию от реальности. Дети в возрасте от 8 до 12 лет ужасаются угрозе насилия, стихийных бедствий и пыток других детей, независимо от того, появляются ли эти изображения в кино, в новостях или в развлекательных шоу, основанных на реальности. Здесь искусство выступает в роли своеобразного посредника или посредника между ним и СМИ в новых условиях пандемии, т.е. его роль чрезвычайно возрастает. Таким образом, на первый план выходят проблемы, связанные с социально-психологическими, психолингвистическими, социолингвистическими, социологическими и педагогическими аспектами связей и отношений, которые возникли во время взаимодействия детей с искусством, но уже в условиях COVID-19. Они в первую очередь отражают степень удовлетворения потребностей и интересов детей от художественной информации, воспринимаемой из разных источников. В частности, эти связи и отношения отражают роль искусства в социализации и подготовке к включению детей в различные сферы общественной жизни в новой социальной ситуации. Кроме того, на уровне общества необходимо изучить и изучить

роль художественной информации и художественного общения с точки зрения социальной активности детей, но в контексте пандемии COVID-19.

Таким образом, наряду с практической направленностью мы ставим некоторые теоретические задачи, связанные с выяснением некоторых типов взаимодействий детей разных возрастных групп (3-7 лет, 7-11 лет и отчасти 11-14 лет), связанных с художественной информацией. (Ангелова, 2016) В этой связи представляет интерес вопрос о функциях, которые, например, даже отдельные медиа выполняют по отношению к искусству и детям, в отличие от нас, взрослых (Ангелов, 2016). Анализируя жизненный путь ребенка в своей семье и среди более крупных социальных групп, к которым он должен принадлежать и играть соответствующие социальные роли, становится ясно, что этот процесс изучения правил и норм включает в себя различные системы культуры – язык, мораль, знания, философия, религия, обычаи и т. д. Поэтому содержание обучения преподается не только в контексте индивидуальных задач, но и путем создания проблемных ситуаций, которые дают учителю еще одну возможность выстроить конкретную модель обучения. процесс с различными вариантами в зависимости от применяемых методов и подходов. Специфика теории и методики обучения искусству определяется реализацией содержания образования по трем условно выделенным с социально-психологической точки зрения направлениям – активность, общение, самосознание. Их объединяет процесс расширения социальных связей детей с миром. Методологии превращают эти связи в инновационные механизмы, которые реализуются через содержание обучения, такое как знания, навыки и отношения. Их единство предполагает формирование соответствующей компетенции – деятельностной, коммуникативной и социальной, в рамках образовательного содержания отдельных искусств. Деятельностная компетенция напрямую влияет на реализацию конкретных целей и задач, связанных с творческой деятельностью детей – средств, подходов, методов, требований и форм, в определенной ситуации или за пределами непосредственной информации. Коммуникативная компетенция относится к области общения в контексте отдельных видов искусства или в развитии художественного восприятия детей. Социальная компетентность касается определения степени художественной обусловленности в произведениях индивидуального искусства и детских работ – активное восприятие, мышление, интеллектуальное усилие или роль отношения между изображением объекта в произведении и изображением этого объекта. в реальности.

В процессе социализации, усвоения культуры ребенок относится не только к той или иной социальной роли, но и к особому виду абстрактно-персонифицированных идей, созвучных его личным ориентациям. В связи с этим мы провели исследование посредством опросов и теста Р. Жилия, направленное на установление роли семьи в контакте детей с искусством и художественной информацией в контексте пандемии COVID-19. Методика Рене Жилия предназначена для изучения детей в возрасте от 4 до 12 лет (Ангелова, 2018). Простота и схематичность отличает его от других проективных методов простотой исследования и возможностью более точной количественной и качественной оценки. Его нельзя применить только к проективному. Он совмещен с опросом – преимущество при углубленном изучении личности. Нашей целью было изучить социальную адаптивность ребенка, его межличностные отношения и характеристики, его восприятие семейных отношений и некоторые характеристики его поведения. Методика позволяет выявить конфликтные зоны в системе межличностных отношений ребенка, давая возможность влиять на эти отношения, влияя на перспективное развитие личности ребенка. Ребенок смотрит на рисунки, отвечает на поставленные ему вопросы, показывает выбранное для себя место на картинке, рассказывает, как он поведет себя в той или иной ситуации, или выбирает одно из описанных поведений. С помощью вопросов ребенку предлагается выбрать типичную форму поведения. Таким образом, методика позволяет получить информацию об отношении ребенка к окружающим людям, семье и иному окружению, а также к определенным событиям. Психологический материал, описывающий систему межличностных отношений ребенка, можно условно разделить на две группы:

А. Изменения, характеризующие конкретно-личностные отношения ребенка к другим людям: 1. отношение к матери. 2. отношение к отцу. 3. отношение к матери и отцу как к супружеской паре. 4. отношение к братьям и сестрам. 5. Отношение к бабушкам и дедушкам и другим близким пожилым родственникам. 6. отношение к парню (девушке) 7. отношение к учителю (воспитателю).

Б. Изменения, характеризующие характеристики ребенка: 8. Любопытство. 9. стремление к общению с большими группами детей. 10. стремление к доминированию, лидерству в детской группе. 11. конфликт, агрессия. 12. Реакция флюстрации. 13. стремление к уединению.

Оказывается, в свободное время дети предпочитают играть с друзьями и смотреть телевизор. На втором месте чтение книг и занятия спортом. Как истинные дети современности, дети в основном используют компьютер, а не радио и кассетный проигрыватель. Половина респондентов указали, что читают детские журналы. Они предпочитают журнал «Барборино» и комиксы. В основном смотрят мультфильмы, детские и спортивные шоу, шоу животных. Любимые шоу – популярные сериалы Disney Channel, такие как Soy Luna, Violetta и другие. «Дикие и опасные», «Зоопарк полиции», испанский сериал «Безумные соседи». Родители отмечают, что любимые передачи – это повод смотреть телевизор. Внимание детей не полностью приковано к экрану – в большинстве случаев они смотрят, делают что-то еще. Из спутниковых программ предпочтительны Boomerang, Jemix, Cartoon Network, Wild, Super 7, Discovery и Animal planet, т.е. каналы с анимационными и научно-популярными фильмами. Родители не разрешают детям смотреть не соответствующие возрасту шоу и фильмы ужасов.

Респонденты говорят, что последний месяц они не ходили и не водили детей в театр по понятным причинам. Из опроса мы понимаем, что дети рассчитывают пойти в театр только тогда, когда это организовано школой. Тест Рене Жиля показывает, что театр не ассоциируется с положительными переживаниями для детей. Это подтверждается выбором места в театре – все отождествляют себя с сидящими поудобнее, в положении которых царит откровенная скука. Родители не помнят, чтобы водили детей на художественную выставку. Здесь тоже делается ставка на школу – в поездках по разным городам посещайте залы местных выставок и музеев. Аналогичные ответы на вопросы касательно посещения кино. Упомянутые фильмы транслируются по телевидению. Любимые фильмы детей – «Рапунцель и разбойник», «Пираты Карибского моря», «Алиса в стране чудес» и «Аватар». Результаты, связанные с чтением книг, более обнадеживают. Родители утверждают, что их дети читают им, хотя большинство из них не делают это каждый день. Предпочтительны сказки и приключенческие книги. Еще нам нравятся разные энциклопедии – о динозаврах, животных, лесах. Любимые персонажи – Карлсон, Винни Пух, Том Сойер, Белоснежка, Золушка и Пеппи Длинныйчулок. Только один ребенок любит читать стихи. Дети любят смотреть в основном приключенческие фильмы. Заголовки – «Один дома», «Барби и три мушкетера», «Пираты Карибского моря», «Индиана Джонс и Парк юрского периода» – предполагают, что фильмы, которые смотрят на домашних DVD, также заменяют походы в кино. Последние просмотренные фильмы: «Лига животных», «Ледяное королевство», «Доктор Дулиттл», «Король Лев», «Как приручить дракона» и другие. Посещение кино – одно из забавных занятий детей в холодные зимние месяцы, связанное с местом встречи с друзьями, что свидетельствует о прямой зависимости искусства от социальных контактов. Результаты опроса можно охарактеризовать как тревожные. Детские встречи с искусством носят эпизодический характер, и их организация полностью находится в руках школы, но это в контексте пандемии COVID-19. Очевидно, что свободное время детей заполнено компьютерными играми, как в одиночестве, так и со сверстниками, и просмотром телевизора. Это подтверждается тестом Рене Жиля, проведенным со студентами. Один ребенок сидит за столом между Патиланчо и Джоро Бекхэмом, а другие его друзья – все главные герои сериала «Полное безумие» и некоторые герои мультфильмов. Всем известный Человек-паук, Гладиатор и Кинг-Конг сидят за детским столом. Вывод однозначный: телевидение активно участвует в «воспитании» подростков, но театр и нефильмованные сказки и детские романы не участвуют. Одному ребенку было чрезвычайно трудно написать, какие персонажи сидели с ним. После долгих раздумий он написал только «Пеппи, Карлсон и Чудовище» (из «Красавицы и чудовища»). Остальные места остались пустыми. Посещение музыкальных спектаклей тоже произошло не скоро. Пока что музыка в основном идет через СМИ. Особой популярностью у опрошенных детей пользуется платформа Tik Tok, которая также ассоциируется с танцами и съемкой видеороликов. Пока классическая музыка доступна только на уроках музыки в школе.

Бессспорно, что в семье пренебрегают искусством как фактором воспитания ребенка и особенно в преодолении агрессивного поведения. Причины этого можно искать по нескольким направлениям. Во-первых, сами родители не ощущают потребности в культурных развлечениях – в детстве они сами не формировали такого интереса и, конечно, в свою очередь, невольно идут по пути, передавая отсутствие интереса своим детям. Другая причина – деревня, в которой живет семья. В крупных городах возможностей для культурной жизни гораздо больше, чем в небольших поселках. «Человек, если он хочет, находит пути» может быть принято в качестве ответа только до определенной степени, потому что здесь речь идет о средствах, которые увеличиваются при поездке в большой город. Дело в том, что сегодня основное внимание уделяется покрытию расходов на проживание в контексте пандемии COVID-19, и общение с искусством не является приоритетом. Самым важным, на наш взгляд, является то, что сами родители, даже при наличии финансовых средств (как в случае с респондентами), не

имеют духовной потребности ходить в театр, выставку, кино и не будут формировать такую потребность у своих детей. Родители счастливы, если их ребенок читает книги и его результаты в школе отличные. Надо признать, что эти семьи небезразличны к своим детям. Родители разговаривают со своими детьми, подробно узнают, как прошел их день, но не говорят об искусстве, не обсуждают прочитанные книги, просмотренные фильмы. Дети не могли сказать, кто любимые персонажи их родителей. Одной матери нравятся Бихтер (из «Запретного плода») и Веселин Маринов, один отец – «друг» Гладиатора и Кинг-Конга, а другой – Зоро и Индиана Джонса, т.е. это первичные эмоции, которые вряд ли сформируют у детей отношение к искусству. Мы предполагаем, что результаты этой выборки – не единственный случай, и есть много семей, которые даже не думают, что искусству полезно занимать определенное место в жизни детей.

Социальные навыки ребенка зависят от внешней социальной информативности и развития «Я». Ребенок воспроизводит свой социальный опыт, раскрывает богатство социальных и культурных реалий, действует в гармонии с ними, сохраняя свою индивидуальность и неповторимость. Раскрывая особенности образовательных функций искусства, нельзя не учитывать те, что связаны со СМИ. В этом случае анализ также полезен тем, что он учитывает те факты и закономерности в искусстве, которые имеют отношение к его распространению через массовые коммуникации и меняют его специфический характер. Мы должны подчеркнуть, что для выявления этих функций необходимо не анализировать отдельные факты, а поставить перед собой задачу поиска истинного предмета познания каждой отдельной науки о медиа и искусстве просто потому, что медиа является носителем и носителем информации. искусства. С этой точки зрения, особенно в контексте пандемии COVID-19, мы хотим подчеркнуть социальное влияние искусства на детей дошкольного и младшего школьного возраста, а именно путем решения проблем художественной коммуникации и образовательных технологий в возрасте Интернет, телевидение и кино.

Литература:

1. Ангелова, Л., Пл. Легкоступ, Децата и изкуството, УИ «Св. Климент Охридски», С., 2005, 2009.
 2. Ангелов, Б., Медийна и комуникативна компетентност (основи на медийната педагогика), УИ «Св. Климент Охридски», С., 2016. с. 280.
 3. Angelova, L. Art Therapy and Hyperactivity in Preschool Age. In: B. Angelov, R. Engels-Kritidis, D. Kostrub, & Robert Osad'an (Eds.) Specific Issues of Contemporary Preschool Education in Bulgaria and Slovakia. Sofia: «St. Kliment Ohridski» University Press, pp. 323-332, 2018, ISBN 978-954-07-4388-2.
 4. Angelova, L. Aesthetic and Artistic Development in the Conditions of Kindergarten and Elementary School – Integrative Functions of Art. In: R. Engels-Kritidis, B. Angelov, D. Kostrub, & Robert Osad'an (Eds.) Views of Contemporary Preschool and Primary Education in Bulgaria and Slovakia, pp. 417-428, Brno: Paido, 2016, ISBN 978-80-7315-261-1.
 5. Bauer, T., Neue Medien und neue pedagogik – Die interoperation von Medien und pedagogic. Zur transformation der Medienpedagogik, B. 2017.
 6. Пейчева, Д., Медиализираната реалност. ЮЗУ, Бл., 2011. 7. Prenskey, Marc. H. Sapiens Digital: From Digital Immigrants and Digital Natives to Digital Wisdom. Available from: <http://www.innovateonline.info/index.php?view=article&id=705> (accessed January 2011).
- Рекомендации:
1. Angelova L., Ploshchad' Legkostup, Deti i iskusstvo, IM «Sv. Kliment Okhridskiy », Sofiya, 2005, 2009.
 2. Angelov B. Media i kommunikativnaya kompetentnost' (osnovy mediapedagogiki) // IM «SPb. Kliment Okhridskiy », Sofiya, 2016. S. 280.
 3. Angelova, L. Artoterapiya i giperaktivnost' v doshkol'nom vozraste. V: B. Angelov, R. Engel's-Kritidis, D. Kostrub i Robert Osagan (red.). Spetsificheskiye problemy sovremennogo doshkol'nogo obrazovaniya v Bolgarii i Slovakkii. Sofiya: «Sv. Kliment Okhridski »University Press, str. 323-332, 2018, ISBN 978-954-07-4388-2.
 4. Angelova, L. Esteticheskoye i khudozhestvennoye razvitiye v usloviyakh detskogo sada i nachal'noy shkoly – integrativnyye funktsii iskusstva. V: R. Engel's-Kritidis, B. Angelov, D. Kostrub i Robert Osagan (red.) Vzgl'yad na sovremennoye doshkol'noye i nachal'noye obrazovaniye v Bolgarii i Slovakkii, str. 417-428, Brno: Paydo, 2016, ISBN 978-80-7315-261-1.
 5. Bauer T. Novyye media i novaya pedagogika – Vzaimodeystviye media i pedagogiki. Transformatsiya Zur der Medienpedagogik, B. 2017.
 6. Peycheva D. Medializirovannaya real'nost'. SWU, Bl., 2011.
 7. Prenskey, Mark. H. Sapiens Digital: ot tsifrovyykh immigrantov i tsifrovyykh aborigenov k tsifrovoy mudrosti. Dostupno po adresu: <http://www.innovateonline.info/index.php?view=article&id=705> (po sostoyaniyu na yanvar' 2011 g.)

*Л.Ю. Панина,
Федеральное государственное образовательное учреждение
«Воронежский государственный педагогический
университет», г. Воронеж, РФ*

КРИЗИС ЦЕЛЕЙ ВОСПИТАНИЯ И ПОИСК ОРИЕНТИРОВ В ПЕРИОД ПЕРЕСТРОЙКИ (1985–1991 ГГ.)

Почти тридцать лет прошло после распада Советского Союза, в результате которого произошел отказ от четко прописанных идеологических ориентиров в общественной сфере. Несмотря на то, что построена новая Российская государственность, теория и практика воспитания подвергается серьезным испытаниям, связанным или с поисками новых мировоззренческих оснований, или со стратегией их реализации. От воспитания либо откращивались, предавали забвению в угоду обучению, либо оно служило придатком к учебной деятельности. Пренебрежение воспитанием способствовало нравственной деградации подрастающего поколения, усилению негативных социальных проявлений.

В кризисные периоды истории система воспитания, как правило, одной из первых подвергается пересмотру. Это было после революционных событий 1917 г. и во время перестройки, которую также называли революцией её «архитекторы». В июле 1986 г., выступая перед партийным активом Хабаровского края, М.С. Горбачев говорил: «Нынешняя перестройка охватывает не только экономику, но и другие стороны общественной жизни: социальные отношения, политическую систему, духовно-идеологическую сферу, стиль и методы работы партии, всех наших кадров» [1].

Перемены, начавшиеся в политической системе, гласность и обновление методов управления стали толчком для разворачивания дискуссии о дальнейших путях развития общества, и в том числе образования, об изменениях в его содержании, методах и формах преподавания, т.к. недостатки, вызванные командно-административной системой, негативно влияли на педагогическую теорию и практику.

Именно перестройка впервые за многие годы побудила советского человека вновь «проявить огромный интерес к общественному строю» и разобраться, в чем смысл и цель перемен. Она инициировала «революцию снизу», которая в области образования выразилась в массовом, активно действующем общественно-педагогическом движении, затронувшем не только академическое и научное сообщество, но и рядовое учительство. Активно пропагандировался и распространялся опыт учителей-новаторов, открывались авторские и альтернативные государственными школы, был создан Союз учителей СССР, издавались учебники, проводились съезды и конференции, где активно обсуждались пути построения новой образовательной парадигмы.

Но с другой стороны, социально-экономические и политические изменения «породили новые проблемы, новые вопросы повсеместно, какую бы сферу мы ни взяли – сферу демократии, сферу гласности, сферу экономики, сферу социальной политики, духовную сферу – везде мы сталкиваемся с новыми проблемами и новыми вопросам, которые родились в самой перестройке» [2, с. 109]. Излишняя гражданская активность в сфере политического управления часто приводила к крайностям, неумеренности, вызывала противоположный заданному результат. Демократизация в условиях гласности стала граничить с вседозволенностью, снятием нравственных барьеров, агрессией.

Журнал «Советская педагогика» как ведущее научно-педагогическое издание не мог оставаться в стороне от этих проблем. Ослабление централизации власти, преемственности в политике, отсутствие целевых ориентиров привели к растерянности как ученых, преподавателей, так и педагогов на местах. Об этом свидетельствуют, например, названия рубрик журнала: «Грани перестройки», «Пионерская организация: пути обновления», «Полемика», «Резонанс». Названия статей за 1989 г. говорят сами за себя: «Как нам перестраивать работу школьного комсомола» (№ 11), И.Н. Никитин «Всесоюзная пионерская организация: состояние, перспективы» (№ 5), Г.Т. Живаева, И.А. Мельников «Поиск новых путей» (№ 11) и др. В этих и других названиях читается растерянность в отношении прежних идеалов, неуверенность в завтрашнем дне.

Спецификой времени определялось усиление полемичности журнальных публикаций особенно по таким неоднозначным вопросам, как развитие творческого потенциала, социальной активности учащихся, изменение морального облика современного школьника, неформальные молодежные объединения, теоретические основания современной возрастной психологии, возрождение антропологического подхода в педагогике, гражданская позиция учителя, новые требования к учебнику. Важными темами становятся мотивация учения, повышение познавательного интереса, индивидуальный подход к каждому ученику, нравственный мир ребенка, демократизация учебно-воспитательного процесса,

ученическое самоуправление. Новыми реалиями в работе журнала можно назвать также установку на диалог с читателем, «обратную связь», пропаганду опыта творчески работающих учителей, педагогов-новаторов, администраторов, ведущих экспериментальную работу, ликвидацию «белых пятен» в истории отечественной педагогики.

Самым основным стал поиск и определение целей, путей движения. Это с большой озабоченностью отмечал и главный редактор журнала «Советская педагогика» Г.Н.Филонов: «Общество в целом, его идеологические и социальные институты, особенно учебно-воспитательные учреждения, испытывают острую потребность в четких стратегических ориентирах» [3, с. 5]. Интересна в этом плане следующая иллюстрация. На встрече с делегацией педагогов из ФРГ был поставлен вопрос: «Чего сегодня не хватает советской школе?» Ответ последовал однозначный, и возражать против него нет оснований: «В целом немного, но главного – четко сформулированной цели» [3, с. 6].

Кризис в идеологической сфере не мог не сказаться на ценностных ориентирах. Ослабление влияния пионерской и комсомольской организаций привел к дезорганизации школьников, к усилению негативных явлений, повышению преступности среди подростков. Появилось нигилистическое отношение к истории страны, выросла бездуховность, аполитичность, уменьшилось чувство социальной ответственности, снизился интерес к знаниям, труду, резко упал в глазах школьников престиж учителей, родителей, комсомола.

На это указывали авторы многих публикаций. В частности, в статье «Психолого-педагогические проблемы воспитания в современных условиях» известные ученые А.А. Бодалев, В.А. Караковский, Л.И. Новикова указывали, что одной из причин резкого негативизма в отношении детских общественных объединений и воспитательной системы школы стало то, что административная система управления школой, как правило, игнорировала развивающуюся личность ребенка с природными задатками, склонностями, увлечениями и сводила все к массовым мероприятиям, выглядевшим как набор стандартизированных форм. «При этом декларировалась педагогика коллектива, а фактически проводилась нормативная педагогика, педагогика требований» [4, с. 11]. Организация внешкольной жизни также часто сводилась к «педагогике мероприятий». И в условиях перестройки сложившаяся система перестала срабатывать.

Одной из главных причин тяжелого состояния воспитания, по словам авторов, является неразработанность его научных основ. Важнейшими из них являются следующие:

- построение педагогической модели личности, определяющей направления ее воспитания;
- пересмотр сущности понятия «воспитание» с позиций современной психолого-педагогической науки;
- выделение основных условий реализации воспитательного потенциала нашего общества на пути превращения его в общество воспитывающее [4, с. 12].

Педагогическая модель личности воспроизводит научно обоснованные представления о развивающемся человеке как цели, объекте, субъекте и результате воспитания. Ее построение должно интегрировать данные различных научных дисциплин. Моделирование позволяет увидеть уже сформировавшиеся физиологические и психологические образования и обеспечивает научно обоснованное проектирование и прогнозирование социально достижимого, построение моделей будущего состояния личности. Основными параметрами такой модели, по мнению ученых, должны быть: «гражданское сознание и самосознание, соответствующая им мотивация, образованность и интеллигентность, гуманизм и коллективизм, креативность и предприимчивость, соединенная с совестью, чувством справедливости, деловитость и индивидуальная самобытность» [4, с. 13].

Что касается сущности воспитания, то под ним часто подразумевали «процесс автоматически или целенаправленно совершающийся посредством передачи знаний, как совокупность последовательных действий, сопутствующих обучению». При этом «возникло некое «дидактизированное» воспитание, основанное на поучении и просветительстве. Нравственное просвещение, не подкрепленное освоенным опытом поведения, формирует личность беспомощную в ситуациях свободного выбора, не умеющую бороться за свой идеал» [Там же]. Можно ли решить эти проблемы воспитывающим обучением и непрерывным образованием, идея которого стала популярной в период перестройки? Особенно когда интерес к знаниям продолжает падать. Такой вопрос ставят А.А. Бодалев, В.А. Караковский и Л.И. Новикова.

Особенно трудной является задача согласования действий больших и малых систем воспитания, их влияния на личность. Перестройка политики, экономики, идеологии породили широкий разброс влияний, который испытывает ребенок и подросток. Человек не может быть уподоблен мягкой глине, на которой общество может писать любые свои письма. Необходимо учитывать предыдущий опыт

труда, познания и общения, иначе перестройка, порушившая привычные ориентиры, и крайне туманно определившая среднюю и дальнюю перспективы развития, у одной части молодежи усилила тягу к творчеству, созиданию, а у другой – породила нигилизм, способствовала углублению бездуховности, безнравственности, зоологического индивидуализма.

Необходимо усиливать диалог в воспитании, укреплять доверие, формировать чувства, побуждать к определенному типу поведения, создавать ситуации сопереживания, соревновательности, гарантированного успеха. Однако при этом не следует преувеличивать значение педагогики сотрудничества, роли субъект-субъектных отношений между воспитателем и ребенком, не стоит забывать, что педагог «не просто взрослый, а специалист и не должен терять свое профессиональное самосознание, специфическое мышление и позицию наставника жизни» [4, с. 18].

На фоне потери ориентира в обществе одни обратились к церкви и готовы ей уступить заботу о нравственном здоровье молодежи, другие стали исповедовать «теорию самотёка», при которой следует только открывать глаза на правду, ничего не комментируя, говоря при этом: «Пусть молодежь сама выбирает и разбирается. Задача школы лишь в том, чтобы создавать условия и не мешать». Стоит заметить, что резкий переход от авторитарной педагогики к идее свободного воспитания не всегда успешен, жизнь включает механизмы саморегуляции, возвращения к идеям «доброты и вечного».

Интересна и такая мысль, во многом предвосхитившая время. «Воспитательный процесс, протекающий в отдельной стране, есть часть глобальной, общепланетарной системы, элементы которой нуждаются в крайней согласованности и интеграции. <...> Миру на земле угрожают многие беды и опасности, их могут предотвратить многие поколения людей, а это во много зависит от учителей, под влиянием которых находятся дети всех стран и народов. В определенном смысле можно сказать, что планете от гибели может спасти «единство действий педагогов». Многие вопросы современности решаются через школу и при ее участии» [4, с. 19].

На фоне потери ориентира в обществе одни обратились к церкви и готовы ей уступить заботу о нравственном здоровье молодежи, другие стали исповедовать «теорию самотёка», при которой следует только открывать глаза на правду, ничего не комментируя, говоря при этом: «Пусть молодежь сама выбирает и разбирается. Задача школы лишь в том, чтобы создавать условия и не мешать». Стоит заметить, что резкий переход от авторитарной педагогики к идее свободного воспитания не всегда успешен, жизнь включает механизмы саморегуляции, возвращения к идеям «доброты и вечного».

Мы, вслед за авторами, также утверждаем, что «воспитание подрастающих поколений должно стать социальным и государственным приоритетом, а главной тенденцией школы – превращение в Школу Воспитывающую» [4, с. 13]. При этом «понятие воспитания, а не образования должно стать исходным, ведущим, определяющим, приоритетным» [4, с. 14]. Важнейшей категорией при этом становится воспитательная система, которая должна стать государственно-общественной.

К началу 1990-х гг. в стране практически разрушена командно-административная система, происходит отказ от прежних идеологических представлений, утверждается плюрализм мнений, одновременно происходит резкая радикализация общественного мнения, недоверие к официальным политическим структурам. На фоне этого система образования, часто усилиями рядовых учителей, сохранилась, устояла.

Проект «Перестройка», утратив опору в прошлом, отказавшись от коммунистической идеологии, не нашел ее в настоящем. Потеря ценностных ориентиров негативно сказалась на всей общественно-политической жизни страны. Государство подошло к ситуации, описанной Аристотелем более двух тысяч лет назад: «Законодатель должен отнестись с исключительным вниманием к воспитанию молодежи, так как в тех государствах, где этого нет, и самый государственный строй терпит ущерб. Ведь воспитание должно соответствовать каждому государственному строю; свойственный каждому государственному строю характер обыкновенно служит и сохранению строя и с самого начала – его установлению» [5, с. 627].

Таким образом, отсутствие четкой государственной политики в области образования в период перестройки, размывание воспитательной составляющей привело к тому, что с началом расшатывания, а затем и разрушения советской идеологической системы школа практически самостоятельно вынуждена брать ответственность за подготовку подрастающего поколения. Педагоги пытаются сохранить устойчивость учебно-воспитательного процесса, взять на себя охранительные функции, но без должной поддержки государства, без четкой образовательной политики это практически невозможно. Да и до образования ли, когда рушится само государство? Но, тем не менее, заложенная перестройкой де-

мократизация, гласность привели к активному обсуждению и принятию в 1992 г. первого в новой России Закона «Об образовании», который считается самым прогрессивным законодательный актом в этой сфере. Однако его реализация не всегда соответствовала заявленным установкам.

Литература:

1. Перестройка неотложна, она касается всех и во всём. Речь М.С. Горбачёва на совещании актива Хабаровской краевой партийной организации 31 июля 1986 г. // Правда. – 1986. – 2 авг.
2. Артемов А.В. Идеология обновления в риторике М.С. Горбачева как базовый элемент образа перестройки (на примере подготовки выступления на февральском пленуме ЦК КПСС 1988 г.) / А.В. Артемов // Вестник Пермского университета. История: Вып. 2. 2017. С. 106-114.
3. Филонов Г.Н. Революционные идеи Октября в действии / Г.Н. Филонов // Советская педагогика. – 1989. – № 11. – С. 3–9.
4. Бодалев А.А., Караковский В.А., Новикова Л.И. Психолого-педагогические проблемы воспитания в современных условиях / А.А. Бодалев, В.А. Караковский и Л.И. Новикова // Советская педагогика. – 1991. – № 5. – С. 11–19.
5. Аристотель. Политика // Аристотель Сочинения: В 4 т. Т. 4. – М.: Мысль, 1983. – С. 376-644.

*Д.С. Ермаков,
Российский университет дружбы народов, г. Москва, Россия
Т.Ф. Сергеева,
Московский городской педагогический университет, г. Москва, Россия
М.В. Шабанова,
Северный федеральный университет, г. Архангельск, Россия*

СЕТЕВОЕ НАСТАВНИЧЕСТВО В РАБОТЕ С ОДАРЁННЫМИ ДЕТЬМИ

Кардинальные изменения, которыми характеризуется современная эпоха, требуют от человеческого сообщества мобильности, готовности к переменам, инновационного мышления и способности к решению нестандартных задач. Согласно культурологической концепции А.Д. Тойнби, цивилизация становится жизнеспособной, если ей удастся ответить на существующие вызовы. При этом «творческие пионеры» выводят общество из состояния стагнации и дают импульс к росту цивилизации[1].

Сегодняшние одарённые дети – это будущие «творческие пионеры», которые способны найти ответы на вызовы, стоящие перед цивилизацией при условии, что будут предоставлены возможности для их развития и самореализации. Для этого необходимо переосмысление роли образования как главной социальной ценности и фактора, определяющего качество человеческого потенциала.

Одарённые дети в сравнении со своими сверстниками обладают более высоким уровнем интеллекта, творческих способностей и мотивации к обучению, которые проявляются в науках, искусстве, социальной сфере, спорте и др. Их также отличают особые образовательные потребности, которые не могут быть обеспечены в условиях массовой школы. Неудовлетворённость процессом обучения и школьная дезадаптация – только небольшая часть проблем, с которыми сталкиваются одарённые, что вызывает необходимость поиска новых педагогических технологий, способствующих их развитию и самореализации.

Современный взгляд на образование определяет его как процесс, в котором и посредством которого формируются знания, характер и поведение молодёжи. При этом подчёркивается, что это непрерывный процесс роста и развития, который продолжается на протяжении всей жизни. В древности главной целью образования было получение как можно большего количества знаний. Сегодня цель – развитие индивидуальности, достижение социальной эффективности и динамизма. Вышеперечисленные взгляды инициируют появление новых форматов взаимодействия обучающихся и педагогов, к которым, в том числе, относится наставничество, которое определяется как способ передачи знаний, умений и навыков молодому человеку от более опытного и знающего, предоставление молодым людям помощи и совета, оказание необходимой поддержки в социализации и взрослении.

Наставничество известно с глубокой древности как форма обучения старшими младших прикладным знаниям, необходимому поведению, инструментальным навыкам, формирования у них жизненных ценностей и позитивных установок. Такое взаимодействие происходит в неформальном общении и позволяет достичь максимально эффективных результатов воздействия на развивающуюся личность, помогает молодым людям в их самоопределении и самореализации.

Эффективность наставничества в работе с одарёнными детьми представлена в широком круге исследований ([2–4] и др.). Одним из важных преимуществ, которые при этом может получить одарённый, – непосредственное общение с человеком, который готов делиться своими личными ценностями, временем, талантами и навыками. Когда опыт должным образом структурирован и наставник подходит обучаемому, отношения между ними могут дать и наставнику, и ученику, вдохновение, новые идеи и другие выгоды [5].

Известным видом наставничества является групповое, когда наставник работает с группой одарённых обучающихся одновременно. Чаще всего оно используется в ситуации ограниченных ресурсов. Одним из вариантов такого наставничества может стать сетевое взаимодействие, реализующее актиотопную модель, в рамках которой одарённость рассматривается как характеристика человека, определяющаяся его активностью по отношению к окружающей среде (в том числе и социальной). Дарования и таланты, которые традиционно понимались как атрибут личности, на самом деле могут иметь множество «матерей» и «отцов» – людей, внесших вклад в их развитие [6].

В соответствии с этой моделью недостаточно подобрать одарённому ребенку наставника и дать наставнику возможность научить ребёнка всему тому, что он знает и умеет сам. Необходимо создать условия, в который ребёнок отправится на поиски наставников и возьмёт от них то, что посчитает в данный момент для себя необходимым и полезным. В качестве примера приведём программу электронного наставничества *CyberMentor* (Германия, <https://www.cybermentor.de>), организаторы которой создали сетевое сообщество наставников и наставляемых, предоставляя возможность на только общения в устоявшихся парах «ментор – менти», но и самостоятельное (открытое) установление новых контактов с членами клуба.

В 2019 г. Министерством просвещения Российской Федерации утверждена «Методология (целевая модель) наставничества обучающихся для организаций, осуществляющих образовательную деятельность по общеобразовательным, дополнительным общеобразовательным и программам среднего профессионального образования, в том числе с применением лучших практик обмена опытом между обучающимися», направленная на решение целого ряда проблем саморазвития, самоопределения, самореализации и социальной адаптации молодёжи. В этом документе наставничество определяется как «универсальная технология передачи опыта, знаний, формирования навыков, компетенций, метакомпетенций и ценностей через неформальное взаимообогащающее общение, основанное на доверии и партнёрстве». В качестве планируемых результатов для обучающихся отмечаются: повышение уровня мотивированности и осознанности в вопросах самоопределения, саморазвития и профессионального образования; повышение успеваемости по основным предметам; повышение уровня сформированности «гибких» навыков; снижение уровня личностной тревожности; повышение понимания собственного будущего; улучшение эмоционального состояния при посещении школы; увеличение числа статей, исследований, выполненных наставляемыми. В рамках реализации данной модели создан Национальный ресурсный центр «МЕНТОРИ», который оказывает многопрофильную поддержку организациям, внедряющим и использующим методологию наставничества для достижения лучших образовательных, социально-культурных и предпринимательских результатов. Готовится к открытию «Платформа цифрового наставничества», где уже имеющееся сообщество и новые наставники переводятся в онлайн-формат.

С 2020 г. при участии авторов реализуется научный проект ««Сетевое наставничество» в организации исследовательской деятельности одарённых обучающихся», направленный на проектирование сетевого интерфейса «ментор / наставник – одарённый ребёнок (одарённые дети)», обеспечивающего выявление и развитие молодых талантов, трансфер исследовательских компетенций от непосредственного носителя и их эффективное освоение обучающимися [7].

Как показывают результаты анкетирования 376 учеников 7–11 классов (победители и призёры конкурсов исследовательских работ различного уровня), для учащихся, в целом, характерна потребность в сетевом наставничестве. Доля респондентов, выбравших эту форму, составила 47 %, ещё 22 % высказались за возможность получать консультации от сторонних людей при наличии основного индивидуального наставника. Выбор сетевой формы наставничества зависит также от степени активности учащихся в поиске научных контактов (чем активнее респонденты, тем чаще они выбирают сетевую форму), а также от количества имеющихся у них научных контактов (чем больше научных контактов, тем чаще выбирают сетевую форму). Немаловажным является фактор возраста. Сетевую форму наставничества чаще выбирают учащиеся 9–11, чем 7–8 классов.

Голоса научных руководителей ученических исследований (71 чел.) разделились примерно поровну на три части: одни считают предпочтительной индивидуальное наставничество, вторые – после-

довательное («эстафета» наставников, обеспечивающая продвижения наставляемого по уровням успешности), третьи – сетевое (повышение успешности наставляемого за счёт расширения контактов). Важным фактором при этом выступает возраст – лица старше 60 лет выступают за индивидуальное наставничество, более молодые ориентированы на инновационные формы. Респонденты, относящиеся к категории научных и научно-педагогических работников (т.е. обладающие собственным опытом исследовательской деятельности), в основном, считают, что одарённому ребёнку нужны программы сетевого наставничества в исследовательской деятельности, в то время как педагогические работники (обладающие таким опытом в меньшей степени) выступают за индивидуальное или последовательное наставничество.

Таким образом, проведенное исследование наметить путь развития наставничества в сетевом формате – ментворкинг, т.е. синтез менторинга (англ. *mentoring* – наставничество) и нетворкинга (англ. *networking* – полезные связи; сетевое взаимодействие, направленное на максимально быстрое и эффективное решение сложных задач с помощью круга друзей и знакомых) [8]. Научное и осмысление и практическое воплощение ментворкинга как психолого-педагогического явления, выявление его концептуальных оснований, разработка технологии сетевого наставничества в работе с одарёнными обучающимися (в том числе удалёнными от научно-образовательных центров) актуальны для Российской Федерации, как и для зарубежных стран.

Исследование выполнено при финансовой поддержке РФФИ в рамках научного проекта № 20-013-00730.

Литература:

1. Тойнби А. Дж. Постигание истории. – М.: Айрис-Пресс, 2010. – 640 с.
2. Малыгина Л.П. Разнообразие форм наставничества при работе с одарёнными детьми // Вестник Новосибирского государственного университета. Серия: Педагогика. – 2014. – Т.15. – № 2. – С. 73–77.
3. Дудина Е. А. Реализация программ наставничества одаренных школьников в зарубежных странах // Вестник Новосибирского государственного педагогического университета. – 2018. – Т. 8. – № 6. – С. 41–57.
4. Ермоласова М. В., Огнев А. С., Лихачева Э. В. Решение проблемы наставничества в работе с одаренными учащимися // Современные проблемы науки и образования. – 2015. – № 2. – С. 684.
5. Berger S. L. College planning for gifted students :choosing and getting into the right college. – Waco, TX :Prufrock Press, 2014. – 240 p.
6. Ziegler A. The actiotope model of giftedness // Conceptions of giftedness / edsR. J. Sternberg, J. E. Davidson. –Cambridge : Cambridge University Press, 2005. – P. 411–436.
7. Ермаков Д. С., Сергеева Т. Ф., Шабанова М. В. Проект сетевого наставничества в работе с одарёнными обучающимися // Нижегородское образование. – 2020. – № 4. – С. 13–19.
8. Trube M. B., VanDerveer B. Support for engaged scholars: the role of mentoring networks with diverse faculty // Mentoring & tutoring: partnership in learning. – 2015. – Vol. 23. – № 4.–P. 311–327.

Ж. Әбіланқызы,

Қобда Университетінің Баян-Өлгей аймағындағы бөлімшесінің тарих, қоғам тану пәнінің оқытушысы

ИСЛАМДАҒЫ ІШІП-ЖЕУ, КИІМ КИЮ ЖӘНЕ ЫСЫРАПТАН САҚТАНУ

Кез келген халықтың мәдениеті, өмір салты, тұрмыс-тіршілігі мен ойлау жүйесінде діннің және соның негізінде қалыптасқан діни түсініктің алар орны ерекше. Ал қазақ халқының діни санасының қалыптасуында ислам дінінің, оның ішінде исламдағы ішіп-жеу, киім кию және ысыраптан сақтануының рөлі бір бөлек. Киімі айналадағы ортаға желді, аязды болып келетін аңызқ даладағы тіршілікке бейімделген бөлігі болып табылады. Оның қарапайымдылығы, үйлесімділігі, жүріп-тұруға қолайлылығы әуел баста адамның тәнін жауып, мағынасыз және ойдан шығарылған ғаламаттардан, ал кейіннен денені ыстық-суықтан, қуаң желден, әсіресе мал айналасында болатын маса-шыбыннан қорғауға қажет болғандығын аңғартады.

Киім кию адамның сыртқы дүниесіне ғана байланысты мәселе емес екені ертеден мәлім. Адамның киген киімі оның ішкі дүниесінен хабар беріп тұратыны анық.

Есі түзу адамның тойға киетінін қойға, қойға киетінін тойға кимейтіні де бесенеден белгілі. «Адам көркі шүберек», «Киіміне қарап қарсы алады, ақылына қарап шығарып салады» деген мақалдар да біраз жайдан хабар бергендей. Дүниеде әр халық пен қауымды басқа халықтардан ерекшелеп тұратын нәрселері тілі мен дінін айтпағанда: салт-дәстүрі, ішер асы мен киер киімдері сияқты нәрселер. Осыған

байланысты пайғамбарымыз, оған Алланың игілігі мен сәлемі болсын, «Кім бір қауымға ұқсаса (еліктесе) ол – солардан» дейді.

Яғни, осы дүниеде кім бір қауымға еліктесе, Қияметте ол солармен бірге тіріліп, солармен бірге болады. Бірақ жастарымыз, жастар ғана емес кейбір жасамыстарымыз да жаһандандудың «жемін» жеп, қағынан жерініп, ұлтсыздануға ұрынып, америкалануға аңсары ауып, батыстануға бүйректері бұрылып жүр. Жаһандандудың жеткізген тағы бір «жегістігі» - жастарды жалаңаштануға жетелеп желіктіріп жүр. Сондықтан америкаланған, жаһанданған жастар мейлінше ойын да, бойын да ашық көрсетуді ерлік санайтын сияқты. Осының кесірінен жылдан жылға жалаңаштанудың жаңа үлгілері «жетіле» түсуде. Қыздарымыз кіндігін ашып қана қоймай, кіндігіне жылтыратып сырға тағып қоятын болды, жеңіл жүрісті жезөкшелер ғана киетін киімдер әр үйдегі қыз-келіншектердің күнделікті көшеге киетін киіміне айналып, үйреншікті болып бара жатқаны үркітеді. Киімнің негізгі міндеті аты айтып тұрғандай адамды киіндіруі тиіс болса керек. Ал қыздарымызды киіндіруден гөрі шешіндіруге көбірек қызмет ететін «киімдер» бұл күндері қала қыздарын қамтып қана қоймай, ауылдарды аралап кеткелі қашан?!

Ысырап қылушыларды Мусриф деп атайды. Аллаһ Мусриф адамдарды жақтырмайды. Ысырапқа керікелетін амал-сараңдылық, ысырап та, сараңдық та ислам дінінде арам. Бұлардың біріншісіқолдағы барды шашып, орынсыз жұмсау, екіншісіқолдағы байлықтың пайдасын өзі де көрмейді, басқаларға да тигізбейді. Бұл екі жолдың ортасында үнемділік бар.

Пайғамбарымыз бір хадисінде: «Істеріңнің жақсысы орташа болу»-деп айтқан. Құран кәрімде Аллаһ тағала жомарт адамдарды мақтап былай дейді: «Олар мал сарып қылғанда, ысырапта қылмай, сараңдықта істемей, осы орталықта тұрады».

Демек олар ысырап етушілерден де, сараңдық етушілерден де емес. Қандай іс болса да сол істегі ысырап арам. Мысалы, бір оқушы өзіне керекті оқу-құралдарын – қалам, өшіргіш, дәптер сияқты заттарды артығымен алып оларды жартылай ғана пайдаланып, қалғанын босқа тастап қойса, бұл ысырап болып есептелінеді. Егер адам бірнеше костюм немесе аяқ киім алып, оларды киіп пайдаланбаса, бұл да ысырап болады. Мұндай адамдар жайында Аллаһ тағала Құран Кәрімде: «Шынында ысырап қорлар шайтанның туысы. Ал, шайтан Раббыне өте қарсы».

Әр істе ысыраптан сақтанған жөн. Тіптіғибадат еткенде де орташа болу ұсынылады. Пайғамбарымыздыңсахабаларының бірі күні-түні намаз, Құран оқып, күндіз ораза ұстады. Бір күні осы кісініңәйелі пайғамбарымыздың алдына барады. «Уа Расуллаллаһ менің ерім тек ғибадатпен шұғылданады. Маған да, балаларға да қарауға уақыты жоқ. Бізді ауыр жағдайда түсіріп қойды»,-деді. Пайғамбарымыз бұл сөзден кейін, әлгі сахабаны шақырып алып, ғибадатын, оразасын азайтып, отбасы мен балалары үшін уақыт қалдыруды бұйырды.

Кей адамдар тек қана мал-мүлкі емес, уақыттарында ысырап етеді. Уақыт та Аллаһ тағаланың нығметі. Оны жақсы, пайдалы, тиімді, адалістерге жұмсау қажет.

Пайғамбарымыз бір күнді үш бөлікке бөлетін. Бір бөлігі үй ішіне, бір бөлігіғибадатқа, ал бір бөлігін мемлекет ісіне арнайтын. Егер мемлекет ісіне уақыты жетпесе, отбасына бөлінген уақыттан пайдаланар еді, ғибадат уақытына тиіспейтін.

Расулаллаһ(с.а.у)ішіп-жеу тұрғысында қолы жеткен тамақтармен тамақтанып, болмаған тамақтарды іздемейтін. Таза, халал тамақтардың қандай түрі болса да талғамайтын. Тамақ жеуден бұрын және тамақтан кейін қолдарын жуып, бисмиллаһтан бастап, Аллаһқа мадақ, шүкір айтып аяқтайтын. Дастарханға салмақты отырып, ешуақытта жастанып жатып жемейтін. Киім киісте қарапайым, орташа, таза киінетін. Әсіресе мақтану үшін, көрсету үшін қымбат, мода болған киімдерді жөн көрмейтін. Әсіресе, заманымыздағы басты мәселе ысырапшылық. Құран Кәрімде: «Жендер, ішіңдер бірақ ысырап етпендер. Өйткені, Аллаһ, ысырап еткендерді сүймейді « деп бұйыруда. Расында бүгінгі заманымызда ысырапшылық етек жайып алған.

Қазақта: «Ағаш көркі-жапырақ, адам көркі-шүберек» деген нақыл сөз бар. Киім адамның өңін ашып, қана қоймай оның ұятты жерлерін жасырады. Адам киген киімімен көрікті көрінетіндігі анық. «Таныған жерде өң сыйлы, танымаған жерде тон сыйлы» деген нақыл сөз осыдан қалса керек.

Киген киімі арқылы адамның әлеуметтік ортасын, ахуалын білуге болады. Сонымен қатар әр ұлттың өз киім үлгісі мен нақышы бар. Әр халық, әр ұлт өзінің киім кию мәдениетін ғасырлар бойы жасаған. Ұлттардың киім үлгісі өздері мекендеген ортаның климатына, табиғатына, ауа райына сәйкес болып келеді.

Қазақ халқының да ғасырлар бойы қалыптасқан өзінің киім кию мәдениеті бар. Ұлтымыздың киім үлгісі адамның жасына, жынысына қарай бөлінуі де озық мәдениеттің бір үлгісі болып саналады.

...Қос етек, бұраң бел... деп халық әндерінде арулардың киім үлгісін айтатын болса, әжелеріміздің көркі ақ кимешек, шылауыш болған.

Асыл дініміз исламда киімге байланысты көптеген толғамдар бар. Қасиетті Құранның «Аъраф» сүресінің 26-аятында: **«Ей, Адам ұрпақтары! Сендерге ұятты жерлеріңді жабатын киім түсірдік әрі сәндік киімдерді де. Ал, тақуалық киімі қайырлы. Бұл олардың еске алуы үшін Алланың белгілерінен»** деп үкім етілген. Және де **«Ей, адам ұрпақтары! Әрбір сәжде жасайтын орында көрікті (киімдеріңді) киіңдер. Жеңдер, ішіңдер, ысырап етпендер. Ақиқатында, ол ысырап етушілерді жақсы көрмейді»** («Аъраф», 31-аят),-деп, Ұлы Алла Тағала киім кию әдебіне айырықша қарапайымдылықты, тазалықты, тартымдылықты уағыздаған. Алла Тағала адам баласына киім тазалығы жайлы қасиетті Құранның «Муддәссир» сүресінің 4-аятында: **«Әрі киіміңді тазала!»** -деп бұйырады. Сонымен қатар исламдағы хадистерде Ұлы Алла Тағаланың көркемдікті жақсы көретіндігі бірнеше жерде баяндалады. Ардақты пайғамбарымыз ﷺ жүзі нұрлы, келбетті кісі еді дейді. Алла Елшісінің ﷺ киім кию әдебі де күні бүгінге дейін адамзаттың үлгісіне айналған.[1.12]

Алла Елшісінің ﷺ сүйікті түсі ақ және жасыл болатын. Ол кей кездері қызыл және жасыл түс қатысқан киімдерді де киетін еді, деседі, сахабалар. Басына сәлде, қалпақ, тақия киетін және ұзын көйлектерді ұнатушы еді дейді. Ардақты пайғамбарымыз ﷺ лас киімді мұсылманды көргенде: **«Ол сонда өзінің киімін жуа алмай ма?»**, - деген екен. Хадистерде: Бірде Пайғамбарымызға ﷺ киілген, тозығы жеткен киімді адам келеді. Одан: **«Сенің тұрмысың жақсы ма?»**, - деп сұрайды. – **«Иә»** деп жауап береді. Сонда Алла Елшісі ﷺ: **«Алла саған байлық бергендіктен, Оның мейірімі мен жомарттығының жемісін өзіңнің бойыңнан көрсет!»** (ан-Насаи), - деп насихат айтады. Келесі бір хадисте: **«Әрбір жұма сайын мешітке және жиналысқа барарда гұсылданыңдар, әдемі киімдеріңді киіңдер және хош иісті пайдаланыңдар»**, - деп өсиет еткен.[3.25]

Қазақтың ұлттық киімдері де дәстүрге сай, ислами қағидаларға сәйкес болғандықтан, ұлттық киімдерімізді ұлықтайық.

Қортынды

Ислам – белгілі бір ұлтқа, аймақ пен уақытқа ғана емес, күллі адамзат баласына жіберілген әлемдік дін. Хақ Тағала Пайғамбарымыздың күллі адамзатқа жіберілгеніне ерекше назар аударып, Құранда бекітілген құндылықтардың белгілі бір уақытқа, мекенге, ұлтқа ғана тән емес екендігін баяндаған. Қазақ халқының тұрмыс-іршілігінде әдет-ғұрыптың орны ерекше болған. Ақша, мал және Аллаһ тағала тарапынан бізге берілген рыздықты, немесе байлықты орынсыз жұмсау, шашу дегеніміз ысырапшылдық болып табылады. Үнемдеу-жегенде, ішкенде, байлығын жұмсағанда, орташа жолын тауып және олардан артылғанын сақтап қорға айналдырып қоя білсек демекпін.

Әдебиеттер:

1. Жоламан Бұланұлы. Ислам және пайғамбар жолы. УБ., 2015
2. Костёр.Т. Ислам дінінің тәрбиелік маңызы. УБ., 2006.
3. Шамшат Абилбаева. Исламдағы жанұя. УБ., 2012.

А. Аңсағанқызы,

*Ховда универистетінің Баян-Өлгий аймағындағы бөлімшесі,
Математика, Информатика кафедрасы*

МОҢҒОЛ ХАЛҚЫНЫҢ «ОЛОН САНАА» ОЙЫНЫН БАЛАБАҚШАДА ОЙНАТУ

КІРІСПЕ

Мектеп жасына дейінгі балалар болашақ иесі болғандықтан дүниежүзілік мәдениетті танытын, өзінің төл мәдениетін білетін, сыйлайтын, рухани дүниесі бай, саналы ойлайтын деңгейі жоғары білікті болуы міндет.

Бүгінгі күн талабы – баланың оқыл ойын дамыту, ойлау қабілетін жетілдіру, өзіндік іскерлік қасиеттерін қалыптастыру, заман талабына сай ойы жүйрік етіп тәрбиелеуде, халықтың ғасырлар бойы жинақтаған тәжірибесін, мәдениетін, қоршаған ортадағы қарым-қатынасын, мінез-құлқын, өмірге деген көзқарасын, бағытын дұрыс қалыптастыру қажет.

Балаларды мектепалды оқыту мен тәрбиелеудің негізі төрт міндеті бар. Онда:

Бірінші міндет: Баланың үлкендермен және өз құрбы-құрдастармен қарым-қатынасы, баланың ой-өрісінің қалыптастыру.

Екінші міндеті: Танымдық даму барысында айнала қоршаған өмірмен таныстыру, оның қасиетін сезінуді қалыптастыру.

Үшінші міндеті: Әсемдік даму барысында өмірге деген құштарлық пен көркемдік танымды қалыптастыру.

Төртінші міндеті: Дене тәрбиесі дене мәдениетінің жан-жақты күтімі мен дұрыс дамуы, өз денсаулығына, ауру-сырқау т.б. қауіп қатерден сақтану қарастырылады.

Сондықтан да мектепке дейінгі балаларға қарапайым іс-әрекет пен іс-қимылдарды меңгерту, олар ойнайтын ойыншық түрлерін молайту, дамыту қажеттілігі туындайды.

МОҢҒОЛ ХАЛҚЫНЫҢ ОЛОН САНАА ОЙЫНЫ ТУРАЛЫ

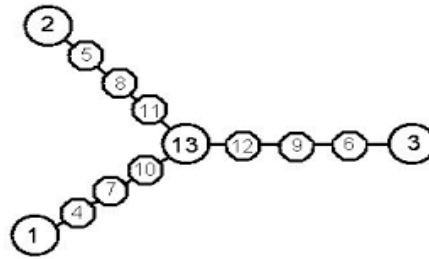
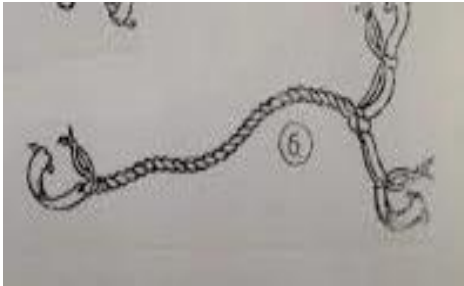
Ойынсыз ұрпақтың кім екенін, халықтың қандай екенін бағалау екіталай. Жалпы ұлттық ойындар зеректілікті, ептілікті, ерлікті, өжеттікті, батылдықты, шапшандықты, тапқырлықты, байсалдылықты және дененің сомданып шынығуын қажет етеді.

Көшпенді халықтар арасында бірдей және өзгеше ұлттық ойындар бар. Айталық, Моңғол халқының ерекше ұлттық ойындарының бірі "Олон санаа" /көптеген идеялар/ ойыны. Моңғол тілінде Олон сөзі – көп, мол, қайта-қайта, санаа сөзі – идея, ой түйін сөздері болса керектенілуде көптартыс ұғымын білдіреді.

Бұл ойын негізінен байсалдылықты, ептілікті және икемділікті қажет ететін ойын. Ойынның пайда болу тарихы дәл зерттелінбегенімен көшпенді халықтың өмірінен туындалған ойын екені сөзсіз. Сондықтан, басқа көшпенді халықтар арасында мұндай ойындар азды көпті болуы мүмкін.

Олон санаа ойыны үстел ойындар түріне жатады. Себебі ойынның дәстүрлі түрінде шідердің қаңқасы үлгісінде сызылған қарапайым тақта, «ойын алаңы» қолданылады.

Ойын барысында ойын алаңымен бірге көбіне тыйын немесе асық, /карточкалар/ қолданады. Ол

ойынның кезегін және жүрісінің санын айқындайды.

Шідердің ортаңғы «оқтық» деп аталатын бөлігіне яғни 13 санына жүк артқан түйе, шідердің балақтарына көшектер, әр алақан мен

сілбілер бір-біріне бекітілгеніне, яғни 1,2,3 сандарына үйлер орналасады. Әлбетте шідердің атқа мінер жақ балағы сәл қысқа, теріс жақ балағы сәл ұзын, артқы жақ балағы дардай ұзын болса ойын тақтасында үш балағы бірдей ұзындықта болады. Ойыншының жеңіске жету мақсаты жүк артқан түйені өз үйіне жеткізу яғни жүк артқан түйені өз үйіне қарай жетектеп жеткізсе жеңген болып есептелінеді.

Ойын ережесі: Ойынға 3 бала қатысады. Ойыншылар 3 дана тыйынды кезекпен иіреді кімде көп елтаңба болса сол ойын бастаушы болады. Сөйтіп бастаушы бала 3 дана тыйынды иіреді де елтаңбаның түскен саны бойынша 13 санында тұрған жүк артқан түйені өз үйіне қарай жетектеп жүргізеді. Одан соң келесі бала 3 дана тыйынды иіреді де түйені сол тұрған орнынан бастап өз үйіне қарай жетектейді деген сияқты ойындағы реті бойынша жалғастыра береді. Жүк артқан түйе кімнің үйіне бұрын жетсе сол жеңген болып есептелінеді.

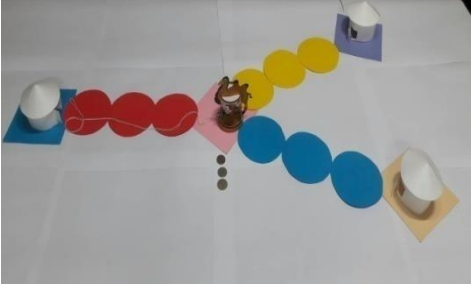
Мысалы: бастаушы бала 3 дана тыйынды иіргенде екеуі елтаңба түскен болса 13 санында тұрған жүк артқан түйе 7 санына келеді, одан соң келесі екінші бала 3 дана тыйынды иіргенде Зелтаңба түскен болса жүк артқан түйені 11 санына әкеледі, одан үшінші бала 3 дана тыйынды иіреді 1 елтаңба түскен болса жүк артқан түйе 13 санына келеді. Осылай тартыс болады. 3 дана тыйынды иіргенде түскен елтаңба саны аз болған сайын жүк артқан түйе жүрісі *күрделене* береді.

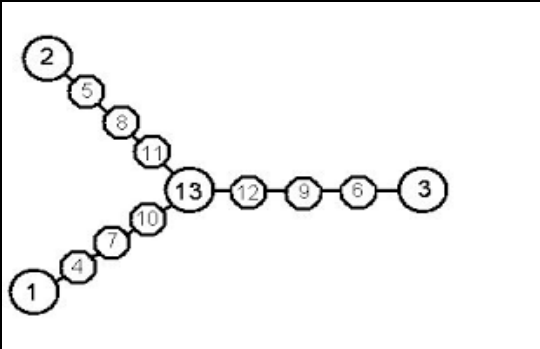
ОЛОН САНАА ОЙЫНЫН БАЛАБАҚШАДА ОЙНАТУ ӘДІСТЕМЕСІ

Бұл ойынды жанұядағы бос уақыттарда және балабақшада сабақ барысында, түрлі тәрбиелік шараларда қосымша материал ретінде пайдалануға болады және оны ойыншы балалардың ойнау деңгейіне, сабақ тақырыбына сайтүрлендіріп, ойын барысында керектенілетін ережелерін біртіндеп

/шақтап/ қолдануға болады. Мысалы Ойын барысында ойын алаңын түрлендірумен қатар тыйынның орнына әр түрлі сұрақ, тапсырмалары бар карточкалар қолданылды. Ол төмендегі үлгіде ұсынылды.

Мұнда ең алдымен баланаң даму деңгейін болжау қажет және балалардың ойынға деген қызығушылығын, сезімін ояту міндетін алға қоямыз. Ол үшін кішкентайларға қызықты, қарапайым құралдарды пайдаланамыз /ойын алаңының көлемімен түрін, түйені, тыйынды д.с. ойнатуға әзірлік жасалады/. Екінші міндет ойынның белгілі ережелерін саналы түсініп қабылдауға баулу. Ол үшін ойын тақтасының көшектер санын көз жүгіртіп санауға оңай етіп жасауды қадағалаймыз. Үшіншіде өз шама-шарқынша ойнау барысында толық ереже бойынша ойнау дағдысын меңгертуді міндет етеміз. Сонымен төмендегі кестеде "Мектеп алды білім беру біртұтас бағдарламасы" /СӨБ-ийн цөм хөтөлбөр/ бойынша Олон санаа ойынын түрлендіріп жасаған үлгі.

Ойыншының ойнау деңгейі	Ойын алаңының берілу үлгісі	Ойын барысында керектенілетін ереже	Ойын барысындағы міндеттер
1-ші деңгей ойынға алғаш танысушылар немесе балабақшаның кіші тобы	 <p>Шідердің балақтары түстермен ерекшеленген дөңгелектер болады және үйлер орналасады. Жүк артқан түйе 3, бір дана тыйын болады.</p>	Ойыншыларға неңізгі 3 өнді атау, санау тапсырмасы ұсынылады. Дұрыс орындаған ретімен ойын бастайды. Әр кімбір дана тыйынды иіреді де ел таңба түссе өз түйесін тұрған орнынан өз үйіне қарай бірмен жетектейді.	Түйелердің орналасуын анықтау, көзбен болжау дағдысын, <i>дұрыс қарым-қатынас</i> қалыптастыру, ел таңбаны, неңізгі 3 өнді ажырату және 3 ке дейін санау шыдамдылығын қалыптастыру
2-ші деңгей ойын ережесін толық игеру мүмкіндігі аз немесе балабақшаның ересек тобы	<p>Жүк артқан түйе біреу, үш дана тыйын болады. Шідердің балақтарының дөңгелектері, оқтық және үйлер орналасатын төртбұрыштарда алты түс бар.</p> 	Ойыншыларға өндерді ажырату, дөңгелектерді санау тапсырмасы ұсынылады. Дұрыс орындаған ретімен ойын бастайды. Әр кім үш дана тыйынды иіреді де ел таңба түскен сан бойынша түйені тұрған орнынан өз үйіне қарай жетектейді.	Ел таңбаны, 6 өнді ажырату және 5 ке дейін санау шыдамдылығын қалыптастыру Түйенің бағытын анықтау, <i>дұрыс қарым-қатынас</i> қалыптастыру,

<p>3-ші деңгей ойын ережесін мүмкіндіктері мен балабақшаның даярлық тобы</p>		<p>Ойыншыларға цифр, сандарды ажыратып атау, дөңгелектерді санау тапсырмасы ұсынылады. Дұрыс орындаған ретімен ойын бастайды. Ойын ережесі толық керектеніледі.</p>	<p>Дөңгелектердегі цифр, сандарды ажырату, санау шыдамдылығын және ойын ережесін толық орындау дағдысын, <i>дұрыс қарым-қатынасты</i> қалыптастыру</p>
--	---	---	--

ҚОРЫТЫНДЫ

Ойымызды қорытындылай келе, **Олон санаа** ойынды дамытып, балабақшада және от басында жұмыстар жүргізсе нәтежесінде төмендегідей жетістіктерге қол жеткізуге болады деген тұжырым жасауға болады.

Бұл ойын арқылы балалардың ерік жігер, төзім, мінез қасиеттерін бекітеді, адамгершілік сапасын, ақыл-ойын дамытуға ұжымдық сезім әрекеттерін өсіреді. Баланың үлкендермен және өз құрбы-құрдастарымен қарым-қатынасы қалыптасады.

Сондай-ақ, балалар ойнайтын ойыншық түрлері молаяды, Тақырыпқа бағынышты болмағандықтан балаға әр жақты даму мүмкіндігі беріледі. Баланың және ата-ананың қызығушылығы /көзқарасы/ артады.

Әдебиеттер:

1. Сургуулийн өмнөх боловсролын цөм хөтөлбөр., УБ., 2014
2. Базылхан Б., «Моңғолша қазақша сөздік», Өлгей., 1984.
3. www.Wikipedia
4. www.Bilimsite.kz

*А.Т. Абдуллаева, А.С. Акрамова,
Казахский национальный университет имени аль-Фараби
(Алматы, Казахстан)*

ПРОБЛЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ ЗДОРОВОГО ОБРАЗА ЖИЗНИ СТАРШЕКЛАССНИКОВ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

Будущее любого государства напрямую зависит от подрастающего поколения, как стратегического ресурса благополучного будущего страны. Физически здоровые, духовно и нравственно развитые молодые люди определяют здоровье нации. Здоровье народа, подрастающего поколения-главный приоритет в политике Казахстана. Здоровье человека-главная ценность общества и государства. Современный мир меняется, технологический прогресс и мировые кризисы и вызовы требуют обновления взглядов на вопросы сохранения и приумножения здоровья детей и молодежи.

Сегодня школьное образование претерпевает различные изменения. Школьникам приходится выполнять значительный объем работы. Помимо классных работ дети выполняют домашнее задание, различные промежуточные тесты. Современные школьники работают в условиях пандемии, связанной с COVID-19. Нахождение большей части времени за компьютерной техникой, выполнение учебной нагрузки вызывает излишнюю тревожность, дети подвергаются перегрузкам и стрессу. Большая учебная нагрузка часто не позволяет заниматься дополнительными занятиями, немного времени остается на отдых, занятиям физкультурой и спортом. Современные школьники постоянно заняты. Все эти факторы значительно влияют на здоровье старшеклассников. Апатия, пассивность, а также нежелание что то делать – это сейчас типичное состояние учащихся. В наши дни здоровье старшеклассников страдает от чрезмерных нагрузок, постоянного пребывания за компьютером, ноутбуками, смартфонами. Поэтому проблема сохранения здоровья актуальна, требуют исследования вопросы, связанные с влиянием дистанционного обучения на физическое и психическое здоровье детей[1].

Проблемам сохранения здоровья детей и подростков Республики Казахстан и путей их решения посвящены исследования казахстанских ученых-медиков Турдалиевой Б.С., Аимбетовой Г.Е., Абду-

каюмовой У.А., Байсугуровой В.Ю., Мусаевой Б.А. [2]. Использование здоровьесберегающих технологий представлена в исследованиях Абеуовой И.А. [3].

Еще в середине XIX века ученые-педагоги обращали внимание на то, что учебный процесс может негативно влиять на состояние школьников. Нарушение осанки, проблемы со зрением, тревожность и нервоз проявляются у школьников довольно часто. Влияют на здоровье школьников также и внешние факторы, такие как плохая освещенность кабинетов, некачественные доски и дисплеи дают нагрузку на зрение. Неправильные формы столов и тяжести учебников влияют на осанку. Стоит также отметить, что питание школьников тоже недостаточно организовано, так как дети в зачистую питаются не вовремя или употребляют нездоровую пищу, пренебрегают правилами приема пищи.

Одним из основных факторов, негативно влияющих на здоровье – множество школьных предметов, преподаваемых большим количеством учителей, что в свою очередь вызывает стресс у детей [4]. Программы не всегда соответствует возрасту обучающихся. Например, дети младшего школьного возраста нагружены достаточно тяжелыми задачами, изучением языков, когда они еще увлечены игрой. А старшие классы зачастую занимаются дополнительно с репетиторами или посещают курсы, что является для них дополнительной нагрузкой. Следовательно, у детей нет времени заниматься какой-либо физической активностью, отсюда и развитие различных заболеваний эндокринной системы, а также избыточного веса.

Старшеклассники больше остальных подвергаются влиянию со стороны, поэтому именно им легче всего попасть в какую то неблагоприятную среду. В этом возрасте они достаточно ранимы и не переносят критику, легче соглашаются со всем им предлагаемым. Впоследствии этого каждый из подростков может начать использование запретных препаратов. Пагубность влияния со стороны это одна из значимых причин ухудшения здоровья. Влияние так называемой плохой компании на самом деле имеет большое влияние, так как есть желание не отставать от современной молодежи. Молодые люди в таких случаях под влиянием такой компании употребляют алкоголь, сигареты, а также наркотики, что в свою очередь очень пагубно влияют на организм подростка.

Еще одним фактором ухудшения здоровья сейчас является перенаполняемость школ. Детей очень много в школах, в классах, соответственно есть большой риск заражения инфекционными заболеваниями. Частые инфекционные заболевания приводят к хроническим болезням.

Детский организм очень восприимчив к окружающей среде и риск заболеть у детей проживающих в загрязненных районах, в местах с резкими климатическими изменениями и неудовлетворительными санитарными условиями в разы увеличивается.

Стоит отметить, что социальные факторы тоже влияют на здоровье как физическое, так и психическое. Так например, дети из неблагополучных семей больше подвержены заболеванием, нежели дети из благополучных семей. Также питание в таких семьях недостаточное, а как мы знаем развивающемуся организму важно здоровое питание. В неблагополучных семьях остро стоят вопросы формирования физического и психического здоровья [5].

Немаловажное значение также имеет уровень грамотности по организации здорового образа жизни, укрепления здоровья. В связи с этим все больше педагогов стараются внедрить здоровьесберегающие технологии, психолого-педагогические тренинги, направленные на формирование позитивного отношения к здоровью. Приоритетными направлениями социально-педагогической работы в области формирования здорового образа жизни являются: формирование культуры здорового питания; противодействие потреблению табака; предупреждение формирования зависимых форм поведения от алкоголя, наркотических и психоактивных веществ; реализация спортивно-оздоровительных программ, мероприятий по сохранению и укреплению психического здоровья, предупреждение стрессовых и депрессивных расстройств, в том числе и суицидального поведения. Деятельность общеобразовательных организаций по формирования здорового образа жизни должна носить комплексный характер и включать в себя информационно-просветительский, педагогический, психологический, социальный и медико-профилактический компоненты. Физическое воспитание ребенка важно не только само по себе – оно является важным средством развития его личности. Педагог должен способствовать формированию у детей осознания ценности здорового образа жизни, развивать представления о полезности, целесообразности физической активности и соблюдения личной гигиены. Формирование здорового образа жизни у подростков неразрывно связано с наличием у него полноценного отдыха. Задачи, которые юноши и девушки решают в этот период, связаны с учебной, выбором будущей профессии, а также формированием зрелого организма требуют от человека динамичности и интенсивности. Досуг необходимо направить на восполнение потраченных сил, а также на выявление и развитие имеющихся способностей.

Важнейшими факторами формирования здорового образа жизни являются образование и просвещение в системе гигиенических знаний, навыков и умений, направленных на сохранение и укрепление здоровья. Это также и воспитание – долгий и трудный процесс педагогического воздействия на человека на всем протяжении его роста и развития, становления его личности, характера, в том числе формирование установки на здоровый образ жизни. От того, что будет заложено в человеке с самого раннего детства, во многом будут зависеть его мировоззрение, культура и образ жизни.

Действенными средствами в формировании здорового образа жизни у учащихся современной школы являются:

- теоретическая часть программы «Физическое воспитание»;
- целенаправленная система физических упражнений;
- специально организованная внеклассная работа;
- совместная с родителями учащихся работа по формированию ЗОЖ.

Наиболее эффективным путём формирования ценности здоровья и здорового образа жизни является направляемая и организуемая взрослыми (учителем, родителями) самостоятельная работа, развивающая способность понимать своё состояние, знать способы и варианты рациональной организации режима дня и двигательной активности, питания, правил личной гигиены. Однако только знание основ здорового образа жизни не обеспечивает и не гарантирует их использования, если это не становится необходимым условием ежедневной жизни ребёнка в семье и образовательном учреждении. Именно в период обучения ребенка в школе формируются основы физического, психического и социального здоровья детей, определяющие впоследствии его здоровый и безопасный образ жизни. Именно педагоги ответственны за обучение детей и прививание им элементарных знаний о своём организме.

Литература:

1. Айзман Р.И. Современные представления о здоровье и критерии её оценки / Р.И. Айзман // Сибирский педагогический журнал. – 2012. – № 9. – С. 85-91.
2. Турдалиева Б.С., Аимбетова Г.Е., Абдукаюмова У.А., Байсугурова В.Ю., Мусаева Б.А. Здоровье детей и подростков республики Казахстан: Проблемы и пути решения [Электронный ресурс: <https://kaznmu.kz/press/2012/01/18>. Дата обращения 10.01.2021.] Дата обращения 20.04.2021
3. Психопедагогика здоровья : учеб. пособие для вузов / И. А. Абеуова, К. Н. Ныгметова, Х. Т. Шерьязданова; КазГосЖенПУ. – Алматы: ТОО Типография Комплекс, 2006. – 137 с.
4. Киселева И.В. Здоровье молодого поколения. Гендерные установки на здоровый образ жизни у студенческой молодежи. – Нижний Новгород, 2010. – 506 с.
5. Лучанинова, В.Н. Здоровье детей и подростков из различных социальных групп /В.Н. Лучанинова, В.Н. Рассказова, Е.Б. Кривелевич. – Владивосток: Дальнаука, 2006. – 250 с.

Әбдіухан А.,

әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы қ.

БІЛІМ БЕРУ ҰЙЫМДАРЫНДАҒЫ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚЫЗМЕТТЕРДІҢ ПСИХОЛОГИЯСЫ

Балаларды оқыту мен тәрбиелеудегі жетістік көптеген факторлармен анықталады, оның бірі мұғалім мен тәрбиеші ролін алатын болсақ, мұғалімнің жеке басы.

Кәсіби мұғалім – өз уақытының көп бөлігін балаларды оқыту мен тәрбиелеуге арнайтын жалғыз адам. Егер мұғалімдер балаларды оқыту мен тәрбиелеуге қатыспаған болса, онда бірнеше ұрпақтан кейін қоғам өзінің дамуын тоқтатқан болар еді. Адамдардың жаңа буыны әлеуметтік, экономикалық және мәдени прогресті қолдау үшін жеткілікті түрде дайын болмас еді.

Бірқатар күрделі талаптар болашақ мұғалімнің жеке басына қойылады. Олардың ішінде білікті мұғалім немесе тәрбиеші болу мүмкін емес, ал оның орындалуы мұғалім үшін қажет емес, бірақ оны сабақ беруге қабілетті тұлғаға айналдыратын кәметке толмаған мұғалімдерді қанағаттандырмай-ақ ажыратуға болады. Ал негізгі және қосалқы талаптардың қатарында тұрақты, барлық дәуірлердің, заманның және халықтардың мұғалімі мен тәрбиешісіне тән және өзгермелі, бұл әлеуметтік-экономикалық дамудың осы кезеңінің ерекшеліктеріне байланысты қоғам мұғалім өмір сүреді және жұмыс істейді.

Мұғалімге қойылатын басты және тұрақты талап – балаларға деген сүйіспеншілік, педагогикалық іс-әрекет, ол балаларды оқытатын салада арнайы білімнің болуы, кең эрудиция, педагогикалық интуиция, жалпы мәдениеттілік пен адамгершіліктің жоғары деңгейі, әр түрлі кәсіби білім балаларды

оқыту және тәрбиелеу әдістері. Бұл қасиеттердің бәрі туа біткен емес. Оларды жүйелі және қажырлы еңбек, мұғалімнің өзіне деген орасан зор еңбегі алады.

Мұғалімге қойылатын қосымша, бірақ салыстырмалы түрде тұрақты талаптар – бұл көпшілдік, шеберлік, жайдары мінез, жақсы талғам және т.б. Бұл қасиеттер маңызды, бірақ жоғарыда аталған сапалардан төмен. Тәрбиеші бұл қасиеттердің әрқайсысын жеке-жеке жасай алады.

Бірақ мұғалім өз жұмысын сәтті шешу үшін керемет және жалпы қабілеттерге ие болуы керек. Жалпы қабілеттерге адамның кез-келген іс-әрекетінде жоғары нәтижелерді анықтайтын қабілеттер жатады, ал ерекше қабілеттерге педагогикалық іс-әрекеттің, балаларды оқыту мен тәрбиелеудің жетістігі тәуелді болады.

Арнайы педагогикалық қабілеттердің арнайы класына балаларды тәрбиелеу қабілеті жатады. Олардың ішінде мыналарды негізгілері ретінде ажыратуға болады:

– басқа адамның ішкі жағдайын дұрыс бағалау, оған жанашырлық, жанашырлық (эмпатия қабілеті) қабілеті;

– ой, сезім және іс-әрекетте балалардан үлгі және үлгі бола білу;

– баланың бойында асыл сезімдерді ояту, жақсы болуға деген ұмтылыс пен ұмтылыс, адамдарға жақсылық жасау, жоғары адамгершілік мақсаттарға жету;

– тәрбиелік әсерді тәрбиеленіп жатқан баланың жеке ерекшеліктеріне бейімдеу мүмкіндігі;

– адамға сенім ұялату, оны тыныштандыру, өзін-өзі жетілдіруге ынталандыру қабілеті;

– әр баламен дұрыс қарым-қатынас стилін таба білу, оның орналасқан жері мен өзара түсіністігіне қол жеткізу;

– тәрбиеленетін баланың құрмет сезімін ояту, оның бейресми танылуына ие болу, балалар арасында беделге ие болу қабілеті.

Тәрбиешіге тән қабілеттердің ішінде адамға табиғаттан берілетін қабілеттер көбірек. Сондай-ақ, ерекше қабілеттердің арасында ерекше түрдегі қабілеттер бар, бұл педагогикалық қарым-қатынас қабілеті. Қарым-қатынас – бұл ең күрделі аспектілердің бірі, өйткені ол арқылы педагогикалық жұмыста басты нәрсе жүзеге асырылады: тәрбиеленуші мұғалім, тәрбиешінің оқушының жеке басына әсері. Бұл дағды, әдетте, мұғалімнің коммуникативтік дағдыларымен байланысты.

Проблемалар туындауы мүмкін жеткіліксіз дамуына байланысты коммуникативтік дағдылардың топтарын қарастырайық.

Адамның адамды тануы, әдетте, ол туралы алғашқы әсер негізінде қалыптасатын адамды тұлға ретінде жалпы бағалауды қамтиды; оның жеке басының ерекшеліктерін, мотивтері мен ниеттерін бағалау; сыртқы бақыланатын мінез-құлық пен адамның ішкі әлемі арасындағы байланысты бағалау; позаларды, қимылдарды, мимикаларды, пантомиманы «оқу» мүмкіндігі.

Адамның өзі туралы білімі оның білімін бағалауды болжайды; олардың қабілеттерін бағалау; сіздің мінезіңізді және басқа жеке қасиеттеріңізді бағалау; адамның сыртынан қалай қабылданатынын және айналасындағы адамдардың көзіне қарауын бағалау.

Қарым-қатынас жағдайын дұрыс бағалау қабілеті дегеніміз – бұл жағдайды байқау, ең ақпараттық белгілерді таңдап, көңіл бөлу; туындаған жағдайдың әлеуметтік-психологиялық мағынасын дұрыс қабылдау және бағалау.

Педагогикалық жағынан қызықты, бірақ аз зерттелген – педагогикалық қарым-қатынастың вербалды емес түрлері деп аталады. Ассоциацияланған коммуникативтік дағдыларға мыналар жатады: бейтаныс адамдармен байланыс орнату мүмкіндігі; туындаудың алдын алу және туындаған қақтығыстар мен түсінбеушіліктерді жедел шешу мүмкіндігі; басқа адам дұрыс түсініп, қабылдауы үшін өзін ұстай білу; басқа адамға өзінің қызығушылықтары мен сезімдерін көрсетуге мүмкіндік беретін мінез-құлық қабілеті; өзі үшін қарым-қатынастан максималды пайда табу мүмкіндігі. Мұғалімнің коммуникативті дағдылары дамуға мүмкіндік беретіндігін атап өткен жөн.

Дарынды, шығармашыл адам әрқашан жеке тұлға болып табылады. Мұғалімнің бойында даралықты қалыптастыру баланың шығармашылық тұлғасын тәрбиелеуге ықпал етеді. Педагогикалық іс-әрекеттің жеке стилінің негізгі ерекшеліктерін қарастырайық. Ол өзін көрсетеді:

– темпераментте (реакция уақыты мен жылдамдығы, жеке жұмыс қарқыны, эмоционалды жауап беру қабілеті);

– белгілі бір педагогикалық жағдайларға реакция сипатында;

– білім беру құралдарын таңдауда;

– педагогикалық қарым-қатынас стилінде;

– балалар мен балалардың іс-әрекеттеріне жауап ретінде;

– өзін-өзі ұстау кезінде;

- сыйақылар мен жазалардың жекелеген түрлеріне басымдық беру;
- балаларға психологиялық-педагогикалық әсер ету құралдарын қолдануда.

Педагогикалық іс-әрекеттің жеке стилі туралы айта отырып, олар әдетте педагогикалық ықпал етудің белгілі бір құралдары мен мінез-құлық формаларын таңдағанда мұғалім оның жеке қабілеттерін ескеретіндігін білдіреді.

Осыған байланысты, алдыңғы қатарлы педагогикалық тәжірибені қабылдау мен таратуға қатысты бір ескертуді атап өту керек. Мұғалім оны талдай отырып, мұндай тәжірибе оның авторының жеке басынан іс жүзінде бөлінбейтінін есте сақтауы керек. Басқаша айтқанда, кез-келген педагогикалық тәжірибені сөзбе-сөз көшіру оған тұрарлық емес; ондағы басты нәрсені қабылдай отырып, тәрбиеші әрдайым өздігінен қалуға ұмтылуы керек, яғни. жарқын педагогикалық тұлға.

Білім беру ұйымдарындағы психологиялық қызметтер – бұл халықтың білім беру жүйесіндегі мамандандырылған бөлім, оның басты міндеті әр баланың толық психикалық және тұлғалық дамуына жағдай туғызу болып табылады, оның бұзылуы жасты уақтылы жүзеге асыруға кедергі келтіреді және студенттердің жеке мүмкіндіктері және психологиялық-педагогикалық түзету қажеттілігіне әкеледі. Мектептің педагогикалық қызметінің іс-әрекетін оқу-ағарту мекемесінде (балабақша, мектеп, кәсіптік мектеп, балалар үйі, мектеп-интернат) немесе халыққа білім беру бөліміндегі психологиялық кабинетте жұмыс істейтін практикалық психолог жүзеге асырады, ол кеңес береді. аймақтағы барлық оқу орындары. Қызметтің негізгі бағыттары. мектептің педагогикалық қызметі – психопрофилактика, психодиагностика, дамыту және психокоррекция, психологиялық кеңес беру. Психодиагностика оқушының мектеп жасына дейінгі және мектеп жасындағы балалық шақты терең психологиялық-педагогикалық зерттеуге, жеке ерекшеліктерін анықтауға, оқудағы және мінез-құлықтағы ауытқулардың себептерін анықтауға бағытталған. Психопрофилактика мұғалімдер мен ата-аналардың жеке және интеллектуалды қалыптастырудағы мүмкін бұзылыстарды уақтылы болдырмау мақсатында әр жас кезеңінде балалардың психикалық дамуы туралы психологиялық білімді алу және пайдалану қажеттілігін дамытуға бағытталған. Даму және психокоррекциялық бағыттардың міндеттері психологиялық қызметтің баланың даму деңгейінің жас стандарттарына сәйкестігін қамтамасыз етуге, балаларға білім беру мен тәрбиені жекелендіруге, олардың қабілеттерін дамытуға педагогикалық ұжымға көмектесуге бағытталуымен анықталады, және тұлғаны қалыптастыру. Консультациялық жұмыс мұғалімдерге, ата-аналарға, балаларға жеке, кәсіби және басқа да нақты өмірлік мәселелер бойынша көмек көрсетуден тұрады.

Психологиялық қызметтің мақсаты – әр оқушының психикалық және тұлғалық дамуына максималды психологиялық жағдайлар жасау.

Мектептегі психологтың сәтті жобалау жұмысы педагогикалық мәселелерді оңтайлы шешуге жағдай жасайды. Біз тараудың көп бөлігін осы психологиялық жұмыс стратегиясын талдауға арнадық. Мұның екі себебі бар. Біріншіден, бұл практикалық психологиялық жұмыстың салыстырмалы түрде жаңа көрінісі және ол әдебиетте кеңінен ұсынылмаған. Екінші бағыт – психологиялық кеңес, – керісінше, өте танымал және көптеген корректирленген, сонымен қатар белгілі бір түзету әдісіне арналған жұмыстар бар.

Осыған қарамастан, түзету стратегиясы туралы бірнеше сөз айтайық және ең алдымен мектептегі психологиялық кеңес берудің кейбір маңызды ерекшеліктерін атап өтеміз. Мектептегі психолог көбінесе клиенттің (оқушы, мұғалім, кейде ата-ана) психологпен, тар профильді маманмен байланыстырушы рөлін атқарады. Бұл кең ауқымды психологиялық проблемалар мен диагностикалық дағдыларға бағдарлауды қажет етеді. Жағдай тек түзету жұмысының постулатына тән, оны тек адамның кеңесшіге тікелей жүгінуімен жүзеге асырады. Мектептегі психологиялық қызмет жұмысының ерекшелігі – клиент рөліндегі белгілі бір «бейімділік». Көбінесе психологтың бірінші әңгімелесушісі мұғалім (немесе ата-ана) болып табылады, ол оқушымен жұмыс кезінде көмек сұрайды. Осылайша, психолог екі «клиентті» алады, мысалы: мұғалім және әлеуетті – бала. Бұл үшін көмек сұраған адаммен де, психологиялық түзету жіберілуі мүмкін адамдармен де қосымша жұмыс қажет.

Мектеп психологы қызметінің тағы бір ерекшелігі – ол өзі осы немесе басқа проблемалық жағдайда жұмыс жасау үшін тапсырыс беруші бола алады. Сонымен, диагностиканың алдын-ала кезеңін өткізіп, ол клиенттер кейінірек оған жүгіне алатын жағдайларды алдын-ала біле алады. Мектеп өміріне араласып, оны бақылап, зерттей отырып, психолог дағдарыстық жағдайға оның пайда болуының басында, оны бала немесе ересек адам жүзеге асырмай тұрып-ақ келуі мүмкін. Мектеп психологы ұстанымының бұл ерекшелігі таза консалтингтік жұмыс (бұрыннан қалыптасқан жағдайды түзету) мен жобалау жұмысы (нақты баланың оңтайлы дамуына жағдай жасау әрекеті, педагогикалық тиімділігі нақты мұғалімнің іс-әрекеті, жалпы мектептің қызметі).

Сонымен, біз психологтың мектептегі екі негізгі жұмыс бағыты – дизайн және кеңес беру туралы қысқаша шолу жасадық.

Мектептегі психологиялық қызмет бұрыннан қалыптасқан жағдайды түзетуге бағытталған жұмыстар жүргізіп, сонымен қатар педагогикалық қызметтегі көптеген психологиялық қателіктер мен қиындықтарды болдырмауға мүмкіндік беретін бағдарламалар құруы керек.

Әдебиеттер:

1. Немов Р.С. «Психология». – М., 2005.
2. Выготский Л.С. «Педагогикалық психология». – М., 1991.
3. Леонтьев А.А. «Педагогикалық қарым-қатынас». – М., 1979 ж.

*А.С. Акрамова, Бай Циньсин,
КазНУ им. аль-Фараби (Қазақстан, Алматы)*

ГУМАНИЗМ И КУЛЬТУРНЫЕ ЦЕННОСТИ КАК ВАЖНЫЕ ФАКТОРЫ ПРАВСТВЕННОГО ВОСПИТАНИЯ

Каждая страна должна придавать большое значение образованию и обучению подрастающего поколения. В любом обществе образование играет несравнимую роль в развитии человека. Современное образование служит источником новых мыслей, культуры, науки и технологий, мощным рычагом стимулирования экономического развития и содействия демократизации политики. «Национальное развитие на основе образования» было стратегическим выбором, сделанным людьми в современном обществе [1]. По данным Комитета по статистике МНЭ РК, на начало 2020 года численность молодежи в возрасте 14-28 лет составила 20,2% от общей численности населения страны или 3 765 383 человека [2]. Молодое поколение, будучи активной частью населения, является важным фактором повышения национальной конкурентоспособности. Если рассматривать аналогичные цифры в КНР, то можно указать, что около 367 миллионов несовершеннолетних в возрасте до 18 лет составляет население Китая, это составляет около 28% от общей численности населения. Для такой большой группы моральный статус, идеология и духовное мировоззрение не только напрямую связаны с общим качеством страны, но также связаны с будущим нации. Необходимо укреплять и совершенствовать идеологическое и нравственное воспитание студентов и молодежи, повышать их идеологические и моральные стандарты, обучать их становиться строителями и продолжателями начинаний страны в жесткой международной конкуренции.

SunW., ZhangM. рассматривают образование в качестве «сильного морального блага», которое меняет личность, открывает доступ ко всему [3]. VeugelersW. указывает на то, что образование может побудить людей задуматься над построением своих ценностей, участвовать в моральном диалоге и совместно выстраивать нормы [4].

Для изучения укрепления и повышения идейно-нравственного воспитания студентов и молодежи необходимо понимать идеологический и моральный статус этой группы людей. Мы считаем, что студенты должны быть активными и здоровыми. Однако из-за глубоких изменений внутренней и международной ситуации нельзя игнорировать некоторые негативные последствия. У некоторых студентов есть такие проблемы, как смешение политических убеждений, нечеткие идеалы и убеждения, искажение ценностной ориентации, слабое чувство целостности, отсутствие социальной ответственности, ослабленный дух, плохое представление об единстве и сотрудничестве.

Понимание и решения этих проблем выдвинули задачи и содержание, направленные на укрепление и улучшение идеологического и нравственного воспитания студентов.

Формирование идейно-нравственного мировоззрения студентов определяется культурными качествами личности. Поэтому необходимо осуществлять прорыв в повышении культурного уровня и гуманистических качеств.

Гуманистическая направленность личности относится к «исследовательским способностям и уровню знаний в области гуманитарных наук и ориентированному на человека духа, воплощенному в гуманитарных науках – внутреннему качеству человека» [5]. Сегодня члены общества должны строить экономическую, политическую цивилизацию и духовную цивилизацию. Три области культуры, соответствующие трем цивилизациям, – это естественные науки, социальные науки и гуманитарные науки. Соответственно они могут проявляться следующим образом: естественные науки и технологии

помогают людям приобретать навыки выживания; социальные науки помогают людям понимать и улучшать жизненные ситуации; гуманитарные науки помогают людям лучше понимать смысл жизни и осознавать человеческие ценности. У людей есть выбор и право на идентификацию в соответствии с этими тремя цивилизациями. Затем у человека появляются личностные устремления, которые развиваются, осознаются, ствоятся потребностями личности в гуманистических взглядах, духовных и нравственных ориентирах.

Первоначальный выбор и идентификация – это оценочное суждение, то есть ценностная ориентация и выбор цивилизации. Цивилизация выражает достижения культуры, а ценностная ориентация цивилизации находится под влиянием культуры. Таким образом, гуманистические идеалы и культурные ценности являются основой идеологического и нравственного воспитания. Идеологическое и нравственное воспитание не может быть отделено от носителя культуры. Идеологическое и нравственное воспитание должно быть фактически процессом культурного воспитания. Культурное образование не может быть отделено от конкретных знаний, оно должно выходить за его пределы, чтобы войти в духовную и концептуальную сферу[6].

Большинство дисциплин в философии и социальных науках имеют отчетливые идеологические атрибуты. Гуманистическое и нравственное воспитание должно быть интегрировано во все аспекты профессионального обучения студентов. В процессе преподавания профессиональных знаний необходимо укреплять нравственно-духовное воспитание, культивировать гуманистическое мировоззрение, иметь понимание смысла жизни и осведомленность о позитивном осознании ценности жизни.

Формирование мировоззренческих и нравственных представлений студентов разнообразно. Добродетели, принципы и правила не всегда и везде одинаковы. Будь то дизайн образовательного контента или выбор образовательных подходов, мы должны обращать внимание на общее понимание образования и роль множественных точек зрения. Например, объяснение истории может не только вдохновить студентов на патриотизм и национальные чувства, но также дать студентам возможность следовать идеалам и убеждениям, выбирать жизненные ценности и даже развивать личную мораль. Личные идеалы и убеждения, выбор взглядов на жизнь и ценности, понимание онтологии-все это вдохновляет на размышления о мировоззрении.

При рассмотрении данного вопроса актуальными остаются философские и гуманистические взгляды Аль-Фараби Абу-Наср Ибн Мухаммеда, философа, одного из главных представителей восточного аристотелизма. В «Трактате о взглядах жителей добродетельного города» (948 г.) представлена стройная и гармоничная система взглядов на устройство общественной жизни, формирование добродетелей, постижения истинного счастья и совершенства человека, «обладать гордой душой и дорожить честью» [7].

Уровень качества культуры – это целостная оценка как внешней культуры человека, так и внутренних качеств. В этом смысле только качественное образование способно заложить культурную основу личности, побудить студентов задуматься о жизненном позиционировании, обращать внимание и обсуждать национальные события и будущее человечества, а также развивать волю и характер студентов. Студенты, обученные таким образом, могут быть вдумчивыми, могут решать проблемы, иметь дальновидность, непредубежденность и могут противостоять взлетам и падениям жизни.

Идеологические и нравственные понятия студентов легко подвергается воздействию, когда они формируются, поэтому усилия должны быть направлены на создание культурной уверенности в себе. Хорошее руководство может сделать молодых людей великой силой для поддержания и повышения социальной жизнеспособности и социального творчества. Однако, если руководство отсутствует или оно неверно, энтузиазм молодых людей будет казаться слепым и даже отклонится от цели. Особенно перед лицом культурного разнообразия и огромного влияния зарубежных культур формирование ценностей становится еще более важным и приоритетным направлением в воспитательном процессе.

Мы уверены, чтобы изучить зарубежную культуру, мы должны сначала понять свою собственную культуру, потому что степень понимания своей собственной культуры может повлиять на понимание и понимание культуры другого народа. Только на основе глубокого понимания своей собственной культуры, рационального изучения мейнстримав различных областях мы можем избежать недопонимания и поверхностного понимания чужой культуры, избежать культурную дискриминацию.

В контексте глобализации, хотя студентам в новую эру необходимо иметь глобальное видение и международную осведомленность, они не должны терять свою национальную самооценку и уверенность в себе. Они не должны терять чувство познания и отождествления с национальными культурными традициями и пренебрегать своей системой национальных ценностей. Высокая культура и традиционные добродетели – это ресурсы и носители национального духа, а национальный дух – это вы-

сокая степень концентрации превосходной культуры и традиционных добродетелей. Национальный дух – это не просто понятие, а наиболее существенное выражение жизненного отношения, поведения, ценностей, интеллектуальной мудрости и этикета этой нации. Следовательно, без поддержки культуры и традиционных добродетелей невозможно установить национальный дух, который выражается в единстве и сплоченности нации.

Литература:

1. Sun W., Zhang M. (2015) The Anxiety of Growing Up: Education and Human Cultivation and Development. In: The «New Culture». Springer, Berlin, Heidelberg.
2. Стратегический ресурс Казахстана – молодежь. [Электронный ресурс: <https://strategy2050.kz/ru/news/strategicheskiy-resurs-kazakhstan-molodezh/>]. Дата обращения 20.04.2021
3. Sociology/Anthropology Department, Shippensburg University of Pennsylvania, 430 Grove Hall, 1871 Old Main Dr, Shippensburg, PA, 17257, USA David B. Monaghan
4. Veugelers W. (2011) A Humanist Perspective on Moral Development and Citizenship Education. In: Veugelers W. (eds) Education and Humanism. Moral Development and Citizenship Education. Sense Publishers.
5. Основы духовной культуры. Энциклопедический словарь педагога.—Екатеринбург. 2000.
6. Тишков В.А. Единство в многообразии. – Оренбург: Издательский центр ОГАУ, 2011. – 232 с.
7. Аль-Фараби. Философские трактаты. Трактат о взглядах жителей добродетельного города. М.:Наука, 1970. – 430 с.

Alberto Frigerio,

*Professor of Regional Studies and Dean of the School of Politics and Law
Almaty Management University*

INTRODUCING CIVIC ENGAGEMENT AND SUSTAINABILITY IN THE HIGHER EDUCATION PROGRAMMES OF KAZAKHSTAN: A CASE STUDY

1. Introduction: civic engagement and sustainability in higher education

In academia, there is a growing attention over the role played by higher education on the socio-economic development of the communities in which they operate. According to the Principles for Responsible Management Education (PRME), higher education institutes are encouraged to shape the leaders of tomorrow by endorsing the values of social responsibility as promoted by the UN Global Compact and fostering the principles of sustainability as defined by the Sustainable Development Goals (SDGs). The core objective is to extend the traditional functions of the university, namely teaching and research, to include also activities aimed at directly engaging the academic world with civil society, thus turning university from an «enclave of learning» into a ‘key element of the city.’ [1]

Although there are different opinions on the matter, the raising perspective is that the higher education engagement with civil society should not be viewed as a merely «preferable option», but rather as a complementary function that reciprocally supports and strengthens the core mission of the university itself. [2] To accomplish such result, Goddard et al. (2016) identify seven key areas of intervention, which are:

1. the creation of a sense of purpose to solve the problems affecting civil society;
2. the support to an active engagement with individuals, institutions and groups from the local, regional and national communities in which the university operates;
3. the acceptance of a holistic approach where the development of civil society is an integrated and interrelated factor within the mission of higher education institutes;
4. the promotion of a sense of place aimed at keeping into account the specific features of the surrounding environment;
5. the willingness to invest in impactful projects and activities;
6. the use of an accountable and transparent approach based on specific benchmarks and measurable performance indicators;
7. the opening to innovative methodologies in order to maximize the achievable benefits. [3]

Despite some remarkable initiatives – such as, for example, The Sustainable Narxoz-2030 Strategy or The Academy of NGOs promoted by AlmaU – up to now, the higher education engagement with civil society is still extremely constrained in Kazakhstan. Only a few stand-alone initiatives got adequate public recognition and support. As a result, there is an urgent need to identify a model for transforming the higher education system so that it might produce direct and indirect benefits to the whole society. In this regard, one of the key challenges is how to create a cohesive system in which the principles of civic engagement and sustainability

might be pro-actively included in higher educational programmes. This article briefly examines the matter by critically assessing the new module on civil society and sustainability that AlmaU School of Politics and Law will introduce in the programme International Relations and Economics for the academic year 2021-22. Without the ambition to provide a blueprint valid for all, this section aims to simply offer an example about how to structure a coherent and cohesive academic module on civil society and sustainability that might offer students both theoretical knowledge as well as practical skills.

2. Case study: the module on civil society and sustainability at Almaty Management University

The School of Politics and Law of Almaty Management University is working on the promotion of civic engagement and sustainability through a number of initiatives. In the last academic year, for example, the school organized an international conference on the theme «Public Trust and Social Capital» with the participation of experts from academia, government and NGOs; it launched the platform «Imagine, visions for a better world», which aimed to spread new ideas about how contemporary society could be re-conceptualized in order to shape a more positive future; and it has directly cooperated in the organization and development of a project called Academy of NGOs, which intends to provide professional trainings to NGOs and CSOs operating in Kazakhstan.

From an educational perspective, the school already offered a course in sustainable development for students of regional studies as well as a course of service learning for all students studying at AlmaU. Concerning the course of sustainable development, the idea was to introduce students with the basic principles of sustainability and guide them toward the development of small projects that could contribute to the realization of the Sustainable Development Goals. About the course of service learning, students got the chance to learn more about the meaning of civic engagement and, even more important, they had the opportunity to give their personal contribution to the development of Kazakh civil society by practically cooperating with local NGOs in the realization of small projects. Among the successful projects developed by students it is possible to mention here:

- *+1 Happy Day for Orphans*: nine students organized a fundraising campaign on Instagram and used the collected resources to prepare gift boxes, with candies and Christmas cookies, for the orphans of Almaty Regional Orphanage 1;
- *Give Warmth*: eleven students gave help one hundred fifty homeless people of the Almaty City Center for Social Adaptation by providing them food and warm clothes;
- *CharitAble*: thirteen students organized an eco-tourism trip at Medeo with twenty-two children from «Amanat», social care home for children.

These laudable initiatives provide a concrete impact on Kazakh civil society, they enhance the spread of positive knowledge, skills and values, and they foster the attention on current problems affecting the local communities. As minor, from an educational perspective, these are independent precious initiatives which, nonetheless, suffer from the lack of a cohesive framework of intervention. For this reason, the School of Politics and Law decided to intervene on such a gap by launching for the next year an educational module on civil society and sustainability.

This new educational module is developed as a pilot project for the students of international relations and economics that will begin their studies in the academic year 2021-22. If successful, the module will be successively extended to the whole bachelor programmes of AlmaU. The core idea of the module on civil society and sustainability is to provide a coherent, reasoned and structured path of engaging educational activities focused on the development of civil society and the implementation of the sustainable development goals. Through the module students will acquire those knowledge, technical competency, soft skills and values that will allow them to successfully operate in the field of civic engagement and sustainability. After the completion of the module, students will have the capacity to operate as socially responsible leaders, regardless of the professional career they intend to pursue.

The module consists of five courses, which are going to be delivered from the 1st to the 3rd year of study. Table 1 provides some basic information about these courses. Multiple benefits for diverse beneficiaries might be achieved through the implementation of this module. First, this module offers students the possibility to turn into informed citizens by getting a better understanding of Kazakh civil society, to embrace a sustainable approach of life thanks to the acquired in-depth understanding of the sustainable development goals, and to learn market-demanded technical skills through practice on the field. Second, this module offers AlmaU the opportunity to enhance its contribution to the development of civil society through the implementation of impact-oriented projects, the cooperation with local communities and the transfer of knowledge in accordance with the PRME strategy. Third, this module offers civil society the opportunity to receive practical support from students' activities and to strengthen its relation with the academic world. Hence, as a whole, this module offers a win-win-win approach where all those engaged might receive some benefits.

Table 1. Module on Civil Society and Sustainability. Source: author.

SUBJECT	CREDITS	SEMESTER	BASIC EXPLANATION
Human Rights and Civil Society	3 ECTS	1 st year, Fall semester	Introduce the concept of civil society and the respect of fundamental human rights.
Service Learning	3 ECTS	1 st year, Spring semester	Engage students in the realization of practical projects in cooperation with NGOs and CSOs.
Sustainable Development: Principles and Practice	3 ECTS	2 nd year, Spring semester	Introduce students to the basic principles of sustainability and the main strategies for their effective application in diverse fields.
Sustainable Economy	3 ECTS	3 rd year, Fall semester	Introduce students to the principles of sustainable economy and how to foster progress without growth.
Fundraising and Project Development for Civil Society Organizations	5 ECTS	3 rd year, Spring semester	Explain students the basics principles of fundraising and project development in order to apply them on cases involving civil society organizations.

As for all new approaches, there are some challenges and risks associated with the realization of this educational module. Three of them are particularly relevant in terms of impact and probability:

- A lack of interest among AlmaU students (high impact; medium probability);
- A scarce support by AlmaU faculty members (medium impact; medium probability);
- A lower-than-expected impact on Kazakh civil society (medium impact; high probability).

These are serious risks that need to be addressed by planning diverse preventive and mitigation measures. Hence, the project will need to be supported by an engaging storyline, a system of incentives aimed to stimulate a renewed cooperation with civil society, and a valid mechanism for quantitatively and qualitatively assessing the achieved results. Nevertheless, on the whole, the expected benefits largely outweigh the possible risks.

3. Conclusion

Higher education institutes of Kazakhstan need to evolve if they want to survive in the highly competitive world of academia. As popularly claimed in the comic book Spider-Man, ‘with great power comes great responsibility.’ [4] Nowadays, university has a responsibility not only to provide high quality teaching and foster scientific research, but also to offer a positive contribution to the socio-economic development of the communities in which they operate. This new mission can be realized through a diverse set of actions. However, it is important to create a cohesive system among teaching, research and civic engagement in order to maximize the long-term impact on society.

The implementation of an educational path focused on civil society and sustainability is one step forward in the realization of such an objective. As a pilot project to be realized in the framework of the School of Politics and Law for the students of international relations and economics, it entails low costs and only a few acceptable risks. As benefits, such action would plausibly support AlmaU commitment to the United Nations Academic Impact, it would offer better chances to enhance AlmaU engaging activities with civil society, and it would increase students’ performances by providing appreciated knowledge, skills and values.

References:

1. Munck, R., Civic Engagement and Global Citizenship in a University Context: Core business of desirable add-on? – *Art & Humanity in Higher Education* 9 (1), 2010. – 36 p.
2. Nelles, J. and Vorley, T., From policy to practice: engaging and embedding the third mission in contemporary universities. – *International Journal of Sociology and Social Policy* 30 (7-8), 2010.
3. Goddard, J., Hazelkorn, E., Kempton, L. and Vallance, P., *The Civic University: The Policy and Leadership Challenges*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2016. – 312-320 p.
4. Priest, C. and Bright, M., *Spider-Man Versus Wolverine*. Marvel Comics 1 (1), 1987.

*А. Алмат,
әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
Өзін-өзі тану және гуманды педагогика негіздері мамандығының
I курс магистранты*

БОЛАШАҚ МҰҒАЛІМНІҢ ГУМАНИСТІК ПОЗИЦИЯСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ НЕГІЗДЕРІ

Білім беруді ізгілендіру бүкіл білім беру жүйесінің маңызды сипаттамасы болып табылады. Ізгілендіру – мұғалімдер де, оқушылар да өздерінің шығармашылық тұлғаларын дамыту субъектілері ретінде әрекет ететін жаңа педагогикалық процестің негізгі элементі. Педагогикалық процестің негізгі мәні жеке тұлғаның дамуы болып табылады, оның өлшемі білім беру ұйымының жұмысының көрсеткіші болып табылады. Мұғалімнің кәсіби қызметі әрдайым гуманистік, жалпыадамзаттық принципті қамтиды.

Мәңгілік жалпыадамзаттық мәдениеттің қазынасы ретіндегі адамзат баласының рухани тәжірибесіне, ұлы ойшыл-гуманистердің еңбектеріне тереңдеп еңбестен «ізгілік» ұғымының мәнін жете ұғыну мүмкін емес. Осы тұрғыда көрнекті ойшыл Жүсіп Баласағұнидың адамның шынайы бақытын іздеуге арналған «Құтты білік» кітабы; ұлы ақын, ойшыл Қожа Ахмет Ясауидың ақиқатты танудағы дүниетанымдық көзқарастарын көрсететін «Диуани хикмет» шығармасы; ғұлама ойшыл Әбу Насыр әл-Фарабидің «Әлеуметтік-этикалық трактаттарындағы» бақытқа қол жеткізу мақсатындағы адам баласының бірігіне, рухани кемелдікке ұмтылуының жарқын белгісі болып табылады. Сондықтан да ойшыл-гуманистерді адамзаттың Ұлы ұстаздары деп айтқан.

XIX ғасырдың көрнекті қазақ ағартушылары – Ш. Уәлиханов, Ы. Алтынсарин, А. Құнанбаевтың ой-толғаулары жоғары адамгершілікті тұлға қалыптастыру жолындағы ғылымды және мәдениетті дамыту қажеттігін әділ көрсетті. XX ғасырдың басында қазақ ағартушылары, педагог-ғалымдары – Ж. Аймауытов, М. Жұмабаев, М. Дулатов, А. Байтұрсынов, Ш. Құдайбердиев өз шығармаларында адамгершілік ұғымдар туралы терең ой толғады.

Педагогикалық қолдау көрсету шарттарына және болашақ мұғалімнің гуманистік ұстанымының дамуын айқындайтын факторларға сәйкес педагогикалық қолдаудың мынадай кезеңдері айқындалды:

- диагностикалық – проблеманың фактісі мен сигналын белгілеу, проблеманы диагностикалау үшін жағдай жасау, педагогикалық қолдау көрсету шарттарымен байланыс орнату;
- іздестіру – проблеманың туындау себептерін іздестіруді, оны көрсетуді ұйымдастыру (білім беру субъектісімен бірлесіп); білім беру субъектісінің іс-әрекеттерін жобалау;
- қызмет:

а) іс-әрекет білім беру субъектісінің өзіне беріледі: мұғалім оның әрекеттерін мақұлдайды, ынталандырады, бастаманы қолдайды;

б) мұғалімнің өзі: өзін білім беру субъектісінің орнына қойып, білім беру субъектісіне тікелей қолдау және көмек көрсетеді. [1]

Болашақ мұғалімнің гуманистік ұстанымын қалыптастырудың тиімділігін едәуір қиындататын қарама-қайшылықтар бар: гуманистік ұстанымы бар мұғалімге қоғамның объективті қажеттілігі мен педагогика ғылымында бұл мәселенің жеткіліксіз дамуы арасындағы; мұғалімдердің оқушыларды гуманистік бағытта өзін-өзі тану бойынша ұмтылысы мен университеттегі оқу процесінің ғылыми-әдістемелік жабдықталуының жеткіліксіздігі арасындағы. Білім беру процесінде болашақ мұғалімнің гуманистік ұстанымын қалыптастырудың тиімділігі келесі педагогикалық жағдайлармен анықталады:

- болашақ мұғалімнің балаға білім берудің құндылығы ретінде бағдарлануы;
- өзін-өзі тану мұғалімінің гуманистік әлеуетін өзектендіру;
- болашақ мұғалімнің шығармашылық қабілеттерін дамытуға бағытталған оқыту технологияларын пайдалану;
- болашақ мұғалімнің педагогикалық іс-әрекеттегі рефлексивті қабілеттерін дамыту.

Гуманизм, адамның жетілмегендігіне қатысты абсолютті кешірім мен қайғыға бой алдырмайтын сияқты емес, сонымен қатар оның шығармашылық әлеуетін өз мүддесі мен қоршаған ортасы үшін еркін жүзеге асыру үшін оған белсенді оң және сындарлы көзқарас. Бұл түсінік мұғалімнің іс-әрекетімен тікелей байланысты, оның міндеті оны одан әрі өзгерту үшін басқаның мінез-құлқына әсер ету, яғни авторитарлық емес, гуманистік педагогикалық әсерді жүзеге асыру деп санауға болады. [2]

Беделділік пен авторитаризмнің түбір сөздер мен сабақтас ұғымдар ретіндегі жақындығы мұғалімнің билік идеясын қиындатты, оған этикалық өлшемдерді ұсынды. Студентті мұғалім олардың

құндылық жүйелері, мінез-құлық үлгілері мен бағалары сәйкес келетініне қарамастан қабылдауы керек.

Гуманды педагогиканың негізгі қағидасы-баланың айналасындағы ортаны ізгілендіру. Сыныпта адамгершілікке толы болмайтын бірде-бір сөз айтылмауы керек. Айтылғанның бәрі дамытушылық және тәрбиелік мәнге ие болуы керек. Сөздердің мазмұны әрдайым түсіндірілмейді, бірақ олардың ішкі мағынасы міндетті түрде балалардың санасына енеді. Ынтымақтастық өнері баяу, біртіндеп жинақталуда. Дамып келе жатқан пәндік орта туралы айту мүмкін емес – бұл жеке тұлғаның толық дамуын қамтамасыз ететін жағдайлар жүйесі. Пәндік орта балаға одан ақпаратты "жинауға" мүмкіндік беруі керек.

Біздің елімізде білім беру жүйесін демократияландыру және ізгілендіру рухында реформалау барлық оқу пәндерін оқытуға қатысты болды. Бұған еліміздің бірінші ханым Сара Алпысқызы Назарбаеваның "Өзін-өзі тану" авторлық білім беру жобасын оқу-тәрбие үдерісіне енгізу жарқын мысал бола алады. Педагогикалық идеяның дамуының осы кезеңінде руханият пен гуманизмді біріктірудің шұғыл қажеттілігі туындады. Бұрын гуманизм мен руханият екі қарама-қарсы философиялық ұғым болған. Рух ұғымы руханиятпен, адам ұғымы гуманизммен байланысты болды. Енді бұл ұғымдар бірлікте қарастырылады. "Руханият" пен "адамгершілік" ұғымы бір-бірімен байланысты. Олар бірге гуманистік педагогиканың мәні. Осылайша, заманауи мектеп өзін-өзі тану пәнін енгізу арқылы ынтымақтастық педагогикасынан рухани гуманизм педагогикасына келді. Білім беруді ізгілендіру-бұл оқушыға деген адамгершілік (адамдық) көзқарас, ондағы адамды көре білу және оны сол қалпында қабылдай білу және оны "түзетуге", қайта жасауға тырыспау. Жақыныңды сүю. [3]

Гуманистік тәрбие принциптері:

- Мұғалімнің әр оқушыға деген педагогикалық оптимизмі (әр баланың оң бейімділігі, қабілеттері бар)

- Баланың жеке басын құрметтеу. Оқушылардың іс-әрекеттерін талдау кезінде жеке тұлғаны тұтастай қарастыру.

- Адамның барлық әлеуетінің көрінісі (мүмкіндік ретінде адамға тән нәрсені жүзеге асыру)

- Оның психикалық жағдайын түсіну.

- Оқушының тағдырына қызығушылық.

- Мұғалімнің рөлінің өзгеруі (ол – оқытудың фасилитаторы, яғни оқушыларда айналадағылардың ықыласты және қолдаушы қарым-қатынасын табатын оқытуда белгілі бір атмосфераны құрушы);

- Табысқа жету жағдайын жасау.

- Адамгершілік педагогиканың негізгі қағидасы – баланың айналасындағы ортаны ізгілендіру. Сыныпта адамгершілікке толы бірде-бір сөз айтылмауы керек. Айтылғанның бәрі дамытушылық және тәрбиелік мәнге ие болуы керек. Сөздердің мазмұны әрдайым түсіндірілмейді, бірақ олардың ішкі мағынасы міндетті түрде балалардың санасына енеді. Ынтымақтастық өнері баяу, біртіндеп жинақталуда.

- Дамып келе жатқан пәндік орта туралы айту мүмкін емес – бұл жеке тұлғаның толық дамуын қамтамасыз ететін жағдайлар жүйесі. Пәндік орта балаға одан ақпаратты "жинауға" мүмкіндік беруі керек.

Болашақ студенттің педагогикалық категория ретіндегі ізгіліктілігі кәсіби дайындық процесінің мақсатты бағытын және түлектің дайындық деңгейіне қойылатын талаптарды көрсетеді. Болашақ мұғалімнің ізгіліктілігі мәні психикалық салаларды (мотивациялық, интеллектуалдық, пәндік-практикалық, эмоционалды, ерікті, экзистенциалды және өзін-өзі реттеу саласы) сипаттауда жатыр, онда ерте ересек адамның психикасының жас ерекшеліктерімен қатар студенттің қасиеттері мен қасиеттерінің кешені және мұғалімнің кәсіби маңызды қасиеттерінің жиынтығы бар оқу және педагогикалық қызметке байланысты. Болашақ мұғалімнің ізгілігі кез-келген басқа ізгіліктен бір уақытта оқу және кәсіби қызмет субъектісінің қасиеттерімен, кәсіби маңызды қасиеттерді қалыптастырумен ерекшеленеді. Болашақ мұғалімнің ізгілігі-бұл психиканың әртүрлі салалары, қасиеттері бір-бірімен байланысты күрделі, жүйелі білім. Бірлік, байланыс, жеке тұлғаның барлық компоненттерінің өзара шарттылығы оған сапалы сенімділік, тұтастық береді. Ізгілік икемділік, динамизм, өзгергіштік қасиеттеріне ие. [4]

Адамзаттың бүкіл тарихы гуманизм әрқашан жеке адамның да, жалпы қоғамның да өмірінде маңызды рөл атқарғанын және жалпыадамзаттық құндылықтар жүйесінде маңызды орын алғанын көрсетеді. Гуманизм идеялары адамның өмір сүруімен байланысты әртүрлі құбылыстарға қатынасын анықтайды. Олар оның қызметін ынталандырады, бағыттайды және негіздейді. Сондықтан гуманизм идеяларының мазмұны таза академиялық сипатта болмайды. Ол тәжірибеге тікелей бағытталған.

Қоғамдық санадағы гуманизмнің шешуші рөлін бұрын құрылған және рухани және практикалық көшбасшы рөлін талап ететін философиялық, саяси немесе көркемдік бағыттар өздерін гуманизмнің үлгісі деп жариялай алмағандығымен бағалауға болады. [5]

Мұғалімнің кәсіби ұстанымының гуманистік мәні оның табиғи атрибуты болады, бала "мұғалім" функционалды қатынасының объектісі болуды тоқтатқан сәттен бастап – оқушы және адамның барлық алуан түрлілігі мен бірегейлігінде табиғаттың ерекше жоғары туындысы ретінде пайда болады, автономды жеке әлемі бар, оның дамуында биологиялық тұлғадан жоғары рухани тұлғаға дейін жүреді және әлеуметтену және мәдениетке ену процесінде көптеген психологиялық қатынастарды көрсететін жеке қасиеттердің ерекше кешеніне ие болады.

Мұғалімнің гуманистік кәсіби ұстанымы феномені мамандық иесінің жеке өмірін мақсаттармен, жағдайлармен және оның кәсіби қызметінің негізгі объектісімен – баламен байланыстырады. Ол жүйелік логикада адамның жетекші идеясын жоғары құндылық ретінде мұғалім мен баланың тәрбиелік өзара әрекеттесуінің практикалық әдістерімен байланыстырады, бұл "адам-адам" қатынасын олардың өзара өмір сүруінің детерминанты етуге мүмкіндік береді.

Әдебиеттер:

1. Манифест гуманной педагогики. Бушети. Грузия, 2011.
2. Основы гуманной педагогики и самопознания: Учебник /П. Ш. Амонашвили, Г. А. Омарова, Н. Анарбек. – Алматы: ННПООЦ «Бөбек», 2019. – 128 с.
3. Алпысқызы Сара. Өмір әдебі: Әдеби эссе, толғаныстар. – Алматы, 2003. – 104 бет.
4. Ш. А. Амонашвили. Воспитание и образование. Истина школы. – М., 2017.
5. Коменский Я. А. Избранные педагогические сочинения в 2-х т. Т. 2. – М.: Педагогика, 1982.

*А.Ф. Аралбаева, Д.С. Худайбергенова,
М.Х. Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті, Қазақстан*

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТІН ДАМУ

Біз ғылыми-техникалық революция дәуірінде өмір сүріп жатырмыз, жасымыз есейген сайын, өмірдің әртүрлі қиындықтарына кезігеміз. Осындай заманда адамдарға ойлаудың ұтқырлығы, үлкен және кіші мәселелерді шешуге шығармашылық көзқарас талап керек деп ойлаймын. Шығармашылық ақыл-ойы дамыған адамдарға, кез-келген жұмысты құлшыныспен алып кету оңайға соғады. Қазіргі уақытта жас ұрпақты қоғам өмірінің барлық салаларында шығармашылық қызметке дайындауға көп көңіл бөлінеді. Басты мақсат – белсенді, шығармашыл, жаһандық бәсекеге сай, жан-жақты дамыған жастарды тәрбиелеуге басты назар аудару. Елбасымыз Н.Ә.Назарбаев: «XXI ғасыр жастары, үш тілді жетік меңгерген, белсенді, әлемдік бәсекеге сай болуы керек» деп, өз жолдауында айта кеткен болатын. Басқаша айтқанда, проблемалық жағдайдан шығудың жолын таба алатын, ойланбайтын, стандартты емес шешімдер қабылдай алатын, шығармашылық ойлауға қабілетті адамдар қажет. Осыған байланысты еліміздің белсенді, шығармашыл, жаңашыл ойлайтын жастарды тәрбиелеуде мектептің рөлі артуда.

«Қыран – түлегіне қайыспас қанат сыйлайды, ұстаз – шәкіртіне талап сыйлайды» деген халқымыздың қанатты сөзі ұстаз арқылы дарыған талаппен ұрпақтың алысқа ұшатынын меңзеген сияқты. Еліне қорған, ұлтына қамқор болар ұрпақтың қашанда көңілі ояу, айналасындағы өзгерістерге сын көзбен қарай білуі, пікір, қорытынды айтып, шешім қабылдай алуы қажет-ақ. Міне, бұл биік – оқушының шығармашылығы арқылы келетін іс. Ендеше оқушыларды шығармашылыққа баулуды алғаш мектепке келген сәттен бастап-ақ қолға алу керек.

Баланың шығармашылық қызметін, ұлттық мәдениеті мен рухани құндылықтарын тәрбиелеу ана тілі арқылы жүзеге асырылады. Бұл пәннің мәні туралы Ж.Аймауытов былай дейді: "Оқытылатын пәндер – бәрін білетін және білетін барлық адамға қажет ана тілі екені даусыз. Ана тілін жақсы білместен, басқа пәндерді түсіну мүмкін емес. Ана тілін үйрену – бұл сөздерді жаттау, олардың жүйесін, өзгеру заңдылықтарын білу ғана емес, сонымен бірге бала сансыз ұғымдарды, ойларды, сезімдерді, тіл заңдылықтарын игеретін тілді үйрену". Ана тілін оқыту арқылы шығармашылық белсенділікті қалыптастыру дегеніміз-өмір шындығында өзін-өзі жүзеге асыруға ұмтылу, іздеу. Осыған байланысты В.В. Давыдов: "Бастауыш мектепте шығармашылық қабілеттер оқу іс-әрекетінде көрінеді, даму өнімі-оқуға деген ұмтылыс, мотивация", – деп атап өтті. Шығармашылық әр баланың табиғатында болуы мүмкін [1].

2010-2011 оқу жылынан бастап бастауыш мектептер жаңа білім беру стандарты бойынша жұмыс істей бастады. Жаңа стандарттың маңызды бөлімі "бастауыш жалпы білім берудің негізгі білім беру бағдарламасын меңгеру нәтижелеріне қойылатын талаптар" бөлімі болып табылады. Бастауыш мектепте дамытушылық оқыту бастауыш мектеп оқушысының жеке басының қалыптасуына қол жеткізуге, оның жеке қабілеттерін ашуға мүмкіндік беретін негізгі стратегиялық бағытқа айналады. Оқу процесін жетілдірудің қайнар көздерінің бірі-дамып келе жатқан оқыту тұрғысынан белгілі бір түзету мен жетілдіруді қажет ететін қолданыстағы әдістер мен құралдарды қолданудың жаңа тәсілі. Осы тұрғыдан алғанда, танымдық міндеттерді шығармашылық қабілеттерін дамытудың ең тиімді құралы ретінде қолданудың қалыптасқан тәсілдері үлкен қызығушылық тудырады.

Кіші мектеп жасы-білім жинақтау кезеңі. Бастауыш мектепте ақыл-ой әрекетінің әдістері қалыптасады, сондықтан бастауыш мектеп жасында шығармашылық ойлауды дамыту өте маңызды. Бастауыш мектепте оқу процесін жаңарту дамытушылық оқытудың теориясы мен практикасында жүргізілетін ізденістерге негізделеді. Дамыта оқытудың тиімділігіне, ең алдымен, оқушылардың оқу іс-әрекетін жандандыру арқылы қол жеткізіледі. Оқушы мұғалімнің жаңа білімді түсіндіруін дайын түрде пассивті қабылдамауы керек, бірақ бұл білімді қол жетімді тәуелсіз жұмыста игеріп, түсінуі керек. Осылайша алынған білім механикалық жатталғаннан гөрі бірнеше есе жақсы есте сақталады және игеріледі. Дәл осы кіші мектеп жасында жасалады психологиялық негізі болады. Қиял мен шығармашылық ойлау дамиды, құбылыстарды бақылау және талдау, салыстыру, фактілерді жалпылау, қорытынды жасау, іс-әрекетті, белсенділікті, бастаманы іс жүзінде бағалау дағдылары қалыптасады.

Бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық қабілеттерін сәтті қалыптастыру мұғалімнің балалар шығармашылығының негізгі ерекшеліктерін және шығармашылық қабілеттерін дамытудағы орталық мәселелерді шешу негізінде ғана мүмкін болады. Шығармашылық қабілеттерін дамыту орындау дағдылары мен қабілеттерін қалыптастырудан ажырамас. Оқушылардың қабілеттері мен дағдылары неғұрлым жан-жақты және жетілдірілген болса, олардың қиялдары неғұрлым бай болса, олардың жоспарлары неғұрлым нақты болса, балалар соғұрлым күрделі тапсырмаларды орындайды.

Шығармашылық-бұл әртүрлі жоспарлар мен масштабтарда жаңасын құру. Шығармашылық тек әлеуметтік маңызды жаңалықтарды ғана емес, сонымен бірге адам өзі үшін жасайтын жаңалықтарды да сипаттайды. Шығармашылық элементтері балаларда ойын, жұмыс, оқу іс-әрекетінде көрінеді, онда белсенділік көрінісі, ойдың тәуелсіздігі, бастама, пайымдаудың өзіндік ерекшелігі, шығармашылық қиял орын алады.

Эксперименттік зерттеулердің нәтижесінде адамның қабілеттері арасында ерекше типтегі қабілеттер анықталды – ерекше идеяларды қалыптастыру, дәстүрлі схемалардан ойлау қабілетінен ауытқу және проблемалық жағдайларды тез шешу. Мұндай қабілеттер – креативтілік яғни, шығармашыл деп аталады. Шығармашылық қабілеттердің сәтті дамуы олардың қалыптасуына қолайлы белгілі бір жағдайлар жасалған кезде ғана мүмкін болады. Психологиялық-педагогикалық әдебиеттерде мұндай жағдайлар:

1. **Оқушының рөлін өзгерту.** Бастауыш сынып оқушысының сабақтағы рөлін өзгерту, оған сәйкес ол өзінің қызығушылықтары мен қажеттіліктерін таңдауға, қанағаттандыруға, өз әлеуетін іске асыруға мүмкіндігі бар танымның белсенді қатысушысы болуы керек.

2. **Ыңғайлы психологиялық орта.** Қабілеттердің дамуына қолайлы психологиялық жағдай жасау: балалардың шығармашылыққа деген ұмтылысын ынталандыру, оқушылардың күші мен мүмкіндіктеріне сену, әр оқушыны сөзсіз қабылдау, оның қажеттіліктерін, мүдделерін, пікірлерін құрметтеу, ескертулер мен айыптауларды болдырмау. Теріс эмоциялар (мазасыздық, қорқыныш, өз-өзіне күмәндану және т.б.) шығармашылық іс-әрекеттің тиімділігіне теріс әсер етеді, әсіресе бастауыш мектеп жасындағы балаларда, өйткені олар эмоционалдылықтың жоғарылауымен сипатталады.

3. **Балаға ішкі сенімділік беру.** Өзін-өзін іштей жоғары бағалауға, өзіне деген сенімділікті қалыптастыруға дамытуымыз керек. Оқытудың ішкі мотивациясын құру.

4. **Әр түрлі жұмыс формаларының үйлесімі.** Шығармашылық тапсырманы орындау мақсатына және оның күрделілік деңгейіне байланысты сабақта фронтальды, топтық, жеке жұмыс формаларының үйлесуі.

5. **Пәнаралық байланыс.** Шығармашылық мәселелерді шешу барысында әртүрлі салалардағы білімді қолданыңыз. Тапсырма неғұрлым күрделі болса, оны шешу үшін көбірек білім қолданылуы керек.

6. **Табысқа жету жағдайын жасау.** Шығармашылық сипаттағы тапсырмалар бүкіл сыныпқа берілуі керек. Оларды орындау кезінде тек сәттілік бағаланады. Әр балада мұғалім даралықты көруі керек.

7. Мазмұны жағынан да, күрделілігі жағынан да шығармашылық тапсырмалардың әртүрлілігі. Шығармашылық және қарапайым оқу тапсырмаларының үйлесімі даму мүмкіндіктерін қамтиды[2].

Барлық сабақтарда және сыныптан тыс жұмыстарда шығармашылық тапсырмаларды қолдану арқылы бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық қабілеттерін дамыту үшін қолайлы жағдай жасау қажет – бұл міндеттерді әр бастауыш сынып мұғалімі өз алдына қоюы керек. Мұғалім нәтижеге жету үшін белгілі бір тәртіппен қолданылатын педагогикалық әрекеттер мен құралдар жүйесін құруы керек. Мұғалім оқушыға өзінің қабілеттерін білуге, оны қызықтыруға және қолдауға, оның жұмысының нәтижесін, өсу перспективаларын көрсетуге көмектесуі керек. Бұл тұлғааралық дағдыларды дамытуға мүмкіндік береді, оқытудың шығармашылық басталуына серпін береді, оқушылардың өзіне деген сенімін, өзін-өзі бағалауды қалыптастырады.

Бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық қабілеттерін қалыптастыру және дамыту бойынша жұмыс әр сабақта және сабақтан тыс уақытта әр түрлі әдістерді қолдана отырып жүргізілуі керек. Қазіргі мектептің бастауыш сыныптарында оқушылардың танымдық белсенділігіне, олардың эмоционалды саласына белсенді әсер ететін тиімді әдістердің бірі-шығармашылық ойын. Бұл мектеп оқушыларының эмоционалды көңіл-күйін қалыптастыруға ықпал етеді, орындалған іс-әрекетке оң көзқарас тудырады, жалпы өнімділікті жақсартады, сол материалды монотондылық пен зеріктірместен бірнеше рет қайталауға, оның берік ассимиляциясына қол жеткізуге мүмкіндік береді. Мысалы, математика сабақтарында тапсырмалардың әртүрлі түрлері ұсынылады: тест құрастыру, сөзжұмбақтар, математикалық сипаттағы өлеңдер, синквейн. Сондай-ақ, шешілмеген мәселемен, тез тапқырлықпен мәселелерді шешу ұсынылады.

Бала мен мұғалім арасындағы қарым-қатынастағы сезім байланысын орнатып, үйлесімділікке қол жеткізуге Ш. Амонашвилидің мұғалімдерге берген кеңесін берген кеңесін де басшылыққа алуға болады. Ол: «Педагогикалық процесте баламен тіл таба білу, яғни балаға өз ойын, талғамын, көңіліндегісін айтуға мұрсат беру тәрбиешіден көп шеберлікті талап етеді. Осынау қарым-қатынаста бала жанының қозғалысы ұстаз жанының қозғалысымен үйлесім тапқан кезде бала өз бойындағы табиғи дарынын ашады, ал мұғалім өзінің шығармашылық жігер қуатының жемісін көруге мүмкіндік алады. Басқаша айтқанда, бала шығармашылығы мұғалім шығармашылығымен ұштасып кетеді. Мұндай жағдайда рухани тұтастық пайда болады» – дейді[3].

Қорыта келгенде, бастауыш сыныптың қай пәнінде болсын оқушылардың танымдық шығармашылық қабілетін дамыта оқыту олардың сабаққа деген қызығушылығын оятып, ойын, ынтасын, дамыта түседі. Мұғалім өз сабағын шығармашылықпен өткізе алса, өзінің білімін сарқып жұмсаса, үнемі ізденіс үстінде болса, шәкірттерді анасындай аймалап жүрек жылуын бәріне бірдей шаша білудің қорытындысы – бағбанның жақсы ағаштан жиған сапалы жемісі іспеттес.

Бүгінгі күннің мұғалімі – шығармашылық адамы. Ол қанша ізденсе, болашақ ұрпаққа соншалықты сапалы білім бермек. Ендеше мұғалім күш-қуатын көңіл-күйін әрдайым жоғары көтере білсе, сонда сабақ беру сапасы арта түсіп, еңбегі жанады.

Әдебиеттер:

1. «Бастауыш сынып» журналы №1-2009, №2-2005, №2-2006, №2-2009, №3-2004
2. С. Қарапаев Оқушылардың шығармашылық қабілеттерін тәрбиелеу маңызы. /Бастауыш мектеп. 2006ж №1/
3. Р. Омарова. Шығармашылық –басты мақсат. /Бастауыш мектеп. 2006ж №3/
4. Г.Нұрахметов Шығармашылық жұмыстар –оқушының қозғаушы күші. /Бастауыш мектеп/ №2-2006

Ш.Ж. Арзымбетова, Г. Мырзабекова,
Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент қ.

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ӘЛЕУМЕТКЕ БАҒДАРЛАНҒАН МІНЕЗ-ҚҰЛҚЫНЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫНА ӘЛЕУМЕТТІК ПЕДАГОГ ИМИДЖІ ЫҚПАЛЫ

Дүние жүзіндегі өркениетті мемлекеттерде тәрбиенің теориясы мен практикасындағы жетекші тенденция – әлеуметтік педагогика рөлінің артып отыратындығын көрсетіп отыр. Қоғамдық өмірдің жан-жақты демократияландыруы мен гуманизациялау процесінде сонымен қатар Қазақстан Республикасының білім жүйесінде адами-тұлғалық қатынастың атмосферасын объективті тұрғыдан жасалуын талап етеді. Бұл өз кезегінде кәсіби мемлекеттік-қоғамдық әрбиелеу құрылымдарының өмірден, отбасынан, әлеуметтік-мәдени ортадан алшақтауын жою арқылы балалар мен жастарды

әлеуметтік тәрбиелеу жүйесін өзгерту жолдарын іздестіруді қажет етеді. Білім беру мекемелерінде әлеуметтік педагог мамандығының енгізілуі, бүгінгі таңдағы оқушылардың қоғамға әлеуметтік ортаға бейімделуі, әлеуметтенуіндегі қиыншылықтар, оның тұлғалық қасиеттерін зерттеуге, зерттеу нәтижесінде түзету жұмыстарын жүргізуге, өмірдің қиын жағдайынан шыға білуге ықпал етуге қажеттіліктерінен туындап отыр [1]. Бұл жұмыстарын жүргізуге өмірдің қиын жағдайынан шыға білуге тықпал етуге қажеттігінен туындап отыр. Бұл жұмыс мамандық қана емес, сонымен қатар, бұл біз қол ұшын беретін, адами проблемаларын бірге шешетін, проблемаларды тиімді, дұрыс шешілу жолдарын табатын адамдар тағдыры. Осындай жауапты жұмысты атқара отырып, біз оның табысына барлық қоғам мүдделі екенін есте ұстауымыз керек. Болашақта әлеуметтік педагог мамандығы мұғалім мен медицина қызметкерлері секілді бұқаралық сипатқа ие болады. Себебі қоғам үшін «әлеуметтік эпидемиямен» күрескеннен, «әлеуметтік аурулардың» алдын-алу әлдеқайда тиімді екендігі белгілі.

Әлеуметтік педагог балалардың әлеуметтік тәрбиесін ұйымдастырушы және әлеуметтану процесінің жоспарды және мақсатты түрде өтуіне жағдай жасайтын маман.

Негізгі қызметі – адамды өмірге, қоғамға бейімдеу. Мектептегі әлеуметтік педагогтың басты мақсаты – оқушының әлеуметпен жан-жақты қарым-қатынас ортасын құру. Әлеуметтік педагогтардың негізгі жұмыс нысаны балалар мен жасөспірімдер болып табылады. Ол-әртүрлі әлеуметтік-мәдени орталардағы балалармен тәрбие жұмысын ұйымдастыратын маман, жеке тұлғамен оны қоршаған шағын ортаның психологиялық-педагогикалық ерекшеліктерін зерттейді, оқушылармен тәрбиелену-шілердің қызығушылықтары мен мұқтаждықтарын, мінез құлқындағы ауытқушылықтарын, шиеленісті жағдайларды анықтайды және уақтылы көмек көрсетеді, жеке тұлға мен білім беру мекемесінің, отбасының, ортаның билік органының арасында делдал ретінде әрекет етеді; оқушылардың құқықтары мен бостандықтарының жүзеге асуына ыңғайлы және қауіпсіз жағдай құрады; олардың өмірі мен денсаулығын қорғауға, жалпыға білім берудің орындалуына, салауатты өмір салтын насихаттауға көмектеседі; балалардың таланттарын дамыту үшін оларға жағдай жасайды [2].

В.А.Сластенин әлеуметтік педагогқа қойылатын талап ретінде төмендегіні көрсетеді: өзінің жұмыс нысаны болып табылатын тұлғаның жеке құндылығын, оның қайталанбас ерекшелігі мен шығармашылық мыңздылығын түсіну; таңдалған мамандықты саналы түрде сезініп қабылдау; көптеген жүйкелік және психикалық шыңындардың болуын ескерту; өзімен тұрақты жұмыс істеуді талап ететін кәсіби қызметінің шығармашылық табиғатын ұғыну қажет.

Әлеуметтік педагог төмендегі ережелерді сақтау тиіс:

- ата-аналар мен балалар өзін зерттеу объектісі ретінде сезінбеуі тиіс;
- зерттеу мақсаты, жоспарлы, үздіксіз және жүйелі жүргізілуі тиіс;
- зерттеу әдістері халықтық дәстүрлі тәрбие әдістерімен байланысты болуы тиіс;
- психологиялық, педагогикалық әдістер әртүрлі, санкилы және кешенді пайдалануы тиіс [3].

Әлеуметтік педагогтың әрекет ету кезеңдері:

1 кезең – оқушылардың әлеуметтік өмірінің шынайы болмысын зерттеу.

2 кезең – зерттеу материалдарының қорытынды құжаттарына сәйкес мақсат-міндеттерді анықтайды; проблемалық шешуге тиіс жағдай болғанда, тіркелген субъектілердің әлеуметтік өмірінің мүмкіндіктерін есепке алады және жұмысты жоспарлайды.

3 кезең – әрбір іс пен әлеуметтік педагогикалық қызмет кезеңдеріндегі зерттеу нәтижелері мен жоспардың іске асырылу барысында жеткен жетістіктерді конструкциялау жұмысын жүзеге асырады.

Кез-келген әдістемені жүзеге асыру үшін әлеуметтік педагог мемлекеттік нормативтік-құқықтық құжаттарды жақсы меңгеруі тиіс, сонымен қатар оны іс-әрекет барысында қолдана алуы тиіс. Оқушылардың әлеуметке бағдарланған мінез-құлқының қалыптасуына әлеуметтік педагог имиджінің ықпалы әдістемесін жетілдіру жолдарын ұсыну үшін зерттеу жұмысымызды бастадық.

Бірінші анықтау кезеңінде әлеуметтік педагогтың әлеуметке бағдарланған мінез-құлқының қалыптастыруы барысында қолданатын құжаттарымен және жұмыс барысымен таныстық. Оның ішінде мемлекеттік құжаттар, сынып жетекші, әлеумет мәселелері бойынша мектеп директорының орынбасары, педагог-ұйымдастырушы, қосымша білім беру педагогі, педагог-психологпен бірге атқаратын жұмыс жоспары, атқарған жұмыстарының есебі мен толтырған акт, хаттамаларын да қарастырдық.

Қазіргі уақытта мектептерде тек оқу-тәрбие жұмысы мазмұнымен ғана шектелмей әр бағытағы жұмысты ұйымдастыру, әдіс-тәсілдерді, қажет құралдарды пайдалану негізінде шешіледі. Оқушылардың әлеуметке бағдарланған мінез-құлқын қалыптастыруда әлеуметтік тәрбие берудің әр түрлі әдістерін, жаңа технологияларды пайдалану, әртүрлі ақпараттандыру құралдарын пайдалану біздің зерттеу жұмысымыздың негізгі педагогикалық әдістеріне сәйкес болып табылады.

Мектептегі әлеуметтік педагог маманының жұмыс жоспарына, мектеп оқушыларына зерттеу жүргізе отырып әлеуметтік педагогтың тәжірибесінде құрастырылған бағдарламаны қолдану әдістемесін жетілдіру жолдарын ұсынамыз.

1-кесте

Оқушылардың әлеуметке бағдарланған мінез-құлқының қалыптасуына әлеуметтік педагог имиджінің ықпалын негіздеу бағдарламасының мазмұны

№	Жұмыстың тақырыптар реті	Жұмыстың өткізілу формасы, жауаптылар
	I	II
1	Оқушылардың әлеуметке бағдарланған мінез-құлқының қалыптасуына әлеуметтік педагог имиджінің ықпалы деңгейіне мониторинг жүргізу	Сауалнама, тест, әңгімелесу, бақылау
2	«Әлеуметтік педагог маманының оқушы тұлғасына ықпалы»	Бірлескен мәжіліс, дөңгелек үстел; Сынып жетекші, әлеуметтік педагог, әлеумет мәселелері бойыншамектеп директорыныңорынбасары, педагог-ұйымдастырушы. қосымша білім беру педагогі, педагог-психолог
3	- Әлеуметтік-педагогикалық іс-әрекет қатысушыларымен бірлесе отырып заңнамалық-нормативтік құжаттарды талқылау; - Арнайы сабақ «Әлеуметке бағдарланған мінез-құлқының қалыптасуын әлеуметтік-педагогикалық іске асыруды қажет ететін әрекеттер тізбегі»; - «Әлеуметтік педагогтың жұмыс ерекшелігі» семинар-тренинг (оқушылар мен ата-аналарға).	«Әлеуметтік педагог маманы кім?» түсіндірме апталығы Сынып жетекші, әлеуметтік педагог, әлеумет мәселелері бойыншамектеп директорыныңорынбасары, педагог-ұйымдастырушы. қосымша білім беру педагогі, педагог-психолог
4	- «Шынықсаң шымыр боласын»атты тақырыпта суреттер сайысы - Волейбол элементіқосылған пионербол ойыны. - Шах және Мат сайысы	«Эстет» Спорттық эстафета апталығы; Сынып жетекші, әлеуметтік педагог, әлеумет мәселелері бойыншамектеп директорыныңорынбасары, педагог-ұйымдастырушы. қосымша білім беру педагогі, педагог-психолог
5	- Атаулы мерекелер өту бағдарламасын құру; - «Менің болашақтағы арманым» бейне-роликтер сайысы (жоғары сынып оқушылары арасында); - «Үлгі тұтар тұлғалар» тақырыптық кездесу; - «Біздер елдің келешегі» флешмоб (5-11 сынып оқушылары арасында).	«Мектепшілік өзін-өзі басқару апталығы» Сынып жетекші, әлеуметтік педагог, әлеумет мәселелері бойыншамектеп директорыныңорынбасары, педагог-ұйымдастырушы. қосымша білім беру педагогі, педагог-психолог
6	- «Менің елімнің 5 кереметі» ашық-тәрбиелік сабақ; - Қазақстан – байтақ далам! (өлкетану, экскурсия).	Мәдени бос уақытты ұйымдастыру апталығы Сынып жетекші, әлеуметтік педагог, әлеумет мәселелері бойыншамектеп директорыныңорынбасары, педагог-ұйымдастырушы. қосымша білім беру педагогі, педагог-психолог
7	- Ғылыми-педагогикалық-техникалық ЖОО-ы, Кәсіптік техникалық, педагогикалық колледждердегі «Ашық есік күні»; - – Әлеуметтік, экономикалық, психологиялық-педагогикалық, медициналық-физиологиялық бағыттағы мекемелерге экскурсия.	«Мен болашақ кәсібім!»апталығы Сынып жетекші, әлеуметтік педагог, әлеумет мәселелері бойыншамектеп директорыныңорынбасары, педагог-ұйымдастырушы. қосымша білім беру педагогі, педагог-психолог
8	- С.Торайғыров «Бір ел – бір кітап» акциясы; - «Менің арманым мен болашағым»тәрбие сағаты; - «Жас өнертапқыш» байқауы; - «Жас талант» сайысы;	«Мен айналысатын хобби» апталығы Сынып жетекші, әлеуметтік педагог, әлеумет мәселелері бойыншамектеп директорыныңорынбасары, педагог-ұйымдастырушы. қосымша білім беру педагогі, педагог-психолог
9	- «Біз жарқын келешек үшін» қайырымдылық жәрмеңкесі; - «Бала құқығының қорғалуы» тақырыбындағы жоғары сынып оқушылары мен әлеуметтік педагогтың тізім бойынша үйлерді аралауы; - «Әлеуметтік көмек – әлеуметтік қолдау» бастамасымен ашық есік күні	«Мен және әлеуметтік педагог» апталығы Сынып жетекші, әлеуметтік педагог, әлеумет мәселелері бойыншамектеп директорыныңорынбасары, педагог-ұйымдастырушы. қосымша білім беру педагогі, педагог-психолог

Жүргізілген зерттеу жұмысының нәтижелері орта сынып оқушыларының әлеуметке бағдарланған мінез-құлқын қалыптастыруда бірқатар әдістерді ұсынуға мүмкіндік береді: әлеуметтік педагог имиджінің оқушылардың әлеуметке бағдарланған мінез-құлқының қалыптасуына ықпал етуі мақсатында мектептерде педагогикалық тренингтер, сабақтан тыс іс-шараларды, нақты мақсатқа бағдарланған жоспарлы бағдарламаларды пайдаланған тиімді.

Алдағы уақытта әлеуметке бағдарланған мінез-құлқын қалыптастыру жұмысы баланың балабақшаға барған сәтінен бастап бастау алса тиімдірек болар еді. Себебі, әрбір бала оқу-тәрбие үдерісіне енген сәттен бастап кез-келген қарым-қатынасқа бейім, өзін әлеуметтік субъект ретінде сезіне алатын тұлға болып тәрбиеленгені маңызды.

Әдебиеттер:

1. Булатова, О. Имидж педагога – мода или необходимость? / О. Булатова // Директор школы. – 2003. – №2. – С.74
2. Г. К. Ахметова [и др.] Педагогические стереотипы. Педагогический имидж: теория и тренинг: монография. - Алматы: Қазақ университеті/Қазақ университеті, 2013.-102 с.
3. Литвак Р.А. Социализация личности ребенка в деятельности детских общественных объединений / Р.А Литвак. – Челябинск: ЧГТУ, 2009. – 168 с.

А.А. Ахинова, Г.Е. Рысбек,

«Б. Нұрлыбеков атындағы жалпы орта мектебі» КММ

РУХАНИ ЖАҢҒЫРУ АЯСЫНДА ЖАСТАРДЫ ТУҒАН ЖЕРГЕ ДЕГЕН ШЫНАЙЫ ПАТРИОТИЗМДІК ҚҰНДЫЛЫҚТАРҒА ТӘРБИЕЛЕУ

Елбасымыз Н. Назарбаевтың жаңа «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» бағдарламасында «жаңғырудың ең басты шарты – ұлттық кодынды сақтай білу. Яғни, егер жаңғыру елдің ұлттық-рухани тамырынан нәр ала алмаса, ол адасуға бастайды.

ҚР Тұңғыш Президенті – Елбасы Н. Назарбаев жариялаған «Болашаққа бағдар: Рухани жаңғыру» атты бағдарламалық мақаласында қоғамдық сананы жаңғыртудың нақты деген бағыттары айқындалған болатын, онда қазақстандық қоғамның өсіп, дамуының бірегейлі талпынысы сипатталған.

Бұл бағдарлама ұлттық сана-сезімді, ұлттық кодты жоғалтпай, оны Қазақстанның игілігі үшін әлемдік құндылықтармен үйлестіре отырып, сананы жаңғыртудың өзекті мәселесі болып табылатынымен құнды дер едік.

«Туған жерге туынды тік!» – деген дана халқымыз. Бұл – әрбір адамның кіндік қаны тамған туған жеріне деген сүйіспеншілікті білдіреді. «Туған жер» деген кезде әрбір азаматтың, әрбір адамның жүрегінде тулаған шабыт пен сезім ұялайтыны анық. Себебі, адам өзінің туған жерінің перзенті, сол даланың, сол жердің, сол мекеннің бір бөлшегі.

Біз, мұғалімдер, әр түрлі ғасырларда қалыптасқан салт-дәстүрлерді жан-жақты біліп қана қоймай, сонымен қатар балаларға туған жерге деген адами құндылықтарды терең сіңіріп, таза жаны бар адамды тәрбиелеуіміз керек.

Бүгін қазақстандықтар еліміздің тарих толқынында жаңа бір өркениетті дәуірдің дүниеге келуіне куә болды. Оның күші жаһандану процесінде Елбасы жариялаған үш бағытты бір уақытта жүзеге асырудан тұрады: экономиканың жаһандануы, үлкен саяси жаһанданудың негізін қалаған конституциялық реформа және қоғамдық сананың жаһандануы. Үш тұғырдың ең соңғысы - ең қиыны, ең күрделісі. Өйткені Қазақстанда мұндай жауапкершікті жоба ешқашан болған емес. Әр бөлімнің жаһандануды жүзеге асыруға ықпал ететін өз жобалары бар. Олардың ішіндегі ең маңыздыларының бірі – «Туған жер». Жобаның мақсаты – Қазақстандықтарда шынайы патриотизмді тәрбиелеу. Бағдарламалық мақалада: «Патриотизм өз өлкесіне, ауылына, қаласына, өңіріне, туған жеріне деген ыстық махаббаттан басталады», - делінген.

Елбасымыз Н. Назарбаев «Патриотизм кіндік қаның тамған жеріңе, өскен ауылыңа, қалаң мен өңіріңе, яғни туған жеріңе деген сүйіспеншіліктен басталады. Сол себепті, мен «Туған жер» бағдарламасын қолға алуды ұсынамын», – деген болатын[1]. Мемлекет басшысы отансүйгіштік сезімнің кіндік қаның тамған жеріңе, өскен ауылыңа, қалаң мен өңіріңе, яғни туған жеріңе деген сүйіспеншіліктен басталатынын қадап айтты. Аталған бастама аясында қолға алынған жоба қазақстандықтарды туған өлкесін дамытуға тартуға, мемлекет пен азаматтық қоғамды жергілікті жерлердегі әлеуметтік мәселелерді шешуге жұмылдыруға бағытталған.

«Туған жердің әрбір сайы мен қырқасы, тауы мен өзені тарихтан сыр шертеді. Әрбір жер атауының төркіні туралы талай-талай аңыздар мен әңгімелер бар. Әрбір өлкенің халқын асуықта пана, ыстықта сая болған, есімдері ел есінде сақталған біртуар перзенттері бар. Осының бәрін жас ұрпақ біліп өсуге тиіс» – деп көрсетті Елбасымыз.

Қазақ халқында туған жерін, елін қорғауға өз үлесін қосып, өз өмірлерін құрбан еткен ержүрек бабаларымыз аз емес. Төле би, Қазыбек би, Әйтеке би, Абылай хан, Бөгенбай, Наурызбай, Есет, Қабанбай, Жәнібек, Олжабай, Райымбек және басқалары шықты. Ғұндар, Сақтар, Қыпшақтар, Оғыздар заманынан бері мәдени мұралар мен патриоттық тәлімді бүгінгі күнге дейін жеткізді. Мәселен, қазақ патриотизмін жоңғар қоңтайшысына дана Қазыбек би былай сипаттаған еді: «Біз – қазақ деген мал баққан елміз, бірақ ешкімгесоқтықпай, жай жатқан елміз. Елімізден құт-береке қашпасын деп, жеріміздің шетін жау баспасын деп, найзаға үкі таққан елміз. Ешбір дұшпан басынбаған елміз, басынан сөз асырмаған елміз. Достығымызды сақтай білген елміз, дәм-тұзды ақтай білген елміз, асқақтаған хан болса, ордасын таптай білген елміз. Атадан ұл туса, құл боламын деп тумайды, анадан қыз туса, күн боламын тумайды! Ұл мен қызды қаматып отыраалмайтын елміз. Танымайтын жат елге танысқалы келгенбіз, танысуға көнбесең, шабысқалы келгенбіз. Сен қабылан болсаң, мен – арыстан, алысқалы келгенбіз. Жаңа үйреткен жас тұлпар – жарысқалы келгенбіз, тұтқыр сары желіммін, жабысқалы келгенбіз. Берсең жөндеп бітімдіайт, не тұрысатын жеріңдіайт».

Ұлттық сезім, Отанға, Туған жерге деген сүйіспеншілік негізінде Алаш Орда қайраткерлері нақты істер жасап, тарихтың жарқын беттерін жазаалды. Сонымен қатар М. Дулатұлы: «Оян, қазақ!» ұлттық сананың бір белесіне шақырса А. Байтұрсынұлы «Қазақ» газетін ашып, баршаалаш жұртын тәрбиелеген еді.

«Туған жер» бағдарламасы өте жоғары деңгейде қабылданды. Мен өз тәжірибемнен «оқушыларды патриоттық тәрбиелеудің маңыздылығы» тақырыбында өткізілген жұмыстар туралы ғылыми-педагогикалық көзқарастарымды жазып отырмын, ол маған бірнеше жыл қатарынан өз жұмысымды, сынып жетекшілігін жүргізу кезіндегі әрекеттерімді тиімдіету үшін пайдалы болды.

Патриоттық сезімнің объектісі мен қайнар көзі - Отан, оның мазмұны - Туған жер, табиғат, оның байлығы, тілі, дәстүрлері, тарихи ескерткіштері, туған өлкенің әдемі киелі орындары, оның рәміздері.

Патриоттық тәрбие – бұл көптеген мәселелерді, мұғалімнің кәсіби шеберлігін, үлкен ізденісті талап ететін процессекенін айтқым келеді. Патриоттық тәрбие бойынша жүргізіліп жатқан жұмыс түрлерін шығармашылықпен трансформациялай және дамыта отырып, ол өз нәтижелерін берді.

«Педагогика кітабында» қазақ ғалымымыз мұрат тұтқан Ш.Аленұлы: «Патриоттық тәрбиесабақ барысында да, сабақтан тыс уақытта да үздіксіз болуы тиіс. Бұл ұлттық мектеп қойған басты мақсат, маңызды міндет болады», – деген еді.

Бүгінгі таңда балаларды патриоттық тәрбиелеу патриоттық сананы, Отанға, Туған жерге деген адалдық пен сүйіспеншілік сезімін қалыптастырады. Қазіргі жағдайда азаматтық борышқа және негізгі конституциялық міндеттерді орындауға дайындыққа көп көңіл бөлінеді. Атқарылып жатқан жұмыстар ел азаматтарының бойында патриоттық сананы қалыптастыру жөніндегі стратегиялық міндеттерді толық орындауға бағытталған.

Әлемде азаматтардың бойында патриоттық сезімді, ұлттық рәміздер – Ту, Елтаңба, Әнұранды, ұлттық мерекелерді құрметтеуді мақсатты түрде қалыптастыратын дамыған елдер аз емес. Көптеген елдерде Мемлекеттік рәміздер мемлекеттің оң бейнесін жасаудың негізі ретінде пайдаланылады, ұлттық мақтаныштың символы болып табылады, патриоттық сезім мен ерік-жігердің көрінісі ретінде пайдаланылады. Мемлекеттік рәміздердің көмегімен оқушылар өз еліне деген патриотизм мен мақтаныш сезімін дәйекті және табанды түрде тәрбиеленеді.

Елдің бейнесі мен Отанымен ажырамас байланыс сезімін мемлекет пен қоғам, ең алдымен, білім арқылы қалыптастырады. Осыған байланысты білім беру мекемелерін Білім алушыларды қазақстандық патриотизм рухында тәрбиелеу, елдің мемлекеттік рәміздерін танымал етуді қамтамасыз ету жөніндегі жұмысқа белсенді тарту қажет. Білім беру ұйымдарында қазіргі заманғы қазақстандық қоғамдық және мәдени болмыстарға негізделген және қазақстандықтардың тілімен байланысты дүниетаным мәдениеті мен толеранттылығы бойынша мазмұны бойыншасапалы, тиімдіақпараттық-дидактикалық материалдардың жеткіліксіздігін, балалар мен жастарға арналған, олардың санасында патриотизм, өз Отанына деген сүйіспеншілік сезімдерін оятуға, өз Отанына Туған жеріне пайда келтіруге талпыныс жасауға ықпал ететін кітаптардың аздығын атап өткен жөн. Педагогикалық оқыту бүгінгі таңдағы өзекті мәселелердің бірін қозғайтындығына сәйкес, құқықтық мемлекеттің негізін қалаушы оқушылар мен олардың ата-аналары болып табылады[2].

Өзімнің еңбек өтілімнен алынған тәжірибем бойынша айтар болсам, сабақ беретін сыныптарда ашық сабақтар мен тәрбиелік маңызы бар іс-шаралар өткізу арқылы оқушыларға өз халқына деген махаббатқа, өз тегінің бірлігі мен ортақтығына, туған жерге, тілге, өсу ортасына, мінез-құлқына, психологиялық және этнографиялық ерекшеліктеріне тән ерекше тарихи ұлттық дәстүрмен тығыз байланысқа назар аударамын. Ұлттық сезімдерді танусүйгіштік, Отанға, Ұлтқа деген махаббат арнасына дұрыс бағыттау үшін мен осы ерекшеліктерді жақсы білу және оларды баланың санасына сіңіре білу қажет екендігіне, халықтар арасындағы достық-әрбір оқушыны өз жеріне, отандастарына деген сүйіспеншілік, басқа ұлт өкілдерімен достық арқылы патриоттық тәрбиелеуде таптырмас құрал екендігіне көз жеткіздім.

Әлемдік тәжірибеде мойындалған бір ақиқат бар. Бұл – ел болу өте маңызды ұғым екені. Оның іргетасы-мемлекет, яғни ұлттық мемлекет болу. Тек мемлекет құрған ел ғана әлемдік көшке ілесе алады, өзіндік келбеті бар өркениет жасай алады, өз кезегінде өркениет жасай алған ел ғана басқа өркениеттіелдермен терезесі теңеседі. Олай болса, еліміздің тап бүгінгі болмысы мен әлемдік кеңістіктен өз орнын табуға ұмтылысын мемлекетшілдік бастаулары деп айтуға толық негіз бар. Ресейге отар ел болып тұрғанымызда «туған ұлт», «ұлттық», «ұлтшылдық», «ұлттық идея», «ұлттық мүдде», «ұлттық тәрбие» мәселесі туралы сөз қозғау мүмкін болмады. Өйткені, бұл жайында сөз қозғау отарлаушы елдің «жасампаз» интернационалистік идеологиясына қарсы шыққандық деп есептелетін. Ал, бүгінгідей тәуелсіздіктің ақ таңында өмір сүріп отырған қоғамда өз ұлтының ұлттық қаймақтарын, соның ішінде тіл, дін, діл, салт-дәстүр, ұлттық тәрбие сияқты негізгі құндылықтарын бетке шығармаған ұлт өз мәртебесін жоғалтады[3]. Сонд ай-ақ, ұлттық мүддені сақтау және оны қорғау сол ұлттың әрбір азаматының адамдық борышы. Әрбір мәдениетті, білімді адам өзінің дүниетанымдық, кәсіптік деңгейін ұлттық мәдениетпен ұштастыра білуі керек. Білімді болғанымен, ұлттық мәдениетті бойынасіңіре білмеген болса, ондай адам ұлт алдында мәңгірт, мәдениетсіз болып көрінеді де, халықтың наразылығына ұшырайды. Білім беру мен тәрбиелеудің мақсатын айқындау үшін, Жүсіпбек Аймауытовтың айтқан сөзін еске түсірейік: «Мектеп бітіріп шыққан соң бала бүкіл әлемге, өзгенің және өзінің өміріне білім жүзімен ашылған саналы ақыл көзімен қарай білсе, міне білімдендірудің көздейтін түпкі мақсаты осы. Мектеп осы бағытта баланың келешекте жетілуіне мықты негіз салуы керек», – деген екен. Мектептегі оқу-тәрбие жұмыстарын ұйымдастыру ғылыми педагогика және халықтық педагогикаарқылы жүзегеасырылады.

Еліміздің әрбір азаматы «Туған жер» бағдарламасын жүзегеасыруға өз үлесін қосуы тиіс. Біздің дана халқымыз «Отан отбасынан басталады» дейді. Яғни, отанға деген сүйіспеншіліктің іргетасы ең алдымен туған жерге деген сүйіспеншіліктен қаланады. Сондықтан мемлекет басшысы ұсынып отырған «Туған жер» бағдарламасы көп қолдап, алып кетуі тиіс. Біріншісі бұл – білім беру саласындаауқымды өлкетану жұмысын жүргізу, экологияны жақсартуға жәнеелді мекендерді абаттандыруға баса назар аударуды және жергілікті деңгейде тарихи ескерткіштер мен мәдени объектілерді қалпына келтіруді көздейді. Патриотизмнің үздік үлгісі-орта мектепте туған өлкенің табиғатын, тарихын зерттеуден басталады. Туған жердің әр шалғыны мен жотасы, таулар мен өзендер бір оқиғаны баяндайды. Әр жердің атауы туралы көптеген аңыздар мен әңгімелер бар. Әрбір өлкенің халқынасуықта пана, ыстықтасая болған, есімдеріел есіндесақталған біртуар перзенттері бар. Осының бәрін жас ұрпақ біліп өсуге тиіс.

Қорытындылай келе, жас ұрпақты ұлттық контексте тәрбиелеу – қазіргі қоғамның басты міндеттерінің бірі, ал балалық шақ – бұл Отанға деген асыл махаббаттың іргетасы берік болатын кезең. Бала кезінен бала өз өлкесін, туған ауылын, туған жерін, Отанын жақсы көреді, адамгершілік қасиеттерге ие және, әрине, «Алтын орда – алтын ұясы» септігін тигізеді. Мектеп – бұл бала өсіп, дамитын орын ғана емес, мектеп-әрбір өсіп келе жатқан бала рухани байлықты бойынасіңіріп, үлкендерге деген құрметті, Отанға деген сүйіспеншілікті нығайтатын қасиетті орын.

Әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру:» мақаласы 2017 жылғы 24 сәуір 2017 ж.
2. Қазақстан тарихы:әдістемелік журнал, №11, 2017 жыл. – 186.
3. Қазақстан тарихы:әдістемелік журнал, №2, 2018 жыл.– 656.

*Е.Е. Джаркинбаев,
Ғұмарбек Даукеев атындағы КеАҚ АЭЖБУ, Алматы қаласы
Әлеуметтік пәндер кафедрасының аға оқытушысы*

МӘДЕНИ ҚАЙТА ЖАҢҒЫРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ РУХАНИ-АДАМГЕРШІЛІКТІҢ ӘЛЕУЕТИ

Қазақтың дүниетанымындағы дәстүрге негізделген рухани ізденістердің ерекшеліктері ауқымды түрде пайымдаулардан өткізіледі. Халқымыздың өмір салтымен тұрмыс тіршілігінен бастау алған әлеуметтік – мәдени жаңарулармен оның қазіргі қоғамға тигізген әсері және қазақы дүниетанымындағы инновациялықтың барысын қарастырып, олардың өзара байланыстылығын сөз етемін. Кейінгі руханилықтағы ізденістермен дәстүрлік, дүниетанымдықтың өзара қиылысу мәселелерінің маңыздылығы қарастырылады.

Классикалық философиялық дәстүрдегі философияның әлеуметтік маңызды интеллектуалды феномен ретіндегі рөлі қазіргі күні өзгерді. Бүгінде философия мәдениет феномені ретінде қарастырылады. Қазіргі уақытта адамзат мәдениеттің ерекше дәуірін басынан кешіріп отыр. Ол мәдениеттің терең негіздерінің өзгеруімен байланысты. Заманауи әлеуметтік-мәдени жағдай жаһандану, ақпараттану, адам өмірінің, тіршілігінің негіздерінің радикалды қайта қарастырылуымен, дәстүрдің жаңаша трансформациялануымен, жалпы құндылықтардың қайта бағалануымен сипатталады. Философия адам мен қоғам дамуының осындай өзгерісті кезеңінде, «мәдениеттің өзіндік санасы» болғандықтан, ерекше қызмет атқарып, ерекше рөлге ие болатыны сөзсіз.

Философия – адам мен әлемнің бейнесін негіздейтін рухани сала. Сондықтан ол мәдениет жүйесінде өз орнын алады, ал қазіргі рухани дағдарыс жағдайында қазіргі мәдени даму кезеңінде оның маңыздылығы артады. Әрине, ғылыми-техникалық, технологиялық дамудың жаңа сатысында философия адамның өзіне, өмірге, әлемге деген қатынасы қайта қаралуы тиіс. Өйткені қазіргі даму адамзаттың өзіне қатер тудырып отыр: дүниетаным өзгеріп, дегуманизация орын алды, адами құндылықтар дискредитацияға ұшырады.

Философияның мәдениеттегі рөлі мен орнын қарастырудың өзектілігі «философияның соңы» туралы тезисті алға тартқан постмодернизмнің өкілдеріне қарсы антитезистің дәлелі ретінде пайымдаудың қажеттілігінен туады. Постмодернистердің пікірі бойынша, философия өзінің мағынасынан айырылды, қазіргі мәдениет оны қажет етпейді, сондықтан философия жоғалуы тиіс, не болмаса өзгеріске ұшырап, басқа нәрсеге айналуы тиіс, әдеби сын, ғылым, мәдениеттанумен алмастырылып, ығыстырылуы керек. Бірақ дәл бүгінгі әлемдегі өзіміз куә болып отырған жаһандық мәселелер адамзаттың алдында туындаған мәселелерді философиялық талдау мен пайымдау арқылы ғана шешілетіндігін көрсетіп отыр. Мәдениеттің басқа салалары (дін, ғылым, саясат және т.б.) философияны алмастыра алмайды. Философия өзінің пайда болып, даму тарихы арқылы өз рөлін, орнын қоғамда дәлелдеп келеді.

Қазіргі мәдениеттегі өзгерістер философиядағы дефиницияларды, концепцияларды қайта қарастыруды талап етеді. Ал өз кезегінде философия қоғамдағы дәстүрлерді де қайта қарап, жаңашыл көзқарасты қалыптастыруды талап етеді.

Философия өркениеттің, мәдениеттің және адам руханилығының құлдырауына, дағдарысқа қарсы бағытталған. Философия – бұл рефлексия, адамның еркіндікке қол жеткізуі. Қазіргі әлем білімнің алуан түрлілігімен, өмірлік ұстанымдардың, дүниетанымдардың ерекшелігімен күрделі, сондықтан әлемнің интеграцияланған бейнесін жасау өте қиын. Бірақ бұл мәселені шешу керек, өйткені, адамзат технократизм мен сциентизмнің салдарынан моральдық тұрғыдан құлдырауға ұшырауда.

Адамзат философияның рөлі мен маңыздылығын толығымен түсінген кезде одан әрі ілгері жылжу мүмкін болмақ. Қазіргі философияда рухани мәселелерге бет бұру кездейсоқтық емес, бүгінгі күні экзистенциалды вакуумның өсуіне кедергі болатын этикалық және эстетикалық мазмұндағы көптеген шығармалар пайда болды.

Қазақстан қоғамының рухани жаңғыруыәсіресе қоғамдық сананы модернизациялаудағы дәстүрмен жаңашылдықтың ара-қатынасын ашуға, көрсетуге қатысты болмақ. Қоғамдық сананы жаңғырту уақыт талабы мен ел дамуының тарихи кезеңіне сай, маңызды тақырып. «Елбасы рухани жаңғыруды жүзеге асыруда, әлемде ешкімге ұқсамайтын дербес ұлт болуымыз үшін «Жаһандағы заманауи қазақстандық мәдениет» жобасын іске асыру міндетін қойып отыр.

Қазақ философиясындағы дәстүр мен жаңашылдықты танып-білуге ұмтылыс қазіргі Қазақстан жағдайында қалыптасқан мәдени-тарихи процестерден туындайды. Елбасымыз Н.Ә. Назарбаев бекіткен «Мәдени мұра» бағдарламасының басты міндеттері ретінде «.. қазіргі таңда ұлттық

философияны, ондағы құндылықтарды, ұлттық мәдениетті, ауыз әдебиетін, дәстүрлер мен әдет-ғұрыптарды» зерделеу бүгінгі күннің негізгі мақсаттарының бірі болып келеді. Қазіргі әлемдегі жаһандану үрдістерінің тегеурінді белең алған жағдайында қаймағы бұзылмаған Қазақстан мәдениетін, оның философиясының бітім-болмысын сақтап қалу үшін ұлттық философияның дәстүрлі құндылықтарына назар аудару қажет.

Әл-Фарабидің Орта Азиядағы жаңғыру кезінде өмірге келуі, өрістеуі тарихи кездейсоқ емес. Орта Азиядағы Жаңғыру (IX-XIII ғғ.) араб мәдениетімен (VIII-XIII ғғ.), тіпті Қытайдағы мәдени жаңғырумен (VIII-XIV ғғ.) үйлеседі. Оның бір кезеңі мен бағдары Шығыс пен Батыс мәдениетін тоғыстырған «Жібек жолының» тарихымен тамырлас. «Жібек жолы» сауда-саттықтың күретамырына ғана жарап қоймады. Ол Отырар, Түркістан, Таразы сияқты көптеген еуроазиялық кеңістіктегі қалалардың бойында өркениет өрісін әрдайым сабақтады. Ел аңсарына қозғаушы күш болған ғұламалар араб, түрік, парсы мәдениетін ислам рухында жинақтады, халықтың рухани сабақтастығы аясында жүйеледі. Ақындар да, ғұламалар да жергілікті дәстүрдің әлеуметтік және діни мазмұндарын ортақ мағынада қабылдады, әрі ортақ бағытта қолданды.

Орта Азия мен Қазақстанда исламның ерекше түрі – сопылық дәстүр, мәдениеттің ұлттық сипаты күш алды. Ахмет Иассауи адамды әсем сөздер, ар-ұждан мен ізгі істер көтеретінін еске салды. Исламмен қатар гуманитарлық білім мен әдебиет қоғамға қозғау салды, рухани күштің қайнар көзіне айналды. Ауыз әдебиеті адам болмысының мәдени келбеті мен үлгісін қалыптастырды. Тұрғын халық көшпелі болса да өз жері мен еліне қажетті игілік, әділдік үшін күресті, қиыншылықта қайғырып қоймай, қайсарлық танытты.

Ислам діні мен көшпелілердің мәдени дәстүрі адамның этикасы мен мәртебесін жоғары деңгейге көтерді. Табиғаттың қыр-сырын көріп, сезініп, оқып, үйрену арқылы адамның беделі ұлықталынды. Талпынған адам ортаны өзіне бағындырудың жолын қарастырды. Орта ғасырда адами құндылықтар тазалық пен үйлесімділікке, дарыған түйсікпен шеберлікке телінді. Рух пен ар-ұжданды бетке ұстағандар өзара жәрдемдесу хикметін жоғары тұтты. Осындай ортада, қауымдастықта дархан жүректі, терең ойлы, жаны жайсаң азаматтарды тәрбиелеп шығару қастерлі ұғымға, өнегелі салтқа айналды. Өнегелі салтта сенімге деген рухани қажырлық, жүрек пен рухты емдемек, өз еркін дұрыс қолданбақ талпыныс жоғалған емес. Рухани қажеттіліктен туындаған ауызбіршілік межелі күшке, сөнбес қиялға айналды. Орта Азиялық жаңғырудың мәні мен ерекшелігі осында.

Мәдениет тарихында жаңғырудың түрлі үлгілері болғаны анық. Әрбір мәдениеттегі жаңғыру үдерісі сол мәдениеттің дамуындағы шешуші сәттерді айқындады. Антропоцентризм Еуропалық ренессанс дәуіріне сәйкес десек, қазақ қоғамының қазіргі модернизациясында «...мультимәдениеттілік мәселесін еңсеру толығымен мәдени және ұлттық бірегейліктің ерекшеліктерін анықтауға, нақтылауға, мәдени кеңістіктегі плюрализмнің мүмкіндіктерін айқындауда мүмкіндіктер береді» [5]. Өкінішке орай мультимәдениеттілік туралы отандық ғылыми айналымда пікірлер негативті сарындарға толы. Оны тек батыстық құбылысқа ғана телушілік орын алған. Дегенмен, мультимәдениеттілік Батыс жұртында артта қалған елдердің жаппай еуропаға миграциясы салдарынан XX ғ. жүзеге асқан саяси жоба ретінде XXI ғ. екінші онжылдығында дағдарысқа ұшырай бастады. Мемлекеттік деңгейдегі саяси қайраткерлер мультимәдениеттілік жобасы жүзеге асуға мардымсыз дегенге сайып келетін мәлімдемелерін баяндап та үлгерді. Р.Э. Бараш дағдарысты ең алдымен эралуан сипаттағы көпэтносты қоғамдағы «өзін-өзі жазу» үдерісінің жүзеге аспауынан, үлкен құндылықтардың кіші құндылықтармен санаспауынан, өзара сұхбаттың әлсіздігінен, мәдени коммуникацияның төмендігінен, неолибералды құндылықтардың әмбебап еместігінен шыққанын тілге тиек етеді. Бірақ ең алдымен жобаның басты мақсаты жекелеген өзге этностық құндылықтарды жергілікті ұлттық құндылықтарға жаппай интеграциялау, деформациялау болғанын автор жасыра алмайды және кешенді түрде қарастырмайды. Дағдарыстың осы тараптан басталғанын жіті байыптамайды және сол арнадағы шаралардың сәтсіздіктерін ашып бермейді.

Әйткенмен, мынадай асығыс қорытындыға қол жеткізеді: «түрлі мәдени дәстүрлер қажет болса көптеген уақыт шеңберінде бір-біріне бейімделе алады, бірақ олардың сәтті коммуникациялануының кепілдемесіне өзіндік дифференциация (әлеуметтік тәртіп үшін еркін сөз бостандығының белгілі бір бөлігінен саналы түрде бас тарту) мен олардың коммуникативті жүйелерінің шеңберлеріне ықыласты көзқарас таныту жатады» [6].

Постколониалды мемлекеттің модернизацияны жүзеге асыруы үшін колониалдылықтың ықпалы мен тақсиреттерін, элементтерін санада, мәдениетте игеру керектігін мойындауымыз қажет. Кеңірек әрі толығырақ байыптасақ олар ұлттық экономикада, саясатта, әлеуметтік және мәдениет қабаттарында жүзеге асуы тиіс. Бұдан шығатын жолдар қалай жүзеге асуы қажет деген сауалдарға жауап беретін

кешенді зерттеулер жекелей болмаса елімізде жоқтың қасы. Ұлттық мәдениетке қатысты жобаларымыз көбіне өткенді түгендеумен шұғылданып келеді, постколониалды кезенді өткермедік деген қоғамдық санадағы пікірлерді терістей де алмаймыз. Дегенмен, 90-жылдары кейбір зерттеулер мен қазақ жазушылары осы мәселеге қатысты жазған соны шығармалары мен еңбектері жоқтан бар болғанымен, бос кеңістіктің орнын толықтай толтырды деп айта алмаймыз. Мәселен, Мекемтас Мырзахметовтың «Қазақ қалай орыстандырылды?» (1993) [7] зерттеуін, Мұхтар Мағауиннің «Сары қазақ» (1990) [8] романын және т.б. зерттеуші, жазушылардың еңбектерін атап кеткеніміз жөн. «Ұлт үшін азаттық дегеніміз – өз еңбегінің өзіне бұйырып, өз жүрегіндегіні жасқанбай айта алуы. Өзгенің сені түсінбегені – жаман, ал өзінді өзің түсінбегенің – қасірет», – деген белгілі жазушы, қоғам қайраткері Ақселеу Сейдімбектің эмоцианалды пікірі ащы шындықтан туындаса керек [9].

Мәдени жарақат теориясы постколониалдық теориясымен мазмұндас болмаса да зерттеу нысаналары бір арнадан шығары сөзсіз. Және де мәдени айығудың психологиялық, медициналық аспектілері де бар. Мәдени жарақат тұжырымдамасын отандық ғылыми айналымда еңсеру кезегін күтіп тұрған мәселелердің бірі екенін атап өткіміз келеді.

Ұлттық мәдениеттің тірегі – елдің тәуелсіздігінде, ұлттық сана-сезімнің нығаюында, этносаралық және конфессияаралық қарым-қатынастың орнығуында. Қазақстанның ел болып жаңаруына, өзіндік даму жолын қалыптастыруға ұлттық мәдени дәстүр, рухани фактор, этносаралық қарым– қатынас мәдениеті ерекше ықпал етті. Үш фактор түрлі тарихи кезеңдерде қалыптасты. Бүгінде олардың арақатынасы қоғамның саяси тұрақтануына, рухани тұтастануына арналуда.

Қазақстанның ХХІ ғасырда тұрақты дамуына жүйелі негіз және ықпалды қоғамдық орта қажет. Жүйелілікке бастама – Қазақстан Республикасының Елбасы Н.Ә. Назарбаевтың «Қазақстан-2050» жолдамасында [1] белгіленді, қоғамдық орта – қазақ халқының қалыптасу және жетілу тарихында. Жүйелі негіз – қазақстанның табиғи байлығында, мәдени-дүниетанымдық ерекшелігінде, әлеуметтік-саяси тұрақтылығында, рухани бітімінде. Қазақстан әлемдегі демократиялық және республикалық мемлекеттердің жағымды саяси– мәдени бағыт-бағдарын, озық тәжірибелерін бетке ұстап, өзінің республикалық кескінін нығайтуда. Ел еңсесінің көтерілуі, экономикалық әлеуеттің өсуі, ұлттың рухани бауы қоғамда жаңа ортаны қалыптастырып келеді. Қарқынды жаңару аясында Қазақстан өзіндік келбеті мен позициясын сақтады, әлемге танымал елге, мемлекетке айналды [10].

Қазақ қоғамының модернизациясының негізгі мәселесі – адам құндылығы мен ұлттық мүддені қатар өрбіту; өмірдегі, өнердегі, ғылым мен білімдегі, мәдениет пен бизнестегі дәстүр сабақтастығын жетілдіру. Мұндай мақсат – тұтас қоғамның ортақ мәселесі, ұлттық интеллигенцияның басты бағдары, мемлекеттік саясаттың тұғырнамасы. Ойланатын нәрсе – мәдени дәстүрдің халықтық үлгісін қалыптастыру, ойландыратын проблема – қоғамды жаңа индустриалды-инновациялық экономика жағдайында өмір сүруге дайындау, Қазақстанның үдемелі экономикалық дамуы арасындағы тепе-теңдікті сақтау және азаматтарды қоғамдық үйлестікпен қамтамасыз ету.

Адамгершілігі артық бағытта іркілмей іздену, адамның тұтастығына бірлесе ілгерілеу – гуманистік дәстүрдің түбірлі тоқтамы. Адамның адамгершілігін арттыру, оны азаматтық және кәсіби дамудың кепілдігіне айналдыру – ата-ананың тілегі, әріптестіктің бағдары, қоғамдық сұраныс. Мәдениеттің осындай ұлттық үлгілерін тұтас зерттеу, оған ықпал етудің тәлімді тәжірибесін іріктеу – әлеуметтік-философиялық талдаудың проблемасы. Гуманизмнің философиялық, әлеуметтік, мәдени, этикалық аспектілерін талқылай отырып, гуманизмді адам өмір сүруіндегі әлеуметтік және әмбебап құбылыс ретінде қарастыру және оның «құбылмалы» үлгісін ұсынады. Байыбына тоқтасақ, діни плюрализм мен мәдени әралуандылыққа саяси, мәдени, психологиялық дем беріп отырған мемлекетімізде аталмыш құбылысты тереңдеп зерттеу өзекті болып отыр [3]. Елдің ұлттық мәдени дәстүрі үш сабақтастықта – табиғатпен тілдесіп жарасқанда, қоғамда ашық жүйе орналасқанда, адам еркіндігі жетілгенде үнемі жаңғырмақ. Мәдени сабақтастық – өмір заңы. Адамның ойы мен мінез-құлқы ортақ адамзаттық мүддеге жұмылғанда, өлкелік өркениетпен мәдениет түрлерінің өзара ықпалдастығы жоғары мәртебеге жеткенде елдік мәдениет тамыр жаяды. Елдік дәстүр мәдениетке деген тұтас, межелі жол салынғанда өзіндік сипат алады. Адамзатқа деген тарихи көзқарас қалыптасқанда, этностар мен өлкелік мәдениетке жаһандық тұрғыдан талдау жасалынғанда, елдік мәдениеттің ерекшелігін ұғынушылық артады. Ерекшелік біртектілік пен үйлес заңдылықтан құралады.

Тәуелсіздігін нығайтып жатқан қазақ қоғамы үшін «біз кіміз, қайда барамыз және қайда болғымыз келеді?» деген сауалдардың мән-мағынасы күн өткен сайын анағұрлым артып келеді. Жаңа әлеуметтік-мәдени үлгіні қалыптастыруға деген нақты мүдделілік, оның жаңа қағидаттарына көшу қажеттілігі айқындалуда. Қазақстан еуроазиялық кеңістікте Шығыс пен Батыстың дәнекері ретінде өрісін қалыптастырды, әлі де қос өркениеттің үлгілерін өз болмысына әрқалай икемдеп, үйлестіріп келеді.

Жетістіктің алғы шарты осы үйлестік пен сабақтастықта.

Ұлттық дәстүрдің өміршендігі оның мәдениеті мен тілінің, ділі мен руханиятының сабақтастығында жатыр. Шығыстық дәстүршілдіктің ерекшелігі ол өткен дәуірлерде экономикалық, әлеуметтік-саяси және идеологиялық қатынастарын ішкі дәстүр деңгейінде ұзақ дәуірлерде өз бойында қайта қорытып отырды; адами болмыс пен өмір сүру салты өзінің әлеуметтік тобымен тығыз байланысты болды және оған бағындырылды; дәстүрлі қоғамдағы адамның дүниені қабылдауы оны қоршаған табиғат пен өзіндік тәндік табиғатының біртұтастығымен сипатталады

ҚОРЫТЫНДЫ

Қоғамдық сананың басқа түрлерімен тығыз бірлікте болып, халықтың еркіндік жолындағы қозғалысымен сабақтасқан қазақ философиясы ғылыми құндылығымен бірге, жоғары азаматтық қасиетімен, әлеуметтік әділеттікке жету жолдарын іздеуге деген ұмтылысымен, өзінің рухани әлеуетімен ерекшеленеді.

Ғасырлар бойына қилы кезеңдерді басынан кешірген қазақ қоғамының ой өрісі қаншалықты шындалғандығын қарастыруда «не нәрсені үйрендік, не нәрседен жирендік» деген сұрақ қоя отырып, рухани мұраларымызды заманауи қоғамға үйлестіру жолында көптеген жобаларға куә болып келеміз. Бүгінде бәсекеге қабілеттігімізді арттыра отырып, алдыңғы қатарлы елдерден озық мәдени үлгілерді игеруді салыстырмалы түрде бағамдадық. Қазақстан қоғамы рухани жаңғыруының қайнар бастауларын, өтпелі кезеңдерін үзілген сәттерін, жаңа бағыттарын сараладық.

Қазақ философиясындағы дәстүрмен жаңашылдықты танып білуге ұмтылыс қазіргі Қазақстан жағдайында қалыптасқан тарихи мәдени процесстерден туындайтын ескеріп, Елбасымыз Н.Ә. Назарбаев бекіткен «мәдени мұра» бағдарламасының басты міндеттері ретінде «қазіргі таңда ұлттық философияны, ондағы құндылықтарды, ұлттық мәдениетті, ауыз әдебиетін, дәстүрлермен әдет ғұрыптарды зерделеу, бүгінгі күннің негізгі мақсаттарының бірі. Қазақ халқының философиялық бітім болмысын, мәдениетін сақтап қалу үшін ұлттық философиялық дәстүрлеріне назар аударды. Ұлттық сана сезімімізге әсер етудің мүмкіндіктерін айқындадық. Ұлттық рух пен ұлттық идеяны қайта жандандыру мен жаңғыртуға, адамгершілік рухани сабақтастықты жалғастыруға, келешек ұрпақтың бойына отан сүйіштікті дәріптеудің философиялық астарын ұғындық.

Ұлттық мәдени жаңарудың кеңістіктік – уақыттық ерекшеліктеріне тоқталып, интеллектуалды мәдениет дамуының практикалық факторларын сараптадым. Мысалы: репрезентативті және рефлексиялық. Интеллектуалды ресурстардың рухани құрамы ретінде ұлтымыздың мінез құлқын негізге алу қажет.

Әдебиеттер:

1. Назарбаев Н.Ә. «Қазақстан-2050» Стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты. Қазақстан Республикасының Президенті – Елбасы Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы // [Электронный ресурс]. – 2015. – URL: <http://www.akorda.kz> (дата обращения: 23.05.2015).
2. Сейтбеков С. Иман негіздері – Алматы Көкжиек баспасы 2008-376 б.
3. Нысанбаев Ә. Қазақстан Ұлттық энциклопедиясы. Он томдық: 3-том. Алматы: Қазақ энциклопедиясы, 2001-720 б.
4. Молдабеков Ж.Ж. Қазақтану және жаңару философиясы: Оқу құралы. – Алматы: Қазақ университеті, 2009. – 282 б.
5. Кирабаев Н.С. Аль-Фараби и развитие античной философской традиции // Аль-Фараби: Философия. Культура. Религия: Материалы международной научно-практической конференции, посвященной 75-летию КазНУ им. аль-Фараби / Алматы: Қазақ университеті. – 2009. – С. 32.
6. Бараш Р.Э. Культура и мультикультурализм: от философского к системно-теоретическому осмыслению // Вопросы философии. – 2016. – №1. – С. 36–41.
7. Мырзахметов М. Қазақалайорыстандырылды? – Алматы: «Атамұра-Қазақстан», 1993. – 128 б.
8. Мағауин М. Сары қазақ // Шығармаларжинағы: Он үштомдық. 1960 – 2002 ж. – Алматы: Қанағат – FMO баспасы, 2002. – Бесінші том. – Б. 332–497. 82. Сейдімбек А. Қазаққоғамыныңөмірбаяны // Тілжәнеқоғам. – 2004. –№2. – Б. 13–16.
9. Сеңгірбай М. Мәденижарақаттықалайжазамыз? // [Электронный ресурс]. – 2017. – URL: <http://egemen.kz> (дата обращения: 06.01.2017).
10. Сейдімбек А. Қазақ қоғамының өмірбаяны // Тіл және қоғам. – 2004. – №2. – Б. 13–16.

А.Т. Ережен, С.Ж. Асамбаева

*«Б. Нұрлыбеков атындағы жалпы орта мектебі» КММ,
Түркістан облысы Ордабасы ауданы Шұбарсу ауылы*

ТӘРБИЕ ПРОЦЕСІНДЕГІ ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫНЫҢ ДАМУШЫЛЫҚ ҚЫЗМЕТІ

XXI ғасырға аяқ басқан Қазақстан күрделі тарихи бетбұрыстар мен қоғамдық жаңғырулар тұсында тұр. Бұл кезеңде рухани адамгершілік қасиеттерін дамудың жаңа бағытын айқындай көзделіп тұр. Сондықтан біз өзіміздің зерттеуге алған мақалада адамгершілік тәрбие проблемасының мәні мен мазмұнын жаңа кезең жағдайына байланысты қарастыруды көздедік. Адамгершілік тәрбиесі адамзат қоғамының барлық кезеңінде де көкейкесті мәселе болған, Әр тарихи дәуірде өмірдің әр кезеңіне байланысты қоғамның мақсаты мен құндылықтары да өзгеріп отырды. Адамгершілік туралы тарихи дамуды зерделесек, философиялық, қоғамдық, психологиялық, экономикалық, әлеуметтік және педагогикалық ғылымдар саласында жан-жақты зерттелгенін байқаймыз.

Ұлы ойшылдар ілімінің құрамды саласының бірі адамгершілік тәрбиесінің проблемасы болып келгені айғақ.

Қоғамның тарихи даму тәжірибесі адамгершілік тәрбиесінің проблемалары үнемі жаңа адам тәрбиелеу міндеттерімен байланысты болып келгенін дәлелдейді.

Соның ішінде философия ғылымы адамгершілік тәрбиесін ең негізгі проблема деп қарастырады. Ал, жалпы педагогика мен психология адамгершілік тәрбиесі теориясын жеке адам және қоғам туралы ғылымдардан бөліп қарамайды, оның ажырамас бөлігі деп есептейді. Ол әр уақытта да философия, социология, психология мен физиологияның табыстарына сүйенеді.

Біздің еліміз әлеуметтік-экономикалық дамудың жаңа құрылысын жүргізіп отырған шақта адамдардың адамгершілік саналылығын тәрбиелеу қоғам дамуының ең бір басты айқындаушы міндеті болып табылады. Осы міндетті жүзеге асыру жолдарын жаңаша қарастыру үшін ең алдымен адамгершілік, оның негізі немен анықталатынын зерттеу қажет.

Ғылыми психологиялық әдебиеттерде адамгершіліктәрбиесі жалпы тәрбиенің аса маңызды құрамды бөлігі екендігі айқындалған.

Адамгершілік деген ұғым педагогика, психология, философия ғылымындағы арнайы категория, сондықтан мұның анықтамасына талдау жасауда оның қандай факторлармен байланысты екенін анықтап алу керек. Ең алдымен, адамгершілік, әлеуметтік, экономикалық бағытпен байланысты. Бұл адамгершіліктің әлеуметтік негізін көрсетеді. Тарихқа көз жіберсек, адамгершілік ұғымы көп ғасырлар бойына діни көзқарас негізінде түсіндірілді, одан біртіндеп таптық негізде түсіндірілді, ап қазіргі ғылыми адамгершілік ұғымын қоғам дамуының жаңа бағытымен байланысты қарастырады.

Сонымен қатар А.С.Макаренко адамгершілік тәрбиесін кең көлемде әлеуметтік жағдайлармен, жеке тұлғаның жан-жақты дамуымен тығыз байланыста қарастырып, жаңа қоғамға жоғары қоғамдық сезімді ояту, қоғам мен жеке тұлғаның арасында туындаған қарама – қайшылықтарды дұрыс шеше білуге талаптану мәселелерін психологиялық, педагогикалық, әлеуметтік негізде дәлелдеген [1].

А.С.Макаренконың еңбектерінде адамға адамгершілік сеніммен, сүйспеншілік сезіммен, адам баласын сыйлау, адамның жоғары санасына сенім білдіру идеясын теориялық және нақтылы педагогикалық тәжірибесімен дәлелдеген. А.С.Макаренко адамға неғұрлым көбірек талап қойылса және оны орындай алатынына сенім білдірілсе, ол адамгершілік жағынан көркейе беруге тиіс деп дәлелдеген.

Аталмыш мәселе психолог ғалымдардың (В.М.Бахтерев, Л.С.Выготский, В.А.Крутецкий, А.В.Петровский, Л.И.Божович, Ж.И.Намазбаева, Қ.Б.Жарықбаев т.б.) зерттеулерінде жеке тұлғаның адамгершілік дамуының өзіндік ерекшелігін, мінез-құлқын реттеуші басты құрал ретінде қарастырылған.

Психолог ғалым Б.Г.Ананьев жеке тұлғаның адамгершілік тұрғыдан дамуының мақсаты адамның психологиялық даму күшінің деңгейіне сәйкестендіріліп, өзінің мінез-құлқы мен іс-әрекетін басқаруға бағытталуы керек деген ойды тұжырымдайды [2].

Ал, Л.И.Божович өзінің зерттеулерінде бастауыш сынып оқушылары өздерін қоғамның азаматы ретінде бағалап, жалпы адамгершілік категорияларға саналылықпен қарау, өзінің тәжірибесін және өзін қоршаған ортаның тәжірибесі негізінде өзінің көзқарастарын жинақтап, адамгершілік дүниетанымның біртіндеп дамитындығын көрсетеді. Сонымен Л.И.Божович бастауыш сынып оқушыларында адамгершілік дүниетанымның қалыптасуы негізінде осы жас кезеңінде толық жеке тұлға деңгейіне көтеріледі деп пайымдайды.

Келелі мәселелері бар күнделікті өмірде, адамдармен достасып, оларды сүйе қуана білетін, барлық жағдайда бақытты бола білетін – адамның мінез-құлқына сай жаңа үлгілерін қалыптастыру. Егер адам өзін, қоршаған әлем мен ондағы адамдарды сүйе білсе, оның, ішкі дүниесі еркін және энергия толы болса, ол өзінің не үшін өмір сүретіндігін біледі және өз мәселелерін өзі шеше алады, айналасындағыларға да көмектеседі.

Оқыту – тәрбиеден бір елі де бөлінбейтін бүртұтас үрдіс. Сондықтан тәрбиені оқытудан бөліп алып, сынып сағатына ысыра беруге болмайды. Әл-Фарабидің:

«Адамға ең бірінші білім емес, рухани тәрбие берілуі керек, тәрбиесіз берілген білім – адамзаттың қас жауы, ол келешекте оның барлық өміріне апат»,– деген сөзі сабақты ұйымдастырудағы басты мақсат – оқушының жан дүниесін түсінуі екендігін меңзейді.

Рас, оқу үрдісінде адамгершілікке тәрбиелеу мақсаты ешқашан күн тәртібінен түскен емес. Бірақ «адамгершіліктің» «элементтерін» «қолданамын» немесе «адамгершілік тәрбие барлық сабақ тақырыбына сай келе бермейді» деген жаңсақ пікір де орын алып келеді. Адамның бойындағы рухани құндылықтар оның жаратылысымен бірге пайда болатынына көңіл аудармай, оны сырттан іздеп келеміз.

Бірақ біз– педагог қауым бала жанының бағбаны екеніміз рас болса, сол адамгершілік дәнін қалай сеуіп, одан қандай өнім алып келеміз?

Мектеп табалдырығын жаңа аттаған жас бүлдіршін, жүрегі таза, ниеті ақ, пейілі кең, пәк періште күйінде азамат қатарына қосылып кетіп жатыр ма?

Егер мұғалім өзінің Адам қалыптастыруындағы міндетін өз дәрежесінде атқарып келе жатса, қоғамдағы жат қылықтылар қайдан шығып жатыр?

Қарапайым мысал, Мектепке келген кезде сондай сүйкімді, тілалғыш, жүрегі таза, сезімі пәк жас бүлдіршік орта немесе жоғары буынға келгенде өзгеріп сала береді.

Сол кезде мына бала қандай еді, қалай өзгеріп кетті?

Мынадай жаман әдеттерді қандай үйреніп ала қойды? Неге озбырлық жасауға бейім болып алды? Деген сияқты сауалдар жиі мазалайды.

Әрине, оның себептерін жан-жақты іздеуге болады. Ата-анасын, жүрген ортасын қосқанда оның тәрбиесіне мұғалімнен басқа бірнеше адамның қатысы бар. Олардың барлығы бір мақсатта болып, бір ойдан шығуы мүмкін емес қой деген пікір де туындап жатады. Бірақ баланың қалыптасуына ықпал етіп, дамуына үлес қосатын мұғалімнің есте ұстар жағдайлары аз емес. Солардың ішінде ең негізгісі – балаға деген жүрек жылуы. Ол қашан да қажет және ешқашан артық болмайды.

Ата-анасынан көрмеген сүйіспеншілікті мұғалімнен көрген бала менің ата-анам да осындай болса, деп армандауы мүмкін. Мұғалім тек жақсы қырынан таныған осындай болса, деп армандауы мүмкін. Мұғалім тек жақсы қырынан таныған оқушы үшін оның айтқаны анық, дегені дәл болып көрінеді.

Ал бүгінгі күнгі мұғалімнің басты мақсаты– өзіндік адамгершілік құндылықтарын бала бойына дарыта отырып, оның жүрек түпкіріндегі рухани қазынасын жарыққа шығару, әрбір баланы жеке тұлға ретінде жетілдіру үшін оның бойындағы бар құндылықтарын дамыту.

Адамгершілік жиынтығы – борыш болып табылады. Адамгершілік тәрбиесінің негізгі міндеттері:

- адамның– адам алдындағы, қоғам алдындағы, отан алдындағы борышы;
- ата-аналардың балалар алдындағы немесе балалардың ата-аналар алдындағы борышы;
- жеке адамның ұжым алдындағы, ұжымның жеке адам алдындағы орындайтын негізгі міндеттері болып табылады.

Адамгершілік тәрбиесін бүкіл тәрбие үрдісінің саналы да, негізгі өзегі болуын назардан тыс қалдырмау қажет. Олай болса адамгершілік тәрбиесі дегеніміз – жақсылық атаулыға деген сезімді дамыту, өзгеге болмайтын жамандық атаулыға жол бермеу деген сөз. Әрбір адам адамгершілік ұстанымдарды бұзу – жамандықтың басталатын межесінен аттау екенін сезіну қажет.

Адамгершілік – қоғамдық өмірдің жемісі. Ол қоғам өміріндегі өзгерістерге байланысты дамып, жаңа мазмұн алып отырады. Бізге мәлім, бұрын өткен әлеуметтік-экономикалық формацияларда адамгершіліктің мақсат-міндеттері, мазмұны бірдей болмаған. Алғашқы қауымдық кұрлыс кезінде адамгершілік тәрбиесі сол қоғамның мақсатына сай қарапайым түрде болса, ал өзінен кейінгі өткен құлиеленушілік, феодалдық, капиталистік қоғамдарда таптық сипатта болды.

Жоғары сезімдер арасында адамгершілік сезімдер ерекше орын алады. Бұл туралы К.Д. Ушинский "Біздің өзімізді, біздің дүниеге қалыптасуымызды, біздің сезімімізді де, ойымызды да, тіпті қылығымызды да сезімдей анық және дұрыс білдіре алмайды, біздің сезімдеріміз де жеке ой ғана, жеке шешімдер ғана емес, адам жанының мазмұны, оның жүйесі түгелдей көрініп тұрады" – деп дәл сипаттама берген [3].

Жас ұрпақтың адамгершілік тәрбиесіне, ұлттық болмысымызға тән тәлім-тәрбиелік құндылықтарды игеруіне мүмкіндік жасайтын, балалардың танымдық ерекшелігін ескерген арнайы көркем эстетикалық сапалы бағдарламалардың ақпарат көздерінен орын алуы тиіс деп санаймыз.

Қазақстан Республикасының білім беру жүйесінің стратегиялық мақсаты– мемлекеттің әлеуметтік және кәсіптік проблемаларын өз бетінше тұжырымдай отырып, іс-жүзінде шеше алатын жоғары білімді әрі бәсекеге түсуге қабілетті шығармашылық тұлғаны қалыптастыруға неғұрлым қолайлы жағдай жасау болып табылады.

Қазақстанның мәдени және эканомикалық өміріндегі жетістіктерді, көп жағдайда адамгершілік мәдениеті биік, сонымен бірге, бәсекеге қабілеті жоғары технологиялық экономиканы ғана емес, асқақ рухани құндылықтарды да қамтамасыз етуге бағытталған жоғары білім беру жүйесін түбегейлі қайта құрумен тығыз байланысты. Бітірушілердің дайындық деңгейіне қойылатын талаптар түрінде белгіленген қоғамымыздың жаңа әлеуметтік тапсырыстары, өз кезегінде, оқу бағдарламаларын өзгертуді, сондай-ақ оқушылардың алатын білім сапасын көтеру, бүгінгі күнге сай кәсіптік дағдыларды игеруге бағытталған оқытудың жаңа технологияларын енгізуді көздейтіндігі Қазақстан Республикасы жоғары білім беру мемлекеттік стандартының тұжырымдамасында айқын көрсетілген. Бұл білім беру жүйесінің негізіне алынған шығармашылық әрекетінің басқаша методологиясы және ол өзгеше адамгершілік және ерік қасиеттерін қалыптастыруды, адамның рухани дамуын талап етеді, ал мұнда білім беру жүйесінің өзі инновациялық жүйеге айналады.

Қазіргі кезде біздің Республикамызда білім берудің жаңа жүйесі жасалып, әлемдік білім беру кеңістігіне еруге бағыт алуда. Бұл теория мен оқу-тәрбие үрдісіндегі елеулі өзгерістерге байланысты болып отыр: білім беру парадигмасы өзгерді, білім берудің жаңа мазмұны пайда болды:

– білім мазмұны жаңа біліктермен, ақпараттарды қабылдау қабілеттерінің дамуымен, ғылымдағы шығармашылық және нарық жағдайындағы білім беру бағдарламаларының нақтылауымен байи түсуде;

– ақпараттық дәстүрлі әдістері-ауызша және жазбаша, телефон және радио байланыс қазіргі заманғы компьютерлік құралдарға ығысып орын беруде;

– баланың жеке басын тәрбиелеуде, оның жан дүниесінің рухани баюына, азамат, тұлға ретінде қалыптасуына көңіл бөлінуде;

– жоғарғы оқу орындарында, отбасы мен қоршаған әлеуметтік ортаның тәрбиесіндегі бірлігіне ұмтылыс жасалуда;

– қоғамдық біліммен бара бар технологияның кеңінен қолданылуына және ғылымның роліне мән берілуде;

Қазіргі білім беру саласындағы оқытудың озық технологияларын меңгермейінше сауатты, жан-жақты маман болу мүмкін емес. Жаңа технологияны меңгеру мұғалімнің интеллектуалдық, кәсіптік, адамгершілік, рухани, азаматтық және де басқа көптеген адами келбетінің қалыптасуына игі әсерін тигізеді, өзін-өзі дамытып, оқу-тәрбие үрдісін тиімді ұйымдастыруына көмектеседі. Қазіргі заманғы оқыту технологиялары педагогикалық және психологиялық ілімдер негізінде жасалған дамытушы, тұлғалық бағдарлы, мақсатты технология болып табылады. Адамзат дамуының жаңа кезеңіне жаңа білім беру жүйесі, жаңа оқыту жүйесі, жаңа білім беру философиясы және жаңа білім үлгісі сай келуі тиіс.

Оқу процесі көп уақыттан бері техникалық және технологиялық мәселелерді қамтиды. Оқушы еңбегін жетілдіріп, оның тиімділігін арттыратын көрнекілікке ұмтылу, әр түрлі құралдарды қолдану білім жүйесі пайда болғаннан бері іске асып келеді. Дегенмен қазір ғылыми-техникалық заманда технология мәселелері өте үлкен мәнге ие болуда.

Оқыту технологиясының әдіснамалық қызметі жалпы стратегиялық үлгі-оқытуды жобалау, ұйымдастыру және жобаны жүзеге асыру арқылы анықталады. Оқыту бағдарламасы оқыту қызметінің жобасы ретінде төмендегі арнайы ерекшелігіне ие:

– әлі пайда болмаған объектілерді бейнелейді,

– ең болмағанда нормативті түрде жүзеге асырылған болуы мүмкін,

– сәйкес іс-әрекеттің орындалуының қолайлы деңгейін белгілеп отыратындықтан нормативті болып табылады.

Бұл ерекшеліктерді оқыту технологиясының дамытушылық қызметі сияқты өзіндік ерекшелігімен толықтыруға болады. Технологияның бұл сипаты оқыту барысында жеткілікті дәрежеде көрінбейді, бірақ жаңа технологияның маңызды белгісі болып табылады.

Оқыту мен тәрбиелеуді технологияландырудың келесі бір әдіснамалық бағдары іс-әрекеттік ықпал болып табылады, себебі білім беру процесінің негізі – іс-әрекет. Соңғы кезде білім беру жүйесі

бөліктерінің-мақсаты, мазмұны, әдіс түрлері мен оқу құралдарының бірлігі туралы түсінік берік қалыптасқан. Қазіргі уақытта жалпы білім қоғамдық қажеттілік қана емес, сонымен қатар, жеке адамның өзіне де қажет, оның қоғамдық мәдени өмірге, кәсіптік еңбекке қатысып, білімін одан әрі жетілдірудің мөлшері болып табылады. Сондықтан да, білім беретін білім мазмұнын жаңарту үшін нақты әлеуметтік жағдайларда дамитын әрбір оқушының талғам тілегін, оның табиғи биологиялық-генетикалық негіздерін, қабілетін, денсаулығы мен психологиялық ерекшеліктерін барынша ескере отырып, жеке тұлғаның шығармашылықпен іс-әрекет ету білу мақсаты басшылыққа алынады.

Оқу процесіндегі мұғалім әрекетінің психикалық әрекет және іс-әрекет тұрғысынан алғандағы сипаты, жұмыс әдісі, ұстанымдары оқытудың мақсаты мен мазмұнына қарай әр алуан болып өзгередіні белгілі. Бұл дамыта оқыту мен дәртүрлі оқытуды салыстырғанда өте айқын білінеді. Мұғалімнің басты міндеті-оқу материалы мазмұнын оқушыға дайын күйде жеткізу, түсіндіру, іс-әрекет үлгісін дайын түрде көрсету емес, оқушымен бірлесе жалпы іс-әрекетті ұйымдастыра отырып, алға қойған міндеттерді түсіну, оларды шешудің тәсілдерін, жолдарын іздестіру. Жалпы алғанда, оқу мазмұнының мақсаты оқушының қабілеттілігі мен табиғи алғырлығын, ынтасын дамыту, мүддесі мен қызығушылығын жүзеге асыруын қамтамасыз ету, шығармашылық ойын қалыптастыруға қажетті білім, білік және дағдылармен қаруландыру арқылы кез-келген салада қызмет етуге және тез өзгеріп отыратын заман талабына бейімделе алатын түлекті тәрбиелеу.

Оқыту технологиясы деңгейінде оқыту процесінің компоненті айқындалады. Жеке қарым-қатынас жасау кезінде бір теорияға негізделген бірнеше технология ойлап табылуы мүмкін. Өзіндік бағыт дамытушы технологиялардың негізгі тиімділігі интеллектуалдық және эмоционалдылығын –таландылық даму білімді және кәсіптік біліктілікті қалыптастыру білім беру процесінің құндылығын бағалауды қамтамасыз ету, белсенділікті арттыру болып табылады [1].

Кез келген технология адамның психикалық дамуын анықтайтын деректер, алғашқы себептер туралы түсініктерден пайда болады. Дамудың негізгі жетекші факторларына байланысты технологияларды төменгіше бөлуге болады:

– Психиканың дамуы биологиялық тұқым қуалау арқылы анықталады деп қарастыратын биогендік технологиялар.

– Жеке тұлғаны қалыптасуы адамның әлеуметтік тәжірибесіне, оқып-үйрену нәтижесіне байланысты деп қарастыратын социогендік технологиялар.

– Даму нәтижесі адамның өзіне, тәжірибесіне, өзін-өзі психологиялық жағынан жетілдіруіне байланысты анықталады дегенді жақтайтын психогендік технологиялар.

– Жеке тұлға және оның қасиеттері материя емес деп ұғындыратын идеалистік технологиялар.

Бүгінгі күні оқытуды ақпараттандыру үрдісіне ерекше көңіл бөлінуде. Оқыту үрдісін ақпараттандыру – қазіргі қоғамды ақпараттандыру үрдісінің бағыты болып табылады. Ал барлық арнайы ақпараттық-техникалық құралдарды (ЭЕМ, аудио, бейнефильм, кино) қолданатын технологияларды тәжірибеде ақпараттық технологиялар деп атаймыз [2].

Ақпараттың – компьютерлік революция басталғаннан кейін заман талабы күрт өзгереді. Алайда революция – компьютердің технологиялық механизмімен қазіргі коммуникациялық құралдардың толық жарақтан-дырылған техникасна тікелей байланысты. Демек, бұл технологизациялау компьютерлік дамудың ең алғашқы даму кезеңіне тән құбылыс. Қазір бұл мүлде басқаша көрініс тауып отыр. Ақпараттық технологияда білім факторы ғылым болып табылады. Өз кезегінде ол ақпарат технологиясы арқылы өндіргіш күштердің, оған қатысты өндірістік қатынастардың түбегейлі өзгерісіне түсінуі әсер етеді.

Электрондық оқулықтарды қолдану кезіндегі ой-әрекеттер мен операциялар жасау жұмыстары оқушылардың ақылының даму дәрежесін анықтайды. Оқушылар алған білімдерінің негізінде өз бетінше компьютер-мен қарым-қатынасына болуы, қалаған нәтижесін жолын тауып орын-дауға жаңа білім алудың көзін іздеуге икемделеді. Электрондық оқулықтарды оқыту процесіне енгізу қажетті жаттығу жұмысының ауқымын кеңейтеді және ол оқушылардың дербес, өз бетінше жұмыс жасау барысында өтіледі, сондай-ақ рецептивтік дағдының қалып-тасуына, жазбаша қарым-қатынас жасау дағдысы қамтуға мүмкіндік береді.

Ақпараттың-коммуникациялық технологияны қолдану кезінде мынандай диалог қолданылады – «Адам – компьютерлік орта». Осы түсінікке қарап біз ақпараттандыру, компьютер және интернет технологиясының барлығы байланысты екенін көреміз.

Әрбір тұлға өзінің кемшіліктерін анықтауы қажет. Өзін-өзі бағалау барысында студенттер өздері жойғысы келетін кемшіліктерін табады. Бұл кемшіліктердің шығу табиғаты әр түрлі болуы мүмкін. Бір жағынан, студент өз кемшілігін жағымды қасиеттің даму мөлшерінен қалып қойғаны ретінде

қабылдауы мүмкін. Екінші жағынан, ол кемшілік ретінде өзінің идеалындағы бар қасиетке қарағанда өзіндегі жағымды қасиеті жеткілікті дамымаған деп санайды. Мұндай, жағдайда кемшілікті маңайындағылар байқамайды, сондықтан оны жоюдың өзіндік бастамасы маңызды рөл атқарады.

Оқушылардың жағымсыз қасиеттерін кейде оның кемшілігі деп түсінеміз. Өзін-өзі тәрбиелеу мақсатында жағымды қасиеттерді дамыту қажеттілігіне қарағанда, мұндай жағдайдағы өзін-өзі тәрбиелеу бойындағы жағымсыз қасиеттерді жоюды, яғни қайта тәрбиелеуді қарастырады. Қайта тәрбиелеу дегеніміз ескі жағымсыз таптаурынды жою деген сөз, міне осыдан келіспеушілік пайда болады.

Қайта тәрбиелеу бірнеше кезеңдерден тұрады. Дайындық кезеңі ішкі келіспеушіліктің пайда болуына себеп болатын алғышарттардың қалыптасуымен сипатталады. Тәрбиенің арқасында студенттің бойында ескі машықтары мен бейімділіктері қайшылықта болатын мінез-құлықтың жаңа түрлері қалыптасады. Екінші, келіспеушілік кезеңінде, оқушылар жағымсыз машықтарынан бас тартып, адамгершілік қасиеттерін тұлғасына сіңіреді. Қайта тәрбиелеудің үшінші кезеңі өзінің жағымды идеалдарына әліктесп, өз кемшіліктеріне риза болмай, өзін-өзі тәрбиелеуге ұмтылады.

Кемшіліктерді жоюды мақсат ететін өзіндік тәрбие өзін-өзі тәрбиелеудің бағдарламасы бар болса ғана жүзеге асырылады. Ол өзін-өзі тәрбиелеуге қатысты белгілі бір іс-әрекетті жүзеге асыруды өзінің алдына міндет етуден, өз-өзіне сөз беруден тұрады. Көптеген адамдарға өзінің алдындағыға міндеттері мен өзіндік ережелерін жазбаша түрде жасап қоюының әрекеттері өзін-өзі тәрбиелеу бағдарламасын анығырақ құрастыруға, есінде жақсырақ сақтап қалуына, өзін-өзі тәрбиелеу бағдарламасы мен ережелерін «зандастыруға» мүмкіндік береді.

Әдебиеттер:

1. Ушинский К.Д. Шығармалар жинағы. М.; Л., 2012. 27 б.
2. Давыдов В.В. Проблемы развивающего обучения. М., – 1986. -240 б.
3. Бехтерев В.М. Избранные работы по социальной психологии / Отв. ред. Е.А. Будилова, Е.И. Степанова. РАН, Ин-т психологии. – М., 2014. – 399 б.

А. Ережепова

*магистрант, «мектепке дейінгі оқыту және тәрбиелеу» мамандығы
«Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті» КеАҚ*

БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ ТАНЫМ ІС-ӘРЕКЕТ ТАБЫСТЫЛЫҒЫ

XX ғасырда әлеуметтік өмір формалары мен мәдени құндылықтардың пайда болуының негізі, қайнар көзі – іс-әрекеттің күрделенуімен жүзеге асты. Бұл ұстаным бірқатар ғылымның қалыптасып дамуына негіз болды. Күнделікті өмірде «іс-әрекет» сөзі – қозғалыс, әрекет, іс, еңбек деген қарапайым ұғымды білдіреді. Ол адамның болмысымен байланысты қарастырады, онымен ғылымның бірнеше салалары: философия, тарих, мәдениеттану, психология, педагогика және т.с.с. шұғылданады. Іс-әрекет мәселесі, көбінесе, гуманитарлық ғылымдарда зерттелген, онда іс-әрекеттің түрлерін анықтауға бірдей негіз болмаған: бір жіктеуде – ол ойын, оқу, еңбек; екіншісінде – таным, еңбек, қарым-қатынас; ал әлеуметтанушылардың еңбектерінде – еңбек, көркем-өнер, саяси, ғылыми іс-әрекет және т.б.

Іс-әрекетке әртүрлі анықтамалар беріледі. Іс-әрекеттің философиялық анықтамасында ол «айналадағы дүниеге адамның ерекше адамгершілік түрдегі қарым-қатынасы» деп көрсетіледі [1]. Қазақ совет энциклопедиясында: «Іс-әрекет – айналадағы дүниеге, қоршаған ортаға белсенді ықпал етіп, оны белгілі мақсатқа сай өзгертудің тек адамға ғана тән формасы. Іс-әрекеттің мазмұны мен нәтижесі бүкіл адамзат қоғамының тарихи қалыптасуы мен дамуы арқасында жүзеге асып отырған. Табиғаттағы өзгерістер мен өркениет, материалдық игіліктер дүниесі адамзаттың бүкіл мәдениеті мен рухани қазынасы» – делінген [2]. Педагогикалық энциклопедияда: «Іс-әрекет адамдардың қоғамдық-тарихи болмысының ерекше түрі, олардың табиғи және әлеуметтік шындықты бағытты түрде өзгертуі», – деп анықтама берілген.

Қандай да болмасын, іс-әрекеттің мақсаты, құрал-жабдығы, нәтижесі және оның орындалу үдерісі болады. Сондықтан да оған тән ерекше қасиет, ол әр уақытта саналы түрде жүзеге асырылады. Іс-әрекет – қоғамдық прогрестің нақтылы қозғаушы күші және қоғамның өмір сүруінің негізгі, қажетті жағдайы.

Әрбір жұмыста өз ісін жетік меңгерген шебері болады. Бұл іс-әрекеттің кәсіби түрі, яғни кәсіби іс-әрекет. Кәсіби іс-әрекеттің алуан түрлері бар. Кәсіби іс-әрекет осы кәсіпке байланысты функцияларды орындау үшін қажетті білім, білік, дағды жүйесін меңгеруді талап етеді. Адам іс-әрекеттің жоғары нәтижелеріне және

кәсіби деңгейге қол жеткізу үшін теориялық және практикалық тәжірибе алу арқылы, өз бетімен білімін көтеру және тереңдету білігі арқылы меңгереді.

Кәсіби іс-әрекеттің бір түрі педагогикалық іс-әрекет, оның мазмұны – білім беру, оқыту, тәрбиелеу және дамытумен сипатталады. «Кәсіби іс-әрекет» ұғымының ауқымы «педагогикалық іс-әрекет» ұғымынан гөрі кеңірек, өйткені мұғалімнің кәсіби іс-әрекеті осы мәселені зерттеген мамандардың пікірінше: оқыту, тәрбиелеу, дамыту, әлеуметтік-мәдени, психотерапевтік және т.с.с. функционалдық элементтерден тұрады [3].

«Педагогикалық іс-әрекет, – Л.А.Беляеваның пікірінше, – педагогикалық шындық болмысының тәсілі. Педагогикалық іс-әрекеттен тыс тәрбие туралы да, педагогикалық шындықтың басқа құбылыстары туралы да айтуға болады» [4].

Педагогтың іс-әрекет объектісі – студенттің іс-әрекеті. Педагогикалық іс-әрекетті бейнелеуге, құрастыруға, бағдарлауға және басқаруға болады. Бұл тәсілдердің әрқайсысы мұғалімнің белгілі бір іс-қимылының негізі болып табылады.

Педагогикалық іс-әрекет аясында оқытушы білім алушылармен қарым-қатынас үдерісінде ғылым әлемін байланыстырушы рөлін атқарады. Ендеше оқытушы білім мазмұнын бере отырып, ұжымдық субъектілердің іс-әрекетін жеке субъектілердің іс-әрекетіне айналдыру үдерісін ұйымдастырады, сөйтіп жеке тұлғаның қалыптасуы мен дамуын қамтамасыз етеді.

Педагогтың іс-әрекет жүйесі мынадай түрлердің жиынтығын құрайды (Л.К.Гребенкина):

- мақсат қою іс-әрекеті – бұл жеке тұлға мен ұжымды тәрбиелеудің, дамытудың жақын және алыс мақсаттарын анықтау;

- болжау іс-әрекеті – оқытудың мақсатын, мазмұнын, әдіс-тәсілдерін, формаларын және нәтижелерін алдын-ала қарастыру;

- диагностикалық іс-әрекет – оқу-тәрбие үдерісін жетілдіру мен ұжымды және жеке тұлғаны оқып-үйренуге бағытталған бағалау тәжірибесі;

- жобалау іс-әрекеті – білім беру жүйесінің тұжырымдамасын және бағдарламасын құру, баланың және балалар ұжымының келешектегі дамуын болжау, оқытудың стратегияларын анықтау;

- құрастыру іс-әрекеті – оқу-танымдық іс-әрекеттің жетілдірілген түрлері мен мазмұнын, оқу үдерісінің технологияларын, педагогикалық ықпал мен өзара ықпал ету әдістерін тандап алу, тәрбие жұмысын жоспарлаудың негізгі бағыттарын анықтау;

- ұйымдастыру іс-әрекеті – оқу мақсатын жүзеге асыруға бағытталған оқытушы мен жоғары педагогикалық білім алушылардың бірлескен іс-әрекетін ұйымдастыру

- түзету іс-әрекеті – оқу жұмысына түзетулер енгізу, жеке тұлға мен ұжымның жағымды сапаларын, құндылық бағдарын қамтамасыз ету, жағымсыз құбылыстарды болдырмау;

- рефлексиялық іс-әрекет – меншікті әрекеттер мен жағдайларды талдау;

- қарым-қатынас іс-әрекеті – тіл табысудың демократиялық стилін, ізгілікті қатынастарды қамтамасыз ету, табысты жағдайды, жағымды мотивацияны жасау [4].

А.Н.Леонтьевтің теориялық көзқарасына сүйенетін болсақ, кез-келген іс-әрекеттер пәндік және құрылымдық мазмұнын түзеді.

Іс-әрекеттің пәндік мазмұны төмендегі бөліктерден тұрады:

1) мотив – іс-әрекетке бағытталған қозғаушы күш немесе қажеттілік пәні;

2) мақсат – іс-әрекеттің нәтижесі туралы (неге қол жетізуге болады?) елестету;

3) мақсатқа жетудің маңызды тәсілдерінің бірі болып табылатын іс-әрекетті жүзеге асырудың объективті-пәндік шарттары;

4) іс-әрекет міндеттері. Міндеттердің орындалуы әрекеттер мен операциялардың көмегі арқылы жүзеге асады.

Іс-әрекеттің құрылымдық өлшемдері төмендегі бөліктерден тұрады:

1) мотив өлшемдері арқылы туатын жеке әрекет;

2) әрекет – мақсатқа бағынышты үдеріс; салыстырмалы түрде өз бетінше бола алады және іс-әрекеттің әрбір түріне енеді;

3) операциялар – әрекеттердің жүзеге асу тәсілдері, нақты мақсатқа жетудің шарттарына байланысты [4].

Іс-әрекеттің табыстылығы индивидтің оң нәтижеге қол жеткізуін көрсететін педагогикалық категория болып табылады. Іс-әрекет табыстылығының белгілері ретінде мыналарды бөліп көрсетуге болады:

- жаңа білімді іздеуге талпыну;

- бұрынғы білімді жаңамен байланыстыра отырып, жаңғырту;

- ұғымдар жүйесі мен белгілерін түсіну;

- жаңа жағдаяттарды шешу үшін таныс жағдаяттарға сүйене білуге дағдыландыру;

- күрделі іс-әрекет құрамында әрекеттер мен тәсілдер туралы білімді ашық және жабық күйінде пайдалана алу;
- жағдаятқа немесе тақырыпқа байланысты өз ойын жинақтай алу;
- ойын дамыта отырып, соған байланысты сөздік қорын жинақтай алу;
- шығармашылық жұмыстағы қажетті операциялардың минимумын меңгеру;
- шығармашылық іс-әрекетте белсенділік таныту;
- өзінің жетістіктерін бағалауға тырысу;
- ереже және әрекеттер жүйесі бойынша іс-әрекетті орындай алу.

Осы аталған белгілер іске асқан жағдайда студенттердің оқу-танымдық іс-әрекетін табысты қамтамасыз етуге мүмкіндіктер туады.

Ақыл-ой әрекеті оқытуда – жетекші, ал сөйлеу ой жеткізу құралы ғана деген пікір ғылымда қалыптасқан. Материалды әрекет болса, тек өндірістік практика кезінде білім алушыларды дайындау барысында ғана пайдаланылады. Алайда бұл жағдай кейбір кездерде ғана әділетті. Мысалы: белгілі білімді және өндірістік оқу жұмыстарындағы дағдыларды бекіту қажеттілігі туындаған уақытта ғана материалды әрекет дұрыс болып табылады. Материалды әрекет мәселесі қарапайым емес, сондықтан оның жан-жақты талдауын жасамай-ақ, шешудегі кейбір теориядағы бар амалын қарастырған жөн. Әрекеттің бұл 3 формасы объективті түрде қоғамдық, ғылыми және еңбек әрекеттерінің формалары ретінде (өндіріс, ғылыми, мәдениет және т.б.) өмір сүретіні белгілі. Ал бұл қоғамдық, ғылыми және еңбек әрекеттерінің формалары қоғамда да, оқытуда да анықталған ерекше қызметтер атқарады. Сөйтіп, әрекет оқыту үдерісінің барлық жақтарына өз ықпалын тигізеді. Бұл ықпал студенттердің практикалық даярлық сапасына қойылатын талаптар түрінде тура немесе оқу пәнінің мазмұны мен оқыту формалары арқылы жанама түрде де жүзеге аса алады. Әрекеттің қоғамдық формалары оқу үдерісіне жалпы, бір-бірімен байланысқан түрде әсер етеді. Осылайша, дәріс сабақтарында ғылыми мәселелер, әдетте өмірден, техникадан алынған осы заманғы мысалдармен түсіндіріліп, өндіріс үдерістері оқу пәндерінің теориялық ақпараттарын қолданумен баяндалады.

Әдебиеттер:

1. Гришина Н.Ю. Диагностика успешности учителя. // Педагогический поиск, – М.: 1997.
2. Лемберг Р.Г. Методы обучения в школе. – Алма-Ата, 1958. .
3. Ильин В.И. Успешность деятельности компенсации и компенсаторные отношения // Вопросы психологии. – 1983. – № 5
4. Рысбаева А.К. Интерактивное обучение как фактор успешной учебной деятельности студентов // Вестник. КазНПУ им. Абая. – 2007. – № 4(16).

Ш. Ешенгазина,

*«Бастауышта оқыту педагогикасы мен әдістемесі»
мамандығының магистранты*

Н.А. Құлмышева,

«Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті» КеАҚ

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ИНТЕЛЛЕКТ ҰҒЫМЫНА ТҮСІНІК

Интеллект – адамның ақылды әрекет етуі, рационалды ойлауы мен тіршілік сұрақтарын дұрыс шешудегі жеке қабілеті. Жалпы қабілеттің бір көрсеткіші интеллектік қабілеттер жаңа өмірлік жағдайға бейімделуді негіздейді. Интеллектінің негізіне – белсенділік, ортаның өзгеруіндегі интеллектік мінез-құлық, бейімделгіш әрекет жасауға мүмкіндік беретін ортаның мүмкіндіктері жатады. «Интеллект» ұғымы көпжоспарлы, интеллектінің формалды сипаттамасында оны қабілет, ал мазмұнды сипаттамасында нақты танымдық іс-әрекет деп қарастырады.

Ақыл немесе интеллект (лат. *intellectus* түсіну, ұғыну, танып білу, ақыл-ой) жоғары дамыған және күрделі нерв жүйесінің қызметінің айрықша функциясы; ақпар алуға, оны сақтауға, өңдеуге және беруге, жаңа білімді қорытып шығаруға, жеткілікті негізделген шешімдер қабылдауға, алға қойылатын мақсаттарды тұжырымдап, соларға жетуге бағытталған іс-әрекеттерді қадағалауға, қоршаған ортада болатын хал-ахуалдарды дұрыс бағалауға қабілеттілік [1].

Ақыл-ойдың өндейтін хабардың аса маңызды қайнар көзі және ол қорытып шығаратын білімдерді, шешімдер мен мақсаттарды қолданудың объектісі – объективтік дүние. Осы тұрғыда адамның ақыл-ой немесе интеллектілік қызметі объективті шындықты өзгертуге бағытталған қызметтің негізінде бейнелендіру болып табылады.

Интеллект – жеке тұлғаның ақыл-ой қабілеті. Ақыл-ой сезімі адамның таным әрекетімен байланысты. Алғашында бұл термин адам психикасының орынды ойлау функцияларын белгілесе, қазіргі кезде оған барлық танымдық үрдістер кіреді. Интеллект адамның болмысты тануының негізгі нысаны. Интеллект ақпаратты мақсатты бағытта қайта өңдеуге, реттеуге, оқуға қабілеттіліктің күрделі жүйелерінің танымдық іс-әрекеті. Интеллект функциялары:

- Оқуға деген қабілеттілік;
- Қоршаған болмысының заңдылықтарын белсенді меңгеруге қабілеттілік. Бірқатар психологиялық тұжырымдамаларда интеллект ақыл-ой операцияларының жүйесі мен теңестіреді [2].

Ал, интеллектіні биологиялық функция ретінде қарау әлемге бейімделумен байланысты, мұнда көптеген зерттеушілер интеллектіні сезім мен ерікке қарсы қояды.

Оқушылардың білімін жетілдіріп, интеллектуалды дамуын қалыптастыруда қазақ халқының ірі тұлғалары әл-Фараби, М.Қашғари, Ж.Баласағұни, А.Құнанбаев, Ш.Уәлиханов, Ы.Алтынсарин және т.б. еңбектерінің алатын орны зор. Себебі дәл осы ірі ғалым – ойшылдардың мұралары жастарды оқу білімге шақырып, интеллектуалдығын дамытуда сіңірген еңбектерінің зор екендігін дәлелдей алады. Әсіресе, А.Құнанбаевтың педагогикалық мұраларының ықпалымен қазақ халқының ағартушылар М.Дулатов, М.Жұмабаев, Ж.Аймауытов, М.Әуезов т.б. [3] еді.

Ы.Алтынсарин «Білім дегеніміз – өзімізді қоршаған шындықты танып білу» – деп анықтама берсе, Ж.Аймауытов «Адам – табиғатқа бағынған денесі бар зат» деп анықтама береді.

Интеллектуалды даму мәселесін 19 ғасырдың соңында неміс психологы Г.Эббингауз зерттеген. Сол кезеңде интеллект мәселесін шетелдік психологтар А.Бине, М.Вертгеймер, Д.Дьюи, В.Келер, Т.Симон және т.б. қарастырған болатын [4].

В.В.Давыдов редакциясымен басылған психологиялық сөздікте интеллект ұғымы тар және кең мағынада қарастырған. Кең мағынада жеке адамның барлық танымдық қызметтерінің бірлігі, яғни, түйсіну мен қабылдаудан бастап, ойлау мен қиялға дейін. Тар мағынада – ойлау ретінде түсіндіріледі. Ал, «Білім және Ғылым» энциклопедиялық сөздігінде – интеллект ой-өрісі:

- 1) индивидтің ақыл-ой қабілеттерінің салыстырмалы тұрақты құрылымы;
- 2) ойлауға тиімді танымдық қабілеттілік.

Психологиялық-педагогикалық оқулықтарда интеллектуалды даму мәселесі маңызды орынға ие. Интеллектің педагогикалық, психологиялық, неврологиялық, т.б. теориялары бар. Интеллектің «жұмыс» анықтамасын беру үшін оның мағыналық ерекшеліктеріне сипаттамалар берілген.

Сонымен американдық невролог К.С.Лешлидің есептеуінше, «интеллект қандай – да бір дифференциалданбаған нервтік энергияның қызметі» және ол мидың атқаратын функциясы болып табылады. Ол мида интеллект үшін арнайы «орталық» бар екен деген пікірмен келіспейді. Оның интеллект адамның туғаннан бастап берілетін жүйке жүйесінің биологиялық ерекшеліктерінің қызметі деген түсіндірумен келіспеуге болмайды.

Э.Клапаред және В.Штерн интеллекті жеке адамның психологиялық қабілетінің жаңа жағдайларға бейімделу қасиеті деп анықтайды. Э.Клапаредтің пікірінше, психикалық функциялар соның ішінде интеллект және ерік ағзаның қандай да бір қажеттілігінің қанағаттануы үшін дамиды [5].

Френсис Гальтон интеллекті танымның әрбір мәселесін шешу үшін қажетті әмбебап қабілет деп қарастырады. Оның дәлелдеуінше, бұл қабілет жеке адамның ішкі қасиеті және ол оның жүйке жүйесінің биологиялық ерекшеліктерімен анықталады.

К.Пироковский интеллекті ақыл-ой қабілеттерінің ең жоғары түрі деп анықтама береді. Ол қиыстыру қабілеті, талдауға қабілеттілік, ұғымдардың пайда болуын және т.б. адамның ақылдың барлық функцияларын жүйелі түрде танитындай әдіс ұсынды.

Ал интеллектінің маңызды сапаларына тоқталатын болсақ.

– әуестік, құмарлық – маңызды қарым-қатынастағы бір құбылысты жан-жақты білуге ұмтылу. Бұл қасиет белсенді таным әрекеті нәтижесінде негізделеді;

– ақылдың тереңдігі – негізгісін ажырата білу, кездейсоқтың ішінен қажеттісін таба білу қабілеті;

– ақылдың икемділігі және қозғалмалылығы – жаңа байланыстар мен қатынастарда заттарды ойлап табу, тәжірибелерін кең қолдана білу, бір қалыпты ойлаудан арылу қабілеттілігі;

– қисынды ойлау – ойлардың бірізділігі қатаң сақталуы, зерттелетін объектінің барлық маңызды жақтары, оның өзара байланысының мүмкіндіктері сипатталады:

– дәлелді ойлай білу;

– сыни тұрғыдан ойлай білу;

– ойлаудың кеңдігі [6].

Сонымен біз оқушылардың интеллектуальды даму деңгейін анықтап, баға беру үшін интеллекті жоғарыда айтылған қасиеттерін ескеретініміз сөзсіз. Сондай-ақ біз оқушылардың интеллектуалды даму деңгейін сипаттау барысында, ең алдымен, олардың оқу іс-әрекетінің табыстылығына сүйенгеніміз дұрыс деп есептеймін. Тағы бір ескеретін жәйт, оқушы қандай ұғымдарға сүйенетінін, оның сөздік қорын, сөйлем құрау қабілетін, өз ойын жетік білдіре ала ма, салыстыруға тіл байлығы жете ме, эстетикалық жеткізілу деңгейі, т.б. қасиеттерін есепке алған жөн. Интеллекті адамның шынайылықты тануының негізгі формасы ретінде оқушылардың оқыту үрдісіндегі интеллектуалды іс-әрекетін ең алдымен ойлауы ретінде, бірақ ойлауды психикалық үрдіс ретінде емес, оқушылардың барлық психикалық сферасын, яғни керісінше, оқу-танымдық іс-әрекетіне біріктіріп қарастырады.

Әдебиеттер:

1. Дружинин В. Н. Психология общих способностей. – 2-е издание. – СПб.: Питер, 2002.
2. Қазақстан жоғары мектебі, 2012, № 2, 102 – 106 бет.
3. Слямбекова Т. С. Педагогикалық-психология – семей 2010
4. Интеллект и речь, Психология, Вып. 2. Алма – Ата, КазПи им. Абая, 1972, 117с.
5. Райс Ф. Психология подросткового и юношеского возраста СПб, 2000 г
6. Хокинс Д. Блейкли С. Об интеллекте. М.:ООО "И.Д.Вильямс, 2007, 240 с

*М. Жолбарысова,
магистрант, Мектепке дейінгі оқыту және тәрбиелеу
«Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті» КеАҚ*

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ОЙЫН АРҚЫЛЫ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСТЫҢ МАҢЫЗЫ

Қарым-қатынас – біріккен іс-әрекет қажеттілігін туғызатын, адамдар арасындағы байланыстың дамуын орнататын күрделі көп жоспарлы үрдіс. Адамдардың танымдық хабарлар алмасуы, өзара түсінісуі, бір-бірін қабылдауы. Қарым-қатынастың үш жағы бар – интерактивті, коммуникативті, перцептивті. Қарым-қатынастың түрлері – әлеуметтік бағдарлаушы, жеке бастық бағдарлаушы, топтық, топаралық және т.б. Қарым-қатынастың деңгейлері – макро, микро, стандартты, шаблонды, жабайы, рухани, іскер, ойын, т.б.

Өмір сүру барысында дамитын тұлғаның ерекшеліктерін меңгеретін білімнің көлемі мен сипаты, қызығушылығы, кез келген ортада қарым-қатынасқа түсе білуі, зейін қасиеттерінің жоғарғы деңгейде болуы, адамгершілік қасиеттері осылардың барлығы адамның белгілі бір жағдайға еркін жауап қайтаруына белсенді және мақсатты түрде әсер етеді.

Сондай-ақ қарым-қатынасты зерттеуде оның құрылымдық компоненттерін анықтау керек. Осыған байланысты зерттеу барысында М.Андрееваның қарым-қатынас құрылымын талдау нәтижесіне жүгіндік. Ол қарым-қатынасты бір-бірімен өзара байланысты үш жағынан қарастырды: коммуникативтік, интерактивтік және перцептивтік.

Қарым-қатынастың коммуникативтік немесе тар мағынадағы коммуникация мәлімет беру – алмасу мәселесімен анықталады;

Интерактивтілік қарым-қатынас жасаушы индивидтердің өзара әрекеттестігінің ұйымдасуымен қорытындыланады;

Перцептивтілік адамдардың бірін-бірі қарым-қатынас арқылы қабылдап, тануы және осы өзара танымның негізінде қалыптасуы. Ғалым бұлай жіктеп, бөлудің шартты екендігін, қарым-қатынас үрдісінде оның үш жағы да көрінетіндігін дәлелдеді.

Р.С.Немовта қарым-қатынас құрылымын жіктеуге аса назар аударды. Яғни, ол мазмұны бойынша. Қарым-қатынастың келесі түрлерін бөледі: материалдық зат пен іс әрекет өнімдерін алмастыру, когнитивтік білімдерін алмастыру, кондициондық психикалық және физиологиялық жағдайларды алмастыру, мотивациялық мақсатпен, қызығушылықпен, мотивпен, қажеттілікпен алмасу, іс-әрекеттік әрекетпен, операциялармен, іскерлікпен, дағдымен алмасу. Мақсаты бойынша, яғни адамда белсенділік неден пайда болады деген биологиялық және әлеуметтік қарым-қатынас деп бөледі. Тәсілі бойынша кодпен хабарлау, жіберу мәліметтің шифрді ашу амалымен қарым-қатынас тура және жанама болады [1].

Мектепке дейінгі балалардың жеке басы дамуының аса маңызды факторы – оның өзінің ауқымды әлеуметтік белсенділігі, ол белгілі бір үлгілер мен игіліктерді игеруге, үлкендермен, жолдастармен

қарым-қатынас орнатуға бағытталады. Мектепке дейінгі кезеңнің маңыздылығы адамның жеке басының моральдық әлеуметтік негіздерін қолданады және олардың қалыптасуының жалпы бағыты белгіленеді.

Қарым-қатынас – адамдардың бір-бірімен ақпарат алмасуына және іс-әрекет жасасуына мүмкіндік беретін өзара тіл табысуды орнату және дамыту процесі болып табылады. Тіл табысу арқылы адам өзіне белгілі бір мақсат қояды. Оның ішінде ақпарат беру, алмасу және оны талқылау; іс-тәжірибемен және эмоцияларымен бөлісу; өзінің, өзгенің және қоғамның қарым-қатынасын қалыптастыру; өзінің немесе өзгелердің көзқарастарын, іс-әрекетін өзгерту.

Тіл табысу үстірт және терең болуы мүмкін.

1. Үстірт тіл табысу – бір-бірімен сыр алмаспай, өзара сенімнің төменгі деңгейімен ерекшеленеді.

2. Терең тіл табысу – әріптестер бір-біріне сеніп қана қоймай, сонымен қатар, қарым-қатынастан көңілі жайланады, риза болады, олардың арасында әңгіме бір қалыпты және жеңіл жүреді, сөздер бірінен соң бірі ауызға өзі түседі. Бұл жағдайда кейде бірін-бірі түсіну үшін жымиюдың, қимыл әрекеттерімен және көзқарастарымен көрсету жеткілікті болып табылады. Мұндай қарым-қатынас, әсіресе, бірін-бірі жақсы танытын, жақын адамдар арасында жиі байқалады. Қарым-қатынастың пәнінде оны жүзеге асыруды қажетсіну, қарым-қатынас жасаудың себептері, қарым-қатынас әрекеті, міндеттері және құралдары, сондай-ақ нәтижесі де қарым-қатынас элементтері ретінде қарастырылады. Қарым-қатынас механизмдері оның тиімділігін анықтайтын, өзара түсіністікті сипаттайтын күрделі психологиялық құрылым.

Қарым-қатынас негізінде ақпарат берудің және алудың екі формасы болады. Вербальды сөз арқылы және вербальды емес сөзсіз, яғни сөзге қосымша немесе оны алмастырушы ретінде қарастырады.

Вербальды емес қарым-қатынасқа мыналар кіреді: мимика бет бұлшық еттерінің қозғалысы, пантомимика поза, дене қозғалысы және қимыл арқылы көрсету, проксемика әріптес екеуі арасындағы тұрыс және ара қашықтығы, паралингвистика дауыстың тембрі, ырғағы, жуандығы, жіңішкелігі, диапазоны және қаттылығы, әңгіменің жылдам немесе баяулығы, көз арқылы қатынас көзқарас алмасуы.

Жан – жақты дамыған жеке тұлғаны тәрбиелеу, психология ғылымының аса мәнді теориялық және практикалық міндеттерінің бірі. Кеңес психологиясында балалардың қабылдау мен сезіну мәдениетінің қоғамдық – тарихи тәжірибесіне, «әлеуметтік меңгеру» процесіндегі қарым-қатынасқа ерекше көңіл бөлінеді Л.С.Выготский, А.Н.Леонтьев, Д.Б.Эльконин [2]. Сондықтан, қоғамның қазіргі заманға лайықты даму сатысында, қоғамның практикалық негізгі міндеттерін шешу жолында, қарым-қатынас мәселелерін шешіп алған жөн. Қарым-қатынас қоғамдық өмір құбылыстарының бірі. Бұл құбылыс адам өмірінің, іс-әрекет жағдайларының материалдық әсерінен тарихи тұрғыда пайда болады. Біріккен іс-әрекет еңбек негізінде, адамдардың қарым-қатынас қажеттілігі пайда болады.

А.А.Леонтьев, қарым-қатынас іс-әрекеті бұл – ең алдымен сөздік іс-әрекет, өйткені онда іс-әрекетке тән элементтердің барлығы бар әрекеттер, операциялар, мотивтер және т.б. десе, Б.М.Ломов қарым-қатынас пен іс-әрекеттің бірлігін мойындап, осы процестерді өзара байланыстырмай, адамның әлеуметтік болмысының екі жағы ретінде, оның өмір салты ретінде қарастырады [2].

Балалардың ересектермен қарым-қатынас қажеттілігінің мазмұны, балалардың жетекші іс-әрекетінің сипатымен деректер делінеді. Мектеп жасна дейінгі балалардың ересектермен қарым-қатынасындағы жетекші мотивтері ретінде іскер және жеке мотивтері көрінеді.

Д.Б.Эльконин бойынша, мектепке дейінгі бала өзінің бала-бақшадағы жұмысын қоғамдық мәнді, қатаң түрде міндетті іс – әрекет ретінде қабылдай бастайды да, оның бойында жаңа қоғамдық сезімдегі мотивтері көріне бастайды [3]. Б.Г.Ананьев, балалардың мектепке дейінгі оқу-тәрбие процесі олардың бүкіл өмірін жаңаша ұйымдастырып, баланың жанұядағы орнын өзгертетіндігіне ерекше көңіл қояды, өйткені онда жанұядан тыс міндеттер, яғни міндетті ойын еңбегі пайда болады.

Ойын теориясын көптеген психологтар Л.С.Выготский, А.Н.Леонтьев, Б.Д.Эльконин зерттеген. Олардың ілімі бойынша эволюциялық даму барысында ойын әрекеті тұқымқуалаушылық құрылымдарда орын алғаны дәлелденген және оның ерекшеліктері жеке тұлға дамуындағы жас кезеңдеріне байланысты көрініс береді деген. Сонымен қатар ойын биологиялық даму заңдылықтары бағдарламасына тәуелді болғанымен, жоғары әлеуметтенген іс-әрекет түрі болып табылады [4]. Оның үйретушілік, дамытушылық және коррекциялық мәні өте терең. Ойын арқылы қимыл әрекеттер меңгеріліп, оны жетілдіру жаттығулары жүргізіледі, қоршаған ортамен танысу және әрекеттесуге негіз болатын әрекеттер комплексі қалыптасады. Сонымен қатар, ойын барысында әлеуметтік қатынас элементтері меңгеріліп, жеке тұлға мінезінің ең маңызды көріністері жаттығады.

Ойынның дамытушылық мәні оның екі жақтылығымен түсіндіріледі. Біріншіден, ойын шынайы іс-әрекеттің түрі болғандықтан оны орындау нақты мәселерді шешуді талап етеді, екінші жағынан – ойынның көптеген сәттері шартты болады да, шынайы жағдайлар мен жауапкершіліктерден ойнаушылар құтылып, олардың көңілдері басқа жаққа, ойынның шарттарына аударылады.

Құралымдық жағынан ойынға үш ерекшелік тән:

1. ойын барысындағы қатынастардың реттілігі;
2. ойынның ішкі сыры барлығы (қатынас екі деңгейде жүргізіледі де, олардың біреуі жасырын сыр болады);
3. ұтыс бар.

К.Гросстың «Сақтандыру теориясында» ойынның дамытушылық функциясын жас ағзалардың өзін жетілдіру формасы деп түсіндірген. В.Штерн, З.Фрейд және оның шәкірттері ойынды адамның терең жатқан инстинктерінің көрінісі деп тауып, оны бейсаналылыққа жатқызған. Бұл тұжырымдамаға негіз болатын бір нәрсе бар. Барлық ойындар негізгі үш тақырыпта дамиды: «жыртқыш-құрбан» ойынаушылардың біреуі қашып жасырынады, екіншісі оны қуалап немесе іздеп жүріп ұстайды; «некелік–серіктестік» танысу ритуалдары, үй салу, егін егу, мал бағу; «ата-ана мен бала» қамқорлық көрсету, қоректендіру [4]. Ойын барысында өмірлік тәжірибені меңгеру – оның әлеуметтік мәні барлығын дәлелдейді. Ойынның өте тиімді психодиагностикалық және психокоррекциялық әдіс болуына оның осы екі жақтылығы негіз болады.

Мектепке дейінгі жас кезеңдер шақ – даму кезеңіндегі ең күрделі кезең. Осы кезеңде адамгершілік қасиеттер, мінез-құлық нормалары ерекшеленеді, адамдардың қоғамға қатынастары анықталынып, жетекші іс-әрекет түрі – қарым-қатынас болады. Қарым-қатынас іс-әрекеттің барлық түрінде баланың тұлғалық және психологиялық жаңа сапаларының қалыптастырушы негізі. Мектепке дейінгі балалардың ересектермен қарым-қатынасты дамытуы, сонымен қатар ойын барысында әр түрлі себептермен байланысты әрекеттер араластырылып қолданылады.

Әдебиеттер:

1. Мұқанов М. Жас ерекшелік және педагогикалық психология. Мектеп, Алматы, 1990.
2. Выготский Л.С. Детская психология М., 1985.
3. Бейсенбекова Г.Б., Молдабаева Р.А., Нұрғалиева С.М. Жас ерекшелік психологиясы. Қарағанды, 2005.
4. Бахтаева А. «Қарым-қатынас мәдениеті» Валеология. 2004.

*А.Қ. Жолдыбаева,
әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
«7М01101-Педагогика және психология» мамандығының
1 курс магистранты*

ПЕДАГОГИКАЛЫҚ КОЛЛЕДЖ СТУДЕНТТЕРІНІҢ КӘСІБИ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТІН ДИАГНОСТИКАЛАУ ЖӘНЕ ОҚУ ҮДЕРІСІНДЕ ДАМУ

Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың 2020 жылы 1 қыркүйекте жарияланған «Жаңа жағдайдағы Қазақстан: іс-қимыл кезеңі» деп аталатын Қазақстан халқына жолдауында «Білім беру сапасын жақсарту» мәселесі көтерілген. Жолдаудың «Қолжетімді әрі сапалы білім» деп аталатын V тарауында Президент: «Өскелең ұрпақтың спорттық, шығармашылық әлеуетіне аса назар аудар қажет», -дейді [1]. Сонымен қатар ЖОО, колледждер мен кәсіптік білім беру мекемелерін бірізділендіріп біріктіру, кадрлар даярлау ісі, мемлекеттік еңбек нарығының сұранысына сәйкес емес факультеттер мен мамандықтар санын азайту және жаңашаландыру бүгінгі білім беру жүйесін өзгертудегі ел саясатының басты талабы болып саналады. Осы орайда сапалы кадрлар мен білікті мамандар даярлау үшін кәсіби білімнің тереңдігінен бөлек, мамандардың шығармашылық қабілетін жетілдіріп отыру маңызды саналады.

Заманауи колледждерде оқитын студент белгілі бір деңгейдегі тұлғалық қасиеттерге ие болуы тиіс. Олар:

- өзіне қажетті білімге ие болу арқылы теориялық білімді практика жүзінде шебер жүзеге асыра алуы;
- берілген ақпаратты сауатты пайдалана алуы, синтез бен анализ жасау қабілетінің болуы, өз бетінше заңдылықтар құрастыра алуы;

- сыни тұрғыда ойлау, пайда болған мәселелерді көру және оны шеше алу қабілетінің болуы;
- жаңа көзқарас пен тың идеяларға ашық болуы, кәсіби шығармашылығының дамуы;
- өзінің адамгершілігі, интеллекті мен мәдени деңгейін жоғарылата алуы;
- адамдармен қарым-қатынаста ашық болуы, әртүрлі әлеуметтік топтармен байланыс орната алуы;
- кез-келген жағдаяттан шыға алу қабілетінің болуы.

Жоғарыда келтірілген студенттердің тұлғалық қасиеттері білім беру жүйесін дамытудың басты бағытын айқындайды. Қазіргі заманғы білім беру жүйесі студентті жалпылама емес, жекелей зерттей отырып, әр студенттің ерекшелігіне қарай тұлғалық-бағдарлы білім беруді басшылыққа алуды ұстанады. Тұлғалық-бағдарлы білім беру студентті жеке тұлға ретінде дамытуды, яғни танымдық, шығармашылық қасиеттеріне баса назар аударып, жаңа қырларын ашуды көздейді [2, 17].

Колледждер мен кәсіптік білім беру мекемелерінің басты мақсаты да осы – болашақ маманның жеке қасиеттерін дамыту және соған сай жағдай жасау болып саналады. Кәсіби даярлығы мықты болашақ маман шығармашылық әрекетіне сүйене отырып, өз мүмкіндіктерін толықтай жүзеге асыра алуы тиіс. Шығармашылық әрекеттің оқу әрекетінен басты айырмашылығы болашақ маманның өзінің қабілеттерін іске асыра білуіне, әрекет жасай алуына, өз идеяларын жүзеге асыра алуына басымдық береді. Сондықтан оқу әрекеті барысында студент оқуға, үйренуге машықтанса, шығармашылық әрекет жаңа шешімдерді іздеу мен табуға, тиісті нәтижеге қол жеткізуге, жағдаятқа басқа қырынан қарауға жол ашады. Кәсіби шығармашылыққа даярлаудың басты мақсаты осыдан шығады – шығармашылық тұрғыда еркін жеке тұлғаны тәрбиелеу. Осы мақсатты жүзеге асыру үшін оқытушының студентпен жасалатын жұмысы төмендегі әрекеттерді қамтиды:

- студенттердің ойлай алу, анализ жасай алу қабілеттері мен білімін практика жүзінде қолдана алуы;
- танымдық, зерттеушілік және шығармашылық әрекетті дамыту;
- кез-келген мәселеде ерекше шешім ұсына алуға тәрбиелеу;
- шығармашылық әрекетке қатысу үшін қызығушылығын ояту.

Шығармашылық қабілетті дамыту үшін студенттердің академиялық қабілеттерін шындау маңызды болып табылады. Сонымен қатар олардың интеллектуалды қабілетін дамыту үшін ерекше сабақтар, әртүрлі формалар мен әдістерді қолдану маңызды. Оқу үдерісінде студенттердің шығармашылығын дамытуға жағдай жасау және альтернативті формалар мен тәсілдерді қолдану қажет.

Студенттің кәсіби шығармашылық тұрғыда дамуына оның осы қасиеттерін байқап, онымен жұмыс жасайтын оқытушы тікелей жауапты. Бұл қасиеттерді бұрын аудиторияда дамытуға болатын болса, қазіргі қашықтықтан оқыту кезеңінде аудиториядан тыс дамыту жолдары қарастырылады. Бүгінгі практик педагогтар ынтымақтастықта оқыту, студенттердің зерттеу қызметі және жоба әдісін ұстанады. Осындай оқу әрекетінің негізінде студенттердің жеке және кәсіби тәжірибесі, танымдық және шығармашылық қабілеттері дамиды. Студенттер өз бетімен ізденуге, жаңа білімді игеруге және сыни ойлау қабілетін дамытуға бейімделеді.

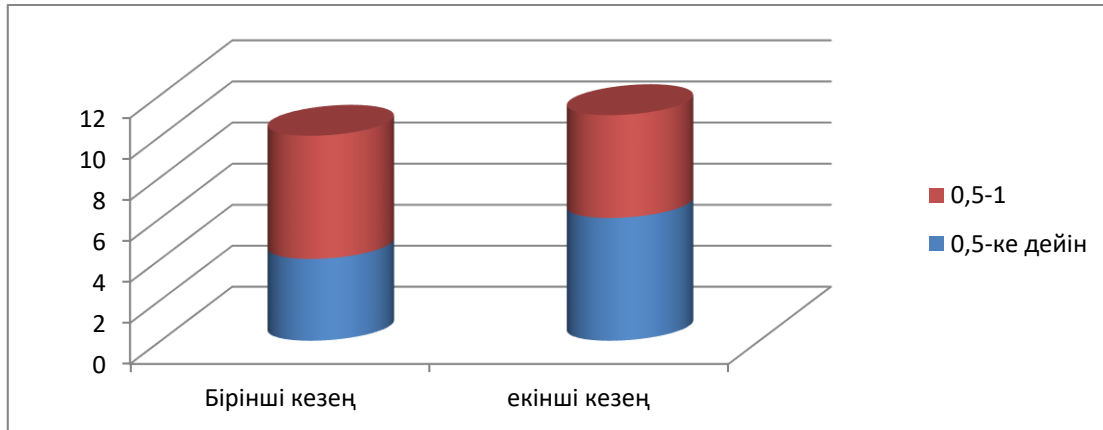
Онлайн оқу кезеңіндегі ең тиімді және колледж студенттерінің кәсіби шығармашылық әлеуетін бағдарлап, анализ жасап, онымен жүйелі жұмыс жүргізуге мүмкіндік беретін әдістердің бірі – «жоба» әдісі. Осы әдістің көмегімен қазіргі Білім жүйесінің моделіне сәйкес студент пен оқытушы арасында субъект-субъектілі қарым-қатынас сақталады. Сонымен қатар студент оқытушының берген тақырыбына өз бетімен ізденіп, жаңа білімді игеру арқылы таңдауы мен көзқарасын білдіре алады. Осындай жоба жасау арқылы студенттің сыни ойлау қабілеті мен шығармашылық потенциалы дами түседі. Жоба әдісінің негізгі мақсаты да осы – студенттің теориялық білімді практикада қолдана алуына, белгілі бір мәселелерге ғылыми көзқарас танытуына, ақпараттық кеңістікті бағдарлай алуына, ақпаратты жинақтау және өңдеуге, топтағы іскерлік қарым-қатынасты нығайтуға, жинақталған тәжірибе мен өзі ұсына алатын шешімді көпшілікке таныстыра алу қабілеті және питчинг қабілетінің дамуына жағдай жасау.

Біз Қ.Дүтбаева атындағы Атырау педагогикалық колледжінің базасында бірінші курс студенттерінің шығармашылық қабілетінің даму динамикасын бақылау диагностикасын жүргіздік. Аталған зерттеудің өзектілігі педагогикалық мамандықта оқитын студенттердің жеке тұлға ретіндегі шығармашылық интеграциясын қадағалау болып табылады. Өйткені мұғалім мамандығы – шығармашылықпен тікелей байланысты мамандықтардың бірі.

В.А.Сластенин мен И.Ф.Исаевтің пікірі бойынша педагог жұмысының нәтижесі оның өз кәсібіне деген шығармашылық қарым-қатынасынан көрінеді [3, 89]. Сонымен қатар педагог қызметіндегі шығармашылық дәрежесі оның кәсіби мақсат-міндеттеріне жету үшін өзінің жеке мүмкіндіктері мен қабілеттерін қолдана алуы арқылы бағаланады. Сондықтан да шығармашылық қабілет педагогикалық

қызметтің кәсіби ерекшелігі болып табылады. Зерттеу барысында біз А.С.Лачинстің ойдың икемділігін анықтауға арналған және Д.Джонсонның шығармашылық сауалнамасын басшылыққа алдық. Респондент ретінде алынған 14-15 жастағы бірінші курс студенттеріне оқу жылының басында және соңында диагностика жүргізілді.

А.С.Лачинстің ойдың икемділігін анықтауға арналған сауалнамасын [4, 340] жүргізу үшін студенттерге қолайлы психологиялық атмосфера жасалды. «Аулада қар еріп жатты» деген сөйлемді 4 түрлі етіп жазып шығу тапсырмасы берілді. Бұл әдіс әр тапсырмадағы әріп санын, 3 тапсырманың орташа ұпайын, ой икемділігінің пайыздық үлесін есептеуді қажет етті.

А.С.Лачинстің ойдың икемділігін анықтауға арналған сауалнамасы бойынша жүргізілген диагностика

Бірінші зерттеу кезеңінде студенттердің 41,3%-ы 0,5-1 аралығында нәтиже көрсетті. Бұл сандық мәлімет студенттердің осы тобы ой икемділігінің арқасында бір тапсырмадан екіншісіне оңай ауыса алатынын және жеңіл шешім қабылдай алатынын көрсетеді. Респонденттердің 58,7%-ы төмен дәреже көрсетті. Олар өзгермелі жағдаятқа бейімделмеген және өз бетімен шешім қабылдауда қиындықтар кездескенін білдіреді.

Оқу жылының соңындағы нәтиже бойынша біз студенттердің шығармашылық қабілеті мен ой икемділігінде нақты динамика бар екенін көре аламыз. Орташа көрсеткіштен (0,5) төмен респонденттер саны 47,4 %-ға азайғанын байқаймыз.

Бұл сауалнаманың нәтижесі бізге шығармашылық ойлау қабілетін анықтауға мүмкіндік береді. Бірақ сауалнамада қателік жіберген және шығармашылық қабілетін көрсете алмаған респонденттерді шығармашылық ойлау қабілеті дамымаған деп айта алмаймыз. Дегенмен бірінші курс студенттеріне жүргізілген осы диагностика нәтижесінде олардың шығармашылық қабілетінің бір жыл ішіндегі нақты динамикасын бақылауға мүмкіндік алдық.

Д.Джонсонның шығармашылық сауалнамасын [5,38] жүргізу барысында тікелей бақылауға қолжетімді психодиагностикалық құралдарды пайдаландық. Сауалнама студенттердің өз шығармашылығын бағалау қабілетін көрсетуге негізделеді. Арнайы шығармашылық пен қабілетті анықтауға арналған 8 түрлі сипаттамадан тұратын сауалнама студентті жеке тұлға ретінде идентификациялауға мүмкіндік береді. Д.Джонсонның сауалнамасы шығармашылықты анықтаудың екі түрлі жолын ұсынады:

- Э.Торренс бойынша [5, 37] шығармашылық қабілеті ақпарат пен білім жеткіліксіз болған кезде қосылады;

- Әлеуметтік қарым-қатынас барысында шығармашылық өзіне деген сенімділіктің арқасында өздігінен пайда болады.

Диагностика нәтижесінде студенттердің шығармашылық қабілеті бастапқы кезеңде төмен болса, оқу жылының соңында жоғары және өте жоғары екенін көре аламыз. Өте жоғары нәтиже бастапқыда 0 адамда, екінші кезеңде 15 адамда болғанын көреміз. Ал жоғары деңгейлі нәтиже бірінші кезеңде 14, екінші кезеңде 22 адамнан анықталды. Өте төмен және төмен деңгей бірінші сауалнамада 60 адамның 35-і, ал екінші сауалнамада 13 респонденттен байқалады.

Д.Джонсонның шығармашылық сауалнамасы бойынша жүргізілген диагностика

Шығармашылық деңгейі	Студенттер саны		%	
	I кезең	II кезең	I кезең	II кезең
Өте жоғары	0	15	0	25
Жоғары	14	22	23,4	36,7
Орташа	11	10	18,3	16,7
Төмен	23	11	38,3	17,3
Өте төмен	12	2	20	3,3
Студенттердің жалпы саны	60			

Екі диагностиканың нәтижесі студенттердің колледжге түсу уақыты мен бірінші курсты аяқтау аралығында шығармашылық қабілеттерінің ілгерілегенін көрсетеді. Бұл колледждің оқытушылық құрамының мынадай педагогикалық шарттарды ұстанғанының нәтижесі:

1. Студенттердің жеке тұлғалық даму ерекшеліктерін ескере отырып жасалған, шығармашылық қабілетті анықтауға және онымен жұмыс жасауға бағытталған арнайы курсты оқу жоспарына енгізу;
2. Студенттердің кәсіби бағдарлануына жағдай жасай отырып, оқу үдерісін дифференциациялау және тұлғаландыруды басшылыққа алуы;
3. Студенттерді оқу-танымдық және ғылыми-зерттеу әрекетіне тарта отырып, оқытушылар мен студенттердің арасында субъект-субъектілік қарым-қатынас құру;
4. Шығармашылық қабілетті анықтауға және арттыруға арналған арнайы оқу құралдарының (дидактикалық материалдар мен компьютерлік бағдарламалар) болуы;
5. Оқыту барысында онлайн режимде жоба жасау тапсырмалары мен аудиториядан тыс тапсырмалардың орындалуына назар аудару.

Қорытындылай келе, колледж студенттерінің кәсіби шығармашылық қабілетін дамыту қазіргі таңда білім беру жүйесінің маңызды да жүйелі мәселелерінің бірі екенін растаймыз. Соның ішінде педагогикалық мамандықта оқитын студенттер шығармашылық қабілетін шыңдауға және оқытушы тарапынан кәсіби шығармашылықты ілгерілететін тапсырмалар мен ойындардың оқу бағдарламасына көптеп енгізілуі қажет. Өйткені кәсіби шығармашылық студенттің жеке тұлғалық ерекшеліктері мен мүмкіндіктерін анықтап, олармен жеке жұмыс жүргізгенде ғана жүзеге асырылады.

Әдебиеттер:

1. Akorda.kz ҚР Президентінің ресми сайты;
2. А.В. Хуторский. Развитие творческих способностей. М.:Владос, 2000. 226.
3. В.А. Сластенин. Педагогика:учебное пособие для пед. высш. уч. зав. М.: «Академия» баспа орт., 2002. 576 б.
4. Е.П.Ильин. Психология творчества, креативности, одаренности. СПб.: Питер, 2012. 434 б.
5. Е.Е. Туник. Психодиагностика творческого мышления. Креативные тесты. СПб.: Дидактика Плюс, 2002. 43 б.

М.Т. Жуматаева,

*«Б. Нұрлыбеков атындағы жалпы орта мектебі» КММ,
Түркістан облысы, Ордабасы ауданы, Шұбарсу ауылы*

БІЛІМ БЕРУДІ ЖАҢАРТУДА – РУХАНИ ЖАУАПКЕРШІЛІКТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Заманның ендігі тетігі бүгінгі күнмен тірлік ететін адамды емес, болашақты кеңінен ой елегінен өткізетін тұлғаны, келешекті кемел ойлай білетін, дүние өзгерістерінің себеп-салдарын жекелік талғаммен емес, жалпы адамзаттық өлшеммен қабылдайтын жандарды қажет етеді. Олай болса, мемлекетті әлемдік өркениет көшінің алдына шығаратын оның адами ресурстары – бұл педагог мамандар.

Елбасы Нұрсұлтан Назарбаев халыққа Жолдауында ел үшін маңызды саланы дамытуда шешімі серпін беретін бірінші кезекте шешілуі тиіс бірқатар мәселелерді айта келе, білім мен ғылымға баса назар аударды. Парламенттің бесінші шақырылымының бірінші сессиясының ашылуына қатысып, сөз сөйлеген Елбасы «Білім саласы белсенді түрде модернизациялануда» деп атап өтті. [1]

Білім беру деңгейі экономикалық және ғылыми-техникалық прогрестің ең негізгі көрсеткіші екені белгілі. Ол – мемлекет пен қоғамның табысты дамуының кепілі. Білім берудегі артта қалушылық мемлекеттің бәсекелестік қабілеті мен ұлттың болашағына ықпалын тигізеді. Сондықтан білім берудің

дамуы – үлкен ұлттық мәні бар міндет. Осы жерде Жүсіпбек Аймауытовтың «Ел ісін түзеуді білім беру ісін түзеуден бастау керек» деген даналы сөзі еске түседі. Педагогикалық мағынада – білім беру өзін-өзі оқытуға, өзін-өзі тәрбиелеуге, өзін-өзі дамытуға, адамгершілік, рухани азаматтық талғам жасауға және осы талғам үшін жауапкершілікке, қазіргі жаһандық проблемаларды мойындауға, өз кәсібін және өзінің тиісті қызметін өзі анықтауға үйрету. Өйткені, мұның бәрі өзгермелі өмірде өзінің орнын табуға және елдің өркендеуі мақсатында болатыны сөзсіз.

Рухани-адамгершілік тәрбие – бұл дұрыс дағдылар мен өзін-өзі ұстау дағдыларының нормалары, ұйымдағы қарым-қатынас мәдениетінің тұрақтылығын қалыптастырады. Жеке адамның адамгершілік санасының дәрежесі оның мінез-құлқы мен іс әрекетін анықтайды.

Әлеуметтік тұрғыдан – бұл әлеуметтік ең мәнді игіліктердің бірі, ұлттық адам капиталын өсірудің іргетасы және негізгі құралы болса, әлеуметтік-саяси мағынада – бұл азаматтық құндылықтар мен азаматтық сананы, азаматтық және демократиялық қоғамды жасау мен қалыптастырудың бірден-бір құралы болып табылмақ. Енді әлеуметтік-экономикалық тұрғыдан қарайтын болсақ, бұл елдің экономикалық өсуінің, оның байлығы мен бәсекелестік қабілетінің қайнар бұлағы және негізгі ресурсы болмақ.

Ал, өркениеттік мағынада – мәдениеттер мен өркениеттер жалғастығының негізі, бүгінде қоғамның жаңа қалыпқа – «білім қоғамына» және оған сәйкес «білім экономикасына» өтуді қамтамасыз ететін алтын көпір болып отыр. Осы себепті бүкіл әлемдік өркениетте экономикалық прогресс пен әлеуметтік-саяси тұрақтылыққа ұмтылатын мемлекет пен қоғам білімнің дамуына мүдделі болып қана қоймай, онда өздерінің тұрақты қатысуына мүдделі. Бұл елдердегі білім саясаты әлеуметтік саясаттың тек ажырамайтын бөлігі болып қалмай, оның базалық негізін құрайды.

Білім саясатының негізгі мағынасы – ұлттық білім берудегі әлеуметтік идеология мен әлеуметтік басымдықтарды жасау және оны іске асыру. Қазақстан дамуының қазіргі кезеңінде білімнің рөлі елдің демократиялық қоғамға, құқықтық мемлекетке, нарықтық экономикаға өту міндеттерімен анықталады. Жас өспірім тәлім-тәрбиені, адамгершілік қасиеттерді үлкендерден, тәрбиешілерден насихат жолымен емес, тек шынайы көру, сезім қатынасында ғана алады. Жеке тұлғаның бойындағы жалпы адамзаттық құндылықтардың қалыптасуы осы бағытта жүзеге асады, сөйтіп оның өзі-өзі тануына, өзіндік бағдарын анықтауына мүмкіндік туғызатындай тәлім-тәрбие берілуі керек.

Сондай-ақ, көптілі және мультилингвалді білім қоғамда түрлі тіл мен мәдениетті қалыптастыруға бағытталған. Осыған орай, ұлтаралық қатынастарды жақсарту және полиэтникалық қоғамдардың біртұтастығын төмендегіше нығайту ұсынылады:

1. Әр тұлғаның қоғамға қажеттігін сезіндіру, сонымен қатар әр адамның әлеуетін дамыту үшін біртекті мүмкіндікті қамтамасыз ету;
2. Әлем мәдениетін мойындайтын, бағалайтын және дамытатын жалпыға міндетті білім беру кеңістігін қалыптастыру;
3. Мемлекеттегі аз ұлт оқушыларына мемлекеттік тіл және ұлтаралық тілмен қатар өз ана тілдерін меңгерулеріне мүмкіндік беру;
4. Түрлі орта білім беру мекемелерінде білім беретін мамандардың даярлығын қамтамасыз ету;
5. Өзге шет елдерден оқу материалдарын алу және қызығушылық танытатын елдер оқытушыларымен байланысу үшін екі жақтама келісім жүргізу;
6. Қызығушылық танытқан жақтардың қатысуын қамтамасыз ету және тарту.[2]

Ұлы орыс педагогы К.Ушинский былай деген: «Балаларды оқыту қажеттігі құрметіне бөленген «Барлық ғылымдарды шешуші байқаудан өткізу қажет. Біз баланың басына түкке тұрмайтын кез келген қоқықты үйе саламыз, одан соң адам не істерін білмей қалады». Соңғы кезде баспасөз бетінде Америка мен Батыс елдерінің ғалымдары «өскелең жастарды рухани және адамгершілікке тәрбиелеуде Шығыс елдерінің тәжірибесін зерттеп, оны пайдалану дұрыс болар еді» деген ой айтуда, өйткені, бұл фактор білім беру сапасын жақсартуға ықпал етеді.

2012 жылдан бастап үздіксіз білім беру жүйесін жетілдіруге едәуір күш жұмсалып келеді. Оның негізгі мақсаты – білім беруді дамытудың заңнамалық базасын қалыптастыру, оны тұжырымдамалық-бағдарламалық жағынан модернизациялау, стратегиялық бағдар беру, ғылыми-педагогикалық, әдістемелік құралдармен, кадрмен қамтамасыз ету, білім беру мекемелерін қаржыландыруды және олардың материалдық-техникалық базасын жақсарту.

«Қазіргі өмір ескі білім жүйесінің дәрменсіздігін көрсетіп отыр және онан болып жатқан өзгерістердің табиғаты мен қарқынына сай келетін жаңа жүйе жасауды талап етіп отыр», – деп Нобель сыйлығының лауреаты, белгілі американдық ғалымы Алвин Тоффлер. Ертеңгі күннің мектебі тек ақпарат беріп қоймай, онымен жұмыс істеу әдістерін де үйретуі тиіс.

Сондықтан да қазіргі таңда білім беру саласында бірқатар жаңаша қадамдар жасалып отыр. Атап айтқанда:

- бүгінгі кеңестік теория мен практикаға негізделген жаңартылған білім беру жүйесіне көшу;
- жаңартылған білдім беру бойынша нормативтік-құқықтық құжаттар пакетін жасау;
- жаңа мазмұндағы оқулықтар мен қамтамасыз ету;
- мектептерге ер мұғалімдерді көптеп тарту (озық елдердегі білім беру ұйымдарында ер мұғалімдер ұстаздар ұжымының жартысын құрайды);
- ақылы оқу орындарын бітіріп келген жас маман үшін қосымша сынақ жүйесін ұйымдастыру;
- бағалау жүйесін қайта құру.[3]

Осы аталғандарға көңіл бөле отырып, мұғалімдердің мәртебесін сөз жүзінде ғана емес, іс жүзінде де көтерген, оның абырой-беделін өз дәрежесіне биіктеткен дұрыс. Себебі, оның шәкіртке жан-жақты терең білім беріп, оның жүрегіне адамгершіліктің асыл қасиеттерін үздіксіз ұялата білсек, ертеңгі азамат жеке тұлғаның өзіндік көзқарасының қалыптасуына, айналасымен санасуына ықпал етері сөзсіз.

Әдебиеттер:

1. Назарбаев Н. Ә. Инновациялар мен оқу – білімді жетілдіру арқылы білім экономикасына. – Егемен Қазақстан. 2006 ж. 27 мамыр.
2. *Люблянские рекомендации ВКНМ ОБСЕ по интеграции разнообразных обществ, 2012 ж.*
4. «Оқу тәрбие үрдісін жаңаша ұйымдастыру – заман талабы», //Мектеп № 06 (82) 2010 ж.
5. Ваганова Н.А. Изучение особенности проявления творческой одаренности. //Киев. Знамя. 1995г.
6. Бурдакова О, Джалалова Ж, Рауд Н. Методика интегрированного обучения предмету и языку в Нарвском колледже ТУ, 2014.
7. Сабыров Т.С. Оқушылардың оқу белсенділіктерін арттыру жолдары, Алматы: Мектеп, 1978, 110 б.

К.С. Казанбаева,

*«Ордабасы ауданының адами әлеуетті дамыту бөлімі» мемлекеттік мекемесінің
«Б. Нұрлыбеков атындағы жалпы орта мектебі» КММ*

ҚАЗІРГІ ҚОҒАМДАҒЫ ЖАСТАРДЫҢ РУХАНИ-АДАМГЕРШІЛІК ТӘРБИЕСІ

Рухани-адамгершілік тәрбие беру – бұл үйлесімді жеке тұлғаны қалыптастыруға, оған рухани-адамгершілік және негізгі ұлттық құндылықтарды жеткізу арқылы оның құндылық-семантикалық саласын дамытуға бағытталған мұғалімдер мен оқушылар арасындағы өзара әрекеттестіктің мақсатты процесі.

Рухани-адамгершілік оқу-тәрбие беру проблемасының өзектілігі қазіргі әлемде баланың өмір сүріп, дамып келе жатқандығымен, оған әсер етудің көптеген жағымды және жағымсыз көздерімен қоршалғандығымен байланысты (бұқаралық ақпарат құралдары мен коммуникация, ұйымдастырылмаған экологиялық оқиғалар), олар күн сайын жасөспірімнің дамып келе жатқан ақыл-ойы мен сезімдеріне, оның қалыптасып келе жатқан адамгершілік аясына әсер етпей қоймайды. Біздің қоғамда орын алған ең үлкен мәселе – бұл тұлғаның адамгершілік-рухани құндылықтарының жойылуы. Қазіргі уақытта рухани құндылықтардан гөрі материалдық құндылықтар басым, сондықтан жастар мейірімділік, жомарттық, әділеттілік, азаматтық және патриотизм туралы бұрмаланған түсініктерге ие болып жатыр. Қылмыстың жоғары деңгейі қоғамдағы агрессия мен қатыгездіктің жалпы өсуінен туындайды. Жас ұрпақ қазір жеке тұлғаны дамытудың басты факторы – рух тәрбиесін жоғалтуы.

Руханилық дегеніміз – адамның өзін-өзі тану ойы, сөз бен іс-әрекетте өз көрінісін табуы. Ол адамдардың рухани мәдениеттің әртүрлі түрлерін: философияны, өнерді, дінді, мектептерде оқылатын пәндер кешенін және т.б. игеру дәрежесін анықтайды.

Рухани тәрбие дегеніміз – музыка, театр, кескіндеме, сәулет өнері және т.б арқылы тәрбиеленетін адамның жеке басының адамгершілік қалыптасуы.

А.Қ. Құсайыновтың 70 жылдық мерейтойына арналған «Әлемдік білім кеңістігіндегі оқыту мен тәрбиелеудің жаңа көкжиектері» атты ғылыми-практикалық конференциясы жастарымызды рухани-адамгершілік тәрбиеге бағыттайды. Болашақ жастарымызды рухани-адамгершілік тәрбиеге бағыттауда ұстаздарымыздың қосар үлесі мен оқушыларға берер тәрбиесінің маңызы

зор. Мектебіміз 2018 оқу жылынан эксперимент тобына енген болатын. Содан бері эксперимент сыныптарға тәрбиенің 8 бағыты бойынша тәрбие сағаттары өткізіліп, «Адамның адамшылдығы-жақсы ұстаздан», «Отбасы – кішкентай ел», «Желтоқсан – Тәуелсіздік бастауы», «Менің Президентім» тақырыптарында іс-шаралар өткізілді. Бұл тақырыптардың аясында оқушылардың бойында ұжымдық пен басқаларға жауапкершілік және сезімдік, достық тұрғысынан өз еркімен жұмыс істеуде қабілеттілігі қалыптастырылды. Сыныпта ортақ қолайлы психологиялық ахуал орнатуға ықпал жасалып оқушыларға құзыреттілік қасиеттер қалыптастыруда көмек көрсетілді. Сыныптағы оқушылардың үлгерімі мен жалпы даму динамикасына жүйелі түрде талдау жасалынып жүзеге асырылып отырылды. Әр ай сайын эксперимент сынып ұжымының және оның белсенділерінің жұмысы ұйымдастырылды.

Адамгершілік – бұл адамның басшылыққа алатын ішкі, рухани қасиеттері, этикалық нормалар, осы сапалармен анықталған тәртіп ережелері. Адамгершілік тәрбиесі адамгершілік сананы мақсатты түрде қалыптастыру, адамгершілік сезімдерін дамыту, адамгершілік мінез-құлық дағдылары мен дағдыларын дамыту ретінде анықталады. Адамгершілік тәрбиесінің ең маңызды міндеті – Отанға деген сүйіспеншілікті тәрбиелеу. Бұл сезім өз халқына, тіліне, табиғатына деген сүйіспеншілікте, халықтың бақыты үшін қаза тапқандарды еске алуда, ежелгі ескерткіштерге – халықтың қаһармандық тарихының тілсіз куәгерлеріне мұқият қарауда, бүгінгі күн туралы ойлауда жатыр және өз елдерінің болашағы. Бүгінгі таңда әр мұғалімнің алдында мынандай міндеттер тұр:

- өз оқушыларын адал, қайырымды, шыншыл адамдарға тәрбиелеу, адамдардың пайдасына жұмыс істеуге, жақсы жолдастар болуға деген құштарлықты ояту.
- Жоғары сынып оқушыларына адамгершілік тәрбиесін ұйымдастыруда олардың жас ерекшеліктері, даму деңгейі, қызығушылықтары, мүмкіндіктері ескерілуі керек.
- Бұл жастағы адамгершілік даму сенімнің рөлінің күшеюімен, адамгершілік санасының өсуімен сипатталады.

Мектеп оқушылары әртүрлі сезімдермен, өмірдің әр түрлі жақтарына эмоционалды қатынаспен, тәуелсіз пікірлерге, жазушылар, суретшілер мен музыканттардың шығармашылығына баға беруге деген ұмтылысымен ерекшеленеді. Табиғатқа деген сүйіспеншілік, оны құрметтеу, тіршілік иелеріне қамқорлық жасаудың адамгершілік маңызы зор. Табиғат сұлулығы – шабыт пен жағымды эмоциялардың сарқылмас көзі. Ол адамның талғамы мен сезімін тәрбиелейді. Табиғатқа деген сүйіспеншілік туған жерге деген сүйіспеншіліктен басталады.

Табиғат арқылы балаға педагогикалық әсер етудің тамаша үлгісін В.А. Сухомлинский: «Азамат тәрбиелеу – бұл ең алдымен адамның санасында адамның шынайы адамгершілік сұлулығын, өмірдің сұлулығын ашу», – деп көрсетті.

Әдебиет дүниетанымды, адамгершілік бейнесі мен мінезін, эстетикалық талғамын және идеялық сенімін қалыптастыруға ықпал етеді, адамдардың бай рухани әлемін ашады, гуманизмді алға тартады, әсемдік әлемін ашады. Кеңес әдебиеті барлық жанрлар мен стильдерді қолдана отырып, жас ұрпақтың адамгершілік тәрбиесіне белсенді әсер етеді. Адамдар мен қоғам үшін рухани-адамгершілік құндылықтардың маңыздылығы туралы мәселе күрт көтерілген қазіргі кеңестік әдебиеттің шығармаларын сыныптан тыс жұмыстарында қолданғанда мұғалімдер дұрыс әрекет етеді: Ю.Бондаревтің «Жағалауы», Ш.Айтматовтың «Ақ пароходы», «Өмір сүріп, есінде сақта» Распутин, В.Быковтың «Таң атқанша», И.Шемякиннің «Атланттары мен Карятидтері» және т.б. жеке тұлғаның рухани-адамгершілік негізі, өмір сүрудің мәні туралы, жақсылық пен жамандық туралы, ар-ождан туралы – адам болмысының мәңгілік сұрақтарына сенімді және нақты жауаптар табу қажеттілігі болып табылады.

Дене шынықтыру және спорт мектеп оқушыларын сабақтан тыс уақытта адамгершілікке тәрбиелеудің маңызды құралы болып табылады. Олар денсаулықты нығайтады және дене қабілеттерін, төзімділікті, ептілікті, рақымдылықты дамытады, жақсы қалыптың дамуына, жас ұрпақ бойында адамгершілік және ерік қасиеттерін қалыптастыруға ықпал етеді.

Алайда тәрбиелік ықпалдың тиімділігі мұғалімнің өзі мұндай қарым-қатынас үдерісіне қаншалықты дипломатиялық және ұқыптылықпен қарайтындығына және тәрбиеленіп жатқан баланың бойында адамгершілік жеке тұлғаны дамытуға қаншалықты дұрыс жағдай жасайтындығына байланысты болады.

Моральдық-этикалық тақырыптарға арналған тәрбие іс-шараларын дұрыс ұйымдастырудың үлкен тәрбиелік мүмкіндіктері бар. Мектепте балалардың моральдық қалыптасуына кепілдік беретін жақсы ойластырылған сыныптан тыс байланыс жүйесі болуы керек. Мұнда мектеп ұйымдасқан қарым-қатынас орталығы ретінде көрінеді, мұнда дамушы тұлға пікірталастар, даулар, тәжірибелер, аяндар

әлеміне енеді, басқалармен бірге адамгершілік және интеллектуалды тәжірибе жинақтайды. Дұрыс және жүйелі түрде ұйымдастырылған қарым-қатынас мектеп оқушыларына тәжірибе жинақтауға, тәжірибе алуға, бай тәжірибе игеруге және құндылықтық қатынасты қалыптастыруға мүмкіндік береді. Бұл байланыс тәрбиелік ықпал ету элементтерін қамтитын осындай педагогикалық қарым-қатынас ретінде түсініледі.

Мұғалім мен оқушы арасындағы дұрыс ұйымдастырылған қарым-қатынас жеке тұлғаның адамгершілік дамуына ықпал етеді және оның басқа тұлғалармен бірігу қажеттілігін қамтамасыз етеді.

Адамның өзін, оның ішкі әлемін білуге деген ұмтылысы оның бойындағы жоғары рухани мұраттардың адамгершілік қалыптасуының бастапқы нүктесі болып табылады.

Әдебиеттер:

1. Синенко В.Я. «Духовно-нравственное становление растущей личности в системе взаимодействия семьи и школы. // Семья, школа, церковь.
2. Педагогика и психология высшей школы. Махачкала, 2011

Ш.Т. Таубаева, М.А. Қазтай,

Казахский национальный университет имени аль-Фараби

ФОРМИРОВАНИЕ САМООРГАНИЗАЦИИ УЧЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СТУДЕНТОВ КАК ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА

Глобальные преобразования, происходящие во всех сферах экономической, социальной и духовной жизни Республики Казахстан, вызвали закономерную необходимость модернизации профессионального педагогического образования. В этой связи в государственной программе развития образования Республики Казахстан на 2016–2019 гг. отмечалось необходимость ориентирования на «результаты, обеспечивающие личное саморазвитие, самостоятельность в приобретении и знании». «В условиях ценностного образования школа обеспечит вклад в реализацию общенациональных идей и будет способствовать воспитанию открытых, доброжелательных граждан своей страны».[1].

Наиболее общие вопросы самоорганизации учебной деятельности освещены в исследованиях В.И. Андреева, Ю.К. Бабанского, П.Я. Гальперина, В.В. Давыдова, Н.В. Кузьминой, Ю.Н. Кулюткина, Г.Н. Серикова, Г.С. Сухобской, Н.Ф. Талызиной, Д.Б. Эльконина и др. В последние два десятилетия появились работы С.С. Амирова, В.И. Донцова, Н.С. Копейной, О.Я. Устиновой, посвященные изучению самоорганизации у студентов вузов.[2]

Человек, имеющий опыт творческой самостоятельной деятельности, всегда находится на более высоком уровне, чем те, кто использует стандартные методы. Кроме того, специалист, обладающий определенным интеллектуальным уровнем и способностью творчески его повышать, может рационально воспринимать, разрабатывать и внедрять передовые технологии, это может стать стимулом к прогрессу. Таким образом, общество, состоящее из индивидов с высоким творческим потенциалом, может обеспечить достойные условия жизни. Этим объясняется большой интерес педагогических наук к процессу формирования творческой самостоятельности любого человека.

Самостоятельность определяется в педагогике как одна из характеристик личности. Эта характеристика определяется двумя факторами. Первый фактор включает в себя базовые навыки, которыми обладает человек. Второе – это отношение человека к процессу деятельности, результату и условию реализации.

В исследованиях психолого-педагогического направления самоорганизация представляет показатель личной зрелости человека, интегральная совокупность природных и социально приобретенных свойств человека, воплощенная в осознаваемых особенностях воли и интеллекта, мотивах поведения и реализуемую в организации деятельности, поведения (А.Т. Асмолов, Л.С. Выготский, А.Н. Леонтьев, Л.С. Рубинштейн, Г.И. Щукина и др.) [3].

В исследованиях научно-технического направления самоорганизация представляет собой «процесс упорядочения элементов одного уровня в системе за счёт внутренних факторов, без внешнего специфического воздействия» [4].

В понимании Н.М. Пейсахова она выступает как «сознательное упорядочение состава, нахождение и выстраивание подсистем и элементов в наилучшем порядке, возможном для данных условий» [5].

В работе С.А. Ломина предложено следующее определение данного понятия: «Самоорганизация – принцип организации личного труда руководителя или специалиста, заключающийся в необходимости использования в повседневной работе рациональных приемов и методов планирования и распределения рабочего времени» [6].

По мнению А.М. Новикова и Д.А. Новикова, самоорганизация выступает «как процесс, в ходе которого создается, воспроизводится или совершенствуется организация сложной системы» [7].

В социальных науках самоорганизация выступает неким показателем зрелости человека в совокупности природных и социально-приобретенных свойств, воплощенная в осознаваемых особенностях и интеллекта, воли, мотивах поведения и реализуемой деятельности [8].

Самоорганизация относится к числу волевых качеств личности. Проявление воли («силы воли», волевого усилия) в различных специфических ситуациях заставляет говорить о волевых качествах (свойствах) личности. В процессе социально организованного обучения, которому в едином процессе развития отводится особая роль, человек постепенно учится управлять своим поведением, ставить и решать сложные задачи. Начав развиваться под контролем взрослых, личность, постепенно приобретая такие качества, как самостоятельность, регуляция деятельности, способность быть активным творцом своей жизни, становится субъектом. Категория «субъект» разработана в трудах С.Л. Рубинштейна, его последователя А.В. Брушлинского и др. [9].

Другими словами, самоорганизация выступает неким показателем зрелости человека в совокупности природных и социально-приобретенных свойств, воплощенная словами, самоорганизация выступает неким показателем зрелости человека в совокупности природных и социально-приобретенных свойств, воплощенная в осознаваемых особенностях воли, интеллекта, мотивах поведения и реализуемой деятельности.

Таким образом, самоорганизация учебной деятельности является и деятельностью, и в тоже время способностью личности, связанной с умением организовать себя. Самоорганизация учебной деятельности студентов проявляется в целеустремленности, активности, обоснованности мотивации, планировании своей деятельности, самостоятельности, быстроте принятия решений и ответственности за них, критичности оценки результатов своих действий, чувстве долга [10].

Проблема самоорганизации учебной деятельности студентов возникает с первых дней обучения в вузе. Многие студенты испытывают большие трудности, связанные с отсутствием навыков анализа, конспектирования, работы с первоисточниками, умением четко формулировать, управлять своим временем, учитывать индивидуальные особенности своих психических и физиологических особенностей, практически полным отсутствием психологической готовности работать независимо друг от друга, не зная общих правил его организации.

В основном, студенты первокурсники сталкиваются с целым рядом трудностей, связанных с организацией учебной деятельности и личного времени.

В частности:

- отсутствие навыков распределения бюджета времени
- не соблюдение гигиенических требований к режиму дня (недостаточно времени уделяют отдыху, занятиям спорту, правильному питанию)
- не рациональная организация самостоятельной учебной и досуговой деятельности (чередование умственного и физического труда)
- чрезмерное увлечение современными гаджетами, вследствие чего возникает отсутствие чувства реального времени

В своём исследовании, специфику умений самоорганизации студентов первокурсников определяем, как осознанную работу по организации своей деятельности, планированию этой деятельности; рациональному использованию своего времени на учебу и дела; самостоятельному приобретению и использованию знаний из различных источников для решения практических задач; совершенствованию способов мыслительной деятельности; контролю и адекватной оценке своей деятельности [11].

Как отмечает А.О. Кошелев, благодаря самоорганизации происходит становление обучающегося как личности через постоянное обогащение, преобразование субъективного опыта как важного источника собственного развития, развитие представлений обучающихся об учебном процессе как о процессе личностного становления, а также происходит развитие самооценки обучающихся и достижение индивидуальной зрелости в различных видах деятельности в вузе (учебной, научно-исследовательской, общественно социальной) [6].

Планирование, организация и осуществление деятельности студента, в отсутствие преподавателя, имеет важное значение во время его обучения в университете. Учебный процесс должен быть организован таким образом, чтобы учащиеся могли изучать не только содержание учебных предметов, но и способы получения знаний.

В педагогических вузах самостоятельная познавательная деятельность студентов осуществляется в различных видах учебной деятельности. При этом особая роль в рабочем учебном плане специальностей отводится на СРС и СРСП.

Самостоятельная работа студентов (СРС) – это планируемая работа студентов, выполняемая по заданию и при методическом руководстве преподавателя, но без его не посредственного участия.

Самостоятельная работа студентов с преподавателем (СРСП) – это планируемая работа студентов, выполняемая по заданию и при методическом руководстве преподавателя, с его не посредственным участием.

Самостоятельная работа студентов с преподавателем предполагает включение студентов в анализ теоретических положений, обучает научному поиску, ориентирует на научное объяснение педагогических процессов, формирует исследовательский подход к теоретическому изучению целостного педагогического процесса и к разработке путей применения педагогических технологий на практике. Представители этой точки зрения (С.И. Архангельский, В.Граф, М.Г. Гарунов, И.А. Зимняя, В.Я. Ляудис, А.Г. Молибог, Р.А. Низамов, П.И. Пидкасистый, Н.Д. Никандров, С.Б. Абдыгаппарова, Г.К. Ахметова, С.Р. Ибатуллин, А.А. Кусаинов, Б.А. Мырзалиев, С.М. Омирбаев, А.Е. Абылкасымова и др.) определяют самоорганизацию учебной деятельности как самостоятельную работу, имеющую собой не только учебное, но и личностное и общественное значение [3] и подчеркивают мотивирующий характер самостоятельной работы, как особый вид учебной деятельности обучающихся, направленный на самостоятельное выполнение дидактической задачи, формирование интереса к познавательной деятельности и пополнение знаний в определенной отрасли науки [7], отражая также интегративную сущность самостоятельной работы, как основы высшего образования. Так в структуре целостного педагогического процесса она, с одной стороны, выступает как внеаудиторная работа студентов, а с другой – как систематическая, планомерная, целенаправленная работа студента, осуществляемая им в ходе аудиторных, обязательных по расписанию занятий [7].

Включение студентов в анализ теоретических положений и педагогической практики формирует самосознание, профессиональную рефлексию и самостоятельность, именно те качества, которые являются основополагающими в профессиональной деятельности педагога. Посредством творческих аналитических заданий теоретического и практического характера создается система подготовки педагога, в которой представлены различные виды совместной деятельности студентов и преподавателя. Приобретение навыков самостоятельного планирования и организации собственного учебного процесса обеспечивает успешную адаптацию к обучению в вузе. Организация самостоятельной работы позволяет снизить негативный эффект некоторых индивидуальных особенностей студентов: инертность, неспособность распределять внимание, неспособность действовать в ситуации лимита времени, неуверенность в собственных возможностях. Возникает возможность максимально использовать сильные стороны индивидуальности благодаря самостоятельному выбору времени и способов работы, предпочитаемых носителей информации.

Анализируя психолого-педагогическую литературу по данной проблеме, определили условия, обеспечивающие успешное выполнение самостоятельной работы:

1. Мотивированность учебного задания (для чего, чему способствует)
2. Четкая постановка познавательных задач.
3. Алгоритм, метод выполнения, знание студентом способов её выполнения.
4. Четкое определение преподавателем форм отчетности, объема работы
5. Определение видов консультационной помощи (консультации – установочные, тематические, проблемные)
6. Критерии оценки, отчетности и т.п.
7. Виды и формы контроля (практикум, контрольные работы, тесты, семинар и т.п.) [8].

Соблюдение данных условий предполагает поэтапное совершенствование и продвижение от репродуктивных к продуктивным видам самостоятельной деятельности: изучение, анализ и систематизация, обобщение и оценка, планирование и моделирование, проектирование. Причем в каждом последующем активность и самостоятельность в деятельности обучаемых нарастает. Самостоятельная работа репродуктивного характера нацелена на восприятие и осмысление фактов,

оценку, выводы, где деятельность обучаемых носит алгоритмический характер, т.е. задание выполняется по инструкциям, правилам, в соответствие с образцом. Переход на продуктивный вид самостоятельной деятельности направлен на активизацию мышления, возбуждения интереса к познанию, инициативе, самостоятельности, творческом поиске, исследовательской деятельности (планирование и моделирование, проектирование творческой деятельности).

Таким образом, следует отметить, что организованная самостоятельная работа оказывает положительное влияние на формирование навыков самоорганизации учебно-познавательной деятельности студентов. Системный подход к организации СРСП позволяет осуществить постепенный переход от репродуктивных видов деятельности к продуктивным, тем самым повышает ответственность студентов, развивает навыки управления учебным и личным временем, способствует рефлексии собственной деятельности.

Практическим результатом самостоятельной работы студентов является создание теоретического материала;

– закрепление знаний теоретического материала за счет использования необходимых инструментов на практике ;

– применение знаний и умений для анализа ситуации и принятия правильного решения; применение знаний и умений для создания собственной позиции. [12]

Успешность самостоятельной работы определяется уровнем подготовленности студентов. Самообразование предполагает максимальную активность студентов в различных аспектах: организация интеллектуального труда, поиск информации, желание совершить открытие новых знаний. Психологическими условиями индивидуальной работы студентов являются их успеваемость, позитивное отношение к ней, интерес и увлеченность предметом, понимание необходимости правильной организации самостоятельной работы для приобретения навыков и опыта, а также креативность.

Литература:

1. Указ Президента Республики Казахстан. Государственная Программа развития образования Республики Казахстан на 2011–2020 годы: о внесении изменений от 02.11.2012, № 423; от 12.08.2014, № 893 // Электронный ресурс: www.egov.kz.
2. КОГАН Галина Валерьевна ФОРМИРОВАНИЕ МОТИВАЦИИ И САМООРГАНИЗАЦИИ УЧЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СТУДЕНТОВ ПРИ ИЗУЧЕНИИ КУРСА ПЕДАГОГИКИ.-Автореферат дисс. к.п.н., 2004. – 25 с.
3. А.Д.Ишков Учебная деятельность студента: психологические факторы успешности: Монография. – М.: Издательство АСВ, 2004.-224стр 3 3
4. История и Математика: мегаисторические аспекты: ежегодник / Отв. ред.: Л.Е. Гринин, А.В. Коротаев. – Волгоград: Учитель, 2016. – 256с. 2
5. Ломин С.А., Осин А.К. Дидактические условия формирования самоорганизации учебной деятельности студентов // Успехи современного естествознания. 2013. № 10. С. 135–136. 5
6. Новиков А.М., Новиков Д.А. Методология: словарь системы основных понятий. – М.: Либроком, 2013
7. Михневич С.Н. Самоорганизация студентов-первокурсников в период адаптации к обучению в вузе // Личность, семья и общество: вопросы педагогики и психологии: сб. ст. по матер. XII межд. науч.-практ. конф. Часть II. – Новосибирск: СибАК, 2012.
8. Таубаева Ш.Т., Бирюк Л.А., Турсынбеков М.А. ПРИМЕНЕНИЕ МЕТОДА «ПРОБЛЕМНОЕ КОЛЕСО» ДЛЯ ИССЛЕДОВАНИЯ ПРОБЛЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ КУЛЬТУРЫ САМООРГАНИЗАЦИИ МАГИСТРАНТОВ
9. М.М.Левина Технологии профессионального педагогического образования. Уч. пособие для студентов выс. пед. учеб. заведений. М.: Издательский центр «Академия», 2001. – 272 с.)
10. Абдыгаппарова С.Б., Ахметова Г.К., Ибатуллин С.Р., Кусаинов А.А., Мырзалиев Б.А., Омирбаев С.М. Основы кредитной системы обучения в Казахстане / под общ.ред. Ж.А. Кулекеева, Г.Ы. Гамарника, Б.С. Абдраилова. – Алматы: Казак университет, 2004. – 198 с.
11. Педагогика высшей школы / Ю.В. Сорокопуд – Ростов н/Д: Феникс, 2011. – 541 с. (Высшее образование).
12. Абылкасымова А. Познавательная самостоятельность в учебной деятельности студента: учебное пособие. – Алматы: Санат, 1998. – 196с.

Р.Л. Калимжанова

*доктор PhD, доцент, заведующая кафедрой педагогики и психологии
НАО «Аркалыкский педагогический институт им. И. Алтынсарина»*

ПРОБЛЕМА ШКОЛЬНОГО БУЛЛИНГА – МИРОВАЯ ПРОБЛЕМА

События последних дней, связанные со страшной трагедией гибели школьников и учительницы от рук 19-летнего студента в одной из школ Татарстана, заставили всю педагогическую общественность и нас, в том числе еще раз поднять проблему, связанную с травлей, буллингом, жестокостью и насилием.

Издевательства в школах – это всемирная проблема, которая может иметь негативные последствия как для учащихся, которые желают учиться в безопасной обстановке и без страха, так и для общешкольного климата в целом. Издевательства также могут иметь негативные последствия на всю жизнь – как для учеников, которые издеваются, так и для их жертв. Хотя большая часть официальных исследований буллинга проводилась в скандинавских странах, Великобритании и Японии, проблемы, связанные с издевательствами, отмечаются и обсуждаются везде, где существует формальная школьная среда.

Школьный буллинг (травля) состоит из прямого поведения, такого как поддразнивание, насмешка, угрозы, нанесение ударов и воровство, которые инициируются одним или несколькими учениками против жертвы. В дополнение к прямым нападениям, издевательства также могут быть и косвенными, заставляя учащегося быть социально изолированным через преднамеренное исключение.

В то время как мальчики обычно прибегают к прямым методам запугивания, девочки, которые запугивают, более склонны использовать более изощренные косвенные стратегии, например, такие как распространение слухов и обеспечение социальной изоляции. Однако, независимо от того, является ли издевательство прямым или косвенным, ключевым компонентом запугивания является то, что физическое или психологическое запугивание происходит неоднократно с течением времени, создавая постоянную модель притеснений и жестокого обращения.

Сегодня проблема школьной травли, буллинга – одно из самых распространенных явлений не только в казахстанских школах, но и в школах всего мира. Так, согласно исследованию Всемирной организации здравоохранения, периодически подвергаются буллингу 64% литовских 11-летних школьников, 50% – российских, 46% – бельгийских. В Австрии, Люксембурге и Шотландии данный показатель равен 32%, Канаде и Швейцарии – 30%, Франции – 25% [1].

Что касается нашей страны, по результатам исследования Детского фонда ООН (ЮНИСЕФ), проведенного в 2011 году, 66,2% казахстанских школьников столкнулись со школьным насилием, из них 63,6% в роли свидетеля, 44,7% – в роли пострадавшего, а 24,2% признались в совершении насильственных действий [2].

А вот данные проведенного исследования Национального центра общественного здравоохранения Республики Казахстан «Поведение детей школьного возраста в отношении здоровья». Этот опрос проводился среди учащихся казахстанских школ в 2018 году. В исследовании школьников просили ответить на вопросы, как часто они принимали участие в буллинге / кибербуллинге, либо сами становились его жертвами в школе на протяжении последних двух месяцев. Как выяснилось, 17% подростков 11-15 лет подвергались буллингу / травле в школе один и более раз в месяц. Жертвами буллинга чаще становятся городские школьники по сравнению с сельскими. Распространенность буллинга среди мальчиков и девочек несколько снижается к 15 годам.

С развитием новых технологий и популяризацией социальных сетей появился новый вид буллинга – кибербуллинг.

Примеры кибербуллинга: отправка оскорбительных сообщений (через текст или интернет), размещение пренебрежительных комментариев на сайте социальных сетей, размещение унижительных фотографий, а также угрозы или запугивание кого-либо в электронной форме.

«Кибербуллинг оказывает негативное влияние на здоровье подростков, способствуя развитию серьезных проблем с психическим здоровьем, таких как депрессия, тревога, низкая самооценка, эмоциональные расстройства, употребление психоактивных веществ и суицидальное поведение. Стало известно, что по крайней мере один раз или более подвергались кибербуллингу 12% подростков 11-15 лет», – отмечается в исследовании. Опыт кибербуллинга других людей, по крайней мере, один раз отметили 11% подростков. Подобное поведение более распространено среди мальчиков [3].

Конечно, эти только цифры, но за ними стоят сотни итысячи жизни детей, психологических травм и комплексов, которые и в дальнейшем могут повлиять на качество их взрослой жизни.

Проблема буллинга и издевательств в школе – это проблема психологическая. Ученикам, которые проявляют агрессию, жестокость, издеательства по отношению к своим сверстникам, испытывают необходимость в том, чтобы чувствовать себя сильными и «всеконтролирующими». Они получают удовольствие от причинения травм и страданий другим ученикам, не испытывают сочувствия к своим жертвам и часто защищают свои действия и поступки проявленного буллинга, убеждая окружающих в том, что жертвы каким-либо образом сами их провоцировали на издеательства.

Исследования школьного буллинга показывают, что те учащиеся, которые позволяют себе издеваться и травить других учеников, чаще всего проживают в таких семьях, где используются физические наказания к ним, либо к членам их семей (так называемое домашнее насилие), где их учат использовать физическую силу, чтобы справиться с проблемами, где зачастую не хватает родительского участия, любви и тепла в отношениях. Те учащиеся, которые регулярно проявляют агрессию в поведении, как правило, вызывающе настроены или противостоят взрослым, они антисоциальны и склонны нарушать школьные правила поведения. Учащиеся, ставшие жертвами издеательств, обычно тревожны, не уверены в себе, осторожны и страдают от низкой самооценки, редко защищаются или мстят, когда сталкиваются с запугивающими их учениками. Им может не хватать социальных навыков и друзей, и они часто находятся в социальной изоляции. Жертвы, как правило, проживают в семьях, где родители чрезмерно опекают их, не прививают навыки социализации в обществе, не доверяют своим детям и ограничивают их свободу.

Если вопрос школьного буллинга рассматривать с исторической точки зрения, применяя ретроспективный анализ, то начало исследований проблемы школьных издеательств было положено еще в 70-х годах XX столетия, когда в 1978 году была опубликована книга норвежского исследователя Дана-Ольвеуса об агрессии в школах «Хулиганы и мальчики для битья». Он же внедрил в 1982-1984 гг. первую экспериментальную программу по борьбе с травлей. Программа прошла апробацию в 42 норвежских школах. Особенностью данной программы было: наличие регулярного анонимного опроса школьников о распространенности школьной травли, обсуждение проблемы травли в классах, на родительских собраниях, обучение школьного персонала стратегиям профилактики травли и вмешательства при ее возникновении, проведение общешкольной конференции по проблемам травли. Спустя двадцать месяцев после окончания этого эксперимента было проведено обследование обстановки в школах, в результате которого обнаружено стойкое снижение частоты возникновения эпизодов травли более чем вдвое. По словам самих школьников, школа стала более безопасным местом; возросло количество надежных и длительных дружеских отношений между школьниками; повысилась успеваемость; уменьшилось количество прогулов, краж, актов хулиганства и вандализма. Эти результаты сделали возможным внедрение программы Д. Ольвеуса в законодательном порядке в масштабах всей страны.

Поэтому исследования были продолжены в Норвегии и Швеции, и в 1980-х годах была организована первая национальная интервенционная кампания против школьного запугивания и травли. Успех этой норвежской работы, несомненно, повлиял и вдохновил на последующие исследования и интервенционную деятельность в других европейских странах. Так, в Европе встреча, проведенная в 1987 году в Ставангере, (Норвегия) послужила стимулом для других исследователей и практиков, в частности, в Финляндия, Великобритании и Ирландии приступили к разработке специализированных программ, направленных против проявления школьного буллинга, а в Японии в 1980-х годах сложилась исследовательская традиция, которая предполагала проведение исследований природы и частоты возникновения «идзимэ» (то есть с японского языка переводится как «издеательства»), которые считались специфически японской проблемой.

Затем острота проблемы школьного буллинга в мировой практике, а также исследовательская активность и общественная озабоченность несколько снизились, однако чередасамубийств, вызванных школьными издеательствами с 1993 по 1995 год, привела ко второй фазе активности, которая до сих пор продолжается.

Так, например, в Великобритании в 1997 году была реализована программа Д.Таттума, сходная во многом с программой Д.Ольвеуса.

Она включает три стадии реализации: работу с кризисом, интервенцию и профилактику.

На первой стадии школа вырабатывает четкие санкции в отношении агрессоров, вплоть до исключения из школы. В некоторых начальных школах организуется так называемый «школьный суд», где комиссия, состоящая из выборных представителей школьников и педагогического коллектива, разби-

рает жалобы на травлю и определяет «меру наказания». Плюс «школьного суда» в том, что его введение в школе не требует специализированной подготовки персонала, и школьники получают опыт взаимодействия с аналогом государственной правоохранительной системы. Минус – в том, что это система распределения наказаний, которая по сути не заботится о развитии отдельных личностей; в старших и средних классах «суд» не срабатывает; он не помогает устранить ситуацию злостной длительной травли; в некоторых случаях жертвы не обращаются в суд, опасаясь, что если они «наябедничают», им достанется от обидчиков еще сильнее, чем прежде.

На этой же стадии реализуется так называемая «челночная дипломатия» (Pikas, 1989). При «челночной дипломатии» психолог или ответственный за реализацию программы встречается поочередно с агрессорами (поодиночке) и с жертвой, постепенно вырабатывая условия, на которых обе стороны могли бы встретиться и договориться о том, как им дальше сосуществовать мирно[4].

Эта форма работы требует большей подготовки со стороны взрослого, нежели «школьный суд». Здесь больше самостоятельности в решении проблем передается самим детям, так как взрослый не навязывает им те способы разрешения конфликта, которые кажутся ему предпочтительными, но интересуется их мнением и позицией.

На стадии вмешательства в программе Д. Таттума реализуется так называемое «шефство». Эта форма работы особенно важна в переходные периоды (при поступлении в школу или переходе из начальной школы в среднюю). Суть шефства в том, что к каждому школьнику «прикрепляют» школьника постарше, живущего поблизости, и они ходят вместе в школу и из школы. Это помогает избежать ситуаций травли по дороге в школу и домой. Стадия профилактики подразумевает проведение специальных уроков, или курсов-модулей, обучающих адекватному поведению в ситуации травли и конфликта [4]. Подобная форма сотрудничества старшеклассников с учащимися младших классов существует в Казахстане, в Назарбаевых Интеллектуальных Школах (НИШ).

За последние 25 лет в зарубежной печати было опубликовано более 1000 научных статей по проблеме травли. Многочисленные исследования показали, что травля распространена во всех странах, в каждой школе в среднем каждый пятый ребенок был или по сей день является жертвой травли, а каждый седьмой когда-либо изводил других. Ситуации травли могут быть обнаружены и за пределами образовательной системы: в армии, в тюрьме, на работе.

Несмотря на столь значительную распространенность травли в школе, до недавнего времени эти ситуации не выделялись в качестве особой проблемы. Так же дело обстоит и в психологии. Соученики и школьный персонал часто воспринимают ситуации травли как вполне «нормальные» и даже неизбежные поступки.

Однако увеличение частоты убийств и самоубийств среди школьников заставляет нас взглянуть на травлю детей в школе иначе. Известно, что травля возникает в старшем дошкольном возрасте. Частота физической травли возрастает на протяжении обучения в начальной школе и в 3-6 классах достигает пика, а потом снижается.

Мальчики-агрессоры более склонны к физической травле, девочки к вербальной и к социальному исключению. Жертвами травли с равной частотой оказываются как мальчики, так и девочки. При этом частота вербальной травли и социального исключения с возрастом не снижается, проявляясь особенно активно в подростковом возрасте.

Причиной травли выступает га или иная необычность ребенка, его отличие (какое угодно) от принятых в данной группе стандартов. 1-2% детей подвергаются травле в течение многих лет.

С возрастом сверстники все меньше сочувствуют жертве. Поданным А.М.О'Моог и В. Hillery (1989), частота травли в коррекционных классах или вспомогательных школах вдвое выше, чем в обычных. Размер класса несущественно влияет на частоту возникновения ситуаций травли. Чаще причиной ее является болезненное стремление к самоутверждению кого-то из ребят. Для возникновения ситуации травли достаточно, чтобы в школе был хотя бы один ученик, склонный самоутверждаться за счет унижения других[4].

Для многих детей опыт травли (активного или пассивного участия в ней) оказывается очень существенным психотравмирующим эпизодом.

Необходимость решения этой социальной проблемы встала во всем мире в последние годы более остро еще и в силу движения к образованию, дающему равные права и возможности представителям всех маргинализованных групп, подвергающихся дискриминации по половому, расовому, этническому, экономическому, интеллектуальному и другим критериям.

В 1994 году ЮНЕСКО приняла Саламанкское постановление об обучении детей с особыми образовательными потребностями в массовой школе (UNESCO, 1994). Школьная травля является одним из основных препятствий для реализации этого проекта.

Наиболее эффективным для концептуализации травли и работы с ней признан экологический подход, включающий взаимодействие агрессора и жертвы в более широком социальном контексте. Установлено, что значительную роль в возникновении травли играет семья: родители, как агрессоров, так и жертв отличаются неконструктивными стилями разрешения конфликтов, проблемами в коммуникации.

Стили родительского воспитания, который они воплощают в жизнь, далеки от авторитетно-демократического; в нем все время наблюдается «плохой» дисбаланс власти. Дети-агрессоры достаточно часто наблюдают ситуации насилия в семье, а также подвергаются телесным наказаниям. Возникает так называемый «круг насилия»: ребенок видит насилие в семье, воспроизводит его в школе, а затем в собственной семье, и цикл повторяется в следующем поколении.

В группе сверстников имеет место ситуация социального научения: первый эпизод травли, не получивший отрицательной оценки со стороны взрослых, становится «пусковым крючком» для распространения подобных ситуаций в группе.

Если ситуация травли не прерывается взрослым, а игнорируется или «спускается на тормозах», агрессор воспринимает это как свою победу, позволение и дальше действовать в том же духе. Ситуация длительной травли (более полугодя) усугубляет психическую травматизацию жертвы, где имеет место кумулятивный эффект.

Вмешательство взрослого необходимо для устранения, существующего в ситуации травли дисбаланса власти. Однако многочисленные исследования показали, что учителя иначе, по сравнению со школьниками, воспринимают травлю. Учителя часто считают травлей только то, что связано с драками, но не относят к ней вербальные аспекты и социальное исключение. В результате получается, что, когда учителя говорят о том, что прерывают каждую ситуацию травли, их ученики отмечают, что учителя прерывают только каждый четвертый эпизод подобного рода. Наиболее значимое свойство (как детей, так и взрослых), связанное с готовностью прерывать травлю и заступаться за жертву, - это способность к эмпатии.

Примерно четверть всех учителей, по данным P.Stephenson и D.Smith (1989), считают правильным не обращать внимания на ситуации травли. С возрастом и увеличением педагогического стажа уменьшается сочувствие учителя жертве и готовность пресекать подобное поведение. В некоторых школах существует практика травли учителями друг друга и использования сарказма как средства педагогического воздействия, что поддерживает деструктивный климат в школе [4].

При работе с травлей психолого-педагогическое вмешательство должно осуществляться на нескольких уровнях сразу: общешкольном, уровне группы (класса) и индивидуальном (работа с агрессорами и жертвами).

Необходимо привлекать к реализации этой программы и родителей: все субъекты образовательного процесса должны действовать согласованно.

В настоящее время в разных странах действует множество программ решения проблемы травли в школе, различающихся по степени вовлеченности школы как системы.

Однако во всех этих программах наличествуют общие параметры:

1. регулярный анонимный опрос школьников о распространенности травли;
2. обсуждение проблемы травли в классах, на общешкольных и родительских собраниях;
3. разработка самими детьми (при участии и с помощью взрослых) кодекса поведения;
4. усиление надзора учителей за детьми на переменах, в столовой, на спортплощадке и во дворе школы;
5. обучение школьного персонала стратегиям профилактики травли и вмешательства при ее возникновении.

У каждой школы – свои уникальные особенности, поэтому массовое внедрение одинаковых технологий во всех случаях представляется неэкологичным.

Вышеописанное руководство к действию предоставляет субъектам образовательного процесса свободу разрабатывать свои, подходящие к данной конкретной школе способы борьбы с травлей. Школьный психолог – это человек, по профессиональному образованию и положению в школе максимально подходящий на роль организатора и координатора подобных программ. Он не должен брать на себя единоличную ответственность за реализацию программы борьбы с травлей; позитивный результат, может быть, достигнут только при значительной вовлеченности школьного персонала. Психолог может

и должен распространять современное научное знание о проблеме (лекции, раздаточные материалы), заниматься подготовкой команды, внедряющей программу в данной школе, проводить обучение педагогов и школьников навыкам эмпатии и конструктивного разрешения конфликтных ситуаций, оказывать профессиональную помощь и поддержку в особо сложных случаях (в частности, направлять отдельных детей и семьи к психологу-консультанту или психотерапевту).

Таким образом, проведенный нами ретроспективный анализ проявления школьного буллинга или травли в различных странах мира, позволяют сделать вывод о том, что проблема школьного буллинга – проблема мирового масштаба и решение данной проблемы необходимо как на мировом, так и на общегосударственном уровне.

Литература:

1. World Health Organization. Growing up unequal: gender and socioeconomic differences in young people's health and well-being. International Report from the 2013/2014 Survey. URL: http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0003/303438/HSBC-No7-Growing-upunequal-full-report.pdf?ua=1
2. Оценка насилия в отношении детей в школах Казахстана. Учреждение Уполномоченного по правам человека в Республике Казахстан и Представительство ЮНИСЕФ в Казахстане при поддержке Министерства иностранных дел Норвегии. Астана, 2013
3. Почти каждый пятый казахстанский подросток становится жертвой травли в школе... – URL:<https://kursiv.kz/news/obschestvo/2020-01/pochti-kazhdyu-pyatyy-kazakhstanskiy-podrostok-stanovitsya-zhertvoy-travli>(Дата обращения: 23.03.2021)
4. Проблема травли детей в школе. Обзор зарубежных исследований. – URL:<https://pro-psixology.ru/prakticheskaya-psixologiya-nauchno-metodicheskij/1094-problema-travli-detej-v-shkole-obzor-zarubezhnyx.html> (Дата обращения: 02.05.2021)

Р.С. Карабекова,

КГУ «Средняя общеобразовательная школа № 49» г. Семей ВКО

ДУХОВНО-НРАВСТВЕННОЕ ВОСПИТАНИЕ МОЛОДЕЖИ КАК ЦЕННОСТНЫЙ ОРИЕНТИР СОВРЕМЕННОГО ОБЩЕСТВА

Данная статья посвящена духовно-нравственному воспитанию молодежи, рассматриваемому через призму ценностных ориентиров современного общества. За основу данных статистики определили динамику падения ценностных ориентиров в конце XX – начале XXI века. Во многом это связано с развитием глобального информационного пространства, которое чаще всего используется как средство получения прибыли, а также как анонимная нецензурируемая сфера общения. Перспектива развития общества требует дальнейших совместных усилий государства и общественных организаций по всем направлениям политики ценностного ориентирования, новых идей, средств и форм организации воспитательной работы.

Ключевые слова: духовно-нравственное воспитание, ценности, стратегия, ценностный ориентир, инициатива, добровольчество, общество.

У меня большой стаж работы с детьми разного школьного возраста. И во все годы поколения детей отличались. Но дети есть дети, с ними нужно работать. Они поддаются воспитанию.

Развитие современного общества можно охарактеризовать как многоуровневый, многоцелевой процесс поиска и реализации наиболее продуктивных идей и достижений науки в повседневной жизни человека. Возникающее при этом противоречие между социальным заказом и потребностями государства в целом обнаруживается на уровне поиска ответов на вопрос: каким должен быть человек завтрашнего дня?

Я часто задаю этот вопрос себе. Постараюсь выявить наиболее серьезные проблемы современного общества с точки зрения ценностной ориентированности, рассмотреть, какие шаги на сегодняшний день предпринимаются для того, чтобы сделать духовно нравственное воспитание приоритетным в развитии общества будущего, а также рассмотрим дальнейшие перспективы духовно-нравственного развития молодежи при формировании общества будущего. Общеизвестным является тот факт, что современное успешное существование цивилизации базируется прежде всего на прогрессивном состоянии экономики в стране. Для ее развития и поддержания необходимо формирование общества потребления, для которого будет представлен широкий спектр товаров и услуг; оплачивая их, члены социума обеспечат стабильный приток финансовых средств в бюджет государства. Развивая данное положение, стоит отметить, что определенная часть общества должна заботиться о разнообразии предоставляемых товаров и услуг, а значит, чутко реагировать на запросы социальной среды.

Долгое время на уровне теоретических предпосылок считалось, что экономический рост способен стимулировать общий процесс развития человека и общества. При этом во внимание не были приняты факторы, противоречащие этим предпосылкам. Так, например, потребности человека включают в себя материальное благосостояние, однако не ограничиваются им, поскольку оно не способно оказывать положительного воздействия на творческую часть человеческой жизни, его самовыражение посредством творческой деятельности. Примеры стратегий государственного ориентирования высокоразвитых стран в конце XX века продемонстрировали, что в погоне за ростом ВВП забытым остается главное достояние любой страны – ее люди. Неслучайно примерно с 80-х годов XX века обнаруживают себя тенденции к усилению внимания к качеству жизни людей. Так, например, видный деятель второй половины XX века Махбуб-уль-Хак на совещании совета ООН заявил: «Подлинное богатство народов – люди. Основная цель развития состоит в создании условий, дающих людям возможность жить долгой, здоровой и творческой жизнью. Это может показаться простой истиной. Но о ней часто забывают из-за текущей заинтересованности в накоплении сырьевых товаров и денежного богатства» [1] Проводя комплексное исследование ценностей современной молодежи,

Степан Степанович Сулакшин и Надежда Андреевна Хвьяля-Олинтер приходят к выводу: «Закономерен... сдвиг и в отношении к ценностям в сфере выбора между материальным и нематериальным. Ориентация на духовность молодым поколением постепенно утрачивается, а стремление к накопительству усиливается. В эпоху либеральных рыночных отношений и массовой пропаганды культуры потребления подобный тренд спрогнозировать несложно» [2]

В научно-педагогической литературе неоднократно высказывалась мысль необходимости консолидации усилий государства и общества для выработки единой стратегии образования и воспитания. Так, например, профессор И.Б. Игнатова в своей статье «Роль культуры в формировании солидарного общества» отмечает, что «нормы закона и общечеловеческих ценности попираются силой политического и экономического давления в интересах политиков и власть имущих... будущее нашего государства, нас самих и наших детей зависит от того, насколько солидарным окажется наше общество» [3].

Исходя из вышесказанного, отмечу, что проблемы современного общества с точки зрения ценностной ориентации лежат одновременно в нескольких плоскостях: материальной, культурной, духовно-нравственной, социальной. Ключевыми понятиями, связывающими эти плоскости, являются понятия личности, духовного и физического здоровья, профессионализма, коллективизма.

Основные приоритетные направления:

- формирование духовных и культурных основ регионального солидарного общества;
- укрепление института семьи и семейных отношений как основы формирования солидарного общества;
- формирование в среде молодежи установок на коллективизм, сотрудничество, развитие социальных сетей в молодежной среде.

Несмотря на приложенные усилия, говорить о высоких темпах роста духовно-нравственной культуры в молодежной среде еще рано. Остается нерешенным множество актуальных проблем, связанных с процессом духовно-нравственного воспитания.

У нас в Казахстане иногда не правильно трактуется каноны религии. Из-за этого среди молодежи много тех, кто уезжает из страны воевать в ИГ, и становятся жертвами джихада.

Таким образом, педагог либо то лицо который представляет ислам должен быть одновременно компетентным специалистом в данной области знаний и олицетворять собой нравственный идеал развития личности. К сожалению, данная проблема не является единственной. Преодоление сложившейся ситуации возможно путем выработки единой педагогической стратегии духовно-нравственного воспитания. В настоящее время в педагогической литературе уже сформулировано методологическое направление процесса духовно-нравственного воспитания, однако, пока в решении этого вопроса не будет выработано единой стратегической линии, результативность процессавоспитания будет носить эпизодический характер, что в масштабах страны не даст стабильной положительной динамики в ближайшей перспективе.

Литература:

1. Ценности современного общества. URL: <http://center-yf.ru/data/stat/cennosti-sovremennogo-obshchestva.php> (дата обращения 19.06.2018).
2. Сулакшин С.С. Захаренко (Хвьяля-Олинтер) Н.А. Система ценностей российской молодежи: экспертная оценка. URL: <http://rusrand.ru/docconf/>
 1. sistema-cennostey-rossiyskoy-molodeji-ekspertnaya-ocenka (дата обращения 19.06.2018).

2. Игнатова И.Б. Роль культуры в формировании солидарного общества // Управление городом: теория и практика. 2015. № 3. С. 19-22.
3. О стратегии «Формирование регионального солидарного общества» на 2011–2025 годы. URL: <https://belregion.ru/region/priorities/solidarity.php>
4. (дата обращения 19.06.2018).
5. Левичев О. Ф. Духовно-нравственное развитие: закон сохранения мощности // Школьные технологии. – 2010. – № 3. С. 64.
6. Осипов А. И. О духовно-нравственном воспитании: Часть 1, Часть 2. На канале YouTube телеканала «Союз».
7. Пархоменко И. А. К вопросу об определении понятия «духовно-нравственное воспитание младших школьников» // Мир науки, культуры, образования. № 5. 2009. С. 184—18

*Р.И. Кенжебекова,
Silkway Халықаралық университетінің профессоры, п.ғ.к.
Шымкент қ.*

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТІЛІН ДАМУДАҒЫ ЭТНОПЕДАГОГИКА МАТЕРИАЛДАРЫН ПАЙДАЛАНУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Қазіргі таңда Қазақстан Республикасы өркениетті елдердің қатарына қосылу жолында, қоғам алдында келер ұрпақты заман талабына сай интеллектуалды, жоғары мәдениеттілігі имандылығымен ұштасып жататын елжанды етіп тәрбиелеу міндеті тұр. Осыған орай білім беру саласы мен тәрбие жүйесінде жаңа ғылыми көзқарас қалыптастыру қажеттілігі туады.

Қай заманда болмасын адамзат алдында тұратын ұлы міндет – өзінің өмірін жалғастырушы сапалы ұрпақ тәрбиелеу. Еліміз егемендікке қол жеткізген соң жас ұрпаққа ұлттық тәрбие беру міндеті уақыт талабымен бірге келген игілікті іс екендігі белгілі. Кез келген адам баласының өмірі, тіршілік әрекеті оның туған-туысқандарымен, ата-анасымен, жора-жолдасымен ғана емес, сонымен қатар оның өмір сүріп жатқан әлеуметтік ортасымен, ғасыр уақытымен байланысты болады.

Әрбір тарихи-әлеуметтік кезеңнің өз талғам-танымына лайық дәстүрі, салты болады. Дегенмен қаншама уақыт өтсе де ата тегі дәстүрді сақтап қалған жөн. Өйткені сол арқылы ғана біз өз тарихымызды біле аламыз.

Ғасырдан-ғасырға, ұрпақтан-ұрпаққа, әкеден балаға, анадан қызға ауысатын тарихи әлеуметтік, қоғамдық тәжірибелік дәстүр сабақтастығы болмаса, адамзаттың алға жылжу өрісі де болмас.

Қазақстан Республикасының білім беру жаңа бағдарламасында, қоғамның, бүгінгі күнгі талабы алдағы уақытта да әрбір адамды Отанын сүйге, туған жерін құрметтеуге, ата-бабаның озық салт-дәстүрлерінің заңдылығын мақтаныш тұтуға, әлемде халықтар арасындағы бейбітшілік үшін достықты нығайтуға бағыт беруде талмай еңбек етуді қажет санайды.

Халықтық педагогиканың саласы мол мазмұны бай. Оны халқымыз үзбей тәлім-тәрбие ісіне пайдаланып келеді. Ұлтымыздың ұлағатты дәстүрлерін келешекте де кеңінен пайдаланып, тәрбие ісіне арқау ету борышымыз. Ол үшін не істеуіміз керек?

Ең әуелі ата-аналар мен жанұя ересектері мектеппен тығыз байланыс жасай отырып, үй ішінде халықтық педагогиканы дамытып, баланың өзіне батырлар жырын оқып, пікірлесіп, аңыз әңгімелерден үзінділер, айтқызып, жаңылтпаштар айтысып, ой өрісін кеңейтіп, тілін ширатып, жұмбақ айтысып, жұмбақты көп айта алғанға ұпай жинатып, не сыйлық ұсынып санамақтар айтып, оны шешуден мүдірмеген баланы мадақтап, мақал-мәтел жаттаудан озған балаға құрмет көрсетіп, шешендік сөздерді жаттатып, ұлттық дәстүрлерді талап ете білу керек.

Қазіргі кезеңнің ерекшелігі – адамгершілік, азаматтық сияқты қасиеттер сынға түсуде. Біздің қоғамның жаңаруы үшін, адамдардың мінез – құлқы жаңаруы керек. Экономикалық және әлеуметтік табыстардың түп тамыры моральдық және мәдениеттілік шарттарында жатыр. Қоғамымызға адал, арлы адамдар қажет.

Қазіргі таңдағы еліміздегі түбегейлі өзгерістер, яғни нарықтық қатынастардың туындауына байланысты республикамыздың экономикалық, материалдық күйзелістерге ұшырауы – жас өспірімдерінің тәрбиесінің қалыптасуына ғана емес, сонымен бірге оның психикасының өзгеруіне де әсерін тигізуде. Сондықтан болашақ ұрпағымызды заманның талабы мен сұранысына қарай шынайы ұлттық тұлға болып қалыптасу процесінде қазақ тәлім-тәрбиесі мен ұлттық әдет-ғұрыптарының асыл мұрасын пайдалана білу бүгінгі тәрбие мәселесінде маңызды орын алады.

Қазақ халқының көне дәуірден бері сақталып келе жатқан салт-дәстүрлері жас баласын тәрбиелеуде, оның адамгершілік мінез – құлқын қалыптастыруда үлкен мәнге ие.

«Білім туралы» заңда білім беру жүйесінің міндеті – ұлттық және жалпы адамзаттық құндылықтар, ғылым мен практика жетістіктері негізінде жеке тұлғаны қалыптастыруға, дамытуға және кәсіби шыңдауға бағытталған білім беру үшін қажетті жағдайлардың ең бастысы жалпы білім беретін қазақ ұлттық мектебін жасау [1].

Ұлттық салт-дәстүрлерін білмейтін жастар, тастанды жетім балалар, «қиын» балалар, қарттар үйлерінде көздерінен қанды жастар ағып, жылап отырған әжелер мен аталар, ішкілік пен нашақорлыққа салынған жастар, қылмыстың қаулауы, сыбайлас жемқорлық, жұмыссыздық, жезөкшелік, қазақ мектептерінің жабылуы, мектептегі оқу-тәрбие жұмысының нашарлауы.

Осы проблемаларды бірте-бірте жоюдың және олардың алдын алып, болдырмаудың негізгі жолы, мектептерде бастауыш сыныптардан бастап ұлттық тәрбиені негізге алып, ата-бабаларымыздың игі дәстүрлерін сақтай отырып, азаматтық пен елжандылыққа, білімді, ақылды, иманжүзді, еңбекқор, ұлтжанды азаматтарды тәрбиелеу бүгінгі күннің кезек күттірмейтін мәселесі.

Қоғамның қазіргі даму кезеңінде болып жатқан саяси-әлеуметтік, экономикалық өзгерістерден ұрпақ тәрбиесіндегі бетбұрыстардан білім және тәрбие мазмұнын жанартудың қажеттігі айқын көрініп отырғандығы мәлім.

Сондықтан білім жүйесін жетілдіру мен мазмұнын жаңарту жолында мемлекеттік деңгейде түрлі іс-әрекеттер мен шаралар жүзеге асырылуда.

Тәлім-тәрбие Тұжырымдамасында: «Әрбір адам ең алдымен өз халқының перзенті, өз Отанының азаматы болуы керек екенін, ұлттың болашағы тек өзіне байланысты болатынын есте сақтауға тиіс», – делінген. Оның осындай тұжырымға тоқталуына ұлттық әдет-ғұрыптар мен дәстүрлер көптеп көмектеседі, солар арқылы ол жалпы азаматтық әлемге аяқ басып, өз халқының мәдени игілігін басқа халықтарға жақын да түсінікті ете алады.

Сондықтан әрбір ұрпақ өз кезі мен өткеннің талаптары, объективті факторлары негізінде жас ұрпақты өмірге даярлап, оны жинақталған бай тәжірибе арқылы тәрбиелей отырып, өзінің ата-бабаларының рухани мұрасын игере түсуі керек.

Ендеше, білім беру саласының басты міндеті – өскелең ұрпақты ерлік рухында ұлтжандылыққа тәрбиелеу екені айқын.

Қай заманда болмасын адамзаттың басты міндеттерінің бірі – өскелең жас ұрпақты ақылды да саналы, тәртіпті де еңбек сүйгіш, өзінің ұлттық салт-дәстүрін құрмет ететін ұрпақ тәрбиелеу екені көпке мәлім.

Этнопедагогика материалдары арқылы жеке тұлғаның рухани әлеміне мақсатты түрде әсер ету үшін ең алдымен бастауыш мектеп оқушыларының этнопедагогика материалдарына деген қызығушылықтарын оятып, оны әсерлі оқи, тыңдай білуге баулу қажет.

Ұрпақ тәрбиесінде этнопедагогика материалдары баланы елжандылыққа тәрбиелеу құралы екені сөзсіз. Этнопедагогика материалдарын оқу-тәрбие үрдісінде пайдалану және олардың негізінде оқушыларды тәрбиелеу мәселесі бірнеше ғылыми-педагогикалық еңбектерде көрсетілгені зерттеу барысында анықталды.

Қоғамның әлеуметтік-экономикалық, ғылыми-техникалық, рухани өміріндегі өзгерістер қазіргі білім беру жүйесінің ізгілік және жеке тұлғаны қалыптастыру бағытын көздеп отыр.

Қаншама заман өтсе де, маңызын жоймаған этнопедагогиканы тәлім-тәрбиенің туы қазығына айналдыру ата-ананың да, мектеп ұйымының да басты борышы.

Қоғам барлық тарихи даму кезеңдерінде халық педагогикасы жайлы ұғымды анықтау, әр түрлі ғылыми – педагогикалық көзқарастарды қалыптастыру проблемаларына көптеген ғалымдар, педагогтар көңіл аударды, құнды пікірлер айтты, өмірлік мұра қалдырды.

Әр халық өзінің жас ұрпағын қайырымды, адал, үлкенді құрметтейтін әділ, ержүрек ізгі ниетті, адал болып өссін деп армандайды, бұл мәселені өзінің тұрмыс салтына байланысты шешіп отырды. Ол үшін ғасырлар бойы қолданып, сұрыпталып, өмір тәрбиесін сыннан өткен салт-дәстүрлерді педагогикалық әдіс-тәсілдерді пайдаланып келеді.

Этнопедагогика дәуірдің небір қатал сынынан өтіп, жаңарып, шым болаттай тіршілік тынысы және салт-дәстүрлері мен біте қайнасып, бірге жасалып келе жатқан қазына. Қазақ халқының ұлы педагогы, этнографы жазушы Ы.Алтынсарин өзінің әдеби және педагогикалық еңбектерінде қазақтың фольклорын пайдалана білген.

Ы.Алтынсарин барлық еңбектерінде жеке адамның жоғары қасиеттерін қалыптастыруда еңбек, адамгершілік, ақыл-ой тәрбиесінің ерекше орын алатынын атап көрсетеді. Кемеңгер ұстаз Ы.Алтынсарин ұлағатты сөздерді, педагогикалық мұраларды халық педагогикасында үлкен орын

алады. Оларды қазіргі қазақ халқының ұлттық мәдениеті мен салт-дәстүрінің қайта жаңғырту кезеңінде кең мағынада насихаттау әрбір ғалымның, мұғалімнің борышы болуы қажет.

Қазақ халқының ұлы ағартушы-педагогтары, ойшылдары мен қоғам қайраткерлері А.Байтұрсынов, М.Жұмабаев, Ж.Аймауытов, М.Дулатов, Х.Досмухамедов өз еңбектері арқылы қазақ этнопедагогикасының қалыптасуына теориялық алғы шарттар жасады.

Олар бүкіл қазақ халқына ұлттық тәрбие беру, ол үшін қазақтың ұлттық мектебін жасау, ол мектептегі ұлттық тәрбиенің мақсаты, міндеттері, мазмұны, әдістері мен құралдары және нәтижесін негіздеді. Сөйтіп, олар қазақ халқының ғасырлар бойы қалыптасқан әдеп-ғұрып, салт-дәстүрімен тәлімдік мұраларын жас ұрпаққа, ұлттық тәрбие беруде пайдалану жолдарын көрсетті.

Сол мақсатта олар қазақ мектептерінің оқушылары мен мұғалімдеріне

арнап оқулықтар, оқу құралдар және әдеби шығармалар жазды. Сол арқылы XX ғасырдың басында қазақ халқының болашағын ойлап, оның мектебінің ұлттық болуы, қазақ тілінің тазалығын, мектептегі білім мазмұнының қазақ халқының ұлттық мәнімен, оның ұлттық рухымен бірлікте болуын дәлелдеді.

Халық педагогикасының арқауы-ауыз әдебиеті мен халықтық салт-дәстүрлері. Ауыз әдебиеті мен халықтық салт – дәстүрлері ұлттық тәрбиенің негізі. Міне, осы тұғырлы – тұжырымды ірі ғалым лингвист, әдебиет зерттеуші дарынды ақын, аудармашы, қазақ тілі бөлімінің іргетасын қалаушы, қазақ баспасөз тілінің ұлттық үлгісін жасаған талантты көсем сөз иесі, туған халқының рухани дүниесін жандандырған ғұлама -А.Байтұрсынов жан-жақты зерттеп, олардың тәрбиелік мәнін ашып берді. Ол қазақ этнопедагогикасының негізгі нұсқаларын зерлей зерттеп, талғай тауып, олардың ғылыми теориялық негіздерін жасады.

А.Байтұрсынов өзінің «Бастауыш мектеп» деген мақаласында қазақ бастауыш мектептерінде қандай пәндер оқытылуы қажет деген мәселеге арнайы тоқтап, ол пәндерді «оқу, жазу, дін, ұлт тілі, ұлт тарихы, есеп, шаруа-кәсіп, қол өнері, жағрафия, жаратылыстану болу керек» екендігін нақтылап көрсетеді. Сол мақаласында бастауыш мектепте оқыту тілі туралы: « ... Қазақ балаларын Әдебиеттік оқунда, төте жолмен, қолайлы құралдармен оқыту керек" деп кесіп айтты. Сондай-ақ, мақаласында ол туған халқының ғылым-білімге ұмтылуын, әр қазақтың ең болмаса бастауыш білім алуын аңсады. "Адамға тіл, құлақ қандай керек болса, бастауыш мектепте үйренетін білім де сондай керек», – деп жазды ол. Бірақ осындай білім беретін ауыл мектебінің сол кездегі хал-күйі жөнінде «Әуелі ауыл мектебінен басталық. Осы күнгі ауыл мектептерінде оқуға керекті құрал жоқ, оқыта білетін мұғалімдер аз", – екенін ерекше атап өтті.

А.Байтұрсынов «Мектеп керектері» деген мақаласында «...ең әуелі мектепке керегі – білімді, педагогика, методикадан хабардар оқыта білетін мұғалім. Екінші – оқыту ісіне керек құралдар қолайлы һәм сайлы болуы. Құралсыз іс істелмейді һәм құралдар қандай болса, істеген іс те сондай болмақшы. Үшінші – мектепке керегі белгіленген программа. Әр іс көңілдегідей болып шығу үшін оның үлгісі я мерзімді өлшеуі боларға керек. Үлгісіз я өлшеусіз істелген іс – солпы я артық, я кем шықпақшы ...» деп оқытудың дидактикалық принциптерін тұңғыш ғылыми тұрғыда нақтылы белгілеп берді.

Ахмет Байтұрсынов «Әдебиет танытқыш» атты еңбегінде қазақтың ауыз әдебиеті – халық даналылығы, тәрбие негізі екенін ерекше бағалап, оның түрлерін былай жіктеді: ертегі, аңыз-әңгіме, өтірік өлең, үгіт өлең, үміт өлең, толғау, терме, ділмәр сөз, тақпақ, мақал, мәтел, той бастар, жар-жар, неке қияр, бет ашар, жоктау, жарапазан, бата, жын шақыру, құрт шақыру, дерт көшіру, бесік жыры. Сондай-ақ ол сол еңбегінде ұлттық әдет – ғұрыптарға байланысты ғұрып сөздердің: той бастар, жар-жар, бет ашар, неке қияр, жоктау, жарапазан, бата т.б, жан-жақты мазмұнына, тәлімдік мүмкіндіктеріне тоқталады. Осы ауыз әдебиетінің жанрларын А.Байтұрсынов бастауыш мектепте оқушыларға ұлттық тәрбие беруде өзінің «Әліппе», «Оқу құралы» (Хрестоматия), «Сауат ашқыш» т.б. оқу құралдарында кең пайдаланады.

А.Байтұрсыновтың «Маса» атты еңбегінде қазақ қоғамындағы әлеуметтік ойлар, оның азаматтық және ұлттық идеялары айтылады. Онда «Қазақ салты», «Жұртыма», «Туысыма», «Оқуға шақыру», «Жұбату», «Анама хат», «Тілек батам» өлеңдерінде туған халқын сүю, оны өнер-білімге шақыру, халықтық салт-дәстүрлерді қастерлеу, анаға мейірімділік, бата тілектің маңызы, қазақ халқының даналығы, оның тәрбиелік мәні туралы кең сөз болады. Сол өлеңдер бастауыш мектеп оқу бағдарламаларына ендіріліп оқытылса, олардың оқушыларға ұлттық тәрбие берудегі маңызы ерекше болар еді.

Сонымен А.Байтұрсынов өзінің ағартушылық қызметі мен педагогикалық көзқарастарында ұлттық тәрбиені кеңінен насихаттап, оны нақты іске асыру жолында бар өмірін арнаған ғұлама ұстаз, халық педагогы, «ұлттық тарихымызда ешкіммен салыстыруға болмайтын ерекше тұлға» болған екен деп қорытындылауға толық болады [2].

М.Жұмабаевтың «Педагогикасы» нағыз ұлттық тәрбиені насихаттауға бағытталған, жас ұрпақты ұлттық рухта тәрбиелеу мақсатында мектеп мұғалімдері мен тыңдаушыларға арналып жазылған тұңғыш халық этнопедагогикалық еңбек деп толық айтуға болады. Өйткені, Мағжан «Педагогикасының» басты ерекшелігі – оның қазақ топырағымен тығыз байланыстығында, өзі айтқандай, қабысып жатқанында. Оқулықтың басынан аяғына дейін ұлттық тәрбие басшылыққа алынып, оған сүйеніп, ұлттық тәрбие беруге мұғалімдерді даярлау туралы ой-пікірлерінің айтылуы қазіргі кезде қазақ мектептерінде оқу-тәрбие үрдісіне ұлттық мазмұн беру қажеттілігімен сипатталады.

Оқулықта қазақ ауыз әдебиетінің басты жанрларының бірі ертегі туралы жазғанында да ол баланың өмірі үшін ертегінің маңызы ерекше екендігін айтады. «Бала ертегіні жан тәнімен тыңдайды. Ертегіге шын көңілмен нанады. Бала құрғақ ақылды ұқпайды, жандандырып, суреттеп алып келсең ұғады. Мысалы, балаға өтірік айтпа деген құрғақ сөзін желге айтқанмен бірдей. Егер, сен балаға өтірікші туралы ертегі айтсаң, сол ертегіде өтірікшінің өтірігі үшін қор болғанын, зиян көргенін суреттеп алып келсең, міне бала өтірік айтпау керек екендігін сонда ұғады», – дейді М.Жұмабаев.

Баланың жақсы оқуы үшін оның ойлау қабілетінің де болғаны қажет. Ойдың пайда болуын зерттей келе, Мағжан ой шығару үш түрлі жолмен болады: 1) дедукция, 2) индукция, 3) аналогия, – деп бөледі. Міне, осы үш түрлі жолды әрі қарай дамыта отырып, баланың саналы азамат болуы үшін осы ұғымдардың қажеттілігін дәлелдейді.

Мағжан өзінің оқулығында тіл туралы ерекше тоқтап, оның тәрбиелік және саяси мәндерін былай көрсеткен: «Тілсіз ұлт, тілінен айрылған ұлт дүниеде ұлт болып жасай алмақ емес, ондай ұлт құрымақ. Ұлтының ұлт болуы үшін бірінші шарт – тілі болуы. Ұлттың тілі кеми бастауы ұлттың құрып бастағанын көрсетеді. Ұлтқа тілінен қымбат нәрсе болмасқа тиісті. ... Қазақ тілінде қазақтың сары қайран даласы, біресе желсіз түнде тынық, біресе құйындай екпінді тарихы, сары далада үдере көшкен тұрмысы, асықпайтын, саспайтын сабырлы мінезі бәрі көрініп тұр. Күндерде бір күні түрік балаларының тілі біріксе, ол біріккен тілдің негізі қазақ тілі болса, сөз жоқ, түрік тілінің келешек тарихында қазақ ұлты қадірлі орын алмақшы. Келешектің осылай болуына иманымыз берік», – деп жазды ол.

Мағжан сонымен қатар үлкен әдіскер болған. Мысалы, кітаптың «Ішкі сезімдердің біреуі – іш пысу, яки зерігу» деген бөлімде былай дейді: «Мұғалім бір сөзді ұзыннан ұзақ соза берсе, түрлі білімді, түрлі сөзді айта берсе, бала мезі болып, іші пысады. Мұғалімнің шеберлігі өзі білген білімнің бәрін балаға тез білдіруге емес, еппен басқыштап білдіруде. Сабәқ оқытуда мұғалім сөзі жинақы, жігерлі, қызықты болуға тиісті. Сонда ғана ол баланың назарын өзіне қарата алады.

Әдебиет:

1. «Елбасымыз Н.Ә. Назарбаев «Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстан» жолдауы II Халық аралық «XXI ғасыр ұрпақтары даму тенденциясы атты ғылыми-практикалық конференция материалы. Сәуір. 2009ж.

К.А. Бертлеуова,

М. Әуезов атындағы №128 жалпы білім беретін мектептің қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі, Алматы қаласы

М. ӘУЕЗОВ ӘНГІМЕЛЕРІНДЕГІ АНТИҚАҺАРМАН

Кейіпкер көркем шығармада түрлі болмысымен алға шығады. Жазушы парасатты, жаны ізгі кейіпкер жасаумен қатар, жан-дүниесі қарама қайшылыққа толы, күрделі қаһарманды да сомдайды.

Әдебиетте қаһарманның интеллектуал образға қарсы бейнесі антиқаһарман деп аталады. Ол туралы М.Оразбек «Автор мәселесі» еңбегінде: «Антиқаһарманның табиғаты шығарма мазмұнында көбіне кейіпкердің жан дүниесі мен ақыл-есін бейнелей отырып ашылады. Кейіпкер қандай іс-әрекетке бармасын оның іс-әрекеті, әрбір қимыл-қозғалысы кезіндегі жан әлемі, психологиялық күй ерекшелігі суреткердің назарынан тыс қалмайды. Қаһарманның ойы, толғанысы, ішкі психологиялық күй қайшылығы – түп-түгел суреткердің есінде тұрады да, шығармашылық процесс кезінде автор қаһарманның үнемі ішкі әлеміне үңіліп, онымен санасып отыруға мәжбүр болады. Өйткені антиқаһарман – күнделікті өмірдегі жай ғана адам бола тұра психологиясы, мінез-құлқы күрделі, өзіне ұнаған немесе өзі қалаған әрекеттермен айналыса беретін көркем тұлға. Ал оның әрекеті айналасындағы басқа елге, қоршаған ортасына зиянын тигізуі де мүмкін» [1,144],– деп көрсетеді. Демек антиқаһарман – өмірде тыйым салынған, қоғамдық нормаларға қайшы нәрселерді істеуге болмайтынын біліп тұрып істейтін адам образы. Олар әдебиетте ұрылар, ел тонаушы қарақшылар

немесе құмар ойын ойнаушылар ғана емес, билік басында отырғандар, яғни «игі жақсылар», «абыройлы адамдар» немесе оқығандар болуы әбден мүмкін.

«Олар көбіне басқаны емес, өздерінің жеке басын ойлайды. Сондықтан олардың табиғатында эгоизм басым, ақылынан гөрі сезімдеріне ерік бергіш немесе өздерін билеген әртүрлі ой соңына түсіп, сезімдері мен тілегін тежей алмайтын немесе қасақана тежегісі келмейтін адамдар типі» [1,144].

Мұхтар Әуезов 20-30-жылдары жазған әңгімелерінде ел ішіндегі болыс, атқамінерлер мен ауқатты бай адамдардың және қазақ оқығандарының сатқындығы мен жеке басының қамын ойлайтын эгоист бейнесін жасаған болатын. Ол туралы жазушының досы, белгілі ғалым Қ.Мұқаметжанов: «Тегінде, М.Әуезов ешбір шығармасын ойдан алып, қиялмен жазған емес, оның әрбір шығармасының негізі шын өмірде болған және болатын оқиғаның көркем әдебиеттегі шежіресі, оның әрбір кейіпкері, өмірде болған адамдардың, ұлы жазушының құдіретті қаламымен мүсіндеген көркем образдары», [7, 27], – десе, ғалым М.Оразбек: «Қазақ қаламгерлері де ХХ ғасырдың басында-ақ өз шығармаларында өмірдің күңгірт, көлеңкелі жақтарына тереңірек мән беріп, сол кездегі қазақ қоғамындағы түрлі жағдайлардың ел ішінде сұрқиялылық пен сұмдық атаулыны қоздырып, адамдар санасына селкеу, арасына іріткі түсірген кеселдің бетін ашуға, тамырын тануға ұмтылған болатын» [8, 188], – деп Әуезовтей шығармашылық тұлғаның өмірде көргені мен түйгенін әрбір шығармасына қазық еткенін көрсетеді.

Демек, жазушының «Қорғансыздың күні», «Оқыған азамат», «Үйлену», «Кім кінәлі», «Жетім», «Кінәмшіл бойжеткен», «Қаралы сұлу» әңгімелері қазақ ішінде болған, елді күйзелтіп, қайғыға ұрындырған адамдардың өмірінен алынғандығын байқау қиын емес. М.Әуезовтің шығармаларындағы антиқаһармандарды төмендегідей жіктеуге болады.

Шығарма атауы	Антиқаһармандар
«Қорғансыздың күні»	<i>Ақан күндегі өмірінде бұл секілді талай жауыздықты көріп, өзі де сондайлардың ішінде болып жүргендіктен, мына естіп отырған сөзінің бәрі көңіліне таныс, таңғаларлық тамашасы жоқ. Оқып кеткен сабағы секілді атшабар Қалтай</i> <i>Дүйсен «мылжың Дүйсен деген баласы бар зой. Қатынша жыбырлағаннан басқа, істейтін адам сияқты бір мінезі, бір ісі жоқ. Жаннан асқан дүниеқоңыз. Үйіне бір қонақ қонса, соған асқан бір жілікке жаны шығып, тыжырынып отырады. Үйіне қонақ қонған күні қатынына тыныштық жоқ: етті көп асасың, мені құртасың деп мыжиды да отырады</i>
«Оқыған азамат»	<i>Жұмағұл жаратылысында қу, сөзінде шынынан өтірігі көп.</i> <i>Әміре мен Қамарияның біріне-бірі айтпай, ақырын құпия қылып, ойлап жүрген жайларының бәрін қоңыраулатып, сыртқа шығарып отыр. Бұлардың көз алдарына үлкен байлықтың, салтанаттың да қызықты суреттерін елестетті.</i> Қадиша
«Кім кінәлі»	Ысмайыл <i>Ысмайылдың дөң басындағы ойы – ішінен шыққан Ғазизаның көз жасына жібiген ой емес. Қайта соның «бала» деген атынан бездіретін, әкелік жүрегін тас қылып мұздатқан суық, қатал ой</i> Жақып <i>Жақып қыздан бұл сөзді естіген соң, бұдан арғы ірілікке шыдай алмай, орнынан ұшып тұрып, Ғазизаның қолынан қатты жұлқып кеудесіне жұдырықтап:</i> <i>— Сен мені қалай басынасың, емекіткенге асқақтап кеткенің бе? – деп жығып салып жұдырықтап, тепкілей бастады.</i>
«Жетім»	Иса мен Қадиша <i>Исаның балалары көп, малы жоққа жақын кедей болатын. Ұрысқақ долы қатыны Қадиша мен Иса Қасымды алғашқы қолына кіргізіп алысымен малды өз малындай, өз мүлкіндей баурай бастады.</i>
«Үйлену»	Оспан Жәмилә

«Қорғансыздың күні» әңгімесінде антиқаһармандар: болыс Ақан мен оның атшабары Қалтай, Ғазизаның әкесінің туысы мылжың Дүйсен, әйелі өлген, тобықтының жуаны Мәрден. Аталған қаһармандың барлығы – атышулы қылмыскерлер емес, ел ішіндегі «сыйлы» адамдар немесе ауқатты, тұрмысы жақсы адамдар.

Жазушы ХХ ғасыр басындағы жүдеп, тозған қазақ ауылдарында қылмыстың кез келген түрінен тайсалмайтын антиқаһармандарды жоқ-жітік, жетпей жүрген әлсіз, момындардың ішінен емес, елде «жақсы» атанып жүрген адамдардың ішінен танып, түстеп көрсетеді. Оның себебі сырттай байлығымен, билігімен аты шыққан адамдардың ішінде пасық, ашық жауыздықтан бас тартпайтын адамдар болатынын ескертіп, солардан сақтандыратын сияқты. Авторлық субъективизм адамдар

арасында білінбей жүрген «игі жақсылардың» ішіндегі зұлымдығы мен ниетінің бұзылуы заманның қиындауына әкеліп соқты деген ойға жетелейді.

Ол туралы М.Оразбек: «Автор басты назарға алып отырған антиқаһарманға тән характер – Қалтай мен Ақанның өздері істеген қылмысын сезінбеуі, оны қылмыс деп ұқпауы, тіпті қорланған бейшара қыз ардан аттап кіре алмаған үйге екеуі еш түйсінбей, жайбарақат келіп жатып қалуы – жазушының жан әлемінде қазақ қоғамын қаталдық пен қатыгездіктен гөрі арсыздық пен түйсіздік жайлап алғанын аңғартқан асыл сезімі көрініс тапқан деуге болады. Панасыз жандардың жат түгілі жақындарынан да жапа шегіп, кемді күн кешкен отбасының дүниесіне қызығып отырған ағайын-туыстарының қорлығы аздай, бір үйлі жанның ең соңғы үмітінің де өшуінен, ошағының күйреуінен Әуезовтің өз де кесірлі заман келбеті мен келешек қазақ қоғамы тағдырынан түңіле түксінгендей күй танытады» [1,151],– деп заманның бұзылуына қазақ қоғамындағы осындай адамдардың билікке келіп, елді әлеуметтік-тұрмысы жағынан ғана емес, моральдық жағынан да тоздыра түсті деген ойға келеді. Антиқаһармандардың болмысы да осы ойды дәлелдей түседі.

Автордың өз сөзімен айтсақ: «Сезімді адамның жүрегін шаныштырып, тіксіндіретін, жұртты мінезінен жирендіретін, түңілдіретін жауыздықтар, ауыр халдер Ақанға көп әсер бере қойған жоқ. Бірақ күндегі өмірінде бұл секілді талай жауыздықты көріп, өзі де сондайлардың ішінде болып жүргендіктен, мына естіп отырған сөзінің бәрі көңіліне таныс, таңғаларлық тамашасы жоқ. Оқып кеткен сабағы секілді» [9,25]. Көріп отырғанымыздай, Ғазизаның кәрі әжесінің «сезімді адамның жүрегін шаныштырып, тіксіндіретін» сөздері Ақан мен Қалтайдың көріп, біліп жүрген жауыздығы деп баяндайды. Антиқаһарманның болмысын ашуда авторлық баяндаудың да ерекшелігі зор.

Жазушы баяндау тәсілін баяндаушы арқылы ғана емес, кейіпкерлердің әңгімесі арқылы сипаттайды: «Менің қайнымның мылжың Дүйсен деген баласы бар ғой. Қатынша жыбырлағаннан басқа, істейтін адам сияқты бір мінезі, бір ісі жоқ. Жаннан асқан дүниеқоңыз. Үйіне бір қонақ қонса, соған асқан бір жілікке жаны шығып, тыжырынып отырады. Үйіне қонақ қонған күні қатынына тыныштық жоқ: етті көп асасың, мені құртасың деп мыжиды да отырады» [10],– деп туыстық қасиеттен жұрдай Дүйсеннің мылжың қылықтарын жіпке тізгендей етіп айтқан сөзінен антиқаһарманның көлеңкелі болмысы анық аңғарылады.

Мұхтар Әуезовтің авторлық субъективизімін анық жеткізетін «Оқыған азамат» әңгімесіндегі Жұмағұлдың, әке-шешесі Әміре мен Қамарияның, досы – Ақтайдың бейнелері. Жазушы: «Бұрынғы Мақсұттың жолдастарынан осы күнде бұл үйге көбірек келетін – Жұмағұл мен Ақтай. Бұлар әуелгі кезде үйге келгенде қайғылы болып отырысып, жүре-жүре үйренген соң, аз-аздап әңгіме айтып, кейде Қадишаға оңашарақта күлдіргі сөздер айтып та, қаралы әйелдердің көңілдерін көтеріп кететін болған» деп авторлық баяндаумен бұрынғы жолдастарының өзгеше көңілін білдіре кетеді. Осылайша Қадишаны айналдырған Жұмағұлдың жолы болып, көздеген ниетіне қол жеткізгеннен кейінгі әрекетін: «Енді бұлардың бәрінің көңіліндегі бір-ақ арман – қаладағы кемпір қолындағы мүліктің басын ашуда. Жұмағұл мен Қадиша бұрын бұл жайдан көп сөйлеспейтін болса да, қырға келген соң, үлкендерден ашық сөзді үйреніп алып, оңаша жерлерде ақылдасып, айла іздейтін болған» [10],– деп екеуінің де ниеті бір екенін көрсетеді. Автор Жұмағұл мен Қадишадан басқа Жұмағұлдың әке-шешесі Қамария мен Әміренің де ойлары Мақсұттың кәрі шешесінің дүние-мүлкіне ие болу екенін олардың айтқан ақылдарынан түсіну қиын емес: «Енді уақытты босқа өткізбей, таныс жолдастарыңа сөйлесіп, ана дүниелерінді жиып алыңдар! – деп ақыл берді» деген сөздерінен олардың көкейін тескені баласының артында қалған жалғыз басты ананың дүние-мүлкі екенін байқаймыз. Қалаға келген Жұмағұл мен Қадиша ізденіп осы дүние-мүлікті алудың жолын ойластыруы да антиқаһарманға тән қасиет. Жәмиләні алып Мақсұттың үйіне барған Қадишаның жағдайын былай баяндайды: «Барған жерде кемпірдің зар қағып жылағаны, Жәмиләні бауырына тығып, құшақтап қысып, Мақсұтты жоқтағаны Қадишаның қатып қалған көңілін жібіте алған жоқ. Оның бұл үйде көп отыруға іші пысып, кемпірден тез жалығып, үйіне қайтқысы келді» [10]. Көңілінде аяныш сезімі жоқ, мейірімсіз, есіл-дерті дүниеге ауған Қадишаның адамды түңілдіретін осы мінезі антиқаһарманға тән болмыс болып табылары сөзсіз.

Жазушының антиқаһармандар бейнесі арқылы қазақ қоғамындағы надандықты, антиқаһарман бойындағы махаббаттан ада, өзімшіл, менмен, өктем мінез «Кім кінәлі?» әңгімесінде айқындала түседі. Әңгіме атастырған күйеуіне тимеймін деген қызының сөзіне ренжіген әкенің баласын іштей қарғауынан басталады. Шығармада ол Ысмайылдың ішкі монологі арқылы суреттеледі: «...естіген сөзіне шыдай алмай қапаланып тысқа шығып, ауылдың бет алдындағы кішкене төбенің басында жалғыз өзі отырған. Күн батып, қас қарайып келе жатқандағы жым-жырт тартқан табиғат өзінің ауыр салқын түсімен қайғы-қапыдан қажыған кәрі көңілдің күйіне үйлескендей болды. Ысмайылдың дөң басындағы ойы – ішінен шыққан Ғазизаның көз жасына жібіген ой емес. Қайта соның «бала» деген

атынан бездіретін, әкелік жүрегін тас қылып мұздатқан суық, қатал ой. Дөң басында малдас құрып отырып, ашулы суық пішінмен күнбатыстағы ақ таңлаққа қарап көзін алмай, қадалып ойлаған ойы:

— Жаратқан! Сенен мен бала сұрағанда, басыма кесел қылып бер деп сұрап па едім? Тырнақтай ақылы жоқ, жын-шайтанның жетегіне ерген есуас қызға ата-бабаның аруағын сындыртып, адамшылық абыройымды жойғызайын дедің бе? Бұл күнге шейін ағайын ортасында шайқалмаған бағымды кетірейін деген екенсің! Осы турадан істеген ісім кінәлі іс болса, жазамды тарттырарсың. Бірақ алақаныма салып, өсірген қадірімді білмеген ақылсыз қыздың күйігін көріп күнде өлгенше, бір-ақ күнде балалығынан безермін!.. – деп қатал ойға бекініп, жаратылысындағы асау қаны тасып, сазарып алды». [9,93]. Жазушы қатал әкені осылай сипаттайды.

Ғазиза әкесінің қатал мінезіне қарамастан, ұрын келіп жатқан атастырған күйеу жігітке өзінің оны мүлде сүймейтінін, оған күйеуге тимейтін ойын батылдықпен айтып салады. Себебі ол Ісләмді сүйетініне біржола сенген еді. Ғазизаның өзін сүймеймін деген сөзін естіген сәтте: « – Сен мені қалай басынасың, емексіткенге асқақтап кеткенің бе?– деп жығып салып жұдырықтап, тепкілей бастады» [9,98]. Антиқаһарманға тән томырық, қатыгез мінезіне салып, нәзік қызды аяусыз тепкілеген жігіттің әрекетінен жазушы оның бойында титтей де махаббат атаулының жоқ екенін, бойын өшпенділік жайлап алған қатыгез адам екенінен сыр ұқтырғандай. Шынында қызға сөз салып келген жігіт ұрғанымен қоймай, үстіндегі камзолын шешіп алып кетті. Артынан қаладан келген Ісіләм Ғазизаны оқытты деген өсек таратты. Өсекке сенген ел іші оқып келген жас жігітті ел ішіне сыйдырмады.

Қиянат пен қорлыққа шыдай алмай, намыс отына күйіп, Ғазиза науқасқа шалдықты. «Өмірдің барлық тірегінен айырылған» Ғазизаның адамдық рухы тапталды. Күйеу жігіттен тепкі көрген жас қыз енді өмірден біржолата түңілді. Ақыры әкесінің қарғысы келіп, «... бұ дүниедегі бір-ақ күнде балалығынан безіп», тірлікте тартқан аз күндік қуанышы мен жұбанышына, ер-азамат та көтере алмас қайғысы мен тауқыметіне қош-қош айтып, о дүниеге кете барды.

Бұл туралы өз зерттеуінде М.Оразбек: «Ақиқатында әкесінің дөң басында отырып: «Осы турадан істеген ісім кінәлі болса, жазамды тарттырарсың»,– деп «қадалып ойлаған ойы» тура келіп, жазықсыз жан жазаланып», ақыры ақиретке бет бұрды. Демек, әкесінің әйелі өлген Жақыпқа қызын бермек болған әуелгі ісіне қызы қарсы келіп, кінәлі болып көрінсе де, шындығында, қатал әкенің өзі кінәлі еді. Антиқаһарман әке өлім себебін өзі дайындап береді. Автордың «Кім кінәлі?» дейтіні де терең ойға жетелейді. Оқиға барысында қыз әкесіне қатысты бұл ой қаперге алынбай, бар ынтамыз Ғазизаның қасіретіне ауады. Осы қасіреттің басы астамшыл антиқаһарман әке ойынан басталғанына шығарманың соңында ғана көңіл аударуға тура келеді» [1,156]. Сырты сыпайы, іші дөрекі Жақып сияқты ел ішіндегі байлығына сенген жуандардың қатігездігі сол қалпында жалғасын таба берді. Ақ-қарасын тексерген адам жоқ. Өсек аяңға сенген ел іші Ғазизаның өлімін Ісләмнән көрді. М.Әуезов өз шығармаларында бұрын-соңды қазақ әдебиетінде болмаған осындай антиқаһарман бейнелер арқылы өзінің заман туралы, елдің жай-күйі, хал-ахуалы туралы, ғылым-білімнен кенже қалып келе жатқан қазақ қоғамындағы ағайын араздығы мен күңкіл сөз бен күйкі тіршілікті авторлық идеясына, авторлық субъективизіміне арқау етті. Қазақ қоғамындағы бай мен кедейден кеткен кеткен мейір мен пейілді шығарма сюжетіне өзек етті.

Әдебиеттер:

1. Оразбек М.С. Автор мәселесі.– А.: Эверо, 2017.-252 б.
2. Әуезов М. Көксерек. <https://alashainasy.kz/proza/muhtar-aeuzov-kokserek-52914>
3. Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества.– М.: Искусство, 1986.
4. Боров Ю.Б. Эстетика. –М.: Политиздат, 1969.
5. Ахметов З. Поэтика эпопеи «Путь Абая» в свете истории ее создания. – А.: «Наука», 1984.
6. Әуезов М. Оқыған азамат. <https://abai.kz/>
7. Мұхаметханов Қ. Ұлы ұстаз, қамқор аға // «Абай» журналы, 2004, №2
8. Оразбек М. Автор және шығармашылық процесс. –А.: Атамұра, 2006.
9. Әуезов М. Қорғансыздың күні: Әңгімелер мен повестер. – А.: «Атамұра», 2002.
10. © adebiportal.kz <https://adebiportal.kz/kz/news/view/18848>
11. Юнг К.Г. «Психология и поэтическое творчество. –М.: «Политиздат», 1991.

Қ.Ш. Молдасан,

ал-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,

п.ғ.к., аға оқытушы

Ж.К. Конисбаева,

ал-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,

Педагогика және психология мамандығының 1-курс магистранты

ДАРЫНДЫ ОҚУШЫНЫҢ ӨЗІНДІК «МЕНИ»

Қазіргі таңда дарынды оқушының өзіндік «Менінің» қалыптастыру ерекшеліктерін білу және ескеру әр түрлі жағдайларда адамның мінез-құлқын болжауға, оның маңызды оқиғаларды түсіндіруін, өз іс-әрекетінің нәтижелерін бағалауды, тұлғааралық қарым-қатынас стилін болжауға мүмкіндік береді.

Психологиялық-педагогикалық жағдайларды түсіну және дамудың жас және жеке ерекшеліктерін ескере отырып, дарынды оқушылардың өзіндік «Менін» қалыптастыру құралдарын жасау қазіргі педагогикалық психология мен тәрбие тәжірибесінің маңызды міндетіне айналады.

Қазіргі уақытта дарындылық мәселесі өзекті бола түсуде. Бұл, ең алдымен, қоғамның ерекше шығармашылық тұлғаға деген қажеттілігімен байланысты.

Қазіргі қоршаған ортаның белгісіздігі адамның жоғары белсенділігін ғана емес, сонымен қатар оның дағдыларын дамытуды, стандартты емес мінез-құлық қабілеттерін де қажет етеді.

Дарындылық–адамның өз бейімділігі арқылы, шығармашылықпен жұмыс істеу арқылы қалыптасатын қасиет. Бұл қасиетті байқап, оның бар екеніне көзжеткізіп, бойындағы дарынын одан әрі өрбітіп, ұштау, дамытуда мұғалімнің қажырлы еңбегі қажет.

Дарындылықты генетикалық құбылыс деп қарастырып, оны белгілі бір даму сатысының соңғы нәтижесі деп түсіндіруге де болады, себебі, Платонның өзі ақындықты «өнер мен білімнің арқасында емес, құдайдың анықтауы мен кернеген сезімнен» туындайды деген. Сократ болса, өзінің ерекше қасиетін түсіндіргенде «маған көмекке әрдайым мейірімді перім – уникум (гений) келеді» деген екен[1].

Дарынды балаларды оқытып, тәрбиелеуді ұйымдастырудағы басты міндетіміз – тұлғаның қабілеті мен талантын жан-жақты аша түсу үшін дарындылықтың ерекшеліктерін (түрі, деңгейі және т.б.) анықтау мен айқындау керек.

Өзіндік «Менді» немесе «Мен тұжырымдамасын» көп жағдайда «Мен бейнесі» немесе «Мен көрінісі» деп атайды.[2] Яғни тұлғаның өзіне немесе өзінің жеке қасиеттеріне байланысты қатынасын өзін-өзі бағалауы немесе өзін-өзі қабылдауы деп атайды. «Мен-тұжырымдамасы» тек тұлғаның өзі жайлы елестетулерін ғана анықтамайды, сонымен қатар ол өзі жайлы не ойлайды, болашақтағы даму мүмкіндіктері және жаңа бастамаларына қалай қарайтындығы жөнінде[3].

Дарынды балалардың ынталандырушылық белгісі – танымдық қажеттіліктің жоғары деңгейі, көп білуге деген құмарлық, өзінің ұнататын ісімен ынтызарлықпен айналысу. Дарынды балалар ерте жастан білуге, мәселеге зейін қоюда таң қаларлық қабілет байқата отырып, ерекше қызығушылық танытады. Дарынды балалардың басым бөлігіне жоғары «перфекционизм», яғни әрекетті орындауда кемелділікке ұмтылу тән. Кейде дарынды бала аяқталған жұмысын бірнеше сағат бойы жетілдіру үшін қайта жасауы мүмкін. Бұл болашақтағы кәсіби жетістіктің жоғары деңгейінің кепіліне айналатын жағымды көрініс береді[5].

Бұл, ең алдымен, қоғамның, ғылымның ерекше креативті тұлғаға деген қажеттілігімен байланысты. Ғылым субъектісі – ғалым. Ал, ғалым дегеніміз – кемелденген дарынды тұлға. Осы орайда, ғылымның өзінің белгілі дербестігі болады. Мұның айғағы ретінде, ғылымның өзінің ішкі заңдары мен ұстанымдарына сүйеніп дамитынын және қызмет ететінін айтуға болады. Дарынды оқушы материалдық және рухани өмірдің ортасында тіршілік етеді, өзі өмір сүріп отырған қоғамның, ұжымның, ұлттың, рудың мүшесі ретінде өзіндік ақыл-парасатымен, жеке бастың өзіне тән ақыл-ой, ерік-жігер, мінез-құлық ерекшелігімен көрінуге тырысады[4].

Саясатқа келсек, дарынды оқушы және саясат бір-бірімен тығыз байланысты. Саясат адам үшін жүргізіледі, адам арқылы іске асырылады. Дарынды оқушының саяси санасы – оның саяси сезімі, көзқарастары. Саяси қарекеттің талаптары әр түрлі болуы мүмкін: альтуристік, яғни риясыздық, я болмаса эгоистік, яғни тек өзінің жеке пайдасын ғана мүдде ету. Дарынды оқушыны гуманистік тұлға деп қарастырсақ, ол басқаларға зиян келтірмеуге тырысады, мейірімділік көрсетіп, көмектесуге және қорғауға ұмтылады. Оның іс-әрекеттері рақымшылдық, ізгілік, ар-намыс, борыш, парызға сәйкес келуін

қажет етеді. Қазір адамзат қоғамы өркениетті дәрежеге жетіп, демократияланып жатқанда саясаттың ең алдымен адамгершілік бағдары болуы қажет. Саяси әлеуметтену – дарынды оқушының саяси өзіндік «Менінің» қалыптасуы деуге болады.

Ал, мораль – тарихи құбылыс, этиканың зерттеу объектісі. Яғни, моралдың субъектісі де – өзінің адамгершілік таңдауын жасайтын жеке адам немесе дарынды тұлға. Мораль ылғи жеке дара болып келеді, оның субъектісі және жауапкершісі – өзінің адамгершілік таңдауын жасайтын дарынды тұлға.

К. Маркс қабілеттіліктің әлеуметтік мәнін талдай келіп, оны адамға ләззат беретін, «ұйықтап» жатқан түрлі сезімдерді оятатын, адамның «мәнді күші» деген.

Адам қабілеттілігі А.Н. Радищевтің, В.Г. Белинскийдің, Ы. Алтынсариннің, А. Құнанбаевтың еңбектерінде де әлеуметтік тұрғыда талданған. Абайдың шығармаларында, әрбір қазақ азаматының өзінің қабілетіне сай, бала бағу немесе мал бағу, білім қуу, өнер үйрену, егін егу, сауда жасау сияқты белгілі бір кәсіппен айналысу қажеттігі айқын көрсетілген Кеңестік психологияда «Мен – тұжырымдамасының» мәселесімен Б.Г.Ананьев, И.С.Кон, Д.А.Леонтьев, В.В.Столин, А.А.Реан айналысты[6].

С.Л. Рубинштейн пікірінше тұлғаны психологиялық зерттеу мәселесі тұлғаның психикалық ерекшелігін – оның қабілеттіліктерін, темпераменті мен мінезін зерттеумен ғана емес, ол тұлғаның өзіндік сана-сезімін ашып көрсетумен аяқталады.

К. Роджерс өзіндік сана-сезім жайлы, «Мен-тұжырымдаманы» индивидтің санасында бар өзіндік фигура мен фон және «өзіндік Менді», сондай-ақ ол түсе алатын қарым-қатынасты, сонымен қатар өткеніндегі, қазіргісіндегі, болашақтағы «Меніне» қатынасымен және түсінетін сапалық қасиеттерімен байланысты позитивті және негативті құндылықтарды қосатын күрделі құрылымдық бейне деп түсіндіреді. «Мен-тұжырымдамасы» өзіне «Шынайы» және «Идеалды Менді» қосады.

Данышпандар өздерінің анализдік қабілеттерінің арқасында ғана емес, сонымен бірге олар өз уақыттарынан озып кеткендіктен және олардың ашылулары мен туындылары болашақтан алынған сияқты.

Генийдің негізі-дарындылық пен таланттың өте жоғары деңгейі, ол әртүрлі іс-шараларда көрінеді. Данышпан барлық нәрседе жетістікке жете алатын сияқты. Мысалы:

Леонардо Да Винчи тек суретші ғана емес, сәулетші де, идеялары өз заманынан жүздеген жылдар бұрын болған көрнекті өнертапқыш болды.

Джордано Бруно сол кездегі ғылымның даму деңгейімен салыстыруға келмейтін идеяларды айтқан тамаша астроном ретінде ғана емес, ақын және философ ретінде де танымал.

Күн жүйесінің планеталарының қозғалыс заңдарын ашқан Иоганн Кеплер әйгілі математик, механик және оптик ретінде танымал болды[7].

Көрнекті философ Рене Декарт әлі де аналитикалық геометрияны жасаушы, физик және тіпті физиолог болған. Айтпақшы, орыс физиологы И. П. Павлов оны өзінің алдындағы адам деп санады.

Ең жарқын орыс данышпандарының бірі – Михайло Ломоносов поэзия мен механика, химия мен тарих, кескіндеме мен металлургия, география және астрономия салаларында қабілеттерін көрсетті. Дарынды оқушының өзіндік «Мені» – қарым-қатынас және қызмет барысында жинақталатын тұлғаның психологиялық кейпінің маңызды құрылымдық элементі, индивидтің өзі жайлы идеалды елестетулері. Өзіндік «Мен» адамдар арасындағы қызметтің алмасуы кезінде туындайды, субъект «басқа адамның айнасы ретінде көрінеді және осылайша өзінің «Мен бейнесін» талқылайды, нақтылайды және түзетеді». Осындай талдаулар нәтижесінде адам өзінің «Мені» жөнінде біршама білімдермен танысады.

Діни ілімде кемел адам – кісілікке жат қылықтардан әбден арылып тазарған, ішкі жан-дүниесі ағарып, рухани қасиеті артқан, мүлтіксіздіктің қалыбы мен негізіне мейлінше жақындаған асыл адам. Кемел адамның әрбір іс-әрекеті Алла тағалаға арналады.

Адам өзін-өзі тану арқылы менмендік, кекшілдік, ашу, өтірік, жамандық, құмарлық сияқты адамның ішкі әлемін балталайтын пессимистік психологиядан арылады. Иасауи ілімінде адамның кемелдікке жетуі теориялық (шариғат) және практикалық (тариқат) таныммен қаруланып қана қоймай, оны өзінің хәлі арқылы рухында сезініп, жүзеге асыруы шарт. Яғни, таным «суық теория» мен «құрғақ практика» шеңберінде қалып қоймауы керек. Осы тұрғыдан, дарынды оқушының өзіндік «Мені» қалыптасуы үшін алдымен тұлғаның рухани құрылымын анықтап алуымыз керек. Тұлғаның рухани әлемін қалыптастырудың негізі – қоғамдық сананың мәні[5].

Иманды мұғалім ізгі кемел ұрпақ тәрбиелесе, иманды дәрігер науқасқа мейірімділік танытып, сырқатын емдесе, иманды басшы халыққа қалтқысыз қызмет етсе, иманды құрылысшы өз ісіне адал болса, міне, сол кезде ғана адамгершілік сапасы биік ұрпақ қалыптастырар едік. Өмірін дінмен

байланыстыра білген ата-бабаларымыз әрбір адамды имандылыққа, ізгілікке, жоғары адамгершілік қасиеттерге жетелейтін өшпес өнеге қалдыра білді[6].

Қорыта келе, дарынды баланың өзіндік «Менінің» қалыптасуы – әрекеттің белгілі бір саласында айрықша нәтижелерімен ерекшеленетін бала. Дарынды оқушының өзіндік «Менінің» жоғары болып қалыптасуы оның үнемі ізденісте болып, үнемі өзінің талантын, шеберлігін дамыту. Сонымен қатар, дарынды баланың «Менінің» қалыптасуы, дамуы және өзгеруі интроверсиялық және экстраверсиялық құбылыстарға (ішкі және сыртқа бірнеше себептермен) қамтамасыз етіледі. Олар: әлеуметтік орта, отбасы, мектеп. «Мен-тұжырымдамасының» негізінің қалануына «отбасының» ең басты әсерін тигізеді десек қателеспейміз.

Әдебиеттер:

1. Дружинин, В.Н. Психология общих способностей /В.Н. Дружинин.-2-е издание, расширенное, доп.– С-Пб: Издательство «Питер», 2000.– 368 бет.
2. Концептуальные подходы к работе с одаренными детьми / В. К. Омарова// Одар. ребенок. – 2010. – № 6. – 22-28 бет.
3. Вспомогательные средства воздействия в развитии одаренных детей / К. С. Нурахметова// Одар. ребенок. – 2010. – № 6. – 122-127 бет.
4. Одаренные дети – будущее Казахстана, Дарынды балалар, Алматы : ТОО "Ред. энцикл. "Одаренные дети – будущее Казахстана", 2012 ж
5. Одаренность, талант, гениальность с точки зрения психологии (psychologist.tips)
6. Қ.А. Ясауидің – діни философиясындағы «кемел адам» концепциясы | Статя в журнале «Молодой ученый» (moluch.ru)

Қуаңбаева Марта Мырзабекқызы,

*М. Мәметова атындағы Қызылорда педагогикалық жоғары колледжінің
информатика пәнінің оқытушысы*

Алиакбарова Нұрайым Жомартқызы,

М. Мәметова атындағы Қызылорда педагогикалық жоғары колледжінің студенті

ЖАС ҰРПАҚТЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ РУХАНИ-АДАМГЕРШІЛІК ТӘРБИЕНІҢ ОРНЫ

Болашақта ел тұтқасын ұстар азаматтардың өнегелі тәрбиесі – бүгінгі күн тәртібінде тұрған маңызды мәселенің бірі. Олардың отансүйгіштік сезімін, білім мен біліктілігін, дағдысы мен шеберлігін, асқақ адамшылық және адамгершілік қадір-қасиеттерін, жаңа дүниетанымдық көзқарастарын, салауаттылық дағдыларын, ұнамды мінез-құлық нормаларын рухани-адамгершілік құндылықтар арқылы қалыптастыру – үлкен қажеттілік.

Жастарға рухани-адамгершіліктік тәрбие және білім беру ерекшеліктері: білім берудің ғылыми-кәсіби және рухани-адамгершілік мазмұнының ынтымақтасуына; рухани қауіпсіздік қабілеттерінің дамуы; жастардың адамгершілік, кәсіби және өмірлік көзқарастарының қалыптасып ықпалдасуына негізделеді. Жастардың рухани мәдениетін құраушылардың бірі құндылықтық бағдарлар болып табылады яғни, белгілі-бір мәндерді өмірді ұйымдастырушы бастамалар ретінде қабылдау және өзін соған сәйкес ұстау. Адамның адамгершілігі – оның жоғары қасиеті. Оның негізгі белгілерінің бірі – өзі үшін ғана емес, ел, қоғам үшін өмір сүру, адамдық ар-намысты ардақтау, әр уақытта жақсылық жасауға дайын болу. Арлы адам – ардақты адам. Адамгершіліктің асыл қасиеттері: Отансүйгіштік, мейірімді, адал, еңбекқор, ақылды, әділ, парасатты жас ұрпақтарымыздың бойынан табылуы тиіс. Басқаша айтқанда, бүгін біз тек өзара түсіністік пен сыйластықтың, бір-бірімізге деген құрметтің арқасында ғана тіршілігімізді жалғастыра алмақпыз. Сондықтан да, еліміздің болашағы үшін жастарды тәрбиелеуде рухани, дәстүрлі құндылықтардың маңызы зор және біз күнделікті өмірде оларды қолданудың аясын кеңейтіп, үнемі назарда ұстап отыруымыз қажет.

Құндылық – бұл қандай да бір нәрсенің мәнділігі, маңыздылығы, қалаулылығы, пайдалылығы және қымбаттығы. Ол әлдекімнің бағалылығын, объективті болмысты және сонымен бір мезетте оның әлдекім үшін құндылығын, яғни субъективті бағалауды білдіреді. Дүние құндылыққа толы – материалды, табиғи, көркем және адами құндылықтар. Бір нәрсені екіншісінен артық көру жалпы тірі табиғатқа тән. Осы орайда, құндылықтың адамға тән екендігін баса айту қажет, өйткені барлық жаратылыстың ішінде адам ғана табиғи және мәдени туындыларды, идеялар мен амал-әрекеттерді, жалпы басқа адам мен қоғамды, сондай-ақ өзін-өзі бағалауға қабілетті. Адам құндылықтарға мүдделі

әрі мұқтаж болып табылады. Олар құндылықтар, дін, тіл, әдет-ғұрыптар және қоғамдық институттар сияқты ұғымдарды пайдалана отырып, өздерін анықтайды

Әр этнос өз алдындағы мәселелерді өзіндік бір түрлі әдіспен шешіп отырады. Мәселен, бір мәдениетте ақшаға деген құштарлық басым болуы, келесінде – мәңгілік өмірге деген құмарлық үстем келуі мүмкін. Сонымен қатар, кез келген мәдениетте мінез-құлық пен ақыл-ой, рух пен білім өмір тәжірибесі нәтижесінде қалыптасады, ал мінез-құлық пен рух халықтың өн бойында еншілеп жатады. Себебі, халықтың мінез-құлқы дәстүрге келіп ұласады, дәстүр адам болмысының әлеуметтік мәдени және ұлттық тарихи субстанциясын құрайды.

Құндылық ұмтылыстар мен мақсаттардың, абсолюттік мағынасында болмыстың мәні болып табылады. Ал жоғары рухани құндылықтар: махаббат, жақсылық, өмір мәні, ақиқат, еркіндік, сұлулық, адамның өзіндік құндылығы, лайықты өмір сүру, жалпы адамгершілік және т.б. Ұлттық құндылықтар: ұлттың тілі, ділі, діні, салт-дәстүрі, әдеп-ғұрпы, тарихы, мәдениеті, өнері, әдебиеті, музыкасы, ата мұрасы және т.б. Осы құндылықтардың мәні не, маңызы қандай, мақсаты неде дегенге келетін болсақ, құндылықтардың әрқайсысы адам баласының өмірлік ұстанымына тікелей әсер-ықпал етіп, жеке тұлғаның бағыттылығын, оның сенімдерін, дүниеге көзқарасын, идеалдарын, ұмтылыстарын, өмір сүру түрін еркін таңдай алуын өз бетінше іске асырып, жеке тұлғаның әлеуетін барынша ашуға мүмкіндік береді. Осы орайда қазіргі жастардың дамуын, олардың құндылықтарға деген көзқарасын зерттеудің көптеген жолдары бар, сондай-ақ, өз кезегінде «жастар» ұғымының маңыздылығының анықтамасы да сан алуан болып келеді.

Еліміздің білім беру жүйесінде жас ұрпақты ұлттық құндылықтар негізінде руханилық пен адамгершілікке бағдарлап білім-тәрбие беру ісі өткір мәселе саналады. Осы тұрғыдан алып қарағанда ұлттық құндылықтарды дәріптеуді, оны білім мазмұнына енгізу арқылы ұлттық тәрбие беруді, оны үздіксіз білім берудің көзіне айналдыруды, оның тереңдігі мен рухани шындығын балалық кезден бастап сіңіруді мұрат ету маңызды. Бұл орайда, ұлттық тәрбие беру желісі нені тұтқа етеді деген мәселеге келсек, мұндағы басты құрал оқу материалдары, яғни тақырыбы мен мазмұны жағынан жастардың рухын тербететін, жанын елжірететін, масаттандыратын, табындыратын, әсемдік сезімін, ар-намыс сезімін оятатын, білуге құмарлыққа, ақкөңілділікке, ерлікті көксеуге, күш-қайратты шындауға ұмтылдыратын өз бойынан ата-бабасының қаны мен рухын сезінетін, даналарының өнеге-үлгісін ұстанатын, елінің тағдырына, тарихына жаны тебіренетін т.б. болуы шарт. Жас ұрпақты өмірге дайындауда жаңа сапалық белгілер қалыптасып, дербестікті дамыту, кәсіптік бағдар, білім алу және өздігінен білім алу, қабілеттерді анықтау және дамыту сияқты мәселелерге ерекше маңыз бере бастады. Мектептің, отбасының және жұртшылықтың тәрбиелік қызметінің біртұтастығы мектептің мақсатты түрде жүргізген жүйелі жұмыстарының нәтижесі. Ал, бұл нәтиже қазіргі заманғы білім беру ұйымдарына қойылатын басты талаптарда көрсетілген. Белгілі педагог В.А. Сухомлинскийдің еңбектерінде «мектептік-отбасылық тәрбие» ұғымы кең қолданылады. Оның пікірінше тәрбиені мектептік немесе отбасылық деп қарастыруға болмайды, өйткені бала тұлғасы біртұтас және оны қалыптастыру үдерісі де біртұтас сипат алады.

Жалпы, жастар құндылықтарындағы өзгерістер мынадай төмендегідей негізгі қасиеттерге не:

- 1) Әр түрлі құндылық бағдарлары;
- 2) Құндылықты субъектив және өзіндік сана;
- 3) Материалдық жақсартуды қадағалау арқылы рухани маңыздылықты назарға алу;
- 4) Жауапкершілік сезімін арттыру.

Осылайша, барлық тіршілік иелерінің ішінде адамға аса жауапты міндет жүктелген, оның өлшемі кісілік құндылықтармен айқындалады. Адамның тіршілік ортасына қарай жалпыға ортақ құрылым атаулары қалыптасқан. Мысалы, топ, ұлт, мемлекет, ел. Әр елдің өзіндік құндылықтары және осы құндылық оның тұрмысы мен мәденетінің орнын айқындайды. Осыған орайда, қазақ мәдениетіндегі кісілік құндылықтар мәселесін де қарастыра кеткеді жөн көрдік. Осы уақытқа дейін әрбір ғылым салалары өз тұрғысынан қарастырылып келеді. Оларға тарихи-этнологиялық көзқарастар, филологиялық, педагогикалық, философиялық және тағы да басқа көзқарастарды жатқызуға болады. Құндылықтар әлемі алуан сынды болғандықтан әр ғылым саласы өзіндік қызығушылық мәселесін таба алады. Қазақ халқы тарихындағы жалпы адамзаттық мәнді кісілік құндылықтар мен абсолютті құндылықтарды мәдениеттанулық талдау – уақыт сұранысы. Бүгінгі ғылым салалары жаратылыстық, объективтік, рухани болмыс мәселелерінен, адамның тылсым ішкі әлеміне бетбұрыс жасап, ізденіс өрісін кеңейту мүмкіншілігін қамтамасыз етуде. Жоғарыда Қытай ойшылы Конфуций айтқан ілімдегі адамгершілік құндылықтар қазақ халқының тарихында қашанда кісілік қасиеттерде көрініс тауып

келеді. «Адам», «тұлға» ұғымдары «кісі» ұғымымен салыстырғанда, қазақ мәдениетінде экзистенциялық қасиетке ие болып есептелінеді. Адамның басты кісілігі оның қоршаған ортамен қарым-қатынасының субъектісі деңгейіне көтерілуінен көрініс табады, ол өзіне көпшіліктің назарын қарата алады. Адам бұл үшін «жарқын жүзді, шуақ көңілді, ыждаһатшыл, жылы және арайлы жүзді игі мақсатты, иманды» болуы керек.

Қазақ халқының мәдениеті – оның ұлттық тарихының өнімді өзегі, құрамдас бөлігі, маңызды саласы. Жетпіс жылдай тоталитарлық жүйеде болып, тәуелсіздік алуға орай демократияның оң әсерімен батыстық дүниесіне есіктің айқара ашылуы – төлтума мәдениетіміздегі құндылықтарымызды ығыстыра бастаған секілді. Әрине, өмір-сүру салты, әдет-ғұрып, қадыр-қасиет және т.б. құндылықтарымыз жоғалып кетті десек, қателесеміз.

Әл-Фарабидың адам әрекетінің түпкі мақсатының бірі – бақытқа жету, сол бақытқа тек білім мен игілік нәтижесінде жетуге болады деп есептеп, жастарға тәлім-тәрбие беріп, еңбекке үйретіп және сол тәрбиені беретін адамды өте жоғары бағалауы болып табылатын «Қайырымды қала тұрғындарының көзқарастары» туралы трактат теориялары мен қағидаттары, Ж. Баласағұнның білім, ақылдың қасиеттері жақсылық және жамандық, адамгершілік қасиеттер, адамгершілік құндылықтар туралы мәселелер қарастырылған «Құтты білігі», сонымен қатар, М. Қашқаридың адамгершілік, тәлім-тәрбие, психологиялық қасиеттер, адамның бойында кездесетін жағымды және жағымсыз мінез-құлықтары сипатталған «Диуани лұғат ат-түрік» атты еңбектері жастарға құндылықтарды дәріптеу аясындағы теориялар әдіснамалық негіз болып табылады.

– Әлеуметтік-экономикалық даму үдерісі екі ел жастарындағы индивидуализм мен прагматизмнің құндылық бағытының күшеюіне алып келді. Прагматикалық құндылық бағдарына және өзіндік өсу мен өзіндік қажеттілікке ұмтылу белең алып, қазіргі жастардың жеке тұлғалық санасы үздіксіз артып келеді, құндылық практикалық және прагматикалық сипат алып келеді, құндылық тұжырымдамасында прагматизм тенденциясы анағұрлым айқын көрінеді.

– Жастар бойында дәстүрлі құндылықтарды сақтап қалу, жоғары моральдық қағидаттарды ұстануды уағыздау – екі елдің де басты міндеттерінің бірі болып қалады. Сол міндетті жүзеге асыруда екі ел де жастар саясатына қатысты стратегиялық бағдарламаларды іс жүзінде асыруға бар мүмкіндігін жұмсайтын болады. Себебі жастар – ел болашағы.

Қай заманда болмасын, сол қоғамға сай азаматты тәрбиелеудің бірден-бір жолы адамның рухани байлығын арттыру. Қазақстан Республикасы жалпы білім беру тұжырымдамасында жеке адамның рухани және күш-қуат мүмкіндіктерін ашу, рухани-адамгершілікті қалыптастыру, әрбір адамды дамыту үшін жағдайлар жасау міндетінің ерекше аталуы біз көтерген мәселенің қоғам талабынан туындап отырғандығын дәлелдейді. Оның үстіне қоғамдағы рухани құндылықтардың табиғаты, мәні және атқаратын қызметтері туралы жан-жақты зерттеулердің адамгершілік пен руханилық мәселелерімен тікелей байланысты қарастырылып, осы кезге дейін күн тәртібінен түспеуі біздің мәселеміздің өзектілігін арттыра түседі. Өйткені, оқушылардың рухани-адамгершілік құндылықтарын қалыптастыру мәселелері көптеген ғылыми зерттеулерге арқау болған.

Рухани-адамгершілік тәрбиесі қоғамның барлық сатысында зерттеу нысаны болып отырғаны баршаға белгілі. Рухани-адамгершілік құндылықтар мәні, тәрбиелік маңызы туралы қазақ ғұламаларының, қоғам қайраткерлері мен ағартушы-педагогтарының ой-пікірлері мен көзқарастары бар. Бүгінгі таңда сұраныс қоғамдағы ізгілікке, руханилыққа бет бұрғызып, оқу-тәрбие жұмысын рухани-адамгершілік тәрбие негізінде ұйымдастырып, жоғары сынып оқушыларының рухани-адамгершілік құндылықтарын қалыптастыру қажеттілігін айқындап отыр.

Адамгершілік – адам бойындағы ең асыл қасиет және адамзат баласының ең жоғарғы мақсатына бағытталады. Бұл қасиет адамды мейірімділікке, Отанын, елін, отбасын сүюге үйретеді. Рухани тәрбие – өзіндік сананы дамытуға жағдай жасауды, жеке тұлғаның әдеп ұстанымын, оның қоғам өмірінің нормалары мен дәстүрлерімен келістірілетін моральдік қасиеттерін және бағдарларын қалыптастыруды болжайды.

Оқушыларды рухани-адамгершілікке тәрбиелеу, болашағына жол сілтеу кезек күттірмес мәселе. Негізгі міндет – балалардың жақсы әдет, мінез-құлқын қалыптастыру. Баланың сезіміне әсер ету арқылы ішкі жан дүниесін ояту нәтижесінде оның рухани-адамгершілік қасиеттері қалыптасады.

«Адамгершілікке тәрбиелеу құралы – еңбек пен ата-ана үлгісі» – деп Ы.Алтынсарин атамыз айтқандай, құнды қасиеттерге ие болу, рухани бай адамды қалыптастыру баланың туғанынан басталуы керек. Халықта «Ағаш түзу өсу үшін оған көшет кезінде көмектесуге болады, ал, үлкен ағаш болғанда оны түзете алмайсың» деп бекер айтылмаған. Сондықтан, баланың бойына жастайынан ізгілік,

мейірімділік, қайырымдылық, яғни адамгершілік құнды қасиеттерді сіңіріп, өзіне сенімділікті тәрбиелеуде отбасы мен педагогтар шешуші роль атқарады.

Осы мақсатта мектептегі балаларды адамгершілік сана-сезімін оятып, жағымды мінез-құлқын қалыптастыруда «Мен Отанымды сүйемін», «Сабырлық пен ұстамдылық», «Ойнайық та, ойлайық!» ойын-сабақтары өтті. Мұның бәрі адамгершілікке бағытталды.

Халқымыз «баланы ойын өсіреді» деген сөзі тегін айтылмаса керек. Бала ойнап жүріп, ойланады, жүйкесі тынығады, ойы сергиді, денесі шымырланады. Өздерінің құрбы-құрдастарымен жақсы араласуды үйренеді. Сан алуан ойындар баланың дене тәрбиесін дамытып, жас жеткіншектің бойына адамгершілік, сүйіспеншілік, кішіге көмек, үлкенге құрмет көрсете білуге, қиыншылықтан қорықпауға, мақсатқа жетуде төзімділікті ұлғайтуға тәрбиелеуде ерекше мәні бар. Ең бастысы, ойын баланы жан-жақты, тез ойланып шешім қабылдауға, ойын шыншыл ойнауға кешірімді, жанашырлыққа тәрбиелейтіні анық.

Рухани-адамгершілік білім беру – жас ұрпақтың бойына өмірдің мәні, сүйіспеншілік, бақыт, сыйластық, татулық, бірлік, төзімділік сынды құндылықтарды дарыту арқылы адамның қоғамда өз орнын табуына, қабілет-дарынының ашыла түсуіне, ақыл-парасатын дамытуына, яғни сәнді де мәнді өмір сүруіне қызмет етеді. «Жұмыла көтерген жүк жеңіл» демекші бала тәрбиелеудегі осындай міндеттерді іске асырушылар – мектеп мекемелері мен отбасы. Осы екі арнада жүргізілетін тәлім-тәрбие сабақтаса, ұштаса өткізілгенде ғана көздеген мақсат нәтижелі болары сөзсіз. Бүгінгі жаңа қоғам мүддесіне лайықты, жан-жақты жетілген, бойында ұлттық сана, ұлттық психология қалыптасқан ертеңгі қоғам иегері боларлық парасатты азамат тәрбиелеп өсіру – отбасының, балабақшаның, мектептің, барша халықтың міндеті.

Адамгершілік тәрбиенің, адам бойында осы жақсы қасиеттердің болуы, жанұяға, өскен ортасына байланысты. Бала ісінің дұрыс екенін қоштап, оң бағыт беріп, теріс жерін дереу жөндеп, демеп жіберу ата-ана мен оқытушыға жүктелер міндет. «Адам бойында жақсы қасиеттер көп болса, оған бақ та, бақыт та қонады» деген сөзге сүйенсек, жағымсыз қылықтар болса одан арылту қажет.

Қорыта айтқанда, құндылықтар әлемі таусылмайтын бұлақ іспеттес. Ол әлі талай зерттеулердің арқауы болары күмәнсіз. Қай елде болмасын білім беру жүйесінде жас ұрпақты ұлттық құндылықтар негізінде руханилық пен адамгершілікке бағдарлап білім-тәрбие беру ісі өткір мәселе болып саналады. Осы тұрғыдан алып қарағанда ұлттық құндылықтарды дәріптеуді, білім мазмұнына енгізу арқылы жастарға ұлттық тәрбие беруді, оның тереңдігі мен рухани шындығын балалық кезден бастап сіңіруді мұрат ету маңызды.

Әдебиеттер:

1. В.Т. Лисовский. Социология молодежи. Санкт-Петербургского, 1996 г.
2. Конфуций. Өмір. Ілім. Ойлар. Нақыл сөздер. – Минск, 1998
3. Ж. Исахметұлы. Фараби трактаттарындағы білім, тәрбие және адамгершілік, гуманизм мәселелері. Алматы, 2010. – 11 б.
4. «Яссауи әлемі» журналы, 2010. – № 3-4(5). – 102 б.;

А.А. Қуанышбаева, Л.Д. Төлеубекова,

КТУ «Средняя общеобразовательная школа №15» отдела образования по городу Семей управления образования Восточно-Казахстанской области

МЕДИАТИВНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ РАБОТЕ ШКОЛЫ

В своей статье «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания» Лидер Нации Н.А. Назарбаев отметил, что «на наших глазах мир начинает новый, во многом неясный, исторический цикл. Занять место в передовой группе, сохраняя прежнюю модель сознания и мышления невозможно. Поэтому важно сконцентрироваться, изменить себя и через адаптацию к меняющимся условиям взять лучшее из того, что несет в себе новая эпоха».

Сегодня подростки развиваются в совершенно иных условиях жизни. Среда, окружающая детей, весьма агрессивная. Этому способствуют такие, как цифровизация общества, уход от живого общения, влияние фильмов, компьютерных игр, в основе которых заложено насилие и общество потребления. В настоящее время актуальной стала проблема высокой конфликтности в школьной среде. Участились

конфликты между детьми, учителями и учениками, родителями и учителями. Одним из наиболее эффективных способов снижения конфликтности является внедрение медиативных технологий в качестве способов разрешения конфликтов и споров в школьной среде.

Представленные медиативные технологии ориентированы на формирование компетенций у участников образовательного процесса по управлению конфликтами, их эффективному разрешению, а также на формирование компетенций в организации служб школьной медиации.

Что такое служба школьной медиации?

Служба школьной медиации – это структура, созданная в образовательной организации и состоящая из педагогов, учащихся и их родителей. Она призвана оказывать помощь всем участникам образовательного процесса в разрешении конфликтных ситуаций путем применения медиативных технологий.

Какие именно конфликты способны разрешать школьная медиация?

Основная сфера медиативных технологий разрешения конфликтов в образовательном учреждении – это конфликты бытового характера, субъектами которых выступают участники образовательного процесса, при этом по степени эскалации конфликты могут быть совершенно разной степени.

Перед службой школьной медиации не лежит задача разрешения конфликтов административно-правового или уголовно-правового характера. Надо помнить, что участники службы школьной медиации не обладают надлежащей квалификацией, компетенцией и полномочиями для разрешения такого рода конфликтов.

Основная цель работы школьной службы медиации – через применение медиативных технологий при разрешении конфликтов, распространение знаний и навыков управления по принципу «равный – равному».

Данная цель реализуется через выполнение следующих задач:

- обучение участников образовательного процесса медиативным технологиям разрешения повседневных конфликтов, возникающих в образовательной среде;
- проведение информационно-разъяснительной работы о возможностях разрешения споров и конфликтов путем применения процедуры медиации;
- снижение уровня конфликтности не только за счет собственно применения медиации при разрешении возникающих конфликтов, но и путем обучения основам медиации;
- профилактика девиантного поведения среди несовершеннолетних;
- координация работы семьи и школы в разрешении трудных жизненных ситуаций ребенка;
- укрепление института семьи через осознание родителями последствий конфликтного взаимодействия родителей и ребенка.

Медиация – это альтернатива административным способам разрешения конфликтов. При последних, участники конфликта как правило лишены возможности принимать решения по его разрешению, а полномочия для принятия решений по спору делегированы третьему лицу. Сегодня административные способы разрешения показывают свою несостоятельность, особенно в образовательной среде. При применении административных методов происходит эскалация конфликта, а не его разрешение.

Медиативные технологии в воспитательном процессе позволяют приобрести навыки управления конфликтом.

Метод школьной медиации – это инновационный метод, который применяется в разрешении споров в качестве современного альтернативного способа.

Школьная медиация не ограничивается территорией школы. Важную роль в интеграции метода играет вовлечение семьи, при условии, что родители (законные представители) будут обучены основам метода. В школе конфликт будет разрешаться успешнее, если родители будут ориентировать ребенка на медиативный поход.

Таким образом метод школьной медиации позволяет школе и семье воспринимать друг друга как партнеров, стремящихся к одной цели, и объединить их усилия для обеспечения безопасности и благополучия ребенка.

Алгоритм открытия школьной службы медиации:

1. проводится обучение потенциальных участников службы школьной медиации медиативным технологиям в рамках тренинга «Школьная медиация – как способ снижения уровня конфликтности в школьной среде». Обучение в школе медиатора;
2. принимается решение педагогического совета школы;
3. издается приказ директора школы о создании службы школьной медиации, в котором обозначается состав службы и ее куратор;

4. директором школы утверждается «Положение о службе школьной медиации» (приложение 1);
5. составляется план службы школьной медиации;
6. начало работы службы школьной медиации;
7. открытие кабинета или уголка службы школьной медиации.

Школьная медиация – еще один шаг к развитию гражданского общества и вовлечению в этот процесс молодого поколения. Метод школьной медиации предлагает максимальное вовлечение детей и подростков в распространение принципов медиативного подхода, позитивной социализации школьников, осознание ими собственной значимости, ценности человеческой жизни, чувства ответственности.

Развитие школьной медиации позволяет снизить конфликтность в школьной среде и как следствие – снизить количество правонарушений среди несовершеннолетних.

Приложение 1.

Методический материал.

Положение о создании службы школьной медиации.

1. Общие положения

1.1 настоящее Положение определяет цели, задачи и организационную основу деятельности служб школьной медиации (далее – СМШ).

1.2 СМШ создается в образовательном учреждении в целях обеспечения защиты прав детей и создания условий для формирования безопасного пространства, равных возможностей и защиты интересов.

1.3 Служба медиации является направлением воспитательной работы в образовательном учреждении в виде деятельности, направленной на урегулирование и разрешение конфликтов на основе добровольных усилий педагогов, обучающихся и их родителей (законных представителей).

1.4 Деятельность СМШ основана на использовании медиативного подхода посредством медиативного метода в урегулировании споров между конфликтующими сторонами.

1.5 Медиативный подход – деятельностный подход, основанный на принципах медиации, предполагающий владение навыками позитивного осознанного общения, создающими основу для предотвращения и (или) эффективного разрешения споров и конфликтов в повседневных условиях без проведения медиации как полноценной процедуры.

1.6 Метод «Школьная медиация» – это инновационный метод, который применяется для разрешения споров и профилактики конфликтных ситуаций между участниками образовательного процесса в качестве современного альтернативного способа разрешения споров.

1.7 Развитие СМШ осуществляет свою деятельность на основе следующих нормативно-правовых актов:

- Конституция Республики Казахстан от 30 августа 1995 г
- Конвенция о правах ребенка от 20 ноября 1989 г
- Гражданский кодекс Республики Казахстан 27 декабря 1994 г №268
- Гражданский кодекс Республики Казахстан (особенная часть) от 1 июля 1999 г №409
- Закон Республики Казахстан «Об образовании» от 27 июля 2007 года №319
- Закон Республики Казахстан «О медиации» от 28 июля 2011 года №401
- Закон Республики Казахстан «О профилактике правонарушений» от 29 апреля 2010 года №271
- Закон Республики Казахстан «О профилактике правонарушений среди несовершеннолетних и предупреждении детской безнадзорности и беспризорности» от 9 июля 2004 года №591

2. Цели и задачи Службы школьной медиации

2.1 Основная цель СМШ состоит в формировании благополучного, гуманного и безопасного пространства (среды) для полноценного развития и социализации детей и подростков, в том числе при возникновении трудных жизненных ситуаций, включая вступление их в конфликт с законом. А также укрепление института семьи посредством оказания помощи в разрешении семейно-правовых споров и конфликтов.

2.2 Основные задачи деятельности СМШ:

Сокращение общего количества конфликтных ситуаций, в которые вовлекаются дети;

Повышение эффективности ведения профилактической и коррекционной работы, направленной на снижение проявлений асоциального поведения учащихся;

Сокращение количества правонарушений, совершаемых несовершеннолетними, в том числе повторных;

Повышение квалификации работников образовательного учреждения по защите прав и интересов детей;

Обеспечение открытости в деятельности образовательного учреждения в части защиты прав и интересов детей;

Создание условий для участия общественности в решении актуальных задач и проблем в части профилактики правонарушений несовершеннолетних;

Оптимизация взаимодействия с органами и учреждениями системы профилактики безнадзорности и правонарушений несовершеннолетних;

Оздоровление психологической обстановки в образовательном учреждении.

2.3 Основные направления деятельности СМШ:

Разработка и реализация плана работы СМШ на текущий учебный год;

Информирование работников, учащихся и их родителей (законных представителей) о СМШ;

Мотивирование работников, учащихся и их родителей (законных представителей) к участию в СМШ и применению медиативного подхода;

Помощь при разрешении разнообразных и разноплановых конфликтов, возникающих в образовательном учреждении между сверстниками, детьми разных возрастных групп, взрослыми и детьми;

Предотвращение возникновения конфликтов, препятствование их эскалации;

Обучение работников, детей и родителей (законных представителей) образовательного учреждения медиативным технологиям разрешения конфликтов и споров на основе компетентностного подхода;

Работа с детьми и семьями, находящимися в социально опасном положении, с использованием медиативного подхода;

Работа по воспитанию культуры конструктивного поведения в конфликтной ситуации и созданию условий для выбора ненасильственных стратегий поведения в ситуациях напряжения и стресса на основе медиативного подхода.

3. Принципы деятельности Службы школьной медиации.

3.1 Деятельность СМШ основана на методах восстановительного правосудия и строится на следующих принципах:

- Принцип добровольности, предполагающий как добровольное участие школьников в организации работы службы, так и обязательное согласие сторон, вовлеченных в конфликт, на участие в примирительной программе;

- Принцип конфиденциальности, предполагающий обязательство СМШ не разглашать полученные в ходе программ сведения. Исключение составляет информация о возможном нанесении ущерба жизни здоровья и безопасности;

- Принцип беспристрастности, запрещающий СМШ принимать сторону одного из участников конфликта. Беспристрастность предполагает, что служба медиации не выясняет вопрос о виновности или невиновности той или иной стороны, а является независимым посредником, помогающим сторонам найти самостоятельно решение.

- Принцип невмешательства заключается в том, чтобы стороны с участием посредника урегулировали конфликт, спор, возникший между ними, без вмешательства третьих лиц;

- Принцип независимости означает, что СМШ не зависит от государственных или негосударственных органов, является самостоятельным подразделением, работающим на снижение уровня конфликтности в образовательном учреждении.

4. Порядок формирования службы медиации

4.1 Руководителем (куратором) СМШ может быть социальный педагог, психолог или иной работник образовательного учреждения, прошедший обучение по проведению медиации, на которого возлагаются обязанности по руководству СМШ приказом директора образовательного учреждения.

4.2 Членами СМШ являются учащиеся образовательного учреждения, родители (законные представители) и педагоги.

5. Порядок работы службы примирения.

5.1. СШМ может получать информацию о случаях конфликтного характера от педагогов, учащихся, администрации образовательного учреждения, членов СШМ, родителей.

5.2. СШМ принимает решение о возможности или невозможности применения медиативных технологий в каждом конкретном случае самостоятельно, в том числе на основании предварительных встреч со сторонами конфликта. При необходимости о приятном решении информируются должностные лица образовательного учреждения.

5.3. Медиативные технологии при разрешении конфликтов применяются только в случае согласия конфликтующих сторон на участие. При несогласии сторон им могут быть предложены психологическая помощь или другие существующие в образовательном учреждении формы работы.

5.4. Переговоры с родителями и должностными лицами проводит руководитель (куратор) СШМ.

5.5. Медиатор (член СШМ) вправе отказаться от проведения медиации или любой другой восстановительной программы на основании своих профессиональных стандартов, либо в случае недостаточной квалификации, или невозможности обеспечить безопасность процесса. В этом случае Учреждение может использовать иные педагогические технологии.

5.6. В сложных ситуациях (как правило, если в ситуации есть материальный ущерб, среди участников есть взрослые или родители) куратор СШМ принимает участие в проводимой медиации. При необходимости в отдельных случаях может быть привлечен профессиональный или непрофессиональный медиатор.

5.7. В случае, если имеет место правовой конфликт, и конфликтующие стороны не достигли возраста 18 лет, медиации проводится с согласия законных представителей.

5.8. СШМ самостоятельно определяет сроки и этапы проведения медиации в каждом отдельном случае.

5.9. Если в ходе применения медиативных технологий при разрешении конфликта (спора) конфликтующие стороны пришли к соглашению, достигнутые результаты могут фиксироваться в письменном или устном соглашении. Однако, если спор имеет правовой характер и приглашен профессиональный или непрофессиональный медиатор, по итогам проведения медиации (в случае достижения соглашения) составление соглашения обязательно.

5.10. При необходимости и с письменного согласия сторон СШМ передает копию соглашения администрации образовательного учреждения.

5.11. СШМ помогает определить способ выполнения обязательств, взятых на себя сторонами в соглашении об урегулировании спора, но не несет ответственность за их выполнение. При возникновении проблем в выполнении обязательств СШМ может проводить дополнительные встречи сторон и помочь сторонам осознать причины трудностей и пути их преодоления.

5.12. При необходимости СШМ информирует участников программы применения медиативных технологий при разрешении спора (конфликта) о возможностях других специалистов (специалистов учреждений социальной сферы, социально-психологических центров).

5.13. Деятельность СШМ фиксируется в журналах и отчетах, которые являются внутренними документами службы.

5.14. Руководитель (куратор) СШМ обеспечивает мониторинг проведенных медиаций.

6. Организация деятельности службы медиации.

6.1. Администрация образовательного учреждения СШМ предоставляет помещение для проведения медиаций (кабинеты медиации).

6.2. Поддержка и сопровождение СШМ может осуществляться социально-психологическими центрами или общественными организациями, имеющими обученных и практикующих медиаторов, по договору.

6.4. Должностные лица образовательного учреждения оказывают СШМ содействие в распространении информации о деятельности службы среди педагогов, учащихся и родителей.

6.5. СШМ в рамках своей компетенции взаимодействует с психологом, социальными педагогами другими специалистами образовательного учреждения.

6.6. Администрация образовательного учреждения содействует СШМ в организации взаимодействия с педагогами образовательного учреждения, а также социальными службами и другими организациями.

Администрация поддерживает обращения педагогов и учащихся в СШМ, а также содействует освоению ими навыков медиативных технологий разрешения конфликтов.

6.7. Не реже, чем один раз в четверть проводятся совещания между администрацией и СШМ по улучшению работы службы и ее взаимодействия с педагогами с целью предоставления возможности участия в примирительных встречах большему числу желающих.

Литература:

1. Быкова, Л. В. Служба школьной медиации. Заметки практика.– журнал Прообраз. – 2016. – №2 (4). – С. 54–58.
2. Кузина, А. А. Воспитание конфликтологической компетентности старшеклассников– М., Офис бук 2014. – 36 с.
3. Лукманов, Е. В. Психология школьного конфликта – Справочник заместителя директора школы. – №24. – 2015. – 76 с.

*Г.А. Қуанышбаева,
преподаватель Кызылординского педагогического высшего
колледжа им. М. Маметовой, г. Кызылорда*

ФОРМИРОВАНИЕ ДУХОВНО-НРАВСТВЕННЫХ ЦЕННОСТЕЙ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ

Задача учителя – воспитывать высокую духовно-нравственную культуру личности. Как можно решить эту задачу на уроках литературы при изучении произведений? На каких произведениях акцентировать внимание? Какие сложные духовно-нравственные вопросы ставят перед учащимися уроки литературы? Как можно сделать уроки литературы уроками воспитания чувств? Изменение общественных отношений повлекло за собой сложные духовные проблемы, которые выразились в обесценивании многих жизненных идеалов и образовании идеологической пустоты. Более чем за двадцать лет выросло новое поколение молодежи. Мы все вместе, и прежде всего педагоги, должны защитить наших детей от мира насилия, сделать их невосприимчивыми к злу и способными творить добро. А это можно решить одним – единственным способом – дать подрастающему поколению полноценное духовно – нравственное воспитание, основа которого – традиции образования и воспитания, сформировавшиеся на нравственных и этических ценностях. И у нас должно хватить мужества поставить и решать эту задачу средствами изучаемых предметов, и в первую очередь на уроках русского языка и литературы. Если вопросам нравственного воспитания учащихся придавать серьезное значение и проводить регулярную работу по духовному оздоровлению, то труд не будет напрасным. Во-первых, они отличаются добротой, отзывчивостью и милосердием, во-вторых, с удовольствием изучают русский язык, читают классическую литературу. Не секрет, что далеко не все из программы можно изучать с интересом. Однако если формируется нравственное мышление, то успех изучения предметов более чем наполовину обеспечен.

По словарю С. И. Ожегова, нравственность – это правила, определяющие поведение; духовные и душевные качества, необходимые человеку в обществе, а также выполнение этих правил, поведение. Духовный – относящийся к умственной деятельности, к области духа. В словаре нет определения, что такое духовность. Возможно, потому, что само существо духовности не поддается точному определению и рациональному осмыслению. Духовность и нравственность в обществе тесно взаимосвязаны: там где нет духовности, падает нравственность. Заниматься проблемой духовно-нравственного образования одинаково полезно как учителю, так и ученику. И именно, преподавателю литературы поручена высокая духовная миссия: на своем месте он реализует дело, может быть, куда более важное, чем любая концепция или программа, ибо он строит жизнь человека. Но чтобы заложить в души учеников высокие нравственные принципы, учителю нужны не только теоретические знания. Сама его жизнь должна быть построена на тех же принципах. Замечательно, что главная цель образования – добрая: развитие высоконравственной, гармоничной, физически развитой и духовно здоровой личности, способной к творчеству и самоопределению. Это позволяет каждому учителю участвовать в духовном становлении своих учеников.

Совсем недавно я провела со студентами дискуссию «Патриотизм: знак вопроса», одна из целей которой была формирование гражданской позиции учащихся воспитание духовной, нравственной личности. Ребята делились тем, что для них Родина, гражданский долг, что значит любить свое отечество, какое отношение у них к службе в армии. С удовлетворением слушала я их выступления, в которых звучали слова «Честь», «Совесть», «Долг», «Родина», «Отечество», «Патриотизм». Провела и конкурс красноречия «Как слово ваше отзовется» для студентов отделения «Иностранный язык». Цель этого конкурса – способствовать воспитанию духовной, нравственной личности. Конкурс проходил по таким номинациям: «Родная земля», «Дар бессмертный – слово», «Призыв», «Земное счастье». Это мероприятие – результат длительной и плодотворной работы учащихся. Ребята показали умение чувствовать родное слово, думать над ним, искать в слове истинный смысл, восхищаться им, выражать себя в слове.

Литературные дискуссии весьма ценны в гражданском воспитании. Они развивают самостоятельность суждений, готовят учащихся к реальной жизни. Где неизменно сталкиваются характеры, где надо уметь быстро отличить реальные и мнимые ценности, хорошие и плохие поступки, действия. Особую ценность представляет и форма обсуждения, ролевая игра, групповая форма работы, тренинги, анкетирование. Для решения гражданского, духовно-нравственного воспитания на уроках литературы провожу уроки-исследования, беседы, семинары, дискуссии, которые позволяют в непринужденной беседе рассуждать о настоящих человеческих ценностях : о долге, о чести, об ответственности за свои

поступки, о величайшей силе любви, о семье. В беседе о Базарове по роману Тургенева «Отцы и дети» очень важно подвести учащихся к выводу, что трагизм героя – в отсутствии нравственных ориентиров, отрицая все, он не может предложить ничего взамен. А идеал Тургенева – жизнь, идущая непрерывно от прошлого к будущему через настоящее, где главная ценность – любовь отцов к детям, наследующим лучшее в них.

Часто практикую на своих уроках сочинения– миниатюры, сочинения –рассуждения о нравственных понятиях : совесть, милосердие, сострадание, благородство. Меня всегда волнуют творческие работы моих студентов, тонко трогают мою душу и успокаивают: «На правильном ли пути они стоят». Вот выдержки из эссе: «Совесть?.. Что она для человека? Почему именно это качество является важнейшим достоинством человеческой души? Эти вопросы волновали и продолжают волновать сердца людей, ведь во все времена «чистая совесть» была величайшим благом для человека. Совесть – внутренняя оценка, внутреннее сознание моральности своих поступков, чувство нравственной ответственности за свое поведение. Так объясняет значение этого слова толковый словарь. Я думаю, что внутренняя красота человека заключается в гармонии его мыслей и чувств. Смотреть на людей со «сломленной совестью» еще страшнее, чем на убитых. Сохранить свою честь и достоинство и остаться с «незапятнанной совестью» очень важно для любого человека, независимо ни от условий его существования, ни от того дела, которым он занимается в своей жизни. Совесть – главное качество человеческой души, и тот, кто утратил его, превращается в жестокое и алчное существо, не имеющее ни чувств, ни мыслей.»

Примерами, высказывания известных писателей провожу закрепление словарной работы. Так трудноразгадываемое слово «интеллигент» поясню не только по словарю, но и отрывком из текста Василия Шукшина... Явление это – интеллигентный человек – редкое. Это – беспокойная совесть, ум, полное отсутствие голоса, когда необходимо – для созвучия – «подпеть» могучему басу мира сего, постоянный разлад с самим собой из-за проклятого вопроса «Что есть правда?». И сочувствие, сопереживание судьбе окружающего народа. Неизбежное, мучительное. Если это все в одном человеке – он интеллигент...

Подобные тексты не оставляют равнодушными учащихся.

Как важно для учителя– словесника передать детям то, что поможет им сохранить человеческое в себе и в мире, защитить от глупости, беспамятства, духовной глухоты и трагедии мира. Смысл нашего пребывания на Земле в любви ко всему видимому и невидимому, служении ему. Классическая литература тем и отличается от беллетристики, что, задавая вопросы, *учит читателя самого думать* и формирует личность в соответствии с нравственными принципами автора. Помните? «...Превосходным образом воспитать в себе человека...»!

Русская литература воспитывает в читателе важнейшее качество души – *способность к сочувствию, сопереживанию, состраданию*. Если в школе, читающему тургеневский рассказ «Муму», жалко собачку, то взрослому, прочитавшему русскую классику, станет в ещё большей степени жалко Герасима.

Особенно эффективны такие уроки, на которых звучат стихи, помогающие формированию не только духовного мира, но и в целом отношению к жизни. Литература *гуманна* по своей сути. Сколько историй любви проходит перед читателем! Так, проведя литературный вечер «Болью и сердцем пронзенная жизнь», посвященный 128-летию Марины Цветаевой, учащиеся сопереживали героине, читатель страдает, особенно юный читатель, который живёт в предчувствии любви.

Уроки литературы – это и *воспитание чувств*. Что значит любить по-настоящему? Как отличить истинную любовь от влюблённости? А если любовь неразделённая? На этом пути помогает И.А.Бунин: «Разве бывает несчастная любовь? Разве самая скорбная в мире музыка не даёт счастья?» В 16 – 17 лет это откровение, открытие! Как же отзовутся в душе человека, вступающего в жизнь, пушкинские строки:

Я вас любил так искренно, так нежно,
Как дай вам Бог любимой быть другим!

Одним из моих зачетных заданий стала исследовательская работа «Энциклопедия одного слова», в которой учащиеся проследили за этимологией слова, его лексическим значением, употреблением его в русском народном творчестве, в творчестве наших писателей и поэтов, привели примеры своих творческих работ с этим словом. Прекрасные энциклопедии составили учащиеся со словами любовь, семья, правда, жизнь. Такое размышление над словом духовно обогащает учащихся, помогает познакомить их с национальными традициями, складом мышления, самобытной неповторимостью, нравственным состоянием и духовностью своего народа.

Через учебный диалог учителя и ученика происходит культурное, нравственное и духовное взаимообогащение учащихся и преподавателя.

Пытаюсь зазечь в них хотя бы свечу –

Не худшая все – таки участь.

Мне кажется, я их чему-то учу,

А ЭТО ОНИ МЕНЯ УЧАТ.

Велик духовный потенциал русской литературы, и задача учителя – использовать его в полной мере для духовно-нравственного воспитания подрастающего поколения.

В повести В.Кондратьева «Отпуск по ранению» есть замечательные слова: «*Русская литература воспитала человека, которому трудно быть подлецом*». К этому и стремимся!

Очень важно выполнение этих задач с переосмыслением роли учителя. Труд педагога должен быть направлен на духовно-нравственное становление личности. Со стороны учителя должна быть искренняя любовь к детям, любовь к учительскому труду и особенно духовная радость, которую испытывает педагог в своей деятельности.

Литература:

1. Ильин Е.Н. Искусство общения. М., 1982.
2. Лебедев О.Е. Компетентный подход в образовании. Школьные технологии. 2004. № 5. С. 5-12.
3. Львова, С. И. Развитие видов речевой деятельности на уроках русского языка. Русская словесность. 2002. №7.С. 40-45.
4. Маранцман В. Г. Труд читателя: От восприятия литературного произведения к анализу. Книга для учащихся старших классов средней школы. М., Просвещение, 1986.
5. Донченко Л.М. Духовно-нравственное воспитание старшеклассников
6. «Литература в школе». Научно-методический журнал №1-12 1999г.
7. Лушникова О.Н. Духовно-нравственный потенциал современного урока литературы
8. Селевко Г.К. Социально-воспитательные технологии. М. «Народное образование», 2002г.

А.Н. Кувантирова Ф.Т. Чинтаева,

«Б. Нұрлыбеков атындағы жалпы орта мектебі» КММ

РУХАНИ-АДАМГЕРШІЛІК ТӘРБИЕНІҢ ЖАСТАР ТҮЛҒАСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ РӨЛІ

Адам болмысы өте күрделі жүйе. Адам баласы материалдық және рухани өмірдің ортасында тіршілік етеді де, өзі өмір сүріп отырған қоғамның, ұжымның, ұлттың, рудың мүшесі ретінде өзіндік ақыл-парасатымен, жеке бастың өзіне тән ақыл-ой, ерік-жігер, мінез-құлық ерекшелігімен көрінуге тырысады. Қоғам мүшелерінің барлығының мінез-құлқы бірдей болуы мүмкін емес. Әр адам өзінше жеке тұлға. Өзгермелі өмірдің түрлі соқпақтарынан жүріп өтіп, «адам» деген құрметті атқа кір келтірмей, керісінше өзінің игі істерімен көпшілікке танылып, ақыл мен парасаттылықтың, инабаттылық пен имандылықтың, мәдениеттілік пен әдептіліктің, сыйластық пен достықтың асыл үлгісі болу үшін әрбір адамның жүрегіне үлкен қайраттылық керек.

Адамдарды моральдық азғындықтан, сезімдік жадаулықтан құтқаратын бір күш бар. Ол – руханият. Керек десеңіз, руханият қоғамды әлеуметтік-экономикалық құлдыраудан да алып шығады. Руханият-адамның дүниетанымының кеңдігінен, жанының нәзіктігінен, санасының жоғарлығынан, әділеттілік үшін белсенділігінен, өзгелерге қайырымдылығы мен ізгі ниеттілігінен көрініс беретін оның ішкі әлемі. Адамның руханилығы жалпы адамзаттық құндылықтарды құрметтеуінен, игілікті құндылықтарды көздеуінен де көрінеді. Адамгершілік қасиеттерді қастерлейтін адам белгілі бір рухани мұраттар мен құндылықтарды ұстанады. Олардың әрекеттерінен мейірімділік, ар сақтау, ұятқа қалмауға тырысу сезіліп тұрады. Руханият адамға әдебиет, өнер, халық даналығы, салт, мәдени дәстүрлер, ғылым, білім арқылы келеді. Рухани мәдениет адамның айналасындағы адамдармен қарым-қатынасты, қадірі, адамшылығы, ұяттылығы, тәрбиелігі, зиялылығы, қарапайымдылығы арқылы көрінеді. Рухани құндылықтар өмірге мағына береді, болашаққа жол ашады. Руханиятты қадірлейтін қоғамның ғана болашағы бар.

Адамгершілік – адам бойындағы гуманистік құндылық, әдеп ұғымы. "Кісілік", иізгілік", "имандылық" тәрізді ұғымдармен мәнделес. Халықтық дүниетанымда мінез-құлықтың әр түрлі жағымды жақтары осы адамгершілік ұғымнан таратылады. Мінез-құлық пен іс-әрекеттерде көзге түсетін

төмендегідей Адамгершілік белгілерін атап өтуге болады: адамды қастерлеу, сыйлау, сену, ар-ұятты сақтау, имандылық пен рахымдылық, ізеттілік пен кішіпейілділік, әділдік, қанағатшылдық, т.б.

Адамгершілік тек адамға тән асыл қасиет. Адамгершілік– адамның шынайы болмысының мәні, мағынасы. Адамгершілік –адамдардың практикалық өмірінен тамыр алып пайда болған әдет-ғұрыптар мен дәстүрлерді тудырып солармен сәйкес дамиды. Отбасында, қоршаған ортада, балабақшасында, мектепте адамдардың іс-әрекетінің барысында бір-бірімен араласу нәтижесінде, қоғамдық тәжірибие алуын өмірмен байланыстыру арқылы адамгершілік құндылығы қалыптасады. Халық даналығында «құяда не көрсен ұшқанда соны ілерсің» деген мақал бар. Тәлім-тәрбие болмаған жерде адамгершілік мәдениеті мен қасиеті қалыптаспайды.

Оқушыларды рухани-адамгершілікке тәрбиелеу, болашағына жол сілтеу – бүгінгі қажетті, кезек күттірмес мәселе. Бүгінгі таңда мемлекетімізде Ұлттық білім беру жүйесін дамытудың басым бағыты адамның ішкі әлеуетін барынша ашуға бағдарланған адамгершілік-рухани білім беру жүйесі жолға қойылған. Тұлғаның физикалық, психикалық және рухани дамуында үйлесімге қол жеткізуіне мүмкіндік беретін адамгершілік-рухани-білім нақты білім беру тәжірибесінде түрлі жолдармен, ең алдымен, «Өзін-өзі тану» пәні арқылы жүзеге асырылуда. Сонымен бірге оқу тәрбие процесінің басты міндет әрбір адамның табиғатына қаланған жалпыадамзаттық құндылықтарды ұлттық құндылықтармен ұштастыра отырып тәрбиелеу болып отыр. Рухани-адамгершілікке тәрбиелеу білім берумен ғана шектелмейді. Баланың сезіміне әсер ету арқылы ішкі жан дүниесін ояту нәтижесінде оның рухани-адамгершілік қасиеттері қалыптасады..

Халықта «Ағаш түзу өсу үшін оған көшет кезінде көмектесуге болады, ал үлкен ағаш болғанда оны түзете алмайсың» деп бекер айтылмаған. Сондықтан баланың бойына жастайынан ізгілік, мейірімділік, қайырымдылық, яғни адамгершілік құнды қасиеттерді сіңіріп, өз-өзіне сенімділікті тәрбиелеуде отбасы мен педагогтар шешуші роль атқарады. Рухани – адамгершілік тәрбие екі жақты үрдіс. Мектеп пен ата – ананың тығыз байланысы. Бір жағынан ол үлкендердің, ата-аналардың, педагогтардың балаларға белсенді ықпалын, екінші жағынан тәрбиеленушілердің белсенділігін қамтитын қылықтарынан, сезімдері мен қарым– қатынастарынан көрінеді.

Кезінде еліміздің тұңғыш президенті Н.Ә.Назарбаев: «Рухани құндылық, биік адамгершілік жоқ жерде үлкен өркениет орнату мүмкін емес» деген болатын.[1] Ендеше, жеке тұлғаның адамды адам ете түсетін қасиетін ашып көрсету, яғни руханилығын дамыту– заман талабы. Осы орайда мектепте атқарылатын тәрбие шараларының үлесі зор. Рухани-адамгершілік бағытында тәрбие сағаттарын өткізу, кез – келген пәнді оқытуда рухани – адамгершілік құндылықтарды қосып отыру, адами құндылықтарды сыныптан тыс сабақтарда дамыту, оқу бағдарламасына арнайы сабақтар енгізу, рольдік ойындар, сырттай экскурсиялар, пікірталастар, сұхбаттар жүргізу жатады. Рухани-адамгершілік тәрбие бойынша жұмыс білім беру және тәрбиелеу процесі барысында да жүзеге асырылады. Оқушыларға рухани – адамгершілік құндылықтарды сыныптан тыс өткізілетін сабақтарда, әртүрлі тақырыптағы кештерде беруге болады.

Қай заманда болмасын адамзат алдында тұратын ұлы мұрат-міндеттерінің ең бастысы – өзінің ісін, өмірін жалғастыратын салауатты, саналы ұрпақ тәрбиелеу. Ұрпақ тәрбиесі – келешек қоғам тәрбиесі. Сол келешек қоғам иелерін жан-жақты жетілген, ақыл-парасаты мол, мәдени -ғылыми өрісі озық етіп тәрбиелеу – біздің де қоғам алдындағы борышымыз.

Жеке адамның индивид қалпынан тұлға тұғырына көтерілу процесіне қоғамдағы қалыптасқан ахуал, отбасындағы этностық тәлім тәрбие, білім берген оқу ордасы, ата бабасынан мирас болып бойына сіңетін генетикалық ерекшеліктері, жоғарғы психикалық процестердің жүзеге асу ерекшеліктері әсер етеді. Ұлттық тәрбиенің өлмес негізі, рухани күші оның өмір сүру болмысынан туындаған өзіндік ұлағаты, тәжірибесінің молдығы, рухани мұрасының тереңдігі мен өнегелігінде жатыр.

Қазақ қашанда ұрпағының толыққанды тұлға болып қалыптасуына атсалысып жырлары, әпсаналары, ертегілері арқылы бала кезінен ұлттық тәрбиені бойына сіңіріп отырған. Бауырмашылдық, адалдық, адамгершілік, үлкенге ізет, кішіге қамқорлық сияқты қасиеттерді Қаз дауысты Қазыбек былай суреттейді:

Біз қазақ елі мал баққан елміз,
Ешкімге соқтықпай жай жатқан елміз.
Елімізді жау басынбасын деп
Ордамыздан құт қашпасын деп,
Найзаға үкі таққан елміз,
Дұшпанның аяғына жаншылмаған елміз,

Басымыздан намысты асырмаған елміз,
Адалдықты әрқашан жасырмаған елміз.
Атаның өсиетін балаға,
Баланың өнерін атаға
Айтып, тарата білген елміз.
Құлақтың құрышын қандырып
Әділ сөзді халыққа айта білген елміз [1].

Қазіргі әлемдік білім беру кеңістігінде жастардың бойында әлемнің біртұтас бейнесін қалыптастыруға, көптүрлі мәдениеттерді құрметтеуге тәрбиелеуге, руханилыққа, адамгершілікке қызығушылығын оятуға, өскелең ұрпақтың әлеуметтік белсенділігін дамытуға баса назар аударылып отыр. Қазақстан Республикасындағы білім беру жүйесі адамгершілік пен руханилықты дамытуға бағытталған.

Өткен ХХ ғасырда білім беруді ұйымдастыру «*Ғылым – өндіріс – білім*» атты мәдени макроүлгі аясында жүрді. Ал аяқ басқан ғасырымызда білімді ұйымдастыру «*Мәдениет-білім-тарих*» макроүлгі аясында болатындықтан, білім беруге деген жаңа көзқарас туды. Білім мәдениеттің бір бөлігі ретінде төрт жақты сипатта болатындығы ескерілуде. Дәлірек айтсақ, білім -құндылық, білім – жүйе, білім – үрдіс,білім – нәтиже. Осы төрт құрандыны біртұтас қарастырғанда ғана бүгінгі тарихи кезеңге сай білім мәні шығады.

Рухани-адамгершілік білім беру жобасының авторы С.А. Назарбаева былай деп жазды: «Біздер, ХХ ғасырдың естен айырылған перзенттері ұзақ пайдаланған «өркениет әдебі» шарттылығының орнына өмір әдебін қайта жаңғыртуымыз керек. Өйткені адамдар ғасырлар бойы осы құндылықтарға ие болып, тиісінше пайдаланып келді ғой. Бейнелі тілмен айтқанда, руханияттың мөлдір кәусар бұлағынан үнемі сусындап отырды. Соңғы онжылдықтардың асау ағыстары кезінде осы бастауларға апаратын жолды замандастарымыз естен шығарып алды. Руханияттың кәусар бастауына апаратын жолды іздеу – бүгінгі таңда өмір сүріп келе жатқан адамдардың әрқайсысының және баршамыздың міндетіміз екеніне сенемін. Тіпті егер қаласаңыз, оны адам туралы білімдер көмбесіне апаратын жол деп атауға болады. Бұдан оның мәні өзгермейді».[2]

ХХІ ғасырдың ақпараттар ғасыры, адам ғасыры деген сипаттамасына жүгінсек, *білім адам және ақпарат қорын қалыптастырудағы негізгі фактор* болып табылады. Сондықтан білімнің жаңа ғасырдағы мәні оның жеке тұлға тағдырындағы мәнділігімен жеке мемлекеттің қауіпсіздігін әлеуметтік, рухани, мәдени өрлеу арқылы қамтамасыз етумен және жалпы адамзаттың өркендеуіне ықпал етуімен сипатталады. Білім беруге деген жаңа көзқарас тұрғысынан оның сапасы да жаңаша пайымдалуда. Бұл негізінен білімнің төрт сипатын біртұтас қарастыра отырып, оның ішінде білімнің құндылық ретіндегі және білімнің нәтиже ретіндегі қырларына аса мән берумен байланысты. Осыған орай білім жүйесінің соңғы нәтижесі оқушының жеке пәндер бойынша алған білім, білік, дағдылары емес, оларды пайдалану арқылы қалыптасып дамытылатын өмірлік дағдылар, құзырлықтар болып табылады.

Қазіргі заманғы білім беру баланы жоғары әлеуметтік мәртебеге және материалдық құндылықтарға қол жеткізуге бағыттайды, алайда мұндай табыс пен жетістікке қалай қол жеткізуге болады, бұл оған шынайы бақыт әкелетіні жөнінде немесе адамның шынайы бақыты туралы ойланып, толғануға үйретпейді. Білім беру жүйесінде орын алып отырған нақты жағдаят адамгершілік құндылықтар бағасының төмендеуін, басымдықтардың материалдық игіліктер жағына ауысып бара жатқанын дәлелдейді. Жеке материалдық әл-ауқатқа, интеллектуалдық дамуға және жоғары әлеуметтік мәртебеге талпыну – күш-қайраттың емес, әлсіздіктің белгілері. Адамның шынайы күш-қайраты оның жақсы мінез-құлық көріністері және қайырымды әрекеттері болып табылады. Шындығында, қазіргі өркениеттегі жайлылықтың қарқынды өсуіне қарамастан әлемде тыныштық пен сенімділік жоқ. Мұның себебі адамның теріс әрекеттерінде жатыр. Дүниелік білімді барынша меңгеріп, алайда руханият, қайырымдылық пен зұлымдық, сүйіспеншілік пен мейірімділік жайлы ойланбаған адам өзін бақытты сезіне алмайды.[3]

Назардан тыс қалған аймақ – бұл жүрек. Шынайы білім беру жүрек, ақыл және қолды біріктіруі тиіс. Баста пісіп жетілетін ойлар, жүреппен терең сезінілуі қажет, содан соң дұрыс шешімдерді қолдар жүзеге асыруы тиіс. Шындығында, білім берудің мақсаты – баланы жан-жақты тұтас дамыту. Білім беру үдерісінде бала тұлғасының физикалық және интеллектуалдық аспектілерін ғана дамытып қоймай, ең алдымен баланың жоғарғы рухани-адамгершілік табиғатын ашу керек. Сол кезде біз академиялық жетістікке ие адамды ғана емес, жетілген мінез-құлықты адамды қалыптастыруға қол жеткіземіз. Бұл жағдайда ұлы Абайдың өзінің заманында жазған «Ғылымды ақылды сақтайтұғын мінез

деген сауыты бар. Сол мінез бұзылмасын! ...Қоярға орны жоқ болған соң, оларды қайда сақтайсың?» деген өсиетін еске сақтау абзал.

Ізгі жүрек – адам іс-әрекетінің демеушісі ғана емес, адамдықтың белгісі. Ізгі сөз жанға жылылық береді. Ізгіліктің тұрақтылығын қамтамасыз ету үшін білімді адастырмайтын да, ол – жүрек. «Ізгі жүрек ізгілікке бұлқынар. Асыл текті тазалыққа ынтызар» – деп ғұлама бекер айтпаған. Адамның жан дүниесін байытатын ақыл мен білім болса, оны бағыттайтын күш – жүрек. Ізгілік кепілі – жүректің ізгілігінде. Ол – ақыл, білім және жүрек. Ізгілік өзегі осы үш құнды асыл күштен құралған» – делінеді. Жоғарыда атап өтілгендей, ізгілік қасиеттің түп тамыры адамгершілік екендігі күмән тудырмайды.

Ізгілікті күнделікті өмірде тәжірибеде қолдану даналық, адалдық, қуаныш, тыныштық, жанашырлық, мейірімділік, шынайы сүйіспеншілік және әділдік сияқты қасиеттерге қол жеткізеді.

Оқу үдерісінде рухани адамгершілікке тәрбиелеу мақсатында әңгіме, аңыз әңгімелердің рөлі зор. Әрбір таныстыратын мәтіннің тәрбиелік мәні зор, оны әңгімелеуде оқушы жүрегіне жеткізе отырып, бойларынан жалпыадамзаттық құндылықтарды оятуға үлкен септігін тигізеді. «Мұғалімнің әңгімелеуі», «Оқушының әңгімелеуі» – оқушылардың әңгіме, өсиет әңгіме, өлеңдерді ұжым болып тыңдауына жағымды жағдай туғызатын сөйлеу және ойлау іс-әрекеттерінің маңызды түрі. Балалар осы әдіс арқылы әңгімені тыңдай және ести білуді, сезіне алу және сезіммен қабылдауды, ой елегін өткізу мен пайымдай алуды үйренеді. Жеке тұлғаның рухани адамгершілігін дамытуда, оның бойына жалпыадамзаттық құндылықтарды қалыптастыруда сабақта мәтінмен жұмыс бөлімінің маңызы ерекше. Адамгершілікке тәрбиелеудің негізі, қарым – қатынас жасау мен дүниетанудың құралы, баланың зердесі мен шығармашылығын дамытудың арнасы. Яғни бұл – әңгімелесу болып табылады.[4]

Әңгімелесу – оқытудың диалогтық әдісі, мұғалім оқушыларға мұқият ойластырылған сұрақтарды жүйелі қою арқылы олардың жаңа оқу материалын меңгеруіне жағдай жасап, бұрын оқылған материалдарды қалай меңгергенін тексереді. Әңгімелесу – дидактикалық әдістің ескі түрі, оны Сократ шебер түрде қолданған, сондықтан әңгімелесу әдісін Сократ әдісі деп атайды. Оқу материалының мазмұны, оқушылардың шығармашылық танымдық қызметіне қарай дидактикалық процестегі әңгімелесу әдісінің көптеген түрлері бар.[5] Олар: кіріспе немесе сабақтың тұсаукесерін ұйымдастыратын әңгіме, жаңа білімді жинақтаушы, жүйелеуші және бекітуші әңгімелер арқылы оқушылардың іс-әрекеттің жаңа түріне, жаңа білімді тануға дайындық деңгейі анықталады. Әңгімелесу әдісі оқушыны жаңа білімді алуға белсене қатыстырып, оны білім алу әдістеріне, мұғалім қойған сұрақтарға өз бетімен жауап беруге үйретеді. Әңгімелесу барысында мұғалім оқушылардың білімі мен тәжірибесіне сүйеніп, олардың жаңа білімді түсінуін, қорытынды жасауын жеңілдетеді.

Оқыту барысында әңгімелесудің атқаратын ролінің маңыздылығын көрсететін дәлелдер жеткілікті. Яғни, әңгімелесу әдісінің артықшылықтары:

- оқушылардың өз ойларын айтуға, пайымдауға үйренеді;
 - басқа оқушылардың түрлі идеяларын тыңдауға үйрену арқылы, оқушылардың өз білімі мен идеяларын бағалай алуы, құрдастарының пікірін құрметтеуге үйрену;
 - мұғалім үшін жақсы диагностикалық құрал, әр оқушының ойын, білімі мен пайымын байқауға болады;
 - құрдастарымен, мұғаліммен тең дәрежеде қарым-қатынасқа түсуге үйрететін үлкен тәрбиелік күші бар.
 - ес пен тілді дамытады, сабаққа қызығушылығы артады және барлық оқушыны сабаққа тартудағы тиімді әдіс;
 - оқиғаны елестете отырып, өз бойынан өткізіп, рухани адамгершілік құндылықтарды оятады;
 - әңгіме мазмұны арқылы өмірде дұрыс әрекет жасап, қиянат жасамауға үйренеді;
- Әңгімелеудің дерек көздері болып табылатын: халықтық ертегілер, мысал өлеңдер, аңыздар, өмірлік оқиғалар, дастандар, биографиялар т.б.

Осы көрсетілген ізгіліктің жақсы қасиеттерінің қатарында жомарттық пен сараңдықтың, ақпейілділік пен қараниеттіліктің, қошемет пен сұрқиялылықтың, еңбекқорлық пен жалқаулықтың сыры – әр алуан халықтық ертегілер мен мысал өлеңдерде. Ізгілік қарым-қатынастары бүгінгі қоғамның әрбір саналы мүшесінің күнделікті өмірінде, тұрмыста, үлкен мен кіші арасындағы байланыс пен қарым-қатынастағы қажетіне айналуы тиіс екендігі түсіндіріліп, осы жақсы қасиеттерді балалар өздерінің бойына үлгі етіп алуларына ықпал жасалады. Әдетте, адами қасиеттердің қалыптасуы көбіне өскен, қоршаған ортаның әсерінен болатыны мәлім. Біз өзімізді қоршаған ортадан салт-дәстүрлер арқылы тәлім-тәрбие аламыз. Көшпелілер ең бірінші кезекте балаларын әдет-ғұрып, салт-дәстүрлер арқылы тәрбиеледі. Адамдар заң деп саналы түрде қабылдайтын, халықтың рухани адамгершілік өмірінің негізі болып табылатын қарым-қатынас нормалары – дәстүрлердің әсері өте күшті, қоғамдық

сана – мораль, заң, дінмен байланысты болып, ұжымда, мектепте рухани қасиеттерді қалыптастыратын, ел өмірімен біте қайнасып кеткен рухани байлық, жоғары деңгейдегі құбылыс.

Әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының Президенті – Елбасы Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына жолдауы. «Қазақстан-2050» стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты. Астана, Ақорда, 2014.
2. Алпысқызы Сара. Өмір әдебі – Алматы, 2003. – 104 б.
3. Жалпы орта білім беретін мектептерге арналған «Өзін-өзі тану» пәнінің оқу бағдарламалар жинағы. Алматы, «Бөбек» ҰҒПББСО, Адамның үйлесімді дамуы институты, 2010 ж. – 66 б.
4. Молдабаева К. Р. Бастауыш сынып оқушыларын халық педагогикасы дәстүрлері арқылы ізгілікке тәрбиелеу // Молодой ученый. – 2016. – №12.1. – С. 42-44.
5. Тренерге арналған нұсқаулық. / Р.А. Мұқажанова., Г.А.Омарова, Р.Мұратханова. – Алматы: «Бөбек» ҰҒПББСО, 2015. – 146 бет

Zh.G. Kulekenova

*candidate of pedagogical sciences,
Institute of a person's harmonic development*

THE ROLE OF NATIONAL TRADITIONS IN SPIRITUAL – MORAL DEVELOPMENT OF PERSONALITY

During 30 years Kazakhstan is on the way of formation and development of independent state and the role of young people in this process is huge. It is the creating power in the prosperity of society and its entering the world community. As the first President of the Republic of Kazakhstan Nazarbayev N.A. has told in his Address to people «We must built the society where honor, dignity and reputation of everyone is evaluated, where there are the high morality, ethic standards and spiritual values». [2] These are the qualities which were in great value for our people from ancient times and haven't lost their actuality nowadays. But they need some rethinking because of rapidly changing world. The task is to work out the active living position of young generation to involve them into the full practical activity for the sake society and state, in the formation of high spiritual qualities, which are of great actuality in the frames of main directions of complex upbringing program on educational organizations of the republic.

Nowadays it is becoming quite significant to research deeply the influence of national traditions and customs in educational process at different social institutions. Throughout the centuries customs and traditions of the nation had been and are still one of the actual means of introduction of young generation to the life of society. A person, living in a definite socium is under the influence and affect of customs and traditions of this socium, his outlook, culture, behavior and attitude to the environment are being formed.

The actuality of upbringing the youth is obvious, so it is necessary to take into account the previous experience, keeping the national traditions such as humanity, respect to old and young people, hospitality, sense and majesty of the nation, rhetoric, connection of national values with others, great cultural, spiritual and moral heritage. The great volume of information on the problems of upbringing and education is in oral national creation. It is the oral national creation which is the means of communication of generations, it is a kind of institute of spirituality and morality, is a means of national upbringing.

Due to oral national creation invaluable spiritual dignity and creation of Kazakh steppe akyns, which works are full of moral value and spirituality still play inassessable role in spiritual – moral upbringing of the youth. The kyuis of great Kazakh akyns, legends, catch phrases, proverbs and sayings transferred orally from generation to generation have reached us, and today, through centuries, they didn't lose their actuality, significance and value in the upbringing of modern society. Indelible mark in the upbringing of moral – spiritual values have left the great Abay's works and Book of Words. In his 38th Word he writes: «Read with attention, grasp into the essence of these words and your hearts would fill with love. A person's love is inseparable from his mind, humanity and knowledge. Aspiration and understanding are created by love. And mind, humanity and knowledge awake the interest to science in a person. ... The most complicated thing is – to bring up humanity in them». The main idea of this Abay's Word is education and humanity. These two features are closely interconnected and complement each other. A person is becoming spiritually richer, with broader outlook, open to new information and new communication. «Having learnt the language and culture of another nation a person becomes equal among them. It is necessary to learn to know what other nations know, to become equal with them, to become a protection and support for your own nation» writes Abay in his 25th Word. [1]

Under the conditions of almost full illiteracy of population, these works played an enormous role in the formation of individuals from the earliest ages to oldest ones. Due to them traditional values of the nation and society consolidated and developed from generation to generation.

And what is the value of Kazakh proverbs and sayings, transferring orally from generation to generation and not having lost their initial essence and significance? Kazakh proverbs and sayings reflected all spheres of life and activity, had deep moral and spiritual meaning in upbringing of society. Today special role and significance have proverbs and sayings, calling on the young generation to respectful attitude to elder people, to native home, family, country and native place. There is no any conscious person brought up in the spirit of these proverbs could be cold-blooded, heartless, his high moral culture and spirituality would be his distinguishing feature.

Children's upbringing begins in the family and they are the questions of children's upbringing, formation of family values, love and respect of family members to each other which many Kazakh proverbs are devoted to and have valueless meaning for the formation and development of friendly relationships in the family. Respect to elder people and honorable attitude to parents, national traditions are cultivated in Kazakh families from the early childhood. Respectful relations to older people are penetrated into the youth's minds as the highest principle, following which it is possible to achieve success in life and get the recognition of people. That is why from the early ages the children hear such proverbs, absorb them and keep them in their hearts. These proverbs are:

«Үлкенге зет, кішіге құрмет» – Honor to older people and respect to young

Ағайынның азары болса да, безері болмас. – The relatives have strives but they do not refuse from each other.

Ата – асқар тау, Ана – бауырындағы бұлақ, Бала – жағасындағы құрақ. – Father – is a big mountain. mother – is its stream. child – is its reed.

Әкеге қарап ұл өсер. – Looking at his father the sun is growing.

Ағаны көріп іні өсер, апаны көріп сіңлі өсер. – Brother is an example for a brother, sister – for a sister.

Жақсы әке – жаман балаға қырық жылдық ризық. – Father's good glory serves his unlucky son forty years.

Ананды Меккеге үш арқалап барсаң да, қарызыңнан құтыла алмайсың. – Even if you bear your mother to Mekka three times, you would never pay your debt back.

These proverbs show that in Kazakh tradition parents have special position, special status and this is the highest principle for children to follow. These proverbs are a confirmation of the fact that people of older ages personify wisdom and are the keepers of family heat, family experience and behavior.

In oral national creation the proverbs about the Motherland have special place. They instill love to the Motherland, to native place, to the nature, develop patriotic feelings and dedication to the native country, make people's hearts full of moral – spiritual power, attachment to land and bring up the selfless service to the nation. These are demonstrated in the following proverbs:

Гүл өз жерінде ғана – гүл, адам өз отанында ғана – адам. – A flower is a flower only on its own glade, a person is a person only in his Motherland.

Отаныңның әр ағашы күлімдеп тұрады. – Every tree in your Motherland smiles to you.

Туған жердей жер болмас, туған елдей ел болмас. – There is no better place, but your Motherland, there is no better nation, but your own nation.

Жақсы туса – елдің ырысы, жаңбыр жауса – жердің ырысы. – If it is raining – the land fills with happiness, if a good person is being born – the nation feels happiness.

Beside the oral national creation the most important means of national upbringing of Kazakh's spirituality and morally are musical folklore, decorative – applied art, customs and traditions, rituals and ceremonies, national games, traditions of national pedagogy. To the nation's richest cultural heritage we can relate such customs and rituals like: *besyкке boleu*, *tusau keser*, *betashar* and others.

From the very birth to adult's life a person lives in accordance with unwritten laws of national traditions, in which the foundations of formation of common human values are laid. The significance of a new person's coming to the world, his first independent steps to the big future life is greatly emphasized. The child passes through the powerful school of moral and spiritual upbringing, patriotism, love and respect from the early period of his life, which would follow him until the next responsible moment of his life – creation of his own family life.

Kazakh people gave and still give great importance to the basic stages of person's life activities, transferring the human values from generation to generation. Having brought up on the examples of mutual respect, mutual understanding and love the child's spiritual culture is being developed. Upbringing of spiritual culture

enlarges a person's inner world, the form of its expression and leads to preserving the nation's spiritual values. Spiritual culture of Kazakh people is one of the important links of traditional culture, having the potential spiritual – moral opportunities on the formation of spiritual – moral and valuable cognition. The complexity of the system of spiritual culture is in the fact that it has traditional structural components in its context.

One of the most important elements of Kazakh culture is national games as historical heritage, fived by centuries experience and lives of people.

Upbringing opportunities of national games have been highlighted in works of Kazakh writers like I.Djansugurov, M.Aueзов, S.Mukanov and others. I.Djansugurov wrote: «Funny games, expressions and counts which they create and learn while playing – could be considered as one of the first types of national creation. children's literature must be done in accordance with a child's cognitive and mental abilities».

According to M.Aueзов in the history of Kazakh nation there were a lot of funny entertaining games. A game is not only an entertaining activity but also a joy for children.

During the independency of our republic ancient customs, culture have been rejoiced, national traditions in art and literature and Kazakh national games are developing. Nowadays we cannot imagine any of national events without Kazakh national games, which deeply penetrated into our lives and have enormous role in moral –spiritual upbringing of young generation.

The characteristic features of Kazakh national games are the ability to develop children's quick wits, creative thinking, increasing imagination and creative self expression. Things, which are expressed during the game activity directly reflected natural skills, children's abilities. Games could give an idea of what kind of person a child could be in the future. It was a kind of orientation which helped to make definite forecasts about everybody's aptitudes and direct a child's upbringing in a right way, develop natural skills as well as hidden abilities. Due to the behavior in games it was possible to define the future skillful leaders, wide fighters or courageous batyrs.

Kazakh national game could be also considered as a means of primary school children's mental abilities. In the content of Kazakh people's national games there is a cognitive material, enlarging a child's outlook in certain degrees, clarifying his idea of the world, his country and native people. Among Kazakh national games such as: *kokpar*, *asyk atu*, *akserek – kokserek*, *aksuyek*, *kыз kuu* and others, such game as «*Togyz kumalak*» and «*Kazakhsha kures*» are the world games now.

The main purpose of each of national games is – an impact on a person, to give information about the environment, to form and bring up in the spirit of patriotism. In each national game which awakes a person to knowledge, cognition of world, unity of a team, respect to a friend, ability to communicate with others, there are such didactic foundations like the formation of moral qualities necessary in life, the whole pedagogical process, fundamental idea.

It is a unique means, which produces an overall impact on the development of physical, mental and moral qualities of a person. It is also an educational and upbringing means, meeting the modern pedagogical requirements in self education, enriching the pedagogical – social situation on didactic basis.

Every nation has its own means of upbringing the young generation. The most effective ways of influencing the children were the labour, native language, oral poetic creation, nature and music.

Progressive ideas and images which have found their bright reflection in many works of oral national creation, are the essential factors of developing moral qualities in a modern personality. Progressive traditions, standards of behavior and customs are getting wide range of confession, are deepening and increasing, deeper recognized by people and effectively used in upbringing the young generation.

National moral upbringing didn't lose the traditions accumulated over the centuries; they are actual in our modern life. Nazarbayeva Sara Alpysovna, remembering her childhood and basic principles of relationships in the family, which were in keeping peace and mutual understanding, says that her mother often repeated: «Үлкендерді сыйла, кедейлерге көмектес. –Respect older people, help the poor ones» and «always behaved in accordance with this principle and sacredly believed that with words of gratitude, which she heard in response, people overshadow and bless us – her children» [3]

So, the whole progressive beginning of the national wisdom it is necessary to use successfully in the practice of children's upbringing under the modern conditions, promote the individual's development, actively disclose his creative aptitudes and form his outlook and humanistic relations based on common human values.

References:

1. Abay Kunanbayev. Book of Words. – Almaty, 2018, – pp.35, 54-55.

2. Nazarbayev N.A. An Address of the President N.A.Nazarbayev to people of Kazakhstan: Kazakhstani path – 2050: common goal, common interests, common future.
3. Nazarbayeva S.A. The Pearls of Self cognition. – Astana, 2018. – p.31
4. Aliyev A.A. National traditions, customs and their role in the formation of a new person. – М., 2004.

*А.О. Куленова,
«Б. Нұрлыбеков атындағы жалпы орта мектебі» КММ*

БАЛА ТӘРБИЕСІНДЕГІ ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫҢ РӨЛІ

Тәрбие – аға ұрпақтың жаңа ұрпаққа қоғамдық тарихи тәжірибені берупроцесі. Жаңа ұрпақты өмірге, еңбекке дайындау арқылы қоғамның алға қарайдамуын қамтамасыз ететін процесс. Тәрбиені тар және кең мағынада ажыратып түсіндірудің де маңызы ерекше. М.Жұмабаев бұл жайында: «Тәрбие – кең мағынасымен алғанда, қандай да болса бір жан иесіне тиісті азық беріп, сол жан иесінің дұрыс өсуіне көмек көрсету деген сөз. Ал енді адамзат туралы айтылғанда адамның баласын кәміл жасқа толып, өз-өзіне қожа болғанша, тиісті азық беріп, өсіру деген мағынаны білдіреді» деген пікір айтқан [1].

Бабаларымыздың бала тәрбиесіне келер болсақ, ұлттық ойындарда, салт – дәстүрлерде, әдет-ғұрыптарда, халық – ауыз шығармашылығында сау дененің сұлулығы туралы, мінез – құлық мөлшерлері мазмұндалады және салауатты өмір салтының барлық факторларының мәні толық көрсетіледі, оның өскелең ұрпақ бойында қалыптасу мәселелері ашыла түседі. Біздің пікірімізше, жинақталған халық тәжірибесі қазіргі таңда өзінің көкейтестілігін жоғалтпақ түгілі, мәселені шешудің басты құралы болып табылады және тәрбие жұмыстарында кеңінен қолданылады.

Рухани-адамгершілігі жоғары, жалпыадамзаттық құндылықтарды терең игерген адамның ғана түпкі санасы оянып, мәңгілік құндылықтарды уақытша құндылықтардан, өтірікті шындықтан ажыратып, өзін де өзгелерді де бақытты ете алады. Демек, бүкіл адамзаттың жалпығаламдық бірлігі – адамзаттың ғасырлар бойы жинақтаған асыл рухани қазынасын негізге алып, тамырына тағлым етіп дарытып, ойы, сөзі, ісі бір, нағыз тұлға дайындауында.

Қазіргі ұрпақ ұлттық сипаты, рухани құндылығы жоқ «Батыстың» тәлім-тәрбиесін қомағайлана жұтуда. «Батыс» демекші, технология әлемін, теледидарбеттерін жаулаған рухани құндылыққа зәру жарнамалық дүниелері – бейне бір жер шарындағы іргетасынан өз тілі, діні, ұлттық мәдениеті бар елдермен күреске түскендей. Осы орайда «Батыс мәдениетін» дүние жүзіне таралған жайылмалы дертті ісік екенін мойындағандай боласың. Мәселен: парасатты, кішіпейіл, сыпайы тағы басқа ибалық мінездердің бәрін иманды қаракөз қыздарымыздың арасында сақтаулы. Өкінішке орай, біреуден көргенімізді қайталап істеу керек болып тұрады. Артымызда өсіп келе жатқан сіңілілеріміздің өзі есепшіл, өркөкірек, сезімге сенбей «ақшаға» ғана сенетіндерқатары көбеюде. Тәрбиені ата-анасынан емес, теледидар, компьютерден алыпкеле жатқан жастар буыны қалыптасып келеді. Бүгінгі қыздарымыздың жүріс-тұрысы, киген киім-киісі, тәрбиесі қазақ халқына мүлде жат. Әрине көпке топырақ шашудан аулақпыз. Алайда, бұл ащы да болса шындық. Қыз тәрбиесі жайлы көп айтылады, бірақ, нәтиже шамалы. Бұған не себеп? Қазірде «Заман солай ғой» деген сөз тіркесі шықты. Біз неге тәрбиедегі кемшілігімізді заманға жаба саламыз? Сонда бізді тәрбиелеп отырған әке-шешеміз, ата-әжеміз қайда? Міне, осындай сан мыңдаған сауалдар ешкімді бейжәй қалдыра алмайтыны анық.

Балалар мен жастардың отбасындағы тәрбиесі салауатты өмір болмысына негізделіп, дұрыс ұйымдастырылған күн тәртібін, спорттық жаттығуларды, дене шынықтыруларын т.б. қамтиды.

Отбасындағы сана – сезім тәрбиесі ата-аналардың өз балаларын білімдермен байытып, соны ақпараттарға деген тұрақты қажетсінуін қалыптастырып, оларды үздіксіз жаңалап бару ұмтылыстарын баулуға негізделеді. Танымдық қызықсыну, қабілет, бейімділіктер мен нышандарды дамытып бару бала тәрбиесіндегі ата-аналардың аса өзекті шаруасы.

Қазіргі кезде кейбір арулардың қысқа етеккі белдемше киіп, алкогольдік ішімдік ішіп, шайтандар үйін паналауы бұл ең бірінші ата-анаға және адамның өз ортасына байланысты. Біз кінәні алыстан іздемеуіміз керек. Себебі, осындайорны толмас оқылықтар ең бірінші тәрбиенің жетіспеушілігінен болады. Ұлы Абай атамыз: «Ары бар, ақылы бар, ұяты бар, ата-ананың қызынан қапы қалма» деген екен [2]. Ар жолынан аттамаған, ұятты білген қазақ едік. Алайда, қазіргітаңда қазақы тәрбиені шетке ысырып қойып, батысқа еліктеу тоқталар емес. Қазіргі күні денесін жартылай ашып, шайтан суға мас болған, шашын дудыратып ұйыстырған, ұнамсыз ерсі киім киіп, аяғын бірінің үстіне бірін салып, темекі түтінін құмарлана жұтып отырған сылқым бикештерді жиі жолықтыруға болады. Ал, енді

осыны көрген жас қыздарымыздың бұларға еліктемесіне кім кепіл?

Қазақ халқы бала тәрбиесіне ерте кезден-ақ мән беріп, үлкен жауапкершілікпен қараған. Қазақ қызды ибалы, инабатты, нәзік, кішіпейіл етіп тәрбиелеген. Халқымыз өте жоғары бағалаған қасиеттердің бірі – кішіпейілділік. Кішіпейіл кісіні барлық жерде сыйлаған, қасиеттеген, үлгі тұтқан. «Кішіпейілділік» кішілік емес, кісілік қасиет», «кішіпейілділік кісінің көркі», деген нақыл сөздерден халқымыздың кішіпейілділікті қаншалықты қастерлегені айқын байқалады.

Қазіргі бүкіл әлемде болып жатырған саяси-экономикалық және әлеуметтік-психологиялық өзгерістер елдегі діни сана-сезімді терең де жан-жақты зерттеуді талап етеді. Өйткені жастардың ұлттық діни сәйкестілігі қазіргі өзгермелі заманда еліміздің болашақ бағыт-бағдарына ықпал етуі әбден мүмкін. Атақты әлемнің екінші ұстазы Әл-Фараби мен Абай айтқандай, адам әуелі қанағат сезімін тәрбиелеу керек. Оны профессор Т. Кәкішұлының өз сөзімен айтсақ: «Жалпы, бізге не жетпейді? Білім жетпейді. Оның ішінде діни білім жетпейді. Осы жағын нығайтуымыз керек» – дейді. Діни білім, бұл имандылықтың алғашқы сатысы ғана. Жетілудің алғашқы деңгейі. Әл-Фараби де Абай да адамды осы деңгейге көтерудің жолынкөрсеткен. Оны әл-Фараби «камали нисан» немесе кемел адам десе, оны Абай «толық адам» – деп есептейді.

Ал енді рухани жолға, Абайдың сөзімен айтқанда, «малың түгіл басынды да қинағанда» соның орнына адамның алатыны не? Ол мәңгілік, өлшеусіз ләззат, толық білім. Мұның шексіз жол екенін айтқанда әл-Фараби мен Абай. Бірақ бұл сатыға көтерілген адамдар өте сирек. Әл-Фараби де Абай да осы жолға жеткен хакім.

Бала тәрбиесін қалыптастыруды орыс әдебиетінің әлемге аты шыққан жазушысы Л.Н.Толстойдың пікірінше «Тәрбие –біз кімдерді тәрбиелейміз, солардың жүрегіне ықпал ету... Тәрбие – бізге мәлім адамгершілік әдет-ғұрыптарын меңгеруді мақсат көздеп, бір адамның екінші адамға ықпал етуі» деген[3]. Тәрбиенің негізгі берілу көзі ол баланың ата-анасы, жақындары яғни бала тәрбиенің көп бөлігін отбасынан алады. Б.А.Молдағалиева, Л.М.Маденова, Ж.Ж.Жароллаева, Қ.Р.Қажымованың құрастырған» Психологиялық– педагогикалық сөздігінде»: «Отбасы –туыстықбайланыста болатын (күйеуі, әйелі, ата-анасы,әжесі т.б) бірлесіп әлеуметтік –тұрмыстық өмір сүретін адамдар», ал отбасындағы тәрбие – қажетті нәтижеге жету мақсатындағы ата-аналармен отбасындағы басқа да мүшелерінің балаларға әсер етуінің аталуы. Отбасы тәрбиесінің мазмұны демократиялық қоғамның басты мақсатымен анықталады, яғни жан-жақты және үйлесімді дамыған тұлғаны қалыптастыру» деген анықтамалар берілген [4].

Қазіргі уақытта инновациялық педагогикалық технологиялар саны жеткілікті әзірленген. Өзара ақпарат алмасу барысында көпмәдениетті тұлғаны қалыптастырудың, пікірін еркін білдірудің, жаңашыл жобаларды, шығармашылық ойларды іске асырудың түпқазығы ретінде Қазақстанда қолайлы ақпараттық орта қалыптасып келеді. Бұл, өз кезегінде, жастардың талаптары мен қызығушылығына барынша жауап беретін білім берудің прогрессивті жүйесі болыптабылады.

Оқушылардың тұлғасын дамыту мен тәрбиелеу бірнеше бағыттарда жүзеге асырылады, мысалы: сабақ, мектептен тыс жұмыс, сыныптан тыс іс-әрекеттер және оқу-тәрбие үдерісі ұйымдастырылатын кеңістік. Тәрбиелеу ісінде нәтижеге қол жеткізу үшін жалпыадамзаттық құндылықтар негізінде барлық бағыттар бойынша оқу-тәрбие жұмысының жалпы жоспары іске асырылып, тұлғаны тәрбиелеу міндеті шешіледі.

Оқушының жеке тұлғалық қасиеттерін (ынтасы, ақпаратты қабылдау жылдамдығы, дайындығы, т.б.) ескеру арқылы жаңа материалды өтуде оқытуды ұйымдастыру инновациялық әдістер мен құралдарды қолдану. Бұл тұста проблемалық оқыту, компьютерлік ойын элементтерін қосу, эвристикалық әдістер, т.б. туралы айтуға болады;

Оқушылармен оқудан тыс жүргізілетін тәрбие жұмыстарының барынша көптігіне қарамастан жүзеге асырылатын бірқатар ортақ ұйымдастыру формаларын бөліп көрсетуге болады. Салтанатты кештер мен мерекелер – бұлар қалың көпшілікті қамту, әзірлік жұмысына барлық сыныптарды тарту тән. Бірнеше параллель сыныптары бар ірі мектептерде көбінесе қос параллель сыныптар біріктіріледі. Осындай біріктіру әдісі мектеп мекемелеріне әзірлікті жақсырақ ұйымдастыруға, оқушылардың жас ерекшеліктері мен көңіл қалауларын ескертуге көмектеседі. Тақырыптық кештер мен ертеңгіліктер ең алдымен бір нәрсені біле түсуге бағытталады және белгілі бір арнаулы жеке тақырыпқа айналады. Олар бір сыныптағы оқушылардың инициативасымен және күшімен де өткізіледі.

Сабақтан тыс жұмысты өткізудің формасын тандағанда ең әуелі тәрбие жұмысының нақты мақсаттары мен міндеттерін есте ұстау жөн, ұйымдастыру тәсілдерінің біразы көбінесе шағын шеңбердегі тәрбиелеу міндеттерін шешу үшін қолданылатыны күмәнсіз. Мысалы, этикалық әңгімелер көбінесе адамгершілік тәрбие мақсаттары үшін қолданылады.

Балалар мен жасөспірімдер қоғамдық ұйымдары, мектеп пен жанұямен бірлесіп, саяси-экономикалық, білім және тәрбие жүйесінде өздерінің орнын тауып, жастардың мүддесіне және тілегіне сәйкес балалар мен жасөспірімдер ақыл-ойын, шығармашылығын, қабілеттерін дамытуға нақты үлес қосулары қажет. Мектепте осы негізде тәрбие жұмысын жүзеге асыратын диагностикалық талдау жасалынып, жоспар жасалды және оны жүзеге асыратын тәрбие орталықтары құрылды. Осы тәрбие орталықтары арқылы тәрбие беру бағытында жүргізілетін жұмыстардың ерекшелігіне тоқталайық. Бұл орайда ата-ана комитетінің рөлі ерекше. Мектеп жанына құрылған ата-ана комиеті бала тәрбиесіне ықпал етуде көптеген игі істердің бастамасы болуда.

Мектеп, жанұя және қоғамдық ұйымдардың тәрбие берудегі біріккен іс-әрекеттерінің әртүрлі әдістері қолданылады. Оны екі топқа бөлуге болады: бірінші әдістерге оқушыларға ата-аналардың педогогикалық мәдениетін көру арқылы әсер ету жатса, екіншісіне – тікелей әсер ету жатады.

Тәрбиенің қоғамдық институты ретінде мектепте, диагностикалық, үйлестірушілік, кіріктірушілік және бағытталушылық рөлі беріледі. Оқушының тұрмыста, үйде, жақын айналасында қалай тұратынын терең және жан-жақты білуді, осы заманғы отбасылық тәрбие мәселелерінде жақсы бағдар алуды, отбасының, мектептің, қоғамның өзара әрекетін тиімді ұйымдастыра білуді және т. б. мұғалімнен ерекше талап етіледі.

Бүгінде болып жатқан пандемияға байланысты оқушылар қашықтықтан білім алып, тәрбиеленуде.»Біз қалайтындардың барлығы үшін қашықтықтан оқытуды қоса және онлайн режимінде оқытуды қоса, отандық білім беру жүйесіне инновациялық әдістерді, шешімдерді және құралдарды қарқынды енгізуге тиіспіз»– дейді Қазақстан Республикасының тұңғыш Президенті-Елбасы Н.Ә.Назарбаев «Қазақстан 2050 стратегиясы – қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауында, бұл батыл ой, талап, оны орындау-мақсат, жауапкершілік, жаңа саяси бағытқа жетуабырой. Кез келген ғылым саласы секілді педагогика ғылымының да өз дамуында қолданатын зерттеу әдістері бар және олар өзіндік ерекшелікке ие. Қазіргі уақыттағы басты мәселелердің бірі – бәсекелестікке барынша қабілетті, келешекте өз білімін еркін қолдана алатын, өзін-өзі басқара алатын оқушыларлы тәрбиелеу болып табылады. Қазақстан Республикасының болашағы білімді, білікті, саналы, патриот Қазақстандықтарды тәрбиелеу ерекше жауапкершілікті қажет етеді, ол білім алушы жастардың шығармашылықтарын арттырып, өздігінен білім алуға, жоғары білімді, алған білімдерін іске асыруға үйретуді міндеттейді, ол өз кезегінде кәсіби құзыреттілік деңгейін арттыруды жүзеге асырады. Жалпы алғанда, тәуелсіз елімізге білімді, саналы, парасатты адамды тәрбиелеу үшін ұшқыр ойлы, тәні таза, денсаулығы мықты, адал да терең білімді шәкірт тәрбиелеу басты міндет болып саналады.

Әдебиеттер:

1. С.Әбенбаев, Ж.Әбиев «Педагогика» Астана, 2009, 7-бет
2. К.Кенжеахметова, Қостанай таңы газеті «Қыз тәрбиесі – ұлт тәрбиесі» 10.08.2014
3. Қ.Бөлесев «Қазақ этнопедагогикасындағы отбасылық тәрбиесі» Алматы, 2014, 116 б.
4. К.Кенжеахметова, Қостанай таңы газеті «Қыз тәрбиесі – ұлт тәрбиесі» 10.08.2014
- 5.

Н.А. Кулмышева,

п.ғ.к., қауым. профессоры м/а.

«Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті» КеАҚ

ОҚШАУЛАНУ ӘЛЕУМЕТТІК-ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ФЕНОМЕН РЕТІНДЕ

Еліміздің келешек жас ұрпақтарының рухани байлығын одан әрі жетілдіруге, әлеуметтік қорғауға ерекше мән берілуде. Біздің мақсатымыз бала жанын түсіну, сезімін, көңіл күйін, ыстық ықпалын, тілегін, рухани қажеттілігін сезіну, жеке тұлғалық қасиетін қалыптастыру және қоғамнан тыс қалмауына жағдай жасау, әлеуметтік тұрғыдан қолдау көрсету. Осыған байланысты қарым-қатынас барысында туындайтын оқшаулану, жалғыздық өзекті мәселенің бірі болып табылады.

Философия ғылымында оқшаулану теориясы ежелгі мектептерде концепция мен бағыттарында қарастырады. Психологияда ХХ ғасырдың 60-70 жылдарында оқшаулану жалғыздық ұғымымен байланыстыра отырып, зерттеу жұмыстары жүргізілді. Философиялық және психологиялық ғылыми-териялық негізінде адам өмірінде оқшаулану, жалғыздық феномені нақты мазмұндық сипаттамасымен ерекшеленеді.

Біздің зерттеу жұмысымыз жасөспірімдердің оқшаулану мәселесіне бағытталады. Жасөспірім кезеңінде «Мен» – концепциясының қалыптасуы ерекше орын алады. Жасөспірім жасқа қарай

дағдарыс немесе дағдарысты кезең пайда болады. Бұл кезде адамның биологиялық және әлеуметтік тұрғыдан қайта құрылуы жүреді. Жалғыздық сезімін жасөспірімдер ерекше жанына жақын қабылдайды. Мінез-құлқында ерекшеліктер пайда болады. Олар көбінесе сенімсіздік, қорқыныш, ұяндық сезіміне бейім келеді [1].

Оқшаулану әлеуметтік-психологиялық феномен ретінде кеңес ғалымдары Л.И. Старовойтова, Г.М. Тихонов т.б., оқшауланудың тарихи-мәдени теориясын Н.Е. Покровский, С.А. Ветров т.б., жасөспірім кезеңдегі оқшауланудың әлеуметтік-психологиялық ерекшеліктеріне И.С. Кон, О.Б. Долгинова, В.И. Лебедев т.б. үлес қосты.

Жалғыздыққа қарсы ем жоқ. Бірақ сөзін В.И. Лебедев есімізге түсірейік: «Сенің жан дүниенде үлкен әлем бар. Бұл әлемді тек сен өзін ғана, қолмен соға аласың. Бұл әлемде сенімен уақыт арқылы бөлінген, ұлы кеңістіктің ойлары, әлем мәдениетінің өлмес те, өшпес бейнелері кездесіп, тілдеседі. Сені білмей олар сенің достарың болу үшін туылды өмір сүрді, адамзат арасында қалды. Егер де сен өз жан дүниенің ішінде олардың дауысын естісең, онда сен жалғыз еместігіңе сенімді болғайсың».

О.А. Кузнецов жалғыздық «ашық-жабық», «өзара қарым-қатынас», «сенім», «әлеуметтік қабілет» категорияларымен байланыстырады. Кеңес ғалымы О.Б. Долгинова ұжымдағы өзара қарым-қатынас негізінде қалыптасатын оқшаулану белгісі жасөспірім кезеңге тән екенін көрсетті. Ұлы орыс ғалымы Ю.М. Швалб 11-14 жастағы жасөспірімдер «жалғыздық», «изоляция», «оқшаулану» өтпелі кезеңмен ерекшеленетінін дәлелдеді [2].

Шетел ғалымдары оқшаулану феномені әлеуметтік-психологиялық жағынан З. Фрейд, Дж. Зилбург, Х. Салливан т.б. сипаттама берді.

Адамға бағытталған амал. К. Роджерстің феноменологиялық жетістігі. Карл Роджерс, өз теориясында оқшаулану ұғымын жалғыздық ұғымымен тығыз байланыстырған. Оның талдауы «Мен»-теориясына негізделген. Жалғыздық – бұл тұлғаның әлсіз бейімделуінің көрінісі. Қоғам адамға, оның тәуелсіз әрекет үлгісін шектеуші, әлеуметтік шындалған ережелерге сәйкес өзін тәрбиелеуге мәжбүрлеу арқылы әсер етеді.

Оқшаулануды әлеуметтік-психологиялық феномен ретінде мәнін ашуға шетел ғалымы И. Ялом мінез-құлық пен тән дамуы өзара тығыз байланысты және олардың кейбір кезеңдері біріне-бірі едәуір сәйкес келеді. Сондықтан, адамның мінез-құлқына табиғат пен орта бірлесіп ықпал етеді – адамның қандай да бір әрекетке бейімділігі қанында бар болса, ол ортаның әсерінен не артады, не кемиді деген ұғым орынды, – деп есептейміз. Яғни, адам дамуының күрделі де сан қилы процесінде биологиялық және әлеуметтік факторлар араласады, ой мен сезім айқасады, ішкі сенім мен сыртқы ықпал бірігеді. Бұл процестің ағымына қоршаған ортаның әсері зор, сонымен қатар оның әр адам үшін өзіндік сипаты бар. Осы арқылы даму процесі жүзеге асырылады. Ал, адамның дамуы әлеуметтік ортада да, адамның өз басында да бар көптеген факторлар әсер ететін күрделі, ұзақ және қайшылықты процесс. Адам дамуының көрсеткіші ретінде санадағы, мінез-құлықтағы, қызметтегі, оның қоршаған әлемге көзқарасындағы сапалық өзгерістерді – даму, ал өнеге, рух өзгерісін – адамның қалыптасуы деп атауға болатындығын көрсетеді [3].

Отандық ғалымдар «оқшаулану» ұғымын мінез-құлық ерекшеліктеріне байланысты көптеген ой-пікірлер қалыптастырған. Қазақ әлеуметтік-психология ғылымының жекелеген мәселелері Ә.Садықовты, С.Қожахметовтың, Ә.С.Балаубаева педагогикамен астарласа жазған бірнеше кітапшалары мен мақалалары жарық көрді. «Қиын балалар» атты мақаласында жасөспірімдердің психологиясындағы ұстаз тәрбие процесінде қиындық келтіретін кейбір жайттар талдауға алынып сөз болады. Бұл мақалада жасөспірімдердің ағзасында болатын жыныстық жетілулерінде туындайтын биологиялық өзгерістер, сондай-ақ, кейбір ақыл-ойы кеміс, балалардың түрлі топтарға бөлінетіндігі жөнінде кең түрде ой қозғалады.

Психология ғылымының дамуына үлес қосып жүрген ғалымдар Ж.Ы. Намазбаева, С.М. Жақыпов, Х.Т. Шерьязданова, Қ.Б. Жарықбаев, С.Қ. Бердібаева. Ғалымдардың ғылыми-теориялық зерттеулері оқшаулануды әлеуметтік-психологиялық феномен ретінде қалыптастыруға елеулі үлес қосты. Мысалы, мінез-құлықтың әлеуметтік эмоционалдық реттеуші моделі (С.М. Жақыпов ұсынған). Бұл теорияның негізін баланың сыртқы ортамен қарым-қатынас кезінде туындайтын қиыншылық проблемалары құрайды. Бұл модельге сәйкес жасөспірім кезеңі әлеуметтік эмоционалдық дамуы интериндивидуалды, интроиндивидуалды және макрожүйелік күштердің өзара әрекетімен түсіндіріледі [4].

Бұл теория бойынша әлеуметтік-психологиялық феномен ретінде Я.Л.Коломинский ішкі және сыртқы факторларды есепке ала отырып, оқшаулануды жеке-тұлғалық қасиеттері: жалқаулық, қырсықтық, қыңырлық деп көрсетеді. Дәл осы жеке тұлғалық қасиеттердің негізінде Д.Б.Эльконин,

Т.В.Драгунов, Д.Тригер «жасөспірім кезеңді» жолдастар кодексі деп атаған. Әлеуметтік статуска тәуелділікті өзара қарым-қатынас пен өзара әрекетке байланысты деп есептеген. Теріс жеке тұлғалық қасиеттер оқшаулануына негізгі себептердің бірі болып келеді. Дәрекілік, агрессивтілік, қыңырлық байқалатынын белгіледі. Керісінше, Д.Тригер өз тәжірибесінде достық қарым-қатынасқа моральдық нормаларды: сыйластық, адалдық пен шынайылық орын алу қажет деп білді. Социометриялық әдістің көмегімен А.Б. Ценципер өз тұжырымдамасында оқушының әр жас кезеңіне байланысты психологиялық ерекшеліктерді көрсетті. Кіші мектеп жасында – оқушы тек оқу үдерісіне белсенділік танытады, ал жасөспірім кезеңде жоғарыда айтып өткендей моральдық нормалардың қалыптасуы оқшаулануға себеп болады.

Зерттеу жұмыстарында Е.А.Горшкова негативті статус қалыптастыруға мұғалімнің тікелей қатысы бар екенін дәлелдеді. Оның айтуынша, оқшаулану әлеуметтік және психологиялық мәселеге байланысты болуы мүмкін. Ол екі фактор әсерінен болады. Сыртқы – оқушылар арасында мақтау, мадақтау, үлгі ретінде көрсету, ішкі-тұлғалық қасиет мақтаншақтық, менмендік басым болуына байланысты оқшаулану жағдайына әкеліп соқтырады. Эксперименттік зерттеулерінде Н.Ф. Фландерс, С. Хавумаки оқшаулану әлеуметтік статустың жақсарып келе жатқанын анықтады. Оқшаулану оқушылардың тек жеке тұлғалық қасиеттеріне ғана емес ұжымның ұйымшылдығы мен бірлестігіне байланысты болатынын В.М. Галузинский, Е.С. Махлах жұмыстарында көрсетті [5].

Біздің қоғамдағы ең өзекті мәселе қарым-қатынастың әлеуметтік-психологиялық сипатымен байланысты. Еліміздің болашағы жастар екенін ескере отырып, әр түрлі топта, ұжымда қарым-қатынастың нәтижесінде кездесетін оқшаулану әлеуметтік-психологиялық жағынан түсінік беруіміз маңызды деп ойлаймын.

Бүгінгі таңдағы қоғамға әлеуметтік ортаға бейімделуі, қарым-қатынас негізінде оқшаулану жағдайына түсу, әлеуметтенуіндегі қиыншылықтар, оның тұлғалық қасиеттерін зерттеуге, зерттеу нәтижесінде түзету жұмыстарын жүргізуге, өмірдің қиын жағдайынан шыға білуге ықпал етуге қажеттіліктерінен туындап отыр. Осындай жауапты жұмысты атқара отырып, біз оның табысына барлық қоғам мүдделі екенін есте ұстауымыз керек.

«Әлеуметтік изоляция», «оқшаулану», «ұялшақтық» – жалғыздыққа душар болған адамның жағдайын сипаттайтын терминдердің бірі. Әлеуметтік қобалжу, қоршаған орта алдындағы қорқыныш, қауіптенушілік сезімі – семантикалық жағынан жақын түсініктер.

Психология ғылымында осы бағыттағы зерттеу жұмыстары жоқтың қасы. Дегенмен қарым-қатынас мәселесіне байланысты анықталатын қарым-қатынасында өзгешелігі бар екенін сипаттайтын түсініктер кездеседі.

Түсіндірмелі сөздіктерде «изоляция» ұғымы медициналық және құқықтық терминологиялық мағынада түсіндіріледі. «Изоляция» – термині ауру адамды немесе қылмыскерді әлеуметтік ортадан мүлдем бөлектеп тастаумен сипатталынады.

К.Рубиннің ойынша «Әлеуметтік изоляция», «Әлеуметтік оқшаулану», «Тұйықтық», «Тежелгіштік», «Ұяндық» сияқты терминдер шындыққа келгенде, әртүрлі феномендерді белгілейді. К.Рубин өз еңбектерінде «Әлеуметтік изоляция» терминін «Әлеуметтік оқшаулану» терминімен алмастырады. «Әлеуметтік оқшалану» термині зерттеуші топ үшін жалғыздықты сипаттайтын әртүрлі формаларды жалпылаушы ретінде көрсетеді.

Т. Гутеил және Р. Шейдер еңбектерінде изоляция ұғымын жан-жақты түсіндіруге тырысады. Олардың айтуы бойынша адамдардағы бостандықты шектеу – әрдайым үлкен жауапкершілікті іс. Тәрбие саласында баланың қандайда бір теріс қасиетіне байланысты өз бөлмесіне қамап қою, яғни бір өзін болдыру жазасы қолданылады. Көптеген балалар мұны қатаң сөгіс, жазалау деп қабылдамайды. Дегенмен кейбір балалар өзін мен қажетсіз адаммын, маған бәрі теріс қарайды деп сезінеді.

Әдебиеттер:

1. Немов Р.С. Психология. – Москва:Владос, 2003.– С.221-229
2. Сапогова Е.Е.Психология развития человека: Учебное пособие. – М.: Аспект Пресс, 2005. – С. 360-3683. Ялом И. Экзистенциальная психотерапия. – Москва: Класс, 2002. – С. 320-322
3. Сейталиев Қ. Жалпы психология.-Алматы: Білім, 2007.– Б. 280-283
4. Андреева Г.М. Социальная психология.– Москва: МГУ, 2000– С. 180 -186

Л. Нәби, М. Кылышбаева,

Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті

М. ҒАБУЛЛИННИҢ ҰЛТТЫҚ ТӘРБИЕГЕ ҚАТЫСТЫ ОЙЛАРЫ

Бүгінгі қоғамда болып жатқан игі өзгерістер халқымыздың әсіресе жастардың ұлттық тарих пен тәрбиеге деген көзқарасына үлкен серпіліс беріп жатыр және соның нәтижесінде ұлттық тарих, ұлттық философия, ұлттық психология, ұлттық педагогика мәселесі қайта қаралып, жаңаша тұрғыда зерттелуде.

Мәлік Ғабдуллиннің дәстүрлі қазақ мәдениеті жайлы ойлары, отбасы тәрбиесі үлгілеріне қатысты идеялары оның баршаға кеңінен танымал еңбектерінен басқа тағы бір құнды жәдігерден танысуға болады. Кеңес одағының батыры атағын алған күннен екі апта өткеннен кейін жазылған сұхбат стенограммасынан мынадай ой түйіндеуге болады[1]. Майдан шебінен жаңадан оралған жас офицердің өмірі, ұрпақ тәрбиесі жайлы терең тебіреністері, сол отты жылдардан түйгендері ешбір өзгертусіз берілген. М. Ғабдуллин өміріне арналған біршама еңбектерді зерделеу барысында осы сұхбатта баяндалған жайттармен айтарлықтай айырмашылықтар барына көз жеткізілді. Дегенмен қазақтың біртуар ұлы, батыр, ғалым, педагог, заманымыздың асқақ азаматының аңсағаны – ұлт мәдениеті мен әдебиетінің биік дәрежеге көтерілуі, еді. Бұның өзегін ол ұрпақ тәрбиесінен, халықтық педагогикадан көрді.

Ресей тарихы институтының Ғылыми архивінде сақталған стенограммада берілген ерекше деректер – Мәлік Ғабдоллаұлының өзінің балалық шағы мен оқу жылдары жайлы баяндаған жайттары. Олар отбасылық тәрбиенің этномәдени ерекшеліктері, көшпенді халық ұрпағының сабақтастығы мен санасындағы ұлттық фольклордың алатын орны турасында біраз сюжеттерді қамтиды.

Бала Мәліктің қалыптасуына және ересек өмірінде жастар тәрбиесіне айырықша көңіл бөлуіне әсер еткен тұлға – әжесі Мәдиян болатын. Ел анасы өз өнегесін барлық ауыл балаларына жеткізетін. Жомарт ана кешқұрым балаларды ошақ басына жинап алып, алдымен қымыз, қаймағынан дәм татқызып, содан кейін ертегі айтуға кіріседі екен. Ертегілері тегін емес, ауылдың қай баласы тентектік танытып, оғаш қадам басып қалса, әңгімесін соған арнайды. Бар деректерді өмірден алып, теріс қылықтың жағымсыз жақтарын шебер көрсететіні соншалықты, бала, аты аталмаса да түсініп ұялатын болған. Осылайша ертегі, әсірелеу арқылы балаға үлкен сабақ берілетін.

«Біз батыр-қаһармандар, бір көзді айдаһарлар туралы, сол айдаһардың қара күшін жеңетін қарапайым адамдар туралы тыңдауға ынтық болатынбыз. Баяғыда бір айдаһардың пайда болып, Күн мен Айды құртқысы келгенде, қарапайым адам келіп оны жеңіп, адамдарға бақыт сыйлайды. Мұндай кейіпкерлер туралы біз үлкен құрметпен тыңдайтынбыз...» дейді батыр[1, 33 б.].

Әже – отбасының алтын қазығы. Әже тәрбиелеген бала сөздің мәнін біледі. Бала үнемі үлкендермен бірге жүріп, олардың өнегелі әңгімелерін, тарихтан шерткен сырларын, ән-жырларын, шежірелерін тыңдап өседі, онымен қоса әже шаңырақтағы қарым-қатынасты реттейді, балаларды мейіріммен, ақылымен өмірге бейімдейді.

Әжелер батырлар жырын айтып баланы ерлікке баулып қана қоймайды, ата-бабасының тарихынан хабардар етіп отырған. Әдетте әже тәрбиесін алған баланы жұрт «тәрбиелі бала», «көргенді бала» деп баға беріп жатады. Өйткені әженің мейіріміне бөленіп, тәрбиесін алып өскен бала өжет, рухы биік батыр әрі мейірімді, адал болып өседі. Сондықтан әжелерді таптырмас тәрбие мектебі дейміз. Ғасырлар бойы ұрпақтан-ұрпаққа жалғасып кележатқан ұлы құндылық, халықтық педагогиканың қайнар көзі [2].

Ұлттық тәрбиенің көрінісі ретінде М. Ғабдуллин өз балалық шағынан мынадай оқиғаны келтіреді. Ауылында Құрманғали атты жігіт үйленіп, өзі отбасымен сараң екен, балаларды тойына шақырмапты. Көңілді ауыл кештерін, мерекелерін үлкендердің жанында ойын ойнап өткізуге үйренген олар, той иесінен есесін қайтаруды ойлайды. Арасында Мәлік бар төрт бала болып, түнде киіз үйдің түндігін ашып ішке енеді. Қымызды сыртқа шығарып төгіп, бар жиналған майын ұрлап әкетеді екен. Сондағы ойлары: «Біз де үлкен болдық, тойына неге шақырмаған?» деген.

Келесі күні ұрлық туралы хабар тарап, ауыл у-шу болып жатқан кезде, төрт баланың біреуінің – Әлмайдың анасы балаларды үйіне шақырады. Ұлына ештеңе деген жоқ. Жылы шырай танытып, ыстық нан мен қаймақтан татырады. Кішкентай кек алушылардың ойлары сан саққа жүгіреді: «Неге осыншама мейірім танытты?» деп таңданыпты. Енді тұрып кетейін деп жатқанда анасы: – Балалар, сендерге бір шаруам бар еді. Біреу анау жас отбасының қымызын ішіп, майын ұрлап кетіпті. Көрген, білгендерің бар ма?– деп сұрапты. Балалар «жоқ-жоққа» басты. Әлмайдың анасы бар аналық сезімін,

мейірімін салып, жылы-жылы сөйлеп, ақыры шындықты айтуға тура келді. Ол, қылмыс жасалған үйден барып кешірім сұрауға кеңес берді. Осылайша намысшыл жеткіншектер кешірілген еді.

Әңгімесінде осы оқиғаға ұқсас тағы бір жайтты баяндайды. Дәл осы төрт бала ауылдан алшақ жерде ойнап жүріп, жерде жатқан барқыт шапанды тауып алады. Ондайды ауылдастарынан бұрын көрмеген олар шапанды бөліп, жыртыстарын қалталарына салып алады, кейіннен оны да керек қылмай, лақтырып тастайды. Шапанды бөлісіп жатқандарын алыстан біреу көріп қалып, келесі күні ауылдың барлық бабаларын сұрақтың астына алады. Төрт сабазымыз да қарсы айтылған сөздерден қаймықпай, тіпті: «Бізді ұры деп пе едіңдер? Әлде нәрселеріңді күзететін қарауыл деп пе едіңдер? Шапандарыңда шаруамыз жоқ. Киімдеріңе ие болыңдар!» деп те айтып қояды екен.

Мойындамағаннан кейін, шапан жоғалтқан келіннің қайынатасы оңдыртпай соққыға жығады. Қанша жыласа да, балалар мойындамайды. Ауылда Өтежан Ысқақов деген азамат болыпты. Өзі ауылға сыйлы, мәдениетті, жақсы адам болатын. Жас пен кәрінің барлығы сол адамның сөзіне құлақ түретін. Бір күні ол балаларды үйіне шақыртып, дәмді дастархан басында анекдот, ертегі айтып, әнмен көңілдерін көтереді. Соңында бабалардан шындықты айтуды өтінеді. Осымен бірге жасаған істерінің қаншалықты бұрыс екендігін, адал болудың, нағыз азамат болудың дұрыстығы жайлы өнеге айтады.

Мәлік бастаған өжет балалар қателіктерін түсінеді, жүректерінде кек сақтамай өтеді. Жылы-жылы сөйлеп, жыланды інінен шығара білген дана қазақтың тәрбие мысалы осындай. Соғыстың отты жылдары халықтық тәрбие үлгілерін Мәлік Ғабдуллин, жас политрук болған сәтінен бастап қолдана білген. Туған ауылы орыс, украин, мордов, татар мекендерімен жақын етене аралас болғандығынан, жастайынан әжесінің батырлық, ерлік жайлы дастандарын құлаққа құйып ер жеткендіктен болар, майданда да сан түрлі ұлт өкілдерінен құралған солдаттар арасын айрандай ұйытып ұстау – қазақ батырының ерекше қабілеті еді.

Ұрыс алаңына шығарда өз майдандас достарының рухын көтеру үшін, баяғы әжесі Мәдиян тәрізді Амангелді Иманұлының есімін арқау етеді. «Батыр Аманкелді өзінің жауынгер сарбаздарын қасына алып, қазақ халқының намысын және бостандығын қорғаған кезде ол төрт-ақ жаста. Бірақ ол сегіз-тоғызға келгенде Аманкелдінің өжеттік ерлік, әділдіктері туралы көп әңгімелер естіді. Әділдік, теңдік үшін күресіп және сол жолда қаза тапты деп, ел әрдайым оны аңыз ететін» [3, 24 б.]. «Ерлік тәрбиеден туады» деген М. Ғабдуллиннің ойы, халық арасында тарап, қанатты сөзге айналды [4].

Борис Полевой 1943 жылы 25 сәуірде «Правда» газетінде жарияланған «Эпостың тууы» атты эссесінде Маликтің бейнесі жаңа эпостың кейіпкеріне айналуда деп жазған. Оның азаматтық келбеті, жан-жақты қабілеттері, зерттеу таланты, белсенді табиғаты керемет түрде жеткізіледі. Батыл және шешуші іс-әрекеттер, шынайы командирлік ұстамдылық, оның жауынгерлік жолындағы ең қиын кедергілерді қалай абыроймен жеңгені шынайы баяндалады.

Автор бұл жерге Малик біздікінен төрт есе мықты жау күштері орналасқан күшті бекіністерге батыл шабуыл жасаған жағдайды келтіреді. Шабуыл керемет жетістікке жетті, бұл көшбасшының жолдастарының – таймас жауынгерлердің рухани қуатына деген үлкен сенімін көрсетті [5].

Дегенмен, Мәлік Ғабдуллин тұлғасына қарап, жастардың бұл алыптың табиғатынан осылай жаратылған, рухы мықты, ақыл-ойы терең, дара туған деп ойлап, бойларында сенімсіздік, өзін-өзі төмен бағалау тумау керек. Мәлік те әрдайым ел мақтан етер Мәлік боп дүниеге келген жоқ. 15 жасында казкоммунаға оқуға түсер алдында орыс тілінен зачет тапсырады. Ол кезде кітап, газет оқып білімін қазақ тілінде өз бетімен тереңдете білген оның орыс тілінен білімі аздау болатын. Стенограммадағы естелігінде былай дейді: «*Біздің ауыл*» деген тақырыпқа шығарма жазу қажет болды. Не жазарымды білмей жобалап: «*наш аул, хороший аул, недалеко от г. Кокчетая, местность хорошая, природа замечательная*» деппін. Болғаны осы. Мұғалім апай қызыл қарындашпен сызып, мынадай баға берген: «*очень плохо, не умеет писать*». Міне, халқының ардақты ұлдарының бірі, әрі ғалым, әрі батыр, елінің ертеңін білімді жастардан көрген дарынды педагог та даңқты өмір жолын тыным таппай үйренуден бастаған. Баланың қабілеттерін бағалауға келгенде, қазақтың дара ақын қызы Фариза Оңғарсынованың мына өлең жолдары еріксіз ойға келеді.

Баланың еркелігін шытынап, көтермейміз.

Үш жаста-ақ ел сенімін ақтаса екен дейміз.

*Ойлаймыз: жүгірмесе, сұрақтар бермесе көп,
көр-жерге үңілмесе, жаныма келмесе деп.*

Жүр дейміз арыстан боп, қарғитын қара құздан.

Өзіміз данышпан боп, туғандай анамыздан.

Біз өмір сүріп жатқан озық ақпараттық технологиялар заманында өскелең ұрпақтың таңдауына тарам-тарам, әр қилы жол тұр. Елдің атын әлемге паш етіп жүрген ұл мен қыздар қаншама.

Қазақстанның туын желбіретіп жүрген оларға, ортамызда ер жетіп келе жатқан ұрпаққа артатын үмітіміз бен тілегімізді білдіру үшін М. Ғабдуллиннің «мен қазақпын» деген ұстанымға қатысты әр уақытта өзекті ойын келтірейік:

«Мен қазақпын» деген сөз менің түсінігімде былай: өзінің халқыңа (ұлтыңа) деген махаббат, өз халқыңның ерлік дәстүрлеріне деген құрмет, оның сан ғасырлық мәдениетіне, әдебиеті мен өнеріне деген сүйіспеншілік, ұлтың өзге ұлттардан кейін қалып қоймауы үшін оған абыроймен адал қызмет ету, қамқорлық жасау, халықтар достығын жан-жақты нығайту, тату халықтарға барынша көмек пен жәрдем жасау, қажет болған жағдайда онымен бірге ортақ жаумен шайқасу.

«Мен қазақпын» деген сөзді айтқан кезде мен ешқашан өз ұлтымды соншалықты артық бағалай көтермелеп, өзгеден барынша аспандатып отырған емеспін. «Қазақпын» деген сөз мені түсінігімде менің қай ұлт өкілі екенімді білдіреді. Осы арқылы мен өз ұлтыма деген сезімді білдіремін; бұл сөз қасық қаным қалғанша соған қызмет етуге тиіс ұлттың ұлы екенімді білдіреді...» [7].

Ұлттық тәрбие мәселесі әр қазақтың көкейінде тұрар сұрақ болуы тиіс. Әр адам: ата-ана, ұстаз, көрші, дос, тіпті баланың қасынан жанай өтетін жүргінші болсын – жас қалыптасып келе жатқан сана үшін үлгі екендігін ұмытпаса, ұлтымыз өркендей түспек.

Әдебиеттер:

1. Аманжолова Д. Кеңес Одағы батырымен сұхбат стенограммасы // Қазақстан архивтері, 2017. –№2 (42), 31-55 бб.
2. Қошанова Ж., Әже – қазақы тәрбиенің бастау бұлағы // Молодежная – Жастар.– 2019.– 28 наурыз.
3. С. Негимов, Мәлік Ғабдуллин музейі. Қазақтың Оқжетпесі. – Алматы : Тау-Қайнар, 2018 . – 237 б.
4. М. Ғабдуллин. Шығармашылық және эпистолярлық еңбектер. Күнделік беттерінен (мақалалар, рецензиялар). IV том. 79б.
5. Негимов С., «Наш Малик», [Электрондық ресурс]. URL: <https://www.kazpravda.kz/fresh/view/nash-malik/?print=yes>
6. Оңғарсынова Ф., II –томдық таңдамалы шығармалар, «Жазушы» баспасы, 1987ж. 25 б.
7. [Электрондық ресурс]. URL: https://adebiportal.kz/kz/news/view/malik_gabdullin_hattarin_dagi_ulttik_ruhaniyat_maseleleri

*М.Д. Мурзагулова, А.С. Алқожаева, А.Б. Борантай,
әл-Фараби аындағы ҚазҰУ*

ҰЛТТЫҚ ТӘРБИЕ НЕГІЗІНДЕ МАМАН ДАЯРЛАУДАҒЫ КЕЙБІР МӘСЕЛЕЛЕР

Тәрбие мәселесі кез-келген уақытта өзекті болып табылады, алайда әр кезеңде қоғам сұраныстарына сай мақсат мен міндеттеріне өзгерістер ендіріліп отырады. Бір айта кететін жайт ғұламалар, ағартушылар тәрбие мен білімнің ана тілінде ұлттық құндылықтарды ескере отырып берілуі тиіс екендігіне мән берген. Бұл тұрғысында тұңғыш Президент «Қазақстан – 2050» – стратегиялық жоспарда жастарға тәрбие беру жүйесі ұлттық құндылықтар негізінде жүзеге асырылу керек, деп тұжырымдағаны да баршамызға мәлім. Мұндағы ұлттық негізге: тіл, дін, салт-дәстүр, тарихи ескерткіштер, жазба мұралар т.б. жатқызуға болады. Ғұлама, философтардың пікіріне сүйенсек, мысалы Аристотель: «Баланы жүргеннен бастап жақсы қасиеттерге баулуға болады, сонымен қатар бала жеті жасқа дейін өзінің отбасында тәрбиеленуі керек, ең бастысы, кішкентайлар үшін олардың дене мүшелерін дұрыс жетілдіру, дұрыс тамақтандыру, шынықтыру керек» [1] – деген. Платон балаларды аңыз-әңгімелер, қисса-жырлар, ән айту, тыңдау, би билеу, түрлі ойындар арқылы тәрбиелеу керек деген тұжырымын айтқан болса, әл-Фараби адам баласын жаратылыстың ең ұлы құндылығы және адамды тәрбиелеу үшін «...ең бірінші білім емес, тәрбие беру керек, тәрбиесіз берілген білім – адамзаттың қас жауы, ол келешекте оның барлық өміріне апат әкеледі», деген қағиданы ұсынған. Сонымен қатар, тәрбиеге – халықтардың бойында білімге негізделген этникалық ізгіліктер мен өнерлерді дарыту, адамның кісілігін қалыптастыру деген анықтама береді. Мұндағы этникалық ізгіліктер деп отырғаны, ұлттық құндылықтар жүйесі деп түсінуге болады. Сонымен қатар, елімізде ұлттық тәрбиені Мағжан Жұмабаевпен байланыстырамыз, себебі өзінің «Педагогика» аты еңбегінде тәрбие, ұлттық тәрбиеден бастау алу тиіс деген ойын нақты білдірген. Мағжан Жұмабаев: «Ұлт тәрбиесі баяғыдан бері сыналып, көп буын қолданып келе жатқан тақтақ жол болғандықтан, әрбір ұлттың баласы өз ұлтының арасында өз ұлты үшін қызмет ететін болғандықтан, әрбір тәрбиеші баланы сол ұлт тәрбиесімен тәрбие қылуға міндетті» [2]. Қазіргі кезде де тәрбиедегі мақсат – жас ұрпақты ұлттық игіліктер, адамзаттық, ұлттық құндылықтар және рухани-мәдени мұралар негізінде тәрбиелеу. Ұлттық тәрбие мәселесі туралы А. Байтұрсынов, М. Дулатов, Ж. Аймауытов, Х. Досмұхамедов т.б.

еңбектерінде орын алған, әсіресе ұлттық тәрбие беру ұлттық мектептерде жүзеге асырылуы керек, деген тұжырымды көруге болады. М. Дулатов қазақ ұлттық мектебінің мақсаты: «...жалғыз құрғақ білім үйрету емес, біліммен бірге жақсы тәрбиені қоса беру» ал, міндеті «...жас баланың ойыны, қанына, сүйегіне ұлт рухын сіңіріп, ана тілін үйретіп шығару», деген сонымен қатар, «...оқу кітаптары ана тілімен, өз ұлтының тұрмысынан һәм табиғаттан жазылу», ұлттық тәрбиенің нәтижесі деп түйіндеген. Ж. Аймауытов, «...тәрбиенің негізгі мақсаты мінезді түзеу, адамшылыққа қызмет ету, адал еңбек ете білуге тәрбиелеу», «...баланы тәрбиелеу үшін әрбір тәрбиешінің өзі тәрбиелі болуы керек», деген ойдың авторы. М. Жұмабаев мұғалімнің ұлтжанды және білімді болуы туралы, «...әрбір тәрбиеші, сөз жоқ, ұлт тәрбиесімен таныс болуға тиіс. Әрбір ұлттың баласы өз ұлтының арасында, өз ұлты үшін қызмет қылатын болғандықтан, тәрбиеші баланы сол ұлт тәрбиесімен тәрбие қылуға міндетті», деген тұжырым жасаған. А. Байтұрсынов: «...ең әуелі мектепке керегі – білімді, педагогика, методикадан хабардар оқыта білетін мұғалім» деп айтып өткен [3]. Қазақтың ұлы ағартушы-педагогтары сонау ХХ ғасырдың басында өз халқының болашағын ойлай отырып, ұлттық мектеп жасау, онда жас ұрпаққа ұлттық тәрбие беру, ол үшін білім беру мазмұнын халықтың ұлттық мәнімен, оның ұлттық рухымен байланыстыру, ұлттық тәрбие беруге болашақ мұғалімдерді даярлау қажеттігін дәлелдеген. Яғни, ұлттық тәрбиені өз бойына сіңірген маман даярлау өзектелінуде. Тәрбиенің ең тиімді әдістерінің бірі үлгі екені баршаға мәлім, яғни өзінің бойында ұлттық құндылықтар сіңірілген маман бала тәрбиесінде тиімді нәтижеге қол жеткізеді. Ж. Наурызбайдың басқаруымен бір топ ғалымдар тобының «Қазақстан Республикасындағы мәдени-этникалық білім беру тұжырымдамасын» ұсынып, онда этникалық білім берудің негізгі міндеттері: жан-жақты мәдениетті тұлғаны тәрбиелеу; тұлғаның өзіндік төл мәдениетіне сай болуына және өзге мәдениеттерді игеруіне жағдай жасау, мәдениеттер алмасуына, олардың бірін-бірі байытуына бағдар беру; ана тілінде еркін ұғынысуға қабілетті азаматтарды тәрбиелеу, деп сипатталған.

Маман даярлау мәселесі күн тәртібіндегі өзекті мәселенің бірі, әсіресе мәңгілік мамандық иесі болып табылатын-мұғалімдерді даярлауда аса маңызды. Пән мұғалімдерін даярлауда гуманитарлық, жаратылыстану бағыттар бойынша ерекшеленгенімен, тәрбиелеу бойынша мақсат түйіседі, яғни – рухани-адамгершілікті тұлға қалыптастыруды көздейді.

Сонымен қатар, болашақ мұғалімдерді ұлттық тәрбие беруге дайындау жұмысында Қ. Жарықбаев, С. Қалиев, З. Әбілованың «Қазақ этнопедагогикасы», Қ. Жарықбаев, С. Қалиевтің «Қазақ тәлім-тәрбие тарихы», Қ. Бөлеевтің «Қазақ халқының этнопедагогикасы», К.Ж. Қожахметованың «Қазақ этнопедагогикасы: әдіснамасы, теориясы, практикасы» және т.б. қомақты еңбектер жарық көрген. Бұл еңбектердегі негізгі тұжырымдама – мектепте ұлттық тіл, тарих, мәдениет, ұлттық салт-дәстүрлер негізінде оқыту арқылы жастардың ұлттық санасын дамыту және қалыптастыру [4,5]. Демек, ұлттық тәрбие – ұлттық сана-сезімі жоғары болашақ маман жастарды тәрбиелеуге негізделген білім беру жүйесінің құрамдас бөлігі ретінде, ұлттық сана-сезімі қалыптасқан, ұлттық мүдденің өркендеуіне өзінің үлесін қоса алатын ұлттық құндылықтар және жалпы адамзаттық құндылықтарды ұштастыра алатын ұлтжанды тұлғаны тәрбиелеу. Ал, бұл мақсатқа қол жеткізі үшін, бірнеше міндет алға шығады:

-мәдени-әлеуметтік өзгермелі жағдайдағы ұлттық тәрбиенің діңгегі – ана тілін дамыту;

– тарих, мәдениет, ділін, салт-дәстүр, дінді құрметтеуде жастардың ұлттық зияткерлік мінез-құлқын қалыптастыру;

– ұлттық сипаттағы белсенді іс-әрекетке тәрбиелей отырып, білім және рухани– мәдени тұрғыда басқа өркениеттермен бәсекеге қабілетті болуын қамтамасыз ету;

– қоғам мен адам, адам мен табиғат қарым-қатынасының өркениеттілік сана-сезімін ұлттық рухта қалыптастыру. Сонымен қатар, Н.Ә. Назарбаевтың «Тәрбиенің басты нысаны – елдік сананы қалыптастырып, ұлттық рух пен ұлттық патриотизмді негіздеу, ұлтсыздықпен күресу», деген пікірін құптауға болады [6]. Ұлттық тәрбиенің негізгі құралдарына -әдет-ғұрып, салт-дәстүр, ұлттық жазба мұра т.б. жатады. М. Жұмабаев: «Әрбір ұлттың бала тәрбие қылу туралы ескіден келе жатқан жеке-жеке жолы бар. Ұлт тәрбиесі, бала тәрбиесі баяғыдан бері сыналып, көп буын қолданып келе жатқан тақпақ жол болғандықтан, тәрбиеші баланы сол ұлт тәрбиесімен жетелеуге міндетті», – деп ұлттық тәрбиенің, халықтық педагогиканың басым жақтарын көрсеткен.

Еліміздің қазіргі жағдайында, ҚР Конституциясы саяси, экономикалық, әлеуметтік, рухани т.б. мәселелерді ұлттық тәрбие негізінде қарастыруды көздеп отыр.

Қоғамда мәдениеттің өмір сүруінің қажетті шарты ретінде тәрбие басшылыққа алынады, соның ішінде біз ұлттық тәрбие арқылы қарым-қатынас жасауға үйренуі тиіс деген ой тұжырымдаймыз.

Қарым-қатынас адам болмысының ұлттық-рухани, мәдени формаларын біріктіре отырып, оның қажеттілігін дәлелдейді. Бұл мәселеде акмеологиялық тұрғыдан зерттеуші ғалымдар, педагогикалық этика, қарым-қатынас, коммуникативтік құзыреттілік тұрғысынан жаңа тұжырымдар ұсынған.

Жеке тұлғалық-гумандық амал тұрғысынан алар болсақ, мұғалімнің өзінің бойында ұлттық құндылықтар болуы тиіс және оны Ш.А.Амонашвили төмендегідей ұстанымдар арқылы жүзеге асыруға болады деп санайды [7].

1. Шынайы адами таным (шыншыл, әділетті, ғылыми, адамгершілікті, мейірімді, қажетті).

2. Сен өзінді өзің үшін және басқалар үшін, табиғат үшін, мейірімді қарым-қатынас үшін, еңбек үшін, өмірді адамиландыру үшін өзінді адам ретінде таны.

3. Дара, қайталанбас тұлға екенінің көрінісі тұрғысынан.

4. Адамның өз уақытында және жан-жақты жамуы үшін адами жағдай жасау, табиғаттың берген барлық жасампаздығын қодану.

6. Баланың асоциалды әрекеттерге бармауының алдын алу. Бұл ұстанымдарды ұстану арқылы мұғалім балаларды рухани-адамгершілік қағидаларға, ұлттық сыйласымдылыққа тәрбиелейді (Ш.А.Амонашвили) [7].

Жалпы дайындық деген ұғымға тоқталар болсақ, кіші академиялық сөздікте «даярлық – шешім қабылдау және шешімді жүзеге асыру», деп берілген [8].

Д. Н. Ушаков «дайындық» бұл «бір нәрсе жасауға келісім беру, бір нәрсені алға жылжыту ниеті» деп анықтама берген [9], ал С.И. Ожегов «дайындық» ұғымын «кез-келген әрекетті, тапсырманы орындауға дайын болу», «бәрі жасалған жағдай, бір нәрсе жасауға дайын болу», деген мағына береді деп түсіндіреді» [10]. Осы айтылған түсіндірмелерге сай, «дайындық» ұғымына контент-талдау жасалды (кесте 1).

1-кесте

Ғалымдар еңбектеріндегі «дайындық» ұғымына контент-талдау

№№	Авторлар	Анықтама-түсінік
1	Дьяченко М.И., Кондыбович Л.А. Дьяченко М.И.	«Дайындық-бұл белгілі бір іс-әрекеттерге арнайы білім, білік, дағды және көңіл-күй жиынтығын қамтитын жектеу тұлғаның сапасы» (1976) [11].
2	Сластенин В.А.	«Қызметтің құрамдас бөлігі болып табылатын кәсіби-педагогикалық біліктердің жиынтығы ретінде шеберліктің жоғары деңгейінде педагогикалық міндеттерді шешуге дайындығы» (1976) [12].
3	Деркач А. А., Исаев А. А.	«Педагогикалық іс-әрекетке дайындық- тәрбиеші тұлғасының барлық аспектілерінің, танымдық, эмоционалды, мотивациялық компоненттерінің тұтас көрінісі ретінде» (1981) [13].
4	Дурай-Новикова К.М.	«дайындық-бұл күрделі құрылымдық білім, оның негізі оң көзқарастары, мотивтері және педагогикалық еңбектің құндылығын түсіну. Дайындық құрамына кәсіби педагогикалық білім, дағды мен біліктер кешені, сондай-ақ оларды практикада қолданудың белгілі бір тәжірибесі кіреді. (1987) [14].
5	Пуни А. Ц.	«Дайындық-бұл адамның өзіне деген сенімділігі, психикалық күйі және ол төзімділікпен, саналы мотивациямен, мақсатқа жетуге деген ұмтылысымен сипатталады» (1993) [15].
6	Чичикин, В.Т.	Дайындықтың үш компоненті: 1) мотивациялық (субъектінің іс-әрекетке қажеттілігін, оның ішінде өзін-өзі тану және өзін-өзі түсіну қажеттілігін көрсетеді); 2) операциялық (іс-әрекет тәсілдерін және нақты білі және дағдыны игеру шарасын сипаттайды); 3) ақпараттық (субъектінің қызмет мәні туралы білімі мен идеяларының деңгейін білдіреді) (1995) [16].
7	Хмель Н.Д.	«Мұғалімнің кәсіби қызметке дайындығы мотивациялық, мазмұндық және процессуалдық компоненттердің тұрақты бірлігі ретінде» (1998). Педагогтің біртұтас педагогикалық процесті жүзеге асыруға дайындық критерийлерінің жиынтығы: теориялық даярлық; практикалық даярлық; шығармашылық қызмет тәжірибесі; педагогикалық мамандыққа мотивациялық-құндылық қатынас тәжірибесі [17].

Ұлттық тәрбие еліміздегі көптеген мәселелердің бірі, айталық: ана тілі, ұлт тарихы, ұлттық салт-дәстүрі т.б. Ал, мұны білмеген жастар, ұлттық құндылықтарды да бағалай алмауда. Ұлттық тәрбие негізінде тәрбиеленген жастар иманды, инабатты, білімді, ақылды, патриот, еңбекқор, кішіпейіл болып

өсетіні сөзсіз. Сол себептен де, ұлттық тәрбие, ол – елдің болашағы. М. Жұмабаев «Әрбір ұлттың баласы өз ұлтының арасында өз ұлты үшін қызмет қылатын болғандықтан, тәрбиеші баланы сол ұлттың тәрбиесімен тәрбие қылуға міндетті» – деп, атап өткен [2].

Қазіргі ақпараттық-техникалық ғасырда ұрпаққа тәлім-тәрбие, білім беруді жетілдіру бағыттары айқын, ол педагогика ғылымында ұлттық сананы қалыптастыру тұрғысындағы көкейкесті мәселелердің бірі. Демек, бұл дегеніміз болашақ ұрпақты ұлттық, халықтық тәрбие тұрғысынан тәрбиелеу дегенді білдіреді. Ұлттық тәрбие берудегі білім ұрпағымызды, жастарды әсемдік, эстетиканы игеруге, сұлулықты сезінуге оны құрметтей білуге, өз бойына сіңіре білуге бағыттайды, ол өз кезегінде эстетикалық, рухани, имандылық, дене, патриоттық тәрбие беруді басшылыққа алу арқылы жүзеге асырылады. Сондықтан да, маман даярлау үдерісінде осы мәселелер ескерілуі тиіс.

Әдебиеттер:

1. Қалиев С.Қ. Қазақ этнопедагогикасының теориялық негіздері мен тарихы. – Алматы: Рауан, 1998.
2. Жұмабаев М. Педагогика. – Алматы: Ана тілі, 1992. -185 б.
3. Кожаметова К.Ж. Казахская этнопедагогика: методология, теория, практика. – Алматы: Ғылым, 1998.
4. Ұзақбаева С., Қожаметова К. Использование материалов этнопедагогике при изучении педагогических дисциплин. – Алматы: Өнер, 1998.
5. Бахтиярова Г.Р. Халық-тағылымы тәрбие қайнары. – Алматы: Ғылым, 2002.
6. Назарбаев Н. «Біздің халқымыз жаңа өмірге бейімделуі керек»// «Егемен Қазақстан» 31 мамыр 2000.
7. Амонашвили Ш.А. Размышления о гуманной педагогике. – М.: Издательский Дом Шалвы Амонашвили, 2001. – 464 с. – С.112., с.180-181
8. Малый академический словарь. – М.: Институт русского языка Академии наук СССР. Евгеньева А.П. 1984.
9. Толковый словарь русского языка: в 4 т. / под ред. проф. Д. Ушакова. – М.: Терра, 1996. – Т.1. – 824 с.
10. Ожегов С.И. Толковый словарь русского языка: 8000 слов и фразеологических выражений / Российская АН.; Российский фонд культуры; 2-е изд.; испр. и доп. / С.И. Ожегов, Н.Ю. Шведова – М.: АЗЪ, 1994. – 928 с.
11. Дьяченко М.И., Кондыбович Л.А. Дьяченко М.И. Психологические проблемы готовности к деятельности / М.И. Дьяченко, Л.А. Кондыбович. – Минск: изд-во БГУ, 1976. – 176 с.
12. Сластенин В.А. Формирование личности учителя в процессе профессиональной подготовки. – М., 1976. – 358с.
13. Деркач А. А., Исаев А. А. Педагогическое мастерство тренера. М.; Издательство «Физкультура и спорт», 2004 -375с.
14. Дурай-Новикова К.М. Формирование профессиональной готовности студентов к педагогической деятельности: автореферат на соискание степени доктора пед. наук: 13.00.01. – М., 1987. – 32с.
15. Пуни А. Ц. Психологическая подготовка к соревнованию в спорте. М., 1993.-346с.
16. Чичикин, В.Т. Теоретические основы формирования профессиональной готовности специалиста в системе физкультурнопедагогического образования: Дис. ... д-ра пед. наук / В.Т. Чичикин. – Нижний Новгород, 1995. – 500 с.
17. Хмель Н.Д. Теоретические основы профессиональной подготовки учителя. – Алматы: Ғылым, 1998. – 320с.

*А.С. Магауова, Т.И. Мурзина,
КазНУ им. аль-Фараби, г. Алматы*

ВКЛАД ВЫПУСКНИКОВ КАЗНУ ИМ. АЛЬ-ФАРАБИ В РАЗВИТИЕ НЕЗАВИСИМОГО КАЗАХСТАНА

Есть ценности важные во все времена. Воспитание – это наивысшая ценность сегодняшнего дня. Именно от воспитания зависит какие мотивы будут управлять человеком, каким ценностным ориентирам он будет придерживаться по отношению к себе, своей семье, к обществу, к своей Родине, к своей профессиональной деятельности. Ведь вся сила нашей страны заключена в подрастающем поколении, молодёжь – это будущее нашей страны, и от них будет зависеть какимбудет это будущее.

С обретением независимости Казахстан стал быстро развиваться во всех сферах, ставить и достигать положительных результатов. На сегодняшний день Республика Казахстан социально-экономически развитое государство, главной целью которого является воспитание молодежи. Возникает важность использования положительных примеров в процессе воспитания, которые пробудят в молодом поколении чувства причастности и ответственности к судьбе своей страны, патриотизма и самостоятельности суждений.

Процесс воспитания как мы все знаем начинается с самого рождения ребенка и продолжается в течение всей его жизни. Но есть факторы, которые отрицательно влияют на духовно-нравственное становление личности. Постоянный неконтролируемый поток информации, отрицательные примеры «героев» сегодняшнего дня кого хотят быть похожими современные подростки, изменение социального пространства и времени исходя из текущих потребностей мира стали причинами сбоя в ценностных ориентиров у молодежи.

Именно поэтому на сегодняшний день уделяется огромное количество времени духовно-нравственному воспитанию молодежи. Формированию ценностных ориентиров, которые помогут сориентироваться в системе социального пространства и выделить для себя главное. Воспитать в каждом подростке, такие качества как патриотизм – уважение к стране, к культуре своего народа, к процессу обучения, к профессиональной деятельности.

Как говорил известный Британский педагог Джон Локк, что наиболее действенный метод воспитания, это личный пример: *«Бесцельно со стороны воспитателя говорить об обуздании страстей, если он даёт волю какой-либо собственной страсти; и бесплодными будут его старания искоренить в своём воспитаннике порок или непристойную черту, которые он допускает в себе самом».*[1]

В данной статье я бы хотела привести в пример студентов, учившихся в университете КазНУ им. аль-Фараби, которые являются поистине героями нашего времени и примером для подражания. Их деятельность направлена на воспитание духовно-нравственного гражданина которым будет гордиться не только университет, но и страна.

Первый о ком хотелось бы рассказать, выпускник КазНУ им. аль-Фараби, общественный деятель, человек, который внес огромный вклад в социальную жизнь университета, нашей страны и делает это по сей день – Мади Ахметов. В 2017 году окончил факультет журналистики, а в 2019 году защитил магистерскую по специальности «политология». Еще обучаясь на бакалавре Мади активно участвовал в студенческой и общественной жизни университета. Работал в команде организационного комитета I, II, III Международной школы журналистики и коммуникации (2013-2015 годы). Был в числе организаторов I Национального Экологического Форума молодежи Республики Казахстан в рамках проекта Алии Назарбаевой «Жандану», экологическое просвещение молодежи, формирование экологической культуры, активное приобщение студентов к решению актуальных экологических проблем.

Так же являлся участником I Международного Гуманитарного форума «Национальная идея – «Мәңгілік ел»: проблемы формирования культурного капитала» который прошел 4 декабрь 2014 года. IV Всемирного форума Тюрков (Турция, Стамбул 23-24 апреля 2015 год).

С 2015 по 2017 год был руководителем Республиканской студенческой научно-исследовательской экспедиции «Қазақелі», целью данной экспедиции было изучение, популяризация и сохранение нематериальных культурных ценностей казахского народа.

Итоги экспедиции были изданы в информационной компании «Ауылға хат».

Являлся организатором республиканской научно-практической конференции «Наследие Бауыржана Момышулы и проблемы формирования нового казахстанского патриотизма» посвященной 105-летию Бауыржана Момышулы.

В 2014 году под редакцией Мади был издан сборник лучших сочинений студентов «Талпыныстынысы», приуроченный к 80-летию Казахского Национального университета, и юбилейный журнал студенческого профсоюза «Сункар» тиражом 500 выпусков.

В 2018 – создал проект «JasQadam», целью которого является поддержка и реализация государственной молодежной политики, организация и продвижение социально значимых проектов.

С 2019 года Мади Ахметова расширяет горизонты своей деятельности, и становится председателем Алматинского городского филиала молодежного крыла «ЖасОтан», и избран членом Общественного совета города Алматы. Занимается волонтерской деятельностью, принимает участие в оказании помощи пострадавшим в городе Арысь, в Мактааральском районе Туркестанской области.

С января 2021 года Мади Ахметов является самым молодым депутатом Мажилиса Парламента Республики Казахстан седьмого созыва, член фракции партии «NurOtan».

За достигнутые результаты в своей трудовой деятельности награжден медалью «Халықалғысы», благодарственными письмами Первого Президента Республики Казахстан-Елбасы Н.А. Назарбаева, Президента Республики Казахстан К.К. Токаева.

Ерасыл Болат – еще один выпускник КазНУ им. аль-Фараби факультета высшей школы экономики и бизнеса, и неравнодушный человек к проблемам молодежи и развития общества. Занимается волонтерской деятельностью и приобщает к этому современную молодежь. Является организатором благотворительных и спортивных мероприятий в рамках программ «Туғанжергетуындытік» «Руханижаңғыру».

В 2017 Ерасыл впервые организовал благотворительный турнир по дзюдо с приглашенными спортсменами Казахстана, для студентов города Алматы. Молодые студенты могли показать себя, а спортсмены поделились спортивным опытом. Все средства, собранные в ходе турнира, были переданы малоимущим семьям Карасайского района.

Организовывал бесплатные мастер-классы для молодежи в своем родном селе Георгиевка с участием мастеров спорта Республики Казахстан.

Ерасыл состоит в команде общественного фонда «Шугыла». Цель фонда формирование сознательного и здорового образа жизни в обществе, особенно среди молодежи. Реализуется цель через оказание материальной и социальной помощи малообеспеченным семьям, поддержка молодежи не имеющих доступа к качественному образованию, в получении образования дистанционно.

Помимо благотворительной деятельности, Ерасыла очень образованный, знает 5 иностранных языков, является одним из граждан Казахстана с самым высоким IQ – 150 баллов.

За свои заслуги награжден благодарственными письмами от Президента Федерации Дзюдо Республики Казахстан КожамжароваКайрата, ректора КазНУ им. аль-ФарабиМутанова Г.М., директора АО «Спорт Пойнт» Али Мирзаев и акимат города Алматы.

Зауре Туреханова окончила с красным дипломом бакалавриат и магистратуру в КазНУ им. аль-Фараби, факультет экономики. Но свой вклад в развитие Казахстана внесла не в экономике. Зауре победительница независимого литературного конкурса «Алтын Калам 2014», лауреат литературной премии «Алтын Тобылғы 2017» в номинации «Лучшая детская литература года». Автор первого отечественного детско-юношеского романа «Амина Туран в стране номадов», а также двух книг патриотической серии «Мой Казахстан». Через свои книги Зауре прививает подросткам любовь к чтению и литературе, развивает тягу к получению новых знаний. Самая заветная мечта Зауре это познакомить читателей всего мира с культурой, традициями, сказками казахского народа посредством серии книг о приключениях «Амины Туран». В своем последнем интервью Зауре сказала: *«Наши дети хотели бы читать о героях, которых зовут так же как и их, которые ходят в те же школы, живут в тех же городах, говорят на том же языке... вот это и есть вернуться к своим истокам»*. [2] В этих простых строках заключается огромный вклад ЗауреТурехановой в формирование ценностных ориентиров молодежи, формирование патриотического сознания.

Сейчас Зауре возглавляет волонтерский казахско-венгерский проект по созданию двуязычного литературного сборника для школьников двух стран. Книга «Карантинные человечки» стала лучшей детской книгой в литературной премии «Алтын Калам-2020», в номинации «Дарабоз» — лучшая детская и подростковая литература. Особенностью книги является позитивный посыл, и явная цель которая прослеживается на протяжении всего рассказа в виде обучения, развития, воспитания, развлечения и даже оказание психологической помощи и поддержки детям и подросткам.

В завершении хочется процитировать нашего первого президента Н.А. Назарбаева, который говорил: «Истинный патриотизм живет не в громких словах, а в реальных делах и ответственных поступках». [3]

Мади Ахметов, ЕрасылБолати ЗауреТуреханова – вот они герои нашего времени, патриоты своей страны, трансляторы культуры и духовно-нравственных ценностей. Именно с них нужно брать пример для подражания, на таких стоит равняться молодежи.

Литература:

1. Локк Дж., Мысли о воспитании/Хрестоматия по истории зарубежной педагогики. – М., 1981. – 86-87 с.
2. МайсеитоваА., ЗауреТуреханова: Книга учит с детства. – URL:<https://kazpravda.kz/articles/view/zaure-turehanova-kniga-uchit-s-detstva>
3. Выступление Президент РК Н. Назарбаева на 16-ой сессии Ассамблеи народа Казахстана (г. Астана, 20 октября 2010 года)
4. Сто новых лиц Казахстана. -URL:<http://100esim.kazcontent.kz/ru>(дата обращения 18.05.2021)

Налибаев К.К.,

Адамның үйлесімді дамуы институты, Ғылыми-әдістемелік бөлімінің жетекші ғылыми қызметкері, п.ғ.к., аға оқытушы

А. ЯНУШКЕВИЧТІҢ «КҮНДЕЛІКТЕР МЕН ХАТТАР» АТТЫ ЕҢБЕГІНДЕГІ ҚАЗАҚТЫҢ ҰЛТТЫҚ ТӘЛІМ-ТӘРБИЕСІ ТУРАЛЫ

Сайын дала төсінде мал-жан, тіршілік қамымен көбінесе аттың жалы, түйенің қомында көшіп-қонып жүрген дарынды халқымыз көршілес батыс пен шығыс елдеріне қарағанда жазу-сызу мәдениеті кенжелеу дамығанымен, мазмұны мен сапасы, көлемі жағынан алғанда қай халықтыкінен болса да кем түспейтін, олқы соқпайтын орасан бай дүниетанымдық мұралар жасады. Тумысынан ойшыл, дана

халқымыз өзі өмір сүріп отырған орта, саялы табиғат, тұрмыс-тіршілік болмысын, ел-жұрт арасындағы қарым-қатынас, ел басынан өткен қилы-қилы кезеңдерді, жақсы-жаман жағдаяттарды ой-сана елегінен өткізіп, оған деген өзінің көзқарасын білдірді. Халықтың өмірі, тарихы, елдің тұрмыс-тіршілігі қазақ көкрегінен жыр-дастан, өлең-ән, ертегі-аңыз, күмбірлеген күй болып төгілді. Табиғатынан көзі ашық, көкрегі ояу, өзінің кең жазира туған даласындай дарқан дарынды ойын-сауықшыл халқымыз осы баға жетпес қазынаны киелі дүниедей қастерлеп, ұрпақ санасына сіңістіріп, болашаққа мәңгі өлмейтін мұра етіп қалдырды. Барша қазақ мәдениетінің түп қазығы саналатын осы теңдесі жоқ қазына бүгін халқымыздың рухани сусындайтын шалқыған шалқар дариясына айналып отыр.

Орыс империясының көрсоқыр кеудемсоқ төрелері кемсітіп көшпенді, жабайы халық деп санап келген қазақтардың табиғатынан үлкен дарын иесі, салт-санасы биік дамыған, ғажап өнерпаз, сауықшыл халық екендігін қазақ сахарасына оның тұрмыс-тіршілігін, салт-дәстүрін зерттеп, танысуға келген талай шетел, орыс ғалымдары, тағдыр тәлкегіне ұшырап өмірінің біраз бөлігін қазақ жерінде өткізген жазушы, журналистері, ойшылдары мойындап, әділін айтуға мәжбүр болған.

Осыған дәлел ретінде тағдыр тауқыметімен келгендердің бірі ғана емес, бірегейі поляк журналисі А.Янушкевичтің төмендегі айтқандарын келтірсек те жетіп жатыр: «...Осының бәрін мен дүниежүзі тағы және жабайы санайтын далада көшіп жүретін халықтың ортасында өз құлағыммен тыңдадым ғой! Бұдан бірнеше күн бұрын өзара жауласқан екі партияның арасындағы қақтығыстың куәсі болған едім. Сонда Демосфен мен Цицерон туралы ғұмыры есітпеген шешендерге таңқалып, қол соққанмын. Ал, бүгін, оқи да, жаза да білмейтін ақындар менің алдымда өнерлерін жайып салды. Олардың жыры жаныма жылы тиіп, жүрегімнің қылын қозғады, сонсымен өзімді тәтті етті. Сонда бұлар тағы, жабайылар болғаны ма? Бүкіл болашақтан мақұрым қалған, маңдайына түкке тұрғысыз бақташы болудан басқа ештеңе жазылмаған халық осы болғаны ма? Жо-жоқ! Имандай сырым! Тәңірім бойына осыншама қабілет дарытқан халық цивилизацияға жат болып қалуы мүмкін емес, оның рухы қазақ даласына аспандай көтеріліп, жарқырап сәуле шашатын болады...»[1].

Адольф Янушкевич 1803 жылы бұрынғы Минск губерниясындағы Несвижде туған. А.Янушкевичтің балалық шағы Тадеуш Костюшконың көтерілісіне (1792-1794 ж.ж. Орыс патшалығына қарсы ұлт-азаттық күрестің қолбасшыларының бірі) іш тартқан отбасында өткен. Польшаның бостандығы мен тәуелсіздігі жолында шайқасқан Костюшконың жауынгерлік істерін естеріне түсіріп, отбасындағы жасы үлкен адамдар бұл оқиғаны жырдай ғып айтады екен. Себебі Адольфтың анасына едәуір туыс болып келетіндіктен, Костюшконың есімін бұл отбасы мақтаныш тұтатын.

Адольф 1832 жылы Вильно университетінің филология факультетін бітірген. 1930-31 жылдары Польша ұлт-азаттық көтерілісіне қатысады. 1831 жылдың аяғында жаралы халде қолға түседі. 1832 жылы 4 мартта үкім шығарылып, А.Янушкевичті дворян атағынан айырып, өлім жазасына кеседі. Бірақ соңынан «кешірім жасалып», дүние-мүлкі тәркіленіп, оралу мерзімі көрсетілместен Сібірге жер аударылады.

А.Янушкевичтің өмірінде бір-біріне мүлде ұқсамайтын екі кезең болды. Алғашқысы – 1831 жылға дейінгісі, отбасы, сүйікті қалыңдығы, университет, адал достар ортасы, шетелдерге саяхат, туған елдің азаттығы туралы тәтті армандар.

Ал 1831 жыл оның өмірінің екінші кезеңінде түрме, аяғы кісенделіп, қияннан-қиянға жол шегу, сотталып, айдауда жүреді. Ол өмірінің жиырма бес жылын айдауда өткізді. Тәтті армандардың бәрі артта қалып, туған-туысқандарымен өмірінің ақтық шағында ғана қауышты.

1846 жылы шекаралық бастық генерал Вишневский басқарған экспедицияның құрамына еніп, Омбыдан шығып, қазақ даласына келеді. 1856 жылы маусымында кешірім жарияланып, еліне қайтады. Бірақ барған сәттен төсек тартып қалады. Айдаудан оралғанына бір жыл толмай жатып, А.Янушкевич дүние салады.

Ол қайтыс болғаннан кейін, Есілде айдауда бірге болған ең жақын досы Густав Зелинский оның күнделіктері мен хаттарын Париждегі Адольфтың туыстарына табыс етеді. Бұл қайсар адамның атын мәңгі қалдыру үшін, туыстары оның біраз материалдарын іріктеп, оларды өз қаржыларымен бастырып шығарады. Бұған А.Янушкевичтің университетте бірге оқыған әріптесі жазған өмірбаяны қоса беріледі. Бұл кітап «Адольф Янушкевичтің өмірі және оның қазақ даласынан жазған күнделіктері мен хаттары» деген атпен 1861 жылы Парижде поляк тілінде басылды [2].

Осы естеліктерінің басында: «1848 жылдың шілде айынан қазан айының ортасына дейін олардың мал санын алу экспедициясына жолбасшы болып, қарт би Бейбіт жүрді. Ол түнде жұлдыз бен желге қарап бағдар алатын. Ол орыс патшасы Александрдан сыйға семсер және шапан алған екен. Өзі кере-

мет сөзуар еді. Бұдан қырық жыл бұрын Петербургтегі қазақ елшілігінің мүшесі болған кезінде Александр патшаның қабылдауында ол бірден алты корольді көргендігін маған айтты. Патша Орда елшілеріне былай депті: «Тыңдаңдар! Әкемнен, атамнан және арғы атамнан мен үш нәрсе алдым. Олар: Петербург, әскер және көпестік. Мен сендерден алыста тұрамын. Сондықтан сендер өздерің тұрған даланы басып өтетін көпестерімнің керуендерін күзетіңдер... Ал енді еркін сауда жасауға болмайтын болса, онда сендердің үстеріне әскер төгуге тура келеді». Келесі рет Петербургға келгенде, 22 ай 17 күн күтсе де, ол патшаны жолықтыра алмапты. Күте-күте еліне қайтыпты. Россия монархы шетелден келе салысымен елшінің болып кеткенін есітіп, Сұйық Абылайханов сұлтаннан сәлем жолдап, семсер және сый шапан беріп жібереді. Сұйық (Аманқарағайдағы Әбділда екеуі) – Абылай ханның ең соңғы ұрпағы» – деп қазақ жолбасшының тапқырлығы мен беделіне тәнті болған.

Қазақтардың ынта-жігерін, байыппен, шешен сөйлеуін тағы да аталған еңбектегі жолдардан көреміз: «Қазақтар ойлау қабілетінің кереметтігіне менің барған сайын көзім жетті. Сөзге дегенде ағып тұр. Әрбір қазақ өз шаруасын түбін түсіре түсіндіреді, ал қарсы жақтың сылтауын бет қаратпай табан астында жоққа шығарады. Тіпті балаларының ақылы да ерте толысады. Бүгін мен жұмыспен айналысқанмын. Осы жердегі бір байдың баласы қасымда тұрып алып, кітапқа тесіле қарады».

А.Янушкевич қазақ даласына мал санағымен жүргенде Құнанбаймен сұхбаттас болып, бала Абайды көрген екен. Ол кездесу туралы: «Барақ сұлтан 50 жастары шамасы. Құнанбай бидің (болыстың) жасы Барақ сұлтаннан біраз үлкен. Бұл да – дала өңіріне аты кең жайылған адам. Табиғат оған кесек ақыл, ғажайып ес және жүйрік тіл берген. Іскер, өз аталастарының игілігі туралы қам жейді, дала заңдар мен Құран қағидаларының жетік білгірі, қазақтарға қатысты Россиялық уставтарды бес саусағындай біледі, қарақылды қақ жарған би және өнегелі мұсылман. Одан ақыл сұрауға жас та, кәрі де, кедей де, бай да шалғай-шалғай ауылдардан келіп жатады.

Тобықты руының сеніміне ие болып, ел билеушінің қызметіне сайланған. Ол өз қызметін бақайшағына дейін біліп, бар қайрат-жігерін сарқа төгіп атқарады, иегін көтерсе болды, әр бұйрығы, әр сөзі орындалады. Кезінде ол көрікті еркек болған. Бұдан бірнеше жыл бұрын шешек көрден бір-ақ шығара жаздаған, қазір оның бетінде содан қалған іздер бар. Ол көсіліп сөйлеп кеткенде, тыңдаушылар оның сиқы қашып, реңі тайған жүзін мүлде ұмытады. Қатерлі дерттің табы жерлестерінің мүсіркеп, оның жолында бәйек болғанын Құнанбайдың өзі есіне әлсін-әлсін түсіріп отырады. Осының өзі оның қызметі мен маңызының дәлелі. Құнанбайдың өзі: «Мен жанымды қайда қоярымды білмей жатқанда» – деді ол маған тебірене және мақтана, «Адамдар күні-түні менің киіз үйімді апыр-топыр болып қоршап тұратын. Олардың көз жасы мені шыжығырып әкетіп бара жатқан отты сөндіріп, менің тірілігімді Алламнан жалбарынып сұрап алып қалды».

Еуропаның білімге сусындаған елдерінің бірінде көз жұмып бара жатқан от тілді, орақ ауызды шешенді ақтық сәтте халық осылай мүсіркемеп пе еді. Олар да Құнанбай сықылды әділетсіздік пен дәулеттілердің зорлық-зомбылығына қарсы болған еді.

Құнанбай сөйлеу үшін жаратылған машина ғана емес, ол тек бұрамағанда ғана тоқтайтын сағат дерсің. Төсектен тұрысымен-ақ сөйлей бастайды, содан көзі ұйқыға кеткенше толассыз сөйлеп береді. Минут сайын ақыл сұрап қазақтар оған келіп жатады. Қос қолын мықынына таянып, екі-үш сөзден кейін-ақ шарифаттан үзінді келтіріп, ол абызша сұңқылдап кетеді. Оның жадында сақтау қабілеті таң қаларлық, үкіметтің барлық указдары мен жарлықтарын кітаптан оқып отырған адамша жатқа айтады».

Бала Абай туралы мынандай естелігі бар: «Қазір асқазаны қатты ауырып жатқан баласын (Шамасы, бұл бала 1845 жылы туған Абай болса керек) Құнанабай осындай әдіспен емдейді: қара ешкіні сойып, оның майын көк белбеге жағады да, онымен баланың ішін айналдырып байлайды. Бұл маймен денесін де сылайды. Бақсы-балгерді шақыруға болмас па еді деп сұрағанымда, Құнанбай олардың дәрі-дәрмегіне пәлендей сене қоймайтынын айтты».

Бұл кезеңде даламызда қазақтың соңғы ханы Кенесары Қасымұлы басшылығымен көтеріліс жүріп жатқан сәт. Автор көтерілістің аяқтау қарсаңындағы құбылысты былай сипаттады: «Абылай есімін қазақтар қатты қастерлейді. Орыстарға шабуылға шыққанда, оның есімі жауынгерлік ұранға айналды, екінші жағынан, ол ханнан көмек тілеудің ишарасы. Ұлытаудан Алатауға дейінгі ол жүріп өткен жолды қазірде ел қадірлейді. Оны осы күнге дейін «Абылай жолы» деп атайды. Қытайлықтар Абылай есімін басқа көтере сыйлайтыны сонша, оның кейбір жұрағаттарына сыйлықтар жіберіп тұрады. Кейбір тіл-маштардан Кенесарының да Абылай жұрағаты екендігін есіттік. Бұны оларға Құнанбай айтыпты. Кенесары үстіміздегі жылы 200 қазақтан Құлжаға баратын елшілік әзірлепті. Бір кезде Абылай иемденген жерлерді өзіне бөліп беру үшін ол ертеректе Қытай үкіметімен жасасқан шарттың болғандығын есіне түсірген. Жергілікті өкімет елшілікті жақсы қабылдап, Кенесарыға аса құнды тартулар жіберген, ал жер туралы мәселені шешуді Пекиндегі үкіметтің қарауына ұсынған».

Тағы да, ол: «Санаққа басшылық еткен Виктор Виткевич өзімен бірге Литваға барған бір қазақ туралы маған әңгімелеп берді. Сол жақта бір адамның асау аты болған екен. Алдынан келгенді тістеп, артынан келгенді тебетін бұл атты шынжырмен байлап ұстайды екен. Бұл жігітке осы ат үстінде құлап қалмай отырса, бірнеше алтын теңгелік бермек болып, ат иесі уәде етеді. Қазақ атқа қарғып мініп, далаға шауып ала жөнеледі де содан айызы қанғанша шабады. Атын болдыртып тастайма деп қорқып, иесі қазақтың соңынан кісі жіберіп, бәстескенін беретінін айтқызыпты» – деп қазақтың ат баптаудағы шеберлігін бағаласа, қазақтардың саятшылығын: «Төлеңгіттер, тобықтылар, керейлер осы маңда қаптап жүрген түлкілерден көп пайда көреді. Түлкіні қақпанмен, атпен қуып ұстайды, оған ит немесе қыран бүркіт салады. Қазақтарда қуғанын құтқармайтын тазы иттер көп. Ал бүркіттерді олар жоғары бағалайды. Жақсы бүркітке бір түйе, тіпті одан да көп береді. Әр киіз үй жылына жүзге тарта түлкі терісін илеп, әрқайсысын үш, бес, ал кейде елу сомнан сатады. Соңғы екі жылда түлкі аз болды. Биыл түлкінің көп болатын жылы, өйткені тышқандар қаптап кетті. Ендеше оларды аулайтын түлкілер де көбейеді. Сондай-ақ тобықтылар құлан да аулайды» -деп сипаттаған.

Әрине, азаттық жаршысы болған А.Янушкевич Орыс империясының озбырлығын әшкерелейді. Еңбегінде: «Шындығында, бұл жерлерге нендей чиновниктер келіп-кетпеген! Барып тұрған тонаушылар, барымташылар болған олар менің қолымнан көп іс өтті, жаңағылардың былықтырғанына көзім әбден жетті. Алғашқы санақтардың қалай өткізілігендігі туралы әңгімелерді есіткенде, жан түршігеді. Бұл консулсымақтардың әрқайсысы өзіне жүктелген істі тек дүние-мүлік жинаудың амалы деп білген. Қазақтарды шұбыртып ертіп келіп, бүкіл айналаның үрейін ұшырып, зорлық-зомбылықтың ешбір тәсілінен жиренбеген. Санақшының бұйрығы бойынша, табындар, отарлар жайлаудан 150 шақырым, тіпті де одан да шалғайдағы тұрған бір жерге айдатып әкелінетін. Күтпеген сапардың іздері жол бойында сайрап жататын: биелер мен сиырлар іш тастайтын, түйелер, жылқылар, қойлар қырылатын. Сосын мұндай орасан зор мөлшердегі бір жерге жиыстырылған мал бірін-бірі басып, шөпке не суға жарымай, үсті-үстіне қырыла беретін» – деп, жиркенішпен қаралады.

Інісіне жазған хатында, ол: «29 тамыз. Януарийге хат жазғанда, қазақтардың беделін тағы да көтеруге тура келді. Тынық мұхит аралдарында тұратындар еуропалық адамдардың етінен жасалған бифштексті өте жақсы көреді деседі. Менің қымбатты анам мені бұнда біреу-міреу жаңағы сияқты жеп қоймасын деп, күн сайын құдайға жалбарынатын көрінеді. Оның аналық қамқорлығына риза болсам да, бұл жерлерде менің өміріме ешқандай қауіп-қатердің жоқтығына кәміл сендіре аламын. Басқадай ең цивилизациялы халықтар сияқты, әсіресе, қазақ халқының тарапына маған келер ешқандай қауіп жоқ. Егер бұдан гөрі ашығын айтсам, мұндағы шөл-шөлейтте жүргендегіден, Неаполь көшелерінде қатты қауіптенген болар едім. Омбыдан шыққаннан бері біз бірде бір рет қауіп төнер жайды сезінгеніміз жоқ. Тәуелсіз тайпалар көшіп-қонып жүрген қытай шекарасынан ұзағанда да эскорттағы қазақтар саны төрттен аспады. Олардың өзі бізді қорғау үшін емес, бұйрық-жарлықтарды әрлі-берлі тасумен жүреді. Алғашқы кезде мен пистолеттерім мен қосауыз мылтығымды ылғи оқтап, қасымда ұстайтынмын. Таттанып кетпес үшін қазір пистолеттерімді қоржынға салып, ал мылтықты өз қабына орап қойдым. Аш төбеттерден басқа біздің киіз үйіміздің төңірегінде ешқашан күзет болған емес. Оған ешкім түнде бас сұқпайды. Осыншама айдың ішінде біздің титімдей де нәрсеміз жоғалып көрген жоқ. Білімнің аздығынан, діннің ықпалынан соқыр сенім өрістенгенінен бой көрсететін кейбір кемшіліктері болмаса, бұл халық кез келген басқа халықтан ешбір кем емес. Қазақтармен салыстырғанда біздің төменгі таптарымыз әлдеқайда нашар көрінер еді» – деп, өз ақиқатын айтты [3].

Қорыта келе, Адольф Янушкевичке мың алғыс. Оның «Күнделіктер мен хаттар» атты жинағы қазақ халқына әділ түрде жоғары баға берілген және таптырмайтын деректерге ие болған еңбек.

Әдебиеттер:

1. Адамбаев Б. Халық даналығы. – А.: Мектеп, 1976. – 156 б.
2. Зелинский Г. Қазақ. – А.: Жазушы, 1982. – 25 б.
3. Янушкевич А. Күнделіктер мен хаттар немесе Қазақ даласына жасалған саяхат туралы жазбалар. – А.: Жалын, 1976. – 272 б.

*М.Н. Низамова,
к.п.н., доцент, Университет международного бизнеса*

ДУХОВНО-ПРАВСТВЕННОЕ ВОСПИТАНИЕ СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ В УСЛОВИЯХ ОНЛАЙН ОБРАЗОВАНИЯ

Духовно-нравственное развитие и воспитание обучающихся является первостепенной задачей современной образовательной системы.

Воспитание человека, формирование свойств духовно развитой личности, любви к своей стране, потребности творить и совершенствоваться – важнейшие условия успешного развития в целом государства.

«Нравственность – это внутренние, духовные качества, которыми руководствуется человек, этические нормы, правила поведения, определяемые этими качествами (Ожегов С.И.).

Содержание духовно-нравственного развития и воспитания личности определяется в соответствии с базовыми национальными ценностями и приобретает определённый характер и направление в зависимости от того, какие ценности общество разделяет, как организована их передача от поколения к поколению [1, 2].

Под «духовно-нравственным воспитанием» мы понимаем процесс содействия духовно-нравственному становлению человека, формированию у него совести, долга, веры, ответственности, гражданской ответственности, патриотизма, терпения, милосердия, способности к различению добра и зла, проявлению самоотверженной любви, готовности к преодолению жизненных испытаний, готовности служения людям и Отечеству, проявления духовной рассудительности, доброй воли.

Во время офлайн обучения (традиционного) работа по духовно-нравственному воспитанию студентов проводилась по линии деканатов, молодежного совета. Мы больше говорили о нравственности на занятиях, целенаправленно посещали места с памятниками православной культуры, организовывали различные экскурсии, встречи с интересными людьми, тематические вечера, часы общения.

В условиях онлайн обучения (дистанционного) в целом систему преподавания дисциплин и ведение воспитательной работы как в школах, так и в вузах необходимо было пересмотреть.

Наряду с информационно-коммуникационными технологиями и инновационными методами обучения по дисциплинам гуманитарного цикла преподаватели начали искать и применять методы, способствующие развитию духовно-нравственных ценностей, воспитанию толерантности, отзывчивости, стрессоустойчивости.

Примером таких мероприятий могут послужить практические тематические занятия, СРСП, СРС, офис часы по дисциплинам «Русский язык», «Культура речи», «Академическое письмо». В данной статье предлагаются некоторые эффективные виды работ, которые были применены во время онлайн обучения [3, 4]:

1. Эссе. Темы: «Посткарантинное восстановление производственных и непроизводственных сфер в контексте своей специальности», «Как изобретатели могут повлиять на экономику страны?», «Геополитический климат в XXI веке: проблемы и пути его решения», «Бизнес-деятельность для своего блага или для пользы общества?», «Перспективы развития казахстанского общества: взгляд в будущее» и др.

Выполненная работа прикрепляется в определенный срок на платформу СДО Moodle, проверяется в системе антиплагиат. Содержание эссе анализируется индивидуально.

2. Ролевая игра «Пресс-конференция». Тема «Я – патриот страны».

В ходе занятия студенты-журналисты СМИ задают вопросы студентам-специалистам (сотрудникам, представителям компаний, руководителям организаций, министрам и др.). При этом вопросы должны быть актуальными в области специальности, ответы – достоверными, аргументированными.

3. Просмотр и анализ фрагментов фильмов ««Небо моего детства» (реж. Рустем Абдрашов, 2011г., https://www.youtube.com/watch?v=72_w2M94j04), «Путь Лидера. Разрывая замкнутый круг» (2015г., https://www.youtube.com/watch?v=aqAQ_oe6A_4)

4. Аудио-видеозапись выступления с презентацией.

Самостоятельная работа: снять видеосюжет на заданные темы. Основные требования к видеоролику: работа в команде, персональное участие каждого члена команды в видеоролике, раскрытие основной мысли темы.

Ссылки на видеоклипы, аудиозаписи по материалам различных тем:

1) Тема «Слова назидания Абая и современность». Студенты по подгруппам готовят видеосюжет с толкованием выбранного Слова Абая, приводят примеры, демонстрируют:

<https://drive.google.com/file/d/1VmBYxJ0kclK-eguLPqDhyS2GPV52VmcB/view?usp=sharing>

2) Видео на тему «Слово – эхо мысли» (в рамках программы "Рухани жаңғыру")

<https://youtu.be/IccwwzMuhLA>

5. Челлендж на темы «Ж.Жабаев—175», «Родная земля».

1) В рамках программы «Рухани жаңғыру» с 3 марта по 15 апреля 2021 года студенты 1 курса специальности «Финансы» УІВ (Университета Международного Бизнеса) под моим руководством приняли челлендж «Жыр алыбы Жамбылдың дала қоңырауы», организованный студентами университета «Туран» в честь 175-летия Жамбыла Жабаева, и успешно передали его студентам Алматинского технологического университета.

Ссылка на челлендж УІВ (УМБ):

<https://drive.google.com/file/d/1oOcuXmtxGDjWq49u44U9zNpHbyDSnTAM/view?usp=sharing>

2) Студенты казахского отделения 2 курса специальности "Ресторанное дело и гостиничный бизнес" УІВ начали челлендж "РОДНАЯ ЗЕМЛЯ", посвященный тридцатилетию Независимости Республики Казахстан. Ссылка:

<https://youtu.be/fcWIJ9vfc2A>

6. Участие с докладом «Перспективы развития туризма в Казахстане» на Республиканской онлайн конференции молодых ученых. Студенты группы Туризм-20.858 подготовили 5 докладов, два из которых комиссией признаны лучшими. Темы докладов:

- «Лингвистическая модель трехязычного электронного словаря основных понятий в сфере индустрии туризма»,
- «Качество обслуживания в туристической сфере»,
- «Чудеса природы и проблемы туризма страны»,
- «Перспективы развития молодежного туризма»,
- «Основные виды профессиональной деятельности выпускников специальности «Ресторанное дело и гостиничный бизнес»».

Результаты работ показывают и доказывают, что процесс выполнения такого рода задания интересен для студентов, мотивирует их к поиску информации, творческому подходу, развивает коммуникативную компетенцию, мыслительную деятельность, пробуждает интерес к культуре и истории народа, прививает любовь и уважение к родной стране, воспитывает патриотизм [5, 6].

В результате выполненных заданий студенты понимают, что основными критериями нравственности человека могут являться его убеждения, моральные принципы, ценностные ориентации. Отсюда следует, что нравственным следует считать такого человека, для которого нормы, правила и требования морали выступают как его собственные взгляды и убеждения (мотивы), как привычные формы поведения. Целью таких занятий является воспитание специалиста с нравственными качествами, активной жизненной позицией, способного выполнять свои гражданские обязанности, трудиться на благо личности и общества, быть терпимым в межнациональных отношениях.

Таким образом, воспитание студенческой молодежи с ориентацией на духовно-нравственные ценности является залогом духовно-нравственной чистоты общества, его жизнеспособности и процветания.

Литература:

1. Аяганова Ш.Ж. Использование технологии критического мышления в учебном процессе // Администратор в казахстанской школе. – 2011. – № 1. – С. 19-24.
2. Низамова М.Н Таирова Н.А. Педагогические условия развития креативного мышления в процессе языковой подготовки будущих специалистов текстильного профиля (в соавторстве). МОН РФ Известия высших учебных заведений: Технология текстильной промышленности научно-технический журнал, № 3 (357) 2015. – Иваново. – С.171-174.
3. Касимова, Т. А. Патриотическое воспитание школьников: Методическое пособие / Т. А.Касимова, Д. Е.Яковлев. – М.: Айрис-пресс, 2005. – 64 с.
4. Егоров В.И. Развитие духовно-нравственных качеств личности, воспитание патриотизма – основа формирования нравственной гражданской позиции // ТОГОУ СПО «Педагогический колледж», Тамбов, 2011 – С.58-61.
5. Низамова М.Н. Русский язык. Практико-ориентированное учебное пособие для студентов бакалавриата неязыковых специальностей вузов... Издательский отдел АТУ, Алматы, 2018 – 105 с.
6. Интернет-источники:
7. <http://www.hi-edu.ru/e-books/xbook029/01/index.html?part=005.htm>
8. www.gumer.info/bibliotek/Buks/Literat/Index_Lit.php

*Б.А. Тастанбекова, О.Б. Нурбекова,
М. Исламқұлов атындағы жалпы орта мектебі,
Түркістан облысы*

ТӘРБИЕ МЕН БІЛІМ – ЕГІЗ

Жас ұрпақ тәрбиесі қай заманда болмасын уақыт сөресінен түскен емес. Тәрбие мәселесі адам баласының ғұмырындағы көнермейтін, ажырамайтын баға жетпес құндылық. Бала тәрбиелеу мәселесінің негізгі өзегі – өмір тәжірибесі, өз халқының әдет ғұрпы. Білімді ұрпақ – елдің берік тірегі. Біз білімді ұрпақ, білімді тұлға деп рухани жан дүниесі бай, білімі мен біліктілігі жоғары, талап талғамы терең, салауатты өмір салтын қалыптастыратын тұлғаны айтамыз. Түбегейлі өзгерістерге бет бұрған жаңа қоғамда тек білімді болу жеткіліксіз. Әрбір жеке тұлғаның бойында ізгілік, кішіпейілділік, батырлық, отансүйгіштік қасиеттер болуы керек. Жаңа ғасырдың тізгінін ұстайтын еркін елдің ертеңі шығармашыл, кеменгерлерді тәрбиелеу бесіктен, баланың нәрестелік шағынан басталып, үздіксіз даму барысында ғана қалыптасады.

Француз жазушысы әрі философы Жан Жак Руссо өзінің «Эмиль немесе тәрбие туралы» атты кітабында «баланы өмір сүруге үйрету керек» деп жазған екен. Бұдан өмір сүру адамның ең басты мақсаты мен міндеті екенін түсінеміз. Сондықтан да шәкірт оқу орнының табалдырығынан қандай да бір ғылым иемденіп қана емес, бірінші кезекте адам болып шығуы қажет екендігін естен шығармауымыз қажет. Ол өз жүрегі мен жанын өмірге және басқа адамдарға айқара ашқан, жалған қағидаларды ұстанбайтын, дүниеге өзіндік көзқарасы бар тұлға болуы керек.

Жан Жак Руссо XVIII ғасырда «Бізде физиктер, геометрлер, химиктер, астрономдар, ақындар, музыканттар, суретшілер бар, алайда бізде азаматтар жоқ» деп налып айтқан екен. Ал XIX ғасырда орыс педагогы Н.И. Пирогов педагогикалық процестің мақсаты оқушылардан «саудагер, теңізші, солдат, заңгерлерді тәрбиелеу емес, адам мен азамат қалыптастыру» деді. Ал қазақтың ғұлама хәкімі А.Құнанбаев «Адам бол!» деп өзінің негізгі ұстанымын білдірді.

Түркістан облысы, Ордабасы ауданына қарасты, Мұхаметқұл Исламқұлов атындағы жалпы орта мектебі Қазақстан педагогикалық ғылымдар академиясының президенті, академик, педагогика ғылымдарының докторы, профессор Асқарбек Қабікенұлы Құсайыновтың бастамасымен өтіп жатқан «Білім сапасын арттырудың ғылыми негіздері» тақырыбындағы экспериментке 3 жылдан бері қатысып келеді. Экспериментке 2018-2019 оқу жылында 102 оқушы мен 10 мұғалім қатысқан болса, 2019-2020 оқу жылында жалпы 203 оқушы мен 24 мұғалім қатысты. Биылғы 2020-2021 оқу жылында 306 оқушы мен 34 мұғалім қатысып жатыр.

Профессор Асқарбек Қабікенұлының құрған эксперимент тұжырымдамасында көрсетілген алты бағыт бойынша жылдық жұмыс жоспарлары құрылып, сол жоспарға сай жұмыстар жүргізілді. Осы орайда, Профессор Асқарбек Қабікенұлының «Білім сапасын арттырудың ғылыми негіздері» тақырыбындағы экспериментінің тұжырымдамасында көрсетілген «Рухани адамгершілік және патриоттық тәрбие беру» бағытына тоқталғмыз келеді. Ең бірінші «Рухани адамгершілік және патриоттық тәрбие беру» бағыты бойынша баланы тәрбиелеудегі отбасы мен мектептің өзара әрекетінің тиімділігін арттыру мақсатында ата-аналардың мектеп өміріне белсенді араласуына мүмкіндік жасадық. Яғни, аптаның әр сәрсенбі күніне ата-аналар үшін «Ашық есік» күні мен ай сайын ата-аналар жиналыстары ұйымдастырылды. Алғашқы кезде жұмыстан шыға алмай немесе жауапкершілікті сезіне алмай ата-аналар көп қатыспағанымен, келе-келе оқушылардың өзі ата-анасын сабаққа ертіп келіп, өзінің жетістігін ата-анасына көрсеткісі келетіні байқалды. Ата-анаға баласының жетістігін көруден артық бақыт болмас,сірә! Ата-аналар баласының сабағына қатысып, мұғалімдерімен, сыныптастарымен қарым-қатынасын көріп танысты. Осындай ұйымдастырылған «Ашық есік» күнінің де оқушылардың алға жылжуына, тәрбиесінің дұрыс қалыптасуына септігі тиді. Ата-аналар жиналыстарында ата-аналарға балаларын тәрбиелеу мен білім беруде атсалысқаны үшін алғыстар айтылып, марапатталды. 7 «Б», «В» сынып жетекшілері М.Садирова мен А.Сыздықова «Ата-ананың бала тәрбиесіндегі рөлі» тақырыбында жаңа форматтағы ата-аналар жиналысын өткізіп, «Ата-ананың бала өміріндегі ықпалы» тақырыбында баяндама оқыды. «Балаңыздың білімін көтеру үшін не істеп жатырсыз?» тақырыбында сауалнама жүргізді. Көптеген білім сапасын көтеруге бағытталған видеороликтер көрсетті, ата-аналардың баласының білімін көтеруге деген ынтасын оята білді. Ұйымдастырылған бұл жұмыстардың арқасында бала мен ата-ана арасы біршама жақындасты. «Мұғалім-оқушы-ата-ана» үштігі қалыптасты.

Бүкіл әлемді және басқаны түсінуге, адам болуға, адамгершілік қасиеттерді бойына дарытуға тек қарым-қатынас (диалог) арқылы ғана жетуге болатынын ескере отырып, әр сабақта оқушыға сыныптастарымен және мұғалімдерімен коммуникативтік қарым-қатынас процесінің белсенді мүшесіне айналуына жағдайлар жасалды. Оқушылардың бірін-бірі сыйлау тұрғысындағы қоян-қолтық араласуын, сабақтардағы орнаған дұрыс қарым-қатынас әрекеттерін көре отырып, қарым-қатынас – тұлғаның адамгершілік қасиеттерді иемденудің ең басты тәсілі екендігіне көз жеткіздік. Оқушылардың бойында рухани адамгершілік пен патриоттық тәрбиені дамыту мақсатында пән мұғалімдері әрбір сабақтарында әр түрлі әдіс-тәсілдер қолданды. Қарт адамдарға қамқор болуға, қоршаған ортаны сақтауға, қоқыс тастамауға тәрбиеледі. Сынып жетекшілері мен педагог-ұйымдастырушы сабақтан тыс іс-шараларға оқушыларды тартып, «Ұстаз-ұлы тұлға» концерттік бағдарлама, «Менің Отаным, менің Елбасым» сурет байқауын және «Менің Отаным – Қазақстан» патриоттық әндер байқауларын өткізді. «Абайдың нақыл сөздері – рухани-адамгершілік тәрбиенің қайнар көзі» атты кеш, «Адам сұлулығы неде?» эссе байқауы, «Батыр біздің ағалар» тақырыбында шығармалар байқауы, Ұлы Жеңіске байланысты Сурет көрмесі және «Ер есімі – ел есінде» атты Ұлы Отан соғысы ардагерлерімен кездесулер ұйымдастырды.

Мектеп психологтары эксперименттік сынып оқушыларының сабаққа қызығушылықтарын анықтау және мектепке деген көзқарастарын дұрыс бағыттау мақсатында алынған сауалнамалары мен тесттері («Мектепте маған не ұнайды?», оқушылардың мінез типтерін анықтау мақсатында А.Беловтың «Темперамент формуласы» тесті, оқушылардың қабілеттерін анықтау мақсатында Керни-Ийрасек сауалнамасы, «Психикалық жай-күйді өзіндік бағалау» тесттері) нәтижесі де жақсы көрсеткішті көрсетті. Оқушылардың сабаққа, пәнге қызығушылықтары біршама артты. Жыл бойында психологтар мен пән мұғалімдері арасында тығыз байланыс орнады, жұмыстарды бірге жасады.

Экспериментке қатысып жүрген мұғалімдердің арасында да өзара тығыз қарым-қатынас пен ұйымшыл орта қалыптасты. Олар кестеге сәйкес өткен ақылдасу сабақтарында, аймақтық мұғалімдермен өткен ақылдасу сабақтарында оқушыларының тәрбиесінің жақсы жаққа өзгергенін көрсете алды. Мұндай кездесулер мен дөңгелек үстелде өзара іс-тәжірибелерімен бөлісті. «Өзара әріптестік көмек» жұмысының арқасында мұғалімдер сабақ жоспарларын біріге ойласып жоспарлады, ақылдасу сабақтарын өтуді жоғары деңгейге көтере алды, өз жұмыстарына рефлексия жасауға дағдыланды.

Оқушылардың білім деңгейін анықтау мақсатында алынған әр апта сайынғы бақылау мен тест жұмыстарының да оқушылардың білім сапасының алға жылжуына көмегі көп болды.

Мұғалімдерге Назарбаев Зияткерлік мектептерімен бірлесе жұмыс жасауына, әртүрлі семинарларға, курстарға қатысуына жағдайлар жасалды. Мұғалімдер сабақтарда пайдаланылатын әдіс-тәсілдердің көптігіне емес, тапсырмалар мен сұрақтардың сапасына мән беруді, ҚМЖ тапсырмаларын таңдауды, дескрипторларды құрастыруды, бағалау критерийлерін қоюға дағдыланды.

Жалпы, «Білім сапасын арттырудың ғылыми негіздері» тақырыбындағы эксперименттің берері мол болғанын байқадық. Әрине, әрбір жаңа істі бастағанда, бірден жақсы нәтижеге қол жеткізу мүмкін емес. Бірақ әрбір қателікті дер кезінде көріп, оны талдап, уақытында дұрыс бағыттаса, оң нәтиже беретініне іс-тәжірибемізде көз жеткіздік.

Адам болу дегеніміз – адамгершілік қағидалар мен құндылықтарды ұстану, өмірдің мәнін өзіңнен емес, басқадан көру десек, ұстаздың басты мақсаты – шәкірттерін адам болуға баулу деп тұжырымдауға тұрарлық. Әрбір пән, әрбір сабақ, әрбір тақырып осы мақсатты жүзеге асыруға бағытталуы керек-ақ!

Әдебиеттер:

1. 2019-2020 оқу жылында Қазақстан Республикасының жалпы білім беретін мектептерінде оқу процесін ұйымдастырудың ерекшеліктері туралы әдістемелік нұсқау хат. (Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы)
2. Интербелсенді әдістемелік мектепте қолдану. Асхат Әлімов, Алматы, 2015
3. Әлемдегі және Қазақстандағы білім берудің сапасы. А.Қ.Құсайынов, Алматы, 2013
4. Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. ҚР Үкіметінің 2019ж. желтоқсан, №988– қаулы
5. Орта білім беру жүйесіндегі дағдарыс: шығу жолдары. А.Қ.Құсайынов, Алматы, 2016

*Ш.Ж. Арзымбетова, Г. Нұрхатова,
Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент қ.*

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ПРАКТИКАСЫ

ҚР Президенті Н.Ә. Назарбаевтың «Қазақстан дағдарыстан кейінгі дүниеде: болашаққа интеллектуалдық секіріс» (Алматы, 2009 жылдың қазан айының 13-і) тақырыбындағы әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің студенттеріне оқыған дәрісінде: «Ұлттың үміті – сендерсіңдер. Саналы да, сапалы, білімді де белсенді жастары бар елдің қашанда еңсесі биік, болашағы зор болмақ. Сондықтан елдің ертеңгі бақыты сендердің қолдарыңда» деп атап көрсетті [1]. Алайда, жоғарыда көрсетілген міндетті жүзеге асыру үшін «... қазіргі бәсеке заманында жастардан қажыр-қайратын, ынта-жігерін, тынымсыз ізденісін» қалыптастыруды қажет етеді. Осыған орай, қазіргі мектеп ұжымының өз алдындарына қоғамға бейімделе алатын, өзін-өзі жүзеге асыра алатын, қарым-қатынасқа бейім жастарды жаңа әлеуметтік құзырлық парадигмасы негізінде қалыптастыру жұмысын жүзеге асыруды міндет етіп қояды. Сондықтан да жастардың әлеуметтік құзыреттілігін қалыптастыру бүгінгі таңдағы педагогика ғылымының ең көкейтесті мәселесі болып отыр.

Оқушыларда әлеуметтік құзыреттілікті қалыптастырудың негізгі бағыты ретінде – оқушыны бүгінгі қоғамның ең маңызды құндылығы ретінде танып, өз еркімен шешім қабылдай алатын жеке тұлға ретінде қалыптастыру жұмысы танылып отыр. Мектеп оқушыларының әлеуметтік құзыреттілігін қалыптастыру мен дамыту бағытында мектептегі оқу-тәрбие үдерісінің маңызы өте зор.

Әлеуметтік құзыреттілік түсінігін қарастыра отырып ең алдымен, мынаны атап өткеніміз дұрыс, кез-келген құзыреттіліктің түрі әлеуметтік ретінде анықтала алмайды. Мысал ретінде тұрмыстық техникаларды жөндеу аумағына көңіл аударамыз. Тұрмыстық техникаларды жөндеу жұмыстарын жүргізудегі құзыреттіліктер әлеуметтік болып есептелуі мүмкін бе? Әрине, жоқ. Аталған мысалда маман электр құралдарын жөндеуге байланысты мәселелерді шешеді. Бұл мәселе техникалық деп те аталуы мүмкін. Және де маман ең болмаса өзінің когнитивті қабілеттерін өзектендіре білуі қажет, ал бұл мәселенің шешімі тым болмағанда бұл тұрмыстық аспаптарды қолданатын адам өмірін қалыпқа келтіріп, жеңілдетеді де осы жердегі құзыреттілік кәсіби ретінде анықталуы мүмкін, бірақ, әлеуметтік емес.

Құзыреттілік сипаттамасы негізінде мұндай мәселелер емес, осы мәселелермен анықталған байланыс пен қарым-қатынас көрініс табады. «Әлеуметтік құзыреттілік» түсінігі мазмұнына әлеуметтік байланыстар және өзара байланыстар, әлеуметтік іс-әрекет, өзара әрекет ету және қарым-қатынас, әлеуметтік реттелу кірістіріледі. Мәніне қарай, әлеуметтік құзыреттілік қалыптасқан әлеуметтік жағдайға байланысты адамға өзіндік жүріс-тұрысын икемді етіп өзгертуге мүмкіндік беретін тиімді жүріс-тұрыс ретінде көрінеді.

Соңғы жылдары оқушыларда әлеуметтік құзыреттіліктің қалыптасуы, оның құрылымының негізделуі және анықталуы мәселесі түрлі ғылыми білім аумағында өзіндік көріністерін табуда:

- психологияда–жеткіншектік жастағы әлеуметтік даму ерекшеліктерін ескерумен (Л.М. Фридман, Д.И. Фельдштейн және т.б.);
- педагогикада–оқушының әлеуметтену, оның субъектілі ұстанымының қалыптасуы ұстанымымен (Л.Н. Боголюбов, Е.В. Бондаревская, Т.Н. Мальковская, М.И. Шилова және т.б.);
- әлеуметтік педагогикада, тұлғаның әлеуметтік ортадағы өзара іс-әрекеті ерекшеліктерін, жоғары сынып оқушыларының ортаға бейімделу ерекшеліктерін қарастырады (В.Г. Бочарова, М.А. Галагузова, И.А. Маврина және т.б.) [2; 6 б].

Рухани – адамгершілік тәрбиесіндегі басты мәселе – баланы құрметтеу. Әрбір оқушы өзін-өзі рухани жетілдіру үшін өзін тәрбиелеуге өздігінен білім алуға ұмтылуға қажет екендігін түсінуі тиіс. Өзін-өзі тану сабақтарында оқушы ықпал ету объектісі емес, ынтымақтастыққа қызмет ететін тұлға. Сабақтың негізгі ерекшелігінің өзі де – оқушылардың үнемі қарым-қатынаста болатындығы. Балалар өзі туралы, өзінің ішкі ойлары, көзқарасы, кез-келген іс-әрекетке қарсы ойын немесе пікірін білдіре алады. Мектептегі құрбыларымен неғұрлым интенсивті қарым-қатынас жасайтын кезең болғандықтан, жоғарыда айтылғандай жарасымды қарым-қатынас олар үшін ең басты және маңызды болып табылады.

Өзін-өзі танудың негізі – әдебиеттен, тарихтан, өмірден алынатын сөзсіз. Бірақ ол – әдебиет те емес, тарих та емес, әдеби шығарма, тарихи оқиға, сол арқылы балаға не беруіміз керек, сол мақсатқа жету

үшін жұмыс жүргізіледі. Осы тұста біз, өзін-өзі тану сабақтары барысы арқылы оқушыларда әлеуметтік құзыреттілікті қалыптастыру үшін мектептің 5-7 сыныптарындағы сабақ тақырыптарын талдайық:

1-кесте

«Өзін-өзі тану» пәні сабақтары барысы арқылы оқушыларда әлеуметтік құзыреттілікті қалыптастыру үшін мектептің 5-7 сыныптарындағы сабақ тақырыптары

Сабақтар	Сабақ тақырыбы	Ұғымдар	Жеке тұлғаның сабақ барысында қалыптасатын құзыреттіліктері
19 сабақ	<i>Адам еңбекпен шыңдалады</i>	Шыдамдылық, төзімділік, табандылық, еңбек	Әлеуметтік құзыреттілік, Проблеманың шешімін табу құзыреттілігі, Ақпараттық құзыреттілік, Коммуникативтік құзыреттілік
20-21 сабақ	<i>Сенім – менің серігім</i>	Сенім, қарым-қатынас, қоғам, сенімділік, достық	Әлеуметтік құзыреттілік, Проблеманың шешімін табу құзыреттілігі, Ақпараттық құзыреттілік, Коммуникативтік құзыреттілік
22 сабақ	<i>Сабырлылық пен ұстамдылық</i>	Сыпайылық, сабырлылық, өзін-өзі ұстай білу, сабырлылық, ұстамдылық	Әлеуметтік құзыреттілік, Проблеманың шешімін табу құзыреттілігі, Ақпараттық құзыреттілік, Коммуникативтік құзыреттілік
23-24 сабақ	<i>Адалдық пен әділдік</i>	Қарым – қатынас, адамгершілік, адалдық, әділдік	Әлеуметтік құзыреттілік, Проблеманың шешімін табу құзыреттілігі, Ақпараттық құзыреттілік, Коммуникативтік құзыреттілік. Өз ісіне, сөзіне адалдық, әділдік, шынайылық

5-сынып[3]

2-кесте

«Өзін-өзі тану» пәні сабақтары барысы арқылы оқушыларда әлеуметтік құзыреттілікті қалыптастыру үшін мектептің 6 сыныптарындағы сабақ тақырыптары

Сабақтар	Сабақ тақырыбы	Ұғымдар	Жеке тұлғаның сабақ барысында қалыптасатын құзыреттіліктері
12-13 сабақтар	<i>Бауырмалдық және кеңпейілдік</i>	Кеңпейілділік, бауырмалдық	Әлеуметтік құзыреттілік, Проблеманың шешімін табу құзыреттілігі, Ақпараттық құзыреттілік, Коммуникативтік құзыреттілік Мейірімділік, қамқорлық (сезімдер) Қайырымды, кешірімді (қасиет)
14-15 сабақтар	<i>Жанашырлық жанға қуат</i>	Жанашырлық	Әлеуметтік құзыреттілік, Проблеманың шешімін табу құзыреттілігі, Ақпараттық құзыреттілік, Коммуникативтік құзыреттілік. Сезімталдық, қамқорлық (сезімдер)
16 сабақ	<i>Ынтымақ түбі – береке</i>	Ынтымақ	Әлеуметтік құзыреттілік, Проблеманың шешімін табу құзыреттілігі, Ақпараттық құзыреттілік, Коммуникативтік құзыреттілік. Ұйымшылдық, береке – бірлік, татулық

6-сынып[4]

3-кесте

«Өзін-өзі тану» пәні сабақтары барысы арқылы оқушыларда әлеуметтік құзыреттілікті қалыптастыру үшін мектептің 7 сыныптарындағы сабақ тақырыптары

Сабақтар	Сабақ тақырыбы	Ұғымдар	Жеке тұлғаның сабақ барысында қалыптасатын құзыреттіліктері
1	2	3	4
17-18 сабақтар	<i>Ғаламшар газеттары</i>	Дұрыс іс-әрекет (құндылық), ғалам, болмыс, жаратылыс	Әлеуметтік құзыреттілік, Проблеманың шешімін табу құзыреттілігі, Ақпараттық құзыреттілік, Коммуникативтік құзыреттілік. Жасампаздық, ізгі қарым-қатынас

			сезімдері; қызығу, іздену, құштарлық қасиеттері;
23-24 сабақтар	<i>Адамның азаматтық тұлғасы</i>	Құрмет, жауапкершілік, достастық, дін, діл және мәдениет	Әлеуметтік құзыреттілік, Проблеманың шешімін табу құзіреттілігі, Ақпараттық құзіреттілік, Коммуникативтік құзіреттілік
25-26 сабақтар	<i>Өмір, қымбатсың маған</i>	Өмірге құштарлық, өмір	Әлеуметтік құзыреттілік, Проблеманың шешімін табу құзіреттілігі, Ақпараттық құзіреттілік, Коммуникативтік құзіреттілік. Өмірді сүйе білу, қадірлеу, өмірді мәнді өткізу

7-сынып [5]

4-кесте

Қазақ тілі терминдерінің салалық ғылыми түсіндірме сөздігі бойынша «Өзін-өзі тану» сабақтарында кездесетін ұғымдар жіктелімі

Ұғымдардың жіктелімі	Ұғымдар және олардың сипаттамасы	«Өзін-өзі тану» пәні сабақтарындағы көрінісі
Мінез-құлыққа байланысты әлеуметтік ұғымдар	<ul style="list-style-type: none"> – Айлакерлік – Ақ көңілділік – Ақжүректілік – Аңқаулық – Арамзалық (ж) – Ар-ұят (ұғым) – Әбестік (ж) – Әңгүдік (ж) – Әпербақандық (ж) – Бейбастақтық(ж) – Бейқамдық (ж) – Биязылық – Бойкүйездік (ж) – Дандайсу (ж) – Жағымпаздық(ж) – Кішіпейілділік – Қарапайымдылық – Қиқарлық (ж) – Қыңырлық (ж) – Мақтаншақтық (ж) – Мінез-құлық(ұғым) – Содыр мінез-құлық (ұғым) 	<p>5-сынып</p> <ul style="list-style-type: none"> – 19 сабақ «Адам еңбекпен шыңдалады» – 20-21 сабақ «Сенім – менің серігім» – 22 сабақ «Сабырлылық пен ұстамдылық» – 23-24 сабақ «Адалдық пен әділдік <p>6-сынып</p> <ul style="list-style-type: none"> – 12-13 сабақ «Бауырмалдық және кеңпейілдік» – 14-15 сабақ «Жанашырлық жанға қуат» – 16 сабақ «Ынтымақ түбі береке» <p>7-сынып</p> <ul style="list-style-type: none"> – 17-18 сабақ «Ғаламшар ғажаптары» – 23-24 сабақ «Адамның азаматтық тұлғасы» – 25-26 сабақ «Өмір, қымбатсың маған»
Әдепке байланысты әлеуметтік ұғымдар (мораль)	<ul style="list-style-type: none"> – Адалдық – Адалдық пен арамдық(ж) – Адамгершілік – Аманат – Арсыздық (ж) – Атаққұмарлық (ж) – Әдепсіздік (ж) – Әдептілік – Әділдік – Әділеттілік – Жауыздық (ж) – Залым (ж) – Инабаттылық – Инабатсыз, дөпір(ж) – Көлгірлік(ж) – Қиянат (ж) – Мейірбандық – Обал – сауап (ұғым) – Өзімшілдік (ж) – Парыз (ұғым) – Ұят (ұғым) – Ізгілік (ұғым) – Ілтипат (ұғым) – Ізеттілік (ұғым) 	<p>5-сынып</p> <ul style="list-style-type: none"> – 19 сабақ «Адам еңбекпен шыңдалады» – 20-21 сабақ «Сенім – менің серігім» – 22 сабақ «Сабырлылық пен ұстамдылық» – 23-24 сабақ «Адалдық пен әділдік <p>6-сынып</p> <ul style="list-style-type: none"> – 12-13 сабақ «Бауырмалдық және кеңпейілдік» – 14-15 сабақ «Жанашырлық жанға қуат» – 16 сабақ «Ынтымақ түбі береке» <p>7-сынып</p> <ul style="list-style-type: none"> – 17-18 сабақ «Ғаламшар ғажаптары» – 23-24 сабақ «Адамның азаматтық тұлғасы» – 25-26 сабақ «Өмір, қымбатсың маған»
Адамгершілік дәстүрлеріне байланысты әлеуметтік ұғымдар	<ul style="list-style-type: none"> – Азаматтық – Арлану – Гуманизм 	<p>5-сынып</p> <ul style="list-style-type: none"> – 19 сабақ «Адам еңбекпен шыңдалады» – 20-21 сабақ «Сенім – менің серігім»

<ul style="list-style-type: none"> – Мейірімділік – Мораль (ұғым) – Опасыздық (ж) – Өсиет (ұғым) – Пәтуә (ұғым) – Рақым (ұғым) – Сауап (ұғым) – Тағылым (ұғым) – Тәубе (ұғым) – Тектілік (ұғым) – Тиым (ұғым) – Ұлтжандылық (ұғым) – Ұлт (ұғым) – Шапағат (ұғым) – Ырым (ұғым) 	<ul style="list-style-type: none"> – 22 сабақ «Сабырлылық пен ұстамдылық» – 23-24 сабақ «Адалдық пен әділдік» – 6-сынып – 12-13 сабақ «Бауырмалдық және кеңпейілдік» – 14-15 сабақ «Жанашырлық жанға қуат» – 16 сабақ «Ынытмақ түбі береке» – 7-сынып – 17-18 сабақ «Ғаламшар ғажаптары» – 23-24 сабақ «Адамның азаматтық тұлғасы» – 25-26 сабақ «Өмір, қымбатсың маған»[6]
---	---

Бүгінгі күні құзыреттіліктердің біркелкі жіктелуі және де адам бойында қанша немесе қандай құзыреттіліктердің қалыптасуы керек туралы біртекті көзқарастар жүйесі әзірге жоқ. Алайда, әлеуметтік құзыреттіліктердің түрлері мен формаларына қатысты түрлі пікірлердің көптігіне қарамастан, жалпы оның құрылымын анықтауға негізгі екі тұғырды бөліп көрсетуге болады.

Әдебиеттер:

1. Назарбаев Н.Ә. Қазақстан дағдарыстан кейінгі дүниеде: болашаққа интеллектуалдық секіріс: әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің студенттеріне оқыған дәрісі: // Егемен Қазақстан. – 2009. – 13 қазан.
2. Рахматуллин.Р. Я.Формирование социальной компетентности учащихся в условиях обновляющейся информационно-образовательной среды (на материале учебных дисциплин социально-гуманитарного профиля): аналитический доклад. – М.:ИСП РАО, 2010. – 36 с.
3. Өзін-өзі тану. Жалпы білім беретін мектептің 5-сынып мұғалімдеріне арналған әдістемелік құрал. \ А.Сейтақов, Ж.Қажығалиева. Алматы: «Бөбек» ҰҒПББСО, 2010. – 192 б.
4. Өзін-өзі тану. Жалпы білім беретін мектептің 6-сынып мұғалімдеріне арналған әдістемелік құрал. \ Б.Ә. Әрінова, Р.О. Ізғұттынова, Ж.Ж. Әкімбаева. Алматы: «Бөбек» ҰҒПББСО, 2010. – 240 б.
5. Өзін-өзі тану. Жалпы білім беретін мектептің 7 – сынып мұғалімдеріне арналған әдістемелік құрал. \ Б.Әрінова, Р.Ізғұттынова Ж.Әкімбаева, Ж.Қажығалиева. Алматы: «Бөбек» ҰҒПББСО, 2010. –
6. Қазақ тілі терминдерінің салалық ғылыми түсіндірме сөздігі : Педагогика және психология/ Жалпы редакциясын басқарған – түсіндірме сөздіктер топтамасын шығару жөніндегі ғылыми –баспа бағдарламасының ғылыми жетекшісі, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Қазақстан Республикасы Мемлекеттік сыйлығының лауреаты А.Қ. Құсайынов – Алматы: «Мектеп» баспасы» ЖАҚ, 2002. – 256 б.

*Г.К. Сулейменова, Б.И. Оралова,
«Б. Нұрлыбеков атындағы жалпы орта мектебі» КММ,
Түркістан облысы, Ордабасы ауданы, Шұбарсу ауылы*

ТӘРБИЕ ПРОЦЕСІНДЕ ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАР МЕН ИННОВАЦИЯЛЫҚ ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫНЫҢ ИНТЕГРАЦИЯЛАНУЫ

Елімізде болып жатқан саяси-әлеуметтік, мәдени-этникалық өзгерістер халыққа білім беру мен тәрбие ісінің мазмұнын түбегейлі өзгертуді қажет етіп отыр. Бүгінгі өмірді жалғастырушы ұрпақ бұл қоғамнан өзінің келешегіне не ала алады деген сұраққа жалпы қауым болып жауап іздестіруде. Бүгінгі таңда білім беру жүйесіндегі бірінші міндет – ол дүние жүзі елдерінде жастарды бейбітшілік рухта ынтымақтастыққа, руханилыққа тәрбиелеу және әлемдік мәдениет пен әр халықтың ұлттық мәдениетін кіріктіре меңгерту. Екіншіден, жастардың бойындағы адами құндылықтарды: қайырымдылықты, сүйіспеншілікті дамыту, сөйтіп тәрбиелей отырып оқыту. Үшіншіден, білім беру жүйесінің басым бағдарын жеке тұлғаның рухани-адамгершілік тұрғысынан кемелденуіне көңіл бөлу. Бүгінгі жаһандану үрдісінде әр ұлт, әр мемлекет өзіндік менталитетін, өзіндік бет-бейнесін сақтап қалуға тырысуда. Бізді де осы үрдістен алып шығар – ежелден қалыптасқан ұлттық құндылықтарымыз және білімді ұрпақ. Біз интернет жүйесімен, жаңа озық технологиямен, тіпті ғарышты игерумен де әлемді таңқалдыра алмаймыз. Санаулы жылдардан кейін еліміздегі барлық мектептердің материалдық – техникалық базасы әлемдік стандартқа сай болатынына шүбәміз жоқ. Сонда басқа елдерден немен ерекшеленеміз? Әрине ұлттық мәдениетімізбен, әдет-ғұрпымызбен, тіліміз, қазақы менталитетімізбен ерекшеленеміз. Осы тұрғыда білім үрдісінде ұлттық құндылықтарды дәріптеуді, оны білім мазмұнына

енгізу арқылы ұлттық тәрбие беруді мұрат етіп отыр. Бұл орайда білім мазмұны арқылы бала рухын тербететін, жанын елжірейтін, масаттандыратын, ар намыс сезімін оятатын, білуге құмарлыққа, ақ көңілділікке ұмтылдыратын – нағыз ұлттық, қазақша сөйлейтін, өз бойынан ата – бабасының қаны мен рухын сезінетін, өз халқының би, батыр, шешен даналарының өнеге – үлгісін ұстанатын, міне осындай бойына қуат жинаған жас ұрпақ келешекте бәсекеге қабілетті, тәуелсіз еліміздің қорғаны болары сөзсіз. Ендеше қазақстандық білім моделі осыдан бастау алып, жас ұрпақты білімді, іскер білгір де білікті етіп өсірумен қатар оның адамгершілік бомысын, ішкі жан дүниесін орнықты түрде қалыптастыру болмақ. Осы тұрғыда ұлттық құндылықтарымыз бен қазіргі кезде сабақтарда қолданылып жүрген жаңа технологиялардың ең тиімді элементтерін биология сабақтарында пайдалана отырып жақсы нәтижелерге қол жеткізуге болады. Елбасының халыққа арнаған Жолдауында: «Біз Қазақстанның барлық азаматтарының отаншылдық сезімі мен өз еліне деген сүйіспеншілігін дамытуға тиіспіз және оны қалыптастыру біздің басты міндетіміз» деген сөзін басшылыққа ала отырып, «Менің Отаным – Қазақстан» деп ойлайтын әрбір азамат ұлттық құндылықтарды бала бойына дарытатын тәрбие жұмысын жүргізуге міндетті. Қазақстан үшін білім мазмұнын жаңарту мен ақпараттық өркениеттің талаптарына сай етіп лайықтап, жаңа педагогикалық технология мен инновациялық қызметтің әлемдік деңгейін қамтамасыз ете отырып, оны қазақ халқының ұлттық рухани құндылықтарымен үйлестіре отырып, тәрбиелейтін ұлттық білім жүйесін құру – бүгінгі күннің өзекті мәселесі. Біздің халқымыз өз ұрпақтарына ғасырдан-ғасырға ұлт қасиетін салт-дәстүрлермен, өнегелі әдет-ғұрыппен, үлгілі жөн жосықпен, әдепті ырым, тиыммен тәрбиелеп, ұлағатты ұл, инабатты қыз өсіріп отыр. Қазақ халқының әлеуметтік өмірін, тұрмыс ахуалына сәйкес қалыптасқан ырым-тиымдар бұлжытпай орындайтын заң ретінде қабылданып, баланы иманды болуға, кесепаттан аулақ болуға тәрбиелеген. Яғни, әрбір жасқа ұлттық тәрбие мен ұлттық идеология әрқашан серік болуға тиіс. Сонда ғана олар бабалар ізімен жүрген болады, бабалардың алдындағы борышын өтеген болады. Жалпы әр ұлттың өсіп, жетіліп келе жатқан жеткіншек ұл-қыздарының өз елінің тілін, ділін, әдет-ғұрпын, дәстүрін, тарихын, мәдениетін жете меңгерулеріне де бірден-бір атсалысатындар да осы күнгі ұстаздар мен тәлімгерлер. Ұлттық құндылықтарымызды әлемдік деңгейге шығаруға қабілетті тұлға тәрбиелеу үшін: – жас ұрпақ санасына туған халқына деген құрмет, сүйіспеншілік, мақтаныш сезімдерін ұялату, ұлттық рухын дамыту; – ана тілі мен дінін, оның тарихын, мәдениетін, өнерін, салт-дәстүрін, рухани мәдени мұраларды қастерлеу; – жас ұрпақ бойында жанашырлық, сенімділік, намысшылдық тәрізді ұлттық мінездерін қалыптастыру сияқты міндеттерді орындағанда ғана басты мақсатқа жетеміз. Ұлттық тәрбие қазір елімізде орын алып отырған көптеген мәселелерді: ана тілін, ата тарихын, ұлттық салт-дәстүрін білмейтін жастар, тастанды жетім балалар, қарттар үйіндегі аталар мен әжелер, нашақорлыққа салынған жастар, тағы басқаларды бірте-бірте жоюдың және олардың алдын-алып, болдырмаудың негізгі жолы. Сабақты үнемі бір сарынды, бір деңгейде ұйымдастыру, баланың тез шаршауына, қабылдау мен ойлау әрекеттерінің тоқырауына, қызығушылығының төмендеуіне әкеліп соғады. Сондықтан пәндерді оқытуда да, сыныптан тыс жұмыстар жүргізгенде де жаңа технология элементтерін негізге ала отырып жас ұрпаққа ұлттық тәрбие беруді, қазақтың салт-дәстүрлері, әдет-ғұрыптары туралы түсінік беруді, пайдалы, қажетті дүниелерді үнемі насихаттап отыруды дағдыға айналдыру қажет. Қазіргі Қазақстанның білім аясының ахуалы ұлттық рухтағы бағдарларды, адами құндылықтарды, салт-дәстүрлерді, ойлау тәсілі мен тілді жаңғыртуды талап етеді. Дамыған елдерден қалмай отырып, Еліміздің ұлттық білім жүйесін қалыптастыру керек. Бұл білімді техникалық ақпараттық қамтамасыз етудің әлемдік деңгейіне жету мен жалпыадамзаттық құндылықтарды дәстүрлі ұлт жүйесімен байланыстыру арқылы қол жеткізуге болады. Осы жерде зерттеуге ұсынылып отырған идея әлемдік практикада өз тәжірибесін берген құбылыс болып табылады. Қазіргі әлем әдебиетінің ХХІ ғ. ұсынған құндылықтары: адам құқықтары, демократия, азаматтық қоғам, толеранттылық, орнықты даму және т.б. Мәдени сабақтастыққа негізделген Жапония, Оңтүстік Корея, Кувейт, Бразилия елдерінің әлеуметтік тарихи тәжірибесі дәстүрлі құндылықтармен заман талабына сай мәдени жаңашылдықтарды үйлесімді біріктірудің өркениеттілікке жету жолының мүмкіндігін көрсетеді. Қазақ халқының да мыңжылдық көшіне қосатын мәдени құндылықтар жетістіктері жеткілікті. Педагогикалық сөздікте «Құндылық» – адамның ішкі құқы, ізгілігі, адамдармен қарымқатынасы, іс-әрекет кезіндегі көрсетілетін қайырымдылығы, тұрақтылығы, мейірімділік тәрбиесі» делінген. Педагогикада «Құндылық» оқу мен тәрбие жұмысы арқылы жүзеге асады. Ал ұлттық құндылық белгілі бір ұлтқа тән, адам болмысындағы, қарым қатынасындағы адами құндылықтың, ұлылықтың жетілген жемісі. Құндылықтар жүйесі белгілі әлеуметтік-этникалық қауымдастықта қалыптасып дамитын болғандықтан ол ауқымдағы мәдени, тілдік, идеялық, мұраттық маңызы зор. Ұлттық құндылық дегеніміз – адамзаттық құндылықтардың құрамдас бөлігі және әр ұлттың қоршаған табиғат ерекшеліктеріне қарай өмір салты негізінде ғасырлар

бойы жинақталған тұрмыстық және рухани мұрасы. Елді елден, халықты халықтан айыратын бірденбір белгі – оның ұлттық құндылықтары. Қазіргі кезең – ұлттық құндылықтардың жойылып бара жатқан кезі. Ұлттық құндылықтар ұлттық идея негізінде құралады. Біз, ұстаздар кез келген пән сабақтарында халық даналығын, құдіретті сөз зергерлері – жыраулар мен шешендердің, ақындардың нақыл, өсиет сөздерін, классик жазушыларымыздың қанатты сөздерін ұлттық санамызға тығыз байланыстыра отырып пайдалану арқылы білім беруіміз шарт. Осы орайда, негізгі көңіл бөлетініміз: тілге қабілеттілікті дамыту халық педагогикасының өзекті арналарымыздың бірі болып табылады. Қысқасы, әрбір ұстаз өзі өтетін әр сабақты қазіргі заман талабына сай қазақ этнопедогогикасы және оның негізі халық педогогикасымен байланыстыра отырып оны тәрбиемен ұштастыра білім берсе, өз елін сүйетін жастарды әрі ұлттық рухы қалыптасқан өскелең ұрпақты даярлап шығара алмақ. Бұған бұрынғы ата – бабаларымыз айрықша көңіл бөліп, ұрпағының білімді, ойлы да байсалды болуын мақсат етті. Мұны біз бала бойына сіңіре отырып білім нәрімен сусындата алсақ, ұтарымыз көп. Ал бұл асыл мұраларымызды бала тәрбиесінде орынды пайдалана білу әр ұстаздың біліміне байланысты. Ол үшін өзіміз білімді әрі білікті болуымыз керек. Сонда ғана ұлттық білімді қалыптастыра аламыз. Демек, оған қол жеткізу өз қолымызда. Жаңа дәуірдегі «қазақ ұлттық мектебі» дегеніміз қандай мектеп, оның негізгі қызметі, мақсат-мүддесі, ұстанымдары мен тұғыры қандай, ол қай бағытта жұмыс жасауы қажет? Сонымен ғылыми педагогикалық тұрғыдан жүйелі зерттелуі, қазақ ұлттық мектебінің теориялық – әдіснамалық негізін, ғылыми– тұжырымдамалық ұстанымдары мен модельдік үлгілерін, даму үрдісін анықтау талап етілуде. Қай ұлттың, қай халықтың болсын кемеліне келіп толысуына, рухани өсуіне, әдебиет мәдени дамуына басты ықпал жасайтын негізгі тірек-ұлттық мектеп. Қазақ тілінде оқытатын мектептердің басты міндеті – өз ұлтының тарихын, мәдениетін, тілін, дінін қастерлейтін және оны жалпы адамзаттық деңгейдегі рухани құндылықтарға ұштастыра білетін ұлтжанды тұлға тәрбиелеу. Қазақстан үшін білім мазмұнын жаңарту мен ақпараттық өркениеттің талаптарына сай етіп лайықтап, жаңа педагогикалық технология мен инновациялық қызметтің әлемдік деңгейін қамтамасыз ете отырып, оны қазақ халқының ұлттық рухани құндылықтарымен үйлестіре отырып, тәрбиелейтін этностық-мәдени білім жүйесін құру – бүгінгі күннің келесі мәселесі. Ұлттық тіл – әр халықтың өзіндік ой-санасы мен парасатын, бүкіл болмыс тіршілігі мен сезім-түсінігін ұрпақтан-ұрпаққа жеткізуші күретауы. Онсыз халық аты бар да, заты жоқ тобыр болмақ. Жан-жақты мәдениетті тұлға – беделді тарихи сана иесі. Нақ осы тарихи сана этностық та, жалпы мемлекеттік те сананың негізі болып табылады. Айналып келгенде, тарихы бар халықтың ертеңі нұрлы болмақ. Сабақтарда қолданатын жаңа технология және ұлттық элементтерді бірнеше топтарға бөліп, жүйелеуге болады.

1. Сөзжұмбақты сабақта қолданған кезде сабақтың мазмұнын ашу үшін қандай да бір ұлттық элементтердің сөздерін келтіруге болады. Сабақта сөзжұмбақтарды пайдалану оқушыларды ойлауға, тапқырлыққа, байқампаздыққа баулып, көп білуге, жан – жақты ізденуге ынта-жігерін арттырады.

2. Салауатты өмір салтын қалыптастыруда ұлттық ойындар және ұлттық тағамдардың маңызы өте зор екенін оқушылардың санасына жеткіземіз. Ұлттық ойындардан асық иіруді оқушыларды тарауды қайталаған кезде қолданған тиімді.

3. Киіз үйдің құрылысы. XX ғасырдың тоқсаныншы жылдарынан бастап қазақ мемлекетінің жеке шығуы ұлттық мәдениетін, оның ішінде киіз үй қадірі мен орнын өз дәрежесінде қайта көтеріп, ұлы бабаларымыздың киелі рухының қайта дәріптелуі, оларға лайықты ас пен тойлардың, соған сәйкес ұлттық мәдениеті рөлінің артуы киіз үйге құрылысы, оған қойылатын ұлттық бұйымдар туралы түсіндіру үшін алдын ала олардың аттарын конвертке салып, дайындап қойған жөн.

4. «Сөздің көркі – мақал». Қазақ халқы – ежелден сөз қадірін біліп, қасиетті сөздерді қастерлеп аузынан тастамай, өнеге ретінде данышпандығын өлеңмен өрнектеп, терең мағыналы сөздермен зерлеп, келе жатқан халық. Сөз зергерлерінің аузынан шыққан мәтелдер мен мақалдарды ретіне қарай қолдану ұрпақ тәрбиесіне көп себебін тигізеді. Сондықтан барлық салт-дәстүрлерімізге байланысты мақал-мәтелдерді сабақтарда көптеп қолдануға болады.

а) Ата-бабамыздың өсімдіктерді ежелден қастерлеп, қадір тұтып келгендігіне өсімдіктерге арналып қойылған адам, жер – су аттары дәлел. Осыған байланысты шөп, жер, су, аң, құстардың аттарын жеке жинақтап, кейбір тақырыптарды өткенде сөзжұмбақтарға қолданған тиімді.

ә) Қазақ халқының ата – кәсібі мал өсіру болғандықтан төрт түлік мал туралы және олардан алынатын өнімнің пайдасын қалай қолданып келгені туралы, құстар мен табиғаттағы аңдарды қалай қорғап, олардың кейбір ерекшеліктерін пайдалана білгенін оқушыларға қосымша түсініктемелер беріп отыруға болады. Мысалы: үкі тырнағы, кірпі тікені, борсық ішегі, т.б. Тәуелсіз Қазақстанның әлемдік өркениетке жетудегі бірден- бір дара жолы – білім жүйесі. Қазақстан Республикасы «Білім туралы»

Заңының 8– бабында: «Білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі – оқытудың жаңа технологияларын енгізу, білім беруді акпараттандыру, халықаралық ғаламдық коммуникациялық желілерге шығу» деп атап көрсеткен. Сондықтан қазіргі даму кезеңі білім беру жүйесінің алдында оқыту үдерістерін технологияландыру мәселесі қойылып отыр. Жаңа технологияны меңгеру оқытушының өзін-өзі дамытып, оқу-тәрбие үрдісін тиімді ұйымдастыруға көмектеседі, білім алушыны өзіндік жұмыс атқаруына және ең басты мәселе – білім сапасын арттыруға көмектеседі. Қазіргі оқыту барысында оқытушы қолданып жүрген көптеген технологиялар жеке тұлғаның жетілуіне, оқытудың тиімділігінің негізін құруға бағытталған. Білім беруде қолданыс тапқан жаңа инновациялық технологиялар мыналар: Саралап-деңгейлеп оқыту; Лысенкованың тірек сигналдары арқылы жеделдете оқыту; Ізгілендіру технологиясы (білім алушының өзін – өзі тану, қабілет қызығушылығын дамыту, тәрбие негізгі роль атқарады, салауатты өмір салты, сенімділікпен қарау, күштеусіз шығармашылыққа жетелеу); Проблемалық оқыту технологиясы (проблемалық жағдаят туғызу); Сын тұрғысынан ойлау технологиясы; Кейс технологиясы (Кейс амал-тәсілінде басты назар білім алушылардың ұсынылған шынайы немесе қиялдық жағдаяттарды талдауы және осы жағдаятқа өзіндік баға беруі, өзінің ой-пікірін нақты әрі толық айтып беруі, т.б.); Модульдік оқыту технологиясы; Ұжымдық оқыту технологиясы. Осы инновациялық технологиялар негізінде оқытушы мен білім алушы мынадай нәтижеге қол жеткізеді: Түрлі әдіс-тәсілдерді пайдалану сабақтың мәнін терең ашуға көмектеседі; Білім алушылардың барлығын сабаққа қатыстыруға мүмкіндік туады; Әрбір білім алушының деңгейі анықталады; Білім алушыларды түгел бағалауға болады; Білім алушылардың жеке тұлғалық сипатын дамытуға, шығармашылығын шыңдауға, өзіне деген кәсіби сенімін қалыптастырады. Қазіргі таңда оқытушыларға осы педагогикалық жүйені дамыту, оны тәжірибеде пайдалану шарт. Бұл жетістіктерге арнайы курс, тәжірибе алмасу, біліктілігін арттыру оқытулары және жалықпай іздену арқылы жетуге болады. Қорыта айтқанда, біз тәрбиелеп отырған жеке тұлға білімді, білікті, іскер, еңбекқор, рухани жетілген, ұлттық болмысы шыңдалған, білімнің әлемдік кеңістігіне шыға алатындай әрі мейірімді болуы тиіс. Шығыс даналығымен айтсақ, «Біліммен қарулану – батырлық, білімді жетілдіру – даналық, ал оны тиімді қолдану – іскерліктің жоғарғы деңгейі».

Әдебиеттер:

1. ҚР Президенті– Елбасы Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы.
2. Бағзыбекова Н. Білім сапасын арттырудың алғы шарттары //«Қазақстан мектебі» №10, 2013 жыл.
3. Рахиева С. Инновациялық тәсілдер негізінде //«Қазақстан мектебі» №8, 2013 ж.
4. Игенбаева Б. Жеке тұлғаның рухани адамгершілігін дамыта оқыту әдістемесі. 2005 ж.

Д.С. Орынбекова,

Алматы энергетика және байланыс университеті

ДІНШІЛДІК ЖӘНЕ ЖАСТАР АРАСЫНДАҒЫ ДІНИ ҚҰНДЫЛЫҚТАР

Мемлекеттің саяси-қоғамдық өмірінде діннің рөлін атқаратын факторлар – қоғамдағы идеологиялық жағдайлардың өзгеруі, әлеуметтік-мәдени дамудың жаңа шарттарын қалыптастыру, рухани бағыттаушылардың алмасуы, өз-өзін танудың соншалықты дамуы болып табылады. Әлеуметтану ғылымы діни танымды әлеуметтік шындық ретінде іс жүзінде қолданылатын дүниетану, жеке тұлға мен топтардың қоғамдық жүріс-тұрысын реттеуші жүйелердің бірі ретінде зерттеледі.

Сарапшылардың пікірі бойынша, Қазақстан халқының арасында соңғы жылдары басымдылық көрсеткен діншілдікке бетбұрыстың өсуі өткінші кезеңдегі жаппай танымдық негізде ұқсастық межелерінен шайыну арқылы таза болу ниетін білдіру әрекеттерімен байланыстырады. Діннің адамзат тарихының ең маңызды факторларының бірі екендігіне ешкімнің дауы жоқ екендігіне еш күмән жоқ. Дінді күрделі де көп деңгейлі әлеуметтік құрылыс, қоғамның қасиеттілікке мұқтаждығымен анықталатын тіршіліктің мәні мен құдіреті ретінде сипаттауға болады. Әлеуметтанудағы функционализмнің негізін салушы Э.Дюркгейм діннің басты қызметі қоғамның бірігуін нығайтумен, қоғамдастықтың барлық мүшелерінің салт-ережелерді бірге орындауының арқасында оның барлық мүшелерінің ынтымағын дамытумен және бекітумен байланысты деп есептейді. Дәстүрлі іс-әрекеттердің орындалуы барысында жеке адамдар киелілікті бірыңғай ұғынуға негізделген жақындық пен бірлік түйсігін кешеді.

Дін қоғамдық құбылыс ретінде қоғамдастықтың мүшелері – бөлек жеке тұлғалардың сенімдерімен жанға тыныштық беретіндігі баршаға мәлім. Сенім мен діншілдіктің бір-бірімен байланысы қандай? Сенім – діншілдікпен тепе-тең синоним емес. Сенім – бұл жеке адамның қандай да бір мағлұматты оның анық шындығының ешбір дәлелінсіз қабылдау қасиеті. Діни сенім, сәйкесінше, мысалы конфессиялық догматика секілді діни мазмұнды аксиомалы ақиқат дерек түрінде қабылдау қасиеті.

Бұның барлығы діни сала – жалпы түрде қоғам мен рухани саланың өте маңызды бөлігі екендігін білдіреді. Сондықтан қоғамның діни өмірін, әсіресе жалпы түрдегі қоғамның діншілдік дәрежесі мен мазмұнын үйрену маңызды мәселе болып табылады. Мәліметтердің көрсеткішінің күйі туралы деректер қоғамның бүкіл мәдени салаларын ұғынудың кілті және бұндай құбылысты идеология ретінде зерттеу мен оқып білудің қажетті шарты болып табылады.

Мүмкін, сіздің көзқарасыңыз бойынша адам дінсіз адам болмас еді, мүмкін онсыз да адам бұдан да артық кемелге ие бола алар екендігін табандылықпен дәлелдеуге болатын еді. Дін – адамзат өмірінің ақиқаты, тек осылай ғана қабылдауға тура келеді. Дін қоғамның рухани дағдарысының күшеюі тұсында тарихи арнаға шықты, діни ренессанс діни руханилыққа өзіндік қайтып оралуға себепкер болды. А.Г. Здравомыслов жеткілікті түрде әділ айтқан: «... шеттетілген және жартылай тыйым салынған мешіттер қысқа мерзімде рухани тартылыстың қуатты орталығына айналды. Сенім білдірушілердің саны түбегейлі ұлғайды: мұсылмандық мерекелер қайтадан халық өмірінің уақиғасына айналды; бұқаралық ақпарат құралдары мемлекеттің лауазымды адамдарының діни мейрамдарға қатысқандығының көрнекілігін жеткізді, «исламға табынушы қызметкер» лауазымы қоғамдық пікірі бойынша зор мәртебелілердің бірі болды»[2]. Жастар арасындағы дін туралы жастардың діни құндылықтар мен жүйелерге қатысу деңгейін анықтайтын әлеуметтануының орталық ұғымы «жастардың діншілдігі» атауымен түсіндіріледі.

Зерттеулердің көрсетуі бойынша саяси институттарға қарағанда респонденттердің көпшілігі діни институттарға сенім артады екен. Бұның барлығы діни сала – жалпы түрде қоғам мен рухани саланың өте маңызды бөлігі екендігін білдіреді. Сондықтан қоғамның діни өмірін, әсіресе жалпы түрдегі қоғамның діншілдік дәрежесі мен мазмұнын үйрену маңызды мәселе болып табылады. Мәліметтердің көрсеткішінің күйі туралы деректер қоғамның бүкіл мәдени салаларын ұғынудың кілті және бұндай құбылысты идеология ретінде зерттеу мен оқып білудің қажетті шарты болып табылады.

Бүгінгі студенттер – бұл қоғамның ертеңгі негізі. Дегенмен бүгін де студенттер – күмәнсіз оқып үйренуді талап ететін қоғамның белсенді тобы. Студенттердің зерттеу объектісі ретінде ерекшелігі біріншіден, студенттердің мәдени және саяси дүниетанымдық ұстанымдары қалыптасып біткен не кейбірінің қалыптасу кезеңдері аяқталмаған, екіншіден, студенттер қоғамның мәдени және саяси өміріне белсенді түрде ықпал етуге әлі де қабілетті емес. Жастарға адамгершілік шикілік тән, психиканың қалыпты түрде функция атқармауы, өздерінің әлеуметтік және экономикалық мәселелерін шеше алмауы, жеке тұлға болып орнықтауы және т.б. оларды іс жүзінде болып жатқан қарама-қайшылықтарды түбегейлі шешуді жорамалдайтын көзқарастарды игеруге арандатушылық жасайды.

Дін бір жағынан адамды қисынсыз үміттер мен елестер әлеміне әкетеді, ерік-жігерін әлсіретіп, кереметке сенімін арттырады және т.б., алайда, екінші жағынан адам бойында адамгершілік сезімдерін, жауапкершілікті, қайырымдылық әрекеттер жасауына ерік-жігерін оятады. Р.Яновскийдің пікірі бойынша, көрсетілген жақтардың ешқайсысын да даралап бөлуге болмайды, жеке әлеуметтік топтарға руханилықтың тууы бірден дінмен байланысты деп таңудың қажеті жоқ. Дінсіз адамның өзі де жоғары адамгершілік санатында бола алады (бұл дінге байланысты деп жауап бергендердің үлес саны 52,3%, ал, қалған 44,4% – мәдениет пен тәрбиеге байланысты деп жауап берген), ал сыртқа жария етіп жүрген діншілдік міндетті түрде адамгершілік кемелділікті куәландыра алмайды. Идеологиялық вакуум шартында рухани күйзеліс қарым-қатынастың үзілуі ретінде, сенім мен наным дағдарысы ретінде бақыланады. Бұл құбылысты Дюркгейм аномия ұғымымен сипаттаған. Дәстүр бойынша руханилық дәстүрлі мағынадағы дінмен теңестіріледі, алайда, бүгінгі әлеуметтану мен әлеуметтік философияда руханилықтың «әулиелік» нұсқасы қоғамның іргесі деп аталады. Қоғамның руханилығының деңгейі мен күйіне көптеген факторлар әсер етеді. Руханилық – жанның материалдық қызығушылықтан бөлек интеллектуалды, адамгершілік, рухани қызығушылыққа ие болуын құрайтын қасиеті.

Жауап алынғандардың көпшілігі – 50,25% – руханилық – бұл адамгершіліктік түсінік деп айқындаса, тек қана 30,3% – діншілдік теп таныған. Діншілдік адамның ішкі әлемімен, ішкі күйзелістерімен байланысты. Зерттеулер нәтижесінде студенттік жастардың діннің қоғамдағы рөлін жоғары бағалағаны анықталған; 54% – діннің қоғамға әсері өсуде және бұл өте жақсы көрсеткіш деп санаған. Осы кезде жауап алынғандардың 59% өздерін діни сенушілер ретінде таныған, 29% осы сұрақтың жауабын анықтай алмады. Олардың ішінде діни кітаптарды (Құран, Библия және басқа да діни кітаптар) оқымағандар саны 61% көп болды. Сенім артушылардың, мешітке тұрақты қатынап,

салттарын сақтап жүргендердің үлесі – 25,%. Сенім артпайтын, бірақ діни дәстүрлерді ұстанып жүргендердің саны – 8,7%. Қазақстандық жастардың діни теңдестірілуі «үстіртін» болғанымен, сенушілердің басым көпшілігі керенаулық сенушілер (56,2%) болып шықты, олар діни қауым өміріне қатыспайды екен.

«Бос уақытыңызда немен айналысқанды дұрыс санайсыз?» – деген сұраққа 9,15% адам «діни кітаптарды оқимын» деп жауап берген.

Жастардың дінге тартылуының бір себебі – жақсылыққа үміт арту болып табылады, психологиялық қолдау алу – 67% , өзін-өзі жетілдіру – 17,1% [3]. Жауап алынғандардың көп бөлігі «конфессия аралық толеранттылық» терминін өз және басқа да діншілдік көзқарасқа құрмет карау деп анықтап берді.

Қазіргі таңдағы әртүрлі зерттеулердің мәліметтері тіпті діншілдік туралы жастардың жалпы түсінігін бере алмады. Шаралардың біріне микроәлеуметтік факторларды жатқызады. Әлеуметтік зерттеулердің деректері діни айнала деп аталатын бірінші дәрежелі мағынасын куәландырды. Бәрінен бұрын, жақын туысқандарының арасындағы діншілдік. Ең бірінші отбасылық діншілдік ұйым (50,2%) және онымен байланысты діни дәстүрлер жастардың дінге араласуының негізгі себебі болып табылады. Мұнымен бірге, біріншілік діни білімдерді алуға әсер ету жағынан екінші кезекте жауап берушілер мектеп пен қатарластарын атаған – 23,7% . Және сонымен қатар жауап бергендердің 56,8% өздерінің сенім артпаушылығын діни тәрбие мен діни отбасылық дәстүрлердің жоқтығымен түсіндіреді, ал, 38,7% – ғылыми білімінің дінге сәйкессіздігімен түсіндіреді.

Қазақстан қоғамындағы толеранттылықтың дамуы жастардың діншілдік төзімділігінің қалыпта-суымен байланысты. Бұл елдің бастапқы қоры болып табылады, сондықтан бозбалалар мен бойжеткендерді діни секталарға тарту ауыр салдарларымен лаң туғызды. Сауалдама нәтижесі дау-жанжалдарды арандатушылар – біздің қоғамымызға жат жаңа діни ағымды таратушы діни миссионерлер деп санайды – 56,5%.

Қазақстандағы діни толеранттылықты анықтау мақсатымен келесідей сауал қойылды: «Сіздің пікіріңіз бойынша, Қазақстандағы әртүрлі діндерді жақтаушы және этникалық топтарды дау-жанжалсыз бірге өмір сүру себебі неде деп санайсыз?». Сауалдама мынадай нәтижені көрсетті: 31,5 пайызы (қалалық) және 28,7 пайызы (ауылдық) өзін-өзі іске асырудың Конституцияда көрсетілген құқықтары мен мүмкіндіктерінде десе, 27,9 пайызы (қаладан) және 30,8 пайызы (ауылдық) қазақ халқының өзге ұлттар халқымен достық қарым-қатынас жасай білуінде деген, сонымен бірге 13,1 пайызы (қалалық) және 15,8 пайызы (ауылдық) біздің қоғамымызда шиеленіскен ерекше менталитетте деп жауап берген. Және тек қана 9 пайызы (қалалық) және 6,5 пайызы (ауылдық) талқыға салынған мемлекеттің ұлтаралық және конфессияаралық саясатында деп санайды. Әлеуметтік зерттеулер нәтижесі жауап бергендердің басым көпшілігі «конфессияаралық толеранттылық» терминін өз және өзге де діни көзқарастарға құрмет көрсетушілік ретінде түсіндірді (63 пайызы). Қазақстандық жастардың өздерінің этникалық топтары мен конфессияларынан басқа топтарға сенім білдіру деңгейі өте жоғары – 79,1 пайыз.

Діншілдіктің белгілі бір деңгейі бар жастардан күйзелістердің рені (уайым, қуаныш, таңдану, ыза және т.б.) мен жоғары сезімталдылық байқалмады. Бұл адамдар оқудағы қиындықтарды оңай жеңе біледі, әртүрлі ассоциациялық компанияларға қызығушылық білдірмейді, моральдық төзімділік таныту арқылы әртүрлі кері іс-әрекеттерді сирек жасайды.

Дін және сенім жастарда маңызды орын алады. Дінді психологиялық тұрғыдан қарастыратын болсақ, дін адамның психологиялық қорғауын, өзіне сенім арту қабілетін арттырады. «Идентификация» сөзі психикалық анализ теориясының авторы З.Фрейдпен енгізілді. Идентификацияны түсіндіре кетсек, бұл өз тобына бағыныштылық пен онымен байланыс орнатуы, яғни теңдестіру жеке адаммен бірінші кезекте туысқан болып саналатын ортада: отбасында, әрі қарай этноста, кейін қарым-қатынас жасау дәрежесінің өсуімен байланысты өркениет деңгейіне дейін көтеріледі. Этникалық тепетендік – бұл жеке адамның өз этносымен ынтымақтастығы, діни тепе-теңдік – бұл сенім, дінге табыну және діни ұйым ретіндегі ынтымақтастығы.

Рухани өмірдегі әлемдік дінмен бекітілген маңызды принципі – бұл діни құтқару. Ол жеке тұлғалардың өмірлік жүріс-тұрыстары мен мінез-құлықтарына ықпал етті. Құтқару әрекеті адамның өзін зұлымдықтан құтқару секлді тілеген шекті күйі болып табылады. Студенттер өз пікірлерінде, яғни 21,4 пайызы «сенім ақыреттік өмірде құтқарады» деп айтқан. Әлеуметтік-демографиялық топ ретінде жастар қоғамның негізіндегі әлеуметтік-экономикалық және саяси қатынастарға тәуелді болып келеді деп тұжырымдауға болады. Қазақстан үшін дәстүрлі емес болып саналатын тоталитарлық секталардың жастардың өзіне деген сенімдеріне агрессияшыл саясат жүргізетін іс-әрекеттеріне аса зор назар аудару керек.

«Жаңа діни білімдердің кең таралуының себебі неде?» деген сұраққа студенттер былай деп көрсетеді: «дәстүрлі емес діндерді уағыздаушылар адаммен сұхбаттасуға шебер және әдеиеттерді таратады» және т.б. – 39,7 пайызды құрайды; «рухани босаңсу, материалдық қанағаттанбаушылық» – 29,5 пайызды құрайды; «қоғамның әлеуметтік мәселелірі» -27,5 пайызды құрады.

Қоғамды демократияландыру мақсатында жастардың құқықтық мәдениетін көтеруді жүзеге асыратын механизмдер мен шараларды құру қажет. Қоғамдық түсінікте діншілдік ұғымы аса зор. Жиі «діншілдікті» түсінік ретінде «руханилылық» деген түсінікпен алмастырып жатады, – бұл терминологиялық жағынан дұрыс емес, дегенмен қоғамда діннің қаншалықты маңызды орын алатындығын түйсіктік түсінік арқылы көрініп тұр. Нақты мемлекеттердің, қоғамның, адамдардың өміріндегі діннің қызметі бірдей емес. Екі адамды салыстырған жеткілікті шығар: біріншісі – қандай да бір қатал және оқшауланған сектаның заңдары бойынша жүреді, екіншісі – дінге тікелей бағынып, әулиелік сипаттағы өмір кешеді. Діншілдіктің сапалы көрсеткіштерін қарастыру кезінде зерттеушілер діншілдікті біріншілік және екіншілік деп бөледі. Біріншілік діншілдік, яғни конфессиялық – сенім білдірушілердің конфессияларға салыстырмалы түрде өзін-өзі анықтауы, басқаша айтқанда, сенім арттырушы өзін қай конфессияға жатқызады. Мысалы, осы сенушіге қарағанда өзін декларацияланатын конфессияға жатқызатын сенуші. Екіншілік діншілдік – бұл әрбір адам үшін оның нақты діни көзқарастарының жиынтығы. Біріншілік діншілдіктің қалыптастыру көзі этно-мәдениеттік өзін-өзі идентификациялау болса, ал, екіншілік діншілдіктің қалыптасу көзі ретінде жеке тұлға бар болатын мәдени шаралар болып табылады.

Жастардың санасындағы діннің орны мен қызметі туралы объективті түсінігі үшін келесіні есепке алу керек: тек қана құдайға сенушілер ғана емес, сонымен бірге басқа да дүниетанымдық діндерге сенушілер мен дінге тіптен сенбейтіндер өздерін дәстүрлі діндердің жақтаушылары ретінде таныған. Мұның себебі – діни мен ұлттық өзін-өзі танудың бір-бірімен тығыз байланысы.

Сауалдама жасалған жастардың сенімі терең әрі ұғынушылықпен орнатылған деуіміз екіталай болар. Жастардың көпшілігі діннің қоғамға әсерінің өсіп келе жатқандығын білдірді. Және бұл – көңіл көтерерлік жағдай. Дін маңызды әлеуметтік-мәдени феноменге айналуда. Мемлекет пен діни бірліктердің өзара қарым-қатынасының Қазақстанмен жасалған үлгісі сенушілердің бостандықтары мен құқықтарын құрметтеудің демократиялық принциптерінің, қоғамдық және діни қызығушылықтың тепе-теңдігінің, өзара түсіністікке ұмтылу мен серіктестіктермен қарым-қатынас жасау негізінде құрылды.

Әдебиеттер:

1. Абдирайымова Г. С. Студенческая молодежь как социальная группа: Автореф. на соиск. уч. степ. к. социол. н. – Алматы, 1999.
2. Здравомыслов А.Г. Социология конфликта. М.: Аспект пресс, 1996. С.157.
3. Орынбекова Д.С. Уровень религиозности студентов АУЭС (май 2017г.). – АУЭС. 2017.

А.М. Садыкова,

*Павлодар педагогикалық университеті
гуманитарлық ғылымдар жоғары мектебінің доценті, PhD*

М.Б. Тоғайбай,

*Павлодар педагогикалық университетінің
«Тарих» білім беру бағдарламасының 4 курс студенті*

БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ БОЙЫНДА ҰЛТТЫҚ САНА-СЕЗІМДІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ МӘСЕЛЕСІНІҢ ТАРИХНАМАЛЫҚ АСПЕКТІСІ

Бүгінгі күні жаһандану жағдайында әлем тез қарқынмен дамып, өзгеруде. Бұл өзгерістер қоғамның барлық салаларына өзінің ықпалын тигізуде. Еліміздегі білім беру саласы да бірқатар реформаларды жүзеге асырып, қоғамның болашағы үшін маңызды жаңа мақсат-міндеттерді алға қойып отыр.

Елбасы Н.Ә. Назарбаев Қазақстан халқына Жолдауында «Білім беру реформасы табысының басты өлшемі – тиісті білім мен білік алған еліміздің кез келген азаматы әлемнің кез келген елінде қажетке жарайтын маман болатындай деңгейге көтерілу болып табылады. Біз бүкіл елімізде әлемдік стандарттар деңгейінде сапалы білім беру қызметіне қол жеткізуге тиіспіз», – деп атап көрсетті [1].

Қазіргі таңда бүкіл әлемдегі өркениетті дамыған елдердің басты көңіл бөліп отырған мәселесі – оқытудың жаңа технологияларын қолдана отыра, оқушыға жалпы бірдей қалыптасқан жан-жақты, дәстүрлі әдістермен әлемдік деңгейдегі озық технологиялармен салыстырылған, өмір тәжірибесіне ұштастырылған терең білім беріп, білікті маман даярлау [2] болып табылса, Қазақстан Республикасының білім беруді және ғылымды дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік

бағдарламасында белгіленген басты мақсаттардың бірі «қазақстандық білім мен ғылымның жаһандық бәсекеге қабілеттілігін арттыру және жалпыадамзаттық құндылықтар негізінде тұлғаны тәрбиелеу және оқыту» болып көрсетілген [3].

Тарих ғылым және пән ретінде білімнің аса маңызды саласына жатады. Өйткені, ол бүкіл адамзаттың тарихын жүріп өткен жолын, жинаған тәжірибесін баяндайды. Қазақстан тарихы – жалпы тарихтың құрамдас бөлігі, бұл біздің туған Отанымыздың тарихы. Қазақстан тарихын оқытудың басты мақсаты – жастарды Отан тарихымен таныстыру, қазақ халқы мәдениетінің басты-басты жетістіктерімен сусындату, өткен тарихты өздігінше сын көзбен талдап, сараптай алатын, тарихи деректермен өз бетінше жұмыс істеп, білімін үнемі толықтырып отыратын, сол білімін күнделікті төмірде қолданып, қоғам пайдасына жарата алатын азамат тәрбиелеу. Елбасы «Қазақстан тарихын оқып-үйрену арқылы тәуелсіз Қазақстанның азаматы ғасырлар тоғысында өзінің арғы-бергі тарихи жолын ой елегінен өткізіп, «кеше кім едік, бүгін кіміз, ертең кім боламыз» деген төңіректе ойлансын» деген болатын. Бұл деген еліміздің болашақ ұрпағы үшін Қазақстан тарихын оқытуда мұғалімдерге зор жауапкершілік жүктейді. Қазіргі кезде тарих пәнін оқытуда бірқатар ғылыми-әдістемелік талаптар қойылады және да тарихшы мұғалімдер соларды мүмкіндігінше жүзеге асырып отырғанда ғана еңбектері жеміс беруі мүмкін. Тарихты оқыту үдерісінде мұғалім оқушыларға білім беру, оларды тәрбиелеу және дамыту жөніндегі бір-бірімен тығыз байланысты міндеттерді шешуі тиіс. Қазақстан жеріндегі адамзат қоғамының ерте заманнан бастап, осы күнге дейінгі дамуымен жан-жақты таныстыра, тарихи үрдістердің, құбылыстарды, оқиғалардың тек шындық тұрғысынан ғана баяндай отырып, оқушыларға ғылыми көзқарас қалыптастырады. Тарихи материалды сәтті іріктеп, оны сапалы оқыту арқылы оқушыларды жоғары адамгершілікке, ұлтжандылыққа, еңбексүйгіштікке тәрбиелейді. Қазақстан тарихы пәнінің өзіндік ерекшелігі мынада, қоғамдық дамуды зерттеуді қажет етеді, ұлт тарихына, туған жерге, Отанға деген сүйіспеншілігін арттырады, дүниетанымын кеңейтіп, саяси ойлауға жетелейді [4].

1995 жылы М.Қ. Қозыбаевтың басшылығымен дайындалған «Тарихи сана қалыптастыру тұжырымдасында» Отан тарихын жаңадан зерттеп-зерделеу, оқыту мәселелері көтерілді [5]. Елбасының «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» бағдарламалық мақаласында ұлттық кодты сақтау маңызы баса атап өтілсе [6], «Ұлы Даланың жеті қыры» мақаласында: «Көтерілген мәселелер жан-жақты ой елегінен өткізіп, терең зерделеуді талап етеді. Сондай-ақ біздің дүниетанымымыздың, халқымыздың өткені мен бүгінінің және болашағының іргелі негіздеріне тікелей қатысты», – деп, тарихи сананы жаңғырту мәселесіне көңіл аудартады[7].

Мектеп оқушыларының бойында ұлттық сана-сезімді қалыптастырудың мәнін тарихи білім контекстінде нақтылап, бұл процесте оқу пәні ретінде тарихтың педагогикалық әлеуетін жан-жақты ашып көрсету, мектеп оқушыларының бойында ұлттық сана-сезімді тиімді қалыптастырып, дамытудың әдістемелік негізін қарастырып, неғұрлым тиімді жолдарын анықтау маңызды болып табылады. Бұл практикалық тұрғыдан жалпы білім беретін мектептердің мұғалімдеріне пайдалы болатын еді. Тарих пәні сабақтарында олар аталған мәселені зерттеу нәтижесінде алынған нәтижелерді оқушылардың оқу және оқудан тыс іс-әрекеттерінде негізге алып, пайдалана алатын еді.

Өскелең ұрпақтың бойында ұлттық сана-сезімді қалыптастыру мәселесін қарастырып, зерттеу барысында отандық және шетелдік зерттеушілердің ғылыми зерттеулерін талдау, олардың ұлттық сана мәні мен құрылымы, ұлттық сана мен ұлттық сана-сезім арақатынасы, ұлттық сананың негізі болатын тарихи сананы қалыптастырудағы тарихи білімнің рөлі, тарихты оқыту барысында ұлттық-аймақтық компоненттің маңызы туралы ой-пайымдаулары мен тұжырымдары ғылыми-әдістемелік тұрғыдан біз үшін маңызды болып табылады.

Отандық тарихнамада тақырыпқа қатысты жалпы аспектілер әдіскер– ғалым Т.Т. Тұрлығұл [8], К.М. Төлеубаеваның [9] оқу және оқу-әдістемелік еңбектерінде қарастырылады. Авторлар мәселені тарихты оқыту әдістемесі негізінде қойылатын талаптар, мақсат-міндеттер тұрғысынан қарастырады.

Ұлттық сана-сезімнің негізі болатын тарихи сананы қалыптастыру жолдары және тарихты оқытудағы тарихи сананы қалыптастырудың маңызы туралы ой-тұжырым Г.Б. Қозғамбаева мен Н.К. Алпысбаеваның оқу құралында айтылады [10]. Ұлттық сана, ұлттың өзін-өзі тануы мәселелерінің теориялық негіздері тарихшы ғалым Қ.М. Атабаевтың, Х.М. Әбжановтың еңбектерінде қарастырылады [11]. К. Нарисбаевтың зерттеуінде білім беру жүйесінің ұлттық моделі, әлемдік өркениетті меңгерудегі ұлттық құндылықтардың рөлі мәселелері білім беру жүйесіндегі реформалар аясында талданып, қарастырылса [12], Б. Сатершинов тарихи сананың қалыптасуы мен дамуы мәселесін әлеуметтік-философиялық білім аясында талдайды [13]. Оқушылардың бойында патриотизмді дамыту мәселесіне көңіл бөлген әдіскер оқытушылардың ішінде Темирбекова Ж.А. [14],

Джантулина М.Т. жарияланымдарын атап өту қажет [15]. Сонымен бірге жалпы білім беретін орта мектептің 6-сынып оқушыларына арналған «Қазақстан тарихы» пәні бойынша жаңартылған білім мазмұнына сәйкес оқу бағдарламасы [16], оқу-әдістемелік материалдар жинағы [17], сабақ жоспарлары қарастырылып, талданды [18;19].

Ресейлік тарихнамада тұлғаны қалыптастырудағы қызметтің жетекші рөлі туралы, оның даму деңгейін анықтайтын тұлғаның ішкі өзегі ретіндегі ұлттық сана туралы Б.Г. Ананиев [20], Б.К. Мухина [21], С.А. Ретенгер [22], Ю.С.Тюников [23] қарастырады. Әр түрлі жастағы балалардың ұлттық сана-сезімін дамыту мәселелері В.Ю. Ферцер [24], Ф.Ф. Харисов [25;26], Г.Ф. Хасанова [27], Л.М. Дробижева [28], Л.П. Чагай [29] еңбектерінде талданады.

Мектеп оқушыларының ұлттық сана-сезімін қалыптастыруда тарихтың рөлі А.Н. Ардашев [30], Т.С. Буторина [31], Д.А. Данилов [32], Л.А. Ефимов [33], Ю.В. Лазарев [34], Р.Р. Муниров [35], А.Е. Сейненский [36], К.Н. Хабибуллин [37] сынды авторлардың еңбектерінде зерттеледі. Бұл еңбектерде тарихтың ұлттық-аймақтық компонентінің мазмұнына қатысты аспектілерге назар аударылады. Л.П. Прокошенкованың диссертациялық зерттеуінде аймақтық негізді білім берудің орта мектеп оқушыларының бойында ұлттық сана-сезімді дамытудағы рөлі ашып көрсетіледі [38]. Ғылыми-әдістемелік тұрғыдан және шетелдік (ресейлік) тәжірибені салыстырып, қарау бағытында қызығушылық тудыратын зерттеулердің ішінде оқушылардың ұлттық сана-сезімінің қалыптасуына қатысты Г.Д. Очировтың [39], Г.В. Щербакова [40] зерттеулерін атауға болады. Г.Д. Очиров бастауыш буын білім алушыларын негізге алып, мәселенің теориялық негіздерін, қалыптасуға ықпал ететін факторларды зерттеп, практикалық тұрғыдан өзіндік педагогикалық технологияны ұсынады.

Бұл жұмыстардың алуан түрлілігіне қарамастан, тарихты оқыту процесінде мектеп оқушыларының бойында ұлттық сана-сезімді қалыптастыру, оның ішінде ұлттық сана-сезімді қалыптастырудың шарттары, тиімді жолдарын нақты, жан-жақты ашып көрсетететін және бүгінгі күні тиімді тәжірибелік ұсыныстар берер зерттеулер отандық тарихнамада әлі де жеткіліксіз.

Әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың «Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстан» Қазақстан халқына Жолдауы. 2007 жылғы 28 ақпан. – URL: https://www.akorda.kz/kz/addresses/addresses_of_president/kazakstan-respublikasynyn-prezidenti-nenazarbaevty-n-kazakstan-halkyna-zholdauy-2007-zhylgy-28-akpan (жүгіну күні: 29.03.2021)
2. Жансүгірова К., Күнтубай А. Оқушылардың коммуникативтік қабілетін ойын арқылы дамыту // Қазақ тілі мен орыс әдебиеті орыс мектебінде. – №6. – 2017. – Б. 50-61.
3. Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020 – 2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. – URL: <https://egemen.kz/article/154808-tabysty-boludynh-basty-factory-%E2%88%92-bilim> (жүгіну күні: 27.04.2021)
4. Мазтаева Д. Қазақстан тарихын оқытуға қойылатын талаптар // Қазақстан тарихы: әдістемелік журнал. – №11. – 2013. – Б. 34-38.
5. Назарбаев Н. Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру. 2017 жылғы 12 сәуір. – URL: https://www.akorda.kz/kz/events/akorda_news/press_conferences/memleket-basshysynyn-bolashakka-bagdar-ruhani-zhangyru-aty-makalasy (жүгіну күні: 30.03.2021)
6. Назарбаев Н. Ұлы даланың жеті қыры. 2018 жылғы 21 қараша. – URL: <https://egemen.kz/article/178090-nursultan-nazarbaev-uly-dalany-nh-dgeti-quyu> (жүгіну күні: 19.02.2021)
7. Қозыбаев М.Қ. Ұлттық тарихтың басымдықтары. Қазақстан Республикасындағы тарихи сананы қалыптастыру тұжырымдамасы. – Алматы, 1995.
8. Тұрлығұл Т.Т. Қазақстан тарихын оқытудың теориясы мен әдістемесі: оқу құралы. – Алматы: Қарасай, 2011. – 264 б.
9. Төлеубаева К.М. Қазақстан тарихын оқыту әдістемесі: оқу-әдістемелік құрал. – Қарағанды, 2014. – 214 б.
10. Қозғамбаева Г.Б., Алпысбаева Н.К. Тарихты оқыту әдістемесі: оқу құралы. – Өңд., толықт. екінші бас. – Алматы: Қазақ университеті, 2016. – 260 б.
11. Атабаев Қ. Ұлт және тарих / Бас ред. Б. Аяған. – Алматы: «Қазақ энциклопедиясының» Бас редакциясы, 2007. – 232 б.
12. Назарбаева Г., Әбжанов Х. Қазақстан: тарих, тұлға, теория. – Алматы, 2004. – 344 б.
12. Нарыбаев К. Реформа высшего образования в Казахстане: статьи, выступления и интервью. Размышления о судьбе высшего образования. – Алматы: Қазақ университеті, 2013. – 391 с.
13. Сатершинов Б.М. Тарихи сана – тәуелсіздіктің рухани тұғыры. – Алматы: ҚР БҒМ ҒК ФЖСИ КБО, 2011. – 291 б.

- 14.емирбекова Ж.А. Болашақ ұрпақтың бойында ұлттық патриотизм сезімін қалыптастыру жолдары. – URL: <https://bilimsite.kz/ustaz/10084-bolashak-urpaktyn-boyyn-da-ul'ttyk-patriotizm-sezimin-kalyp-tastyru-zholdary.html>(жүгіну күні: 20.03.2021)
- 15.Джантулина М.Т. Тарих сабақтарында жеткіншек бойында патриоттық сезімін қалыптастыру. – URL:<https://infourok.ru/material.html?mid=62250>(жүгіну күні: 02.04.2021)
- 16.Қазақстан тарихы. 6-сыныпқа арналған оқу бағдарламасы. – URL:<https://bilimland.com/kk/subject/qazaqstan-tarihy/6-synyp>(жүгіну күні: 02.04.2021)
- 17.Қазақстан тарихы 6-сынып бойынша оқу-әдістемелік материалдар жинағы. – URL:https://ust.kz/materialdar/kazakstan_tarihi/sabak_zhospari/6_sinip.html(жүгіну күні: 02.04.2021)
- 18.Кенжебаева А.М.Қазақ хандығының құрылуы. Қысқа мерзімді сабақ жоспары № 48 Қазақстан тарихы. – URL:https://ust.kz/word/qysqa_merzimdi_sabaq_jospary_qazaq_handygy_6_synyp-263888.html(жүгіну күні: 02.04.2021)
- 19.Ежелгі түріктердің жазуы: сабақ жоспары. – URL:https://ziatker.kz/docx/ejelgi_turikterding_jazyvy_76788.html(жүгіну күні: 04.04.2021)
- 20.Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания. – М.:Наука, 2000. – 351 с.
- 21.Мухина В.С. Возрастная психология: феноменология развития, детство, отрочество. – М.: Академия, 2003. – 456 с.
- 22.Ретенгер С.А. Формирование этнического самосознания молодого поколения// Этногенез и цивилизационные перспективы в образовании России: материалы Международнойнауч.-практ. конф. – Новосибирск: Изд-во НГПУ, 2004. – С. 637-639.
- 23.Тюников Ю.С. Национальное самосознание: сущность и принципы формирования / Ю.С. Тюников, Г.Ф. Хасанов, Ф.Ф. Харисов. – Казань, 1994. – 90 с.
- 24.Ферцер В.Ю. Воспитание национального самосознания / В. Ю. Ферцер // Этногенез и цивилизационные перспективы в образовании России: материалы Международной науч.-практ. конф. – Новосибирск : Изд-во НГПУ, 2004. – С.618 -622.
- 25.Харисов Ф.Ф. Развитие у учащихся национального самосознания и способностей к творческому мышлению: Научно-практическая конференция преподавателей гимназий. – Казань, 1993. – 131 с.
- 26.Харисов Ф.Ф. Национальная культура и образование. – М.: Педагогика, 2000. – 272 с.
- 27.Хасанова Г.Ф. Теоретические основы формирования национальной культуры личности: монография. – Казань: КГТУ, 2000.
- 28.Дробижева Л.М. Этничность в современном обществе. Этнополитика и социальные практики в Российской Федерации // Мир России. – 2001. – Т.10. –№ 2. – С.167-180.
- 29.Чагай Л.П. Национальное самосознание личности: сущность, противоречия, проблемы формирования: автореф. дис. канд. филос. наук: 23.00.03. – М., 1992. – 19 с.
- 30.Ардашев А. Н. Национально-региональный компонент как фактор поликультурного образования сельских школьников: дис.канд. пед. наук: 13.00.01. – Ижевск, 2006. – 172 с.
- 31.Буторина Т.С. Воспитание патриотизма средствами образования / Т.С. Буторина, Н.П. Овчинникова. – СПб.: КАРО, 2004. – 224 с.
- 32.Данилов Д.А. Развитие этнического самосознания подростков в педагогическом процессе (на материале якутской школы): Монография / Д.А. Данилов, А.В. Иванов, И.П. Чабыев. – Якутск, 2003. – 234 с.
- 33.Ефимова Д. В. Национальное самосознание и межэтническая толерантность: Монография / Д. В. Ефимова, Ю. А. Макаров. – Пенза : ПГПУ им. В.Г. Белинского, 2004. 311 с.
- 34.Лазарев Ю.В. Национально-региональный компонент в формировании патриотически ориентированной личности старшеклассника: дис.канд. пед. наук: 13.00.01. – Москва, 1999. – 180 с.
- 35.Муниров Р.Р. Краеведение в школе: системный подход. – Уфа, 1997. – 126 с.
- 36.Сейненский А.Е. Краеведение в школьном историческом образовании// Преподавание истории и обществознания в школе. – №10. – 2004. – С.19-28.
- 37.Хабибуллин К.Н. Испытания национального самосознания /К.Н. Хабибуллин, Н.Г. Скворцов. – СПб., 1993. –190 с.
- 38.Прокошенкова Л. П. Региональный компонент общего среднего образования как средство развития национального самосознания учащихся: на примере Чувашской республики: дис.канд. пед. наук: 13.00.01. – Чебоксары, 2000. – 183 с.
- 39.Очиров Г.Д. Формирование национального самосознания младших школьников: дис. канд. ист. наук. – Улан-Удэ, 2000. – URL: <http://www.dslib.net/obw-pedagogika/formirovanie-nacionalnogo-samosoznaniya-mladshih-shkolnikov.html>(дата обращения: 15.01.2021)
- 40.Щербакова Г.В. Формирование национального самосознания школьника – задача каждого учителя. – URL: <https://nsportal.ru/shkola/materialy-metodicheskikh-obedinenii/library/2019/01/23/formirovanie-natsionalnogo>(дата обращения: 05.01.2021)

*Досалы Салқынбек,
ҚазҰАЗУ-дың профессоры, ПҒА академигі*

ОТАНСҮЙГІШТІК ТӘРБИЕ ЖӘНЕ ТІЛ

Елінің бүгінін және ертеңін ойлаған қоғам, сол қоғамдағы бетке ұстар тұлғалар ұрпақ тәрбиесіне айрықша мән беріп, әрдайым қаперде ұстағаны белгілі. Мемлекеттің темір қазығы отаншыл патриот жастардың қолында десек, сол бүгінгі жастар тәрбиесінің хал-ахуалы қандай деңгейде, нендей мәселелерді қалт жібердік, не мәселеге көңіл бөлу керек деген сұрақтар бүгінгі жалпы білім жүйесі мен ата-ана тәрбиесінің алдында тұрған көкейкесті мәселеге айналып отыр. 2021 жылдың қаңтар айында жарияланған «Тәуелсіздік бәрінен қымбат» атты мақаласында Мемлекет басшысы Қ.Тоқаев тәуелсіздік алғаннан бергі отыз жылда жүріп өткен жолымызды, табыстарымызды саралай отырып,

алдағы он жылдықта рухани дүниемізде, жастар тәрбиесінде нендей мәселелерге басты назарды аудару керектігі жөнінде тоқталып өткен еді[1].

Ұлттық сана, ұлттық рух, ұлттық тәрбие туралы сөз еткенде алдағы он жылдықта сапалы секіріске қадам басып алдымызда тұрған: «Дендеп енген сыбайлас жемқорлықтан қалай арыламыз? Рулық деңгейден ұлттық деңгейге қалай көтерілеміз? Халқымыздың сана-сезімін қалай көтеруге болады? Нағыз отаншыл ел азаматтарын қалай тәрбиелеп, қалай қалыптастырамыз?» деген секілді қадау-қадау міндеттерді еңсеру жолындағы қадамдарымызды жатқызуымызға болады.

Жас ұрпақ тәрбиесі туралы сөз еткенде, бүгінгі ана тіліміздің хал-жағдайы туралы сөз етпеу мүмкін емес. Қазіргі біздің жағдайымызда тіл, тіл және тіл мәселесі өткір қойылып отыр. Тілдің артында халқымыздың бүкіл рухани болмысы және еліміздің тәуелсіздігі тұр! Республикамызда 1989 жылы 1997 жылы тіл туралы екі заң қабылданған екен. Бұл заңдарда «Мемлекеттік тіл-Қазақ тілі» деп айқын жазылған. Отыз жылдың аясында республикамызда тұрып жатқан барлық халықтардың мемлекеттік тілді және өз ана тілдерін оқып-үйренуіне барлық жағдай жасалды. Жеткілікті уақыт берілді. Мемлекеттік тілді оқып үйренуге арналған әдістемелік құралдар шығарылды. Қазақстандық патриотизмнің негізі қазақ тілін оқып-үйренуде деп ұрандатып та көрдік. Бірақ, мемлекеттік тілдің өз деңгейінде мемлекеттік тіл рөлін атқарып отырмағаны ешкімге жасырын емес. Ендігі мәселе, қашанға дейін мемлекеттік тілді білуге үндеу тастап, парыз деумен жүреміз. Отыз жыл болды емес пе осылай деп келе жатқанымызға деген сұрақты көлденеңнен қоятын уақыт болды. Осы уақытқа дейінгі қолданыста (тіл жөніндегі бұрынғы және кейінгі) келе жатқан шалағай заңдарымыздың өзі мемлекеттік тілдің өрісін кеңейтуге тұсау болып келе жатқанын ашық мойындауға тиіспіз! Ең өкініштісі, тәуелсіз еліміздің отыз жылдық тарихында өз тілін білмейтін, білгісі де келмейтін мәңгірт жастардың өсіп шыққандығына не деуге және кімді кінәлауға болады?! Кейбір жастарымыздың бойынан ана тіліне деген құрмет пен намыстың отын көрмейтініміз қалай? Ертең ел басына күн туатын сәт болса, бетін аулақ қылсын әрине, бұлар отанын қорғауға шыға ма? Осыны ойлағанда бұндайлардан қорқасың...

Тіліміздің мәселесінде біздің алдымызда екі жол тұр. Біріншісі, мемлекеттік тілдің өркендеуін қамтамасыз ету үшін оның мемлекеттік статусына басымдық беріп, қоғамдағы рөлі айқындалып, республиканың барша халқы білуге тиісті, міндетті тілге айналуы. Екінші жолы, осы қазіргі таңдағы өлместің күйін кешкен, өгіз аяңға көну, мойынсыну. Бірақ, бұл жолдың барар бағыты, жетер жері қараңғы тұңғыық секілді көрінбейді. Міне сондықтан да, Қазақстанның барлық азаматтарын топтастырудың, қазақстандық патриотизмнің негізгі факторы болып табылатын мемлекеттік тіл туралы жаңа заң қабылдайтын уақыт келді. Онда еліміздегі әр азаматтың мемлекеттік тілді білуі айқын міндеттелуі және мемлекеттік тіл қоғамымыздың барлық саласында қажетті тілге айналуы тиіс.

Ана тіліміздің өркендеп дамуында заңдық базаның рөлі ерекше. Сонымен қатар, отбасы тәрбиесінің орны маңызды жәйт. Белгілі ғалым, академик, Қазақстан педагогикалық ғылымдар академиясының президенті А.Құсайынов «Ұлттық құндылық және ұрпақ» атты зерттеу мақаласында отбасы тәрбиесіндегі ана тілінің ерекше маңызды орын алатынына тоқтала келе: «Олар ана тілінде еркін, әрі таза сөйлесін десек, туғаннан үш жасқа дейін мүмкіндігінше ана тілін мол естулеріне жағдай жасауымыз керек. Өзіміз олармен тек қана қазақ тілінді сөйлесіп, қазақ тілінде ертегілер айтып, қазақ әндері мен күйлерін естуіне мүмкіндік жасауға тиіспіз» - деген болатын[2].

Мемлекеттік тіл туралы сөз еткенде, барша Қазақстан азаматтарының мемлекеттік тілді оқып-үйренуі де көңілді көншітпейтіні белгілі жағдай. Тәуелсіздік жылдары республикамызда тұрып жатқан барлық этнос өкілдеріне қолайлы өмір сүру үшін барлық жағдай жасалды. Олардың барлық құқықтары заңмен қорғалып, жер иесі Қазақ халқымен тең құқықты Қазақстан Республикасының азаматы ретінде өсіп-өнуі, өркендеуі қамтамасыз етілді. Мемлекет бюджетінен этнос өкілдерінің әдет-ғұрпы мен тілін дамытуға қомақты қаржы да бөлініп келеді. Республикамызда тұрып жатқан этнос өкілдеріне жасалып жатқан мұндай құрмет бұрынғы Кеңес одағының құрамына кірген бірде-бір республикада жоқ. Өзінің мемлекеттік құрылымы бойынша федерация болып табылатын көпұлтты Ресей Федерациясының өзінде бұндай жағдай жасалмағанын айту артық болмас.

Халқымыздың даналығында айталытын «алмақтың да салмағы бар» демекші, ҚХА құрылған кезінен бастап, еліміздегі ұлттыр достығын қамтамасыз етуде қандай жетістіктерге қол жеткізді? Ассамблея Елбасы қойған міндеттер үдерісінен шыға алды ма? Жер иесі Қазақ халқының алдындағы қарызы пен парызын өзге ұлттар өтей алды ма? Міне, осындай сан-салалы сұрақтарды да қоятын мезгіл жетті.

Елбасының ҚХА-ның сессияларында ұдайы көтеріп келе жатқан мәселелерінің бірі-Қазақ тілінің барлық этностары ұйымдастырушы, топтастырушы рөлі және барлық этностардың мемлекеттік тілді оқып-үйренуі жөніндегі келелі әңгімесі болып табылады. Мәселен, Елбасы 2011 жылы Қазақстан

халқы Ассамблеясының он жетінші сессиясында сөйлеген сөзінде мемлекеттік тілге байланысты: «Біз 2017 жылға қарай мемлекеттік тілді меңгерген Қазақстандықтар саны 80 пайызға жетсін, 2020 жылға қарай одан да көп болсын деген мақсат қойдық. Он жылдан кейін мектептеріміздің түлектері қазақ тілінде 100 пайыз сөйлейтін болуы тиіс. Барлық азаматтардың қазақ тілін білуі-әншейін бір ұран емес, бұл-олар еліміздің тарихын, ерте дәуірден білетін болады деген сөз» -, деген болатын[3,223]. Елбасы тарапынан ҚХА алдында қойып отырған талап айқын. Бірақ, нәтиже қандай? Сараптап, саралап қарасақ, еліміздегі этностардың мемлекеттік тілді оқып-үйренуге деген құлшынысының төмен екендігін қынжылыспен мойындауға мәжбүрміз. Ел бірлігі доктринасында ап-айқын жазылғандай, мемлекеттік тіл-барлық қазақстандықтардың басын біріктіруші фактор болып табылады десек те, елімізде тұрып жатқан этнос өкілдерінің мемлекеттік тілді үйренуге, білуге деген ұмтылысы мардымсыз деп айтуға болады. Қазақстандық патриотизмнің бастауы мемлекеттік тілді білу емес пе еді?

Қоғамымызда күшейіп бара жатқан тағы бір келеңсіз құбылыстардың бірі – тек қана өзінің жайын күйттеп, өзі үшін ғана жұмыс жасайтын «бейсауыт» адамдар шоғырының қалыптасуы. Бұндай адамдардың қоғам үшін қандай қауіпті екенін мына бір мысалдан көруімізге болады.

1917 жылы Англияның Иракқа басып кірген әскерінің қолбасшысы Стэнли Муд қойын жайып жүрген бақташыға кездесіп, өзінің аудармашысы арқылы бақташыға өзінің иттерінің бірін өлтірсе, оған бір фунт беретінін айтады. Бақташының иттері иесіне адал, қойды бағуға көмектесіп жүрген және қасқырлардан қорғайтын, төнген қауіпті сездіретін сенімді серіктері екен. Бірақ, генерал ұсынып отырған ақшаға бағып жүрген отарының жартысын сатып алуға мүмкіндігі бар еді. Бақташы өзінің бір қойын сойып, генералдың аяғының астына тастап, мәселені шешкісі келді. Генерал одан бас тартып, иттерінің біреуін өлтіруді бұйырады. Бақташы ұзақ ойланып жатпастан солай істеді. Иттің терісін сыпырсаң, тағы бір фунт беремін деп уәде етті генерал. Бақташы қолына ақшаны алып, генерал айтқандай істеді. Мұнан соң, генерал Муд бақташы иттің етін бөлшектеп тастаса тағы бір фунт беруге уәде етті. Бақташы иттің етін бөлшектеп тастағаннан кейін генерал ақшаны беріп, бұрылып кетіп бара жатқанда бақташы: «егерде тағы бір фунт беретін болсаң, мен иттің етін жеуге дайынмын» дейді. Бұған мыскылдап күлген генерал былай дейді: «мен жай ғана сенің табиғи болмысыңды білейін деп едім. Мен сенің өзіңнің тілегіңнің құлы екеніңді түсіндім. Сен бар болғаны үш фунт үшін, өзіңнің жақын досыңды өлтірдің, оның терісін сыпырып, бөлшектеп тастадың және төртінші фунт үшін оны жеуге де дайынсың. Сен туралы менің бар білігім келгені осы еді». Осыдан кейін генерал өзінің жауынгерлеріне бұрылып былай депті: «Қазіргі уақытта мынадай адамдар көп болған бұл елде, сендер ешнәрсені уайымдамасаңдар болады». (Оқиға философия докторы Али Вердидің «Ирак тарихының элеуметтік кезеңдері» атты еңбегінде баяндалған).

Бұл оқиға қоғамдағы осындай адамдардың өздерінің жеке мүддесі, тілегіне жетуі жолында ештеңеден тайынбай кез-келген дұшпанға қызмет етіп, өз елін ыдыратып, біреудің отарына айналдыруға дайын екендіктерін көрсетеді және бізді осындай қарахан бастың, тойынған қарынның қамын ғана ойлайтын көрсоқырлардан сақ болуға үйретеді.

Өз мемлекетінің болашағы алдындағы терең жауапкершілікті сезінген ұрпақтың ғана болашақтан зор үміт күтуге қақысы бар!

Әдебиеттер:

1. Тоқаев Қ. Тәуелсіздік бәрінен қымбат. Егемен Қазақстан. 2021, 5 қаңтар.
2. Құсайнов Қ. Ұлттық құндылық және ұрпақ. Егемен Қазақстан. 2016 ж. 29 маусым.
3. Бүркітбай А., Ауанасова Ә., Сүлейменов А. Новейшая партия Казахстана: устойчивый Казахстан. Алматы: Литер, 2011.-320 с.

*Н.Ш. Алметов, Б.Е. Сарсенбаева,
М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті,
Шымкент, Қазақстан*

ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРНЫНДА 1 КУРС СТУДЕНТТЕРІМЕН ИННОВАЦИЯЛЫҚ МЕНЕДЖМЕНТ НЕГІЗІНДЕ ТӘРБИЕЛІК ІС-ӘРЕКЕТТІ ҰЙЫМДАСТЫРУ

Отандық жоғары кәсіби білім беру дамуының қазіргі кезеңінде студент-жастармен тәрбиелік іс-әрекет цифрлы қоғамдағы түбегейлі өзгерістер, маман тұлғасына, оның адамгершілік келбетіне қойылатын жаңа талаптар шеңберінде басқару мен ұйымдастырудың жаңашыл, инновациялық

тұғырларын қолдануды қажет етеді. Жоғары оқу орнындағы тәрбиелік жүйелерді инновациялық менеджмент принциптері негізінде жаңғырту – заман талабы. Дегенмен, шынайы тәжірибеде студенттермен тәрбие жұмысын ұйымдастырудың инновациялық формалары мен әдістері кеңінен қолданғанымен, ЖОО-ында тәрбие жұмысын басқару тәсілдері және оны ұйымдастырудың ескіше тұғырлардан әлі де арылмағандығын байқау қиын емес. Бұған студенттердің басым бөлігінің тек аудиториялық сабақтарда ғана белсенділік танытып, қоғамдық жұмыстарға кездейсоқ қатысатындығы, тәрбиелік іс-шаралар, негізінен, кураторлар тарапынан ұйымдастырылатындығы, студенттердің тәрбиелік іс-әрекеттегі субъектілік позициясының деңгейін арттыру қажеттілігі айқын дәлел бола алады.

Жоғарғы оқу орнында студенттің тәрбиелік іс-әрекетін қалыптастырудың инновациялық менеджментінің негізгі міндеттерінің бірі ретінде білім мазмұнын құрайтын жоғары кәсіби-гуманитарлық сапаны қамтамасыз ете отырып, кәсіби тұрғыдан сапалы, әрі мәдениетті интеллектуалдық тұлғаны қалыптастыру қарастырылады. Оның ішінде, 1 курс студенттерінің тәрбиелік іс-әрекетін қалыптастыру жалпы орта білім беретін мектептегі алған тәрбиемен ұштастыру осы мақаланың өзектілігін арттыра түседі.

Жоғарғы оқу орнының 1 курс студенттерінің тәрбиелік іс-әрекетін қалыптастырудың негізгі мақсаты–әлемдік деңгейге енуге қабілетті, жан-жақты дамыған интеллектуалдық тұлғаны тәрбиелеу және бәсекеге қабілетті ұлттық тұлғаны қалыптастыру.

Мақалада 1 курс студенттерімен тәрбие жұмысын жүргізудің кешенді мәселелері сараланып, оларға тәрбие берудің негізгі мақсаты мен міндеті және студенттердің білім алуы барысында тәрбие үдерісін жүзеге асыру бойынша негізгі іс-шаралар мен осы жұмыстарды жетілдірудің жолдары қарастырылады.

Бүгінгі күні жастар арасында құқық бұзушылықтың көбеюі, Интернетке, ұялы телефонға тәуелділіктен бос уақыттарының дұрыс пайдаланылмауы, үйірмелерге мүлдем қатыспауы және т.б. проблемалар індетке айналу үстінде. Осы проблемаларды болдырмау мақсатында 1 курс студенттерінің тәрбиелік іс-әрекетін жалпы орта білім беретін мектептегі тәрбие жұмысымен сабақтастыру арқылы келесі бағыттар таңдап алынды:

- азаматтық-патриоттық тәрбие;
- құқықтық тәрбие: жастар ортасындағы құқық бұзушылық және қылмыстың алдын алу;
- дене тәрбиесі: спорттың көп түрінің дамуы, әуесқойлық спорттық жарыстарға қатысу, студенттерді бос уақыттарында спортқа ұйымдастыру;
- мәдени және шығармашылық тәрбие: студенттің көркем үйірмелерге, эстетикалық талғамын қалыптастыруын, өз күшімен ұйымдастырылған көркемөнерді дамыту;
- әлеуметтік тәрбие: әлеуметтік серіктестіктердің түсіндіру ұстанымы, студенттердің волонтерлік қозғалысының дамуы және қалыптасуы[1].

Келтірілген бағыттар студенттің ұтқыр, интеллектуалдық, ұлттық және әлеуметтік тұлға ретінде қалыптасуына ықпал етуімен ерекшеленеді. Бұл ерекшеліктер біртіндеп студент ретінде қалыптасуымен байланысты оқу үдерісімен бірге өзгеше студенттік мәртебесіне қатысты ұстанымдарға бет алуға мүмкіндік береді. Мектеп түлегінің келесі қадамы студент өмірінің өзгешелігі, тұлғаны қарқынды дамытуға белсенді қарым-қатынасқа қолайлы жағдай туғызады.

1 курс студентінің тәрбиелік іс-әрекетін қалыптастырудағы бағыттардың бірі ретінде әлеуметтік бағыттарды қалыптастыру, оның ішінде, құндылықтарды қалыптастыру бағытына ерекше тоқталып өтейік.

1 курс студенттерінің әлеуметтік бейімділік шарттары мыналарды талап етеді:

1) креативті, дамытатын орта, студенттердің ғылыми ізденушілігін дамыту тек оқу үдерісінің аясында ғана емес, сонымен қатар жоғарғы оқу орындарының кафедра клубтары, ғылыми үйірмелер, жеке шығармашылық, әлеуметтік-мәдени әрекеттердің әртүрлі формалары мен бағыттарын қамтамасыз ету;

2) жоғары оқу орнының қоғам үшін ашықтығы – елдердегі жоғарғы оқу орындары арасындағы байланыс, бірігіп шаралар өткізу, республикалық жастар ұйымдарына қатысу;

3) студенттерді 1 курстан бастап әлеуметтік-мәдени әрекеттерге тарту, себебі жоғарғы оқу орны туралы олардың түсініктерін біртіндеп әлеуметтік-мәдени орта арқылы қалыптастыра отырып, оған қажетті өзіндік тұлға ретінде қалыптасу қабілеттіліктерін пайдалану.

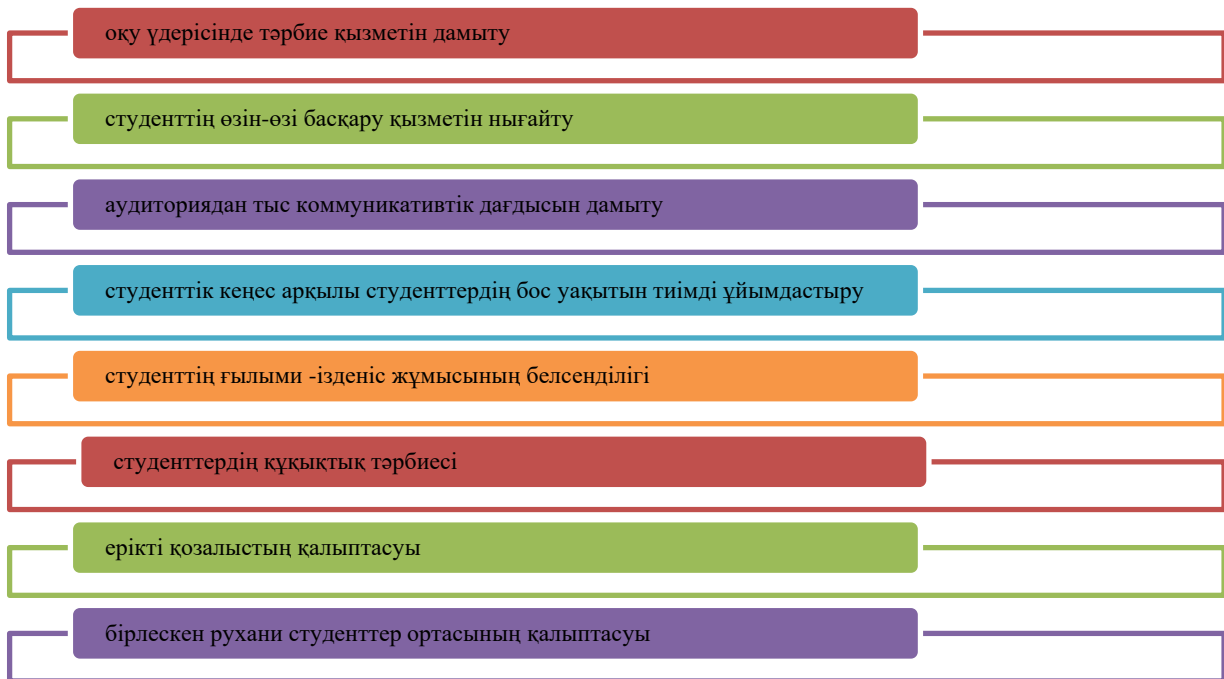
Тәрбие жұмысы аудиториядан тыс жағдаймен ғана шектелмеуі қажет. Тақырыптар тәртібіне патриоттық тәрбиеге, студенттердің азаматтық мәдениетін арттыратын, әлеуметтік-гуманитарлық циклдарға арналған тақырыптарды міндетті түрде қосу қажет.

Студенттерді жаңа қоғамдағы өмірге дайындау, ХХІ ғасырға қажетті болашақ кәсібіне үйрету, патриоттық сезімді қалыптастыру – бұл міндет. Сондықтан аталған міндет оқу үдерісінің деңгейінде шешілуі қажет. Ең алдымен, әлеуметтік-гуманитарлық тәртіп циклін оқыту. Әлеуметтік-гуманитарлық тәртібінің қызметі педагогика және психология кафедраларында оқыту қарастырылады.

Әсіресе, 1 курс студенттері үшін әлеуметтік-гуманитарлық бағыттағы тәрбие берудің орны ерекше. Бұл курста студенттерде бейімделу үдерісі жүргізіледі. Студенттік қадамға жас түлектің бейімделуі үшін жоғарғы оқу орындарында инновациялық тұрғыдан түрлі шараларды ұйымдастыру қажеттілігі туындайды.

Бұл проблема инновациялық менеджмент тұрғысынан шешілері хақ. Ол үшін жоғарғы оқу орындарының 1 курс студенттерінің тәрбиелік іс-әрекетін қалыптастырудың тұжырымдамасы жасалады. Оның мақсаты – студенттердің ұлттық құндылығы мен патриоттық сана-сезімі қалыптасқан, бәсекеге қабілетті кәсіби тұлғаны қалыптастыру.

Тұжырымдаманың негізгі басымдықтары 1-сызбада берілген.

1-сызба. 1 курс студенттерінің тәрбиелік іс-әрекетін қалыптастырудың басымдықтары.

Келтірілген басымдықтар ХХІ ғасыр дағдылары мен сыни тұрғысынан ойлай алатын, коммуникативтік дағдылары мен ақпараттық сауаттылығы және құқықтық санасы қалыптасқан, әрі функционалдық сауаттылығы дамыған тұлғаны қалыптастыру идеясына негізделіп отыр. Аталған идеяны жүзеге асырудың негізгі индикаторы инновациялық менеджмент арқылы тәрбие жұмысын стратегиялық тұрғыдан ұйымдастыруға бағытталады. Сондықтан әрбір басымдықтың астарында оны ұйымдастырудың стратегиясы ойластырылған. Осы басымдықтарды жүзеге асырудың негізгі бағыттары 2-сызбада берілген.

2-сызба. 1 курс студенттерінің тәрбиелік іс-әрекетін ұйымдастыру бағыттары

2-сызбада 1 курс студенттерін тәрбиелеудің негізгі бағыттары келтірілген. Мұнда әрбір бағыт инновациялық менеджменттің, атап айтқанда, стратегиялық, педагогикалық, психологиялық, ақпараттық, экологиялық, экономикалық және т.б. түрлерін қамтиды.

Жоғарыда келтірілген тұжырымдаманың негізгі басымдықтары мен бағыттары 1 курс студенттері арасында патриоттық, азаматтық, тарихи, мәдени, философиялық, экономикалық, құқықтық және саяси білімге қол жеткізу міндеттерін шешу – бәсекелестікке қабілетті кәсіби маман және жеке тұлғаны қалыптастырудың кепілі. Олай болса, 1 курс студенттерінің тәрбиелік іс-әрекетін қалыптастырудың өзектілігіне тоқталып өтейік. Жоғарғы оқу орындарында оқудан тыс жұмыстарда 1 курс студенттерін тәрбиелеудің өзіндік орны бар[2].

Оқудан тыс жұмыстар – студенттердің шығармашылық қабілетін шыңдауға, ұйымдастырушылық, басқарушылық дағдыларын жетілдіруге бірден-бір мүмкіндік. Оны жүйелі түрде ұйымдастыру арқылы студенттердің ортаға бейімделуіне жағдай жасаудың тиімді әдіс-тәсілдерін айқындау өзекті мәселенің бірі болып табылады. Өзекті мәселені шешуге инновациялық менеджментті дұрыс қолдана алу ықпалын тигізеді.

Қазақстан Республикасының жоғары білім беру жүйесінің кредиттік оқу үдерісіне көшуіне байланысты оқудан тыс жұмыстардың мазмұны мен ұйымдастыру түрлерін қайта өңдеу, жетілдіру, жаңарту қажет. Бірінші курс студенттерін әлеуметтік ортаға, жоғары оқу орнының талаптарына бейімдеу мақсатында оқудан тыс жұмыстарды олардың мамандықтарына сәйкес жеке академиялық топтармен ұйымдастырған тиімді. Қазіргі таңда мыңнан астам білім алушыларды қамтитын ЖОО кездесетіндіктен жекелеген студенттің қызығушылығын ескеріп, онымен жұмыс жасау қиындық туғызады. Бұл жағдайда маман дайындайтын кафедраның профессорлық-оқытушылар құрамының басшылығы мен белсенділігі маңызды. Мұнда әсіресе, әрбір студенттің жеке оқу жоспарын құруда басшылық жасау арқылы олардың даралықтарын білетін, кафедрамен байланыс жасаушы дәнекер эдвайзер, куратор-тьютордың орны ерекше. Тұлғаның қоғамдық сана-сезімінің дамуының белгілі бір сатысында, өзінің жеке басы үшін тек сыртқы әсерлерді ғана емес, сонымен қатар өзін-өзі тәрбиелеу шешімдерін қабылдайды. Ол өзін-өзі тәрбиелеудің субъектісі ретінде қарап, өзінің тұлға ретінде қалыптасуы оның жеке белсенділігіне тікелей байланысты екендігін түсінеді [3].

Студенттердің өзін-өзі тәрбиелеуі – оның жеке тұлғасын қалыптастыруға, өмірдегі өз орнын өзі белгілеуіне, өзін-өзі дамытуға, өз қабілеттерін өзі іске асыруға бағытталған мақсатты, саналы, жүйелі түрде өздiгiнен жүргізетiн iс-әрекетi. Өзiн-өзi тәрбиелеу тәрбие үдерісінің құрамды бөлігі және тұлғаның өзін-өзі дамытуындағы ең маңызды күш болып саналады. Тәрбиелеу мен өзін-өзі тәрбиелеу тұлғаны қалыптастырудағы тұтас үдерістің екі жағы болып саналады.

Студенттер оқу және оқудан тыс жұмыстарда мамандық алумен шектелмей, сонымен қатар өзін-өзі тәрбиелеудің әлеуметтік психологиялық механизмдері деп білуі керек. Психологиялық зерттеулерде әр адамда өзін-өзі тәрбиелеуге деген қажеттілік әртүрлі жас кезеңдерінде байқалады. Осы қажеттілік әсіресе жасөспірімдік, жастық шақта анығырақ байқалады. Өзін-өзі тәрбиелеу өте ұзақ және адамның бүкіл өмірі бойы жалғасатын үдеріс екенін айта кету қажет. Өзін-өзі тәрбиелеу адамнан

көптеген күш-қайратты жоғары дәрежедегі ұйымдастырушылықты, өзіне деген сын көзбен қарауды талап етеді. Өзін-өзі тәрбиелеу адамның рухани қажеттіліктерін қалыптастыруға бағытталған [2;3].

Қорыта келе, жоғары оқу орнында бірінші курс студенттерімен тәрбиелік жұмыстарды ұйымдастыру инновациялық менеджмент тәсілдері негізінде жүзеге асырылған жағдайда, яғни мұнда студент университеттегі тәрбие жұмысын ұйымдастырудың толыққанды субъектіне айналған, ал тәрбие жұмысын басқару қатынастары жеке тұлғаның қажеттіліктері мен даму үмкіндіктеріне бағыт-бағдар алған жағдайда тиімді болады.

Әдебиеттер:

1. <https://www.kaznu.kz/kz/1928/page/>.
2. Андреев В.И. Диалектика воспитания и самовоспитания творческой личности. Основы пед. творчества. – Казань: Казанского ун-та, 1988. –236с.
3. Кузьмина Н.В. Акмеологическая теория повышения качества подготовки специалистов образования. – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2001. – 149 с. 269.

Б.С. Сарсенбеков,
*«Бегалин атындағы жалпы орта білім беретін мектеп» КММ,
Семей қ., Қайнар ауылы*

ҰЛТТЫҚ РУХАНИ ҚҰНДЫЛЫҚТАР НЕГІЗІНДЕГІ АДАМГЕРШІЛІК ТӘРБИЕСІ

Қазақстан Республикасының білім беруді дамыту тұжырымдамасында «Білім берудің мақсаты-жылдам өзгеріп отыратын дүние жағдайларында алған терең білімінің, кәсіби дағдыларының негізінде еркін бағдарлай білуге, өзін-өзі іске асыруға, өзін-өзі дамытуға және өз бетінше дұрыс, адамгершілік тұрғысынан жауапты шешімдер қабылдауға қабілетті, дені сау жеке тұлғаны қалыптастыру» делінген. Жаңа кезеңдегі білім берудің өзекті мәселесі жас ұрпаққа адамгершілік рухани тәрбие беру. Құнды қасиеттерге ие болу, рухани бай адамды тәрбиелеу мен қалыптастыру оның туған кезінен басталуы керек. Халықта «Ағаш түзу өсу үшін оған көшет кезінде көмектесуге болады, ал үлкен ағаш болғанда оны түзете алмайсың» деп бекер айтылмаған. Сондықтан жас ұрпақтың бойына жастайынан ізгілік, мейрімділік, қайырымдылық, яғни адамгершілік құнды қасиеттерді сіңіріп, өз-өзіне сенімділікті тәрбиелеуде отбасы мен педагогтар шешуші рөл атқарады. Рухани-адамгершілік тәрбие екі жақты процесс. Бір жағынан, ол үлкендердің, ата-аналардың педагогтардың балаларға белсенді ықпалын, екінші жағынан, тәрбиеленушілердің белсенділігін қамтитын қылықтарынан, сезімдері мен қарым-қатынастарынан көрінеді. Сондықтан белгілі бір мазмұнды іске асыруда, адамгершілік ықпалдын әр түрлі әдістерін пайдалана отырып, педагог істелген жұмыстардың нәтижелерін, тәрбиеленушілерінің жетістіктерін зер салып талдау керек. Жас ұрпақ бойында жалпы адамзаттық құндылық қасиеттерін қалыптастыру жолдары бүгінгі таңда жас ұрпақты өз халқының тарихын, тегін, салт дәстүрін, тілін білімін, адамзаттық мәдениетті, адами қасиеті мол терең түсінетін шығармашыл тұлға етіп тәрбиелеу өмір талабы, қоғам қажеттілігі.

«Адамгершілікке тәрбиелеу құралы – еңбек пен ата-ана үлгісі» – деп Ы.Алтынсарин атамыз айтқандай, құнды қасиеттерге ие болу, рухани бай адамды қалыптастыру баланың туғанынан басталуы керек. Халықта «Ағаш түзу өсу үшін оған көшет кезінде көмектесуге болады, ал, үлкен ағаш болғанда оны түзете алмайсың» деп бекер айтылмаған. Сондықтан, баланың бойына жастайынан ізгілік, мейрімділік, қайырымдылық, яғни адамгершілік құнды қасиеттерді сіңіріп, өзіне сенімділікті тәрбиелеуде отбасы мен педагогтар шешуші роль атқарады.

Қазақстан Республикасы «Білім туралы» заңы жас ұрпаққа жан-жақты білім мен тәрбие берудің мемлекеттік саясатының негізгі ұстанымдарын айқындап берді. Олар: Қазақстан Республикасының барлық азаматының білім алуға тең құқығылы, әрбір азаматтың интеллектуалдық дамуы, психофизиологиялық және жеке басының ерекшеліктері, халық үшін білімнің барлық деңгейін кең жол ашылуы. Яғни, білім заңында әрбір азаматтың білім алуға құқықтығын негізге ала отырып, жас ұрпақтың бойына ұлттық құндылық қасиеттерін қалыптастырып, құрметтеуге тәрбиелеуде дидактикалық шарттар яғни оқыту, тәрбиелеу, дамыту, қалыптастыру үдерісін жан-жақты қамту қажеттілігі туындайды. Жас ұрпақтың бойына рухани-адамгершілік құндылықтарды және жалпы адамзаттық құндылық қасиеттерді қалыптастыру үшін ұлттық мәдениет, салт-дәстүр, халық тағылымдары және т.б. мәселелер.

Атақты педагог Сухомлинский: «Бала кезде үш жастан он екі жасқа дейінгі аралықта әр адам өзінің рухани дамуына қажетті нәрсенің бәрін де ертегіден алады» деген. Ал, руханилық жеке тұлғаның негізгі сапалық көрсеткіші. Руханилықтың негізінде адамның мінез-құлқы қалыптасады, ар-ұят, өзін-өзі бағалау және адамгершілік сапалары дамиды. Мұның өзі мейрімділікке, ізгілікке шақырады. Олар адамды құметтеу, оған сену, әдептілік, кішіпейілдік, қайырымдылық, жанашырлық, ізеттілік, инабаттылық, қарапайымдылық т.б. Адамгершілік-ең жоғары құндылық деп қарайтын жеке адамның қасиеті, адамгершілік және психологиялық қасиеттердің жиынтығы.

Адамгершілік тақырыбы-мәңгілік. Ол ешқашан да ескірмейді. Жас ұрпақтың бойына адамгершілік қасиеттерді сіңіру– ата-ана мен ұстаздардың басты міндеті. Адамгершілік әр адамға тән асыл қасиет. Адамгершіліктің қайнар бұлағы-халқында, отбасында, олардың өнерлерінде, әдет-ғұрпында. Әр адам адамгершілікті күнделекті тұрмыс-тіршілігінен, өзін қоршаған табиғаттан бойына сіңіреді.

Қай заманда болмасын адамзат алдында тұратын ұлы мұрат-міндеттерінің ең бастысы-өзінің ісін, өмірін жалғастыратын салауатты, саналы ұрпақ тәрбиелеу. Ұрпақ тәрбиесі-келешек қоғам тәрбиесі. Сол келешек қоғам иелерін жан-жақты жетілген, ақыл-парасаты мол, мәдени-ғылыми өрісі озық етіп тәрбиелеу біздің қоғам алдындағы борышымыз. Ата-ананың болашақ жас ұрпақ алдындағы тәрбиесі үшін жауапкершілігі ұрпақтан-ұрпаққа жалғасуда. «Балапан ұяда не көрсе, ұшқанда соны іледі» дегендей, ата-ананың күн сайын атқарып жүрген жұмысы-балаға үлкен сабақ. Жас ұрпақ тәлім-тәрбиені, адамгершілік қасиеттерді үлкендерден, ұстаздан насихат жолымен емес, тек шынайы көру, сезім қатынасында ғана алады. Жеке тұлғаның бойындағы жалпы адамзаттық құндылықтардың қалыптасуы осы бағытта жүзеге асады, сөйтіп оның өзін-өзі тануына, өзіндік бағдарын анықтауына мүмкіндік туғызатындай тәлім-тәрбие берілуі керек. Жақсы адамгершілік қасиеттердің негізі отбасында қалыптасатыны белгілі. Адамгершілік қасиеттер ізгілікпен ұштастырылады. Әсіресе еңбекке деген тұрақты ықыласы бар және еңбектен білуде өзін көрсететін балаларды еңбек сүйгіштікке тәрбиелеу басты міндет болып табылады. Өз халқының мәдениетін, тарихын, өнерін сүю арқылы басқа халықтардың да тілі мен мәдениетіне, салт-дәстүріне құрметпен қарайтын нағыз мәдениетті азамат қалыптасады.

Жас ұрпақты рухани-адамгершілікке тәрбиелеу, болашағына жол сілтеу-бүгінгі қажетті, кезек күттірмес мәселе. Рухани-адамгершілікке тәрбиелеу білім берумен ғана шектелмейді. Жас ұрпақтың сезіміне әсер ету арқылы ішкі жан дүниесін ояту нәтижесінде оның рухани-адамгершілік қасиеттері қалыптасады. Рухани-адамгершілік тәрбиені қалай іс жүзіне асырамыз? Олар мына қағидаларды сақтағанда нәтиже береді. Егер:

-тәрбие үдерісі жас ұрпақтың рухани-адамгершілік қасиеттерді игеруіне бағытталса;

-жас ұрпақ рухани-адамгершілік қасиеттерді қалыптастыру мақсатында әрекеттік, іскерлік дағдыларды игерсе;

-жас ұрпақтың бойында әлеуметтік мәні бар рухани-адамгершілік қасиеттерді өз іс-әрекетінде, мінез-құлқы мен тіршілік әрекетінде көрсете алу мүмкіндігін ерікті таңдаса.

Демек, рухани-адамгершілік тәрбиесіндегі басты мәселе жас ұрпақты тәрбиелеу. Сондықтан, әрбір жас ұрпақ өзін-өзі рухани жетілдіру үшін, өзін тәрбиелеуге, өздігінен білім алуға ұмтылуы қажет екенін түсінуі тиіс деп ойлаймын.

Рухани-адамгершілік білім беру – жас ұрпақтың бойына өмірдің мәні, сүйіспеншілік, бақыт, сыйластық, татулық, бірлік, төзімділік сынды құндылықтарды дарыту арқылы адамның қоғамда өз орнын табуына, қабілет-дарынының ашыла түсуіне, ақыл-парасатын дамытуына, яғни сәнді де мәнді өмір сүруіне қызмет етеді. «Жұмыла көтерген жүк жеңіл» демекші бала тәрбиелеудегі осындай міндеттерді іске асырушылар – мектеп мекемелері мен отбасы. Осы екі арнада жүргізілетін тәлім-тәрбие сабақтаса, ұштаса өткізілгенде ғана көздеген мақсат нәтижелі болары сөзсіз. Бүгінгі жаңа қоғам мүддесіне лайықты, жан-жақты жетілген, бойында ұлттық сана, ұлттық психология қалыптасқан ертеңгі қоғам иегері боларлық парасатты азамат тәрбиелеп өсіру – отбасының, балабақшаның, мектептің, барша халықтың міндеті.

Әдебиеттер:

1. А.Өтешова. Адамгершілік – рухани тәрбиенің маңыздылығы. www.45minut.rz
2. Б. Баймұратова. Отбасындағы баланы мектепке дайындау.-Алматы, 2000-56 Б.

Ш.Т. Таубаева,

*әл-Фараби атындағы ҚазҰУ-дың педагогика және
білім беру менеджменті кафедрасының профессоры,
Солтанов Қ., педагогика магистрі
Ауеспаев М., педагогика магистрі*

«РУХ», «РУХАНИЛЫҚ» ЖӘНЕ «РУХАНИЯТ» ҰҒЫМДАРЫНЫҢ АРАҚАТЫНАСЫ: АҚПАРАТТЫҚ ТҰҒЫР НЕГІЗІНДЕГІ ТАРИХИ ШОЛУ

Қазақстан Республикасында орын алған саяси-экономикалық және әлеуметтік реформалар мен қоғамның рухани қайта түлеуі кезеңдерінде жас ұрпақ тұлғасының адамгершілік келбетін сомдау ерекше мағынаға ие болып, тіпті, мемлекеттік деңгейдегі мәселеге айналады.

Абай Құнанбайұлының, Шәкәрім Құдайбердіұлының, Жүсіпбек Аймауытовтың, Мағжан Жұмабаевтің ұлтымызға тән ұрпақ тәрбиесінің рухани-адамгершілікке бейімделуін көрсететін еңбектері, Н.А. Бердяевтің, Г.В.Ф. Гегельдің, М.С. Каганның, И.О. Лосскийдің т.б. аксиологиялық талдаулары; Г.К. Нұрғалиеваның т.б. педагогикадағы аксиологиялық тұғырдықолдану логикасы; рухани-адамгершілік тәрбиені кәсіби іс-әрекеттегі табыстылықтың негізі ретінде қарастырған А.Қ. Рысбаеваның, рухани-адамгершілік құндылықтарын бастауыш мектептен бастап қалыптастыруды ұсынған Ш. Майғаранованың, рухани-адамгершілік құндылықтарды Қазақ халқының дәстүрлері арқылы қалыптастыруға бағытталған К.Ж. Қожахметованың, рухани-адамгершілік құндылықтары арқылы салауатты өмір салтын қалыптастыру мәселелеріне арналған С.В. Кульневичтің; К.А. Абульханова-Славскаяның, т.б. еңбектерінде қарастырылған тұлға қалыптасуының және дамуының іс-әрекеттік тұғыры; психологиядағы тұлға тұжырымдамасы (Қ.Жарықбаев, А. Г. Асмолов, Н. И. Козлов, т.б.) құрайды.

Тұлға тәрбиесінің рухани-адамгершілік аспектілері көптеген отандық және шетелдік мәдениеттанушы, әлеуметтанушы, антрополог ғалымдардың еңбектерінен көрініс тапты. Дегенмен «тұлғаның рухани-адамгершілік әлемінің онтологиясы» деген ортақ атауға жинастыруға болатын бірқатар мәселелердің әлі де болса жете зерттелмегендігі, тұлғаның өзін-өзі жүзеге асыруының әлеуметтік мәдени аспектілері жеткілікті қарастырылмағандығы, оның әлеуметтік мәдени қажеттіліктердің құрылымына және өмірлік мәні бар бағыт-бағдарларының жүйесіне әлі де болса назар аудару қажеттілігі байқалады.

Зерделенген ғылыми әдебиеттерден тұлғаның рухани-адамгершілік құндылық бағдарларына қызығушылық, оны түсіндіруге деген талпыныстар ежелгі дәуірлерден-ақ етек алғандығы байқалады. Ежелгі дәуір философиясы адамды өзін қоршаған әлемнен бөліп алып қарастыруда елеулі қадамдар жасады. Педагогика өзінің ғылым ретінде дамуына іргетас болып қаланған философияның концепциялары мен заңдылықтарына, табиғаттың, адам сана-сезімінің және қоғамның даму заңдарына арқа сүйейтіндіктен, педагогикалық танымның қайнар көзін ежелден бері адам өмірінің мәні мен мағынасы, оның қоғамдағы орны мен рөлі төңірегіндегі сұрақтарға жауап іздеп келе жатқан ғылым – философияның қатпарларынан іздеуіміз заңдылық. Философиядағы, бұрындыры үстемдік құрған натурфилософиялық көзқарастардан «адам» тақырыбына қарай алғашқы бетбұрыс жасап, адамның саналы тіршілік ретіндегі ерекшелігіне басты мән беріп, өзін-өзі танып-білуді философияның негізгі проблемаларының бірі деп қарастырған ойшыл Сократ (б.д.д. 469-399 жж.) болатын. Адамды «барлық зат атаулының өлшемдерінен» биік қойған Протагор, оның даралығының өлшемі тек «саналылығы» ғана емес, тұлғалық руханилықтың іргетасы болып табылатын оның барлық субъективтік ерекшеліктері деп білді [1].

Әр тарихи кезең өзіне тән мәдениетті дүниеге келтіріп, әр мәдениет рухани және адамгершілік, құндылық бағдарларын жасай отырып, өзі өмір сүріп жатқан қоғамға қажетті тұлға түрін қалыптастырады («Заманына қарай адамы, адамына қарай амалы» деген халық мақалы да осыны дәлелдейді). Бұл орайда, әдетте сол дәуірге тән әлеуметтік идеалдармен біріккен, сол қоғамда қабылданған руханият формаларымен, рухани құндылықтар жүйесімен және басымдылықтармен қоректенген нақты тұлғалық мұраттар алға шығады. Соңғылардың негізінде адамның өзіндік бетбейнесі қалыптасып, солардан қоғамның ділі (менталитеті) түзіледі. Дегенмен, тұлғаның рухани-адамгершілік құндылық бағдарларының өзі – қоғамның арқасында ғана емес тіпті, кейде қоғамға кереғар жүзеге асатын, тұлғаның рухани болмысының өзіне тән (имманенттік) өлшемдері көрініс беретін, айрықша және тұтас «мәдениет әлемі» ретінде ұсынылуы да мүмкін. Жалпыадамзаттық мәдениеттің құндылығы болып табылатын рухани-адамгершілік құрам бөліктің өзі – тұтас бір ішкі элем түрінде танылады. «Адам – қоғамнан да үлкен» деген уәжді айтқан кезде Н. А. Бердяев тұлғаның осындай рухани шексіздігін меңзеген болар. Тұлғаның мағыналық сипатының қалыптасуында

руханилық феномені айрықша роль атқарады. Дәстүрлі қабылданған логикалық конструкциялардың шеңберіне сия бермейтіндіктен оның өзі айтарлықтай күрделі [2; 3]. Жалпы алғанда, руханилықтың астарынан «адамның адамгершілікке бағдарланған ерік-жігері мен санасын» танып, оны, негізін әдетте діни наным-сенімнен алатын адамның тыныс-тіршілігінің ерекше әдісі деп бағалаған И.В. Силуянованың пікірі біздің зерттеуімізге жақын [4]. Алайда, бұл тек адамның тақуалығы ғана емес, имандылық қағидаларын әспеттеуі және жаратқанның сиы ретінде өмірді қастерлеуі, табиғатқа, өзге адамдарға, өз-өзіне деген адами көзқарастарын түзетін тұлғаның биік адамгершілік-мәдени күш-қуаты болуы да мүмкін. Бұл орайда руханилық – адамгершілік дамуының ең жоғары деңгейі ретінде көрініс табады. Өзін-өзі жетілдіру үдерісінде адам индивид (элеумет «атомы») түрінен тұлғаға (дербес рухани «кеңістік») дейінгі күрделі әрі қарама-қайшылыққа толы даму жолын бастан өткереді. Бұл жерде біз оның психо-физиологиялық тұрғыда жаңаруын айтып отырған жоқпыз, сөз индивидтің рухани өзгеруі, яғни, оның адамгершілік-мәдени дамуы жайлы болып тұр. Адамзаттың мәдени тәжірибесін біртіндеп игере отырып, индивид өз мазмұнын өзі толықтырады, яғни, өзінің рухани-адамгершілік бағдарларын саналы түрде айқындау үшін физикалық, ақыл-парасаттылық және рухани қырларын жетілдіреді.

Ұлтымызға тәнұрпақ тәрбиесінің рухани-адамгершілікке бейімделуі оның ұзақ ғасырлық даму кезеңінде, ең алдымен, Абай мен Шәкәрім сияқты қазақ этикалық ойының белгілі тұлғаларының шығармашылық мұраларында көрініс тапқан. Руханилықты олар адамның адам болу негізі және қоғамдық дамуға адамгершіліктік бағыт беретін жағдайы ретінде анықтайды. Руханилық Абай философиясының негізгі мәселесі болып табылады. Абай философиясындағы руханилық категориясы адам болудың әмбебап өлшемі және жеке адам мәдениеті ретінде негізделеді, оның жалпы адамдық мәніне жалпылық сипат береді. Ұлтымыздың ұлы ойшылы – «руханилық адам сенімін өзіне қайтара алады, ол элеуметтік енжарлық пен қауымның тығырыққа тірелуін жоя алады, рухани күштер жеке және қоғамдық сананы адамгершіліктік құндылықтарға, ал жеке адамды жасампаз әрекет пен қоғамдық игілікке қызмет етуге бұра алады деген ой айтқан» [5, 218 б.].

Шәкәрімнің: «... Әлемді мен билесем, Зұлымдықты сүймесем, Залымды ұндай илесем, Нәпсі болса, маған құл» [6, 186 б.] деген шумақтары да оның адамның рухани-адамгершілік болмысына қойған талабын аңғартады. «Тумақ, өлмек – тағдырдың шын қазасы, Ортасы – өмір, жоқтық қой – екі басы. Сағымдай екі жоқтың арасында Тіршілік деп аталар біраз жасы. Жоқтық, барлық – жоғалмақ араласы, Үш еріксіз болады мағынасы Нажағайдай жарқ етіп өшпек болса, Өмірдің он тиындық жоқ бағасы» [6, 154 б.] – ақын өмір мен өлімнің философиялық мәселелері туралы осылай толғанады. Ойшыл ақын «Менің пайымдауымша, адамның жақсы өмір сүруінің негізіне адал еңбек, арлы ақыл-ой, шынайы жүрек жатуы тиіс» дейді [7]. Оның пікірінше, мейірімділік, қайырымдылық, ұстамдылық, саналылық, адалдық, төзімділік, әділеттілік – міне, осы қасиеттер адамға ажырамастай даруы тиіс.

Тұлғалық дамудың реттілігі – жекелеген индивидтер неғұрлым элеуметтенген, дараланған, тұлғаның дара шығармашылық әлеуеті болып табылатын қабілеттіліктері мен дарыны дамыған сайын, оның санасында жүзеге асады. Сонымен бірге, индивидтің танымдық іс-әрекетінің даму үдерісінде оның санасы бірқатар сатылардан өтеді. Бұл – бүкіл болмысты тарихи-мәдени, жалпыадами және философиялық тұрғыда танып-білумен пара-пар. Бұл үдерісті бейнелі түрде биологиядағы биогенетикалық заңның («онтогенез-филогенез») көрініс табуымен, эмбрионның ана жатырындағы аз ғана уақыт ішінде тіршіліктің бүкіл даму тарихын өтіп шығатындығымен салыстыруға болады. Философиядағы тұлғаның білім алуы мен мәдениетті сіңіруіне қатысты «даму сатысын қайталау» идеясы – «жекелеген индивид жалпыға ортақ рухтың мазмұндық қалыптасу сатыларының, өзгелер жүріп өткен жолдың барлығын басып өтуі тиіс» деп білген Гегельден бастау алады. Нақты адамның тәрбие мен білімді игеру жолын бүкіл әлемге қатысты тәрбие мен білім беру тарихының қысқаша очеркі түрінде елестетуге болатындай.

Философиялық әдебиеттерге жасалған талдау тұлғаның рухани әлемінің қалыптасуы оның элеуметтік-мәдени талаптарының өзіндік сатысын құрайтын төмендегідей бірқатар баспалдақтардан өтетіндігі туралы байлам жасауға негіз береді:

1) материалдық қажеттіліктер (индивидтің қажеттіліктері), оған тек – ас-ауқатқа, киімге, баспанаға деген негізгі биологиялық қажеттіліктер ғана емес, қарапайым элеуметтік қажеттіліктер – ауқаттылыққа, байлық жинауға, тұрмысын жақсартуға ұмтылу да кіреді. Адам өзін-өзі тек осы деңгейде ғана көрсе, осы деңгейде ғана өзін-өзі жүзеге асыруға ұмтылса ол тек индивид қалпында (ой-өрісі тар, тоғышар, пенде, тұтынушы болып) қалады;

2) адамға өзін-өзі жүзеге асыруға қажетті кең мүмкіндіктер спектрін ұсынатын неғұрлым күрделі қарым-қатынас аясын қалыптастыруды қажетсінетін элеуметтік қажеттіліктер. Бұған таным-білімге, еңбекке, қарым-қатынасқа ұмтылу кіреді; бұларды қанағаттандыру тұлғаны дараландыруға алып

келетін әлеуметтендіру үдерісіне тікелей әсерін тигізіп, адамның әлеуметтік мүдделер мен сұраныстарға бейімделуіне ықпал етеді;

3) негізін философиялық, адамгершілік-діни қажеттіліктер құрайтын, тұлғаның бүкіл имандылық қажеттіліктерінің спектрін қамтитын – рухани қажеттіліктер [8;9;10].

4) Аталмыш ойшылдардың мұраларын зерделеу арқылы бізге «рух», «руханилық», «руханият», «адамгершілік», «құндылық» ұғымдарының мағыналары ашыла түседі. «Адамгершіліктің» педагогикалық ұғым ретінде ғылыми тұрғыда қалыптасқан өзіндік мағынасы болса, «рух», «руханилық», «руханият» ұғымдарының мән-мағыналары көптеген салаларға тармақталып кететіндігін көреміз. Жалпы әлемдегі материалдық дүниенің өзгеше сипаты – оның рухани жағы деген түсініктің ежелгі замандардан келе жатқандығы белгілі. Рухтың не екеніне жаратылыстану тұрғысынан ешқандай дәлел дәйектемелер болмағанымен, оның нақты болмысы бар екеніне зертеушілердің көбісі күмән келтірмейді. Руханилықтың түпкілікті бастауы «рух». Философияда бұл ұғым материалдық немесе табиғи дүниеге қарама-қарсы, қолмен ұсталмайтын, тек сезіммен ғана түйсінлетін, адамның барлық идеалдық, психикалық келбетін көрсетеді. «Рух» адам психикасын жануарлар психикасынан ерекшелейтін, оның тұтастығы, белсенділігі ретінде көрініс табатын, әлеуметтік-мәдени негізге және мазмұнға ие ұғым [11, 38 б.].

4) Кез келген діни түсініктер, діни ілімдер рухтың әртүрлі сипаттағы көріністерін (негізінен Абсолюттің заңдылығына бағынатын) «табиғаттың рухы», жаратушыдан тек адамға келетін «қасиетті Рух» деген мағынада жіктейді. Жалпы табиғаттың заңдылығы материалды әлемнің үйлесімді өзара байланысы бар, суық та қатаң қатынастарына бағынады және онда жақсылық пен жамандық, ізгілік пен зұлымдық, игілік пен қиратушы күштер түйіспейді. Махаббатқа толы қатынастар тек адам әлемінде, яғни оның жан дүниесінен туындайтын Қасиетті Рух кеңістігінде ғана бар деп түсіндіріледі [12, 351 б.]. Рухтың өмірде бар екендігінің дәлелдейтін – қоғамдық санадағы «руханият және руханилық» деген ұғымдар бар. Демек «рух» – руханият пен руханилықтың онтологиялық негізі [13, 69 б.].

5) «Рух абсолютті мағынада алғашқы» деген пікірді ұсынған Гегель, адам рух арқылы ғана өзінің табиғи шектеулі әлемінен жалпылық дүниесіне, әмбебап қатарға өрлей алатындығын ескерткен. Ол жеке тұлғаның белсенділігін ерекше құндылық ретінде дәріптейді. Абсолюттік идея дамуының рухани кезеңінде жеке тұлға өз-өзіне үңіліп, адамның сана-сезімі мен әртүрлі іс-әрекетіндегі өзінің орнын бағамдайды. Идея бұл жерде теориялық және практикалық болып екі түрлі формада көрініс табады. Практикалық рух (ерік) және теориялық рух (сана) өзара тығыз байланыста. Аталмыш философтың: «Адамның кеменгерлік пен кемелдікке қол жеткізуі ерік пен сананың тығыз байланысы арқылы ғана мүмкін болады, себебі, жеке тұлғаның рухани қасиеттері бойдағы кемшіліктерді түзетуге көмегін тигізеді» [14, 24 б.] деген ұстанымы, «рухани-адамгершілік бағдарлау әлеуметтік және кәсіби құндылықтарды қалыптастырудың негізі» деген біздің көзқарасымызға салмақты дәлел.

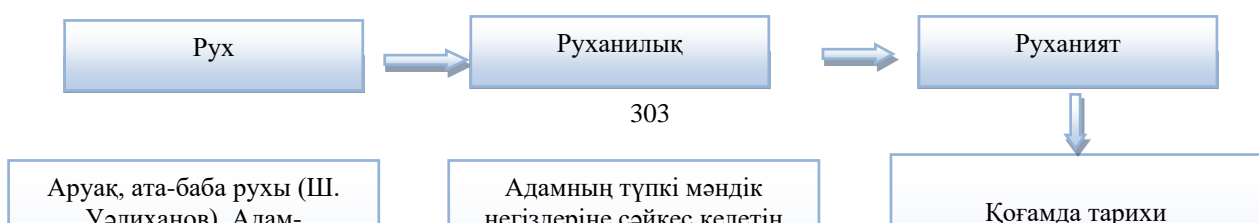
Рух халықтың жаны (А. Байтұрсынов), ата-баба аруағы (Ш. Уәлиханов). Рух – туған жер, туған ел, ана тілі, ата тарихы, ұлт менталитеті ұғымдарымен, түйіндеп айтқанда, Отанмен тағдырлас. Рухты жан қара басын күйттемейді, ол ел, Отан, халық, ұлт деп толғанады. Еліміз ежелден ұлының рухты, қызының қылықты болғанын тілеп келген. Ұлы рухты болса – сүйікті, қызы қылықты болса – бақытты. Рухты жан – Азамат – Адам, рухсызы – тұғырсыз, надан, не мәңгірт. Рух – адам баласының жан дүниесінің арқауы. Руханилық – бұл адамның ерекшелігін құрайтын, оның сыртқы әлеммен тығыз байланысқа түсетін ішкі табиғатының, ақыл-парасатының, ой-санасының, ерік-жігерінің ортақ арнадағы ағыны. Руханилық қолмен ұсталмайды, көзге көрінбейді. Адамдар оған саналы түрде, өзін-дамыту арқылы қол жеткізеді. Адам руханилығы оның болмысының қаншалықты дәрежеде биік екендігін көрсетеді. Ол имандылықпен тығыз байланысты.

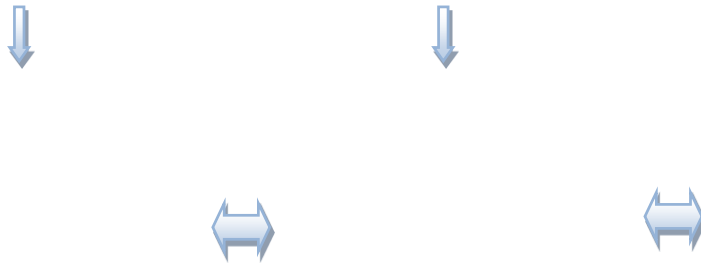
Түсіндірме сөздіктен бұл ұғымның екі мағынасын көреміз. Біріншісі, «Рух – табиғи материалдық бастамадан өзгеше, затсыз, идеалды бастаманы білдіретін философиялық ұғым». Екіншісі, «рухани күш-қуат, батылдық» дегенді білдіреді [15, 693 б.]. Сондықтан да соғыстар тарихы дәлелдеген бір шындық – әскерінің саны, қару-жарағы мен техникасы бірдей қос тараптың жеңіске рухы биігі жетеді. Қос тараптың рухтары деңгейлес болса әскер саны басым, қару-жарағы мықты жағы жеңіске жетуі мүмкін, бірақ бұл әскер саны аз, қару-жарағы әлсіз тараптың рухы төмен түсіп, міндетті түрде табанға тапталады деген сөз емес, биік рухтың қуаты ат төбеліндей аз, қару-жарағы әлсіз әскерді айбынды күшке айналдырып, жеңіс қуанышын сыйлауы мүмкін. Бұған біздің ұлтымыздың қаһарман тарихындағы, жоңғардың Батур хонтайшысы басқарған, мұздай қаруланған 50000 адамнан тұрған қолына Жетісудың Орбұлақ шатқалында бар-жоғы 600 сарбазымен үш ай бойы батыл қарсылық көрсетіп, Самарқандтан көмекке келіп жеткен Жалаңтөс батырдың 30000 адамдық қолымен бірлесіп

ойсырата жеңіп, қазақ жерінен қуып шыққан Салқам Жәңгір ханның ерлігі дәлел [16, 96-101 бб]. Әскерді жеңіске жетелеуші күш – оның асқақ рухы екендігін Б. Момышұлы да растайды: «Ұлы Отан соғысының тәжірибесі жеңіске рухтың күштілігімен жетуге болатынын, табыс әскерлердің моральдық-адамгершілік күшіне тәуелді екеніне біздің көзімізді тағы да жеткізді. Материалдық құрал-жабдықтар мен қазіргі заманғы әскери техника күрестің материалдық базасы мен қаруы болып табылады. Бәрін іске қосушы – жанды, саналы адам. Адамның моральдық-адамгершілік қасиеті рухани күш деген сөзбенен анықталады. Рухани күштің қайнар көзі мен қозғаушысы: Ақыл, Сезім, Ерік-жігер. Адам қасиетінің осы үш элементін ұштауға бағытталған мақсатты жұмыс тәрбиелеу жұмысының басты нысанасы болып табылады». Көптеген отандық және шетелдік ғалымдардың ортақ пікірі – руханилық ең алдымен қоғамдық өмірдің адамгершілік, әділеттілік бастауларын, ақыл-ой еркіндігін, қоғамда қабылданған мінез-құлық пен жүріс-тұрыстың моральдық нормаларын көрсетеді дегенге саяды [17;18;19; 20]. Ол адам дүниетанымының құрамдас бөлігі, жинақтаған білімінің фрагменті. Адамның руханилығы деп оның шынайы адамгершілік құндылықтарын айыра әрі таңдай білуін, өзінің іс-әрекетін, мінез-құлқын, жүріс-тұрысы мен өмір салтын соларға бағындыра білуін түсінеміз. Руханилық – адамның ішкі әлемін реттеуші күш. Егер адамның руханилығы оның шынайы болмысымен келіспеушілікке түссе, ішкі зілзалаға, рухани апатқа, адамгершілік дертке ұрындырады. Адамның руханилығы оның болмысымен жарасымға түссе ондай адам әлеммен де үйлесімді қарым қатынасқа түсіп, байсалдылығымен, адалдығымен, әділдігімен, қанағатшылдығымен ерекшеленетін болады. Философтар руханилықтың өркениетке де тән қасиет екендігін, қоғамдағы руханилық қандай болса мәдениет те, өркениет те сондай болатындығын алдыға тартады. Рух ұғымы діни түсініктер мен ілімдер тұрғысынан жіктелгенімен, адамзаттың санғасырлық тәжірибесі бойынша руханилық адамның қандай ұлтқа, қандай діни конфессияға жататындығына қарамайтын нәзік ұғым, әрбір адамның ішкі әлемінің байлығын анықтайтын категория.

Ұлтымыздың ойшылдары да адам бойындағы руханилықпен ерекшеленетін даралық қасиетке ерекше мән берді, кез келген кісіге қайталанбас жаратылыс жұмбағы ретінде қарады, адам мен ұлттың тарихтағы ролін дұрыс бағамдай білді. Қоғам қанша дамып, ғылыми жетістіктерге жеткенімен, руханилық пен адамгершілік жетіспесе ол адамға ешқандай ләззат әкелмейтінін ескертті. Адамның хайуаннан айырмашылығы да рухани-адамгершілік құндылықтарды ардақ тұтуынан екендігін баса айтып кетті. «Хайуан жаратылыстан өзіне біткен бір сезімнің қуатымен өзіне лайық болған әрекеттен артық еш нәрсе істемейді. Адам жүгенсіз бетімен кетсе, адамдыққа лайықсыз талай қылмысты істейді» [21]. Ж. Аймауытов «Қазақтың өзгеше мінездері» деген мақаласында ұлт мінезінің ізгі белгілерін тізбектей келіп, отарлыққа ұрынған кезде өзгеріске ұшыраған кейбір жақтарын, өзгеден жұқтырған жаман әдеттерді (ұрлық, адам өлтіру, өтірік айту, алдау) бойына сіңіріп, арыла алмай жүргенін ашына айтады. «Қазақтың ұлттық қалпы өзгерілді. Тірлігі, мақсұты басқа, ниеті шалғай, суық бауыр жаттың қолына тиді. «Қазаншының еркі бар, қайдан құлақ шығарса» деген халге ұшырады. Кемеңгер билердің заманы құрып, адамды мал мен пұлға сатып алатын заманға килікті» [21, 116 б.]. «Сайып келгенде, қазақта қалып тұрған өзгеше мінездер: тілі айтқанды қолы қылмайтын – тұрақсыздық, ұйымсыздық, басынан аспайтын – өзімшілдік, ездік. Халықтың өзіне айтып, мінезін түзеу қолымыздан келмейді. Жалғыз-ақ үмітіміз, қаруымыз – оқығандарда» [21, 117-118 бб.]. «Орыс баласы оқудан қолы босаса, футбол, доп, жарыс, неше түрлі дене тәрбиесі; қазақ баласы оқудан шықса, көше қыдыру, таныс жағалау, жоқ жерден пайда қып қою...» [21, 215 б.]. Автор бұл кемшіліктердің себебі баланың өскен ортасында, әке-шешенің, қоршаған ортаның тәрбиесінде екендігіне тоқталады. Дәл осындай мағынадағы пікірлерді М. Дулатовтың, Ғ. Қараштың, М. Жұмабаевтың, А. Байтұрсыновтың еңбектерінен де көптеп кездестіреміз. Қазіргідей әлемдік жаһандану үдерісі ерекше екпін алған шақта, аумалы-төкпелі сындарлы кезеңде, қоғамда діни экстремизм қаупі белең алған жағдайда ең бастысы, ұлттық мүдде, ұлттық тәрбие, ұлттық рухты сақтап қалуға тиіспіз.

Руханилықты руханияттың өзегін құрайтын құбылысқа жатқызуға болады. Ол адамды Ақиқаттың жасампаздық жүйесін қалыптастыруға шақыратын, рухани дамуды қамтамасыз ету арқылы Ғаламды рухтандыратын, қоғамды іштей үйлесімдендіретін оң мағынадағы рухани күш, феномен [22, 67 б.]. Руханият негізінен ерекше феномен ретінде қауымдастықтың, әлеуметтік субъектінің қалыптасу эволюциясының тарихи кезеңдеріне сай келеді, жалпы оның эволюциясына сәйкес кейіпте көрініс береді. Оны кез келген халықтың өткенінен көре аламыз. Келтірілген пікірлерден «рух», «руханилық» және «руханият» ұғымдарының қатынасын төмендегідей көруге болады (1–сурет)

1-сурет. «Рух», «руханилық» және «руханият» ұғымдарының арақатынасы

Руханилық – еркін шығармашылық белсенділік, әлемге деген адамгершілік қатынас арқылы қалыптасады және сол құрылымдардың нәтижесінде дамып, адам өмірінің мәніне айналады. Ал, руханият болса одан әлдеқайда кең мағынадағы қатынастар жүйесі. Ол қоғамның рухани өмірінің көптеген қырын қамтиды. Руханилық адамның жан дүниесімен байланыста болса, оның дүниетанымы зерде, ақыл-ой саласымен, рационалдылықпен астасып жатады. Дүниетаным мен руханилықтың өзара байланысын іс– әрекеттер деңгейінің биігінен іздеу керектігін зерттеушілер атап көрсетуде [17, 129 б.].

Р.Л. Лившицтің пайымдауынша руханилық – «адам өзін бүкіл дүниеге және адамзат болмысын бірегей арқалаушы ретіндегі екінші бір адамға паш ететін әлемдегі тұлғаның өмірлік маңызды ұстанымы. Руханилық – адамзат болмысының дамуын жүзеге асыратын әлеуметтік-позитивті, гуманистік құндылықтарға ұмтылушылықпен көрініс табады» [23, 32 б.]. Біз үшін руханилықты болашақ офицердің рухани мәдениетінің негізі деп түсіну маңызды. Субъектінің тұрақты қалпы ретінде руханилық тек биік рухани мәдениет арқылы ғана танылады. Солай дегенімізбен, руханилық саналы немесе санадан тыс қалыптасып жатады, ал рухани мәдениет А.Ф. Лосевтің сөзімен айтқанда «әрқашанда рухтың саналы көрініс табуы» [24]. Демек, болашақ офицердің рухани мәдениеті – өзінің құндылық-мақсаттық әлемін құруға бағыттап отыратын оның тұлғалық кіріктірушілік қасиеті; кәсіби тыныс-тіршілікте негізгі құндылықтарды танып-біліп, игеруге қабілеттілігі; рухани-адамгершілік құндылықтарды өн бойына сіңіріп, өзектендіруінің өлшемі. Осы соңғы белгі біз үшін аса маңызды. Рухани мәдениетті бұдан әрі қарай біз осы тұрғыда қарастырамыз. Болашақ офицердің рухани мәдениетінің қалыптасуы жоғары әскери оқу орнының білім, тәрбие беру үдерісінде жүзеге асырылады. Бірқатар Отандық және шетелдің педагогтар мен философтар тәрбиені тұлғаны педагогикалық мәселелер мен діни көзқарастар түйісетін биік жалпыадамзаттық құндылықтарға, мәдениет негіздеріне ортақтастыру үдерісі ретінде қарастырады [25; 26].

Кей кездері адамның жаны, ата-бабалар аруағы ретінде де қолданылатын «рух» сөзі, одан шығатын «руханилық» ұғымдары діни антропологияның негізгі категориялары болып табылғанымен адамның тұлғалық қасиетін көрсететендіктен, зайырлы педагогикалық мәдениеттің назарынан тыс қалуы мүмкін емес. Әлемдегі барлық басты діндер – мейлі ол Христиандық, немесе Ислам, Буддизм болсын, адамның рухын түзетін негізгі үш құрауыш – сенім, сана және ерікті дамытудың қажеттілігін уағыздайды. Әскери немесе әскери емес оқу орындарының білім беру үдерісінің әдіснамасында да осылар басымдылыққа ие болуы тиіс.

Ә. Нысанбаевтың басшылығымен құрастырылған «Қазақстан» ұлттық энциклопедиясында адамгершілік жайлы төмендегідей анықтаманы оқуға болады: «Адамгершілік – адам бойындағы гуманистік құндылық, әдеп ұғымы. «Кісілік», «ізгілік», «имандылық» тәрізді ұғымдармен мәндел. Адамгершілік – адамшылық, қаталдықпен салыстырғанда жақсылық тілеу қарым-қатынастары. Халықтық дүниетанымда мінез-құлықтың әр түрлі жағымды жақтары осы ұғымнан таратылады. Мінез-құлықпен іс-әрекеттерде көзге түсетін төмендегідей адамгершілік белгілерін атап өтуге болады: адамды құрметтеу, сыйлау, сену, ар-ұятты сақтау, имандылық пен рахымдылық, ізеттілікпен кішіпейілділік, әділдік, қанағатшылық, т.б.. Адамгершілік принциптері әлеуметтік-мәдени дамудың жемісі. Адам тумысында жақсылыққа да, зұлымдыққа да үйір емес. Адамгершілік белгілерінің қалыптасуына ерекше әсер еткен мынадай факторлар бар: жыныстық қатынастарды

реттеу, қандастарын өлтіруге тыйым салу, әлсіздерге қамқорлық ету, еңбектің қоғамдық жолмен бөлінуі және адамдар арасындағы ынтымақтастықтың қалыптасуы. Адамгершілік құндылықтардың қалыптасуы үшін жүйелік (қоғамдық, мемлекеттік) және тұлғалық мүшелердің ара салмағын дұрыс айқындаудың маңызы зор. Жеке адамды жай ғана әлеуметтік қатынастардың жемісі деп қарастыру адамды жете бағаламауға әкеп соғады. Тоталитарлық қоғамдағы «Ортақ мүдде жеке адам мүддесінен жоғары» деген ұран Адамгершілік қағидаттарына нұқсан келтірді.

Халқымыздың ұлы ағартушысы Ы. Алтынсарин – «Жақсы мінез бен ақыл күші біріксе – бұлар адамгершілік қасиеттер» деген. Ол адамгершіліктің төмендегідей белгілерін береді: имандылық; жоғарғы әділдік; адалдық, ақкөңілділік; сыпайылық, момындық; адал ниетпен өсиет беру; жомарттық, қайырымдылық; дұрыс заңдылық [25, 266 б.]. Жоғарыдағы зерттеушілердің келтірілген пікірлерінен – адамның руханилығы мен адамгершілігі оның өз-өзін және өзін қоршаған әлемді тануға, өзінің әлемдегі орнын бағамдауға, адам болмысының анықталған заңдарына сәйкес қоғамдық өмірдің жаңа формаларын жасауға деген ықыласы, талпынысы мен қабілеттілігінен көрініс табады деген ой қорытуға болады.

Руханилықтың қыры мен сырын, ұлттық мәдениеттегі орнын терең зерттеген ғалымдардың бірі Б. Құдайбергенов оның ерекше қасиеттеріне, бағыт-бағдарларына тоқталған. Ол өзінің еңбегінде руханилықтың тұлғаға бағдар беретін құбылыс екенін және адам өзінің еркіндігін табиғи және әлеуметтік ортаны белсенді түрде жетілдіруге жұмылдыру арқылы танытатынын айтады. Адамның қоғамдағы қызметі шығармашылық сипатқа енгенде ғана өзінің шынайы мәнін ашатындығына назар аударады [26, 103 б.]. Философтың руханилық туралы бұл пікірімен педагог-зерттеушілердің берген тұжырымдары да үндес. Атап айтқанда, отандық педагог-зерттеуші К. Қожахметованың пікірі бойынша рухани-адамгершілік тәрбиенің мазмұны моральдық қарым-қатынастардың: өзіне, басқа адамдарға, еңбекке, табиғатқа, сұлулыққа, Отанға деген қатынастардың қалыптастыруларын қамтиды. Аталмыш зерттеуші – руханилық ұғымына «Руханилық – заттандырылған, прагматикалық құндылықтардан да жоғары, өмірде аса маңызды да биік нәрсенің бар екеніне о-бастан-ақ, саналы немесе санадантыс бағдарлау. Ол адамның шындыққа, мейрімділікке, сұлулыққа деген табиғи, үнемі қажетті іңкәрлігі мен құштарлыққа ұмтылысынан көрінеді. Ол көзге байқалмайтын, құдаймен байланысты сезінуден туындайды» деген анықтама берсе, «мораль – өмір мен әрекеттің әр түрлі саласындағы тұлғаның мінез-құлқына арналған талаптар мен ережелер, нормалар жүйесі, ал адамгершілік осы нормалар мен ережелерді сақтауға байланысты әдет-дағдылардың жиынтығы ретінде қарастырылады» дейді [27, 15 б.].

Сонымен, ғалымдардың пайымдауынша, рух – ой мен сананың шоқтығы, адамның психикалық белсенділігінің көрінісі, адамның сана-сезімі мен қимыл-әрекетінің озық болжампазы, тарихи тәжірибенің идеалды түрі. Рухты, рухани қабілетті қалыптастыру – тәрбиенің түбегейлі мақсаты.

Мақала Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі Ғылым комитеті қаржыландыратын зерттеу шеңберінде дайындалған (Грант No AP08856223, қатысушы Таубаева Ш.Т.)

Әдебиеттер:

1. Панцхава И. Д. Сочинения: в рус.пер. – Рассмотрение платоновской философии и Прокла Диадоха, пер. и исследование.– М., Т.6, 1942. – 283 с.
2. Бердяев Н. А. Опыт. – М., 1990. – 342 с.
3. Бердяев Н.А. Самопознание. Проблема человека. К построению христианской антропологии. – Л– 1991. -с. 341-366.
4. Силуянова И. В. Духовность как способ жизнедеятельности человека. Философские науки. – № 12. – 1990. – с. 100—104.
5. Экстремизм в Центральной Азии. Бурханов К.Н., Карин Е.Т., Сатпаев Д.А., Давыдов И.М. под ред. К.Н. Бурханова. Алматы, 2000. – 108 с.
6. Абай (Ибраһим) Құнанбайұлы. Шығ. екі томдық толық жинағы. I, II томдар. Алматы, Жазушы. 1995. – 336 б.
7. Құдайбердіұлы Ш. шығармалары. – Алматы: Жазушы, 1988. – 230 б.
8. Долженко О. В. Очерки по философии образования: учеб. Пособие. – М.: Промо-Медиа, 1995. – 240 с.
9. Уваров В. Духовность. Грани эпохи. Этико-философский журнал. – 2005. – № 23.
10. Надуткина И. Э. Концептуальные основы воспитания студенческой молодежи в современных условиях. – Белгород, 1997.-356 с.
11. Фромм Э. Анатомия человеческой деструктивности. Москва: Аст, Хранитель, Мидгард, 2007. 624 с.
12. Религии в Казахстане: Хрестоматия. Часть I. 2-е изд., испр. и доп. – Алматы, 2011. – 380 с.
13. Омаргазин Р. Дух как онтологическая основа духовности. Адам әлемі – Мир человека. 2006. № 3. – 69-76 с.
14. Гегель Г. Философия духа. Энциклопедия философских наук. Т. 3.– М.: Мысль, 1977. – 345 с.
15. Қазақ тілінің түсіндірме сөздігі. Жалпы редакциясын басқарған Т.Жанұзақов. – Алматы: Дайк-Пресс, 2008. – 968 б.
16. Галиев В.З. Хан Джангир и Орбулакская битва. – Алматы: Ғылым, 1998. 125 с.
17. Хамидов А.А. Человек и его абсолюты: к архитектонике духовности. Қазіргі заманғы руханилық мәселесі. Алматы: Сага, 2007. – 128-137 бб.

18. Ерғалиев І. Адамның жаңа тарихи кезеңдегі рухани қалыптасуы. Известия Министерства науки – Академии наук Республики Казахстан. Серия общественных наук. 1998. № 4. – 57 б.
19. Косиченко А.Г. Духовный путь: от существования к осмысленному бытию. Проблемы духовного развития. Алматы: Ақыл кітабы, 1998. – 195 с.
20. Марьясова Н.В. Духовность в контексте психологического анализа: личностный аспект. 13.00.08: Автореф. дис. канд. психол. наук. -Хабаровск, 2004. – 168 с.
21. Аймауытов Ж. Шығармалары, 5 томдық жинағы. – Алматы, 1999. 5-том. 132 б.
22. Капышев А.Б., Колчигин С.Ю. Онтология духа. – Алматы: Сага, 2005. – 204 с.
23. Хамидов А.А. Человек и его абсолюты: к архитектонике духовности. Қазіргі заманғы руханилық мәселесі. Алматы: Сага, 2007. – 128-137 бб.
24. Лившиц Р.Л. Духовность и бездуховность личности. – Екатеринбург, 1987.-248 с.
25. Лосев А.Ф. Дерзание духа. – М.: Русская книга, 1998. – 249 с.
26. Алтынсарин Ы. Таңдамалы шығармалар (екі тілде) – Алматы: Ғылым, 1955. – 413 б.
27. Кудайбергенов Б.К. Социально-философские поиски духовности: традиции и современность. – М.: Изд-во МГАП – «Мир книги», 1995. – 218 с.
28. Қожахметова К.Ж. Рухани-адамгершілік тәрбиенің этнопедагогикалық негіздері: Әдістемелік нұсқау. – Алматы: Қазақ университеті, 2012. – 44 б.

Р.О. Изғұттынова,

Адамның үйлесімді дамуы ұлттық институтының ж.ғ.қ., п.ғ.к.

М.Б. Сахан,

Өзін-өзі тану және гуманды педагогиканың негіздері

мамандығының I курс магистранты

ӨЗІН-ӨЗІ ТАНУ САБАҚТАРЫНДА ЖЕКЕ ТҮЛҒАНЫҢ ҚҰНДЫЛЫҚ БАҒДАРЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ЭТНОПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚҰРАЛДАРЫ

Жеке тұлға жалпыадамзаттық құндылықтар негізінде ұлттық құндылықтарды тұғыр ретінде ұстанып, өз бойынан өткере отырып, іске асыруы аса маңызды дүние болып табылады. Құндылық бағдарлар жүйесі тұлғаның қоршаған әлемге, басқа адамдарға, өзіне бағдарлану мазмұнын анықтайды және оның дүниеге көзқарасының негізін құрайды. Құндылық бағдарлары – бұл тұлға үшін әлеуметтік шындықтың объектілері немесе құбылыстарының жағымды немесе жағымсыз мәнін көрсететін ұғым. Құндылық бағдарлардың қалыптасуы тұлғаның дамуымен және оның бағдарымен тығыз байланысты болып келеді.

Философия тарихында құндылық көрінісінің заңдылықтары туралы жалпы түсінік 19 ғасырдың ортасында пайда болды. Құндылық ұғымына тұңғыш философиялық анықтаманы Р.Лотце мен Г.Коген берді. Ежелгі философиялық көзқарастарда құндылықтың әртүрлі көріністеріне жататын және табиғи, қоғамдық құбылыстарды, адамның іс-әрекетін бағалауда пайдаланылатын сұлулық, қайырымдылық, мейірімділік секілді этикалық және эстетикалық ұғымдар қолданылды. Жеке тұлға өзін ұлттың ажырамас бөлшегі ретінде сезіне отырып, өз халқының тарихын, ұлттық құндылықтарды (жазу, ұлттық тіл, рухани мәдениет пен тағы басқа жетістіктері), ұлттық менталитет, халықтың әлемдік мәдениет қазынасына қосқан үлесін бағалап, оның дамуына ықпал етеді. [1]

Тұлға (ағылшынша Persona; лат. тілінен аударғанда – актердің маскасы; рөл, позиция; тұлға). Қоғамдық ғылымдарда тұлғаны оның бірлескен қызмет пен қарым-қатынас процесінде әлеуметтік-мәдени ортада иеленген адамның ерекше сапасы ретінде қарастырады. Гуманистік философиялық-психологиялық концепцияларда тұлға – қоғам үшін дамытылатын құндылық ретіндегі адам. Тұлғаны әлеуметтендіру, оның әлеуметтік нормалар мен рөлдерді меңгеруі, әлеуметтік қатынастарды меңгеруі (көзқарас) және құндылық бағдарлары, белгілі бір қоғамдастықтың типтік мүшесі ретінде адамның әлеуметтік және ұлттық сипатын қалыптастыру.

Құндылықтық бағдарлар (ағылшынша value orientations) – тұлғаның қалауын және ұмтылысын немесе топтың жинақталған адами құндылықтарға (игілік, денсаулық, жайлылық, таным, азаматтық еркіндік, шығармашылық, еңбек және т.с.с.). қарым-қатынасын білдіретін (көрсететін) тұлға көзқарасының немесе топтық идеологияның маңызды компоненті. [2]

Құндылық бағдарлары мен жеке құндылықтар әрқашан әлеуметтанудың маңызды объектілерінің бірі болып табылады.

Жастардың құндылық бағдарын зерттеуге белгілі әлеуметтанушылар В.А. Ядов, В.Г. Лисовский, А.Г. Здравомыслов, С.Л. Рубинштейн, Е.С. Волков және басқалар үлкен үлес қосты.

Отандық ғылымда бірқатар ғалымдардың еңбегінде құндылық мәселелері көрініс тапты. Атап айтқанда көрнекті ғалым Ә.Нысанбаев «Тәуелсіз Қазақстанның құндылықтар әлемі» кітабында: «Ендігі жерде өзіндік «менін» сақтауға ұмтылған әрбір жұрт, ең алдымен, тарихи санасы мен жадын, бірегей ұлттық болмысы мен ойлау машығын, өзіндік дүниетанымы мен дінін, ана тілі мен ерекше ділін, бай дәстүрлі төл мәдениетін, соның негізінде қазіргі бәсекеге қабілетті мәдениетті дамыту, аман алып қалу жолында жанталасуы қажет» деп айтты. [3]

Көрнекті ғалым Г.Қ. Нұрғалиеваның «Жеке құндылықтық бағдарлар: әдіснамасы, теориясы, қалыптасу практикасы» еңбегін; философ-ғалым С.Е. Нұрмұратовтың «Рухани құндылықтар әлемі: әлеуметтік философиялық талдау. Монография» атты еңбегі ерекше атау қажет. [4;5]

Шынымен де, қазіргі таңда психологиялық-педагогикалық ғылымдарда жалпы рухани-адамгершілік тәрбие парадигмасы өзгерістерге ұшырады, адам тұлғасын жетілдіруге негізделген биологиялық және әлеуметтік деңгейлер моделінен, болмыстың рухани деңгейінің тіршілік етуін мойындайтын, адамды тұтастай түсіну моделіне көшу орын алды (Ш.А.Амонашвили, А.Джумсаи, В.И.Волынкин, В.П.Зинченко, Д.М.Маллаев, М.Щетинин, Е.В.Бондаревская, Т.И.Петракова және т.б.). [6]

Қоғамда болып жатқан өзгерістерді ескеретін болсақ, қазіргі жағдайда жастардың дүниетанымы әлі де тұрақсыз, себебі тұтынушылық өмірге деген көзқарас, руханилықтың төмендеуі өзіне және өзгелерге немқұрайлылықты, енжарлықты тудырады, бұл ұлттың моральдық-рухани саулығының жоғалуына қауіп төндіреді.

Қазіргі жастардың құндылық бағдарына әсер ететін аспектілердің біріншісі – рухани мазмұн, ол қайырымдылық пен гуманизмнен көрінеді. Екінші аспект соңғы жылдары үлкен өзектілікке ие бола бастады – бұл индивидуализм, рухани құндылықтардан материалдық құндылықтардың басымдығы. Жастардың өмірінде басты басымдықтар мыналар: табысты мансап, отбасы, достық, пайдалы байланыстар құру, өзін шығармашылықпен немесе хоббиімен жүзеге асыру мүмкіндігі. Қазіргі жастардың негізгі өмірлік құндылықтары: отбасы, достары және денсаулық, қызықты жұмыс, ақша және әділеттілік, діни сенім. Адамның жеке даму процесінде уақыт өте келе оның ішкі қозғаушы күштері үлкен маңызға ие болады, бұл оған өз қызметінің міндеттері мен бағытын, атап айтқанда оның құндылық бағдарларын өз бетінше анықтауға мүмкіндік береді.

«Өзін-өзі тану» рухани-адамгершілік білім беру бағдарламасының басты негізі болып табылатын жалпыадамзаттық құндылықтарды ұлттық құндылықтармен ұштастыра отырып, ұлттық тарихты, мәдениетті тануға мүмкіндіктер туады. Сондықтан да этнопедагогикалық құралдар өзін-өзі тану сабақтарында орын алатын басты оқу компоненті ретінде саналады. Бағдарламаның жалпыадамзаттық құндылықтарды ұлттық мәдениет призмасы арқылы тануға негізделген "ұлттық мұра қағидасы" осының дәлелі бола алады.

Қазақстанның білім беру жүйесінде лайықты және ізгі мінезді оқушы тәрбиелеу басым бағыты болып табылады, сондықтан мектептің тұтас білім беру үдерісінде тұлғаны рухани-адамгершілік тұрғысынан дамыту идеяларын кеңінен енгізу қажеттігі туындайды.

Қазақтың ұлттық құндылықтары кез келген халықтың құндылықтары секілді мәңгілік рухани-адамгершілік құндылықтарға негізделген. Қазақтың ұлттық тәрбиесінің мәнін ұғынып, оның игіліктерін қазіргі таңда пайдалану – әрбір азаматтың қасиетті парызы болып танылады.

Этнопедагогика – (гр. *ethnos* – халық, *pedagogike* – бала тәрбиесі туралы ғылым) – педагогика ғылымының саласы. Оның қарастыратындары:

1. Нақты халық (ұлттық педагогика) үшін дәстүрлі тәрбие және оқыту түрлері, әдісі, міндеті, тапсырма және мақсаттарын зерттеу;

2. Әр түрлі халықтарға тән тәрбие мен оқудың салыстырмалы спецификасының зерттеуі;

3. Сол немесе басқа этникалық қоғамның өкілдерін оқытумен тәрбиелеудегі ұлттық психологияның әсерінің анализі;

4. Оқыту әсерімен педагогикалықтың жүзеге асырылуы және ұйымдастырылудағы бұл процестің заңдылықтарының есебі. [7]

Қазақ этнопедагогикасы 1990 жылдардан бастап қарқынды зерттеле бастады. Қазақстандық ғалымдар этнопедагогиканың түрлі салалары бойынша зерттеу жұмыстарын қарқынды жүргізді. Атап айтқанда, қазақ этнопедагогикасының ғылыми-методологиялық және теориялық негіздерін С.Қ.Қалиев, К.Ж.Қожахметова, қазақ этнопедагогикасының тарихын Қ.Жарықбаев, Т.Әлсатов, З.Әбілова, Ә.Табылдиев, Ш.Жұматаева, қазақ этнопедагогикасындағы ұлттық тәлім-тәрбие мәселелерін Қ.Бөлеев, К.А.Оразбекова сынды ғалымдар зерттеді.

Ал С.Ұзақбаева, М.Х.Балтабаев, Т.А.Қышқашбаев халық педагогикасындағы эстетикалық тәрбиені; Н.Қ.Сарыбеков, С.Ысқақов, Ж.И.Жанұзақова, Г.М.Сәбденәлиева, Ш.Ж.Арзымбетова халық педагогикасындағы экологиялық тәрбиені қарастырды.

Қазақ этнопедагогикасы материалдарын мектеп практикасына ендіру Р.Қ.Дүйсембінова, Т.Ә.Қоңыратбаева, Ә.Сәдуақасовтардың, қазақ халқының этномәдени мұралары негізінде ұлттық тәрбие беру Ж.Наурызбай, Б.Е.Қайыроғалардың, халық педагогикасындағы дене тәрбиесі Б.Төтенаев, М.Тәнікеев, Е.Сағындықов, Б.М.Досқараев, Т.Ж.Бекботчаевтардың зерттеулерінде көрініс тапты.

Қ.Қобдабай, Ә.Ашайұлы шет елдердегі қазақ диаспораларындағы ұлттық тәрбие мәселелерін қарастырды. Ш.Б.Құлманова, Р.К.Төлеубекова, Ж.С.Хасанова халық педагогикасы материалдары негізінде бастауыш сынып оқушыларына ұлттық тәрбие беруді; Р.О.Ізғұттынова мектептің бастауыш сатысында қазақ халық ауыз әдебиеті үлгілерін оқыту әдістемесін зерттеді.

Сондай-ақ жоғарғы және арнаулы оқу орындарындағы студент жастарға қазақ этнопедагогикасы мұралары негізінде білім мен тәрбие беру мәселелері Б.Ы.Мұқанова, М.Н.Сарыбеков, Ж.Асанов, Сырымбетова Л.С, халық педагогикасындағы патриоттық тәрбие С.Т.Иманбаева, халық педагогикасындағы адамгершілік тәрбиесі А.Қ.Қисымова, Ж.Б.Сәдірмекова, А.Е.Дайрабаева және басқа ғалымдардың зерттеулерінде орын алды.

Этнопедагогиканың басты мақсаты – этностың ерекшеліктеріне негізделген рухани және күнделікті тіршіліктегі тәжірибені өскелең ұрпаққа жеткізіп беру. Бұл мақсатқа қол жеткізухалық педагогикасының сан түрлі құралдарын пайдалану арқылы жүзеге асырылады. Этнопедагогиканың негізгі құралдарына халық ауыз әдебиетінің үлгілері жатады.

Осы тұрғыда зерттеу жұмысында өзін-өзі тану сабақтарында жеке тұлғаның құндылық бағдарларын қалыптастыру мәселесіне зор маңыз берілетінін атап өткіміз келеді.

Әдебиеттер:

1. <https://kk.wikipedia.org/wiki/Құндылық>.
2. Борис Гурьевич Мещеряков, Владимир Петрович Зинченко. Большой психологический словарь. Санкт-Петербург. 3-е изд., 2002 г.
3. Нысанбаев Ә. Тәуелсіз Қазақстанның құндылықтар әлемі – Мир ценностей независимого Казахстана. – Алматы: ҚР БҒМ ҒК Философия және саясаттану институты, 2011. – 271 б. – қазақша, орысша.
4. Нурғалиева Г.К. Ценностные ориентации личности: методология, теория, практика формирования. – Алматы, 1993. – 334с.
5. Нұрмұратов С.Е. Рухани құндылықтар әлемі: әлеуметтік философиялық талдау. Монография. – Алматы, 2000. -180б. (57б.)
6. Г.А.Омарова и др. Тренерге арналған нұсқаулық. Руководство для тренера. /Г.А.Омарова, Р.А.Мұқажанова, А.А.Карабутова, Р. Мұратханова, – Алматы: «Бөбек» ҰҒПББСО, 2019.-144 бет.
7. Орысша-қазақша түсіндірме сөздік: Педагогика / Жалпы редакциясын басқарған э.ғ.д., профессор Е. Арын – Павлодар: "ЭКО" ҒӨФ. 2006. – 482 б.

Г.У. Сейдәлі,

*Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті
7М01802 – «Әлеуметтік педагогика және өзін-өзі тану»
мамандығының 1 курс магистранты*

ОТБАСЫ ЖАС ҰРПАҚТЫ ӘЛЕУМЕТТЕНДІРУДІҢ ИНСТИТУТЫ

Кіріспе

Отбасы әлеуметтік институт ретінде – адамзат дәуірінің ерте қалыптасуымен бірге пайда болды. Отбасының дербестігі болғанымен, алайда отбасылық қатынастар қоғаммен, оның даму бағытымен тікелей қарым – қатынаста.

Отбасы ұғымы – әлеуметтік топтың кіші бөлшегі, ал оның ішіндегі мүшелері некемен, қаны бір туыстығымен, тұрмыстық ортақтығымен және өзара адамгершілік жауапкершілікпен тікелей қарым – қатынаста. Отбасы – қоғамның бастапқы туындысы, қоғамның әлеуметтік құрылымының негізгі бірден – бір бөлігі болып табылады.

Айта кетсек, отбасы – некеге немесе қаны бір туыстыққа негізделген, ал оның мүшелері тұрмыстың ортақтығымен, өзара жауапкершілікпен және өзара көмек көрсетумен байланысқан шағын топ мүшесі. Неке отбасындағы қатынастарды қалыптастырушы болып айқындалады.

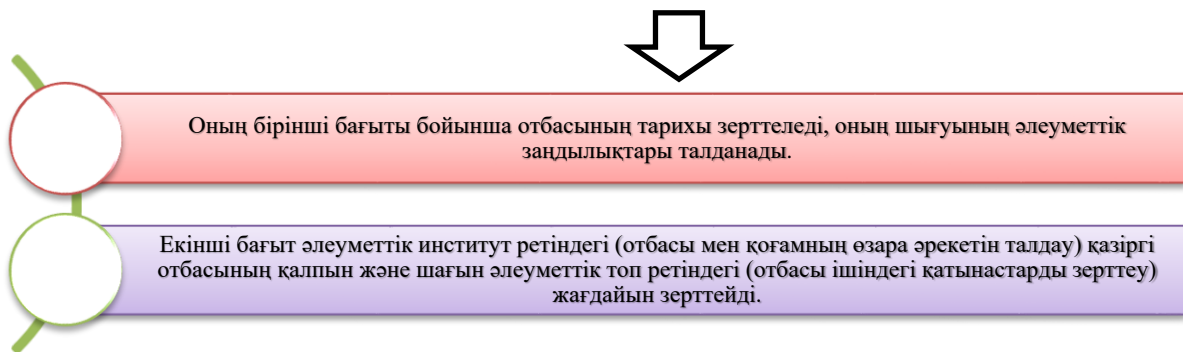
Маңызды некенің функцияларына жататындар. Оларға:

- ✓ жар таңдау еркіндігі;
- ✓ сүйіспеншілік;
- ✓ өзара сыйластық, т.б. жатады.

Қоршаған орта некелік байланыстардың нығаюына, отбасының тұрақтылығына мүдделі. Мемлекет отбасыға өзінің отбасы және неке туралы заңдарымен ықпал етіп, отбасы мүшелерінің бір-бірімен және олардың қоғаммен, мемлекетпен қарым-қатынастарын бірізді реттеп отырады.

Әлеуметтану отбасына талдау жасағанда ең алдымен оны некенің негізінде құрылған және белгілі бір әлеуметтік қызметтерді атқарушы әлеуметтік институт ретінде қарастырады, сөйтіп некенің тұрақты немесе тұрақсыздығының себептерін және отбасын нығайтудың жолдарын зерттеуге көңіл аударады. Осыдан келіп әлеуметтік институт пен шағын әлеуметтік топтың белгілерін өз төңірегіне жинақтаған отбасының пайда болуы, оның өмір сүруі мен дамуы заңдылықтарын зерттейтін әлеуметтанудың тағы бір саласы – отбасы әлеуметтануы қалыптасты.

Отбасы әлеуметтануы екі бағытта дамып келеді (1–сурет).

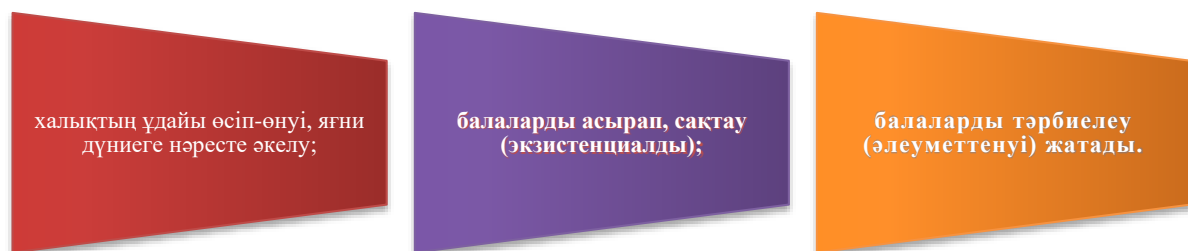

1-сурет. Отбасының әлеуметтану бағыты

Отбасының әлеуметтану функцияларына, отбасы саласындағы келеңсіз құбылыстарға (ажырасу санының артуы, көптеген отбасыларының дүниеге бір ғана нәресте әкелуге бағыт ұстануы, жалғыз бастылардың санының өсуі, т.б.) талдау жасауға да үлкен назар аударады.

Отбасыны әлеуметтік тұрғыдан алғанда, отбасы белгілі бір вокалдык құрылымы және атқаратын әлеуметтік қызметтерінің ерекшеліктері негізінде анықталады.

Отбасының ерекшелікті қызметтері (2-сурет).

2-сурет. Отбасының ерекше қызметтері.

Бұл қызметтер қоғамның әр дәуірде өзгерістерге түсуіне қарамастан отбасының ертеден келе жатқан міндеттері болып саналады.

Баладағы әлеуметтену жағдайы күрделі үрдіс. Оларды әлеуметтендіруде әлеуметтік институттар балаларды әлеуметтендіру амалдарымен, әдіс-тәсілдерімен қатар олардың психикасы мен санасына ықпал ету механизмдерін де кеңінен қолданады. Мысалы, ерте әлеуметтендіру кезеңінде балаға айналғандағылардың ықпал етуі – иландыру, еліктету, ұқсастыру, балалар өсе келе жағымды үлгі-өнеге арқылы тәрбиелеу, жаттықтыру, талап қою, ынталандыру, мадақтау, жазалау, айыптау т.с.с. көптеген жағымсыз жағдайлар орыналады. Ең қызығы, баланы еңбекке баулу, оған қатынас мәдениетін меңгерту, өзін-өзі тани білуін игерту, т.т. балаларды әлеуметтендіруде шешуші рөл атқарады.

Қазіргі таңдағы тәрбиенің басты мәселелерінің бірі қоғамдағы сан түрлі санаттағы және әлеуметтік құбылыс балаларды дамыту үшін "мәдени арнаны" қамтамасыз ету. Бүгінгі қоғамның шындығы – жеке

ұрпақтың дамып жетілуіне әсер етуші факторлар болып білім немесе көше, қоршаған ортасы мәдениет немесе контрмәдениет ықпал етуде.

Тұлғаның сонымен, оның ішінде мектеп оқушыларының жоғары өкілдерін жанұялық кезеңге дайын болуына психологиялық-педагогикалық тұрғыдан арттыру, олардың келешек өмірінде берік отбасы болуының негізгі белгісі болып саналады.

Ж. Аймауытов, «*Баланы бұзуға, түзеуге себеп болатын бір шарт-жас күнде көрген өнеге*» – деп атамыз айтқанындай, балаларымызға қашанда рухани құндылықтарды бойына дарытуымыз қажет. Бұл құндылықтар, ең алдымен ата-ананың арқасы арқылы жүзеге асырылатын қағида. [1]

Барлық уақытта отбасы институты мәселесі өз еліміздегі саяси, экономикалық және әлеуметтік жағдайларға байланысты түрлі өзгерістерге ұшырап отырады. Артта қалған уақыттың ішінде, ішінде, әсіресе соңғы бірнеше онжылдықта психологтар мен педагогтар зерттей келе, жағымсыз үрдістерді байқады: отбасылық дағдарыс және соның салдарынан отбасылық құндылықтар дағдарысы. Мемлекеттік әлеуметтік саясат дәстүрлі отбасылық құндылықтарды сақтауға және отбасына барлық көмек көрсетуге бағытталғандығына қарамастан, жоғары сынып оқушыларының отбасылық өмірге дайын емес, әлеуметтік-педагогикалық проблемасы қазіргі білім беру жүйесінің басты тәрбиелік мәселелерінің бірі болып табылады, бұл кешегі жағдайға әкеледі. Жастарға айналған студенттер ерлі-зайыптылардың, ата-аналардың, риза балалардың рөлін қабылдауға дайын емес, бұл өз кезегіндегі ажырасулар, балалар үйі мен қарттар үйі санының артуына дейінгі дәрежеге жетіп отыр.

М.К.Цебрикованың педагогикалық мұрасында біз отбасының рухани дағдарысынан шығудың жолын табуға көмектесетін шындықтарды табамыз: «*Баланың өмірлік құрылымы отбасының қолында, отбасы балаларды ескірген идеалдарға апара алады немесе оларды өмірге келген мұраттарға көтере алады, және болашақ үшін барлығын жасай алады*» [2, 201-213б]

Балалардың бойына әлеуметтік тәжірибені, озық мінез-құлық үлгілерін және құндылықтарды сіндіру әдістері олардың ерекшелігіне орай әртүрлі болып келеді.

Әлеуметтану ғылымы балаларды әлеуметтендіру үрдісін үш кезеңге бөліп қарастырған:

- Бастапқы әлеуметтену немесе баланың әлеуметтенуі;
- Аралық әлеуметтану немесе баланың жас өспірімнің әлеуметтенуі;
- Орнықты немесе біржола әлеуметтену.

Бастапқы кезең, негізінен, отбасында және балалар бақшасында тәрбиелену кезеңімен, екінші кезең 17-18 жасқа дейінгі орта мектептегі оқу-тәрбие кезеңімен сәйкес айқындалады. Ал, үшіншісі жасөспірім шақтан ересек шаққа өту кезеңін, яғни 17-18-23-25 жас аралығын қамтиды. Бұдан кейін, әлеуметтенген, қалыптасып біткен адамның әрі қарай дамуы мен өмірге бейімделуі басталады. [3, 9-10б].

Мектептегі жоғары сынып оқушыларын жанұялық өмірге дайындау мектептің оқу-тәрбие үрдісінде әлеуметтік институт ретінде отбасының құндылық мазмұнын мектеп оқушыларының оқу және практикалық жұмыстарының әртүрлі түрлерінде ашып көрсету сияқты жағдайларды жүзеге асыруды;

- орта мектеп оқушысының болашақ отбасы адамы ретінде өзінің жыныстық-рөлдік қызметін игеруі;

- жоғары сынып оқушыларының неке мен отбасылық өмірге дайындығын мазмұнды-процедуралық дайындық пен ішкі жақты қалыптастыру өзара байланысын қамтамасыз етуі;

- оқушылардың отбасылық өмірге дайындығын қалыптастыруда отбасы мен мектептің бірлескен күш-жігерін жүзеге асыру керек. [4, 191б]

Барлық тұлғаның жетіліп дамуында отбасы маңызды рөл ойнайтынын түсіне отырып, қоғамның қай кезеңінде болмасын отбасы тәрбиесін ұйымдастыру мәселелері ең өзекті мәселе ретінде көптеген ойшылдар мен ғалымдарды толғандырып келген.

Отбасы тарихын бүгінге дейін Шығыстың Ұлы ойшылдары *М.Қашғари, М.Хайдар, Әл-Фараби, Ж.Баласағұни*, және классик педагогтары: *И.Г.Песталоцци, А.Дистервег, Я.А.Коменский, К.Д.Ушинский, Ж.Ж.Руссо*, және қазақ ағартушылары: *Ы.Алтынсарин, А.Құнанбаев, Ш.Уалиханов*, кеңес педагогтары: *Н.Д.Крупская, А.С.Макаренко, В.А.Сухомлинский*, және қазақ зиялылары: *Ж.Аймауытов, С.М.Әуезов, М.Жұмабаев, Көбеев* және т.б. отбасы тәрбиесі мәселелерін жан-жақты қарастырып, зерттеген. Бүгінгі таңда отбасы тәрбиесі проблемаларының ғылыми негіздері Ресей ғалымдары *И.Гребенников, Л.Белова, Ю.Азаров, А.Пинт*, және т.б. тарапынан зерттелуде. Ал, Қазақстанда *Р.Төлеубекова, Г.Байдельдинова, Б.Айтмамбетова, С.Қоңырбаева, Ж.Қоянбаев, Р.Қоянбаев, Ж.Әбиев*, және т.б. ғалымдар тарапынан кеңінен зерттеліп келеді. Отбасындағы тәрбие көптеген ғылым саласында (социология, педагогика, психология, экономика, демография, құқықтану

және т.б.) кеңінен зерттеліп, бүгінгі қоғам талаптарына сай отбасы тәрбиесін ұйымдастыру мәселелері көпшіліктің қызығушылығын арттырып отыр [5, 1996].

Сонымен қорытындылай келе, Б.Г. Ананьев зерттеп қарастырғандай, әлеуметтендіру үрдісінде баланың тәрбие объектісінен тәрбие субъектісіне айналуы айтарлықтай маңызды рөл атқарады. Отбасының рухани тіршілігіндегі негізгі функциясы бала тәрбиесі болып табылады. Отбасылық және қоғамдық тәрбие бір-бірімен өте тығыз байланысты, және олар қашанда бірін-бірі толықтырады. Алайда, отбасы тәрбиесі басқа тәрбие институттарындағы тәрбиеге қарағанда анағұрлым эмоционалды, өйткені оның негізінде өз кезегінде балалардың ата-анаға деген сүйіспеншілігін туғызатын ата-ананың балаға деген сүйіспеншілігі жатыр.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Р. Әбсаттаров, М.Дәкенов: Әлеуметтану/ Отбасыжәне некеәлеуметтануы 2009 жыл. – 201-213 б.
2. Сқақова Айгүл Жұмаханқызы. Отбасы жас ұрпақты әлеуметтендіру институты ретінде, авторефераты. –Астана, 2010. 9-10б.
3. Сухомлинский В.А. Цит. по книге: Тимошенко Л.Н. Воспитание старшеклассниц. М.: Просвещение, 1990. – 191 с.
4. Н.Д.Хмель, Г.Т.Хайруллин, Б.И.Муқанова //Педагогика//«Алматы», 2005ж. -199б.
5. Жумадуллаева А.А. Жоғары сынып оқушыларын отбасы некелік өмірге даярлаудың педагогикалық негіздері. : дисс. ... пед.ғыл.канд / Жумадуллаева А.А. – Түркістан, 2006.

А.М. Сембаева,

д.п.н., профессор

Казахский национальный университет имени аль-Фараби

А. Азымқұл,

магистрант 1 курса

ОП «Педагогика и психология»

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ

Многочисленные качественные изменения, нововведения, непрерывное развитие общественной жизни побуждают педагогов не только направить фокус на себя, но и более критически взглянуть на свою деятельность. Ведь знания, воспитание и мировоззрение учащихся формируются благодаря действиям, полученным знаниям и примеру учителя. Решение таких неоднозначных и ответственных вопросов ставит перед педагогами большие задачи.

Концепция общеобразовательных школ Республики Казахстан гласит: «Подготовка учителей в соответствии с современными требованиями, а также постоянное повышение квалификации – являющееся главным признаком мастерства учителя принято считать его высокую психологическую подготовку». Педагог может добиться высокого результата только в том случае, если знает индивидуальность каждого ребенка, присущую только ему. Нужно ли иметь педагогический талант для достижения высоких результатов? Безусловно, ведь каждый учитель может и должен быть мастером своего дела.

Работа педагога, несомненно, одна из самых важных, уважаемых, но в то же время трудных. Каждый специалист, имеющий профессию педагога, должен в полной мере владеть основами психологии для успешной работы с детьми, чтобы подходить к процессу воспитания деликатно.

Поскольку для страны и народа нет ничего важнее детей, мы заинтересованы не только физическим, но также их ментальным состоянием. Государство направило все ресурсы для полноценного и качественного развития детей. Культурное обогащение учащихся является одним из важнейших приоритетов государства, в котором педагогу отведено большое значение.

С самых древних времен профессия педагога является самой востребованной и необходимой. Существуют объективные основания для появления педагогики. В процессе развития, на каждом из этапов эволюции все человечество нуждалось в знаниях, которые могли служить ценным инструментом для обмена информацией, для перехода на новый этап эволюционного прогресса. Ни одно общество, ни одно государство не может обойтись без профессии педагога. Первыми педагогами в Древней Греции называли людей, которые исполняли обязанности воспитателя, который присматривал, обучал детей. Поскольку педагог имеет происхождение с греч. языка и переводится как «наставник, воспитатель», то изначально можно предположить, что в древности, «воспитание, обучение» стало передачей знаний и опыта, накопленных старшим поколением. Таким образом, формировался процесс воспитания, который позже стал сферой деятельности.

В педагогической деятельности предметом труда является учитель. Особенности инструментария учителя являются его знания, умения, навыки или личностные качества. Как отметил А.В. Луначарский: «Для нас важно, чтобы педагог был самым универсальным и самым прекрасным человеком в государстве, потому что он должен сделать из себя источник радостного перерождения для маленьких людей, которые живут в процессе постепенного развития своих сил. В этом высокое дело педагога, и неоспоримо, что никакая другая профессия не ставит таких требований к человеку. Педагог должен осуществлять в себе человеческий идеал». Безусловно, действия учителя, его знания и опыт напрямую связаны с уровнем его профессионализма, ведь лучшие из учителей, оттачивают свое мастерство обучаясь до самой старости.

Вооруженный знаниями, в соответствии с требованиями нынешней потребности общества, высокоинтеллектуальный, интеллигентный, развитый специалист – это те ценностные ориентиры, к которым нужно стремиться. Школа – это источник образования, место формирования мышления детей. И большая удача в жизни, учиться у лучших. «Считаю, что учителя наши – самые патриотичные, самые умные, ну и самые критичные, поскольку образованные люди. И самые патриотичные потому, что, неся на своих плечах все тяготы, трудности, все, что переживает народ, вы продолжали учить наших детей благородству, патриотизму, человечности, то есть вечным человеческим ценностям», – сказал президент Н.А.Назарбаев. Сегодня наша независимая страна, как никогда нуждается в квалифицированных специалистах, мастерах своего дела, педагогах с высокой этикой. А что лежит в основе педагогической этики? Педагогическая этика является отдельной отраслью этической науки и изучает особенности педагогической морали, реализует общие принципы морали в области педагогической деятельности. Педагогическая этика изучает характер нравственной деятельности учителя и нравственные отношения в профессиональной среде.

Педагогическая этика – совокупность норм, требований и правил, регулирующих поведение учителя во всех видах профессиональной деятельности на основе моральных норм и общечеловеческих нравственных ценностей. Предмет педагогической этики – закономерности проявления этики в сознании, поведении, отношениях и деятельности педагога. Целью определения педагогической этики является определение состояния интеллекта учителя.

Педагогическая этика выступает в качестве этической науки. Она является компонентом культуры педагога. Педагогическая этика имеет чрезвычайную важность в процессе педагогического общения, поскольку этика в первую очередь – совокупный индекс общей культуры воспитателя. Педагогический такт определение чувства меры в поведении и действиях учителя, включающее в себя высокую гуманность, уважение достоинства ученика, справедливость, выдержку и самообладание в отношениях с детьми, родителями, коллегами по труду. Педагогический такт является одной из форм реализации педагогической этики.

Наиболее известные показатели педагогической этики – это любовь к детям, взаимоуважение, поддержка, уважение себя и ребенка, проявление доброты и нежности, понимание, проявление чуткости, высокого внимания к ребенку.

Учебно-воспитательная работа не ставится в противовес нравственно-воспитательной деятельности. Эти процессы неразрывно связаны друг с другом. Одно без другого не имеет возможности эффективного взаимодействия.

Педагог должен уметь расположить к себе каждого ребенка и ловко орудовать словом. Иногда одно ласковое слово может заменить ребенку тысячи воспитательных бесед. Ведь словом можно как спасти, так и ранить.

Культурное обогащение учащегося служит главным показателем личности самого учителя. В зависимости от того, каков его нрав, его ценности, его духовно-нравственные ориентиры, можно судить и о том, чем наполнены его ученики.

Для эффективной педагогической деятельности учителю необходимы такие качества как: такт, вежливость, постоянно следить за собой, за своими словами и поступками, поскольку в процессе педагогической деятельности он выступает образцом для подражания.

Знание этических норм и культуры общения необходимо как самому педагогу, так и детям. Учитель должен вызывать такие чувства как уверенность, уважение и любовь, без которых учитель не имеет истинной репутации. Педагогическая этика является самостоятельным разделом этической науки и изучает особенности педагогической морали, реализует общие принципы нравственности в области педагогического труда. Педагогическая этика изучает характер нравственного развития педагога и нравственные отношения в профессиональной среде. Создаются основы педагогического этикета, представляющие собой совокупность специфических правил общения, стилей поведения и манеры

держат себя, сложившихся в среде людей, профессионально занимающихся воспитанием и обучением ребенка. Практическая деятельность учителя не всегда соответствует принципам профессиональной этики, так как в педагогической практике встречаются сложные проблемы и противоречия. Поэтому основной целью педагогической этики является определение состояния интеллекта учителя. Для этого необходимо использовать конкретные научно обоснованные методы.

Одним из методов, получивших широкое распространение в области педагогической этики принято считать знания, общественное мнение о ценностях личности и жизненных ориентирах педагога. Последствия педагогических ошибок, педагогические эффекты сказываются на ребенке (даже спустя несколько лет, когда он вырастет) и его близких. С другой стороны, развитие ребенка очень сложное и зависит от множества различных факторов. Следовательно, необходимо рассматривать стандартизацию педагогической деятельности через призму педагогической этики. Учитель должен понимать, когда он поступил хорошо, а когда – плохо.

Одним из важнейших направлений педагогической этики является профессионально-педагогический долг. Исходя из этого, возникает следующий комплекс нравственных заповедей и требований общества к личным профессиональным обязанностям учителя, как: формирование определенной системы труда, направленной на развитие психики ребенка; деликатное обращение с детьми, высокая коммуникативная способность при общении, правильное взаимодействие с детьми, родителями, коллегами; осознание ответственности своей профессии; понимание важности роли педагога в педагогическом коллективе и обществе. Основная задача профессиональной педагогики – направить процесс воспитания и обучения подрастающего поколения на решение конкретных и актуальных проблем современного общества. В профессиональные обязанности учителя входит постоянное развитие знаний и творческих способностей, самодисциплина, уважение к родителям и детям, правильное решение школьных трудностей, путем взаимодействия с учениками, родителями и школьной администрацией.

В «Конвенции о правах ребенка» (Одобреной Генеральной Ассамблеей ООН 20.11.1989 года) заявлено, что педагог должен уважать личность ребенка, его достоинство, уважать права учащихся на выражение мнений и убеждений.

В Рекомендациях ЮНЕСКО «О Положении Учителей» от 05.10.1966 г. также раскрываются аспекты достойного поведения учителя: внимательность, вежливость при общении с учениками, родителями и членами коллектива школы, формирование нравственного примера для обучающихся.

Согласно ст. 51 Закона Республики Казахстан № 319-III от 27.07.2007 года «Об образовании» педагогические работники обязаны соблюдать правовые, нравственные и этические нормы, следовать требованиям профессиональной этики.

Перед тем, как раскрыть сущность профессионально-педагогической культуры, необходимо прежде всего рассмотреть понятия «профессиональная культура» и «педагогическая культура». Разделение профессиональной культуры было обусловлено развитием различных видов деятельности. Профессия как социокультурный феномен имеет сложную структуру: имеет предмет, инструменты, результаты профессиональной деятельности, которыми являются: цели, ценности, нормы, методы, приемы, модели. В процессе исторического развития меняется и профессия. Одни обретают новую социокультурную форму, другие не сильно меняются, третьи исчезают, а четвертые претерпевают несколько изменений. Высокий уровень профессиональной культуры характеризуется способностью решать профессиональные задачи, посредством профессионального мышления.

Профессиональная культура – это актуальный уровень владения методами решения специальных профессиональных задач членами коллектива. Понятие «педагогическая культура» давно вошло в практику педагогической деятельности, а его теоретическое изучение только начинается. Данная проблема связана с анализом особенностей педагогической деятельности, исследованием педагогических способностей, педагогического мастерства учителя, и отражена в произведениях С.И.Архангельского, А.В.Барабанщикова, Е.В.Бондаревой, З.Ф.Исаревой, Н.В.Кузьминой и др. Проанализированы некоторые аспекты педагогической культуры, связанные с изучением культурной направленности в философии, социологии, педагогике и психологии: методологическая, нравственная, эстетическая, коммуникативная, технологическая, духовная, физическая культура личности учителя. В этих исследованиях педагогическая культура является важной частью общей культуры учителя, что находит отражение в системе педагогической деятельности. Профессионально-педагогическая культура учителя является частью педагогической культуры как социального явления. Распространителями педагогической культуры, являются люди, занимающиеся педагогической практикой на профессиональном или непрофессиональном уровне. Распространители профессионально-педагогической культуры реализуются через педагогический труд, который конструирует педагогическую деятельность, педагогическое общение, личность.

Чтобы понять суть профессионально-педагогической культуры, необходимо знать следующие особенности:

1. Профессионально-педагогическая культура – это характеристика педагогической действительности, проявляющаяся в различных формах.

2. Профессионально-педагогическая культура – это системное образование, имеющее структурно-функциональные компоненты, организацию, взаимодействующую с окружающей средой.

3. Единицей анализа профессионально-педагогической культуры является творческая педагогическая деятельность.

4. Особенности реализации и формирования профессионально-педагогической культуры обусловлены индивидуальным творчеством, психофизиологическими и возрастными различиями, социально-педагогическим опытом личности.

Учет указанных методологических основ поможет разработать модель профессионально-педагогической культуры. Выделяют три компонента профессионально-педагогической культуры: аксиологический, технологический, личностно-творческий.

Аксиологический компонент профессионально-педагогической культуры возник на современном этапе развития образования на основе совокупности педагогических ценностей личности, внесенных в единый педагогический процесс. В процессе педагогической деятельности педагог усваивает мнения и концепции, приобретает знания и умения, а сам создает гуманистическую технологию педагогической деятельности. Для общества и отдельной педагогической системы знания, установки, концепции находят отражение в качестве педагогической ценности. Педагог становится мастером своего дела, а с педагогической ценностью осваивает и развивает педагогическую деятельность. История школьного и педагогического подходов – это процесс повседневной оценки, трансформации, закрепления ценностей и овладения педагогическими технологиями в новых ситуациях. Ценность субъективного воспитания и общекультурно-педагогического звания учителя определяется его индивидуальными ценностями, профессиональной ориентацией, внутренним миром человека. В связи с этим справедливо утверждение С. Л. Рубинштейна, что ценностное общение остается способом проявления человеческой деятельности. Говоря о педагогических ценностях, можно четко выделить три основных его вида:

1. Социально-педагогическое значение
2. Групповое педагогическое значение.
3. Индивидуальная педагогическая ценность.

Технологический компонент профессионально-педагогической культуры включает средства и способы педагогической деятельности учителя. Ценности и основа педагогической культуры формируются индивидуально. Гуманистическая направленность педагогической деятельности дает возможность исследовать механизм удовлетворения духовных потребностей личности. Педагогическую деятельность мы называем технологической деятельностью. В связи с этим необходимо провести оперативный анализ педагогической деятельности, который рассматривается как решение педагогических задач. Педагогическая технология помогает понять сущность педагогической культуры, раскрывает исторически меняющиеся подходы, объясняет направления деятельности. К личностно-творческому компоненту профессионально-педагогической культуры относится механизм ее усвоения как творческого акта. Педагогические ценности осваиваются учителем на личностно-творческом уровне. Овладев ценностями педагогической культуры, педагог может их реконструировать и интерпретировать. Характеристика педагогического творчества – это вид деятельности человека, представляющий собой педагогическую культуру. Творчество требует от учителя потребности, способностей, свободы, оригинальности, ответственности.

Литература:

1. Андреев В. И. Педагогическая этика: инновационный курс для нравственного саморазвития. Казань : ЦИТ, 2003. 272 с.
2. Белухин Д. А. Педагогическая этика: желаемое и действительное. М. : МПСИ, 2007. 123 с.
3. Елисеева Ю. Н. Принципы и ценности этики в педагогической деятельности // Молодой ученый. 2016. № 3. С. 14–18.
4. Ильин Е. Н. Путь к ученику : книга для учителя. М. : Просвещение, 1988. 224 с.
5. Профессиональная культура учителя / сост. В. А. Сластенин, Н. И. Филиппенко. М. : Просвещение. 2003. 22 с.
6. Сариева А. Б. Понятие о педагогической этике и её задачи // Актуальные вопросы современной педагогики: материалы II Междунар. науч. конф. (г. Уфа, июль 2012 г.). Уфа : Лето, 2012. С. 21–24
7. Мишаткина, Т.В. Педагогическая этика: Учеб. пособие / Т.В. Мишаткина. – Ростов-на-Дону : Феникс; Минск : ТетраСистемс, 2004. – 304 с.
8. И. Гликман. Качество образования и этика преподавателя // Высшее образование в России. – 2007. – № 5. – С. 117 – 121.

¹ А.А. Жолдасбеков, ¹ А.Ж. Септемирова, ² Ж.С. Сихынбаева,

¹Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті,
Шымкент қ. Қазақстан

²Жәңгір хан атындағы Батыс Қазақстан агротехникалық университеті

БОЛАШАҚ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ БАҒЫТТАҒЫ МАГИСТРЛЕРДІҢ КРЕАТИВТІ ІС- ӘРЕКЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Қазіргі кезде креативті-шығармашыл, кәсіби құзыреттілігі мен адами көзқарасы қалыптасқан жаңашыл, интеллектуалды, креативті тұлғаларға сұраныс көп. Соған орай ЖОО-дан кейінгі білім беру жүйесі болашақ магистранттардың ынталылық, инновациялық, мобильдік, икемділік, динамизм және жан-жақтылық сияқты жаңа қырларын қалыптастыруды, креативті ойлай білетін, креативті-шығармашыл тұлға тәрбиелеуді көздейді. Адамның өзгермелі өмірлік жағдаяттарға жылдам бейімделе алуына мүмкіндік беретін креативтілік мәселесін және кәсіби қалыптасу сипатын зерттеу педагогика ғылымының негізгі міндеттерінің біріне айналып отыр.

Зерттеушілер өркениеттің өзін тұлғаның креативтілігімен байланыстырады. Кәсіби қызметті іске асыру үшін, болашақ магистрдің креативтілік қабілетін дамыту өте маңызды іс[1].

Болашақ педагогикалық бағыттағы магистрлерді ЖОО-да дайындау жүйесі олардың теориялық материалдарды меңгеруіне, толық түсінуіне, еркін шығармашылық тұрғыдан өздерін таныта алуына бағытталған.

Педагогикалық креативтіктің әдіснамалық негіздерін алыс және жақын шетел ғалымдары Г.Ю.Айзенк, Ф.Баррон, Д.Векслер, М.Вертгеймер, Дж. Гильфорд, С.Медник, В.Смит және басқалар өз еңбектерінде қарастырған. Шығармашылық дамудың көрсеткіші креативтілік болып табылады.

Көптеген ғалымдар креативтілікті дамыту тек шығармашылық әрекетте жүзеге асады деген пікірде. Демек, шығармашылық даралықты қалыптастыру әлеуметтік орта шарттарына тәуелді [2]. Білім беру әдістерін қолданып, танымдық процесті ұйымдастыру тәсілдері арқылы тұлғаның креативтілігін дамытуды ынталандырады. Креативтілік туралы айтқанда шығармашылық, ойлау, тұлғаның қасиеті, дамуы да ескерілуі керек.

Жоғары оқу орнында кәсіби деңгейі жоғары, білікті, интеллектуалдық, шығармашылық әлеуеті мол магистрлерді даярлау үшін педагогтың да, магистранттың да бірлескен іс-әрекеті қажет.

ЖОО-да болашақ магистрлерді дайындау, шеберлігін арттырып, теориялық білімі мен біліктілігін ғылыми тұрғыда дамыту,тың шешім қабылдау, үнемі өзгеретін жағдайдағы сансыз міндеттерді шешу, креативті сапасын дамытуды инновациялық білім мен технологияны меңгерген, кәсіби-педагогикалық біліктілік деңгейі, шығармашылық ойлау қабілеті жоғары, білім беру саласындағы инновациялық процестерді жүзеге асыруға қабілетті креативті үштілді магистр іске асыра алады.

Магистратурада теориялық білімнің, практиканың және мәнсапқа жету деңгейінің қосындысы болатын кешенді білім «өніміне» бағдарланатындықтан, білім алушыларға бәсекеге қабілетті маман болуға жол ашып береді. Шет елдік және отандық жоғарыдан кейінгі білім беру тәжірибесіне жасалған талдау магистрлік бағдарламаны жүзеге асырудың бірнеше шартты модельдерін бөліп көрсетуге мүмкіндік жасады.

Солардың бірі –мамандандырылған магистрлік бағдарламаны қамтитын бірыңғай білім беру бағдарламасына сүйенетін дәстүрлі жүйе.

Магистрлік білім беруде бейінді ғылыми-зерттеу немесе қолданбалы салалардың өзекті сұраныстарына сәйкес жоғары білімнің әр сатысында игерілетін жалпы және арнайы құзырлықтардың жиынтығы қарастырылады. Олар – «пәндік» және «пәннен жоғары метапәндік» құзырлықтар. Қазіргі кезде заман талабына сай кез келген саланың маманы болуға мүмкіндік беретін құзырлықтың басты екі түрі белгіленіп отыр Атап айтқанда, «пәндік» құзырлыққа белгілі бір пәнді меңгеруге немесе белгілі бір саланы меңгеруге қажетті білім мен білік жатқызылса, «пәннен жоғары метапәндік» құзырлық ретінде адамның өз білімін пайдалану және одан әрі дамытуға бағытталған ақпараттық, коммуникативтік, бірлесе жұмыс жасай алу қабілеттері, өз әрекеттерін басқару дағдылары сияқты қасиеттер.

Магистрлік білім беру біздің елімізге Боллон процесін жүзеге асыру мен білімді әлемдік кеңістікке кіріктіру нәтижесінде енген болатын. 1998 жылы Батыс Еуропаның 4 елі (Германия, Италия, Франция, Ұлыбритания) білім берудің жүйелері мен құрылымдарын сәйкестендіру жөнінде Сорбон декларациясын қабылдаған болса, 1999 жылы Еуропаның 30-ға жуық елінің білім беру өкілдері Болон

декларациясына қол қойды. Жоғары оқу орнынан кейінгі білім жүйесін халықаралық деңгейде интеграциялау бағытындағы құнды шешім болып табылатын 1997 жылғы Лиссобон конвенциясын Қазақстан басшылыққа алып, оқу жүйесіне ұтымды түрде пайдалануға шешім қабылдаған болатын. Себебі, кәсіптік білім берудің заманауи әдіс-тәсілдерінің басты ерекшелігі оның үздіксіздігі, мамандардың біліктілігін үнемі арттырып отыру, өмір бойы оқу (LLL) болып табылады. Ал Болон декларациясында осы мәселеге басты көңіл бөлінген.

Болон үдерісіне қатысушы елдердің Білім министрлерінің II Болон Форумында (Будапешт қаласы, Венгрия және Вена қаласы, Австрия) Қазақстан Болон декларациясына қосылып, Болон үдерісіне 47-ші ел ретінде мүше болды. Осылайша Қазақстан жоғары білімді бірыңғай еуропалық талаптарға сәйкес бірізділендіру міндетін алды, яғни, түбегейлі халықаралық интеграциялық үдеріс терге толық мүше болды. Еліміздің Болон үдерісіне қосылуы отандық білімнің жаңа талаптары мен республиканың саясиэкономикалық таңдауына толық жауап береді. Бұл – білім сапасы мен бәсекелестік мүмкіндігін көтеру мақсатында жасалып жатқан игі қадам болып саналды.

Бакалавриаттан кейінгі оқу үдерісіндегі сабақтастықты, еңбек нарығының шапшаң өзгермелігі жағдайында түлектердің академиялық ұтқырлығын және сұранысқа ие болуын қамтамасыз ететіндіктен барынша икемді және тиімді болып келетін . магистратура және (PhD) докторантура деп аталатын екі сатылы модель Еуропаның көптеген елдерінің, Австралия мен АҚШ-тың университеттерінде жүргізіледі.

Дүние жүзіндегі дамыған елдеріндегі жоғары оқу орнынан кейінгі білім берудің құрылымы неғұрлым бірыңғайланған болып келеді. Осы бірыңғайлау бірінші ретте білім беру үдерісін үздіксіз үдеріс ретінде түсінумен және әр кейінгі білім беру деңгейінің кейінгі баспалдақтың білім беру деңгейімен айқындалады. Түрлі еуропалық елдерде және АҚШ-та магистрлерді дайындаудың локалдік және аймақтық ерекшеліктері ЖОО-ның деңгейінде қарастырылады.

Ирландия мен Ұлыбритания университеттерінде екі типтегі магистерлік бағдарламалар қарастырылады. Мысалы Ұлыбританияда магистрлерді дайындау бағдарламасы (Master Degree): мамандықтардың кәсіптік деңгейін арттыруға бағдарланған бағдарламалар және зерттеу іс-әрекеттеріне бағдарланады. Америкалық жоғары білім беру жүйесінің ерекшелігі ЖОО-ның өз бетінше әрекет етуі мен автономиялығымен сипатталады. Бұл жаңа және аралас оқу пәндерін, жаңа мамандықтарын ойлап табуға, сонымен бірге оқытудың инновациялық әдістерін пайдалануға мүмкіндік береді.Германиядағы жоғары білім берудің ұстанымы – академиялық еркінділік – дипломның құрамына кіретін оқу пәндердің тізімін өзбетінше анықтауға мүмкіндік беретін жүйе. Германияда осындай жоғары білім беру жүйесіндегі оқу үдерісін ғылыми зерттеумен қатар жүреді.

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің Магистратура және PhD докторантура институтында пәндерді оқыту нәтижесінде магистрантар ғылыми зерттеулер әдіснамасы саласында, ЖОО-дағы ғылыми және ғылыми-педагогикалық ісәрекет барысында, заманауи білім беру технологиялары бойынша, ғылыми жобаларды және кәсіби саласы бойынша зерттеулерді орындауда құзыретті мамандар болып қалыптасады. Осылайша магистранттарда түрлі құзырлықтар қалыптастыру ойластырылған:

– педагогикалық іс-әрекетте – түрлі білім беру сатыларында оқу тәрбие үдерісін ұйымдастырудың және жүзеге асырудың заманауи әдістер мен технологияларды қолдану қабілеті;

– әдістемелік іс-әрекетте – оқытудың әдістері, технологиялары мен тәсілдерін әзірлеу мен іске асырудың және оларды қолдану нәтижесінде олардың нәтижелерін талдау қабілеті;

– ғылыми-зерттеу іс-әрекетінде – ғылыми зерттеулердің нәтижелерін талдау және нақты білім беру және зерттеу міндеттерін шешу барысында оларды қолданудың білігі; ғылымның заманауи әдістерін пайдалана отырып, ғылыми зерттеуді өз бетінше жүзеге асыруға даярлығы7

Ғылым мен техниканың жедел дамыған ақпараттар ағымы күшейген замандағы ғылыми жетістіктер адамзат қоғамының өркендеуіне, ілгері дамуына септігін тигізуде. Қоғам дамуындағы саяси-әлеуметтік, экономикалық, өркениет пен мәдениеттегі өзгерістер кәсіптік білім беру саласына әсерін тигізіп, маңыздылығын арттыра түсуде. Бүгінгі таңда кәсіптік білім беру қызметін жаңаша құрып, қол жеткен табыстарды сын көзбен саралап, кәсіптік оқыту педагогтарының іс-әрекетін креативтілікпен жаңаша ұйымдастыру іске асырылуда.

Қазіргі кезде психология-педагогика ілімінде педагогикалық іс-әрекеттің креативтілігін қалыптастыру мәселесі қарастырылуда. Педагогикалық процестегі іс-әрекеттің креативтілігін қалыптастыру негіздерін анықтауда креативті іс-әрекетті қалыптастырудың құрылымдық-мазмұндық моделінің маңызы зор. Соған орай, іс-әрекет құрылымын анықтау қажет. Оқу процесінің логикасы –

құрылымды анықтайды. Іс-әрекеттің құрылымы жүйе ретінде қарастырылады. Өйткені, кез келген іс-әрекеттің мақсатқа жетуі мен табысты болуы жүйелілікке тәуелді.

Болашақ педагогикалық бағыттағы магистрлердің креативті оқыту:

- магистрлердің креативті іс-әрекетті қалыптастырудың факторлары мен педагогикалық шарттарын анықтауы үшін;
- магистрлердің іс-әрекеттік біліктерін қалыптастырып, өз іс-әрекетіне деген сенімділігінің болуы үшін;
- кәсіптік мәселелерді шешудің әдістері мен тәсілдерін меңгеруі үшін, – магистрлердің іс-әрекетінің креативтілігін қалыптастыруға ынтасын арттыру қажеттілігі туындайды.
- өзін-өзі ашуы, жетілдіруі, табысқа жетуі үшін;
- креативті оқыту пәнінің мақсатын, міндетін, мазмұнын, креативті оқытудың теориялық-әдіснамалық негіздерін меңгеруі үшін;
- оқытудың демократиялық типін жүзеге асыруы үшін (іс-әрекет еркіндігі, интеллектуалдылығы, эмоционалды-құндылықты қарым-қатынасын);
- белсенді іс-әрекетті қамтамасыз етіп, оны өзектендіруге ынталандыру, білім беруде біріккен іс-әрекетті ұйымдастыруы үшін;

Болашақ педагогикалық бағыттағы магистрлердің креативті және кәсіптік оқыту педагогтарынан меңгерілген кәсіптік білімдер мен креативті іс-әрекеттерді өз бетімен іске асыру, бұрыннан қалыптасқан кәсіби іс-әрекет амалдары негізінде жаңа амалдарды қалыптастыру, яғни, кәсіби іс-әрекеттің креативтілігін, жаңа амалдарын жүзеге асыру іскерлігі талап етіледі. Негізі, креативті іс-әрекет мына талаптарға сай болуы керек:

- болашақ педагогтар өз қабілет-қарымын есепке алып дамыту, ауқымды білім кеңістігін игеру;
- озық тәжірибелерді қабылдау, педагогикалық шеберлік негіздерін меңгеру;
- оқу технологиясын игеріп, өз тәжірибесін жаңа ғылыми тұрғыда жетілдіру;
- оқытудың мақсаты мен міндеттерін нақтылай білу;
- тиімді әдістер мен формаларын, оқыту құралдарын сұрыптап қолдану;
- ғылыми зерттеулерін тәжірибеге енгізе білу;
- кәсіби танымға ұмтылу, өзіндік құндылықтарын жетілдіріп, рефлексия жасай білу;
- инновациялық технологияларын меңгеруге талпынысы.

Тұлға үшін педагогикалық бағыттағы магистрлердің креативті іс-әрекет құндылығы, өзін-өзі көрсету креативтілігіне қарай өз қабілетін жүзеге асыру [3]. Әрбір педагог іс-әрекет теориясына, ерекшеліктеріне терең мән беріп, оқу процесінде тиімді іске асыруы қажет. Білім беру саласындағы іс-әрекеттік теориясы сана мен іс-әрекеттің қағидасы деген психологиялық теорияға негізделеді. Бұл теория бойынша білімгерлердің оқу-танымдық іс-әрекетке саналы, белсенді қатысуы арқылы өзін-өзі іске асыруы, табысқа жетуі, кәсіби өзін-өзі анықтауы тиіс.

Қорыта келгенде, жоғары оқу орнынан кейінгі магистранттардың креативті тұлғалығын дамыту ерекше сипатта болатындығын және оның педагогика және психология ілімінде орны ерекше екендігіне көз жеткіздік.

Әдебиеттер:

1. Нағымжанова Қ.М. Университет студенттерінің педагогикалық креативтігін инновациялық білім беру ортасында қалыптастырудың ғылыми негіздері: дисс. пед.ғыл.док. – Алматы, 2010
2. А.В. Морозов, Д.В. Чернилевский. Креативная педагогика и психология. М., Академический проект, 2004. 560 б.
3. Жолдасбеков А.А., Оспанова Б.А., Жолдасбекова К.А. Креативті психология. Оқулық. – Алматы, 2013. – 420 б.

Н.У. Серікова,

Шәкәрім атындағы мемлекеттік университеті, Семей қ.

ҰЛЫ ДАЛАДА ӨМІРГЕ КЕЛГЕН ҰЛЫ ТҰЛҒА – АБАЙ ҚҰНАНБАЕВТЫҢ ТӘРБИЕЛІК ТАҒЫЛЫМДАРЫ

Ұлы далада өмірге келген ұлы тұлғалар дүниеге келгені баршамызға аян. Солардың бірегейі – ұлы тұлғамыз, мандай алды ақынымыз Абай Құнанбаев. Заманалар ауысып, дүние дидары өзгерсе де халқымыздың Абайға көңілі айныған емес, қайта уақыт өткен сайын оның ұлылығының тың қырлары ашылып, жаңа сырларына қанығудамыз. *Абай тағылымы-даналықтың, ғұламалықтың, имандылықтың мұхиты.* Ұлы Абайдың ағартушылық көзқарастарының алтын дінгегіадам тәрбиесі, халық

тәрбиесі болған. Қазақ халқының жарқын болашағының даңғыл жолын -білімді, адамгершілігі мол, еңбекқор жас адамдар салатынын анық айтқан. Әрбір жас адам ақыл-ойдың, мидың, жүрек пен сезім күшін пайдаланып, өз елінің кетігін бітейтін кірпіш болса деп армандаған. Абай қоғам тәрбиесі жеке адамнан басталатынын айтта келе адам түзелмей заман түзелмейтінін айтқан.

Сонда адам мұраты мен халық мүддесін ұштастыратын тәрбиедегі басты нұсқа әуелі білім, ғылым, өнер жолын тандап алып «естілерден үлгі алу, еңбекпен ғана мал табу», -деп көрсеткен Абай атамыз. [2, 9 б.].

Ұлы ұстаз жан-жақты, кемел тәрбиелі адам ғана «толық адам» санатына қосылады деп есептеген. *Ал кемелділікке жетудің тура жолы-адам бойындағы имандылық қасиеттердің туындауынан* басталады.Тәрбиенің қалған түрлері мұсылмандыққа ден қойған иманды жастың бойында тез үйірімді болатындығын айтқан.Абай көршілес халықтардың озық дәстүрлеріне,жетістіктеріне үңіле қарап, соларды үлгі-өнеге тұтқан. Озық ойлы ақыл-ой иелерінің озық шығармаларын қазақ тіліне аударып, жақсы тәлім-тәрбие иелерін батыл насихаттаған.Жастарды адамгершілік рухта тәрбиелеп, оларға ғылым мен білімге бастар жолды көрсетіп отырып, бұл мәселелердің шешімі еңбекте деген. Абай шығармалары түрлі кәсіпті еркін меңгеруіне ықпал етіп, еңбекті тиімді ұйымдастыру жолдарына баулыды.

Абай жастарды тәрбиелеу жолдарын *отбасында, мектепте және әдебиет арқылы тәрбиелеуді* ұсынған. Адам тәрбиесіндегі ата-ананың жауапкершілігіне ерекше мән берген. Баланы азамат– «толық адам» етіп тәрбиелеуде ата-ана рөлінің жоғарылығын, отбасы тәрбиесінің маңызын көрсеткен. *Қазақ отбасында тәрбие ісі негізгі сегіз түрлі мәселені қамтыған:* Бірінші тәрбие басы алдымен әдептілікке үйретуді көздеген, әке-шеше баласына «әдепті бол» дегенді үйреткен.Екінші баланы қайырымды, иманды, мейірімді болуға тәрбиелеген. Үшінші тіл алғыш, елгезек болуға баулыған.Төртінші, адал, шыншыл болуға үйреткен.Бесінші ұстаз бен көпті көрген қарияны тыңдап, «ақпа құлақ болмай», «құйма құлақ бол» дегенді бойына біртіндеп сіңірген. Алтыншы үлкенді, ата-ананы сыйлап құрметтеуге үйретуді басты міндет қойған.Жетінші кісі айыбын бетіне баспай, біреуге орынсыз тіл тигізбейтін әдепті азамат бол деп үйреткен.Сегізінші ел қорғаған батыр бол, халық алдында қызмет ет, бар өнерінді соған жұмса дегенді ерінбей-жалықпай айтып, қана қоймай, жеке өнегелер арқылы көрсетіп отырған. [3, 69 б.].

Міне осындай тәрбие алған Абай әкенің ізгі қасиеттерінің үй-ішін нұрландырып тұратынын айтса, ақылды ер адамның мінезді әйелі үй ішін жұмаққа айналдырып, ондай отбасындағы бала жақсы тәрбие алатынын айтқан. Абай атамыз бала келешегіне қамқоршы ұстазы –әке дей келе, бала тәрбиесіндегі ананың да орнын ерекше бағалаған.Ана қасиетін биік тұғырдан тануына өз анасы Ұлжан мен әжесі Зеренің қос мейірімі бұлағынан сусындап өсуі игі әсер еткені сөзсіз.Әжесі Зеренің «Ее...Бұлдыр-бұлдыр күн өткен.Бұрынғыдан кім өтен?,- деп басталатын ұлағатты әңгімелері, ертегі –жырлары бала Абайдың өміріне, ақындығына игі әсер беріп дана Абай болуына дара жол салғаны да анық .. Бұл туралы М.Әуезовтің «Абай жолы» романында шынайы суреттелген.Әжесі Зере немерелерінің ішінде Ибраһимді ерекше жақсы көрген. *Әжесі Зере бала тәрбиесіне ерекше мән берген. Зере баласы Құнанбай қажыны дәретсіз емізбеген.*Ізгі жүректі, үлкеге қамқор, кішіге пана бола білген Зере әженің тәрбиесін көрген *дана Абайдың тектілігі барша қазақ отбасына үлгі емес.*

Ана қашанда баласының алғашқы ең аяулы тәрбиешісі.Ананың ақ сүті арқылы ана бойындағы барлық ізгі қасиеттердің бала бойына даруы ана тәлімінің бала өмірінде жоғары екендігін көрсеткен қашанда.Халық тәрбиесінде абзал аналар есейе бастаған қыздарына іс тіктіріп, үй шаруасына үйреткен.Осындай аналарды Абай қатты құрметтеген. Сондықтан, тәрбиелі аналарды құрметтеген Абай қалыңдық іздеген жігіттерге тәрбиелі аналардың қыздарына көз салуды ескерткен. Абай өзінің *«Жігіттер, ойын арзан күлкі қымбат»* өлеңінде:

Біреуді көркі бар деп жақсы көрме,
Лапылдақ көрсе қызар нәпсіге ерме
Әйел жақсы болмайды көркіменен,

Мінезіне көз жетпей, көңіл бөлме,-деп қыз баланың түріне, сымбатына қарап бағалатпай,ішкі жан дүниесінің сұлулығына көңіл бөлдірген. Болашақ отау құру мәселесінде қыз балалардың ақылды, білімді болуына ерекше мән берген.Абай өзінің шығармаларында әйелді біреуге ана, біреуге қарындас, біреуге қыз, біреудің қорғаны ақылшысы, жанашыры,сүйген жары деп түсіндірген.[4, 55 б.].

Абай тәрбиелі аналарды құрметтеген. Аналарға *бала тәрбиесінде ұлттық дәстүрлерді* басшылыққа алуды ұсынған.Қазақ халқы бала тәрбиесімен айналысатын қоғамдық орны болмаса да өз ұрпағын бесікте жатқан күннен бастап өлең-жыр, өсе келе ертегі, тақпақ, санамақ, мақал-мәтелдер,нақыл, ақыл сөздер арқылы тәрбиелеп отырған.

Ұлы тұлға Абайдың шығармаларында ұлттық тәрбие қашанда маңызды орынға ие болып, қазіргі таңда үлкен тәрбиелік тағылымы жоғары тәрбие мектебіне айналған. Абайдың бала тәрбиесіне арналған тағылымдық өнегелі сөздерін, еңбек-өнер тәрбиесі туралы ойларын жетінші, отыз жетінші, отыз сегізінші қара сөздерінен көруімізге болады. [5, 69 б.].

Абай Құнанбаев жастардың жалынды ақылшысы болған. Абай шығармаларының ғибратты тәрбиелік сипатты мол. Ұлы ақынның шығармаларында басты орынды елдің әлеуметтік жағдайы, тәрбие, дін, табиғатты суреттеудегі эстетикалық бейнелеудің ұлттық сипатын қолдануы, ұлағатты тәрбиелік сөздерден тұрады. Абай жеткіншек ұрпаққа қоғамға пайдалы адам болуды өсиет етеді. Әрбір жас азамат әкесінің емес, адамзаттың ұлы болуға тиіс. Өз ұлтына деген отаншылдық сезімді Абай: «Қалың елім қазағым, қайран жұртым», «Қартайдық қайғы ойладық, ұлғайды арман», «Байлар жүр жиған малын қорғалатып», «Көңілім қайтты достан да дұшпаннан да», «Қараша желтоқсан мен сол бір екі ай», «Қайтсе жеңіл болады жұрт билемек» деген тәрізді ағартушының өлеңдерінде ел арманы, халық мұңы жайынан келелі сөздер қозғалады.

Сондай-ақ, Абай заманында шенқұмар, баққұмар, малқұмар, алаяқ-пасықтар көбейіп, елді қынадай қырып, ру тартысы, болыстыққа таласу, ел шабу, барымта алу күн құрғатпады. Елдің берекесін кетірді. Сол мінез-құлықты Абай қатты сынап:

Күндіз күлкі бұзылды, түнде ұйқың,
Күш сынасқан күндестік бұзды-ау шіркін
Қай жеріңнен көңілге қуат қылдық,
Қыр артылмас болған соң мінсе қырқың,
Бас басына би болған өңкей қықым.
Мінеки бұзған жоқпа елдің сиқын – дейді.

Міне, біз бұдан Абайдың ру-патриархалдық әдет-ғұрыптарға, түрлі ескі ырымдарға да мейлінше қарсы болып қазақ халқының тағдырына, болашағына деген қамқорлық, отаншылдық сезімдерменен айшықталғанын көреміз. Абай құр ғана мінеп-сынап, жаман мінез пасық қылықтарды көрсетіп қана қоймайды. Соны айта отырып, елін жақсылыққа, адал іс-әрекетке жемісті еңбекке шақырады.

Ұлы Далада өмірге келген Ұлы Тұлға – Абай Құнанбаевтың шығармаларындағы тәрбиелік тағылымдарының әр қазақ азаматының өмірінде маңызды рөл атқаратынын ұлықтауда, білім беру орындары әр қазақ отбасының мүшелерімен бірлестікте аянбай тиімді ізгі шараларды ұйымдастыруы оның халқымен мәңгі бірге жасайтынының айғағы емеспе.

Осының дәлелі ретінде Ұлы тұлға Абай атамыздың туғанына 175 жылдығы қарсаңында Алматы қаласындағы «Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінде» өткен «XXI ғасыр педагогикасындағы Абай мұралары» атты республикалық педагогикалық олимпиадада жалынды жастарымыз өздерінің Абай атасына деген аса жоғары құрметтерін көрсетіп, оның рухани мұрасымен еркін сусындағандарын дәлелдеп берді. Онда «Абай менің өмірімде» атты сахналық қойылымдарын көрсетудегі Абайдың тәрбиелік тағылымындарын паш етуде, жастар Абайды бүкіл жүрегімен қабылдайтындықтары көрермен қауымды үлкен қуанышқа бөледі. Студенттердің таңдап алған қойылымдарының арасында «Абайтану ғылымының білгірі Мұхтар Әуезовтің сөзінше, Құнанбай баласы тек қана жыр-дастан тыңдаумен шектелген жоқ. Өз заманына дейінгі би-шешендердің де сөзін құлағына құйып өскен» дей келе, Құнанбайдың замандасы әрі жақын сырласы болған 17 жасынан сөз өнеріне араласып, дуалы ауызды би Шабанбайдан бата алған Жанқұтты шешен жолы түсіп Құнанбайдың үйіне ат басын тіреген уақытта сәлем берген бала Абайға бірнеше сұрақ қойған екен, өте данышпандықпен жауап берген *бала Абайға Жанқұтты шешен былай, – деген екен* балам, мен бүгін бір жасап қалдым. *Құнанбай мырзаның әкесінен оза туған*, Өскенбай атасына жете туған баласы бар естуші едім. Соған көзім жетіп қойған жоқ, көріп, көңілім тасып отыр, *жанарыңның оты бар екен – ойлылығың шығар, сезіміңнің нәрі бар екен – елің сұрағанда шөл қандырап бұлағы боларсың деп батасын берген екен. Сонда бала Абай* Ата, сізден бір сауал сұрасам рұқсат етесіз бе?,- деген екен Жанқұтты шешенге. Бала Абай ата, сұрасам, *арсыз не, қымбат не, дауасыз не?- деген екен.* Сонда Жанқұтты шешен Мұны сен текке сұрамадың – ау, балам! Е, шырағым, *арсыз – өтірік, қымбат – шындық, дауасыз – кәрілік деп жауап беріпті. Бала Абай* оныңыз рас, ата. Артыңызда айта жүрер өсиет болса, соны естіп деп едім. Оны естіп көңілім жай тапты,- деген тұстарын көрсетуі тәуелсіз қоғамның керегесінің жастайынан өнегелі тәрбие көрген шындықты айтар білімді, иманды жалынды жастармен көгеретінін бойында тұмардай сақтап жүргендерінің дәлелі екендіктерін көрсетті. [6, 3 б.].

Қазіргі таңда артындағы халқына қаншама рухани азықты аманат еткен Ұлы Тұлғамыздың құрметіне құрылған мәдени-ағарту орындарымыз, қасиетті қазынаға айналды. Оның білім тарату ісінде

рөлі аса жоғары болса, тәрбиелік тағылымдары ұшан теңіз. Абай қазақ жастарын «қиын кезеңде, ғылым жолында кездескен алғашқы сәтсіздік үстінде күдер үзбе, талаптың сұңқарын мініп, тас қияға өрле, мұратына жетпей тынба», -деп баулыған.

Ұлы ақынның «*Адамзаттың бәрін сүй бауырым деп*» деген жолдары халықтар достығы ақын үшін қатар өмір сүрудің жалаң дипломатиясы ғана емес, тіршіліктің негізгі мағынасын айқындайтын ұлы мұрат екені көрінеді. Қазіргі таңда ақынның ұлы мұраты орындалып, тәуелсіз еліміз өзге елдермен достық, ынтымақтастық қарым-қатынасын сақтап, өскен елдің ғылым мен мәдениетін меңгеруде. *Ұлы Далада өмірге келген Ұлы Тұлға – Абайдың рухани мұрасынан сусындап*, өз елінің салтын сақтар тәуелсіз елдің жас қырандарының алдында әлем алындағы асар асулары, жетер белестеріне елімізде үлкен мүмкіндіктер жасалуда. Абай қоғамдық өнімді еңбек адамның жан-жақты жетіліп қалыптасуының шарты деген.

Абай өзінің туған халқымен мәңгі бақи бірге, оның мол мұрасы қалың елін, қазағын жаңа асқар асуларға жетелеуде.

Әдебиеттер:

1. Назарбаев. Н.Ә. «Ұлы даланың жеті қыры» атты мақаласы.2018ж.
2. Абайдың мемлекеттік қорық мұражайы.Астана:Елорда, 2005.-20бет.
3. Абай.Қара сөздері.-Алматы:Өнер, 2010.-124 бет.
4. Қартаева А.М. «Абай мұрасы» роман-эпопеясында. Алматы, 2005.-146б.
5. Қ.Бөлеев.Қазақ отбасылық тәрбиесі.Алматы:Отан, 2014.-153б.
6. «XXI ғасыр педагогикасындағы Абай мұралары» атты республикалық педагогикалық олимпиада бағдарламасы. Алматы: Ұлағат, 2020.-7бет.

А.Қ. Спанова,
магистрант, «Бастауышта оқыту педагогикасы мен әдістемесі» мамандығы
Н.А. Кулмышева,
п.ғ.к., доцент м/а. «Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті» КеАҚ

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ҒАЛАМТОРҒА ТӘУЕЛДІЛІКТЕРІ

Техника дамыған сайын адамның өмірі жеңілдей түседі. Адам өмірі жеңілдеген сайын денсаулығы нашарлайтын үрдіс байқалады. Бұл қазіргі уақыттың айқын ақиқаты болып отыр. Сондай аурулардың бірі, жаңа ғасыр жаңа ауруы – интернет-тәуелділік. Интернетке тәуелділік дегеніміз ауру ма? деген сұраққа сан түрлі жауап алуға болады, яғни, тартысқа толы сұрақ. Егер алкагольді ішімдіктерге тәуелділікті ауыр екендігін бұрыннан-ақ білсек, интернетке тәуелділікті де аурулар қатарына жатқызуға болады ма? Бұл сұрақ бойынша да ғалымдар екі жақты тұжырым айтады. Бірінші жақ Нью-Йорктік ғалым Ivan Goldberg-тің теориясы бойынша 1995 жылғы енгізген Интернетке тәуелділік терминін (internet addiction disorder, қысқаша IAD) жақтаушылар. Ivan Goldberg-тің теориясы бойынша мұндай тәуелділік психикалық проблема ретінде сипатталған [1].

Интернетті шамадан тыс көп пайдаланудың нәтижесі. Интернетке тәуелділікті тудыратындығы тілге тиек етілген. Ал екінші жақтың өкілдері Интернетке тәуелділікті ауру ретінде санауға нақты дәлелдер жоқ екендігін алға тартады, яғни, алдыңғылардың тұжырымдамаларына қанағаттанбайды. Себебі, ауруға тән ешқандай да синдром көрсетілмеген және интернетке тәуелділік кезінде нендей жағдайлардың орын алатындығы да анық айтылмаған екен. Bernad Vatinic, (ғалым, Гисен университеті (Германия), психология факултеті) өз ойын былайша жеткізді: «Интернетке тәуелділік проблемасы бар. өздерін интернет пайдаланудан алшақ ұстай алмайтын немесе интернет пайдалануды доғара алмайтын адамдар бар. Бірақ қалыпты адамдар мен тәуелділікке бой алдырғандардың арасындағы айырмашылықтарды нақтылау да қиын болып отыр» [2].

Көбі интернет атаулыға түгелдей тәуелді, не болмаса интернетте шамадан тыс уақыт жоғалтып қоятындары да болады. Қоғамдағы өсіп келе жатқан компьютеризация және «Интернетизациямен» байланысты шетелде 1980 жылдарда бастау алған интернетті патологиялық пайдалану проблемасы өзекті бола бастады [3].

Яғни «интернет-тәуелділік» туралы айтылып отыр (синонимдері: интернет-аддикция, нетаголизм, виртуалды аддикция, Интернет әрекет-қылықтық тәуелділік, интернетті артық (патологиялық) қолдану). Griffiths, 1995 көсетуі бойынша жоғары технологиялармен байланысты бейхимиялық (әрекет-қылықтық) аддикцияның жаңа формаларын белгілеу үшін М.Гриффитс «технологиялық

тәуелділіктер» терминін ұсынды, ол оны пассивті (Мысалы, теледидардан тәуелділік) және активті (Интернет-ойындар) деп бөлді [4]. Интернет-тәуелділігі феномені көптеген ғалымдарды алаңдатуда және осы мәселе төңірегінде медицина, әлеуметтану, физиология педагогика, экология және т.б. көптеген ғылымдар саласындағы зерттеу жұмыстары үлкен алаңдатушылықты атап көрсетеді. Қазіргі уақытта компьютер біздің өмірдің таптырмас бөлігі, алайда кей кезде біз осы түсті металдың қымбат бөліктерінің еңбекке қабілеттілігінен тәуелді болатындығымызды әрқашан да мойындамаймыз.

Қазіргі кезден компьютерлік желілер қызметтің банкілік іс, қауіпсіздік жүйесі, медицина, өндіріс, ғылым сияқты және тағы басқа маңызды салаларға ендірілген. Мұндай сфераларда қателіктер жіберілмейді, ал жіберіліп қойса, қымбат бағамен түзетіледі. Адамның компьютерден тәуелділігі мұнымен шектелмейді.

Бір жағынан компьютер өмірді айтарлықтай жеңілдетті, екінші жағынан адамзат компьютерлік ойындар мен Интернеттен тәуелділіктің қалыптасуы сияқты өзекті мәселелермен ұштасып жатыр. Қазіргі кезде жастардың белгілі бір бөлігі компьютерлік Интернет тәуелділігінің ықпалында, ал бұл қатерлі психикалық ауру болып табылады. Сондықтан да қоғам бұл мәселенің қауіптілігі мен маңыздылығын түсінуі қажет. Өркениеттілік компьютерлік желілердің негативті әсері кәметке толмағандардың қылмыстық бағдарларын және тәуелділікті қалыптастыруы ерекше қауіп тудырады.

Оның қауіптілігі мынада: тұрақты тәуелділіктің дамуы, мұнда кәметке толмаған бала тек қана интернеттегі жұмыс жайында ойлайды, егер үйде [5] интернетке қосылу мүмкіндігі болмаса компьютерлік клубқа түсу үшін туыстарынан ақша «тасиды», интернетте тым көп уақыт отырады мектептегі сабақтарынан жиі қалады, ұйқысы қанбайды және т.б. Желіде танысу мен арласу заманауи қоғамның ажырамас бөлігі, сол арқылы әлемнің әр түкпіріндегі түрлі мәдениет өкілдері жақындасады.

Дегенмен, өкінішке орай көптеген заманауи адамдар ақпараттық технологияларды орнымен пайдаланудың шегі таусылып, шамадан тыс әуесқойлықтың басталуын түсіне қоймайды. Осыған байланысты, жасөспірімдер мен жастар арасында интернетке тәуелді буын саны өсуде, олар виртуалдық қарым-қатынастың құрбанына айналған, сол себептен шынайы өмір өте ауыр көрінеді.

Кейбір елдерде нақты мәселе бойынша мамандандырылған кеңестік-диагностикалық қызметтер, клиникалар мен емханалар жұмыс істейді. Бірқатар елдер интернетке тәуелділікке байланысты нақты реформалар өткізеді, мысалы Финляндияда тәуелділікке шалдыққан бозбалаларды әскерден қалдырады [6]. Психологтар интернетке тәуелділіктің бірнеше түрін белгіледі:

- 1) Әлеуметтік, пайдаланушыға желідегі үздіксіз қарым-қатынас қажет;
- 2) Ақпараттық, пайдаланушы ақпараттардың тұрақты ағымын қажетсінеді;
- 3) Интернет– онлайн ойындарға тәуелділік [7].

Күн сайын теледидар қарап отырып не бір түрлі келеңсіз жағдайларға кезігесің. Отбасымен ажырасу, жаман әрекеттерге бару. Қорлық – зомбылық, зорлық бұның бәрі қайдан шықты дейсіз? Әрине қазір заман ауқымы, талабы әр үйде компьютер, интернет желісі бар. Жаңағы өздерің айтқандай компьютерге қол жеткізбесе де ұялы телефон арқылы интернетке де шығуға болады. Міне, сол арқылы не бір көріністер көреді, интернет арқылы танысады. Мектеп жасындағы баланың сабаққа дайындалғаннан гөрі көп уақытын ұялы телефонына үңілумен өткізеді. Ол неге үңіле береді десең, әрине ол ішіне сабағын жазып алған жоқ [8]. Небір түрлі қырғын атыс-шабыс ойынын, өзгелермен танысу, қолайсыз көріністерді көреді. Міне, содан барып, ол баланың өмірге көз-қарасы психологиясы өзгереді. Жас бала еліктегіш келеді. Әр жаман затты көрген сайын, естіген сайын оның бір ұшқыны адам санасында қалады.

Дегенмен де интернеттің жақсылықтарымен бірге келеңсіз жақтары да барын естен шығармағанымыз жөн. Ғаламторға қосылу үшін әрине бізге компьютер керек. Ал, әр күнін компьютер алдында өткізу денсаулыққа зиян екені белгілі. Сол сияқты, адам ағзасына қауіп төндірумен қатар, қызықтыратын ақпараттар желісі тоқтаусыз болғандықтан адам санасын шаршатады.

Компьютер алдында ұзақ отырса адамның көзі, жотасы ауырады және қимыл-қозғалысына, адам психологиясына да әсер етеді. Сезімдік нерв жүйесі ауруларына шалдығады.

Ғаламтор желісіне жүгініп, үйреніп кеткен бала, яғни интернет арқылы хат алысып, сөйлесу баланың айналасындағы адамдармен бетпе-бет сөйлесуіне де әсер етеді, сөйлеу мәдениетінен айырылады. Компьютерден бөлінетін ультра-күлгін сәулесі көзге кері әсер етеді т.с.с. [8].

Бұның бәрі көп уақытын кітап оқумен емес, интернетке кіріп түрлі ойындар ойнап, уақытын тиімсіз өткізудің зардабы.

Мамандардың айтуынша, бала компьютерлік ойындардың қызығына 4-5 жасынан бастап үйренеді. Егер, осы бастан көмек бермесе, бұл есейгенде құмар ойындарына түбегейлі тәуелділікке апарады. Олай дейтін себебіміз, бұл орталыққа «тәуелділіктен» арылуға жәрдем сұрап келгендердің қатарында

жоғары сынып оқушылары, студенттер, тіпті букмекерлік кеңседен қалай құтылудың жолын сұраған атпалдай азаматтар да бар. Яғни, ХХІ ғасырдың «жетістігі» барлық жастағыларды өзіне баурап алған [7]. Бұл өз кезегінде бүлдіршіндердің психологиясына кері әсер етсе, мектеп оқушылары қажетті білімді игеруде артта қалғаны былай тұрсын, тәрбиесі тым төмендейді. Ал ересектер соңында ақшасынан, жұмысынан, тіпті отбасынан да айырылып жатады.

Бұл мәселеге ата-аналардың бей-жай қарамағаны жөн. Компьютер ойнайтын баланың психологиясында көп өзгеріс болады. Бойында іштей қарсылық, көңіл күйінде ауытқушылық, ырықсыздық пен агрессияшылдық билейді. Сондықтан, баласының болашағын ойлайтын ата-аналардың бәрі қауіпті дерттің алдын алған жөн. Баланың бос уақытын тиімді пайдалану үшін ақыл-ойды дамытатын үйірмелер мен білім беру орталықтарына жаздыртқан абзал. Әйтпесе, «батпаңдап кірген аурудан» құтылу қиындық тудырады.

«Ғаламторға тәуелділік» – ғасыр дерті. «Ғаламторға тәуелділік» – бұл Ғаламторға қосылуға байланғыштық ықылас пен интернеттен уақытында шығуға қабілетсіздік.

Ғаламтордың жеке-дара қожайыны жоқ. Оны ешкім бір жерден басқара да алмайды. Ғаламторда көптеген пайдалы да қажетті ақпараттарды табуға болады.

Жасөспірімдер мен жастарға тән қазіргі девиантты тәуелді әрекет-қылық формаларының бірі – интернет тәуелділік.

Интернет адамдар коммуникациясының үлкен зонасы болып табылады. Компьютерлік желілерді қолдану адамның психикалық қызметіндегі айтарлықтай құрылымдық және функционалдық өзгерістеріне әкеледі. Бұл өзгерістер танымдық, коммуникативтік және жеке тұлғалық сфераларды қамтып өтеді; іс-әрекеттің атқарушылық үзбесі субъект-субъект және субъект-ақпараттық жүйелерінің өзара әрекеттестігінің кеңістік уақыттық мінездемесі, мақсат-болжамдық процестер, іс-әрекеттің қажеттіліктік-мотивациялық реттелуі трансформацияда өтеді.

Интернеттегі қарым-қатынас құралдарының түрлі классификациясы бар, дегенмен неғұрлым жалпы классификацияны Вадим Нестеров ұсынады. Ол орыс тіліндегі интернеттегі виртуалды тұлғааралық коммуникацияның барлық формаларын бөліп көрсетті:

1. Диалогтық коммуникация, off-line және on-line (электрондық пошта, ICQ);
2. Полилогтық коммуникация, off-line және on-line (конференциялар, чаттар).

Бірінші түрі анағұрлым сенімді және жеке қарым-қатынас жасаумен ерекшеленеді, екіншісіне адамдардың арнайы тақырыптарға қойылатын сұрақтарды талдау тән [2].

Мұнда мынадай болжам жасауға болады: виртуалды тұлғаны жасауға деген құмарлық реалдылықта «Мен»-нің түрлі аспектілерін жүзеге асыру үшін мүмкіндіктердің болмауы немесе реалдылық тым «рольдік» не нормативті болуы мүмкін. Бұл адамда нормативтілікті жеңуге деген құмарлықты тудырады, ал бұл нормативсіз виртуалды тұлғаны жасауға апарады. Жекелей айтқанда, бұл басқа жынысты немесе тіпті жыныссыз виртуалды тұлғаны жасаудан көрініс табады. Виртуалды қоғамда адам өзінің жынысына сәйкес әрекет-қылық демонстрациялаудан еркін, яғни желіде ол қарама-қарсы жыныс өкілі ретінде таныстырылуы мүмкін. Реалды қоғам адамның өзіндік жүзеге асырылу мүмкіндігін шектесе, ол адамда желіге шығу виртуалды тұлғаны жасау мотивациясы пайда болады.

Әдебиеттер:

- 1 Интернет-зависимость: психологическая природа и динамика развития / Сост. и ред. А. Е. Войскунский М.: Акрополь, 2009.
- 2 Virtuality (С.Миронов), роман об интернет-зависимости.
- 3 Дрепа М. И. Интернет-зависимость как объект научной рефлексии в современной психологии // Знание. Понимание. Умение. 2009. № 2. Р. 189-193.
- 4 Кочетков Н.В. Социально-психологические аспекты зависимости от онлайн-игр и методика ее диагностики // Социальная психология и общество. 2016. Т. 7. № 3. С. 148—163. doi:10.17759/sps.2016070311
- 5 Войскунский А. Е. Актуальные проблемы психологии зависимости от Интернета // Психологический журнал, 2004, т. 25, № 1, с. 90-100.
- 6 Есенова Р. К., Аяпберген А. Ғаламтордың жастар психологиясына әсерінің себептерін анықтау және оны шешудің кейбір жолдары // Молодой ученый. – 2015.
- 7 Орынбасаров М. Компьютер баланың қасы ма, досы ма? // Ана тілі. – №5. – 2011.
- 8 Көшкінбаева Г. Компьютерге таңылған ұрпақтың денсаулығы құлдырап барады. // Алтын орда. – №2. – 2001.

*G.N. Tabuldinova,
Department of General Education disciplines,
NJSC "Semei medical university"
A.M.Omarova, D.B. Islyamova,
General medicine students, NJSC "Semei medical university"*

LEISURE PREFERENCES AND SPHERE OF INTERESTS OF NJSC "SMU" STUDENTS

Namely, in their student years, most people are interested in extracurricular activities, which will raise them to the prerequisites of living conditions and contribute to the formation and strengthening of such a full-fledged personality. After all, student youth is a special social group with high intellectual potential. [1]. Not paying attention to the incomprehensibility of time and material resources that the bulk of students meet, they find the likelihood for self-development outside the professional sphere of work within the framework of all sorts of hobbies, interests.[2], In the process of realizing their needs in the field of leisure, students acquire many professional skills, get opportunities. The formation of additional youth depends on social adaptation. Various cultural institutions are interested in a number of changes in approaches and principles for interacting with young people. This proves the relevance of this study. [3].

Scientific novelty: 1. Comprehensive analysis of leisure time among students of NJSC "ICC" will be carried out. 2. The influence of the intra-university organizations of NJSC "ICC" on the leisure of students will be analyzed. 3. The connection between leisure preferences and the age of students of NJSC "ICC" will be revealed

The relevance of research: It's no secret that at the moment the social significance of the sphere of human interests is growing at an incredible speed. Choosing the right pastime at your leisure is an equally difficult and interesting part of our life. [4]. For this reason, we confidently assured that the analysis of students' leisure preferences will help to identify the main problems that can impede full-fledged leisure. Adequate leisure time contributes to the development of various skills. Communication skills are no exception.

Purpose of work: The aim of the study was to study the leisure preferences of students as a sphere of hobbies, as well as a means of acquiring knowledge.

Materials and research methods: The design of the study is a cross-sectional study, since this method is convenient for a single collection of data and their further statistical processing. Research method – statistical, sociological, psychological. The source of information is students from 1 to 5 years of the NJSC "Semey Medical University". Information will be collected through a survey among students. Since not all students will take the questionnaire, the optimal number was chosen. There are 50 respondents from each course. As a result of the research, not only the general areas of interest of students will be identified, but also their variations in terms of gender and age.

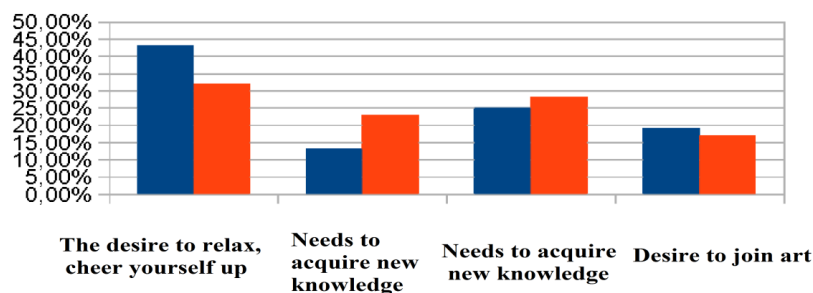
Research methods: statistical, sociological

Research results: the study involved: girls – 68% and boys – 32%

In the course of the study, relationships were identified between the following values:

1. Course of Study
2. Age
3. Gender

1. Leisure time and course of study. Unlike junior courses (1-3 courses), seniors use their leisure time to gain new knowledge and communicate with their families. Whereas the younger as a means of relaxation and uplifting.

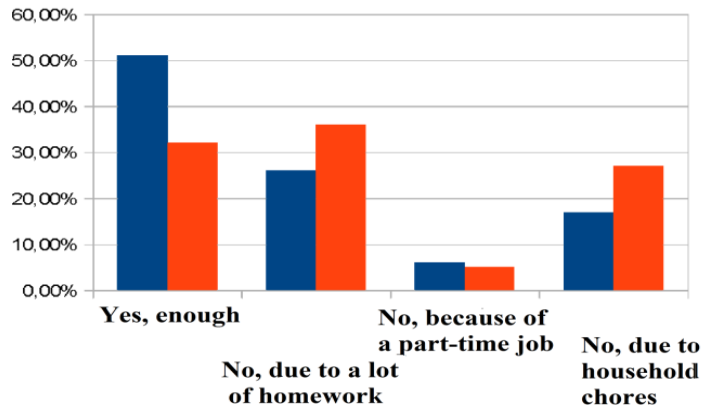

Blue column – 1-3 courses. Red column – 4-5 courses. In addition, the first and second courses have more free time, the rest of the courses are more loaded with homework and household chores.

To the question "Do students have enough time for leisure?" answered:

Blue columns – 1-2 courses

Red columns – 3-5 courses

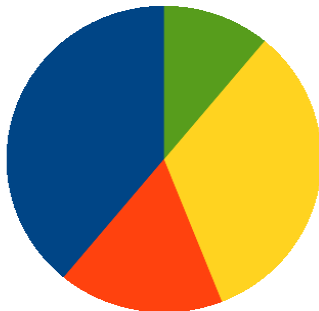

Statistics of the creative activity of all respondents:

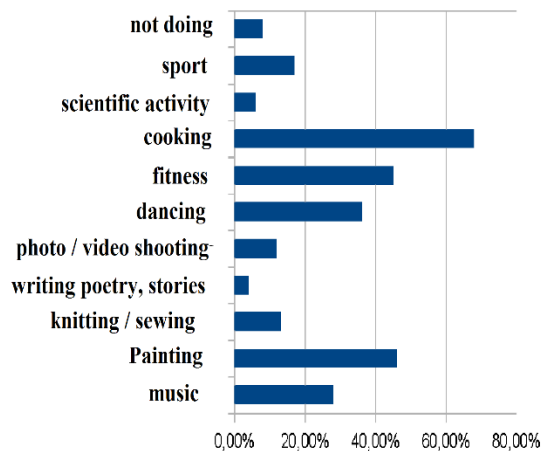
2. Leisure activities and gender

There is a connection between leisure activities and gender. Among the girls are cooking, creativity (drawing, embroidery), fitness and dancing.

So, among the young men of all courses, the most popular means of spending leisure time are music and sports. In the results of individual questions about the frequency of employment in non-creative forms of leisure, the following data were obtained:

Computer games:

■ regularly 37%
 ■ often 20%
 ■ seldom 36%
 ■ never 7%

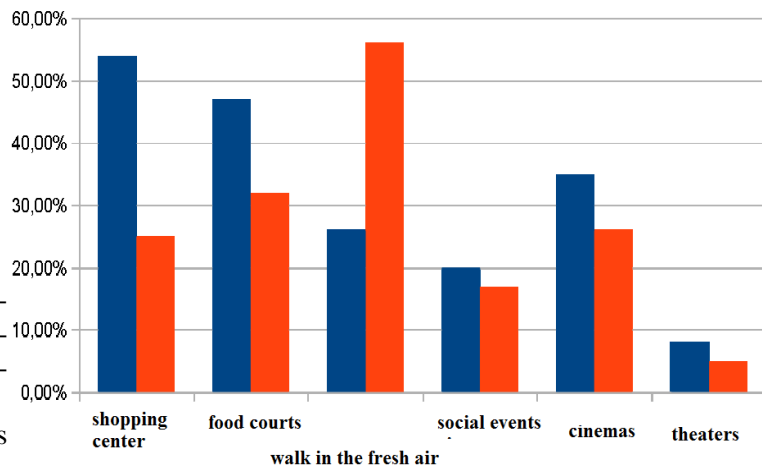
■ **completely satisfied - 50%**
■ **rather not satisfied - 40%**
■ **not satisfied at all - 10%**

«Quite often» and «regularly» were answered mostly by young men. This means that in addition to sports, computer games are popular in their leisure activities.

There is also a connection between gender and the place of leisure: girls prefer shopping and entertainment centers, while young men go for walks in the fresh air.

Blue columns – girls
Red columns – boys

Intra-university activities

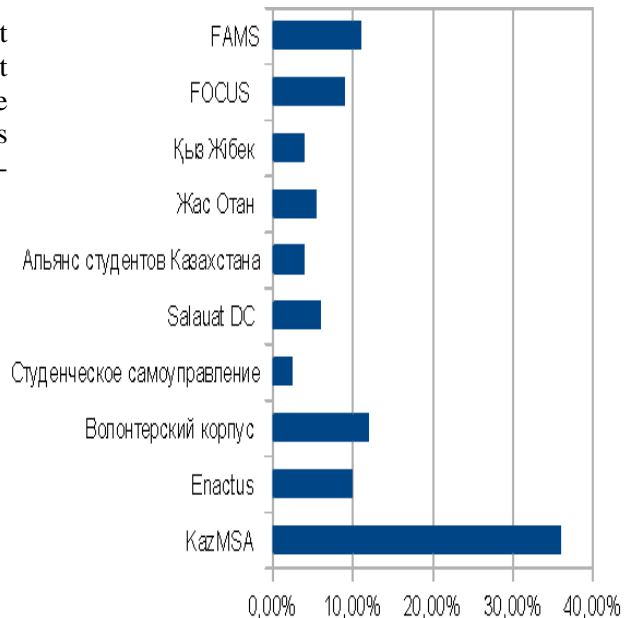

With regard to intra-university activities the remaining half are not interested in participating in student organizations and circles in general.

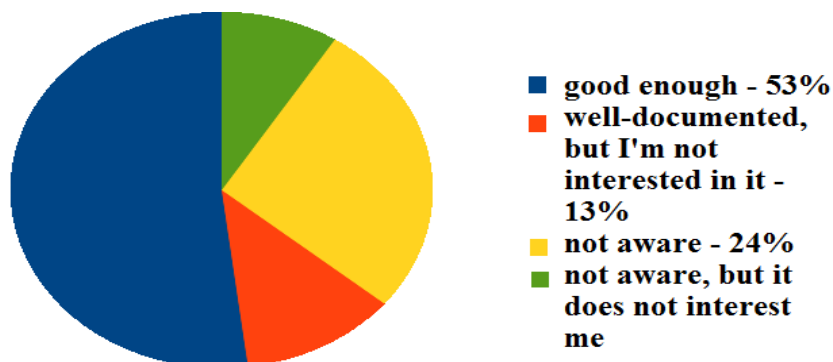
But most of half of the respondents are members of the KazMSA student organization.

Leisure Satisfaction

Those students who are dominated by Passive rest without cultural and intellectual. Development responded that they were not satisfied. Whereas those Who are more likely to play sports, creative activities and They spend less time on the Internet; on the contrary, they are satisfied with it.

Output:

As a result, it was revealed that some students mismanage their own time: junior courses due to the prevalence of passive rest without cultural and intellectual development; elders because of the large amount of housework and household chores. The prevalence of active recreation and the acquisition of new knowledge have a good effect on the well-being of students and the feeling of satisfaction with their leisure and life in general. Thus, students who know how to use their leisure time correctly and rationally manage to

engage in various types of activities, while not forgetting about academic and household duties.

References:

1. Ostrovsky S.N. Cognitive approaches to the development of the national idea and ideological education of young people // Adobe Reader 6. – 2021. – P. 60
2. Makarova E.V., Rusyaeva E.S. Leisure preferences of modern students // Culture, personality, society in the modern world: methodology, experience of empirical research. – Yekaterinburg, 2016. – 2016. – P. 1133-1142.
3. Kuzminova N.V. Leisure preferences of modern youth // Formation of the humanitarian environment in the university: innovative educational technologies. Competence approach. – 2013. – V. 2. – P. 157-165.
4. Yudina A.I. Leisure preferences of modern adolescents: prevention of social risks // Bulletin of the Kemerovo State University of Culture and Arts. – 2017. – N. 38.
5. Bocharnikova I.S. Leisure preferences of modern Russian youth: a comparative sociological analysis // Theory and practice of social development. – 2018. – N. 1.

*Л.Р. Тайтелиева,
п.ғ.м., Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университетінің аға оқытушысы
Алматы қаласы, Қазақстан laura8788@mail.ru*

*В.У. Абдирашитова,
С.Н. Еркебай,
Исмаил Гүлім Жақанқызы,
Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университетінің 4 курс студенттері
Алматы қаласы, Қазақстан*

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ АРТТЕРАПИЯ ТЕХНОЛОГИЯСЫ АРҚЫЛЫ ҰСАҚ САУСАҚ МОТОРИКАСЫН ДАМУ

Бүгінгі таңда қазіргі білім беру жүйесінің маңызды мәселелерінің бірі балалардың ақыл-ой дамуы болып табылады. Баланың толыққанды ақыл-ой дамуы үшін оның қабылдауы мен ойлауының, қозғалыс әрекеттерінің, яғни визуалды-моторлық үйлестірудің дамуына қамқорлық жасау қажет. Осыған байланысты балалардың ақыл-ой тәрбиесінің маңызды міндеттері:

- сенсорлық тәрбие (сезімдік даму);
- ақыл-ой әрекетін дамыту (танымдық процестер мен қабілеттер);
- сөйлеуді дамыту;
- қоршаған өмір құбылыстары мен заттары туралы қарапайым білім жүйесін қалыптастыру;
- практикалық қызмет дағдыларын қалыптастыру;

Сенсорлық білім(сезімдік даму) – сенсорлық танымның қалыптасуын және сезімдер мен қабылдауды жетілдіруді қамтамасыз ететін мақсатты педагогикалық әсерлер.Қоғамның кез-келген өзгерістерге шығармашылық тұрғыдан қарай алатын, бар проблемаларды дәстүрлі емес және сапалы шеше алатын адамдарға деген қажеттілігі қоғамның даму қарқынының жеделдеуіне және нәтижесінде адамдарды тез өзгеретін жағдайда өмірге дайындау қажеттілігіне байланысты артып келеді. Осыған байланысты мектепке дейінгі білім беру теориясы мен практикасының маңызды білім беру проблемасы-баланың жеке басының шығармашылық әлеуетін ояту, жинақтау, сақтау және дамыту,

оның рухани мәдениетін дамыту. Сонымен қатар, рухани мәдениетті ойлау мәдениетін, сезім мәдениетін, қарым-қатынас мәдениетін, бос уақытты, өзін-өзі көрсету мәдениетін қамтитын жүйе ретінде түсіну керек. Бұл мәселені шешудің бір жолы-арт-педагогикаға үндеу.

Арт-педагогика-педагогикадағы ерекше бағыт, онда тәрбие, білім беру, тұлғаны дамыту, оны түзету классикалық және халықтық өнер құралдарымен жүзеге асырылады. Өткеннің ұлы ақын-ағартушысы Абай Құнанбаев өнердің Күшін жоғары бағалады: "өнер – бұл алмастырылмайтын байлық, оған үйрену – ең асыл іс".

Арт-педагогиканың жалпы педагогикамен ортақ мақсаттары бар: балаға өзін түсінуге және өзімен бірге өмір сүруге, басқа адамдармен бірге өмір сүруге үйренуге, Сұлулық пен мораль заңдарына сәйкес айналасындағы әлемді білуге көмектесу.

Артпедагогика функциялары

* мәдениеттану (тұлғаның мәдениетпен құндылықтар жүйесі ретінде объективті байланысына, көркем мәдениетті игеру негізінде адамның Жаратушы ретіндегі дамуына байланысты);

* білім беру (жеке тұлғаны дамытуға және оның шындықты өнер арқылы тануына бағытталған; өнер саласындағы білімді және көркемдік-шығармашылық қызметтің практикалық дағдыларын меңгеруді қамтамасыз етеді);

* тәрбиелік (тұлғаның моральдық-эстетикалық, коммуникативті-рефлексиялық негіздерін қалыптастырады; өнердің көмегімен оның әлеуметтік-мәдени бейімделуіне ықпал етеді);

* түзету (даму кемшіліктерінің алдын алуға, түзетуге және орнын толтыруға ықпал етеді).

Арт-педагогиканың жалпы белгілері:

– адамзаттың зияткерлік және рухани тәжірибесін игеру үшін бейнелеу материалдарын (белсенді) пайдалану;

– білімді, іскерлікті және дағдыларды интерьерлеу (ішкі иемдену), ол үшін ерекше жағдайлар жасау, яғни материалды үш тәсілмен (көрнекі, вербалды, кинетикалық) беру);

– рухани қарым-қатынас процесінде баланың жанында мұғалімнің болуы (онсыз оқу материалын тиімді игеру мүмкін емес), олардың бірлескен көркемдік шығармашылығы, өнер туындыларын қабылдау және мұғалімнің балаға бағдарламалық материалды ішкі, терең деңгейде сәтті игеруге көмектесетін арнайы әдістерін қолдануы.

Арт-педагогиканың келесі ерекшеліктерін бөліп көрсету керек:

– мектепке дейінгі ұйымның тәрбие-білім беру үдерісінде өнердің бейнелеу құралдарын пайдалану;

– ұйымдастырылған оқу процесінде және баланың әртүрлі режимдік сәттерінде педагог пен тәрбиеленушілер арасындағы диалогтың Үстемдігі;

– мұғалім мен баланың бірлескен көркем шығармашылығы, өзіндік оқу іс-әрекетінің алуан түріне "тоқылған" ;

– әр түрлі қызмет түрлерін ұйымдастыруда өнер туындыларын "қосу" (бағдарламалық материалды ішкі, терең деңгейде, ақпаратты қабылдаудың үш әдісі – Қол, ауызша, кинетикалық).

Сонымен қатар, арт-педагогиканың негізгі принциптері: ізгілендіру, шығармашылық, рефлексивтілік, интегративтілік болуы керек. Негізгі әдіс – баланың рухани – жеке саласын дамытуға, адамгершілік тәрбиесіне, этикалық және эстетикалық иммунитетті қалыптастыруға бағытталған проблемалық-диалогтық әдіс. Бұл әдістің мәні жай ғана ақпарат алмасуды ғана емес, мұғалім мен баланың ортақ ұстанымдарын, шешімдерін бірлесіп іздеуді қамтитын диалогта жатыр.

Қолдың ұсақ (жұқа) моторикасы-дәл орындау қабілеті саусақпен және қолдарымен үйлестірілген әрекеттер. Ұсақ моторика дағдылары тек тұрмыста ғана емес, оқу процесіне үлкен әсер етеді баланың. Сондықтан мектепке дайындық диагностикасында көп көңіл бөлінеді аударарды да, ұсақ моторика дамыған мектеп жасына дейінгі балалар.

Тұрмыста біз күн сайын ұсақ моториканың іс-әрекетін жасауға тура келеді:

түймелерді түймелеу, бауды байлау, асхана құралдарын ұстау. Дағдылар ұсақ моториктер жазу мен сурет салуды үйретуде маңызды:

дағдылар, атап айтқанда, адамның қолтаңбасы тәуелді болады. Сонымен қатар, ұсақ дамыту моториктер сөйлеудің дамуымен тығыз байланысты, өйткені ми қабығының аймағы, бұл функцияларға жауап беретін, бір-біріне өте жақын орналасқан.

Шағын моториканы дамытуға мектепке дейінгі жаста ерекше назар: бала мектепке барғанда, оның моторлы дағдылар жеткілікті деңгейде дамуы тиіс, әйтпесе мектепте оқыту болады оған қиындық туғызу.

Ерте және мектепке дейінгі кіші жаста қарапайым жаттығуларды жасауда өлеңмен, тақпақпен ұйқастырылған жаттығуларды пайдалану ұсынылады. Сонымен қатар өзіне-өзі қызмет ету дағдысын

калыптастыру: қасық пен қарындаш ұстау, түйме тиегін өзі салып, өзі ағыту, бауын байлау, т.б. Өмірінің бастапқы кезеңінде баланың ұсақ қол моторикасы қалай дамып жатқандығын, жеке интеллектуалды қабілетін байқауға болады. Қасықты, қарындашты ұстау алмайтын, түймесін түймелей алмайтын және бәтеңке бауын байлай алмайтын балалардың қолының кіші моторикасы нашар дамыған болып есептеледі. Олар шашылған конструкторларды жинау, пазлмен жұмыс жасау, есептегіш таяқша және мозаикамен ойнау өте қиын.

Олар басқа балалармен ойнаудан бас тартады, осы қызметтегі жұмыс жасағанда үлгермейді. Мұндай балалар элементарлы қызметтің өзінде өздерін нашар сезінеді және бұл жағдай баланың эмоциясын мен өзін-өзі бағалауға кері әсерін тигізеді. Әрине, мектепке дейінге жасында бала тілінің дамуы, өзіне –өзі қызмет көрсету және жазуға дайындық дағдысын қалыптастыруда ұсақ қол моторикасын дамыту және үйлестіру жұмыстарын жүргізудің маңызы өте зор.

Бала өз саусақтарын қаншалықты басқара алса, оның одан әрі дамуы да соған тікелей байланысты. Ұсақ қол моторикамен қоса балалардың есте сақтау қабілеті мен назары, сондай-ақ, сөздік қоры да дами түседі. Ұсақ қол моторикасы термині саусақтар қозғалысы және қолдың буындарын үйлестіру дегенді білдіреді.

Ұсақ моториканы дамытудың маңыздылығы неде? Адамның бас миында саусақ қимылына және сөйлеуге жауап беретін орталықтар өте жақын орналасқан. Ұсақ моторикаға әсер ете және оны белсендіре отырып, көрші орналасқан сөйлеуге жауап беретін орталықты да дамыта аламыз.

Педагогтар мен балалар психологының мақсаты – ата – аналарға ұсақ моториканы дамыту ойындарының маңыздылығын ұғындыру. Баланы қызықтыруда және жаңа хабарларды игеруіне көмектесуде үйретуді ойынмен алмастыру, алға қойған мақсатына жетуді, тапсырманы орындауда қиындыққа кездесе мойымауына үйрете отырып, аз мөлшердегі жетістіктерін де бағалап, мадақтап қоюды да ұмытпауы керек. Ұсақ моториканың қимылдары мен қолдың икемдігі бас миының құрылымының даму деңгейін көрсетеді. Осыдан келіп қол қимылдарын басқара білу туады. Сондықтан ешқашан да баланы мәжбүрлеуге болмайды. Кішкентай ғана сәбидің қалайтыны қозғалу, қозғалыс – әлемді танудың мүмкіндігі. Яғни, бала қозғалысы дәл және нақты болса, оның әлемді ақылмен тануы да терең бола түспек.

Қолдан ұсақ-түйек заттарды жасау – балалардың ең жақсы көретін шығармашылық жұмыстары. Мұндай жұмыс балалардың қиялдарын, ойлары мен бармақтарының ұсақ моторикасын дамытады. Ұсақ қол моториканы дамыту әдістемесі мұндай жағдайда өте тиімді. Жас жарымдағы баламен саусақ ойындарын бастауға болады. Бас миы мен ұсақ қол моторикасының өзара байланысы Бас миының қабығы әрқайсысы бірдеңеге жауапты бірнеше бөліктен тұрады.

Бас миының қабығында қозғалыстық сипатты анықтайтын бөлік бар. Бас миы қабығының үштен бір бөлігі қол мойнының қозғалыстық қабілетімен байланысты және мидың сөйлеу зонасы бір – біріне өте жақын орналасқан. Сондықтан егерде баланың саусағы нашар дамыған болса, ол баланың сөйлеу қабілетіне әсер етеді. Осыған байланысты ғалымдар қол мойнының буынын артикуляциялық аппарат сияқты «сөйлеу органы» деп те атайды. Бала тілін дамыту үшін сөйлеу органы ғана емес сондай –ақ, ұсақ қол моторикасын да дамыту қажет.

Көптеген жаңашыл зерттеушілер ұсақ моториканы дамытуға байланысты саусақ моторикасын дамытуға саусақ ойындарын, саусақ ойындарын сипаттауды, сергіту сәттерін, ойын-ертегілер пайдалануды ұсынады. Т.А. Ткаченко сергіту сәтіне жаттығу 38 енгізу бас миының сөйлеу зонасының қимылын белсендіреді, ол баланың сөйлеу тілін түзетуге мүмкіндік береді деп тұжырым жасаған. Ұсақ қол моторикасын дамытуға есептеу таяқшалар мен сіріңкемен жұмыстар жасатудың әсері мол. Осындай жаттығу нәтиже-сінде баланың қызығушылығы артты, саусақ гимнастикасы тақпақ оқумен жалғастырылды. Тақпақты тыңдаған балалар саусақ қозғалысының көмегі-мен тыңдалған тақпақтар мен мазмұнын және бейнелер арқылы сахналады.

Сюжетті материал ретінде тақпақтар пайдаландым. Жаттығуға ұласқан тақпақ – сезім ритмін қалыптастыратын және жетілдіретін негіз болып табылады, қолайлы эмоционалды жағдай пайда болады, соның арқасында бала ойынмен айналысады, орындайтын қозғалысты қызығушылықпен орындайды, ал бұл саусақ қозғалысын жақсартады. Тақпақты бейнелеу, тыңдау және түсіну дағдысын дамытады. Осыған сәйкес бөлмеде саусақ жаттығуларына арнайы бұрыш ұйымдастырылды. М. Монтессори әдістемесі бойынша баулар, түрлі-түсті прищепкалар, күріш, жарма, алтын моншақтар, түрлі түсті моншақтар т. б. материалдар қойылды, ал В. Воскобовичтің тәсілі бойынша геоконт жасалды.

Қағаздан бұйымдар жасау – қол мойын буынының кіші бұлшық етін дамытуға әсер етеді. Мұндай жұмыстар баланы қызықтырады, қиялдарының дамуына, сындарлы ойлауына септігін тигізеді.

Қағазбен жұмыстың бірі ретінде жыртылған қағаздар қолданылды. Қағазды ұсақтап жырту саусақ күші мен ұсақ қимылын басқару дағдысын дамыту жаттығу болып та есептеледі. Сондай –ақ, балаларды ойындар мен инсценировкада қолданған қағаздан ұсақ – түйектер жасауға үйреттім. Бірлескен қызметке сурет салудың көптеген дәстүрлі емес түрлерін пайдаланамыз: тампондау, қылқалам, май шам, тіс щеткасы көмегімен қолдан жасалған мөр және т.б. Басты назар суреттерді бояуға бөлінді. Бояу қозғалыс үйлесімін дағдылан-дыруда ұсақ қол моторикасын дамыту мен нығайтуды қамтамасыз ететін түр сызықтарының бірнеше түрлерін қам-тыды. Қол қозғалысының анықтылығы мен сенімділігін дамыту бойынша нақты бағытта параллель сызықтар жүргізетін ойындарды да қолдандым. 39 Баланың графикалық дағдысын дамытуда неше түрлі қызықты әдіс-тәсілдер жеткілікті: нүктелер бойынша суретті бір – біріне қосу. Балаларды құрастыру ойыны өте қызықтырады. Балалар көптеген және түрлі құрылыстар тұрғызды.

Коонструктордың ұсақ детальдарымен жұмыс жасау барысында қол саусағының кіші бұлшық еттері, қиялдау, шығармашылық белсенділік қабілеттері дамиды. Балаларға пазл құрастыру, қармақ бауына моншақтар тізбектеу өте ұнады. Сондай-ақ, ұсақ заттарды (түймелер, бұршақтар, фасольдар, талшын және т.б.) қолдандым. Мысалы: заттарды іріктеу, осы заттарға массаж жасау, сипау арқылы затты анықтау, сипау арқылы заттарды санау.

Ұсақ қол моторикасын дамыту бойынша жасалған жүйелі, кешенді жұмыстың нәтижесі оң әсер еткенін көрсетті. Ата – аналармен жұмыс жасау жұмыстағы ең маңызды бағыттың бірі. Ата – аналармен жұмыстың бастапқы кезеңдегі негізгі міндеті – ата – ананың балалар қызметіне белсенді арала-суын қалыптастыру. «Саусақтық гимнастика», «Жазудың бірінші қадамы» тақырыптарда көрнекілік – папка әзірледік.

Қорытынды осылайша, жұмыс нәтижесі тиімді болуы үшін саусақтың нәзік қозғалысын қалыптастыру бойынша түрлі әдіс-тәсілдер мен қабылдаулар міндетті түрде пайдаланылуы қажет. Жұмысымның нәтижесі ретінде түрлі жұмыстар атқару барысында балалар қызығушылығының артқанын байқадым. Көрнекті ғалым – Мария Монтессори: «Жұмыс жасамас бұрын баланы үйреудің амалын табу, қайталама жаттығулар арқылы қозғалыстар дайындау қажет деп айтқан. Бала затты алғанда жаман қылық жасағанын байқаса, өзін жеке қателік жасадым деген сезімге бой алдырады, сонымен қоса баланың алғашқы әсері немесе ойы – өте анық және күшті» екенін естен шығармау керек деп жазған бола-тын. Міне, сондықтан да шығармашылық процесстен, өзі жасаған істен, әр жұмысты немесе әр қимылды жоғары қызығушылықпен жасауға үйретеміз.

Әдебиеттер:

1. Назарбаев Н.Ә. Қазақстан – 2050. – Алматы
2. ҚР 2020-2025 жылдарға арналған білімді және ғылымды дамыту бағдарламасы.
3. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты / <http://iac.kz/kk/mektepke-deyingi-balalyk-shak-respublikalyk-ortalygy>
4. "Білім туралы" 2007 жылғы 27 шілдедегі Қазақстан Республикасы Заңы/ <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z070000319>
5. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасы // <http://iac.kz/kk/mektepke-deyingi-balalyk-shak-respublikalyk-ortalygy>
6. Пименова Е. П. «Пальчиковые игры» / Е. П. Пименова.– Ростов н/Д: Феникс, 2007.
7. Филиппова С.О. Подготовка дошкольников к обучению письму. Влияние специальных физических упражнений на эффективность формирования графических навыков: учебное пособие/ С.О. Филиппова. – СПб.: Питер, 2000.

*А.Ф. Тоқтасынова, М.П. Сарман, Ұ. Раиш,
Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент қ.*

Ы. АЛТЫНСАРИННИҢ ПЕДАГОГИКА ҒЫЛЫМЫНДАҒЫ АҒАРТУШЫЛЫҚТЫ ДАМУҒА ҚОСҚАН ҮЛЕСІ

XVII ғасырдағы ағарту идеялары әлемнің көптеген елдеріндегі рухани салада ең өзекті болды. Ағартушылар халық пен адам бостандығын қорғап, бейбіт өзгерістерге барлық үміт артты. Олар қазіргі элеуметтік теңсіздік адамдардың ақылсыздығынан, надандығынан туындады деп сенді. Сондықтан ағартушылар өздерінің басты мақсаты-халықты ағарту деп жариялады. Өйткені олардың пікірінше, олар өздерінің ақылсыздығымен қолданыстағы бұйрықтарды қабылдады.

Өзара іс-қимылдың жемісті болғаны соншалық, Қазақстанның XIX ғасырдың екінші жартысына айналуы туралы айтуға барлық негіз береді. Еуразиялық шекарадағы қоғамның интеллектуалды дамуының өзіндік эпицентрінде.Қазақ халқы арасында ағартушылықтың пайда болуы мен таралуына

Қазақстанның Ресейге қосылуы үлкен әсер етті. Қазақ ағартушылығының айрықша ерекшеліктері оның Қазақстанда феодалдық жүйенің табиғи пайда болған дағдарысының өнімі ретінде емес, Дала өлкесінің Ресейге қосылу салдарының идеялық көрінісі ретінде пайда болуында болды.

Демократиялық орыс мәдениеті мен қоғамдық ойдың таралуы қазақ халқының рухани өміріне пайдалы әсер етті. Оның ықпалымен қазақтың көрнекті ағартушылары Шоқан Уәлиханов, Ыбырай Алтынсарин, Абай Құнанбаевтың дүниетанымы қалыптасты. Олардың барлық қызметі мен шығармашылығы Қазақстанның Ресейге қосылуының прогрессивті сипатын, патшалықтың еркінен тыс дамыған қазақтар мен орыстардың дәстүрлі және ажырамас достығын айқын көрсетті. Қазақ халқының білім мен мәдениетке деген құштарлығын оның керемет өкілдері айқын білдірді. Қазақтарды озық мәдениетке баулуда олар қоғам өмір сүрген қарбалас, надандық және феодалдық бақалшылықтан шығудың жалғыз дұрыс жолын көрді.

Қазақтың ірі ағартушысы Ыбырай Алтынсарин қазақ халқының қоғамдық ойы, мәдениеті мен әдебиеті тарихында көрнекті жаңашыл педагог және жаңа мектептердің ұйымдастырушысы, этнограф, фольклоршы, ақын, прозашы және орыс классиктері шығармаларының аудармашысы ретінде кеңінен танымал [1, 533 б.].

Қазақстанның көптеген көрнекті қайраткерлері ұлы ұстаздың өмір жолын баяндады. Ыбырай Алтынсарин туралы көптеген зерттеулер жазылды, оның әдеби, социологиялық, педагогикалық, этикалық және этнографиялық көзқарастарына арналған бірқатар монографиялық еңбектері, ғылыми мақалалары жарық көрді. Олар: Т. Тәжібаев, М. Әуезов, А. Ситдықов, Б. Сүлейменов, А. Дербісалин, К. Бейсембиев, А. Оразбеков және т. б. Ұлы Октябрь социалистік революциясына дейін көпшілік қауым ұлы ұстаздың әдеби мұрасымен таныс емес еді. Бұл КСРО жылдарында ғана халықтың меншігіне айналды. Оның өлеңдері, әңгімелері мен әңгімелері, таңдаулы шығармалары, шығармалар жинақтары жарық көре бастады. Ы.Алтынсарин – XIX ғасырдағы қазақтардың мәдени өміріндегі жарқын құбылыс, ол туралы бүгін, өкінішке орай, аз еске алады. Ақындық дарынға, кемел ақылға және риясыз жанға ие бола отырып, ол Қазақстанның педагогикалық ойы тарихында мәңгі қалады. Бұл адамның өмірі, оның аскетикалық іс-әрекеті өзінің жоғары ойларымен бірнеше ұрпақты жарықтандырады. Ол өзін мұғалім, этнограф ғалым, ақын, жазушы, қоғам қайраткері және ағартушы ретінде көрсеткен жан-жақты тұлға болды.

Ы. Алтынсариннің педагогикалық мұрасына үндеу бүгінгі күні бұрынғыдан да өзекті. Қазіргі уақытта білімнің Тарихи негізіне жүгіну қажет, өйткені тарихи педагогикалық мұраны түсінусіз жас ұрпақты адам мұраттарымен таныстыру мүмкін емес. Ыбырай Алтынсариннің өмірі мен шығармашылық жолы, өмірбаянының жеке беттері, философиялық және педагогикалық көзқарастарының жеке аспектілері ерекше қызығушылық тудырады және қазіргі заманғы тұлғаның рухани-адамгершілік дамуына ықпал етеді. Ыбырай Алтынсариннің тағдыры-одан кейін өмір сүріп, өмір сүргендердің барлығына өнегелі үлгі. Бұл өз халқына қызмет етудің үлгісі. Оның педагогикалық идеяларын барлық педагог мамандары қолданады, өлеңдері мен прозасын халық жақсы көреді.

Ы. Алтынсарин жан-жақты білімді адам болған. Ыбырай Алтынсарин этнограф-ғалым, ақын ретінде де кеңінен танымал болған. Ол Орынбордағы орыс географиялық қоғамының толық мүшесі болды. Осы қоғамның тапсырмасы бойынша ол қазақ этнографиясы бойынша баяндамалар мен мақалалар дайындап, жариялады. Ол қазақ халқының прогресс пен білімге деген ұмтылысының қаншалықты маңызды екенін түсінді [1, 5-40 бб.].

60-жылдары Алтынсариннің педагогикалық көзқарастары түбегейлі қалыптасты. Сол хатта ол өзінің тәлімгері, аға жолдасы және досы Н.И. Ильминскийден ішінара алған оқыту әдістемесіне қатысты көзқарастарын айтады: "... Мен сізден сабақ алдым; мен оларға алдымен заттардың аттарын, тек зат есімге қатысты сөздерді беремін; содан кейін заттардың сапалық атаулары – сын есімнің атауы; содан кейін заттардың атауларын олардың қасиеттерімен, содан кейін етістіктермен, содан кейін сөздердің конъюгациясы мен септеулерімен, жынысы мен санымен байланыстырамын..."

1879 жылы Алтынсарин Торғай облысы мектептерінің инспекторы болып тағайындалды. Ағарту саласында неғұрлым кең құқықтар мен мүмкіндіктерге ие бола отырып, ол ауылдарға барады, қазақтарға зайырлы білімнің маңызы мен мақсаттарын, пайдасын түсіндіреді. Іле, Ырғыз, Торғай, Николаев (Қостанай) уездерінде, сондай-ақ Орынбор өлкесінің елді мекендерінде оқу орындарының жұмысын ұйымдастыру оңай болған жоқ. Сонымен қатар, білім беру мекемелері желісінің дамуына губернатордың еркіне тәуелділік кедергі келтірді. Алтынсариннің табанды мінез-құлқы мен туған өлкеге деген өшпес махаббаты көптеген кедергілерді еңсеруге көмектесті. Хатында ол былай деп жазды: "... Менің үнемі ұмтылысым пайдалы адам болуға ұмтылды, енді мен оған қол жеткіземін деген ой жұбаныш болды..." [2, 141 б.].

Ы. Алтынсарин тек педагог қана емес, талантты ұйымдастырушы болған. Ол оқу орындарын құру, оқытушылар құрамын таңдау, балалар мен мұғалімдердің тұрмыстық ұсақ-түйектеріне қамқорлық жасау, қаржылық есептілік, оқу орындарының материалдық базасын жинақтау бойынша титаникалық жұмыс жасайды. Орынбор қырғыздарының облыстық басқармасына жасаған баяндамасында ол былай деп жазады: "... Қырғыз мектебін ұстауға арналған шығындарды жабу үшін,...900 руб.күміс, ол қырғыз мектебінің мазмұны бойынша Шнур кітабына кіруге жазылған. Осыған қоса берілген ведомость бойынша Мен дайындаған заттар мектеп қараушысына тапсырылды...". Шенеунік есебінің құрғақ жолдарының артында қанша ауыр жұмыс жасатылды!

Алтынсарин өзінің ағартушылық-педагогикалық қызметінде тұлғаның адамгершілік негіздерін тәрбиелеуге көп көңіл бөледі. Ол исламнан бас тартпайды, исламды оқытуға қарсы емес, бірақ дін ғылым мен техникамен келісіліп, жастардың адамгершілік тәрбиесіне ықпал етуі керек. "... Мен олардың (оқушылардың) моральна эсер ету үшін барлық күш-жігерімді саламын, сондықтан олар кейінірек парақор болмауы керек. Маған күлу керек, Мен кейде сабақтан бос уақытта ресми түрде молдамын және рухани тарихтан білетінімді, оған басқа да пайдалы, түсінікті әңгімелер қосатынымды айтамын...".

Ы. Алтынсариннің педагогикалық қызметін ұстанған замандастары оның көзі тірісінде-ақ қазақтың білім беру ісіне қосқан үлесін бағалай білді. Педагогикалық іс-әрекеттерден басқа, олар оның жан-жақты әдеби шығармашылығын атап өтті: ана тілінде хрестоматия құрастыру, халық поэзиясының алғашқы жинақтарын және алғашқы оқуға арналған алғашқы кітап туындыларын құрастыру.

Қамқорлық пен көптеген сапарларда өмір ұшты. 1889 жылы Алтынсарин әлі елу жаста, бірақ денсаулығы нашарлады. Жүйке кернеуі мен лагерь өмірінің қиындықтары әсер етті. Оның есімі өлмес болып, дала төсінде қастерлене шырқалатын болады. Бірақ мұғалімнің ойы болашаққа бағытталған. Мұнымен тоқтап қалу оның тағдыры емес. Бастаулар, идеялар, жоспарлар тыныштық бермейді... [3, 26 б.].

Ы. Алтынсариннің идеялары бүгінде жақсы таныс. Олардың кейбіреулері мектеп егемен Қазақстанның жаңа шындығы жағдайында дамып келе жатқан біздің күндерімізде ерекше өзекті. Осыдан бір жарым ғасыр бұрын ол мектептегі білім беру жүйесінде жаратылыстану ғылымына, орыс және қазақ тілін оқытуға басты орын берген болатын. Дәл осы мәселе біздің елімізде өмір сүру нормасы ретінде екі тілділікті бекіту туралы сөйлескен кезде өзекті болып табылады.

Қазақ балалары үшін ана тілінде аса бай әңгімелер мен өлеңдер жазып, Алтынсарин қазақ әдебиеті тарихында жазушы-суретші ретінде Абаймен бірге лайықты орын алды. Оның шын жүректен, шынайы жазылған шығармалары, балалар жүрегі мен балалар мүдделеріне жақын және әлі күнге дейін ескірген емес. Алтынсариннің тарихтағы, этнографиядағы және өлкетанудағы маңызы зор.

Алтынсарин талантты педагог, жазушы және қоғам қайраткері, Халық мектебі үшін, халықты ағарту үшін күрескер ретінде өзінің қажымас, қайратты қызметін көрсетті.

С.Оспанов 2014 жылы жарық көрген "Ұлы ұстаз ұлағаты" атты шығармасында қазақ халқының қоғамдық және мәдени өміріндегі Алтынсариннің рөлі туралы жазған. Ол әлі зерттелмеген, зерттелмеген, Ұлы мұғалім туралы жазылмағанын атап өтті.

Ыбырай Алтынсарин – өз халқының талантты ұлы, ұлт мақтанышы. Ол қазақ халқының мәдениетін дамытуға үлкен үлес қосты, оның еңбектері мен барлық шығармашылығы тарихымыздың алтын қорына еніп, кейінгі ұрпаққа сарқылмас бай мұра қалдырды. Ол қазақ халқының жадында осындай ұлы тұлға болып қалды. Мен оның шығармалары, аудармалары әр оқырманға қолжетімді болғанын, сирек мұрағаттық материалдар жарияланғанын қалаймын, ал жас ұрпақ талантты ақын мен аудармашының жұмысын ризашылықпен зерттеді. Алтынсариннің Қазақстандағы халыққа білім беру тарихындағы маңызы өте зор. Алтынсариннің қызметі біз үшін қоғамдық ойдың дамуы және оның халыққа білім беру мен Қазақ әдебиеті тарихындағы орны тұрғысынан үлкен қызығушылық тудырады. Біз Алтынсаринге оның алғашқы Халық мұғалімі, Қазақстандағы халық мектептерінің алғашқы ұйымдастырушысы және қазақ халқының ортасынан шыққан алғашқы теоретик-педагог ретіндегі қызметі үшін құрмет көрсетеміз.

Әдебиеттер:

1. Сулейменов Б. С. Жизнь и творчество Ибрагима Алтынсарина (1841 —1889).— В кн.: Алтынсарин И. Избранные произведения. Алма-Ата, 1957, С. 5—40.
2. Алтынсарин. И. Собр. соч. в трех томах, Алма-Ата, 1978, т. 2, С.141.
3. М.А.Ауэзов, «Собрание сочинений в двадцати томах». «Жазушы», 1985, т.20 – С.26.

*О.И. Турсыматова, М.М. Дильмаханова, А.Б. Аймырзаева,
Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті*

БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ ТАНЫМДЫҚ ІЗДЕНІМПАЗДЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ

Бүгінде қоғам күннен күнге қарыштап даму кеңістігіне енді. Бұл қоғамда ұстаздар қауымына жас ұрпаққа жаңаша білім беру үшін жан-жақты білімдар болу, шәкіртіне ғылым негіздерін түсіндіріп қана қоймай, оны дүниежүзілік бәсекелестік жағдайына төтеп бере алатындай жеке тұлға етіп дайындау міндеттері жүктелген. Ал, бұл істе нәтижеге қол жеткізу үшін, ұстаз қоғамда болып жатқан педагогикалық жаңашылдыққа бейім, жаңаша ойлау жүйесін меңгерген маман болуы міндетті.

Сонымен бірге, бүгінгі таңда білім саласының алдында дайын білімді, дағдыларды меңгеретін, шығармашылық бағытта жұмыс істейтін, тың жаңалықтар ашатын, ойлау қабілетімен ерекшеленетін жеке тұлға қалыптастыру міндеті тұр. Бұл, әрине, білімалушылардың шығармашылық әрекетін дамытуда маңызды мәселе.

Білімалушының шығармашылығының қалыптасуы және дами түсуі, білімді әрі ізденімпаз болуы тек қана сауатты, үнемі шығармашылықпен жұмыс жасайтын, бүгінгі қоғамның сұранысын қанағаттандыратын оқытушыға байланысты.

Студенттердің оқу саласындағы шығармашылық қызметін, қызығушылығын арттыру жөнінде (ТМД елдерінде) А.Е.Әбілқасымованың, М.Ахметовтың, Г.Д.Балктың, И.И.Дырченконың, И.К.Қадыровтың, В.Н.Сергеевтің, Г.А.Тоняның, М.И.Махмутовтың т.б. ғалымдардың мазмұнды еңбектері бар. Сонымен бірге физиканы оқыту әдістемесінде және әсіресе сыныптан тыс жұмыстарға байланысты студенттердің қызығушылығын арттыру туралы түсініктің өзі осы күнге дейін әртүрлі сипатта түсіндіріліп келеді.

Сондықтан да жоғары оқу орнында іс-әрекет әдісін қолдану арқылы студенттердің пәнге қызығушылығын арттыру теориясы негіздерін қарастырамыз. Біз Республикамыздың және ТМД көлеміндегі психология мен дидактика ғылымының жетістіктеріне сүйеніп және Республика мектептерінің іс-тәжірибесіне, сондай-ақ зерттеліп отырған мәселе жөніндегі әдебиеттерге талдау жасаудың негізінде алға қойылып отырған мәселенің мәнін ашуға ұмтылды.

Студенттердің қызығушылығын арттыру туралы мәселе көне заманнан бастау алады. Сократтың өзі-ақ оқыту барысында білімалушылардың танымдық белсенділігі мен ізденімпаздық шығармашылығын арнайы басқарудың маңыздылығын атап көрсеткен-ді. Ежелгі Рим философтарының түсіндірулерінде білімді игеруде оқушылардың белсенді шығармашылығы айтарлықтай рөл атқарады деген пікір айтылады. Оқытуды күшейту құралы ретіндегі білімалушылардың шығармашылық ізденімпаздығы туралы пікір Я.А.Коменскийдің еңбектерінде, сонан соң И.Г.Песталоцци мен А.Дистервегтің еңбектерінде тереңдетіледі. Мәселен, А.Дистервег оқыту барысында баланың шығармашылық ізденімпаздығы оның ақыл-ой қабілетін дамытудың аса маңызды құралдарының бірі деп есептейді. Декарт жаңа теорияны ашу кезінде ойдың тізбектілігін орнықтыруға ұмтылды.

К.Д.Ушинский еңбектерінде білімалушылардың шығармашылық ойлау қабілетін дамытатын оқыту әдістері айтарлықтай жетілдірілген. Алайда, С.Т.Шацкий мен М.Н.Скаткиннің зерттеулері көрсеткеніндей, бұқаралық мектеп 50-жылдарға дейін догматизмнің үлесі басым болған көрнекі құралдармен түсіндіріліп, оқытылған. Елуінші жылдардан бастап, ғылыми-техникалық революция табыстары мен мектептің өмірімен байланысының нығаюы сияқты факторлардың ықпалымен дидакттар мен әдіскерлердің шығармашылық ізденімпаздықты дамыту теориясына деген ықыласы қайтадан күшейе түседі. Болашақ маманның шығармашылық тұлғасының негіздері ретінде студенттердің танымдық ізденімпаздығын қалыптастыру міндеттерін шешуді авторлар олардың танымдық іс-әрекетін нысаналы түрде ұйымдастыруда деп біледі. Оның үстіне шығармашылық ізденімпаздық ұғымының мазмұнына авторлар түрлі мағына береді. Біреулері шығармашылық ізденімпаздықты «студенттің ақыл-парасат қабілеті және оның өз бетінше ізденіп оқуына мүмкіндік беретін бейімділігі» ретінде қарастырады. Екінші біреулері шығармашылық ізденімпаздықтың мәні мектеп оқушысының білімді игеруде өз күшімен талпынуына дайын екендігінде, яғни қабілеті мен ұмтылысында деп біледі. Үшінші біреулері шығармашылық ізденімпаздық ұғымын білім мен іс-әрекет тәсілдерін өз күшімен игеруге ұмтылысынан көрініс табатын жеке тұлғаның қасиеті ретінде айқындайды. Шығармашылық ізденімпаздықты дара тұлға өзінің танымдық іс-әрекетін өз күшімен ұйымдастыруы және оны жаңа танымдық проблеманы шешу үшін қолдана білуі сияқты жеке адамның

сапасы ретінде оқушылардың білім мен іс-әрекет тәсілдерін игеруді қажетсінуі және бейімделуі, танымдық міндеттерді бөгде біреулердің тікелей көмегінсіз шешу қабілеті іс-әрекет мақсатын айқындауға және оған түзету жасауға бейімділігі ретінде қарастыруды көздейді.

Зерттеулердің түрлі авторлары студенттердің оқудағы қызығушылығын арттыру мен белсенділігін қалыптастыру проблемаларын практикада шешудің түрлі жолдарын бөліп көрсетеді:

Шығармашылық іс-әрекеттің табиғаты жөнінен дербес екенін білдіретін өзіндік жұмысты ұйымдастыру мен оқу міндеттерін іріктеп шешу арқылы;

Шығармашылық іс-әрекеттің тәсілдерін қалыптастыру арқылы;

Іс-әрекеттің бағдарланушылық негізін құрайтын жалпылама білімдерді енгізу арқылы;

Оқытуға әдістемелік білім элементтерін енгізу арқылы;

Оқу іс-әрекетін өздігінше бақылауды дамыту арқылы.

Бір авторлар шығармашылық ізденімпаздықты оқып-үйренуші бөгде адамның көмегінсіз жүзеге асыратын кез-келген әрекетпен салыстырады, екінші біреулері тек шығармашылық әрекетпен ғана салыстырады.

Жоғарыдағы шолудан айқын көрініп отырғанындай, шығармашылықтың мазмұнын бір аяда (әрекет, дайындық, бейімділік т.б.) ғана ашуға болмайтын күрделі ұғым болып табылады. Жеке тұлғаның бұл біріккен қасиеті талдау жасау негізінде жүйелі түсіндіруді талап ететін көп қырлы қасиет болса керек.

60-шы жылдарға дейінгі кезеңде өзін-өзі оқыту мен белсенділік ұқсас ұғымдар ретінде қарастырылып келеді. Кейінірек бірқатар еңбектерде бұл ұғымдардың ара жігін ажырату әрекеттері жасалды. Ғалымдар белсенділік ұғымын неғұрлым кең ұғым деп есептейді. Мәселен, Б.П. Есипов: «Белсенділік – студент ақыл-ойының, шығармашылық ізденімпаздығының белгілі бір дәрежесін көрсетеді», – дейді. И.Я.Лернер өзін-өзі оқыту мен танымдық ізденімпаздық ұғымдарының ара қатынасы жөнінде бұған қарама-қарсы пікірді ұстанады. Б.П.Есиповтың пікірімен дауласса келіп, ол белсенді шығармашылық қабілетке ие болу үшін ізденімпаз болу керектігін алға қояды. Өзінің іргелі еңбегінде бұл көзқарастарға талдау жасай келе, Т.И.Шамова оларды бір-бірінен бөле қарауға болмайтындығын атап көрсетеді. Сонымен, қомақты талдау материалдарында танымдық белсенділік ұғымының, шығармашылық қызмет ұғымының мәнін тек оларды диалектикалық бірлікте пайдаланғанда ғана түсінуге болатынын көрсетеді. «Біз қызығушылықты студенттің ақыл-ой және дене қуатын жай ғана жұмылдыруына жатқызбаймыз, қайта оны жеке тұлға әрекетінің сапасы ретінде қарастырамыз, бұл сапа студенттің әрекет мазмұны мен процесіне көзқарасында, оның білімді және іс-әрекет тәсілдерін оңтайлы қысқа мерзімде тиімді игеруге ұмтылуында, мінез-құлық, ерік-жігерін оқу-танымдық мақсаттарға жұмылдыруында көрініс табады», – деп көрсетеді Т.И.Шамова. Танымдық белсенділіктің мәнін өзінің қалай түсінетіндігіне сүйене отырып, ол оның үш деңгейін бөліп көрсетеді, олар: жаңғырту, түсінудің пәрменділігі және шығармашылықтың деңгейі.

Т.И.Шамова қызығушылықты жеке адамның білім мен іс-әрекет тәсілдерін бөгде біреудің көмегінсіз игеруге, қоршаған өмір шындығын одан әрі өзгерту және жетілдіру мақсатымен танымдық міндеттерді шешуге ұмтылысымен және бейімділігімен сипатталатын қызметі ретінде қарастырады. Белсенділікті әрекет сапасына жатқызу, яғни, белсенділікті әрекеттің кейбір деңгейі ретінде қарау Т.И.Шамованың еңбектерінде кездеседі, оның еңбегінде қызығушылық, ізденімпаздық, шығармашылық ұғымдары бірге қарастырылады. Шынында да, егер танымдық қызығушылық білім мен әрекет тәсілдерін игеруге ұмтылушылықпен және бейімділікпен сипатталып жеке адамның қасиеті болса, онда осыдан келіп белсенділікті көрсетеді.

Т.И.Шамова біз білімалушының әрекетшілдігі деп қарамаймыз, қайта осы әрекеттің сапасы деп қараймыз, бұл сапада студенттің дара тұлғасы, оның әрекет мазмұнына, сипатына көзқарасы және өзінің ерік-жігерін оқу-танымдық мақсаттарға қол жеткізуге жұмылдыруға ұмтылуы көрініс табады. Белсенділікті танымдық ізденімпаздық ретінде қарастырып отырғанын, яғни ізденімпаздық дегеніміз белсенділіктің сипаттамасы екенін аңғару қиын емес. Қаралып отырған қағидадан танымдық белсенділік пен танымдық ізденімпаздық диалектикалық тұрғыда өзара байланысты және оқу танымдық процесте ажырағысыз деген қорытынды шығаруға болады.

Осы сияқты қорытындыларға студенттерде логикалық амалдарды қалыптастыру мәселесімен айналысқан орыс психологтары да келді. Олардың зерттеген жұмысының қорытындысы төмендегідей болды. Шын ойлау процесі аяқталған логикалық конструкциялармен шектелмейді, онда іздеу, байқап көру, қателіктер болады. Өз ойын түсіну – демек қол жеткізуге тиісті қорытындының әрбір қадамы салыстырылады, сонымен, келесі ой процесінің ағымын бағыттауға болады.

З.И.Калмыкова есеп-проблемада шешуші белгілі мен ізделіндінің арасында «ойлаудың барынша жіктелген аналитикалық-синтетикалық жұмысының нәтижесінде» қажетті байланысты орнатуы мүмкін. Ол талдаудың жалпы бағдарлы талдау, берілгенді талдау, функционалдық байланыстарды талдау, ой қорытуды талдау, бұл өз кезегінде көптеген ақыл-ой әрекетін арнайы талдайтын, есептің берілгендері мен ізделінділері арасындағы арнайы байланыстар мен қатынастарды ашуға бағытталған талдауларды бір-бірінен ажыратып көрсетеді.

Білімді меңгерудегі студенттердің жеке ерекшеліктері оның ойлау тәсіліне байланыстылығын психологтар ерекше атап өтеді. Оның үстіне оқушылардың белгілі оқу материалын меңгеруіне қатысты берілген тәсілдер бойынша жеке тұлғаның әр түрлі ойлау әдістерін игеруінің ерекше мәні бар.

Ғалым-физиктер мен педагогтар, әдіскерлердің студенттердің физикалық қабілеті мен қызығушылығы жөнінде жазған еңбектері, олардың мәні құрылымына жасалған талдаулар зерттеушілерді белгілі бір қорытындылар жасауға келтіреді. Олар бөліп қарастырған физикалық қабілет пен қызығушылық бір мезгілде күрделі білім беру, қабілеттіліктен басқа компоненттер: кабылдаудың ерекшелігі, түсінік және т.б. шын ойлау тәсілдеріне жақын.

Әдебиеттер:

1. Әбенев С., Әбиев Ж., Педагогика.– Астана: Фолиант баспасы, 2009.
2. Бөрібекова Ф.Б., Жанатбекова Н.Ж., «Қазіргі заманғы педагогикалық технологиялар». – Алматы, 2014.
3. Тұрғанбекова Б.А., Мұғалімнің шығармашылық әлеуетін біліктілікті арттыру және дамыту: теория және тәжірибе.– Алматы, 2005.
4. Аубакирова Р., Педагогикалық зерттеу әдістемесі. – Астана, 2011.
5. Байжанова З., Жалпы педагогика. -Алматы, 2008.

Н.С. Уябаева,

*«Б. Нұрлыбеков атындағы жалпы орта мектебі» КММ
директордың бейінді ісі жөніндегі орынбасары*

З.А. Исаева,

*«Б. Нұрлыбеков атындағы жалпы орта мектебі» КММ
математика пәні мұғалімі*

ҚҰНДЫЛЫҚТЫҢ МӘНІ РУХАНИ-АДАМГЕРШІЛІК ТӘРБИЕДЕ

Білім мен тәрбие – егіз ұғым. Білім рухани құндылықтардың қатарынан көрінетін баға жетпес байлық. Тәрбие мектебінен өткен әрбір ұрпақ адамгершілігі мол, адами қасиеттері жоғары болары сөзсіз. Сонымен қатар, оның қазіргі заманымызға лайықты бәсекеге қабілетті болуы да қажеттілік. «Тәрбиесіз берілген білім адамзаттың қас жауы»-деп ұлы ұстаз әл-Фараби айтқандай, отбасыдан басталатын тәрбиенің маңызы өте зор. Қазіргі кезде елімізде шәкірттерге білім беруде ұстаздар қауымына жүктелетін жауапты да мәртебелі жауапкершілік – қоғамға қажетті, елжанды, отаншыл, сезімі асқақ ұрпақ тәрбиелеу және оларды терең білім нәрімен сусындату. Қазіргі жаһандану заманында білім беру ошақтарындағы берілетін тәрбиенің рөлі мен уақыт озған сайын күн санап білім беру мен тәрбиелеудің маңыздылығы артуда. Тәрбие білімсіз қалыптаспайды. Халықта «Ағаш түзу өсу үшін, оған көшет кезінде көмектесуге болады, ал үлкен ағаш болғанда оны түзете алмайсың» деп бекер айтылмаған. Баланың өн бойына жастайынан ізгілік, мейірімділік, қайырымдылық, яғни адамгершілік құнды қасиеттерімізді сіңіріп, өз-өзіне сенімділікті тәрбиелеуде отбасы мен тәрбиешілер шешуші рөл атқарады. Дана халқымыздың тәлім-тәрбиелек мұрасына үңілсек, ол адамгершілікті, қайырымдылықты, мейірбандықты дәріптейді. Ата-бабамыз баланы бесіктегі жасынан бастап жақсы әдеттерге баулыған. «Үлкенді сыйла», «Үлкенге жол бер», «Сәлем бер, жолын кесіп өтпе», тағы басқа ұлағатты сөздердің мәні зор. Адамгершілікті, ар-ұяты бар адамның бет-бейнесі иманжүзді, жарқын, биязы, өзі парасатты болады. Ондай адамды халық «иман жүзді кісі» деп құрметтеп сыйлаған. Адамгершілік тәрбие – ол үлкендердің, ата-аналардың, тәрбиешілердің балаларға белсенді ықпалын, екінші жағынан тәрбиеленушілердің белсенділігін қамтитын қылықтарынан, сезімдері мен қарым-қатынастарынан көрінеді. Сондықтан белгілі бір мазмұнды іске асыра, адамгершілік ықпалдың әртүрлі әдістерін пайдалана отырып, тәрбиеші істелген жұмыстардың нәтижелерін, тәрбиеленушілердің жетістіктерін зер салып талдау керек.

Адамгершілік негізі мінез-құлық нормалары мен ережелерінен тұрады. Олар адамдардың іс-қылықтарынан көрінеді. Баланың өмірге белсенді көзқарасының бағыты үлкендер арқылы

қалыптасады. Тәрбиелеу, білім беру жұмысының мазмұны мен формалары балалардың мүмкіндігін ескеру арқылы нақтыланады. Адамгершілікке, еңбекке тәрбиелеу күнделікті өмірде үлкендердің қолдан келетін жұмысты ұйымдастыру процесінде, ойын және оқу ісінде жоспарлы түрде іске асады. Балаларды адамгершілікке тәрбиелеудің негізгі міндеттері мына жайлармен түйінделеді. Нақтырақ айтқанда, ізгілік бастамасымен тәрбиелеу, балалар мен үлкендер арасындағы саналы қарым-қатынас, кеңпейілділік, қайырымдылық, жақын адамдарға қамқорлықпен қарау және ұжымға қалыптастыру, балалардың өзара қарым-қатынасын қалыптастыру, Отанға деген сүйіспеншілікке тәрбиелеу, қадір тұту, сыйлау.

Қазіргі кезде өсіп келе жатқан ұрпақты тәрбиелеуде қойылған мақсаттардың бірі қоғамға пайдалы, жан-жақты дамыған жеке тұлғаны қалыптастыру. Адамгершілік тақырыбы мәңгілік. Ол ешқашан ескірмек емес. Жас ұрпақтың бойына адамгершілік қасиеттерді сіңіру-ата-ананың, ұстаздардың басты міндеті. Адамгершіліктің қайнар бұлағы – халқында, отбасында, олардың өнерлерінде, әдет-ғұрпында. Қай заманда болмасын адамзат алдында тұратын ұлы мұрат-міндеттерінің ең бастысы да бірегейі-ол өзінің ісін, өмірін жалғастыратын салауатты, саналы ұрпақ тәрбиелеу.

Ұрпақ тәрбиесі – келешек қоғам тәрбиесі. Сол келешек қоғам иелерін бәсекеге қабілетті, жан-жақты жетілген, ақыл-парасаты мол, өрісі озық етіп тәрбиелеу-қоғам алдындағы борышымыз.

Қазіргі қоғамда жүріп жатқан ауқымды әлеуметтік-экономикалық жаңарулар еліміздің болашағы туралы, ондағы жастардың орны мен рөлі жайлы ойландырады. Балаларды рухани құндылықтардан жұрдай етер рухсыздықтан, имансыздықтан, агрессияшылықтан мектеп қабырғасынан бастап сақтау, қорғау жолдарын іздестіруге мәжбүрлейді. Сондықтан да төменгі сыныпта тәрбиелеудің көкейкестілігі мен өзектілігіне еш шүбә жоқ ол және мыналардан көрінеді:

– Қоғам жан-жақты білімді, адамгершілігі жоғары, өзінің сауаттылығымен ғана емес, сонымен бірге үлкен парасаттылығымен де ерекшеленетін тұлғалар даярлауды қажет етеді.

– Қазіргі заманның кішкентайлары өздеріне қатты әсер ететін, жақсылы-жаманды сипаттағы әр түрлі күштердің ықпалында өсіп келеді. Бұл күштер бұғанасы әлі бекіп үлгірмеген бүлдіршіндердің енді ғана қалыптаса бастаған сана-сезімдерін күн сайын түрлі арналарға бағыттайды. Олардың арасында жақсылы да, жаманды да бар. Шынын айтсақ, жақсылынан жаманды көп. Білім өздігінен рухани-адамгершіліктің жоғары деңгейіне кепіл бола алмайды. Өйткені тәрбие – адамның күнделікті өзге адамдармен қарым-қатынасынан байқалатын, тәрбиелілігін көрсететін тұлғалық сапасы. К.Д.Ушинский: «Адамгершілік ықпалы тәрбиедегі ең басты нәрсе» деп жазған екен. Адамгершілік ілімдерімен қаруландырудың маңыздылығы сол, мұнда кішкене сынып оқушылары қазіргі заманғы қоғамға тән мінез-құлық нормалары туралы ақпарат алып қана қоймайды, сонымен бірге бұл нормалар бұзылған жағдайда салдарлары неге әкеліп соқтыратынын, ол әрекеттің айналадағы адамдарға қандай залал тигізетінін ұғатын болады. Сондықтан жалпы білім беретін мектептер алдына оқиғаларды өздігінен бағалай алатын және өзінің тіршілік әрекетін айналасындағы адамдар мүддесіне сәйкес құра білетін жауапты азамат даярлау міндеті қойылады. Бұл міндеттің орындалуы оқушы тұлғасындағы орнықты рухани-адамгершілік қасиеттерін қалыптастырумен тығыз байланысты.

Ы.Алтынсарин "өмірдің негізгі мәні – еңбек, ол адамның адамгершілік қасиетін мәртебелендіреді, өмірдің шын қадірін тек еңбексүйгіш адам ғана түсіне алады. Мәнсіз еңбек, мағынасыз бейнетқорлық адамның жігерін мұқалтады, өз еңбегінің қызығын, рақат-ләззатын көре білу – кісіліктің басты белгісі" – деген.

Абай Құнанбаев талап, еңбек, терең ой, қанағат, рақым сынды жеке тұлғалық жақсы сапаларды қалыптастыру мақсатын қойып, өсек, өтірік, маңтаншақтық, еріншектік, бекер мал шашпақ сияқты зиянды әдеттерді жоюға шақырады.

Әдетте, адами қасиеттердің қалыптасуы көбіне өскен, қоршаған ортаның әсерінен болатыны мәлім. Біз өзімізді қоршаған ортадан салт-дәстүрлер арқылы тәлім-тәрбие аламыз. Көшпелілер ең бірінші кезекте балаларын әдет-ғұрып, салт-дәстүрлер арқылы тәрбиеледі. Адамдар заң деп саналы түрде қабылдайтын, халықтың рухани адамгершілік өмірінің негізі болып табылатын қарым-қатынас нормалары – дәстүрлердің әсері өте күшті, қоғамдық сана – мораль, заң, дінмен байланысты болып, ұжымда, мектепте рухани қасиеттерді қалыптастыратын, ел өмірімен біте қайнасып кеткен рухани байлық, жоғары деңгейдегі құбылыс.

Әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының Президенті – Елбасы Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына жолдауы. «Қазақстан-2050» стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты. Астана, Ақорда, 2014.
2. Алпыскызы Сара. Өмір әдебі – Алматы, 2003. – 104 б.

3. Жалпы орта білім беретін мектептерге арналған «Өзін-өзі тану» пәнінің оқу бағдарламалар жинағы. Алматы, «Бөбек» ҰҒПББСО, Адамның үйлесімді дамуы институты, 2010 ж. – 66 б.
4. Кунанбаев А. Полное собрание сочинений в 2-х томах. – Алматы: Наука, 1977 – Т.1,2
5. Молдабаева К. Р. Бастауыш сынып оқушыларын халық педагогикасы дәстүрлері арқылы ізгілікке тәрбиелеу // Молодой ученый. – 2016. – №12.1. – С. 42-44.
6. Тренерге арналған нұсқаулық. / Р.А. Мұқажанова., Г.А.Омарова, Р.Мұратханова. – Алматы: «Бөбек» ҰҒПББСО, 2015. – 146 бет

*А.А. Булатбаева,
д.п.н., ассоциированный профессор, профессор кафедры
Пограничной академии КНБ Республики Казахстан
Н.Б. Шайхисламова,
магистрант 1 курса специальности «Педагогика и психология»*

ФОРМИРОВАНИЕ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ БУДУЩЕГО ПЕДАГОГА В ПРОЦЕССЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ

1. Введение

Современное динамичное развитие общества определяет необходимость формирования у будущих специалистов способности к активному профессиональному функционированию в условиях интенсивного обновления всех сфер социальной деятельности и высокой конкурентоспособности на рынке труда. Современная подготовка будущего учителя акцентирует внимание на его профессиональной мобильности, гибкости и адаптации в условиях реальной профессиональной деятельности и к усилению контроля будущей деятельности (Зимняя, 2003 и др.). Высокий уровень квалификации, способность к творческой профессиональной деятельности, социальная активность и гуманистические ценности определяют конкурентоспособность учителя, его готовность работать в современных условиях, осуществлять личностное и социальное становление школьников (Загвязинский, 2007; Кузьмина, 2009).

Этот аспект определяет необходимость формирования таких качеств будущего учителя, при которых он, и его ученики смогут в полной мере ответить на социальные запросы общества. Специфика подготовки учителя заключается в ее комплексном характере, включающем научные знания других дисциплин, обобщающие фундаментальные знания естественных и гуманитарных наук, технические и технологические знания и навыки, предпринимательские идеи, деловые способности для дальнейшей творческой деятельности школьника (Ахметов, 2013).

2. Проблема формирования конкурентоспособности будущего педагога

Конкурентные отношения выступают одним из важнейших механизмов обеспечения качества профессиональной деятельности любого специалиста (Ансофф, 2009; Фатхутдинов, 2008).

В педагогической литературе рассматриваются некоторые аспекты развития личностного потенциала будущего учителя (Сластенин, 2002; Выготский, 1996), профессионального становления (Эльканов, 1986; Адольф, 2006), творческой направленности (Рив, 1992; Андреев, 2003).

Однако в образовательных стандартах в требованиях к подготовке у будущих учителей понятие «конкурентоспособность» не отражено (Мезинов, 2007; Файзрахманов, 2010).

Изменения в общественной жизни и государства, которые происходят в последние годы имеют прямое влияние на ужесточение требований к подготовке специалистов в учреждениях высшего профессионального образования. Будущие педагоги должны обладать не только основными навыками профессиональной деятельности, но и определенными качествами личностной конкурентоспособности. Будущие педагоги должны иметь готовность использовать свою личную конкурентоспособность для создания инновационной деятельности, высокопроизводительного труда и высшего качества результата своей деятельности.

Особый интерес вызывает проблема формирования у будущих учителей готовности к конкурентным отношениям, к постоянному подтверждению собственной платежеспособности в многоуровневой и многокомпонентной системе профессиональных отношений.

3. Условия формирования конкурентоспособности будущего педагога

В профессиональной подготовке будущих учителей важное место занимает педагогическая практика. Она является связующим звеном между теоретической и практической подготовкой будущих специалистов, важнейшим условием повышения качества их обучения, так как практика проводится в условиях, максимально приближенных к будущей профессиональной деятельности, в ходе которой

успешно интенсифицируется процесс формирования профессиональной компетенции. Также педагогическая практика является важным звеном системы «педагогический вуз – школа», обладает большими возможностями для органического их взаимодействия в совершенствовании профессионально-педагогической подготовки будущих учителей, с одной стороны, и повышения качества учебно-воспитательной деятельности в самой школе, с другой стороны.

Основной целью педагогической практики является научить будущих педагогов применять теоретические знания на практике, сформировать основные представления об определенных видах преподавательской работы в системе образования, развить профессиональные умения и навыки, овладеть основными компетенциями, составляющими суть формирования конкурентоспособности будущего педагога.

Для формирования конкурентоспособности необходимы соответствующие условия, в которых они формируются. Конкурентоспособность развивается, обогащается, расширяется или укрепляется, отталкиваясь от начального уровня. При этом педагогический профессионализм связан с высоким уровнем самореализации индивидуальных особенностей, с индивидуальным почерком, индивидуальным стилем деятельности.

Педагогические условия формирования конкурентоспособности будущего учителя:

1) Организация коммуникативной деятельности в процессе профессиональной подготовки будущих учителей на основе организационных форм обучения (тренинги, дискуссии, проектная деятельность, активные формы обучения) и методов обучения (формирование сознания, стимулирование и мотивация обучения, организация самостоятельной деятельности), учитывающих необходимость последовательного формирования у них эмоциональной сферы; и коммуникативный, деятельностный и коммуникативно – ценностный и коммуникативный компоненты готовности к конкурентным отношениям. Это условие обеспечивает формирование готовности к конкурентным отношениям будущего на эмоциональном (1 уровень), деятельностном (2 уровень), ценностном уровне (3 уровень).

2) Подготовка преподавательского состава университета к формированию у будущего учителя готовности к конкурентным отношениям на основе коммуникативной деятельности. Это достигается с помощью выбора членов преподавательского состава образовательного учреждения, участвующих в организации коммуникативной деятельности учащихся; в организации курсов преподавателей для работы.

Конкурентоспособность будущего учителя определяется совокупностью качеств и свойств, необходимых для эффективной профессиональной деятельности (базовый компонент):

– профессиональное самоопределение, понимание сущности педагогической деятельности по своему предмету;

– готовность и способность к самообразованию в условиях непрерывного роста информации, появления новых технологических решений, изменения сущности производственно-экономических отношений;

– качество профессиональной подготовки как наличие профессиональных и общекультурных компетенций будущего учителя;

– ответственность как проявление гуманистических принципов в профессиональной деятельности, связанной взаимодействием с учащимися, их родителями, педагогическим коллективом.

Формирование готовности будущего учителя к конкурентным отношениям, предполагает наличие в нем стремления и способности постоянно подтверждать, поддерживать и совершенствовать свои навыки, достигая определенного уровня профессионального развития. Основу готовности к конкурентным отношениям составляет совокупность качеств и свойств, необходимых для эффективной профессиональной деятельности педагога: профессиональное самоопределение, готовность и способность к самообразованию, качество профессиональной подготовки, ответственность как проявление личности.

Литература:

1. Андреев В. И. (2003). Педагогический мониторинг качества образования студентов в контексте саморазвитие конкурентоспособной личности. Известия Российской академии образования, 1, 90-99.
2. Ансофф, И. (2009). Стратегическое управление (стр. 344).
3. Эльканов С. Б. (1986). Профессиональное самообразование педагога: Книга для учителя [стр. 143].
4. Фатхутдинов Р. А. (2008). Стратегический маркетинг—один из инструментов конкурентоспособности. Журнал стандартов и качества, [3, 60-62].
5. Файзрахманов И. М. (2010). Проблемы подготовки будущих учителей к конкурентным отношениям. Проблемы личностного и профессионального самоопределения в современном обществе: Материалы III Международной научно-практической конференции [с. 98-99]. «Человек и общество: проблемы взаимодействия».

6. Исламов А. Е. (2014). К вопросу о формировании управленческой компетентности будущего учителя. Современные проблемы науки и образования, [http://www.science-education.ru/116-12339]
7. Кузьмина, Н. В. (2009). Формирование педагогических способностей [с. 98].
8. Мезинов В. Н. (2007). Конкурентоспособность учителя как проблема современного образования. Психология образования в поликультурном пространстве. Научный журнал, [1-2, 121-125].
9. Рив, Дж. (1992). Понимание мотивации и эмоций. Орландо, Флорида.
10. Слостенин В. А. (2002). Педагогика: Учебник для студентов вузов [с. 576].
11. Выготский Л. С. (1996). Педагогическая психология [стр. 4].
12. Загвязинский В. И. (2007). Теория обучения: современная интерпретация [с. 192].

*Е.Г. Яковенко,
педагог общеобразовательной школы, г. Костанай
О.М. Чернявская,
ассоциированный профессор КРУ им. А. Байтурсынова, г. Костанай*

ФОРМИРОВАНИЕ ПОЗНАВАТЕЛЬНЫХ УНИВЕРСАЛЬНЫХ УЧЕБНЫХ ДЕЙСТВИЙ ОБУЧАЮЩИХСЯ КАК ФАКТОР САМОРАЗВИТИЯ

Актуальность исследования – это формирование самостоятельности обучающихся обусловлена изменением образовательной системы в соответствии с подходом к организации урока: от цели усвоения обучающимися конкретных предметных знаний, умений и навыков в рамках отдельных учебных дисциплин – к цели развития личностных, социальных, познавательных и коммуникативных способностей школьников, обеспечивающих у них такую ключевую компетенцию, как умение учиться и благоприятствующих их саморазвитию и самосовершенствованию [1, 2].

Проблема эффективного формирования самостоятельности учащихся – одна из сложных и противоречивых проблем современной педагогической науки. С одной стороны, она отражает потребность общества, выраженную в образовательном заказе на учащихся, способных к полноценной самореализации, самостоятельному добыванию знаний и эффективному осуществлению различного рода деятельности; отражает заинтересованность учёных в нахождении путей формирования надпредметных действий школьников.

Цель исследования: разработка теоретической модели формирования самостоятельности на уроках химии.

Задачи исследования:

1. Изучить особенности формирования самостоятельности обучающихся в процессе обучения.
2. Рассмотреть особенности педагогических условий, способствующих формированию самостоятельности на уроках химии.

Разработка концепции развития универсальных учебных действий в системе общего образования отвечает новым социальным запросам. Целью образования становится общекультурное, личностное и познавательное развитие учащихся.

Приоритетным направлением новых образовательных стандартов является реализация развивающего потенциала общего среднего образования, актуальной задачей становится обеспечение развития самостоятельности как собственно психологической составляющей ядра образования. Изменение парадигмы педагогического образования и превращение его по существу в образование педагогическое, означает необходимость такого содержания, которое позволит учителю осуществлять в процессе своей профессиональной деятельности обучение, ориентированное на развитие учащихся, учет их особенностей и всестороннее раскрытие их интеллектуального и личностного потенциала.

Введение нового стандарта общего образования существенно изменяет всю образовательную ситуацию в школе, определяя точное место формам и видам приложения психологических знаний в содержании и организации образовательной среды школы, что делает обязательной, конкретной и измеримой деятельность школьного педагога как полноценного участника образовательного процесса.

Работа педагога, таким образом, становится необходимым элементом системы управления образовательным процессом школы, поскольку результаты его деятельности предполагают оценку качества обучения в школе по ряду обязательных критериев.

Введение указанных критериев определяет весь процесс модернизации педагогической подготовки участников образовательного процесса. Педагогические условия формирования самостоятельности учащихся в образовании представляет собой создание условий, способствующих развитию субъектно-

сти детей в среде детско-взрослой общности. И предстает в виде системы взаимодействия сопровождаемого и сопровождающего, в результате которого ребенок осваивает способы самостоятельного и оптимального (субъективно) осуществления личностного выбора на основе сформированной системы ценностных ориентаций, а также разрешения возникающих проблем, препятствующих саморазвитию[3].

Охарактеризуем данную модель педагогического сопровождения. Прежде всего, реализация теоретической модели педагогического сопровождения обучения детей в педагогическом процессе должна учитывать характеристики личностного выбора как основы саморазвития ребенка в виде создания условий для их становления:

- сформированность представлений о множественности вариантов (альтернатив) через предложение системы образовательных областей самореализации в дополнительном образовании;
- сформированность качественных характеристик выбора (значимость выбора, принятие на себя ответственности за выбор, наличие опыта самостоятельного выбора) через предложение системы образовательных областей самореализации в дополнительном образовании;
- процессуальная сторона выбора (оценка последствий принятия решения и выбора, удержание последствий выбора, соотнесение их с системой ценностей в ситуации «перепутья» в моральном выборе, примеривание на себя вероятностных последствий) через развитие ценностно-смысловой сферы ребенка, мотивации к саморазвитию через погружение в содержание дополнительного образования;
- детерминанты выбора (наличие самостоятельности, свободы выбора, осознание своей жизненной, нравственной позиции в момент свершения выбора) через отработку технологии педагогического сопровождения саморазвития детей в дополнительном образовании;
- наличие готовности к выбору через предложение системы образовательных областей самореализации в дополнительном образовании, создание условий для свершения выбора и несения за них ответственности для детей, находящихся на разных ступенях развития субъектности с учетом их возрастных особенностей[4].

На современном этапе преемственность в обучении рассматривается как одно из условий постоянного образования обучающегося и предусматривает реализацию основных видов преемственности, таких как:

- целевая преемственность– это согласованность целей и задач воспитания и обучения на отдельных уровнях становления и развития ученика;
- содержательная преемственность– это объединение содержания, повторения, разработки единых курсов постижения и изучения отдельных учебных программ;
- психологическая преемственность – это совершенствование форм организации учебной деятельности и способов обучения с учетом общих возрастных особенностей каждого ученика;
- административная преемственность– это отработанная нормативно-правовая база образовательного учреждения;
- технологическая преемственность– это преемственность форм, средств, приемов и методов воспитания и обучения, а также создание новых методик, технологий, разработка общих подходов к организации образовательной деятельности на всех ее уровнях.

Исследование по изучению познавательных универсальных учебных действий было организовано на базе Барвиновской общеобразовательной школы. В исследовании принимали участие школьники 8 классов.

Для проведения эксперимента школьников разделили на два класса: экспериментальный класс 8 «Б» и контрольный класс 8 «А».

Цель исследования: изучение и развитие самостоятельности у учащихся 8 класса на уроках химии посредством активных методов обучения. Исходя из цели, были сформулированы следующие задачи экспериментального исследования: изучить познавательные универсальные учебные действия у учащихся 8 класса; составить и реализовать комплекс активных методов обучения химии учащихся 8 класса на уроках химии; провести оценки эффективности работы, сформулировать выводы по работе.

Эксперимент был организован в три этапа:

1.Констатирующий этап – направлен на изучение первоначального уровня сформированности познавательных универсальных учебных действий в 8 класса на уроках химии.

2.Формирующий этап – составление и реализация комплекса активных методов обучения, направленного на развитие познавательных универсальных учебных действий у учащихся 8 класса на уроках химии.

3. Контрольный этап – включал проведение контрольных замеров и анализ результатов эксперимента.

Понятие и классификация познавательных универсальных учебных действий, понимается, как система способов познания окружающего мира, построение самостоятельного процесса поиска, исследования и совокупности операций по обработке, систематизации обобщении и использовании информации.

В состав познавательных универсальных учебных действий входят: общеучебные универсальные действия, логические учебные действия (сравнение, классификация, синтез, анализ, обобщение, доказательство), а также постановка и решение проблем. Следовательно, виды познавательных универсальных учебных действий позволяют выбирать наиболее оптимальную форму взаимодействия с учащимися. Системный многоуровневый подход к освоению учебных дисциплин позволит сформировать у обучающихся устойчивые навыки в работе с большими объемами информации. Понятие и характеристика активных методов обучающихся трактуется о том, что активные методы обучения подходят для формирования общих компетенций и раскрывают индивидуальную способность обучающегося, развивают теоретическое мышление, посредством имитационных методов моделирующих профессиональную деятельность обучаемых, и неимитационных методов, где обучение осуществляется за счет прямых и обратных связей между обучающими и обучаемыми.

Имитационные занятия могут быть игровыми, к ним относятся: деловые игры (исследовательские и учебные игры), игровое проектирование, ролевые игры. К имитационным неигровым активным методам обучения относят: анализ конкретных ситуаций, решение ситуационных проблем, имитационные упражнения, тренинги.

Неимитационные активные методы обучения, к ним относятся: проблемные семинары, тематические дискуссии, круглые столы, эвристические методы обучения.

Необходимо отметить, что активные методы обучения в значительной мере сокращают путь от приобретения теоретических знаний до их практического применения.

Особенности использования активных методов обучения на уроках химии расценивается так, что активные методы обучения могут использоваться на этапах учебного процесса.

А именно на первичном овладении знаниями, это может быть проблемная лекция, на контроле знаний, например, проблемное обучение и на этапе формирования умений и навыков на основе полученных знаний, то есть использование игровых методов и неигровых, таких как решение ситуационных задач, анализ конкретных ситуаций.

Тем самым, активные методы обучения позволяют формировать у обучающихся самостоятельное приобретение знаний и умение пользоваться источниками знаний и выделять из нее главное.

Делать обобщение выводы умение взаимодействовать с другими обучающимися и педагогом. Рассмотренные темы уроков, показывают разноуровневую подготовку и проведение уроков с использованием активных методов обучения в 8 классе.

При изучении познавательных универсальных учебных действий у учащихся восьмых классов, можно сделать вывод, что на констатирующем этапе эксперимента, исходный уровень сформированности логических операций и умение работать с информацией, которую можно судить по формированию познавательных универсальных учебных действий является, в основном, низким.

Результаты учащихся экспериментального класса и контрольного класса практически одинаковы.

На формирующем этапе эксперимента был разработан комплекс активных методов обучения, при изучении раздела «Вещества и химические явления с позиций атомно-молекулярного учения», направленных на развитие познавательных универсальных учебных действий обучающихся 8 класса на уроках химии.

Использовались активные методы обучения на различных этапах урока, такие как учебная дискуссия, дидактическая игра, исследовательская игра, решение ситуационных задач, проблемное обучение, эвристические задания, дидактические задания и ролевая игра.

Применялись некоторые виды познавательных универсальных учебных действий для индивидуальных заданий: формулирование познавательной цели, проблемный вопрос, сравнение, построение речевого высказывания, подготовить сообщение.

У учащихся развивались, прежде всего, такие важнейшие в учебной деятельности потребности, как в развитии познавательной деятельности. На контрольном этапе исследования оценка эффективности проведенной работы показывает, что в повторной диагностике познавательных универсальных учебных действий методики «Школьный тест умственного развития» и изучения уровня усвоения учебного

материала изученного посредством активных методов обучения, у экспериментального класса результаты значительно повысились.

Результаты исследования свидетельствуют о том, что гипотеза нашла подтверждение.

А именно, что развитие познавательных универсальных учебных действий обучающихся на уроках химии возможно посредством активных методов обучения: дидактических игр, учебных дискуссий, анализа конкретных ситуаций, проблемных лекций. Таким образом, уроки химии могут стать основой формирования познавательных универсальных учебных действий у обучающихся.

Цель исследования по изучению и развитию познавательных универсальных учебных действий у учащихся 8 класса на уроках химии посредством активных методов обучения, достигнута, задачи решены, гипотеза подтвердилась. Развитие познавательных самостоятельности у учащихся на уроках химии возможно посредством активных методов обучения: дидактических игр, учебных дискуссий, анализа конкретных ситуаций, проблемных лекций.

Литература:

1. Болотова В.С. Формирование универсальных учебных действий УУД на уроке химии [Электронный ресурс] Режим доступа: <http://www.profistart.ru/ps/blog/12656.html> (дата обращения 12.01.2021 г.)
2. Журин А.А., Заграничная Н.А. Химия: метапредметные результаты обучения. 8-11 классы – М: ВАКО, 2014. – 208 с.
3. Казарова О.А., Пчелина Е.А., Егорова В.А. Адаптивно-инновационные игровые методы в обучении химии // В мире научных открытий. Материалы XIX Международной научно-практической конференции: Сборник научных трудов.– Центр научной мысли. 2016.– С. 37-43.
4. Как проектировать универсальные учебные действия в основной школе: от действия к мысли: пособие для учителя / [А.Г. Асмолов, Г.В. Бурменская, И.А. Володарская и др.]; под ред. А.Г. Асмолова. – М.: Просвещение, 2008. – 151 с.

3-СЕКЦИЯ

УНИВЕРСИТЕТ 4.0 ФОРМАТЫНДАҒЫ БІЛІМ БЕРУ ҮДЕРІСІН ЦИФРЛАНДЫРУ

ЦИФРОВИЗАЦИЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА В ФОРМАТЕ УНИВЕРСИТЕТА 4.0.

DIGITALIZATION OF THE EDUCATIONAL PROCESS IN THE UNIVERSITY FORMAT 4.0.

*Н.Л. Сунгурова, Ю.Е. Акимкина,
Российский университет дружбы народов*

ВИРТУАЛЬНОЕ ДОВЕРИЕ СТУДЕНТОВ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВОГО ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОСТРАНСТВА

Введение

Сложившаяся эпидемиологическая ситуация ускорила переход студентов на дистанционное обучение во всем мире. Новые формы цифрового образовательного пространства повлияли на киберсоциализацию личности студента [8]. Социокультурный феномен виртуализации образовательной учебной деятельности оказывает воздействие на социально-психологические особенности студенческой молодежи [7]. Развитие технологий виртуальной действительности привело к созданию «зеркального» мира реальной действительности [3]. Процесс замещения современными Интернет-технологиями реального пространства, по мнению ученых (А.Бюль, Д.В.Иванов, М.В. Корсак, А.Л. Цынцарь), развивается целесообразно с учетом требований и возможностей общества.

Основная часть.

Учебная деятельность в достижении академических успехов влияет на успешное профессиональное становление [9]. Академическая мотивация студенческой молодежи задается мотивами, направленными на удовлетворения потребностей [2]. Учебная мотивация формируется совокупностью мотивов. Среди внутренних мотивов академической мотивации следует выделить потребность в познавательной активности, в достижении поставленных целей, саморазвитие и самосовершенствование. Потребность личности в уважении, признании и получении желаемого ожидаемого отношения от окружающих относится к внешним мотивам академической мотивации. Мотивационные переменные играют важную роль в эффективности академической деятельности. Также, мотивация побуждает студенческую молодежь к активной учебной деятельности для достижения образовательных целей.

Виртуальное образование отличается от традиционного-реального, прежде всего отсутствием между преподавателем и обучающимися не только «живого» контакта, но и возможностью проявления коммуникационного взаимодействия посредством невербальной коммуникации. Фундаментом взаимоотношений между людьми выступает доверие себе, другим людям и миру. Именно уровень доверия регулирует взаимоотношения, а также меняет отношение человека к действительности и ее объектам. Цифровой формат обучения изменил представления о взаимоотношениях преподавателя и студента. Преподавательский состав и студенческая молодежь достаточно быстро адаптировались к новым реалиям виртуального образования.

Учебная активность обучающихся проявляется в электронной коммуникации, в выборе и использовании информационных ресурсов, в видах деятельности, во взаимоотношениях с другими людьми. В цифровом образовательном пространстве на обучающегося возлагается ответственность за самообразование и организацию своего времени. Именно чувство долга мотивирует студентов на проявлении познавательной активности. Положительным результатом познавательной мотивации становится получение знаний, приобретение и применение их в жизни. Уровень недоверия формирует критическое мышление и становится «фильтром» для поступающей информации. Недоверие защищает человека от событий и действий, которые могут нанести вред.

Ф.Фукуяма рассматривает доверие как неотъемлемую характеристику развитого общества. Именно доверие определяет прогресс во взаимодействии человека и общества, отношений человека с людьми и с собой. Дж.Коулман выделял два типа доверия – 1) кто оказывает доверие и 2) кто принимает доверие. Именно доверие/недоверие берет на себя функцию буфера в реальной жизни и сети, фильтруя поступающую информацию. По мнению А.Б.Купрейченко основными функциями доверия являются

познание и обеспечение взаимодействия человека с миром. Таким образом доверие – это фундамент отношений человека с миром, другим людьми. Испытываемое чувство доверия направляет человека в его жизнедеятельности [5].

В процессе Интернет-взаимодействия образовалась новая форма доверия – сетевое доверие. Сетевое доверие включает в себя не только доверие себе, к миру, другим людям, но и доверие всей системе Интернет-пространства и его продуктам. Молодежь активно использует в учебных целях разные формы Интернет-пространства: программы дистанционного образования, электронная почта, мгновенные сообщения, текстовые сообщения, чаты, доски объявлений, мобильные приложения и другие. Ученые (Park A. J., Hwang, E., Spicer V., Cheng C., Brantingham P. L., Sixsmith A.), исследуя, виртуальное доверие и его влияние на поведение человека в Интернете выявили, что люди недостаточно честно ведут себя в цифровых средах, что люди избегают негативного поведения в виртуальной среде [6]. Невидимая, анонимная и неформальная сетевая среда предоставила молодым людям возможность устанавливать новые идентичности [10]. Происходит разрыв между образами идентичности в сети и в реальной действительности. Доверие к информации в сети, которую невозможно проверить, несет в себе риск по нанесению вреда и ущерба физическому и психологическому здоровью доверяющего. В реальной жизни доверять миру и другим тоже не всегда безопасно, но обращение к внутреннему голосу – к доверию себе позволяет принять лучшее решение.

Методология исследования

Авторами было проведено эмпирическое исследование личностного доверия студентов-гуманитариев в условиях учебной деятельности в традиционном и виртуальном форматах. Выборку составили студенты РУДН. Объем выборки - 82 респондента, средний возраст 19 лет. Для изучения личностного доверия применялась «Методика изучения доверия/недоверия личности миру, другим людям, себе» (Ильин, 2013) [4]. «Шкала академической мотивации» (Гордеева и др, 2014) (модифицированная авторами к условиям виртуального образования) позволяет провести диагностику академической мотивации студентов в онлайн и оффлайн пространствах [1]. Компьютерная обработка данных осуществлялась с использованием программных пакетов «Excel» и «IBM SPSS Statistics 21».

Результаты исследования

Анализ методики «Изучение доверия/недоверия личности миру, другим людям, себе» показал следующую тенденцию (рис. 1). Средние значения шкалы «Доверие себе» (2,85) преобладает над значениями шкал «Доверие к людям» (2,12) и «Доверие к миру» (1,04). Статистическая обработка по критерию Фридмана подтвердила значимость представленной тенденции ($\chi^2=137.372$; $p=0$). Исходя из полученных данных можно предположить, что у студентов-гуманитариев доверие себе, своему интуитивному восприятию, своему мнению выше, чем доверие другим людям и миру. Молодые люди, полагаясь на себя, фильтруют поступающую информацию от других людей, и принимают решения самостоятельно. У студентов-гуманитариев достаточно знаний о себе, мире и возможностях. Доверие к себе выражается в способности молодежи оценивать других людей, мир, самостоятельно, руководствуясь своими знаниями и собственным опытом.

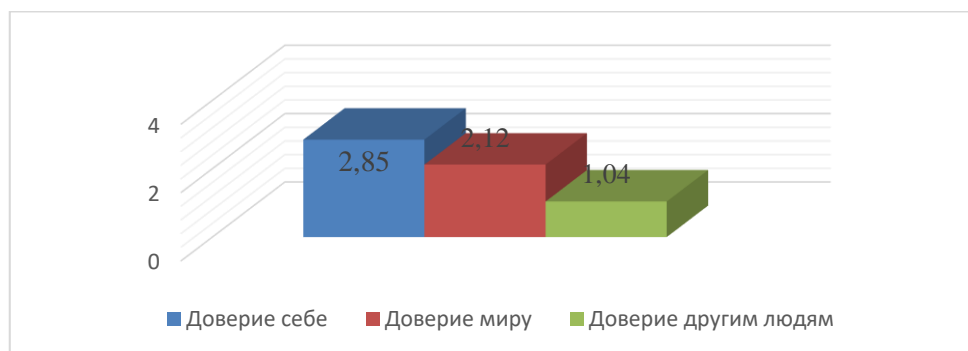

Рисунок 1. Средние значения шкал опросника «Методика изучения доверия/недоверия личности миру, другим людям, себе»

Анализ средних рангов, с использованием Т-критерия Уилкоксона, не выявил достоверного ситуационного сдвига в отношении шкал методики «Академическая мотивация» в реальных и виртуальных условиях (рис.2). Оценка средних рангов по шкалам «Познавательная мотивация» в реальной жизни (далее -РЖ) – 34,92 и «Познавательная мотивация» виртуальной жизни (далее – ВЖ) – 35,07 не выявила положительную или отрицательную тенденции ($T = 0,752$, $p=0,452$). Это свидетельствует о том, что у

студенческой молодежи стремление познать новое одинаково проявляется в условиях виртуального и реального формата обучения. Молодые люди не видят существенной разницы между форматами обучения. Познавательная активность одинаково комфортна в обоих форматах образования. Данные по шкалам «Интроецированная мотивация» в РЖ имеет значение 23,19, а «Интроецированная мотивация» в ВЖ – 25,56 ($T= 1,654, p=0,098$). Мотивация молодежи на обучение обусловлена чувством долга перед собой, миром и одинаково проявляется и в виртуальной, и в реальной образовательной средах. Значения по шкалам «Экстернальная мотивация» в РЖ – 24,39, а «Экстернальная мотивация» в ВЖ – 29,92 ($T= 0,088, p=0,930$). Ситуация вынужденности учебной активности проявляется у студентов в виртуальном мире немного выше, но достоверный ситуационный сдвиг не происходит. Можно сделать вывод, что студенты-гуманитарии испытывают чувство долга следовать определенным требованиям образовательных учреждений, социума. Оценка значений по шкалам «Мотивация достижения» в РЖ (22,15) и «Мотивация достижения» в ВЖ (17,36) ($T= 0,289, p=0,773$) позволяет предположить, что стремление добиваться достижений в учебной деятельности проявляется у студентов одинаково в условиях виртуального и традиционного образования.

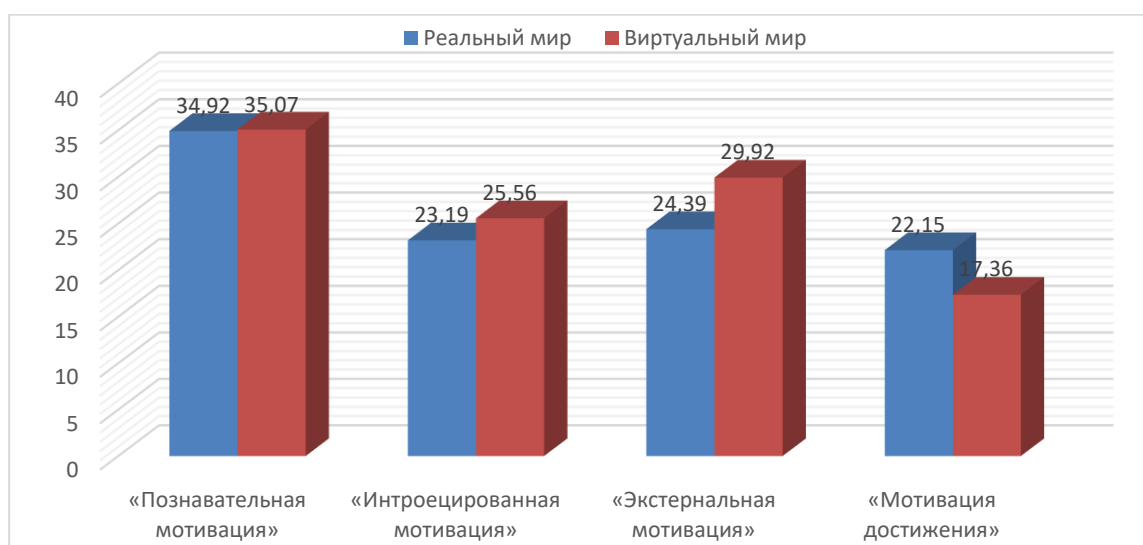

Рисунок 2. Средние ранги по шкалам методики «Академическая мотивация»

Проведенный нами корреляционный анализ данных с использованием коэффициента ранговой корреляции Спирмена показал значимые положительные связи между шкалой «Доверие себе» и следующими шкалами:

- «Познавательная мотивация» в ВЖ ($r_s=0.429, p\leq 0.01$);
- «Мотивация достижения» в ВЖ ($r_s=0.478, p\leq 0.01$);
- «Интроецированная мотивация» в ВЖ ($r_s=0.253, p\leq 0.05$);
- «Познавательная мотивация» в РЖ ($r_s=0.337, p\leq 0.01$).

Анализ результатов значимых корреляционных связей демонстрирует наличие взаимосвязей между доверием себе и академической мотивацией. Для студентов с развитым доверием к себе хорошо развита познавательная мотивация в условиях традиционного и виртуального образования. Чем выше доверие к себе, тем более активная позиция, положительный настрой и уверенность в стремлении достичь поставленных перед собой целей. У студенческой молодежи проявлен высокий уровень ответственности и чувство долга перед собой.

Выводы.

Таким образом, анализ результатов исследования показал, что у студенческой молодежи произошла интеграция виртуальной и реальной сфер в части образовательного пространства. У обучающихся не выражена разница между мотивами к учебной деятельности в онлайн и оффлайн обучении. Уровень доверия себе способствует развитию познавательной и интроецированной мотивации, а также мотивации достижения. У молодежи выявлен высокий уровень доверия себе, который помогает лучше понять себя и свои потребности. Способность разбираться в себе, саморефлексирующие, положительно сказывается на развитии академической мотивации студентов-гуманитариев.

Литература:

1. Гордеева Т.О., Сычев О.А., Осин Е.Н. (2014) Опросник «Шкалы академической мотивации». Психологический журнал. № 4. с.96-107.
2. Гордеева Т.О. Мотивация учебной деятельности школьников и студентов: структура, механизмы, условия развития: Автореф. дисс. ...доктора психол.наук.М.,2013
3. Иванов Д.В. Виртуализация общества. СПб.:ПетербургскоеВостоковедение, 2000.96 с.
4. Ильин Е.П. (2013) Психология доверия. – СПб.: Питер.
5. Купрейченко А. Б. Доверие и недоверие – общие и специфические психологические характеристики // Вестник РУДН. Серия: Психология и педагогика. 2008. №2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/doverie-i-nedoverie-obschie-i-spetsificheskie-psihologicheskie-harakteristiki>
6. Park, A. J., Hwang, E., Spicer, V., Cheng, C., Brantingham, P. L., & Sixsmith, A. (2011). Testing elderly people's fear of crime using a virtual environment. In Proceedings of the 2011 European conference on intelligence and security informatics (EISIC) (pp. 63–69). IEEE.
7. Сунгурова Н.Л., Акимкина Ю.Е. Особенности самоотношения и психологических стратегий электронной коммуникации студентов. Москва. Высшее образование сегодня. 2020 г. №9. С. 85-89.
8. Сунгурова Н.Л., Акимкина Ю.Е. Социальная активность и доверие к людям в сетевой коммуникации студенческой молодежи. XV Международная научная конференция «Сорокинские чтения»: Сборник материалов.– Москва: МАКС Пресс, 2021. -1210-1213 с.–(Электронное издание комплексного распространения).
9. Strenze T. Intelligence and socioeconomic success: A metaanalytic review of longitudinal research // Intelligence, 2007. V. 35. P. 401–426
10. Ureña R., Kou G., Dong Y., Chiclana F., Herrera-Viedma E.. (2019). A review on trust propagation and opinion dynamics in social networks and group decision making frameworks. Information Sciences. 478,(pp. 461–475). <https://doi.org/10.1016/j.ins.2018.11.037>

*Н.В. Сушенцова,
начальник центра цифровых компетенций
ГБУ ДПО «КРИПО», г. Кемерово
Т.В. Тумандеева,
методист центра цифровых компетенций
ГБУ ДПО «КРИПО», г. Кемерово*

ОБУЧЕНИЕ И СОПРОВОЖДЕНИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ РАБОТНИКОВ КУЗБАССА В ПРОЦЕССЕ ЦИФРОВОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ ОБРАЗОВАНИЯ

Профессионализм педагогов является одним из основных критериев качества образования. А в условиях цифровизации образования – это готовность и способность педагогического работника применять цифровые технологии в образовательном процессе, так как чем больше использует образовательная организация цифровые технологии, тем больше требований предъявляет она к профессиональному уровню работников [1].

Пандемия, вызванная распространением COVID-19, поменяла уклад жизни. Привычным стал дистанционный формат работы и обучения. Большинство образовательных организаций рассматривали дистанционное обучение как дополнение к традиционному, но вынужденный переход на дистанционное обучение показал, что педагоги оказались не готовы к новым условиям [2].

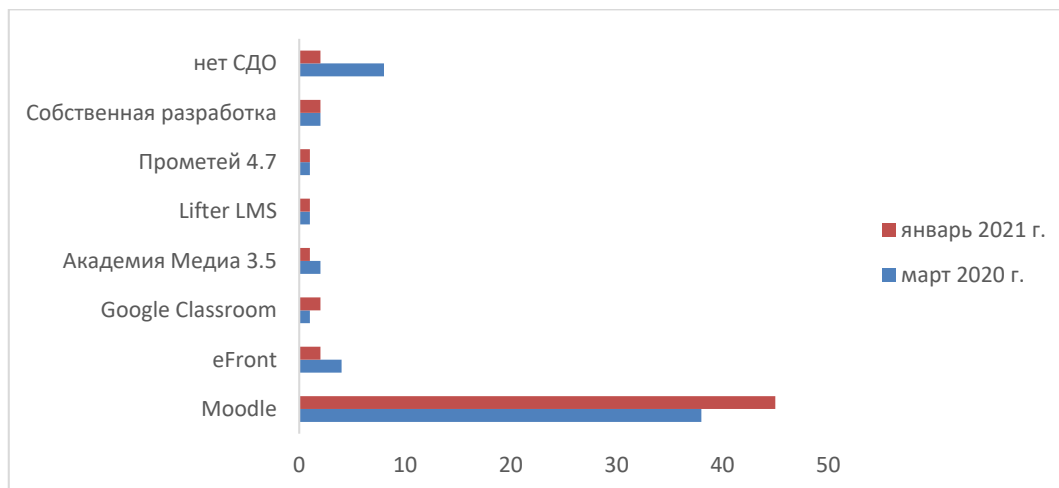
В этой связи возникала необходимость повышения квалификации педагогических работников среднего профессионального образования Кузбасса. И координатором методического сопровождения организации дистанционного обучения в профессиональных образовательных организациях Кемеровской области стал Кузбасский региональный институт развития профессионального образования).

Специалистами Института были организованы мероприятия, направленные на оказание всесторонней помощи руководящим и педагогическим работникам образовательных организаций по возникающим вопросам управления реализацией и педагогическим особенностям реализации образовательных программ с применением дистанционных образовательных технологий.

Центром цифровых компетенций в 2020 году для педагогов, не имеющих опыта организации обучения в системе дистанционного обучения Moodle, проведен семинар «Дистанционные образовательные технологии в профессиональной деятельности педагога». Педагогические работники прошли обучение на этом семинаре дистанционно. Таким образом, они познакомились с СДО Moodle и важно, что первое знакомство с системой произошло в роли обучающегося, т.к. впоследствии при создании своих электронных учебных курсов, они обращались к своему опыту и создавали контент понятный для обучающихся.

Почему акцент был сделан именно на СДО Moodle? Центром был проведен мониторинг о платформах, используемых для организации дистанционного обучения по программам среднего профессионального образования в профессиональных образовательных организациях, подведомственных министерству образования и науки Кузбасса.

Среди используемых платформ Moodle оказалась наиболее популярна, что обусловлено целым комплексом факторов (бесплатный доступ, многофункциональность, достаточно удобный пользовательский интерфейс и т.д.).

Для тех педагогов, которые знакомы с базовыми возможностями СДО Moodle был разработан курс «Современные инструменты и сервисы для разработки контента и организации электронного обучения», где можно было ознакомиться с дополнительными возможностями Moodle на основе плагинов.

Например, плагин «Игра», простой, но в тоже самое время позволяет разнообразить процесс оценивания. Это не просто линейный тест с различными типами вопросов, а кроссворд, который по сути те же самые вопросы теста представляет в другом визуальном виде, что позволяет разнообразить виды деятельности обучающегося. Помимо кроссворда данный плагин позволяет «поиграть» в «Виселицу», игры «Миллионер», «Судоку» и другие, и в тоже самое время проверить усвоенный материал.

Для активизации восприятия информации в Moodle преподаватели знакомятся с примерами реализации контента с интерактивными элементами; универсальным инструментом интерактивности – H5P, который встроен в СДО и дает разнообразные возможности представления информации от интерактивных тестов, карточек, презентаций до интерактивного видео.

Для мотивации обучаемых в Moodle преподаватели знакомятся с инструментарием «Значки». Современное поколение, воспитанное гаджетами, ценит «лайки». Создатели Moodle, чутко улавливающие тенденции социума, отреагировали на это появлением значков – инструмента морального поощрения за выдающиеся достижения, или, в современной терминологии, это элемент геймификации. В случае необходимости можно небольшие курсы сделать полностью игровыми и тем самым стимулировать обучающихся к изучению материала. Самое главное грамотно подойти к процессу создания такого курса.

В качестве еще одного способа мотивации эффективно работают многоуровневые тесты, которые можно создавать как из нескольких тестов, так и комбинацией тестов и плагинов. Игровые формы очень заинтересовали преподавателей, так как нужно идти в ногу со временем и тогда обучающиеся смогут себя реализовывать в полной мере, не замечая и не прикладывая особых усилий, получая необходимые знания.

Использование как встроенных в Moodle блоков, так и дополнительно установленных с помощью плагинов, также повышает мотивацию обучающихся к изучению курсов. Например, блок «Оценки за элемент курса», позволяет группе слушателей увидеть те оценки, которые преподаватель выставил обучающимся за то или иное практическое задание, тест.

Дополнительный блок «Прогресс завершения» – инструмент для визуального отображения выполнения элементов курса. Цветовая кодировка блока наглядно демонстрирует студенту и преподавателю, какие задания необходимо выполнить, какие отправлены на проверку, проверены или возвращены на доработку. Преподавателю даются дополнительные возможности по отправке сообщений тем студен-

там, которые не выполняют работы в срок. В отличии от раздела «Оценки», блок «Прогресс завершения» для преподавателя является более наглядным и удобным для оценки успеваемости группы обучающихся.

Преподаватели, которые обучались на нашем курсе «Современные инструменты и сервисы для разработки контента и организации электронного обучения», высоко оценили изученные дополнительные возможности Moodle, многие заинтересовались и стали внедрять полученные знания в системах дистанционного обучения своих образовательных организаций [3].

Факультетом повышения квалификации и переподготовки работников профессионального образования в 2020-2021 гг. разработаны и реализуются дополнительные профессиональные программы повышения квалификации:

- Использование дистанционных образовательных технологий и электронного обучения в образовательном процессе в ПОО;
- Проектирование учебного занятия с использованием современных образовательных технологий;
- Инструменты и сервисы разработки контента электронного обучения;
- Цифровые инструменты и сервисы в работе педагога;
- Создание видеоуроков;
- Информационная безопасность участников образовательного процесса в условиях цифровизации.

Дополнительные профессиональные программы реализовывались с применением дистанционных образовательных технологий. При проведении занятий использовались возможности сервиса видеоконференций BigBlueButton и Zoom, а также нашими преподавателями были записаны видеолекции.

Помимо обучения по дополнительным профессиональным программам повышения квалификации специалистами Института были проведены:

- воркшопы «Организация дистанционного обучения: обзор сервисов и инструментов в помощь педагогу», «Модели реализации дистанционного обучения: от простого к сложному», «Цифровая безопасность в современном образовательном пространстве. Рекомендации по организации безопасного цифрового пространства»;
- онлайн-митап «ДистантНаставник»;
- веб-семинар «Цифровой контент для дистанционного обучения»;
- онлайн-семинар «Проектирование учебного занятия с использованием современных образовательных технологий»;
- серия вебинаров по теме «Методическое сопровождение обучения с использованием дистанционных образовательных технологий»

В качестве экспертов-спикеров были приглашены педагогические работники кафедр Института и г. Москвы, а также профессиональных образовательных организаций Кузбасса и Республики Марий Эл.

Таким образом, институт продолжает разрабатывать программы и проводить мероприятия в области внедрения электронного обучения и применения дистанционных образовательных технологий в образовательных организациях Кузбасса, что позволяет педагогам получить новые знания и практические навыки, увидеть опыт коллег и применить его в своей деятельности.

Литература:

1. Дидактическая концепция цифрового профессионального образования и обучения / П. Н. Биленко, В. И. Блинов, М. В. Дулинов и др. – М., 2020. – С. 9.
2. Сушенцова Н. В., Тумандеева Т. В. Методическое сопровождение педагогов при внедрении дистанционного обучения (на примере работы Кузбасского Регионального Института Развития профессионального образования) // Профессиональное образование и занятость молодежи: XXI век. Цифровое образование: от прогнозов к реальности : материалы Междунар. науч.-практ. конф. – Кемерово, 2021.
3. Тумандеева Т. В. LMS MOODLE: совершенствование образовательного процесса // Пути реализации концепции цифровой трансформации процессов в системе образования : сб. ст. междунар. науч.-практ. онлайн-конф. – Могилев, 2021. – Ч. 2. – С. 301-302.

*А.Г. Анухтина, Д.Г. Кочергин, Н.В. Сушенцова,
Кузбасский региональный институт развития профессионального образования,
г. Кемерово, Российская Федерация*

ОСОБЕННОСТИ ЦИФРОВОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЫ В СИСТЕМЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ (НА ПРИМЕРЕ КУЗБАССА)

Современное общество непрерывно меняется, традиционные методы работы трансформируются по мере проникновения новых технологий во все отрасли и сферы жизнедеятельности человека. В условиях перехода к цифровой экономике возникает потребность в создании новой образовательной среды, которая функционирует по сетевому принципу и позволяет перейти на современный уровень качества управления образовательными организациями.

Под влиянием технологий наибольшие изменения претерпевали формы образовательных ресурсов, тогда как виды учебной деятельности долгое время оставались практически неизменными. Но в последние десятилетия количество передовых технологий в образовании увеличилось настолько, что ученые и практики заявляют о становлении нового качества, новых моделей образования: онлайн-образования, электронного обучения, цифрового образования [1].

Согласно Л. Юань и С. Пауэллу, процессы цифровизации профессионального образования в развитых странах выстраивались вокруг двух «силовых линий»: *онлайн-образования* – дистанционного предоставления формального образования с помощью интернета, и *открытого образования* – создания открытых образовательных ресурсов для неформального образования и использования в формальном образовании [2].

Важно отметить, что онлайн-образование является формой *дистанционного образования*. В свою очередь, дистанционное образование в США и ряде развитых стран не рассматривается как принципиально новый образовательный формат, а позиционируется в качестве преемника *заочного образования* [3]. Согласно определению Babson Survey Research Group, «дистанционное образование» – «это образование, использующее одну или несколько технологий для обучения студентов, которые отделены от преподавателя, и поддержания регулярного взаимодействия между студентами и преподавателем синхронно или асинхронно. Сегодня технологии, используемые для обучения, могут включать: интернет; одностороннюю и двустороннюю передачу через открытые радиопередачи, замкнутые каналы, кабельные, микроволновые, широкополосные линии, оптоволоконные, спутниковые или беспроводные устройства связи; аудиоконференции; носители цифровых данных, используемые в дополнение к перечисленным технологиям» [4, p. 15].

Согласно К. Мейеру [5], Т. Андерсону и Р. МакГрилу [6], общая экономическая модель дистанционного образования строится на трех процессах:

- 1) замена труда капиталом;
- 2) замена труда трудом;
- 3) замена капитала капиталом.

Первые два процесса направлены на снижение затрат на оплату труда в образовании. Во-первых, происходит замена *живого* труда *капиталом* за счет перехода от очного чтения лекций и проведения практических занятий к созданию оцифрованных материалов (текстов, видеолекций) и дистанционных систем обучения. Во-вторых, идет замещение более *квалифицированного* труда (профессора) *менее квалифицированным*, но более дешевым (ассистенты, техники), в связи с разделением образовательного процесса на компоненты и их формализацией. Третий процесс предполагает замещение одной *формы* капитала (здания, сооружения, «бумажные» образовательные ресурсы) на другую (компьютерное оборудование, информационные системы и сети, цифровые образовательные ресурсы).

Т. Андерсон выдвинул «теорему об эквивалентности взаимодействия», согласно которой «глубокое и содержательное формальное обучение поддерживается до тех пор, пока хотя бы одна из трех форм взаимодействия (студент-преподаватель; студент-студент; студент-контент) находится на высоком уровне. Две другие формы могут быть минимальными или даже отсутствовать без снижения качества образования» [7]. Через призму данной теоремы могут быть выделены следующие экономические модели качественного дистанционного образования:

– курсы с детально проработанным, «дорогим» цифровым контентом без взаимодействия; условия использования – большая численность студентов, наличие ресурсов для первоначальных инвестиций в контент;

– курсы с базовым, «недорогим» цифровым контентом, но интенсивным онлайн-взаимодействием студентов и преподавателей; условия использования – небольшая численность студентов, наличие ресурсов для обучения преподавателей, создания инфраструктуры онлайн-взаимодействия;

– курсы с базовым, «недорогим» цифровым контентом, но интенсивным онлайн-взаимодействием студентов между собой; условия использования – небольшая численность студентов, наличие ресурсов для создания инфраструктуры онлайн-взаимодействия, а также для активизации студентов;

– курсы с детально проработанным цифровым контентом и интенсивным онлайн-взаимодействием студентов с преподавателями и (или) между собой; условия использования – небольшая численность студентов, наличие ресурсов для создания контента, формирования инфраструктуры онлайн-взаимодействия и ее поддержания.

Ранее проведенный нами анализ системы профессионального образования США показал, что колледжи и университеты выбирали модели цифровизации, соответствовавшие цели их деятельности[8]. Крупные некоммерческие организации сделали выбор в пользу обучения с взаимодействием (студент-преподаватель) – онлайн-варианта традиционного очного обучения в группах. Формальное массовое обучение (студент-контент) без взаимодействия получило развитие лишь в коммерческих университетах и некоммерческих онлайн-университетах: первые за счет эффекта масштаба и экономии на контенте максимизировали свою прибыль, вторые использовали эффект масштаба для роста численности студентов, повышения доступа к качественному высшему образованию. Элитные университеты создали эксклюзивные модели дистанционного образования, сочетающего качественный цифровой образовательный контент и онлайн-взаимодействие преподавателей со студентами.

Для выявления особенностей цифровизации профессионального образования в России рассмотрим использование современных образовательных технологий в техникумах и колледжах Кемеровской области (Кузбасса). Данные образовательные организации реализуют программы среднего профессионального образования, готовят квалифицированных рабочих, служащих и специалистов среднего звена.

Важной частью цифровизации образования является внедрение системы дистанционного обучения (система управления обучением, learningmanagementsystem) – набора программных продуктов и решений, который объединяет и автоматизирует все или большую часть процессов, связанных с обучением. Как правило, такая система охватывает управление учебным процессом, взаимодействие между пользователями и разработку учебных материалов. За последние три года доля техникумов, использующих СДО, выросла с 65 до 96 % (рис. 1). Наиболее быстрые изменения произошли в марте-апреле 2020 г.: в связи с началом локдауна в стране все образовательные организации были вынуждены перейти на дистанционный формат обучения, что потребовало форсированного внедрения СДО.

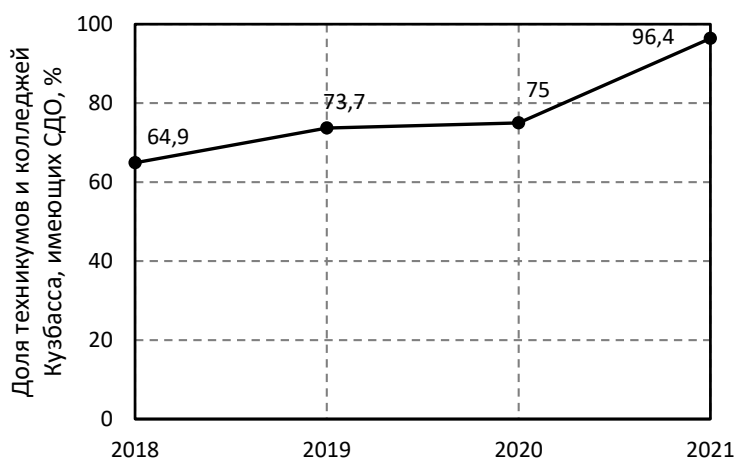

Рис. 1. Динамика использования СДО в техникумах и колледжах Кузбасса в 2018-2021 гг.

Среди используемых в Кузбассе СДО наибольшей популярностью пользуется система Moodle (табл. 1). Это обусловлено целым комплексом факторов: бесплатный доступ, многофункциональность, достаточно удобный пользовательский интерфейс и т.д. Система Moodle является одной из наиболее используемых в мире, в США она входит в тройку лидеров наряду с BlackboardLearn и InstructureCanvas[9].

Таблица 1

СДО, используемые в техникумах и колледжах Кузбасса (2021 г.)

Наименование СДО	Доля техникумов и колледжей, использующих данную СДО, %
Moodle	83,3
eFront	3,7
Google Classroom	3,7
Академия Медиа 3.5	1,9
Lifter LMS	1,9
Sites.google.com	1,9
Прометей 4.7	1,9
Собственная разработка	1,9

В таблице 2 представлено содержание образовательного контента, размещенного в СДО кузбасских техникумов и колледжей. Можно отметить, что в большинстве случаев контент включает текстовые лекционные и практические материалы. Это могут быть как файлы учебных изданий, так и материалов, разработанных преподавателями. Учебные материалы с использованием элементов СДО (страница, лекция, книга, задание и др.), обладающие большей структурированностью и интерактивностью по сравнению с простым прикреплением текстовых файлов, используются реже. Также половина курсов содержит оценочные средства (52,2 %).

Таблица 2

Контент, размещенный в СДО	Доля учебных курсов в СДО, имеющих данный контент, %
Лекции, тексты (.doc, .pdf)	76,4
Лекции, презентации	52,7
Лекции, элементы СДО (страница, лекция, книга)	50,8
Лекции, собственные видеолекции	2,7
Лекции, заимствованные видеолекции	44,6
Практические / лабораторные работы, тексты (.doc, .pdf)	71,3
Практические / лабораторные работы, элементы СДО (страница, задание)	57,9
Задания для самостоятельной работы	21,4
Дополнительные материалы	8,1
Оценочные средства, элемент СДО (тест)	52,2
Интерактивные элементы (опросы, викторины, квесты, игры)	7,1
Элементы коммуникации (новости, объявления, форумы, чаты)	41,3

В части контента интерактивного обучения наиболее распространены презентации MS PowerPoint – ими сопровождаются около половины всех учебных курсов (52,7 %). В части видеолекций, в основном в курсах приводятся ссылки на заимствованные видеолекции (44,6 %), тогда как собственные видеолекции практически отсутствуют (2,7 %). Лишь немногие курсы (7,1 %) снабжены другими интерактивными элементами – опросами, викторинами, квестами, играми и др. Всё это указывает на невысокую интерактивность обучения в СДО.

СДО как площадка для коммуникации также используется не всеми техникумами и колледжами. Лишь 41,3 % всех курсов содержат новости, объявления, форумы или чаты. Индивидуализация обучения также реализована слабо: задания для самостоятельной работы имеются в 21,4 % курсов, дополнительные материалы – в 8,1 % курсов.

Следует отметить, что для реализации дистанционного обучения большинство техникумов и колледжей (96,4 %) наряду с СДО используют и платформы для видеоконференций, которые позволяют проводить занятия в традиционных форматах (лекции, практические занятия и др.) в режиме онлайн (табл. 3).

Платформы видеоконференцсвязи, используемые в техникумах и колледжах Кузбасса (2021 г.)

Наименование платформы ВКС	Доля техникумов и колледжей, использующих платформу ВКС, %
Zoom	85,2
BigBlueButton	13,5
Discord	13,5
Google Meet	9,3
Skype	9,3
Jitsu Meet	1,9

Здесь наибольшей популярностью пользуется платформа Zoom. При этом некоторые образовательные организации используют несколько платформ одновременно. В качестве инструмента обучения техникумами используются и неплатформенные решения для коммуникации – социальные сети, мессенджеры, электронная почта.

В целом, преобладающая модель цифровой образовательной среды в техникумах и колледжах Кузбасса близка к модели «базовый контент + интенсивное онлайн-взаимодействие». На это, прежде всего, указывают характеристики наиболее представленного в СДО контента – загруженные файлы в формате .doc. С другой стороны, образовательные организации Кузбасса активно используют инструменты для организации взаимодействия преподавателей и студентов – платформы для видеоконференций, социальные сети, мессенджеры и др. Следовательно, по используемой модели дистанционного обучения российская система профессионального образования близка к некоммерческому сектору профессионального образования США. При этом дистанционное обучение как в России, так и в США используется как дополнение к обучению «в кампусе», и не претендует на его замену. Поэтому дальнейшее развитие цифровой образовательной среды в соответствии с данной моделью позволит повысить качество образования за счет более эффективной организации самостоятельной работы, добавления интерактивных форматов к традиционному обучению.

Литература:

1. Чекалина Т. А., Тумандеева Т. В., Максименко Н. В. Основные направления и перспективы развития онлайн-обучения // Профессиональное образование в России и за рубежом. – 2018. – № 3. – С. 44-52.
2. Yuan L., Powell S. MOOCs and disruptive innovation: Implications for higher education // eLearning Papers, In-depth. – 2013. – Vol. 33. – №. 2. – P. 1-7.
3. Keegan D. Foundations of distance education. – Routledge, 2013.
4. Seaman J. E., Allen I. E. Grade Increase: Tracking Distance Education in the United States // Babson Survey Research Group. – 2018.
5. Meyer K. A. If Higher Education Is a Right, and Distance Education Is the Answer, Then Who Will Pay? // Journal of Asynchronous Learning Networks. – 2010. – Vol. 14. – №. 1. – P. 45-68.
6. Anderson T., McGreal R. Disruptive Pedagogies and Technologies in Universities // Journal of Educational Technology & Society. – Vol. 15. – № 4. – P. 380-389.
7. Anderson T. Getting the mix right again: An updated and theoretical rationale for interaction // International Review of Research in Open and Distance Learning. – 2003. – Vol. 4. – № 2. – P. 1-14.
8. Кочергин Д.Г., Жернов Е.Е. Опыт цифровизации высшего образования в США // Профессиональное образование в России и за рубежом. – 2019. – № 2 (34). – С. 12-23
9. LMS Data – Spring 2020 Updates [Electronic resource]. – Режим доступа: <https://edutechnica.com/2020/02/02/lms-data-spring-2020-updates>, свободный. – Загл. с экрана.

*В.В. Николаева, А.Т. Бахтыбаева,
(КарГУ имени Е.А. Букетова, г. Караганда)*

ВЛИЯНИЕ ИНФОГРАФИКИ НА РАЗВИТИЕ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ

Современные преобразования во всем мире, глобальная информатизация общества и его динамичность кардинально меняют требования к образованию. В век информационных технологий, используя традиционный подход в образовательном процессе, достичь требуемых результатов достаточно сложно. Первый президент страны Нурсултан Назарбаев подчеркивает, что «...одним из ключевых факторов успеха всего модернизационного процесса является успешность обновления национальной системы образования» [1].

Обновление содержания образования предусматривает самой модели образования, его структуры, содержания, подходов и методов обучения и воспитания, внедрение принципиально новой системы оценивания достижения учащихся. Без осмысления целей и задач обновлённого содержания, использования технологий обучения, новых форм оценивания с учетом компетентностного – ориентированного подхода в обучении, это сделать практически невозможно. «Использование компетентностной модели в образовании предполагает принципиальные изменения в организации учебного процесса, в управлении им, в деятельности преподавателей, в способах оценивания образовательных результатов учащихся по сравнению с учебным процессом, основанным на концепции «усвоения знаний» [2, с.60].

В Государственной программе развития образования и науки Республики Казахстан на 2020-2025 годы поставлены задачи модернизации педагогического образования, внедрения обновленной системы оценки качества обучающихся, обеспечения преемственности и непрерывности обучения, профессиональной подготовки в соответствии с потребностями экономики и региональными особенностями и другие [3].

Тенденции развития науки, техники, производств влияют и на содержание образования, на смену учебников пришли Википедия и различные приложения, онлайн-сервисы, которые помогают обучающимся самостоятельно добывать знания, формировать определенные навыки.

В современную эпоху развития технологий, потока разнообразной информации из множества источников подрастающему поколению важно быть уверенным в правильности принимаемых решений и собственного выбора, важно уметь анализировать предлагаемую информацию, уметь анализировать факты с точки зрения их соответствия интересам личности и общества, морали и нравственным ценностям. Эти и другие аспекты работы с информацией требуют владения интеллектуальными умениями критического мышления. Это одна из центральных проблем современного образования [3].

Понятие критическое мышление исследовано многими учеными (П.Блонский, В.Болотов, В.Н. Брюшинкин, В.Скорняк, Т. Хачумян, В.Теплов, О.Иванова, Н.Юлина, А.В. Федоров, Д. Халперн, Г. Фоллмер, К.Поппер, Р.У. Поль, С.Плаус, В.Р.Руджиеро и другие). Так, А.В. Федоров пишет, что критическое мышление – последовательность умственных действий, направленных на проверку высказываний или систем высказываний, с целью выяснения их несоответствия принимаемым фактам, нормам или ценностям [4, с.53].

Современную жизнь сейчас сложно представить без инфографики. Инфографика – это графический способ подачи информации, данных и знаний, целью которого является быстро и четко преподнести сложную информацию [5, с.4]. Графическая информация окружает человека повсюду: иллюстрированная инструкция, информационный плакат, различные памятки, статистические исследования и путеводители – всё это примеры инфографики.

Так, Н.В. Кубрак пишет, что инфографика учит анализу, осмыслению, критическому мышлению. Чтобы создать ее, необходимо изучить информацию, выделить главное, установить связи, оценить информацию, проникнуть в суть и т.д, и отмечает, что «более успешен – ученик, проведя собственное исследование по теме, анализирует материал, выделяет акценты и самостоятельно создает инфографику. Работа над ней способствует более тщательному изучению материала, развивает критическое мышление» [6].

В Программе Intel «Обучение для будущего» подчеркнуто, что различные графические способы информации играют важную роль в мыслительных процессах, а именно: ...с использованием графических схем можно «пораскачивать» свое мышление, сделать его более гибким, подвижным, избавиться от зашлакованности, стереотипов, догматическое мышление превратить в критическое [7, с.5].

Процесс разработки инфографики – один из инструментов, позволяющий будущим специалистам получить целый комплекс навыков сбора и обработки информации. Существует много различных приложений, онлайн-сервисов, с помощью которых можно создавать качественную инфографику: [Google Charts](#), [Creately](#), [Visual.ly](#), [Infogr.am](#), [Piktochart.com](#) и другие для составления таблиц, графиков, диаграмм; сервисы [Prezi.com](#), [Google Presentations](#), [Canva.com](#) и другие для создания онлайн-презентации с инфографикой.

Разработка инфографики предполагает не только работу с программным продуктом, но и обработку разного рода информации, ее анализ, структурирование, обобщение. Качественная инфографика представляет собой результат большой аналитической работы, которая требует не только знаний в выбранной области, но и умений формулировать информацию с учетом целей и задач коммуникации, осуществлять отбор информации, эффективно представить информацию вербальными средствами и средствами дизайна.

Для того, чтобы выяснить, насколько важна графическая информация в подготовке будущих специалистов и влияет ли она на развитие критического мышления, нами был проведен опрос 300 респондентов (студенты колледжей города Темиртау).

На вопрос: «Какие источники информации Вы используете и значимы для Вас?» получены следующие результаты: 78% респондентов ответили, что пользуются информацией из социальных сетей, интернет-сайтов; 22% получают информацию из книг, журналов и в путешествиях. Интернет и социальные сети, как источник получения информации и развлечений, респондентами используется часто, популярность и востребованность которого неуклонно повышается с каждым днем.

На вопрос: «Какие виды информации Вы предпочитаете для получения нужных сведений, и что наиболее подходит Вашему восприятию?». С минимальной разницей 27,3% респондентов предпочитают видеoinформацию, 27% предпочитают графическую информацию, следом текстовую информацию выбрали 25,7% и 20% респондентам подходит восприятию звуковая информация. Больше количество респондентов предпочитают видео и графическую информацию, еще раз доказывая, согласно статистике, что 90% информации передается в мозг визуально.

На вопрос: «Как Вы думаете, какой вид работы с информацией наиболее развивает критическое мышление?» – 29,3% респондента выбрали – тесты, опросники; 26% -выбрали ментальную карту, инфографику; 23,3% – сочинение, изложение и 21,4% респондента считают, что устные ответы развивают критическое мышление. Все виды деятельности развивают критическое мышление, в нашем случае инфографика заняла по большинству второе место по количеству, респонденты отмечают роль графической информации среди молодежи.

На вопрос: «Согласны ли Вы, что содержание учебного материала с помощью инфографики (заранее обработанная и подвергнутая аналитической обработке графическая информация), усваивается лучше, нежели визуализация, которую необходимо анализировать самостоятельно?» 37,3% респондентов согласны с утверждением; умение лаконично сочетать большой объем информации, чисел и визуальных образов – отметили 25,3% респондентов; 14,7% респондентов считают, что визуализация помогает успешно усваивать материал; 22,7% респондентов согласны, что инфографика – это графический способ подачи информации, данных и знаний.

Исходя из результатов вопроса мы пришли к выводу, что большинство респондентов считают, что инфографика не просто картинка, а заранее обработанный материал и представленный в графическом виде, смысл которого проще и быстрее понять с первого взгляда. Инфографика необходима для того, чтобы донести сложную информацию до обучаемых быстро и понятно, помогает интересно и просто объяснить сложную тему, важные темы упаковать в графическую оболочку.

Инфографика – это отличный способ передать сложную или потенциально запутанную информации, дает возможность видеть нестыковки и противоречия, отсеять неточные данные и отделить факты от их интерпретации, развивает критическое мышление у обучающихся. Критическое мышление позволяет формулировать обоснованные выводы и выносить обоснованные оценки, интерпретации, применять полученные результаты к ситуациям и проблемам.

Литература:

1. Назарбаев Н.А. Социальная модернизация Казахстана: Двадцать шагов к Обществу Всеобщего Труда. 10.07.2012г. – https://online.zakon.kz/Document/doc_id=31220211
2. Федоров А.Э., Метелев С.Е., Соловьев А.А., Шлякова Е.В. Компетентностный подход в образовательном процессе. Монография. – Омск: Изд-во ООО «Омскбланкиздат», 2012. – 210с.
3. Государственная программа развития образования и науки Республики Казахстан на 2020-2025 годы. – <https://primeminister.kz/ru/gosprogrammy/gosudarstvennaya-programma-razvitiya-obrazovaniya-i-nauki-respubliki-kazahstan-na-2020-2025-gody-9114129>.
4. Федоров А.В. Развитие медиакомпетентности и критического мышления студентов педагогического вуза. – М.: Изд-во МОО ВПП ЮНЕСКО «Информация для всех», 2007. – 61с.
5. Масьлюк Т. С. Инфографика как средство визуализации информации. Методические рекомендации для образовательных организаций – Добрянка: Муниципальное бюджетное учреждение дополнительного профессионального образования «Информационно-методический центр», 2017. – 19с.
6. Кубрак Н.В. Инфографика как результат представления ученического исследования // Цифровое образование. – 2019. – №4. – С. 20-23.
7. Развитие мышления учащихся средствами информационных технологий: Программа Intel «Обучение для будущего»: учеб.– методическое пособие для студентов вузов, обучающихся по направлению 540200 (050200) «Физико-математическое образование» / Под ред. Е. Н. Ястребцева; пер. с англ. Н. Кожевниковой, Д.Ханина, Т.Кнышевой. – М: Интуит.ру, 2006. – 168с.

*Н.С. Әлқожаева,
ал-Фараби атындағы ҚазҰУ, Педагогика және білім беру
менеджменті кафедрасының меңгерушісі
А.Б. Бахытжан,
«Педагогика және психология» мамандығының 1 курс магистранты*

ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДА БІЛІМ БЕРУ ҮДЕРІСІН БАСҚАРУ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Қазіргі уақыт ғылым мен техниканың қарқынды дамуымен, нарықтар мен технологиялардың тез өзгеруімен, бәсекелестіктің күшеюімен және жаһанданумен сипатталады. Инновациялық білім технологияларын, оның ішінде ақпараттық коммуникациялық технологияларды пайдалану білім үрдісіне қатысушылар қызметінің сипаты мен мәнін өзгертеді. Соңғы уақытта оның үлесі, әсіресе, жоғары кәсіби білім беруде едәуір артқан, қашықтықтан оқытуда студент пен оқытушының қызметі, оқу барысын ұйымдастыру түбегейлі өзгеруде. Яғни, антропоцентристік тұрғыдан қарастырғанда, ең бастысы – оқытушылардың білім беру үдерісін технологиялар арқылы басқару біліктілігін жетілдіру болып табылады. Осыған байланысты, еліміз инновациялық технологияларды білім, ғылым, денсаулық сақтау, экономика салаларына тиімді енгізуді басты міндет ретінде қарастырып отыр. 2018 жылдың 10 қаңтарында жарияланған тұңғыш президентіміз Нұрсұлтан Назарбаевтың «Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайындағы дамудың жаңа мүмкіндіктері» атты Жолдауында: «Жоғары білім беру ісінде жасанды интеллектпен және «үлкен деректермен» жұмыс істеу үшін ақпараттық технологиялар бойынша білім алған түлектер санын көбейту керек», – деп көрсеткен [1]. Сондықтан, білім беру үдерісін басқару технологияларына байланысты ұғымдардың көптеген көзқарастары мен интерпретацияларына тереңірек үнілсек.

Технология (грек тілінен *techné* – өнер, шеберлік және логотиптер – білім, оқыту, ғылым) – кез-келген кәсіпте, шеберлікте, өнерде қолданылатын әдістер жиынтығы. Ал, "Ақпараттық технологиялар" термині соңғы жылдары білім беру үдерісін тиімді басқару тәсілі ретінде әлдеқайда кең өріс алуда және құрамдас бөлігі ретінде "компьютерлік технологиялар" мен "заманауи ақпараттық-коммуникациялық технологиялар" терминін қамтиды [2].

Оқу үдерісінде АКТ-ны пайдалану – оқыту мотивациясын арттырудың бір тәсілі, яғни АКТ тек білім алушының ғана емес, сонымен қатар оқытушының да шығармашылық тұлғасын дамытудың жаңа көкжиектерін ашуға ықпал етеді, сондай – ақ адамның басты қажеттіліктерін-қарым-қатынасты, білім беруді, өзін-өзі іске асыруды жүзеге асыруға көмектеседі. Демек, қазіргі кезде білім беру технологияларының барлық спектрін зерттемей кәсіби құзыретті мұғалім болу мүмкін емес. Бұл білім беру үдерісіне АКТ енгізу сабақтың тиімділігін одан әрі арттыруға, оқытушыны күнделікті жұмыстан босатуға, материалды ұсынудың тартымдылығын арттыруға, тапсырмалар түрлерін саралауға, сондай-ақ кері байланыс нысандарын әртараптандыруға арналған дегенді білдіреді.

Қазіргі таңда білім беру ұйымдарының ақпараттық қоғамды құру және дамыту, сонымен бірге білім беруде ақпараттық-коммуникациялық технологияларды (АКТ) кеңінен қолдануды көздеуі бірқатар факторлармен анықталады:

Біріншіден, АКТ-ны білім беру жүйесіне енгізу адамзаттың білімі мен жинақталған әлеуметтік тәжірибесін тек ұрпақтан-ұрпаққа ғана емес, сонымен қатар бір адамнан екінші адамға ақпарат алмасуын едәуір жылдамдатады.

Екіншіден, заманауи АКТ оқыту мен білім беру сапасын арттыра отырып, адамға болып жатқан әлеуметтік өзгерістерге табысты бейімделуіне мүмкіндік тудырады.

Үшіншіден, білім беру үдерісін басқаруда осы инновациялық технологияларды енгізу белсенді әрі тиімді енгізу қазіргі заманғы қоғамның талаптарына сәйкес білім беру жүйесін жаңартудың маңызды факторы болып табылады.

Бұл дегеніміз, білім беру саласына заманауи ақпараттық технологиялардың енуі мұғалімдерге оқытудың мазмұнын, әдістері мен ұйымдастырушылық формаларын сапалы өзгертуге орасан зор мүмкіндік береді. Білім берудегі бұл технологиялардың мақсаты студенттердің ақпараттық қоғамдағы зияткерлік мүмкіндіктерін арттыру, яғни ізгілендіру, даралау, оқу үдерісін қарқынды және білім беру жүйесінің барлық сатыларында оқыту сапасын арттыру болып табылады [3].

Білім беру үдерісінде АКТ-ның әртүрлі білім беру құралдарын қолданудың бірнеше аспектілерін бөліп көрсетуге болады:

1. Мотивациялық аспект. АКТ қолдану білім алушылардың қызығушылығын арттыруға және жағымды мотивациясын қалыптастыруға ықпал етеді, өйткені келесі жағдайлар жасалады:

- ✓ білім алушылардың жеке білім алу мүмкіндіктері мен қажеттіліктерін барынша есепке алу;
- ✓ оқу сабақтарын өткізудің мазмұнын, нысандарын, қарқыны мен деңгейлерін кеңінен таңдау;
- ✓ білім алушылардың шығармашылық әлеуетін ашу;
- ✓ білім алушылардың да, оқытушылардың да қазіргі заманғы ақпараттық технологияларды игеруін қамтамасыз ету.

2. Мазмұнды аспект. Мұнда білім беру үдерісін басқарудың АКТ мүмкіндіктерін төменде келтірілген мысалдар бойынша пайдалануға болады:

- ✓ оқу пәнінің жеке тақырыптары мен бөлімдері бойынша интерактивті кестелер, плакаттар және басқа да сандық білім беру ресурстарын құру кезінде;
- ✓ жеке тестілік мини-сабақтарды құру үшін;
- ✓ интерактивті үй тапсырмаларын және білім алушылардың өз бетінше жұмыс істеуіне арналған тренажерлерді жасау үшін.

3. Оқу-әдістемелік аспект. Электрондық және ақпараттық ресурстарды оқу үдерісін оқу-әдістемелік сүйемелдеу ретінде пайдалануға болады.

4. Ұйымдастырушылық аспект. АКТ оқытуды ұйымдастырудың әртүрлі нұсқаларында қолданылуы мүмкін:

- ✓ әрбір білім алушыны жеке жоспар негізінде жеке бағдарлама бойынша оқыту кезінде;
- ✓ фронтальды не топтық нысандардағы жұмыс кезінде.

5. Бақылау-бағалау аспектi. Акт-да білім алушылардың білім беру нәтижелерін бақылау мен бағалаудың негізгі құралы бақылаудың әртүрлі түрлерін жүзеге асыруға мүмкіндік беретін қабылдау, аралық және қорытынды тесттер мен тест тапсырмалары болып табылады[4].

Сонымен, жоғары оқу орындарында білім беру үдерісін басқару технологияларының қолдану ерекшеліктерін атап өтейік:

- басқару үдерісі айқын тәрбиелік сипатқа ие болады;
- басқару мақсаттардың әмбебаптығымен және күрделілігімен ерекшеленеді;
- басқару параллель ағындардан тұрады;
- басқару әртүрлі деңгейлерде жүзеге асырылады, олардың бірі: әкімшілік, оқытушы, студент.
- АКТ арқылы білім алушылардың өзіндік (жеке, жұптық) қызметін қамтамасыз етіледі.

Осылайша, білім беруді ақпараттандыру жағдайында оқыту жүйелерін басқару жүйелерімен біріктіру арқылы тұтастай алғанда университеттің білім беру процесінің тиімділігін арттыру мүмкіндіктерін бөліп көрсету қажет.

Қорытындылай келе, білім беру үдерісін АКТ арқылы басқару-бұл оның құрылымдық компоненттеріне және олардың арасындағы байланыстарға әсер етудің мақсатты, жүйелі ұйымдастырылған үдерісі, олардың тұтастығы мен функцияларының тиімді орындалуын, оның оңтайлы дамуын қамтамасыз етеді.

Әдебиеттер:

1. 2018 жылдың 10 қаңтарында жарияланған Нұрсұлтан Назарбаевтың «Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайындағы дамудың жаңа мүмкіндіктері» атты Жолдауы akorda.kz/kz/events/memleket-basshysy...zhana2018
2. Новиков А.М. На смене образовательных парадигм // Качество дистанционного образования: матер.междунар. научно-практич. конф. М.: МГИУ, 2005.
3. Роберт И.В. Распределенное изучение информационных и коммуникационных технологий в общеобразовательных предметах // Информатика и образование. 2001. № 5.
4. Машбиц Е.И. Психолого-педагогические аспекты компьютеризации // Вести высшей школы. 1986. № 4.

*А.Қ. Досымбекова,
магистр, Ақпараттық жүйелер, ҚазЭҚХСҮ, Нұр-Сұлтан
М.А. Кантурсева,
PhD докторы, ҚазЭҚХСҮ, Нұр-Сұлтан*

БЛОГТЫ УНИВЕРСИТЕТ САЙТЫНА ҚОСУДЫҢ 6 СЕБЕБІ

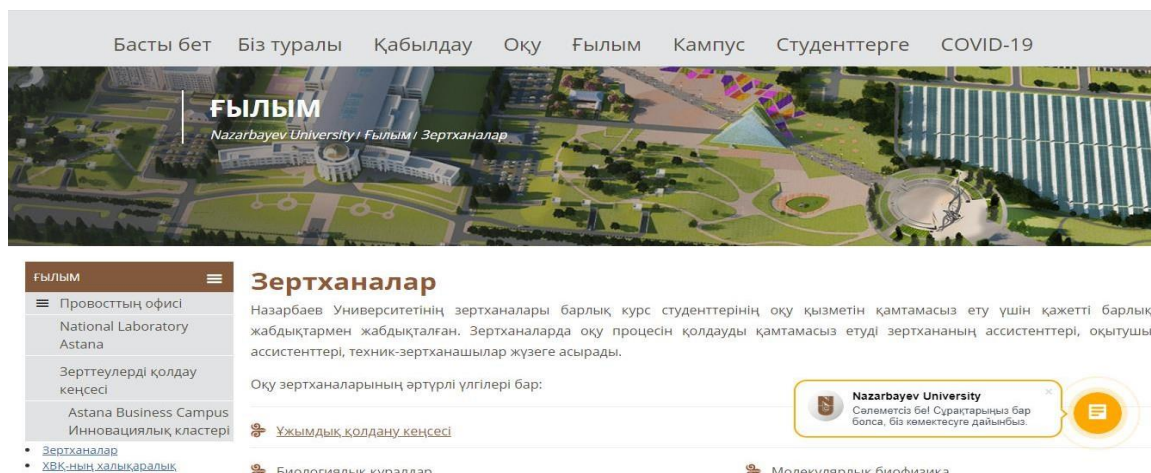
Университеттің жақсы веб-сайты жаңа студенттерді тартуға және қазіргі студенттер, оқытушылар мен қызметкерлер үшін құнды ресурс ретінде әрекет етуге көмектеседі. Университеттің веб-сайтының көптеген аспектілерін "дәстүрлі" веб-сайт параметрлерімен, соның ішінде блогпен немесе бірнеше блогпен өңдеуге болады – бұл сіздің университетіңіздің жаңартуларымен бөлісудің, кампуста не болып жатқандығы туралы жаңалықтармен бөлісудің және университеттің әртүрлі колледждерінде не болып жатқандығы туралы ақпаратпен бөлісудің тамаша тәсілі.

Бұл мақалада біз сіздің жоғары білім веб-сайтыңыздағы блогты қосудың алты себебін және жұмысты қалай бастау керектігін талқылаймыз.

Жоғары білім берудегі блогтардың рөлі көп қырлы. Бұл сіздің сайтыңыздың пайдалылығы мен өзектілігін арттырып, студенттерді, қызметкерлерді және перспективаларды байланыстыра алады. Сіздің жарияланымдарыңыз оқу мүмкіндіктерін алғажылжыту құралы бола алады.

Сіздің университеттік блогыңыз зерттеуден бастап кампустың өмірін түсінуге дейін қабылдауға дейінгі көптеген санаттар мен тақырыптарды қамтуы мүмкін. Ол мансап бойынша кеңес бере алады, университет қаржыландыратын іс-шараларға ықпал ете алады немесе нақты бағдарламаларға терезе ұсына алады.

Мысалы, Назарбаев университетінің студенттерге арналған егжей-тегжейлі зерттеулер мен соңғы жаңалықтарды көрсететін зертханалардан алынған блог бар. Блогты зертхананың ассистенттері, оқытушы ассистенттері, техник-зертханашылар жүзеге асырады.:

Сурет 1. Назарбаев университетінің «Зертхана» блогы

Бұл бағдарламамен байланысты түсінудің пайдалы жиынтығы ретінде ғана емес, сонымен қатар түлектердің мансаптық траекториясын да көрсетеді. Мүдделі студенттер осы колледжде алдыңғы қатарлы зерттеулер жүргізгенін және мүмкіндіктер бағдарламасы туралы көруге болады.

Университеттің веб-сайтында блогты қосудың 6 себебі

Университет сайтының құнын арттырудың көптеген жолдары бар. Кейбір негізгі себептерді қарастырайық, сіз оған блог қосу туралы ойлануыңыз керек.

1. Ол іздеу жүйесін оңтайландыруға көмектеседі (SEO)

Егер сіз өзіңіздің веб-сайтыңыздың іздеу жүйелерімен жақсы болуын қаласаңыз, SEO– ны ба- сымдыққа айналдыру өте маңызды. Веб – сайтыңыздың нәтиже беттерінде қай жерде аяқталатынына әсер ететін көптеген факторлар – кілт сөздерді, сілтемелерді және ерекше, сәйкес мазмұнды-блогтар арқылы жақсартуға болады[1].

Жаңа хабарламалар веб-сайтыңызға және қайталанатын трафик дискісіне жаңа мазмұн қосыңыз. Жарияланған әрбір бөлім органикалық іздеу рейтингісінде өз позициясын әртүрлі кілт сөздер мен іздеу терминдерінің кең спектріне көтеру мүмкіндігі болып табылады.

Интернеттегі студенттер үшін маңызды және құнды мазмұнды құру және оны кілт сөздермен оңтайландыру арқылы CSU өзі үшін үлкен көрінуге қол жеткізді. Google-де тізімделген бұл лауазымды көретін ықтимал аспиранттар университетті одан әрі оқуға мүмкіндік ретінде қарастыруы мүмкін.

2. Блог жеке және кәсіби дамуға мүмкіндік береді

Қызметкерлерді де, студенттерді де ұсынатын мүмкіндіктерді дамыту үшін университеттің веб-сайтына блог қосуды қарастырудың тағы бір себебі. Бэйлор медициналық колледжінің көргеніміздей, блог оқытушылар үшін саланың маңызды ақпаратымен бөлісудің тәсілі болуы мүмкін.

Блог сонымен қатар студенттерге жеке өсу үшін даму құралдарына, кеңестер мен ресурстарға оңай қол жеткізуге мүмкіндік береді. Мысалы, көптеген колледждер өз блогтарында өмір салты мен денсаулық туралы кеңестермен бөліседі:

Сонымен, егер студенттер кампус блогына өз үлестерін қоса алса, бұл оларға портфолиосын құруға көмектесу үшін жазбаша және сандық қарым-қатынас дағдыларын қолдануға мүмкіндік береді. Бұл тек журналистика немесе маркетинг емес, ғылыми және бейнелеу өнерін қоса алғанда, көптеген зерттеу салаларында пайдалы болуы мүмкін.

3. Сіз кампустың әр түрлі көзқарастары мен пікірлерімен бөлісе аласыз.

Колледж блогы-студенттердің көзқарастары мен пікірлерін көрсететін қуатты платформа. Бұл әсіресе сіздің кампусыңызға бара алмайтын, бірақ келуді шешсе не күтетінін жақсы білгісі келетін әлеуетті келушілер үшін пайдалы болуы мүмкін.

Мысалы, "студенттік өмірдің бір күні" деп аталатын блогтар сериясы сіздің колледжіңіздің мәдениеті туралы ерекше және қызықты түсінік бере алады. Сол сияқты, студенттер мен қызметкерлердің жетістіктері туралы хабарламалар кампуста қол жетімді мүмкіндіктерге әсер етуі мүмкін.

Университеттік ортада әрдайым бір нәрсе болады, сондықтан сіздің университеттік веб-сайтыңызға үйренуге болатын тақырыптар мен шабыт көздерінің шексіз көзі бар. Оқушыларға сіздің мектебіңіздің блогына өз үлестерін қосуға мүмкіндік бере отырып, сіз оларға оқуға көмектесесіз және өзекті мазмұнның тұрақты ағынын қамтамасыз етесіз.

4. Сіздің университетіңізге әлеуетті студенттерді тартасыз.

Студенттер колледждер мен университеттер туралы ақпаратты оқыған кезде, олардың көпшілігі ең алдымен интернетке назар аударады. Сондықтан SEO өте маңызды.

Іздеу жүйесінің нәтижелері беттерінде (SERP) көрінуді арттырумен қатар, блог сізге кампустың өмірі туралы тереңірек түсінік бере отырып, әлеуетті клиенттерді тартуға көмектеседі. Университеттердің көптеген веб-сайтарында негізгі ақпаратты түсіндіретін қабылдау және өтініш беру бөлімдері бар. Алайда, блог сіздің колледжіңізге сіз айтып отырған ерекше тақырыптар, әңгімелер мен дауыстардың арқасында басқа нұсқалардан ерекшеленуге көмектеседі. Ықтимал талапкерлер студенттер мен қызметкерлердің нақты тәжірибелері туралы оқи алады, бұл сіздің мектебіңізбен көбірек байланыста болуға және өзіңізді сол жердетаныстыруға көмектеседі [2].

Жаңа әлеуетті клиенттерді тартудың тағы бір тәсілі – бұл парақтарда және блог жазбаларында әрекетке шақыру (CTA). Сіз мүдделі тараптар үшін байланыс деректерін бөлісуді жеңілдете аласыз, осылайша олармен тез байланыса аласыз.

5. Әлеуметтік желілерде қатысуыңызды күшейтесіз

Сіздің университетіңіздің веб-сайты тек қабылданған студенттер мен қызметкерлерге қатысты материалдарды қамтитын эхо-камера ретінде пайдалануға арналмаған. Блогтарды қосу-бұл сіздің веб-сайтыңыздың кең аудиторияны қызықтыратындығына көз жеткізудің тамаша тәсілі және ол сізге кең аудиторияға жетуге көмектесу үшін әлеуметтік желілерде қолдануға өте ыңғайлы материалдар көзі болып табылады [3].

Құнды мазмұнды бірнеше желілер арқылы бөлісу сіздің мектебіңіздің даңқын бірден арттырады және сіздің университетіңізді, алдағы кампустағы іс-шаралар мен академиялық бағдарламаларды жылжытудың қарапайым тәсілі болып табылады:

6. Хабарласыңыз және нақты сұрақтарға жауап бересіз

Колледждердің қабылдау комиссиялары алатын көптеген сұрақтар қайталанады. Жиі қойылатын сұрақтар парағы (FAQ) пайдалы болуы мүмкін, бірақ блог кейде жалпы мәселелерді егжей-тегжейлі шешудің тиімді әдісі болып табылады. Тақырыптар қолдану нұсқаулары мен оқу саласын таңдау бойынша кеңестерден бастап мансаптық траекторияларға дейін болуы мүмкін.

Жауап алғысы келетін адамдар оларды табу үшін Интернетке жиі жүгінеді. Жалпы сұрақтар мен мәселелерді шешетін мазмұнды жазу сіздің сайтыңызға кірушілерді жүргізу кезінде сізді құнды, сенімді ресурс ретінде көрсетуге көмектеседі.

Қорытынды

Интернеттегі күшті қатысуды құру университеттер мен колледждер үшін маңызды. Блогтың бір немесе бірнеше парағын қамтитын Веб-сайт сіздің университетіңіздің онлайн мақсаттарына жетудің құнды құралы болып табылады. Блогтар трафикті арттырады, іздеу жүйелерінде нәтижелерді орналастыруды арттырады, сілтемелер мен алмасуды көбейтеді, жалдаушылар мен қазіргі студенттерге ақпарат береді және тағы басқалар.

Әдебиеттер:

1. Игорь Ашманов, Андрей Иванов. Оптимизация и продвижение сайтов в поисковых системах – М:Питер, 2009. -400 б.
2. Дакетт Д. HTML и CSS. Разработка и дизайн веб-сайтов /Джон Дакетт; [пер. с англ.М. А. Райтмана]. – М.: Эксмо, 2013. -480 б.
3. Дакетт Д., JavaScript и jQuery. Интерактивная веб-разработка /Джон Дакетт; [пер. сангл. М. А. Райтмана]. – М.: Эксмо, 2017. -640 б.

Ж.Б. Жиенбева,

*Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университетінің
магистранты, Ақтөбе қ., Қазақстан*

МОБИЛЬДІ ТЕХНОЛОГИЯЛАР БІЛІМ БЕРУ ҮДЕРІСІНДЕ

Елбасымыздың «Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстан» атты жолдауында «ақпараттық технологиялар мен ақпаратты таратудың жаңа нысандарына бағытталған мамандандырылған білім бері бағыттарын құру міндеті де алдымызда тұр» делінген, сонымен бірге «онлайн тәсілінде оқыту тәжірибесін дамытып, елімізде оқу теледидарын құру қажет» – деп айтылды.

Қазақстан Республикасының Білім туралы заңында: «Білім беру жүйесінің басты міндеті – ұлттық және жалпы адамзаттық құндылықтар, ғылым мен практика жетістіктері негізінде жеке адамды қалыптастыруға және кәсіби шыңдауға бағытталған білім алу үшін қажетті жағдайлар жасау; оқытудың жаңа технологияларын енгізу, білім беруді ақпараттандыру, халықаралық ғаламдық коммуникациялық желілерге шығу» – деп білім беру жүйесін алға қарай дамыту міндеттерін көздейді. Бұл міндеттердің шешімін табу үшін, барлық білім беретін мекемедегі ұжымның, барлық оқытушылардың күнделікті ізденісі, дамуы арқылы, барлық жаңалықтар мен қайта құру, жаңа өзгерістерге батыл жол ашарлық жаңа практикаға, жаңа қарым-қатынасқа өту қажеттілігі туындайды. Осындай жағдайларды ескере отырып, қазіргі жаңару дәуірінде сабақ үдірісінде жаңа технологияларды қолданып өткізу оқушылардың қызығушылығын арттырады, әрі оқуға құлшынысын оятады. Бұл адам іс-әрекетінің көптеген сфераларын қамтып, гуманитарлық, атап айтқанда, психологиялық – педагогикалық пәндер сферасында кеңінен еніп келеді. Бүгінгі таңда педагогика мәселелерді оқытудың кене әдістерімен шешіп, білім берудің жаңа сапасына қол жеткізу мүмкін еместігі айқын. Бүгінгі педагогикалық технологиялар ақпараттық технологияларды кеңінен қолданбай жұмыс жасау мүмкін емес. Бұл жаңа өмір жағдайларымен – ақпараттардың артуымен, қоғамның дамуымен түсіндіріледі.

Қазіргі кезде адам өмірі жаңа технологиялардың қарыштап дамуымен және жылдам таралуымен өте байланысты болып тұр.

Мобильді оқыту – педагогтардың білім беріу жұмысын жеңілдету, мүмкіндіктерін кеңейту, білім сапасын күшейтуші технология және негізгі оқу формасына қосымша құрал ретінде қарастырылады.

Мобильді оқыту – оқушының білім алуына қолдау көрсетіп, оңтайландыру мақсатында, ақпараттармен жұмыс жасауын жақсартатын, оқытудың тиімділігін арттыруға пайдаланатын сымсыз, өте пайдалы, ыңғайлы, құрал ретінде қарастырады.

Дәстүрлі оқу жүйесін өзгертеді, оқуға қажетті ақпараттардың берілуін, ыңғайға қарай түрлендіреді, және сана мен менталитеттің жаңа формаларын қалыптастырады – дейді, Дж.Тракслер жаңаша тұжырымдамасында.

Мобильді оқыту – мобильді құрылғылардың көмегімен кез келген орында, кез келген уақатта білім алуды айтамыз.

«Мобильді технологиялар» – ақпараттарды беруді қамтамасыз ететін техникалық құралдардың, ұйымдық және әкімшілік шаралар мен құжаттардың, қауіпсіздік қызметкерлердің жиынтығы немесе компьютерлік жүйе.

Мобильді технологиялар қазіргі кезде білім берудің маңызды бөлігіне айналуға. Жаңа технологияларды жас ұрпақтың бойына сіңіре отырып тәрбиелеу оқытушылардың басты міндеті

болып табылады. Елімізде білім берудің жаңа жүйесі жасалынып, әлемдік білім беру ортасына кіруге бағыт алууда. Сондықтан педагогтарымыз білім беруге жаңашыл көзқараспен қарап, сабақты жаңа технологиялармен, жаңа әдіс-тәсілдермен білім берудің мазмұнын жаңартып өткізу тиімді.

Қазіргі уақытта білім берудің жаңаша технологияларын білмейінше сауатты, білімді маман бола алмайтының анық. Әрбір оқытушы оқытудың жаңа технологияларын тиімді қолдануына байланысты әртүрлі іске асуы мүмкін.

«Технология» ұғымы соңғы кездері білім алу саласының, педагогикалық әдебиеттің ең көп қолданылатын ұғымдарының бірі болып табылады. Технология ұғымының дидактикалық ұғымдармен байланысы сан алуан: білім беру технологиясы, оқытудың технологиясы, педагогикалық технология, қарым-қатынас технологиясы, тәрбие технологиясы, модульдік технология, мультимедиялық технология және т.б.

Қазіргі кезде білім берудің мақсаты – білім алып, солардың негізінде жылдам өзгеріп жатқан, бүгінгі күнде лайықты өмір сүріп жатқан, жұмысқа қабілетті, әлеуметтік және кәсіби біліктілікке, яғни жаңа ақпараттарды өздігінен тауып, ұтымды пайдалана алатын, жан – жақты дамыған сауатты, білімді, өз ісіне және өзгенің ісіне әділ баға бере алатын, елінің дамуына жан-жақты үлес қоса алатын жеке тұлғаны қалыптастыру.

Қазіргі кезде оқу жүйесінде мобильді қосымшаларды қолдану маңызды болып табылады. Білім бері саласында мобильді құрылғыларды қолдану көптеген себептерге байланысты артып келеді. Оқу процесінде мобильді қосымшаларды қолданудың артықшылықтары мен кемшіліктері қатар келеді. Мобильді технологияны оқу үдірісіне енгізу жеке тұлғаның дамуына оң әсері:

- ✓ Қатысушылардың оқу үдірісіне қатысу еркіндігін қамтамасыз етеді;
- ✓ Білімді өз бетінше, білім беру орынынан тыс оқу үдірісіне қатысуға мүмкіндік береді;
- ✓ Білім алушылардың есте сақтауларына өте тиімді, мультимедиялық ақпараттар білім алуға ынтасын арттырады;

- ✓ Мүмкіндігі шектеулі жандарға үздіксіз білім алға мүмкіндік береді;
- ✓ Мобильді құрылғыларды пайдалануға, оқу материалдарына жылдам әрі тез қол жеткізу;
- ✓ Сымсыз технологиялар арқылы байланыс (Wi-fi, GPRS, WAP, EDGE, Bluetooth) білім алушылар арасында оқу қажеттілігіне қол жеткізетін орта;

- ✓ Оқуға қызығушылықтары туындайтын оқытудың түрлі формаларын ұйымдастыру;

Мобильді технологияны оқу үдірісіне енгізу кезінде кемшіліктерде кездесіп жатады, оларға мыналарды айтуға болыды:

- ✓ Ұзақ уақыт бойы қолдану, физикалық жағдайдың нашарлауы;
- ✓ Оқу орнының техникалық қамтамасыз етуге арналған қосымшалары немесе қосымша шығындары;

- ✓ Интернет желісіндегі деректер ағынын тұрақты сүзгілеу қажеттілігі;

- ✓ Барлық тұтынушылардың сапалы құрылғыларды алуға мүмкіндігінің жеткіліксіздігі;

Электронды оқытудың ажырамас бөлігі ретінде қазірде M-learning немесе mobile learning деп аталып келе жатқан мобильді оқыту жөнінде айта кетсек. Электронды оқыту мен мобильді оқытудың айырмашылықтары бар. Мобильді оқыту өзінің автономдылығымен сипатталады. Мобильді оқыту бейресми. Осылайша оны электронды оқытудан ажыратады. Мобильді оқыту – тұтынушыларына қай жерде жүрседе, қашан оқысада өз еркінде. Әрі жылдам жүреді. Мобильді оқыту классикалық электронды оқытуға қарағанда жоғары деңгейде сапалы білім алуға бағытталған. Мобильді оқыту нетбук, смартфон, сенсорлық дисплейі бар планшетті компьютер және т.б байланыс құралдарын пайдалану арқылы білім алуға қол жеткіземіз.

Мобильді оқыту технологияларын жасау және таратудың мақсаты, әлемдегі білім алушылар үшін біртұтас виртуальды мобильді оқыту жүйесін жасау болып табылады. M-learning технологиясының қалыптасуы мен дамуын бірнеше кезеңдерге бөлуге болады:

1-кезең – қалыптасу кезеңі. Бұл кезеңде алғашқы рет «m-learning» термині пайда болып, анықтамалар берілді. Мобильді оқыту мен электронды оқыту ажырамас бөлікке айналды.

2-кезең – даму кезеңі. Даму кезеңінде оқытудың мақсаты мобильді қосымшалардың бірнеше түрлері пайда болды және оқу жүйесіне ене бастады.

3-кезең – жаңа кезең. Бұл кезеңде мобильді қосымшалардың арасында бәсекелестік пайда бола бастады. Қазірде бәсекелестік өте жоғары. Себебі тұтынушылар саны күннен күнге көбейіп келе жатыр. Мобильді оқытуды білім саласына енгізуді жүзеге асыруда түрлі мобильді құрылғылардың: смартфондар, mp3 плеерлер, планшеттер, дауысты құралдардың дидактикалық мүмкіндіктері зерттеліп, білім алуға ыңғайландырыла бастады.

Мобильді оқыту қашықтан оқытумен ұғымымен өзара байланысты. Өйткені, білім беруші мен білім алушы арасындағы байланыс формасы қашықтан орындалады (оқушы – объект, оқытушы – субъект). Оқу процесіндегі оқу компоненттері толық қамтылады (мақсаты, мазмұны, әдіс-тәсілі, ұйымдастырылуы, құралдары).

Мобильді оқытуды ұйымдастыру білім беруде жаңа технология ретінде қарастырылып, мобильді оқыту әдебиеттерде мынадай санаттары көрсетілген:

-Технологиялық мобильді оқыту (Technology-driven mobile learning) – кейбір нақты технологиялық инновациялар техникалық мүмкіншілік пен білім беру мүмкіндіктерін көрсету үшін академиялық органы пайдаланады.

-Маниатюралық, тасымалданатын электронды оқыту (Miniature but portable e-learning) – электрондық оқулық құралдарында пайдаланылатын мобильді сымсыз және портативті технологиялар бүгінде шешімдерді қабылдауда қолданылады.

-Аудиторияға байланысты оқыту (Connected classroom learning) – мұндай технологияны класста бірігіп оқытуды қолдау үшін басқа технологияларды пайдалану.

-Бейресми, жеке, ситуациялық мобильді оқыту (Informal, personalized & situated mobile learning) – мұндай технология функциялармен күшейтілген, мысал ретінде, білім беру қызметтеріне бағытталған бейнелерді жеткізу немесе жергілікті ақпараттандыру сияқты функциялар.

-Мобильді оқыту / тиімділікті қолдау (Mobile training/performance support) – мобильді қызметкерлердің өнімділігі мен тиімділігін арттыру үшін пайдаланылады, тікелей уақыт және олардың басымдықтары бойынша ақпарат беру және қолдау көрсетуді қамтамасыз ететін технология.

-Қашықтық / ауылдық / даму үстіндегі мобильді оқыту (Remote/rural/development mobile learning) – дәстүрлі электронды оқыту технологиясы жұмыс жасамайтын жерлердегі, білім беруге бағытталған, қоршаған ортаны қорғау және инфрақұрылымдық проблемаларды шешу кезінде жиі қолданылады.

Білімге мобильді технологияларды енгізу :

* білім беру процесінің қатысушыларына еркін қозғалуға мүмкіндік береді;

* оқу процесінің шеңберін оқу орнының қабырғасынан тыс кеңейтеді;

* мүмкіндігі шектеулі жандарға білім алуға мүмкіндік береді;

* дербес компьютер мен қағаз оқу әдебиетін сатып алуды талап етпейді, яғни экономикалық тұрғыдан ақталған;

* Оқу материалдары заманауи сымсыз технологиялардың (WAP, GPRS, EDGE, Bluetooth, Wi-Fi) арқасында пайдаланушылар арасында оңай таратылады);

* мультимедиялық форматтағы ақпарат оқу процесіне қызығушылықты арттыра отырып, материалды жақсы меңгеруге және есте сақтауға ықпал етеді. Осылайша, осы заманауи байланыс құралдарын оқытуда қолданудың орындылығы айқын.

Болашақта оқытушылар мен студенттер енді белгілі бір жерде және уақытта оқу және оқу мүмкіндігімен шектелмеуі керек. Мобильді құрылғылар мен сымсыз технологиялар жақын арада аудиторияда да, одан тыс жерлерде де оқытудың күнделікті бөлігі болады.

Қазіргі студенттердің көпшілігі білім беруде мобильді технологияны қолдануға техникалық және психологиялық тұрғыдан дайын, сондықтан мобильді оқытуды тиімді пайдалану үшін жаңа мүмкіндіктерді қарастыру қажет. Бұл міндетті шешу оқу орындарының оқу процесіне ұтқыр оқытудың стратегияларын, нысандары мен әдістерін енгізу бойынша білім беру басшылары, ғалымдар мен оқытушылардың зерттеу және әдістемелік жұмыстары тарапынан ұйымдастырушылық күш-жігерді талап етеді.

Еліміздің болашағы қазіргі оқушыны психологиялық және техникалық тұрғыдан мобильді құралдармен білім алуға дайындаумен байланысты. Білім беру жүйесіне осы бағыттағы әдістемелік-зерттеу жұмыстарының нәтижесін енгізу, стратегиялары мен формалары, әдіс тәсілдерін ұйымдастыруға мемлекеттік қолдаулар керек.

Әдебиеттер:

1. Назарбаев Н.Ә. «Қазақстан – 2030» Жолдау Қазақстан Республикасының білім заңы;
2. <http://www.smart-edu.com/mobile-learning.html>;
3. А.И.Маматов, А.Н. Немцев, А.И. Штифанов, В.А. Беленко, Р.А. Загозоднюк, С.Н. Немцев. Использование технологии сотовой связи и мобильных устройств в дистанционном обучении;
4. Система «Білім ал» [Электрондық ресурс] URL: www.bilimal.kz;
5. <https://bilimdinews.kz/?=9463>

*Д.Қ. Мусаева, Ж.Е. Айтжанова, А.Н. Сундетова,
М. Оспанов атындағы БҚМУ, Ақтөбе қаласы*

ҚОҒАМНЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ САЛАСЫН ЦИФРЛАНДЫРУДЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

Қазіргі таңда ел экономикасын жан жақты дамыту арқылы, халқымыздың әлеуметтік-экономикалық жағдайын жақсарту кез-келген мемлекеттің негізгі мақсаты болып отыр. «Сындарлы қоғамдық диалог – Қазақстанның тұрақтылығы мен өркендеудің негізі» атты Қазақстан халқына Жолдауында мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев **цифрлық экономиканы** дамыту басты назарға алынуы тиіс екендігін айтып өтті. Онда алға қойылған басты міндет – ақпараттық коммуникациялық инфрақұрылымның даму деңгейі бойынша өңірдегі көшбасшылықты нығайту. Соның ішінде, Үкімет заңнаманы 5G, «Ақылды қалалар», «Үлкен деректер», блокчейн, цифрлық активтер, жаңа цифрлық қаржы құралдары сияқты **тың технологиялық құбылыстарға** бейімдеу қажет екендігі айтылған.

Қазақстанның **өзіндік брендтіне айналуы тиіс негізгі үрдістер – технологиялық серіктестік орнату**, мәлімет орталықтарын құру және орналастыру, мәліметтер транзитін дамыту, цифрлық қызметтердің жаһандық нарығына қатысу үшін **ашық юрисдикция ретінде жұмыс жасау көзделген** [1].

Біздің келешегіміз – цифрлы экономика. Тұңғыш Президентіміз Н.Ә.Назарбаевтың «Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайындағы дамудың жаңа мүмкіндіктері» атты жолдауында «Цифрлы Қазақстан» кешенді бағдарламасы арқылы, «2018 жылы цифрлы дәуір» өнеркәсібін қалыптастыруға арналған индустрияландырудың үшінші бесжылдығын әзірлеуге кірісу қажеттігі айтылды.

Әлемдік тәжірибе көрсеткендей, білім беру процесіне цифрландыру жүйесі өте қажет. Бүгінде, көптеген жоғары оқу орындары білім беру жүйесінің ұзақ мерзімді тәжірибесін талдап, осы әдістің артықшылықтарын түсінді. Бұл жүйе білім беру сапасын жақсарту, жаңа ақпараттық технологияларды дамыту, заманауи қағаз процестерін жеделдету, мекеменің әкімшілік және басқарушы қызметкерлеріне қажет [2].

Цифрландырудағы негізгі мақсат – бәсекеге қабілеттілікті арттыру, халықтың өмір сүру сапасын жақсарту, оқу-тәрбие процесін жеделдету және жеңілдету, балаларға, ұстаздарға, ата-аналарға жүктемені азайту. Ең бастысы – білім беру сапасын арттыру. Мемлекет басшысы атап көрсеткендей, «елді цифрландыру – бұл мақсат емес, бұл – Қазақстанның абсолюттік артықшылыққа қол жеткізу құралы». Бүкіл процесс жүйелілікті, реттілікті және кешенді тәсілді талап етеді. Сондықтан, цифрландыру – Қазақстанның озық ел атану жолындағы басты құралы. Қазақстан 2018-2022 жылдары «Цифрлы Қазақстан» бағдарламасын іске асырады. Бағдарламада экономика саласын цифрландыру, сандық мемлекетке көшіру мақсаты айқын көрсетілген. Сонымен бірге, цифрлық Жібек жолын іске асыру, адами капиталды дамыту, инновациялық экожүйені құру бағытын қамтиды.

Жалпы, «Цифрлы Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы бірнеше негізгі бағыттар бойынша жалғасады. Осы бағыттардың негізгісі, яғни, бірінші бағытында – әлеуметтік қатынастар саласын цифрландыру мәселесі қойылған. Осы аталмыш бағытта әлеуметтік қорғау, халықты жұмыспен қамту, денсаулық сақтау, білім беру мәселелерін цифрландыру бойынша міндеттер көзделген.

Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев: «Жеті түрлі ілім білетін ұрпақ тәрбиелеу – бүгінгі күннің негізгі міндеті», – деп өз сөзінде нақтылап берген болатын. Қазіргі таңда білім және ғылым жүйесінің алдында жаңа мақсаттар мен міндеттер тұр. Оларды шешу үшін Мемлекет басшысының тапсырмасы бойынша бірқатар стратегиялық және бағдарламалық құжаттарға негізделген, білім мен ғылымды дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған жаңа мемлекеттік бағдарламасы әзірленді. ҚР Білім және ғылым министрі Асхат Аймағамбетов жаңа мемлекеттік бағдарламаның негізгі бағыттары туралы баяндамасында «Бағдарлама жобасы педагогикалық ұжымдарда мұғалімдермен, Президент жанындағы Ұлттық кеңестің өкілдерімен, сарапшылармен және Парламент депутаттарымен талқыланды. Жаңа Мемлекеттік бағдарлама жобасында 2 мақсат, 11 міндет, 8 индикатор, 39 көрсеткіш қарастырылған, – деді [3].

Министр А.Аймағамбетов мемлекет басшысы Қ.Тоқаевтың тапсырмасына сәйкес "Цифрлық білім" ауқымды жобасын жүзеге асыруды ұсынды. Жоба негізгі үш бағытты қамтиды. Біріншісі – базалық цифрлы құзырет. Бұл барлық азаматқа бағытталған. Мұндай бағдарламалардың мазмұнына күнделікті өмір үшін қажет ІТ құралдарды пайдалану, цифрлық ортада бағдарлау, қарапайым ІТ өнімдерін жасау сияқты дағдылар кіреді. Екіншісі – мамандандырылған ІТ-кадрларды даярлау. Нарықтың сұранысына

сәйкес жоғары сапалы, IT саласын терең игерген 320 мың маман дайындау көзделіп отыр. Үшіншісі – басқа сала жұмыскерлерін IT құзыретпен ұйқастырып даярлау. Бұл ретте барлық саланың білім алушылары IT құзыретін өз мамандығымен қоса пайдаланатын деңгейде үйренеді", – деді. Аталмыш осы жобаның нәтижесінде терең IT білімі бар жаңа мамандар дайындалады. Сонымен қатар жобаның аясында жыл сайын 400 мыңнан астам кадр "цифрлық құзыретке" ие болып шығады. Осылайша, 2030 жылы әр деңгейдегі оқу орындары жаңа формациядағы 3 миллионнан астам маман даярлайды», – деді Асхат Аймағамбетов [4].

Заманауи білім берудің негізгі бағыттарының бірі – желілік қызмет, әлеуметтік желілерді білім беру ресурстары ретінде пайдалану және шалғай шеберлік сабақтарын өткізу, тренингтер. Желілік технологияларды қолданумен цифрлы білім берудің типтік ерекшеліктері – бұл икемділік, ұтқырлық, өндіріс қабілеттілігі, диалогтық және интерактивтілік, медиа ағындарды қабылдауға бағдарлау. Осының барлығы сандық экономикадағы құзыреттілікті қалыптастыруға ықпал етеді.

Бүгінгі білім беру жүйесінің маңызды бөлігі дамыған цифрлық инфрақұрылым болып отыр. Сондықтан білім беру ұйымдарында IT-инфрақұрылымды, цифрлық білім беру ресурстарын, ашық онлайн-курстардың желілері мен платформаларын дамыту көзделді. Жыл сайын IT-университеттер инновациялық ортаны құруға және инновациялық қызметтің өсуіне ықпал ететін ғылыми-техникалық өнімдерді әзірлейді және енгізеді. Оқудың жобалық тәсілі, білім беру бағдарламаларын инновациялық жаңғырту, әрбір студентті өз жобаларын құруға тарту, стартап-қозғалысты дамыту – осы барлық міндеттер университеттер үшін басымдық болып табылады.

Цифрлік оқытудағы инновациялар техникалық инновацияларды емес, сонымен қатар университеттің құрылымы мен ұйымдық принциптерінде білім беру курстарының мазмұны мен ұйымдастырылуының өзгеруін білдіреді. Цифрлік оқыту қалыптастыру барысында білім беру құрылымы мен оқу үдерісін ұйымдастыру түбегейлі өзгерістерге ұшырайды. Бұл өзгерістер оқу курстарын толтыру үшін және оларды ұйымдастыру үшін және университетті басқару үшін материалды іріктеуде күрделі мәселе болып табылады. Цифрландыру тікелей бұрын қол жетімді болмаған жоғары оқу орындары мен мектептер үшін ашылатын цифрлік технологияның оқу құралдарымен байланысты. Олардың ішінде онлайн оқу аса ерекшеленеді.

Дамыған елдердегі білім беру жүйесінде ерекше маңызды болып табылатын мәселелердің бірі – оқытуды ақпараттандыру, яғни оқу үрдісінде ақпараттық технологияларды пайдалану болып табылады. Қазіргі таңда да елімізде білім беру жүйесінде жаңашылдық қатарына ақпараттық кеңістікті құру еніп, көкейкесті мәселе ретінде күн тәртібінен түспей отырғандығы мәлім.

Қазіргі ақпараттық технологиялар дегеніміз – цифрлы сана мен технологияларға қол жеткізудің басты алғышарты. Олай болса, жұмыс қызметін цифрландыру технологиялардың жұмыс ортасына және әрбір қызметкердің жеке кеңістігіне енуіне жол ашу үшін цифрлық сауаттылық бағытындағы әртүрлі курстар ұйымдастырылып, оқытылуда. Цифрлық сауаттылық курстарын ұйымдастырудың мақсаты – ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалану саласындағы әртүрлі міндеттерді шешу қабілеті: ақпаратты іздеу мен алмасуды, сұрақтарға жауаптарды, басқа адамдармен өзара іс-қимылды және компьютерлік бағдарламалауды қоса алғанда, цифрлық технологиялардың көмегімен мазмұнды пайдалану және құруды меңгерту.

Жалпы цифрлық сауаттылық арттыру курстарының маңыздылығы жаңа медианы қолдану арқылы оқытудың әрі қарай дамуының бастапқы шарты болып табылады, сонымен қатар жоғары оқу орындарында ұйымдастырушылық пен құрылымдық өзгерістер, жаңа заманауи инновациялар құрылымдары және де оны бағалау критерийі – білім алушы үшін пайдалы, нақты деңгейде болуы керек.

Оқу курстарының мазмұны цифрлық контент жасауға және алмасуға, оқытуда, жұмыста және жалпы әлеуметтік қызметте тиімді және шығармашылық тұрғыдан өзін-өзі жүзеге асыру үшін проблемаларды коммуникациялауға және шешуге мүмкіндік береді және білім берудегі цифрлық өзгерістер инновациялар, өмір сүру деңгейінің өсуі және әлеуметтік әл-ауқатының драйвері болып табылады. Сондықтан да университет қызметкерлерінің жаңа технологияларға көшуі, жаңа білім мен технологияларды игеруі тұрақты оқыту курстары арқылы іске асырылып отырады[5].

Сонымен, цифрландырудың маңыздылығы, цифрлық сана мен технологияларға қол жеткізу арқылы еліміздің барлық өңірлеріндегі әр саланың дамуына жаңа серпін көрсететіні мәлім. Мемлекеттің жүргізіп отырған ауқымды қызметтері қоғамның әр саласын цифрландыру арқылы бәсекеге қабілетті экономиканы қалыптастыруда және халықтың тұрмысын, өмір сүру сапасын жақсартуда, білім беру жүйесін дамытуда цифрландыру маңыздылығы артып отыр.

Әдебиеттер:

1. ҚР Президенті Қ.К.Тоқаевтың Қазақстан халқына жолдауы., «Сындарлы қоғамдық диалог – Қазақстанның тұрақтылығы мен өркендеудің негізі». -А.:2 қыркүйек 2019ж.
2. ҚР Тұңғыш Президенті Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына жолдауы «Қазақстанның үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік». –А.: 31 қаңтар 2017ж.
3. Ахметқалиев Н.Н.,Жұмаханова Ж.Б.Цифрлық білім беру – заманауи оқытудың кілті.«Білімді ел – Образованная страна» газеті, 19 маусым 2020ж.
4. Сүйіндік Н."Цифрлық білім" жобасы қалай іске асады. 30 маусым 2020ж. <https://strategy2050.kz/news/tsifrlly-bilim-zhobasy-alay-iske-asady/>
5. Такишева Г.А. Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті кадрларының цифрлық сауаттылығы – ақпараттық-білім беру кеңістігін құрудың негізі. «Білімді ел – Образованная страна» газеті, 24 мамыр 2020ж.

¹А.А. Жолдасбеков, ²Е.Е. Мырзабеков,

¹М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті

²Академик А. Қуатбеков атындағы халықтар достығы университеті Шымкент қ. Қазақстан

БОЛАШАҚ МҰҒАЛІМДЕРДІҢ КРЕАТИВТІ ТҰЛҒАЛЫҒЫН ИННОВАЦИЯЛЫҚ ІС-ӘРЕКЕТКЕ ДАЙЫНДАУ ПРОЦЕССИНДЕ ДАМУ

Қазіргі психология мен педагогика ілімінде шығармашылық саласындағы зерттеулердің басым бөлігі әлеуметтік тәжірибе психологиялық-педагогикалық ойды шығармашылық жетістіктердің жеке емес, әлеуметтік мәні бар екенін мойындай отырып жүгінуге меңзейді.

Жоғары оқу орындарында болашақ бакалаврларды кәсіби даярлаудың басты мақсаты – шығармашылық даралығы мен ерекше шығармашылық ойлауы бар тұлғаны дамыту. Білім алушы студенттерге текқана арнайы білім беріп қана емес, жекешеленген тұлғалардың жекеше бейімділігі мен шығармашылық, креативті тұрғыда дамытылып, жетілуін ескерген жөн [1].

Педагогті болашаққа, ғылымның жаңа жетістіктеріне бағыттайтын инновациялық қызмет, ал инновациялық жұмыс істейтін білім беру мекемелері бәсекелестік артықшылықтарға ие болады және сол арқылы өз дамуында білім беру жүйесінің басқа құрылымдық элементтерінен оза түседі. Сондықтан да осы тұрғыда болашақ мұғалімдердің креативтілігін дамыту мәселесі бүгінгі күнгі психология және педагогика іліміндегі өзекті мәселе болып табылады.

Креативтілікті шығармашылықтың психологиялық және педагогикалық түйіткілді мәселелерін шетелдік ғалымдар: К.Тейлор, Е.Торренс, Х.Трик, М. Уоллах, Дж.Гилфорд, С.Медник, В.Смит, Д.Халперн және т.б. жасады. Бірақта осы тұлғалар Э.Г. Юдин, М.Г. Ярошевский, А.Н. Лук, Я.А.Пономарев, Н.Т.Апексеев, СМ. Бернштейн, Н.Г. Фролов өз зерттеулерінде көрсеткен.

Көптеген зерттеулерде креативтілікті әр адамның бойында бар психологиялық креативтілік механизмдер мен шығармашылық әлеуетті анықтау тұрғысында баса назар аударылады. Бұл жағдайда мәселе олардың даму деңгейі мен дәрежесі және көрінісіндегі айырмашылықта ғана туындайды[2].

Осылайша, дәстүрлі психология мен педагогикада креативтілік жеке категория ретінде қарастырылды және оның түсіндірілуін нақтылау туралы пікірталастар негізінен жүргізілді, атап айтқанда: креативтілік дивергентті ойлау ретінде (Дж.Гилфорд, О.К. Тихомиров) немесе зияткерлік белсенділік (Д.Б. Богоявленская, Л. Б. Ермолаева-Томина) немесе жеке тұлғаның интеграцияланған сапасы ретінде (Я. А. Пономарев және т. б.).

Елімізде педагогикалық білім беруді жаңғырту тұжырымдамасы, осы кездердегі проблемалық мәселелерді үш негізгі бағытта жүргізу дұрыс екендігіне тоқталады. Олар :

– педагогикалық мамандықты таңдауда болашақта арнайы мұғалім болу мақсатындағы маңыздылығына басымдық жасау: ҰБТ– да педагогикалық бағыттарға түсетін талапкерлердің емтихан балының төмендігі; креативті, ынталы студенттерді іріктеу мүмкіндігінің жоқтығы; мамандық бойынша түлектің жұмысқа орналасу пайызының төмендігі;

– болашақ мұғалімдердің инновациялық іс-әрекетке дайындығы: креативтіліктің жеткіліксіз сапасы (дәстүрлі әдістер мен технологиялар; практикаға арналған сағаттардың жетіспеушілігі; кәсіби дайындық пен жұмыс берушілердің талаптары арасындағы сабақтастықтың болмауы; студенттерді даярлауда әрекеттік тәсілді сауатсыз іске асыру), студенттердің әртүрлі зерттеу қызметінің болмауы, педагогикалық бағдарламаларда оқу-тәрбие процесін материалдық-техникалық және ресурстық қамтамасыз етудің нашарлығы;

– педагогикалық мамандықта қолдау: педагогикалық кадрларға қажеттілікті болжаудың болмауы (өңірлер, ел бойынша); қабілетті түлектерді жұмысқа орналастыру кезінде жұмыс берушілермен

(мектептермен) байланыс тетігінің жеткіліксіздігі; студенттерді кәсіби қолдау мен сүйемелдеу деңгейінің төмендігі; мұғалім кәсібінде мансаптық өсудің болмауы.

Осыған байланысты болашақ мұғалімдердің инновациялық іс-әрекетке дайындаудың қазіргі жағдайы «Педагогикалық білім беру» бағыты бойынша студенттерді даярлау сапасын арттыру аспектісінде оқытудың классикалық парадигмасынан бағдарламаны игерудің сызықтық емес траекториясына көшу есебінен, педагогтің жаңа кәсіби стандартын іске асыру контекстінде болашақ мұғалімді оқытудың негізгі кәсіптік білім беру бағдарламасы мен технологиясының мазмұнын өзгерту, студентті практикалық даярлауға бағдарлау (практикалық), болашақ мұғалімнің кеңейтілген практикасы мен тағылымдамасын енгізу, желілік өзара іс-қимыл негізінде бірлескен бағдарламаларды әзірлеу және іске асыру, педагогикалық бағыттағы түлектерді тәуелсіз кәсіби сертификаттау жүйесін енгізу талап етіледі.

Креативті компонент мұғалімнің инновацияға деген көзқарасын практикада кездесетін дайын формалардың қосындысы ретінде емес, қайта құру, өзгерту (жаңа күрделі синтездерде өзіндік ерекшелігі мен студенттік ұжымның ерекшеліктеріне сәйкес дамыту), сондай-ақ ғылыми рефлексияның болуы ретінде қамтиды. Ол сонымен қатар кәсіби қызметті жүзеге асырудың жаңа жолдары мен тәсілдерін іздеудің ерекшеліктері мен шарттары туралы білім мен идеялардың болуын, жаңасын қабылдауға дайын болуды және жаңасын құру қажеттілігін қамтиды [3].

Бүгінгі таңда білім беру мазмұнын жаңарту өте маңызды өзгерістердің сатысында тұр. Білім беру мазмұнын жаңарту-сапалы білім, жарқын болашаққа негіздеп, бірқатар жетістіктер формуласын ұсынған үлгі және оқу-тәрбиелік үрдісті жан-жақты жаңа әдіс-тәсілдермен ұштастыру болып табылады. Жаһандық инновациялық процестер әлеуметтік және жеке әлеуметтік-мәдени даму қарқыны арасындағы қарама-қайшылықты күшейтетін және тереңдететін әлеуметтік өмірдің барлық жақтарының даму үдерісімен қатар жүреді.

Шығармашылық қабілеттер дегеніміз – интеллектуалды ерекшеліктердің дамуына ықпал ететін жеке қасиеттер, сипаттамалар, сонымен қатар осы мақсатқа жетудің ішкі ресурсы – білім беру үдерісінде жаңа және түпнұсқаны дамыту [4].

Біздің жұмыс тәжірибеміз көрсеткендей, бұл білімді игеру, дағдыларды игеру, болашақ мұғалімдердің инновациялық іс-әрекетке дайындаудың қазіргі жағдайы мен ұйымдастырушылық және технологиялық инновациялармен байланысты күзiретiлiктердi қалыптастыру және инновациялық қызметке дайын болу, білім беру жүйесінде қайта құру қажеттілігін түсіну арасындағы тепе-теңдікті қамтамасыз етеді. Болашақ мұғалім инновациялық қызметке деген көзқарасты қалыптастырады.

Инновациялық қызметтің құрылымдық-басқарушылық компоненті педагогикалық бейіндегі мамандарды кәсіби даярлау жүйесіне инвестициялар тарту әдістерін, білім беру мекемелерінің өзара іс-қимыл нысандарын, педагогикалық даярлық бейіні бойынша кәсіптік білім беру қызметтерінің өңірлік нарықтарын қалыптастыру және дамыту тетіктерін, болашақ педагогтарды кәсіптік даярлау сапасын бағалау мониторингін және олардың өңірлік еңбек нарықтарында қажеттілігін қамтиды, жалпы білім беруді кадрлық қамтамасыз етуді жаңғыртуды ескереді. Инновациялық қызметтің бұл компоненті болашақ мұғалімнің дағдылары мен креативтілігін қалыптастыруға бағытталған инновациялық қызметті жобалау, тәуекелдерді анықтау, ұйымдастыру, қорытынды шығару (талдау), инновациялық іс-әрекетке дайындау болып табылады.

А.В.Хуторскийдің пікірінше, педагогикалық инноватикада инновацияның жеке факторы, яғни инновациялық қызмет субъектісінің жеке басындағы өзгерістер ерекше рөл атқарады.

Болашақ мұғалімнің инновациялық іс-әрекетінің құрылымын қысқаша қарастырайық. Яғни инновациялық қызмет ең алдымен мотивтердің әсерінен құрылады. Олар:

- 1) сыртқы ынталандыру (материалдық қажеттілік, іскерлік қажеттілікке байланысты жоғары баға тағайындау және т.б.);
- 2) мұғалімнің сыртқы өзін-өзі растау мотивтері және т.б.;
- 3) кәсіби мотив (оқыту мен тәрбиелеуге деген ұмтылыс, инновацияны студенттерге бағыттау және т.б.);
- 4) жеке өзін-өзі жүзеге асыру мотивтері.

Үшінші және төртінші топтардың мотивтері креативті жұмыс істейтін мұғалімдерге тән.

Қазіргі кезеңде тәрбиешілердің – жаңашылдардың қызметін және өздерінің инновациялық іс-әрекеттерін бақылау қарапайым дағдылар мен жаңашылдықтар арасында шекара қою қиынға соғатынын көрсетеді, өйткені белгілі принциптер мен әдістерді игере отырып, мұғалім әдетте тек алға ұмтылады. Барған сайын жаңа түпнұсқалы техниканы іздеу немесе қолдану, яғни ескі әдістерді жаңа тәсілмен тиімді ұштастыру арқылы біртіндеп нағыз жаңашылға айналады.

Жоғарыда айтылғандарға сүйене отырып, педагогикалық шеберлік пен педагогикалық шығармашылық бір-бірімен тығыз байланысты, бірақ бірдей емес екендігін атап өту керек.

Болашақ мұғалімдердің шығармашылығын қалыптастыру тікелей оқу процесінде қажет. Осы қабілеттің иесі – жоғары мектепте дайындалуы тиіс креативті педагог қана студенттердің креативтілігін қалыптастыра және дамыта алады. Педагогикалық білім бакалаврларының кәсіби қызметінде шығармашылықтың болуы іс-әрекеттің мотивтерін материалдық ынталандырудан қызмет процесіне ауыстыруға әкеледі.

Егер жеке тұлғаның өз тарапынан креативтілік белсенділікті қалыптастыру әрекеттеріне бақылау жасамаса, ізденіс нәтижесі бағаланбаса, жетістіктерге жетуге болады деп айту қиын. Инновациялық оқыту арқылы креативтілікті қалыптастыру – жеке тұлғаның сапалық қасиетін дамытатын, рухани құндылықтарды игерудің бірден – бір жолы. Жаңашыл – оқытушы өзін-өзі педагогикалық қызметте жүзеге асыру барысында міндетті түрде инновациялық үдеріске енеді де, нәтижесінде креативті-шығармашылыққа қол жеткізеді.

Қорыта айтқанда, қазіргі білім беру жүйесіндегі психологиялық пәндер, соның ішінде, креативті психология болашақтағы жаңашыл маманның «өзегін» құрайтын тұлғаның сапасын қалыптастырады, яғни олардың инициативтілігі, өз бетімен әрекетшілдігі, рефлексивтілігі, нәтиженің озық үлгісін, өз мүмкіндіктеріне әділ баға беруі, креативті ойлауы, сыншыл талдау жасау қабілеттері артады.

Әдебиеттер:

1. Башина, Т. Ф. Креативность как основа инновационной педагогической деятельности / Т. Ф. Башина. – Текст : непосредственный // Молодой ученый. – 2013. – № 4 (51). – С. 521-525. – URL: <https://moluch.ru/archive/51/6639/>
2. Варлакова, Ю. Р. Теория и методика развития креативности будущих дизайнеров-педагогов / Ю.Р. Варлакова // Вестник Томского государственного педагогического университета. – 2011. – № 4 (106). – С. 73-76 (0,25 п.л.).
3. Жолдасбеков А.А., Оспанова Б.А., Жолдасбекова К.А. Креативті психология./ Оқулық. – Алматы, 2013. – 410 б.
4. Тутолмин А.В. Адаптивность и креативность в становлении и развитии творческой личности будущего учителя в системе непрерывного педагогического образования // Фундаментальные исследования. – 2012. – № 12 – С. 44-49

Г.Н. Нұрман,

*Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті,
I курс магистранты*

БОЛАШАҚ ПЕДАГОГ-ПСИХОЛОГТАРДЫҢ ӨЗІН-ӨЗІ ӨЗЕКТЕНДІРУ МОТИВАЦИЯСЫН ДАМУ КӘСІБИ ҚҰНДЫЛЫҚ РЕТІНДЕ

XXI ғасырдың бірінші ширегінде әлемдік шеңберде ақпараттар ағымының ұдайы артуы мен ғылымға негізделген технологиялардың қоғам өміріне батыл енуі өркениеттік диалогтың қалыптасу қарқынына ықпал етіп отыр. Заманауи үрдістер педагог– психологтарды кәсіби даярлау жүйесін жетілдіруді талап етеді. Кәсіптік даярлықтың табыстылығы адекватты қалыптасқан тұлғалық және кәсіби мотивацияға тікелей байланысты. Адам мотивациясын психологиялық және педагогикалық феномен ретінде зерттеу күрделі болып келеді. Мотивация – кез-келген тәуелсіз әрекеттің негізі.

Мотивация ғылым арнасында 150-ге жуық анықтамалары орын алған [1].

Мотивация дегеніміз – адамныңөзінің күш-жігерін, уақытын, білімін, талантын, ерік-жігері сияқты ресурстарды қалаған мақсатқа жетуде инвестициялауы. Мотивация тиімді оқыту/оқу үдерісінің басты шарты екендігі даусыз және ол университетте немесе мектепте оқытылатын барлық пәндерге қатысты. Сонымен қатар, ынталандыру (немесе оның болмауы) көбінесе оқушының мұғаліммен табысты ынтымақтастығының негізгі алғышарты болып табылады және сонымен бірге түсініспеушіліктің жиі себебі болады. Себебі, мұғалімдер студенттердің жоғары мотивациясын күтеді және оларға сенеді – олар студенттердің мүмкін болатын ақпараттың максималды көлемін, максималды дағдыларды алуға ұмтылатындығына сенімді болып, студенттердің ынтасы жоғары болады деген түсінік қалыптасып қалғандықтан, оқытушымен студент арасындағы байланыс кедергілерге ұшырап жатады. Бірақ шындық нәтиже күтуші тараптың көңілін қалдырады, осылайша мұғалім немесе нұсқаушы студенттердің күнделікті іс-әрекеттерінде, яғни сабақта, оларға дайындық кезінде әлсіз (немесе төмен) мотивацияға тап болады. Екінші жағынан, студенттер оқу үдерісіне қанағаттанбайды, олардың шағымдары көбінесе көптеген мұғалімдердің білімдері мен дағдыларын тиімді ауыстыра алмайтындығымен байланысты, бұл көбінесе мұғалімдер қабілетсіз деп тұжырымдалады.

Нәтижесі қандай? Оқу процесінің екі жағындағы қатысушылар бір-бірінің қажеттіліктерін

түсінбейді. Егер тиімді таным процесінің негізгі шарты жұмыс істемесе, интеграцияланған тәсілді қолдана отырып, осы құбылыстың себептерін тереңірек түсіну қажет болады. Тиісті зерттеулерді ұйымдастыру керек, студенттердің, мұғалімдер мен оқушылардың қызығушылықтары мен тәсілдерінің сәйкес келмеу себептерін тереңірек түсінуге тырысу керек. Қазіргі уақытта осындай күрделі ғылыми зерттеулердің жетіспеушілігі айқын байқалады. Әдетте студенттер оқытушы тарапынан «жаңаша форматтағы» оқыту тәсілін талап етеді, яғни пәнге деген қызығушылығын арттыру мақсатында, осыдан айқын байқалатын көрініс, ол мотивация мәселесінің тек студент тарапынан сұраныста болуы. Туындап отырған мәселе педагогика-психология мамандығының білім алушыларына да тікелей байланысты болып отыр, сол себепті өзектілігі анықталған тақырып аясында теориялық мәліметтерге тоқталу міндетті.

Мотивация – бұл әртүрлі психологиялық түсініктерді ұстанатын психологтар арасында көптеген қайшылықтарды тудыратын күрделі психологиялық құбылыс.

Мотивация процесін зерттеудің күрделілігімен сәйкессіздігі әр автордың бұл мәселеге өзіндік көзқарасы бар екендігімен түсіндіріледі, әрқайсысы осы процестің мазмұнын, мотивация құрылымын өзінше түсіндіреді.

Қазіргі заманғы психологияда мотивацияның мұндай теориялары дәстүрлі түрде орыс психологтарының еңбектеріндегі қажеттілік теориялары, бихевиористік теориялар, когнитивті теориялар, психоналитикалық және мотивация теориялары ретінде қарастырылады. Мотивация теориялары ежелгі философтардың еңбектерінде өздерін орната бастады, мұнда психологиялық білімнің өзі алғаш пайда болды және көп жағдайда қазіргі заманғы мотивация теорияларын күтті.

Ғылымға дейінгі кезеңде қажеттілікке негізделген мотивация теориялары өзекті болды. Адам мен жануарлар қызметінің себептерін, оларды анықтауды зерттеудің осы кезеңінде ежелгі ойшылдар – «өмір мұғалімі» ретінде «қажеттілікті» айтқан Аристотель, Гераклит, Демокрит, Лукреций, Платон, Сократтың көзқарастары өзекті болды.

Гуманистік психология өкілдері А. Маслоу[2], К. Роджерс [3] адамның жетілдіруге, өзінің әлеуетін іске асыруға, өзін-өзі көрсетуге деген ұмтылысын баса көрсетеді.

Фрейдтің теориясы бойынша, адамның мотивациясы толығымен қозу энергиясынан негізделген, ол өз кезегінде дене қажеттіліктері немесе инстинкттермен қозғалады. Бұл жағдайда белгілі бір қажеттіліктен туындаған қозу деңгейі ақыл немесе сана арқылы басқарылады. Адамның кез-келген психикалық әрекеті (ойлау, қабылдау, есте сақтау және елестету) түйсіктермен анықталады. Адамдар өзін немесе өзін солай ұстайды, өйткені оларға бейсаналық шиеленіс түрткі болады – олардың әрекеттері осы шиеленісті азайту мақсатына қызмет етеді. Осындай түйсіктер «кез-келген қызметтің түпкі мақсаты» болып табылады. Бихевиоризм теориясы (Б. Скиннер, Э. Торндайк, Д. Уотсон, К. Халл және т.б.) көптеген психологиялық шындықтарды түсінуде революциялық болды, оған сәйкес адам мінез-құлқының негізгі механизмі қажеттіліктер емес, «ынталандыру-жауап» принципі болып табылады.

Оқу теориялары Дж.Роттер, Г.Келли, Х.Хекхаузен, Дж.Аткинсон, Д.Макклелландтың мотивацияның когнитивті теорияларының негізін құрады, олар адамның мінез-құлқын анықтауда сананың жетекші рөлін мойындаумен сипатталады. Нәтижесінде жаңа мотивациялық тұжырымдамалар: әлеуметтік қажеттіліктер, когнитивті диссонанс, құндылықтар, сәттілік күту, сәтсіздік қорқынышы, ұмтылыс деңгейі. Танымдық теориялардың барлығы дерлік когнитивтік құрылымдардың дамуы мотивациялық процестермен байланысты деген тұжырымға негізделген. Сонымен бірге, мотивация адамның қазіргі кезде түсінуге қабілеті мен қоршаған әлемдегі өзгерістерді түсіну үшін не түсінуі керек екендігі арасындағы сәйкессіздік ретінде түсіндіріледі [4].

Болашақ педагог-психолог тұлғасының мотивациялық сферасы кәсіби маманның тиімділігі мен жетістігінің критерийлерінің бірі болып табылады, оны қалыптастыру кәсіби іс-әрекет сатысында ғана емес, болашақ мамандарды кәсіби даярлау процесінде де жүзеге асырылады. Бүгінгі таңда студенттерге пәндік білім, білік, дағдыларды үйрету ғана емес, сонымен бірге болашақ тұлғалық іс-әрекеттің тиімділігін де, академиялық жетістіктерін де анықтайтын студенттің жеке басы, жетістік мотивациясының ерекшеліктері алға шығады.

Мотивация проблемасының күрделілігі мен көп өлшемділігі оның мәнін, табиғатын, құрылымын, сонымен қатар мотивтердің функцияларын түсінудің көп түрлілігін анықтайды. Дәстүрлі түрде психологияда бұл мәселенің келесі аспектілері барынша егжей-тегжейлі келтірілген: мотив пен қажеттіліктің ара қатынасы (Л.И.Божович[5], А.Н.Леонтьев [6], С.П.Манукян, Ю.В.Шаровжәнет.б.); белгілі бір иерархиялық құрылымдарды (В.Г.Асеев, Л.И. Божович, Б.И. Додонов, А. Маслоу) және мотивтердің әр түрлі типтерін (Б. Ф. Ломов, К. Обуховский, П.М. Якобсон[6]) қамтитын күрделі жүйе

ретіндегі адам қызметінің мотивациясы жәнет.б.

Мотивация құрылымын зерттеу үшін Б.И.Додоновтың төрт құрылым компоненттерін бөліп көрсетуі орынды болды: тұлғаға мәжбүрлік қысым көрсетіп, іс әрекет үшін марапаттап «мотивациялық» күш, іс әрекет нәтижесінің тұлғаға маңыздылығы, іс әрекеттен қанағаттану[8].

Бірінші құрылымдық компонент шартты түрде мотивациялық құрауыштары бар «гедоникалық» деп атадық, ал қалған үшеуін оның құрауыштары болып табылады. Бірінші және екінші компонент іс әрекетке іштей қатынас болып табылатын іс әрекетте бағдарлану (оның үдерісі мен нәтижесі), бағыттылығын анықтайды, ал үшінші және төртінші компонент ықпал етудің сыртқы факторларын (іс-әрекетке қолайлы және қолайсыз қатынас) сипаттайды.

Дж. Аткисон бойынша жазалаудан қашатын, марапаттау ретінде анықталатын соңғы екі компонент мотивацияның мақсатқа жету компоненттері болып табылады. Мотивацияны құрауыштардың осындай компоненттері оқу іс-әрекеті құрылымымен сәйкес келуі өте тиімді болып табылады. Мотивацияны және оның құрылымдық ұйымдастырылуын түсіндіру адамның негізгі қажеттіліктері терминдерімен түсіндіріледі (Х.Мюррей, А.Маслоу, Дж. Аткинсон және т.б.)[9].

Тұлға мотивациясын қарастырған (тұлға қажеттілігі терминдерінде) алғашқы зерттеушілердің бірі, өзімізге белгілі, Х.Мюррейдің (1938) жұмысы болып табылды. Мінез құлықтың қозғаушы күштерін қарастырушы авторлардың көпшілігі негізгі төрт қажеттілікті атап көрсетті: жетістікке жетуге қажеттілік, басымдық танытуға қажеттілік, дербестілікке қажеттілігі, аффиляцияға қажеттілік. Бұл қажеттіліктерді М.Аргайл (1967) кең контексте қарастырды. Ол жалпы мотивация (қажеттіліктер) құрылымына:

1. Әлеуметтік ықпалдасуды (суға, тамаққа, ақшаға биологиялық қажеттіліктер) тудыруы мүмкін әлеуметтік қажеттіліктерді емес;
2. беделді, қолында билігі бар адамдардан көмекке, қорғауды, жетекшілік етуіне, тәуелділікке қажеттілік;
3. аффиляцияға қажеттілік: басқа адамдардың ортасында, достық қарым-қатынаста, топпен, құрдастарының арасында болуға ұмтылу;
4. басымдық танытуға қажеттілік; көп сөйлеп, шешім қабылдауға рұқсат берілген басқа адамдар немесе топта сені көшбасшы ретінде қабылдау;
5. сексуальдық қажеттілік, бір жыныс өкілімен тартымды келесі бір жыныс өкілімен достық және интимді әлеуметтік өзара ықпалдасу, физикалық жақындық;
6. агрессияға қажеттілік, физикалық және вербальды зиян келтіру;
7. өзінің адамгершілік қасиеттерін сезінуге қажеттілік (self-esteem),өзін өзі идентификациялау, өзін маңызды тұлға ретінде сезінуді жатқызды.

С.И. Самыгинның пікірінше, студент өмірі үшін маңызды оның кәсібіне қатынасын қалыптасуында, сәйкесінше сол кәсібіне қажетті білімді меңгеруінде аса маңызды міндетті шешеді. Сондықтан да, кафедра қызметкерлері оқуға түсуге бет алған болашақ студенттердің оқуға түсу мотивтері, жалпы білім деңгейін, дербес жұмыс жасай алу шеберлігі мен дағдылар деңгейін, қызығушылықтарын, мінез-құлық ерекшеліктері мен денсаулық жағдайы жайлы жалпы сипаттамаға ие болғаны дұрыс.

Сонымен оқу мотивациясы күрделі құрылымға яғни ішкі құрылым (үрдіске бағытталады, нәтижеге бағытталады), сыртқы құрылым (мақтау қағаздарымен келіспеушіліктен қашу) сипатталатын жалпы мотивацияның күрделі түріне жатады.

Мотивация субъект белсенділігінің ішкі және сыртқы қозғаушы күші ретінде сипатталып, студент тұлғасының құрылымында маңызды орынды алады.

О.В. Виштак көптеген зерттеушілердің пікірлеріне сүйене, өз ойын: «жас жеткіншіктердің жоғарғы оқу орнын таңдауы —олардың кәсіби анықталуы, белгілі бір өмір сүру тәсілін таңдауымен болашақ тағдырларын анықтауда ерекше әсерін тигізетін маңызды кезең» деп қорытқан. Ғалымдардың пікірінше, талапкерлердің жоғары оқу орындарына түсуіне түрлі мотивтер негіз, солардың бірі соңғы уақыттағы елімізде болып жатқан әлеуметтік – экономикалық және саяси өзгерістерді атауға болады. Дегенмен қоғамдық өзгерістерден тәуелсіз тұрақты көрініс табатын мотивтерді де атап өтуге болады.

Сонымен, студенттердің педагог-психология мамандығын таңдауына себеп болатын қандай мотивтерді анықтауға болады деген сұрақ қажаяпты былай беруге болады.

Студенттердің психология– педагогика мамандығында білім алуларының үш түрлі мотивациясы анықталды. Олар ішкі, сыртқы, альтруистік.

Альтруистік. Басқаруға көмектесу мотивациясы. Шындығында, керісінше көмектесу идеясының өзі биологиялық тұрғыдан қорғалған, бұл түрдің тіршілігін қамтамасыз ету тәсілі. Яғни, мұндай мотивационалды түрде түсіндіріледі. Мұны дінде, отбасы кодексіде қолдайды. Адам ұзақ уақыт бойы өседі және оның өсу жолында өсудің көптеген қиын кезеңдері болады. Клиенттің дұрыс емес ойлауына, дұрыс емес бағытта ойлауына жол бермеу, оған әдеттегі ғана емес, сонымен бірге өмірде оған пайдалы невротикалық қатынастарды сақтауға мүмкіндік бермеу психологтың негізгі міндеттерінің бірі болып табылады. Бірақ, психолог алдыңғы пікірлерге қарамастан, көмекші мамандық болғандықтан, ал клиентке көмектесу үшін бұл мотивация басты болып табылады. Психологиялық көмек – әрі жазады, әрі жарнамалайды. Бұл мотивацияның мағынасы бар. Мотивтің тереңдігінде психологқа көмектесудің бейсаналық қажеттілігі туындауы мүмкін. Профлексиялық механизмнің, проекциямен ретрофлексияның осылай үйлесуі нәтижесінде психолог басқаларға өзі үшін қалаған нәрсені жасайды. Өзіне көмек қажет болған кезде басқаларға көмектеседі.

Өзгелерді басқару мотивациясы. Психолог болудың, психологиялық білім алудың екінші мотивациясы – күшке жету және жан иелері болу идеясы. Бұл мотивация Адлердің рухында. Ақыр соңында, психиканың құрылымын біле отырып, тек бұйрықтарды ғана емес, сенімдер мен манипуляциялардың «жұмсақ күшін» қолдана отырып, басқаларды басқару оңайырақ. Мұндай мотивтің жарнамалануы екі талай болса да, ол коммуникацияда көрініс табады. Тәлімгер, лидер болу, басшы болу мотиві – бұл жеткілікті әлеуметтік және заңды тұрғыда ынталандырылған мотив.

Психологтың өзін-өзі түсіну мотивациясы. Адлер теориясы бойынша, психологияға жүгінушілердің жартысы «мен өзімді түсінгім келеді» деп айтылатын тағы бір мотивті қарастыру маңызды. Немесе бұл мотивті «ақау туралы алдын-ала ескерту» деп түсіндіруге болады. Яғни, «менде бірдеңе дұрыс емес, мен оны түсінгім келеді», «мен бірдеңе жіберіп алдым және мен оның не екендігін білмеймін». Даралықтың кейбір айырмашылықтарымен көріністері, жұмсақ тілмен айтқанда, өмір сүруге көмектеспейді.

«Мен өзімнің не қалайтынымды білмеймін» деген ішкі сенімсіздік тәжірибесі өмір сүруге көп көмектеспейді, сондықтан онымен күресу керек.

Сонымен бірге жеке тұлғаның мотивациялық сферасының дамуы, оның өзіне тән ерекшеліктерімен тұлғаның даралығы әлеуметтенудің, біздің жағдайда, білім беру процесінің нәтижесі болып табылады. Сонымен, оқыту мотивациясының табиғаты, шын мәнінде, білім сапасының көрсеткіштері болып табылады. Мотивацияның әртүрлі түрлерінің, соның ішінде білім беру мотивациясының мазмұнын диагностикалау мәселесін шешу үшін келесі әдістер қолданылды:

1. «Ынталандырудың психосемантикалық экспресс-диагностикасы» әдіснамасы. Соломина» атты мақаласында жазылған. Техника адамның қажеттіліктерінің мазмұны мен құрылымын, әртүрлі іс-әрекеттің мотивтерін, саналы және бейсаналық қатынастарды анықтауға арналған. Техника әмбебап және қазіргі заманғы психологиялық практикаға сәйкескелетін көптеген мәселелерді шешуге көмектеседі. Түсті метафоралар әдісі адамның өзіне, оның күйіне және басқа адамдарға деген қарым-қатынасын анықтаумен шектеліп қалмай, кең ауқымды қатынастарды диагностикалауға, ең алдымен әртүрлі қызмет түрлеріне бағытталған арнайы жасалған формаларды қолданатын жеке және топтық формалары қолданылады.

2. Академиялық ынталандыру шкаласы тесті (қысқ. Академиялық мотивация шкаласы, қысқаша. AMS) – бұл оқу іс-әрекетінің мотивациясының ауырлығы мен түрін өлшеуге арналған сауалнама. Өзірлеуші Т.О. Гордеева, О.А. Сычев пен Е.Н. Осин 2014 жылы Валлерандтың академиялық мотивация шкаласы негізінде. Сонымен, SHAM ішкі мотивацияның теориялық постуляцияланған барлық үш түрін бағалауға мүмкіндік береді: таным, жетістік және өзін-өзі дамыту (жетілдіру) мотивтерінің ауырлығы. Сонымен қатар, сауалнама бізге сыртқы мотивацияның үш түрін бағалауға мүмкіндік береді: сыртқы (проблемаларды болдырмас үшін әрекеттерді орындауға деген ұмтылыс), интродукцияланған (автономияға деген қажеттіліктің бұзылуы және борыш пен ұят сезімі тәжірибесінде көрінеді) және өзін-өзібағалау мотивациясы[1].

3. «Табысқа жету мотивациясын ашу және сәтсіздікке жол бермеу» сауалнамасы А.А.Rean. Бұл әдіс жетістікке жету мотивациясын анықтауға және сәтсіздікке жол бермеуге бағытталған.

Бүгінгі таңда заманауи жоғары мектептің алдында кәсіби және құзыретті, белсенді және жауапты болашақ мамандарды даярлау міндеті тұр, олар оқу және кәсіптік мәселелерді табысты шешуге бағытталған.

Тәжірибе көрсеткендей, қазіргі уақытта жоғары білікті кадрларды даярлауға байланысты бірқатар проблемалар бар. Осы проблемалардың бірі –мотивацияны психология студенттерінің жеке және

кәсіби қасиеттерін дамыту факторы ретінде жеткіліксіз зерттеу. Бұл оқу және кәсіптік процестің тиімділігіне, сонымен қатар түлектердің болашақ кәсіби құзыреттілігіне кері әсер етеді.

Зерттеу барысында біз мотивация – бұл психология студенттерінің бағыттылығын, мотивтері мен тұлғалық ерекшеліктерін біріктіретін күрделі көп компонентті құбылыс екенін, бұл жоғарыда аталған компоненттерді жеке тұлғаны дамыту процесінде біртұтас тұтастыққа ұйымдастыратын жүйені қалыптастырушы фактор екенін көрсетті және психология студенттерінің кәсіби қасиеттері.

Психология студенттерінің жеке және кәсіби қасиеттерін дамыту факторы ретінде мотивацияны оқудың тиімді жағдайларын жасау үшін біз білім беру және кәсіби дайындықты дамытып, іс жүзінде жүзеге асырдық. Тренингтік жұмыс нәтижесінде психология студенттері өзінің жеке әлеуетін өздігінен жүзеге асыру мақсатында білімберуде де, кәсіптік қызметте де білімдік және кәсіби білім, білік алуға бағытталған ішкі белсенділіктерін арттырды. Оқу және кәсіптік міндеттерді өз бетінше және жауапкершілікпен шешіңіз, сонымен қатар университеттегі оқу және кәсіптік қызметті тиімді жүзеге асырудың негізі ретінде білім беру және кәсіптік мотивтерді әдейі дамытыңыз.

Әдебиеттер:

1. Kleinginna, P. R., Kleinginna, A. M., 1981. A categorized list of motivation definitions, with suggestions for a consensual definition. *Motivation and Emotion*, 5, pp. 263-291
2. Маслоу, А. Мотивация и личность. Текст. / А. Маслоу СПб.: Евразия, 2001. - 352 б.
3. Роджерс К. Клиентоцентрированная терапия. Текст. / К. Роджерс. М.: «Рефлбук», К.: «Ваклер», 1997. - 320 б.
4. <https://www.disserscat.com/content/motivatsiya-kak-faktor-razvitiya-lichnostno-professionalnykh-kachestv-studentov-psikhologov>
5. Божович, Л.И. Проблемы формирования личности / Л.И. Божович. Текст. - Воронеж, 1995. - 351 б.
6. Леонтьев, А.Н. Потребности, мотивы, эмоции / А.Н. Леонтьев. Текст. - М./МГУ, 1971. 238 б.
7. Якобсон, П.М. Психологические проблемы мотивации поведения человека. Текст. / П.М. Якобсон М.: Политиздат, 1969-471 б.
8. Додонов, Е.И. Эмоции как ценность. Текст. / Б.И. Додонов М.: Политиздат, 1978. - 272 б.
9. Аткинсон, Дж.В. Теория о развитии мотивации. Текст. / Дж.В. Аткинсон М.: Педагогика, 1996. - 235 б.

*Н.Г. Сахипов, Е.Н. Мырзаханов,
Казахстан, г. Кокшетау, НАО «Кокшетауский
университет им. Ш. Уалиханова»*

СОВРЕМЕННЫЕ МЕТОДЫ ПРЕПОДАВАНИЯ ЮРИДИЧЕСКИХ ДИСЦИПЛИН В ВУЗАХ И КОЛЛЕДЖАХ

В государственной программе развития образования на 2011-2020 годы отмечается, что главным задачами, которые должны решаться в системе образования, является повышение уровня профессионального мастерства педагогов, активизация научно-педагогических исследований, улучшение методического обеспечения, предполагающего создание условий для постоянного совершенствования педагогической стандартов качества [1, с. 3].

Модернизация и развитие высшего образования должны иметь опережающий, непрерывный характер и уровень их подготовки должен соответствовать потребностям развития национальной экономики и современным запросам рынка труда. Повышение качества высшего образования необходимо для обеспечения экономического роста государства, решения социальных проблем общества, ведь качественное высшее образование является необходимым условием обеспечения устойчивого правового развития государства. Образовательный процесс предполагает интеллектуальную, творческую деятельность в сфере высшего образования, осуществляемую через систему научно-методических и педагогических мероприятий и направленную на приумножение, передачу, усвоение и использование знаний, умений и других компетенций у обучающихся лиц, а также на формирование гармонично развитой личности [2, с. 14].

При этом важное значение приобретает умение научно-педагогического работника мотивировать студентов к самостоятельной творческой деятельности. Однако, такая учебная деятельность должна проводиться под методическим руководством и контролем преподавателя. Обеспечение учебного процесса невозможно без материальных средств передачи учебной информации, которые являются инструментом учебной деятельности преподавателя и студента. Оптимальное создание условий для изучения правовых дисциплин в учебных заведениях возможно с использованием таких учебно-материальных средств передачи информации, как:

1) печатная учебная информация – это учебные пособия, учебники, справочники, нормативно-правовые акты, таблицы, плакаты, информационные стенды;

2) технические средства обучения – это мультимедийный проектор, слайды, видеофильмы, звукозаписи, электронная библиотека и т. д. Контроль за учебной деятельностью студентов, как завершающий этап любого организационного процесса, призван обеспечить успешный результат учебной как аудиторной, так и самостоятельной работы. Важно, чтобы контроль не сводился исключительно к проверке знаний студентов, а стимулировал их к активному творческому развитию, переосмыслению ими изученного материала, творческому решению проблемных правовых вопросов, осознанию результатов своей деятельности.

Предметом методики преподавания является сам процесс обучения определенной учебной дисциплины. Ее задача заключается в изучении закономерностей этого обучения и установлении на их основе нормативных требований к деятельности преподавателей. Иначе говоря, методика есть совокупность определенных методов, через которые реализуются требования, предъявляемые к преподаванию [3, с. 15]. Методика как учение о методах обучения и воспитания представляет собой часть общей теории образования и обучения – дидактики, разрабатывающей весь комплекс вопросов содержания, методов и форм обучения. Последняя же выступает в качестве органической составной части педагогики, имеющей своим предметом образование, обучение и воспитание людей. Частные методики преподавания отдельных дисциплин являются звеньями общей системы педагогических наук. Они включают в себя и используют основные принципы педагогики и дидактики применительно к особенностям преподавания конкретных дисциплин [4, с. 17].

Оптимальное сочетание общих дидактических методов, средств, приемов преподавания раскрывает содержание термина «методика преподавания». Эти средства и приемы применяются в таких традиционных формах обучения, как лекции, семинарские и практические занятия, написание и защита рефератов, курсовых и дипломных работ, научно-исследовательская работа, практика. Методика преподавания правовых дисциплин призвана обеспечить высокий теоретический и практический уровень преподавания, научность, доступность подачи учебного материала [5, с. 18].

Важное значение в процессе подготовки высококвалифицированных специалистов имеют не только практические навыки преподавателя, которые влияют на формирование у студентов заинтересованности, профессиональной мотивации, а также способствуют выработке критического профессионального мышления, а вместе с тем и инновационные подходы в деятельности научно-педагогических работников. В настоящее время эффективность образовательного процесса во многом определяется методикой преподавания. Широкое использование унифицированных методов и переход на исключительно письменный контроль за усвоением студентами предметов изучения формально снижает роль преподавателя в непосредственном процессе обучения. Между тем уровень подготовки и эффективность обучения находятся в прямой зависимости от взаимодействия звена преподаватель – студент. В учебном процессе обе стороны должны играть творческую роль. Важно избегать так называемого трафаретного обучения, когда студенты натаскиваются на решение определенного типа задач, а развитие их экономического мышления кладется в жертву числу рассмотренных задач [2, с. 12].

Модернизация методов и форм обучения включает деловые, ситуативные или имитационные игры, тренинги, тесты для контроля знаний, творческую работу с понятийным аппаратом, решение тематических кроссвордов, проведение различных экспериментов, социологические исследования и пр. Чем более активную роль выполняет студент при изучении правовых дисциплин, тем более разносторонне развивается его личность, навыки будущего специалиста, проявляется гибкость, креативность и критичность мышления, а также привычка сосредотачиваться. Следует заметить, что проявляют заинтересованность даже самые пассивные слушатели. Современная педагогическая практика применяет различные методические приемы обучения, среди которых наиболее важными для преподавания правовой теории является объяснение, логическое мышление и коммуникационные средства. Юридические терминологии как государство, форма государства, функции государства, право, правотворчество, нормативно-правовой акт, права человека, обязанности человека, отрасль права, правомерное поведение, правонарушение, юридическая ответственность и т. д. нужно раскрывать путем объяснения. А при решении правовых задач, когда необходимо установить суть правового вопроса и дать ему логическое, обоснованное объяснение нужно использовать прием логического мышления.

С помощью этого приема, преподаватель разъясняет отдельные положения, продумывает серию взаимосвязанных вопросов и тем самым подводит слушателей к определенным выводам. Кроме того, не менее важным для эффективного правового обучения студентов является умелое использование научно-педагогическими работниками приемов словесной коммуникаций.

Таким образом, в преподавании правовых дисциплин в ВУЗах необходимо умело использовать наиболее эффективные методы и методические приемы обучения. Деятельность преподавателей должна направляться на сочетание учебного и научно-исследовательского аспектов, мотивацию студентов к самостоятельной творческой деятельности, оптимальное сочетание обще-дидактических методов, средств и приемов обучения, модернизацию методики преподавания и обучения, умелое применение различных методических приемов обучения.

Система нашего образования все еще существенно отстает от современных требований и поэтому нуждается в глубокой модернизации, которая предусматривает комплексное, всестороннее обновление всех звеньев образовательной системы и всех сфер образовательной деятельности в соответствии с требованиями современной жизни, при сохранении и приумножении лучших традиций отечественного образования.

Литература:

1. Сахипов Н. Основные аспекты инновационной деятельности Республики Казахстан в системе современного образования // Материалы круглого стола на тему: «инновационное развитие и механизмы обеспечения прорыва в развитии образования и науки Казахстана» по лекции Президента РК Н.А. Назарбаева перед студентами и профессорско-преподавательским составом КазНУ им. Аль Фараби (3 октября 2009г.). Астана, 2009. – 14-16 с.
2. Болотока Е. Л. Методика преподавания правовых дисциплин / Е. Л. Болотока – М.: МПГУ, 2009.
3. Граф, В. Основы самоорганизации учебной деятельности и самостоятельная работа студентов / В. Граф, И. Ильясов, В. Ляудис. М.: Изд-во Моск. ун-та, 2011.
4. Калашникова Е. Ю., Коновалова И. А., Ловянникова В. В. Методика преподавания экономических дисциплин в современных условиях модификации // Молодой ученый. – 2013. – № 12. – С. 901 – 903.
5. Педагогика и психология высшей школы: учебное пособие для вузов М.В. Буланова-Топоркова. Ростов-на-Дону: Феникс, 2002. – 539 с.

Сейдалина А.Қ.,

Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті

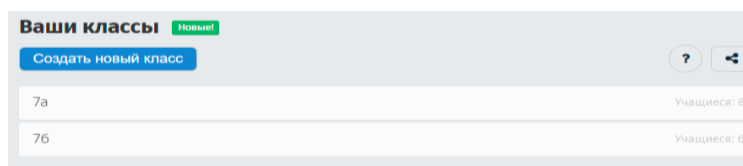
3D-МОДЕЛЬДЕУГЕ АРНАЛҒАН ОНЛАЙН-СЕРВИСТЕРДІҢ МҮМКІНДІКТЕРІ

Ақпараттық коммуникациялық технологияларды (АКТ) үздіксіз дамуы оқушылардың білім алуға қызығушылығын, шығармашылық қабілетін дамыту, қолданудың жеңілдігі мен қарапайымдылығы, оқу пәндерінің интеграциялауға бағытталған.[1]

Қазіргі таңда білім беру қашықтықтан оқытуға көшкен сәттен бастап, оқытушылар әр түрлі онлайн-сервистерді пайдалануға көшті. Онлайн-сервистердің тиімділігі студенттерге компьютерге арнайы қолданбалы бағдарламалық жасақтаманы орнатудың қажетсіздігінде. Сервистермен жұмыс істеу үшін бізге ғаламтор желісі мен браузер жеткілікті. Әр онлайн-сервистің өзіне тән ерекшеліктері мен ережелер бар. Оқушыларды 3D-модельдеуге үйрету үшін онлайн-сервистерге шолу жасаймыз.

Tinkercad – Autodesk компаниясы қолдау көрсететін 3D-модельдеуге арналған бұлтты орта [2]. Сервис толығымен тегін. Көлемді фигураларды салу үшін қарапайым формалардың комбинациясы арқылы күрделі нысандарды құру принципі қолданылады. Қарапайым фигуралардан күрделі фигураларды алу үшін қолданылатын негізгі операциялар – айналдыру, топтастыру, қайталау. Нәтижені 3D-принтерде басып шығару немесе лазерлік машинада кесу үшін қажетті файл форматында жүктеуге болады.

TinkerCad-ті оқу процесінде қолданудың үлкен артықшылығы – сыныптар құру мүмкіндігі, осылайша білім алушыларды әр оқушының жұмыс нәтижелерін көру мүмкіндігімен топтарға біріктіру. Ол үшін "сыныптар" қосымша парағы қолданылады (1-сурет), онда атаулы сыныпты құруға және оған білім алушылардың тізімін қосуға болады.

1-сурет. «Сыныптар» қосымша парағы

Сынып құрылғаннан кейін жүйеге кіру және қажетті сыныпқа қосылу үшін оның коды мен оқушылардың логиндері жасалады, мысалы – UGVW-MFD4-NS34, rezvanovadil9379

Таңдалған сыныпты басқан кезде мұғалім сынып оқушыларының соңғы әрекеттерін көре алады, олардың жобаларын тексере алады, жобаларын өңдей алады, жұмысқа пікірлер қалдыра алады.

Осылайша, TinkerCAD-ты оқушыларға 3D-нысандармен жұмыс істеуге және мұғалімге оқу процесін басқаруға мүмкіндік беретін толыққанды оқыту жүйесі ретінде қарастыруға болады. Сонымен қатар, TinkerCAD және Google Classroom оқу ортасын біріктіру мүмкіндігі бар. Сондай-ақ, сервисте әзірленген сабақ жоспары, сабақтар, мұғалімге арналған әдістемелік ұсынымдар бар екенін атап өткен жөн. Алайда, бұл материалдар ағылшын тілінде ұсынылған. Жалпы, TinkerCAD сервисін бастауыш деңгейде оқушыларды 3D-модельдеуді оқытудың оңтайлы бағдарламалық құралы ретінде қарастыруға болады.

3DSlash – бұл Sylvain Huet компаниясының 3D-модельдеуге арналған бұлтты сервисі [3]. TinkerCAD-пен салыстырғанда модельдермен жұмыс істеуге арналған құралдар көп: "нақыштау", кесу, бояу құралдары бар.

Сервистің тегін нұсқасында шектеулер бар: пайдаланушыға тек 8 түс қолжетімді, жұмыс тобының қолдауы жоқ, дайын файлдар тек төмен ажыратымдылықта сақталады. 3D Slash интерфейсі ешқандай нұсқада орыстандырылмаған. Ақылы нұсқа мұғалімге оқу процесін басқару бойынша TinkerCAD-қа ұқсас функцияларды ұсынады: оқушыларды топтарға біріктіру, жоба бойынша бірлескен жұмыс.

3D Slash-ті қарапайым көлемді фигураларды құру принциптерімен таныс және ағылшын тілін үйрену тәжірибесі бар жоғары сынып оқушыларына 3D-модельдеуді үйретуде қолдануға болады.

SketchUp – салыстырмалы түрде қарапайым үш өлшемді нысандарды – ғимараттарды, жиһаздарды, интерьерді модельдеуге арналған сервис [4]. Бұл 3D-конструктор жұмыс принципі бойынша жоғарыда сипатталғандардан біршама ерекшеленеді. Егер алдыңғы сервистер қарапайым үш өлшемді нысандарды негізге алып, оларды өзгертуге және біріктіруге мүмкіндік берсе, онда мұнда негізгі қарапайым сызық болып табылады.

SketchUp-тің орысша нұсқасы бар, бірақ әдепкі бойынша ағылшын тілі ашылады. Коммерциялық емес пайдалану үшін ол толығымен тегін, бірақ шектеулері бар: жалпыға қолжетімді нұсқада кейбір форматтарға қолдау көрсетілмейді, жаңадан материалдар мен дизайн стильдерін жасауға болмайды. ScetchUp оқу процесін басқаруға мүмкіндік бермейді, бірақ Google Classroom-мен жақсы жұмыс істейді.

Plastisketch – қабаттар арқылы 3D-нысандарын құру сервисі [5]. Оның жұмыс принципі – пайдаланушы қабаттарды салады, бағдарлама оны бір модельге біріктіреді. Үш өлшемді нысанды көлденеңінен бірнеше жұқа бөліктерге кесіп тастадым деп елестетіп көріңіз. Содан кейін сіз бұл бөліктерді бір-бірінен біршама қашықтықта жинадыңыз, ал олардың арасындағы кеңістік өздігінен толтырылды. Бұл редактор шамамен осылай жұмыс істейді.

Plastisketch-те тек ағылшын тіліндегі нұсқасы бар. Бұл барлық адамдар үшін толығымен тегін, бірақ жүктелген файлдарда ресми сайтқа сілтеме болады. Сервис оқу процесін басқару үшін құралдар ұсынбайды.

Roomtodo – жиһаз бен интерьер дизайнын орналастыруға арналған онлайн сервис [6]. Бұл басқа 3D-редакторларынан модельдерді импорттау мүмкіндігімен интерьерлерді ешқандай шектеусіз модельдеуге мүмкіндік береді.

Сервис толығымен тегін. Roomtodo толығымен орыс тілінде және қарапайым және интуитивті интерфейске ие. 3D-модельдеуді үйрену кезінде бұл сервисті интерьер заттарын жасау немесе бөлме түрін жобалау кезінде сәтті пайдалануға болады.

WordsEye – мәтіндік сипаттамасына сәйкес көлемді суреттер жасауға арналған сервис [7]. Сервистің мәні онда не бейнеленуі керектігі туралы қарапайым мәтіндік сипаттамаға негізделген үш өлшемді суретті автоматы түрде жасаудан тұрады. Сұрау енгізілгеннен кейін қосымша ондағы маркер сөздерді анықтайды, контекстті талдайды және осы ақпаратты көріністерді құру үшін пайдаланады. Мұндай технологияны тілдерді оқыту, ойындар әзірлеу және басқалар сияқты кәсіби салаларда қолдануға болады.

Осылайша, Интернет желісінде әр түрлі мүмкіндіктері бар 3D-модельдеуге арналған онлайн-сервистер бар. TinkerCAD, 3DSlash, SketchUp сияқты сервистер тек модельдеу сервистерін ғана емес, сонымен қатар оқу процесін басқару құралдарын ұсынады және Google Classroom-мен жақсы жұмыс істейді. Бұл сервистерді бастапқы деңгейде 3D-модельдеуді үйрену кезінде сәтті пайдалануға болады. 3D-модельдеуді егжей-тегжейлізерттеу үшін Компас, 3D Max, AutoCAD сияқты құралдардың толық функционалдығы бар орталар қажет, олар пайдаланушының компьютеріне тікелей орнатылады. Plastisketch, Roomtodo, WordsEye сервистерін "Фактуралар", "Интерьер жасау", "Сахналар" және басқалары сияқты 3D-модельдеудің жеке тақырыптарын зерттеуде қолдануға болады.

Онлайн-сервистердің қолданудың дәстүрлі оқыту әдістерінен талас тудырмайтын бірқатар артықшылығы бар деген қорытынды жасауға болады, атап айтқанда:

1. Білім беру үдерісінің қарқындылығы мен тығыздығы жоғарылайды; яғни мұғалімнің оқушыларға бере алатын оқу материалының мөлшері артып келеді.

2. Оқушылардың өзіндік жұмысын принципіалды түрде жаңа ұйымдастыру мүмкін болуда, мұнда мұғалім енді ақпарат тасымалдаушысы ретінде әрекет етпейді, ол оқу процесінің белсенді ұйымдастырушысы болып табылады.

3. Әр оқушыны жекелеме оқыту, олардың әрқайсысы тек өзіне ғана қол жетімді тапсырмаларды орындай алады.

4. Оқытудың үлкен көрнекілігі нақтылығы, яғни компьютерде өмірде көрінбейтін жағдайлар мен құбылыстарды модельдеуге болады.

5. Ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану арқылы білім беру ақпаратын шексіз және өте арзан таратуға, оны әр оқушыға жылдам және тікелей түрде жеткізуге мүмкіндік туды. Жоғарыда айтылғандарға сүйене отырып, мынаны тұжырымдай аламыз: ақпараттық коммуникациялық технологияларды қолдану кезінде оқыту интерактивті, қызықты болады, оқушылардың өзіндік жұмысының маңыздылығы көтеріледі және оқу үдерісінің қарқындылығы едәуір артады[8].

Әдебиеттер:

1. Исакова Е.Н. Заманауи ақпараттық-коммуникациялық технологиялар және олардың сипаттамалары //Modern scientific challenges and trends.2021. №2(36), 536.
2. Сервис TinkerCard [Электронды ресурс]: <https://www.tinkercad.com>
3. Сервис 3DSlash[Электронды ресурс]:<https://www.3dslash.net>
4. Сервис SketchUp[Электронды ресурс]: <https://www.sketchup.com>
5. Сервис Plastisketch[Электронды ресурс]: <https://plastisketch.urbiworx.de>
6. Сервис Roomtodo[Электронды ресурс]: <https://roomtodo.com>
7. Сервис WordsEye[Электронды ресурс]: <https://www.wordseye.com>
8. Исакова Е.Н. Заманауи ақпараттық-коммуникациялық технологиялар және олардың сипаттамалары //Modern scientific challenges and trends.2021. №2(36), 566.

Ш.Ж. Арзымбетова, М. Турарбекқызы,

Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент қ.

ӘЛЕУМЕТТІК ПЕДАГОГТЫҢ СУИЦИДТІ ЛОГОТЕРАПИЯ АРҚЫЛЫ АЛДЫН-АЛУДЫҢ ҚҰРЫЛЫМДЫҚ-МАЗМҰНДЫҚ МОДЕЛІ

Қай заманда болсын халықтың алдында тұрған міндеттерінің бірі – есті, еңбексүйгіш, қайырымды бала тәрбиелеу. Әр халықтың өзінің ұрпағы ақылды, адал, үлкенді құрметтейтін, әділ, ержүрек, ар-ожданы мол болып өссін деп армандайтын. Қазіргі таңда жасөспірімдер арасында өз-өзіне қол жұмсау, яғни суицид қоғамда белең алып отыр. Осы мәселені шешуде ата-аналар, мұғалімдер, құрбы-құрдастары біріге жұмыс жасау арқылы суицидалды іс-әрекеттерді болдырмаудың алдын алу іс-шараларын жүргізу қажет.

Әлеуметтік педагогтың суицидті логотерапия арқылы алдын-алудың құрылымдық-мазмұндық моделінің басты мақсаты – білім алушылардың суицидтік мінез-құлқын логотерапия арқылы алдын-алу.

Бұдан басқа қажетті міндеттер қатарында мыналарды атауға болады:

- 1) Оқушыларды логотерапия әдістерімен, жаттығуларымен таныстыру;
- 2) Суицидтің алдын-алу бағдарламасына логотерапия әдістері мен жаттығуларын енгізу;
- 3) Логотерапия арқылы суицидтің алдын-алу.

Жұмыс барысында Оқушылардың арасындағы суицидті логотерапия арқылы алдын-алу жұмысының құрылымдық-мазмұндық моделі келесідей кезеңдерден тұрады:

- Диагностикалық;
- Ағартушылық;
- Алдын-алу бағдарламасын енгізу;
- Қайта бақылау диагностикасы және рефлексия;

1 кезең-диагностикалық кезең

Мақсаты: Оқушылардың суицидтік мінез-құлық деңгейін диагностикалау.

2 кезең-ағартушылық кезеңі.

Мақсаты: оқытушылар мен ата-аналарды жүргізілген диагностика нәтижесіне сүйене отырып отбасы және балалармен суицид туралы ақпараттандыру жұмыстарын жүргізу, суицидтің алдын-алу бағдарламасында қолданылатын логотерапия, логотерапия арқылы суицидтің алдын-алу жаттығуларымен таныстыру.

Жүргізілу формасы: әңгімелесу, жеке кеңес беру.

3 кезең – алдын-алу бағдарламасын енгізу кезеңі

Мақсаты: Әлеуметтік педагогтың суицидті алдын-алу жұмысында логотерапияны қолдану бағдарламасын енгізу және тәжірибеде сынақтан өткізу.

Жүргізілу формасы: әңгімелесу, сұрақ-жауап, жеке кеңес беру, тренингтік жаттығу, арт-терапия, логотерапия құралдарын қолдану, рөлдік ойын.

4 кезең-қайта бақылау диагностикасы және рефлексия кезеңі

Мақсаты: далдын-алу бағдарламасының әсерін анықтау.

Қайта диагностикалау арқылы бағдарламаның ықпалын анықтау.

Аталған модель бойынша келесі функцияларды орындайды:

1. **диагностикалық**–суицидтік мінез-құлықты диагностикалау;
2. **ағартушылық**–оқытушылар мен ата-аналарды логотерапия арқылы өмірге құштарлығын, өзара қарым-қатынасын жоғарылату мүмкіндігімен ақпараттандыру;
3. **дамыту**– оқушылар арасындағы суицидті логотерапия арқылы алдыналу;

Аталған моделдегі ықпал етуші сыртқы және ішкі факторлар:

Сыртқы факторларға:

- бәсекеге қабілетті, дамыған тұлға қалыптастырудағы қоғам мен мемлекет тапсырысы;
- жүйелі, кешенді логотерапияның сапасы;

Ішкі факторларға:

- оқушылардың құндылық бағдары, өмір сүру қажеттілігі;
- оқушылардың қоршаған ортадағы тұлғааралық қатынас, құрдастары, отбасымен үйлесімді қарымқатынас құру қажеттілігі;

Сыртқы және ішкі факторларды ескере келе, біз әлеуметтік педагогтың суицидтің логотерапия арқылы алдын-алу жұмысының құрылымдық-мазмұндық моделінің принциптерін анықтадық. Оларға келесідей принциптер жатады :

- ғылымилық принципі,
- жүйелілік принципі,
- дамытушылық принципі,
- гуманистік принципі,
- өзін-өзі дамыту принципі.

Әлеуметтік педагогтың суицидтің логотерапия арқылы алдын-алу жұмысының құрылымдық-мазмұндық моделінің оқу-тәрбие үдерісінде қолданылуын қарастырайық.

I модуль–ұйымдастыру және бейімдеу

- 1) теоретикалық-аналитикалық;
- 2) диагностикалық-бейімделу модульдерінен тұрады.

Теоретикалық-аналитикалық модуль суицидтің логотерапия арқылы алдын-алу жұмысының мақсаттары және міндеттерін, әдіснамалық кешендерін анықтайды.

Диагностикалық модуль оқу-тәрбие үдерісінде суицидтің логотерапия арқылы алдын-алу жұмысының үшін қажетті техникалары мен әдістерін, құралдарын анықтау.

Бұл кезеңде оқушыларды ақпараттандырып, екі топқа (эксперименттік және бақылау) бөлдік.

Мақсаты: суицидтің логотерапия арқылы алдын-алу жұмысының бағдарламасын тәжірибеде қолданып, сынақтан өткізуді ұйымдастыру.

Міндеттері:

- әдіснамалық аппаратты анықтау;
- модульдің мақсаты мен міндеттерін анықтау;
- диагностикалық құралдарын таңдап, келтіріліп отырған жағдайларға бейімдеу;
- эксперименттік топтарды құру (эксперименттік және бақылау).

Әдістері:

- теоретикалық-аналитикалық және диагностикалық әрекет пен операцияларды ұйымдастыру және жүзеге асыру;
- алдын-алу шараларын жүзеге асыру, мәселені шешу, ағартушылық жұмыс (инструктаж, түсіндіру және т.б)

II модуль-негізгі (қалыптастыру: жаңа білімдер мен іс-әрекет әдістерін меңгеру) – суицидтің логотерапия арқылы алдын-алу жұмысы басты мақсатымыз болып табылады.

Зерттеудің әдістері ретінде: тренингтік әдістер, логотерапия, арт-терапия, жаттығу, ойын, жағдаят, тесттік әдістер алынды.

Сонымен қатар, бағдарлама сюжеттік-рөлдік ойындар, тренинг, жеке жұмыс (кеңес беру), әңгімелесу формаларында жүргізілді. Әдістерді жүргізу барысында альбомдар, бояулар, қарындаштар, маркерлер, қолданбалы құралдар ұсынылды.

Зерттеу жұмысының нәтижесі өмірге құштарлық деңгейі жоғары, рухани-адамгершілігі жоғары, суицидтік мінез-құлық деңгейі төмен оқушысын көрсетеді.

Сурет – 1. Әлеуметтік педагогтың суицидті логотерапия арқылы алдын-алудың құрылымдық-мазмұндық моделі

Әлеуметтік педагогтың суицидті логотерапия арқылы алдын-алу жұмысында әлеуметтік педагог суицидтің алдын-алу үшін жағымды жағдай жасау үшін келесідей ұсыныстар берілді. Оларға тоқталсақ:

- оқушыға тұлға ретінде қарау, оны бар болмысымен қабылдап, құрметтеу;
- мектеп оқушысының шығармашылығына мұқият және жауапкершілікпен қарым– қатынас;
- оқушыға психологиялық еркіндік беру: таңдау еркіндігі, өз сезімін білдірудегі еркіндік, өздігінен шешім қабылдау еркіндігі;
- оқушылардың өзіндік бағасын көтеру;
- оқу жүйесін ұйымдастыру немесе жағымды оқу-тәрбие ортасын қалыптастыру;
- суицидтің алдын-алу үшін логотерапия, арт-терапиялық жаттығулар мен техникаларды жиі қолдану қажет.

Зерттеліп отырған мәселе күрделі болғандықтан, оның барлық салаларын терең қамтып шығу мүмкін емес. Бірақ бұл мәселенің айқындалған жағдайлары болашақта суицидтің алдын-алуда логотерапия кең ауқымда қолданысқа енгізуге болады деп есептейміз.

Әдебиеттер:

1. В.Франкл «Человек в поисках смысла» Санкт-Петербург «Ювента» 1997г.
2. В.Франкл «Человек в поисках смысла» Москва «Прогресс» 1990 г.
3. В.Франкл «Психотерапия и экзистенциализм». Нью-Йорк 1967г.
4. В.Франкл «Доктор и душа» Нью-Йорк 1955г

*А.М. Усенова, Ш. Сейдирова,
М. Әуезов атындағы ОҚУ, Шымкент, Қазақстан*

БОЛАШАҚ МҰҒАЛІМДЕРДІҢ ЭМОЦИОНАЛДЫ ТҰРАҚТЫЛЫҒЫН ДАМУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ШАРТТАРЫ

Қазіргі таңда психолог маманның эмоционалды тұрақтылығы оның қызметінің тиімді және нәтижелі атқарылуында. Сол себепті біз қарастырып отырған мәселе болашақ психолог маманның эмоциясының тұрақты болуы маңызды екендігінде және өзін-өзі дамыта жүріп, оқу және тәжірибе барысында қалыптастыра білуінде. Себебі, қазіргі пандемия жағдайында білім беру саласының толықтай on-line форматында көшуі, кәсіби маманның бағдар беруі, оның адам санасына әсер ететін психологиялық кеңестері тұлғаға оң әсерін тигізеді анық. Осы мәселелерге байланысты дәл қазіргі уақытта мамандарды даярлауда олардың эмоционалды тұрақтылығын дамыту басты мәселе.

Сонымен, болашақ мұғалімнің эмоционалды тұрақтылығының дамытудың педагогикалық шарттары – жалпы философия ғылымында «шарт» ғылыми ұғым болып табылады. Шарт объектінің қоршаған құбылыстарға қатынасын білдіретін категория ретінде түсіндіріледі.

Сонымен, тақырыбымызға сәйкес шарт мәселесін теориялық тұрғыда зерттелуін талдап көрелік. Шарт белгілі бір жағдайдың туындауы, тіршілік жасау, оқу, еңбек ету, барлық өзгерістердің, түрленуі үшін қажетті объектілердің жиынтығы.

С.И.Ожеговтың сөздігінде [2] «шарт» термині «бірдеңеге тәуелді жағдай» деген мағынаны береді. Е.С.Рапацевичтің педагогикалық энциклопедиядағы педагогикалық шарттарды «субъективті және объективті талаптар мен алғышарттар, оларды оқытушы өз жұмысында күш пен құралдарды барынша ұтымды пайдалану кезінде мақсатқа жетуді жүзеге асырады» деп қарастырды [3].

В.М.Андреева «педагогикалық шарт» ұғымын мақсатты іріктеу, құрастыру және мазмұн элементтерін қолдану, әдістер (тәсілдер), сонымен қатар белгілі бір дидактикалық мақсаттарға жету үшін оқытудың ұйымдастырушылық формаларының нәтижесі болып табылатын «оқыту процесінің шарттары» ретінде анықтады [4].

Әрбір нысанның бір-бірімен тікелей және жанама байланыстары бар, олар белгілі бір шамамен сипатталатындықтан жиынтық мөлшерде жеткілікті педагогикалық шарттарды құрайды. Шарттар өз кезегінде тарихи уақыт ішінде дамытылады, жүйеленеді, жетілген үстіне қалыптасады, педагогикада түсініктер және бейнелер ретінде қоғамдық сананың жұрнағы есебінде қарастырылған. Олай болса, «Педагогикалық жағдаяттар» ұғымының негізгі белгілерін анықтау С. Н. Борунов, И. Т. Фролов және т. б. ғылыми әдебиеттерді талдау бізге мүмкіндік береді. [5]:

– мәселенің шешімі қандай да бір дәрежеге байланысты зерттеу пәнінің ішкі ерекшеліктерінің (күйлерінің, қасиеттерінің) жиынтығы;

-білім беру ортасының сыртқы объектілерінің жиынтығы зерттеу тақырыбы бар белгілі бір қатынастар;

-сыртқы объектілер мен ішкі ерекшеліктердің жиынтығы, субъектісінің болуын, жұмыс істеуі мен дамуын анықтайды келесі (жүктелген міндеттерді тиімді шешу);

Егер анықталған белгілерді жиынтықта қарастыратын болсақ, «педагогикалық шарттар» анықтамасы – объектілер жиынтығы: мүмкіндіктер, мазмұн, формалар, әдістер және педагогикада жиынтықты шешуге бағытталған кеңістіктік орта, білім беру процесінде, іске асыруда әдейі жасалған міндеттер бұл осы процестердің анағұрлым тиімді жүруін қамтамасыз етеді деген түсінік білдіреді В.А. Беликов [6].

Болашақ мұғалімдердің эмоционалды тұрақтылығын дамытудың педагогикалық шарттары: гендерлік синтездің жетекші идеялары, жағдайлық және өлшемдік тәсілдер, педагогикалық принциптер жүйесі (кәсіптік бағдар принципі, гендерлік принцип, эмпатия принципі, диалогтық қарым-қатынас принципі, қатысу принципі қарқындылығы).

Басқа модельдер секілді болашақ мұғалімдердің эмоционалды тұрақтылығын дамыту белгілі бір педагогикалық шарттар негізінде дамиды. Болашақ мұғалімдердің эмоционалды тұрақтылығын дамыту моделін табысты іске асыру гендерлік мүмкіндік, жағдайлық және дименционалды амалдармен, эмоционалды тұрақтылығын дамытудың әдістер жиынтығын зерттеуге арналған негіз, әртүрлі құзыреттіліктер, білімгерлер типологиясы, жағдайлар түрлерін, әр түрлі білімдер мен дағдылардың, сонымен қатар, жағдайларға қарай оларды таңдау мүмкіндігінің қолданылуымен анықталады. Модельдің – болашақ мамандарды кәсіби дайындауда оқыту мен білім мазмұнына әсер ететін мақсаттарымен белгіленеді. Біз ұсынып отырған модель мотивациялық, мазмұндық, бағалудың нәтижелілігі компонентерден тұрады.

Жоғарыда көрсетілген ережелер мен қатар педагогикалық-психологиялық әдебиеттер сараптамасы, педагогикалық қарым-қатынас тәжірибесін анықтау деректері, эксперименттік жұмыстары бізге келесі анықтау кезеңді эмоционалды тұрақтылықты тәжірибелік-ізвестіру жұмыстары эмоционалды тұрақтылықты табысты дамытудың педагогикалық жағдайларын қамтамасыз ету.

Қатысушылар арасында жағымды субъект-субъектілік қатынастар құру-білім беру үдерісі.

Мәселе бойынша жұмыстарды талдау субъект туралы қорытынды жасауға негіз береді, сонымен қатар болашақ мұғалімнің білім беру саласындағы субъектік позициясы – оның тұлғасының кіріктірілген сипаттамасын, белсенділігін көрсететін, қандай да бастамаға жауаппен қарайтын, өзіне деген қатынасын білім беру іс-әрекеттерінде түрлендіруі. Теориялық негізделген мәніне байланысты білім беру үрдісінде болашақ мұғалімнің субъективті позициясы тұлға құрылымы түсінігі .

А.В. Петровский бойынша мұғалімнің субъектік позициясын қалыптастырудың үш деңгейі берілген әрбір келесі деңгей алдыңғы деңгей көрсеткіштерінің болуын көздейді:

а) болашақ маманның жоо оқу мотивациясының төменгі деңгейімен сипатталады, педагогикалық мамандықта рефлексивтілік және ғылыми білімдер жинағымен анықталады;

б) орта деңгей жоғарыдағы аталған қасиеттермен сипатталады, сонымен қатар оқу іс-әрекетінде өз бетінше белсенді болу өз жұмысын жоспарлауға мақсатты дағдылану;

в) жоғары деңгей алдыда айтылған қасиеттермен сипатталады, яғни оқу үдерісіндегі жетістіктеріне сын тұрғысынан қарайды, өзін-өзі адекватты бағлаумен, оқу-іс ірекетіндегі бастамаларымен және өзін-өзі дамыту мотвациясымен.

Жағымды субъект-субъектілік қатынастардың шарттарын іске асыру білім беру процесіне қатысушылардың эмоционалды дамуына ықпал етеді. Білім беру процесінің барлық қатысушыларының орнықтылығының болашақ мұғалімнің психологиялық дайындығын қалыптастыру факторы білім беру процесінің басқа қатысушыларымен өзара болашақ мамандардың өзін-өзі дамыту және өзін-өзі ұйымдастыру үшін– қатысушылардың эмоцияларын білу және эмоционалды жағдайларды басқару болып табылады.

Болашақ мұғалімнің оңтайлы оқу қызметін ұйымдастыру туралы ғылыми әдебиеттерді талдаудан кейін біз негізгі ережелерді анықтадық:

а) оқу пәндерінің мазмұнына бағдар (әсіресе педагогикалық-психологиялық циклі) эмоционалды дамуға ықпал етеді– болашақ маманның адамгершілік ортасының қалыптасуына оң әсер ететін білім беру мотивациясы және танымдық қызығушылықтары;

б) мақсатты бағдар студенттердің пәндік білімді игеру үшін ғана емес, білік пен дағдылары, сонымен қатар студенттің жеке басының дамуы және олардың эмоционалды тұрақтылығы туралы;

в) білім алушыларға сараланған көзқарас.

Болашақ мұғалімнің толерантты қарым-қатынасқа бағытталуы. Біріншіден толеранттылық барлық тараптардың белсенді позициясының өзара байланысын болжайды. Толеранттылық – бұл өз құндылықтары мен мүдделері бар және қажет болған жағдайда оларды қорғауға дайын жетілген тұлғаның өмірлік позициясының маңызды компоненті. Сонымен қатар, басқа адамдардың да құндылықтары мен көзқарастарын сыйлау жатады. [6, с.305].

Болашақ мұғалімдердің эмоционалды тұрақтылығын дамыту тұрғысында біз болашақ мұғалімнің бағытының негізгі достық қарым-қатынас ережелерін анықтадық. а) өзінің кәсіби педагогикалық мамандығына жағымды эмоционалды қатынасы; б) -«қарым-қатынасты қолдаудағы» фразаларды дұрыс таңдауы, дауласуы, серіктестің эмоцияларына сезімдеріне жүгінуі, эмпатиялық көңіл күйінің бейнеленуі; в) оларға сәйкес келетін сөйлеу құралдары және вариативті қарым-қатынас стратегиясы мен тактикасын пайдалану мүмкіндігі; әр түрлі жағдайды ескере отырып, олардың мінез-құлқын түзету факторлар; г) пікір білдірудегі санатталмаған үкімдер, адамдарға деген жағымды эмоционалды қарым-қатынас, білім беру үрдісіндегі субъектіге деген жағымды көзқарас;е) басқаларға деген қызығушылық пен эмоционалды сезімталдықпен жауап беру; ж) өзінің кәсіби маңызды қасиеттеріне позитивті эмоционалды қарым-қатынас жасау.

Эмоционалды тұрақтылықты дамытуда партисипативті әдістемелерін қолдану.

Е.Ю.Никитинова мен Т.В.Орловалар және т.б., пікіріне тоқталсақ, басқару үрдісі– басқару актісінің күрделі тізбегінің тұрады. Яғни ұйымның жұмыс істеуін және дамуын қамтамасыз ету үшін басшы пайдаланатын жеке мақсаттарға жету әрекеттерінен, мақсатты әрекеттердің бағынуымен, неғұрлым технологиялық мағынада әдісті ойластырылған деп түсіну керек, яғни мағыналы-ұйымдастыра отырып, жүйеге келтірілген әрекеттер мен әдістер жиынтығы. [7,22].

Тәжірибені талдау көрсеткендей, қатысу әдістерін сәтті қолдану келесі факторларды қамтамасыз ету кезінде мүмкін болады: а) болашақ мамандарды диалог пен сенімді қарым-қатынасқа шақыруға мүмкіндік беретін оқытушының кәсібилігінің тәжірибесі, бұл олардың эмоционалды тұрақтылығын дамытуға ықпал етеді; б) студенттермен бірге эмоционалды тұрақтылықты дамыту саласындағы ақпаратты ұсыну, талқылау және өңдеу; в) «тындаушылардан» білім берудің толыққанды қатысушыларына айналған кезде студенттердің оқытушымен серіктестікке дайындығы.

Эмоционалды тұрақтылықты дамытудың қатысу әдістері олардың толық өмір сүрудің барлық кезеңдеріне әсер ету мүмкіндігін қарастыра отырып, қажетті мәселені шешу циклі және болашақ мұғалімдердің танымдық белсенділігін арттырудың жолдары, оқу іс-әрекетінің бастапқы және қайталама мотивтеріне сүйене отырып, зерттеудегі ақпараттың кеңдігімен қол жетімділігі, оқу тобында жағымды жұмыс атмосферасын қалыптастыру болып табылады.

«Білім беру үдерісіндегі эмоциялық тұрақтылық» арнайы курсы педагогикалық мектептің білім беру үдерісіне енгізу. Тәжірибелік-ізвестіру жұмысы арнайы курсты оқу барысында болашақ мұғалімнің жоғары мектепте алған психологиялық-педагогикалық және пәндік білімдеріне сүйене отырып, қажетті сапаны игеретін арнайы факторлар құрылатынын көрсетті.

Бұл үшін арнайы курс аясында біз төменде: болашақ мұғалімдердің эмоционалды тұрақтылықтың мәнін тереңірек түсінуі, білім беру процесіне қатысушылардың эмоционалды жағдайларын басқару дағдыларын игеру, сонымен қатар бұл дағдыларды кәсіби педагогикалық іс-әрекетте және күнделікті өмірде қолдану дағдылары.

Зерттеуімізде біз әзірлеген арнайы курс шеңберінде өткізілетін оқу бағдарламасы жауап беруі тиіс критерийлер: а) оқу сабақтары тар бағытта емес, кешенді сипатта болуы тиіс; б) практикалық сабақтар дәріс курстарында, семинарларда арналуы тиіс; в) ұсынылатын арнайы курс мазмұнының негізінде психология, педагогика саласындағы заманауи зерттеулер болуы тиіс, олардың эмоцияны дамытудағы негізгі проблемалармен, дамыту саласындағы негізгі проблемалармен байланысын білуі тиіс; д) арнайы курс болашақ мамандарды зерттеудің жаңа әдістерімен және тәжірибелік-ізвестіру жұмыстарын жүргізу әдістемесімен таныстырады; е) эмоциялық тұрақтылық туралы теориялық білім алу нәтижесінде болашақ мамандар оларды практикада қолдана білуі, педагогикалық білім беру субъектілерінің эмоционалды жай-күйін болжай және басқара білуі, шиеленісті эмоционалды жағдайларды алдын ала ескертуі тиіс.

Болашақ мұғалімдердің эмоционалды тұрақтылығын педагогикалық қамтамасыз етудің дамыған моделі – бұл *мақсаттың бірлігі* жалпы педагогикалық және нақты білім, білік, дағды, жеке қасиеттер негізінде, бір уақытта кәсіби өзін-өзі дамыту құзыреттілігі мен жалпы кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруды қамтамасыз ету; *мазмұндылығы* (психологиялық-педагогикалық пәндер мен педагогикалық практика) және инвариантты (бағыт бойынша факультативті курстар);

ұйымдастырушылық (дәстүрлі, белсенді және эвристикалық педагогикалық оқыту құралдарын пайдалану); *аналитикалық* (болашақ мұғалімдердің эмоционалды тұрақтылығын дамыту тиімділігін бақылау) компоненттері.

Біздің зерттеуімізде тәжірибелік-іздістіру жұмыстары барысында алынған мәліметтер болашақ мұғалімнің осы жағдайларды кешенде қолдану кезіндегі эмоционалды тұрақтылығының даму деңгейі жоғарылағанын көрсетті.

Әдебиеттер:

1. Назарбаев Н.А. Инновациялар мен оқу-білімді жетілдіру арқылы білім экономикасы // Л.Н.Гумилев атындағы Евразия ұлттық университетінде оқылған лекция.-Астана, 2006
2. Ожегов С.И. Словарь русского языка. – М.: Рус. яз, 1987. – 685 с. 136 Педагогика: Большая современная энциклопедия / под ред. Е.С.Рапацевича. – Минск: Современное слово, 2005. – 627 с.
3. Философский словарь / под ред. И.Т.Фролова. – 5-е изд. – М.: Политиздат, 1986. – 590 с.
4. Андреев В.И. Педагогика: учебный курс для творческого саморазвития. – 2 изд. – Казань: Центр инновационных технологий, 2000. – 608 с
5. Фролов И. Т. Учеб. пособие для вузов / Авт. колл.: и др. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Республика, 2003.
6. Беликов, В.А. Личностная ориентация учебно-познавательной деятельности (дидактическая концепция): монография / В.А. Беликов. – Челябинск: ЧГПИ: «Факел», 1995. – 141 с.
7. Никитина, Е.Ю. Теория и практика подготовки будущего учителя к управлению дифференциацией образования: Монография. / Е.Ю. Никитина. – Челябинск: Изд-во ЧГПУ, 2000. – 285 с.

А.С. Хамитова,

Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Қазақстан

ХИМИЯ САБАҚТАРЫНДА ОҚЫТУДЫҢ ИНТЕРАКТИВТІ ТҮРЛЕРІН ЕНГІЗУ

Қоғамның қазіргі даму деңгейі жоғары білімді мамандарды, еркін ойлауға қабілетті шығармашылық адамдарды қажет етеді. Бұл қазіргі педагогиканың алдына осындай бәсекеге қабілетті тұлғаны дамыту әдістерін жасау міндетін қояды. Егер технологияны, берілген параметрлері бар өнімді алуға мүмкіндік беретін, бастапқы материалдарды түрлендіру әдістері мен процестерінің жиынтығы мен реттілігін деп түсінілсе, онда ақпараттық технологияларды қолдану кез-келген мамандық студенттерін оқыту кезінде тиімділіктің жоғары деңгейіне қол жеткізуге мүмкіндік береді.

Білім беру жүйесі үшін ақпараттандырудың табысты дамуынан түсетін пайда элиталық білімді беру, оқытушылар мен студенттердің шығармашылық қабілеттерін компьютерлік қолдау және еңбекті интеллектуалдандыру есебінен қызметкерлерді жоғары кәсіптік даярлаудан тұрады.

Жоғары білім беруді ақпараттандыру – бұл оқу және ғылыми-зерттеу жұмысында, оқу процесін басқаруда есептеу техникасы мен компьютерлік технологияларды пайдалану саласын кеңейту арқылы мамандарды даярлау деңгейін арттыруға бағытталған шаралар кешенін іске асыру.

Ақпараттандыру студенттердің шығармашылық ойлауын ынталандыру үшін қосымша мүмкіндіктер жасайды, олардың өзіндік жұмысының маңыздылығын арттырады, өзіндік жұмысты бақылау мен өзін-өзі бақылау жеңілдетіледі. Мұғалімнің жеке жұмыс деңгейі жоғарылайды, оқу жұмысындағы зияткерлік және күнделікті әдеттегі арақатынасы өзгереді. Қазіргі уақытта адамзат үшін «шекарасыз қоғам» деп аталатын ашық қоғам құру өзекті болып табылады. Оны қалыптастырудың маңызды шарты білім беру жүйесін ашықтық пен еркіндік қағидаттарында жетілдіру қажеттілігі болып танылады. Ашық және еркін білім беру бірыңғай білім беру кеңістігін құруды, білім беру процесінің барлық қатысушыларына ақпараттық және білім беру ресурстарына тең мүмкіндіктер беруді қамтиды, әр оқушыға өзінің жеке қасиеттерін барынша дамытуға мүмкіндік береді [1].

Жеке тұлғаға бағытталған білім беру тұжырымдамасы ашық білім беру идеяларына толық жауап береді. Бірақ білім беру парадигмасының ауысуы педагогикалық жүйелердегі педагогикалық технологияларды жетілдіру негізінде білім берудің жаңа моделін құруды қажет етеді. Әлемдік және қазақстандық білім беруде қазіргі уақытта желілік ақпараттық технологиялар негізінде интеграцияланған білім беру жүйелерін құру үрдісі байқалады. Ашық білім беру идеяларын іске асыру үшін жаңа тәсілдер, білім берудің инновациялық технологиялары қажет. Бұл жүйеде оқушының өзіндік және жеке жұмысына, қашықтықтан, «виртуалды» оқыту формаларына ерекше орын беріледі [2].

Қазіргі әлемде ақпараттық технологиялар неғұрлым басым білім беру мақсаттарына қол жеткізудің негізгі құралына айналуға. Жаңа ақпараттық технологиялар (ЖАТ) қазіргі уақытта оқыту процесінде компьютерлерді пайдаланумен тікелей байланысты. Компьютер оқытудың әмбебап құралы болып

табылады, ол студенттерде тек білім, білік және дағдыларды қалыптастыруға ғана емес, сонымен қатар студенттің жеке басын дамытуға, оның танымдық мүдделерін қанағаттандыруға мүмкіндік береді. Жалпы білім беретін мектепте және ЖОО-да ақпараттық технологияларды қолдану мұғалім мен оқушының ролін және олардың қарым-қатынасын өзгертеді. Мұғалім студенттердің алдында бастапқы ақпарат көзі ретінде әрекет етуді тоқтатады. Осы немесе басқа ақпаратты қайдан алу керек деген сұрақ студенттердің қандай формада және қанша деректерді қабылдауы және игеруі мүмкін деген сұрақпен ауыстырылады. ЖАТ қолдану оқытушы мен студенттер арасындағы өзара байланыстардың сипатына өзгерістер енгізеді. ЖАТ құралдары студенттердің өзіндік және бірлескен шығармашылық қызметі үшін шексіз мүмкіндіктерді қамтамасыз етеді. Енді оның негізгі міндеті – студенттердің жеке басының дамуына бағыт беру, шығармашылық ізденісті қолдау және олардың ұжымдық жұмысын ұйымдастыру [3].

Оқытуда ақпараттық технологияларды қолдану оқытудың маңызды принципін – даралау принципін анықтады. Әрбір оқушы жеке оқу ырғағына, өзіне қажетті көмек деңгейіне, жұмыс қарқынына, зерттелетін материалдың берілген тереңдігіне сәйкес келеді. Оқу процесінің тұтастығы бұл ретте бұзылмайды. Ақпараттық технологияларды қолдана отырып, оқытудың индивидуализациясы арқылы оны саралауға көшу жүзеге асырылады. Сондай-ақ, ақпараттық технологияларды тиімді пайдалану кезінде студенттердің мотивациясында өзгерістер болады.

Білім беру процесінде ақпараттық технологияларды қолданудың орындылығы олардың көмегімен студенттердің ғылыми, қол жетімділігі, көрнекілігі, санасы мен белсенділігі, оқуға жеке көзқарас сияқты дидактикалық принциптер тиімді жүзеге асырылатындығымен анықталады. ЖАТ пайдалану кезінде оқытудың әртүрлі әдістері, формалары мен құралдары сәтті үйлеседі.

Жаңа ақпараттық технологияларды қолдану арқылы оқыту-қажет болған жағдайда оқытушыны алмастыра алатын, яғни тәуелсіз бола алатын оқыту тәсілі. Жаңа ақпараттық және демонстрациялық бағдарламаларды, модельдейтін бағдарламаларды, оқушының компьютермен интерактивті жұмыс режимін қамтамасыз ететін бағдарламаларды, оқу деңгейін диагностикалауға арналған сараптамалық жүйелерді, Интернеттің ақпараттық ресурстарына қол жетімділікті қолданудың үлкен әсері.

Соңғы 10 жыл ішінде жасанды интеллект бойынша зерттеулер аясында өзіндік жеке бағыт – сараптамалық жүйелер (СЖ) қалыптасты. Сараптамалық жүйелердің мақсаты-қарастырылып отырған проблемалық аймақтағы жұмыс тәжірибесін көрсететін жинақталған білім базасы негізінде өте қиын мәселелерді шешу болып табылады. Сараптамалық жүйелерді қолданудың артықшылығы – ерекше жағдайларда шешім қабылдау мүмкіндігі, олар үшін алгоритм алдын-ала белгісіз және де ол білім базасынан ойлау тізбегі (шешім қабылдау ережелері) түрінде бастапқы мәліметтер бойынша қалыптасады. Соңғы жылдары білім беру саласына арналған сараптамалық жүйелерді құру және пайдалану саласында белсенді зерттеу жұмыстары жүргізілуде. Сараптамалық жүйелердің жаңа класы пайда болды – сараптамалық оқыту жүйелері.

Сараптамалық оқыту жүйесі (СОЖ) – бұл бағдарлама, белгілі бір пән саласындағы сарапшының білімі негізінде қандай да бір педагогикалық тізбекті жүзеге асыру, оқыту диагностикасын және оқытуды басқаруды жүзеге асыру, сондай-ақ сарапшылардың (пән мамандарының, әдіскерлердің, психологтардың) мінез-құлқын көрсету. Оқу процесінде мұндай СОЖ «мұғалімнің» белсенді ролін ғана емес, сонымен бірге оқушыға қолданбалы аймақты модельдеу арқылы жүйеде болып жатқан ішкі процестерді зерттеуге көмектесетін анықтамалық ролін де орындайды [4].

Білім беру процесінде СОЖ технологиясына негізделген компьютерлік химиялық бағдарламалар көбірек таралуда. Қазіргі уақытта ЖАТ қолдануда жаңа саты белгіленуде. Ұсынылып отырған тұжырымдаманың негізінде мынадай ережелер жатыр:

– КОБ (компьютерлік оқыту бағдарламалары) оқытудың эксклюзивті нысаны ретінде қарастырыла алмайды және оқу процесінің дәстүрлі түрлерімен – дәрістермен, консультациялармен, зертханалық жұмыстармен ұштастырылуы тиіс. Оларға алынған химиялық ақпарат КОБ-ны қолдана отырып, практикалық сабақтарда таратылады, олардың негізгі мақсаты-білімді бекіту, олардың ары сақталуын арттыру. Сондай-ақ студенттердің аудиториядан тыс өзіндік жұмысы кезінде КОБ тарту пайдалы деп тану керек;

– осыған байланысты КОБ типтік құрылымы айқын: курс бағдарламасына нақты сәйкес келетін ақпараттың, оның ойға қонымдылығын бақылауға арналған жеке тапсырмалармен ауысуы;

– КОБ-да оқушының әртүрлі заттармен, олардың қасиеттерімен және түрлендірулерімен танысуы жүзеге асырылуы тиіс. Мұндай «қатысу әсері» химиялық процестерді зерттеуде өте қажет, оларды тікелей бақылау мүмкін емес.

– Жоғарыда айтылғандар, әрине, белгілі бір химиялық пәннің профиліне байланысты КОБқұру әдістемесінің ерекшеліктерін анықтайды:

1. КОБ-дағы ақпарат стандартты емес, мүмкіндігінше қызықты және ең бастысы ықшам түрде ұсынылуы керек. Мәтіндерді, егжей-тегжейлі және көптеген теңдеулерді визуалды кескін ретінде пайдалану азайтылуы керек. Олардың орнына формулалар, қысқа схемалар және ең алдымен дисплей экранында газдардың шығуын, тұнбалардың түсуін және реагенттердің түсінің өзгеруін имитациялауға мүмкіндік беретін химиялық процестерді компьютерлік модельдеу қажет. Соңғысына ерекше назар аудару керек, өйткені химиядағы түс өте мазмұнды;

2. Экранда химиялық реакцияларды имитациялап қана қоймай, сонымен қатар студенттің тиісті сандық ақпаратты алуын ұйымдастырған жөн – мысалы, «синтезделген» заттың шығуын, оның маңызды константалары мен сипаттамаларын анықтау;

3. Оқушыға ұсынылған тапсырмалар жартылай нұсқалы болуы қажет. Алдыңғы ақпаратқа жүгіну мүмкіндігін қамтамасыз ету керек, сондай-ақ дұрыс жауап болмаған кездесілеме көмектесу, ал кейіннен сәтсіздік болған жағдайда, дұрыс жауабын беру. КОБ-ны тәжірибелік тексеру процесінде студенттердің тапсырмалар бойынша жұмыс нәтижелеріне статистикалық талдау жүргізіп, олардың көлемі мен күрделілік деңгейін одан әрі оңтайландырған жөн.

Жоғарыда айтылғандардың бәріне сүйене отырып, СОЖ негізіндегі компьютерлік оқыту бағдарламаларын химия курсын зерттеуде сәтті қолдануға болатындығын атап өткім келеді. Білімді және сызықтық емес логика жүйесін қолдана отырып, интеллектуалды интерфейспен бірге, мұндай КОБ абстрактілі тұжырымдарды қажет ететін салаларда, мысалы, кванттық химия және зат құрылымы курстарында сәтті қолданыла алады. КОБ пайдаланған кезде ақпарат ыңғайлы және ықшам түрде беріледі, бұл оларды жалпы және бейорганикалық химия курсында пайдалануға мүмкіндік береді: энергетикалық диаграммаларды иллюстрациялау кезінде; білім беруді визуалды БМ модельдеу үшін; технологиялық процестерді модельдеу және болжау үшін; каталикалық және каталикалық емес процестердің барысын модельдеу үшін және т. б. Органикалық химия және ЖМҚ(жоғары молекулалық қосылыстар) химиясы курсында мұндай КОБ оқушыларға реакциялардың өту механизмдерін түсіндіру үшін пайдаланылуы мүмкін. Сонымен қатар, СОЖ студенттердің білімін ағымдағы және қорытынды бақылауға мүмкіндік береді. Сараптамалық жүйелердің үлкен артықшылығы – олар қолданушылардың жұмысындағы құрал ретінде практикалық жұмыс барысында қиын, ерекше тапсырмаларды шешу мүмкіндіктерін жетілдіре түседі.

Әдебиеттер:

1. Самолысов П.В., Ромашенко Т.Ю. Нелинейные процедурные знания – основа построения систем дистанционного обучения // Образование и общество. Москва, 2001, №5.-С.142-148.
2. Добрыдин С.Н. Некоторые аспекты использования новых информационных технологий в обучении // Материалы всероссийской конференции «Наука и образование». Москва, 2002.-С.162-165.
3. Коджаспирова Г.М., Петров К.В. Технические средства обучения и методика их использования: Учеб. Пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. – М.: Издательский центр «Академия», 2002. – 256 с.
4. Матрос Д.Ш., Полев Д.М., Мельникова Н.Н. Управление качеством образования на основе новых информационных технологий и образовательного мониторинга. Издание 2-е, исправленное и дополнительное.-М.: Педагогическое общество России, 2001. – 128 с.

4-СЕКЦИЯ
ӘЛЕМДЕГІ ЖӘНЕ ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ БІЛІМ БЕРУДІҢ САПАСЫ:
САЛЫСТЫРМАЛЫ АСПЕКТ

КАЧЕСТВО ОБРАЗОВАНИЯ В МИРЕ И КАЗАХСТАНЕ: СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АСПЕКТ

THE QUALITY OF EDUCATION IN THE WORLD AND IN KAZAKHSTAN:
A COMPARATIVE ASPECT

Т.А. Алдиярова,
Түркістан облысы Ордабасы ауданы

ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНІҢ ЖАҢАШЫЛДЫҒЫ

Елбасымыз Қазақстанның қарқынды даму барысында әр жылы халыққа арналған жолдауларында оқу білім саласын міндетті түрде қамтып, бағытымызды анықтап, жолымызды саралап келеді. «Еліміздің ертеңі бүгінгі жас ұрпақтың қолында, ал жас ұрпақтың тағдыры ұстаздардың қолында» Н.Ә.Назарбаев

Заман алға жылжып, қоғам өзгерген сайын жаңа мазмұнды оқу жүйесін қалыптастыру өмір талабы. Сонықтан білім мазмұнын жаңартудың басты мақсаты – білім сапасын көтеру. Қазақстан Республикасының білім беру жүйесінде 2016-217оқу жылынан бастап жаңартылған білім беру мазмұнына көшу сатысы басталып, оқушыларды кең ауқымды дағдыларға үйретуге, функционалдық сауаттылықтарын арттыруға, адами құндылықтарын дамытуға көңіл бөліне бастады. Білім алуда жақсы деңгей көрсететін оқушы сабаққа белсенді қатысып, жақсы баға алады, білім қорытындысында өз мүмкіндіктерін көрсете алмайды. Алған білімдері шешімдер мен іс-әрекет таңдауда тұлғаның дамыту қажеттіліктеріне сәйкес келмей жататын кездер жиі кездеседі. Оқушылар ОЖСБ, әсіресе ҰБТ-да өз білімдерін дәлелдей алмай жатады. Халықаралық PISA, TIMSS зерттеулерінің нәтижесі біздің еліміз әлем бойынша төменгі нәтижелер қатарында тұр. Әлемдегі өзгерістерге сәйкес құндылықтар білім маңызын қайта қарауды қажет етеді. Осы мәселелерді шешу үшін мұғалімдердің жұмыс жүйесіне өзгерістер енгізу керектігі туындап отыр. Әлем елдеріндегі білім азығы – Сингапур, Жапония, Финляндия елдерінің білім жүйесіндегі ерекшеліктерін бір-бірімен салыстырар болсақ, білім сапасын көтеру мәселесі қарастырылатынын көруге болады. Ондағы мақсат дамыған елдердің басым жақтарымен, әлсіз жақтарын қалай бақылайтынын анықтау.

Сингапур елінің білім жүйесі аз уақыт аралығында табысқа қалай жетті? Бұл елде білім беру жүйесінде нені басты назарға алады екен? Тәуелсіздік алған соң мемлекеттің даму жолдарын іздестіріп, жан-жақты анықтай бастады. Табиғи ресурстардың болмауына байланысты жоғарғы кәсіби нарық құру, шетелдік инвесторларды тарту және экспорттауға бағытталған экономикаға көшу үшін үкімет интеллектуалды модернизация жолын таңдады. Білім жүйесінің алдындағы міндет – елді сауатты және техникалық білімді мамандармен қамтамасыз ету. Бірнеше ұлттардың білім құрылымдарына біркелкі стандартты енгізу арқылы оптимизациялау мәселесі туындады. Барлық пәндерді бір тілде жүргізу таңдалды, ол – ағылшын тілі. Сингапурдың барлық азаматын ағылшын тілінде сөйлеуге әзірлеу, дайындау жүйесі халықаралық өндіріс, сауда және білім саясатын жүргізуге бағытталса, ал қытай тілі Азиялық бизнеске тиімді. Бүгінгі уақытта Сингапурда он жылдық білім жүйесі, алты жастан бастап сан қырлы, түрлі оқу бағдарламалар аясында білім алады. Осы жүйе әр оқушының бейім-қажеттілігіне қарай таңдау және мектеп кеңесінің берген бағдарламасымен оқуға мүмкіндік туғызады. Оқушыларға мектепте қосымша спорт, шығармашылық іс-әрекеттерге көп көңіл бөлінеді екен. Барлық білім жүйесі әлемге ашық топта жұмыс істей алатын көшбасшыларды тәрбиелеуге бағытталған. Сыныптың тығыздығы 40 балаға дейін екен, мұғалім сабақты сегіз топқа бөліп, топтық әрекеттермен өткізеді. Сонымен, еліміздің оқу жүйесін Сингапурдағы білім беру жүйесімен салыстырсақ, екі елдің өзіндік ерекшеліктері байқалады. Сингапурда әр оқушының бейім-қажеттілігіне қарай таңдау мүмкіндігі беріледі және әлемдік экономиканың саясатына сәйкес ағылшын тілінде дәріс беріледі. Білімнің даму сатысында адамның өмір бойы білім алуына, жаңа технологияларды игеріп, өзіне жауапкершілік пен міндеттер алуына ынталандыру ортасы құрылған, негізгі идеясы қабілетті, дарындыларды қолдауға,

көшбасшыларды тәрбиелеуге арналған. Сабақтарын бақылайтын болсақ, әр топтан оқыту, қарым-қатынас, жеке тұлғаны қалыптастыратын жұмысты байқауға болады. Соңғы кезде біздің елімізде де көп тілділікке терең көңіл бөлініп отыр. Ағылшын тілін жаппай меңгеруге біртіндеп көшуде. Көптеген мектептерде тіл игеру бірінші сыныптан енгізіліп, кей мектептер жаратылыстану пәндерін ағылшын тілінде оқыту жолдарын қарастыруда.

Жапония жастары не үшін бәсекеге қабілетті? Жапон елінің білім беру жүйесі де ерекше. Жапон елінде балалар қиындықтарды өздері шешеді. Олардың бар қиындықтары оқуда ғана, сондықтан олар емтихан тапсыру арқылы өзінің орнын анықтайды. Егер жақсы білім алса, мемлекеттік жоғарғы оқу орындарында оқуын жалғастырып, мемлекеттік қызметке орналаса алады. Оқу деңгейі төмендеу болса, жеке меншік қымбат оқуға түсуге мүмкіндігі ғана болады және оны тамамдаған мамандарды жұмысқа алмайды. Сонымен олардың қоғамда бөлінуі бала кезінде емтихандардан өтуіне байланысты, бәсекелестік ерте жастан басталады. Білім берудегі тәрбие мен оқудың негізгі саясаты-ерекше ойлайтын, шығармашыл, жан дүниесі бай тұлға тәрбиелеу. Барлық білім бөлімдерінің мақсаты – өскелең ұрпағына дәстүрлері мен мәдени құндылықтарын үйрету. Ол елде мектепке дейінгі білімге көп көңіл бөлінеді, кіші жастағы балаларда қарым-қатынас дағдысы қалыптасады, ұжымдыққа баулитын құндылықтар өте маңызды. Балаларға отбасының тәрбиесі өте маңызды, өмірінің мәні балалардың тәрбиелі болуына байланысты екенін айтады. Кіші және орта буындарда топтық тәртіппен оқытылады, топ құрамы іс-әрекетінің тиімділігіне сәйкес 7-8 баладан тұрады. Өңгімелеуші құрбысына қалай қарау, оның пікірін тыңдай білу, өзін көрсету дағдыларын қалыптастырады. Мұғалімдер мен балалар тапсырмаларды бағалау кезінде тәртібі мен басқа мәселелер туралы сұрақтар туындаса, жеке оқушыға емес, топқа байланысты, ол жүйе алшақтатудың, кикілжінді болдырмай, балалардың денсаулығын сақтауға ықпал етеді. Мектепте білім алу мерзімі 12 жыл, ана тілінің қиындығына байланысты оның жартысы бастауыш. Ағарту министрлігімен бекітілген бастауыш сыныпта минимум 1850 иероглиф меңгерілуі тиіс. Кітап оқу үшін 3 мыңнан артық білу керек. Сонымен қатар, мектеп оқушылары мектептен кейін міндетті емес «шеберлік» мектебінде дайындыққа қатыса алады. Кіші және орта буында барлық бағдарламалар арқылы күнделікті өмірде өзін бақылай білуге, адамдарға, жануарларға, табиғатқа қамқорлықпен қарауға, әдемілікті сезінуге, қоғамның дамуына өз үлесін қосуға бағыттайды, білім-білік дағдысына аз көңіл бөлінеді. Жоғары сыныптарында жоғарғы оқуға түсуге дайындайды. Қоғамда адам еңбекпен тәрбиеленген, тек іскер қабілетімен ғана бағаланады. Жапон халқының тағы бір ерекшелігі қыз бала үшін негізгісі қызмет емес, ана болу деп қарайды да, ер балаларға ерекше қатал талаптар қойылады. Халықаралық математикалық сайыстардан жүлделі орындарды иеленеді.

Финляндияның ерекшелігі неде? Әлемдегі білім беру жүйесі ең үздіктердің қатарында Финляндия елі. Олар оқу-тәрбие үрдісінде қандай алдыңғы қатарлы ғылыми технологияларды қолданады? Финляндияның білім жүйесінің қысқаша тарихымен танысатын болсақ, 2000 жылғы PISA зерттеулері қорытындысы бойынша Финляндия білім жүйесі бірінші орынға ие болды. Бұл елдің білім беру жүйесіндегі реформасына және оны бағалауына тоқсалсақ, дұрыс құралған реформа – білімнің табысты болуына, баланың қоғамға сай бейімделуіне ықпал етеді. Елдің экономикалық дамуы, заманына сай мектептің бағалануы, білім жүйесінің дамуы реформаның негізгі аспектілерімен сипатталады. Реформаның негізгі аспектілері оқу бағдарламасын қайта құру, реформаның дидактикасы, мектепті және білім сапасын басқару. Білім жүйесі балабақшадан басталады. Бүкіл қоғам болып баланың дамуына зиян келтірмей балабақшадан мектепке көшіру жағдайын ойластырады. Негізгі мектеп бітірсе де емтихан тапсырылмайды, дифференциалды сыныптар жоқ, бар сыныптар біркелкі. Мектептен кейін бала бір-ақ рет матрикуляцияндық емтихан тапсырады. Мектептерінде оқушылардың әлеуметтік шығындарын мемлекет төлейді. Финляндияда оқушыға сенім, мұғалімге сенім және мектепке сенім деген принциппен жұмыс істейді. Финляндияда әрбір мұғалім өзінің қоғаммен қалай бағаланытынын біледі.

Оқушылардың оқудағы қиындықтарды барлық деңгейде жеңе білуі оқудағы проблемаларға ерекше көңіл аудартады. Оқу материалдарында басты назар нақты мақсаттар мен оқу тапсырмаларына бөлінеді. Мақсатқа жетуі қалыптастырушы және жиынтық бағалау арқылы қадағаланады. Қалыптастырушы бағалау материалды оқу кезінде қай бөлімінде қиындық туындады, қандай оқушының оқуда проблемалары бар екенін ажырата алуға көмектеседі. Оқудағы қиындықтың алдын алу дереу оқытуды түзету арқылы іске асырылады, өзіне, өз күшіне сену, қабілеттеріне және оқуға деген оңтайлы көзқарас табысқа деген ұмтылыспен іске асады. Мұғалім мақсатына сай сабағын жоспарлап, әр мақсаттың маңызын түсініп оқушының оқуы үшін іс-әрекетін алға жылжуын бақылай алады, оқу үрдісіне әр баланың ерекшелігін ескере отырып түзетіп, ынталандыра отырып кері байланыс жасай алады. Елде белгілі бір сыныпты бітіргенде баланың білім деңгейін тексерудің

бірыңғай жүйесі қарастырылмаған. Финляндияның білім жүйесінің біздің елмен ұқсастығы білім алудың балабақшадан басталатындығы, оқушыға, мұғалімге және мектепке сенім деген принциппен жұмыс істейтіндігі, білім алу оқушының табысқа жетуіне бағытталған, бағалаудың әр түрлі әдістерін пайдаланады. Бұл елдің мектептері статуска бөлінбейді, барлық балаға нәтижеге бағытталған білім мен тәрбие бірдей берілу керек. Сингапур, Жапон, Финляндияның білім беру жүйесін жетілдіру мақсатында жүргізілген реформаларын зерттей келе елімізде білім жүйесін дамытуға байланысты белгілі жұмыстар жүргізіліп жатыр.

Әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының 2015 жылғы дейінгі Білім беруді дамыту тұжырымдамасы
2. У.Б.Жексенбаева «Компетентностно ориентированное образование в современной школе» – Алматы; 2009 г.
3. Ақпарат дереккөзі: https://massaget.kz/okushyilarga/mektep_omiri/42367/

А.Е. Амангельдинова,

*Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ.,
қазақ тілі мен әдебиеті мамандығы, 1-курс магистранты
Ғылыми жетекшісі: Жахина Б.Б. п.ғ.д., профессор*

ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ ЖАҢАШЫЛДЫҚТАРДЫҢ АХМЕТ БАЙТҰРСЫНҰЛЫ ИДЕЯЛАРЫМЕН САБАҚТАСТЫҒЫ

Қоғамдағы жаңарулар, мемлекеттегі саяси жағдайлар, ел дамуындағы стратегиялық бағдарлар, ғылым мен техниканың дамуы білім беру жүйесінде де өзгерістердің пайда болуына әсер ететін факторлар екендігі сөзсіз. Сондай өзгерістер мен жаңарудың нәтижесінде қоғамда ұлттық және жалпы адамзаттық құндылықтарды бойына сіңірген, кез келген өмірлік жағдайда өмір сүруге бейімделген, функционалдық сауаттылығы жоғары, бәсекеге қабілетті тұлға қалыптастыру қажеттілігі туындады. Педагогика ғылымының алдына білім беруді жаңаша құру міндеті қойылды. Ондай міндеттің қойылуына себепші болған саяси факторлардың бірі – Елбасының ХХІ ғасырда еліміздің көшбасшы отыз ұлттың бірі болуға қойылған мақсаты [1]. Мемлекет басшысы 2011 жылы Қазақстан халқына Жолдауында 2020 жылы 12 жылдық мектеп толықтай қызмет етуі қажеттігін атап өтсе, «100 нақты қадам» Ұлт жоспарына сәйкес 2016-2017 оқу жылынан бастап елімізде жаңартылған білім мазмұнына көшу жұмыстары қолға алынды. Ұлттық жоспар негізінде мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамытудың бірінші тетігі бойынша білім беру мазмұнының методологиясы түбегейлі жаңара бастады. Білім беру мазмұнының методологиясын жаңарту – білім беру бағдарламасы мен құжаттарының құрылымы мен мазмұнын, оқыту мен тәрбиелеудің әдістері мен тәсілдерін қайта қарастыру болып табылады. Ұлттық және жалпы адамзаттық құндылықтарды бойына сіңірген, кез келген өмірлік жағдайда функционалдық сауаттылығы мен бәсекеге қабілеттілігін көрсете білетін тұлғаның үйлесімді қалыптасуына және зияткерлік дамуына қолайлы білім беру ортасын тудыру – жаңартылған білім мазмұнын енгізудің негізгі мақсатына айналды. Жаңартылған білім беру мазмұнына сәйкес оқушыларды алған білімдерін кез келген әлеуметтік ортада, жалпы өмірде тиімді, сауатты пайдалана білуге дағдыландыру ұстаздардың кәсіби құзыреттілігінің жоғары болуын, асқан шеберлігін, арнайы дайындық пен ізденісті, сауаттылықты талап етеді. Ұлы ойшыл ғұлама Әл-Фарабидің «Адам бойындағы ең үлкен қасиет – қабілет, өмірді түсіну, қанағат тұту, ұстанымдылық және өзгеге ұқсамайтын даралық» деген сөзі бүгінгі білімнің басты үйлесімділігін анық көрсетіп тұрғандай. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2012 жылғы 23 тамыздағы № 1080 қаулысымен бекітілген Орта білім берудің (бастауыш, негізгі орта, жалпы орта білім беру) мемлекеттік жалпыға міндетті стандартына сәйкес әзірленген «Қазақ тілі» пәнінен жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасында көрсетілген қазақ тілін оқытудағы негізгі мақсат – ана тілін қадірлейтін, қоғамдық мәнін түсінетін тұлға қалыптастыру, қазақ әдеби тілі нормаларын сақтап, дұрыс қолдана білуге, еркін сөйлесуге және сауатты жазуға үйрету деп көрсетілген [2]. Аталған мақсаттың мазмұны осыған дейінгі 2013 жылы әзірленген типтік бағдарламадан мүлдем өзгеше деп айтуға болмайды. Екі бағдарламаны салыстыру барысында пәнді оқытуда қойылатын мақсат пен міндеттің ортақтығы байқалды. Жаңартылған білім беру мазмұнының басты ерекшелігі – пән мазмұнының спиральді қағидатпен берілуі. Біз білеміз, білім беру жүйесінде спиральділік қағидаты бойынша құрылған оқу бағдарламасы Джером Брунердің «Білім беру үдерісі» (1960) атты еңбегінде қарастырылған танымдық теорияға

негізделеді деп көрсетіліп жүр. Брунердің жұмысына негізделген спиральді білім беру бағдарламасы бойынша оқушы мектепте оқыған кезде тақырыпты немесе пәнді бірнеше рет қайталап оқып, әрбір қайталап оқыған сайын тақырыптың немесе пәннің күрделілігі арта түседі де, жаңа білім алдыңғы біліммен тығыз байланысты және бұған дейін алынған ақпарат тұрғысынан қарастырылады. Біз оны Ахмет Байтұрсынұновтың оқытуда ұсынған «жеңілден ауырға қарай» принципімен байланыста қарастырамыз. Ол дидактиканың заңдарын терең біліп, әдістемеді шебер қолданған. Мысалы, ғалым ұсынған әлі күнге дейін өзектілігін жоймаған үлестірілмелі карточканың мақсатынан көруге болады (1-ші карточка ойын түрінде беріледі, сөзді шырпымен жазу ұсынылады, 2-ші карточкада жазуға жаттығу, санақ үшін ұпай ойыны беріледі, 3-ші карточкада сөйлем құрастырып, сөздерді алмастырып қосып, алты сөзден оннан аса сөйлем құрастыру мақсат етіп қойылады) [3]. Жаңартылған білім беру мазмұны негізінде оқу мақсаттары мұғалім мен білім алушыларға болашақ қадамдары жөнінде өзара ой бөлісуге, оларды жоспарлау мен бағалауға мүмкіндік беретін бірізділік пен сабақтастықты көрсететін 4 бөлімнен тұрады: тыңдалым мен айтылым, оқылым, жазылым, әдеби тіл нормаларын сақтау. Ахмет Байтұрсынұлының «Ана тілінің әдісі» атты мақаласында білім алушының функционалдық сауаттылығын қалыптастыру, дамыту мақсатында сөйлеу әрекеттерінің аталған 4 түрі (жазылым, оқылым, айтылым, тыңдалым) арқылы тілді меңгерудің әдістері жайында ой-пікірлерін табуға болады. Ғалым «үйретуді» өнер деп бағалайды. «Үйрету өнер болған соң, ана тілін үйрету – бұл да өнер. Олай болса өнерлерде болған сындар мұнда болмақ» – дегені ақиқат. Әдіскер тіл үйрету әрекеттерін былайша көрсетеді: оқылым – оқу үйрету; жазылым – жазу үйрету; айтылым–сөйлеу үйрету.

Қазіргі уақытта тіл ғылымындағы жаңалықтардың бірі -тілді танымдық тұрғыдан зерттеу кеңінен өріс алып, өзекті мәселелердің біріне айналып отыр. Білім беру жүйесінде де бұл бағыт өте маңызды болып табылады. Себебі, когнитивтік лингвистика жүйесі тіл мен ойлау, тіл мен таным процестерінің арақатынасына сүйенеді және осы тұрғыдан қарастырғанда қазіргі білім беру жүйесіне қойылған негізгі мақсаттардың бірі – оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастырудың ең тиімді жолы екендігі даусыз. «Тілдің ішінен бәрі табылады, тек тани білетін қырағылық керек» дейді көрнекті тілші ғалым Ғ.Мұсабаев [4]. А.Байтұрсынұлының лингвистикалық идеяларының ұшқырлығы сонда: сол дәуірдің өзінде-ақ тілдің антропоөзектік табиғатын дәл байқап, анық аңғарған. Ғалымның мына пікірін дәлел ретінде келтіруге болады: «Тіл – адамның адамдық белгісінің зоры, жұмсайтын қаруының бірі». Осы сөзінен «адам»-ды орталық тұлға ретінде алғандығын аңғаруға болады. Тілді тек құрылымдық ерекшелік ретінде емес, адам баласының болмысына, танымына, ойлау қабілетіне, қарым-қатынас жасау үдерісіне қажетті ең маңызды бөлшек ретінде бағалайды. Осы орайда Э. Оразалиева ғалымның «Тіл– құралына» қатысты ойларын айта кеткен жөн: «Біріншіден, терең этнолингвистикалық зерделенудің үлгісін көрсетті, екіншіден, «Тіл-құрал»деп атауының өзі жеке қазақ тілінде емес, жалпы тіл ұғымына, оның қызметіне, арналып тағайындалған, үшіншіден, ғалым тіл табиғатын зерделей келе, тілдің ойлау жүйесімен байланысына ерекше мән береді» дейді [5]. Ахмет Байтұрсынұлы сөз өнері адам санасының үш негізіне: ақылға, қиялға, көңілге тірелетінін айта келе, әрқайсысының өзіндік ерекшелігін көрсетеді: «Ақыл ісі – аңдау, яғни нәрселердің жайын ұғыну, тану, ақылға салып ойлау. Қиял ісі – меңзеу, яғни ойдағы нәрселерді белгілі нәрселердің тұрпатына, бернесіне ұқсату, бернелеу, суреттеп ойлау. Көңіл ісі – түю, толғау»,– дейді де, «Тілдің міндеті – ақылдың аңдауын аңдағанынша, қиялдың меңзеуін меңзегенінше, көңілдің түюін түйгенінше айтуға жарау», -деп қорытады. Бұл сөзінен тілді тілдік сана мен таным тұрғысынан сипаттағанына көз жеткізуге болады. Сонымен қатар А. Байтұрсынұнов тілдік материалды меңгеру кезеңіндегі оқушылардың ойлау қабілеттерін эмпирикалық ойлау (I кезең), теориялық ойлау (II кезең), шығармашылық ойлау (III кезең) деп қарастырғанының өзі – тілді меңгеруде когнитивтік бағытты ұстанғандығының бір белгісі және де бұл балаларға білімді игертудің ұтымды жолы болып табылады [6]. Ғалымның әдістемелік жаңалығы бүгінгі күнге дейін өз маңызын жойған жоқ. Себебі теориялық ойлау мен шығармашылық ойлау – ең жоғарғы ойлау сатысы. Ол эмпирикалық ойлаудың негізінде болатындығын анықтап, тілдік материалды тек теориялық тұрғыдан ғана үйретіп қоймай, оқушылар күнделікті өмірде білімдерін кеңінен қолдана алатын дағдыларды қалыптастырудың негізін қалаған.

Бүгінгі білім беру кеңістігінде шетелдік және отандық әдіскерлер «Сын тұрғысынан ойлауға үйрету» технологиясы, «Инсерт» стратегиясы сияқты тағы басқа оқытудың түрлі әдістерінің ерекшеліктері мен ұстанымдарын айқындап көтеріп жүр. Өткенге барлап қарасақ, бүгінгі жаңашыл деп табылған оқыту технологияларының Ахмет Байтұрсынұлының жоғарыда аталған еңбектерінен бастау алатынын атап өткен жөн болар. Бұны біз ғалымның өз заманындағы балалар мен ересектердің сауатын ашуға арналған оқу құралдарынан да, шағын мақалаларынан да аңғарамыз. Мәселен, Ахмет

Байтұрсынұлының бастауыш мектептеріне арналған «Әліпбиі» (Жаңа құрал) оқулығын жазуда көрнекілік, түсініктілік, жүйелілік, өмірмен байланыстылық, т.б. дидактикалық ұстанымдарды, дамыта оқыту идеясын басшылыққа алғанын анық аңғаруға болады. Себебі, автор бұл еңбекте білім белгілі бір жүйемен, ретпен берілуін ескеріп, балаға әлі келетін білімді ғана ұсынған. Баланың ойлау қабілетін дамытумен қатар, оларды іс-әрекетке жаттықтыру қажеттігін де ескерген. Қазіргі таңда ересектерді оқытатын оқытушылар мен мектеп мұғалімдері жалпы білім берудің ең ұтымды тәсілі ретінде «Блум таксономиясын» басшылыққа алады. Блум таксономиясының 6 түрлі ережесі кез келген ақпаратты үйретудің ең ұтымды тәсілдері ретінде тәжірибеде дәлелденіп жүр. Осы Блум таксономиясындағы танымдық үдерісінің ең қарапайымнан бастап күрделіге біртіндеп өту барысы жайында өз заманында сан жылдар бұрын айтылып кеткен А.Байтұрсынұлының еңбектерінен бастау алады. Ағартушы әдіскер «Ана тілінің әдісі» атты мақаласында ана тілін үйрету әдістерін былайша бөледі:

1) Кей әдістердің негізі қосу, жинау болады, барша ол негізді әдістер жалпылау (синтез) немесе жиылыңқы әдіс теп аталады.

2) Кей әдістердің негізі талдау, айыру болады. Ол негізді әдістердің бірі жалқылау (анализ) немесе айырыңқы әдіс деп аталады.

3) Кей әдістің негізінде қосу да, талдау да болады. Ондай әдістер жалқылаулы-жалпылаулы немесе айырыңқы-жиылыңқы деп аталады.

Жаңартылған білім беру мазмұнына негізделіп өткізілетін сабақтың методологиялық құрылымы өзгергенімен, дидактикалық құрылымының өзгермегені анық. Сабақта жаңа материал оқытылып, үйретіледі, білім, іскерлік пен дағды қалыптастырылады, алған білімдері жүйеленіп, жинақталады, соңында қорытындыланады. Ахмет Байтұрсынов оқушының меңгерген білімін тәжірибеде орынды қолдану дағдыларын қалыптастыру үшін тілдік материалды үш кезеңде жұмыстарын жүргізу қажеттігін айтып: « Бірінші кезеңде тіл білімінің сыртқы болмысын таныту жұмыстары жүргізіледі. Мұғалім түрлі әдіс-тәсілдерді орынды пайдалана отырып тіл заңдылықтары мен ережелерінің болмысын меңгертеді. Екінші кезеңде оқушылардың тәжірибеде өз білімін қолдана алу дағдылары мен біліктерін, білімдерін бекіту үшін «Сынау» және «Дағдыландыру» жұмыстары жүргізіледі. Үшінші кезеңде оқушыларды шығармашылық ойлауға дағдыландыру үшін дидактикалық ойындар қолданылады», -деп көрсетеді. Бұл пікірін қазіргі білім беру жүйесінде, оқытуда тиімді болып табылатын технологиялардың бірі – дамыта оқыту технологиясымен байланыста қарастыруға болады. Өйткені дамыта оқыту жүйесінде оқушыны белгілі көлемдегі білім, білік дағдыларымен қаруландырумен ғана шектелмейді, Байтұрсынов көрсеткендей баланың өзіндік дүниетанымын қалыптастырып, шығармашылықпен жұмыс істейтіндей мүмкіндік беріледі. Ғ. Қазбекова дамыта оқытуға келесі анықтама береді: «Дамыта оқыту дегеніміз – мұғалім мен оқушы арасындағы қарым-қатынастарды жетілдіру, оқушылардың өздігінен білім алып, дүниетанымын қалыптастыруға жетекші рөл атқаратын оқытудың бір түрі» [7].

Қорыта келгенде, қазіргі білім беру жүйесіндегі өзгерістердің нәтижесінде енгізілген инновациялық технологиялар оқытудың әдістемесі немесе оқытудың мүлдем жаңаша жолдарын қарастырады деп айтуға болмайды. Осы тұрғыдан келгенде инновациялық технология – оқыту мен тәрбиелеудің ең озық, тиімді ізденістерін, тәжірибелерін жалғастырып, тың жолдар іздеу, классикалық педагогиканың озық үлгілерін жаңашылдықпен дамыту деп түсінгеніміз жөн. Оған жоғарыда көрсетілген мысалдар дәлел бола алады. Ахмет Байтұрсынұлы – қазақ тілін меңгертудің әдістемесінің негізін қалаған ғалым-әдіскер екендігі бүгінгі ұрпаққа қалдырған әдістемелік мұраларынан, ғылыми зерттеу еңбектерінен-ақ белгілі. Әдіскер-ғалымның өз дәуірінде қазақтың сауатын ашқан «Әліппе», «Сауат ашу», «Тілашар» т.б. оқу-құралдары күні бүгінге дейін әдістемелік және тілтанымдық тұрғыдан өз мәнін жоймаған құнды еңбектер екені даусыз. Ахмет Байтұрсыновтың «Әдіс – ерекшіліктен шығатын нәрсе. Әдістің жақсы-жаман болмағы жұмсалатын орнының керек қылуына қарай» деген сөздері қазіргі мұғалімдер ұстанатын негізгі қағида болары анық.

Әдебиеттер:

1. Назарбева Н.Ә. «100 нақты қадам: баршаға арналған қазіргі заманғы мемлекет» Ұлт Жоспары, 2015.
2. «Қазақ тілі» пәнінен жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасы, – Астана: Б.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2016.
3. Байтұрсынов А. Тіл тағылымы. – Алматы: Ана тілі, 1992.
4. Мұсабаев Ғ. Қазақ тілі тарихынан. – Алматы: Мектеп, 1988.
5. Оразалиева Э. Коннитивтік лингвистика: қалыптасуы мен дамуы. – Алматы: Ан-Арыс, 2007.
6. Жахина Б.Б. Қазақ тілі сөзжасамы: оны тереңдете оқытудың ғылыми-әдістемелік негізі. – Көкшетау: Келешек-2030, 2014.
7. Қазбекова Ғ. Дамыта оқыту тәсілдері. – Қазақ тілі мен әдебиеті, 1997.

*Атем М.Н.,
ал-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,
Педагогика және психология мамандығының PhD докторанты*

ҒЫЛЫМИ ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСТАРЫНЫҢ БІЛІМ САПАСЫН АРТТЫРУДАҒЫ РӨЛІ

Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2019 жылғы 27 желтоқсандағы № 988 қаулысы бойынша Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020 – 2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы бекітілді.[1] Осы бағдарламада 2-ші мақсат: Елдің әлеуметтік-экономикалық дамуына ғылымның үлесін арттыру болатын.

2019-2020 оқу жылында Түркістан облысында білім сапасын ғылыми негізде көтеру мақсатында өткізген эксперименттің тұжырымдамасында: 3.4. Экспериментке қатысты зерттеу жұмыстарының сапасын көтеру бабы жазылған. Осы бап бойынша 7 бағытта жұмыс жасау көзделген және осы бағыттарды көптеген жұмыстар жүргізілді.[2]

Білім мен ғылым егіз ұғым. Ғылыми дәлелденген теориялар ғана қолданысқа еніп, білімге айналады. Ғылыми зерттеу жұмыстары арқылы жаңа заңдылықтар ашылып, жаңалықтар пайда болады. Білім көкжиегі кеңейіп, дүниетаным мен ойлау өрісі дамиды. Ғылыми-зерттеу жұмыстарына баланы жастайынан дағдыландыру арқылы баланың бойында ақпаратты саралай білу, талдай білу, объективті ақпаратқа жүгіну, білімнің түп тамырын анықтау, әр түрлі ғылым саласынан хабардар болу, зерттеу жұмысын ұйымдастыра алу, өздігімен жаңа эксперименттер жасау, жаңалық ашу сынды біліктер мен дағдыларды қалыптастырамыз.

Ғылыми-зерттеу жұмыстары (ҒЗЖ) – қол жеткен білімдерді кеңейту және жаңа білімдер алу, ғылыми топшылауларды тексеру, табиғат пен қоғамда көрініс табатын заңдылықтарды анықтау, жобаларды ғылыми тұрғыда жинақтап қорытындылау, ғылымды негіздеу мақсатындағы зерттеулер, тәжірибелер жүргізумен, ғылыми ізденістермен байланысты ғылыми сипаттағы жұмыстар, талдамалар.[3]

Мектептерде ғылыми жұмыстар жас ерекшелігі мен баланың қызығушылығына, шығармашылығына қарай ұйымдастырылып, ынталандырылып отырады. Білім сапасын арттырудағы негізгі құрауыштардың бірі болып табылатын ғылыми іс-әрекет болашақта нағыз ғалымдардың пайда болуына, ғалым болмаса да қандай да бір білімнің бастауы ғылымнан екенін түсінетін, жалған ақпаратты аңғара алатын, тек сенімді әдебиеттерге жүгінетін, қандай да бір мәселе болса оның ғылыми бастауын анықтай алатын саналы азаматты қалыптастыруға септігін тигізбек. Осылайша өзекті болып табылатын бұл құрауыштан әлемдегі білім сапасы дамыған елдердің де назары тыс қалмаған.

Елдегі қаржының басым бөлігі ғылым мен білімге бөлінетін дамыған елдерде жыл сайын ғылыми зерттеу жұмыстары ұйымдастырылып тұрады. Сонымен қатар, білім салсында енгізілгелі отырған кез келген реформаларды ендірмес бұрын ғылыми-зерттеу жұмыстары ұйымдастырылып, қордағы ақшамен қамтамасыз етіліп отырады. Қазіргі таңдағы жүлдегер елдердің барлығы білім беру жүйесін қанағаттанарлықсыз деңгейден үздік деңгейге жеткізгенше жүйелі жұмыс атқарған. Сол сепбепті де еліміздегі зерттеу жұмыстарының жүйелі жүргізілуі білім мен ғылым саласының дамуында басты рөлге ие.

Жоғарыда айтылған Түркістан облысында жүргізілген эксперимент төрт жақты меморандум негізінде іске асырылған болатын. Соның ішінде мектеп мұғалімдері мен оқушылардың зерттеушілік дағдаларын қалыптастыруға әдістемелік көмек көрсету үшін Экспериментке М.Әуезов атындағы ОҚМУ тартылған. Университеттің профессорлар құрамы мұғалімдердің сұранысы бойынша ғылыми мақалалар жазып, оны басылымдарда жарық көруіне көмектесті. Әрі эксперимент сыныптарының оқушыларының ғылыми жобамен айналысуы барысында зерттеу жұмыстарын ұйымдастыруға ат салысты. Эксперимент жетекшісі А.Қ.Құсайынов Педагогикалық Ғылымдар академиясының басқарма төрағасы, академик. Академик А.Қ.Құсайыновтың ұйымдастыруымен жүргізілген бұл эксперимент толығымен ғылыми негізделген. Компоротивист ғалым ретінде өзінің еңбек жолындағы барша зерттеулерін қорыта отырып, эксперименттің Тұжырымдамасын, оның негізінде эксперимент бағдарламасы мен жұмыс жоспарының үлгісін ұсынып, барынша жүйелі жұмыс атқарылды. Эксперимент бағдарламасында көрсетілген жұмыстар Облыстық білім басқармасына, Аудандық білім бөлімі, әдістемелік кабинет, эксперименттік мектеп директорларына жүктелген.

Эксперимент бағдарламасында атқарылу керек жұмыстар бойынша анализ жасайтын болсақ:

3.4.1 Аудандық әдістемелік кабинеттер мен мектеп басшылары Ақылдасу сабақтарының өткізілуі мен олардың талқылануын зерттеп, нәтижелілігін көтеруге қатысты пікір білдіру. Эксперименттік мектептер аудандық және аймақтық оқыту семинарларына, Ақылдасу сабақтарына қатысуы қадағаланып отырған. Ақылдасу сабағының мұғалімдер үшін тиімділігі:

- Бірлесе жоспар құру арқылы сабақ жоспарының сапасын көтеру, оқушының белсенділігі мен қызығушылығын арттыру;
- Мұғалімнің құрған жоспары мен оқыту барысындағы жағдайы қандай екендігі арасындағы айырмашылықты көруге, жоспарды оқушы мүмкіндігіне қарай өзгертуге мүмкіндік;
- Оқытудың нәтижесінде оқушылардың қажеттіліктерін барынша қанағаттандыратындай етіп қалай жоспарлау керектігін түсінуге;
- Бір-бірін сынамай, тек сабақ жоспарын жетілдіру үшін бірлесе топта жұмыс істеуге мүмкіндік береді;
- Кәсіби шеберлігі шындалады, жаңа идеялар туындайды;
- Озық іс тәжірибе таратылады.

3.4.2 Мұғалімдердің Ақылдасу сабақтарын өткізулері мен оларға қатысуларын зерттеп, сабақ сапасын арттыруға қажетті пікір айту.

1. Ақылдасу сабақтары бүгінгі күнге дейін өз деңгейінде қарсылықсыз жүзеге асты;
2. Мұғалімдердің ақылдасу сабақтарына деген көзқарасы өзгерді;
3. ЭС туындаған мәселелер директор жанындағы кеңесте қаралды, ұжыммен бірге талқыланды;
4. Әдістемелік кеңесте талқыланып, хаттама түзілді.

Бұл ақпараттар эксперименттік мектептердің жыл соңында өткізген есебінен алынған.

3.4.3 Мұғалімдердің оқушыларға рухани-адамгершілік және патриоттық тәрбие берудегі тәжірибелерін зерттеп, нәтижелі іс-шараларды, озық тәжірибелерді таратып отыру.

- Оқушылардың білім жетістіктері туралы жан-жақты ақпарат алу мақсатында арнайы «tolebi.bilim malimet» деректер базасы жасалынды;
- «Оқушылардың өз бетімен жұмыс жасауын ұйымдастыру әдістемесі», «Қалыптастырушы бағалау әдістемесі», «Саралауды жүргізудің тиімділігі» т.б тақырыптарында 6 мұғалімнің көмекші құрал жұмыс дәптері пән мұғалімдеріне өз тәжірибелерінде пайдалануға ұсынылды;
- Білімдегі кемшіліктердің себептерін анықтау үшін «Оқуға не кедергі болады?» сауалнама, «Жеке пәндер бойынша оқуға көзқарасың қандай?» оқушыларға арналған дебат, «Мұғалім оқушы көзімен» жетекші және магниттік мектептердің мұғалімдері арасында шебер сыныптар ұйымдастырылды;
- Жүйелі түрде ата-аналарға арналған ақпараттық парақшалар таратылып отырған;
- Практикумдарда ата-аналарды топтарға бөліп, оларға түрлі тапсырмаларды беріп, тәжірибелерін ортаға салуда ашық диалогтік алаңдар ұйымдастырылды.
- Ақылдасу сабақтарының нәтижесінде үлгермеушілік себептері анықталып, жою жолдары нақты көрсетіліп, оқыту процесінің белсенділігі артып, үлгермеуші оқушылардың саны азайған.

Сайрам ауданы, №29 К.Тленшин атындағы жалпы орта мектебінде:

- Мұғалімнің педагогикалық қызметі сапасын бағалау критерийлері жасалды;
- Оқыту сапасын жақсарту үшін эксперименттік сыныптарда жұмыс жасап жүрген біліктілігі жоғары мұғалімдер мен әдіскерлер тәжірибесін пайдалануда педагог-зерттеуші, педагог шебер және мектеп әкімшілігі бірлесіп «Оқушылардың білім сапасын арттырудағы жаңа әдіс-тәсілдердің тиімділігі» тақырыбында мектепшілік семинар өтті.

Отырар ауданы, С.Әшіров атындағы ЖОМ ДҒІЖО С.А. Бабашов өз мақаласында: «Егер де эксперимент осылай, дұрыс жүргізіліп және білім сапасын құраушылар 60 – 80% мөлшерінде іске асырылатын болса, онда, мектеп бітіргенше, экспериментке қатысқан сынып оқушыларының білім сапасы, салыстырмалы түрде алып қарағанда, 50 – 70%-ға көтеріледі» деген тұжырымын білдірген. Сонымен қатар, эксперимент егер жалғасын табар болса, экспериментке қатысуға дайын екендігін білдірген болатын.[4]

3.4.5 Мектеп басшыларының экспериментті ұйымдастырып, оны басқарудағы іс-тәжірибелерін жинақтап, қажетті қорытындылар шығарып отыру.

Эксперимент барысында жүргізілген зерттеу нәтижесінде:

1. Жетекші мектептер мен магниттік мектептердің өзара байланысы нығайды;
2. Ақылдасу сабақтарының нәтижесінде сабақтың сапасы артты;
3. Экспериментке қатысушы әрбір мұғалім НЗМ, ПШО, жоғарғы оқу орындарымен, әдіскерлермен, әріптестерімен үздіксіз тәжірибе алмасуының нәтижесінде кәсіби шындалды;
4. Мектеп директорларының көшбасшылық қызметі артып, өзара кәсіби бәсекелестік орнады;

5. Мұғалімдердің кәсіби шығармашылық ізденістері артып, біліктілігін көтеру тестіне өтініш берген ұстаздар 100 пайыз өтті;

6. Эксперимент сыныптардағы оқушылардың бойында сенімділік, еркіндік, ойын ашық жеткізу, түрлі жағдаяттардан шығуға бейімделді;

7. Ата-аналарға арналған бейнероликтер, әдістемелік парақшалардың, педагогикалық ағарту жұмыстарының нәтижесінде «Ата-ана – ұстаз – оқушы» ынтымақтастық байланысы нығайды;

8. Мектептер ішкі резервті ұтымды пайдалану негізінде білім сапасы жоғарылатуға болады, деген қорытындыға қол жеткіздік.

3.4.6 Мектептердің, эксперименттік сыныптардың материалды-техникалық базасын зерттеп, білім саласы басшылығына ұсыныс-пікірлер білдіру.

Эксперименттік сыныптар эксперимент басталмас бұрын барлық материалды-техникалық базамен қамтылуы қажет болған. Себебі тұжырымдаманың мәні де осында, егер білім сапасын құраушылардың әрқайсысының сапасын көтере отырып, жүйелі түрде бір баланың білім сапасын арттыруға жұмылдырсақ, білім сапасы артады делінген болатын. Сол себепті, эксперименттік сыныптар интерактивті тақтасы бар сыныптарда білім алды, барынша ішкі резервті тиімді пайдалана отырып материалдық базамен қамтылған. Мемлекет тарапынан, облыс тарапынан бөлінген құралдар да ең алдымен эксперименттік сыныптарды қамтуға тырысты. Мұғалімдер оқу процесі барысында өз сұраныстарын білдіріп отырды.

3.4.7 Мұғалімдердің жақсы сабақ берулеріне қажетті әдістемелік және материалды-техникалық құралдармен қамтамасыз етілулерін зерттеп, олардың тиімділігін арттыру мақсатында қажетті ұсыныстар жасау.

Эксперимент 2-ші, 6-шы сыныптарда сабақ жүргізетін педагогтар оқу жылы басынан Назарбаев Зияткерлік мектебі, Педагогикалық шеберлік орталығы, Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік университеті ғалымдарымен бірлескен оқу семинарлары, конференцияларға қатысып, тәжірибе жинақтады. Эксперименттік мектеп мұғалімдері білім беру үдерісінде формативті бағалау, өзін-өзі және өзара бағалау, әдістемелік нұсқаулық ұстаздарға көмек, Блум таксономиясына сәйкес оқу мақсаттары, желілік-қоғамдастық, csm.kz, smk.edu.kz, bilimland.kz, imektep.kz, itest.kz, twig-bilim.kz арқылы қазіргі күнге дейін іс-тәжірибесіне пайдаланды. Сонымен бірге, экспериментке қатысқан мұғалімдер Назарбаев Зияткерлік мектебінің және Педагогикалық шеберлік орталығының тренерлері көптеген арнайы семинарлар, тренингтер, дөңгелек үстелдер өткізді. Бұл жұмыстар нәтижесін берді. Сол себепті, мектеп басшылығы эксперимент жұмысын келесі оқу жылында қайта жалғастыруды ұсынды.

Эксперимент бағдарламасында зерттеу жұмысының сапасы жалпы білім сапасын құраушыларының сапасын зерттеумен анықталады. Яғни, әр бап бойынша атқарылған жұмыстарды зерттеп, қорытынды шағару зерттеу жұмысының сапасын көрсетеді. Одан бөлек, университеттің қолдауымен, мектеп мұғалімдердің жетекшілігімен бірнеше ғылыми жобалар жазылып, оқушылар жүлделі орындарға ие болды. Атап айтар болсақ: Төлеби ауданында №3 жалпы орта мектебінен: 2 «Ә» сынып оқушысы Туйчөбай Мерей II орын, 3 «Б» сынып оқушысы Кинисбай Абзал III орын иеленді.

Мектепте ОҚМУ ғалымдарымен өткізілген семинарлар нәтижесінде мұғалімдер мен оқушылардың ғылыми жұмыспен айналысуына үлкен жол ашылып, ғылыми жұмыстардың жазылуы мен мақала, баяндамаларды рәсімдеу талаптары туралы толық ақпарат алып отырды. ОҚМУ ғалымдары А.Полатбек, А.Усеновамен бірге «Үздік баяндама», «Үздік мақала» тақырыбында байқаулар ұйымдастырылып, осы сынды оқыту семинарлардың нәтижесінде 8 мақала жазылып, басылымға ұсынылған. Қазақ тілі мен әдебиеті пәнінен «Үздік қаламгер» жобасы, математикадан «Ұшқыр жетілік» сабақ құрылымы, жаратылыстану пәндері үшін «Сөз сізде» ток–шоулар мен марафондар, биология пәнінен «Оқушының сабақ бойынша дерек жинау жұмыс дәптері» ұйымдастырылды. Мұның барлығы өз кезегінде, эксперимент аясындағы зерттеу жұмыстарының сапасын көтеру ісінің жүйелі жүргізілгенін білдіреді.

Қорытындылайтын болсақ, ғылыми зерттеу жұмысының сапасын арттыру арқылы тұтас ғылымның дамуына жол ашылады. Мұғалімдердің сапалы зерттеу жүргізе алуы, оқушылардың ғылыми жұмыспен айналысуға деген қызығушылықтарын ояту, зерттеушілік құзыреттіліктерін дамыту білім сапасын арттырады. Сол себепті де білім сапасын арттыру барысында ғылыми зерттеу жұмысына баса назар аудару ұсынылады.

Әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020 – 2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы // URL: <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1900000988>

2. Түркістан облысында білім сапасын ғылыми негізде көтеру мақсатында өткізілетін эксперименттердің тұжырымдамасы.-Түркістан, 2019. – 16 б.

3. «Қазақстан»: Ұлттық энциклопедия / Бас редактор Ә. Нысанбаев – Алматы «Қазақ энциклопедиясы» Бас редакциясы, 1998 жыл. ISBN 5-89800-123-9, X том

4. Білім сапасын ғылыми негізде көтеру: Түркістан облысында жүргізілген экспериментке қатысушылардың мақалалар жинағы / Ғылыми жетекшісі: А.Құсайынов; Жалпы редакциясын басқарған: М.Н.Атем; Құраст.: Қасымбаева Б.Ш., Тұрғанова А.Ж., Ембай Д.П., Ұябаева Н., Абдукаримов Б.А., Жеткерова М.Б., Джасанова А.Д. -Алматы: ПФА, 2020.-240б.-қазақ тілінде

*G. Berdykulova, Y. Schildibekov, A. Li,
International Information Technology University, Kazakhstan*

The University Change Management: Case of Kazakhstan and USA

In the ranking of the best countries for education, Kazakhstan took 70th place out of 73, ranking.kz reports. The country is located between Lebanon (69th place) and Myanmar (71st). The top five are USA, Great Britain, Canada, Germany, and France[1].

The issues of ensuring the proper quality of products and services have been relevant at all times, but they acquired special urgency in time, when the need arose to produce competitive products. Since the twentieth century, a new direction of applied science began to form, associated with the formation of quality management.

All over the world, it is recognized that the manufacturer of products or services had a special quality management system that met the Total Quality Management. TQM had integrated the best practice that had been accumulated in previous periods. This experience had been implemented in ISO standards, which had become the basis and methodology of quality management.

Kazakhstani universities obliged implementing a quality management system since 2011. Two hundred thirty three documents according requirements of national standard ST RK ISO 9001-2016 regulate the main and supporting processes of the university. Despite an intention to develop quality of all aspects of university's activity, an administrative approach is prevailed; the provisions on measuring the quality of academic staff work, prescribed in the documents, increase the teaching load without changing wages; the results of annual individual plan conducting do not consistent with motivation and incentives based on work results [2].

To clarify a management quality in the International IT University in Kazakhstan (IITU) and the Northern Arizona University in USA (NAU), a public research university with a main campus in Flagstaff, Arizona, Quality assurance management/Quality management system was compared.

Figure Quality assurance system [3]

IITU: The survey was attended by: Head of the Department of Economics and Business, head of the Department of IT Department and teachers of foreign languages. Below are the opinions that converge among the heads of departments: taking responsibility for the effectiveness of the QM. Sensing the development of Quality Policies and Objectives that are appropriate to the university environment and its strategic direction; ensuring the integration of QMS requirements into the educational process; Ensuring the availability of the resources required for the QMS.

The purpose of the survey was to understand whether the heads of departments of the university will agree on the QMS and whether they agree with the views of the Head office.

NAU: Since the university is not working now, the teachers refused to take part in the interview, the QMS of the university was provided by the dean's office.

A Quality Assurance System is like an umbrella. It is overarching components: analysis and assessment planning, assessment policies and procedures, and data tools and human resources ensure that a provider is meeting all CAEP standards and continuously improving.

The University uses several strategies to develop a comprehensive quality assurance system, which include the following: conduct a high level needs analysis, complete an assessment audit; identify and implement data tools; develop assessment policies and procedures; discuss results and engage stakeholders throughout the process. Below you can see the cycle of passing strategies:

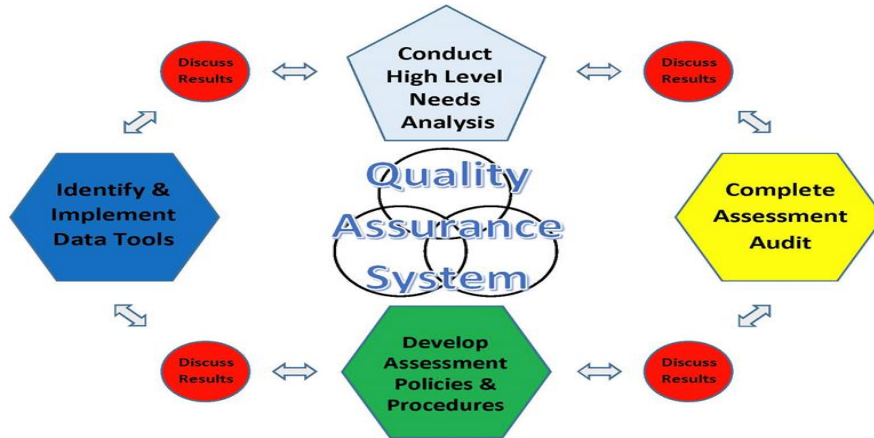

Figure The cycle of passing strategies [3]

Universities of Kazakhstan carry out their activities in conditions with the aim of increasing academic independence; the number of norms and restrictions decreases; the state moves from direct management to indirect; the responsibility of universities for achieving learning outcomes has increased. The "National Plan" defines the ways to achieve the Kazakhstan vision «The Kazakhstan dream" and related tasks of social modernization.

In fact, this document itself is a plan for changes at the state level. In this regard, Kazakhstan's universities face the primary task of synchronizing their development strategies with the country's strategic documents. Currently, there is no mechanism for determining the obligations of non-state universities in the state's strategic initiatives.

The Ministry of Education and Science monitors the implementation of the State Program for the Development of Education. However, there is no preliminary cascading of indicators of strategic documents for private universities. In conclusion we can say that there is no correct plan of change management in universities in Kazakhstan.

Literature review of articles and books in RK and Russian sources shows that teachers and scholars have several opinions on change management in universities.

Dengelbaeva, N.B., Issengalieva A.G. Discrepancy between the training of specialists to the modern requirements for the quality of higher education, The deepening of disparities between the supply of educational services and needs, inefficient use of society's resources, the lag in the use of learning technologies in the pedagogical process from their radical renewal, the dominance of state organizational and economic mechanisms of management of higher education, increased competition in the market of educational services. All this creates the need to form a model of public administration of higher education, which will ensure the integration of higher education in the world educational space [4].

Massyrova R., Tautenbaeva A. Draws the negative phenomena, cardinal organizational, structural transformations, updating of the education content and specialists training quality improvement according to modern social, economic and political conditions of republic development and progressive experience of the advanced countries. Globalization of world economy became objective reality. Creation of a common all European labor market causes acceptance of adequate changes in the educational sphere. Therefore, the national education system can't develop without integration into world educational space. In assessing the research, design activity is the opportunity to assess the level of formation. Present practices are inadequate to meet changes in work,

knowledge, and citizenship while serving a greater number of students with diverse backgrounds and educational objectives. A paradigm shift from instruction to learning is required to adequately serve the clients of educational institutions, which in turn requires an alteration in procedures for improved outcomes [5].

Galazhinsky E. V. Draws attention to "two main new requirements for modern rectors: first, media, publicity of the rector's position and, second, the need to separate the positions of the rector and the manager-manager". He explains this by saying that the "new" rectors should act as a communicator that includes the university in multiple diverse networks, while the "old" rectors position their main function as storing the values of the university and the ability to negotiate with government agencies primarily about resources for the university. The same guidelines can be applied to the rector's team: vice-rectors, deans of faculties, heads of departments or heads of training areas. These actions will help you make decisions on changes synchronously based on experience and communication [6].

Galimov A. M. Draws attention to the fact that in order to create a higher education management system in which processes and strategies would change as quickly as in startups, a strategic approach to management is required, stimulating creative approach and entrepreneurial thinking among employees [7].

It can be concluded that in RK and Russian individuals identify the following principles for improving the management of departments:

1. Development of managerial competencies of deans and heads of departments.
2. Activation of scientific activities of teachers of departments.
3. Active participation of teachers and postgraduates in the management of their departments.
4. Improvement of the system of stimulating the work of heads of faculties and departments.
5. Establishing and maintaining relations between students and teachers.

Regarding the management of changes in American universities, the following statements can be noted: quality education largely depends on the interaction of students and teachers. Change Management in America focuses on the rapid, high-quality exchange of information, as well as regular self-improvement. "Everything is difficult to manage, which is why the United States is one of the leading countries in the world" – M. James (scientist and Chairman of the Utah Council of Sciences). That is, change management in America is seen primarily through the rapid exchange of information and the constant filling of knowledge.

The digital economy is a new business environment based on digital technologies and digital platforms. In the digital environment formed a number of new requirements that are associated not only with the transformation of the administration in General, individual business processes, but also with the new role, his competences and their implementation and development based on digital technology. The factors of digital transformation affect the change of the enterprise management system, defining new conditions of the external environment and new forms of internal interaction. The leading of the well-known management concepts is change management, since digital transformation is a process of deep, continuous changes that requires a detailed analysis and fundamental restructuring of the entire management system.

Digital transformation is a qualitative improvement of production and business processes through the introduction of innovations and the adaptation of business models to the conditions of the modern digital economy. The digital economy is a set of relations that develop in the processes of production, distribution, exchange and consumption. The set should be based on online technologies and aim at meeting the needs for life goods, which, in turn, involves the formation of new ways and methods of management and requires effective tools of state regulation.

To form a digital enterprise management system, management must make and implement a number of management decisions:

1. Develop a business strategy that allows to effectively applying digital technologies, taking into account the needs of customers.
2. Assessing the shortcomings of the current business model of the enterprise and determining the directions of changes (roles, processes, approaches to management and work).
3. Assign responsibility for design changes and control over implementation to a specially created working group.

Digital competencies and their integration into the traditional system of managerial knowledge and skills, as well as the solution of personnel issues, will be the most relevant for the heads of digital enterprises and managers at all levels. The implementation of the digital business development model requires specialists not only with new technical training, but also with a different mentality. Digital competencies are new requirements for personnel that ensure the achievement of the company's goals in the conditions of "volatility and chaotic business".

The key competencies are drivers of the digital economy, along with the traditional ones, will be the following: analytical skills and working with big data; creativity; digital literacy; technology-friendly; hybrid competencies; fast and high-quality thinking; multitasking; multi-team; trans disciplinarily; online communication skills; health preservation skills.

In other words, the digital economy determines the need to form a hybrid form of competencies in order to overcome the gaps in understanding problems from the position of managers, programmers and consumers. The digital economy involves the emergence of such elements in the management system as digital information, digital operating model, digital leadership, digital engagement, and digital workplace.

References:

1. Казахстан занял 70-е место из 73 в рейтинге лучших стран для образования. – Редакция "Литер" 20 января, 2020. <https://liter.kz/kazakhstan-zanyal-70-e-mesto-iz-73-v-rejtinge-luchshih-stran-dlya-obrazovaniya/>
2. Система менеджмента качества. Требования ISO 9001– 2016. <https://files.stroyinf.ru/Index2/1/4293729/4293729769.htm>
3. Quality assurance system. NAU. <https://nau.edu.quality-assurance-system/>
4. Dengelbaeva, N.B., Issengalieva A.G. Change management in the higher education system of the Republic of Kazakhstan. – Revista ESPACIOS. – 2020.-Vol. 41 (N° 13)
5. Massyrova R., Tautenbaeva A. Changes in The Higher Education System of Kazakhstan. – Procedia: Social and Behavioral Sciences. WCPSP– 2014. – 49-53 p.
6. Зуб, А. Т. Управление изменениями: учебник и практикум для бакалавриата и магистратуры / А. Т. Зуб. – Москва: Издательство Юрайт, 2019. – 284 с.
7. А. А. Данилюк. Управление изменениями. – Тюмень: Издательство Тюменского государственного университета, 2014. – 288 с.

*К.К. Жампеисова, Н.Н. Хан, Ш.Ж. Колумбаева,
Казахский национальный педагогический университет имени Абая
Алматы, Республика Казахстан*

О ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ СОСТАВЛЯЮЩЕЙ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ ВУЗОВ (С УЧЕТОМ ЗАРУБЕЖНОГО ОПЫТА)

Введение. Сегодня в системе высшего образования особый акцент делается на универсальный подход к подготовке специалистов, под которым понимается уровень гармоничного сочетания естественнонаучных и специальных знаний с гуманитарными и социально-экономическими составляющими человеческой культуры. Успешность решения данной задачи, по мнению ученых, в значительной степени обусловлена уровнем готовности преподавателей высшей школы к педагогической деятельности [1], важнейшей составляющей которой является система психолого-педагогических знаний. И это является одной из мировых тенденций.

В частности, в современных психолого-педагогических теориях Запада отчетливо выделяются новые требования к роли педагога в учебном процессе вуза, среди которых: 1) отказ от авторитарной позиции фасилитатора; 2) создание своеобразных систем «быстрого реагирования» на запросы и потребности обучающихся; 3) активная переработка и творческое применение новейших научных достижений [2].

В рамках новых научных направлений преподаватели вузов должны нести в себе значительный потенциал реформирования существующей системы образования, что возможно лишь в случае, когда центр их педагогической деятельности переносится на овладение механизмами личностно-профессионального роста. С этих позиций востребованной на Западе становится персонологическая модель высшего образования, для которой свойственно представление о том, что преподаватель способен развивать личность будущего специалиста лишь тогда, когда созданы условия для личностно-профессиональной самореализации самого педагога. Важнейшим ориентиром профессионально-педагогической подготовки становится динамика личностного роста преподавателей [2].

Значимость поднимаемого нами вопроса в данной работе, актуализируется тем, что в системе высшего образования Казахстана (традиционно) важнейшим требованием к преподавателю вуза, педагогического профиля в частности, выступал и выступает высокий уровень его базовой профессиональной подготовки. Вопрос о наличии у него системных психолого-педагогических знаний на повестке дня на должном уровне не стоит.

Вместе с тем, как свидетельствует анализ литературы, именно от качества психолого-педагогической составляющей в профессиональной деятельности педагога высшего образования, зависит качество

учебно-воспитательного процесса, а, следовательно, и качество подготовки будущего специалиста, и что психолого-педагогическая компетенция – это универсальная составляющая его профессиональной компетентности [3].

В современных условиях должно стать аксиомой – преподаватель вуза – это не только специалист в области своей профессии, но и педагог, имеющий серьезную психолого-педагогическую подготовку, владеющий арсеналом современных технических и технологических приемов обучения и воспитания [1; 2;3].

В этой связи отметим: в международной практике преподаватель вуза – это особая профессия (ЮНЕСКО). Чтобы преподавание в вузе стало профессией, мало знать свой предмет на отлично. Преподавание в вузе – это высшая ступень педагогического мастерства и ответственная работа [4].

Методология исследования. Методологическую основу данного исследования составили: системный, культурологический аксиологический контекстный и компетентностный подходы; изучение и анализ литературы по проблеме исследования.

Дискуссия и результаты исследования. По данным ряда источников, в зарубежных странах (Словакии, Швеции, Венгрии, Израиля) психолого-педагогической подготовке преподавателей вузов отводится значительная роль. В качестве примера:

– в Словакии к педагогической деятельности в высшей школе допускаются лишь кадры, имеющие соответствующее профессионально-педагогическое образование;

– в Германии преподаватели вузов, претендующие на занятие высших преподавательских должностей, должны пройти еще 3-летнюю дополнительную подготовку и получить диплом преподавателя вуза. Аналогичные подходы приняты в США, Великобритании, Франции, Австрии и других странах [1].

И, наконец, компетентностный подход к подготовке современных специалистов, в рамках Болонского процесса, ставит в число первоочередных не только проблему формирования социально-профессиональных компетенций студентов, **но и развитие психолого-педагогической компетентности самого преподавателя**[5].

Преподавательская работа в вузе относится к сложным видам деятельности. Педагогу одновременно приходится выполнять функции и педагога, и воспитателя, и организатора деятельности студентов, и активного участника в общении с ними, с коллегами. Он также исследователь педагогического процесса, консультант...[6].

И, как правомерно заявляют Л.И.Шуйская и О.Б. Дормешкин, применительно к деятельности вузовского преподавателя, встает проблема его готовности организовывать и обеспечивать процесс обучения в режиме высокоэффективных образовательных технологий. А это, прежде всего означает переориентацию вузовских преподавателей с информационно-обучающего (традиционного) принципа обучения на обучающе-исследовательский.

По мнению данных ученых, и с чем нельзя не согласиться:

– обучающе-исследовательский принцип направлен на развитие у студентов навыков самостоятельного поиска информации, творческой самоорганизации в учебной деятельности, потребности в творческой деятельности, способствующих их оптимальной личностной самореализации;

– переход на данный принцип обучения неизбежно влечет за собой необходимость наличия у преподавателя вуза системной психолого-педагогической и технологической подготовки, так как способностью к преобразованию существующей практики педагогической деятельности в высшей школе, переводу ее из режима функционирования в режим развития обладает педагог, получивший системное педагогическое образование, т.е. педагог-профессионал;

– в отличие от специалиста в определенной предметно-дисциплинарной области, педагог-профессионал – это антропотехник, умеющий практически содействовать развитию сознания личности обучающегося, организовывать образовательный процесс и управлять им.

Исходя из простого и далеко неполного перечисления основных функций педагога высшей школы (диакта-конструктора содержания образования, организатора педагогического процесса, психолога-диагноста, воспитателя студенческой молодежи, ученого-исследователя профессионально-педагогической деятельности), данные авторы утверждают: деятельность педагога-профессионала можно квалифицировать как полифункциональную по своей структуре[1].

Анализ работ ряда исследователей, занимающихся проблемами психолого-педагогической подготовки преподавателей высшей школы непедагогического профиля, позволяет увидеть широту требований, предъявляемых обществом к педагогу-профессионалу, к его психолого-педагогической подготовке в частности.

Так, по мнению исследователей Борисенко И.А., Жукова С.В., Сомова Ж.П., преподаватель высшей школы должен:

- постоянно повышать уровень своего профессионализма и педагогического мастерства, вести творческий поиск нового, быть ориентированным на то, чтобы дать студентам в полном объеме прочные и глубокие знания, научить применять их на практике;
- обладать педагогической гибкостью, уметь творчески подходить к решению возникающих задач, которые определяют уровень его профессионализма;
- ощущать свой высокий престиж в обществе, величие своей профессии;
- иметь хорошие речевые данные;
- иметь уравновешенную нервную систему, способность выдерживать воздействия сильных раздражителей, проявлять выдержку;
- быть коммуникабельным, тактичным, наблюдательным, гуманным, толерантным, требовательным к себе и студентам;
- владеть организаторскими, конструктивными, коммуникативными и другими способностями; методами самоанализа, самоконтроля, самооценки;
- стремиться достичь высокого уровня профессионализма и выработать индивидуально-оптимальный стиль своей деятельности;
- перманентно заниматься самообразованием и т.д. [6].

Ю.В. Гатен, исследующий проблемы высшей технической школы отмечает значимость формирования у преподавателя вуза психолого-педагогической компетенции, выражающейся в способности применять в практической деятельности психолого-педагогические знания и умения с учетом целей современного инженерного образования и специфики учебно-воспитательного процесса в техническом вузе.

Автор определяет специфически составляющие структурных компонентов (когнитивный, конструктивный, коммуникативный, потребностно-мотивационный компонент) психолого-педагогической компетенции преподавателя технического вуза. В рамках данных структурных компонентов психолого-педагогической компетенции от преподавателя высшей школы требуется:

- знание основ педагогики и психологии высшей технической школы, дидактики высшей технической школы, инженерной педагогики и психологии, психологии инженерного творчества (когнитивный компонент);
- умение проектировать учебно-воспитательный процесс с целью развития у студентов технического мышления, способностей к инженерному творчеству и необходимых профессионально-личностных качеств, грамотно преобразовывать научно-техническое знание в учебный материал, интегрировать психолого-педагогические и технические знания в рамках учебного курса (конструктивный компонент);
- осмысления себя как субъекта инженерно-педагогической деятельности (рефлексивный компонент);
- умения устанавливать и поддерживать необходимый контакт со студентами для осуществления продуктивной учебной деятельности с учетом целей инженерного образования, особенностей студентов технического вуза и специфики учебно-воспитательного процесса в высшей технической школе (коммуникативный компонент);
- наличие мотивационных установок на использование психолого-педагогических знаний, умений в своей инженерно-педагогической деятельности и на достижение успеха в подготовке профессионала инженерного профиля (потребностно-мотивационный компонент) [3].

Актуализируя проблему психолого-педагогической подготовки преподавателей вузов непедагогического профиля, мы придерживаемся мнения ученых о том, что:

- личность и деятельность преподавателя вуза привлекала и привлекает внимание ученых (педагогов, психологов, философов, культурологов, социологов и других специалистов) на протяжении всей истории развития высшей школы;
- подобный интерес связан с тем, что именно от профессорско-преподавательского состава (ППС) в решающей степени зависят организация деятельности и возможности самореализации субъектов учебно-образовательного процесса в высшей школе;
- важнейшим требованием к преподавательскому составу является способность мотивировать студентов к обучению и самостоятельной работе [7].

Значимость психолого-педагогической составляющей в структуре педагогической деятельности преподавателя вуза непедагогического профиля усиливает требования к системе повышения квалификации, с установкой на получение ими дополнительной специальности – «Педагог высшего образования». И это правомерно.

Интересен в этом плане опыт США. В последние десятилетия в Соединенных Штатах Америки осуществляется координация усилий многих образовательных организаций, по совершенствованию психолого-педагогической подготовки вузовских преподавателей в системе повышения квалификации. Посредством совместных усилий были разработаны и реализованы общенациональные (личностно-ориентированные) программы по подготовке преподавателей нового типа: "Развитие профессорско-преподавательских кадров" (Faculty Development Program) и "Подготовка будущих преподавателей" (Preparing Future Faculty).[8].

Необходимость разработки новых программ, было связана с превалированием в деятельности преподавателей вузов установок на достижение целей интеллектуального плана, включающих развитие у будущих специалистов: творческого потенциала; умения критически мыслить; способности к самоанализу, дальнейшему саморазвитию.

Как отмечается в анализируемом нами источнике [8], реализация этих целей возможна лишь при достаточном уровне сформированности профессиональной компетенции у самого вузовского преподавателя, важнейшими составляющими которой являются: предметная компетентность, психологическая компетентность; педагогическая компетентность; методическая компетентность; профессионально-коммуникативная компетентность.

Как отмечает автор, всестороннее и глубокое изучение содержания выше представленных компетенций позволяет определить основные компоненты профессиографического портрета "эффективного преподавателя" высшей школы США:

- глубокое знание преподаваемого предмета;
- доступное и ясное изложение материала;
- энтузиазм в работе;
- умелое стимулирование познавательной активности студентов;
- заинтересованность в их успехах;
- открытость и доступность в общении [8].

Говоря о необходимости повышения квалификации преподавателей вузов непедагогического профиля, в контексте именно психолого-педагогической составляющей, нельзя не акцентировать внимание и на тех, кто обучается на данный момент в высшем учебном заведении и готовится пополнить ряды вузовских преподавателей.

В связи со сказанным обратимся опять-таки к опыту США, которые уже давно осознали необходимость в более глубокой психолого-педагогической подготовке *будущих преподавателей вузов* и выстроили определенную систему мер:

- диверсифицировали докторские программы. Появились, кроме традиционной степени доктора философии (PhD), ряд других степеней (доктора искусств (DA) и доктора образования (DEd), магистра образования (MEd));

- расширили практику присуждения дополнительной квалификации "Высшее образование" после прохождения специальной сертификационной программы;

- укрепили развили институт ассистентства (ассистент преподавателя).

Как отмечает Костина Н.И.[7], сегодня ассистентская практика в вузах США обрела новое педагогическое содержание. *Данная форма задумана как финансовая поддержка аспирантов.* Роль и функциональные обязанности ассистентов преподавателей, занимают в американской высшей школе промежуточное положение между аспирантом и преподавателем. Они постоянно расширяются, становятся более разнообразными: разработаны многочисленные общенациональные и региональные программы совершенствования профессионально-педагогической культуры ассистентов преподавателей, для них проводятся ежегодные конференции, семинары, педагогические мастерские

Постепенное расширение функциональных обязанностей ассистента преподавателя предоставляет ему прекрасную возможность поэтапного вхождения в профессию вузовского преподавателя, постепенного преодоления естественных трудностей начального периода.

Выводы.

1. Взав во внимание позиции, выше обозначенных исследователей, а также учитывая, что сегодня вузы Казахстана должны строить образовательный процесс на основе таких методологических подхо-

дов как личностно-ориентированный, компетентностный, культурологический, диалоговый (поли-субъектный), коллаборативный, дистанционный, синергетический, а также ИКТ– технологий, технологий цифрового, SMART и STEM обучения в том числе, считаем – переход высшей школы Казахстана от информативной системы обучения к проблемной, креативно развивающейся (это главная задача, которая сегодня должна стоять перед педагогами-профессионалами) вне серьезной системной психолого-педагогической подготовки педагогов высшего образования невозможен.

2. Система повышения квалификации преподавателей вузов Казахстана непедагогического профиля должна кардинально поменять содержание своих курсов с целевой установкой усиление их психолого-педагогической составляющей.

К этому обязывают инновационные процессы, происходящие сегодня в системе высшего образования во всем мировом образовательном пространстве, ориентирующие на формирование конкурентоспособных специалистов с развитым эмоциональным интеллектом, педагогическим дизайн мышлением, адаптивными лидерскими качествами.

Педагог-профессионал непедагогического профиля обязан:

- владеть системой психолого-педагогических знаний, касающихся педагога высшего образования;
- осваивать современные информационные технологии, в том числе, технологии дистанционного, цифрового, Smart и Stem обучения;
- использовать образовательные технологии, в которых упор делается на самостоятельную работу студентов, на развитие у них личностных профессионально значимых качеств;
- менять позицию и роль преподавателя в образовательном процессе вуза, характер коммуникативного взаимодействия со студентами на основе личностно-ориентированного, компетентностного, полисубъектного (диалогового), коллаборативного, синергетического и других подходов в обучении и воспитании будущих специалистов;
- мотивировать студентов к обучению, самообразованию и самостоятельной работе (Lifelong learning), осуществляемых под непосредственным руководством преподавателя вуза, как наставника, как консультанта, как менеджера и многое другое.

3. В системе магистерской и докторской подготовки будущих специалистов, будущих преподавателей вузов непедагогического профиля, для усиления их психолого-педагогической подготовки целесообразным является внедрение такой функции как «ассистент преподавателя» (по опыту США) на платной основе, с постепенным расширением их функциональных обязанностей.

Литература:

1. Шуйская Л.И., Дормешкин О.Б. Ш 96 Психолого-педагогическая подготовка преподавателей высшей школы: Учеб.-метод. пособие для слушателей системы последиplomного образования. – М. н.: БГЭУ, 2000. – 74 с.
2. Аксенова Г.И. Психолого-педагогические подходы к профессиональной подготовке преподавателя высшей школы: зарубежный опыт/cyberleninka.ru/article/n/...
3. Гатен Ю.В. Формирование психолого-педагогической компетенции преподавателя высшей технической школы в системе повышения квалификации. Автореф. дисс. к.п.н. – 13.00.08. – 2010 – 24с.
4. Есипова А.А., Бегимай Сатывалдиева. – Текст: непосредственный// Педагогика высшей школы. – 2015. – №3.1 (3.1). – С.75-78
5. Жолудова А.Р., Полякова О.В. Проблемы формирования психолого-педагогической компетентности преподавателя высшей школы/[cyberleninka.ru > article > problema-formirovaniya-psi...2016](http://cyberleninka.ru/article/view/problema-formirovaniya-psi...2016)
6. Борисенко И.А., Жукова СВ., Сомова Ж.П. Современный преподаватель высшей школы и проблемы его профессионально-личностного развития. // Международный журнал экспериментального образования. – 2012. – № 4-2. – С. 49-51; URL: <http://www.expeducation.ru/ru/article/view?id=3957>
7. Ширшина Г.И. Профессионально-психологические проблемы преподавателей вузов/[cyberleninka.ru > article > professionalno-psihologiches...](http://cyberleninka.ru/article/view/professionalno-psihologiches...)
8. Костина Н.И. Профессионально-педагогическая подготовка преподавателя высшей школы США. Автореф... к.п.н. – 13.00.08. – 2000.

*М.Б. Жеткерова, А.Б. Аульбекова,
Түркістан облысы, Төлеби аудандық адами әлеуетті дамыту бөлімінің әдіскерлері,
«Білім сапасын арттырудың ғылыми-тәжірибелік негіздері»
тақырыбындағы эксперимент үйлестірушілері*

ЖАҢАША БІЛІМГЕ – ЖАҢАША КӨЗҚАРАС

Орта білім беру сапасын жетілдіру күрделі мәселелердің бірі. Төлеби ауданында оқыту үдерісіне өзгерістер мен жаңалықтар енгізуді эксперименттұжырымдамасына сүйене отырып екі жыл қатарынан жүргізілді. Экспериментке енген мектептердегі оқушылардың білім сапасына мониторинг жүргізіліп, әр тоқсанда талдау жасалды. Эксперимент жұмысына жауапты қызметкерлер мен жалпы орта білім беру ұйымдары бекітілді. Эксперимент жұмысы аудандағы 67 мектептің ішінен 10 мектеп базасында жүргізіліп, нәтижелі болғандықтан 2019-2020 оқу жылында 10 мектепке 20 магниттік мектептер қосылды. Эксперименттің мақсаты: Оқушылардың білім сапасын арттыру. Осы мақсатты жүзеге асыруда эксперимент жетекшісі, академик А.Құсайыновтың 8 жүйе құраушысы бар формуласын негізге алып, жұмыс жүргізілді. Эксперимент мектептерінің басшылары, ұстаздар, облыстық адами әлеуетті дамыту басқармасы, облыстық әдістемелік орталығы, педагогикалық шеберлік орталық қызметкерлері, Назарбаев зияткерлік мектептері мен ОҚМУ оқытушылары және аудандық әдістемелік кабинеттің қызметкерлерінің қатысуымен эксперимент жөнінде мәжілістер, дөңгелек үстелдер, оқыту семинарлары, шебер-сыныптар, командалық сабақтар өткізілді.

Экспериментті жүргізуде «Білім сапасын арттырудың ғылыми-тәжірибелік негіздері» тақырыбында «Білім сапасын арттырудың ғылыми-тәжірибелік негіздері» тақырыбында жүйе құраушысына бағытталған бес стратегиялық қадамдар білім сапасын көтеруге бағытталды:

1) Білім сапасын зерттеуде негізгі пәндерді таңдауды негіздеу. Бұл үшін сабақтар қазақ тілі, әдебиеттік оқу, жаратылыстану, Қазақстан тарихы пәндеріне сабаққа қатысып, жеке оқушылардың мүмкіндіктері бақыланды.

2) Тәжірибе алмасу, дерек көздерін жинақтау мақсатында чат құрылып, тығыз байланыс орнатылды. (сауалнамалар, кері байланыстар, рефлексиялық есептер) Әдістемелік кабинетпен бірлескен жұмыстар атқарылып, күтілетін нәтижелер белгіленді.

3) Білім сапасын арттыру – нәтижелі сабақтан бастау алады. Эксперименттің мақсатына жету үшін орта мерзімді жоспар бойынша тізбектелген ақылдасу сабақтары жоспарланды. Сабақтар топтамасында жеті модулді бір-бірімен үйлестіре отырып, әр оқушыға күтілетін нәтижеге жетуге бағытталған тапсырмалар берілді. Әр сабақ кезінде бағалау әдістерін қолданудағы оң нәтижелер мен кездескен кедергілерді саралай отырып, сабақты жетілдіру үшін қайта жоспарланып отырды.

4) Бақылау мен бағалау. Әр ақылдасу сабақтарында мұғалімнің жетістігі мен кездескен кедергілер талқыланып, әдістемелік кабинет әдіскерлері тарапынан көмек көрсетілді.

5) Даму тәжірибесін талдау және жинақтау. Экспериментке енген мектептердегі пәндер бойынша 2,3,6,7-сыныптардағы тоқсандық білім сапасы жинақталып, салыстырылмалы мониторинг жүргізілді.

Әр мектептің ағымдағы жағдайдағы ішкі резервтері талданып, бастапқы білім сапасы алынды. ЭМ бастапқы білім сапасы 2-сыныпта – 65 %,

6-сыныпта – 62,2 % көрсетті. ЭМ білім беру сапасын жақсарту бойынша қадамдық іс шаралар жоспарлары қайта толықтырылып, күтілетін нәтижелері белгіленді. Табысқа апарар жолда табыс жолының нәтижелі болуы үшін білім сапасын көтерудің жүйе құраушысымен жұмыс жүргізу төменде көрсетілген іс-әрекеттерімізбен айқындалды.

1. Педагог кадрлардың кәсіби біліктілігін көтеру :

Эксперимент мектептерге енген 30 мектепте 200 мұғалім, оның ішінде 2,3-сыныптарда -40, 6,7-сыныптарда – 160 мұғалім жұмыс атқарады. Жоғары санаты – 65, I санатты – 27, II санатты – 13, педагог-зерттеуші – 30, педагог-сарапшы – 30, педагог-модератор – 22, қатардағы -12 мұғалім. Осы сапалық құрамды талдай келе, 96 мұғалім тәлімгерлік қызметті ұйымдастыруға мүмкіндіктері бар екендіктері анықталды. Кәсіби деңгейлері жоғары мобильді мұғалімдерден құрылған шығармашылық топ көмекті қажет ететін ұстаздарға бекітілді. Ішкі резервті кеңінен пайдалану арқылы, эксперименттің жүйе құраушыларын іске асырудың нәтижесінде білім сапасы артты. Эксперименттегі мектеп мұғалімдері Түркістан облыстық білім басқармасы, облыстық әдістемелік орталығы, Назарбаев зияткерлік мектептері, Педагогикалық шеберлік орталығы ұйымдастырған оқыту семинарларына, тәжірибе алмасу семинарларына қатысып, кәсіби біліктіліктерін арттырды. Экспериментке қатысқан Төлеби, Ордабасы аудандық білім бөлімдері ұйымдастырған дөңгелек үстелдер, тәжірибе алмасу

сабақтары, сабақта саралауды жүргізу туралы ой бөлісулер мұғалімдердің біліктілігін арттыруға көп үлес қосты. Оқушылардың білім сапасын арттыруда мұғалімдердің оқыту тәжірибесін жақсарту бағытында мектептерде «Дамытушы топ» құрылды. Жұмыс барысында кездескен кедергілер мен кемшіліктер туралы ойларын ашық айтып, оның себептері анықталып, тиімді кері байланыс арқылы мұғалімдер көмек алды. Мұғалімдердің кәсіби білімін жетілдірудің ең бір тиімді жолы-ақылдасу сабақтары, осы ақылдасу сабағында мұғалім сабақты ақылдаса отырып жоспарлау, оқу мен оқытуды талдау, өз қорытындыларын тұжырымдап, бірлесіп жүзеге асыруды үйренді. ЭМ арасында жұмыс нәтижелері төмен ұстаздардың сабағына қатысып, арнайы парақшалар арқылы қандай көмек қажет екендігі анықталып, әдістемелік көмек берілді.

Ақылдасу сабақтарын саралай келе, БЖБ мен ТЖБ тапсырмаларын түзетін «Сарапшы топ» құрылды. Топ мүшелері мен пән әдіскерлері әр тоқсанда тапсырмаларды дайындап, нәтижелерін жинақтап, саралады.

Білім сапасын арттыруды қамтамасыз ететін педагогтарға ең алдымен сапалы әдістемелік қолдау қажет. Осындай әдістемелік қолдаудың бірі – жедел жәрдем тобы – Master Mind. Дамытушы Master Mind жедел жәрдем тобы нәтижелі жұмыс атқарды. Жедел жәрдем тобындағы ұстаздар бірлесіп жоспарлау дағдыларын қалыптастыру арқылы оқыту тәжірибесін жақсартуға ықпал етті. Тьюторлық сүйемелдеу – әдіскердің әдістемелік сүйемелдеуі. Ол жеке, топтық, әңгімелесу, кеңес беру, семинар, тренинг, коучинг арқылы жүргізілді. Тьюторлық идеясының негізінде әдістемелік сүйемелдеу жеке тьюторлық кеңес (әңгімелесу), топтық тьюторлық кеңес, тьюторлық семинар, тренинг арқылы жүзеге асты. Нәтижесінде осы жұмыстар арқылы эксперимент сыныптарға сабақ беретін мұғалімдердің өзара тәжірибе алмасуы жүрді. Теориялық, әдістемелік біліктіліктері артып, бәсекелестік орнады.

2. Білім мониторинг сапасын көтеру: Білім беру сапасын бағалау жүйесі ақпараттық, проблемалық мониторинг арқылы жүзеге асты, себебі мониторинг қызметінің сапасын бағалау мектептің дамуын көрсетеді. Алдымен ақпараттық мониторинг түзілді. Оқушылардың білім сапасы жағдайын талдау мақсатында оқу жылының әр тоқсан соңында білім сапасына мониторинг жүргізіліп, салыстырмалы талдау жүргізілді. 2- сыныптағы төрт пән бойынша бастапқы білім сапасы-65%, жылдық 76,9%, 6-сыныптағы төрт пән бойынша бастапқы білім сапасы-62,2%, жылдық 72,3%. Жалпы білім сапасы 2,6-сыныптарда 22,1% өсті. Биылғы жылы енген жаңа география, физика, химия, биология пәндерінен бастапқы білім сапасы – 56,2%, I жартыжылдықта 60,5% оқушылардың білім сапасы 4,3% жоғарылады. Оқушылардың білім жетістіктері туралы жан-жақты ақпарат алу мақсатында арнайы «tolebi.bilim.malimet» деректер базасы жасалынды. Осы база арқылы ТЖБ тапсырмалары электронды түрде ЭМ жебіріліп, жиынтық бағалау нәтижелері жинақталып, мониторинг жасалынып, талдау жүргізілді. Жетекші және магниттік мектептер арасындағы ынтымақтастықты ынталандыру. Былтырғы 10 мектеп өздеріне қарасты магниттік мектептерге берген көмегінің нәтижесі білім сапасы көтерілген пәндерден мұғалімдерге қолдау көрсетілді.

3. Рухани -адамгершілік және патриоттық тәрбие беру сапасын көтеру: Экспериментке енген мектептер рухани адамгершілік және патриоттық тәрбие беру сапасын көтеру мақсатында «Мәңгілік ел» жалпыұлттық идеясын басшылыққа алып, «Қазақстанның сакралдық географиясы» мега жобасының аясында жұмыс жүргізді. «Өлкетану» базалық бағыты бойынша Қазақстанның мәдени-географиялық киелі жерлерін, тарихи және мәдени ескерткіштерін оқушыларға таныстыру және көрсету мақсатында «Төлебиім – құт мекенім» тақырыбында кіші жоба жасалып, жоспар құрылды. Жоба өз ауылымыздан бастау алды. Ең алғашқы болып саяхат маршрутын Төлеби ауданының Кемеқалған ауылдық округінде орналасқан «Қазығұрт» тауы, «Ақбура», «Мейрам ана», «Жетім бала», «Ғайып – ерен, Қырық-Шілтен» киелі жерлеріне саяхаттауға экспериментке енген мектептердегі оқушылар қатысты. Саяхат барысында Қазығұрт жалпы орта білім беретін мектебінің ғылыми-зерттеу жұмыстарының жүлдегер оқушылары киелі жерлердің аңызы мен тарихымен таныстырды.

Эксперименттік сыныптарда сабақ беретін ұстаздар пән мазмұнын рухани адамгершілік тәрбиесімен байланыстырды. «Ұстаз – оқушы – ата-ана» арасында ынтымақтастыққа бағытталған әр түрлі форматта коучингтер, дөңгелек үстелдер мен тәжірибелік семинарларда «Диалогтық алаң» ұйымдастырылды. Нәтижесінде ата-аналардың педагогикалық сауаттылығы артты, мектептермен байланысы нығайды, өз баласының оқуы мен тәрбиесі үшін жауапкершілігі жоғарылады. Эксперимент мектептердегі «ұстаз -оқушы – ата-ана» арасында ынтымақтастық, креативті орта, өзара құрмет, командалық рух, оқушылардың шығармашылық потенциалын көтеруге бағытталған «Шаңырақ» қауымдастығы жобасы өз жұмысын жүргізді.

Эксперимент сыныптардағы ата-аналардан сауалнама алынып, жарнамалау парақшалары таратылып, чат құрылды. Бұл чатта ата-аналар өз баласының тоқсандық білім деңгейлеріне берілген

рубрикалар арқылы танысып отырды. Чат арқылы «ұстаз – оқушы – ата-ана» арасында ынтымақтастық қауымдастық нығайды.

4. Зерттеу жұмыстарының сапасын көтеру: Білім сапасының деңгейі мұғалімдердің жетістігіне байланысты десек, әр мектепте білім сапасын арттыру мақсатында ғылыми-зерттеу жұмыстары жүргізілді. Әдістемелік кабинеттің эксперименттегі сыныптардағы пән әдіскерлері мұғалім жұмысындағы қиындықтарды анықтау мақсатында зерттеу сауалнамаларын алды. Сауалнаманың нәтижесінде мұғалімдерге қандай бағытта көмек қажет екендігі нақтыланды. Әдіскерлер сабақты зерттеу топтарының ережесін жасады, сол ереженің аясында ақылдасу сабақтарының жұмысы жүйеленді. Ақылдасу сабақтарының нәтижесінде үлгермеушілік себептері анықталып, жою жолдары нақты көрсетіліп, әдістемелік қолдаудың нәтижесінде үлгермеуші оқушылардың саны азайды. Шығармашылық топ, пән әдіскерлері бірігіп пән мұғалімдеріне сабақты тиімді жоспарлауға жүйелі көрсетілген әдістемелік көмектің нәтижесінде мұғалімнің сабақ беру қызметі артты, бала өз білімі үшін жауапкершілікті сезінді, ата-анамен педагогикалық ағарту жұмыстары жүргізілсе, «ұстаз – оқушы – ата-ана» арасында тығыз байланыс орнатылған жағдайда оқушылардың білім сапасы артады.

Эксперимент жұмысы барысында тоқсандық нәтижелер, әрбір өтілген ақылдасу сабақтары мен іс-шараларды қорытындыладық, пән мұғалімдерімен жекелей әңгіме, сұхбаттар жүргізілді, мұғалімдерден, оқушылардан, ата-аналардан «Экспериментке көзқарасыңыз», «Оқушының біліміне ата-ананың ықпалы» тақырыптарында сауалнамалар алынып, қорытындылары бойынша нәтижелі жұмыстар жасалынды. Мұның барлығы эксперименттің ғылыми жетекшісі айтқандай **зерттеу жұмыстары болып табылады**. Пән мұғалімдері әрбір сабағынан кейін рефлексиялық ойларын сабақ жоспарының соңына жазып отыруға дағдыланды. Ал бұл мұғалімнің өзінің іс-әрекетіне зерттеу жүргізіп отырды деген сөз. Осы арқылы мұғалім алдағы сабақтарында өзінің сабақ беруі тұрғысынан, оқушылардың оқып-үйренуі тұрғысынан оңтайлы нәтижелерге жету жолдарын қарастырып отырды. Қазіргі жаңартылған білім мазмұны бойынша мұғалім басты назарды өзінің сабақ беруіне ғана емес, оқушылардың оқу ептілігін дамытуға баса назар аударды және оқушыларда дағды, өзінің білім алуына деген жауапкершілік артты. Оқушы болсын, мұғалім болсын, басшы болсын, олардың әрбірі ішкі уәжін оята білсе, іс-әрекеттерінен оң нәтиже шығары сөзсіз. Бүгінгі таңда қоғамымыздың даму бағытында жан-жақты дамыған, сауатты, саналы азамат тәрбиелеу мәселесі жүктеліп отыр. Оқушылардың білімін жетілдіру, танымдық қабілетін қалыптастыру – бүгінгі таңда әрбір педогогтің алдына қойған мақсаты болып табылады. Сондықтан эксперимент басталғалы бері, әр жасаған іс-әрекетімізді талдап, зерттеп отырдық. Іс-әрекеттің қаншалықты білім сапасын арттыруға тиімлігін анықтауға тырыстық. Мұғалімдер оқушылардың сабаққа деген қызығушылығын арттыру мақсатында әр түрлі бағытта (әдістемелік-инновациялық, психологтармен, дарынды оқушылармен, жеке оқушы және ата-аналарымен) көптеген жұмыстар атқарды. Мұғалімдер сабақтан соң кері байланыс жасау арқылы келесі қадамдарын анықтауға дағдыланды. Ал бұл мұғалімнің өзінің іс-әрекетіне зерттеу жүргізіп отырды деген сөз. Зерттеу жұмыстарымызды күнделіктерге жазып, талдап отырдық. Зерттеу жұмыстарын жүргізу барысында ең ұтымдысы ол кері байланысты дұрыс алу. Мұғалімдер алдын ала сабақты бірге жоспарлайды, содан бір мұғалім сабақ өтіп, қалған мұғалімдер сабақта іс-әрекеттегі зерттеу жүргізеді. Бұл зерттеу оқушылардың оқып-үйренуі тұрғысынан жүргізіліп отырды. А, В, С деңгейдегі оқушыларды мұғалімдер өздері бөліп алып, ол оқушылардың тізбектелген сабақтар барысындағы іс-әрекеттерін зерттеді. Әрбір сабақтан кейін «оқушы үні» тыңдалды. Тізбектелген сабақтар барысында оқушылардың оқып-үйренуінде ілгерілеу болғандығы анықталды. Жаңартылған білім мазмұнын игеруде оқушылардың шығармашылық қабілеті мен білім сапасы артты.

5. Басқару жүйесінің сапасы: Басқару қызметінің мақсаты – жұмыс түрлері мен тәсілдерін, оның жалпы бағыттарын айқындайтын басты орта. Білім беру сапасын басқару – қазіргі педагогикалық теория, практика талаптарына сай, келетін, жеке тұлға, қоғам мен мемлекеттің білімге деген қажетін қанағаттандыра алатын білім берудің маңызды белгілерінің жиынтығы. Нәтижелік басқаруда даму жүйелі және кешенді бағытта жүрді, мақсатты іс-әрекеттер қиындықтың алдын алуға бағытталды. Басқаруда білім сапасының нәтижесі аралық нәтижелермен салыстырмалы түрде мониторингіленді. Басқару жүйесінің сапасы – өзара байланысты процестен тұрды: жоспарлау, жүзеге асыру және талдау.

Білім сапасын көтеру үшін барлық жүйе құраушыларын жетілдіріп, оқу еңбегі жеделдеттірілді және оңтайландырылды, эксперимент тұжырымдамасында көрсетілгендей оқушылардың білім, білік, дағды сапасы артты.

Әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020 – 2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы
2. А.К.Құсайынов. Түркістан облысында білім сапасын ғылыми негізде көтеру мақсатында өткізілетін эксперименттердің ТҰЖЫРЫМДАМАСЫ;
3. Мұғалімге арналған нұсқаулық, «Назарбаев зияткерлік мектебі» ДББҰ, Педагогикалық шеберлік орталығы, 2016 ж.

*E.M. Zakirova, D.E. Kenesbaeva,
Sh. Ualihanov Kokshetau University, Kazakhstan*

COMPARATIVE ANALYSIS OF THE DEVELOPMENT OF INCLUSIVE EDUCATION OF CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN AND EUROPE

The process of integrating persons with different difficulties and opportunities or special needs into mainstream schools is taking place everywhere – even in countries where inclusive education has not yet been set as a goal in law or policy. In the countries of South-Eastern Europe, *education for children with special needs* is carried out in special schools or classes in regular schools [1].

In Bulgaria, more and more children are integrated into regular schools, but there are also special schools for children of other categories with physical or mental disabilities. In Kosovo, only a small number of children with «different disabilities» are integrated into mainstream schools, while in Croatia some children with «developmental disabilities» are enrolled into special groups or classes in mainstream primary schools. In Macedonia, primary education is provided through a network of special educational institutions, as well as in regular and special classes of mass schools.

In Moldova, children with serious problems and developmental disabilities are sent to special institutions managed by the Ministry of Labor. At the same time, several programmes on inclusive education have been introduced. There are also special facilities for vulnerable children, orphans and children with psychological problems. In Montenegro, there is a network of institutions for «children with problems (deviations) in development». In addition, there are also separate inclusive schools and special classes in regular schools. In Romania, according to the degree of deviance (medium or severe), children are enrolled into special schools. Children with minor disabilities attend regular schools. However, attempts have recently been made to move towards an integrated education system valuing the equality of all children.

Not so long ago, almost all countries began to classify as «at-risk» all children who dropped out of school prematurely, children of minority groups, children from poor families and children with social problems. An example of the expansion of the definition of children with special needs is Macedonia. It intends to replace the expression «physical and psychological difficulties» with the expression «special needs» and puts a broader social context in this definition. Bosnia and Herzegovina, Bulgaria, Croatia, Moldova, Romania and Serbia also recognize that children from poor families and children left without parents should be included into the category of «children with special needs». In Montenegro, the given category also includes gifted children.

All countries (with the exception of Kosovo possessing a special political status) have ratified the UN Convention on the Rights of the Child. All countries make their strategies and policy reports based on the international documents such as the Convention on the Rights of the Child, the Salamanca Declaration on Principles, Policies and Practices for Education of Persons with Special Needs (1994) and the Dakar Framework for Action of the World Education Forum (2000).

The countries of South-Eastern Europe introduced changes in their legislation in the sphere of education after the political reforms in 1989. Governments are aware of the need for educational reforms in their countries and have taken significant steps to achieve education for all and «European standards» in education.

In the course of legislative changes in education, the countries of South-Eastern Europe, one way or another, pay attention to the «education of persons with special needs». For example, Bulgaria adopted the State Educational Act in 2002, which has been amended several times, to provide education for persons with special needs. In Croatia, various laws relating to different segments of education regulate the education of children with special needs [2]. For example, the Act on Pre-school Education gives priority to children with special needs, but at the same time, it is noted that this law is not sufficiently supported due to budgetary and other problems. In Kosovo, education is provided to every child in accordance with the Law on Primary and Secondary Education. There are no laws for children with special needs, but the Strategic Plan for Development of Education recommends the development of a policy for teaching children with special needs.

In Macedonia, the Law on Primary Education has obligations to provide education for children with special needs, children with learning difficulties and gifted children. The law includes several articles on different groups of children with difficulties, disabilities and special needs. In Moldova, the «Law on Education» includes education of persons with special needs, and in the «National Strategy of Education for all» education of persons with special needs is one of three priorities.

In Montenegro, the education of persons with special needs is included into seven different laws: General Law on Education (2002), Law on Pre-school Education (2002), Law on Primary Education (2002), Law on Gymnasium (2002), Law on Secondary Vocational Education (2002), Law on Adult Education (2002) and Law on Special Education (1992).

Serbia has also signed a number of international documents on education and children's rights. The Primary School Education Act makes no reference to children with special needs, but the 2002-year amendments refer to children with «developmental problems» and provide a procedure for classifying children. It is also worth noting that the basic principles and objectives of education were revised in the Law on the Foundations of the Education System in 2003, and for the first time the law referred to «educational outcomes» that could have a long-term impact on the education of persons with special needs, which also indicates the mainstreaming of inclusive education.

The lack of resources (especially human resources) and training materials, is a serious obstacle, and only a few countries in South-Eastern Europe have been able to access information technology as a learning resource. The «constructivist» approach of the program «Step by Step» and support of the government of Finland in the development of the program of preparation of teachers to work with children with special educational needs is quite significant.

In Romania, children with mental and complex disabilities attend special schools, while children with physical and sensory disabilities attend regular schools. Moreover, in this country, the examination system allows the use of devices for children with special needs, for example, in providing more time for examinations, the use of a larger font or Braille for the blind. These students can enter higher education institutions if they pass the exams successfully. In other countries, the creation of special classes in regular schools is practiced to help bridge the gap between special and regular schools.

In Finland, inclusive education is enshrined in legislation. The law reflects the accessibility of education for persons with disabilities, providing for a differentiated learning environment depending on the nature of disability. Special changes have been made in the national curriculum to ensure integrated education of people with disabilities in mass schools. In addition, there is a system of public education and counselling centers providing support to students with disabilities, their parents and teachers. The staff of the center conducts long-term courses organized in the center, short-term courses on the basis of conventional schools, as well as master classes for children with disabilities. Teachers are taught to work with children with special needs. There are seven such centers in Finland. However, they are located unevenly. For example, in the north there is only one center. The problem is that children begin studying in the center late, as there is no single national database of children with disabilities.

In Sweden, the right of children with disabilities to attend mass school is enshrined in law. At the same time, the state provides social and financial support to such schools. All teacher-training programmes at universities have compulsory special education courses (15 credits). All teachers form the basics of inclusive thinking during the training period.

In Denmark, inclusive education is not only enshrined in law, but also a national strategy for the implementation of inclusive education. The National Resource Center manages the implementation of inclusive education. There is an operational group of representatives from different universities in the country conducting research in the field of inclusive education and monitoring the work of municipalities in the implementation of inclusive education.

France has adopted a number of laws to ensure equal rights and opportunities for citizens, including in the field of education. The state ensures the creation of conditions for the successful adaptation of children with disabilities in the educational environment, including funding for the acquisition of the necessary technical means and payment for the work of specialists (teacher's assistants for individual and collective integration). In addition, there are Public Resource Centers to support children with disabilities who are enrolled in mass school. The main problems of implementation of inclusive education in France are the development of methodological support of inclusive practices, lack of staffing.

Thus, the analysis of educational systems of different countries in the aspect of the implementation of inclusive practices shows that the mandatory basis for the implementation of inclusive education is a system of legislative acts, providing both a Declaration of Rights and Freedoms, and mechanisms to ensure them [3].

At the same time, national educational systems should have a clear concept and strategy for the implementation of inclusive education, including a system of training. Effective scientific and methodological support for inclusive practices should be provided at the municipal level. The experience gained in the field of inclusive education shows that the education system of none of the European countries contains all the above-mentioned necessary components.

Analysis of integration of children with special educational needs in secondary schools of Kazakhstan.

The problem of integration of persons with special needs into society is one of the most urgent and priority directions of state policy. Socio-cultural conditions, the economic situation in modern Kazakhstan actualize the qualitative transformation of the existing state social policy in the field of education, its focus on the reduction of inequality practices, increasing the availability of forms and types of education for representatives of different groups of society.

In Kazakhstan, it is possible to observe a typical situation for transformation periods, which is characterized by the emergence of a gap between the laws declaring the rights of persons with special needs for education, social integration, and the actual lack of mechanisms for its implementation. There are clear and latent violations of the constitutional rights of children and young people with special needs to live and be brought up in the family, to complete secondary education, to access to information, recreational and life resources in general [4]. The severity of the problem is determined by the steady increase in the number of young people with developmental disabilities.

There is an annual increase in the number of this category of citizens. At the same time, about 8 thousand children have physical disabilities, which complicates their movement and access to social and educational resources. This shows the scale of the disability problem and determines the need for a set of measures at the state level to create a system of social protection and social integration of persons with special needs.

The state social policy has focused mainly on the isolation of children with special needs and their maintenance in closed residential institutions. The basis of this traditional approach is the fact that in a special (correctional) educational institution such children can supposedly create the optimal environment for development, education and upbringing. It is still declared that special education is a form of socializing practice creating social order in relation to children with special needs. In Soviet times, Kazakhstan created an extensive network of special (correctional) educational institutions for children with various developmental disabilities.

There are 102 special school educational institutions in the Republic, which educate about 20,000 children. Among them: 4 schools for children with disorders of the musculoskeletal system, 56 schools for children with intellectual disabilities, 9 – for children with mental retardation, 20 – for children with hearing impairment, 9 – for children with visual impairment, 5 – for children with severe speech impairment. In addition, there are 377 classes for children with mental retardation in secondary schools where 4415 pupils study. A large number of children and young people with disabilities do not receive any education at all and are most often at home due to limited opportunities for existing social rehabilitation and education.

Special educational institutions are located on the territory of the Republic unevenly with greater localization in regional centers, so more than 90% of children are forced to live in boarding schools, away from their families and homes.

Education of children with special needs in special (correctional) educational institutions of Kazakhstan is strictly differentiated by types of disabilities. This is due to the stereotype attitude to children with special needs and the existing system of teachers training in our society. Today, a child with special needs can receive qualified psychological and pedagogical assistance only in the system of differentiated education, because only correctional educational institutions employ specialists with relevant professional knowledge and experience [5].

The insufficient number of special educational institutions in Kazakhstan, the remoteness of special schools from places of residence, the desire of parents to teach their children in terms of general education have led to the fact that about 70 thousand children with special needs are enrolled in secondary schools. They are usually children with not severe hearing, vision, intellect, speech, mental retardation. For example, an experimental study conducted by Pedagogical Medical Committee in Almaty in 114 General education schools covering 2200 primary school students showed that 639 students have developmental disabilities (speech disorders – 518 people, mentally retarded – 121 children).

In modern socio-political conditions of Kazakhstan, the priority tasks are creating new relationships between the individual, society and the state. There is a search for optimal ways of socialization, upbringing, education, social support and adaptation of children with special needs.

The main directions of development of inclusive education in the Republic of Kazakhstan are the following: Organizational direction; Creation of legal and regulatory framework; Financial security; Software-methodical

and didactic support; Staffing; Changing public attitudes towards people with special needs; Vocational training; Determining the priority areas of research [5].

While implementing the law "On social, medical and pedagogical correctional support for children with disabilities", there appeared new types of educational institutions providing correctional and pedagogical support for children with disabilities, who study in kindergartens, secondary schools and are brought up at home. These are Remediation Center and Psycho-pedagogical Correction Offices. Children can receive necessary assistance from the first year of life in these educational institutions. Early psychological and pedagogical support being in time and well organized, provides a significant part of children with the opportunity for full social integration and inclusion into the general education environment at the stage of preschool and primary school age.

Successful experience of training and education of children with special needs has been accumulated in special (correctional) educational institutions. The institutions have specialists needed for educating these children. However, they usually do not help children who are integrated into mass school. In this regard, the special education organizations get another function – providing specialized psycho-pedagogical and advisory assistance to children with special needs, teachers working with them in the conditions of mass school and the parents. This is one of the ways to establish a qualitatively new interaction between special and mass education, and to have "transparent" boundaries between them. Such a path will overcome the barriers of isolation. Kazakhstan has already taken the first steps in this direction. In "Rules of organization of activities of special educational organizations" special schools are given the right to open a Consultative (Resource) Office and carry out relevant activities. Such Consultative and Methodological Offices have already been established. They are working effectively in Aktobe and Uralsk.

The specificity and complexity of the modern period in the development of educational integration of students with special needs in Kazakhstan is that there is no single state policy in this area. The development and expansion of integration practices in the system of additional education, in general and special education will not only enable children with special needs to feel like full members of society, but also teach ordinary children who do not have developmental disabilities, to sympathize, to think about another person, to help him/her. Integration practices have already shown that ordinary children do not show a negative attitude, for example, to children with hearing, vision or musculoskeletal system impairments. Only in some cases they demonstrate indifference.

Thus, the complex problem of inclusive education is really social, as its solution affects the interests of representatives of different social groups, and also the younger generation. Society should give any person the right to choose the type of education depending on his/her interests, needs and opportunities. On the way to establishment of inclusive education institute, one of the important tasks is the positive transformation of attitudes towards people with special needs. Success in preparing each child with special educational needs for the future social and personal life depends largely on the processes of differentiation within the educational system and the transition to the development of inclusive technologies.

References:

1. Semago N.Ya., Semago M.M., Semenov M.L., Dmitrieva T.P., Averina I.E. Inclusive education as the first stage on the way to inclusive society // Psychological science and education. 2011. № 1. – P. 51-59.
2. Dmitriyeva T. Evaluation of the effectiveness of the educational organization for the implementation of inclusive practice // Handbook of the head of the educational institution. – 2013. – № 12. – P. 58-62
3. Kusainov A.K., Argynov A.H., Zhumakanova R.A. Problems of professional training in the field of inclusive education: Materials for school headmasters, specialists of district, city and regional departments, teachers, psychologists, social teachers. – Almaty, 2008. – 101 p.
4. Alekhina S.V., Alekseeva M.N., Agafonova E.L. Readiness of teachers as the main factor of success of inclusive process in education. Psychological science and education. 2011. № 1. – P. 83-92.
5. Zabramnaya S.D. Practical material for psychological and pedagogical examination of children – M.: Vldos, 2008. – 32 p.

Ж.А. Исаева,

*«Б. Нұрлыбеков атындағы жалпы орта мектебі» КММ,
Түркістан облысы, Ордабасы ауданы, Шұбарсу ауылы*

ҚАШЫҚТЫҚТАН ОҚЫТУДА ЖАЗЫЛЫМ ДАҒДЫЛАРЫНЫҢ ТИІМДІ ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІ

Жас ұрпақтың бойына адамгершілік қасиеттерді сіңіру – ата-ана мен ұстаздардың басты міндеті. В. Сухомлинский «Егер балаға қуаныш пен бақыт бере білсек, ол бала солай бола алады», – дейді. Демек, шәкіртке жан – жақты терең білім беріп, оның жүрегіне адамгершіліктің асыл қасиеттерін үздіксіз ұялата білсек, ертеңгі азамат жеке тұлғаның өзіндік көзқарасының қалыптасуына, айналасымен санасуына ықпал етері сөзсіз. Баланың бойына жастайынан ізгілік, мейірімділік, қайырымдылық, яғни адамгершілік құнды қасиеттерді сіңіріп, өзіне сенімділікті тәрбиелеуде отбасы мен педагогтар шешуші роль атқарады. Осы мақсатта мектептегі балаларды адамгершілік сана-сезімін оятып, жағымды мінез-құлқын қалыптастыруда ойын-сабақтарын және бүгінгі таңда әлеуметтік желідегі ойын түрлерінің атауларын пайдалана отырып, түрлі әдіс-тәсілдерді пайдаланудың нәтижесі мол болмақ. Мұның бәрі адами қасиеттермен қатар сапалы білім мен саналы ұрпақ тәрбиелеуде маңызды.

Халқымыздың «Ойын-баланы өсіреді» деген сөзі тегін айтылмаса керек. Бала ойнап жүріп, ойланады, жүйкесі тынығады, ойы сергиді, денесі шымырланады. Өздерінің құрбы-құрдастарымен жақсы араласуды үйренеді. Сан алуан ойындар баланың дене тәрбиесін дамытып, жас жеткіншектің бойына адамгершілік, сүйіспеншілік, кішіге көмек, үлкенге құрмет көрсете білуге, қиыншылықтан қорықпауға, мақсатқа жетуде төзімділікті ұлғайтуға тәрбиелеуде ерекше мәні бар. Ойын –баланы жан-жақты, тез ойланып шешім қабылдауға, кешірімді, жанашырлыққа тәрбиелейтіні анық. Мектеп мұғалімі болғандықтан осы орайда елімізде болып жатқан жағдайларға байланысты, қашықтықтан оқуда мен өз іс тәжірибеммен бөліскім келді. Қашықтықтан оқуда, оқушыны сабаққа қызықтыру мақсатында мынадай әдіс-тәсілдермен бөлісе кетуді жөн санадым. Қазақ тілін оқытуда жазылым дағдыларын дамытудың тиімді тәсілдері туралы айта кетейін. Жазылым төрт дағдының ішінде оқушының нәтиже көрсететін, мұғалімнің өнім алатын дағдысы болып табылады. Жазылым – ойды жарыққа шығаруды қамтамасыз ететін тілдік әрекет. Жазба жұмыстарынсыз лексика-грамматикалық материалды есте сақтау оқушыларға қиындық туғызады. Жазылым жұмысының сәтті шығуы: сөздік қордың мол болуы, сөздік қор оқылым арқылы келеді. Оны танымал адамдардың сөздері арқылы дәлелдеуге болады. Көп оқитын адам ғана жақсы жаза алады. (Самуэл Джонсон) Жазу – құмырашының балшығы секілді пайдаға асқанша бірнеше түзетулерден өтеді. Сол тәрізді күтілетін нәтиже: Өз көз қарасын білдіріп, тиісті стильді пайдаланып, түрлі тақырыптарда жаза алады. Мысалы: жоспар, түрлі жанрда мәтін құрай алады. Мәтіндерді салыстырып, мәтіндерді түзетіп және түрлендіре алады. Эссе жазады және машықтары қалыптасады. Оқушының нақты іріктелген лексикалық бірліктерді қолдануына мәселен (сөз тіркестерін), ережеге сай грамматиканы дұрыс қолдануына (етістіктің шақтары), сөздердің үйлесімділігін қадағалау (сөздердің бір-бірімен байланысы) секілді жазылым дағдыларында оқушыға мұғалімнің қолдауы керек.

Қашықтық оқытуда жазылым дағдысын қолданудағы тиімді тәсілдер:

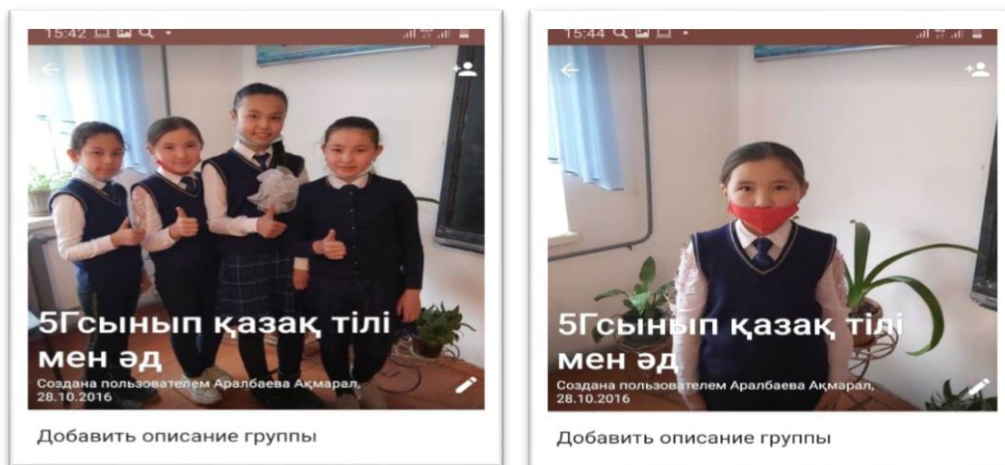
«Майнкрафт әдісі», «Белсенді блогер әдісі», «Мега ойыны әдісі», «Лүпіл немесе пікір» («Лайк – комментарий әдісі»).

Жазылым дағдысында жоспар құру, әртүрлі жанрда мәтін құрастыру, жазба жұмыстарын әртүрлі формада ұсыну, эссе жазу, жинақы мәтін жазу, мәтіндерді түзету және редакциялау міндетті. «Майнкрафт әдісі». «Майнкрафт» сөзі – құрастыру деген мағына береді. Қазіргі таңда балалар қызыға ойнайтын ойындардың бірі. Осы ойын үлгісін пайдалана отырып, оқушыларға берілген тірек сөздерден мәтін құрастыру. Мысалы, мына үлгідегі тапсырма сияқты «Майнкрафт» әдісі. Берілген тірек сөздерден мәтін құрастыру.

Бағалы, ермек, абырой, үлгілі, қуаныш сөздерінің синонимдік қатарын жазыңыз.

Дескриптор: Берілген сөздердің синонимдік қатарын жазады. Тірек сөздерді пайдаланып, мәтін құрастырады.

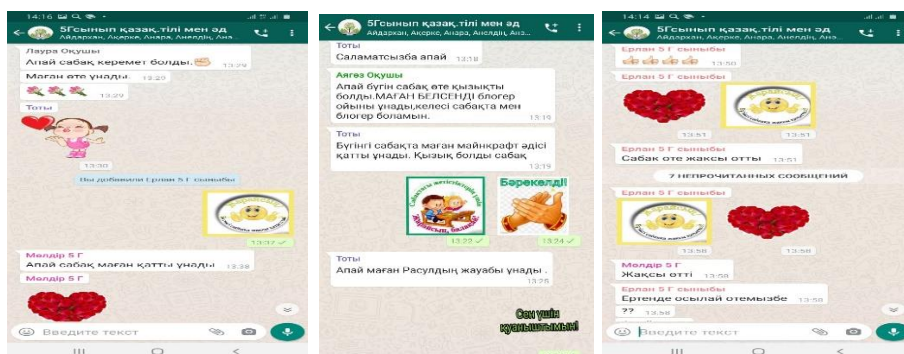
«Белсенді блогер» әдісі. Бұл әдіс бойынша жазылым тапсырмаларын ең көп тапсырма орындаған оқушыны «белсенді блогер» деп мадақтау, сол оқушыны статуска қою. Оқушының қызығушылығын, белсенділігін арттырады.

Кері байланыс: «Белсенді блогер» әдісі арқылы кері байланыс беру. Бұл әдіс -тәсілді жазылым тапсырмаларын әр сабақ соңында қорытып, берілген тапсырмаларды дер кезінде мұқият орындаған оқушыны «Белсенді блогер» деп мақтау -мадақтар айтып, оқушы суретін статуска қою. Статуска қойылған сурет бір тәулік бойы сақталады, оны мұғалім өзі қояды. Статус суретін көрген оқушының сабаққа деген қызығушылығы артып, белсенділікке жетелейді. «Белсенді блогер» әдісі арқылы кері байланыс беру. Бұл әдіс-тәсілді жазылым тапсырмаларын әр сабақ соңында қорытып, берілген тапсырмаларды дер кезінде мұқият орындаған оқушыны «Белсенді блогер» деп мақтау-мадақтар айтып, оқушы суретін статуска қоюға болады. Статуска қойылған сурет бір тәулік бойы сақталады, оны мұғалім өзі қояды. Статус суретін көрген оқушының сабаққа деген қызығушылығы артып, белсенділікке жетелейді. «Мега ойыны» әдісі. Бұл әдіс оқушылардың белсенділігі мен қызығушылығын арттыратын әдістердің бірі. Шарты: Берілген сұрақтарға ұтымды, дәлелді жауап жазу. Кейде оны баған түрінде де түрлендіріп қолдануға да болады. «Мега ойыны» әдісі. Берілген тапсырмаға ұтымды, дәлелді жауап жазу. Кейде оны түрлі графикалық баған түрінде де түрлендіріп қолдануға болады. Мысалы: Артық сөзді сызып, себебін екінші бағанға жазыңдар.

Дүниетаным, өліара, шегара, дәстүрлі	Бұл сөз үндестік заңына сәйкес бірыңғай жінішке айтылады.
Күн, Ай, Шолпан, Марс	Бұл сөз үндестік заңына сәйкес бірыңғай жуан айтылады.
Юпитер, астрономия, атау	
Ауа райы, оңтүстік, солтүстік	Ауа райы күрделі сөзге жатады.

«Лайк-коментарий» әдісі (лүпіл мен пікір). Бұл әдіс кері байланыс беруге өте тиімді. Әр оқушы өзінің ой-пікірін жазады. Ұнаған коментариге лүпіл-лайк басады.

Қашықтықтан ұйымдастырылған сабақ жазылымнан кейінгі нәтиже:

Шағын әңгіме, мәтін, ертегі, әңгімені өз бетімен аяқтай алды. Оқушылар құттықтау хат, жарнама, шақыру хаттарын жаза алды. Оқушылар жеке жұмыс істеуге үйренді. Грамматикалық құрылымдарды оңай түсінді. Есте сақтау, есту, көру, сөйлеу, ойлау қаблеттері дамиды. Сабаққа деген қызығушылығы артты. Өз ойын еркін жазбаша түрде бере алды.

Қорыта айтқанда, сабақтың қай құрылымында болмасын жазылым дағдысында түрлі әдіс-тәсілді қолданамыз. Өздігінен білім алып, ізденіс арқылы дамитын, дұрыс шешім қабылдайтын, өмірге бейім, жеке тұлғаны қалыптастырамыз. Сабаққа қойылатын талаптарды ескерген мұғалім, оқушы шығармашылығын арттырып, білім бәсекесіне дұрыс бағыт-бағдар бере алатын болады. Оқушының жазылым дағдысын дамытуға арналған әдіс-тәсілдер жетерлік. Мен соның бірнешеуін ғана ұсынып отырмын.

Б.Ш. Касымбаева,

Түркістан облысы әдістемелік орталығының бастауыш сынып әдіскері, эксперимент үйлестіруші

ОБЛЫСТЫҚ ЭКСПЕРИМЕНТ – БІЛІМ САПАСЫНЫҢ АРТУЫНА ОҢ ЫҚПАЛ ЕТЕТІН ФАКТОР

*Біздің мақсатымыз айқын, бағытымыз белгілі,
ол – әлемдегі ең дамыған 30 елдің қатарына қосылу.
Н.Ә. Назарбаев*

Болашақта ұлттың табысты болуы оның табиғи байлығымен емес, адамдарының бәсекелік қабілетімен айқындалады. Сондықтан, әрбір қазақстандық, сол арқылы тұтас ұлт ХХІ ғасырға лайықты қасиеттерге ие болуы керек. Мысалы, компьютерлік сауаттылық, шет тілдерін білу, мәдени ашықтық сияқты факторлар әркімнің алға басуына сөзсіз қажетті алғышарттардың санатында. Сол себепті, «Цифрлы Қазақстан», «Үш тілде білім беру», «Мәдени және конфессияаралықкелісім», «ҚР. Білім беруді және ғылымды дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы» сияқтыбағдарламалар–ұлттымызды,яғнибаршақазақстандықтарды ХХІ ғасырдың талаптарына даярлаудың қамы. [Болашаққа бағдар Елбасы жолдауынан]

ХХІ ғасырдың талап–тілегіне сай келетін, ұстаз алдында маңызды міндеттер мен қолжетімді мақсаттар туындады.

Орыс педагогі К.Д.Ушинский айтқандай, қазіргі заман талабына сай, әр мұғалім, өз білімін жетілдіріп, ескі бірсарынды сабақтардан гөрі, жаңа талапқа сай инновациялық технологияларды өз сабақтарында күнделікті пайдаланса, сабақ тартымды да, мәнді, қонымды, тиімді болары сөзсіз. Бұл жөнінде Қазақстан Республикасы «Білім туралы» Заңының 8-бабында «Білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі – оқытудың жаңа технологияларын енгізу, білім беруді ақпараттандыру, халықаралық ғаламдық коммуникациялық желілерге шығу» деп атап көрсеткен. Елбасымыз Н.Ә.Назарбаев жолдауында айтқандай:«Болашақта өркениетті дамыған елдердің қатарына ену үшін заман талабына сай білім қажет. Қазақстанды дамыған 50 елдің қатарына жеткізетін, терезесін тең ететін – білім». Сондықтан, қазіргі даму кезеңі білім беру жүйесінің алдында оқыту үрдісінің технологияландыру мәселесін қойып отыр. Оқытудың әртүрлі технологиялары сарапталып, жаңашыл педагогтардың іс–тәжірибесі зерттеліп, мектепөміріне енуде. Соның бірі Педагогикалық Ғылымдар Академиясы (ПҒА) және академик Асқарбек Қабыкенұлы Құсайынов ұстаздың басшылығыменТүркістан облысы Төлеби, Ордабасы, Отырар, Сайрам аудандарында «Білім сапасын арттырудың ғылыми-тәжірибелік негіздері» тақырыбында жасалған тұжырымдама аясында эксперимент жүргізілді.

Тұжырымдаманың мақсаты Түркістан облысының экспериментке қатысатын мектеп сыныптарында оқитын оқушылардың білім сапасын көтеру.

Тұжырымдама міндеттері:

- мектеп ұстаздарының кәсіби біліктілігін көтеру;
- білім беруді бағалау сапасын жетілдіру;
- жеке тұлғаға рухани-адамгершілік және патриоттық тәрбие беру сапасын арттыру;
- экспериментке қатысты зерттеу жұмыстарын жүргізу;
- басқару жүйесінің сапасын көтеру;

мектептердің, эксперименттік сыныптардың материалдық-техникалық базасын жақсарту.

А.Құсайыновтың тұжырымдамада берілген білім беруді бағалау сапасын жетілдіру саласы бойынша жоспарлы жұмыс жүргізілді.

Қазіргі тағдағы кезек күттірмес білім саласына түбегейлі өзгеріс ендіру бағыты бойынша ҚР. Білім беруді және ғылымды дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы енгізілді. 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарлама, Академик А.Құсайыновтың тұжырымдамасы

аясында эксперименттік мектептердің 2,3 сынып пән мұғалімдеріне «Қалыптастырушы бағалаудың әдіс-тәсілдері» тақырыбындағы авторлық жобаны ендіріп, әдістемелік көмек көрсетілді.

Тәуелсіз елді өркениетті әлемге танытатын, дамыған елдер қатарында терезесін тең ететін күш – білім және білімді ұрпақ. Келер ұрпақты білімді ету үшін әрине, білім сапасын арттыру қажет. Ал білім сапасы оқушылардың оқу жетістіктерін бағалау арқылы белгіленеді, яғни бағалау – білім сапасын басқарудың негізгі критерийі.

Жалпы білім беретін мектептердегі білім алушылардың оқу жетістігін бағалауды қазіргі тәжірибеге енгізудің негізін критериалды бағалау жүйесі анықтайды. Бұл бағалау рәсімдерінің сапалылығын, олардың халықаралық стандарттарға сәйкестігін және әр білім алушының оқудағы қажеттілігін қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. Қазақстан үшін ұсынылып отырған жаңа критериалды бағалау жүйесі білім алушының дамуын, оның қызығушылығын және оқуға деген ынтасын арттыруға бағытталады. Егер әр білім алушыға және оның ата-анасына түсінікті болатындай нақты әрі өлшемді бағалау критерийлері белгіленетін болса, бұған жетуге әбден болады. Анық құрастырылған бағалау критерийлерінің көмегімен мұғалім де, білім алушыда:

- Білім алушы оқытудың қайсатысында?
- Олар білім алуда неге талпынады?
- Бұған жетуге көмектесу үшін не істеу керек? екенін түсінеді.

Бұл әдісті сабақ барысында қолдану оқушыларыма жаңа серпіліс әкелді. Себебі оқушыларға оқыту үшін бағалау және оқуды бағалауды үйрету ең маңызды қадам болды. Оқушылар бағалаудың бұл түрін ерекше қызығушылықпен қабылдады.

«Бағалау» термині «жақын отыру» дегенді білдіретін латын сөзінен шыққандығы кездейсоқ емес, қалыптастырушы (формативті) бағалауды эксперимент сынып пән мұғалімдері үнемі іс-тәжірибеде кеңінен қолданып отырды. Осының оңтайлылығынан оқушыоқуға ынталанып, өз-өзіне деген сенім артты. ЭС оқушылары алғаш өзін, сыныптас достарын бағалауға болатындықтарын білгенде сабаққа қызығушылықпен қарады. Сабақ барысында оқушылар бір-бірінің жұмысын талдап, жетістігі мен кемшілігін айтып бағалау нәтижесінде олардың арасында тығыз қарым – қатынас орнады. Бұрынғыдай апай неше қояр екен деп көздері жәудіреп отырмай, бұл әрекетті шешуге өздері қатысып, шешті. Сыныпта өзгеше ахуал байқалды. Сонымен қатар керібайланыс жасауды да үйренді. Оқу мен оқытудағы өзгерістердің бірі сабақ соңында рефлексия жасау.

Соның ішінде Қалыптастырушы бағалау – оқу үдерісін дер кезінде түзетуге мүмкіндік беретін, білім алушы мен мұғалім арасындағы керібайланысты қамтамасыз етіп, үздіксіз жүргізілетін бағалаудың түрі. Білім беру барысында жаңартылған білім саласындағы жаңаша бағалаудың бір бөлігі яғни, қалыптастырушы бағалаудың әдіс-тәсілдерін облыстағы 42 эксперимент мектептердің іс-тәжірибесінде іске асырып, тиімділігі анықталып, зерттеу жұмысы жүргізілді.

Қалыптастырушы бағалау оқу үдерісінің ажырамас бір бөлігі болып табылатындықтан, тоқсан барысында мұғалім тарапынан жүйелі өткізіліп отырды. Тоқсан соңында, I жарты жылдық қорытындысында жеке талдап білім сапасының едәуір артқандығын байқатты. Бұл білім алушылардың мүмкіндігін анықтауға, қиыншылығын табуға, оң нәтижеге қол жеткізуіне көмектесуге, дер кезінде оқу үдерісін түзетуге мүмкіндік берді. Сонымен қатар эксперимент сыныптар және эксперимент емес сыныптар арасындағы айырмашылықтар мен ерекшеліктер зерттелуде. 2018-19 оқу жылы мен 2019-2020 оқу жылдарын салыстыра келгенде білім сапасы бастауыш сыныптар бойынша 10% – 20% өскен.

Оқушылар өзінің білім алуы үшін өзіне жауапкершілік алуы тиіс, себебі басқа ешкім де олар үшін оны істемейді. Яғни, осылайша оқушылар оқытуды бағалау үдерісіне тартылуы қажет. Бұл мәнмәтінде үздіксіз дамуға ықпал ету, оқыту үдерісін сезіну және оқушылардың оларды басқару қабілеттілігі ерекше маңыздылыққа ие болады. [Бағалауды Жақсарту тобы, 1999]. Осы ойды негізге ала отырып, сабақ үрдісінде әр қадам, әр іс-әрекетте қалыптастырушы бағалаудың жүргізілуі маңызды. Білім сапасын арттырудың ғылыми-тәжірибелік негіздері тақырыбында жүргізілген эксперимент білім сапасының артуына оң ықпал ететін нақты фактор.

Қорыта келе, оқушы өз пікірін анық жеткізе алатындай тілдік дағдыға ие болып, ізденушілік қабілеті артса, сыни ойлау белсенділігі жоғарыласа, мұғалімнің еңбегі жанғаны және эксперименттің оңтайлы жүргені. Әр мұғалім жаңа үдерісті экспериментті жатырқамай қабылдап, оны өз тәжірибесінде енгізуі тиіс.

Аңдатпа. Білім сапасын арттырудың ғылыми-тәжірибелік негіздері тақырыбында жүргізілген эксперимент тәжірибелері бойынша инновациялық технологияларды сабақта пайдалану балалардың оқуға деген ынталылығын арттырып, сабақтың жүйелі өтуін қамтамасыз етіп, білім сапасының артуына ықпал етіп, ең бастысы – мұғалімдерді жаңа ақпараттық желілік технологияларды

пайдалануға дағдыландырады және қалыптастырушы бағалаудың тиімді әдіс-тәсілдерін іс-тәжірибиеде кеңінен пайдалануға арналған.

Әдебиеттер:

1. Бастауыш сынып мұғалімдеріне арналған критериалды бағалау бойынша нұсқаулық 2016 жыл.
2. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы.
3. «Қазақстан Республикасының Білім беруді және ғылымды дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы»
4. А.Құсайынов «Түркістан облысында білім сапасын ғылыми негізде көтеру мақсатында өткізілетін эксперименттердің тұжырымдамасы»
5. А.Құсайынов «Әлемдегі және Қазақстандағы білім берудің сапасы»

*З.С. Кеутаева,
Түркістан облысы Әдістемелік орталығы,
Мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту әдіскері*

АҚЫЛДАСУ САБАҒЫН ҰЙЫМДАСТЫРУДАҒЫ ТИІМДІ ФАКТОРЛАР

«Бала – баршаның байлығы мен бақыты».

Бүгінгі бала ертеңгі ер азамат, азаматша болғандықтан да балаға қарап біз болашағымызды болжап, бағалаймыз, бағдарлаймыз. Тіршіліктің табалдырығынан енді аттаған сәбидің алдымен адам, жеке тұлға, саналы, парасатты азамат болып қалыптасуына берілетін тәрбие мен білімнің ықпалы зор. Мектеп қабырғасына дейінгі бүлдіршін балаға біліммен қатар тәрбиенің дұрыс бағытта берілуінің өзінде үлкен мән жатыр. Ұлт көшбасшысы– Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті Н.Ә.Назарбаев «Қазақстандықтардың әл ауқатының өсуі: табыс пен тұрмыс сапасын арттыру» атты 2018 жылғы Қазақстан халқына Жолдауында білім беруде 4К моделіне: креативтілікті, сыни ойлауды дамытуға, коммуникативтіліктік пен командада жұмыс істеуге басымдық беріле бастағанына назар аударды.

Заманауи еңбек нарығында өзекті болып табылатын дағдылар тізімін анықтауға бағытталған ғылыми ізденістер мен зерттеулер халықаралық деңгейде де жүргізілуде. Мысалы: ХХІ ғасыр дағдылары бойынша әріптестік сыни ойлау, креативтілік, қарым қатынаста және ұжымдаса жұмыс істеуді ХХІ ғасырдағы білім беру шеңберінің маңызды бөлігі ретінде қарастырады.

Давостағы Дүниежүзілік экономикалық форумда ұсынылған «New Vision for Education» баяндамасында қазіргі кезде адам үшін маңызды үш сала анықталды: функционалдық сауаттылық, ХХІ ғасыр құзіреттіліктері (сыни ойлау, креативтілік, коммуникация, ынтымақтастық) және жеке тұлғалық қасиеттер (білімқұмарлық, бастамашылдық, табандылық, көшбасшылық, әлеуметтік және мәдени хабардарлық).

Осындай зерттеу барысында әлем елдерінің білім беру жүйелерінің әр алуандығына көзін жеткізе отырып, әр елдің білім беру жүйесі, басқаға ұқсамайтын, өзіндік ерекшелігі бар бір шоқ гүл тәрізді, ал тұтас алғанда – әртүрлі гүлдер өскен ғажайып гүл бағын елестетуге болатынын, оның бақта басқалардан ерекше құлпыра өсіп гүлденетінін кездестіруге болады. Еліміздің гүлі де сондай болып өссін десек, онда сол гүлдерді жіті зерттеу қажет, сол сияқты, білім беру сапасын озық елдердің қатарына қосамыз десек, кең көлемде зерттеу жұмыстарын жүргізіп, ғылыми негізде соны пікірлер жасау қажет екенін осы салада өзіндік эксперименттік тәжірибеден өткізіп нәтижесінде білім беру сапасында кең көлемде зерттеу жұмыстарын жүргізіп, ғылыми негізде пікірлерлерді салыстыра отырып, ұзақ жылғы зерттеулер нәтижесінде орта білім беру жүйесі аса күрделі жүйе екені және барлық күрделі жүйелер сияқты, оның да жүйе құраушылары бар екені белгілі екенін білім беру сапасын көтеру үшін оның барлық жүйе құраушыларының сапасын көтеру қажет деп таба білген академик А.Құсайынов формуласын жоғарыда айтылып өткендей нағыз заманауи еңбек нарығындағы өзекті болып табылатын дағдылар тізіміндегі анықтауға бағытталған ғылыми ізденістер мен зерттеулердің нәтижесі деп айтуға болады. А.Құсайыновтың орта білім беру жүйесінің 8 жүйе құраушысы бар екенін анықтап, білім беру сапасын көтерудің төмендегі формуласын жасап шығуы бұл үлкен істі жауапкершілікпен білімқұмарлықпен жасап шыққан еңбек екенін көрсетіп берді.

(академик А.Құсайыновтың формуласы):

Сбіл = Сст + Со + Сқкб + Смс + Ст + Сғзж + Сбас + Смтб

Сбіл – білім сапасы;

Сст – білім стандарттары мен оқу бағдарламаларының сапасы;

Со – оқу әдебиетінің сапасы;

Сккб – педагог кадрлардың кәсіби біліктілігі;

Смс – білім мониторингі сапасы;

Ст – рухани-адамгершілік және патриоттық тәрбие беру сапасы;

Сғзж – ғылыми-зерттеу жұмыстарының сапасы;

Сбас – басқару жүйесінің сапасы;

Смтб – материалды-техникалық база сапасы.

Эксперименттің басты идеясы білім беру сапасын құраушылардың сапасын көтеру үшін облыстық білім беру жүйесінің, яғни, мектептердің, аудандық және облыстық білім беру басқармаларының ішкі резервтерін ғылыми-практикалық негізде барынша кеңінен пайдалу болды. Түркістан (Шымкент) облысында білім сапасын ғылыми негізде көтеру мақсатында өткізілетін эксперименттің ТҰЖЫРЫМДАМАСЫ жазылып, бекітілді. Осы тұжырымдама негізінде оның БАҒДАРЛАМАСЫ жазылды. Бағдарламада Экспериментке тартылған мектептердің, Аудандық әдістемелік кабинеттер мен Облыстық әдістемелік орталықтың атқаратын жұмыстары көрсетілді. Сол негізде олар өз Жұмыс жоспарларын жасады. Бұл идеяны «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ААҚ Басқарма төрайымы К.Н. Шамшидинова мен М.Әуезов атындағы ОҚМУ ректоры Д.П. Қожамжарова қолдады. Осы эксперименттің сапалы жүруіне қолдау көрсету мақсатында Түркістан (Шымкент) облыстық білім басқармасы, Педагогикалық Ғылымдар Академиясы, НЗМ ААҚ және М.Әуезов атындағы ОҚМУ арасында төрт жақты меморандум жасалды.

Білім сапасын көтеру мақсатында түрлі жұмыстар атқарылып, ішкі резервті көтеру жолында, педагогтер бір бірімен тығыз байланыс орнату үшін, ашық сабақтар орнына ақылдасу сабақтарын өткізуді тиімді шешім деп қабылдай білді. Мұндағы мақсат экспериментке қатысатын мұғалімдердің кәсіби деңгейін көтеру үшін, оларға нақты көмек көрсету болды. Осындай ақылдасу сабағын ұйымдастырудағы факторлардың тиімділігі жөнінде мынадай жолдарымен түсіндіріп көрсетуге болады.

I. Ақылдасу сабағының адами факторлары:

«Адам баласы теңіз дауылындағы кеме іспетті. Компас сынып, карта ескіріп, капитан борттан шет қалғанда, матростар кезекпен оның орнын ауыстыруға мәжбүр. Тек штурвалдың әр бұрылысын тек командамен емес, палубадағы көбейіп жатқан жолаушылармен де ақылдасу керек.» (У. Черчилль) айтқандай, компасты-жоспар капитан – педагог, матростарды – әріптестер, жолаушыларды – оқушылар деп алғанда бір тығырықтан шығатын әрекет ете отырып, жасауға болады.

II. Ақылдастар алқасы:

Істейтін ісінді бұрын мұны сынап көрген, тәжірибелі кісімен ақылдас. Өйткені ол өзіне қымбатқа түскен нәрсені саған тегін береді. Бұл жерде ақылдастар алқасын алар болсақ, мектеп басшылығы; ең бірінші жұмыс жоспарыңызды қарап, дұрыстығына мән беретін сізге жол көрсетуші ол әрине мектеп басшысы. Тәжірибелі педагог; бұл жерде аты айтып тұрғандай тәжірибесімен бөлісе алатын, өзіңе бағыт бағдар беретін педагогпен ақылдасу болады. Жас іскер мамандар; әрине жас келсе іске деп, қазақ даналығы бекер айтылмаса керек. Қазіргі заманауи технологияларды меңгеруде жас мамандардың зеректігі, ұшқыр ойлы маман педагогтардың қатысуы шабыт береді. Ойы озық оқушылар; болашаққа ұтымды ойларымен, нақты бір іске белсене араласа отырып, мақсатқа бірге жетуде өз ойларын жеткізе білетін озық ойлы оқушыларымыздың да орнын ескере отыруымыз қажет.

III. Педагог үшін тиімді фактор:

Білім – теңіз, мектеп – кеме. Мұғалім – мектептің жүрегі. Білім нәрімен сусындап, оның құпиясын аша білу – күрделі де қиын іс. Осы білім теңізінде еркін жүздіру – бала жанының бағбаны мұғалімнің іс – әрекеті. Мұғалімнің бір – біріне және ешкімге ұқсамайтын сабақтары келер ұрпақты заман талабына сай білім, тәрбие бермек. Осы жөнінен келгенде педагогтеріміз үнемі ізденісте білімділікке құштар болуы, ҚР нормативті құжаттары, нақты мақсатты SMART жоспары, материалдармен түрлі ресурстары, сандық сауаттылықты білуі шарт.

IV. Кәсіби дамуды жоғарылатуға нақты стратегиясы бар креативті факторлар:

«Сын түзелмей мін түзелмейді». Топтық жұмысты құрылымдай білуде әр топ мүшесінің жауапкершілігі мен өкілеттігін реттеп алудың мәні зор. Салыстыра сөйлеуге, нәтижені талдауға үйрете отырып, ымырашылдыққа мүмкіндік жасау. Олар мынадай топпен немесе командамен; басшылық, әдіскерлер, әлеуметтік-педагог, педагог-психолог, ата-ана, өзара әріптестер, білім саласының тренерлері, пән мұғалімдерінен құрауға болады.

V. Ақылдасу сабақтарының нәтижесі:

«Ақылдасып пішкен тон келте болмас»деп, айтылғандай педагогтеріміз бір-бірімен ақылдасу кезінде тек ғана ақылымен емес тәжірибе, әдіс-тәсілдермен ой бөлісіп отырытыны белгілі. Бұл педагогті үнемі ізденіске, шығармашылыққа, өзін-өзі дұрыс бағалай білуге, әр түрлі сыни ой-пікірлерді қабылдай білуде, оқытудың барлық принциптері негізінде жұмыс жасап, педагогикалық шеберлігін арттырады. Ақылдасу сабақтары педагогтерімізге қай тұрғыдан алсақ та оң нәтижесін көрсететінін айқындап отыр. Сапалы білім, саналы тәрбие беруде педагогтеріміз заман талабына сай білім нәрімен келешек ұрпақ тәрбиесінде қажырлы еңбектерімен аянбай етуде. Білім айдынында кемеңіз өрге жүзе берсін!

Әдебиеттер:

1. А.К. Құсайыновтың Білім сапасын көтеру басты мақсат жазбасы
2. 2018ж Тұңғыш Президент Н.Ә.Назарбаевтың Жолдауынан үзінді
3. НЗМ ДББҰ Педагогикалық шеберлік орталығының ғылыми әдістемелік нұсқаулығынан

*А. Қожаева,
ал-Фараби атындағы ҚазҰУ, Алматы қ.*

ПЕДАГОГ КАДРЛАРДЫ АТТЕСТАТТАУДАН ӨТКІЗУ БОЙЫНША ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ТӘЖІРИБЕНІ ЗЕРДЕЛЕУ МАҢЫЗЫ

Білім мен тәрбиенің ақиқатын әртүрлі педагогикалық жүйелерді және қазіргі мен өткен тәжірибені салыстыруда білу тиімдірек. Шет елдерде педагогикалық тәжірибені, оқыту және білім беру, бағалау теорияларын салыстырмалы зерттеу арқылы өз Отанымызда білім беру жүйесін ұтымды жетілдірудің үлгісі бола алады. Салыстырмалы педагогика– ғылым ретінде салыстырмалы түрде білім беру теориясы мен практикасын дамытудың халықаралық тәжірибесін объективті түрде зерттеуге арналған. Отандық салыстырмалы педагогиканың міндеттері шетелде білім беру мен тәрбие саласында болып жатқан процестерді зерттеуге, педагогикалық құбылыстар мен тенденциялардың жағымды және жағымсыз жақтарын отандық педагогика мен мектептің дамуын, білім сапасын жоғарылатудың одан әрі жетілдіру алғышарттары ретінде анықтауға көмектеседі.

Салыстырмалы педагогиканың өзіндік нақты белгіленген зерттеу пәні бар – бұл әлемнің әртүрлі елдерінің білім беру жүйелері. Білім беруді дамытудың әлемдік тәжірибесін талдау– салыстырмалы педагогиканы ғылыми білімнің дербес саласы ретінде жүзеге асыруға арналған. Бұл ғылым, негізінен, жаһандық ауқымда білім беруді дамытудың жай-күйін, негізгі тенденциялары мен заңдылықтарын талдайды, ұлттық немесе аймақтық ерекшеліктердің жалпы тенденцияларының арақатынасын ашады, халықаралық педагогикалық тәжірибенің оң және теріс аспектілерін, ұлттық педагогикалық мәдениеттерді өзара байытудың формалары мен әдістерін ашады. Кез-келген тәуелсіз ғылым сияқты, зерттеу пәнімен қоса салыстырмалы педагогиканың өзіндік объектісі, нақты функциялары мен міндеттері бар [1].

Б. Л. Вульфсона, З. А. Малькова пікірлерінше, салыстырмалы педагогиканың объектісі – қазіргі әлемдегі білім беруді дамыту. Радионов М. Л. салыстырмалы педагогиканың объектісі – әлемнің әртүрлі елдері мен аймақтарындағы педагогикалық теория мен практика, Джурицкий А. Н. қазіргі әлемдегі білім мен тәрбие деп санайды[2].

Салыстырмалы педагогика теорияны, мазмұнды, әдістерді, сондай-ақ білім беру мен тәрбиелеуді ұйымдастыруды қоса алғанда, көптеген мәселелерді зерттеумен айналысады. Сондықтан салыстырмалы педагогиканың объектісі білім беру Қазіргі әлемдегі адамның әлеуметтік-мәдени көбею процесі ретінде, сондай-ақ жаһандық, аймақтық және ұлттық масштабтағы әлеуметтік институт ретінде көзге түседі[3].

Білім беру жүйелерін салыстырудың өзі оларды педагогикалық ғылым саласына жобалау дегенді білдірмейді. Тек мақсаттарды, міндеттерді, зерттеу әдістерін, проблемаларды анықтау жеке зерттеулерді ғылымның тәуелсіз саласына айналдырады. Салыстырмалы педагогиканың негізгі ұғымдары: білім беру, әлемдік білім беру жүйесі, әлеуметтік білім беру институты, білім беруді дамыту стратегиясы, б білім беруді стандарттау, заманауи шетелдік педагогикалық тәжірибе, Ұлттық білім беру және тәрбие жүйесі, педагогикалық мәдениет, білім беру саясаты, педагогикалық құжаттама.

Қазіргі уақытта педагогикалық тәжірибені және басқа елдердің педагогикалық білім беру жүйесін реформалау тәжірибесін зерттеу ерекше маңызға ие. Шетелде мұғалімдерді кәсіби даярлау тәжірибесін зерделеу, талдау, түсіну қазіргі кезеңде қазақстандық педагогикалық білім беру жүйесін жетілдіруге ықпал ететін пайдалы нәрсені анықтауға мүмкіндік береді және басқа елдер жіберген қателіктерден аулақ болуға көмектеседі.

Бүгінгі таңда білім беру саласындағы жаһандық өзгерістердің әсерінен педагогтердің кәсіби қызметінде оқытудың мазмұны мен әдістемелеріне, оқушылардың жетістіктерін бағалау құралдарына және т.б. қатысты елеулі өзгерістер болып жатыр. Мысалы, үздіксіз білім беру жүйесіне көшуді және қашықтықтан білім берудің маңыздылығының өсуін, сондай-ақ ғылыми және кәсіби білімнің қарқынды жаңаруын қамтитын білім беруді дамытудың қазіргі заманғы үрдістері педагогтердің өздеріне қойылатын талаптарды талап етеді [4]. Олардан кәсіби құзыреттілікті тұрақты дамыту талап етіледі. Сонымен қатар, қазіргі жағдайда мұғалімге қажет кәсіби өзін-өзі жетілдіру біліктілікті арттыруды ғана емес, сонымен қатар шығармашылық даралықты дамытуды, инновацияларға сезімталдықты қалыптастыруды және үнемі өзгеріп отыратын білім беру ортасына бейімделу қабілетімен жұмысты қамтиды.

Мұғалімнің қазіргі уақыт талаптарына сәйкестігін бағалау мәселесі қиын екені анық. Тұрақты негізде өткізілетін мұғалімдер мен оқытушыларды аттестаттау өмірлік қажеттілікке айналды. Алайда, егер ол материалды иеленудің ресми критерийлері мен дәрежесінің сәйкестігін ғана анықтауға бағытталған болса, күтілетін нәтижелерге қол жеткізе алмайды. Педагогикалық білім беру жүйесін зерттеу және әр түрлі білім беру жүйелеріндегі мұғалімдердің кәсіби өсуін қолдауда ең жақсы жетістіктер жүйенің орталығында мұғалім орналасқан жерде болады, яғни, оның білім беру сапасы, оқыту және педагогикалық мамандықтың беделі бар екенін көрсетеді. Мұндай жүйенің жарқын мысалы Сингапурдың педагогикалық білім беру жүйесі. Мұғалімдер үшін біліктілікті арттыру бағыттарының вариативтілігі [5], кәсіби даму үшін ресурстардың қолжетімділігі, кәсіби өсу кезеңдерінің айқын критерийлері, мұғалімнің даралығына, оның қабілеттері мен қажеттіліктеріне назар аудару – өзіне сенімді және өз оқушыларында кәсіби табысты сингапурлық мұғалімдерге маңызды кезең болды. Әр түрлі елдерде педагог қызметкерлердің қызметін бағалау мәселесі (teacher performance appraisal/evaluation) әр түрлі шешіледі. Бұл жағдайда аттестаттау жүйелерін және олармен байланысты ықтимал проблемаларды барынша егжей-тегжейлі талдау үшін білім беру сапасы рейтингісінде бірінші орынға ие елдердің (мысалы, Жапония, Сингапур, АҚШ, Финляндия және т.б.), сондай-ақ үздік ондыққа кіретіндердің тәжірибесіне жүгінген жөн. Әр түрлі елдердегі педагог қызметкерлерді аттестаттау жүйесін талдау бүгінгі күні оларды ұйымдастырудың бірнеше моделі бар деп айтуға болатындығын көрсетеді [6]. Мәселен, мектептегі білім беру жүйесінде ең көп таралған – бұл мұғалімнің жоғары органдар-ресми институттар алдындағы жауапкершілігін көздейтін ұйымдастырушылық есеп беру моделі. Бұл жүйенің тиімділігі әрдайым жоғары, бұл ресми институттардың ынталандыру мен санкциялар жиынтығы арқылы қызметкерлердің оларға қойылатын талаптарды орындауын қамтамасыз ету қабілеті қаншалықты жоғары екенін көрсетеді [7]. Педагогтың қойылған мақсаттарды орындауға және берілген талаптарды орындауға дайындығы неғұрлым жоғары болса, соғұрлым тиімді және қол жетімді болады. Бұл жағдайда жоғарыдан өткізілетін педагог қызметкерлерді аттестаттаудың негізгі проблемасы білім берудегі мақсаттар көп, оларға қол жеткізу құралдары әрдайым айқын бола бермейді, ал нәтижесі – оқушылардың білімі – педагогтың күш-жігері мен іскерлігіне ғана байланысты емес.

Ұйымдастырушылық модель аясында өткізілетін мұғалімдерді сертификаттау кезіндегі бағалау критерийлері әр түрлі болуы мүмкін: ресми және бейресми, жоғарыдан төмен, толығымен немесе ішінара жергілікті деңгейде немесе оқу орнының өзінде қалыптасқан, қарапайым, стандартты немесе күрделі, күрделі. Кейде бағалау критерийі оқушылардың үлгерімі болып табылады. Сонымен, АҚШ-та оқушылардың жетістіктері мұғалімнің құзыреттілігімен тікелей байланысты. Оқытушы қызметінің тиімділігін мониторингілеу және бағалау кезінде тексерушілер бірінші кезекте оның оқушыларының қандай нәтижелер көрсететініне назар аударады.

Германияда сондай-ақ аттестациядан сәтті өткендерге арналған бонустар жүйесі жұмыс істейді. Қызметтік бағалау деп аталатын процедураның өзі алты жылда бір рет жасалады және оның нәтижелеріне байланысты ең танымал кеңесшіге, аға кеңесшіге, оқу бөлімінің директорына құрметті атақтар беруді қарастырады. Осы атақтардың әрқайсысы жалақыға қосымша үстеме береді.

Ұйымдастырушылық есеп берушіліктен айырмашылығы, кәсіби есеп берушілікке негізделген бағалау моделі бар, ол мұғалім өзін өз мамандығы мен оның стандарттарымен нақты анықтайды деп болжайды. Әдетте, мұндай сәйкестендірудің пайда болуы мен өсуіне қоғамдағы педагогикалық

қызметтің беделі ықпал етеді. Мұндай модельде мұғалімді сертификаттау кезінде кәсіби нормалар мен әріптестерді бағалау маңызды рөл атқарады. Бұл модель, мысалы, Финляндия мен Жапонияда сәтті қолданылады.

Мұғалімнің тиімділігін бағалаудың тағы бір тәсілі-оны білім беру қызметін тұтынушылардың өздері: оқышулар мен олардың ата-аналары білім беру қызметін жеткізуші рөлінде таңдау. Шартты түрде "нарықтық есеп берушілікке" негізделген осындай аттестация үлгісін белгілеуге болады [8]. Мұндай модельдің артықшылығы-бұл білім беру мекемелері арасындағы бәсекелестікті ынталандырады, нәтижесінде білім беру қызметтерінің сапасын арттырады. Мұғалімнің құзыреттілігін және оның бәсекеге қабілеттілігін бағалау үшін осы модельде оқушыларды тестілеу жиі қолданылады. Мұндай сертификаттау жүйелері икемділік дәрежесіне байланысты сәтті болуы мүмкін. Олардың ішіндегі ең сәттісі-аттестаттаудан сәтсіз өту мұғалім мен оқу орнының үкіміне айналмайтын, барлығы екінші мүмкіндік алуға мүмкіндік алады және аттестаттаудан сәтті өткен кезде мұғалім бірқатар бонустар алады. Мұғалімнің іс – әрекетін бағалаудағы тағы бір маңызды сәт-бұл білім беру мекемесі мен педагогикалық қоғамдастыққа "қысым жасау" механизмі болып табылатын ата-аналардың пікірі. Бұл ата-аналардың баланың белгілі бір оқу орнында білім алуы үшін ақы төлеуге дайын болуы, сайып келгенде, оның тиімділігінің бейресми көрсеткіші болады. Дәстүр бойынша, ата-аналардың білім сапасы туралы пікірінің рөлі Жапония мен Оңтүстік Кореяда жоғары.

Осылайша, мұғалімдердің аттестаттау модельдері мен сертификаттау жүйелерінің көптеген түрлері бар. Қандай да бір тетіктерді таңдау Мемлекеттік органдардың білім беру жүйесіндегі басымдықпен, оқушылар мен олардың ата-аналарының пікірімен немесе педагогикалық қоғамдастықтың беделімен негізделеді. Алайда, бүгінгі таңда бірқатар жалпы мәселелер бойынша консенсус бар деп айтуға болады[9]:

Біріншіден, аттестаттау рәсімін өткізудің жүйелілігі педагогтер қызметінің тиімділігінің мониторингін және олардың тез өзгертін жағдайларға бейімделу қабілетін қамтамасыз етеді, онсыз үздіксіз білім беруге көшуді елестету мүмкін емес. Процедураның өзі толығымен ашық, мөлдір болуы керек.

Екіншіден, педагогикалық қызметкерлерді аттестаттауға жүгінетін барлық дерлік елдер бағалау жүйесіне әр түрлі ресми және бейресми критерийлерді қамтиды: сарапшылардың, әріптестердің, студенттер мен ата-аналардың бағалауы, сондай-ақ мұғалімдердің өздері мен олардың студенттері үшін әртүрлі тесттер. Қазіргі жағдайда тек бір критерийді қолдану мүмкін емес сияқты.

Үшіншіден, көптеген елдерде мұғалімнің тиімділігін бағалау үшін студенттердің білімін бағалауды қолдану жиі кездеседі. Алайда, тағы да, бұл индикаторды негізгі және одан да жалғыз ретінде қолданған жөн, өйткені мұғалімнің құзыреттілігі материалды игерудің сәттілігін анықтап қана қоймайды.

Қорытындылай келе, сертификаттау жүйесі мұғалімдер мен білім беру мекемелері үшін жазалау әдісіболмауы керек. Салыстырмалы педагогика арқылы, халықаралық тәжірибені зерделеу арқылы аттестаттаудың неғұрлым икемді жүйелері педагогтердің өздері үшін де, жалпы білім беру жүйесі үшін де айтарлықтай көбірек мүмкіндіктер беретінін көреміз. Аттестаттаудан сәтті өткендерге ынталандыру және бонустар жүйесін пайдалану, мұғалімге әріптестерінің білікті көмегін алу, біліктілікті арттыру курстарынан өту, сәтсіздікке кез – келген басқа қолдау мүмкіндігін ұсынудың екінші мүмкіндігі-бұл жазалауға емес, оқытушының құзыреттілігін арттыруға бағытталған механизмдер болуы керек.

Әдебиеттер:

1. Вульфсон, Б. Л. Сравнительная педагогика. История и современные проблемы / Б. Л. Вульфсон. – М.: УРАО, 2003. – 230 с.
2. Джурицкий, А. Н. Сравнительная педагогика учеб. пособие / А. Н. Джурицкий. – М.: Издательский центр «Академия», 1998. – 176 с.
3. Сравнительная педагогика. Школа и образования за рубежом. Режим доступа: <http://paidagogos.com/?p=4450>. – Дата доступа: 15.09.2103.
4. Дембский, Л. К. Технология передачи знаний и приобретения умений / Л. К. Дембский, Н. В. Чирский [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://eyecenter.com.ua/teach/trans/1_2.htm. – Дата доступа: 15.09.2013.
5. Сергиенко А.Ю. Проектирование профессионального роста учителя с использованием стажировочной площадки в системе образования Сингапура // Человек и образование, 2015. №4. С. 134-138.
6. Administration and Evaluation Structures for Primary and Secondary Schools in the 12 Member States of the European Community. Brussels 2001.
7. Allgemeine Bestimmungen für Diplomprüfungen: Handbuch Hochschulen in Nordrhein-Westfalen. Dusseldorf, 2009.
8. Bericht über die Entwicklung des Bildungswesens, 1992-1994 Bonn, 2004.
9. Проведение аттестации педагогических кадров в условиях обновления содержания образования. Методическое пособие. – Астана: НАО имени И. Алтынсарина, 2015. – 48 с.

*Ж.А. Куандыкова,
«Б. Нұрлыбеков атындағы жалпы орта мектебі» КММ,
Түркістан облысы, Ордабасы ауданы, Шұбарсу ауылы*

МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ҒЫЛЫМИ ЖОБАЛАРЫНЫҢ РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ЖАРЫСТАРЫНА ҚАТЫСУШЫЛАРДЫ ДАЙЫНДАУ ЖОЛДАРЫ

Зерттеу – дарынды балаларды оқытудың негізі. Онсыз баланың потенциалды қабілетін ашу, дамыту мүмкін емес. Дарынды оқушының ізденушілік қасиетін қалыптастыру зерттеуге оқытудың түрлі формалары мен әдістері арқылы жүзеге асырылады.

Биік танымдық қабілет, тұрмыс-тіршіліктің сырын ұғуға талпыныс баланың ерте жасынан туындайды екен. Сондықтан оқушыны ізденушілікке баулу бастауыш сыныптан басталуы тиіс. Өйткені, бастауыш сынып оқушысының түрлі сөздіктер мен қызықты әдебиеттерді іздеп табуға, оқып, танысуға деген құштарлығын әрқайсымыз білеміз.

Ендеше, мектепте оқушыны ізденушілікке баули отырып, ғылым мен техниканың жетістігіне сәйкес армандарына жетуге, өз жолдарын дәл табуға, ғылымға жетелеу арқылы өздерінің қабілеттерін ашуларына көмектесуіміз қажет. Оған қол жеткізетін тиімді жұмыс түрінің бірі-оқушылардың ғылыми қоғамын ұйымдастыру (ОҒҚ).

Дарынды оқушылар, сөздік қоры мол, есте сақтау қабілеті жоғары, әділетті, әзілқой, қиыншылықтан қорықпайды, танымдық қасиеті жоғары болады.

Міндеттері:

- оқушылардың ақыл-ой қабілеттерін жетілдіру;
- шәкірттердің шығармашылық жеке дарындылығын дамыту;
- дарынды оқушының шығармашылық бағытының ашылуына, дамуына қошаған ортаға өзін-өзі жарнамалауына көмек көрсету.

Оқушыны ғылыми-зерттеу жұмысына қатыстыру үшін алдымен, оны қызықтыра отырып, зерттеу талабын қалыптастыру қажет. Яғни оқушы ақпаратты ала білуге, оны басқаларға хабарлай білуге талпынуы тиіс. Ол мектепте оқып жүргенде-ақ қоғам мүшесі екенін сезініп, өз бетінше шешім қабылдауға, ақпараттар алуға, оны басқаларға жеткізе білуге, әдебиеттермен жұмыс істей білуге, баяндама жасауға, талдауға қатысуға, басқаларды тыңдауға үйренуі қажет.

Оқушының талабын, қызығушылығын аңғармай тұрып оған баяндама жасауды тапсыруға болмайды. Сондай-ақ топпен жұмыс істеп үйренбеген баланы аудитория алдында сөйлеуге мәжбүрлеуге болмайды. Баланың зерттеуге деген ынтасын туғызу үшін ОҒҚ мүшелері ортасында оларды қызықтыратын, ізденушілікке баулитын танымдық-ағарту жұмыстарын ұйымдастыру керек. Мұндай сабақтарды кітапханашы, психолог, әдебиет пен тарих пәндерінің мұғалімдері жүргізеді.

Қазіргі оқу үрдісін ұйымдастыру тек қана білім берумен шектелмеуі тиіс. Шәкірттеріміздің жан жақты дамып, ойлау тәсілдерін меңгертіп, байқампаздығын арттырып, талдау жасау, салыстыра білу, қорытынды жасауға үйрету үшін оларды география пәні бойынша бастап ғылыми зерттеу жұмыстарына баулу қажеттігі туындайды.

Тарих пәні бойынша ғылыми зерттеу жұмыстарына үйрету балалардың ерік жігері, шығармашылық қабілетінің, жалпы мүмкіндіктерінің ашылуына әсерін тигізеді. Оқушыларды жас ерекшеліктеріне қарай, зерттеушілік дағдылары қалыптасқан оқушыларды дайындауға қол жеткізсек, орта буынды әрі қарай қиналмай, еркін жалғастырып кететін шығармашыл, теориялық білімін іс жүзінде қолдана алатын, елжанды жас ұрпақты дайындаған болып шығамыз. Ғылыми жобаны жазу туралы арнайы нұсқауды негізге алу жөн. Оқушыдан әдебиеттермен жиі жұмыс жасауды, мәселелердің жан– жақты және кешенді қарастыру қағидаларын білу. Ғылыми жоба жұмысымен үнемі үздіксіз жұмыс жүргізу үшін оқушылардың бойында тақырып бойынша әдебиеттерді таңдай білуді, жоспарды сауатты құра білуді қалыптастыру керек. Осы жұмысты орындаған кезде ойын жазбаша түсіруге дағдыландыру іске асырылады. Олай болса, бұл – жүйелі түрде жүріп отыратын ұзақ үдерістің түпкі нәтижесі.

Оқушының өмірден көрген, бақылаған өз тәжірибесі, өзінің күнделікті үздіксіз жүргізген жұмысы өз нәтижесін береді. Нәтиже қай жұмыста да нәтижелілігімен бағалы. Жас ұрпаққа білім беруде олардың ғылыми жобаға деген көзқарасын қалыптастыру үлкен рөл атқарады бұндай жұмыстар оқушылардың ой – қабілеттерін арттыра түсетіні белгілі.

Мектепте жоба жазуды 5 – сыныпта бастаған жөн деп ойлаймын. Жобалау жұмысын үйрету шәкірттеріміздің өзінше еңбек етіп, еркінше талаптануына, өз пікірін, ойын сарапқа салуына әсерін тигізери сөзсіз.

Зерттеу жұмыстары ең алдымен зерттеу күнделігін жүргізуді үйретуден басталады. Зерттеу күнделігі оқушылардың тақырыпты таңдаған күнінен басталады, әдебиеттермен жұмыс жасайды және жобаны рәсімдеу мен қажетті құжаттарды дайындау кезінде аяқталады. Зерттеу күнделігіне автордың барлық істеген жұмыстары көрсетілу керек.

Ғылыми жобада мазмұны, кіріспе, теориялық бөлімі, зерттеу бөлімі, қорытынды, пайдаланған әдебиеттер тізімі, қосымша (егер қажет болса) болуы керек. Жалпы алғанда, оқушының ғылыми жобасы ұқыпты орындалу керек және әдемі рәсімделу керек.

Нағыз ұстаз қай ғасырда да – ұстаз болып қала бермек. Ұстазға қойылатын талап пен тілек қашан да ортақ. Ол – Білімділік, Имандылық, Парасаттылық. Жас ұрпақтың жаңаша ойлауына, олардың біртұтас дүниетанымының қалыптасуына әлемдік сапа деңгейіндегі білім, білік, негіздерін меңгеруіне ықпал ететін жаңаша білім мазмұнын құру – жалпы білім беру жүйесіндегі өзекті мәселенің бірі. Баланы ізденушілікке баулу, оған зерттеу дағдысы мен білігін игерту білім беру саласының маңызды міндеті болып саналады.

Зерттеу-дарынды балаларды оқытудың негізі. Онсыз баланың потенциалды қабілетін ашу, дамыту мүмкін емес. Айналасындағыларды танып білуге деген талпыныстың арқасында ғана тіршілік иесі белгілі бір ортаға икемделіп, өмір сүру қалпын қалыптастырады.

Биік таным қабілет, тұрмыс-тіршіліктің сырын ұғуға талпыныс баланың ерте жасынан туындайды екен. Сондықтан оқушыны ізденушілікке баулу керек. Өйткені география пәні бойынша оқушылардың түрлі сөздіктер мен қызықты әдебиеттерді іздеп табуға, оқып, танысуға деген құштарлығы жоғары болады, танымдық қабілеті үнемі сұранысқа ие, мұғалімнің қандайда болмасын жаңашыл ұсынысын аса қызығушылықпен қабылдайды және орындауға асығып тұрады. Ал зерттеу мен ізденіс теориялық білімді практикамен ұштастыруға мүмкіндік береді, оқушының болашақ мамандық таңдауына да бағдар болады.

Ғылыми жұмысты бастаудың бірінші шарты: білімге ынтызар, табанды, танымдық қабілеті терең оқушыны сыныпта байқау және болашақ жұмысқа бейімдеу, әдеби кітаптар беру, ғылыми-көпшілік журналдарды оқыту. Әрине, бұл жерде мұғалім бір оқушыны бөліп-жармай сыныппен жұмыс жүргізуі тиіс;

Бірінші шарты: сабақ процесінде өтілетін тақырыптарды қызықты өткізу. Түрлі есептерді, зертеу, саралау, бақылау элементтеріне баулу. Сабақты үнемі өмірмен, басқа пәндермен байланыстырып отыру және ең бастысы оқулық шегінен тыс қызығалықты мәліметтерді беріп отыру. Бұл әрине мұғалімнің сабаққа тыңғылықты дайындалуына тікелей тәуелді.

Екінші шарты: сыныптан тыс шараларды, пән апталықтарын үлкен дайындықпен өткізу. Мектепшілік шараларда география пәнін мәселесін оқушылар арасында кеңінен насихаттау. Осы шарттар орындалған жағдайда шәкірттердің арасынан пәнге деген қызығушылығы жоғары оқушылар іріктеле бастайды. Олар сабақ процесінде сұрақтарды көп қояды, шараларға белсене қатысады және мұғалімнің көмекшілеріне айналады. Мұғалім мен оқушы арасында өзара сенім орнайды.

Үшінші шарты: пәрменді шаралар арқылы оқушылардың белсенділіктерін көтеру. Оларға акциялар, топсеруендер, саяхаттар жатады. Осы жұмыстардың басы қасында өз көшбасшылары пайда болады. Олар хабарламалар дайындап, қабырға газеттерін шығарады, өлең, шағын әңгімелер жазады, яғни шығармашылық белсенділіктерін көрсете бастайды. Осы шарттар орындалған жағдайда ғылыми жұмысқа дайын, үздік оқушы іріктеледі.

Ізденіс барысында оқушыларға шығармашылық мүмкіндіктер беріледі. Оқушылар дүниетанымының мүмкіндігіне қарай, ғылыми түрде шығармаларды таңдайды. Мұғалім мен оқушы бірлесе отырып, ғылыми жұмыстың көкейкестілігін, шығармашылық аясын айқындады, осы міндеттер бойынша оқушылармен қосымша ізденуге жағдай жасай алады.

Осы жұмыс барысында ғылыми жұмысты жүргізудің теориялық принциптерін пайдаланып, жұмыстанып келемін.

1. Ғылыми жұмысты ұйымдастыруда белгілі бір тақырып бойынша көмек көрсетемін, қосымша мағлұматтар беремін.
2. Ғылыми бағыт бойынша зерттеу материалдарының тізбесін жасаймыз және сұрыптаймыз.
3. Жұмыстың өміршендігіне мән беріп, ортамен байланысына көңіл бөлу.
4. Оқушының жұмыс барысындағы жеке қолтаңбасы, жаңалық қыры, шығармаларын талдай білуі ескеріледі.

5. Жұмыстың соңында қорытындылар мен пайдаланылған әдебиеттердің тізіміне көңіл бөлінеді.

Ғылыми-зерттеу жұмыстарын ұйымдастыру, дамыту – оқушы шығармашылығын қалыптастырудың нақты жолдарының бірі екенін де естен шығармау қажет. Бұл жұмыс заманауи ақпараттық технологияларды қолдана отырып, қажетті бағдарлы базаларға еніп, деректер қорымен жұмыс жасауды қамтамасыз етеді.

Қазіргі оқытушының басты қызметі – білім беру мен жеке тұлға тәрбиесін сабақтастыру болса, оқушылармен ғылыми-зерттеу жұмыстарын жүргізу арқылы олардың өзін-өзі дамыту, айқындай үдері қалыптастырылды.

Ғылыми жұмыстарды орындау барысында оқушылар ғылыми әдебиеттермен, интернет арқылы мәліметтер жинап, бақылау жұмыстарын жүргізеді, зерттеу жұмыс жоспарын жасайды. Атап айтқанда:

1. Тақырыбын таңдау;
2. Пәні, мақсат-міндеттерін қою;
3. Зерттеудің теориялық, практикалық маңыздылығы;
4. Тақырыпқа сай мәліметтер жинау;
5. Теориялық білімінің жоспарын талдау, оны бақылау дәптеріне жазып отыру;
6. Практикалық бөлімнің жоспарын талдау, зерттеуге керекті тәжірибе жүргізу;
7. Нәтижелерін талдау;
8. Редакторлау;
9. Презентациялау;
10. Жобаны қорғау;

Дарынды, шығармашыл балалар халқымыздың баға жетпес байлығы, ұлы қазынасы. Олар ертеңгі заман жүгін көтеретін, дәуір көшін бастайтындар. Ауданда шығармашыл, дарынды балаларға қолдау көрсету үшін барлық жағдайлар жасалған. Кіші Ғылыми жоба жұмыстарының байқауларын өткізіп дарынды оқушыларды анықтаймыз.

Жүргізілген жұмыстардың нәтижесінде оқушылар үлкен өмірлік тәжірибе жинақтайды. Ізденісте жүретін балаларды шығармашылық іс-әрекетке баулу өз нәтежиесін беретініне көзім жетті. Тек қана мұғалімнің жан-жақты ізденісі, таптауырын методикадан бас тартып оқушыларды өмірге практикалық, іс-әрекет тұрғысында тәрбиелеу үлкен нәтижеге жеткізбек. Дарындылықты дамыту, қызыреттілігі бекем тұлғаны өмірге дайындау өзіміздің қолымызда.

Қай заманда болмасын адамзат алдында тұратын ұлы мұраттың ең бастысы – өзінің ісін өмірін жалғастыратын саналы ұрпақ тәрбиелеу.

Әдебиеттер:

1. Жексембекова В. Қазақстандағы этникалық қарым– қатынастар: прогресс үшін бірігу // Саясат, 2002, №11. 30-32 б.
2. Борисова Б.М. Даралық және кәсіп.– М: Білім, 1991. 116 б.
3. Қысқаша психологиялық сөздік. / ред. А.В. Петровский. Ростов Н/Д: «Феникс» баспасы, 1998. 81-82 б.

Ф.А. Маширикова,

әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің

1-курс магистранты

ГЕРМАНИЯДАҒЫ ОРТА БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

XXI ғасыр идеялар мен инновациялық технологиялардың бәсекелестік ғасырына айналып барады. Осы кезеңде мектептегі білім беру сасалысының өзектілігі артуда. Отандық салыстырмалы-педагогикалық зерттеулерге зор үлес қосқан ғалым, п.ғ.д., профессор, Қазақстан ПҒА басқарма төрағасы, ҚР Мемлекеттік сыйлығының лауреаты Асқарбек Қабыкенұлы Құсайыновтың пікірінше «мектептердің сапасы әр баланың дербес өмір жолын қалыптастыра отырып, олардың өмірінің барлық аспектілеріне және қоғамның жалпы алғанда шығармашылық әрі экономикалық тұрғыда дамуына әсер етеді» [1]. Сондықтан да қазіргі таңда отандық мектеп жүйесінің реформасын жүргізуде білім беру жүйесінде лидер елдердің тәжірибесі аса құнды.

Осы тұрғыда, Германиядағы орта білім беру жүйесі қызығушылықты тудыртады. Германия Федеративтік Республикасы 16 елден тұрады. Әрбір ел білім беру саласы бойынша сұрақтарды шешуге құқылы, бірақ білім туралы федералды заң болғанымен ол өңірлік заңнама алдында басымдылығы жоқ. Германияның дәстүрлі білім беру жүйесі мектепке дейінгі, орта және жоғары білім беру жүйелерін

камтиды. Федералды деңгейде білім беру мәселелерімен Германия елдерінің білім беру және мәдениет бойынша Министрлердің Тұрақты Конференциясы айналысады [2].

Германиядағы мектептік білім беру жүйесі білім берудің міндетті деңгейі болып табылады және жалпылама білім беру жүйесі деп аталады. Мектептегі білім беру жүйесі үш деңгейден тұрады:

1. бастауыш мектеп (1 – 6 сынып аралығында)
2. орта мектеп (7 – 10 сынып аралығында)
3. жоғары мектеп (11 – 13 сынып аралығында).

Германияда мектептегі білім беру әртүрлі білім беру мекемелерінде іске асырылады. Мектептің типіне байланысты нақты білім беру деңгейлері де сәйкес келеді: бастауыш мектепте, кіріктірілген мектепте, гимназияда.

Бастауыш мектепке балалар бжастан бастап қабылдайды және бірінші сыныпқа білім деңгейін анықтайтын тестті өткізбей барлығын қабылдайды. Бірінші және екінші сыныпта балалар бір топта оқығанымен, әртүрлі бағдарламалармен оқытылады. Бастауыш сыныптағы негізгі мақсат «оқуға үйрету» ұғымына сай келеді. Германиядағы бастауыш мектептегі басты ерекшелік – балалардың даярлық деңгейіне байланысты жеке тапсырмалар берілу қажеттілігінде. Сол себепті бастауыш мектептегі мұғалімдердің жұмысы күрделі және көп қырлы болып саналады.

Бірінші және екінші сыныптарда балаларға баға қойылмайды. Тек үшінші сыныптан бастап мұғалімдер балалардың пәндік жетістіктерін бағалайды, соның негізінде ата-аналарға кейін мектептің қай типінде бала оқуын жалғастыратыны жөнінде ұсыныстар беріледі. Үшінші сыныптан кейін бақылау шаралары өткізіледі, мәселен орталықтандырылған немесе өңірлік тестілеулер. Тек осы деңгейде ғана әрбір баланың жеке жетістіктерінің нәтижелері анықталады. Осыған орай бастауыш мектептегі төртінші жылында оқу аса маңызды болып табылады, себебі осы оқу жылының ортасында келесі мектепке тіркелу өткізіледі. Яғни, баланың мектеп шағында төртінші сыныптың ақпан айындағы табелі маңызды рольді атқарады [3]. Төртінші сыныптан кейін ата-аналар баланы бастауыш мектеп бағдарламасымен жалғастырып оқытуға немесе күрделі гимназияның бағдарламасына көшуді таңдауға құқылы.

Германиядағы орта мектеп жалпы білім беретін бағдарламаларды меңгеруге бірнеше мүмкіндіктер береді. Оған кіріктірілген мектепте немесе гимназияда оқу жатқызылады. Кіріктірілген мектептің гимназиядан айырмашылығы – үлгерімі жоғары болмаған балаларды қабылдауға міндетті. Бұл мектептерде оқытумен қатар кәсіби анықтау жүргізіледі. Жалпы білім беретін циклдегі пәндерді оқыту көбінесе тәжірибеге бағытталған сипатқа ие. Білім алушылар уақыттың көп бөлігін жақсы қамтылған лабораториялар мен шеберханаларда өткізеді. Оқытудың кейбір кезеңдерінде жалпы білім беретін циклдегі пәндер кәсіби циклдегі пәндермен қатар оқытылады [4].

Кіріктірілген мектептерде тәртіпке аса қатты назар аударылады. Мәселен, Берлиндегі Фридрих Бергиус кіріктірілген мектебінде: – ұялы телефонмен кіруге мүлдем рұқсат етілмейді; – сабақ кезінде тәртіпті бұзған оқушыны, белгілі бір уақытқа сыныптан шығарып жібереді; – мектепке, не сабаққа кешігіп келген оқушыны сабаққа кіргізбей, мектеп территориясын тазалаумен жазалайды және т.б. [5]

Кіріктірілген мектепте оқу 10 сыныпқа дейін мүмкін, одан кейін оқушы өз білімін жоғары кіріктірілген мектепте жоғары оқу орнына түсуге мүмкіндік беретін абитур деңгейіне (12-13 сыныптар) дейін оқи алады. Бірақ кіріктірілген мектептің деңгейі көбінесе кәсіптік білік алуға бағытталады, яғни кәсіби даярлыққа бағдарланады.

Гимназияда білім алу 5 сыныптан басталады және мектептің бұл типінде оқуға тек білім деңгейі жоғары оқушылардың ғана мүмкіндігі бар. Гимназияда сонымен бірге математиканы, жаратылыстану ғылымдарын, шетел тілдерін оқиды. Гимназияны аяқтағаннан кейін оқушы абитур деңгейін алып, білімін университетте жалғастыра алады. Сонымен бірге, гимназияны 10 сыныпта аяқтап, білім алуды өндірісте жалғастыруға болады.

Жоғары мектептегі оқуды гимназияда, кіріктірілген орта мектепте және кәсіби гимназияда жалғастыруға болады. Бұл 11-13 сыныптарға арналған білім және ол жоғары оқу орнына түсуге мүмкіндік береді.

Германияда мемлекеттік және жеке мектептер бар. Мемлекеттік мектептерде оқушыларға оқу құралдары, соның ішінде компьютерлік технологиялар федералды елдердің бюджеті есебінен тегін беріледі. Жеке мектептерде ата-аналар оқулықтар үшін жылына 100 евро (2017 ж. мәлімет бойынша, Берлиндегі мектептерде) төлейді, бұл соммадан асатын шығынды федералды елдер өздері өтейді.

Германиядағы мектептердегі білім берудің өзекті мәселесі бұл шетелдіктердің балаларын оқыту. Тек 2015 жылдың өзінде Германияға 1 млн мигрант келді, оның 78 000 балалар [6]. Осы мәселені ескере

келе, Германияда шетелдік оқушылардың неміс білім беру үдерісіне кіріктірілуі бойынша нақты шаралар ұйымдастырды:

- балабақшада неміс тілін мақсатты қолдау;
- неміс тілін игермеген және балабақшаға бармайтын балалар үшін міндетті курстар;
- мектептерде неміс тілін қосымша кіріктірілген қолдау;
- неміс тілін білмейтін мигранттар үшін арнайы сыныптар;
- екі тілді: неміс-түрік тілдерінің сауаттылығына оқыту;
- неміс тілін қолдауға арналған модельді типтегі бағдарламалар;
- қорлармен серістестік, неміс тілі бойынша шәкірт ақы бағдарламалары мен жазғы курстар;
- балабақшадағы, мектептегі ата-аналар, әсіресе ең алдымен аналар үшін неміс тілі курстары.

Сонымен қатар оқушыларды заманауи неміс қоғамының полимәдениетті және поликонфессионалды жағдайларында азаматтық тәрбиені іске асыру келесі бағыттар бойынша іске асады:

- оқушылардың назарын жаһандық көлемдегі, әлемдік маңызды жағдаяттарға аударту;
- әртүрлі мәдениеттерге тұрақты қызығушылық пен сыйластық сезімін және мәдениеттердің ұқсастықтары мен айырмашылықтары жөнінде түсініктерді қалыптастыру;
- мәдениеттерге толеранттылық қатынасты қалыптастыру;
- жастарда жаһандық мәселелерді шешуге ұмтылыстарын қалыптастыру және осы мәселені шешуде өзіндік жауапкершілікті сездірту [7].

Қортындылай келе, Германиядағы мектептік білімнің үйлесімді сипатын атап өтуге болады: жылдық қортынды шаралардың минималдылығы, әсіресе бастауыш мектепте. Бастауыш мектептің деңгейі нақты оқушының қабылеттеріне сәйкес бейімделдіріліп, меңгеруге аса жеңіл кезең. Бастауыш білімді 4-6 жылда меңгере алу мүмкіндігі аса өзекті. Орта және жоғары мектептерде оқушыларды болашақ жұмыскерлер мен қызметкерлерге немесе жоғары санаттағы мамандарға бөлуге мүмкіндік береді. Сонымен бірге шетелдік оқушылардың Германияның білім беру жүйесіне кіріктіру тәжірибесінің байлығы.

Әдебиеттер:

1. Құсайынов А.К. Әлемдегі және Қазақстандағы білім берудің сапасы. – А., 2013. – 196 б.
2. Кусаинов А.К. Развитие образования в Казахстане и Германии. – А., 1997. – 204 с.
3. Шмелева С. И., Голоюс Е. А. Особенности системы образования в Германии. Проблемы взаимодействия между школой и родителями-иммигрантами в связи с адаптацией к новым условиям жизни // Сборники конференция НИЦ Социосфера. – 2014. – № 42. – С. 127–132.
4. Овсянникова М. А. Проблема получения законченного среднего общего образования в ФРГ // Университет XXI века: научное измерение: материалы науч. конф. науч.-пед. работников, аспирантов и магистрантов ТГПУ им. Л. Н. Толстого. – Тула, 2017.
5. Поликашина О. В., Мякина С. Б. Некоторые вопросы школьного образования города Берлина: содержание, особенности организации и международный опыт // Наука и школа. – 2018. – №4. – с. 169-174.
6. Сорока А. Десятки тысяч: дети-мигранты без сопровождения. – URL: <https://germania.one/desjatki-tysjach-deti-migranty-bez-soprovozhenija/>
7. Князькова Н. П. Опыт интеграции общегражданского и профессионально-религиозного воспитания в реальных школах Германии // Научные исследования в образовании. – 2009. – № 8. – С. 28–31.

*Ы.А. Нәби,
Қазақ инновациялық гуманитарлық-заң университеті, Семей
Г.Г. Шапрова,
Халықаралық білім беру корпорациясы, Алматы
Ә.Ә. Төлбаев,
С. Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық университеті, Нұр-Сұлтан
Ө.Ш. Ібішев,
Қазақ ұлттық аграрлық зерттеу университеті, Алматы*

EFQM МОДЕЛІ НЕГІЗІНДЕГІ ИНСТИТУЦИОНАЛДЫҚ АККРЕДИТТЕУ ТҰЖЫРЫМДАМАСЫ МӘНМӘТІНІНДЕГІ БІЛІМ БЕРУДІ ЖАҢҒЫРТУҒА ДЕГЕН ИННОВАЦИЯЛЫҚ ӘДІСНАМАЛЫҚ КӨЗҚАРАСТАР

Біздің бұдан бұрын жарық көрген еңбегімізде жүргізілген контент-талдау көрсеткендей, егер білім беруді жаңартудың ең көп тараған анықтамасын басшылыққа алатын болсақ, онда оны зерттеуге кешенді, жүйелік, іс-әрекеттік, функционалды, динамикалық көзқарастарды пайдалануға болады, сонымен қатар басқа да көзқарастарды қарастырмай тастауға болмайды [1]. Сол себептен басқа әдіснамалық көзқарастарды дәйектеуді мақсат етеміз. Осы мақсатты орындау барысында біз мынадай әдістерді қолдандық.

1. Зерттеу әдістері

1) терминологиялық талдау әдісі

Терминологиялық талдау—зерттелетін педагогикалық құбылыстардың оларды білдіретін терминдердің (ұғымдардың) мағынасы мен мәнін анықтау және нақтылау арқылы ашуға бағытталған теориялық зерттеу әдістерінің бірі. Терминологиялық талдаудың нәтижесі, әдетте, анықтамалар мен экспликациялар, сондай-ақ тиісті ұғымдарды түсіндіру мен анықтауға арналған ғылыми тәсілдерді (позицияларды) белгілеу болып табылады [2]. Автор терминологиялық талдаудың 5 көзқарасын сипаттайды және олардың арасында аналитикалық көзқарасты бөлек шығарады, өйткені. оны қолданған жағдайда зерттеуші талдаудың тиісті қажетті қисындық операцияларын орындайды, олар мыналар: заттың маңызды белгілерін іздеу; салыстыру – маңызды немесе маңызды емес белгілер бойынша тұжырымдардың ұқсастығын немесе айырмашылығын анықтау; абстракциялау – заттың кейбір белгілерін бөліп көрсету және басқаларынан алшақтату; жалпылау – жекелеген заттарды белгілі бір ұғымға біріктіру. Автордың пікірінше, бұл көзқарас ғылыми талдаусыз зерттеушілердің өз ұстанымына негізделген компиляторлық, селективті және басқа көзқарасдан ерекшеленеді.

2) оңтайландыру әдісі

Қазақ ғалымы Е. Арын оңтайландырудың классикалық анықтамасын берді: «Оңтайландыру – мақсатты функциясы бойынша ең жақсы, ымыралы келісімді табу жолымен жүйенің сипаттамаларын жақсарту» [3]. Е.А. Оспанов критерий таңдау қажеттілігіне назар аударады: «Оптимизациялау – өндіріс объектілерінің таңдалған критерийлері бойынша ең тиімді жұмыс режимін табу, мысалы, өнім көлемі мен сапасын барынша арттыру (максимизациялау), зиянды заттар мен шығындарды азайту (минимизациялау)» [4].

Шетелдік сөздік авторлары да математикалық процедуралар мысалында объект жасау тиімділігін атайды: «Optimization – an act, process, or methodology of making something (such as a design, system, or decision) as fully perfect, functional, or effective as possible specifically: the mathematical procedures (such as finding the maximum of a function) involved in this», яғни "Оңтайландыру – мүмкіндігінше жетілдірілген, функционалды немесе тиімді бір нәрсені жасау әдісі, процесі немесе әдістемесі (мысалы, жоба, жүйе немесе шешім), атап айтқанда: осы процеске қатысатын математикалық процедуралар (мысалы, функцияның максимумын табу)» [5].

Талдау көрсеткендей, оңтайландыру тек математикада ғана қолданылмайды (мысалы, [6],[7]-лерді қараңыз).

3) ми шабуылы әдісі

Ми шабуылы –біз идеялармен жұмыс жасайтын мәселелерді шешудің ең шығармашылық әдістерінің бірі. Біз жаңа идеяны ойластыра аламыз немесе бұрыннан бар идеяны дамыта аламыз. Ми шабуылында практикалық ереже болмағандықтан, оны жеке немесе топта қолдануға болады. Ми шабуылының кейбір түрлері: ақыл-ой карталауы, кері ми шабуылы, SWOT-талдау, бос орындарды толтыру және әртүрлі талдау [8].

4) карталау әдісі

И. А. Скалабан бастапқыда карталауды немесе картографияны физикалық картаны жасауды, құрастыруды, картаға түсіруді білдіреді деп жазды. Бүгінгі таңда зерттеу әдебиетінде биологиялық, ландшафтық-морфологиялық, геологиялық картографиялау, табиғи құбылыстарды картаға түсіру, генетикалық, физикалық, әлеуметтік, мәдени, танымдық карта жасау, технологияны картаға түсіру кеңінен ұсынылған. Классикалық картографиядан тыс, соңғы онжылдықтарда карта тілін дамыту бағытындағы тренд ақпаратты жинау, өңдеу, сақтау саласында барған сайын сұранысқа ие бола бастады, сонымен бірге үлкен семантикалық, әдістемелік және стильдік әртүрлілікке ие болды [9].

5) сараптамалық бағалау әдісі

«Сараптама» термині қазіргі білім берудің тұжырымдамалық аппаратына жеткілікті түрде кірді. Сараптамалық бағалау – тікелей өлшеуге келмейтін процестерді немесе құбылыстарды сандық немесе балдық бағалау [10].

2. Білім беру ұйымдарын аккредиттеу мәнмәтінінде білім беруді жаңғыртуға деген әдіснамалық тәсілдерді оңтайландыру критерийлері

Біз оңтайландыру әдісінің сипаттамасында әдісті көптеген салада қолдануға болатындығын көрсеттік. Алайда, әлеуметтік салада мақсатты функцияны формуламен білдіру мүмкін емес. Сондықтан біз мақсатты функция ретінде инновациялық тәсілдердің санын таңдадық. Ол үшін біз ми шабуылы әдісін қолдандық. Ми шабуылы топтық және жеке болатыны белгілі. А. Рожков жазғандай, жеке ми шабуылы көбінесе айтарлықтай нәтиже береді, өйткені топтарда ми шабуылының ережелері жиі бұзылады, ал мәселені жалғыз ойлау идеясы құнды нәрсеге айналдыруға көмектеседі [11]. Жеке ми шабуылының пайдасына қосымша фактор – ол біздің зерттеу тобымыз командаларға бөліну үшін аз болып тұр. Сондықтан ми шабуылын профессор Ы.Нәбиге жүктелді. Осы әдісті қолдану нәтижесінде ол инновациялық көзқарастардың оңтайлы санын 2 деп санайды. Осы нәтижені дәлелдеу үшін Ы.Нәби мақаланың басында көрсетілген ми шабуылының түрлерінен SWOT-талдауды таңдады (1-кесте), өйткені ол жоғарыда аталған түрлердің ішіндегі ең ықшам болып табылады.

1-кесте

Таңдалған оңтайлылық критерийі дұрыстығының SWOT-талдауы

S(strenght)	W(weakness)
1) тек бір көзқарас қарастырылып отырған мәселенің күрделілігіне сәйкес келмейді; 2) зерттеуді екі аспектісімен шектеудің орындылығы дәлелденді; 3) инновациялық көзқарастарды әзірлеу міндетін шешуге және көптеген жалпыға мәлім тәсілді пайдаланбауға мүмкіндік береді	Басқада болуы мүмкін көзқарастар есепке алынбайды
O(opportunity)	T (threat)
Автордың тәжірибесіне сүйену ғылымдардың, атап айтқанда педагогика мен инноватиканың, әлеуетін барынша пайдалануға мүмкіндік береді	Басқа, тәжірибесі молырақ зерттеушілер көзқарастардың басқа санының қажеттілігін дәлелдей алады

3 Картографиялық көзқарас

Біз Е.В. Титованың ([2]) аналитикалық көзқарас қолда бар тәсілдердің ішіндегі ең тиімдісі, өйткені талдаудың қисындық операцияларын орындауға мүмкіндік береді деген пікірімен келісеміз. Біз оны «білім беруді жаңғырту» анықтамасын нақтылау үшін қолдандық. Бастапқыда біз зерттелетін құбылыстың маңызды белгісін анықтадық, атап айтқанда, білім беруді жаңғырту – бұл жаңару процесі екенін. Салыстыру және абстракция операцияларын біз карталау әдісін қолдана отырып жүргіздік. Сонымен бірге біз үшінші, ең кең әдісті таңдадық. Бұл әдіс – графикалық, семантикалық, символдық сипаттау, кез-келген материалдық және дерексіз нысанды жүйелеу әдісі, ол бірқатар элементті салыстыру арқылы объектілер модельдерін құру үшін бастапқы деректерді дәйекті түрде сипаттауға, топтастыруға және жалпылауға мүмкіндік береді [9]. Карталау әдісінің үшінші жолын қолдана отырып, біз анықтамалар картасын жасадық. Салыстыру кейбір анықтамалар мен карта элементтері бір-бірімен байланысты емес екенін көрсетті. Біз картаны қарастырудан алған екінші қорытынды – білім беруді жаңғыртудың көптеген мақсатын абстракциялау және осы зерттеу тақырыбымен байланысты мақсатқа назар аудару қажет. Сондықтан белгілі бір шекараларды белгілеу керек, атап айтқанда зерттеу аспектілерінен шықпау керек. Үшінші қорытынды – картаға тән нышанды, яғни масштабты, қолдану керек және нәтижелерді мына бағытта немесе басқа бағытта масштабтау (қолдану ауқымын ұлғайту немесе азайту).

Алынған қорытындыларды жалпылай келе, атқарылған жұмыстың мәніне сүйене отырып, біз әзірленген көзқарасты картографиялық деп атадық. Картографиялық көзқарасты қолдану бізге келесі

анықтаманы негіздеуге мүмкіндік берді: «оқы-тәрбие процесі шекарасындағы білім беруді жаңғырту – бұл EFQM моделі негізінде институционалдық аккредиттеу тұжырымдамасын кеңейту арқылы оның сапасын қамтамасыз ету мақсатында оны үздіксіз жаңарту».

4 Квантитативті-квалиметриялық көзқарас

4.1 EFQM моделі негізінде институционалдық аккредиттеу тұжырымдамасының негізгі ережелері
Бұрын біз EFQM моделі негізінде институционалдық аккредиттеу тұжырымдамасын әзірледік [12].

Ол мыналарды қамтиды:

- білім беру ұйымдарының аккредиттеудің генезисі, функциялары және деңгейлері;
- институционалдық аккредиттеу тұрғысынан EFQM моделінің сипаттамасы;
- EFQM моделіне негізделген институционалдық аккредиттеудің түсінігі, аспектілері, қағидаттары;
- RADAR матрицасының көрсеткіштеріне сарапшының субъективизмінен айырылған нақты ұпайларды тағайындау мүмкіндігі.

Тұжырымдамада біз институционалдық аккредиттеуге басты назар аудардық. Тұжырымдама ұпайларды (25, 50, 75 немесе 100) тағайындау кезінде субъективтілікті болдырмау үшін RADAR матрицасын жетілдіру идеясына негізделген [13]. RADAR матрицалық құралы ұйымның тиімділігін бағалау үшін қажет және EFQM жетілдіру моделінің бөлігі ретінде қолданылады [14]. RADAR матрицасын пайдалану бағалаудың өзін-өзі бағалау профилін толтыруға негізделген. Өзін-өзі бағалау туралы есеп аяқталғаннан кейін білім беру ұйымы жақсартуға болатын бағыттар бойынша жетілдіру жоспарын әзірлеуі және жоспарды бірнеше жылға іске асыру жөніндегі шараларды белгілеуі тиіс. Сараптамалық топтың ресми сапарына дейін білім беру ұйымы өзін-өзі бағалау парағында 3 тармақты белгілеп, осы тармақтар бойынша жақсартулар енгізуі тиіс. Алайда, RADAR-дың кемшілігі – бағалаудың сарапшының субъективті пікіріне тәуелділігі. Осыған байланысты тұжырымдамада қойылған сұрақтарға жауаптарды қалай рәсімдеуге болатындығы туралы мысал келтірілген.

4.2 Квалиметриялық көзқарасты кеңейту

Квалиметрия кез-келген объектілер мен процестердің сапасын өлшеу және бағалау туралы ғылым ретінде «өлшеу», «бағалау», «масштаптау» категорияларды өз пәні ретінде қолданады [15]. Біздің зерттеуімізде қолдану үшін квалиметриялық көзқарас негізгі болуы керек деп санаймыз. Алайда, ол нақтылауды қажет етеді. Біздің жағдайымызда біз білім беру сапасын өлшеу үшін нәтижелерді тиісті шәкілдер бойынша бағалауды, ал шәкіл ретінде сандық қатарды қолдануды мақсат етіп қойдық. Белгілі сапа өлшеу модельдерінен сандар түрінде сандық деректерді алу үшін тек EFQM моделі қолайлы.

RADAR матрицасын формальды жауаптармен толықтырудың мысалы ұпайларды тағайындау кезінде сарапшының субъективті пікірінің әсерін азайтуға болатындығын көрсетеді. Сонда ықтималдық үлесі жоғары сандық деректерді білім беру ұйымында сапаны қамтамасыз ету жағдайы туралы қорытындыларды талдау, салыстыру және тұжырымдау үшін пайдалануға болады. Осыған байланысты біз тәсілді квантитативті-квалиметриялық деп атадық.

Өздеріңіз білетіндей, сараптамалық әдісті қолдану дайын шешімдер болмаған кезде және қажетті ақпаратты өлшеу құралдарымен алу мүмкін болмаған жағдайда қолданылады [10]. Сондықтан біздің жағдайымызда біз әзірленген әдіснамалық көзқарастардың инновациялылығын бағалау үшін сараптамалық бағалау әдісін қолдандық.

Аббревиатуралар

EFQM – European Foundation for Quality Management

RADAR – Results – Approach— Deployment – Assessment— Review

Ризашылық білдіру. Бұл зерттеуді Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрілігінің Ғылым комитеті қаржыландырады (№AP08955408 грант)

Әдебиеттер:

1. Білім беруді жаңғыртуға деген әдіснамалық көзқарастарды талдау// Евразийский союз ученых: Международный научно-исследовательский журнал.-No1 (82/2021) ISSN 2411-6467 DOI: 10.31618/ESU.2413. -9335.2021.1.82.– 35-38-б.
2. Титова Е.В. (2010) Терминологический анализ как метод и задача исследования. TheEmissia. OfflineLetters: Электронное научное издание (научно-педагогический интернет-журнал) Июнь 2010.ev-titova@yandex.ru
3. Орысша-қазақша түсіндірме жалпы сөздік: Көлік / профессор Е. Арын – Павлодар : «ЭКО» ҒӨФ. 2006.
4. Оспанов Е.А. Өндірістік нысандарды басқарудың интеллектуалдық жүйелерінің шешім қабылдау алгоритмдері мен математикалық моделін жете зерттеп жасау бD070200 – Автоматтандыру және басқару: Философия докторы (PhD) дәрежесін алу үшін дайындалған диссертация – Нұр-Сұлтан, 2019.– 130 б. iao.hfuu.edu.cn/blogs/25-what-is-optimization
5. Definition of Optimization by Merriam-Webster merriam-webster.com/dictionary/optimization:The center of the research of our institute is optimization.

6. Бекхожаева, А. К. Мемлекеттік басқарудың тиімді жүйесін оңтайландыру мәселелері / А. К. Бекхожаева, Ажар Базыл. – Текст : непосредственный // Молодой ученый. – 2016. – № 5.5 (109.5). – С. 37-42. – URL: <https://moluch.ru/archive/109/26857/>
7. Столярова Э. Білім жүйесін оңтайландыру маңызды / Сәрсен Аманжолов атындағы Шығыс Қазақстан университеті vkgu.kz/kk/newsitem/bilim-zhuyesin-ontaylandyru-...
8. What is Brainstorming – Definition, Benefits, Types and More mindmaster.io/article/what-is-brainstorming.html
9. Скалабан И.А. Социальное картирование как метод анализа социально-территориального пространства // The Journal of Social Policy Studies. - том 10, #1
10. Retrieved from <http://www.glossary.ru>
11. Рожков А. Мозговой штурм: 7 правил, 19 техник и 10 частых ошибок // [TexTerra.ru/Блог/Мозговой штурм](http://TexTerra.ru/Блог/Мозговой_штурм) Опубликовано 28 ноября 2016
12. Expanding the Application of EFQM model for Institutional Accreditation of Educational Organizations print Advances in Social Sciences Research Journal – Vol.8, No.1 Publication Date: January 25, 2021 DOI:10.14738/assrj.81.9624.P.289-295
13. EFQM Framework ec.europa.eu/easme/sites/easme...EFQM-framework...
14. The RADAR matrix cycle as a methodology of EFQM.. researchgate.net/figure/The-RADAR-matrix...as...EFQM...
15. Яковлев Е.В. (2000) Теория и практика внутривузовского управления качеством образования: дисс. док. пед. наук. - Челябинск, 2000 – 418 с.

Х.М. Омарова,

Түркістан облысы, Ордабасы ауданы М. Исламқұлов атындағы жалпы орта мектебі, Бастауыш сынып мұғалімі

ӘЛЕМДЕГІ ҚАРҚЫНДЫ ӨЗГЕРІСТЕР

Қазіргі уақытта Қазақстанда білім берудің өзіндік ұлттық үлгісі қалыптасуда. Бұл үдеріс білім парадигмасының өзгерулерімен қатар жүреді. Білім берудегі ескі мазмұнның орнына жаңасы келуде. Я.А. Коменскийдің, И. Герbartтың дәстүрлі объекті-субъектілігі педагогикасының орнына басқасы келді, ол балаға оқу қызметінің субъектілер ретінде, өзін-өзі өзектендіруге, өзін танытуға және өзін-өзі жүзеге асыруға ұмтылатын дамушы тұлға ретінде көрініс болуда. Мұндай жағдайды педагогикалық процестің маңызды құрамы оқу ісіндегі субъектілер – оқытушы мен оқушының тұлғалық бағытталған өзара әрекеті болып табылады. Жаңа білім парадигмасы бірінші орынға баланың білімін, білігі мен дағдысы емес, оның тұлғасын, білім алу арқылы дамуын қойып отыр.

Бүгінгі Әлем дамуының жаңа ұстанымдары білім беру жүйесінен күн сайынғы экономикалық, әлеуметтік және мәдени өзгерістерге мейлінше бейімделуді талап етеді. Әлем қазіргі күні "білім қоғамы" және "білім экономикасын" құру бағытында. Бұл идея бүкіл білім беру жүйесіне реформа жүргізіп, оны модернизациялауды қажеттейді. Еліміз жоғары мектеп жүйесі Болонья процесінің идеяларын толығымен қабылдап, өзінің мазмұнымен мен болашағын осы үдеріске байланыстыру жоғарғы оқу орындарының жұмысына елеулі өзгерістер енгізілді. Менің ойымша бүгінгі күні Қазақстанды экономикасы дамыған жоғары білікті маманы және білім көкжиегінде өз орны бар, мемлекет ретінде көргіміз келсе, білім беру жүйесіне өзгеріс енгізу онда бірінші мәселе деп ойлаймын. Білім беру деңгейі – ғылыми техникалық прогрестің және экономикалық дамудың бастау көзі ретінде мемлекет пен қоғамның табысты дамуына кепілдік береді.

XX-ғасыр түрлі өзгерістерге негізделген. Білім мен ғылымның дәуірлеу кезеңі белең алып тұрған заманда білім саласына өзгеріс енгізу ұшқыр қиялды үнемі ізденіс үстіндегі мұғалімнің ғана қолынан келеді. Қазіргі оқу үдерісінде болып жатқан түрлі өзгерістер барлығымызды бір жағынан алаңдатуда, бір жағынан қызықтырып отыр. Біз осы өзгерістің тиімді жақтарын қабылдай отырып, қолдануға міндеттіміз деп ойлаймын. Бізге озық елдердің реформалары білім беру жүйемізге де тың серпіліс беруде. Сондықтан мен озық елдер қатарындағы біршама елдердің реформаларына шолу жасадым. Шолу жасай отырып, Білімі жоғары дамыған елдердің Жапония, Финляндия, Сингапур, білім беру үрдісінде Қазақстанның жағдайына ыңғайлап, етіп енгізудің маңызы мол болады деп ойлаймын.

Осы елдердің бірнешеуінің білім беру жүйесіндегі жүргізіліп жатқан реформалардың өзіндік ерекше тұстарына тоқталсып өтсем, XX ғасырдың 80-ші жылдары Финляндия елінің білім беру жүйесіндегі реформалар жүзеге аса бастаған екен. Осы жылдар арасында білім беру жүйесі көптеген жетістіктерге жетіп отырған. Оны дәлелі ретінде айтсам Финляндия 50 елдің ішінде зерттеулер нәтижесіне бірінші орынға шыққанынан білдім. Бұл елдің мектептерінде міндетті оқу 9 жыл және барлық бала бірдей білім алады екен. Оның ішінде мүмкіндігі шектеулі (әртүрлі жетіспеушілігі немесе мүкістері) бар балалар да бірге білім алады екен. Олардың өздерін басқаша сезінуіне жол

берілмейтіндігі маған ұнады. Мұғалімдер мен оқушылардың арасындағы қарым-қатынас достастыққа бағытталған. Ата-аналар мен оқушыларға мұғалім беделі ылғи да жоғары тұрады екен. Яғни мұғалімнің құзыреттілігі жоғары деңгейде. Қабілетті оқушылар сабақ үлгерімі төмен оқушыларға көмектеседі және ол әрқашан қолдау табады. Оқушылардың 96 пайызы 9-сыныптан соң гимназияларға немесе кәсіптік училищелерге түседі және оқу орындарына түсуге арналған арнайы емтихандар алынбайды. Кәсіптік училищелер мен гимназияларды бітірген соң бітіру емтиханын тапсырып жоғары оқу орындарына түсулеріне болады екен. Финляндияда сауаттылық деңгейі өте жоғары, кітапхана қоры өте мол, кітапханалар мен оқу орындары арасында байланыс жоғары деңгейде дамығанын байқадым. Тағы да шолу барысында байқағаным бастауыш мектептерде әрбір төртінші педагог ер азамат екендігі, орта мектептерде ер мұғалімдер 45 пайызды құрайтындығы, тіпті мектепке дейінгі білім беру мекемелерінде де ер азамат қызмет атқаратындығы болып отыр. Біздің елімізде ұлттық мәдениеті сақталған өзіндік құндылыққа ие. Бұл реформа мектеп оқушылары мен мектепке дейінгі мекемелердің тәрбиеленушілері үшін бұл өте маңызды болып саналады және қуанышты жағдай. Сонымен бірге Финляндияда дарынды оқушыларға көп көңіл бөле отырып, гуманитарлық бағыттағы пәндерді көбірек оқытуды қажет деп санайды.

Финляндияда мұғалімдерге жағдай жасалған әлеуметтік мәселері шешім тапқан. Айтарлық әрбір мұғалімнің айлық көрсеткіші 2000 евро шақталған. Біздің елімізде айлық көрсеткішіміз аз, ең төменгі айлығымыз 40-60 мың теңге аралығында, ол ер азаматтар үшін ,аз айлық көрсеткіш. Финляндия еліндегідей айлық жалақымыз көп болса ер азаматтарымызда мұғалімдікті таңдаған болар еді. Қазіргі заманда мамандық күн көрістің көзіне айналуға .Ол ащы да болса шындық. Білімнің бастауы - мектеп. Сондықтан мектеп мұғалімдерінің айлық жалақысын көтерсе, біздің елімізде де ер азаматтар мұғалім болар еді. Финляндия еліндегідей бізде де дербес мектептер болғаны дұрыс. Зияткерлік мектептер бар, бірақ ол өте аз. Оған ата-аналар мен оқушылардың сұранысы көп. Дербес және зияткерлік мектептерді біздің елімізге көбейту керек деп санаймын.

Сингапурда жақын арада енгізілген ұлттық білім беру бағдарламасы ұлттық бірлікті , ынтымақтастық арттыруға, өмір сүру мен болашаққа деген нық сенімге негізделгендігіне куә болдым. Сонымен қатар Сингапурдың білім беру жүйесі икемі және қабілеті, қызығушылығы әр түрлі балалар сұранысын қанағаттандырады, рухани – адамгершілікке тәрбиелейді екен. Сингапурда қабылданған оқу бағдарламасы ана тілі ,ағылшын тілі, математика, жаратылыстану және гуманитарлық ғылымдар, адамгершілік тәрбие деген сияқты пәндердің ауқымды, қамтып отырғаны байқалады. Себебі өз елінің мәдени мұрасын жоғары қоятындығы және оқушыларға түсіндіру үшін ана тілін оқытудың маңызы зор екені анықтадым. Бірақ оқушыларды оқыту ағылшын тілінде жүргізіледі . Тәуелсіз мектептерді арнайы бағдарлама қадағалайды. Бұл мектептердің бағдарламалары екі тілді оқыту сияқты мемлекеттік талаптарға сәйкес келеді және мемлекеттік деңгейде экзамен тапсыруға қажетті дайындық береді. Біздің елімізде де ағылшын тіліндегі мектептер болғаны дұрыс, өйткені бізде озық елдер қатарына қосылуымыз керек деп санаймын. Тағы бір өзіндік ерекшелігі бұл мектептерде оқу бағдарламасын оқушы таңдауына еркіндік берілген. Сингапурда әрбір бала орта білім алу барысында кем дегенде 10 жыл оқуға міндетті екен. Сингапурдың білім беру жүйесінде басты назар оқу, санау, екі тілді меңгеру, физикалық және адамгершілік тәрбиеге, сонымен қатар еркін ойлау және шығармашылық деңгейі болып бөлінетіндігі жаңалық болмаса да мен үшін ерекшелік болып көрінді. Сондай-ақ тілдік саясатта әрбір бала тек өз ана тілі ғана емес өзге тіл ағылшын тілін де меңгеріп шығуы кере делінген. Яғни, бұл балаларға туған тілді де, ағылшын тілін де жетік білуге мүмкіндік береді деген сөз. Мектептерде сондай-ақ компьютерлік бағдарламалар енгізіліп жатыр екен. Білім беруге көп көңіл бөлінетіндігінің тағы бірашықты айғағы ретінде айтар болсам, әлеуметтік жағдайы нашар оқушылар үшін арнайы жеңілдіктер көрсету туралы бұйрық та шыққан. Ол бұйрықта әрбір 6 мен 16 жас аралығындағы оқушы үшін Edusave бағдарламасы жасалған. Әр баланың білім алуы үшін ашылған Edusave шотына белгілі көлемде ақша бөлінеді. Ал, ұсталмаған қаражат Орталық қамсыздандыру қорына аударылады екен. Оны кәметке толған кездеалып пайдалануға болады. Бағдарлама сондай-ақ жеке меншік мектептер оқушыларының шығындарының төрттен бірін жабу үшін стипендия төлеуді де қарастырған. Сонымен қатар бұл бағдарлама басқару органдарының қолдауына ие және мемлекеттік мектептер оқушылары да Edusave стипендиясын алады. Осылай қабілеті бар оқушыларды ынталандыру жүйесі жұмыс істейтіндігін байқадым. Негізінен Сингапурде үкімет техникалық базалық дайындық пен жоғарғы білімге басымдылық көрсетеді және көп ынталандыру стипендиясын тағайындайды. Ынталандыру мақсатында біздің елімізде стипендия тағайындалса білім саласында әжептеуір ілгерлеу болар еді деген ой. Біздің елімізде шәкірт ақы бар, сондықтан болар оқушылар грантпен ЖОО -на түсуге ынталы.

Жапония елінің білім жүйесіндегі реформалардың ерекшелігіне шолу жасағанда аңғарғанымыз, 1984 жылы ХХІ ғасырға арналған халыққа білім беру реформасының алғашқы дайындығы Жапония елінде басталып та кетіпті. Жапондықтар оны реформа эпохасының басталуы деп сипаттаған және жекелеген жақтары ғана емес білім беру жүйесінің негізі реформалануы тиіс делінген..

Жаңа реформаның негізгі міндеттері:

-Әрбір адамға өмір бойы әсер ететін, үздіксіз білім беру жүйесін қалыптастыру.

-Балалар мен жасөспірімдердің білім алу кезеңінде оқытудың құрамы мен әдісін қайта жасау.

Яғни біз ол елден көп қалық екенімізді мойындауымыз керек. Бірақ та қалдық екен деп отырмай, ол елдің озық реформаларын өз елімізге қосуды ұсынамын. Жапон елінде білім беру жүйесіндегі негізгі саяси көзқарастар әртүрлі қоғамдық және мемлекеттік структураларда қызмет ете алатын және ерекше ойлай алатын, шығармашыл жан дүниесі бай тұлғаны қалыптастыру болып табылатыны байқалды. Барлық білім беру жүйелері бір-бірімен тығыз байланысты және бір мақсатта – өсіп келе жатқан жас ұрпаққа дамыған жапон қоғамының ұлттық мәдени құндылықтарын беру мақсатын басымдылыққа алған . Әрине бұл әр ел үшін ерекше құндылық болмақ ,Құнды болып та қала бермек. Міне сондықтан да жапонияның білім беру жүйесі еуропалық мәдениеттің әсеріне ұшырамай ұлттық құндылықтарын сақтап отырғаны.Ал керісінше бізде ұлттық құндылықтарға аз көңіл бөлінген.

Жапонияда мектепке дейінгі білім беруге үлкен көңіл бөлінгендігі көрініс тапты. Атап өтетін болсам психологтардың дәлелдеуі бойынша адам 7 жасқа дейін бүкіл өмір бойы алатын білімінің 70% – ын, ал одан кейін 30% -ын ғана алады екен. Балалық шақта баланың өзге адамдармен сөйлесу мәнері екендігі және құндылықтарға негізделген қағидаттар жапон қоғамы үшін маңызды сипатқа ие екендігі көрінді..Соның дәлелі ретінде айта кетсем, мектепке дейінгі білім жанұяда басталадығы, өзге адамдармен қарым – қатынас жасауды, балалар ата– аналарыны

бақылауымен дегенмен тәжірибе жүзінде топтық қарым– қатынасқа үйрену өзі балабақшаларда, мектептерде жүзеге асады екен. Жапон тәрбиешілері балаларды қарым – қатынасқа үйрете отырып, оларды жекелеген кішкене шағын топтарға бөледі.Менің ойымша бұл мектепке дейінгі тәрбиенің негізгі айырмашылығы болып табылады. Бұл топтардың өз үстелдері, және балалардың топ болып ақылдасып, яғни топтың әр бір мүшесінің ойын ескеріп таңдаған аттары болады бұл іс-әрекетте баланың ойымен санасу байқалады. Бұл әрекеттер балаларды бірлесіп шешім қабылдауға үйрететіндігі сөзсіз деп ойлаймын. Топтар балалардың икемділігіне қарай емес, олардың әрекеттері тиімді болатындай етіп құрылады сосын балаларда сұхбаттасушыны тыңдау, өз ойын еркін жеткізе алуы және құрдастарының ойларымен санасу сияқты қасиеттерді бойына сіндіру күтілетіндігі көрініс тапты Жапонияда бастауыш мектепте де, орта мектепте де балалар топ болып білім алуды жалғастырады. Менің пайымдауым бойынша бұл жүйе балалардың денсаулығын сақтауға көмектесетіндігі байқалды. Себебі топта оқушылардың өзін жайсыз сезінуінің арқасында денсаулығына кері әсерлердің болуынан сақтайды деп ойлаймын. Әсіресе, балалар сыныпты басқаруға қызығады. Оқушылар өз араларынан өздеріне басшы сайлайды және олар күн сайын ауысып отырады, барлық оқушы басшы бола алады. Балалардың шығармашылық, танымдылық қабілеттерінің дамуына соробан (жапондық санау) әсер етеді деп айтады. Мұндағы негізгі мақсат ойша есептей алуға сол арқылы мидың қабілетін жоғарылату болатындығы айтылған. Сондықтан жапондық санау бастауыш мектептерінде 3,4 сыныптары үшін міндетті болып саналады. Жапонияның бастауыш мектеп баланы жеке тұлға етіп қалыптастыру ұстаздардың әлеуметтендіру стратегиясының тағы бір аспекті болып табылады және ой жинақтау мен өзін бағалауға арналған сабақтарда балалар мектепте өздеріне не ұнайтынын, ұнамайтынын, өзінің жаман әрекеттерін, тапсырмалардың орындау кезінде өз ісінің сапасын талқылайды. Яғни, сыни тұрғыдан ойланып және кері байланыс бере алатындығы.Жапон елінің бала-бақшадан топтасып, бірлесіп оқуға дағдыландыруы біздің білім реформасына енгізуді ұсынамын, оның бала үшін, қоғам үшін пайдасы зор.Ал, біз баланы партада еркін ұстамаймыз, еркін сөйлетпей өзіміз сөймейтінімізді,өзге елдің білім реформасын зерттеу барысында байқадым.Көбінде сабақтың мақсатын балаға қолайлы етуге қарағанда, өзімізге бағыттап жасайды екенбіз.

Басқа мемлекеттерден ерекшелігі жапон азаматы мемлекеттік мектеп мұғалімі болуы үшін мұғалім дипломын алумен қатар арнайы емтиханнан өтуі қажет екен. Орта білім беру жүйесінің тағы бір ерекшелігі оқу жоспарында химия, физика, биология, география, тарих сияқты пәндердің болмауы болып табылады. Олардың орнына дүниетану және қоғамтану курстары өткізіледі екен. Жапония бастауыш және орта білім беру жүйесінің маңызды ерекшелігі «кокоро» ұғымы болып табылады. Әр бір жапондық үшін «кокоро» сөзі тек білім алу ғана емес, адамның мінез – құлқының қалыптасуы деген мағынаны білдіреді. Жапондықтар «кокороны» білім берудің негізі деп есептейді. Кокоро сөзін қазақ тіліне жүрек, сана, менталитет, гуманизм деп аударуға болады. Жапонияда мектеп курсы 12 жылдық,

және оның жартысы ана тілін үйренудің қиындығына байланысты бастауыш мектепте өтеді. Өз елінің тарихын үйренуде көп еңбекті қажет етеді. Оқулары аяқтағаннан кейін әр күні балалар қайта мектепке барады екен бірақ ол міндетті емес, алайда университетке түсу үшін ол қажет. Ондай мектептерді «дзюку» деп атайды, «Шеберлік мектебі», немесе «репетиторлық мектеп» деп аударуға болады. Мұғалімдер балаларға мектепте күндіз өткендерін қайта түсіндіреді, қосымша жаңа білімдерді де береді онда арнайы жалданған мұғалімдер жұмыс істейді. Бұрын дзюку мектебінде оқу тек университеттер мен мектептерге түсу үшін ғана керек болса, қазір қатардағы мектепке түсу үшін де дзюку мектебінде оқу керек. Әрине мұндай мектептер ақылы. Дзюкуда 3 – 18 жасқа дейінгі балалар білім алады. Шолу барысында бастауыш мектептің 1/6 бөлігі, орта мектептің жартысы және жоғары мектептің барлығына жуығы білім алатындығы байқалды. Жапониядағы барлық дзюку мектептерінің бір жылдық табысы елдің қорғаныс саласына жұмсалатын қаржы көлемімен салыстыруға келеді. Себебі Жапонияда білім алуға қаржы жұмсау ең дұрыс капитал болып саналады. Жапон мектебінде мұғалім құрметті орынға ие мұның негізі конфуцияндық тәрбие. Сол себепті ұстаздардың ер адам болуы, ал қазіргі уақытта бастауыш мектеп мұғалімдерінің 40%-ы, жартылай орта мектептің 65%-ы, орта мектеп мұғалімдерінің 80% -ы ер азаматтар. Жапонияда мұғалімдерді ынталандырудың бірнеше формалары іске асырылады екен. Мұғалімдік колледж бітірген ұстаз алғаш жұмысқа кіргенде 165000 иен (75 АҚШ доллары) жалақы алады, ал университет бітірген мұғалім 190000 иен жалақы алады. Бұл бастапқыдағы сумма әр түрлі жәрдем ақылардың төленуімен артады. Еңбек өтілі кезінде орта есеппен мұғалім жалақысы 2,5 есе өседі. Жапон мектептеріндегі міндетті білімін жетілдіру жүйесіне қарамастан, өз еркімен білімін жетілдіретін ұстаздар ынталандырылады. Өз еркімен кешкі мектептерге баратын немесе сырттай оқитын мұғалімдер ай сайын жалақысының 1/10 бөлігіндей жәрдемақы алады. Оқыту мен оқуда басты назар білім алушыға бағытталғандықтан, бұл үрдістің мазмұны жеке тұлғаны дамытуға негізделеді.

Әлемдегі Финляндия, Сингапур, Жапония сияқты озық елдердің білім беру жүйесінде жүргізілген реформаларға талдау жасай отырып, бұл елдердің жетістікке жетуіне ықпал еткен әдістері-тәсілдерін Қазақстан Республикасының білім беру жүйесіне қалай енгізуге болады оның тиімділігі неде Бұл сұраққа жауап беруге тырысып көрейін. Талдау барысында менің аңғарғаным жапондықтар біздің елдегідей адами құндылықтарды басымдылыққа алған. Олардың білім беру реформаларындағы сабақ үдерісі оқушылардың партада отыру тәртібі топтасып отыруында болып отыр. Топтасу барысында оқушылар ынтымақтасып ғана қоймай олар оқушылады икемділігіне қарай емес іс-әрекетіне тиімді болатындай етіп бөлетіндігі мені қатты ойландырды. Бұл әрине бала үшін маңызды. Менің ойымша бұл әдіс оқушылардың белсенділігін арттырып ғана қоймай, өзіндік жеке тұлға болып қалыптасуына үлесі мол деп білемін. Бізде топтастырып сабақ жүргізіп, оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытып жатамыз, бірақ балаңыз өзіндік көзқарасы мен пікіріне санаса бермейтіндігімізді мойындаймын. Ерекше тұсы оларда сыныпты басқаруда оқушылардың өзіндік жауапкершілігін арттыруда оқушылар өз-ара басшы сайлайды, олар кезекпен ауысып отырады, яғни сыныптың барлық оқушысы топ басшысы болып, жауапкершілікті сезінуі жолға қойылғаны ұнады Жапон елінің осы бір тиімді әдісін өз мектебіміздің тәжірибесіне енгізу жолын қарастырамын. Шеберлік мектебі немесе репетиторлық мектеп біздеде қолға алынған, оның нәтижесінде оқушыларымыз ҰБТ-да жоғары балл жинап ЖОО-на түсуде. Қазақстанда әліде осы істі жүйелеу керек деп ойлаймын. Жоғарыда аталған елдердің реформасының міндеттері мен әдістері сындарлы оқыту теориясына негізделген. Сындарлы оқыту теориялық тұрғыдан оқып білсем, мектеп тәжірибесінде тиімділігін өз тәжірибемнен байқадым. Сындарлы оқыту теориясын еліміздің білім беру жүйесіне ендіру бүгінгі күннің талабы және ол қолдау тауып отыр. Ал, өз мектебіме келер болсам менің мектебім эксперимент мектептердің қатарында емес. Бірақ жалпы орта білім беретін ауыл мектебі. Мен жаңа бағдарламаның тыңдаушысы ретінде көшбасшылық жасау арқылы, коучинг және тәлімгерлік үдерісіне, желілік қоғамдастықта кәсіби тұрғыдан әріптестермен бірлесе отырып еліміздің оқу үдерісіне тиімді тәсілдерді енгіземін деп сеніммен айта аламын. Мектеп ұжымы бұл жаңартылған білім мазмұнына оң қабақ танытуда. Заманауи тәсілдің ең негізгі ерекшелігі-оқушылардың қазіргі ақпаратты жетік меңгеруіне, алайда алған білімдерін жай ғана саралап қоймай, оларды орынды жерге пайдалану, қолдана білуіне басты назар аударып отыр. Сондықтан да біздің ең бірінші басымдылығымыз да осы болмақ.

Мен жоғарыда келтірілген мәліметтерге сүйене отырып, мемлекетіміздің білім беру жүйесін дамыту үшін жүргізіп отырған сындарлы саясаты осы елдердің реформаларына сүйеніп жүргізіліп отырылғанын аңғардым. Сонымен бірге сындарлы оқыту теориясына негізделген жаңаша оқытудың деңгейлік бағдарламасын Қазақстан мектептеріне енгізілуі де осының айғағы деп ойлаймын.

Әдебиетгер:

1. Әлімов А.Х. Интербелсенді әдістемені ЖОО-да қолдану мәселелері. Оқу құралы. -Алматы, 2013.-448 б.
2. Құсайынов А.К. Әлемдегі және Қазақстандағы білім берудің сапасы.

*Г.С. Смаилова,
старший преподаватель Аркалыкского государственного педагогического института имени
И. Алтынсарина, Республика Казахстан*

ПРОФЕССИОНАЛЬНЫЙ ОТБОР АБИТУРИЕНТОВ КАК ПРЕДПОСЫЛКА УСПЕШНОЙ ПОДГОТОВКИ СПЕЦИАЛИСТОВ

В условиях обострения социально-политических, экономических и других противоречий, выступающих как социально-лично ориентированные проблемы, совокупность которых выражается в усилении кризисных состояний в отношении человека и социума возникла необходимость в подготовке социальных педагогов, которые могут быть востребованы в новых социально-экономических условиях Казахстана: способных лично обеспечить решение социально-педагогических задач вне зависимости от внешних воздействий и вырабатывающих собственную стратегию профессионального мышления, поведения и деятельности. Значит, от качества профессиональной подготовки социальных педагогов зависит успешность адаптации специалиста в профессиональной социально-педагогической деятельности. Поэтому, многие исследователи, акцентируя внимание на результате профессиональной подготовки в вузе, говорят о необходимости совершенствования качества подготовки, которая позволит будущему специалисту, в том числе и социальному педагогу, быть успешным в своей профессиональной деятельности [1, 2, 3]. Решение этой задачи во многом зависит от профессионального отбора будущих специалистов социально-педагогической деятельности и системы их подготовки.

Сегодняшняя система приема в казахстанские вузы построена так, что проверяется только один из факторов пригодности к социально-педагогической деятельности – наличие знаний. Реальное состояние теории и практики казахстанской высшей школы показывает, что, несмотря на реформы и новшества, внедряемые в систему высшего образования, интенсификацию исследований тех или иных аспектов формирования индивидуальности будущего специалиста, проблема качественного набора в вузы была и остается [1] Вместе с тем опыт показывает, что для социально-педагогической деятельности нужны не только знания [4], наиболее успешным является соответствие между личностными качествами и требованиями профессии при выборе наиболее подходящих людей на специальность социальная педагогика, социальная работа [3].

Профессиональный отбор абитуриентов на социально-педагогическую деятельность мы понимаем, как *процесс позволяющий выявить будущих специалистов, которые по своим индивидуальным личностным качествам наиболее пригодны к обучению и дальнейшей профессиональной деятельности по специальности социальная педагогика* [1, 5].

Проведенный нами анализ [2] свидетельствует, что условиями успешного профессионального отбора специалистов социально-педагогической деятельности служат:

а) обобщенный психологический портрет социального педагога, состоящий из структуры личности (индивидуально-исполнительский или инструментальный, индивидуально-психологический, социально-психологический, духовно-культурный) и измерение наиболее важных личностно-профессиональных качеств [3];

б) интегрированный подход к процессу профессионального отбора специалистов социально-педагогической деятельности, основанный на требованиях к поступлению в вузы Казахстана и профессиональной пригодности к данной специальности;

в) научно-обоснованный процесс отбора на основе критериев и подходов (многократный подход, компенсационный подход) [5];

г) комплексная модель для отбора студентов социально-педагогической деятельности [6].

Решение проблемы профессионального отбора абитуриентов на социально-педагогическую специальность должно вестись в контексте решения двуединой задачи: найти справедливые и эффективные способы отбора отражающий региональный подход и создание комплексной модель, включающая в себя критерии отбора с учетом пригодности абитуриента к данной специальности.

Под профессиональным отбором мы понимаем процесс, ядро которого составляет:

– мотивированность (побуждение к действию, внутреннее состояние активизирующее действие) [7];

– профессиональная пригодность (сочетание профессионального интереса с глубиной и прочностью знаний, необходимых для данной профессии, со свойствами личности, которые наиболее соответствуют данной профессии) [2];

– профессиональная идентичность (представление себя в профессиональной деятельности, процесс ощущения себя специалистом) [9].

Все эти составляющие необходимо оформлять в виде требований предъявляемые к абитуриентам, который на основе научно-обоснованных критериев и подходов отобрать пригодных к социально-педагогической деятельности, определяющий их успешность в будущем.

Многие ученые Казахстана, считают важным процесс профессионального отбора для специалистов социально-педагогической деятельности, так как не у каждого из абитуриента могут присутствовать индивидуально-личностные качества, соответствующие и необходимо важные для данной специальности [10]. Данная проблема интересна не только, для казахстанской системы высшего образования, но и для других стран осуществляющих подготовку профессий социономического типа.

Данная статья является обзорной. Профессиональный отбор – это только предпосылка повышения качества подготовки специалистов социально-педагогической деятельности, необходимо также, создавать условия в процессе подготовки специалиста в вузе. Так высокий уровень мотивированности, профессиональная пригодность и идентичность с будущей профессии позволит быстрее других овладеть необходимые знания, умения, навыки, компетенции и применять их при решении социально-педагогических проблем. В процессе подготовки специалистов также необходимо уделить внимание психологической подготовки студентов, которая во многом осуществляется за счет внедрения технологий, которые гармонично сочетают в себе как теоретическое и практическое обучение. Также можно разрешить данную проблему в рамках практики в социально-педагогических учреждениях. Однако такая подготовка должна сочетать в себе профессиональное становление специалиста, профессиональную идентичность и развитие профессиональных компетенций.

Литература:

1. Каргин С.Т., Сарсекеева Ж.Е. (2014) Профессиональный отбор абитуриентов в системе подготовки педагогических кадров нового формата. Высшая школа Казахстана. №4, 2014. Страницы 53-55
2. Кусаинов А.К., Смаилова Г.С. (2019) Педагогикалық кадрларды даярлау жүйесінде талапкерлерді кәсіби іріктеудің маңыздылығы. Педагогикалық Ғылымдар Академиясының Хабаршысы. №6.
3. Jill Gibbons, Miles Bor, Don Munro & David Powis. (2007) Using Personal Quality Assessment for Selection of Social Work Students. Australian Social Work. Volume 60, 2007. Issue 2. Pages 210-221
4. Kare Heggen. (2008) Social workers, teachers and nurses – from college to professional work. Journal of Education and work. Volume 21, 2008. Issue 3. Pages 217-231
5. Larry Phillips. (2005) SPHR Exam Prep: Senior Professional in Human Resources Pearson IT Certification. Pages 720
6. Miles Bore, Don Munro, & David Powis. (2009) A comprehensive model for the selection of medical students. Journal Medical Teacher. Volume 31, 2009. Issue 12. Pages 1066-1072
7. Kleinginna P., Jr. & Kleinginna A. (1981) A categorized list of motivation definitions, with suggestions for a consensual definition. Motivation and Emotion. – 1981. – №5. – P. 263-291.
8. Fran Wiles (2013). «Not Easily Put Into a Box»: Constructing Professional Identity. Social Work Education: The International Journal. Volume 32, 2013. Issue 7. Pages 854-866
9. Пралиев С.Ж. В Казахстане предлагают отменить платное обучение в педвузах (2014), from <https://news.mail.ru/inworld/kazakhstan/society/19846026/>
10. Намазбаева Ж.И. Психологическое сопровождение непрерывного образования (2012), from http://www.rusnauka.com/12_KPSN_2012/Psihologia/8_109174.doc.htm

С. Туна,

Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ түрік университетінің докторанты

БОЛАШАҚ МҰҒАЛІМДЕРДІ ОҚЫТУ НӘТИЖЕЛЕРІН БАҒАЛАУҒА ДАЯРЛАУ МАЗМҰНЫ ТУРАЛЫ

Қазақстанда қазіргі кезеңде жаңартылған білім беру бағдарламаларын жүзеге асыруға сәйкес критериялды бағалау мәселесінің жақсы қолға алынғаны қуантарлық жағдай. Педагогикалық әдебиеттерді зерделеу болашақ мұғалімдерді оқытуды жоспарлау мен ұйымдастыруға жеткілікті көңіл

бөлінгенін көрсетеді. Ал оқыту нәтижесін бақылау мен бағалау оқу материалдарын кеңінен қарастыру соңғы уақыттарда қолға алынғанын байқауға болады.

Оқыту нәтижесін бағалау бойынша біздер соңғы уақыттардағы орын алып отырған оқыту мазмұны туралы өзіміздің ойымызды ортаға салуды жөн санадық. Сонымен, оқыту нәтижелерін бағалау немесе педагогикалық өлшеу және бағалау туралы жұмыстар шетелде, оның ішінде Түркияда, Ресейде соңғы уақыттарда кеңінен қолға алынғандығын зерттеулерден көруге болады.

Педагогикалық өлшеулер мен бағалауды жүзеге асыру бойынша оқу пәнінің енгізілуі Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университетінде қолға алына бастағанына жиырма жылға жуық уақыт болып қалды. Мәселен, Түркия Республикасы Ататүрік университетінде (2013-2014 оқу жылында) «Өлшеу және бағалау» (KEF-223 Ölçme ve Değerlendirme) курсы 3 кредитпен оқыту міндетті пән ретінде қарастырылғанын көруге болады (оның ішінде: теориялық + практикалық/жергілікті кредит/ECTS кредиттері, 3+0/3/4). Осы сияқты Гази, т.б. университеттерде педагогикалық мамандық білім алушылары міндетті түрде педагогикалық үдеріске қатысты «Өлшеу және бағалау» пәнін оқуы белгіленген.

Осы тәжірибеге сүйене отырып, Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университетінде Түркиядан келіп білім алып жатқан студенттерге олардың келешекте педагогикалық қызметке араласуы үшін оқуы міндетті бірқатар пәндер тізімі бекітілген болатын, олар:

1. Білім беруде педагогикалық жоспарлау және бағалау.
2. Тұлға қалыптастыру бейімі және сатылары.
3. Оқыту (білім беру) технологиялары және материал жинау.
4. Өлшеу және бағалау.
5. Сынып басқару әдістері.
6. Оқыту (білім беру) жүйесі және орта білімді басқару.
7. Жетекшілік (жетекшілік жасау).

Түркия Республикасының ЖОО болашақ мұғалімдерді оқыту нәтижелерін даярлаудағы біздің зерттеу жұмысымыз үшін қызығушылық тудыратын екі пәннің қысқаша сипаттамасын (немесе аннотациясын) төмендегідей мазмұнда екендігін көруге болады.

«Білім беруде педагогикалық жоспарлау және бағалау» пәнінің мазмұны: оқыту принциптері, педагогтың жауапкершіліктері, оқытудың жоспарлануы, білім берудің мақсаты, оқу құралдары, сыныпты басқару, сыныпта тәртіпті қамтамасыз ету және білім беру жүйесіндегі өлшеу және бағалауға қатысты ұғымдар, өлшеуде қабылдаушылық және сенімділік, өлшеу техникалары, өлшеу және бағалауға қатысты статистикалық жұмыстар, сезімталдық (психологиялық) іс-әрекеттердің өлшенуі, психомоторлық іс-әрекеттердің өлшенуі және даму көрсеткішін (жетістікті) бағалау, сұрақ дайындау технологиясы оқу материалдары мен оларға тән оқу іскерліктерін қамтуы тиіс.

Келесі «Өлшеу және бағалау» пәнінің мазмұны: білім беруде өлшеу және бағалаудың алатын орны мен маңызы, өлшеу мен бағалауға қатысты негізгі ұғымдар, өлшеу құралдарында талап етілетін ерекшеліктер (сенімділік, қабылдау, қолдану), білім беруде қолданылатын өлшеу құралдары және ерекшеліктері, дәстүрлі әдіс-тәсілдерге негізделген құралдар (жазбаша емтихандар, қысқа жауапты емтихандар, дұрыс-қате тесттер, көп (бес) жауапты тесттер, сынау тесттері, ауызша тексеру, тапсырмалар), білім алушыны жан-жақты тануға бағытталған құралдар (бақылау, даму көрсеткішін (жетістік) бағалау, білім алушының нәтиже құжаты (портфолиосы), зерттеу іс-қағаздары, зерттеу жобалары, тепе-тең бағалау, өзін-өзі бағалау, іс-әрекет өлшемдері), өлшеу нәтижелеріне жүргізілген негізгі статистикалық жұмыстар, оқу нәтижелерін бағалау, баға беру саласына қатысты өлшеу құралын жетілдіру бойынша оқу материалдары мен іскерліктерін қамтуы көрсетілген.

Түрік тілінде жазылған «Оқытудағы өлшеу және бағалау» құралының бөлімдері төмендегідей реттілікте берілген [1]:

1. Білім берудегі өлшеу мен бағалаудың орны мен мәні.
2. Оқытудағы өлшеу мен бағалауға байланысты негізгі ұғымдар.
3. Кейбір статистикалық әдістер.
4. Сенімділік және стандартты өлшеу қателігі.
5. Өлшемдердің дұрыстығы.
6. Жетістік сынағын дамыту.
7. Емтихан түрлері және сұрақтар жазу.
8. Қысқа жауаптар және дұрыс емес тесттер.
9. Жазбаша және ауызша сауалнамалар.
10. Бірнеше таңдау және сәйкестендіру тестілері.

11. Оқушылардың үлгерімін бағалау.

Оқу құралының мазмұнында оқытудағы өлшеу мен бағалауға қатысты оқу материалдары мен іскерліктер, бақылау-бағалау құралдары қамтылған. Сонымен қатар, «Білім берудегі өлшеу және бағалау», «Педагогикалық өлшеу және бағалау» тақырыбындағы оқу құралдарын интернет желісінен де көруге болады.

Осыған байланысты аталған жоғары оқу орнында 2014-2015 оқу жылынан бастап «Педагогикалық өлшеу және бағалау» пәні кейбір педагогикалық мамандықтарды даярлаудағы оқу жоспарына енгізілген және оқу жұмыстары ұйымдастырыла бастаған болатын. Біздің зерттеу жұмысымыз осы бағытта, яғни «Болашақ мұғалімдерді оқыту нәтижелерін бағалауға даярлау» тақырыбы аясында жүргізіле бастады (Б.Ортаевтың басшылығымен).

2016 жылы барлық педагогикалық мамандықтарға «Бағалаудың өлшемдік технологиялары» курсының енгізілуіне байланысты біздер ұсынған пәннің кейбір қажетті тақырыптары білім алушылардың өзіндік жұмысында оқытылу көзделді.

ЖОО-ның педагогикалық мамандықтарында, сонымен қатар 5В010300 – «Педагогика және психология» мамандығына арналған В0Т 2205 «Бағалаудың өлшемдік технологиялары» (2 кредит) курсының типтік бағдарламасы мақсаты және мазмұны төмендегідей 2 бөлімді қамтыған [2]. Пәннің мақсаты: мектеп және колледж оқушыларын оқыту және тәрбиелеудің психологиялық-педагогикалық практикасында алынған білімді жүзеге асыру біліктіліктері және критериалды бағалаудың технологиялық негіздері туралы білімді қалыптастырумен сипатталады.

1 – Бөлім. Оқушылардың оқу жетістіктерін өлшемдік бағалаудың ғылыми-теориялық негіздері.

2 – Бөлім. Білім алушылардың оқу жетістіктерін өлшемдік бағалаудың технологиялық негіздері.

Болашақ педагог-психологтар жеке пәнді оқытпауына байланысты бағалау-өлшеу материалдары, мұғалімнің бағалау материалдарын әзірлеу даярлығы, т.б. тақырыптарды терең қарастырмауы заңдылық. Пән бағдарламасы болашақ педагог-психологқа қажетті білім мен іскерліктерді қалыптастыруға бағытталған.

Келесі бір В0Т 2205 «Бағалаудың өлшемдік технологиялары» курсы бойынша әзірленген типтік бағдарлама болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін даярлауға арналған [3]. Пәннің мақсаты – студенттердің бастауыш сынып оқушыларының оқу жетістіктерін критериалды бағалау жүйесін тиімді меңгеруіне және оны Қазақстан Республикасы білім беру ұйымдарына ендіруіне себепші болу.

Аталған пән төмендегідей тақырыптарды қамтиды.

1. «Бағалаудың өлшемдік технологиялары» ЖОО-ғы оқу пәні ретінде.

2. Бағалаудың өлшемдік технологиясының ғылыми-педагогикалық негіздері.

3. Бағалау түрлері және оқушылардың оқу нәтижелерін бағалауды жоспарлау техникасы.

Пән мазмұны болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің бағалау бойынша даярлығын қалыптастыруға бағытталғандығын көруге болады. Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін даярлауда басшылыққа алынатыны Р.А.Набуова мен А.М.Жубандыкованың авторлық бірлестікте әзірлеген «Бағалаудың өлшемдік технологиялары» оқу құралы [4]. Аталған оқу құралының мазмұны төмендегідей бөлімдерден тұрады:

I. Жаңартылған білім: критериалды бағалау жүйесі.

II. Жаңартылған білім беру жағдайында критериалды бағалаудың ғылыми-теориялық педагогикалық негіздері.

III. Қалыптастырушы бағалау – ішкі сапаны бақылау.

IV. Жиынтық бағалау үдерісі.

Оқу құралының мазмұны типтік бағдарлама тақырыптарын оқытуға сәйкес оқу материалдарын қамтығандығын көруге болады.

Оқыту барысын және оқыту нәтижелерін бағалауға бағытталған оқу құралдарының жарық көруі болашақ мұғалімдердің даярлығын толық мәнді қалыптастыруға негіз қалайды. Солардың бірі – 0105000 – «Бастауыш білім беру» мамандығы бойынша техникалық жәнекәсіптік, орта білімнен кейінгі білім жүйесі үшін өзектендірілген үлгілік оқу жоспарлары мен бағдарламалары бойынша «Критериалды бағалау технологиясы» атты оқу құралы [5]. Пәннің мазмұны төмендегідей тарауларды қамтиды:

I. Критериалды бағалау жүйесі.

II. Қалыптастырушы бағалауды өткізудің тәртібі.

III. Жиынтық бағалауды өткізудің тәртібі.

IV. Баға қою механизмі.

Оқу құралы жоғарыда көрсетілген типтік бағдарламалардың мазмұнын ашуға қатысты оқу материалдарын қамтығандығын көруге болады.

Жаңартылған білім беру бағдарламаларын жүзеге асыруда, оның ішінде критериалды бағалауды қамтамасыз етуге болашақ мұғалімдерді даярлауға бағытталған оқу құралының бірі – Б.А.Урмашевтің әзірлеген «Критериалды бағалау технологиясы» кітабы [6].

Оқу құралы болашақ мұғалімдерді даярлауда, оның ішінде химия мұғалімдерінің критериалды бағалау бойынша даярлығы үшін қажетті оқу құралы болып табылады. Оның мазмұны төмендегідей бөлімдерді қамтыған:

1. Оқушылардың оқу жетістіктерін бағалаудың нормаларын жасаудың ғылыми негіздері.
2. Оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру.
3. Критериалдық бағалаудың мағынасы және функциялары.
4. PISA Халықаралық зерттеуі.
5. Оқушының химиядан білімін критериалдық бағалау.

Пән бойынша оқу құралының бөлімдерінен және олардың мазмұнындағы тақырыптар мен оқу материалдарынан жоғарыдағы көрсетілген оқу құралынан өзгеше берілгендігін көреміз.

Осыған байланысты мынадай ұсыныс жасауға болады: болашақ мұғалімдерді және педагог-психологтарды даярлауда басшылыққа алатын «Бағалаудың өлшемдік технологиялары» курсы ерекше пән ретінде дербес оқытуды жүзеге асыру. Себебі, жоғарыда мазмұны келтірілген типтік бағдарламалар мен пән бойынша оқытуға ұсынылған оқу құралдарының мазмұнындағы ерекшеліктері айтылған ұсынысқа негіз болады деп білеміз.

Біздер зерттеу жұмысымыздың барысында оқыту нәтижелерін бағалауға болашақ мұғалімдерді даярлау үшін төмендегідей бөлімдерді (оқыту мазмұнын) ЖОО оқытуды қамту керек деп білеміз:

1. Оқыту нәтижелері және олардың құраушылары («Оқыту нәтижесі» ұғымының мәні мен мазмұны (мақсат=нәтиже; нәтиже=құзырет), білім – оқыту нәтижесі, іскерлік (іс-әрекет) – оқыту нәтижесін дәлелдеу объектісі, педагогикалық тапсырмалардың оқыту және бағалау құралы ретінде, т.б.);
2. Бақылауды жүзеге асыру құралдары (педагогикалық бақылауды жүзеге асыру алгоритмі, бақылау түрлері мен формалары, ағымдағы бақылауды ұйымдастыру тәртібін анықтау алгоритмі, т.б.);
3. Бақылау-бағалау материалдары (бақылау-бағалау материалдарының формалары, бағдарламалық материалдарды игеру деңгейін анықтау, бағалау материалдары (көздері, түрлері), т.б.);
4. Оқыту нәтижелерін бағалауды жүзеге асыру (бағалау шкалалары (5 балдық, деңгейлік, т.б.), бағалау критерийлері (пәндік және пәндік емес пәндер үшін), бағалаудағы қарама-қайшылықтар, бағалау материалдарын анықтау тұғырлары, бағалау материалдарын әзірлеу алгоритмі, оқушылардың оқу нәтижелерін тіркеу, модерация жүргізу, бағалаудағы мұғалімнің іс-әрекетін жүзеге асыру).

Әдебиеттер:

1. Şeref TAN. Öğretimde Ölçme ve Değerlendirme. 2008, Pegem Akademi. 345 s.
2. Бағалаудың өлшемдік технологиялары. 5B010300 – Педагогика және психология мамандығына арналған типтік оқу бағдарлама. – Алматы, 2016. – 16 б. (авторлары: Шолпанқұлова Г.К., Абдуллаева Г.О.)
3. Бағалаудың өлшемдік технологиялары. 5B010200 – Бастауышта оқыту педагогикасы мен әдістемесі мамандығына арналған типтік оқу бағдарламасы. – Алматы, 2016. – 12 б. (авторлары: Астамбаева Ж.К., Рябова Е.В.)
4. Набуова Р.А., Жубандыкова А.М. Бағалаудың өлшемдік технологиялары. Оқу құралы / Р.А.Набуова, А.М.Жубандыкова. – Алматы, 2019. – 260 б.
5. «Критериалды бағалау технологиясы» оқу құралы: Кемешова А.М., Кошанова З.А., Жунусова А.Т., Себепова А.Т.– Астана: «Кәсіпқор» Холдингті коммерциялық емес акционерлік қоғамы, 2018.– 116 б.
6. Урмашев Б.А. Критериалды бағалау технологиясы: Оқу құралы / Б.А.Урмашев. – Алматы: «ССК» баспасы, 2016. – 140 б.

*Ш.Ж. Бахиева, О. Т. Абишева, М.А. Дербисова,
Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
Алматы қ., Қазақстан*

БАСПА ӨНІМДЕРІНІҢ ДИЗАЙНЫНДАҒЫ ҚАҒАЗДЫҢ РӨЛІ

Кіріспе. Қазіргі әлемде қағаз – бұл табиғи материал, біздің өміріміздің белсенді қатысушысы. Алайда, қағаз тасымалдаушылардың болашағы туралы ойлана отырып, олардың рөлі электронды медианың дамуына байланысты онша айқын емес. Мүмкін, қағаз осы күндері өзінің даму шыңын бастан өткеріп жатқан шығар. Баспа өнімдерінің дизайнында қағаз маңызды компонент болып

табылады. Дизайндың әр элементіне мұқият қарау керек: типография, иллюстрация, басылым форматы және т. б. сапалы полиграфиялық өнімнің және тұтынушымен тиімді қарым-қатынастың кепілі.

Қағазды тек бейнелеу беті ретінде қабылдайтын дизайн мамандары осы материалды қамтитын көркемдік және физикалық әлеуеттің аз ғана бөлігін пайдаланады. Қағаз бұйымның кеңістігін графикалық, конструктивті және эргономикалық түрде анықтайды. Оның физикалық, көлемдік сипаттамалары баспа өнімі мен тұтынушы арасындағы өзара әрекеттесуді, физикалық байланысты қалыптастыруға мүмкіндік береді. Дизайнер, полиграфиялық өнімді әзірлеуші осындай байланыс тілін білуі керек және оны жобалармен жұмыс жасау кезінде кәсіби түрде қолдануы керек [1].

Негізгі бөлім. *Қағазды таңдау үшін полиграфиялық өнім функциясының мәні.* Қағазды таңдау хабарлама кескініне байланысты ғана емес, сонымен қатар болашақ өнімнің мақсатты мәніне негізделуі керек. Мысалы, CD-ге арналған картон орамасы бірнеше рет ашуды және жабуды қамтиды, ал қағазды осы мақсатқа сәйкес, сондай-ақ өнімде ұсынылған барлық баспа процестерінің ерекшелігін түсіну керек. Қағаз қасиеттерінің өзара байланысын баспа, басып шығарудан кейінгі және пайдалану процестерімен түсінбеу қағаздың бүлінуіне және қойылған мақсаттарға қол жеткізілмеуіне әкелуі мүмкін. Келесі мысал қағазды таңдау қаншалықты сауатсыз болуы мүмкін екенін нақты көрсетеді, нысаналы мақсат талаптарына сәйкес келмейді. Мысалы: Дизайнер басып шығаруға жақсы жарамдылығына байланысты пакеттерге арналған қағазды таңдады. Қағаз бояуға жақсы сезімтал болды және тегіс, тығыз, ақтығы жоғары болды. Қағаз жоғары сапалы түсті репродукцияларға арналған, бірақ қаптамада басып шығаруға арналмаған. Осы қағаздан жасалған печенье пакеттері супермаркеттерге жеткізілгенде, олар нашар сияқты көрінді. Жұмыс бұйым-түюге арналған және жақсы түсті репродукциясы бар қағазда қайталанды, бұл сөзсіз клиенттің талаптарын қанағаттандырды қағазды дұрыс таңдамау өзіндік құнның, өндіріске жұмсалған уақыттың және алданған күтулердің айтарлықтай өсуіне әкелді. Қағазды таңдауға бір уақытта бірнеше білімді мамандар қатысқаны жөн: қағаз өндірушісі, дизайнер, полиграфист және т. б. Баспа басылымдарының визуалды көрінісінде қағаздың құрылымдық көрсеткіштері, ол жасалған қағаз талшықтарының сапасы маңызды рөл атқарады. Бұл қағаз қыртысы бірнеше рет қолдануды қажет ететін функционалды элемент болып табылатын (конверттер, мұқабалар, папкалар және т.б.), сонымен қатар қатпарлар белгілі бір жүктемелерге төтеп беретін қаттылық шеті ретінде жұмыс істейтін өнімдерді қалыптастыру кезінде, мысалы, бірнеше қораптарды тасымалдау кезінде қаптамада. тігінен, қағаздың немесе картонның тектоникалық мүмкіндіктерін алдын-ала бағалау керек. Борпылдақ құрылымы бар және қысқа, деформацияланған талшықтары бар қағаз, өкінішке орай, кез-келген құрылым жұмыс істеген кезде тез пайда болады. Басылымның жоғары көркемдік көрсеткіштерімен (қызықты түс схемасы немесе құрылымы) әлсіз, тұрақсыз дизайн, "жыртылған" қатпарлар, аздап қалыптастыру – сыртқы көріністен жағымды әсер қалдырады [2]. Дизайндың өнімнің функциясы болып табылатын өнімдерде қағаздың құрылымдық көрсеткіштерін сауатсыз қолдану қағаз құрамындағы механикалық массаның мөлшері минималды болуы керек, өйткені қағаздың тез қартаюуына және сарғаюуына ықпал ететін қоспалары бар оралған және механикалық ұсақталған талшықтар басып шығару үлгісінің әсерін бұзуы мүмкін. Көбінесе жарнамалық буклеттердің мұқабалары бүгілген жерлерде немесе пакеттерде жарықтар байқалады. Мұндай жарықтар төмен сапалы материалдарды қолдану кезінде пайда болады, олардың талшықтары қатпарларды қалыптастыру кезінде бүгіліп, бөлініп, қатпарларға оралады. Композицияларында целлюлоза басым болатын қағаздар пішінді керемет ұстайды және қатпарлар аймағында бос, жағымсыз көз жасын тудырмайды. Мұндай қағаздар құрылымдық элементтері бар баспа өнімдері үшін тамаша шешім болып табылады. Целлюлоза-қағаз өнімдерінің құнын төмендету үшін қағаз өндірушілер көбінесе келесідей әрекет етеді: төмен сапалы қағаз негізі бордың немесе бояудың қалың қабатымен немесе тіпті металдандырылған жабындымен жабылған. Қағаздың сыртқы қасиеттері айтарлықтай жақсарады. Қағаз көбінесе дизайнерлік, яғни элиталық, өкілдік өнімдерді, қымбат буклеттер мен жарнамалық брошюраларды шығаруға арналған. Алайда, мұндай қағаздардан буклетке немесе CD-ге арналған қаптаманы қалыптастыру кезінде, бірнеше иілу кезінде сыртқы жабын жыртылып, барлық бүктемелер бойында қорқынышты жарықтар пайда болатындығын байқауға болады. Дайын өнімде мұндай проблемаларды болдырмас үшін, қағазға тапсырыс бермес немесе сатып алмас бұрын, қағаз үлгісінде бүктеу кезінде өзін қалай ұстайтынын тексеру керек. Қағаз үлгісін бірнеше рет бүгіп, бүктегенде, шаштың беткі қабаты кернеуден азаятынына және т. б. назар аударған жөн. Функция құрылыммен тығыз байланысты баспа өнімдері үшін (қаптамалар, трансформаторлар, сақтау аккордеондары, буклеттер, папкалар, конверттер және т.б.), бояуды қолдану әдісі және оның қалқандары қоршаған орта әсерінен маңызды фактор болып табылады. Мұқабаларда, парақтардың шеттерінде, қатты қатпарлар аймағында, жиі түсіп жатқан бояудың іздерін көруге болады. Егер басып

шығару үлгісі қосымша басып шығарудан кейінгі лактау немесе ламинаттау операцияларына ұшырамаса, бұл табиғи нәрсе [3].

Баспа өнімдері үшін қағаз көлеңкесінің рөлі. Көбінесе мониторда жұмыс істейтін дизайнер өзінің алдында баспа өнімдерінің электронды орналасуының шартты ақ өрісін көреді. Бұл ақ өріс іс жүзінде ақ қағазға сәйкес келеді.

Алайда, аздаған мамандар ақ қағаздың қандай көлеңкесі болашақ басылымның эстетикасына сәйкес келетінін талдауға тырысады. Ақ қағаздың көптеген реңктері бар, олар өнімді жасаушылар, клиент және полиграфист арасында келісімге келуге жеткілікті. "Бұл жылы ақ, кремді ақ, суық ақ немесе ашық ақ бола ма? Бір кремді ақ бұл басқа кремді ақпен бірдей көлеңке емес. Осы байланыс үзілісін жеңуге көмектесу үшін таңдалған буманың үлгісі" орналасудың жалпы тұжырымдамасына " сәйкес келуі керек. Таңдауды жеңілдету үшін қағаз сататын көптеген фирмалар, сондай-ақ өндірушілер өз клиенттеріне қағаз үлгілерінің каталогтарын ұсынады. Олар, әдетте, белгілі бір коллекцияны немесе ассортиментті көрсететін жүйелі түрде таңдалған қағаз үлгілерін ұсынады. Арқасында каталогтар оңай бағдарлауға сұрыптарында қағаздар, болуы тиіс нақты көрініс ретінде көрінеді материал, қандай жеке, оның механикалық, тактильді сипаттамалары бар, оның тығыздығы, икемділігі және т. б. әр түрлі зауыттар қағазды ұқсас атаулармен атайды, бірақ сонымен бірге қағаз визуалды, физикалық және техникалық мәліметтерге сәйкес айтарлықтай өзгеруі мүмкін. Италияндық қағаз фабрикасының "піл сүйегі" сияқты болмауы мүмкін [4].

Графикалық дизайнер үшін қағаз тек дерексіз немесе графикалық ақпараттың шартты тасымалдаушысы емес екенін есте ұстаған жөн. Бұл иллюстрация үшін өріс немесе фон ғана емес, сонымен қатар өнімді қалыптастырады, композицияның барлық элементтерінің дыбысы үшін белгілі бір толқын орнатады, парақтағы олардың жиынтығын біріктіреді немесе бұзады. Түс көлеңкесі, егер ол ақ түстің көлеңкесі болса да, болашақ өнімнің бейнесін қалыптастыра алады, сонымен қатар оның жұмысына айтарлықтай әсер етеді. "Егер көркем альбомдарда, ең алдымен, түстердің сәйкес келуі туралы айтатын болсақ, онда ақ түсті қағазды көркем басып шығару үшін қолданған дұрыс. Содан кейін таңдау тек жылтыр, күңгірт және жартылай күңгірт беттің арасында өзгереді. Есіңізде болсын, мүлдем ақ қағаздағы мәтін нашар оқылады. Қайнаған ақ реңкі бар жылтыр жылтыр қағаз тым ашық, тыныш және ыңғайлы оқу үшін агрессивті. Егер Дизайнер тұрақты тығыздығы бар өте жұқа емес қаріпті таңдаса, бұған қарсы тұра алады. Жылтыр бормен қапталған қағаздар көбінесе жарнамалық каталогтарда көптеген суреттермен, жарқын суреттермен және бай бояулармен қолданылады. Атмосфера суреттердің абсолютті түсінен гөрі маңызды болған кезде, күңгірт бет және ақ қағаз емес, мүмкін, орынды. Мұндай қағаздар аз агрессивті, жайлылық, жылулық сезімін тудырады, ақпараттық мазмұнмен сенімді және терең байланыс орнатуға ықпал етеді, әсіресе егер хабарлама иллюстрацияға қарағанда мәтіндік болса. Мұндай қағаздардағы фотосуреттер сенімдірек көрінеді. Сондай-ақ, қағаздың реңктері ақтығы, тазалығы, тегістігі, жылтырлығы (жылтырлығы) сияқты оптикалық көрсеткіштермен анықталады деп айтқым келеді. Түсті қағаздар үшін ақтық сияқты көрсеткіш орынсыз. Кейде басылымға түс әкелудің ең өнімді және тиімді әдістерінің бірі-массаға боялған түрлі-түсті қағазға басып шығару. Бұл қағаздарды жасау үшін қағаз кенепті құйғанға дейін бояу қағаз құрамына қосылады.

Қорытынды. Бүгінгі таңда – жаңа полиграфиялық кешендер, технологиялар, жоғары сапалы материалдар және қызмет көрсетулер жақсы сұраныста. Соңғы жылдары ақпараттық технологияның дамуы баспа істерін және баспа қызметінің дамуына үлкен әсерін тигізді. Бір жағынан тапсырыс берушінің тапсырыс сапасына және оның орындалу уақытына, қоятын талаптары жоғарылауда, сонымен қатар баспа өнімінің жалпы атау саны өсуде. Екінші жағынан, технологияның жаңа заманға сай келуі, әр түрлі жеткізушіден алынған технологиялар мен жаңа полиграфиялық мүмкіндікті береді. Полиграфия саласының дамуы, оның күштілігі өндірістегі өнеркәсіптің, мәдениеттің және білімнің деңгейін көтереді. Қағаз өнімдерін жақсы таңдау – бұл баспа өнімдерінің сапасы мен тұтынушымен тиімді қарым-қатынас кепілі. Қағаз өнімдерін жобалау және қағаз таңдау кезінде жасаушы баспа өнімдерінің мақсатын, басып шығару және басып шығарудан кейінгі әдістерді, материалдың дизайн ерекшеліктерін, оның жеткізушілерде қол жетімділігін және т.б. ескеруі керек [5].

Әдебиеттер:

1. Кітап полиграфиялық өнердің үлгісі ретінде: кітаптардың каталогы / құрастырушы Л. Қ. Ахметова; 2013.
2. В. А. Эрлих. Издание литературы в Западной Сибири в начале XX в.: аграрная экономика, промыслы, крестьянство // Инновации и продовольственная безопасность: журнал. -2016.
3. Эриашвили Н.Д. Книгоиздание. Менеджмент и маркетинг: Учеб.пособие для вузов. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2009.

4. Катяло В.С., Панибратов А.Ю. Основы бизнеса. СПб Издательский дом Санкт-Петербургского университета, 2006.
5. Основные стандарты по издательскому делу: [сборник] /Сост. А.А. Джиго, С. Ю. Калилин. – М.: Издательский Дом «Университетская книга», 2009.

К.Н. Мамирова,

Казахский национальный женский педагогический университет

ДИДАКТИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ПРОЕКТИРОВАНИЮ СОДЕРЖАНИЯ УЧЕБНИКОВ ГЕОГРАФИИ

Конструирование содержания учебников географии, соответствующих обновленной программе в общеобразовательных школах Казахстана, остро выявила необходимость использования достижений педагогической теории, учитывающей закономерности и принципы процесса обучения [1].

Проектирование учебников нового формата, ориентированных на ожидаемые результаты определили следующие направления исследований:

- разработку нового методологического подхода к конструированию содержания учебников;
- разработку нового видения структуры и содержания учебников, например, в частности учебников географии, предусматривающих переход от формирования готовых знаний на развитие компетенций учащихся;
- обоснование приоритетных функций учебников географии с учетом акцента на развивающие;
- проектирование учебников, способствующих мотивации обучения, формированию творческого мышления, развитию познавательных интересов, самоконтролю и саморазвитию личности обучающегося .

Анализ содержания учебников географии, опубликованных в отечественных издательствах «Атамұра», «Мектеп», «Алматыкітап» обеспечил выявление в них компонентов, позволяющих сформировать :

- знания (учебный материал для познавательной деятельности учащихся);
- умения (аппарат организации усвоения, способствующие формированию учебной деятельности и выполнению определенной задачи);
- способности – приобретенную предрасположенность выполнять определенную задачу;
- поведение, проявляющиеся через реакции на ситуации (ценности, этика, убеждения);
- усилия, составляющие ядро познавательной деятельности

Безусловно, мы не должны забывать, что главная цель обучения в средней школе не столько передача знаний, сколько социализация личности ребенка, формирование ценностных ориентаций и умения решать проблемы.

В этой связи, при разработке учебника необходимо учитывать не только объекты изучения, но и виды деятельности обучаемых. Учебник должен научить учащихся пользоваться приобретенными знаниями. В содержание учебника должны войти различные интеграционные ситуации для решения которых осуществляется учебная деятельность. Учебная деятельность, ориентируясь на достижение конечной интеграционной цели, развивает компетенцию. В результате этого в процессе использования учебника на уроках у учащихся формируются способности и компетенции. Под компетенцией понимается круг вопросов, в которых личность обладает познанием и опытом, что позволяет ей быть успешной в собственной жизнедеятельности.

Сущностным признаком компетенции являются следующая характеристика – постоянная изменчивость, связанная с усилиями к успешности в постоянно меняющемся мире. Компетенция проявляется в умении осуществлять выбор, исходя из адекватной оценки своих возможностей в конкретной ситуации и связана с мотивацией на постоянное образование. К таким компетенциям относятся: стратегическая компетенция, предполагающая развитие умения рефлексировать по поводу будущего; предметная компетенция, связанная со специфическими для изучаемого предмета знаниями и умениями; социально-коммуникативная, основными составляющими которой являются навыки сотрудничества, восприятие критики, предоставление и принятие обратной связи, а также готовность к достижению результата и учебная компетентность, определяющая развитие учебных навыков и рефлексии [2].

Составляющими элементами, на наш взгляд, понятия «компетенция» являются:

- знания – понятия и представления, требуемые для осуществления дальнейшей познавательной деятельности. Знания представляют интеллектуальный контекст, в котором работает учащийся;
- умения – владение средствами и методами выполнения определенной задачи;

– способность – врожденная или приобретенная предрасположенность выполнять определенную задачу;

– поведение включает в себя наследованные и приобретенные реакции на ситуации и ситуационные раздражители. Поведение учащихся проявляет их ценности, этику, убеждения и реакцию на окружающий мир;

– усилия – сознательное приложение в определенном направлении ментальных и физических ресурсов. Усилия составляют ядро познавательной деятельности учащихся.

Исходя из сказанного, к учебникам нового формата по географии, нами были сформулированы следующие дидактические требования:

– соответствовать принципам диалектической логики, что предполагает серьезное переконструирование традиционной структуры содержания учебного материала; причем в учебнике диалектическая логика превращается из объяснительного принципа учителя в метод и средство познания самого ученика и становится базой для формирования творческого мышления;

– способствовать активному диалогу с учеником и быть самоучителем, выходя на личностный уровень и саморазвитие;

– способствовать мотивации обучения, самоконтролю и самооценке, целенаправленному формированию творческого мышления, развитию познавательных интересов;

– в учебнике должен реализовываться дифференцированный подход к учащимся для учета их индивидуальных особенностей;

– обеспечиваться выполнение многоуровневых заданий с выходом на творчество, позволяющему практически реализовать природные дарования учащихся;

– учебник должен строиться по принципу интеграции знаний, органически синтезируя сведения из различных смежных областей;

– учебник должен отражать национальный менталитет, потому как через учебник ученик овладевает пространственным сознанием, сознанием этноса, сознанием родной земли и родного очага [3].

Кроме того было установлено, что значительную роль в усвоении учащимися знаний и компетенций посредством учебника в общеобразовательной школе играют заложенные в них функции.

Функционально учебник является, с одной стороны, материализованным носителем содержания образования, с другой – организатором процесса усвоения этого содержания учащимися. Какие же функции характерны для учебников географии Казахстана?

Информационная, которая заключается в фиксации предметного содержания образования и видов деятельности, которые должны быть сформированы у учащихся при изучении географии.

Координирующая функция заключается в том, что учебник географии в системе средств обучения является ядром, вокруг которого группируются все другие учебные средства. Эта функция учебника призвана помогает учителю обеспечивать дифференцированный подход к обучению, вырабатывать у учащихся умение ориентироваться в потоке информации, углублять полученные знания, применять эти знания в процессе практической деятельности[4].

Систематизирующая функция обеспечивает системное и последовательное изложение информации, составляющую содержание учебной дисциплины. Содержание учебника позволяет ученику изучать приемы и методы научной систематизации, обеспечивает знания, формирует целостное представление об окружающем среде.

Трансформационная функция, связанная с преобразованием знаний и умений на основе дидактических принципов. При этом познавательная деятельность учащихся переходит в преобразующую деятельность. Эта функция обеспечивает исследовательскую и проектную деятельность учащихся.

Функция самообразования направлена на формирование у учащихся желания и умения самостоятельно приобретать знания, на стимулирование учебно-познавательной мотивации и потребности в познании.

Функция закрепления и самоконтроля направлена на формирование видов деятельности учащихся, на ориентацию в учебном материале и на развитие практической деятельности.

Интегрирующая функция осуществляет междисциплинарный подход для формирования целостного знания, формирование у учащихся различных видов деятельности [5].

Развивающая и воспитательная функция учебника способствует формированию развитой личности.

Содержание учебников географии Казахстана имеют определенные структуры представления учебного материала. Элементы структуры т.е. отдельные знания или их элементы взаимосвязаны

между собой различным образом. Наиболее распространенными являются концентрическая, спиральная и смешанная структуры изложения содержания учебников.

При *линейной* структуре отдельные части учебного материала учебников географии образуют непрерывную последовательность тесно связанных между собой звеньев. При такой структуре изложения выдержаны требования последовательности, историзма, систематичности и доступности.

Концентрическая структура задумана так, чтоб осуществлялся переход от простого к сложному, постоянный возврат к уже рассмотренным материалам. Один и тот же вопрос повторяется несколько раз, причем его содержание постепенно расширяется, обогащается новыми сведениями, связями и зависимостями. На первых ступенях обучения географии даются элементарные представления, которые по мере накопления знаний и роста познавательных возможностей углубляются и расширяются.

Характерной особенностью *спиральной* структуры является то, что учащиеся, не теряя из поля зрения исходную проблему, постепенно расширяют и углубляют круг связанных с ней знаний. В спиральной структуре нет перерывов, характерных для концентрической структуры, нет и одноразовости в изучении знаний, которая отличает линейную структуру.

Современные учебники географии Казахстана сегодня все больше используют возможности *смешанной* структуры, являющейся комбинацией линейной, концентрической и спиральной структур. Она позволяет маневрировать при организации содержания, излагать в то же время отдельные его части различными способами[6].

Таким образом, одним из направлений педагогических исследований Казахстана являются определение научно-дидактических подходов к проектированию содержания учебников географии. Результаты исследований позволяют выявлять научно-дидактические и методические условия и требования к конструированию содержания учебников ориентированных на компетентностное обучение; разрабатывать методические требования к конструированию содержания учебников на основе казахстанского и международного опыта построения учебников; обосновывать научно-дидактические и методические подходы к конструированию содержания учебников в соответствии с обновленной программой.

Литература:

1. Рыжаков М.В. Академический школьный учебник: вопросы методологии. // Проблемы школьного учебника. М. ИСМО РАО. 2005. – 211 с.
2. Мамирова К.Н. Школьный учебник. Учебное пособие. А. 2015. – 221 с.
3. Мамирова К.Н. *Монография*. Школьный учебник (на примере анализа учебников географии). А. 2015. – 198 с.
4. Кусаинов А.К., Асылыов У.А. Актуальные проблемы учебниковедения. М. Просвещение. 2003. – 72 с.
5. Мамирова К.Н. Реализация компетентностного обучения посредством учебника. Ж. «Вестник Академии педагогических наук Казахстана», №3, 2010. 19–22 с.
6. Мамирова К.Н. Учебные ситуации как элементы содержания учебника, ориентированного на компетентностное обучение. Ж. География в школах и вузах Казахстана. №4, 2010. 13-17с.

5-СЕКЦИЯ

**АКАДЕМИК А.Қ. ҚҰСАЙЫНОВТЫҢ САЛЫСТЫРМАЛЫ ПЕДАГОГИКА
САЛАСЫНДАҒЫ ҒЫЛЫМИ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МЕКТЕБІ**

**НАУЧНО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ШКОЛА АКАДЕМИКА А.К. КУСАИНОВА
ПО СРАВНИТЕЛЬНОЙ ПЕДАГОГИКЕ**

**SCIENTIFIC AND PEDAGOGICAL SCHOOL OF ACADEMICIAN A.K. KUSAINOV
ON COMPARATIVE PEDAGOGY**

Е.Х. Ишанов,

Полковник запаса, ветеран Афганской войны

КТО ВЫИГРЫВАЕТ ВОЙНЫ

*Учитель работает над самой ответственной задачей,
– он формирует человека. Педагог – это инженер человеческих душ.
М.И. Калинин*

Эти слова всесоюзного старосты очень емко отражают личность Аскарбека Кабыкеновича. В педагогику Аскарбек Кабыкенович пришел как инженер, получил признание в Германии именно с такой формулировкой – «Доктор-инженер ФРГ». Крепкое образование, полученное в политехническом университете позволило закончить аспирантуру в Германской Демократической Республики и защитить кандидатскую диссертацию на немецком языке по теме: «Исследование электрической дуги аппаратом Шлирена». Schlieren означает неоднородность в стекле. Аппарат Шлирена обнаруживает оптические неоднородности в прозрачных, преломляющих средах и выявляет дефекты отражающих поверхностей. Говоря по простому, он позволяет увидеть невидимое, например: дуновение ветра, течение воды или растворение одной жидкости в другой жидкости.

Этот подход позже ляжет в основу научно-педагогической школы Кусаинова – возможность увидеть порой невидимые процессы. Если как инженер Кусаинов А.К. исследовал шлирен-метод, основанный на преломлении света при прохождении через среды с различной плотностью, то как педагог, Кусаинов А.К. видел метод, основанный на сравнительно-педагогических характеристиках зарубежного и отечественного образовательной среды с различной так сказать «плотностью». Инженерный подход Аскарбека Кабыкеновича, его шлирен-метод дает возможность увидеть изменения не только в воздухе, но и в образовании. Его глубокое понимание систем образования в разных странах, желание повышать качество образования, учить детей, воодушевлять как учителей, так и учеников отражает мысль Уильяма Уорда: «Посредственный учитель излагает. Хороший учитель объясняет. Выдающийся учитель показывает. Великий учитель вдохновляет».

Для меня, человека, прошедшего немалый жизненный путь, встреча с такими людьми лишней раз показывает, как многому еще надо учиться. Очень рад, что для меня он стал тем, кого называют Учителем с большой буквы. Учителем, который умеет вдохновлять, знает, что обучение похоже на ухаживание за садом. И те, кто не знает, что делать с колючками, никогда не должны заниматься цветами.

Аскарбек Кабыкенович был научным руководителем моей магистерской диссертации «Развитие информационно-управленческой компетентности будущих руководителей структурных подразделений ВУЗА», преподавал в магистратуре «Сравнительную педагогику», где щедро делился полученными знаниями и побуждал к анализу современного состояния образования в глобальном, региональном и национальном масштабах. На его уроках мы занимались изучением тенденций и закономерностей развития зарубежного и отечественного педагогических культур.

Педагогическая компаративистика Кусаинова А.К. не просто анализ, сколько синтез, не простое внедрение успешного зарубежного опыта, а бережное включение с учетом особенностей культуры и сохранения национальных традиций. Аскарбек Кабыкенович очень трепетно относится к воспитанию и следует идеи Шалва Александровича Амонашвили: «Действительно гуманная педагогика – это та, которая в состоянии приобщить детей к процессу созидания самих себя». Данный процесс достаточно

сложный, в нем участвует много факторов, агентов, институтов. В своем интервью Кусаинов А.К. говорит об архиважной роли воспитания, где главными ответственными агентами являются семья и общество: «...без участия общественности повысить качество образования практически невозможно. Духовно-нравственное воспитание зависит от семьи. Если родители и общественные организации оторваны от школы, ни о каком повышении качества образования не может идти речь... У казахов тоже была традиция воспитывать детей родителями, деревней, школой, сейчас утрачено. Духовность – это культура, искусство, творчество».

В общении с коллегами, студентами Аскарбек Кабыкенович всегда вежлив, подает пример высокой культуры, с ним очень интересно беседовать и спорить, он не наполняет наши умы как сосуды, он зажигает наши умы как факел, заставляя думать, критически переоценивать и искать решения проблем. Ведь в педагогике самым хорошим примером служит сам учитель.

Он понимает ответственность перед учениками как задачу непрерывного самообразования, он мотивирует на дальнейшие задачи. Про таких как он говорят: «Идеальные учителя – это люди-мосты, которые предлагают своим студентам перейти на другой берег. В тот момент, когда они решаются, мосты разрушаются и учителя вдохновляют студентов строить свои мосты». (Никос Казандзакис).

Инженерное образование, профессиональный энтузиазм, системное видение, опыт руководящей работы привели к созданию «Академии педагогических наук Казахстана», позволившей отвечать вызовам, стоящими перед отечественным образованием. Под научным руководством Аскарбек Кабыкеновича разработаны проекты Национальной программы государственной поддержки образования и Государственной программы реформирования и развития системы образования Республики Казахстан, нового Закона РК «Об образовании» (2007 г.); он участвовал в разработке стандартов среднего образования; Основных положений государственного общеобязательного стандарта образования Республики Казахстан.

Аскарбек Кабыкенович занимался изучением проблем создания учебников, разработал систему мониторинга учебной литературы, подтверждая тезис В. Ф. Шаталова о том, что «Педагог не тот, кто учит, педагог тот, кто чувствует, как ученик учится». В одной из своих статей Кусаинов А.К. приводит аналогию А. Колмогорова, где академик сравнил создание учебника с конструированием реактивного самолета. Поэтому он сам, ратуя за качество образования, осваивал науку создания самолета, науку написания хорошего учебника. Становление учебниковедения как науки в Казахстане шло благодаря кропотливой работе по сравнению, отбору, анализу эффективности учебников, используя так сказать свой шпирен-метод. Аскарбек Кабыкенович правильно отмечает, что «учебная литература является важным идеологическим средством. Материалы, представленные во всех учебниках, должны воспитывать у молодежи глубокое чувство уважения, гордости и любви к своей Родине, Земле и своему народу. Они должны служить воспитанию молодого поколения настоящими патриотами своей страны» [1].

Много сил Кусаинов А.К. вложил в переводческую деятельность, результатом которой стал 31-томный сериал терминологических словарей, за что ему была присуждена Государственная премия Республики Казахстан. И эту деятельность можно выразить в афоризме Элберт Хаббард : «Учитель – это человек, который выращивает две мысли там, где раньше росла одна».

Отечественные и зарубежные коллеги отмечают масштаб личности Аскарбек Кабыкеновича, результаты его трудов востребованы не только в Казахстане, но и в ближнем и дальнем зарубежье, особой популярностью пользуется книга «Качество образования в мире и в Казахстане». Преданность делу, патриотизм А.К.Кусаинова можно проиллюстрировать словами Д.И.Менделеева: «К педагогическому делу надо призывать, как к делу морскому, медицинскому или тому подобным, не тех, которые стремятся только обеспечить свою жизнь, а тех, которые чувствуют к этому делу и к науке сознательное призвание и предчувствуют в нем свое удовлетворение, понимая общую народную надобность».

Важным моментом в деле служения образования для Кусаинова А.К. является ориентация на результат, о которой он начал говорить задолго до общественной повестки. На занятиях по повышению квалификации педагогов-химиков, он просил объяснить химические свойства жидких моющих средств и как знания по химии используются в повседневной жизни? Аналогичные вопросы задаем мы сами: как мы во взрослой жизни используем знания по тригонометрии например? Может полезней было бы в шахматы научить, стратегическому мышлению? Или научить составлению бизнес – планов? Это не просто вопросы, это попытки понять, как реформировать систему образования, как сделать обучение результативным, полезным каждому человеку и стране в целом. Ответ подсказывает Кусаинов А.К. утверждая, что «в развитых странах, где реализована парадигма образования, ориентированная на результат, одной из задач преподавания какого-либо предмета является применение полученных знаний на практике».

Практикорентированность является сегодня лейтмотивом в образовании и предстоит много сделать, чтобы она была актуальной и для этого педагог должен быть в авангарде социальных изменений, первым учиться новому, соответствовать современным требованиям. Аскарбек Кабыкенович подчеркивает, что в образование должны приходить лучшие, ибо «профессия учителя налагает большую ответственность, является очень сложной профессией, требующей особой избирательности, большого личного вклада, глубокого знания, хорошего понимания психологии ребенка, умения общаться с людьми, душевной чистоты и честности. Поэтому не каждый человек может быть хорошим учителем».

Аскарбек Кабыкенович свое призвание видит в расцвете школы, как колыбели возрождения, прилагая усилия, вовлекая людей в это благородное дело, понимая, что образование – это фундамент общества, не просто процесс становления, совершенствования, восхождения души, а целой нации и страны. Без сильной, развитой школы, достойного учителя, нет ни героя, ни поэта, ни политика, ни ученого, ни будущего. Поэтому, как человек военный, я хочу повторить слова Отто фон Бисмарка: «Войны выигрывают не генералы, войны выигрывают школьные учителя и приходские священники». Войны выигрывают такие как Кусаинов Аскарбек Кабыкенович!

Атем М.Н.,

*«Педагогика және психология» мамандығының 2 курс докторанты
Ғылыми жетекші: п.ғ.д., профессор, академик Құсайынов А.Қ.,
әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті*

ҰСТАЗЫ ЖАҚСЫНЫҢ ҰСТАМЫ ЖАҚСЫ

«Адамның адамшылығы – ақыл, ғылым, жақсы ата, жақсы ана, жақсы құрбы, жақсы ұстаздан болады», деген ұлы кеменгер Абай Құнанбайұлы. Білім мен ғылым іздеп келген жас шәкіртке жақсы ұстаз болу, ақылгөй дана болу, жол көрсету көптің қолынан келе бермейтін іс. Ол үшін өзің үлгі болуың, сөзіңе ісің сай болуы маңызды. Осы тұста, мен ғылым жолындағы жетекшім Аскарбек Қабыкеноұлы туралы айтқым келеді. Әр секунды, минутына дейін жоспарлап жүретін, ұқыптылықты, тиянақтылықты сүйетін, нағыз перфекционист ғалымның шәкірті болу үлкен жауапкершілік. Аскарбек Қабыкеноұлының еңбекқорлығы, әр істі жан тәнімен жасайтындығы мені әр кез таң қалдырады. Еліне деген патриоттық сезімі, ғылым мен білімді дамытсам деген асқақ арманы ол кісіге бір минут та демалуға мұрсат бермейді. Бар өмірін білім мен ғылымға арнаған ғалым ұстаздың өмірі баршамызға үлгі боларлықтай.

Аскарбек Қабыкеноұлы Семей облысы (қазіргі Шығыс Қазақстан облысы) Қайнар аулында халыққа сыйлы үлкен отбасында дүниеге келген. Германияның доктор-инженері, педагогика ғылымдарының докторы, әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университетінің профессоры, академик, Педагогикалық Ғылымдар Академиясының Басқарма төрағасы, Қазақстан Республикасы Мемлекеттік сыйлығының лауреаты, «Парасат» орденінің иегері. Сондай-ақ, Қазақстанда «Салыстырмалы педагогика» ғылымының және Ұ. Асыловпен бірге «Оқулықтану» ғылымының негізін салған ғалым.

Ол жоғары оқу орындарына арнап жазылған алғашқы «Салыстырмалы педагогика» оқулығының, «Салыстырмалы педагогика әдіснамасы мен әдістері» оқу құралының, «Салыстырмалы педагогика» курсының типтік оқу бағдарламасының, осы салада жазылған көптеген монографиялық еңбектердің авторы. Оның ұсынысымен жоғары оқу орындарында Салыстырмалы педагогика пәні енгізілген. Салыстырмалы педагогика мәселелері бойынша 20-дан аса елдерде өткен халықаралық конференцияларда, симпозиумдарда, Бүкіл дүниежүзілік салыстырмалы білім беру қоғамдары кеңесінің (БСББҚК) Конгрестерінде баяндамалар жасаған.

А.Құсайыновтың бастамасымен Педагогикалық ғылымдар академиясы (ПҒА) жанынан Қазақстан Салыстырмалы педагогика кеңесі (ҚСПК) құрылды. Бұл кеңес АҚШ, Гавайя, Гонолулу қаласында өткен БСББҚК мәжілісінде оған толық мүше болып қабылданып, профессор А.Құсайынов оның Атқарушы комитетінің мүшесі болып сайланды.

2008 жылдан бастап Педагогикалық ғылымдар академиясы жыл сайын салыстырмалы педагогика ғылымының өзекті мәселелеріне арналған Халықаралық ғылыми-практикалық конференция өткізіп келеді.

Аскарбек Қабыкеноұлының салыстырмалы педагогиканың дамуына қосқан үлесін әлем мойындаған. Танымал компаративист-ғалым А.Н.Джуринский өзінің Салыстырмалы педагогика деген оқулығында: «Салыстырмалы педагогикада дәстүрлі көшбасшылармен бірге жаңа көшбасшылар пайда

болды: Б.Л. Вульфсон, А.Н. Джурицкий, Н.Д. Никандров (Ресей); Ф.Альтбах, М.Кроссли, М.Экштейн (АҚШ); М.Брей (Гонконг); К.А. Торрес (Аргентина); Р.Коуэн (Англия); Ю.Шрейвер (Германия); Валь Руст, Фарик Жубиш (Франция); А.Кусаинов (Қазақстан); Юкико Санаво, Т.Эндо (Жапония) және т.б.» – деп жаза отырып, академик А.Құсайыновтың салыстырмалы педагогика саласындағы еңбегін жоғары бағалап, оны әлемдегі көшбасшы компаративист-ғалымдардың қатарына қосқан.[1]

А.Құсайынов 2000 ж. ҚР Президенті жарлығымен бекітіген «Білім беру» бағдарламасын және 2006 ж. қабылданған ҚР «Білім туралы» Заңын (жаңа редакция) жазуға тікелей араласқан ғалымдардың бірі.

Профессор А.Құсайынов Ы.Алтынсарина атындағы Ұлттық білім академиясының президенті болып жүріп Мемлекеттік білім беру стандарттарын жасау мақсатында көптеген жұмыстар атқарды. 2002 ж. А.Құсайыновтың, М.Ж. Жадринаның және С.Д. Муканованың жалпы басшылығымен 6-том жинақ «Қазақстан Республикасы жалпыға міндетті орта білім беру стандартының негізгі ережелері» және 41 стандарт пен 34 оқу бағдарламалары жазылған «Мемлекеттік жалпыға міндетті орта білім стандарттары» жазылып, бекітілді. Осы жұмысқа жүздеген ғалымдар, мұғалімдер мен әдіскерлер жұмылдырылды. Бұл стандарттар елімізді білім беру жүйесінің дамуына мол үлес қосты.

Бастапқы білімі инженерлік болғандықтан, әр нәрсені математикалық тұрғыда шебер қарастыратын ғалым бүгінде білім беру жүйесінің құрауыштарын формула түрінде ұсынып, орта білім беру сапасын арттырумен айналысуда. Орта білім беру сапасын ғылыми негізде арттыру мақсатында Түркістан облысының Ордабасы, Төлеби, Сайрам және Отырар аудандарында эксперимент жұмысын ұйымдастырды. Экспериментке 3171 оқушы, 385 мұғалім қатысты. Эксперимент жетекшісі ретінде ғылыми негізделген тұжырымдама, эксперимент бағдарламасын, экспериментке қатысушы мектепке, аудандық әдістемелік кабинетке, облыстық білім беру орталығына жұмыс жоспарын ұсына отырып, жүйелі жұмыстың арқасында оң нәтижеге қол жеткізді.[2,3] Эксперимент барысында үнемі мектеп мұғалімдеріне қолдау көрсетуге ұмтылатын ғалым ұстаздарға әдістемелік көмек көрсетуге, тәжірибе алмасуға жол ашу мақсатында қолданысқа Ақылдасу сабағын енгізді. Ақылдасу сабағында мұғалімдер бір-бірлерін сынамастан, әріптестік көмек беруге ұмтылды.

Шетелдің білім беру жүйесін зерттей отырып, бүкіл әлемдік салыстырмалы талдау жасаудағы негізгі мақсаты еліміздің білім беру жүйесін дамыту болатын. Білім әлемдік, ал тәрбие ұлттық болу керектігін терең түсінетін ғалым ұстаз ешқашан бала тәрбиесін тасада қалдырмаған. Қазақ баласына сапалы білім беру мен қатар ұлттық тәрбие берілу керек деп ұрандайтыны әрбір ісінен байқалатын патриот тұлғаның бойынан ел мен жерге деген, оның болашағына деген үлкен сүйіспеншілікті байқауға болады.

Үнемі орта білім беру сапасын қалай арттырамыз деген сұраққа жауап іздеу барысында маған «Біз мың балаға қалай білім беруді емес, бір балаға қалай білім беруді ойлауымыз керек» деп баланың тұлғалық құндылығын асқақтатып отыратын жетекшінің сөзінен, ол кісінің шын мәнінде үлкен жүректі ұстаз екенін түсіндім. Ол өзінің «Әлемдегі және Қазақстандағы білім берудің сапасы» атты оқулығында «Орта білім беру сапасын көтеру үшін білім беру құраушыларының әр қайсысы әр бір бала үшін жұмыс жасауы қажет. Сонда ғана сапалы білім мен білімді ұрпақ қалыптасады» деп жазған болатын.[4]

«Ұстаз – ұлт игілігі»,– деп есептейді жапондықтар. «Үш қадам артқа шегін, бірақ мұғалімнің көлеңкесін баспа»,– дейді ежелгі даналық. Ұстаздың тәрбиесі мен өнегесі шәкірттің болашақ азығы. Жақсы ұстазға кезігіп, тәлім-тәрбие алған шәкірт өмір майданында мойымай күресіп, болашақ жолдарда бағытынан таймасы анық. Сол себепті де, өмірі өнегелі, әр сөзі тәлім-тәрбие беретін, білім мен ғылым жолында сара жолы бар, еліміздің білім беру жүйесінің қалыптасуы мен дамуына зор үлесін қосқан ғалым ұстаздың жолын жалғастырар шәкірті болғанымды бақыт санаймын. Ұстазымның мерейтойы қарсаңында Ұстаздық атты ұлы жолда жасаған еңбектеріңіз ақтала берсін, мақтан тұтар шәкірттеріңіз көп болсын деген тілегімді арнағым келеді.

Әдебиеттер:

1. Джурицкий, А. Н. Сравнительная педагогика. – Москва : Издательство Юрайт, 2013 – 26 с.
2. Түркістан облысында білім сапасын ғылыми негізде көтеру мақсатында өткізілетін эксперименттердің тұжырымдамасы. – Түркістан, 2019. – 16 б.
3. Құсайынов А.Қ. Алғы сөз // Білім сапасын ғылыми негізде көтеру: Түркістан облысы Ордабасы және Төлеби ауд. 2018-2019 о.ж. жүргізілген эксперименттің қорытынды есептер жинағы. – Алматы: ПҒА, 2019. – 264 б.
4. Құсайынов А. Әлемдегі және Қазақстандағы білім берудің сапасы. – Алматы, 2013. – 196 б.

*Қ.А. Аманбаева,
Түркістан облысы, Ордабасы ауданы,
М. Исламқұлов атындағы ЖОМ, география пәні мұғалімі*

САПАЛЫ БІЛІМ – ЖАРҚЫН БОЛАШАҚ

Бүгінгі таңда жаңа әлемдегі жаңа Қазақстанға айналу, жанарту үдерісі қоғамның барлық саласында жүргізілуі әлемдік деңгейге сай дамуды талап етеді. Қай мемлекеттің де негізгі тірегі – білімді де білікті, іскер де белсенді азаматтар. Әрине, келешектің иесі – жас ұрпақ және жастар өзінің ата-анасынан гөрі заманына ұқсас келеді. Сондықтан да қоғам талабына сай, әлемдік өркениет көшіне ұялмай тізе қостыратын, дамыған елдермен терезе теңестіретін, бәсекелестікке қабілетті отыз елдің санатына қосылу үшін елімізге тәрбиелі, білімді ұрпақ керек екені айтпаса да түсінікті. Қазіргі таңда еліміздің білім беру саясатының ең бірінші міндеті – жоғары, сапалы білім беруге қол жеткізіп, оны қоғамның және еліміздің өзекті де, өміршең қажеттілігіне сәйкестендіру. Қазіргі әлемдік білім беру кеңістігінде қоғам өркендеуінің индикаторы функционалдық сауаттылық болып табылады. Функционалдық сауаттылық оқушылардың танымдық қабілеттерінің деңгейін және оқушылардың өнімді жұмысының көрсеткішін білім деңгейі ретінде қарастырады. Бұл деңгей өмірдің әр түрлі саласындағы тапсырмаларды шешуде мектептегі білім мазмұнының қолданбалық сипатына және оқушылардың игерген біліміне негізделеді. Сондықтан, қоғамдағы өмірлік пен практикалық іс-әрекеттердің дағдылары мен әлеуметтік іс-тәжірибені меңгеру үшін оқушылардың білім алу барысында негізгі және пәндік құзіреттілігі қалыптасуы тиіс. Бүгінгі таңдағы оқушылардың білім сапасы олардың функционалдық сауаттылықтары қандай деңгейде қалыптасқандығы мен нәтижеге бағдарланған білімімен анықталады. Білім сапасын көтеру мақсатында Педагогикалық Ғылымдар Академиясының президенті, академик А.Құсайыновтың ғылыми жетекшілігімен Түркістан облысы, Ордабасы ауданында «Білім сапасын арттырудың ғылыми негіздері» тақырыбында жүргізілген эксперименттік жоба нәтижелі болды.

Эксперименттің мақсаты: оқушылардың білім сапасын ғылыми негізде арттыру.

Осы мақсатты жүзеге асыруда эксперимент жетекшісі А.Құсайыновтың 8 жүйе құраушысы бар формуласын негізге алып, көптеген ізденіс жұмыстарын жүргіздім.

Эксперименттің алға қойған міндеттері мынадай болды:

- білім стандарты мен оқу бағдарламасының сапасын көтеру;
- оқу әдебиеті сапасын көтеру;
- педагог кадрларының кәсіби біліктілігі;
- білім мониторингі сапасы;
- рухани адамгершілік және патриоттық тәрбие сапасы;
- ғылыми-зерттеу жұмыстарының сапасы;
- басқару жүйесінің сапасы;
- материалдық-техникалық база сапасы.

Эксперимент жасау кезеңінде әрбір жасаған іс-әрекетімізге талдау жасап, зерттеуді үйрендік. Осы орайда оқушылардың білім сапасын көтерудің бір жолы ретінде тізбектелген ақылдасу сабақтарын жоспарладық. Тізбектелген сабақтар барысында оқушылардың оқып үйренуінде ілгерілеу байқалып отырды. Ақылдасу сабақтары әріптестеріміздің кәсіби біліктілігін көтеріп, білімін жетілдірудің тәжірибе алмасудың оңтайлы әдісін меңгеруге көп септігін тигізді. Мен білім алушылардың білім сапасын көтеру барысында сабағымда күтілетін нәтиже туралы мағлұмат беруден бастадым. Сабағымда оқушылардың деңгейіне қарай саралау жұмысын жүргіздім. Әр деңгейдегі оқушыларды зерттей келе, оқушыларға қабілетіне қарай тапсырмалар беру қажеттігіне назар аудардым. Жоғарғы деңгейдегі оқушыны шығармашылықпен яғни жеке ізденуіне мүмкіндіктер беру арқылы соған жетелеу. Орта деңгейдегі балаға тақырыптағы нақты мәліметтерді анықтауға, өз ойларын ашық айтуға, дағдыларын ой өрістерінің дамуына мүмкіндіктер беруге жол ашу. Оқуға мотивациясы төмен деңгейдегі балаға тапсырма беру барысында тапсырманың жеңіл түрін түрлендіріп беру, ойларын ашық айтуына, сөздік қорын молайту үшін әдеби кітаптар оқуға, тілді жаттықтыру үшін жаңылтпаштар айтқызу, есте сақтау қабілеттерін арттыру үшін жұмбақтар айтқызу және әр сабақты жаратылыстану бағытындағы пәндермен байланыстырып отырдым. Балалардың білім сапасын көтеру үшін қандай мәселе өзекті екендігі туралы ойланып және оны қандай жолмен жоғарылату керек екенін ойша сараладым. Күнделікті сабақта бала нәліктен үлгермеді, не кедергі келтірді, қай ережені меңгермеді, ол жолдан қалай алып шығу керектігін ойлана келе, оны кері байланыстары арқылы рефлексия жасап,

әр баланың жасаған кері байланысы мен ұсыныстарына талдау жасап, келесі сабақта ол кемшіліктерді болдырмауды жоспарладым. Күнделікті жұмысыма рефлексия жасап «күнделік» жазуға дағдыландым. Күнделік жазу арқылы күнделікті жұмысыма зерттеу жүргізіп өз тәжірибемді жетілдіріп отырдым. Балалар жұмыс жасау барысында бірін-бірі мадақтап, коментарилер айту арқылы бағаланып отырды. Ол да өздерінің білімге деген құштарлығын арттырып, әсерін тигізіп отырды. Сонымен қатар саралау жұмыстарынан кейін әрбір оқушының деңгейлеріне қарай тапсырмалар дайындадым. Деңгейлік тапсырмаларды түрлендіре отырып қолдану білім сапаларының артуына өте көп көмегін тигізгеніне көз жеткіздім. Тапсырмаларды жеңілден күрделіге қарай ауыстырып отырдым. Оқушылардың білім сапасының жоғарылауына бірден-бір септігін тигізген «аралық тест» болды. Әр бөлімнен кейін «аралық тест» алып отырдым. Тест алу барысында оқушылар арасында бәсекелестік пайда болып өзара байланыс орнатып отырды. Әр тест қорытындысы сынып кабинетіне ілініп отырды. Сабақ барысында оқушыларда өткен сабақтарға қарағанда сенімділік пайда болғанын аңғардым. Сыныпта өзіндік идеясын ұсынып, болжамдар жасайтын ғылым мен техника саласында ерекше қабілетін көрсете алатын зияты жоғары оқушылар кездесе бастады. Өз пікірін айтуда «Неге?», «Қалай?» деген сұрақтар қойып, жаңалық ашуға ұмтылатын оқушылар байқалды. Топтық жұмыста топ мүшелері бір-бірімен әңгімелесу негізінде ой бөлісіп, пікірлерін ашық айту арқылы ортақ шешімге келіп, топтағы әр оқушыға өз тобы үшін жауапкершілікті сезініп, белсенділік танытты. Сабаққа көп қатыса бермейтін оқушылардың да өз ойларын ортаға салып, пікірлерін айтуға ұмтылғаны байқалды. Бұл жерде оқушылардың білімдерінің алға қарай жылжуы анық байқалып отырды. Оқушылардың бірлесіп жұмыс жасауы барысында өздеріне деген сенімділік пен шыншыл, ынтымақтастық қарым-қатынасы нығайды. Сонымен қатар бір-біріне жанашырлық көзқараспен қатар, артта қалған баланы өздерінен тастамай, алға жетелеу сезімдері мен достық қарым-қатынастары артты. Олар бірлесе отырып, жаңа тәсілдерді пайдаланып жүргізген сабақтарда көптеген жаңа идеялар алды деген сенімдемін. Әр сабаққа күнделікті жоспар құру барысында оқушының белсенділігін, ой-өрісін кеңейтудің, сыни ойлауды дамытудың, тиімді әдістерін іздестіріп, оларға ең тиімді жақтарын қарастыра отырып жоспарладым. Оқушылармен үнемі пікір алмасып отырдым. Пікірлерін тыңдап жеке-жеке жауап қайтардым. Оқушылар да өз ойларын ашық айтуға машықтанды. Бұл да білім сапаларын арттырудың бір тиімді жолы болды. Түрлі әдістер мен күнделікті қадағалау сабақ барысында дарынды оқушыларды анықтауға болатындығын дәлелдеді. Күнделікті сабақтарда орташа деңгейде көрініп жүрген оқушылардың сабаққа қызығушылықтары оянды, білімге деген ынтасы, белсенділігі артты. Балалардың білім сапасының көтерілуіне оқушылардың кері байланыс жасауы да көп ықпалын тигізді. Сабақтың соңында берген әр баланың кері байланысын ерінбей оқып, берген ұсынысын келесі қадамдарды анықтауға дағдыландым. Кеткен кемшіліктерге жеке-жеке рефлексия жасап, келесі сабақтарда ол кемшіліктерді жойып отырдым. Балалар да осы дағдыға қалыптасып, өздерінің жіберген кемшіліктерін дер кезінде түзетіп, білмегенін сұрап, мұғаліммен ақылдасып, өз араларында талқыға салып, уақытында түзеп отырды. Қорыта келгенде, эксперимент негізінде мектепте оқу-тәрбие үдерісін ұйымдастыруда жаңа көзқарас қалыптасты. Ақылдасу сабақтарында оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттыра отырып, алған білімдерін өмірде, кез келген әлеуметтік ортада қолдана алуға үйретеп келеміз. Сондықтанда болашақтың бүгінгіден де нұрлы болуына ықпал етіп адамзат қоғамын алға апаратын күш тек білімде ғана екенін естен шығармауымыз керек. Біздің еліміздің тірегі, зияткерлік – ұлт мүмкіндігі. Сондықтан да біздің балаларымыздың сапалы білім алуы – біздер үшін маңызды міндет!

Әдебиеттер:

1. Құсайынов А.Әлемдегі және Қазақстандағы білім берудің сапасы. Алматы 2013
2. Түркістан облысында білім сапасын ғылыми негізде көтеру мақсатында өткізілетін эксперименттердің тұжырымдамасы. Түркістан 2019-16 б.

*Б.А. Абдукаримов,
Түркістан облысы, Отырар ауданының адами
әлеуметті дамыту бөлімі, әдістемелік кабинеттің әдіскері*

САЛЫСТЫРМАЛЫ ПЕДАГОГИКА САЛАСЫНЫҢ РӨЛІ

*Ғылым білімге қонады, ғылымсыз білім тым құрғақ.
Жүсіпбек Аймауытов*

Қазақстан Республикасында білім беру саласында жүріп жатқан реформаның басымдық алуы мемлекет дамуындағы ұзақ мерзімге межеленген мақсаттарға жету бағытындағы қоғамдық прогрестің заңдылықтарынан туындайды. Қазақстанның әлемдегі бәсекеге барынша қабілетті 30 елдің қатарына кіру стратегиясы қоғам өмірінің барлық саласында, соның ішінде әлемдегі елдердің озық тәжірибесін тиімді пайдаланып тұлға қалыптасуының негізін қалайтын орта мектептің білім беру жүйесінде оң өзгерістер жасауды қажет етеді. Болашақ ұрпақтарға әлемдік ғылым мен прогресс деңгейіне сәйкес білім мен тәрбие беру, оның рухани байлығы мен мәдениеттілігін, ойлай білу мүмкіндігін жетілдіру қоғамның басты міндеттерінің бірі болып табылады. Сондықтан да, қазіргі мектептің құрылымы мен білім беру мазмұнында болып жатқан өзгерістер оқу – тәрбие үдерісін жетілдіруге жаңа талаптар қояды.

Барлық дамыған елдердің сапалы бірегей білім беру жүйесі бар. Қазіргі кезде «білім» ұғымының мағынасы өте терең, ол өзінің құрамына өмірдің әлеуметтік және мәдени жағдайларын да қамтиды. Сондықтан оқушылардың мәдени құндылықтарды, әртүрлі іс-әрекет түрлерін, білім мен білік, дағдыларды меңгерулеріне мүмкіндік тудырады. «Білім беру сапасына» оқыту мен оқу, тәрбиелеу мен өзін-өзі тәрбиелеу, дамыту мен өздігінен даму, тұлғаның әлеуметтенуі мен жан дүниесінің өсуі жатады. Сондықтан білім беру саласы қоғам мен өркениеттің проблемаларын шеше отырып, білім сапасының маңыздылығын арттырады.

Білімнің қайнар көзі – мектеп. Яғни, білім мектептен басталады. Олай болса, жас ұрпақтың білімінің сапасын арттыру бүгінгі күннің өзекті мәселелері болып табылады. Осы тұрғыда салыстырмалы педагогика саласының аларорны ерекше.

Салыстырмалы педагогика білім берудің басымдықтарын жақсырақ танып-білуге, олардың дамуын бағыттауға және болжамдауға мүмкіндік береді. Ол білім берудің заманауи проблемаларын біртұтас көре білуді қамтамасыз етеді және оларды шешу мүмкіндіктерін көрсетеді. Білім беру жүйелерін талдау білім беруді ұйымдастыруға әсер ететін әр түрлі факторлар серпінін түсінуі ғана емес, білім беру жүйесіне сыни көзқарасты қалыптастыруға мүмкіндік жасайды. Жалпы, салыстырмалы педагогика – педагогика ғылымының шетелдердегі тәрбие және оқыту жүйесін салыстырмалы түрде зерттейтін саласы.

Яғни, салыстырмалы педагогика, басқаша компаративистика (лат. comparativus – салыстырмалы) деп аталатын педагогика-халықаралық педагогикалық тәжірибені, сондай ақ, ондағы барлық оңды нәрселерді пайдаланудың мүмкіндіктері мен жолдарын зерделеумен айналысатын заманауи педагогика салаларының бірі.

Олай болса, еліміздегі салыстырмалы педагогиканы зерттеп жүрген Педагогика ғылымдар академиясының президенті, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, академик Кусаинов Аскарбек Кабикенович «Әлемдегі және Қазақстандағы білім берудің сапасы» еңбегінде білім сапасын арттырудың нақты формуласын көрсетті.

Әуелі білім беру саласының әлемдік табелін анықтау бойынша өз зерттеулерінің нәтижелерін мысалға келтіре отырып, көптеген ғалымдардың жүргізген білім беру сапасының артуына және әлемдегі көш бастап келе жатқан білім беру жүйелерін жетілдіруге алып келетін, жалпы басым бағыттарды анықтау жөніндегі зерттеулердің нәтижелерін талдау жүргізді.

Бұл зерттеуде даму сапасы мен динамикасындағы айырмашылықтар неге байланысты екенін анықтау үшін 25 елдің және бір-біріне мүлде ұқсамайтын бастапқы ұстанымға ие болған және маңызды әрі тұрақты табысқа қол жеткізген білім беру жүйесін зерттеді.

Сондай-ақ, білім сапасының артуын қамтамасыз етуге әсер ететін төмендегідей алты факторды анықтап, тұжырымдамасын жасады.

1. Білім беру стандартының халықаралық талаптарға сәйкес келуі;
2. Педагог кадрлар мәртебесі және олардың кәсіби біліктілігінің деңгейі;
3. Білім беру сапасын бағалаудың шынайылығы;
4. Өскелең ұрпаққа рухани-адамгершілік тәрбие беру ісінің тиімділігі;

5. Білім беру саласындағы ғылыми зерттеулер;

6. Білім беруді басқару жүйесінің тиімділігі.

Асқарбек Кабикеновичтің бастамасымен білім сапасын арттыруға бағытталған «Білім сапасын арттырудың ғылыми-тәжірибелік негіздері» тақырыбында 2019-2020 оқу жылында 2, 6 сыныптарға эксперимент ретінде Қазақстан тарихы, жаратылыстану, математика, әдебиеттік оқу, қазақ тілі пәндері енгізілді.

Осылайша экспериментке енгізілген 5 мектепте (С.Құртаев атындағы шағын жинақты жалпы орта мектеп, Отырар жалпы орта мектеп, Қ.Сәтбаев атындағы жалпы орта мектеп, С.Әшіров атындағы жалпы орта мектеп, Ш.Қалдаяқов атындағы мектеп-гимназиясы) тұжырымдама негізінде 42 мұғалім жұмыс жасады және оған 359 оқушы қатысты.

Осыған орай, тұжырымдама негізделген бағыттар бойынша төмендегідей жұмыстар нақты атқарылды.

1. Педагог кадрлардың кәсіби біліктілігі сапасын көтеру (С_{ккб}) мақсатында мұғалімдерге және мектеп басшыларына әдістемелік көмек көрсетілді. Мұғалімдердің кәсіби құзыретін көтеру жолдары қарастырылды. Белгілі бір пәндерден сабақ беретін мұғалімдердің бір-бірімен тығыз жұмыс жасауларын қамтамасыз ету және ол үшін әртүрлі іс-әрекет формаларын қолдануларына қолдау көрсетілді. «Ақылдасу сабақтарын» өткізу, оған басқа мектептерде сабақ беретін пән мұғалімдерінің қатысуына және ол сабақтардың нәтижелерінің тиянақты талқылануына қолдау көрсетілді. Мұғалімнің педагогикалық қызметі сапасын бағалау жүйесі құрылды. Мұғалім еңбегін қолдау және ынталандыру жүйесі ұйымдастырылды. Барлық эксперименттік сыныптарда эксперименттік пәндерден бірдей сабақ берілуі қамтамасыз етілді. Мұғалімдердің шығармашылықпен жұмыс жасауларына қолдау көрсетілді;

2. Білім мониторингі сапасын көтеру (С_{мс}) мақсатында оқушылардың оқу жетістіктері туралы жан-жақты ақпарат алу және оларды қортындылап отыру жұмыстары жүргізілді. Оқушылардың білім сапасы қадағаланды. Артта қалушылар дәрежесіне өту қаупі бар оқушыларды қолдауға бағытталған шаралар жүргізілді. Бір пәннен дәріс беретін мұғалімдер белгілі бір тарауларды оқушылардың меңгеруін жан-жақты талдап, қортындылар шығарып отырылды. Озат іс-тәжірибені жинақтау және оны қолдану жұмыстары жүргізілді. Эксперименттік сынып оқушыларының білім сапасын экспериментке қатыспаған сынып оқушыларымен салыстырып, тиісті қортындылар жасалынды.

3. Рухани адамгершілік және патриоттық тәрбие беру сапасын көтеру (С_т) мақсатында оқушыларға «Мәңгілік ел» және басқа да ұлттық идеялардың мән-мағынасын түсіндіріліп, оларды осы идеялар аясында тәрбиелеуге ерекше көңіл бөлінді. Ата-аналармен тығыз қарым-қатынас орнатылып, бірге жұмыс жасау жолдары жоспарланды. Ата-аналарды бала тәрбиесі мен олардың сапалы білім алуларына жұмылдырылды және бала тәрбиесін басты назарда ұстауларына педагогикалық тұрғыдан көмек көрсетілді. Оқушыларға ел бірлігін, толеранттықты және халықтар достығын сақтау идеяларының маңыздылығы түсіндірілді. Оқушылардың рухани бай тұлға болып өсулеріне қамқорлық жасалынды және еңбексүйгіштік қасиеттерін дамытып, денсаулықтары мен қоршаған ортаны сақтау мәдениеті қалыптастырылды.

4. Экспериментке қатысты зерттеу жұмыстарының сапасын көтеру (С_з) мақсатында ақылдасу сабақтарының өткізілуі мен олардың талқылануына көңіл аударылып, нәтижелілігін көтеруге қатысты пікір білдірілді. Мұғалімдердің оқушыларға рухани-адамгершілік және патриоттық тәрбие берудегі тәжірибелерін зерттеп, нәтижелі іс-шараларын, озық тәжірибелерін тарату жұмыстары жүргізілді. Эксперименттік сынып оқушылары ата-аналарының мектеппен өзара іс-әрекеттерін зерттеп, оны жетілдіру жолдары қарастырылып отырылды. Мектеп басшыларының экспериментті ұйымдастырып, оны басқарудағы іс-тәжірибелерін жинақтап, қажетті қорытындылар шығарылып отырылды.

5. Басқару жүйесінің сапасын көтеру (С_{бас}) мақсатында аудандық білім бөлімі (қазіргі адам әлеуетті дамыту бөлімі) тарапынан эксперимент өткізуге қатысты арнайы бұйрық шығарылды. Экспериментке қатысатын мектеп директорларымен, мұғалімдермен арнайы мәжіліс өткізіліп, олардың міндеттерін кеңінен түсіндіру жұмыстары жүргізілді.

6. Материалдық база сапасын көтеру (С_{мтб}) мақсатында эксперименттік сыныптарда жұмыс жасайтын мұғалімдерді қажетті оқу-әдістемелік және қосымша құралдармен, компьютерлік техникамен қамтамасыз етілді және оларға мүмкіндігінше қажетті жағдайлар жасалынды.

Осы жоғарыда аталған жұмыстардың нәтижесінде эксперименттік сыныптардың білім сапасы 4 пайыздан 8 пайызға артты. «Бұлақ көрсең, көзін аш» -деген, қазақ халқымыз. Эксперименттік сыныптармен жұмыс жасау барысында Асқарбек Кабикеновичтің тұжырымдамасының білім сапасын артуына оң ықпал еткені сөзсіз. Олай болса, барлық сыныптарға (барлық пәндерге) енгізілсе, жас ұрпаққа саналы тәрбие, сапалы білім берілетіндігіне кәміл сенімдімін. Сондықтан да, егер біз білім

сапасын арттырғымыз келсе, онда, бірінші кезекте еліміздің барлық өңірлеріндегі мектептеріне Аскарбек Кабикеновичтің «Білім сапасын арттырудың ғылыми-тәжірибелік негіздері» тақырыбындағы тұжырымдамасы негізінде жұмыс жүргізілуі тиіс – деп білемін.

Әдебиеттер:

1. А.Құсайынов. «Әлемдегі және Қазақстандағы білім берудің сапасы». – Алматы, 2013.
2. Педагогикалық ғылымдар академиясының президенті Аскарбек Кабикенұлы Құсайыновтың «Білім сапасын ғылыми негізде көтеру» тұжырымдамасы
3. А.К.Құсайынов. Түркістан облысында білім сапасын ғылыми негізде көтеру мақсатында өткізілетін эксперименттердің ТҰЖЫРЫМДАМАСЫ;

*Ж.Г. Искакова, Е.Х. Ишанов,
ал-Фараби атындағы ҚазҰУ, Алматы қ.*

ҚР МЕН ҚХР МЕМЛЕКЕТТІК БІЛІМ БЕРУ СТАНДАРТТАРЫНЫҢ ҚҰНДЫЛЫҚ БАҒДАРЛАРЫН САЛЫСТЫРМАЛЫ ТАЛДАУ

Білім беруді белгілі бір білім жүйесін, дағдыларды, ойлау тәсілдерін игеру процесі мен нәтижесі ретінде және осы негізде жеке дамудың тиісті деңгейіне кепілдік беру бейнесі ретінде қарастыруға болады. [1]. Білім берудің бастапқы кезеңінде балалардың моральдық сипаттағы жағдайын қалыптастыру, сонымен қатар олардың зияткерлік және физикалық қабілеттерін дамыту маңызды. Білім беру мазмұнының өзегі белгілі бір мәдениетте бар студенттердің құндылық бағдарларын қалыптастыру болып табылады.

Мектептегі оқыту үдерісі – жалпы білім беру процесінің маңызды кезеңі болып табылады. Жалпы орта білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты 2007 жылғы 27 шілдедегі Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңының 5-бабы, 5-1) тармақшасына және 56-бабына сәйкес әзірленген болатын. 05.05. 2020 ж. өзгерістер мен толықтырулар енгізілді [2].

Қытай Білім Министрлігі де «Жалпы білім беру Кодексін» шығарған (2015 жылы қайта қаралған) [3]. Жаңа "Кодекс" мектеп оқушылары үшін жалпы дамудың негізгі талаптарын қарастырады: жоғары моральға тәрбиелеу, білім беру, дене шынықтыру, эстетикалық тәрбие және еңбек.

Қазақстан мен Қытайдың мемлекеттік білім беру стандарттарына салыстырмалы талдауларды біздің білуімізше – қазақ жәте қытай халқының ғылымында ешкім жасаған жоқ.

Біздің зерттеу нысанамыз Қазақстан Республикасы мен Қытай Халық Республикасының жалпы білім берудегі мемлекеттік білім беру стандарты. Зерттеу пәні – стандарттардың құндылық параметрлері. Мақаланың мақсаты екі стандарттың құндылық бағдарларын салыстырмалы талдау болып табылады. Зерттеу материалы: ҚР мен ҚХР білім беру стандарттары.

ҚР білім беру стандарты білім алушылар мен тәрбиеленушілердің дайындық деңгейіне, білім берудің мазмұнына, оқу жүктемесінің ең жоғары көлеміне қойылатын талаптарды айқындайды. Негізгі орта білім берудің жалпы білім беру бағдарламаларын іске асыратын білім беру ұйымдары меншік нысаны мен ведомстволық бағыныстылығына, сондай-ақ оқыту тіліне қарамастан білім беру қызметін:

- 1) осы стандартқа;
- 2) оқу бағдарламалары мен үлгілік оқу жоспарларына;
- 3) Қазақстан Республикасының білім беру саласындағы уәкілетті органы белгіленген тәртіппен бекіткен басқа да нормативтік құқықтық және құқықтық актілерге сәйкес жүзеге асырады. [2].

"Қытай тілі бағдарламаларын міндетті оқыту стандарты" бойынша оқу бағдарламасының мақсаты оқушыларға ана тілін үйрету барысында патриотизмді, ұжымшылдықты, социалистік идеология мен моральды, салауатты эстетикалық талғамды, тұлға ретінде дамыту, сондай-ақ жаңашылдық пен ынтымақтастық рухын дамыту, біртіндеп өмірге оң көзқарас пен дұрыс дүниетанымдық құндылықтарды қалыптастыру қажеттігін көрсетеді [4].

Мәдениеттің қалыптасуы тұрғысынан Қытай стандартында қытай мәдениетінің тереңдігі мен даналығын білу, қазіргі мәдени өмірге қамқорлық жасау, жеке мәдениеттерді құрметтеу және мәдениет деңгейін арттыру міндеттері қойылған. Қытай стандартында "Оқушыларға арналған Кодекс" бар, ол тез есте сақтау мақсатында өлең түрінде берілген. Оқушылар оның мәтінін жатқа білуі керек. Ол 9 тармақтан тұрады. Алдымен, негізгі құндылықтар немесе құндылық белгілері бар 7 иероглиф, содан кейін нақты түсініктемелер – егжей-тегжейлі көрсетілген. Бұл қағида Кодекстің бүкіл мәтінінде

сақталады. ҚР стандартында оқушыларға арналған кодекс жоқ және оқушылар стандартпен таныс емес, ол мұғалімдерге арналған.

Алдымен "құндылық" ұғымының мағынасын анықтайық. «Мәдениеттанудың үлкен түсіндірме сөздігі» құндылықты «қоршаған әлем объектілерінің оң немесе теріс маңыздылығы... олардың қасиеттерімен емес, олардың адам өміріне, ...әлеуметтік қатынастарға қатысуы; моральдық принциптер мен нормаларда, идеалдарда, көзқарастарда, мақсаттарда көрсетілген осы маңыздылықты бағалау критерийлері мен әдістері " ретінде анықтайды [5].

Құндылықтардың әртүрлі жіктелуі бар. Біз Б.С. Ерасов ұсынған жалпы қабылданған типологияны таңдадық: өмірлік, әлеуметтік, саяси, моральдық, экономикалық, діни және эстетикалық құндылықтар [6]. Қазақстан мен Қытай стандарттарында діни құндылықтар жоқ екенін бірден ескеруге болады. Әрі қарай, біз Қазақстан және Қытай стандарттарындағы құндылықтарды егжей-тегжейлі жіктейміз.

1-кестеден көріп отырғанымыздай, өмірлік құндылықтар Қазақстан және Қытай елінің нұсқаларында да бар. Салауатты және қауіпсіз өмір салтын қалыптастыру қажеттілігі барлық жерде атап өтіледі. Бірақ қытайлық "кодексте" нақты тұжырымдалуы керек, мысалы, күшті болу, өзін-өзі реттеу, денсаулықты қатаң сақтау, ішімдік ішпеу және т.б. Сондай-ақ жол қауіпсіздігінің ережелері егжей-тегжейлі көрсетілген: қызыл түс – тоқтау, жасыл түс – өту. Қазақстанда жол қозғалысының ережелері бойынша жаяу жүргіншілерзебрада тұрған кезде жүргізушілер жол беруі керек деп анықталса, Қытайда мұндай ереже жоқ, бірақ қазір кейбір қалаларда, мысалы Сиан қаласында, мемлекет тарапынан жүргізушілерді зебрадағы жаяу жүргіншілерге жол беруге ынталандыру жұмыстары жүргізілуде, бұл жол қозғалысының өркениетті формасын жасайды.

Экономикалық құндылықтар ертеден ақ түрлі халық өкілдерінің өмірінде маңызды рөл атқарады. Қазақстанның стандартында «материалдық және рухани құндылықтарға ұқыпты қарауды» дамыту міндеті тұжырымдалған. «Кодексте» қытай оқушыларынан үнемшіл, мұқият болу талап етіледі. Мұқияттылық бала кезінен тәрбиеленеді. Бұдан әрі егжей-тегжейлі ұстанымдар бар: гүлдер, шөптер, ағаштарды қастерлеу, материалдық ресурстарды үнемдеу: тамақ, су, электр энергиясына мұқият болу, экологиялық принциптерді басшылыққа ала отырып өмір сүру. 2021 жылғы халық санағына сәйкес, Қытайда 1,4 млрд адам тұрады, бұл ел халық саны бойынша әлемде бірінші орында. Қытайлық оқушыларға дәріптейтін ең маңызды құндылықтық ұстаным – міндетті түрде ресурстарды үнемдеу.

1-кесте

Қазақстан мен Қытайдың стандарттарындағы өмірлік, экономикалық және эстетикалық құндылықтар мен құндылық бағдарлары

Құндылық түрлері	Тұлғалық нәтижелер	
	ҚР	Қытайоқушыларының Кодексі бойынша
Өмірлік	Қауіпсіз, салауатты өмір салтын қалыптастыру	Күшті болу, өзін – өзі реттеу және өзін – өзі дамытумен айналысу, денсаулықты нығайту, темекі шекпеу, алкоголь ішпеу, есірткі қолданбау; өміріңізді бағалаңыз және қауіпсіздікке ұмтылыңыз (қызыл түс-тоқтау, жасыл түс-өту), суда абай болу, отпен ойнауға болмайды, өзіңді қорғай біл
Экономикалық	Материалдық және рухани құндылықтарға ұқыпты қарау	Үнемді болу, өз үйімен халқын қорғау; гүлдер, шөптер, ағаштарды қастерлеу; тамақты, суды, электрді үнемдеу; экология қағидаттарын сақтау; қоғамдық меншікті қорғау
Эстетикалық	Эстетикалыққұндылықтармен сезімдерді қалыптастыру	Салауатты эстетикалық талғам

Қазақстан мен Қытайдың білім беру стандарттарында белгіленген эстетикалық құндылықтар бірдей: эстетикалық қажеттіліктерді, құндылықтар мен сезімдерді қалыптастыру. Бірақ сонымен бірге "Кодексте" мынадай критерий бар: салауатты эстетикалық талғам қалыптастыру, бірақ бұл тұжырымдаманың мазмұны нақтыланбаған.

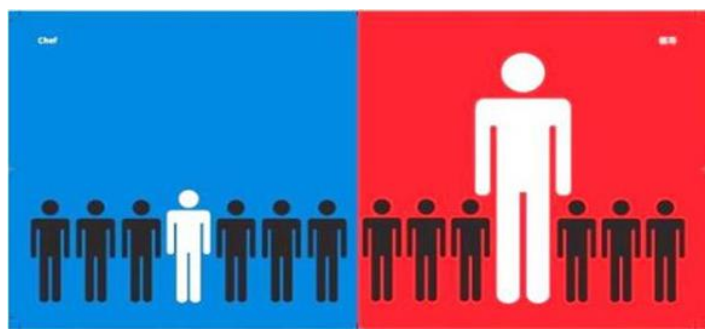
Саяси құндылықтарды қалыптастыру екі елдің білім беру стандарттарының міндеті болып табылады. Қазақстандық стандарт көпұлтты қоғамның демократиялық құндылық бағдарлары мен құндылықтарын қалыптастыруға бағытталған (2-кесте). Қытайдың «Кодексінде» ҚХР-дағы ұлттық жағдаймен белгіленген «Қытай Коммунистік партиясына сүйіспеншілік» бірінші орынға шығады. ҚКП – билеуші саяси партия. Ол Қытайдың дамуын басқарады, сондықтан Отанға деген сүйіспеншілік партияға деген махаббатпен тығыз байланысты. Саяси құндылықтар Қытай өмірінде маңызды орын алады.

Қазақстан және Қытайдың жалпыға бірдей білім беру стандарттарындағы саяси құндылықтар мен құндылықтықбағдарлары

Құндылық түрлері	Тұлғалық нәтижелер	
	ҚР	ҚХР
Саяси	Көпұлтты қазақ қоғамының құндылықтарын қалыптастыру, демократиялық құндылық бағдарларын қалыптастыру	Қытай Коммунистік партиясына деген сүйіспеншілік, партия тарихын түсіну

Мектепте қалыптасқан құндылықтар мен құндылықтық бағдарлардың көпшілігі әлеуметтік болып табылады (3-кесте). Сөзсіз, Отанға және халыққа деген сүйіспеншілік, патриотизм – бұл азаматтық бірегейлікті қалыптастыру үшін ең маңызды бағыт, бұл екі елдің білім беру стандарттарының құрылымында көрініс тапқан.

Қытай және қазақ елінің стандарттарында оқушылар арасында ынтымақтастықты, еңбекқорлықты және тәуелсіздікті дамытуға арналған нұсқаулар бар. Қазақстанның нұсқасында нәтижеге бағытталған жұмыс және шығармашылық жұмысқа деген ынтаның қалыптасуы, ал қытай елінде – еңбекқор болу қажеттілігі туралы айтылады. Біздің көзқарасымыз бойынша, қазақ елінің нұсқасында еңбекке ынталандыруды, ал қытай елі – еңбекке деген сүйіспеншілікті дәріптейді. Мұғалім мен студенттер арасындағы қарым-қатынастың, сондай-ақ басшы мен бағыныштылар арасындағы айырмашылық 1 суретте жақсы түсіндіріледі. Мысалы, Германияда жетекші тұлға әріптестерімен қатар тұрса, ал Қытайда ол әріптестерінің арасында ең жоғары орынға ие.

1-сурет. Ұжымдағы жетекшінің орны (Германия және Қытай) [7]

Қарастырылып отырған білім беру стандарттарының әлеуметтік құндылық бағдарларында тағы бір айырмашылық бар. ҚР нұсқасында басты мәселе жанжалдарды жасамау және даулы жағдайлардан шығу мүмкіндігін қалыптастыру болып табылады. Қытайлар "和" деп қалайды, бұл "үйлесімділік, бейбітшілік" дегенді білдіреді. Конфуций "үйлесімділік – құнды болуы керек" деп санаған [8], бұл конфуцийшілдікпен қорғалатын этикалық, саяси және әлеуметтік принцип. Осындай тұғырмен қытай және қазақ мәдениеттері өзара ерекшеленеді.

Қазақстан мен Қытайдың жалпыға бірдей білім беру стандарттарындағы әлеуметтік құндылықтар мен құндылықтық бағдарлар

Құндылық түрі	Тұлғалық нәтижелер	
	ҚР	ҚХР
Әлеуметтік	Азаматтық бірегейліктің негіздерін қалыптастыру, өз Отаны, халқы және тарихы үшін мақтаныш сезімін қалыптастыру; олардың этникалық және ұлттық ерекшеліктерін білу	Отанды және халықты сүю, мемлекеттік намысты сақтау
	Әр түрлі әлеуметтік жағдайдағы ересектермен және құрдастарымен ынтымақтастық дағдыларын дамыту	Басқа адамдармен біріге білу және ынтымақтаса өмір сүре білу
	Шығармашылық еңбек мотивациясының болуы, нәтижеге қарай жұмыс істеу	Еңбекқор болу, өз ісіңізді жақсы орындау және басқаларға көмектесуге дайын болу; үй тапсырмасын орындауда бастама көтеру; еңбек тәжірибесіне қатысу, ерікті негізде қызмет көрсетуге ұмтылу (еріктілік)

Өз әрекеттеріне жеке басымен жауап бере алу қабілетін дамыту	Жеке даралықты дамыту, өз бетінше өз жұмыстарын, міндеттерін атқара білуді дамыту
Әлеуметтік бостандықпен әділдік туралы түсінік	Мемлекеттік Заңды сақтау және мектептің қағидалардың мойындау
Жанжалдарды жасамау және даулы жағдайлардан шығу жолын табу қабілетін дамыту	

Моральдық құндылықтар туралы айта отырып (4-кесте), ескере кету керек, ҚР білім беру стандартында адамгершілік нормалары жалпылай сипатталған. Қытайдың «Кодексі» талап етілетін моральдық қасиеттер егжей-тегжейлі көрсетілген: сыпайы және ақкөңіл, адал, сенімді ақтау, өз міндеттерін орындау және т.б. және бұл құндылықтардың барлығы моральдық нормаларға енеді.

Осыдан 2500 жыл бұрын Конфуций білім беру идеясын – «адамгершілікті» алға тартты. Конфуций: "Үйде ата-ананы құрметтеп, оларға мойынсұну керек, ал сыртта үлкендерді құрметтеу және сүю керек", – деді. Адамгершілік принципі осылай жүзеге асырылады. Қытайдың көне мақал-мәтелі бар: "Барлық моральдық принциптердің ішіндегі ең бастысы – ата-ананы құрметтеу". Қытайдың мектеп оқушыларының кодексі «Ата – ананы құрметтеу және тыңдау, мұғалімді құрметтеу және адамдарға жақсы қарау» ойын жалғастыруда.

4-кесте

ҚР мен ҚХР мектебінің стандарттарындағы моральдық құндылықтар мен құндылықтық бағдарлар

Құндылық түрлері	Тұлғалық нәтижелер	
	ҚР	Қытай оқушыларының Кодексі бойынша
Моральдық	Моральдық нормалар туралы идеялар, этикалық сезімдерді, мейірімділік пен эмоционалды-адамгершілік жауапкершілік сезімдерін дамыту	Оптимистік және ашық, Интернетте өзін өркениетті ұстау; басқаларға қызғаныш білдірменіз; сыпайы және ақкөңіл болу; саналы түрде кезекке тұру; жалпы тазалықты сақтау
	Басқа адамдардың сезімдерін түсіну және бөлісу	Адал болыңыз, өзіңізге деген сенімді ақтаңыз; әрекеттер сөздерге сәйкес келуі керек, өтірік айтпауы керек, теріс пайдаланбау керек, қарыздарын уақытында қайтаруы керек; егер қателер болса, оларды түзетіңіз
		Ата-аналарды құрметтеу және тыңдау, мұғалімді құрметтеу және адамдарға жақсы қарау; ұжымды қорғау, оқушыларға көмектесу; сынды кішіпейілділікпен қабылдау

Осылайша, мектепке арналған екі стандарттың құндылық параметрлерін талдау негізінде біз Қытай және Қазақстан мектептерінің оқушыларында қалыптасқан көптеген құндылықтар сәйкес келеді деп тұжырымдаймыз. Бірақ сонымен бірге айырмашылықтар да бар. Олар саяси құндылықтарға қатысты. Қытайлық "Кодекс" негізінен елдің саясатына бағытталған. Оқушылар арасында қалыптасқан саяси құндылықтың мысалы – бұл партияға деген сүйіспеншілік. ҚР білім беру стандарты әлеуметтік әділеттілікті, бостандықты және демократиялық құндылықтарды тәрбиелеу міндетін тұжырымдайды. Қытайда жаңа білім беру реформасы мұғалімдер мен студенттер арасында үйлесімді және әділ қарым-қатынас орнатуды ұсынады. Қытайлық "Кодекс" әлеуметтік моральдық құндылықтармен қатар, ҚР стандартында ұсынылғандарға сәйкес келеді, конфуцийшілдік идеяларын жалғастыруда, студенттерді үйлесімділік, адамгершілік және құрмет қағидастарына сәйкес тәрбиелейді.

Әдебиеттер:

1. Исмаилова З.К., Байбаева М.Х., Сапаров А.Б. Основные категории педагогики – развитие, воспитание, обучение, образование // Молодой ученый. 2015. № 8. С. 937–940.
2. Жалпы орта білім берудің мемлекеттік
3. жалпыға міндетті стандарты (2020.05.05. берілген өзгерістер мен толықтырулармен) [Электронды ресурс] // https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=38444433#pos=6;-108
4. 小学生守则 (2015 年修订) = Кодекс школы (пересмотренный в 2015 г.) [Электронный ресурс] // 中华人民共和国教育部 = Министерство образования Китайской Народной Республики. URL: http://www.moe.edu.cn/srcsite/A06/s3325/201508/t20150827_203482.html
5. 义务教育语文课程标准 (2011 年版) [Электронный ресурс] = Стандарт обязательного обучения программ китайского языка (пересмотренный в 2011 г.) // 中华人民共和国教育部 = Министерство образования Китайской Народной Республики. URL: http://old.pep.com.cn/xiaoyu/jiaoshi/tbjx/kbjd/kb2011/201202/t20120206_1099044.htm
6. Кононенко Б.И. Большой толковый словарь по культурологии. М., 2003. 511 с.

7. Ерасов Б.С. Социальная культурология : учеб. для студентов высших учеб. заведений. Изд. 3-е, дораб. и доп. М., 2000. 591 с.
8. Ost trifft West – Deutschland & China [Электронный ресурс] = Встреча Востока и Запада – Германия и Китай // Baidu. URL: <http://wenku.baidu.com/view/2629de7f7375a417866f8f77.html?from=search>
9. 张侠. «论语» 成语»以和为贵»所体现的传统文化智慧 = Чжан Ся. Идиома «гармония должна быть драгоценной», воплощенная в «Аналитике Конфуция», традиционная культурная мудрость // 语文学刊 = Филологический журнал. 2013 年. 第 8 期. 第 84 页.

*Д.С. Карынтаева, А.К. Усипбаева,
«Атамекен» жалпы орта мектебінің эксперимент
бойынша үйлестірушісі*

ЭКСПЕРИМЕНТ – БІЛІМ САПАСЫН КӨТЕРУДІҢ БІРДЕН-БІР ЖОЛЫ

«Білім сапасын арттырудың ғылыми негіздері» тақырыбында жүргізілген эксперимент жоғары сыныптарға: қазақ тілі, жаратылыстану, Қазақстан тарихы, математика, химия, физика, биология, география пәндері, ал бастауыш сыныптарда: қазақ тілі, әдебиеттік оқу, математика, дүниетану пәндерін қамтыды. Бастапқыдағы ЭС-ды қосқанда жалпы сегіз сыныпта эксперимент жүргізілді.

Біз басты мәселе ретінде педагог кадрлардың кәсіби біліктілігі сапасын көтеруді жөн деп санап, алғашқы қадамды білім сапасын көтеру мақсатында жүргізіліп жатқан эксперимент мұғалімдердің де кәсіби біліктілігі сапасының өз дәрежесінде болғанын қажет ететінін байқадық. Әрбір педагог өзінің кәсіби біліктілігі сапасын көтеру үшін еңбек етуі тиіс екенін біліп, түрлі семинарлар мен Шымкент қаласындағы Педагогикалық шеберлік орталығы мен химия-биология және физика-математика бағытындағы Назарбаев зияткерлік мектептерімен бірлесе жұмыс жасай отырып, эксперимент сыныптарда жұмыс жасайтын мұғалімдердің біліктілігін арттырудың тиімді және сан алуан жүйелерін жүргіздік.

Мамыр айында ЭС-ға сабақ беретін «Атамекен» жалпы орта мектебінің мұғалімдері Карынтаева Д., Усипбаева А., Мамедкаримова Ш., Усербаева Н., Халмуратов, Айнадин К., Муратова Б. педагог-зерттеуші болып мемлекеттік аттестациялаудан өтсе, қараша айында Ермекбаева А. Томанова А., Кулантаева З. аттестациялаудан өтіп, педагог-сарапшы санатын иеленді. Аттестациялауда жоғары балл жинап атаулы санаттарды қорғап шыққан мұғалімдердің жетістіктері эксперимент жүргізу барысындағы ізденіс пен талпыныстардың да нәтижесі деп білеміз.

Осы эксперимент жұмыстары жүргізілген уақытта пән мұғалімдерінің жылдық жоспары мен ақылдасу сабақтарының жоспарын құрудан басталды және оқу жылының басында ЭС-ға сабақ беретін пән мұғалімдерінің әдістемелік отырысы ұйымдастырылды. Бұл отырыста өткен оқу жылында атқарылған жұмыстардың келеңсіз тұстары айтылып, сабақты жоспарлау жұмыстарын жетілдіру керектігі сөз болды. Мәтін талдауда, тілдік дағдыларды қалыптастыруда, оқу мақсаттарына қол жеткізудің тиімді жолдарын анықтауда мұғалім өзі жан-жақты ізденуі тиіс екеніне көз жеткізді. [Тапсырма дайындаудан бір сәт те жалығуға болмайды, себебі мұғалім жұмысы мен ізденісі үздіксіз үдеріс болуы тиіс.]. Экспериментке жаңадан қосылған пән мұғалімдеріне түсіндіру жұмыстары жүргізілді. Атап айтқанда: эксперименттің мақсаттары мен міндеттері түсіндірілді; эксперимент тұжырымдамасы таныстырылды; ЭМ ПШО мен НЗМ-нен алған іс-тәжірибелерімен бөлісті.

Жаңа оқу жылында атқарылуы тиіс жұмыстар жоспарланды. Әрбір пән мұғаліміне әр тоқсанға 2 ақылдасу сабағы қойылды. Бір жылда пән мұғалімдері 16 ақылдасу сабағын өтті де басқа да ақылдасу сабақтарына кіріп, 180 сабақ талданды.

Ақылдасу сабақтарын жоспарлау, өту, талқылау барысында мынадай нәтижелерге қол жеткіздік: Сабақты тиімді жоспарлау мақсатында оқу мақсаттарына бағытталған әдіс-тәсілдер кеңінен талқыланды. Ақылдасу сабақтарынан соң қолданылған әдіс-тәсілдердің SMART негізінде алынып, қай дағдыны қалыптастыруда тиімді екендігі анықталды. Мысалы: «INSERT» әдісі оқылым дағдысында іріктеп оқу мақсатына жету үшін өте тиімді әдіс екендігіне көз жеткіздік. «Қос жазба күнделігі» әдісі жазбаша комментарий білдіруге қолайлы, «Ақпаратты сүзіп ал», «Балық қаңқасы» әдістері негізгі, қосымша ақпараттарды анықтауда өте тиімді екендігі анықталды, «Төрт сөйлем» әдісі өз ойын жинақтауға, көтерілген мәселені талдауға сәйкес келеді, т.б.с.с.

Саралау тапсырмаларын дұрыс берудің маңыздылығы анықталды. Оқушыға саралау жүріп жатқанын білдірмей жұмыс жасаудың жолдары талқыланды: деңгейлік тапсырмаларды дұрыс әзірлеу,

реттеуші сұрақтарды дұрыс бағыттау, жауаптардың пирамидасын өздеріне құрғызу сияқты ұсыныстар айтылып, сол ұсыныстар келесі ақылдасу сабақтарында ескеріліп, саралау жұмыстары жүзеге асты.

Таратпа материалдарының оқушыға қолдау көрсету, қызығушылығын арттыру мен уақытты ұтымды пайдалану үшін маңызды екендігін білдік. Мысалы, келісу-келіспеу эссесін жазындар деп тастап қоя салмайсыз, құрылымын, жазылу әдісін түсіндіруге уақыт кетеді. Ал сұлбасын ұсыну оқушыға да, мұғалімге де өте тиімді.

Бірінші ақылдасу сабағында талқыланған әдіс-тәсілдер мен сабақты жоспарлауға айтылған ұсыныстар кейінгі ақылдасу сабақтарында ескеріліп, өз нәтижесін берді. Мысалы, «Сөз ойла, тез ойла» әдісі тұрақты тіркестер мен мақал-мәтелдерді түсініп қолдануда, жаңа, көнерген, кәсіби немесе термин сөздерді сөйлеу барысында қолдану үшін ұсынылса, сол ұсыныстың ұтымды болғанын көрсетіп отырды. «Төрт сөйлем» әдісі мен «Ромбтық жіктелім» әдістері математика сабағында оқушының шығармашылық және сыни ойлау деңгейін анықтауда тиімді әдіс екендігіне осындай талқылаулардан соң көз жеткіздік.

Оқушылар кері байланыс жасауға, өзара топтық, жұптық бағалауға қалыптасып кетті.

Әдеби тіл нормаларын сақтау қамтылған оқу мақсаттарымен сапалы жұмыс атқарылып, оқушылардың грамматикалық сауаттылығын арттыруға бағытталған әдіс-тәсілдер қолданылды. «Кім көп табады?», «Ақылды маркер», «Екі жақтама күнделік», «Конверт-сұрақ», «Аяқталмаған сөйлем», «Бес жолды өлең», т.б. Нәтижесінде оқушылардың сауатты жазуға деген жауапкершіліктері мен қызығушылықтары артты.

ЭМ арасында әріптестік ынтымақтастық орнады.

Білім мониторингі сапасын көтеру мақсатында оқушылардың оқытудың түрлі кезеңдеріндегі және эксперименттік пәндер бойынша оқу жетістіктері туралы жан-жақты ақпарат алынып отырды және үнемі бақылауда болды.

Пәндер бойынша оқытудың жартыжылдық кезеңінде оқу жетістіктері төмендегідей болды:

ЭС оқушылары эксперимент жүргізілген жылдары «Ұлттық және отбасылық құндылықтар», «Адамгершілік асыл қасиет», «Тарихи тұлғалар» бойынша танысып, барлық пәндерге кірітріле отырып, танымдық қабілеттерін арттырды. Берілген тақырыптар аясында оқушылар:

- тыңдалым және айтылым, оқылым, жазылым дағдыларына бейімделіп, осы дағдыларды сауатты түрде қолдануды үйренді;

- танымдық ақпарат ала отырып, оны өмірлік қажеттіліктеріне жұмсаудың жолдарын ізденді;
- өзге пәндер бойынша меңгерген білімдерін барлық пәнде сауатты қолдануға дағдыланды.

Коммуникативтік дағдыларын қалыптастыру бағдарламада арнайы жүйеленіп көрсетілген оқу мақсаттары арқылы жүзеге асты. Болжам жасау, жетекші сұрақтар арқылы негізгі ойды анықтау, оқылым стратегияларын тиімді пайдалану сынды дағдыларын дамыта білді. ЭС бастауыш оқушылары жыл бойында «Денсаулық – зор байлық», «Сүйіспеншілік пен достық», «Атадан қалған асыл сөз» атты тәрбие сағаттарын өту арқылы адамгершілік қасиеттерді танып біле отырып, осы қасиеттерді оқу мақсаттарына сай қолдану арқылы коммуникативтік дағдылары қалыптасты. Автор көзқарасы мен көтерілген мәселені талдау, проблемалық сұрақтар құрастыру, сөйлеушінің сөйлеу ырғағы арқылы негізгі ойды анықтау сияқты оқу мақсаттарына жету үшін талпынды. Атап айтқанда:

- Тақырыпты болжау дағдылары қалыптасты;
- Мәтінде көтерілген мәселені талдап, оған пікір білдіріп, диалогке түсуді меңгерді;
- Мәтін мазмұнын түсіне отырып, негізгі және қосымша ақпараттарды табуды үйренді;
- Ауызекі сөйлеу мен көркем сөйлеудің ерекшеліктерін тілдік құралдар арқылы танитын болды;
- Өртүрлі жанрдағы мәтіндерді жазу үшін құрылымын ескеріп, қарапайым жоспар құратын болды;
- Жанрлық және стилдік ерекшелігіне сай құттықтау, мінездеме, өмірбаян құрастырып жазуды меңгерді;

- Эссе жазуда құрылымын сақтап жазуды үйренді;
- Тақырып бойынша жеке сөздер, бірге, бөлек және дефис арқылы жазылатын сөздерді орфографиялық нормаға сай жазуды меңгерді;

- Екпіннің түрлерін (сөз екпіні, тіркес екпіні, логикалық екпін) сөз және сөйлем ішінде орынды қолдануды меңгерді;

- Мәтіннің құрылымына назар аударып, жетекші сұрақтар арқылы негізгі ойды еркін анықтай алатын болды;

- коммуникативтік жағдаятқа сай ресми сөздер мен тіркестерді, дайын тіркестер мен терминдерді орынды қолданып, диалогке қатысу арқылы өз ойын жеткізуді меңгерді;

- ауызекі сөйлеу этикеттері мен көркем сөйлеудің құрылымдық және жанрлық ерекшеліктерін ажырататын болды;
- мәтіннен негізгі және қосымша ақпаратты, көтерілген мәселені анықтауға бағытталған нақтылау сұрақтарын құрастыруды меңгерді;
- эссе тақырыбынан ауытқымай, абзац түрлерін жүйелі құрастырып, көтерілген мәселе бойынша келісу-келіспеу себептерін айқын көрсетіп жазатын болды (келісу-келіспеу эссесі);
- көнерген сөз, эвфемизм, дисфемизм, неологизм, термин, диалект сөз, кәсіби сөз, табу сөздердің қолданыс аясын түсініп, ажыратуды меңгерді;
- ЭС жоғары сынып оқушылары тыңдаған мәтіннің мазмұнын түсіне отырып, ұсынылған ақпарат бойынша факті мен көзқарасты ажыратуды үйренді.
- Тақырыпқа сай көркем бейнелеуіш, эмоционалды-экспрессивті сөздерді және мақал-мәтелдер мен тұрақты тіркестерді еркін қолданып, диалогке қатысу, пікірталаста тез және дұрыс шешім қабылдай білу дағдылары қалыптасты;
- Публицистикалық және ресми стиль ерекшеліктерін қолданылған тілдік құралдар арқылы танытын болды. Мысалы, публицистикалық мақала мен ғылыми мақаланы ажырата біледі;
- Идеясы ұқсас публицистикалық және көркем әдебиет стиліндегі мәтіндердің тақырыбы, құрылымы, мақсатты аудиториясы, тілдік ерекшелігін салыстыра талдауды меңгере бастады;
- Әртүрлі жанрдағы мәтіндерді жазу үшін құрылымын ескере отырып, күрделі жоспар құруды үйренді;
- Эссе құрылымы мен даму желісін сақтап, тақырыпқа байланысты берілген мәселенің оңтайлы шешімін іздеп, өз көзқарасын білдіре отырып, дискуссивті эссе жазуды меңгерді.
- Сөйлеу тіліндегі интонация, кідіріс, логикалық екпіннің мәнін түсініп қолдану дағдылары қалыптасты;
- Фразеологизм, мақал-мәтелдердің эмоционалды мәнін, көркемдік ерекшеліктерін түсініп қолдануды меңгерді.

Жоғарғы ЭС оқушылары эксперимент жүргізілген уақытта оқу мақсаттарының арасында шиыршықтау әдісі жүзеге асты. Оқу мақсаттарына жету үшін оқушылар бағалау критерилері мен тапсырма дескрипторларына сай әрекет етуге талпынатын болды. Өздері критерий ұсынатын болды. Шығармашылық қабілеттері жетілді. Әр түрлі әдіс-тәсілдерді қолдана отырып, тапсырма орындағанда көбінесе қолдауды қажет етпейтін болды. Мысалы, бұрын «Төрт сөйлем» әдісінің үлгісін пайдаланса, қазір өздері жазатын болды. «Фишбоун» әдісін қолданғанда балық қаңқасын өздері сызып, тапсырманы әрі қарай жалғастырып орындайды. Тапсырмалар орындағанда үлгісін қажет етпейді. Кері байланыста әділ, еркін, шынайы болуды үйренді. Бағалаудың барлық түрлерін біледі (өзін-өзі бағалау, жұптық бағалау, топтық бағалау) және бағалай алады. Ынталандыру жұмыстары үнемі іске асып отырды. /мақтау, мадақтау, ұсыныс айту, ауызша және жазбаша кері байланыс беру, т.б./

ЭС-дың білім сапасының жоғарылауы ЭС мұғалімдерінің практикалық семинарларға барып, тәжірибе алмасудың, ақылдасу сабақ жоспарларының белсенді талқылануының, "Ашық есік" күндерінің жүйелі жұмыс жасаудың арқасында деп ойлаймыз. Жаңартылған білім беру бағдарламалары дайын оқу мақсаттарымен ерекшеленеді.

Оқу мақсаттарына бағытталған әдіс-тәсілдер БС-ның көтерілуіне септігін тигізіп, қолданудың жүйелілігі мен бірізділігін қалыптастырды. «Ромбтық жіктелім», «РАФТ», «Т-кестесі», «Еркін жазу», «Төрт сөйлем», «Автор орындығы», «Қос жазба күнделігі», «Түртіп алу», шығармашылық тапсырмалар, т.б әдіс-тәсілдер тапсырмаларға бағыттталып, өз нәтижесін берді. Бұл әдіс-тәсілдердің арқасында оқушылардың қоғамдық маңызы зор мәселелерді іріктеу, шынайы өмірмен байланыстыра білу, өз ойы мен көзқарасын дәлелдеу, комментарий білдіру сияқты дағдылары қалыптасты. Дайын тіркестер мен үлгілерді беріп тура қолдау көрсету мен ынталандыру жұмыстарының арқасында да сапа нәтижелі болды.

Рухани адамгершілік және патриоттық тәрбие беру сапасын көтеру

Оқушылардың санасына «Мәңгілік ел» идеясын сіңіру мақсатында әрбір сабақта түсіндіру жұмыстары жүргізілді. Ұлттық құндылықтарды бойына сіңіру, тарихи мұраларға құрметпен қарау, отансүйгіштікке тәрбиелеу барлық сабақтардың өн бойында жүре береді. Мысалы, 6-сыныптарда «Қазақстанның көрікті жерлері» бөліміндегі тақырыптарды өткенде оқушылардың туған жерге, атамекенге деген сүйіспеншіліктерін арттырып, оны қастерлеуге, көркейтуге тәрбиелеуге болады. Ол үшін мәселені талқылау, проблемалық сұрақтар құрастыру, болжау, мәселенің оңтайлы шешімін табу сияқты оқу мақсаттарына сәйкес келетін тапсырмаларды дұрыс беріп, іс-әрекеттерді дұрыс бағыттауға

тырыстық. Рухани адамгершілік және патриоттық тәрбие берудің сапасын көтеру мақсатында төмендегі жұмыстар атқарылды:

Ана тілімізде таза әрі мәдениетті сөйлеу, сауатты жазу тілді сақтаудың негізі екендігі сабақ барысында насихатталып отырды.

Бөлім тақырыптарына орай туған жерді қастерлеу, тарихи мұраларға құрметпен қарау, тарихи тұлғаларды танып-білу, ұлттық құндылықтарымызды сақтау сияқты пікір мен көзқарастарын қалыптастыру үшін түрлі әдіс-тәсілдер қолданылды. /мысалы, «Бір ауыз сөз», «Төрт сөйлем», «Пікірлер алаңы», «Сен білесің бе?», т.б./

«Болжау» әдісі немесе талқылау сұрақтары арқылы да оқушыларды туған елдің жарқын болашағына үлес қосқысы келетіндей құлшыныс туғызуға болады екен. Мысалы, «Еліміздегі болашақ әуежайларды қалай елестетесіңдер?», «Түркістанды көркейту үшін не істеу керек деп ойлайсың?» сияқты талқылау сұрақтары да оқушылардың Отанға деген сүйіспеншіліктерін арттыра түсті.

Сонымен қатар, эксперимент сынып оқушыларының қатысуымен «Абай дана, Абай дара қазақта!» тақырыбында әдеби кеш өткіздік. Кеште оқушылар Абай өлеңдері мен қара сөздерін жатқа айтып, әндерін орындады.

Биология пәні бойынша «Табиғатты аялайық», математика пәні бойынша «Әл Фарабиге– 1150 жыл» жас математиктерге арналған сайыстар ұйымдастырылды.

Ата-аналар үшін «Ашық есік» күндері жарияланып, олардың сабаққа еніп, балаларының сабаққа қатысуын бақылауына мүмкіндік жасалды.

Экспериментке қатысты зерттеу жұмыстарының сапасын көтеру үшін алдымен әр бір мұғалімге көңіл бөліп, өткізетін сабақтардың сапасын жақсарту үшін, оларды сынамастан үлкен қамқорлықпен барынша қолдау және көмек көрсету керек. Экспериментке қатысты зерттеу жұмыстарының сапасын көтеру үшін төмендегі жұмыстар жүйелі атқарылды:

Ақылдасу сабақтарын жоспарлау, өту, талқылау жұмыстарын ұйымдастыруға пәндер бойынша шағын топтар құрылды.

Бұл топтардың жұмыстары үнемі үйлестірушінің назарында болды. Әдіс-тәсілдерді талқылау, іріктеу және ұсыну жұмыстары жүйелі түрде жүзеге асты. Саралап оқыту және оқытуды саралау жұмыстары белсенді жүргізілді. Деңгейлік тапсырмаларды беруде реттілікті сақтау дағдысы қалыптаса бастады. Оқушыларға тура қолдау көрсетіліп, әр тоқсан сайын мақтау қағаздарымен марапатталды, оқуға деген қызығушылығын арттыру мақсатында оларды ынталандыру үшін әр түрлі әдіс-тәсілдер қолданылды.

«Білім сапасын арттырудың ғылыми негіздері» тақырыбында жүргізілген эксперимент барысындағы жұмыстар негізінде ата-ана, мектеп мұғалімдерімен тығыз байланыс жасау қажеттігін және сапалы білім алуға ата-ана қамқорлығының ерекше маңызды екенін түсінді. Эксперимент сыныптарда пәндерден дәріс берген ұстаздар оқушыларға ата-анасын сыйлау, Отанын сүю, ұлттық мәдениет пен тарихты білу қажеттігін айтып, осы мақсатта ата-аналармен тығыз жұмыстар жүргізілді.

Осы эксперимент барысында мұғалімдердің кәсіби шеберлігі жетілдіріліп, түрлі әдіс-тәсілді тиімді пайдалану арқылы оқушылардың пәнге қызығушылығы оятып, ойлау белсенділігін арттырды.

Әдебиеттер:

1. «Білім сапасын арттырудың ғылыми негіздері» тақырыбында жүргізіліп жатқан эксперимент тұжырымдамасы
2. «Білім сапасын ғылыми негізде көтеру» мақсатында Түркістан облысы Ордабасы және Төле би аудандарында 2018 – 2019 оқу жылында жүргізілген эксперименттің қортындысы.

З.Е. Кулантаева,
*Ордабасы ауданы «Атамекен» жалпы орта мектебі КММ,
қазақ тілі және әдебиеті пәні мұғалімі*

БІЛІМ САПАСЫН ҒЫЛЫМИ НЕГІЗДЕ КӨТЕРУДЕ АҚЫЛДАСУ САБАҚТАРЫН ӨТКІЗУДІҢ ТИІМДІЛІГІ

Экспериментқұбылысты тек қана сипаттауға емес, сонымен бірге оны түсіндіруге мүмкіндік беретін асихикалық зерттеу әдісін көрсетуде. Зерттеуші болып жатқан оқиғаға заңдылықтарды ашу, аса қолайлы жағдайлар кешенін бөлу мақсатында жоспарлы түрде ықпал етеді. Бұл әдіс негізінен, педагогика саласындағы ғылыми жұмыста қолданылады. Сондай-ақ жаңа жұмыс тәсілдерінің және оларды ынталандырудың күнделікті іс-әрекетінде қолданыла алады.

Сабақ – педагогикалық туынды, мұғалімнің жұмысының көзге көрінетін негізгі бір бөлігі. Әрбір сабақ біртұтас педагогикалық үдерісті жүзеге асыруға бағытталады: оқыту, дамыту, тәрбиелеу. Сабақ сыныпқа кіргенге дейін оған алғашқы дайындықтан басталады және сабақ жоспарын дайындау - табысты сабақты құрылымдаудағы жауапты кезең. Белсенді сабақ – табысты сабақтың алғышарттарының бірі. Ақылдасу сабақтарын жоспарлауды неден бастадық? Алдымен дайындық жұмыстарын жасадық:

- оқу бағдарламасындағы, тізбектелген сабақтар топтамасындағы осы сабақтың орнын белгіледік;
- оқу мақсаттарына байланысты сабақтың тақырыбын,мақсаттарын анықтадық;
- тақырыпқа қатысты негізгі ұғымдар мен түсініктерді зерделедік;
- өткен және келесі сабақтарға шолу жасап,осы тақырыппен байланысын ескеру арқылы бүгінгі сабаққа қатысты ойларды толықтырып жинақтадық.

Келесі кезекте, сабақтың кеңейтілген жоспарын жазып,әдістемелік жобасын құру қажет болды. Ақылдасу сабақты жоспарлау үрдісі әрбір педагогке белгілі келесі қадамдардан тұрды:

- Сабақтың мақсат, міндеттерін анықтау (тақырыпқа байланысты сабақтың оқу мақсаттарын,тілдік мақсаттарын анықтау);
- Бағалау критерийлерін анықтау (белгіленген мақсаттарға жету деңгейін бағамдауға қолданылатын бағалау критерийлерін анықтау);
- Оқу материалының мазмұнын саралау;
- Оқыту әдістері мен тәсілдерін таңдау;
- Оқушылардың сабақта жұмыс істеу түрін, оқыту үлгілерін анықтау;
- Бағалауға арналған тапсырмаларды дайындау;
- Үйге берілетін тапсырмаларды таңдау;
- Бақылау, бағалау түрлерін белгілеу;
- Сабақты қорытындылауға қажетті сұрақтарды дайындау, т.б.

Әрбір кезеңде қолданылатын оқыту үлгілеріне (жеке, жұптық, топтық, бүкіл сыныптық), оқытудың әдіс-тәсілдеріне мән беру керектігін түсіндік, себебі ақылдасу сабағында мұғалім мен оқушының атқаратын қызметі мен іс-әрекеттерінде үлкен өзгеріс бар; сабақты жоспарлағанда біз педагогикалық іс-әрекеттің мазмұнын анық, яғни өзіміздің және оқушыларымыздың орындайтын әрекеттерін ашып көрсеттік. Ақылдасу сабағында оқушылардың әрекеті танымдық, коммуникативтік және өзін-өзі басқару тұрғысында көрініс табады.

Оқу мақсаттары нені оқып-білу және нені бағалай алу керектігін көрсетеді. Егер нәтижесінде неге қол жеткізуіміз керектігін білмесек, оқу мен оқытудың табыстылығын бағалау мүмкін емес. Бағалау критерийлері оқу мақсатына жетуге бағыттарған қадамдар ретінде қарастырылады. Бағалау критерийлерін нақты анықтамай қалыптастырушы бағалауды тиімді жүргізу мүмкін емес.

Ақылдасу сабақтарында белсенді оқу әдістерін ұтымды қолдану, оқу-танымдық үдерістің табыстылығын арттыруда ынталандыру, жағымды психологиялық орта орнату, оқушылардың жеке және жас ерекшеліктерін ескеру сияқты маңызды мәселелерді басты назарға алдық.

Табыстылыққа ұмтылу – оқу мен оқытудың негізгі мақсаты. Оқушыларды оқыту және тәрбиелеу алдын ала болжауға да мүмкін болмайтын көптеген жағдайларға тәуелді күрделі үдеріс.

Оқытудың табыстылығы пәннің ерекшелігіне сәйкес тиімді әдістерді таңдай білетін мұғалімнің шеберлігіне байланысты болатыны анық. Сабақ мақсаттарына сай тиімді әдістерді таңдап алуды әріптестерімізден үйрендік, түсінбеген жайларын бірге талқыладық. Сонымен қатар мұғалімнің мәдениеті мен оқушыларға деген сүйіспеншілігін маңызы зор. Осы орайда оқушыларға мәдениетті сөйлеп, жылы шырай таныттық. Ақылдасу сабағынан оқушы өзіне қажетті, жаңа нәрсе үйреніп, көңілі

толып шықса мұғалімнің еңбегі табысты болады. Керісінше болса – сабақтың сәтсіз болғаны. Мұндай жағдайда мұғалімнің ойлануы керек деген сөз. Сабақтың табысты болуы тек мұғалімге ғана қатысты нәрсе емес, оқушының ынта-жігері мен өзіндік білім алуына деген жауапкершілік пен ата-анаға да байланысты. Мұғалім дайын, жаттанды білім беруден арылып, оқушыны жаңа білімді өздігінен игеруіне бағыттауы керек.

Тиімді сабақта еркіндік, серіктестік (мұғалім мен оқушы), сенімділік (табысқа жету), толеранттық (дамуға қолайлы орта), шыдамдылық қағидаттарын қамтамасыз ету қажет.

Сабақтың тиімділігін арттыту әрбір педагогтың қолынан келеді. Мұғалім қиындықтарды шешу жолында әріптестерімен үнемі байланыста болып, ақылдасып тұруы қажет...

Бізге ақылдасу сабақтарының тигізген пайдасы орасан зор. Дәлірек айтар болсақ, Назарбаев зияткерлік мектебінен алған тиімді әдіс-тәсілдеріміз: саралап оқыту, жазылым тапсырмаларының тиімді жолдары жұмысымызға ерекше бағыт берді. Өзіміздегі мектепшілік және аймақтық ақылдасу сабақтарынан да тиімді әдіс-тәсілдерді қолданудың маңызын талқылау да ерекше әсер етті. Саралап оқытудың ең тиімдісі «А», «В», «С» деңгейіндегі оқушыларға жаңа сабақты меңгеруіне ықпал жасайтынына көзіміз жетті. Саралау арқылы бір тапсырманы үш рет түрлендіріп беру оқушыға оң нәтиже беретіндігін байқадық.

Өзін-өзі оқыту арқылы оқушы оқушының тілін түсінетіндігіне, бірге талдап, талқылай алады. ЖАДА арқылы оқушы өзін сатылай дамуға бағыттайды, сабақты жеңіл түрде меңгереді, әрі оқыту арқылы бір-бірінің білімін шыңдайды.

Сабақтағы түрлі әдіс-тәсілдер, шығармашылық тапсырма арқылы шығармашылыққа баулу: «Бес жолды өлең» әдісі, эссе жазу, «Сен білесің бе?» әдісі арқылы ақпарат жинау арқылы «А» дәрежесіндегі оқушылардың ойлау қабілеті дамып, сабақтағы тақырыптарды жүйелі жоспарлай алады. «Бес жолды өлең» әдісі арқылы оқушы өлең шығаруға дағдыланады. Сенбі күндері өзіндік тапсырма (көркем әдеби кітаптар оқу) бере отырып, кітапханамен тікелей байланыс орнаттық. Мысалы:

1. Кім? Зат есім
2. Қандай? Сын есім
3. Не істеді? Етістік
4. Сөз тіркесі.

5. Синоним-деп «Бес жолды өлең» әдісін пайдалану арқылы оқушылардың поэзияға деген ынтасын арттыруға болады.

Эссе жазу арқылы саралау жұмысы тиімді екеніне көзіміз жетті. Жазба жұмысын жазу барысында дайын тіркестер беру, оқушының ойын жүйелей отырып, тапсырманы орындауға жетелейді. Мысалы:

1. Кіріспе (Кім? Не? туралы жазғалы отырғаныңыз туралы қысқаша мәлімет беріңіз)
2. Негізгі бөлім (Тақырыпқа байланысты дайын тіркестер беріледі)
3. Қорытынды (Ойын тұжырымдау мақсатында дайын тіркестер беріледі)

Саралау арқылы «В», «С» дәрежесіндегі оқушыларды жетелеуге болатындығына көзіміз жетті.

«Сен білесің бе?» әдісі арқылы ақпарат жинау арқылы «А» дәрежесіндегі оқушы ғаламтормен (смартфон) жұмыс жасай отырғызып, ізденіс жұмыстарына бағыттадық. Оқушы негізгі және қосымша ақпарат жинай отырып, тапсырманы толық аша алады.

Әр сабақта сабақ мақсатына сай әріптестермен ақылдаса отырып, әдіс-тәсілдер қолданып отырдық. Әсіресе жаңа сабақты тануда «Менің сөзім» әдісі оқушыларға жаңа сабақты меңгеруге өз септігін тигізді. Онда оқушылар мәтінді оқып, ой қорытып болған соң, мәтіннен бір-бір ақпарат айтады дағы «Менің сөзімді жалғастыр...» – деп, келесі оқушыға сөз береді. Келесі оқушы ойды жалғастырды.

Осы әдіс-тәсілдер нәтижесінде білім сапасы да көтерілді. Қазақтың Ұлы ақыны Абай Құнанбайұлы болашақ білім мен ғылымның заманы боларын анық біліп, ілім қуған ұрпаққа «Ғылым

таппай мақтанба»-деп, бір-ақ ауыз сөзбен айтқан. Мен білім алуға ынталы баланы талапты, талантты, шығармашыл бала деймін.

Бүгінгі заман жаңашылдыққа бет бұрған заман. Барлық баланың бір нәрсеге қабілеті болады. Тек оны дұрыс бағыттап, кілтін, кетігін таба білу қажет. Бұл мақсатты жүзеге асыру үшін оқушылар қабілетін дұрыс талдау керек болады. Бұл ақылдасу сабақтарында тиімді жүзеге асады. Тіл сабақтарында оқушыларға ауызша және жазбаша тапсырмалар беру арқылы шығармашылық қабілеттерін ашуды ұйғардым.

Қазақ халқы салт –дәстүрге бай халық. Балаларға арналған, оларға қызықты болған дәстүрлерді оқушыларға тапсырма етіп бердім. Олар ақпарат жинады.

Жинаған ақпараттарын ортаға салып, нақты және қосымша ақпараттарға бөліп талдады. Бұны дамыту үшін қанатты сөздер, даналық сөздер, мақал-мәтелдер беріп, пысықтай жүрдім. Оқушының білімге деген құштарлығы артты. Сөйлеу тілі дамыды. Сөздік қоры байыды. Осы арада бір-біріне сұрақ қойдырып, өз ойларын толықтырып, дәлелдеуге үйреттім.

Өзі қызыққан тақырыпты жаттап алуды ұсындым. Кейінгі сабақтарды жаттағандарын сұрап, марапаттап отырдым. Жаңашыл ұстаз – күнде ізденетін, тыным таппайтын, талапшыл ұстаз.

Білім сапасын көтеру жолында мұғалім іс-әрекеттің үйлестірушісі, ұйымдастырушысы, білімнің құндылығына мән беруші, жаңа жолдар табушы болуы керек деп ойлаймын.

Білім шыңына бағыттауда, шығармашыл жасты тәрбиелеуде жаңа ақпаратты беріп қана қоймай, оқушыны шыңдай түсуі қажет. Оның үшін ақылдасу сабақтарын ұйымдастыру керек. Ақылдасу сабақтарын өткізу арқылы оқушының танымдық ізденімпаздығын қалыптастырамыз, сұрақтармен мәселелерді терең талдауға, кітаппен жұмыс жасап, көркем және ғылыми әдебиеттермен танысып, сөз мәдениетін қалыптастыруға, тұжырым жасап, қорытындылауға, білімін жүйелі толықтыруға үйретеміз.

Сабақта техникалық құралдарды пайдалану, бейнесабақтар қою, анимациялық фильмдер, аудиожазба, бейнетаспа материалдары арқылы сабақты түрлендіру сабақ сапасын арттырды. Бұл оқушының білім алуға деген ынтасын одан әрі шыңдай түстеді.

Бүгінгі күн ұстазы алдында білім мен тәрбие беру атты үлкен жауапкершілік тұр. Болашақ ұрпақ кемелді, білімді болу ұстаз арқасында. Ұлы Абайдың сөзімен айтқанда «Жақсы адам болу жақсы ұстаздан...» дегендей, бала бойындағы данынды танып, оған дұрыс бағыт-бағдар беру жаңашыл ұстаздың ерен еңбегі екені хақ.

Әдебиеттер:

1. ҚР Білім туралы Заңы. Астана. 2004 жыл.
2. Н. Ә. Назарбаев «Біздің халқымыз жаңа өмірге бейімделуі керек» «Егемен Қазақстан». 31 тамыз. 2000 жыл.
3. Мұғалімге арналған нұсқаулық. 2016ж.
4. Айтмамбетова Б. Жаңашыл педагогтар идеялары мен тәжірибелері. 1991ж.
5. Түркістан облысында білім сапасын ғылыми негізде көтеру мақсатында өткізілетін эксперименттердің тұжырымдамасы.– Түркістан, 2019ж.

*А.К. Рысбаева, Б.К. Кудышева, Г.И. Калиева, Б.Ч. Дуанабаева,
члены АПН Казахстана*

ДУХОВНО-ПРАВСТВЕННОЕ ВОСПИТАНИЕ – ОСНОВА ПРОЦВЕТАНИЯ СТРАНЫ

Благополучие современного мира в решающей степени обусловлено духовными ценностями и идеалами. Мощный национальный дух является «формулой успеха» тех стран, которые сумели завоевать устойчивые позиции в числе конкурентоспособных современных государств. Благодаря человеческому фактору, а именно высокому чувству патриотизма, национальной гордости, помноженному на интеллектуальный, образовательный ресурс стало возможным их динамичное и успешное развитие.

Каждая культура – это набор конкретных, разделяемых большинством ее представителей ценностей, находящихся в определенной субординации. Зародившись в истории человеческого рода как некие духовные опоры, ценности помогают человеку устоять перед лицом любых жизненных испытаний. Постигание культурных ценностей – средство самопознания человека, способствующее максимальному раскрытию его духовных и нравственных сил.

Обретение независимости стало переломной вехой в истории Казахстана и его многонационального народа. В силу проявления объективных законов возникла необходимость в переоценке социальных идеалов, ценностей и приоритетов. В новых исторических условиях важно было обеспечить сохранение гуманистических и национальных идеалов, государственной независимости и единства народа, ценностей семьи и личности.

С первых лет суверенитета начались глубинные преобразования во всех сферах общественной жизни страны. В педагогической теории и практике велись активные поиски оптимальной национальной модели образования, опирающейся на традиционные духовные ценности народа и учитывающей вызовы эпохи глобализации.

Основу национальной идентичности составляет самосознание личности, группы, народа, их ответы на вопросы: «Кто мы?», «Какие мы?». Идентичность рассматривается как отождествление себя с общностью, представление о ней, эмоциональное переживание этих представлений и готовность действовать. Национальная идентичность – это показатель единства граждан страны, общности их целей, интересов, ценностей и ответственности, показатель их самовосприятия как части единого целого.

Ключевым направлением модернизации общественного сознания в Казахстане является повышение конкурентоспособности личности и нации в целом. В связи с ускорением изменений в промышленности, экономике и обществе, обусловленным развитием технологий, возникает необходимость поиска новых источников национальной конкурентоспособности.

В 2004 году доктор педагогических наук, профессор Кусаинов Аскарбек Кабыкенович вместе с группой ученых-единомышленников инициировал создание Академии педагогических наук Казахстана. Огромной его заслугой является то, что деятельность этого общественного объединения изначально была ориентирована на консолидацию известных ученых, учителей, работников системы образования в целях поступательного развития педагогической науки Казахстана.

На базе АПНК за время ее существования были выполнены многочисленные фундаментальные и прикладные научно-исследовательские проекты, направленные на повышение качества отечественного образования. Под научным руководством Кусаинова А.К. защищены докторские, кандидатские и магистерские диссертации, посвященные проблемам истории педагогики, сравнительного образования, разработке проблем учебниковедения, модернизации отечественного образования и науки.

Научные книги, статьи, выступления на семинарах и конференциях членов АПНК способствовали повышению качества образования, совершенствованию духовно-нравственного, интеллектуального, патриотического воспитания и развития подрастающего поколения.

В период 2018-2020 гг. при поддержке Комитета науки Министерства образования и науки Республики Казахстан на базе АПНК под руководством доктора педагогических наук, профессора Рысбаевой Аршагуль Клышбековны был успешно реализован исследовательский проект «Развитие воспитательной системы школы на основе программы нравственно-духовного образования «Самопознание» в контексте модернизации общественного сознания» (№ АР05131383).

Хотелось бы более подробно описать результаты реализации данного проекта, которые позволяют поднять на качественно новый уровень организацию воспитательной работы в казахстанских школах, чтобы каждая из них могла стать воспитательной системой, отвечающей вызовам времени.

Во-первых, определены концептуальные подходы к развитию воспитательной системы школы на основе программы нравственно-духовного образования «Самопознание» в контексте модернизации общественного сознания. Возможности воспитательной системы школы рассмотрены сквозь призму *аксиологического, деятельностного, личностно-ориентированного и системного подходов*.

Научное осмысление категории «воспитательная система» стало возможным вследствие влияния на теорию и практику воспитания идей системного подхода, получивших широкое распространение в психолого-педагогической науке. Воспитательная система школы рассмотрена нами как устойчивая социально-педагогическая целостность, определяющая характер отношений педагогов, учащихся, их родителей и объединяющая все виды их совместной деятельности (учебной, внеучебной, внеурочной и внешкольной) вокруг наиболее актуальных общих смыслов, ценностей, целей воспитания.

С позиции личностно-ориентированного подхода сделан акцент на воспитании личности, способной к творческой самореализации, культурной идентификации, нравственной саморегуляции и адаптации в изменяющейся социокультурной среде. Личностно-ориентированный подход предполагает не прямое, а опосредованное влияние на личность, когда предметом управления становятся отбор личностно-развивающего содержания и технологий, осуществление мониторинга воспитанности учащихся.

В содержании воспитания выделены: ценностный, мировоззренческий компонент (система ценностей или жизненных смыслов); культурологический компонент (освоение культуры); компонент социализации (накопление общественного опыта, опыта гражданского поведения личности); личностный компонент (развитие способностей личности к самопознанию, саморегуляции, самоконтролю, самоорганизации).

Во-вторых, в рамках данного проекта разработана теоретическая модель воспитательной системы школы на основе программы нравственно-духовного образования «Самопознание». С учетом имеющегося опыта проектирования школьных воспитательных систем в модели ВСШ нами выделены следующие **компоненты**:

- ценностно-целевой;
- функционально-деятельностный;
- субъектно-отношенческий;
- пространственно-средовой;
- оценочно-результативный.

На уровне *ценностно-целевого компонента воспитательной системы школы на основе программы НДО «Самопознание»* уточнены и конкретизированы цели и задачи воспитания, обучения и развития школьников, в контексте задач модернизации общественного сознания переосмыслены ценности общества педагогов, детей и их родителей.

В качестве обобщенных ценностно-целевых ориентиров развития воспитательных систем в условиях модернизации общества и системы образования обоснованы следующие приоритеты: *формирование у учащихся культа знаний, сохранение и укрепление национальной идентичности, развитие конкурентоспособности, открытости сознания и социальной ответственности.*

Особенностью реализации *функционально-деятельностного компонента воспитательной системы школы на основе программы НДО «Самопознание»* выступает соответствие задачам модернизации общественного сознания системообразующего вида деятельности школы, конкретных форм и методов организации совместной деятельности и общения основных субъектов образовательного процесса (школьников, родителей, педагогов), содержания и стиля жизни всего школьного сообщества. Большое значение при этом имеет создание воспитательной среды, воссоздающей конструктивные модели жизнедеятельности современного гражданского общества.

Особенностью функционирования *субъектно-отношенческого компонента воспитательной системы школы на основе программы НДО «Самопознание»* является высокая активность детей и взрослых, участвующих в создании, управлении и развитии воспитательной системы в контексте задач модернизации общественного сознания.

Особенностью функционирования *пространственно-средового компонента школьной воспитательной системы* является освоенная в процессе развития воспитательной системы среда, а также связи и отношения школьного общества с другими общностями.

Оценочно-результативный компонент воспитательной системы предусматривает рассмотрение критериев эффективности воспитательной системы, методов и приемов изучения результативности воспитательной системы, форм и способов анализа, оценки и интерпретации полученных результатов. При отсутствии достоверной, подвергнутой тщательному анализу информации о развитии личности ребенка и формировании коллектива ставится под сомнение педагогическая целесообразность всей достаточно сложной и трудоемкой деятельности, проводимой по построению воспитательной системы.

В-третьих, в данном исследовании предложено научно-методическое обеспечение функционирования воспитательной системы школы на основе программы нравственно-духовного образования «Самопознание». Изучены и обобщены основные сферы сотрудничества субъектов образовательного процесса – педагогов, детей, родителей: *управление воспитательной системой; учебный процесс; внеучебная деятельность; дополнительное образование; взаимодействие с семьей; взаимодействие с обществом.*

Современные методы управления школой направлены на реализацию актуальных запросов коллектива, определяющих роль и статус личности, социально-психологический климат, этику поведения и общения субъектов образовательного процесса. Главной особенностью этих методов является обращение к внутреннему миру человека, его личности, с целью мобилизации внутреннего потенциала человека (интеллекта, чувств) для решения конкретных задач организации.

В учебном процессе важно учитывать *систему взаимоотношений* всех участников познавательной деятельности: педагога по отношению к детям, детей по отношению к педагогу, детей по отношению

друг к другу. Отношения, складывающиеся между субъектами образовательного процесса, формируют атмосферу, в которой происходит духовно-нравственное развитие личности учащегося.

Ценностные ориентиры и жизненные навыки учащихся развиваются в рамках социальных практик и программ, которые существенно расширяют границы воспитательной системы школы.

Важным направлением деятельности школы является сотрудничество с родителями. Казахстанскими школами накоплен продуктивный опыт, интегрирующий традиционные и новые, интерактивные формы работы с родителями.

В контексте модернизации общественного сознания важное значение имеет развитие социального партнерства субъектов, заинтересованных в создании благоприятных условий для обучения, воспитания и развития школьников.

Как видим, программа «Самопознание» является системообразующим компонентом усиления ценностного потенциала воспитательной системы школы и общества. Особенность настоящего этапа в развитии программы нравственно-духовного образования «Самопознание» определяется усилением ее направленности на реализацию задач модернизации общественного сознания и духовного возрождения казахстанского общества.

Научно-обоснованные разработки, полученные в ходе исследования, расширяют возможности совершенствования воспитательных систем в общеобразовательных школах Казахстана. Конкретные результаты исследования предлагаются педагогической общественности в качестве рекомендаций для разработки системных мер по улучшению качества среднего образования.

В заключение хотим отметить, что 30-летие Независимости Казахстана ознаменовано признанием Академии педагогических наук Казахстана в стране и за рубежом. Президент АПНК, доктор педагогических наук Казахстана, профессор Аскарбек Кусаинов, который отмечает свой 70-летний юбилей, сегодня является почетным профессором более 10 академий и университетов Казахстана и зарубежных стран, членом Исполнительного комитета Всемирного совета общества по сравнительному образованию, международным экспертом по сравнительной педагогике.

Мы глубоко признательны президенту Академии педагогических наук Казахстана Кусаинову Аскарбеку Кабыкеновичу за огромный личный вклад в развитие педагогической науки Казахстана и подготовку научно-педагогических кадров. Своими научными поисками и многогранным жизненным опытом он на личном примере показывает как много может сделать один человек во имя процветания своей Родины.

Р.Б. Умирбаева,

«7M01101 – Педагогика және психология» мамандығы,

1 курс магистранты

*Ғылыми жетекші: п.ғ.д., профессор, академик Құсайынов А.Қ.,
эл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті*

ЕҢБЕГІ ЕРЕН ЕР ТҮЛҒА

Белгілі компаративист ғалым және академик, педагогика ғылымдарының докторы, эл-Фараби атындағы ҚазҰУ-дың профессоры, Салыстырмалы білім беру қоғамдарының бүкіләлемдік кеңесінің Атқарушы комитетінің мүшесі, Қазақстанда Салыстырмалы педагогика ғылымының негізін қалаушы, ғылым, техника және білім беру саласындағы Қазақстан Республикасы Мемлекеттік сыйлығының лауреаты Аскарбек Қабыкеноұлы Құсайыновтың отандық білім беру жүйесін дамытудағы қосқан үлесі зор.

Аскарбек Қабыкеноұлының салыстырмалы педагогика саласындағы ғылыми еңбектері әлемдік білім кеңістігінде туындаған маңызды проблемалық сұрақтарды шешуге бағытталған зерттеулердің шынайы нәтижелеріне сүйеніп, оларды отандық білім біру кеңістігін өркендетуге лайықтап ұсынады. Осы себептен де, профессор, академик Аскарбек Қабыкеноұлының әлем кеңістігіндегі озық теория мен практика жетістіктерін отандық білім кеңістігіне таратуы – еліміздің материалдық және рухани байлығын арттыруға құйылып жатқан басты инвестиция десек те болады.

Аскарбек Қабыкеноұлы Құсайынов Шығыс Қазақстан облысындағы Қайнар ауылында дүниеге келген. 1968 жылы Қайнар орта мектебін бітіріп, Қазақ политехникалық институтына түсті. 1973 жылдан бастап ғылыми жұмыспен айналысып, 1975 жылы Алматы энергетика институтының аспирантурасына түседі. 1976-1979 жылдары Германияның Ильменау қаласындағы Жоғары

техникалық мектебінің докторантурасында оқуын жалғастырып, 1979 жылы диссертациясын сәтті қорғап, «Доктор-инженер» ғылыми дәрежесін алады. Асқарбек Қабыкенұлы біздің еліміздегі шетелде техникалық салада білім алған, сондай-ақ осындай дәрежеге ие болған алғашқы ғалым болды.

ҚР Білім және ғылым министрлігінде жұмыс барысында шет елдердің білім беру жүйесін зерттеу мәселесімен және олардың оң тәжірибесін біздің елімізде қолдану жолдарын анықтаумен белсенді түрде айналысты. Бұл жұмыстар профессордың Салыстырмалы педагогика ғылымына келуіне себепші болды. Оның Салыстырмалы педагогика ғылымы саласы бойынша жазған алғашқы еңбектерінің бірі – «Германия Федеративтік Республикасында және Қазақстан Республикасында білім беруді дамыту (салыстырмалы-педагогикалық сипаттама)» («Развитие образования в Федеративной Республике Германии и Республике Казахстан (сравнительно-педагогическая характеристика)»).

Академик Асқарбек Қабыкенұлының бастамасы бойынша «Салыстырмалы педагогика» пәні еліміздің жоғары оқу орындарының оқу бағдарламасына енгізілді. Ол осы курс бойынша типтік оқу бағдарламасын, «Салыстырмалы педагогика» оқулығын, «Салыстырмалы педагогиканың әдіснамасы мен әдістемесі» атты оқу құралын жазды және салыстырмалы педагогика мәселелерін, оқулық жасау теориясын зерттеп, осы салада басқа да оқулықтар мен монографиялық еңбектерін жариялаған. Қазақстанда салыстырмалы педагогика бойынша кеңес құрып, 2006 жылы осы аталған кеңес АҚШ-тағы Гонолулу қаласында өткен Салыстырмалы білім беру қоғамдарының бүкіләлемдік кеңесінің отырысында толық құқықты мүшесі болып жарияланды. Профессор Асқарбек Құсайынов өз кезегінде Салыстырмалы білім беру қоғамдарының бүкіләлемдік кеңесінің Атқарушы комитетінің мүшесі болды. Оның ғылыми жетекшілігімен шетелдердің білім беру жүйелері зерттеліп, Қазақстанның білім беру саласын реформалау мен дамытудың жаңа үлгісі ұсынылған [1].

Осы уақытқа дейін Салыстырмалы білім беру қоғамдарының бүкіләлемдік кеңесіндегі елдердің тәжірибесі негізінде отандық білім беру сапасын көтеруде ерен еңбектері нәтижесінде Асқарбек Құсайынов не бір жаңа идеялар ұсынған болатын. Сонымен қатар, осындай салыстырмалы зерттеулердің нәтижесінде де орта білім беру жүйесіндегі білім беру сапасы біршама көтерілуде.

Асқарбек Қабыкенұлының тағы бір аса мән беріп қарайтын мәселесі – өсіп келе жатқан ұрпақтың тәрбиесі. «Білім мен тәрбие бір-бірінен бөлінбейтін түсініктер. Жастарды сапалы тәрбиелеу проблемалары бүгінгі күні ешкімді алаңсыз қалдырмайды» – деп жазған ғалым-педагог [2]. Расымен де, өз зерттеулерінде оқушылары білім сапасын бағалаудың халықаралық зерттеулері нәтижесі бойынша тұрақты түрде жоғары нәтижелер көрсетіп келе жатқан жұлдегер-елдерді анықтаған. Сол елдердің білім беру жүйесінің тиімділігін қамтамасыз етеін факторларды анықтағанында, басты факторлар – өздерінің дәстүрлі мәдениетін, дәстүрлі құндылықтары мен бағдарын сақтауға бағытталған білім беру саясаты мен шығармашыл, бірегей ойлайтын, үйлесімді дамыған және рухани бай жеке адамды тәрбиелеу әрі оқыту екені анықталды. Ал бұл елдер экономикасы да қарқынды дамып отырған, бәсекеге қабілетті елдер санатына жатады. Бұл дегеніміз, қазіргі заман стандартына сай бәсекеге қабілетті ұрпақ тәрбиелейміз дегенде, өзіміздің ұлттық құндылықтарымызды ұмытпау маңызды екенін айтады [3].

Әлемнің жетекші елдерінде Орта білім беру сапасын арттыру мәселесін зерттей отырып, ол орта мектеп оқушыларының білім алу сапасын арттыруға ықпал ететін заңдылықты анықтады. Осы идеяның тиімділігін көрсеткен Түркістан облысының ауылдық мектептерінде екі жыл бойы кең ауқымды эксперимент өткізілген болатын. Эксперименттің мақсаты: ҚР Білім және ғылымды дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын іске асыру мақсатында, экспериментке қатысатын мектептердегі сынып оқушыларының білім сапасы көтеру.

Асқарбек Құсайынов әлемнің 30-дан астам елінде өткен халықаралық конференцияларда, симпозиумдарда, конгрестерде Салыстырмалы педагогика мәселесі бойынша баяндама жасаған ғалым. Оның есімі Салыстырмалы педагогика және Халықаралық білім беру жөніндегі Дүниежүзілік энциклопедияда жазылған және әлемнің жетекші компаративист ғалымдарының қатарына енгізілген болатын. Атап айту қажет, Асқарбек Құсайынов сондай-ақ 31 томдық қазақша-орысша, орысша-қазақша ғылыми салалық терминология сөздіктерін және қазақ тілі терминдерінің салалық ғылыми түсіндірме сөздіктер сериясын шығаруға басшылық жасаған.

Профессор Асқарбек Құсайыновтың оқулық сапасын зерттеу жолындағы еңбектерінің алғашқысы 2000 жылы жарық көрген Ұлықман Асылөвпен бірлестікте жазылған «Оқулықтанудың өзекті мәселелері» болды. Сондай-ақ, осы 2021 жылы «Оқулық жасау және бағалау» теориясы атты монографиясы жарық көрді. Монографияда оқулық жасау тарихы, қазақ тіліндегі оқулықтар мен жаңа буын оқулықтарының тарихы баяндалған. Оқулықтарды құрастырудың ғылыми негіздері айтылып,

оқулықтың дидактикалық аппараты мен функциялары сипатталған, авторларға қойылатын талаптар және оқулық мәтінін құрастыру үшін материалдарды іріктеу принциптері жазылған [4].

Халықаралық деңгейдегі СП зерттеулерінің нәтижелерімен және олардан туындайтын объективті ғылыми ұсыныстармен жақсы таныс Асқарбек Қабыкенұлы осы саладағы отандық зерттеулердің басым бағыттарын дәл айқындап, өзінің бар шығармашылық талантын білімі мен біліктілігі жоғары мұғалімдерді даярлау проблемасына, оларға лайық болатын абитуриенттер мен үміткерлерді іріктеу мәселелеріне, мұғалімдердің қоғам өміріндегі статусы мен орнының қандай болу керектігіне, еліміздің білім беру жүйесін орнықты дамытуға кедергі болатын субъективтік ауықулардан сақтандыру жұмыстарына арнады; алаңдаушылығын да білдіріп, ғалым ретінде сыни мақалалар да жазды.

Қазіргі таңда 2004 жылы құрылған Педагогикалық Ғылымдар Академиясының басты мақсаты білім беру саласында еңбек етіп жүрген ғалымдарды, ұстаздар мен оқытушыларды топтастыра отырып, білім беру жүйесі мен педагогика ғылымын дамыту мақсатында Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігіне қолдау көрсету болды. Академия көптеген ғылыми зерттеу және әлеуметтік жобалар жасап, білім беру саласын дамыту проблемаларына қатысты ондаған монографиялар мен көптеген ғылыми мақалалар, оқу құралдары мен оқулықтар, әдістемеліктер мен пәндік бағдарламалар дайындап, қолданысқа ұсынды. Педагогикалық Ғылымдар Академиясының Президенті болып табылатын академик, профессор Асқарбек Қабыкенұлының бастауымен білім беру үдерісінде талмай еңбек атқарып жүрген педагог мамандарды және де оқулық жазып шығарғысы келетін жас ғалымдарды қолдау мақсатында Академия қабырғасында бірнеше курстар мен конкурстар жүргізілуде. Нәтижесінде ғалымның артынан қуған шәкірттерінің саны артып, білім беру сапасының дамуына ықпалы тиіп жатыр.

Өз елінің патриоты, еңбегі сіңген ерен тұлға Асқарбек Қабыкенұлы Құсайыновтың болашақта ғылымдағы жолын қуатын шәкірті болғаныма тағдырға шексіз алғысымды білдіремін. «Нағыз ұстаз тек қана математиканы емес, сондай-ақ өмірге деген шығармашылық көзқараспен қарауға үйрету қажет» -деп, Асқарбек ағайдың өзі айтатындай, өмірге деген оң көзқарасты қалыптастырған да ұстаз. Сондықтан, осы аз уақыт ішінде Асқарбек ағайдан үйренгенім аз емес, алдағы уақытта үйренетім мол екеніне шүбәсіз сенімдімін.

Әдебиеттер:

1. Кусайнов А.К. Качество образования в мире и в Казахстане /– Алматы, 2013. – 196 с.
2. Құсайынов А.К., Қожахметова К.Ж., Демеева М.Е. Біз өз балаларымызды білеміз бе? – Алматы: РОНД, – 2003. – 192 бет.
3. Құсайынов А.К. Білім және реформа. Мақалалар жинағы. // Реформа и образование. Сборник статей. – Алматы. – ЖІС «ROND&Абаспасы», 2006, – 184 бет.
4. Кусайнов А.К. Теория создания и оценки учебника: монография. – Алматы: Академия Педагогических Наук, 2021. – 152 с.

Б.А. Турмаханбетов,

«Сейітжан Құртаев атындағы шағын жинақты жалпы орта мектеп» КММ

БІЛІМ БЕРУДІ САПАЛЫҚ ТҰРҒЫДАН ЖАҢАЛАУ ҚАЗІРГІ ЗАМАН ТАЛАБЫ

Білім беруді сапалық тұрғыдан жаңалау үдерісі білім мен ғылымды дамытумен анықталатын бірқатар тенденциялармен байланысты. Олардың қатарында – бір-бірімен байланысты компоненттер жүйесі ретіндегі білім беру мәселелерінің кешеніне тұжырымдамалық тұрғыдан келу, сонымен қатар оларды ХХІ ғасырдың басындағы ақпараттық қоғам талаптары тұрғысынан қарастыру да бар.

Үнемі оқумен айналысатын қоғамның ғана даму потенциалы өте жоғары болады, олай болса білім бүгінгі таңда тек қана қоғам мүшелерінің бір ғана бөлігі– жас ұрпақтың мақсаты мен артықшылығы емес, ол әрбір жеке адамның өмірдегі жетістікке қол жеткізу шарты болып табылады. Білім өмірлік үзіліссіз процеске айналуға, процесс шын мәнінде білімге деген жаңа көзқарасты білдіреді.

Білім процесінің тұрақтылығына қажеттілік барлық білім беру мекемелері жүйелерін, соның ішінде орта білім беру мен жоғары кәсіби білім беруді және педагогикалық қызметкерлердің біліктілігін көтеру жүйесін дамытуды талап етеді.

Білім қазіргі таңда өмірдің барлық салаларына, соның ішінде ғылым саласына кадрлар қалыптастыратын болғандықтан, ол ерекше әлеуметтік сала ретінде қоғамның, мемлекеттің және жекетұлғаның сапалы білім алуына деген мүддесін қанағаттандыру керек.

Орта білім беру жүйесі аса күрделі жүйе, сондықтан оның басқа да жүйелер сияқты құраушысы бар. Академик А.Құсайынов орта білім беру үшін 8 жүйе құраушысын анықтаған. А. Құсайынов ағамыздың зерттеулері бойынша осы жүйе білім сапасын көтеруге ықпал етеді. Бұл формула академик А.Құсайыновтың формуласы деп қолданысқа енді:

$$Сбіл = Сст + Со + Сскб + Смс + Ст + Сғзж + Сбас + Сmtб$$

Сбіл – білім сапасы;

Сст – білім стандарттар мен оқу бағдарламаларының сапасы;

Со – оқу әдебиетінің сапасы;

Сскб – педагог кадрлардың кәсіби біліктілігі;

Смс – білім мониторинг сапасы;

Ст – рухани-адамгершілік және патриоттық тәрбие беру сапасы;

Сғзж – ғылыми-зерттеу жұмыстарының сапасы;

Сбас – басқару жүйесінің сапасы;

Сmtб – материалдық-техникалық база сапасы

Ауыл мектептері үшін білім сапасын ғылыми негізде көтерудің тиімді үлгісі болып табылатын «Білім сапасын ғылыми негізде көтеру» тұжырымдамасын енгізу үлкен жаңалық болды. Басты мақсаты: білім сапасын құраушылардың сапасын ішкі резервтерді пайдала отырып көтеру.

Күтілетін нәтиже: оқытудың мазмұнын жаңарту аясын жаңаша тұрғыда ұйымдастыра отырып жеке тұлғаның өздігінен ізден ой өрісінің жан жақты дамуына жағдай туғызу зерттеу жұмысын дамыта отырып білім сапасын көтеру.

2019-2020 оқу жылында білім сапасын арттыру мақсатында «Сейітжан Құртаев атындағы шағын жинақты жалпы орта мектеп» коммуналдық мемлекеттік мекемесінің 2,6 сыныптары яғни математика, жаратылыстану, тарих, қазақ тілі және әдебиеттік оқу пәндері бойынша экспериментке енгізілді

Эксперимент жаңалығының бірі – мұғалімнің кәсіби білімін жетілдірудің ең бір тиімді әдісі – бұл ақылдасу сабағы. Ақылдасу сабағы – мұғалімдер тәжірибесі саласындағы білім жетілдіруге бағытталған ынтымақтастық педагогикалық тәсіл. Ақылдасу сабағында экспериментатор мұғалімдер сабақты жоспарлау, оқыту, қадағалау, оқыту мен оқытуды талдау, өз қорытындыларын тұжырымдап, құжаттарды бірлесіп жүзеге асыруда.

Нәтижесінде: ақылдасу сабағы тәжірибелі мұғалімдермен қатар, еңбек жолын жаңа бастаған мамандарға да кәсіби жетілуге көмектесуде. Эксперимент сынып мұғалімдерінің сабақтарына ену барысында алдын ала жоспарланған сабақтардың тиімді нәтиже беретіндігі көрінді. Тапсырма нақты, қолданатын әдіс-тәсіл тиянақты, жұмыс түрлері көбейді, қалыптастырушы бағалау, кері байланыс дұрыс орындалып нәтижелері көрінді. Сабақтардың сапасын арттыру, үлгілік сабақ жоспарлары мен оқу-әдістемелік материалдарын әзірлеу мақсатында төмендегідей жұмыстар атқарылды:

– Әдістемелік бірлестіктердің және шығармашылық топтардың жұмысы жүйелі жүргізілді;

– Зерттеу, эксперименталды жұмыстар жүргізілді;

– Инновациялық жұмыстар: жаңа педагогикалық технологияларды меңгеру бағытында көптеген іс-шаралар атқарылды;

– Мұғалімдердің сайыстарға, шебер-сыныптар, форум және панорамалық сабақтарға белсенді түрде қатысуы іске асырылды;

– Педагогикалық тәжірибе жинақталды.

Осындай жүйелі жұмыс жүргізілгенде ғана сабақтар сапасы артып, мұғалім жұмысы тиімді болатыны байқалды.

Білім сапасын арттыру және эксперименттің нәтижелі өтуі үшін жұмыстардың жүйелі ұйымдастырылып, жоспар бойынша атқарылуы үнемі бақылауда болды. Мектептің басқару ұжымы мұғалімдерге үнемі қолдау көрсетіп, ынталандырып отырды. Мұғалімдердің сабақты сапалы өту жауапкершіліктері бақылауда болды; Білім сапасына мониторинг жасалып отырды. Мұғалім еңбегін бағалап, қолдау білдіріп отырды. Ата-ана-мұғалім-мектеп қарым-қатынасы арта бастады.

Оқушылардың эксперименттік пәндер бойынша жиынтық бағалаудың нәтижесінде алынған оқу жетістіктері туралы ақпараттарға кері байланыс жасалып, олар ата-аналарға рубрикалар арқылы таныстырылып отырды. Осы негізде оқушылар:

– оқу мақсаттарына жетуге талпынды;

- бағалау критерилерін түсінді, дескрипторларға сай тапсырмалар орындады;
- сабақ бойынша өз пікірлерін еркін, ашық, дәлелді түрде жеткізуге машықтанды;
- тақырыпты шынайы өмірмен байланыстыруға талпыныс жасады;
- Оқушылардың білім сапасын қадағалау.

Білім сапасы салыстырылып, талдау жасалып отырды. Қадағалап отыру мұғалімнен үлкен жауапкершілікті талап етеді. Білім сапасын анықтап, талдап, қорытынды жасап отыру – білім сапасын арттырудың негізі. Эксперимент сыныптар бойынша мектептерде білім сапасы үнемі қадағаланып, білім сапасы салыстырылып, талдау жасалып отырды.

Эксперимент жұмысын қорытындылай келе мектеп ұжымы келесі оқу жылында оны жалғастыру жөнінде шешім қабылдап отыр. Төменде көрсетілген жұмыстарға ерекше көңіл аудару қажеттігі анықталды:

- Білім беру үдерісін оқу-тәрбие, әдістемелік және ғылыми негізде ұйымдастыру;
- Пәндер бойынша неғұрлым тиімді әдістерін таңдау арқылы сапалы білімге қол жеткізу;
- бүгінгі күн талабына сай білім беру үдерісін ақпараттандыру;
- қазіргі қоғамға тән білім беру үдерісін ізгілендіру, дербестендіру және саралау, нәтижеге бағытталған білім беру;
- жасөспірімдердің шығармашылық қабілеттері мен мүмкіндіктеріне қарай олардың одан әрі дамуы мен қабілеттерін іске асыруына жағдай жасау;
- озық ақпараттық технологияларды пайдаланудың тиімділігін сабақ өту үдерісінде қолдану;
- ұжымда шығармашылық ахуал тудырып, мұғалімдерді ғылыми-зерттеу іс-әрекетіне баулу;
- заманауи бағытта материалдық-техникалық базаны нығайту;
- рухани-адамгершілік және патриоттық тәрбие беру сапасын көтеру.

Әдебиеттер:

1. А.Құсайынов. «Әлемдегі және Қазақстандағы білім берудің сапасы». – Алматы, 2013.
2. Педагогикалық ғылымдар академиясының президенті Асқарбек Қабікенұлы Құсайыновтың «Білім сапасын ғылыми негізде көтеру» тұжырымдамасы
3. А.Қ.Құсайынов. Түркістан облысында білім сапасын ғылыми негізде көтеру мақсатында өткізілетін эксперименттердің ТҰЖЫРЫМДАМАСЫ;
4. Білім сапасын ғылыми негізде көтеру: Түркістан облысында жүргізілген экспериментке қатысушылардың мақалалар жинағы / Ғылыми жетекшісі: А.Құсайынов; Жалпы редакциясын басқарған: М.Н.Атем; Құраст.: Қасымбаева Б.Ш., Тұрғанова А.Ж., Ембай Д.П., Ұябаева Н., Абдукаримов Б.А., Жеткерова М.Б., Джасанова А.Д. -Алматы: ПҒА, 2020.-240б.-қазақ тілінде

*Сатбекова А.А.,
ҚазҰлттық ҚызПУ, п.ғ.д., профессор,
«ЖОО Үздік оқытушысы» мемлекеттік грантының иегері,
Қазақстан ПҒА академигі*

ҒАЛЫМ МЕРЕҢІ

Академик А.Қ.Құсайынов Қазақстандағы салыстырмалы педагогика ғылымының және оқулық сапасы мониторингі бағытының негізін салған компаративист ғалым.

Асқарбек Қабыкенұлы Құсайынов-өрісі кең, қарымды ғалым. Ғалымның күш-жігерін сарп етіп, бал арасының гүл шырынын жинағандай көп ізденіп, арнайы шұғылданып, көп еңбектенген саласы-салыстырмалы педагогика ғылымы. Ол 1979 жылы Германияда диссертацияны неміс тілінде табысты қорғайды. Компаративист ғалымның осы саладағы негізгі еңбектері: «Салыстырмалы педагогика. Сравнительная педагогика», «Методология и методика сравнительной педагогики», «Салыстырмалы педагогика әдіснамасы мен әдістері», «Салыстырмалы педагогика. Жоғары оқу орындарының педагогикалық мамандықтарында оқитын студенттеріне арналған оқулық», «Развитие образования в Казахстане и Германии», «Образовательная политика: сравнительный анализ», т.б.

Ғалымның ғылым жолындағы еңбегіне көз жіберсек, оның творчестволық шеңбері кең, әр алуан, әрі мол екенін көреміз. А.Қ.Құсайынов салыстырмалы педагогика мәселелерін, оқулық жасау теориясын зерттеп, осы салада оқулықтар мен монографиялық еңбектер жариялады. Сонымен қатар Асқарбек Қабыкенұлы 30 жылдай білім беру жүйесін реформалау проблемаларымен шұғылданып

жүрген танымал ғалым. Оның ғылыми жетекшілігімен шетелдердің білім беру жүйелері зерттеліп, Қазақстанның білім беру саласын реформалау мен дамытудың жаңа үлгісі ұсынылды. Айталық, «Қазақстанның білім беру жүйесінің жаңа моделі қандай болу керек?», «Развитие образования: проблемы и перспективы», «Білім және реформа», «Білім-болашақ негізі. Образование-основа будущего», т.б. оқулықтар мен монографиялар сөзіміздің дәлелі.

ҚР Ұлттық ғылым академиясының академигі Көпжасар Нәрібаев «Білім-болашақ негізі. Образование-основа будущего» атты Асқарбек Қабыкөнұлының кезекті кітабын «ел дамуының түпқазығы-тәрбие мен білім сапасы мәселелері толғандыратын, әрбір оқырманға терең ой салатын еңбек»[1] деп жоғары бағалағанын білеміз.

Ал танымал компаративист ғалымның «Әлемдегі және Қазақстандағы білім берудің сапасы» атты кітабында білім беру сапасының әлемдік табелін және білім беру сапасының артуына алып келетін жалпы басым бағыттарды анықтау жөніндегі зерттеулер мен талдаулардың нәтижесімен қатар отандық білім беру жүйесінің жағдайына да баға берілген [2].

Ғалымның бір топ еңбектері оқулықтануды жетілдіре түсуге арналған. Мәселен, оқулықтану ғылымына қатысты «Оқулықтану. Өзекті мәселелері» атты алғашқы монографиялық еңбегі 2000 жылы жарық көрді. Ол 2003 жылы Мәскеуде «Просвещение» баспасында «Актуальные проблемы учебниковедения» деген атпен басылып шықты. Бұл еңбектер елімізде Оқулықтану ғылымының негізін салды. Үстіміздегі жылдың сәуір айында академик А.Қ. Құсайыновтың «Оқулық жасау және бағалау теориясы» кітабының тұсаукесері өткізіліп, талқыланды [3]. Ұлттық құндылықтарды зерттеуге кең жол ашылып отырған тәуелсіздік заманында бұл зерттеудің үлкен өріске бастайтын бағдарламалық еңбек болатынына дау жоқ.

Академик былай дейді: Қазіргі ғалымдар мен баспагерлердің міндеті ХХ ғасырдың бірінші ширегінде қазақ зиялылары жариялаған оқу әдебиетінің ұлттық сипаты туралы идеяны заман талабына сай толықтырулар енгізе отырып, өмірге қайта оралтуы болса керек. Оқулықтану ғылымы объективті және субъективті себептерге байланысты елімізде жақсы дамымады. Кеңестік дәуірде қазақ тілі мен қазақ әдебиетінен басқа оқулықтардың барлығы орталықта жасалды... Сапалы оқулықтар жасау үшін: оқулықтану ғылымын дамыту; теориялық сараптама жүргізу және оқу әдебиетін практикалық апробациядан өткізу үшін критерийлер жүйесін әзірлеу; оқулықтар авторларының біліктілігін көтеру; оқулықтарға теориялық сараптама жүргізу және практикалық апробациядан өткізу үшін сарапшылар дайындау; оқулықтарды сараптау бойынша жұмысты ғылыми негізде ұйымдастыру және олардың қорытындыларын шығару қажет. Әлбетте, ғалымның бұл пікірі күмән тудырмайды.

Асқарбек Қабыкөнұлының жетекшілігімен Педагогикалық ғылымдар академиясының ғалымдары оқулықтарға қойылатын жаңа талаптарды ескере отырып, критерийлер жүйесін жетілдіру жұмыстарын жүргізді. Ғалым: Оқулықтардың критерийлер жүйесін, біріншіден, оқулықтар авторларының құзыреттілігіне қойылатын талаптарды; екіншіден, оқулықты әзірлеуге қойылатын талаптарды; үшіншіден, әлемнің жетекші елдері оқулықтарының деңгейін және Оқулықтану ғылымының қазіргі жетістіктерін ескере отырып жасау керек, – деп есептейді. Бұл өте күрделі әрі ауқымды жұмыс болып табылады. Осындай жұмыстардың нәтижесінде оқулық жасаудың сапасы мен оның атқаратын қызметтерін жеке-жеке бағалау қажеттігі анықталып, оқулық сапасын 15 бағыт бойынша бағалауға мүмкіндігін беретін 148 критерий жасалған. Нәтижесінде «Оқулық сапасын анықтау критерийлері» әдістемелік нұсқаулығы әзірленіп, «Оқу әдебиеттері сапасын көтеруге бағытталған әдістемелік ұсыныстар» және «Қазақстандық контентті ескере отырып базалық оқулық әзірлеу бойынша әдістемелік ұсынымдар» атты еңбектер дайындалып, жарық көрді. Айта кететін жайт, қазіргі уақытта Педагогикалық Ғылымдар Академиясы президенті, академик Асқарбек Қабыкөнұлы Құсайыновтың басшылығымен аталған академияның ғалымдары ҚР Білім және ғылым министрлігі бекіткен «Оқулық әзірлеуге қойылатын талаптар және оның сапасын бағалау тәжірибесі» және «Оқулықты сараптауға қойылатын талаптар және оның сапасын бағалау тәжірибесі» оқыту курстарының жұмыс бағдарламалары негізінде авторларға, сарапшыларға, баспа редакторлары мен әдіскерлеріне курстар өткізіп отыр.

А.Қ.Құсайынов 31 томдық қазақша-орысша, орысша-қазақша ғылыми салалық терминологиялық сөздіктерін және қазақ тілі терминдерінің салалық ғылыми түсіндірме сөздіктер сериясын шығаруға басшылық етті. Ол ғылыми еңбектермен бірге мерзімді басылымдарда бала тәрбиесі, білім сапасын көтеру, педагогика ғылымы, ұстаз мәртебесі тақырыптарымен қоса, қалың жұртшылықты терең толғандыратын, өзіндік ашық ой-пікір білдіретін мақалалар авторы.

Академик А.Қ. Құсайынов 20 монографияның, 4 оқулық пен 4 оқу құралының, 23 оқу-әдістемелік құралының, 8 кітаптың, 8 Мемлекеттік стандарттың, 11 түсіндірмелі және терминологиялық сөздіктің, 200-ден астам ғылыми мақаланың және жарияланым көрген 200-ге жуық мақаланың авторы.

Белгілі компаративист ғалым өзінің бір сөзінде: «Мен әлемнің озық 20 елінде (Жапония, Оңтүстік Корея, Германия, Франция және т.б. елдер) бастауыш сыныптарда, яғни, 1-6 сыныптарда қанша тіл оқытылатынын зерттедім. Сонда байқағаным, осы елдердің ішінде екі тіл 1-сыныптан бастап – 2 елде, 2-сыныптан бастап – 5 елде, 4 және 6-сыныптардан бастап – 13 елде оқытылады екен. Бірде-бір елде үш тіл бірдей оқытылмайды. Ал біздің елімізде біраз жылдардан бері бірқатар мектептерде үш тіл қатар оқытылып келеді. Нәтижесі қандай? Қазіргі уақытта қалалық жерлерде қазақ балалары бір-бірімен орысша сөйлесетін болды. Тіпті қазақ мектептерінде оқып, қазақ отбасында тәрбиеленетін балалардың өзі орыс тілінде сөйлеседі. Өз ана тілінің уызын қана ішіп, оны терең меңгеріп, сол тілде ұлттық тәрбие алған баланың бойында ұлттық патриоттық сезім жоғары болады деп ойлаймын», - дейді [4]. Өте орынды айтылған пікір.

Ғалымның өмір жолына көз жүгіртсек, оның үнемі өсу, жетілу, кемелдену жолында болғанын аңғарамыз. Асқарбек Қабыкенұлы Құсайынов Қазақстан Республикасы Педагогика ғылымдары академиясының президенті, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Қазақ ұлттық жаратылыстану ғылымдары академиясының, Қазақстан Педагогикалық ғылымдар академиясының, Қазақ білім беру академиясының, Әлеуметтік ғылымдар академиясының толық мүшесі, Қазақстан Республикасы Мемлекеттік сыйлығының лауреаты, Қазақстан Республикасы Білім беру ісінің үздігі, Қазақстан Журналистер одағының мүшесі білімді ғалым, парасатты ұстаз, қайраткер азамат бүгінгі таңда нағыз кемеліне келіп, толысқан әрі еңбегінің бейнеті мен жемісін көретін шағында тұрғанын байқаймыз.

Академик А.Қ. Құсайынов мемлекеттік «Парасат» орденінің иегері, «Ерен еңбегі үшін», «Қазақстан Республикасының тәуелсіздігіне 10 жыл» медальдарымен, Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің «Ғылым дамуына қосқан үлесі үшін» төсбелгісімен, «Мәдениет қайраткері» құрмет белгісімен марапатталған. Қазақстан ғалымдары арасында алғаш болып педагогика ғылымы аясында Ресей Үкіметінің «Константин Ушинский» атындағы медалімен марапатталған.

Кезінде: Қалдырмаса даналар хатқа жазып, Кім айырап өткенді ақ, қара ғып, – деп Жүсіп Баласағұн жазғандай, Асқарбек Қабыкенұлы Құсайынов еңбектері – біздің бүгінгіміз үшін де, болашақ үшін де, келер ұрпақтың рухани жаңғыруы үшін де қажетті құнды дүниелер.

Біз бүгін педагогика ғылымдарының докторы, профессор, оқулықтану ғылымының негізін салған компаративист ғалым Асқарбек Қабыкенұлын мерейлі жасымен құттықтай отырып, отбасына амандық, ізденістеріне ізгілік, еңбегіне ерен табыстар, шығармашылығына биіктік тілейміз!

Сөзіміздің соңында айтарымыз – азамат ғалым Асқарбек Қабыкенұлының мәртебесі биік болып, мерейі өсе берсін. Ол кісінің қатарынан лайықты ізбасарларын көп көре берейік!

Әдебиеттер:

1. Құсайынов А.Қ. Білім-болашақ негізі. Образование-основа будущего. – А., «ROND&A», 2010.-296 с.
2. Құсайынов А.Қ. Әлемдегі және Қазақстандағы білім берудің сапасы. – А., 2013.-194 б.
3. Құсайынов А.Қ. Оқулық жасау және бағалау теориясы – А., 2021.-148 б.
4. Құсайынов А.Қ. Саналы тәрбие негізінде алынған білім ғана сапалы болады. https://www.inform.kz/kz/sanaly-tarbie-negizinde-alyngan-bilim-gana-sapaly-bolady-askarbek-kusayynov_a3711299

**МАЗМУНЫ
СОДЕРЖАНИЕ
CONTENT**

**ПЛЕНАРЛЫК МӘЖЛИС
ПЛЕНАРНОЕ ЗАСЕДАНИЕ
PLENARY SESSION**

<i>Джурицкий А.Н.</i> ИССЛЕДОВАНИЯ ПО СРАВНИТЕЛЬНОЙ ПЕДАГОГИКЕ В СОВРЕМЕННОЙ РОССИИ	4
<i>Dr. Kanishka Bedi</i> DEVELOPING A NEW WORLD CURRICULUM IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION	6
<i>Масалимова А.Р.</i> ЦИФРЛЫК БИЛИМ БЕРУ – ҒАЛАМДЫК МӘСЕЛЕ	8
<i>Харисов Ф.Ф., Харисова Ч.М.</i> ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ ПРИ ОБУЧЕНИИ ТЮРКСКИМ ЯЗЫКАМ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВОГО ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОСТРАНСТВА	10
<i>Таубаева Ш.Т.</i> НАУЧНО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ШКОЛА АКАДЕМИКА А.К. КУСАИНОВА ПО СРАВНИТЕЛЬНОЙ ПЕДАГОГИКЕ.....	12
<i>Мардахеев Л.В.</i> НРАВСТВЕННОЕ ВОСПИТАНИЕ – ОСНОВА СТАНОВЛЕНИЯ ЧЕЛОВЕКА.....	15
<i>Мамытов А.</i> О РАЗРАБОТКЕ КОНЦЕПЦИИ ФИЗИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ УЧАЩЕЙСЯ МОЛОДЕЖИ В КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ	19
<i>Заварзина Л.Э.</i> ВЫДАЮЩИЙСЯ КОМПАРАТИВИСТ СОВРЕМЕННОСТИ: К 70-ЛЕТИЮ АКАДЕМИКА А.К. КУСАИНОВА	22
<i>Тұрғанова А.Ж.</i> БИЛИМ САПАСЫ – САПАЛЫ ЖОСПАРЛАНҒАН САБАҚТАН	24
<i>Акылбекова Ж.С.</i> ҰЛЫ ДАЛАНЫҢ – ҰЛЫ ПЕРЗЕНТІ	26
<i>Әлқожаева Н.С.</i> РУХАНИ ҚҰНДЫЛЫҚ АДАМ ДАМУЫНЫҢ ӨЗЕКТІ БӨЛГІ	28
<i>Тұрғынбаева Б.А.</i> ЦИФРЛЫК ТЕХНОЛОГИЯЛАР ПЕДАГОГ ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫНЫҢ КЕПІЛІ.....	30
<i>Булатбаева А.А.</i> ИНТЕГРАЦИЯ МИРОВЫХ СИСТЕМ ОБРАЗОВАНИЯ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ.....	33
<i>Кунакова К.У., Кунакова Г.У.</i> ЗАКОНОМЕРНОСТИ ИННОВАЦИЙ В ОБРАЗОВАНИИ ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАН.....	34
<i>Саметова Ф.Т.</i> РОЛЬ АПН В ПОВЫШЕНИИ КАЧЕСТВА УЧЕБНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ	37

1-СЕКЦИЯ
ЖАҒАНДАНУ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ӘЛЕМДІК
БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕЛЕРІНІҢ ИНТЕГРАЦИЯСЫ

ИНТЕГРАЦИЯ МИРОВЫХ СИСТЕМ ОБРАЗОВАНИЯ
В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

INTEGRATION OF WORLD EDUCATION SYSTEMS
IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION

<i>Амантай Ж.А., Ермаков Д.С.</i> ПРОБЛЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ ГИБКИХ НАВЫКОВ У СТУДЕНТОВ ВУЗА.....	41
<i>Бактыбаев Ж.Ш.</i> РОЛЬ АРТ-ТЕРАПИИ В РАБОТЕ С ГИПЕРАКТИВНЫМИ ДЕТЬМИ.....	43
<i>Бұлатбаева А.А., Адамов А.А., Башиқұлов А.С.</i> ВИДЕНИЕ ПРОЦЕССА ФОРМИРОВАНИЯ КУЛЬТУРЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО МЫШЛЕНИЯ КУРСАНТОВ	46
<i>Абдикерова Ж.Р.</i> STEM БІЛІМ БЕРУ АРҚЫЛЫ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҚТЫ АРТТЫРУ	48
<i>Абдраимов Ж.Ж.</i> ФАСИЛИТАЦИЯ СТУДЕНТТЕРДІ ОҚЫТУ БАРЫСЫНДА ОҚУ ЖҰМЫСТАРЫН БЕЛСЕНДІРУ (ЖАНДАНДЫРУ) ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ.....	50
<i>Арзымбетова Ш.Ж., Жақан А.</i> ӘЛЕУМЕТТІК ПЕДАГОГТЫҢ ЖОҒАРЫ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА КӘСІБИ БАҒЫТ БЕРУ ЖҰМЫСЫНЫҢ МАЗМҰНЫ.....	52
<i>Аслан Э.А., Мұқашева А.Б.</i> ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ИРЛАНДИЯ РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ТӘЖІРИБЕСІНДЕ	55
<i>Базарова Б.Р.</i> ӘЛЕУМЕТТІК БЕЛСЕНДІЛІКТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУДА МҰҒАЛІМ МЕН ОҚУШЫЛАРДЫҢ ӨЗАРА БАЙЛАНЫСЫНЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ.....	59
<i>Бүргэд Б.</i> ИССЛЕДОВАНИЯ ПО ИСТОРИЧЕСКОЙ ГЕОГРАФИИ В МОНГОЛИИ.....	62
<i>Бақытжан М.Б., Мұқашева А.Б.</i> ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДЕГІ АРТ-ТЕРАПИЯНЫҢ КОГНИТИВТІ ПРОЦЕССТЕРДІ ДАМУДАҒЫ РӨЛІ	64
<i>Биманов Д.А.</i> ӘЛЕМДІК БІЛІМ БЕРУ КЕҢІСТІГІНЕ ИНТЕГРАЦИЯЛАНУ ҰСТАНЫМДАРЫ, ТЕОРИЯСЫ, ТӘЖІРИБЕСІ	67
<i>Боранқұл Р.И., Шағырбаева М.</i> ЖАС МЕКТЕП БАСШЫСЫНЫҢ КӘСІБИ САНА-СЕЗІМІНІҢ ДАМУЫ, ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МӘСЕЛЕ РЕТІНДЕ... ..	69
<i>Ділдабай Л.Е.</i> ЖАҒАНДАНУ ЖАҒДАЙЫНДА БОЛАШАҚ МҰҒАЛІМДЕРДІҢ КӘСІБИ ҚҰЗІРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ	72
<i>Жиенгулова Д.С.</i> ҚАЛЫПТАСТЫРУШЫ БАҒАЛАУҒА АРНАЛҒАН БІЛІМДІК ЭЛЕКТРОНДЫҚ РЕСУРСТАР.....	75
<i>Жақупова А.Д., Жусупбекова Г.Г.</i> ИННОВАЦИОННОСТЬ И ПРАКТИКООРИЕНТИРОВАННОСТЬ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ПРОГРАММ ВУЗА КАК ОСНОВА РАЗВИТИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ В КАЗАХСТАНЕ.....	77
<i>Изтелеева А.С.</i> БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ МАҚСАТ ПЕН ИННОВАЦИЯЛЫҚ ӨЗГЕРІСТЕРДІҢ БАЙЛАНЫСЫ	80
<i>Казанбаева К.С., Турахонова С.Б.</i> ЖАҒАНДАНУ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ӘЛЕМДІК БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕЛЕРІНІҢ ИНТЕГРАЦИЯСЫ.....	82
<i>Касенова А.Е.</i> ИНТЕГРАЦИЯ ОБРАЗОВАНИЯ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ	84

Каненова С.Т. ҚАЗАҚСТАННЫҢ БІЛІМ БЕРУ САЯСАТЫНЫҢ ӘЛЕМДІК КЕҢІСТІКТЕ ИНТЕГРАЦИЯЛАНУЫ.....	86
Қожаназарова Б.С. ӨЗІН-ӨЗІ ТАҢУ МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ КӘСІБИ ӨЗІН-ӨЗІ ДАМУЫН ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ СҮЙЕМЕЛДЕУ	88
Бактыбаев Ж.Ш., Ма Ханьсюе СЕМЬЯ В КОНТЕКСТЕ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ.....	91
Мамбетова У.М., Баймұратова Б.А. ЖАҒАҢДАҢУ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ӘЛЕМДІК БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ 12 ЖЫЛДЫҚ ОҚЫТУ ҮЛГІЛЕРІ ЖӘНЕ ОҚЫТУДЫ ОҢТАЙЛАСТЫРУДЫҢ ӘДІСТЕМЕЛІК НЕГІЗІ	94
Кудайбергенова А.М., Маханбетияр А.Б. СТУДЕНТТЕРДІҢ ЭМОЦИОНАЛДЫ ИНТЕЛЛЕКТІСІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІГІ	97
Молдабек Қ. ОҚУ ПРОЦЕСІНДЕ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫН ДАМУЫ	100
Мүсілімова Қ.Д. БАСТАУЫШ СЫНЫПТА ОҚЫТУДЫҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫН ҚОЛДАНУДЫҢ МАҢЫЗЫ	103
Бердиева Ф.М., Ниязбаева Г.Б. ЖАҒАҢДАҢУ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ӘЛЕМДІК БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕЛЕРІНІҢ ИНТЕГРАЦИЯСЫ	105
Нурғалиева М.К. ФАКТОРЫ И ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ УСПЕШНОСТИ УЧЕБНО-ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПОДРОСТКОВ.....	108
Кистауова С.Е., Нуржаңова А.Д. ЖАҒАҢДАҢУ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ӘЛЕМДІК БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕЛЕРІНІҢ ИНТЕГРАЦИЯСЫ	110
Оразханова А., Құлмышева Н.А. ОҚШАУЛАНУ ӘЛЕУМЕТТІК –ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ФЕНОМЕН РЕТІНДЕ.....	114
Орумбаева Д. ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ ЖАҒАҢДЫҚ СЫН-ҚАТЕРЛЕР ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ҰЛТТЫҚ САНАСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ МАҢЫЗЫ.....	116
Рақимбекова К.Т. ЖАҒАҢДАҢУ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ХИМИЯ ЖӘНЕ ХИМИЯНЫ ОҚЫТУ	119
Русанов В.П., Какиева Л.Х. ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ МЕЖДУНАРОДНОГО СОТРУДНИЧЕСТВА ВУЗОВ КАЗАХСТАНА В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ	122
Молдасан Қ.Ш., Сағынбаева Г.Қ. ӘЛЕУМЕТТІК ПЕДАГОГТЫҢ ІС-ӘРЕКЕТІНДЕГІ ТҮЗЕТУ МЕН ӘЛЕУМЕТТІК ТЕРАПИЯ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫНЫҢ МАҢЫЗЫ.....	124
Самал А. ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА БАЛАЛАРДЫ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚОЛДАУДЫҢ РӨЛІ	127
Сатыбаев А.Г. АНАЛИЗ И ОЦЕНКА СЕБЕСТОИМОСТИ ПРОДУКЦИИ	131
Сәулебек А.Н., Әлқожаева Н.С. ПЕДАГОГ-ПСИХОЛОГТАРДЫ ДАЯРЛАУДАҒЫ ҚАЛЫПТАСАТЫН ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТЕР.....	133
Токтрабекова Ж.Н. ОСМЫСЛЕНИЕ СУЩНОСТИ ПОНЯТИЯ «КОРПОРАТИВНАЯ КУЛЬТУРА»: ПОЛИНАУЧНЫЙ АСПЕКТ	137
Тұрысбаева А.Ж., Қунабаева А.Д., Кобегенова Ж.Ж. БҮГІНГІ АРТПЕДАГОГИКА: ДАМУ МАҚСАТТАРЫ МЕН ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ	141
Тұрысбаева А.Ж., Төлеген А.С. АРТ-ТЕРАПИЯ – ЖАҢА ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫНЫҢ ОЗЫҚ ҮЛГІСІ.....	144

Утеубекова Б.Е. ЖАҒАНДАНУ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ӘЛЕМДІК БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕЛЕРІНІҢ ИНТЕГРАЦИЯСЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ ҚАЗАҚСТАНҒА ЫҚПАЛЫ	147
Уябаева Н.С. ЗАМАНАУИ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ МҮМКІНДІКТЕРІ.....	150
Шарипова Д.О. ЖАҒАНДАНУ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ӘЛЕМДІК БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕЛЕРІНІҢ ИНТЕГРАЦИЯСЫ.....	152
Нурланова А.Н., Чункурова З.К. ҚАЗАҚСТАННЫҢ ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ ИНКЛЮЗИВТІ ОҚЫТУ ҮРДСІНІҢ ОРНЫ.....	155
Юнусов И.Б. ОҚУШЫЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫН ДАМУДЫҢ ҒЫЛЫМИ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ	157
Юнусов М.Б. БІЛІМ БЕРУ МАЗМҰНЫ АЯСЫНДА СТУДЕНТТЕРДІҢ ӨЗІНДІК ЖҰМЫСТАРЫН АРТТЫРУ	162

2-СЕКЦИЯ

ЖАСТАРДЫҢ РУХАНИ-АДАМГЕРШІЛІК ТӘРБИЕСІ: ҚҰНДЫЛЫҚТАР МЕН БАҒДАРЛАР

ДУХОВНО-ПРАВСТВЕННОЕ ВОСПИТАНИЕ МОЛОДЕЖИ: ЦЕННОСТИ И ОРИЕНТИРЫ

SPIRITUAL AND MORAL EDUCATION OF YOUTH: VALUES AND GUIDELINES

Карпова Е.В., Невзорова А.В. ОРИЕНТИРЫ ПРАВСТВЕННОГО ВОСПИТАНИЯ МОЛОДЕЖИ В РОССИИ И ЗА РУБЕЖОМ.....	165
Ангелова Л., Ангелов Б. ОТНОШЕНИЯ МЕЖДУ СМИ И ИСКУССТВОМ В УСЛОВИЯХ ПАНДЕМИИ COVID-19.....	167
Панина Л.Ю. КРИЗИС ЦЕЛЕЙ ВОСПИТАНИЯ И ПОИСК ОРИЕНТИРОВ В ПЕРИОД ПЕРЕСТРОЙКИ (1985–1991 ГГ.)	173
Ермаков Д.С., Сергеева Т.Ф., Шабанова М.В. СЕТЕВОЕ НАСТАВНИЧЕСТВО В РАБОТЕ С ОДАРЁННЫМИ ДЕТЬМИ.....	176
Әбіланқызы Ж. ИСЛАМДАҒЫ ІШПІ-ЖЕУ, КИІМ КИЮ ЖӘНЕ ЫСЫРАПТАН САҚТАНУ	178
Аңсағанқызы А. МОҢҒОЛ ХАЛҚЫНЫҢ «ОЛОН САНАА »ОЙЫНЫН БАЛАБАҚШАДА ОЙНАТУ	180
Абдуллаева А.Т., Акрамова А.С. ПРОБЛЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ ЗДОРОВОГО ОБРАЗА ЖИЗНИ СТАРШЕКЛАССНИКОВ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ.....	183
Әбдіухан А. БІЛІМ БЕРУ ҰЙЫМДАРЫНДАҒЫ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚЫЗМЕТТЕРДІҢ ПСИХОЛОГИЯСЫ	185
Акрамова А.С., Бай Циньсин ГУМАНИЗМ И КУЛЬТУРНЫЕ ЦЕННОСТИ КАК ВАЖНЫЕ ФАКТОРЫ ПРАВСТВЕННОГО ВОСПИТАНИЯ	188
Frigerio Alberto INTRODUCING CIVIC ENGAGEMENT AND SUSTAINABILITY IN THE HIGHER EDUCATION PROGRAMMES OF KAZAKHSTAN: A CASE STUDY.....	190
Алмат А.А. БОЛАШАҚ МҰҒАЛІМНІҢ ГУМАНИСТІК ПОЗИЦИЯСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ НЕГІЗДЕРІ.....	193
Аралбаева А.Ғ., Худайбергенова Д.С. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТІН ДАМУ	195
Арзымбетова Ш.Ж., Мырзабекова Г. ОҚУШЫЛАРДЫҢ ӘЛЕУМЕТКЕ БАҒДАРЛАНҒАН МІНЕЗ-ҚҰЛҚЫНЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫНА ӘЛЕУМЕТТІК ПЕДАГОГ ИМИДЖІ ЫҚПАЛЫНЫҢ ӘДІСТЕРІ.....	197
Ахинова А.А. Рысбек Г.Е.	

РУХАНИ ЖАҢҒЫРУ АЯСЫНДА ЖАСТАРДЫ ТУҒАН ЖЕРГЕ ДЕГЕН ШЫНАЙЫ ПАТРИОТИЗМДІК ҚҰНДЫЛЫҚТАРҒА ТӘРБИЕЛЕУ	200
<i>Джаркинбаев Е.Е.</i> МӘДЕНИ ҚАЙТА ЖАҢҒЫРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ РУХАНИ-АДАМГЕРШІЛІКТІҢ ӘЛЕУЕТІ	203
<i>Ережеп А.Т., Асамбаева С.Ж.</i> ТӘРБИЕ ПРОЦЕСІНДЕГІ ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫНЫҢ ДАМУШЫЛЫҚ ҚЫЗМЕТІ	207
<i>Ережепова А.</i> БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ ТАНЫМ ІС-ӘРЕКЕТ ТАБЫСТЫЛЫҒЫ.....	211
<i>Ешенгазина Ш., Кулмышева Н.А.</i> ОҚУШЫЛАРДЫҢ ИНТЕЛЛЕКТ ҰҒЫМЫНА ТҮСІНІК.....	213
<i>Жолбарысова М.</i> МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ОЙЫН АРҚЫЛЫ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСТЫҢ МАҢЫЗЫ.....	215
<i>Жолдыбаева А. Қ.</i> ПЕДАГОГИКАЛЫҚ КОЛЛЕДЖ СТУДЕНТТЕРІНІҢ КӘСІБИ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТІН ДИАГНОСТИКАЛАУ ЖӘНЕ ОҚУ ҮДЕРІСІНДЕ ДАМУШЫЛЫҚ.....	217
<i>Жұматаева М.Т.</i> БІЛІМ БЕРУДІ ЖАҢА РҮХАНИ ЖАУАПҚЕРШІЛІКТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ МӘСЕЛЕСІ	220
<i>Казанбаева К.С.</i> ҚАЗІРГІ ҚОҒАМДАҒЫ ЖАСТАРДЫҢ РУХАНИ-АДАМГЕРШІЛІК ТӘРБИЕСІ	222
<i>Таубаева Ш.Т., Қазтай М.А.</i> ФОРМИРОВАНИЕ САМООРГАНИЗАЦИИ УЧЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СТУДЕНТОВ КАК ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА	224
<i>Калимжанова Р.Л.</i> ПРОБЛЕМА ШКОЛЬНОГО БУЛЛИНГА – МИРОВАЯ ПРОБЛЕМА	228
<i>Карабекова Р.С.</i> ДУХОВНО-НРАВСТВЕННОЕ ВОСПИТАНИЕ МОЛОДЕЖИ КАК ЦЕННОСТНЫЙ ОРИЕНТИР СОВРЕМЕННОГО ОБЩЕСТВА	232
<i>Кенжебекова Р.И.</i> ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТІЛІН ДАМУШЫЛЫҚТАУДАҒЫ ЭТНОПЕДАГОГИКА МАТЕРИАЛДАРЫН ПАЙДАЛАНУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	234
<i>Бертлеуова К.А.</i> М. ӘУЕЗОВ ӘНГІМЕЛЕРІНДЕГІ АНТИҚАҺАРМАН	237
<i>Молдасан Қ.Ш., Конисбаева Ж.К.</i> ДАРЫНДЫ ОҚУШЫНЫҢ ӨЗІНДІК «МЕНИ»	241
<i>Қуаңбаева М.М., Алияқбарова Н.Ж.</i> ЖАС ҰРПАҚТЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ РУХАНИ-АДАМГЕРШІЛІК ТӘРБИЕСІНІҢ ОРНЫ	243
<i>Қуанышбаева А.А., Төлеубекова Л.Д.</i> МЕДИАТИВНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ РАБОТЕ ШКОЛЫ	246
<i>Қуанышбаева Г.А., Төлеубекова Л.Д.</i> ФОРМИРОВАНИЕ ДУХОВНО-НРАВСТВЕННЫХ ЦЕННОСТЕЙ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ.....	251
<i>Қувантирова А.Н., Чинтаева Ф.Т.</i> РУХАНИ-АДАМГЕРШІЛІК ТӘРБИЕСІНІҢ ЖАСТАР ТҮЛҒАСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ РӨЛІ	253
<i>Kulekenova Zh.G.</i> THE ROLE OF NATIONAL TRADITIONS IN SPIRITUAL – MORAL DEVELOPMENT OF PERSONALITY	257
<i>Куленова А.О.</i> БАЛА ТӘРБИЕСІНДЕГІ ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫҢ РӨЛІ	259

Құлмышева Н.А. ОҚШАУЛАНУ ӘЛЕУМЕТТІК-ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ФЕНОМЕН РЕТІНДЕ	262
Нәби Л., Қылышбаева М.Т. М. ҒАБДУЛЛИННИҢ ҰЛТТЫҚ ТӘРБИЕГЕ ҚАТЫСТЫ ОЙЛАРЫ	265
Мурзагулова М.Д., Алқожаева А.С. Борантай А.Б. ҰЛТТЫҚ ТӘРБИЕ НЕГІЗІНДЕ МАМАН ДАЯРЛАУДАҒЫ КЕЙБІР МӘСЕЛЕЛЕР	267
Мағауова А.С., Мурзина Т.И. ВКЛАД ВЫПУСКНИКОВ КАЗНУ ИМ. АЛЬ-ФАРАБИ В РАЗВИТИЕ НЕЗАВИСИМОГО КАЗАХСТАНА	270
Налибаев К.Қ. А. ЯНУШКЕВИЧТИҢ «КҮНДЕЛІКТЕР МЕН ХАТТАР» АТТЫ ЕҢБЕГІНДЕГІ ҚАЗАҚТЫҢ ҰЛТТЫҚ ТӘЛІМ-ТӘРБИЕСІ ТУРАЛЫ	272
Низамова М.Н. ДУХОВНО-НРАВСТВЕННОЕ ВОСПИТАНИЕ СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ В УСЛОВИЯХ ОНЛАЙН ОБРАЗОВАНИЯ.....	276
Тастанбекова Б.А., Нурбекова О.Б. ТӘРБИЕ МЕН БІЛІМ – ЕГІЗ.....	278
Арзымбетова Ш.Ж., Нұрхатова Г. ОҚУШЫЛАРДЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ПРАКТИКАСЫ.....	280
Сүлейменова Г.К., Оралова Б.И. ТӘРБИЕ ПРОЦЕСІНДЕ ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАР МЕН ИННОВАЦИЯЛЫҚ ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫНЫҢ ИНТЕГРАЦИЯЛАНУЫ.....	283
Орынбекова Д.С. ДІНШІЛДІК ЖӘНЕ ЖАСТАР АРАСЫНДАҒЫ ДІНИ ҚҰНДЫЛЫҚТАР.....	286
Садықова А.М., Тоғайбай М.Б. БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ БОЙЫНДА ҰЛТТЫҚ САНА-СЕЗІМДІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ МӘСЕЛЕСІНІҢ ТАРИХНАМАЛЫҚ АСПЕКТІСІ.....	289
Салқынбек Д.И. ОТАНСҮЙГІШТІК ТӘРБИЕ ЖӘНЕ ТІЛ	292
Алметов Н.Ш., Сарсенбаева Б.Е. ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРНЫНДА 1 КУРС СТУДЕНТТЕРІМЕН ИННОВАЦИЯЛЫҚ МЕНЕДЖМЕНТ НЕГІЗІНДЕ ТӘРБИЕЛІК ІС-ӘРЕКЕТТІ ҰЙЫМДАСТЫРУ	294
Сарсенбеков Б.С. ҰЛТТЫҚ РУХАНИ ҚҰНДЫЛЫҚТАР НЕГІЗІНДЕГІ АДАМГЕРШІЛІК ТӘРБИЕСІ.....	298
Таубаева Ш.Т., Солтанов Қ., Ауеспаев М. «РУХ», «РУХАНИЛЫҚ» ЖӘНЕ «РУХАНИЯТ» ҰҒЫМДАРЫНЫҢ АРАҚАТЫНАСЫ: АҚПАРАТТЫҚ ТҰҒЫП НЕГІЗІНДЕГІ ТАРИХИ ШОЛУ	300
Ізгұттынова Р.О., Сахан М.Б. ӨЗІН-ӨЗІ ТАҢУ САБАҚТАРЫНДА ЖЕКЕ ТҮЛҒАНЫҢ ҚҰНДЫЛЫҚ БАҒДАРЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ЭТНОПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚҰРАЛДАРЫ	306
Сейдәлі Г.У. ОТБАСЫ ЖАС ҰРПАҚТЫ ӘЛЕУМЕТТЕНДІРУДІҢ ИНСТИТУТЫ.....	308
Сембаева А.М., Азымқұл А. ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ.....	311
Жолдасбеков А.А., Септемирова А.Ж., Сихынбаева Ж.С. БОЛАШАҚ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ БАҒЫТТАҒЫ МАГИСТРЛЕРДІҢ КРЕАТИВТІ ІС-ӘРЕКЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	315
Серікова Н.У. ҰЛЫ ДАЛАДА ӨМІРГЕ КЕЛГЕН ҰЛЫ ТҮЛҒА АБАЙ ҚҰНАНБАЕВТЫҢ ТӘРБИЕЛІК ТАҒЫЛЫМДАРЫ	317

<i>Спанова А.Қ., Кулмышева Н.А.</i> ОҚУШЫЛАРДЫҢ ҒАЛАМТОРҒА ТӘУЕЛДІЛІКТЕРІ	320
<i>Tabuldinova G.N., Otarova A.M., Islyamova D.B.</i> LEISURE PREFERENCES AND SPHERE OF INTERESTS OF NJSC "SMU" STUDENTS	323
<i>Тайтелиева Л.Р., Абдирашитова В.У., Еркебай С.Н., Исмаил Г.Ж.</i> МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ АРТТЕРАПИЯ ТЕХНОЛОГИЯСЫ АРҚЫЛЫ ҰСАҚ САУСАҚ МОТОРИКАСЫН ДАМЫТУ	326
<i>Тоқтасынова А.Ғ., Сарман М.П., Раиш Ұ.</i> Ы. АЛТЫНСАРИННИҢ ПЕДАГОГИКА ҒЫЛЫМЫНДАҒЫ АҒАРТУШЫЛЫҚТЫ ДАМЫТУҒА ҚОСҚАН ҮЛЕСІ....	329
<i>Турсыматова О.И., Дильмаханова М.М., Аймырзаева А.Б.</i> БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ ТАНЫМДЫҚ ІЗДЕНІМПАЗДЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ	332
<i>Уябаева Н.С., Исаева З.А.</i> КҮНДЫЛЫҚТЫҢ МӘНІ РУХАНИ-АДАМГЕРШЛІК ТӘРБИЕДЕ.....	334
<i>Булатбаева А.А., Шайхисламова Н.Б.</i> ФОРМИРОВАНИЕ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ БУДУЩЕГО ПЕДАГОГА В ПРОЦЕССЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ.....	336
<i>Яковенко Е.Г., Чернявская О.М.</i> ФОРМИРОВАНИЕ ПОЗНАВАТЕЛЬНЫХ УНИВЕРСАЛЬНЫХ УЧЕБНЫХ ДЕЙСТВИЙ ОБУЧАЮЩИХСЯ КАК ФАКТОР САМОРАЗВИТИЯ	338

3-СЕКЦИЯ

УНИВЕРСИТЕТ 4.0 ФОРМАТЫНДАҒЫ БІЛІМ БЕРУ ҮДЕРІСІН ЦИФРЛАНДЫРУ

ЦИФРОВИЗАЦИЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА В ФОРМАТЕ УНИВЕРСИТЕТА 4.0.

DIGITALIZATION OF THE EDUCATIONAL PROCESS IN THE UNIVERSITY FORMAT 4.0.

<i>Сунгурова Н.Л., Акимкина Ю.Е.</i> ВИРТУАЛЬНОЕ ДОВЕРИЕ СТУДЕНТОВ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВОГО ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОСТРАНСТВА	342
<i>Сушенцова Н.В., Тумандеева Т.В.</i> ОБУЧЕНИЕ И СОПРОВОЖДЕНИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ РАБОТНИКОВ КУЗБАССА В ПРОЦЕССЕ ЦИФРОВОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ ОБРАЗОВАНИЯ.....	345
<i>Апухтина А.Г., Кочергин Д.Г., Сушенцова Н.В.</i> ОСОБЕННОСТИ ЦИФРОВОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЫ В СИСТЕМЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ (НА ПРИМЕРЕ КУЗБАССА)	348
<i>Николаева В.В., Бахтыбаева А.Т.</i> ВЛИЯНИЕ ИНФОГРАФИКИ НА РАЗВИТИЕ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ.....	351
<i>Әлқожаева Н.С., Бахытжан А.Б.</i> ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДА БІЛІМ БЕРУ ҮДЕРІСІН БАСҚАРУ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	354
<i>Досымбекова А.Қ., Кантуреева М.А.</i> БЛОГТЫ УНИВЕРСИТЕТ САЙТЫНА ҚОСУДЫҢ 6 СЕБЕБІ	356
<i>Жиенбаева Ж.Б.</i> МОБИЛЬДІ ТЕХНОЛОГИЯЛАР БІЛІМ БЕРУ ҮДІСІНДЕ.....	358
<i>Мусашева Д.Қ., Айтжанова Ж.Е., Сундетова А.Н.</i> ҚОҒАМНЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ САЛАСЫН ЦИФРЛАНДЫРУДЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ	361
<i>Жолдасбеков А.А., Мырзабеков Е.Е.</i> БОЛАШАҚ МҰҒАЛІМДЕРДІҢ КРЕАТИВТІ ТҮЛҒАЛЫҒЫН ИННОВАЦИЯЛЫҚ ІС-ӘРЕКЕТКЕ ДАЙЫНДАУ ПРОЦЕССИНДЕ ДАМЫТУ	363

Нұзман Г.Н. БОЛАШАҚ ПЕДАГОГ-ПСИХОЛОГТАРДЫҢ ӨЗІН-ӨЗІ ӨЗЕКТЕНДІРУ МОТИВАЦИЯСЫН ДАМУЫ ҚҰНДЫЛЫҚ РЕТІНДЕ	365
Сахипов Н.Г., Мырзаханов Е.Н. СОВРЕМЕННЫЕ МЕТОДЫ ПРЕПОДАВАНИЯ ЮРИДИЧЕСКИХ ДИСЦИПЛИН В ВУЗАХ И КОЛЛЕДЖАХ	369
Сейдалина А.Қ. 3D-МОДЕЛЬДЕУГЕ АРНАЛҒАН ОНЛАЙН-СЕРВИСТЕРДІҢ МҮМКІНДІКТЕРІ	371
Арзымбетова Ш.Ж., Турарбекқызы М. ӘЛЕУМЕТТІК ПЕДАГОГТЫҢ СУИЦИДТІ ЛОГОТЕРАПИЯ АРҚЫЛЫ АЛДЫН-АЛУДЫҢ ҚҰРЫЛЫМДЫҚ-МАЗМҰНДЫҚ МОДЕЛІ	373
Усенова А.М., Сейдирова Ш. БОЛАШАҚ МҰҒАЛІМДЕРДІҢ ЭМОЦИОНАЛДЫ ТҰРАҚТЫЛЫҒЫН ДАМУЫ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ШАРТТАРЫ	376
Хамитова А.С. ХИМИЯ САБАҚТАРЫНДА ОҚЫТУДЫҢ ИНТЕРАКТИВТІ ТҮРЛЕРІН ЕНГІЗУ	379
4-СЕКЦИЯ ӘЛЕМДЕГІ ЖӘНЕ ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ БІЛІМ БЕРУДІҢ САПАСЫ: САЛЫСТЫРМАЛЫ АСПЕКТ	
КАЧЕСТВО ОБРАЗОВАНИЯ В МИРЕ И КАЗАХСТАНЕ: СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АСПЕКТ	
THE QUALITY OF EDUCATION IN THE WORLD AND IN KAZAKHSTAN: A COMPARATIVE ASPECT	
Алдиярова Т. ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНІҢ ЖАҒАШЫЛДЫҒЫ	382
Амангельдинова А.Е. ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ ЖАҒАШЫЛДЫҚТАРДЫҢ АХМЕТ БАЙТҰРСЫНҰЛЫ ИДЕЯЛАРЫМЕН САБАҚТАСТЫҒЫ	384
Атем М.Н. ҒЫЛЫМИ ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСТАРЫНЫҢ БІЛІМ САПАСЫН АРТТЫРУДАҒЫ РӨЛІ	387
Berdykulova G., Schildibekov Y., Li A. THE UNIVERSITY CHANGE MANAGEMENT: CASE OF KAZAKHSTAN AND USA	390
Жампеисова К.К., Хан Н.Н., Колумбаева Ш.Ж. О ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ СОСТАВЛЯЮЩЕЙ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ ВУЗОВ (С УЧЕТОМ ЗАРУБЕЖНОГО ОПЫТА)	393
Жеткерова М.Б., Аульбекова А.Б. ЖАҒАША БІЛІМГЕ – ЖАҒАША КӨЗҚАРАС	398
Zakirova E.M., Kenesbaeva D.E. COMPARATIVE ANALYSIS OF THE DEVELOPMENT OF INCLUSIVE EDUCATION OF CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN AND EUROPE.....	401
Исаева Ж.А. ҚАШЫҚТЫҚТАН ОҚЫТУДА ЖАЗЫЛЫМ ДАҒДЫЛАРЫНЫҢ ТИІМДІ ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІ.....	405
Касымбаева Б.Ш. ОБЛЫСТЫҚ ЭКСПЕРИМЕНТ – БІЛІМ САПАСЫНЫҢ АРТУЫНА ОҢ ЫҚПАЛ ЕТЕТІН ФАКТОР	407
Кеутаева З.С. АҚЫЛДАСУ САБАҒЫН ҰЙЫМДАСТЫРУДАҒЫ ТИІМДІ ФАКТОРЛАР	409
Қожаева А. ПЕДАГОГ КАДРЛАРДЫ АТТЕСТАТТАУДАН ӨТКІЗУ БОЙЫНША ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ТӘЖІРИБЕНІ ЗЕРДЕЛЕУ МАҢЫЗЫ	411
Қуандықова Ж.А. МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ҒЫЛЫМИ ЖОБАЛАРЫНЫҢ РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ЖАРЫСТАРЫНА ҚАТЫСУШЫЛАРДЫ ДАЙЫНДАУ ЖОЛДАРЫ	414

Маширикова Ф.А. ГЕРМАНИЯДАҒЫ ОРТА БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	416
Нәби Ы.А., Шанрова Г.Г., Төлбаев Ә.Ә., Ібішев Ө.Ш. EFQM МОДЕЛІ НЕГІЗІНДЕГІ ИНСТИТУЦИОНАЛДЫҚ АККРЕДИТТЕУ ТҮЖЫРЫМДАМАСЫ МӘНМӘТІНІНДЕГІ БІЛІМ БЕРУДІ ЖАҢҒЫРТУҒА ДЕГЕН ИННОВАЦИЯЛЫҚ ӘДІСНАМАЛЫҚ КӨЗҚАРАСТАР	419
Омарова Х.М. ӘЛЕМДЕГІ ҚАРҚЫНДЫ ӨЗГЕРІСТЕР	422
Смаилова Г.С. ПРОФЕССИОНАЛЬНЫЙ ОТБОР АБИТУРИЕНТОВ КАК ПРЕДПОСЫЛКА УСПЕШНОЙ ПОДГОТОВКИ СПЕЦИАЛИСТОВ	426
Туна С. БОЛАШАҚ МҰҒАЛІМДЕРДІ ОҚЫТУ НӘТИЖЕЛЕРІН БАҒАЛАУҒА ДАЯРЛАУ МАЗМҰНЫ ТУРАЛЫ	427
Бахиева Ш.Ж., Абишева О. Т., Дербисова М.А. БАСПА ӨНІМДЕРІНІҢ ДИЗАЙНЫНДАҒЫ ҚАҒАЗДЫҢ РӨЛІ	430
Мамирова К.Н. ДИДАКТИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ПРОЕКТИРОВАНИЮ СОДЕРЖАНИЯ УЧЕБНИКОВ ГЕОГРАФИИ	433
5-СЕКЦИЯ	
АКАДЕМИК А.Қ. ҚҰСАЙЫНОВТЫҢ САЛЫСТЫРМАЛЫ ПЕДАГОГИКА САЛАСЫНДАҒЫ ҒЫЛЫМИ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МЕКТЕБІ	
НАУЧНО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ШКОЛА АКАДЕМИКА А.К. КУСАИНОВА ПО СРАВНИТЕЛЬНОЙ ПЕДАГОГИКЕ	
SCIENTIFIC AND PEDAGOGICAL SCHOOL OF ACADEMICIAN A.K. KUSAINOV ON COMPARATIVE PEDAGOGY	
Ишанов Е.Х. КТО ВЫИГРЫВАЕТ ВОЙН	436
Атем М.Н. ҰСТАЗЫ ЖАҚСЫНЫҢ ҰСТАМЫ ЖАҚСЫ	438
Аманбаева Қ.А. САПАЛЫ БІЛІМ – ЖАРҚЫН БОЛАШАҚ.....	440
Абдукаримов Б.А. САЛЫСТЫРМАЛЫ ПЕДАГОГИКА САЛАСЫНЫҢ РӨЛІ	442
Искакова Ж.Г., Ишанов Е.Х. ҚР МЕН ҚХР МЕМЛЕКЕТТІК БІЛІМ БЕРУ СТАНДАРТТАРЫНЫҢ ҚҰНДЫЛЫҚ БАҒДАРЛАРЫН САЛЫСТЫРМАЛЫ ТАЛДАУ	444
Карынтаева Д.С., Усинбаева А.К. ЭКСПЕРИМЕНТ – БІЛІМ САПАСЫН КӨТЕРУДІҢ БІРДЕН-БІР ЖОЛЫ.....	448
Кулантаева З.Е. БІЛІМ САПАСЫН ҒЫЛЫМИ НЕГІЗДЕ КӨТЕРУДЕ АҚЫЛДАСУ САБАҚТАРЫН ӨТКІЗУДІҢ ТИІМДІЛІГІ.....	452
Рысбаева А.К., Қудышева Б.К., Калиева Г.И., Дуанабаева Б.Ч. ДУХОВНО-НРАВСТВЕННОЕ ВОСПИТАНИЕ – ОСНОВА ПРОЦВЕТАНИЯ СТРАНЫ.....	454
Умирбаева Р.Б. ЕҢБЕГІ ЕРЕН ЕР ТҮЛҒА.....	457
Турмаханбетов Б.А. БІЛІМ БЕРУДІ САПАЛЫҚ ТҮРҒЫДАН ЖАҢАЛАУ ҚАЗІРГІ ЗАМАН ТАЛАБЫ.....	459
Сатбекова А.А. ҒАЛЫМ МЕРЕЙІ	461

Басуға 03.06.2021 жылы қол қойылды. Пішімі 60x80 ¹/₁₆.
Көлемі 29,5 б.т. Офсетті қағаз. Сандық басылыс. Тапсырыс №5579.

Таралымы 30 дана. Бағасы келісімді.
Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің
«Қазақ университеті» баспа үйі.
050040, Алматы қаласы, әл-Фараби даңғылы, 71.

«Қазақ университеті» баспа үйі баспаханасында басылды.